ITINERARIUM
Ofte
Schipvaert
Van Hoyden van
[illegible]

1614

NIET
UITLENEN

GESCHENK VAN

BERNARD MENSING

230000 0832 8307

ITINERARIVM.

Ofte

Voyage ende Schipvaert

Van

IAN HVYGEN VAN LINSCHOTEN.

ITINERARIVM,
Ofte
Schipvaert naer
Oost ofte Portugaels
Indien.

Inhoudende een beschrijvinge/ dier Landen/ Zee-custen/ havens/ Rivieren/ Hoecken ende plaetsen/ met de ghedenckwaerdigste Historien derselve.

Hier zijn by gevoeght de Conterfeytsels/ van de habijten/ brachten/ so van de Portugesen alhaer residerende/ als van de Ingeboorene Indianen: Ende van hare Tempelen/ Afgoden/ Huysingen/ manieren/ Godes-dienst/ Politie/ Huys-houdingen ende Coophandel/ hoe ende waer die ghedreven worde: Als oock van de Boomen/ Vruchten/ Cruyden/ Specerijen/ ende dierghelijcke Materialen van die Landen.

Alles beschreven door, Ian Huygen van Linschoten.

Op't nieuwe gecorrigeert en verbeteert.

TOT AMSTERDAM,
By Jan Evertsz. Cloppenburch/ in de vergulden Bybel/ Anno 1614.
Met Previlegie voor 12. laren.

246
6
6

20448

PREVILEGIE.

DIE Staten Generael der Vereenichde Nederlanden, hebben gheconſenteert, ende gheoctroyeert, conſenteeren ende Octroyeren mits deſen Ian Huyghen van Linſchoten, *omme voor den tijdt van twaelf naeſt-comende Iaren alleene in de Vereenichde Provincien te mogē doen Drucken, eñ uyt-geven, ſeker Boeck, tractierende van ſijn* Reyſe in Ooſt-Indien, *mits-gaders van de natuere ende ghelegentheyt vande Zanden aldaer, ende hoe deſelve, ende de Cuſten daer omtrent zijn ſtreckende, ende by de Portugeſen bevaren ende ghefrequenteert worden, ghelijck oock van daer mede de* VVeſt-Indien, Braſilien, &c. *by hem hier te vooren uyt-gegeven, ende van nieuws gherevideert, daer by ghevoeght weſende de* Beſchrijvinge van by Noorden om, door VVeygats, *Verbiedende ende Interdicerende een yeghelijck 'tvoorſz Boeck inde vereenichde Provincien in't gheheel ofte deel in eenighe talen na te drucken, ofte doen na-drucken, Ende buyten na-ghedruckt in de ſelve Vereenichde Provincien te brengen, omme die te vercoopen, ofte doen vercoopen, by pene van confiſcatie ende verbeurte van ſulcke na-ghedruckte Exemplaria, ende daerenboven van de ſomme van duyſent guldens, een derdendeel daer van tot behoeff van den Aenbrengher, het tweede tot behoeff vanden Armen, ende het derde derdendeel tot behoeff van den Officier die het Exploict doen ſal. Aldus gedaen ende gheoctroyeert ter vergaderinge vande Hooch-gemelte Mogende Heeren Staten Generael, In 'sGraven-haghe den dertichſten Iulij, int Iaer ſeſthien-hondert ende thien.*

E. Clandt, Vt.

Ter Ordonnantie vande voornoemde
Heeren Staten Generael

C. Aerſſens.

AENDE HOOGH ENDE VVELGEBORENE VERMOGENDE, EDELE, ERNTFESTE, VVIISE ENDE VOORSIENIGE HEEREN, MIIN HEEREN, REPRESENTERENDE de Generale Staten der Gheunieerde Nederlantsche Provintien.

CHelijck sommighe haer slechtigheyt te seer laten blijcken, die sonder eenich onderscheyt al aen nemen, vvat vreemts ofte nieus voorghedraghen vvert, so dunckt my (onder verbeteringhe) oock dat sy die natuer ende haer schat in al te enghen perck besluyten vvillen, die niet gheloofvvaerdich houden, dan dat ons onder onse deelen des Firmaments verschijnt, of des conform elders hem openbaert: vvant aen allen oorden merckelijcke ende verscheyden oorsaken gevonden vverden, om sich met recht des veelvuldighe besonderheyts te vervvonderen, die haer in de nature opdoet.

Al vvaert dat vvy verder, noch anders niet bemerckten, dan dat so vvel het Aertrijck onse vvoonstede, als het vvater, dat ons in hem selfs vvonderbaerlick is, niet alleen grootelijck verschillende zijn int verthoonen, ende int ghene onder haer bedecken voortbrenghen ende voeden: maer oock dat de menschen, die doch soo heerlijcke schepselen zijn, onder een hoochte des Hemels in gedaente en vvesen lichtelijck t'onderkennen zijn na verscheydenheyt der plaersen: Sullen vvy met billicker vvijse veroorsaeckt vverden in't ondervinden van so groote veranderinghe ons verder te bedencken en sekerlijck ghelooven, dat het minste ons voor ooghen is, te meer siende, dat oock de natuer in haer overvloeyende schoot, der menschen lantvverck soo na boortst, ende uyt haer selfs voortbrengt, dat aende volmaeckrheyt int zijne vveynich ofte niet bevonden vvert t'onbreken: Het vvelcke hoevvel so vvaerlijck als vvonderbaerlijck blijcken sal, nochtans so vvy naerder gaen ooghen op de verborghen cracht ende eygenschap, die des Scheppers almoghentheyt in de nature besloten heeft, sullen vvy ymmers ons alle verstants cloecheyt moeten ontgeven, volcomelijck bekennen, dat zijn vvijsheyt (in dien besonder) veel ons voorghestelt heeft tot vervvonderinghe, ende het bewijs ofte reden daer van verseghelt inde diepte zijnder verborghentheyt. Het is onghetwijfelt vervvonderens vveert, dat die droevighe boom (ghelijckse in Oost-Indien van de Portugaloysen ghenoemt vvert) de gantsche nacht staet bloeyende, ende op de morghenstont zijn bloeysel, dat van seer soete reucke vvas, haestelijck laet vallen, beginnende het gantsche jaer door metten ondergane der Sonne van nieus vveder te bloeyen. Ofte oock (het vvelcke seltsamer is) dat aen een seker oort des Vorstendoms *Anhalt*, het Aertrijck van selfs opvverckt so volmaeckte Copkens, ofte op een Pottebackers radt ghedreyt, ende de oorkens met handen aengeset vvaren, vvelcker noch onlanghs tvvee van den doorluchtichsten Hertoch van Witrenbergh ghesonden zijn aen den Hoochgheleerden *D. Bernardt ten Broecke*, Medecijn deser stadt Enchuysen, versekerende zijn doorluchtichste Ghen. op Vorstelijcke vvoorden van gheen menschen yet daer aen gedaen te zijn, nochtans vvaert sake dat des Magneets steens ghebruyck ons soo bekent ende ghemeen met en vvaer, vvie soude sonder meerder vervvonderinghe connen aenschouvven of ten minsten overdencken, dat door zijn verborghen cracht het Yser ghevveldelijck in de lucht opgetrocken, en door de selfde ghestadelijck recht-streecks nae't Noorden gherecht vvert, het vvelcke hoevvel de scherpsinnichste verstanden veel ende seer ghecoeffent heeft, is nochtans tot noch toe (soo ick meyn) niet bevvesen, vvaer in dat principalijck sodanighe eyghenschap bestaet, vvelcke vvy ons te vveynigher of nauvvelijcx aentrecken, om dat onse verstant ende gedachten berustende door langhe gevvoonte int ghebruyck voorder op de verborghentheyt niet letten. Ende ghe[illegible] de

niet dierghelijcke meer in haer rijcke schatcamer versteken heeft, vvelcker vvy etlijcke ghevvoon, veel meer ons onbekent zijn, vvaer het niet groote traegheyt het verstandt verder niet te strecken, dan de ooghen bedraghen, al te groote goetdunckentheyt niet toe te staen, dan dat men met eyghen ervarentheyt ofte vvetenschap afmeten can, niet te min ick vvil geerne een yeghelijck zijn ghevoelen en oordeel so hier als elders in vry laten, voor my verclarende noyt van ander meeninghe ghevveest te zijn, dan liever onder my te houden, ofte eenvoudich ende trouvvelijck aen den dach te brenghen, het ghene my so in Oost-Indien zijnde, als op de heen ende vvederom reyse besonders of gedenckvveerdich in de tijt van derthien jaren bejeghent is, dan om het vvelstaen, ofte uyt redelijcke giftinghe daer yet van her mijn by te doen, het vvelcke ick tot noch toe ghevolcht ende onderhouden hebbe, als oock niet en twijfel, ofte metter vvaerheyt bevonden sal vverden.

Ende nu met alle mijn moghelijcke vlijtigheyt beneerstight hebbende, vvat my docht ofte ghevvesen vverde noodich te zijn tot claerder bericht des goetvvillighen Lesers, heb ick my uyt behoorlijcke danckbaerheyt beraden, soo daer yet lesens vveert in is, dat alle V.M.E. gants ende onderdanichlijck op te draghen, niet alleen om het hooch aensien, lof, naem, auctoriteyt ende vermaertheyt van dien te ghebruycken, als een schilt teghen die berispers vvangunst, ofte neusvvijsheyt: maer veel meer (vvant my des voorgaende vveynich aen treck) om neffens de natuerlijcke plicht, door vvelcke my met alle getrouvve onderdanen geerne bekenne so goedertieren Overigheyt alle eere, danck, ende dienst schuldich te zijn, oock danckelijck te erkennen, dat door faveur ende recommandatie van den Erntfesten ende hoochgheleerden Heer *D. Francoys Maelson*, in V.M.E. vergaderinghe Ghedeputeerde continuelijck over so langhe jaren, ende Raet Ordinaris van de Staten van Hollant ende West-Vrieslandt, presens zijn Excell. &c. onse vvedervaren int ondervinden van de Noordtsche Engh, Estrecho, ofte Straet van Nassau, ende die schriftelijcke verclaringhe daer toe dienende uyt sonderlinghe gunst V.M.E. heeft vvel bevallen, ende daerenboven my in de selfde dienst eerlijck onderhouden, ist sake dat V. M.E. sal gelieven mijnen voorderen arbeyt, neerstigheyt ende moeyte onder de banieren van V.M.E. goedertierlijck op te nemen, sal my eenen goeden hoop, ende sonderlinghe moet veroorsaken, om voorts (met de hulpe des Heeren) de principaelste Custen van Asien, ende omliggende Eylanden eer langh onse Vaders-landt oock bekent te maken, ende na mijne dienstlijcke recommandatie, ende onderdane eerbiedinghe.

Hier mede hooch ende vvelgeborene, vermogende, Edele, Erntfeste, vvijse ende voorsienighe Heeren, bidde den Almogenden V.M.E. te sparen ende te bevvaren, tot het bedienen des ghemeene landts saken in alle voorspoedigheyt ende vvelvaert, in lange ende Godtsalighe gheson theyt, ghedaen in Enchuysen den eersten Ianuarij, Anno 1596.

V. M. E.

Onderdanighen Dienaer,

Ian Huyghen van Linschoten,
van Haerlem.

AEN DEN HOOCH-GEBOREN VORST ENDE HEERE MAVRITZ, GHEBOREN PRINCE VAN ORANGIEN, GRAVE van Nassau, Catzenellebogh, &c. Marquis vander Veere ende Vlissingen, &c. Gouverneur eñ Capiteyn Generael van Gelderlandt, Hollandt, Zeelandt, VVestvrieslandt, Zutphen, Vtrecht, eñ Over-yssel: Amirael Generael vander Zee deser Nederlanden. Ende aende Ernfesten, Eersamen, Hoogh-ghelereden, VVijsen, ende voorsienighe Heeren, de Gecommitteerde Raden vande Admiraliteyt in Hollandt, Zeelandt, ende VVest-vriesslandt.

HOE wel dat onder alle oefseningen daer de Menschen haer meest mede gheneren, de Landt-vvinninge de alder-oudtste, voornaemste, ende heerlickste altoos gheacht is ghevveest, nochtans so dunckt my (onder verbeteringe) dat de Zeevaert sonder vvichtighe reden, daer mede vvel mach vergheleken, ende in ghelijcke vveerden gehouden vverden, sonderlinge so vvy op de gheleghentheydt der landen maer yet willen letten, het is vvel vvaer dat door de Landtvvinninge des Aerdtrijcx, vetticheyt moet uytghetrocken, eñ alle noodtrust der menschen ghevvonnen vverden: maer door dien dat een landt (als den Poët seyt) niet alle dinck voortbrengt, ende seer vveynich ofte gheen so vruchtbaer ghevonden vverden, die haer van alles ter maten soo besorghen moghen, of haer ontbreeckt soo veel aen't een, als aen't ander overschiet; derhalven soo heeft de noodt gheraden, elders onderstandt des noodtrufts te soecken, her vvelcke kennelijck is dat noch overvloediger, noch tot minder costen gheschieden can, dan door behulpsaemheyt van Schepen, principalijck daer toe helpende de bequaemheydt van de Havenen ende Zee, vvelcke onghetvvijfelt haer vernste ende vvijtste verstreckt, ende ghemerckt dat des eene behoefticheydt uyt desanderen overvloedt moet vervult vverden, ten vvaer dat door de scheepvaert tot zijn vvaerde ghebracht vverde, dat een landtschap in menichte overschiet, soo souden, ofte veel landen onghebout blijven, ofte den Bouman des arbeyts ten laetstē verdrieten, vvaer aen't ghemeene vvelvaren so veel gelegen is, als inde noor ontset te vverden: Ick bekenne hier jegens vvel, dat de bouvverie min ghevaerlijckheyts ende perijckels ondervvorpen is, dan dat verbetert de Scheepvaert met menichte ende verscheydenheydt van vvaren; ende is allesins blijckelijck dat se niet alleen inbrenght ruymte eñ vvelvaert: maer oock de macht om een Stadt teghen ghevveldt te verdedighen: Die seer vermaerde rijckdommen ende pracht der Coninghen van Ægypten, zijn principalijcken uytet Zee ghehaelt: Der Athenienser macht bestont principalicken in haer Schepen; Ende vvat heeft de Venetianen tot het jeghenvvoordich ghevveldt ende heerlijckheyt ghebracht, dan dat van Visschers ghevvorden zijn Schippers, ende allencxkens verder trachtende, Tracien, Syrien, ende Ægypten, als met een brugge aen haer Oever hebben ghebracht? Ende vvy (des God ghelooft zy) hebben ons oock diens niet te ontdancken, siende merckelijck de vvelstandt onses lieven Vaders-landts, daer door veel verbetert ende verstijft te zijn; Blijft niet te min de Landtvvinninghe onvermindert haer oude heerlijckheyt ende vveerde, alleen is van ons so veel ghesey t, om te bevvysen dat uyt een heerlijck ghemoet oock ghedreven vverden,

ende

ende nutbare Ingheſetenen zijn, die haer tot dienſte van haer Vaders-landt, ofte des ghetrouvve Coopmans ter Zee gheneeren, onder vvelcke der onſeren moet, trouvve, ende geraddicheyt, mach by anderē oock met recht vvel gepreſen vverden, ende om daer benevens loopender vvyſe te bedencken geven, vvat handel ende voordeel te vervvachten ſtaet, tot verbeteringe vande ghemeene vvelvaert, uyt het heerlijck voornemen van uvve F. G. om t'onderſoecken de tvvijfelachtighe engte tuſſchen de Schitiſche ende Tartariſche Zee, tvvelcke teghen meeninge van veele ſoo gheluckelijck volbracht, als vvijfſelijck voor gheſlaghen ende begonſt, ons alreede heeft opgedaen een gherade ende vvelhandelbare vaert, tot aen de uyterſte ende rijckſte palen van Aſien, ende der Eylanden Oceâni, ghelijck vvy op onſe vvedercomſte voor uvver F. G. door onderſtandt des Eerentfeſten ende hoogh-gheleerden Heere D. Françoys Maelſon, Raedt van State neffens uvver Excell. verhopen in trouvv ende vvaerheyt gherapporteert ende vertoont te hebben, ende eer lange metter daedt te ſullen ervinden, eñ uyt gevviſſe ervarentheyt onder uvve Princelijcke ende heerlijcke name, voor alle de vvereldt te doen blijcken; Voor nu beraden zijnde, om mijn ſchuldige danckbaerheyt te bevvijſen, eñ t'nieuvve vverck voorſtandt te beraden, in druck te voorderen, het jeghenvvoordigh REYS-GHESCHRIFT vande Portugaloyſers Navigatien van alle de contreyen van Orienten, ende meer andere, Bidde onderdanelijck V. F. G. ende uvve E. vvillen haer dãr, middeler tijdt laten een onderpandt zijn, van mijn gants vvilligen dienſt ende ghenegentheyt, ghelijck ick my oock anders niet laer, noch oyt heb ghelaten voorſtaen, dan dat het inſonderheyt behoorde uvve F. G. ende E. eyghentlick toegheſchreven eñ opghedraghen te vvorden, ſoo yet daer in zy, dat eenighen tot vermakelickheyt, of anderen tot onderrichtinge ſouden mogen ſtrecken, als onder der ſelver dienſt ende eerlijcke beſoldinge eerſt voor den dach gebracht, ſo vandt ick oock niet vvien een beſchryvinge van de Zeevaert behoorlicker mocht toeghedocht vverden, dan den ghenen die by haer ſelven diens vvetenſchap ende oordeel hebben, ende vvettelicken beſtelt zijn, om de voorderinge ende de veylicheyt van dien te beſorgen, alſt vvel ghebleken is, dat in haer getrouvven dienſt een grooten deel des ghemeene vvelvaerts beruſtende is, Ick bekenne geerne 't ſelve te geringe te zijn, om ſoo heerlicke ende uyt-muntende name voor te vvenden, dan vertrouvve my, vvat aen conſt ende cierlickheydt ontbreeckt, in de vvelcke ick niet gheoeffent en ben, dat 't ſelve bevonden ſal vverden met ghevviſſe ervarentheyts aenvvyſinge verbeterr te zijn, moghende in goeder ghevviſheyt verſekeren niet daer by gevoecht te hebben, dan dat ick ſelfs bevonden hebbe, ende van vele ende verſcheyden der cloeckſte Stuer-luyden in Ooſt-Indien, ende elders, vvel ende vviſſelijck onderricht ben vvaer te zijn, vvaer mede my ſeer onderdanichlijck ghebiedende; Bidde gants hertelijcken den opperſten Coninck, V. F. G. Princelijcke ghemoet, heerlijcke voorſlaghen, ende entreprinſen, ende Vaderlijcke ſorchvuldicheyt; Midtſgaders V. E. getrouvven arbeyt, ende menichvuldighe moeyten te beg'nadighen, ende ſtueren tot grootmakinghe ſijns heyligen naems, ende tot vvelſtandt van onſen lieven Vaderlandt. t'Enckhuyſen, &c.

V. F. G. ende E.

Onderdanighen Dienaer

Ian Huyghen van Linſchoten
van Haerlem.

PROHEMIO OFTE VOOR-REDEN TOTTEN LESER.

Erkeerende/goetwilligheyt Leser/in Oost-Indien/ende wel (dat ick sonder roem mach segghen) onder de principaelste so Christenen als anderen aldaer conversierende/en conde ick niet nalaten/ het zy door natuerlijcke ghenegentheyt/of door vreemdigheyt/ ofte verwonderinghe om als nu als dan aen te reyckeren/ eñ t'onderwerpen ofte conterfeyten/ so ick dat best coste/ 'tghene my dochte yet besonders te wesen/ofte van onse landts aert ghebruyck ende manieren verscheyden / ende dat alleen tot een vermakelijckheyt / ofte voor tijt-verdrijf/ om 'tselfde namaels te moghen mijn vrienden int particulier voor een nieuwigheyt verthoonen / dan na mijn wedercomste binnen de stadt Enchuysen (des Godt gheloeft zy) oversiende 'tghene ick (als voorsz. is) vergadert hadde/ende nu van d'een/nu van d'ander 'tselfde besichtight zijnde/hoewel naer mijn opinie slecht en plompelijcken ghedaen/nochtans alst scheen zy luyden eenen sonderlinghe verwonderinghe lust ende welbehagen daer in hebben ghenomen / ende seer instantelijck aenghehouden/ my daghelicks sonder ophouden vermaende die memorien ofte ghedachtenisse van mijn voorsz. reyse aen den dach te brenghen tot een yghelijcx dies lustende vermakelijckheyt/ 'twelcke my hebbende ten laetsten laten aenspreken/bevonde wel meerder scherpsinnigheyt eñ voorgaende oeffeninghe my van noode gheweest te zijn/om de verstandighe eenichsins daer in beter te voldoen: Maer ghelijck die ter volle Zee gheromen is/ hem te laet beclaecht zijns raets/dat hy met den schipper in ghetreden is/so can ick my nu oock niet seere bemoeyen/ om mijn onschult in desen te maken/ofte opt mis verstant van anderen te verschoonen/alleen my vertrouwende op uwe goetgunstigheyt/ die my cleyne vernuft/arbeydt ende onghestileerde manier van schrijven sal ghelieven te duyden nae de goede meeninghe die ick ghehadt hebbe/om mijn voorghedachte vrienden te believen/ ende oock V. E. thuys blijvende binnen uwe Camer ofte Cantoor ghetrouwelijck voor te draghen/ alles wat my in den tijt van derthien jaren/so int reysen als in de voorghemelde landen verkeerende wonderbaerlicx ende ghedenckweerdichs beieghent is/als ick verhope dat V.E. int vervolch van dien claerder ende breeder sal vinden tot hare vermakelijckheyt/ende moghelijck profijt dan ick met weynich woorden naer eysch der saken hier bequamelijck soude connen verhalen: bidde derhalven dat V.E. gelieve nochin de Figuren seer groote const/ende sonderlinghe fraeyigheyt te soecken: maer alleenlick die natuerlicke eñ waerachtighe afbeeldinge der selver/ noch int sommeerlick verhael van dien oock eenighe welsprekentheyt te verwachten: want ick in mijn jeucht daer toe niet opghevoet/ende veel min gheoeffent ben gheweest/maer alleenlick de clare waerheyt/ die ick hier inne naecktelijck hebbe ghebruyckt/ende daeromme voor den recompense my laet ghenieten 'teffect vant ghemeene spreeckwoort: Die goeden vvilla voort 'tvverck, ende sal my hier aen eere ende dancks ghenoech gheschien.

Vaert vvel.

Op d'Oost-Indische beschrijvinge van Ian Huyghen van Haerlem.

SONNET.

IS des Helten lof weert om te verbreyden
Met Pindari Basuyn, dan sonder-achten
Op Neptuni toorn; t'ontdecken betrachten
Een nieuwe werelt van d'onse verscheyden,
Ghelijck dat voormaels vroom-dadich beleyden
Die 't Vlies uyt Colchis tot Argos met brachten;
Dancx-weerdich wel zijn wiens eed'le ghedachten
Wt eerlijcke luster haer vierich uytspreyden,
Om t'ondervinden wat Phœbus stralen
Ontluycken doen aen verdigghende palen.
Naemlijck mijn HVYGHEN, diens versochtheyt vroet
Ons seer claerlijck opdoet d'Indische stranden,
En wat voort wonders Orienten voet
Van Costlijckheyt rijck boven alle Landen.

Schaemt u niet te beteten.

P. H.

O Veel-tongighe Faem (diens Trompetten gheclanck
Des menschen lof verbreyt over al 't werelts wijcken)
Roept en condight seer snel met eeuwigh-soete sanck
Van hier Ian Huyghens naem tot de Zuyd-poolsche rijcken,
Zijn doorsichtighe oogh' heeft neerstich gaen doorkijcken
Al d'Oost-Indische schat wel twee schoon jaer lanck:
Die hy tot onse nut door Pithoos wijst doet blicken
Met d'uytbeeldinghe schoon van 't gheheel landts ombanck.
Hier door gaet zijn lof veer de loosen Grieck te boven
Die reysend' Circe sach, Cyclops, Calypso schoon/
D'half-hondighe Scylla, Charybdis en Syrenen.
Want 't schat-rijcke Goa, Cananor, waert om loven/
Iava, Cochin, Pegu, Ceilan vol edel steenen/
Stelt dees (met and're meer) als een spieghel ten thoon.

In Amor perseverando.

C. T.

In Indiæ discriptionem Iohannis Hugonis à Linschoten.

INdiam & extremi tractus Orientis adire;
Patriâ abesse annis quatuor atque decem;
Et toties mutare solum, mare, sidera, gentes:
Mutatis toties inde redisse domum:
Res rara & felix Hugo Linscote, *nec ante*
Quenquam alium è nostris hoc potuisse reor.
Si tamen hoc quisquam potuit, non ille perenni
Munere res visas detulit in patriam.
Quòd tu nunc facis, & nobis das cernere nullo,
Quæ prius innumero visa labore tibi.
Per te nunc Batavis Indos lustramus ab oris,
Tótque hominum terras, mænia, iura, domos.
Possumus & per te, si quem ferat ardor eundi,
Iam modo securas tam procul ire vias.
Tu brevia & syrtes, & naufraga saxa recludis,
Quique nocet portus, quæque sit aura favens:
Et quæcunque tuo legisti sæpe periclo,
Hæc eadem relegis quo fugienda modo.
Fælix, qui tantos potuisti evincere casus,
Venturis tantos tradere temporibus.
Te magna à visis sequitur, sed gloria maior,
Plus vidisse tuæ, quam tibi, te patriæ.

T H. Velius Hornanus.

Op d'Oost-Indische beschrijvinghe van Ian Huyghen van Haerlem.

ODE.

D'Hert-roovende Goddinne
Om't Bataviers gheslacht/
Te toonen ionst en minne
En dat zy daer door winne/
't Ghevleugelde ghedacht:
Heeft haer schilp voort ghebracht/
Daer zy mede can varen
Op de Azure baren/
By daech ende by nacht.
Daer in gaet zy ras stellen
Huyghen met const bevaen:
Haer gulden seylken vellen
Om op de groote wellen/
Vande woest Oceaen/
't Onbaende padt te gaen:
Na d'Oost-Indische Landen
En hem de cromme stranden
(Vol schats) te doen sien aen.
Tethys en haer ghespelen
Omringhen hen met spoet:
De Syrenen die quelen
Met soet-klinckende kelen:
't Schubde volck vreucht ontdoet:
Triton comt hen te moet
Doende 'thooft steken buyten/
En ringhs-wijs om hen sluyten
d'Arion-draghers soet.
Ghelijck gheschiet de geene
Die vande berghen hooch/
Sien in een dal seer reene/
Beeldinghen groot en cleene
Met een beschouwend' ooch:
Hier wert ghedaen vertooch
Van Beeck/Fonteyn/Revieren/
Heuvels/Krochten/Duwieren/
Daer schietmen met de Booch.
Aen d'ander zyd' verschijnen
Dorpen en Steden eel:
De smakelijcke Wijnen
Die 'therts druck doen verdwijnen/
Becleeden d'heuvels veel:
Hier d'Appelkens gout-geel/
Daer staen bosschen en haghen/
Hier sietmen s'Jaghers laghen
Bestricken 't Ghedierts keel.
So gaet Cypris hem toonen
Wt goede ionstigheyt/
Die onder d'opganck woonen:
En 't volck dat om verschoonen
't Hooft met reucken verfreyt:
Hoe de Ste'en zijn gheleyt/
Hoe des Molucks landouwen
Vol Caneels zijn te schouwen/
Met Naghelen bespreyt.
Goa groot vol rijckdomen
Siet hy cierlijck ghebout.
De ses-vaem-dicke bomen/
En de Peerl-rijcke stroomen/
Werden door hem beschout.
't Onbederffelijck Gout
Siet hy aen 't water vinden:
Dieren die 't volck verslinden
En Olyphanten stout.
Bandan vol van Muschaten/
En 't Gout-rijck' Bisnagaer,
Calicut schier verlaten/
Ceylan diens innesaten
Visschen de Peerlen claer/
Sumatra seer vruchtbaer/
En door al d'ander rijcken
Laets' hem claerlijck bekijcken
't Ghediert'/Kruyt/schatten swaer.
Wilt nu dan stadich loven
Huyghen als seer bemint/
Van Cypris die gheschoven
Hem heeft door Neptuns hoven/
Met voorspoedighe wint:
Dies hy nu elck bekint
Maeckt/met schildersche tooghen:
't Geen zijn doorsichtigh' ooghen/
Oyt comen is ontrent.
't Welck alles is ghedreven
In dit Const-rijcke Boeck
Door hem constich gheschreven.
O Jongman waert verheven
By de verstanden cloeck/
Aen elcken cant en hoeck
Moet u lof eenwich duren:
Des nijts seer boose curen
Doen aen u gheen versoeck.

In Amor' perseverando.

C. T.

Eoum nobis hèic dat Lynſcotius Orbem,
Lynſcotum, artifici ſculpta tabella manu.

ITINERAIO,

VOYAGE OFTE SCHIP-VAERT VAN IAN HVYGEN VAN LINSCHOTEN NAER OOST OFTE PORTVGAELS Indien, inhoudende een corte beschrijvinghe der selver Landen ende Zeecusten, met aenwijsinghe van alle de voornaemste principale Havens, Revieren, Hoecken ende plaetsen, tot noch toe van de Portugesen ontdeckt ende bekent: Waer by ghevoecht zijn, niet alleen die Conterfeytsels van de habyten, draechten ende wesen, soo van de Portugesen aldaer residerende, als van de ingheboornen Indianen, ende heure Tempels, Afgoden, Huysinge, met die voornaemste Boomen, Vruchten, Cruyden, Specerijen, ende dierghelijcke materialen, als oock die manieren des selfden Volckes, sō in hunnen Gods-dienſten, als in Politie ende huysh oudinghe: maer oock een corte verhalinghe van de Coophandelinghen, hoe ende waer die ghedreven ende ghevonden worden, met die ghedenckweerdichste ghelegenheden, voorghevallen den tijt zijnder residentie aldaer, alles beschreven ende by een vergadert door den selfden, seer nut, oorbaer, ende oock vermakelijcken voor alle curieuse ende Lief-hebbers van vreemdigheden.

WEsende int Vaders-lant in de eerste jeucht/ eñ ghenegen zijnde tot lesen vreemde dingen van Landen ende gheschiedenissen/ waertoe besondere welbehagen ende vermaechlichheyt hadde/ met een grooter verwonderinge der begeerten om vreemde eñ onbekende Landen te besien/ ofte eenige avanturen te versoecken/ om daer door eenichsins mijn affectie te genoegen/ hebbe my eyndelinghen gheresolveert my eenigen tijt te absenteren van het Vaders-landt/ ende conversatie van Vrienden ende Magen/ hoewel het my swaer viel/ doch de verhoopinghe van dat het soude mogen wesen/ een blusinge mijner lust/ hebbe my opentlijcken getroost hier te aenveerden/ vertrouwende op den Heere/ dat hy mijn voornemen soude helpen volbrengen: zijnde met dese ghedachten terstondt ghereedt/ veerdt het selfde te volgen/ so hey ick oorlof verkregen van mijn Ouders/ die doe ter tijt woonachtich waren tot Enchuysen/ ende gereet wesende om eenighe te gaen/ my begheven in een vloot Schepen/ die gereet lagen by het Eylant Tessel om naer Spaengien ende Portugael te varen/ op een schip dat na S. Lucas de Barrameda soude zeylen: want mijn intentie was naer Civilien te reysen/ daer ick twee broeders hadde wonende/ die daer eenighe jaren ghewoest waren/ om also beter te rechte te comen/ ende met haer hulpe die experientheyt van het Lant ende Spaensche tale te crijghen.

Anno 1579. den 6. December. sijn wy met Tessel gescheyden.

Den 6. Decembris/ Anno 1579. zijn wy met Tessel gescheyden (wesende in compangie wel na 80. Schepen) onse coers nemende na Spaengien. Den 9. van die self de hepen wy door de hoogden van Engelant ende Vranckrijck. Den 12. hebben gesien den hoeck ghenaemt die Cabo de Finisterra. Den 15. sagen het landt van Santa, ofte anders die C. de Roccent, alwaer de Rivier Tegio ofte Tagus in de Zee loopt/ aen welcke gelegen is die vermaerde stadt van Lissebon: alhaer sommige van onse vloote in hepen/ ende van ons scheyden. Den 17. sagen den hoec ofte de C. De sin Vincente. Den 25. op Xerf dach quamen binnen die Rivier van S. Lucas de Barrameda, alwaer ick twee ofte drie daghen vertoef de/ ende voer daer naer/ na Civilien/ daer ick arriveerde den eersten Januarij/ Anno 80. ende vant alhaer mijnen eenen broeder/ overmidts den anderen gheresen was naer het Hof van Spaengien tot Madrid/ ende hoewel ick sonderlinge lust hadde terstont voorder te trecken/ dan door ghebreck van de Spaensche tale (sonder welcke men qualick can over werck geraken) was gedwongen alhaer eenē tijt te blijven/ om die ervarentheyt vande sprake wat te crijgen: Binnen middeler tijdt gebeurdent/ als dat in Portugael aflijvich wert de Coninc Don Henrick, den laetsten uyt die Portugaloische stamme/ door wiens doot daer eē groot oproer ende oneenighept op stondt/ overmidts dat den self den overleden Coninck in zijn Testament het voor rechte erfghenaem ende successor den Coninck van Spaengien Philippus zijn Susters Soon: niet tegenstaende die Portugalossers/ zijnde alsoos doot vyandē van de Spaensche natie/ hebben daer meest teghen ghewerckt/ ende gecozen tot haren Coninck Don Antonio, Prior de Ocrato, welcke was des overledens Coninghs broeders sone: dit verstaende den Coninc van Spaengien, heeft hem terstont gereet ghemaeckt om in persoone te gaen naer Portugael die Croon te ontfangen/ ende sont voor uyt den Hertoghe van Alva met een hepr volcx/ ende vele ghewapende om alle oproer eñ Weerdracht te stillen/ ende heeftet cruselijcks met gewelt/ eenighe dels met ghelschenicken/ giften ende gaven onder zijn subjecte ghebracht: uyt welcke oorsaken veel volcx trocken uyt Civilien ende alle weghen derwaerts/ also ghemeenlijck ghesiet/ die menschen geneyght zijnde tot veranderinge ende nieuwigheden/ onder welcke mijn broeder door oproerlenen van ander oock heen is ghetrocken/ reysende eerst nae het Hof van Spaengien/ dar doen ter tijdt gecomen was in de stadt van Badajos, die uytterste fonteer-stadt van Spaengien aen Portugael/ meenende alhaer eenighe verbeteringhe te crijghen: maer daer comende/ wast in Portugael al ghestilt/ ende alle oproeren neder ghelept/ ende Don Antonio verdreven/ den Coninck Philippus door gheheel Portugael voor Coninck aengenomen/ waer door mijn broeder zijn propoost dan naer Portugael te gaen verandert heeft/ ende begaf hem by eenen Ambassadeur/ die van sConinc weghen na Italien soude reysen/ met welcken hy heen is getrocke/ ende comende in Salamanca, is cranck gheworden van een sieckte die doen ter tijdt regneerde in gheheel Spaengien/ ghenaemt Tavardilla, daer veel duysenden af storven/ als oock mijn broeder.

Oproer door de doodt van Don Henrick/ Coninck van Portugal.

Annotatio D. Pall.

Dese siecke, welcke contagieus ofte voortspruytende was, doorliep niet alleen Spaengien, maer oock Italien, Duyts-landt, ende vaelt het geheel Christendom, als ick selve op die tijdt in Italien wesende, mede besocht hebbe, werde aldaer gheheeten Coccolucio, om dat de persoonen die hier aen vervielen: niet anders queelden, als die Hanen doen, omme die Catharren, die in die keel schoten; waren ghestadich durende vuyle pestilentiale Cortsen, met seer veelderley accidenten, doch niet over vier daghen aenhoudende.

Een wepnigh vooz desen tijt isser so grooten Peste gheweest in Poztugael/dat gestozven zijn binnen die stadt van Lisboenen in twee jaren over die 80. duysent menschē/waer naer volcht de terstont die voornoemde siecke/die vooz geheel Spaengien grousame destructie dede.

Jan Huyghen geeft hem in dienst met een huys Edelman ende reyst met hem naer Poztugael.

Den 5. Augusto/van het selfde jaer/eenighe ervarenthepdt der sprake crijgende/hebbe mp begheven by een duyts Edelman/die van meninghe was te repsen over landt naer Pozugael/om het selfde lant te besien/ende oock verwachtende aldaer beter commoditept mijnen lust te boeten. Schepende van Civiten den eersten September/passerende sommighe dozpen ende vlecken/quamen in Badaios, op den 8. van de selfde Maent/alwaer ich vondt mijnen anderen broeder/ volghende sConinghs Hoff: Dese was een cweelinck vande bovengenoemde overleden.

Inden selfden Maendt sterf de Coninginne van Spaengien/Anna van Oosterrijck/ wesende de Suster van Keyser Rodolphus/ende dochter des overleden Keyser Maximiliani/ den Coninck vierde ende laetste hupf vrouwe: waer over groote rouwe bedzeven werdt gheheel Spaengien deur/ende werde gheboert van Badaios naer het Clooster van S. Laurens in Escuriael, om aldaer begraven te wozden: Hebbende sommighe daghen in Badaios vertoeft/ zijn van daer ghescheyden/passerende vooz een stadt ghenaemt Elvas, welcke is de eerste uit Coninckrijck van Pozugael/ontrent twee of drie mijlen van Badaios, ende tusschen beyde steden so scheyt hem Pozugael van Spaengien/ van daer zijn wp vooz ghetrocken vooz sommige ander plecken van Pozugael/ eer wp gecomen in de stadt van Lisboenen/den 20. September/ alwaer doen ter tijt was den Hertoch van Alva, als gouverneur van den Conine van Spaengien: ende men maeckte aldaer groote preparatie ende gerecrschap om de Coninck in te halen/ende te hulden vooz Heere/ naer ouder usantie van Pozugael. Je in Lisboen comende/vooz de veranderinghe vant lant/ende noch ghedurende siecke ende corruptie van de lucht ben cranck gewozden/ ende sedermael ter aber ghelaten/ doch met Gods hulpe weder ghenesen/ende siende wepnich vooideel by den Edelman te doen/ hebbe hem verlaten/ ende mp gevoeght by een Coopman/om die traffijcke van die Coopzhandel te leeren/tot hatter pet anders offreceerden. Binnen dese tijden begost die Peste die weder op een nieu aenghestoken was/ wat te cesseren/ om welcke oorsaecke den Coninck zijn incomst tot Lisboenen vertoeft hadde/ en alsnu geheel gedaen wesende in de maendt van May/ Anno 81. is de Coninck tot Lisboenen met grooter triumphen ingehaelt/ alwaer die Duytsche natie de prijs hadde vant beste wert ende spertale/ welcke was een Poozte ende bzugghe die op de strant van die Rivier stont/ alsdaer die Coninck uyt de Galepe tredende/ alderecrst deur ginck/ wesende van veel fraepe dinghen ende Figuren verciert/ bastisch om sie/ oock alle straten ende hoecken behanghen met costelijcke Tapijten ende Historien/ ende wozden groote triumphe bedzeven/ gelijck in dierghelijcke tijden de manier is.

Jan Huyghen geraeckt zijnde van een swaere siecte/begeest hem in dienste van een Coopman.

In May Anno 81. wert de Coninck dat Spaengien triumphantelijc tot Lisboen ingehaelt.

Den 12. December/Anno 81. is den Hertoghe van Alva tot Lisboenen ghestozven uit Palleys van den Coninck/ende dat om dat hp was zijnen oppersten Hoof-meester/ hebbende 14. daghen vooz zijn doodt anders niet ghemit dan bzouwen soch: zijn lijf werdt ghebalseint/ ende ghevoert naer zijn landt van Alva.

Den 12. December Anno 81. sterf den Hertoch van Alva tot Lisboen.

In dese selfde Maent/die Coninck noch tot Lisboen wesende/ is ghestozven die Prince en erfgenaem van gheheel Spaengien ende Pozugael/ des Coninex outste Soon Don Diego, ende overleer in Madzid/ waer van de rouwe weder verniewt werdt/ ende en bleven anders ghen hinderen dan een Knechtgen/ met name Don Philippe, ende twee dochters.

De Prince van Spaengien Don Diego sterft.

Binnen dese tyde quam oock te Lisboen des Coninex Suster/ de Weduwe van den overleden Keyser Maximiliano wesende met haer een dochterken dat maer ginck/ tweelf daer naer in een Clooster gesteken wert/welck oock zijn met grooter feesten ende triumphe in gehaelt. Naert overlijden van des Coninex outste Soon Don Diego, soo zijn tot Lisboen vergadert alle die groote Heere van Spaengien ende Pozugael/so geestelijck als weerelijck int Palleys van de Coninck/en beden den eedt met grooter Solemniteyt/ naer ouder usancien aen die jonghe Prince van Spaengien Don Philippe, als erfghenaem ende rechte Successor van Spaengien en Pozugael ende andere dominien des Coninex. In het vooz jaer van 82. is tot Lisboen tsepl ghegaen een groote Armeye schepen/ waer van Overste was die Marcksgraef van Sancta Cruz, met welcken ginghen die principaelste van den Adel van Spaengien ende Pozugael/uyt vyze wille/op haer eygen costen/om te bewijsen die goede affectien die zp hadden om haren Coninck ende Heere dienst te doen/ naer die Vlaemsche Eylanden teghens Don Antonio, die daer ontrent hielt met een Armeye van Fransoysche Schepen ende volck/wiens overste was eenen Philippe Strossy: Dese twee Armeyen ghemoerten malcanderen/ende beden eenen dapperen slach met groot verlies van beyde zijdē/doch uit lest Don Antonio met zijn Fransoysen de neederlage hebbende/ende veel van die Fransoysen gevanghen waer onder waren sommighe van de principaelsten Adel uyt Vranckrijck/ alle welcke opt Eylant van S. Michiel/vooz bevel van den Marcksgraef onthooft werden/ ende d'ander Fransoysen in Spaengien ghebzacht/ende altemael op de Galepe gheset: Don Antonio ontquamt met een cleyn Jacht/ als oock den oversten Philippe Strossy, in een Boodt/ ende was ghequetst/ ende van die quetsure ghestozven: van dese victorie waren de Spaengiaerts seer hoochmoedich/ ende wozde te Lissebon groote triumphe bedzeven/ ende den Marckgraef van Sancta Cruz met grooter feest ingehaelt. Binnen desen tyden wesende alle dingen ghelijck/ heeft den Coninck ghelaten tot Lisboen zijn Susters Soon den Cardinael/ Don Albertus van Oostenrijck/ als Gouverneur/ ende is weder ghereyst met die Keysersinne zijn Suster/ende des Cardinaels Moeder/ende het gheheele Hof na Madzid in Spaengien.

Optocht ende Landinge der Heeren ghen Antonio.

De victorie den Spaengiaerts bij Spaengien toegevaren Bod Antonio.

Dat

Dat 2. Capittel.
Beghinnende mijn Voyage ofte Schip-vaert naer Oost ofte Portugaels Indien.

Ertoebende tot Lisbonen/ end̄ siende die handelinge slepn/ mijdts die verssche onenighept vande Portugesen end̄ Spaegiaerts/ end̄ offrecrende oock sake/ waer mede ick mochte mijne lust boeten; So ghebeurdent der selver tijt dattet in Lisbonen eenen Monick was/ vā de Ordē van S. Dominicus/ genaemt Don Frey Vincente da Fonseca, vā edele afcomste/ welcke booz zijn geleerdheyt langhe tijt hadde gewest-Predicant vandē Coningh Sebastiaen van Portugal/ met wiens wordē gerapt veert in Africa inden grooten slach/ inde welcken den selfden Don Sebastiaen doot bleef/ ende wordē daer naer weder gheramsoneert/ end̄ tiemende den Coningh Philippus zijn bequaē heyt end̄ wetēschap/ heeft hē in grooter weerdē gehouden/ hē latende her selfde offitie vā Predicant van zijn Majestept/ met begeerte hem zijnen staet te verneerderē/ end̄ offrecrende dat de Segel van't Aertſ-bisdom van gheheel Indien ledich stont/ hoeft hem daer mede te versien end̄ verre-gen van den Paus van Roomē confirmatie/ hoe wel dat hem selfde dat weygerde/ vzeesende de groot weltelke ende verre repse/ doch heeft hem den Coningh ghepersuadeert sulcks zijnen dienst ende wille te wesen/ hem belovende binnen 4. ofte 5. Jaren van daer te ontbiedē/ end̄ te versien met een verbeteringe in Portugal: met welcke belofte accepteerde die repse. Ick considereerende op mijn stuck/ hebbe met alder neerstighept gepzactiseert/ om met desen Aertſ-bisschop mp in dienste te begeven/ ende met hē die repse te aenveerdē/ dat mp saecht-de tot mijnder voordeel/ om dat mijnē Broeder/ die welcke het Hof te volgē mede was/ hadde verwozven van zijnen Heere/ (twelck was een Secretaris van zijn Majesteyt) een offitie van schrijvijn op een van die Schepen/ die dat jaer naer Oost Indien soude varen/ welcke occasien mp dienste om tot mijn voornamen te comen/ overmidts dat den selfden zijnen Heere was groote especiale vzient vandē voorseyden nieuwen gekozen Aertſ-bisschop; dooz wien met weynigh vidden sp in dienſten van den selfden Aertſ-bisschop ontfangen/ end̄ onder andere opgeteeckent welcke waren over die 40. in't ghetal ende om dat mijn Broeder de heer hadde van alle de Schepen/ heeft jet Schip ghekozen dat dooz den Aertſ-bisschop bereyt wert/ om malcanderē beter behulpich te wesen. Alzus hebbē wp ons bereyt gemaert om onse voyage te beginnen/ ende waren in compagnie van vijf Schepen/ vande groote vant 7. end̄ 8. hondert last elck Schip/ end̄ waren met namen/ den Admiraal S. Philippus; Den Viesadmiraal/ S. Iacob. Dese twee waren nieuwe Schepen/ d'een naer den Coningh/ ende d'ander naer zijn Soon ghenaemt/ d'ander waren S. Laurens, ende S. Francisco, ende ons Schip S. Salvator ghenaemt.

Op den 8. April wesende den Goeden vrydagh/ van't jaer 1583. welcke is ghemeenlick den tijt dat die Schepen ryepl gaen/ end̄ doch 4. ofte 5. onder ofte over/ zijn wp alle ghelick uyt die Reviere van Lisbonen t'Zeewaert in gelooyen/ strecckende onsen Cours naer't Eylandt van Madera/ ende stellende onse saken in Godts handen/ sonder wiens favoer en hulpe wp niet en connen upreechten/ ende al onse voornemen niet en zijn.

Een Predicker monnick mach gheschickt ende bersoonen Aertſ-bisschop van Indien te wesen.

Aen Bisschoppen voegt heur/ om haer dem ghehuldeerden Aertſ-bisschop zijn repse op Indien te bevoeren.

Den 8. April anno 83. Sach de lieden van Lisbonen na Madera.

Dat 3. Capittel.
Ordinantie vanden selfden Schepen op haer Voyagen ende vaert naer Indien.

De Schepen op Indien hebben elck bp de 400. ofte 500. lasten op.

Wepnich waren worden in Indien ghesonden/ naer merkt realen van achten/ om den Peper te betalen.

Tachtigh ghesellschap den Indianen daerboven inden in Portugael voygh stellen/ ende in zee connende magh den sp ghemonstreert.

Verclaringhe vander schrijf buerlinghen.

Die Schepen hebben in't gemeē elck op trusschen dit 4. end̄ 5. hondert personen/ sonderlys min/ bp wyle meer/ naer dē tept offreceert onder het Zeevolck ende Soldaten. In't gaen gaen/ zijn sp wepnigh gheladen/ dan sommige Pypen met Olie end̄ Wynen/ ende sommige andere coopmanschappen van particulieren/ ende voogts anders niet dā Ballast ende Victualie voor't volck; dan het meeste end̄ principaelste dat men sent naer Indien/ zijn Realen van achten/ te weten/ het Capitael ofte hooft-somme vande Pachters vande Peper/ sepndē alle jaren een groote somme vā gelt/ om die Peper daermen te cooper/ ende voogts veel gelts vā particuliere Coopluden/ de wijst dit de beste waer sp dienen in Indiē mach woerē/ om dat sp winnen aen die Realen vā Achtē/ over die 40. ten hondert. So haest als die Schepen de Reede uyt zijn/ end̄ in die Zee comē/ wort al het volck op elck Schip gemonstert/ so wel dat Zeevolck als die voor Soldaten comen/ end̄ die absent zijn/ ende op't Lant gebleven van die in't Register comen/ worden op ghetepcheert vanden Schrijver vā't Schip/ om daer naer in Portugal zijn Wagge aē te spreken: want sp moeten alle mael voygh setten/ ende het goet dat in't Schip ghevoerden werdt van die absent zijn/ wert terstont met uptroep verkocht ende gemipt/ ende Inventaris daer afgemaert/ ende in depositio gheset in des Capiteyns handen. Desgelijcx van yemandt die sterfvanaer daer comt wepnigh af ter rechter handt/ worde alderme est verregistert.

Den Schipper ende Stuerman hebben op de g'heele Voyage vā gants ende weder voor haer salaris 120. Milreys/ elck Milreys doen Nederlantsche munte/ 7. Karolus guldens/ end̄ om dat die reeckenighe vande Portugaelsche munte altemael gheschiet met een soorte van gheldt/ ghenaemt Reyen, welck is het cleynste gheldt dannen daer heeft/ end̄ oock al ist noch so hoogghe somme/ so worde altoos gherecknt bp Reysen/ end̄ 160. Reys is also veel als ē Karolus gulden/ ofte 4. Realen in silver/ so dat twee Reysen zijn 4. penningen/ ende een Reys twee penningen/ Hollantsche munte; Welcke declaratie hebbe ick willen doē/ om beter te verstaen de reeckeninge van de reysen diese in Portugal gebruycken. Keerende tot onser materie/ so ontfangt die Schipper end̄ Stuerman elck 24. Milreys op de handt/ behalven dien/ hebben sp haer Kameren als benedē end̄ boven in't Schip die sp versmeren end̄ groot profijt mede doen/ neffens haer wytgheven end̄ vooringe/ end̄ alle andere Officialen end̄ Zee-volck naer advenant; Ende hoe wel sp gelt ontfangen/ nochtans cost het haer meer dan streeckpenningen eer zijse crijghen/ twelck alle met favoer gegeven wert/ ende niet naer verdienst vā den Provedor, dat is d'opperste Administrateur vā den Coningh/ hoe wel dat van dit salaris geen seckere ordonantie en is/ maer wordt daghelijcx verandert: maer segghe alleenlick van't salaris/ dat generalick gheghedē wert/ volgende d'ordinantie vā ons Schip ende comste van dat Jaer. Die Contra-meester/ dat is dē Hoogh-bootsman/ heeft voor zijn ghetheel salaris 30. Milreps/ ende ontfanght op die hant 10. Milreps. Die Guardiaē/ dat is den Schipman 1400. Reys ter Maent/ end̄

van voeringhe 1800. Reys/ende ontfanght 7. Milereps op de hant. Die Seco Piloto, dat is den onder Stuerman/ heeft ter maent 1200. Reys/zijn drie Ducaten/met so veel voeringe als de Schipman. Twee Timmerlieden/en twee Callaffaten, dat zijn die met werck dijven/hebben elcks ter maent 4. Ducaten/ende 3900. Reys van voeringhe. Den Bespensier/ dat is die't eten en dzincken upt depst: En die Meriaho, dat is die het volck vanght/en sheft last alle munitie en 'tvier te bewaren/ ende te schaffen/ hebbé elck ter maent een Milereps/ ende 2340. Reys van voeringe/behalven hare Camers ende vpdommé van Tolien/gelijck alle andere Officialen/ Boots ghesellen / Putgers/ Basschieters/etc. hebben eé jegelijc naer advenant/en alle die in't Schips dienste zijn. Den Cupper heeft 3. Ducaten ter Maent/en 3900. Reys van voeringe. Twee Serinceros, dat zijn die 'tsepl en die groote Ra af doen dalen op een rat alst van doen is/ hebbende elck ter Maent een Milereps ende 1800. Reys vā voeringhe. Dzyendertich Boatsgesellen hebbé elck een Milreps ter maent/en 1800. Reys vā voeringe. Seventendertigh Putgers/hebben elck ter maent 660. Reys/ende 1860. Reys van voeringhe. Vier Pagiens, dat zijn Jonghers/ hebben met haer voeringhe ter maent 443. Reys. Eené Constapel en 8. Busschieters hebben differentē pzijs ter maent/d'eé min en d'ander meer. Noch een Barbier/die en heeft ooch gheen selker salaris. Den Factoor ende Schzijver hebbé geen salaris/dan alleenelick haer Camers/te weten/ beneden elck een Camer van 20. Pypen/ dat zijn 10. vaten elck/en hebben een Camer om te slapen / waer van sp groot pzofijt doen. Dit zijn al die Persoonen die't Schip ende Tee-volck aen gaé/die welcke hebbé daeghs voor haer pozrie/ te weté/alte mael naer een maet/so veel den minsten als den meesten/een pont en ½. Beschupt/een halve Kanne wijn/ een kanne waters eé Arroba, dat zijn 32. pont gesouten vleesch ter Maent/ sommige dzoogen Visch/Ayun/ Looch/ wozdé terstont in't beghinsel upt gedeelt/ eñ is vā cleender weerden/ sommige dingé van Supkier/Hontigh/Kazijnen/ Pzunen/ Veel ende dierghelijcke smisterpe wozt bewaert voor de cranckē/woodigh zijnde/doch crijgender wepnigh af: want die Officieren houdent onder haer / eñ consumerent / sonder datter d'ander veel af siē. Voorts wat betoerende is het hoken/hout/sinout/potten eñ pannen/moet een yder voor hem selven besorghen/behalven dit comter noch/eenen Schzijver ende Bottelier van sConinghs weghen/ voor die Soldaten/ die welcke haer upredeplinghe op haer selven hebben/ op de maniere van het Tee volck.

Dit alles is belangende die vopage ofte repse derwaerts gaende / dan in't wederom comen en crijghen niet meer dan dreilinghe van water eñ Beschupt/ tot die C. deboa Esperance toe/ eñ vā daer herwaerts/ moeté haer selven voorsié wat het Tee volck aen gaet::maer die Soldaten ofte Passagiers en crijgé gants niet dan allenlijcken vyp passagie / te weten een kist in't ruym/ eñ het overloop voor haer bedstede/ dies en magen sp niet upt Indié comen sonder oorlof vanden Vicorey, eñ moeten vijf jaren daer gheweest hebben in dienst van den Coningh::maer die Slaven moeté vracht betalen van haren persoon / ende ooch Tol voor den Coningh/ als wp op onse wederom keerende repse breeder sullen verhalen.

Den 15. Aprilis hebben wp gesien het Eylandt Madera ende Porto Santo, alwaer die Schepen van malcanderé scheyden/ ende een jegelijck zijn coers gaet/overmidts dat sp alle oos willen d'een voor d'ander in Indien comen/om beter pzofijt te doen/en eer te begaé/ waer voor sp vp nachte ende omtrijden malcanderen verlaten/en elck zijn hooft volcht. Den 15. Aprilis sagheri wt het landt Madera.

Op den 24. Aprilis / quamen wp onder de Custe van Guinea, welcke beghint op den 5. graed/ende duert tot de linie Æquinoctiael, al waert in't gemeen veel Donbert/Blixem/eñ vlagen van reghen en wint/die met haestigheyt over comen en passeren/ ende dallen soo sterck/ datmé telckr repse die seplé moet strijcken/ende die groote Ra ter halver mast/ende somtijts geheel neder/dichwils 10. oft 12. maet op eenen dach. Hier zijn onderdagelijcke hitten/ eñ al het water dat in't Schip is/ stinckter/so datmen de Neus moet toe houden als men dzincht: maer als men die Linie ghepasseert is wert het weder goet/ hoe datmé dichter bp't lant is/ hoe datter meer stopnt/ regē ende donbert eñ stiltē zijn/ so datter altemets de Schepen wel een paer Maenden ligghen eerse voor die Linie comen gerahen/ als dan crijchtmen eenen wint die sp noemé den Generalē wint/en is eené Zupdoosté wint maer is altoos bybe wint / ende moeten altoos by leggen/ tot bp naest in de hooghte van die C. de boa Esperance, eñ overmidts dat d'ē dit Custen van Brasilien op 18. graden aen die zijde van't Zupden dzoochten ligghen d'oude Portugesen heeten Abrolhos, dit seif de strecht 70. mijlen in Tee/welcke blijvē aen de steger wal eñ rechter hant;om die te mogen voorbp passeren/so houden die Schepē seer die Custe van Guinea, eñ passeren also die voorseyde dzoochten: want anders vallende te leegh eñ binnewaerts / so zijn sp ghedzongen naer Portugal te keeren/ eñ somtijts in perijckel van te verliesen / gelijck het ghebeurde onsen Admirael S. Philippo, die welcke het voorleden jaer van 82. daer onder geraeckte by nachte/ eñ waren in groot perijckel van te vergaē/doch geraecten daer af/ ende arriveerde weder naer Portugael / ende om dit jaer de selve dzoochte te schouwē/ liep hp so dicht onder die Custē van Guinea, dat sp voor die groote stilte eñ regen twee maenden lach en dzeef / eer hp die Linie passeerden/eñ quā twee Maenden naer d'ander Schepē in Indien: waeromme wē moet wachten te nae aende Custe te comen/om die stilte te ontvlié/ eñ ooch niet te verre af houdē om de bovenghenoemde dzoochten te passeren / waer aē lept de geheele repse van Indié.

Den 15. May / wesende ontrent 50. mijlen van die Linie Æquinoctiael, noozdtwaerts/ quam by ons een Fransche Jacht/ eñ stelden ons gheheel Schip in grooten oppoer / overmidts dat ons meeste volck siecli was gelijck in die contreyen ghemeenlijck geschiet door de groote hitte / ende desghelijcx ist meest al onbedpven volck die nopt Tee gesien en hebbé/ daerinnen qualijck oxdonantie mede can houwen/ doch schoten sommige schotē naer hem/ waer mede hp ons verliet / maer dat hp een wijl met ons de spoor gehouden hab/ende verloren hem terstont upt het gesicht/waer mede ons Schip weder gepassifieert wert. Ontrent 50 mijlen vande linie Æquinoctiael quam by ons een Fransche Jacht.

Op den selfden dagh wesende teghen den avont/hebben wp een groot Schip gesien/eñ vermoepden dat het van ons compagnie was/ gelijck wp daer nae verstondē:wāt het quam met ons te spraken/ eñ was't Schip S. Francisco, daer wp ons alle in verblijden..

Den

Den 26. Schep/passeerden wp die Linie Æquinoctiael, welcke loopt voor't midden van't Eylandt van S. Thome, by de Custe van Guinea, en als doen begonnen wp te sien de Zuyd sterre/ en te verliesen de Noord-sterre/ en cregen de Son des middaegs in't Noorden/ en volghens den Zuyd-oosten ende generalen wint / die daer het gheheele jaer deur waeyt.

Op den 29. Mey/ wesende Pincksteren/ hebben die Schepen voor ouder gebruyck te liesen eenen generlachten Keyser / ende te veranderen alle die Officialen van't Schip/ en een banquet te houden/ so dat die feest 3. ofte 4. dagē duert/ het welcke wp onderhoudende/ hebben eenen Keyser gekozen/ ende wesende in't 23. uurlet/ door seltsame geschille ende woorden/ is een groot rumoer opgestaen/ ende quam so verre/ dat de tafelen om gestooten waren/ en onder de voet lagen/ en waren wel over de 100. Kappieren uyt/ sonder te respecteren den Capiteyn ofte den luytenant: want sy lagh onder de voeten/ ende liepen hem over lyf / en souden also in stranberen vermoort hebben/ ende 't gheheele schip verloren/ so den Aertz-bisschop niet en hadde gheroepen uyt zijn Cammer onder den hoop met groot gheryt en gheschreeuw/ waer over sy begosten stil te houden/ den welcken terstont geboodt op de verbeurte van een Ban/ datse alle Kappieren/ Pongiaerden/ en al ghewaer soudent bringhen in zijn Cammer/ t'welck terstont geschiede / waer mede alle dinck weder in vrede quam; Ende die eerste ende principaelste muytmakers worden gheta'gt/ ende in boeyen gheworpen / daer door alle questien dood ende te niet were.

Maer onder eenighe Officieren hebben wp eenen Keyser gheco-ren/ ende alle Officieren herset.

Den 12. Junij/ zijn wp gepasseert die voorgheseyende Drangh ten van Byesilien/ waer door groote blyschap in't Schip wierd/ ouermidts dat wp hier door verseckert waren niet weder te keeren naer Portugael / als ghestelt is/ ende als dan gelyckte ons nach den generalen wint tot voorby die Revier van Rio de Plata, al waer wp doen tregen voor de wint tot aende Cabo de boa Esperance.

Groote blyschap doen wp de Drangh ten Byesilien ghepasseert waren.

Op den 20. van de selfde Maent/ is het schip S. Franciscus, dat ons langh by ons ghewesen hadde/ weder uyt 't ghesicht ghebleven.

Op den 11. Julij maecten onsen Stuerman ghissinghe/ dat wp noch wel 50. mijlen van de Cabo de boa Esperance, waren / waerom wp van die Aertz-bisschop ghebeden waren te willen naer land houwen/ om die Cabo te mogen sien/ ende was instigh weder/ ende houdende naer landt een ure ofte meer sagen recht voor ons landt/ ende waerender ghyren twee mylen van/ 't welck ons door de donckerheydt ende mist bedect was/ 't welck ons in grooter verbaesthept setten: want onse ghissinge anders was / ende beginnende op te klaren / beliepen het land 't welck was den hoeck/ genaemt die C. Falso, ende Pareel ofte banchen wanden selfden hoeck / welck zijn ontrent 15. mijlen voorby die C. de boa Esperance naer Mossambijcke. De C. de boa Esperance leyt op 35. graden suydwaerts. Hier creghen wp een stilte/ ende schoon weder/ ende dierden ontrent een halven dagh binnen welcken tijt vongen wp veel Visschen met hoecken op die voorseyde gront vande banchen op 10. ende 12. vaden/ ende sy seer excellente Visch/ by naest ghelijck den Schelvis. Die Portugesen noemense Pescadas.

Den 20. vanden selfden quamen wp weder by het schip S. Franciscus, en spraken met hem/ ende bleef by ons tot den 24. doe verloren wijt weder uyt het gesicht. Den selfden dagh streken wp alle onse seylē/ door contrarie wint/ en laghen twee dagher stil/ en dreven om niet te verwallen; Wp waren in de hoogste vā't land/ genaemt Terra Donatal, welcke beghint in 32. graden / ende valeyndt in 30. Is van de C. de boa Esperance, 150. mylen. In dese contrepe noemden ghemeynlyck raet van alle Officieren van't schip / oft goet is binnen doer van't Eylandt S. Laurenso te varen/ ofte buyten om/ want vā binnē dese / gaet men naer Mossambique, ende van daer naer Goa, en buyten om gaende/ en mogen te Goa niet comen/ overmidts datse te leegh vallen / om die stroomen van't water / ende moeté naer Cochin varen/ 't welck zijn 100. mijlen leegher als Goa, ende als die schepen dit Cabo laet passeré/ so en isser met goet naer Mossambique te loopen / om dat sy meer in tijts genoech als dan en comen tot Goa comen / door die groote stilte die daer binnen deur zijn: maer die in Julio die Cabo passeren / magé wel naer Mossambique gaen: want hier is noech/ ende hebben tijts genoech om daer water en verversinge te nemen/ ende eenen dagh 10. ofte 12. stil te liggen: Maer die in Maij ofte die Cabo passeren/ comen te laet/ en moeten buyten om naer Cochin, om niet te verlaten/ doch is dangereuser ende moeyelijcker; want worden in't gheneem krenck van quade ende ghezwollen beenen/ scheurbuyck/ ende andere siecktē.

Den 30. van die selfde Maent / waren wp in die hoogste vande Cabo / genaemt Das Correntes, welcke zijn 130. mijlen van Terra donatal, ende leyt op 24. graden aen't Zuyden / alwaer begonnen te loopen tusschen het Eylandt.

Het Eyland van S. Laurenso wort gheheeten van Marcus Paulus, het groote Eylandt van Magastar, van Andrea Theret, Madagascar: is het alder grootste vanalle Orientale Eylanden, also dat het in de grootte het Coninghrijck van Castilien ofte van Portugael te boven gaet; het leyt aen d'ander zijde van Aphrica, als men gepasseert is C. de boa Esperance; Heeft in die lenghte na die opinie van Theret, 72. graden, ende in die breedte 11. graden 30. minuté, Heeft in't ronde naer sommighe opinie, drie duysent Italiaensche mijlen, naer sommighe 4. duysent, 't welck soude wesen 600. ofte 800. duytsche mijlen; men houde dit Eylandt wel gheexempert te wesen, daerom rijck van volck, die alle Mahometanen zijn. Marcus Paulus verhaelt, dat op dit Eyland regieren vier Ouden, die't gouvernement hebben, dattet gheheel rijck sy van wilde ende tamme Beesten, van vremde Voghelen, daer van hy fabulen schrijft, niet weerdigh te gedencken. Die Eylandt heeft ook Elephanten, ende allerley beesten, die eenen koren dragen, daer af het eene gheheeten wort een Indiaens Esel, met heele clauwen, ongheclooft. Het ander Orix, met ghecloven clauwen; Heeft overvloedigh veel Slangen Hazehdissen, ende groote Boschagien van roode Sandalen, die daer weynigh gheacht worde om die abondantie: Ook geeft die Zee aldaer veel Ambra. Die Eylande heeft ook overvloet van Rijs. Geeft, Aranien Limoenen; Citroenen, ende Pompoenen, die so groot zijn, dat die een Man nauwelijcks omvaten can, roode, geele, ende witte, ook beter dā onse: veel Gengbers, die sy groen eeten; Honigh ende Suycker riedé, daer sy niet weten mede om te gaen; Safferaen, vele medicinale cruyden, Indische Noten; Ook geeft het Silver, ende heeft vele Revieren, schoone Fon-

Marcus Paulus ghetuyght dat dit Eylandt den grootste van alle Orientale Eylanden is.

tegnen, ende vele Haven, in welcke vele Saracenen oft Mooren haer coopmanschappé brengen: Goude eñ zijde Lakens, Linne van boomwolle, ende dier gelijcke. Van S. Laurenso naer Mossambique, t'welck lent verstiepden van't vaste landt / te weten / vande C. Das Correntes 120. mijlen / ende is een Eylandt lanck 120. mijlen / streckende zuyden ende noorden / breet 70. mijlen / beghint aen de eerste punct naer die Cabo toe op 26 graden / eñ volepndt naer't noorden op 11. gradé. Het volck van't Eylant zijn swart / gelijck die van Mossambique, ende loopen naect / van hebbé het hayr van't hooft so seer niet gherruckt als die van Mossambique, zijn oock so seer swart niet. Die Portugetesen en hebbender sonderlinge gheen trafficquen / oñermits datter niet veel te halen is / doch en is tot noch toe sonderlinghe niet belent. Den eersten Augusti passeerden wp die dwoochten / genaemt os Baixos de Iudia, dat is de Dwoochte van de Judiune / welck zijn vande C. das Correntes, 30. mijlen / ende liggen tusschen het Eylandt van S. Lourens, ende t'vaste landt / te weten / van't Eylandt 50. mijlen / ende van't vaste landt 70. mijlen / welcke dwoghten beghinnen op 22½. graden eñ dueren tot 21. graden / men moetter heen seer voor wachten: want zijn seer perículeus / daer zijn veel Schepen op ghebleven / ende noch dagelingh in't Jaer 1585. comende van Portugael een Schip / genaemt S. Iago, wesende Patroel van de vlote / en was het selfde dat met ons van Lisbonen voor Viesadmiracl quam / d'eerste reyse / als wp op een ander plaetse sullen verhalen tot zynder tijt.

Het Eylandt S. Laurenso legt 120. mijlen van C. Das Corrientes.

Periculeuse dwoghten in de Indische zee Baixos ghenaemt / liggende 30. mijlen van C. das Corrientes.

Den 4. Augusti sagé wp het land van Mossambique, welck lept van de dwooghte vã Judea 30. mijlen op 15. gradé zuydwaerts. Des anderen daeghs daer aen zijn wp op die Kee van Mossambique gheloopen / eñ int incomen quam wp ons het bovengenoemde Schip / S. Iacob, ende liep met ons op de Kee / eñ was maer een ure doen wijt eerst int ghesichte cregen van alle die reyse / naer dat wp wp het Eylant van Madera van malcanderen geschepden waren / sonder opt ghesicht te hebben / wp vonden daer noch twee andere Schepen van onse compagnie / die daeghs voor ons gecomen waren / te weten S. Laurenso, eñ S. Francisco. Desghelijcks vonden wp daer noch het Galioen oft Schip dat naer Malacca soude varé / twelck gemeenlick eé Maent voor de Schepen van Indien upt Portugael scheyt / alleen om dat zijnen werck verder street / doch comen ghemeenlick tot Mossambique om water ende ververssinghe te nemen / als haer de voyage lanck valt / ende gebreck crijgen / so niet / so loopen sy wpten het Eylandt van S. Laurenso, sonder haer coers op Mossambique te nemen. Wp waren met ons wieé van ons Vlote tot Mossambique, gheweerlende alleen onsen Admirael S. Philippe, die welcke hem soo dicht hadde gevoecht op de Custe van Guynea, om te beter te schouwen die dwooghten van Bessilica, dienen noemt Abrollios, daer sy twoorighe jaer hadde op ghelw'est / als gesept is / dat hy daer so veel stille croegh / dat hy langhe tijt naer ons die Lutte Æquinoctiael passeerden / eñ die C. de boa Esperance met groten storm ende onweder / ghelijck het ghemeenlick gheschiet die laet comen: waer door ghedwongen waren wpten om te loopen / om d'oorsake voren verhaelt / ende quamen tot Cochin wel 2. maenden naer dat wp al tot Goa waren / ende hadden veel miserie ende armoy ghepasseert / ende veel crancksheden / als zwellende Beenen ende scheurbuyck / etc.

Mossambique legt 20. mijlen van de Indische dwoocht / op 15 graden zuydwaert

De schepen op Malacca moeten een Maent eer upt komen / om dat haren werck verder streckt.

Men can beter ende beter de Guinesche custen seplen om de Portugesche dwoghten / (dwoghten ghenaemt) te schouwen.

Dat 4. Capittel.

Beschrijvinge van Mossambique, het welck leyt op 15. graden aende Zuydtzijde vande Linie Æquinoctiael, op de Custe van Melinde, anders van Abex oste Abexim ghenaemt.

Mossambique is een Stadt int Eylandt Parsio, met een sekere, doch cleyne Haven, aen die rechte zijde nae die Cabo toe, hebbende die Gonde Mynen van Sofala, aen die slincker zijde, die vertreffelijcke Stadt Quiloa, ende oste welom die omgaende viecken dese plaetse onvruchtbaer ende onghesont is, nochtans volckrijck, om die bequaemheyt des oorts. In vorige tijden van Mahometanen bewoont, onderworpen welende den tyran van Quiloa, die door zijn officier (welcke die Arabicis Zequen heeten) gregiert werden.

Mossambique is een Eylandeken / liggende ontrent een half mijl van't vaste landt / in een bocht / soo dat het vaste land aende nooordtzijde verder in die Zee coomt als Mossambique, ende voor aen ligghen noch twee andere Eylandekens / ghenaemt S. Loris ende S. Iacob, welcke comé met den uptersten hoeck van't vaste Lande over een / eñ tusschen dese twee, wooyste Eylandekens die inbewoont zijn / eñ sijer vaste landt / looptmen naer Mossambique, so dat die Eylandé blijven aende slincker hant aen't Zuydé / eñ het vaste lant aende rechter handt aen't Nooorden / ende loopen also ontrent een clepn mijl tot Mossambique op die Kee sonder Lootsman: want 't is diep genoech / ende die dwooghten ende stranden van de zijde van't vaste lant sietmen beschedelicken ghenoech om dat te schouwen. Die schepen liggen so dicht op t'Eylandt eñ de voortresse van Mossambique, datmé met een steen mach opt lant werpen / ofte wat verder / eñ liggen tusschen t'vaste land ende t'Eylant dat ontrent een halve mijl van malcanderé lept / so dat die schepen daer liggen / als ofse in een Haven ofte Reuter lagsen. Het Eylandt van Mossambique is groot eé half mijl int omgaé / plat lant / eñ rondtom met eené witté strandt vã sandt; heeft veel vã die Indiaensche Palm ofte Nooteboomen / oock heeft het sonnnigé boomen van Oraengie Appelen / Limoenen / Citroenen / Indiaensche Oygenmaer vã andere fruyten dienen in Indien gemeenheyt / zijnder wepnigh te becomé / oock Coré eñ andere grennen / Rijs ende alle lyfftochté eñ coopmanschappé als Linwaet / ende dierghelijcke noottsakelicke waren / moeté al vã Indien comen: Wat het Vee eñ vleesch belangende is / als Ossen / Schapé / Geyten / Verckens / Hoenderen / etc. Vintmender by menichten / eñ goede coop. Alhier vintmen oock Schapen van vijf quartieren / hebben den steert soo breedt ende groot / datter soo veel aen te eten is / als een van d'ander quartieren / ende zijn soo vet datmense niet en can gemaken; Daer zijn Hoenderen gheheel zwert / van veren / vleesch en been / so datse gecrockt schijnen inclat te wesen / doch van seer goeden smaeck / ende houdense voor beter als die andere. Dese vintmé oock sommighe in Indien maer so veel niet als in Mossambique. De verckens is een seer kostelick eeten / ende ouermaten schoon en smakelick vleesch / so datmé by experientie gevonden heeft / alle andere vleys te bové gaet / ende die krauwen worde alle vleys verboden te eté / inghe-

Tusschen de Eylanden S. Jorijs ende S. Iacob ende het vaste lande loopt men na Mossambique sonder perikel.

Beschrijvinghe der dwoghten / ende andere wateren aen Mossambique.

Schapen daens steert swaerder als een haspe der veerendeerlen.

Hoenders Dirkjes oock soo swart als inckt int.

uytghesondert het Eerckem vleys / voor zijn goetcheps. Het Eylandt en heeft geens soet water om te dyncken / dan moeten't alle maal van't vaste landt crijgen / dan een plaets die de Portugesen noemen Cabalera, ende gebruycken in die huysen groote potten die van Indien gebroght worden / om t'water daer in te verwaren.

Die Portugalopsers hebben daer een seer schoone en stercke Fortresse / die nu eerst binnen thien oft twaelf jaren volmaeckt is / ende respondeert recht tegen die voorsse Eylanderijens ende meenst van die Schepen / ende is een van die beste ende sterckste vã houssel van gheheel Indien: maer hebbender wepnigh geschut ende munitie noch gereetschap op. Desgheliex gheen Soldaten / dan alleenlijck den Capiteyn met zijn dienaers die daer op woõt / doch woodigh zijnde / zijn ghe obligeert alle die getrouwde Portugesen die op't Eylandt woonen / welck magen wesen 40. ofte 50. té hoogsten / moeten als dan het Casteel helpé bewaren: want het Eylandt en heeft anders gheen beschutsel / dan alleenelicken dese Fortresse / die recht is teenwaert open ende vlacke strant. Boudtom binnen het Casteel zijn sommighe cisternen ofte waterbacken gemaeckt / die altoos vol waters zijn / so datter altoos voor é paer ofte meer water in is / noodich wesende / hoe wel so wepnigh voor den noot soghden so wel den Capiteyn / Officieren / ende andere inwoonders / dã alleenlijck om goet by een te vergaderen / behalven dese 40. ofte 50. Portugesen ende Mestiten / welck zijn vã hare procreatie in Indien gegenereert / diese noemen Mesticos, dat is so veel als half ghesiacht; dese werdé oock mede voor Portugesen gerekent / so zijnder noch in't Eylant van Mosambique over de dyc ofte 400. stroyen huysheens ende hutten / welcke zijn vande ingheboren van't landt / altesamen Swarten / ghelijck die van Cabo Verde, S. Thomas, ende gheheel Æthiopia; Dese zijn onder subiectie vande Portugesen: waer van sommige houden die Wet van Machomet / die welcke aleer die Portugesen het Eylandt cregen door communicatie vande Mooren ende Machometisté van't Roode Meer die Wet hebben angenomen / ghelijcker oock veel in die contreyen zijn / te weten / die Custe streckende naer't Roode Meer tot: maer van Mosambique opwaert naer die C. deboa Esperansa toe / en hebbense gheen communicatie gehadt / al waer die Swarten ende ingheboren van't landt noch leven gelijck beesten / sonder wetenschap van God ofte zijn gebodt. Sommige van dese Swarte van't Eylandt zijn ooch Christenen / ende sommighe Heydenen / gaen alle gelijck naeckt / alleenelick die Mans hebben het onderste van haer manlichheydt met een rieym doercken bewonden / ende die Vrouwen van de halve bozsten / tot de halve dyen / met veren cattonnen groben boeck ontrent den / ghelijckenen by haer conterfeytsels maeck sien / by de Figuren van Indien / dit is te verstaen van die bydé Portugesen op't Eylandt woonen: want die van't vaste lant loopen meest naeckt / ende sommighe die schamelijent bedeckt / sommige niet.

Die Portugesen drijven haer handelinghe met die van't vaste landt / in sommighe Vorpen maest by haer ghelegen / als Sena, Macuwa, Soffala, Cuama, &c. die welcke al meest differente maneren / talen / ende leven onder malcanderé hebben / elck op haer selven / ende teghens den anderen oorloogher / ende d'eene d'andere vanghen / ende verkoopen / ende sommighe eeten menschen vleesch / als die Macuwen eñ anderen; haer meeste onderhout is van die Jacht / eñ van't vleysch vande Olifanten / welcke is de oorsake / datter so veel Olyphants tanden van daer comen. Dese Swarten op't vaste landt / ende door gheheel Æthiopia, hebben haer Dorpen ende woninghen met haer Conninghen / elcke natie ofte geslacht op haer selven / so menich Dorp so menigen Conningh / ende die differentie in taal / manieren ende usantien / ende hebben oorlogen met haer ghebueren; Men en machse met bet ouwen / om dat sp ghern wooyt ofte ghelooue houden: want voor 40. ofte 50. jaren waren die Portugesen van Mosambique op't vaste landt daerse hare dagelicksche handel mede dreven / ende in vrede saten / meenende datse ghenoegh sonder perijckel waren: maer als sp daer muist op hochten / quamen de Swarten van't Landt / ende overvielense ende smeetense boot / sonder datter een af quam.

Die regeringe van't Eylandt vande Portugesen / is aldus: Ten hebben alle dese jaren eenen sonderlinghen Cappiteyn / ende Conings Facteur / ende alle andere Officieren / worden al gheprobibeert ende gheguut vande Coningen vã Portugael voor dese en dese jaren / twelck zijn personen die de Conings in Indien gedient hebben in zijn Armeye / ende in recompense ende betalinghe van haer dienste / gheeft haer dese Officien / een jegelick naer zijn qualitept ende bequaemheydt / al waerse hebben hare gagie ende salaris / behalve datse by conquesteren: want sp doen wat sp willen den tijdt haerder residentie. De Capiteyn heeft groot profijt: want daer is noch een ander Fortresse / ghenaemt Soffala, twelck leyt van Mosambique naer die C. deboa Esperansa, tot 110. mijlen; Bp de selve is een seker Mijne / genaemt Monomotapa, in welck lant leyt een groot Lack / waer upe men seydt die Revier Nilus haren oorsprouck te hebben / als oock die groote ende vermaerde Revier van Cuama ofte Niger, die tusschen Soffala ende Mosambique in die Zee loopt / in wiens groote eñ sant Goudt gevonde wert. In dese Mijne van Monomotapa wort veel Goudt ghevonden / ende noch ander Goudt / dat de Portugesen noemen Goudt van Bontongoen oroempo. ofte stof Gout: want is gelijck sandt so cleyn: maer is van de beste alloy dat in gheheel Oyenten ghevonden wort.

Op dese Fortresse van Soffala, heeft die Capiteyn van Mosambique zijn Facteur / ende sendt daer jaerlicks sienen twee ofte drie maal seecliere Schepen / ghenaemt Pangaios, welcke gaen langhs die Custen heen / ende halent Goudt / ende bringhen het tot Mosambique.

Dese Pangaios zijn ghemaeckt van licht houdt / ende aen malcanderen ghenaept met touwen / sonder eenen spijcren nagbiel te hebben. Men affirmeert dat die Mijne van Angola aen d'ander zijde van Africa, niet verre en is vande Mijne van Soffala voorsept / ende en sonden ghern dijr hondert mijlen verschreyden van een ligghen / ende gheschiet dickwils datter Swarten zijn ghecomen van Angola naer Soffala over landt.

Daer zijn Swarten die d'ander dragghen op haer ruggie / ghelijck Beesten / ende zijn daer toe ghewent. Desghelijcks andere dinghen / ghelijck oft Peerden / Mulen oft Esels waren / ick hebber ghesproken

hiese

Werckelijcke ringe der Portugesen die een Portugesen hebben op den berch van Mosambique.

De hinderen der Portugesen worden Mestiros dat is half ghesiacht ghenoemt.

Der Coninghe der ghenaemt werden Mokisso, ende hoe sommighe Machometen wort hebben aengenomen.

Maniere ghelijck sp in wat manieren sommighe beter ingheboren noch als beesten leven.

Hoe ende alle der Europesser Inwoonders hebben sich in haer eyghen Dorpen haer bysondere Coningen / ghewoonten / ende oorlogen teghen malcanderen.

Verclaringhe vanden staet / des gouvernements der Portugesen ende haer gagien.

De Gout mijnen by Monomotapa / seer Profijtelick voor de Portugesen.

De Capitegyn volghe drie duysent 300. Kapsent Ducaten.

diese ghesien hebben/daer van daen comende. Keerende wederop die regieringe vãde Portugesen ende haer Capiteynen/so is die Capiteyn allenlijcx zijn profijt binné den tijt van 3. Jaren/over die 300. duysent Ducaten/dat zijn 900. tonnen schats. Ghelijck den tijt als wy daer lagen/die Capiteyn Nuño Velio Pereira ons selfs ghetuyghden/en die meest in Goudt dat van Sofala ende Monomotapa comt/als ghesept is. Van Mossambique wort naer Indien gevoert Goudt/Ambergrijs/Ebenhout/ende Ployen ende veel Slaven en Slavinnen dienné naer Indiê voert/om datse die sterckste zijn van gheheel Oriente/om het vuylste ende grofste werck te doen/waer toe zijse alleen ghebruycken. Men vaert van hier naer eens jaers naer Indien/inde maent vã Augustus tot half September/overmidts dannê in gheel Indien moet varen met Monssoyns. Dat is met ghetyden vande Jaer/diese also nemen vande winden/die selvere Maendê in't Jaer wapen/waer mede sy haer rebentige maken om te gaen en comé/vã d'een plaets op d'ander; ende men isser gemeé onder wegen van Mossambicke tot die Custe van Indien 30. dagen/luttel min ofte meer/ende also van hijsden in Indiê tot die Maent vã Aprilis. Van comt weder de winst ofte Monssoen naer Mossambique toe. Ja somma datter alle jaer gaet ende comt een schip vã den Capiteyns wegen die zijn Coopmanschap hefft/en niemant en mach daer trafficken/dã allenelijck die daer tot Mossambique woonachtigh ende getrout zijn: want ongetrout en mogender niet blijvé door particulier Previlegie vande Coninghen van Portugael/om dat het lant bewoont en onderhouden souden worden. Achter Mossambique streckt Paep Jans landt/dãnen alnaer noemt het Landt van Abexyaes, waer van dese Custe van Mossambique, tot het Hoode Meer toe/gemeenlick genaemt wort die Custe vã Abex, om dat die vã Paep Jans landt/dieder veel in Indien comen/sommige Slavé/ende een deel wyve/daer voor Hoofdsgesellen dienen op die Portugaelsche schepen/die haren handel vã d'een plaets op d'ander drijven/wiens Conterfeytsels/als oock haer Wet/Leven/ende ceremonien hier naer volgen/by de Figueren van Indien. Dese Custe van Abex wort oock vande Portugesen/genaemt die Custe van Melinde, om datter een stadt en Coninghryck aen lept/also ghenaemt/welcke was die eerste stadt en Coningh/die de Portugesen met vrientschap/sonder bedroch ontsinck in haer eerste onderdanicheyt/waer in de selfde noch persevereert. Wy laghen tot Mossambique stil 15. daghen/om verssinde van water ende verversinge/ende vanwege alle noodtdruft/in welcken tijdt ons wel twee kranck werdt ende of storf/door de ongesonde woonsteedt vande lucht/ende is vant zijn selven een ongesont Landt ende swaere lucht/door die groote ende ontallighe hitte.

Dé 20. Augusti/zijn wy weder tsept gegaen/altemael in compagnie/te weté/die vier Schepen van ons Admiraelschap vã Portugal en noch een Schip van dé Capiteyn vã Mossambique, die zijn drie jaren met mairé met namen Don Pedro de Castro, in wiens plaets ghestemmen was die hooden ghenoemde Nuño Velio Pereira. Dé selfdé Capiteyn Don Pedro, ginck met zijn Huysvrouwe en familie in zijn schip naer Indiê: want d'ordonnantie vã den Coningh houdt/dat naer de drie jare van haer regiment en officie/moeté noch drie ander jaren staé tot gelieven vande Vigorey van Indien/ende dienste vanden Coningh/op haren eygen costé/eer sy mogé naer Portugael keeren/ten waer dat sy particulier patenté bycrijgen van den Coningh/te mogen verstaé haerder officijs Jaren volemt hebbende/naer Portugael keeren/twelck weynigh gheschiet/dan door groot faveur; En oock en mach niemandt uyt Indien varen/ten sy met oorlof ende Passpoort vande Vigorey, sonder dat/wort het belet ende scherp daer op toeghesien.

Den 24. Augusti/des sinorghens/hebben wy ghesien twee Eylanden/die genaemt zijn Insula de Comora, ende Insula van Don Ian de Castro. Het Eyland Comora lept van Mossambique 60. mijlen noordwaerts aen op 11. graden/aende Landt zijde is een seer hoogh landt/so dat wijt in eenen gheheelen dagh met een costen uyt het ghesichte seylen met goeden wine. Op dé selfden dagh zijn die Schepé weder van malcanderen ghescheyden/naer ouder ghewoonten/om oorsake als ghestelt is.

Den 3. September/hebbé wy weder de Linie Æquinoctiael gepasseert/die wrickte loopt tusschen Melinde en Brava, Steden liggende op die custen van Abex, ende die Linie is vant Mossambijcke Noordwaerts 130. mijlen. En vã die Linie tot die C. de Guardafum, achtervolgende die self de custe/zijn 190. mijlen/ende lept op 12. gradé aen't Noorden vandé Æquinoctiael. Op dese custe tusschen Mossambique ende C. de Guardafum, liggheu dese Stede/te weten Quiloa, in voortijden Rapta, geheeten/Mombassa, een Stadt ghelegen in een cleyn eylandeken van der selvigher name, twelck die Rhee maeckt van verre met hooghe saede duynen, heeft een Haven met twee vastichedeu beschermt, Melinde, Pate, Brava, Magadoxo, ende elck is een Coningryck op zijn selven/ende houden die Wet van Machomet. Het volck is wat baelder van coulere/als die van Mossambique, met glat hayr/hebbende hare siede regieringhe ende Policyen/als die van Arabien/en andere Machometisten. Desen voorspoden hoeck/ofte C. de Guardafum genaemt/is het ende van de custe vã Abex ofte Melinde. Ende by desen hoeck oost noordoost aé/te Treswart in/20. mijlé van lant lept/het vermaerde Eylandt Socotora genaemt/al waer men vint Aloe, die van dit Eyland haer naime heeft Aloe Socotorina, welck is die aller beste/is dicht ende vast/ende van daer naer alle wegen vervoert; En by desen hoeck en Eylandt beghint dé Mont ofte ingang vande Estreyto de Meca, om dat binnen aende zijde van Arabien de stadt Meca ligght/alwaer het Lijf van Machomet hanght in een yseren kiste in de locht/onder eenen Hemel/ghemaeckt van Seyl-steen/welcke groote besorckinge en bewaert heeft vande Turcken ende Moren. Desen Ingangh wert oock genaemt het Hoode Meer/niet dat het water Root is/dan alleen dat daer roschachtige berghen om liggen/root Marmar ghleven/ende om dat het landt van de grent tot sommighe plaetsen rootachtigh is. En is het selfde daer Moyses met die Kinderen van Israels droogha voets door ghinghen. Buyten hoeck ofte C. de Guardafum, die enghte binnewaerts in tot Sues, eerstes Assynoe genaemt/twelck is die uyterste stadt/daer die enclete ofte Estreyto volemt zijn 360. mijlen: Ende van daer overlant tot die Middellandtsche Zee vã Italien/zijn 90. mijlen. Die Estreito ofte enclete is in't inconen/ende oock binnen op zijn breedtste 40. mijlen/en op sommighe

Achter hanght Machomets yseren kiste.

wrighe plaetsen smalder. Heeft oock veel Eylanden/ende aen d'een zijde/te weten/ binnewaerts by Sues aen't Noorden/woest Arabia, ende aē d'andre zijde Nipdwaerts Egypten, daer die Revier Nilus door loopt/ eñ wat leegher naer die Zee van Indien/Arabia Felix eñ aen d'ander zijde daer tegen over/ het lant van Abexynes, ofte Prees Jans lant. Op den hoet vā Arabia Felix, int incomen vant Roode Meer/ hebbē die Portugesen eertijts eē Fortresse gheschadt/genaemt Aden: maer zijse nu al quijt/ waer door dickwils die Turcken die enckele vaert vanden Roode Meer afcomē met Galeyen die in Sues gemaect worden/ ende doen veel quaets aende Custe van Abex ofte Melinde, als wy op zijnen tijde sullen verhalen. Die Linie weder ghepasseert zijnde/ hebben die Noordsterre verder ghesien/ die wy vande Custe van Guinea vant Eylandt S. Thomas, tot op desen tijt niet gesien en hadden.

Den 4. Septembre sagen wy het schip S. Franciscus.

Op den 4. September/hebben wy een schip van onse compagnie gesien/ende met hem ghespraken/ ende was S. Francisco, en bleef by ons tot op den seventsten/ doen quamt weder uyt ons ghesicht.

Den 13. sagen wy weder een schip/ ende was S. Iacob, en liep ons weder uyt het ghesicht/ sonder te willen spreken.

Den 14. sagen wy het schip S. Iacob.

Den 20. September/hebbē wy sien dryven in Zee veel Slangen/zijnde vande groote als Ael/ ende ander tpech gelick schamanen vant Visschē/ waeromme het die Portugesen noemen Vintijos, dat zijn halve Stralen van Silver/ Portugaelsche nature/om dat het een ghelijckenisse daer van heeft: Dese dryvender met grooter menichte/ eñ is eē teecken dā die Custe van Indie. Een weynich daer nae hebben wy landt ghesien/met groot vermoy ende blijschap/ eñ wierpen het loot uyt/ eñ vonden grunt op 47. baden/ ende was het landt van Bardes, welck is den uytersten hoeck vande mont eñ Revier vā Goa, wesende vande stadt ontrent 3. mijlen; Het is een hoogh landt/ alwaer die Schepen van Indien anckeré ende losse/ ende van daer met Schuyten het goet gebocrt naer de Stadt toe; Wy anckieren den dach inde Zee buyten/ontrent 2 mijlen vant landt/ overmidts dat het stil/ ende de bloet verlooren was/ doch ist sonder perijsel/ ende heeft oock al eenen schoonen eñ suyveren grondt om te anckieren: want het begost doen albaer Sommer te worden.

Den 21. den anderen daeghs/ zijn ons veel Schuyten/ghenaemt Almadias, aen boort gecomen/ brenghende veel ende allerhande ververschinge vant Landt/ als versch Vroot eñ Frupten/ende eenighe waren Indiane die Christenen zijn. Desghelijcx quam daer een Galeye aen boort/om den Aertz-bisschop te halē/ ende brochten hem op een plaets/ ghenaemt Pangijo, welck is half wegen die Stadt Goa, ende die Zee vā Bardes, ende lept aende selfde Revier/al waer hy gesiteert/ verseght/ ende willecom geheeten worde vanden Vicorey van Indien Don Francisco Mascarenias, ende van alle die Edelen ende Heeren vant Landt/ so Weerlick als Gheestelick. Die regeerders vande Stadt baden hem albaer te willē vertoeven 10. oft 12. dagē/om gereetschap eñ preparatie te maken/ om hē met behoorlijcke eñ gewoonlijcke solemniteyt ende triumphe inde Stadt te ontfanghen/ twelck hy haer verwillighde. Den selfden dagh den na middaegs/ zijn wy in die Revier gheloopen op de Zee onder 'tland vā Bardes, wesende dē 22. September/ Anno 1583. zijnde verlooren 5. Maenden/ 13. dagen/nae dat wy upt de Revier van Lisbona tselpt gheseylt waren/hebbende 15. dagen stil gheleghen tot Mosambique, twelck een vande voorspoedichste reyse was/ alser in veel jaren te voren ende daer na gheschiet zijn. Wy vonden daer het Schip S. Lourenso, dat daegs voor ons gheromen was.

Den 22. is gheromen het Schip S. Iacob, sonderen daeghs daer nae/ het Schip S. Francisco. Daer waren op ons Schip gheslooten vande gheseele reyse 30. persoonē/ onder welcke waren sommige Slaven/ eñ eenen Hoochduytsch/ die een Trawant vanden Coninghe van Spaengien gheweest hadde/ met reghtschaffe hadden altemael d'een dese d'ander eens oft tweemael sieck geweest/ eñ ter Ader gelaten. Dit is gemeenlick die somma vande vooden die op die Schepē sterven/ luttel min ofte meer. Het is gebeurt over 10. oft 12. jaren/ datter een Vicorey naer Indiē trock/ met name Ruy Lorenso Devavora, die welcke hadde op zijn Schip 1100. Mannē/ eñ daer quam een sterfte onder/ so datter 900. af gestorven/ eñ oock boven waren al eerste tot Mosambique quamen/ daer den selfden Vicorey mede een af was/ doch was een siechte extraordinario/ eñ is te gelooven dat die menichte vant volck hadde die siechte ende Peste gecauseert: waeromme jeder dagh die Schepen so veel volcx uyt meer en nemen: want hebben nach quasick ghenoech haer vant stanck ende vuylicheyt te ruymen.

Den 30. September/ is den Aertz-bisschop/ mijnen Heere/ met grooter triumphe eñ feeste inde Stadt van Goa ghehaelt/ eñ van die Edelen eñ Regeerders des Landts/ in de groote Kercke ghebracht/ met een Te Deum laudamus, &c. eñ naer ander veel ceremonien ende ouder vsantien/ hebben hē in zijn Palleys gebracht/ twelck staet dicht by de selfde Kercke.

Den Aertz-bisschop in seer triumphelicken manieren Goa ingehaelt.

Den 10. November is onsen Admirael/ het Schip S. Philippe eerst in Cochin ghecomen/ sonder gewer te land te nemen/ maer dat sp veel moeyte ende armoen gepasseert hadden/ oock sake voren verhaelt/ ende 7. maenden en 12. dagen onder weghe hadde ghewest.

Int leste vande selve maent Novembris zijn die Schepen weder van Goa gevaren na die Custe van Malabar eñ Cochin, om aldaer haer ladinge te nemen van Peper eñ andere specerijen/ sommighe laden aende Custe van Malabar, als tot Onor, Mangalor, Cananor, &c. ende sommighe tot Cochin, die altoos twee Schepē hare volle ladinge vā Peper mogen ghē. Cochin leyt vā Goa zuydwaert ontrent 90. mijlen. [illegible] Schepē lossen alle haer Portugaelsche w[illegible] binnē Goa, alwaer die Comp[illegible]dē eñ Factē [illegible] hare residētie hebbē; Eñ vā daer gaen die Schepē hare ladinge vant Peper nemen langer die Custe/ende tot Cochin als ghesept is; ende laden int ghemeyn rich Schip 1. duysent quintalen Peper/ gewicht van Portugael/ luttel min ofte meer/ elck quintael is 128. pont/ als dan commense naer Cochin, waer oock die Factoren comen/ eñ laden daer Pegelen/ Camreel/ ende andere dingen die Indiaensche waren/ als ick in mijn weder om reyse alles int particulier sal verhalen van haer ladinghe/ ende ordonantien van dien.

Den Aertz-bisschop weert met een Galeye aen lant gehaelt.

Inde maent Januarius ende Februarius/ Anno 84. zijn die Schepen met haer ladinghe weder van Cochin ghetrocken/ d'een voor eñ d'ander na/ naer Portugal/ alwaer mijn Broeder mede ginc/ om die obligatie vā zijn officie weghen

wegen van't Schip/ ende ick bleef by mijnen Heere in Indien noch sommige jaren/ om te onderspoecken die manieren/wesen ende gebruycken vande selfde Landen/ Lieden/ Vruchten/ Waren/ende Coopmanschappe/ende andere dingen/als ick alles op sijnen tijt na de waerheyt/slecht ende eenvoudigh verclaren sal/ so ick het selfs meest met mijnen ooghen hebbe gesien ende genoteert/ ende van andere gheloofweerdige personē/ so Indiaensche/ als volcken daer omtrent woonachtich/ meerstigh ondervraecht/gelijck oock die fame /ende nageleghentheyt heen selfs aldaer gheneech openbaer met die nagelijckssche gemeenschap ende communicatie vande omleggende landen ende ghebueren/die onder malcanderen haer traffijcken ende handelinge drijven / als dese onse landen met Oost-landt/Engelandt/Vranckrijck / etc. doen/ ende ooch alles van die Portugesen bevaē/ende dagelijcx versocht wordt. Meer ick beginne die beschrijvinge van Goa ende van die Indianen/ haer manieren/ trafficken/vruchten/waren/ ende andere dingen/om beter te moghen verstaen die strecktinghe van die Landen ende Custen gelegē aen de zijde van Orienten / tot die leste ende uterste palē van China/ die de Portugesen ontdeckt ende bevaren hebben/ met die Eylanden van dien/ will ick eerst een corte summarie stellen van die Orientale Custen beginnende van't Roode Meer/ ofte de Arabische Zee/ vā die Stat Aden tot China toe / achtervolghende die beschrijvinge vande Custe voren gheroert.

Dat 5. Capittel.

Vande Custe van Arabia Felix, ofte 't Roode Meer, tot het Eylandt ende Fortresse van Ormus.

Annotatio D. Pall.

Aden is die aldersterckste ende schoonste Stade van vruchtbaer Arabien, in een valeye gheleghen, aen d'een zijde met stercke Mynen, aen d'ander zijde met berghen besloten, daer op vijf Casteelen, in welcke men daghelicks wacht ende vuerwerck houd; om die veelvoudigheydt der Schepen, soo af ende aengaende. Die Stadt is groot 6000. huysen, daer die van Indien, Persen, Æthiopien ende Turcken veel handels drijven, ende luicks om die overdadige hitte van den dagh, meest des nachts gedreven wort. Een steen worp van die Stadt is een bergh met een groot Casteel, daer op den Gouverneur zijn wooninghe heeft. In vorighe tijden was dese Stadt op't vaste landt: maer nu door menschen arbeyt een Eylandt ghemaeckt.

Aden leyt aenden Noordt zijde 'tot inwoné vā't Roode Meer/ende Custe vā Arabia Felix, ofte vruchtbaer Arabien/ eñ strecktet 60. mijlen meer binnewaerts/ dan den hoeck ofte C. de Guardafum, d'uterste strecktinge vande Custe van Abex ofte Melinde, als wy voor verclaert hebben/ ofwoudo dat die Custe van Aradié/die zijn beghinsel neemt van Aden, soo veel meer binnewaerts coert. Aden leyt op 12. graden aende Noordt zijde/ ende van daer strecht die Custe Noordt oost ten Oosten tot die C. de Roselgate, welcke leyt op 22. graden ende is den uytersten hoeck van die Custe van Arabia Felix, aende Indiaensche Zee/ en is van Aden 200. mijlen. Die Stadt Aden coerstneert met eē bergh genaemt Darsira, de welcke mē affirmeert te wesen vā louter steen clippē eñ rootsen/ tē regenter manniermeer. Dit volck van dese Custe in Arabien, zijn veel van coleur, by naest als die vāde Custe vā Abex ofte Melinde, uyt dit Lant brenghtmē Peerdē die seer goet zijn naer Indiē in grooter menichte/ als ooch Wierooch/ Myrra, Balsem/ Balsem-hout eñ vruchtē/ende sommigh Manna/ ende andere welriechende waren ende cruyden. Tpanderhoudē de Wet van Machomet / naer uytleggīnge vande Persianen. Van die C. de Roselgate binnewaerts/ die Custe vervolghende Noordwest aen/tot die C. de Moncadō. gerijst Asabora genaemt/zijn 70. mijlen. Desen hoeck leyt recht tegen over het Eylandt Ormus op 26. graden. Alhier beghint den inghanck van die enckte van Persien/ghenaemt Sinus Persicus, ende het Eylandt vā Ormus leyt tusschen beyden/hebbende aen d'een zijde Arabiē/ende aen d'ander zijde vant Noordē Persen. Heeft in de breete 20. mijlen/vande C. de Moncadon, vervolghde die Arabische Custe binnewaerts tot het Eylandt van Barem, zijn 80. mijlen/eñ leyt op 26. graden. Alhier heeft die Portugesche Capitein van Ormus zijn Factorie van 't Coninghs weghen/ ende worden ghevist die beste Peerlen van geheel Orienten/welck zijn die rechte/diemen noemt Orientales. Vervolgende die Custe vā Arabien / van Barem binnewaerts / tot het binnenste eñ uterst vande enckte van Persien/ofte Sino Persico, leyt die stadt Ballora, zijn 60. mijlē. Dese stadt leyt op 30. graden/ ende een weynigh boven/ daer comen die twee revieren Tigris ende Euphrates in den anderen/ende loopen by Ballora, in die bovenghenoemde Sino Persico. Hier ontrent staen noch veel ruyné van oudt Babilonien. Ende na veele Geleerden gissinge/is hier ontrent ooch geweest het Aertsche Paradijs. Vā die stadt vā Ballora loopt die Custe wederom aēde Noordt zijde naer Ormus, welck behoort onder 't gebiet van Persiē. Dese Sinus Persicus tē bynde 40. mijlen breet / hittet min ofte meer/eñ heeft veel Eylandekens/ ende inden inganck leydt het vermaerde Eylandt van Ormus, daer die Portugesen een Fortresse hebben/ ende wooncn met die Inghebozen vant Eylandt onder een / ende hebben haren Capitepn/ ende andere Officieren / voor dzie ende dzie jaren/ als die van Mossambique.

Het Eylandt van Ormus worden de beste Peerlen van gantsch Orientē gevonden.

Het Paradijs deese ghestaen ontrent Ballora.

Dat 6. Capittel.

Van't Eylandt ende Stadt van Ormus.

Ormus leyt op het Eylandeken Gerū, in vorige tijden Ogyris geheeten.

Ormus is een Eylant eñ Coninghrijck/ 't welc die Portugesen onder tribuyt gebracht hebben / al waer noch haren Coningh zijn residentie heeft/te weten/ binnen die Stadt vā die Portugesen/onderhoudende die Wet vā Machomet / het volck is wit gelijc als die Persiañē/ het is aldaer een ghemeen ghebruyck/ dat die Coningē wordē/ doē terstont alle haer Broeders eñ het naeste manlicke Coninghs bloet d'ooghen uyt stelen/ welcke wordē daer naer alle haer leve rijckelick onderhoudē/ om dat er een Wet is in Ormus, dat geen blinde persoon en mach voor Coningh ontfangen worden noch regieren/ waeromme zijse alle doen blinden / om verseckert te wesen in haer regimēt / eñ ooch om te schouwē alle oproer ende tweedracht/eñ haer landt in peys eñ vrede te besitten. Het Eylandt is ontrent dzie mijlen groot/

De Coninghen van Ormus doen haer naeste ghebaeckt der mingen persoonen d'ooghen uyt steken op dat sy het Coninckrijck te ghemacklicker te beheerschen.

Ogten bergh Dozira is seer mijlen binnewaerts zeghen.

groot/ seer clipachtich ende vol steen-rotsen/ ende gants onvruchtbaer/ heeft niet een groen loover ofte cruyt/ noch soet water / dan alleen steen-rotsen vant louter sout/ soo dat die muren van de huysen van sout-steen zijn ghemaeckt: heeft van zijn selven niet / dan dat het van het vaste landt / van beyde zijden van Persien ende Arabien / ende van de stadt Bassora ontfangt/ ende om die ghelegenthedt ende bequaemheyt van het Eylandt/ so isser alle dingen in grooter abondantien eñ een seer grooten handel: want het hierst die stapel van geheel Indien/Persien/ Arabien ende Turckijen / ende alle die omliggende plaetsen ende contreyen/ende int gemeen ist vol Perssianen, Armeniers/Turcken/eñ alle natien/eñ oock Venetiaenen/ die haer daer ghesweeren met alderhandt speceryen ende edel gesteenten, dieder in groote menichte worden gebzocht van Indien / ende van daer ghesonden over landt naer Venegien/ ende vervoert door geheel Turckijen/Armenien/ Arabien/Persien/ ende alle weghen. Ende worden wederomme ghebracht allerhandt waren van de selfde landen/ te weten van Persien / uyt het landt ghenaemt Coracone ende Dias, ende ander plaetsen / veel rijcke Tapeten / die men Alcatifas noemt: Van Turckijen/alderhande soorten vã Camelotten: van Arabien,verscheyden hande watē van Crupderen voor de Apotheckers eñ Crupdeniers, als Sanguis Draconis, Manna / Myzrha/Wierooch/eñ dierghelijcke/veel excellente Peerden/die seer goet zijn van baren/allerhande eñ seer excellente Oziencaelsche Peerlen van Malecate,een haven gelegen tusschen die Caep van Rosalgate eñ Moncadon aen de Custe van Arabien veel Rozijne/van veel soorten Datelē/ Oliet-noten ende Mermelladen / die van Ormus naer Indien ghevoert werden / ende ghesoel Indien met verwullen. Desghelijcx het gheldt/ ghenaemt Larynen, twelck is tweeberwich/ langhwerpende / ghelijck een ghellaghen silver-draet / ongheburcht met sekere eleyne Characteren/ wort in Persien gemunt/ op een plaets ghenaemt Lari, van fijn Silver / en dat in soo groote menichten / datter eenen grooten handel met ghedreven werdt/ ghelijck als met andere Coopmanschappen/ oorsake dese grooten winst die daer op is/ende gelden in Indien seer hoech. Ende om te verstaen d'oorspronck van so grooten handel/ ende vergaderinge van volck in't Eylandt van Ormus, so ist te weten/ dat alle jaren comen twee vergaderinge van volck over landt / d'eenen Caffilas ofte Caravanen heeten / en comen van die stadt Alleppo, uyt het landt van Suria, d'ie dach reysens van die stadt Tripoli, die ghelegen is op den Oever van die Middellandtsche Zee. Dese vergaderinghe Caffyla, houdt dese naervolghende oorden / te weten/ alle jaren in de Maenden April ende September/ soo isser gheordineert eenen overssen Capiteyn / ende loopinghe hondert Jantseren/ die welcke convoyeren die voorsz. Caffyla, tot die stadt van Bassora, van waer sy te water varen naer Ormus, die Coopluyden weten den tijde wanneer die Caravana ofte Caffila sal reysen/waer teghens sy haer gereet maken met haer coopmanschappen / als dan vergaren oock veel Kameelen / Dromedarissen/ Muylen/Peerden/een yeghelijck zijn gadinge/ die hier tot te coop staen/in somma/ datse alteniet vijf ofte ses duysent ende meer persoonen by een comen / en reysen in ordinantie ghelijck een heyrtocht ofte legher / twee en twee op een Kameel/ofte waren ten beyde zijden/naer uytwijsinghe van die Figure die volghen sal / met goede wacht van de Jantseren / overmidts datse altemets besprongben worden van de Arabiers/ dat groote straetschenderys noch zijn/ en doense groote quellagie aen om haer te beroouben / ende moeten over de woestijn daghen door een woestijn reysen / ende vinden alle dese ofte vier daghen water-putten / waer uyt sy haer versien van water datse bewaré ende met dragben in vellen van beesten gestroopt/ daerse vleesen af ghemaeckt hebben.

Annotatio D. Pall.

Die volck heeft dese ghewoonheyt van roovye ende straetschenderye, nu in corte jaren niet aengenomen, maer gepleecht langhe voor Christi ons salichmakers geboorte, als dat betuycht den Prophect Ieremias, daer hy seydt in zijn derde Capittel int 2. vers. Heft uwe ooghen op tot der hoochten, ende siet toe hoe ghy allenthalven hoererye drijft, aen den straet sittet ghy, ende verbeydet op haer, gelijck als een Arabyne in de woestijne, &c. My gedenckt dat wy onder veel duysenden van dit volck vervielen, die in groote armoede in woeste landt-duynen, die gants onvruchtbaer zijn, leefden: onder die heete Sonne haer met haer Kameelen bakerende, alleen van rooverie eñ straetschenderie haer geneerende. Haer spyse eñ beste broot zijn coecken, soo sy onder Kameels mest (ghedroochte aen der Sonnen, dat landt daer mede heet gemaeckt) backen, met Kameels melck ende vleesch, ende dierghelijcke onnutte spyse, in somma, leven als ellendighe menschen, ghelijck sy zijn.

Desghelijcx soo volghen het selfde heyr veel Boetelaren/die alle dinghen naer draghen/ als Heuntch/Datelen/Schapen/Geyten/Hoenderen/eyeren/etc. ende alle victualie eñ provande/ so datmen ghenoegh van als om zijn ghelt ghekrieft wort: Alle nachten so slaense haren leger/ ende hebben haer Tenten Pavellioenen daerse onder rusten/altoos met goede wacht. Op dese maniere repsense tot die stadt Bassora, ende comen door Babilonien / nu Bagedet ghenoemt/ ende sommighe andere plaetsen. De Bassora commende/ligghen daer sommighe daghen stil / al waerse dan weder vergaderen op die wederom reys/ende trecken also weder op die selfde manier naer Aleppo, waer mede alle coopmanschappen van alle weghen in groote abondantien gebracht eñ vervoert werr/ met een groot gerief van den repsenden Coopman/het zy van wat natien die moghen wesen / uyt ghenomen Spaengiaerts/ Portugesen/ ende des Conincx van Spaengiens onderdanen/ daer naulieck op ghelien werr/ doch altemet wel passeren op den naem van Fransopsen / Engelschen / ofte Venetiaenders, welcke natien in de stadt Aleppo haer Consulen ende Pactozen hebben / als oock in Tripoli, alwaer haer dagheliickse vaert is van Venetien/Marsilien eñ Londen/ ende in Tripoli werdt het goet gelost ende geladen/eñ van daer over landt ghesonden ende gebracht van est op Aleppo, aldaer sy eenen grooten ende machtighen handel dzijben ende ghenutten veel Privilegien ende bzydommen van den grooten Turck.

Ende aenghesien dat wy van Turcken zijn spreckende so en hebbe ick niet connen verwighen op wat maniere dat den grooten Turck altoos tijdinghe ende bootschap can hebben eñ bestellé van alle zijn Coninckrijcken ende landen/die so groot/wilt ende woest versprept liggen/so is te weten/datse in gheheel Turckijen uyteren ende ghebruycken Dupben/die daer toe ghewent ende opghevoert zijn/hebbende ringen aen haer beenen. Dese dupben worden gevoert

Hier ontbreeckt noch groot loof noch cruyt: est de inwoners hun huysen zijn uyt steen-rotsen ghemaeckt.

Verscheyden speceryen eñ edel gesteente uyt Oyrnus in verschepden landt verhaert.

Verscheyden specerijen/ cruydeni/ eñ ouwerlandsche preciosa uyt verscheyden landt naer Ormus vergaderen.

Wonderlinge manieren van silver gelt uyt Persien in Indien verhandelt.

Jaerlijcx twee groote caravanen van soeten oft Zoute Coopluyden

Jn Arabien zijn noch wilde dieren/ beesten/ hier haer wonderbaerlijck en seer ongelijck onderhoudt.

Wonderlinghe manieren van gelden in de twee jaerlijckse tochten.

Alle natien opgenomen Spaengiaerden ende Portugesen mogen op Ormus haer beleen.

De Coopluyden van Venetien/ Londen/ Marsseille/ etc. zijn tot Aleppo en Tripoli onderhouden van eigen huysen.

Het groote Turck ghebruyct een schrijfwijse ghemaeckt/ om hooghe bruynen hoedewendighe ijdelheden hier te beschrijven.

van Bassora ende Babylonien naer Alepo ende Constantinopelen/ende so van daer wederom: Ende alsser yet noodich ofte van importantie te adverteren is/ soo maken se den brief aen dat timerken vant been vast/ende latense vlieghen/ waer mede den brief met de Duyf comt op de plaets daerse van daen is/ en vlieght somtijdes duysent mylen ende meer/ datmen soude seggen onmoghelijck te wesen: maer is warachtich dese veel die het my ghecaffirmeert hebben die van daer quamen. Ick hebbe van die selfde Duyven in Indien gesien/ van een Venetiaen/ mijn goede kennis ende especiael / diese tot een verwonderinge mede hadde ghebracht/ om in Indien te thoonen. Keerende weder op ons propoost vant Eylandt van Ormus, welck leyt op 27. graden/ ende is in de Somer (die als in onse landen comt) so uytterlijcken heet/ datmen moet in houte backen (daer tos gemaeckt) vol waters slapen/ waerin man ende vrouwe liggende gheel onder water/ behalven het hooft: Alle die huysen zijn boven plat/ende maken boven in de huysen gaten/ om den locht ende coelte daer door te crijgen/ op de selfde maniere als oock die van Cayro, ghelijck volght/ende gebruycken instrumenten gelijck schongelen met waepers/ om het volck daer in te wiegen/ende windt te maken om te vercoelen/ diese noemen Cataventos.

Int Eylandt Ormus moet men om de overmatighe hitte besonderen in houte backe met water slapen.

Annotatio D. Pall.

Cayrus heeft seer hooghe huysen: met overhangende daken, om schaduwe te maken, ende de hitte der Sonnen te vlieden. Int midden door dese huysen zijn seer groote pijpen, wel thien cubiten boven uyt ghemaeckt, naer het Noorden ghestreckt, om coude lucht te ontfanghen, ende die te bespreyden door de gheheele huysinghe, insonderheyt die benedenste plaetsen te verkoelen.

Dess winters ist wel soo cout als in Portugael. Het water datse dyncken/ weert ghebracht vant vaste landt/ twelck sy bewaren in groote potten/ als die Tinajos in Spaengien/ ende cisternen ofte water-backen / waer van sy oock groote in de Fortresse hebben/ met water voor een jaer ofte anderhalf tegen comenden noot/ gelijck die van Mossambique. Men schept oock water by het Eylant van Barein, in de Zee onder het soute water/ met duyckers 4. of 5. vadem diep / welck water seer goet ende excellent is/ so goet eñ goet als het beste fonteyn-water. Daer is in Ormus een gemeen sterckte ofte plaghe van wonnen die in de beenen groeyen/ men wil presumerē dat die vant water datse dyncken groeyen/ welck zijn als 2 uyt-staren/ ende ontrent twee of drie vadem lanck / die men alleenckens moet uyt halen/ ende winden op een stroptien of pennekien alle daegh wat/ so langhe als men voelt datse uyt comen/ende alsse tegen houden / latense dan so blijven tot den anderen daechs/ bindent vast ende smeeren het gat ende geswel daer hy upt comt/ met versche ende ongesoute botter/ende also winden sy die binnen thien of twaelf dagen upt sonder eenigh letsel/ dan moeten met het been stil sitten: want so die quamen te breken / sonde groote moeyte aent been met crijghen/ gelijck als ick aen sommige personen ghesien hebbe.

Hoet water wert 4. ofte 5. vadē onder het water vant de soute Zee door duyckers ghehaelt.

Annotatio D. Pall.

Van dese wormen schrijft Alfaharanius in zijn practique int 11. capittel aldus: daer groeyen in sommighe plaetsen tusschen vel ende vleesch sekere wormen, welcke sieckte genaemt wort, der Ossen passie, om dat de Ossen met soodanighe menichmael gequelt worden, die haer lauck uyt steken, ende voorts cruypen onder het vel, so langhe tot dat sy die huyt doorbooren. Die genesinghe beltaet in suyveringhe des lichaems van verrotte stuymen, &c. leest voorder.

Hambertinge ghemeene plaghe in Oosten/ als oock een sonderlinghe eenighe die daer is.

Ten stupse van mijn heere de Aertsbisschop hadden wy een van zijn dienaers/ een inghebooren van Ormus, eerst daer van daen comende/ dese haelde op die manier boven verhaelt die of vier wormen uyt zijn beenen/ dat hy seyde daer seer ghemeen te wesen.

Die Capitreniē ofte Capitreuschap van Ormus is naer Sofala ofte Mossambique gherekent een van de beste ende profijtelickste van gheheel Indien: Van de Portugeessche regeringe ende ghenieten naer advenant soo veel profijt als die van Mossambique, want hebben haer schepen diese senden naer Goa, Chaul, Bengala, Malcatte, ende ander weghen: ende niemant en mach eenich goet coopen / vercoopen / schepen ofte bevrachtē/ voor dat die Capitreyn het zijne ghedocht, ende zijn schepen bevracht ende afgeveerdicht heeft: niet dat hem fulex toeghelaten wert door aantreyen van den Coninck: want hy fulex ganschelick verbiet: maer sy nement van haer selven/ om dat de Coninck verre van der hant is om hem fulex te verbieden / alleenlick werdt hem van den Coninck toeghelaten/ dat niemant en mach eenige Peerden schicken naer Indien/ dan alleen den Capitreyn/ ofte die zijn commissie hebbē/ waer mede hy een groot profijt doet: want die Peerden in Indien veel gelts gelden/ die met goet zijn werdē in Indien verrocht voor vier oft vijf hondert Pardauwen/ende oock sommighe tot seven acht ja tot duysent Pardauwen/ende meer/ elcke Pardauwe gherekent tot tenen Rijer daelder / Nederlantsche munte. Die vaert ofte Monsoen datmē van Goa na Ormus seylt/ is in de maenden van Januarius, Februarius, Martius, ende in September ende October. Volgt die custe van Ormus strekende naer Indien.

Paerden zijn tot Ormus seer duyr/ gelijck sommige 7. 8. 9. 10. hondert Rijer daelders.

Dat 7. Cappittel.

Van de Custe van Ormus, tot die stadt ende het Eylandt ghenaemt Diu, een Fortresse der Portugesen.

VAn Ormus vervolgende die custe Oost ten zuyden aen/ comt die Cabo genaemt de Iasque, eertijdts Carpella gheheeten/ welck landt voortijdts Carmania ghenoemt werde. Dese Carp leyt op 25. graet/ en is van Ormus 30. mylen/ vervolgende die selfde custe tot die Rivier van Sinde, van de Historie-schrijvers Indus gheheeten / welcke men seydt upt het ghebiedt van Caucasso zijnen oorsprongh heeft/ ghelijckelijck met die Rivier Ganges, die in het Coninckrijck van Bengalen in de Zee loopt/ als wy op zijnen tijt sullē verhalen. Van dese Rivier van Sinde ofte Indo, soo men schrijft heeft Indien zijnen naem gheeregen ende behouden. Dese Rivier leyt/ te weten/ den mont ofte ingangk op 24. graden / ende is van de voorseyde Cabe Iasque, 140. mylen. Hier aen dese Rivier streckt het lant Sinde, waerom die Portugesen die Rivier den naem van het lant gegeven hebbē, te weten Rijck en seer rijck en vruchtbaer landt/ende wordt grooten handel gedreven van al de omliggende coustreyen/ als oock van die Portugesen vant Indien ende Ormus, ende andere plaetsen die daer dagheliex varen: Heeft veelerhande soorten en seer fijn Cattoenē lijwaet / die men lorijns noemt / ende stuyers ofte lamparden / diese Volantes heeten/ oock veel

30. mylen Oost ten zuyden van Ormus leyt Cabo Iasque op 25. min half graden.

Indien heeft zijn naem van de Rivier Indus/ liggheeft 140. mylen van Cabo Iasque op 24. graden.

Verclaringhe van Caffers/ Limoen/ Limoenpatten/ ende veel ander coninghsteden die hier in't Eylandt ende Stadt Diu vallen.

veel Olye van Cocus ofte Indiaensche Noten; Butter in groote menichte/ ende goet: maer en is soo suyver en regen niet als in Hollandt; comen in groote hooghe aerde Potten/ met smalle halsen / is goet om met te coken. Peck / Teer / Scepter Candel / isser seer veel/ ende seer excellents ende fraye Leyen / die seer constich en meesterlick besticht zijn met zijde/ van alle coleuren/ Loof wercken ende Figuren. Dese Leyen zijn in Indien seer gheestimeert/ om op Bedden ende Tafelen te leggen/ ende plaets van Tapetten: Lynaken ooch van allerhande Schrijfcoorten/ Busserten / Coffering/ Boosteng / Straffen / ende andere dingen meer ghet. alle snijderyen ende curieusheyt/ alles ingheleydt ende ghewrocht met Peerlemoedet/ alle welcke verwoert wert booz gheheel Indien/ ende principalicken tot Goa ende Cochijn, ter tijdt dat die Portugaletsche schepen daer laden; Achterlatende en voorbij passerende de voorseyde Reviere ende coninghe Eylandtheren die by't vaste landt ende Custe van Sinde ligghen/ soo comter een diepe Golfo ofte Inganck / die de Portugesen Enseada noemen/ in welck Golfo ligghen veel Eylandekens. Desen Inganck wort ghenaemt Laquera al waert diepst ende ebe so subtijlich ende soo groot en suick weeghs/ dat suicks op gheen plaetse deept gheseten ofte ghevoort is ghevveest/ en schijnt onmoghelick te wesen/ en wordt over al voor een groot wonder na ghesept. Tot dese plaets affinneert die Indianen dat Alexander Magnus gheromen soude hebben/ ende door verwonderinge vande haestighe ebbe / ende afloopen van't water/ soude sijn weder te rugghe ghetrocken wesen / meenende dat het een miraekel ende bezeggynghe vande Goden was / ofte voorseggynghe van eenigh ongheval / soo hij verder trock. Desen Inganck leyt vande Revier van Sinde ofte Indo, 60. mijlen / latende dese Enseada, en vervolghende die Custe Zuydt-oostwaert aen/ comt het Eylandt ende die Stadt en Fortresse van Diu, vande Portugesen bewoont / met die Inghebozen die onder die Portugesen gebiet staen.

Verclaringhe van de seer wonderlijcke stroom der Golfe Inganck ghelocatie.

Dat 8. Capittel.

Vande Stadt, Fortresse, ende het Eylandt van Diu, in vorighe tijden Alambater ghenoemt.

De Portugesen hebbe met consent van Coninghe Cambaia alhier een Fortresse ghemaeckt/ welck sy nu meer ghevesticht hebben.

DE Stadt en 't Eylandt van Diu, leyt verscheyden vande Revier Indo, 70. mijlen op 21. graden / licht by't vaste landt; heeft eertijts toegehoort den Coninghe van Cambaya, in wiens landt ende Custe die ghelegen is / al waer die Portugesen door ghelegenheyt hebben seif den Coninghe een Fortresse ghebout/ ende met cracht van tijden het gheheele Eylandt ende Stadt in haer ghewelt ghecregen/ ende seer sterck ghemaeckt/ dat het onwinnbaer is/ welcke Fortresse heeft tweemael belegheert ghewest vande Soldaten van Cambaya, en zijn tweede stuipers / eerst in't jaer 1539. ende d'andere maal in't jaer 1546. ende is altoos wonderlijck beschermt ghewest vande Portugesen/ ghelijck haer Cronijcken ende memorien ghenoeth zijn melbende. Dese stadt heeft een seer goeden haven / ende grooten handel / hoe wel het wepnich of te niet van zijn selfs heeft: maer om de begemenheyt/ om dat het leyt tusschen Sinde ende Cambaya, welcke landen overvloedich zijn van alle dinghen; Soo is Diu altoos wel voorsien van alle dinghen / als Turcken/ Persianen / Armenien / Arabien / ende ander volckeren / ende is de beste ende proffijtelickste Tol die de Coninghi in gheheel Indien heeft/ overmidts dat die Banianen, Gularatten, Ramos ende Persianen, die in Cambaja haer handelinge hebben/ meer die custe van Mecca ofte t'Roode Meer ghemeenlijck in Diu haer losinghe ende ladinge hebben / om die wel gelegenheyt: want leyt nende 't Mont ende Inganck van Cambaja; Ende dat Diu wordt het ghescheept naer Cambaja, ende weder ghebracht naer Diu, Die stadt van Diu is bewoont vande Portugesen / met die Inghebozen ende naturalen onder een / ghelijck als Ormus ende alle die steden ende plaetsen vande Portugesen in gheheel Indien zijn / doch hebben die Fortressen onder haer gewelt en ghebiet. Het Eylandt is overvloedigh en vruchtbaer van eerbare warem / virtuaile ende lijftochten/ als vã allerhande Ver/ Ossen/ Koeyen/ Verchens / Schapen / Hoenderen / Vogelen/ Melck/ Ayen/ Looch/ Eerten/ Boonen/ Botter/ en diergelijcke/ isser seer veel ende goet/ so dattet in dese nederlanden niet beter en mach wesen / dan dat dat suyvel niet soo wel ghehavent en wort; en hebben ooch Reysen: maer zijn seer dzoogh ende sout / veel Visch diese sooten/ ende is by naer ghelijck ghesouten Lenge ofte Cabelliau/ ende ooch ander soorten, Malen ghecoockt Dierschy / dat seer goet is ende langhe mach bueren op eenighe voyagie op die schepen voor victuaile. Alle dese lijftochten hebbet sy soo veel/ datse alle d'ander plaetsen niet ghelieven ende verssen / principalick Goa en Cochijn, want die en hebben ganss geen Botter/ Ayen/ Looch / Eerten / Olye noch greynen/ als Boonen/ Terwe/ ofte ander saden/ sy moeten al van die contreyen comen/ als voorseyt is ende verwolghinghe vande Custen ende landen sullen verhalen wat waren / goederen/ coopmanschappen ende lijftochten / vruchten ende ander dinghen / dat elck Lande/ Provincie ofte contrepe op bzenght ende van hent gherst.

Verclaringhe hoe dat de ghelegenheyt hebbe deese Eylandt Diu heeft aen, Alambata beleyt de natien hier op hoer handelen.

Hoe wel de Portugesen met Landt onderdanen gemeen wonen/ so behouden de Portugesen het ghebiet.

Verclaringhe van verscheyden vruchtbaer ende profijtelicke heden deses Eylandts.

Van Diu verwolghende die Custe Oostwaerts/ toe 15. ofte 16. mijlen beghint den Inganck van Cambaja, ende is in't inwonen/ en meest over al bode 18. mijlen breet/ ende street binnewaerts tot over die 40. mijlen lanck/ ende loopt Noord-oost ten Noorden in / ende in't binnenste ende uyterste vanden Inham is die stadt Cambaja, waer van het gheheele landt ende Coninghrijck den naem heeft/ en leyt op 23. graden. Alhier hout die Coninghi ofte Soldaen zijn hof ende residentie.

Beschrijvinghe des Coninghrijcks gheleghentheyt van Diu tot aen Cambaya.

Dat 9. Capittel.

Van't Coninghrijck ende 'tLandt Cambaja.

HEt landt van Cambaja is het vruchtbaerste in gheheel Indien / ende van daer ghenoemt ende voorsien met alle die omliggende plaetsen dã alle voordeel ende lijftochten / waeromme daer een groote handel ghedreven wordt/ so wel vande inwoonders als andere Indianen ende naebuersen/ als oock van die Portugesen/ Persianen/ Arabien/ Armenien/ etc. Den Coninghi onderhoudet de Wet van Machomet: maer het meeste volck / ingheboren en uytwoonders/ ghenaemt Gularates, ende Banianen, onderhouden de Wet van Pitagoras, ende zijn die

Verclaringhe dat Cambaya principael voorseysse is d'omliggende landen in/ gheleydende de palen van verscheyde naben groote handel.

Desen Coninghs naet zijn ghelijn houden d'Chaomeers wort: maer de meeste inwoonderen volgen Pitagoras zeghen.

subtijlste ende deurtrapste Coop-lieden van gheheel Indien/wiens Figuren ende Conterfeitsels staen by die van Indien: met een verclaringhe van haer leven/ceremonien en usantien/ als wy op zijnen tijdt ende plaetse sullen verhalen. Soo is dan het landt van Cambaja seer abondant van alle lyfcochten/ als Coren/ Rijs / Erweyten ende andere dierghelijcke greynen / desghelijchs van Botter / Olye, soo datse alle die omliggende contreyen daer met gerieven. Waer voort ghemaeckt inverraten veel Catoene Lywaet / van verscheyden soorten / wiens namen zijn dese / Cannequins, Bofferas, Ionijns, Chautares, Coronias, dat zijn ghelijck Caunefassen / om seylen ende ander sachen af te maken/ ende noch veel ander soorten/ende seer goeden coop: Tymalient soo fijn dattmender ghien draet aen mach kammen/ ende dat het alle Hollanders Lywaet te boven gaet in fraytheyt: sy maken oock veel tapperten/diemen noemt Alcatiffas: maer en zijn soo fijn/werk so goet niet/als die van Persien over Ormus comen: een ander soorte van cierlijcke Tapperten/diemen noemt Banquayas, zijn by naest als die ghestreepte Laken: met Schaflandt/diemende om over kusten en kisten te leggen: Van deselve tot bedden diemen noemt Godorijns Colchas, zijn seer net ende fray/ ghestelt van zijde/ ende oock van Catoen/ van alle coleuren ende stickzel: Pavelioenen van verscheyden soorten ende coleuren: Persinos, dat zijn buytsels ofte Gaeden/ daermen die Indiaensche bedsteede mede bint en toermeht/ om 't bedt op te legghen; Aldenlandse bedsteden/ Indiaensche vrouwen stoelen/ en ander dierghelijcke snuysterye/ seer fraey gewrocht/ ende overdeckt ende bedeckt met laken van alle coleuren/ oock lustighe Tierlaerbeden ende schrijnen van Puydzen werk / ende Schulden van Schulp-paddens ghewrocht ende ingelept/ seer meesterlick ende cunstigh/ veel fraye Signetten ende Ringen/ en ander curieus speyt van Puydzen ende Zee-peerden tanden: oock van Alambar / ofte Bazijnsteen/ dander seer veel is: Heeft voorts een soorte van Bergh cristal/ waer van sy maken veel Signetten knuppen/ Dijftighen ofte Patter-noosters/ ende andere dinghen sent dingen ende fraynigheden: Heeft verscheyden edel Ghesteenten / als Espinellen, Rabassem, Granadis, Iaspren, Amatisten, Grisoluten, Olhos de gato, dat zijn katten oogheu ofte Agatos; Verscheyden sterren van Jaspis/ dienten noemt Blaet ende Melck-steenen / en ander soorten oock verscheyden Medecynen/ als Amfion, ofte Opium, Camfora, Bangue, Sandalen houte, waer van op zijn plaets in't particulier byde Specerijen ende vruchte van Indien mentie sal maken: Alluyn / Steenslijpsteen ende ander waren dat my nier en gheduncken / ende te langh soude vallen alles te verhalen / ende oock het Annil, ofte Indigo, wast alleenlick in Cambaja, en wordt daer becept ende toegemaeckt / ende van daer over al die gheheele Werelt ghevoert: waer van oock volghen sal / ende hier mede genoech van Cambaja, en wil voorts vervolghen mijnen wegh. Tot eynde 't landt van Cambaja, begint Indien ende het landt Decam ende Cuncam, ende die Custe te weten / den Indwijck binnewaerts / aen die zijde van Indien / streckende van Cambaja tot die Custe van Indien / alwaer dese selfden inwijck zijn beghinsel heeft/ welcke Custe loopt westwaerts zuyden zy tot het Eylandt / ghelegen aen die Custe ofte trompt vanden selfden inwijck ghenaemt Soluadas Vaquas, liggende op 20. graden / op welcke hooghte ende contreye op't vaste lant leyt oock die Stadt ende Fortresse Daman, die van die Portugesen bewoont werdt / ende onder haer subjectie is / ende leydt vande stadt Din oost ten suyden 40. mijlen.

Hoch wil verscheyde snare cunstmodighe ten eyndel ghe steenten beschaven.

De excellijcke coopmanschap Indiens weert in Cambaja hercrijdt / ende dangt de werelt verwondert.

Dat 10. Capittel.

Van die Custe van Indien, en die Havens ende plaetsen daer aen gheleghen.

Principael Indise beghint t'opsiden naer Cambaja.

DE Custen van Indien heeft haer beghinsel vanden mondt ofte Inwijck van Cambaja, van't Eylandt ghenaemt Das Vaquas, als verhaelt is/ welck is die rechte Custe / die alleenlick in gheheel Oosten wordt ghenaemt Indien / ende buyten dien / hebben andere particuliere namen / als Mosambique, Melinde, Ormus, Cambaja, Choramandel, Bengala Pegu, Malacca, &c. als wy op zijn plaetse sullen verclaren/ende eenderlis verclaert hebben/ so is te weten / dat dese Custe van Indien beghint vande Stadt Daman, ofte t'Eylandt de Vaquas, ende streckt alsoo 3. ten 0. den / tot die C. de Comorijn, alwaerse volepndt / ende zijn is als 180. mijlen / op welcke Custe liggen dese naer volghende Steden ende Havens/die de Portugesen onder haer ghewelt hebben en besitten met hare Fortressen / ten eersten Daman; Vant daer 15. mijlen op 19½. graden die stadt Basaijn.

Verclaringhe wat deel dit Oosten als teen Indien ghenaemt wordt/ als mede hare d'andere deelen.

Beschrijvinge der groote als oock der cleyne en ende contrent principael Indien.

Van Basaijn 10. mijlen op 19. graden / die stadt ende Fortresse Chaul.

Van Chaul tot Dabul zijn 10. mijlen / ende leyt op 18. graden.

Van Dabul tot die Stadt ende het Eylandt van Goa, zijn 30. mijlen / welck leyt op 15½. graden. Alle dese boven ghenoemde steden en Fortressen besitten die Portugesen / uytghenomen Dabul, dat sy ghehadt hebben/ ende over langhe jaren weder verlozen. Die Custe vant Goa tot Daman, ofte den Inwijck van Cambaja wordt ghekeeten van die van Goa, die Custe ofte 't landt van Canara. En van Goa tot die C. de Comorija, werdt ghekeeten die Custe ofte 't landt van Sujen: maer nerst die Custe van Malabar; Wat die stadt van Goa ende haer ghelegentheyt belangende is/ende oock die declaratie ende beschrijvinge van't landt van Decan ende Cuncan, ende haer Conninghen ende oorspronck sullen wy op een ander plaets in't particulier verclaren met veel ander ghedenckwaerdighe dinghen / soo van die Portugesen/als die Inghebooren ende Indianen is voorende/ waeromm wy dat voor dese reys sullen voorby passeren / en tracteren allereerst van d'ander / voornoemde Steden ende Havens / met vervolginghe vande custe; Soo te weten/dat alle die voorseyde Steden/ Daman, Basaijn, Chaul, hebben goede Havens/ waer grooten handel ghedreven wordt door gheheel Indien. Alle dese landouwen en contreyen zijn seer vruchtbaer van Rijs / Coren / ende ander greynen/ Botter / Olye van Indiaensche Noten. Olye van Olyven en is in gheheel Oosten ghem / van die van Portugal ghebracht werdt / ende ander dierghelijcke waren ende hystorien gelijckerse abondant: Tymalient een soorte Catoenen Lywaet: maer wepnich. Die Stadt van Chaul heeft groote traffique naer Ormus, Cambaja, 't Roode Meer naer Synde, Masquate, Bengala, &c.

Verclaringhe der vruchten en cruydten deser Landen.

geh. &c. heeft veel machtighe ende rijcke Coopwerden/ende menichte van Schepen. Waer is een plaetse op Chaul, welcke is die oude stadt vande Ingheboren ende naturalen van't lande/ al waer veel sooten van Wijde gewonnen worden/ van alle materien ende colueren/ als Goutgrepeuen/ Satijn/ Taffetanen/ Annespen/ ende dierghelijcke stoffe/ in soo groote menichte dat ghesel Indien/ ende alle andere omliggende plaetsen daer mede ghevult worden/ soo dat die inwoonders van Chaul daer een groote neeringhe met hebben/ die ongheseynen sijde te bringhen uyt China, ende andere deen spinnen ende weven/ ende dan weder die ghemaechte Tijden ende stucken te bevoorren ende te distribueren voor ghesel Indien. Desgelijcks worden daer gemaecht veel ende seer rapen Schijfkoyen/ Bastaeten Vyanden stoelen/lustigh ende seer cunstigh bedeckt en overtoghen met Laeck van allerhande Coleuren/ ende ander dierghelijcke waren/ waer mede sy groote hantieringhe hebben/ ooch soo is het lant overvloedigh van Suycker/ ghelijck ooch die ghelegene Custe: maer is alder weynigh ghesaeyt. Dit Lant ghenaemt het Suycker quartier/heeft een seer ghesonde ende ghetempereerde lucht/ ende wordt ghehouden voor die ghesondste van ghesel Indien: want die stadt Diu, ende die Custe van Malabar is seer ongesont. Dese Indianen/ gelijck ooch die van Cambaya, diemen heet Banianen ende Guzarates, en van't lande binnewaerts van Decam, die boven op die berghen woonen/ Balagatte ghenaemt/ diemen heet Decanijns ende Canaras, zijn alteruael van goet nature/ sommighe wat witter/ ende sommighe wat bruyner: maer die op de Zee-cant woonen/ zijn swarter/ ende trecken meer op die swerte van aensicht/lijf en leden zijn alteruael als van dese landt van Europa: ende die vande Custe van Malabar, welcke streckt ende begint 11. mijlen voor Goa zuydtwaerts/ende duert tot die C.de Comorijn, worden ingheboren naer Malabaren noemt/ welcke zijn die bewoonen het lande ende Custe byde Zee: zijn van colore soo swert als pack/ende hebben seer swart en glat haer/ doch van lijf/ leden ende aengheschicht te als ghetymmerteert/ als die van Europa. Dese zijn de beste Crijghslieden van ghesel Indien/ ende die principalste ghenaemt van de Portugesen/die haer ghemeenlijck te doen ghebruycken. Ende om te beghe te verstaen dese gheleghentheyt/so is te weten/ dat alle dese Custe diemen heet van Malabar/ is het lant op de Zee-cant streckende die ghelegene Custe langhs 8. oft 10. mijlen leegh landt/ welck is het ghene daer wy mensie af maken/ ende wort ghenaemt Canara, en als dan soo comter een hoogh landt ofte ghebercchte/ 'twelck inde wolcken raeckt/ dat streckt hem van d'een eynde tot d'ander/ beghinnende van Daman ofte Cambajen tot die C.de Comorijn, ende den uyterste hoeck van Indien/ende als dan weder verbolghens die ander Custe ghenaemt van Choromandel, welck hooghe lande boven plat en schoon Boom-landt is/ghenaemt Ballagatte ende Decan, ende is bewoont ende gheregeert onder diverssche Coningen ende Heeren. Die Inwoonders ende naturelen worden ghemeenlick ghenaemt Decanijns, ende Canaras, ghelijck als wy boven beschreven hebben van Goa ende hare jurisdictie sullen oudtlinck verstaen/ met die afbeeldinghe ende conterfeytsels naer't leve van haer persoon/ kercken/ hupsen/ Boomen/ Planten ende ruchten/ etc.

Dat 12. Capittel.

Vande Custe van Indien, te weten, van Goatot die Cabo de Comorijn, ende den uyterlten hoeck, welck ghenaemt wordt die custe van Malabar.

DE Custe van Malabar begint inta C. de Ramos, welcke is vant Goa zuydwaerts 10. mijlen/ende volcydt soo die C.de Comorijn, eertijdts Corij ghenoemt/'twelck zijn 100. mijl. oft 8. mijlen/ waerinne ligghen dese naervolghende plaetsen/ die de Portugesen bewoonen/ ende met haer Fortressen besit hebben/ eerst van die voorsz. C.de Ramos, tot die Fortresse van Onor, zijn 10. mijlen ligghende op 14. graden ruym/ en is vande Portugesen bewoont; Alhier valt veel Peper: want maghender jaerlijcx wel laden een Schip met 7. oft 8. duysent quintalen Peper/ Portugaels ghewichte/ 't is die beste ende volste van ghesel Malabar ende Indien. Dit landt behoort een Coninginne/ ghenaemt van Barycola, welck is de stadt met verre van daer binnewaerts ghelegheu/ daerse haer onthoudt. Dese ist die de Peper vercoopt ende levert aende Factoor vande Pachters van Peper/ die in Onor zijn residentie te hout: maer men moet het gelt altoos 6. maenden voor de handt ghe ven: want anders soo en is er niemant thuys/ alsdan soo levert se alleenlijcxens die Peper/ ende wort by een alteruets vergadert in de Fortresse/ tot dat die schepen van Portugael comé die haer ladinge nemen vande Peper, alhier valt ooch veel Rijs. Dese Fortresse wort wenich ghefrequenteert/ dan alleenlijck den tijt vande ladinge vande Peper/ diemen binnen weynighe jaren herwaerts daer heeft begonné te laden: want te voren en viel daer geen ladinge van Peper.

Van Onor tot die Fortresse van Barselor, zijn 15. mijlen/ en leyt op 13. graden/ is ooch bewoont vande Portugesen/ ghelijck Onor: hier valt seer veel Rijs ende Peper.

Van Barselor tot Mangalor zijn 9. mijlen/ leyt op 12½. gradé/ ende is ooch een Fortresse van de Portugesen ghelijck d'ander/ en heeft ooch seer veel Rijs ende Peper.

Van Mangalor tot Cananor, zijn 15. mijlen/ 'twelck leyt op 11½. graden ruym/ dit is de beste Fortresse die de Portugesen hebbé in ghesel Malabar, alhier valt veel Peper. Die Malabaren hebben buyten die Fortresse een wijck ende groote plaets van veel huysen op haer manière/ al waer et dagelijcksche merct gehouden wort/ daer seer veel eetbare waren ende lijftochten veel zijn/ 'twelck een wonder om sié is/ gantschelijck de Hollandsche Weermercktten ghelijck van Hoenderen/ Eyeren/ Botter/ Hangh/ Indiaensche Olye/ Vyghen vant Indien/ diemen heet van Cananor, zijn seer groot ende uytgheseondert/ die beste vant Indus/ in summa hebbe van dierghelijcke waren en victualie vã als vol opoop seer schoone ende hooghe Maysten/ dattmense in Noozwegen niet beter soude mogen vinden/ ende zijnder op soo groote menichte/ datse alle die omliggheude contreyen met gerieven/ is een seer groot ende playsantigh landt/ om te aenschouwen/ vol schone hooge Boomé/ ende van als vruchtbaer/ ghelijck ooch dese ghesegde Custe

Van de stadt Chaul en alle menighe hande kunstige commodeteyt/ die daer herschepen van verscheyden landen verhandelt worden.

Van de verschepden natiuen der Indianen/ als ooch van haer verscheyden colueren ende ghedaenten.

Wesen/ ruymte deser landen/ ende van dat eenighe hoogte bergen inde voorsch. landen.

Beschrijvinge der plaetsen vant Fortresse die de Portugesen hier in hebben ghestelt ende gefortificeert.

Van de menichte der diversen Peperen die dese Portugesen alhier op coopen uyt de Coninginne der stadt Barycola.

Van Barselor/ Mangalor/ Cananor ende Calicut coomt veel Peper ende Rijs.

Alle Malabars is een schoone wereldt-merckt van allerley soort van cracht/ etc.

Menichte van schoone maysten/ beschreven by Malabar.

van Malabar is. Onder dese Malabaren woonen veel witte Mooren/ dte de Wet van Machomet onder houden/ welcke de meeste handelinghe dryven naer't roode Meer/ hoe wel zy t niet en mogen doen/ noch niemandt van die Indianen sonder paspoort vande Portugesen: want anders die Portugesche Armade/ die jaerlicks die Custen ende Zee gaet bewaren vande Zee-roovers/ tot verseekerthept van haer Coop-waerders/ dese ofte eenige andere Indianen ofte natie/ wie het soude mogen wesen/ gemoetde sonder Paspoort/ zyn dryvpt/ gelijck dickwils gheschiet/ dat sy schepen aen dryenghen dte uyt Cambaja, Malabar, ofte van't Eylandt Samatra, ofte van eenighe andere plaetsen wildē trafficerē naer't roode Meer. Dese Mooren van Cananor houden vriendtschap met die Portugesen/ om de dwange die haer die Fortresse doet/ doch zyn onder dē dught haer grootste vpanden/ ende doen hen menichfuldich groote contributien van Gelde aen d'ander Malabaren/ der Portugalopsers in als te beschadighen waer sy connen ofte mogen/ wiens Figuren ende afbeeldinghen volghen by de andere van Goa ende Malabar.

De witte Mooren hebbende Paspoort vande Portugesen/ trafficeren op Malabar en het roode Meer.

Ghelycenide bijentschap ende heymelijcke hant der witte Mooren met den Portugesen.

Van Cananor tot Calecut, zyn 8. mijlen/ ende leyt op 11. graden ruym. Dese stadt Calecut heeft eertijdts die vermaerste gheweest van gheheel Malabar ende Indien/ ende was het hooft van Malabar; alwaer den Samorijn/ dat is den Keyser/ zyn residentie hout: maer om dies wille dat die Portugesen in haer eerste aencomen ende onderdinghe van Indien/ hebben van hem dickwils bedzogen gheweest/ so zyn sy den Coninghy van Cochin aengehangen/ die welcke Vassael van desen Samorijn was/ ende van wepnigh macht/ ende ghelustende die Portugheesen dat sy begosten te prosperoren ende possesste te crijghen in't landt/ ende Meester vande Zee worden/ so is Calecut gheheel te niet ghegaen/ ende die trafficque ende naem verlozen. Is nu ter tijt van de minste van gheheel Malabar, Cochin in't contrarie/ ende haer Coninghy is altoos meer ende rijcker als den Samorijn, ende weet hem nu ter tijt/ deur het faveur van die Portugesen.

D'oorsaecke vande schadt Calecuts ende vergancke.

Van Calecut tot Cranganor, zyn 16. mijlen/ leyt op 10. graden: alhier hebbē die Portugesen oock een fortresse.

Van Cranganor tot Cochin, zyn 10. mijlen/ leyt op 10. graden schaers. Die stadt van Cochin is bewoont van die Portugesen ende inghebozen van't landt/ als Malabaren ende andere Indianen dat Christenen zyn; is by naest soo groot als Goa, seer populeus ēn wel gheboud van schoone Huysen/ Kercken ende Cloosters/ ende een schoone ende playsantige Rede/ met een goede Haven ende incomst. Een wepnigh buyten die stadt/ te landewaert loopt een cleyn Revierken ofte Beecke daermen somtijdts wel mach droogh voets overgaen/ waer over leyt een plaetse ghenoemt Cochin Dacyma, dat is boven Cochin, welck is die juyste diericte vande Malabaren/ die noch in haer geloof leven/ alhaer houd dē Coninghy zijn Hoff, is seer vol ende wel gebout/ op die Indiaensche manier/ ende heeft oock een dagelijckssche merckt daermen alle dinghen vepl vint/ gheliick in Cananor: maer in meerder abondantien ende grooter handel. Het landt van Cochin is een Eylandeken/ ende is over al ende op veel plaetsen omringelt ende deurloopt met cleyne Revierkens ofte slooten. Dese gheliicks tegben Cochin over noordtwaerts leyt een ander Eylandt ghenaemt Vaypijn, is oock omringelt met water/ gelijc die Fortresse van Cranganor. Alle dese landen ende contreyen/ zyn leegh ende black/ gelijck Hollandt: maer en hebben ghen Ducken noch Dupnen/ dan alleenelick aen die Zee strandt die platten Gever/ ende binnen den Gever ēn strandt vande Revier sonder eenighe hooghten ofte schuylselen/ blijft also in zyn wesen: het landt is seer playsant ende groen t'aenschouwen/ vol Bossen ende Boomen/ heeft oock Bossen van Cannerl-boomen/ dienē nocmt Canella de Mare, dat is woeste Canneel/ die so goet niet en is als die Canneel van Seylan: want als die Canneel van Seylon ghelt het quintal 100. Pardauwen ofte Daelders/ soo ghelt dese Canneel maer 25. 30. Pardauwen/ ende oock is verbodē naer Portugael te voeren/ niet teghenstaende wozt in grooter menichten jaerlicks ghescheept/ dan moet ghe registreert wozden voor Canneel van Seylon, om des Coninghs Tollen te voldoē als vanden besten. Cochin heeft oock veel Pepers/ maer jaerlicks wel twee schepen haer volle ladinghe geven/ d'ander schepen laden langs die Custe inde voorwoemde Fortressen/ als ghesept is/ ende als dan comense tot Cochin, maer dien dat sy haer Portugaels goet ende waren tot Goa gelost hebben/ so comen oock daer die Coop-lieden/ Factozen ende respondenten/ ēn laden haer waren/ als ick op mijn wederom reijs sal verclaren. Buyten Cochin vande Malabaren woonen oock veel Mooren van Machomets gheloof ende menichte van Joden/ die seer rijck zijn/ ende leven daer in haer gheloof vry/ als oock die Machometisten met haer Kercken/ die sy Mesquiten noemen. Oock hebben die Bramanes, dat zijn die Geestelickheyt vande Malabaren ende Indianen haere Afgoden ende Duyvels huysen/ die sy Pagodes noemen. Dese drie Natien houden elcks haer Wet ende ceremonien op haer selven/ ēn leven onder malcanderen eenvaerdelick/ houdende goede Policie ende Justitie/ ende werden alle drie Natien gheregeert in des Coninghs raet/ met zijn Naires; dat zijn die Edel-lieden ende Leen-heeren/ ende wanneer eenighe saken van importantien op handen is/ so wozden alle dese drie natiē vergadert/ waer op die Coningh zijn betrouwen set/ van welcken Coningh ende Naires, Malabaren, Bramenes, &c. ende haer manieren/ seden/ usancien/ ende haere Afgoden/ Pagodes; met haer ceremonien/ wy alles op een ander sullen verclaren met haer conterfeytsel ende afbeeldenisse van die selfde by de Figuren van Indiē/ sullent nu voor by passeren/ ende achtervolghen die dischriptie van die begonnen Custen.

Beschrijvinghe van Cranganor ende Cochin.

Verclaringhe vant Eylandt Vaypijn/ ende syne gheleghē.

Peperlandt.

Van Cochin tot Coulon zijn 12. mijlen/ leyt op 9. graden/ is oock een Fortresse vande Portugesen/ al waer mede alle jaer een schip Peper laet.

Van Coulon tot die C. de Comori zijn 26. mijlen. Desen hoet leyt op 7. graden ruym/ welcke is het Eynde vande Custe van Malabar ende oock van Indien.

Van Coulon is comt jaerlijcks een schip Peper.

Dat 10. Cap.

Dat 12. Capittel.

Verclaringhe vande Coninghen, ende ghedeelten van't land ende Custe van Malabar, ende den oorspronck van dien.

Verclaringhe der verdeelinge en regieringe van't landt Malabar.

DEn rechte te verstaen die afdeelinghe ende regieringe van't Land van Malabar, soo is te weten/dat over langhe jaren worde het gheheel land van Malabar ghheregiert van eenen Coninghe/ wesende een Coninghrijck daer't nu veel zijn. So was dan/ghelijck die Malabaren vertellen/ de leste Coninghe Sarama Perymal, van wiens tijden af die Arabische Machometisten in't land van Malabar ghemeenschap hebben/ om die handel ende trafficken vande specerijen/ die doen na't Roode Meer ghescheept worden/ ende van daer verdeert over al de Werelt: dese hebben doen voort list so veel te wegghe ghebracht/ datse den Coninghe ende veel van't land tot haer Wet ende ghelooft creghen/ghelijck sy ooch het meestendeel van Indien/ ende alle andere Orientaelsche contreyen ende Eylanden daer mede besitten hebben/welcke een van die Principaelste oorsake is/ datse soo qualijck tot het Christen ghelooft moghen bekeert werden/ overmidts datse die Machometisten opzuyen/ ende alle vlijtichept doen om haer daer van te houden/ ende teghens die Portugesen op te rechten/ ghelijckmen ende Portugaloysers Chyontjcken ende Mervorialen vande eerste ontdeckinghe ende conquesten mach sien/ dicwijls ghebleken is.

Een belooffte bevruchtinge des Coninghs tot Sarama.

Hier rede weder tot ons propoost/ soo is dese bovenghemelde Coninghe Sarama soo seer verwondert ghemerden in dese nieuwe secte die hy aenghenomen hadde/ dat hy gantschelijck voor hem nam het Coninghrijck te laten/ ende te doen Bedevaert naer Mecca, Machometo begraefenis te besoecken/ om alsdaer zijn leven te voleynden/ in sodanigh heyligh voornemen/ meynende daer met die saligheydt te verdienen/ heeft ooch dit zijn voornemen volbracht: ende om dat hy gheen kinderen noch erfgenamen en hadde/ so heeft hy voor zijn vertreck het Coninghrijck verdeelt onder zijn naeste Vrienden/ ghevende den eenen Cochin, d'ander Cananor, de derde Chale, die vierde Coulon, &c. ende soo voorts met alle d'ander plecken/ makende van elcke plaetse een Coninghrijck. Calecut heeft hy ghegheven eenen zijn liefsten ende ouersten Vrienden/ ende hem ghegheven den rijcel van Samorijn, dat is soo veel als Keyser ende hooft van alle d'ander/ ende datse hem alle souden hebben ende obedieren als Vassallen/ waer van tot hedendaeghs die van Calecut den naem van Samorijn hebben behouden/ ende 'ghebiet ende heerschappije over die ander Coninghen van gheheel Calabar hebben/op die manier verhaelt. Den selfden Coningh is gereyst naer Mecca, ende heeft daer zijn leven volendt/ende den Samorijn, ende d'ander Coninghen zijn ghebleven een ieghelick in zijn landt ende heerschappije/ en wevens Coninghrijcken/ wiens afcomsten noch heden op die selfde manier regieren/ ende 'landt besitten met die selfde ghedeelten/alleenelijck is veranderd ende gedeylneert den Samorijn, ende verheven den Coningh van Cochin, naer de Portugesche comst in Indien/ als boven ghesepdt is. Dese Malabaren zijn seer goede Soldaets/ garen ganisch naeckt/ alleenelijck de schaemelepst bedeckt/ soo mannen als Vrouwen/ ende zijn die Principaelste wanden vande Portugesen die t meeste quaet doen/ hoe wel sy ghemeenlijck pays met den Samorijn hebben/ende soo veel Fortressen op die Custe/als ghesproken is/ niet teghenstaende/ hebben tusschen beyde haer stapplaetsen/ als Chale, Calecut, Cunliale, Panane, ende andere/ waer uyt sy daghelicks loopen met Pusten ter Zeewaert in/ende doen groot quaet/ ende maken menighen bozen Coopman. Ende ooch den Samorijn broeckt telcken (als hem in't gheest comt) de Vreden/ ende dit voor raedt vande Machometisten/ die in als die Portugalopsers ende Christenen afgunstigh zijn/ ende soecken te beschaedighen/ ende om dese Malabaren wille/moet jaerlicks die Armada upe Goa loopen/ende Somer lanckis de Custe/ om den reysenden Coopman te beschijen van dese Malabaren: want die meeste handel van Indien is in Fusten te trafficken van d'een plaetse op d'ander/ welcke is haer dagheliicksche neeringhe ende hantieringhe/ ghelijck wy hyeeder sullen verhalen/ ende noch wederom daghelijcks ghemeerd herroost ende ghevanghen/ nemen al watse connen krijghen. Het landt is voortgaende seer vruchtbaer/groen ende plaisantich om aenschouwen: maer heeft een ongheseonde lucht voor die vreemde man; ende alleenelijck in dese Custe ende Zee-cant wordt die Peper ghevonden/ hoe wel dat by Malacca op sommighe plaetsen ooch Peper wast: maer en is soo veel niet/ van hier wertse verdeert ende verspreyt door de gheheel Werelt.

Verclaringhe der Malabaren tegen de Portugesen ende andere coopluyden.

Twederlei waer door de schepen van Goa haer sanden in't bezijt voor den Malabarischen zeevaert.

Malabar is ongelooft lant voor de Heyden/ ende op de Custen der Zee-cat wast den Peper.

Dat 13. Capittel.

Vande Eylanden diemen noemt van Maldyva, anders Maledyva.

REcht teghen over die C. de Comorijn 60. mijlen ter Zeewaert in/west aen/ beginnen die Eylandē/ diemen noemt van Maldyva, ende beghinnen van desen hoeck op 7. graden aende zijde van't Noorden/ ende strecken alsoo Zuyd zuyd-oost waert aen/ tot op 3. graden aende zijde van't Zuyden/ tweleh zijn 250. mijlen. Men wil seggben datter zijn bydc 11. duysent Eylandemaer is ghoen schierheydt/doch zijn omtrent achtien. Die Inwoonders zijn gelijck die Malabaren. Een deel van dese Eylanden worden bewoont/ende andere niet: want is seer leegh landt/ ghelijck die landen van Cochijn, Cranganor ende die contreyen/ ende sommighe soo leegh/ datse ghemeenlijcken met die Zee bedeckt zijn. Die Malabaren affirmeren/ dat dese Eylanden in voorighe tijden hebben ghewest aen't vaste landt van Malabar, ende datse de Zee met langheydt van tijden heeft afgheschenrt voor die leechte. Daer zijn sonderlinghe gheen waren/ dan Coquen, dat zijn Indiaensche Noten/ ende Cayro, dat is de Bolster vande selfde Noten/ welck is den Kennijt van Indien/ daermen die Coopden ende Cabels ende alle ghetou af maeckt. Dese zijnder in grooter menighten/ datser gheheel Indien ende alle Orientaelsche contreyen met voorsien. Sy maken een Schijp ofte Schapt op haer manier van houdt vande selfde boomen/ met alle zijn toebehoort/ die sepelen vande bladen/ is met die Coopden vande Bolster vande Noten aen malcanderen ghenaept/ sonder eenen Yseren naghel te hebben/ende comen also geladen met die waren ende Coopmanschappen vande selfden Boom/ ende dat meer is/

De Maldivische Eylanden zijn ontrent 12000. myl groot wesen/ ta ghesept wordt.

Beschrijvinghe vande ghelegentheyden der Maldivianische Eylanden.

Wat Indiaensche heerlijck ch toebereck. waren vande bolsters der Indiaensche Noten ghemaeckt.

De Indiaensche schepen sijn van diverse soorten vaten ghemaeckt.

Het Indiaensche ghemeene scheepsruystinge / met cooplmanschap eñ betaelinge weert elcanen vande eenighen Indischen Malabaarsche Peper.

Vaer prouande endevictualie in't selfde Schip is van desen Boom / in somma 't Schip met alle zijn toebehooren / coopmanschappen / victualie / ende alle noodruft is van desen eenigen Palmboom / ende onderhout alle die Inwoonders van deese Eylanden van Maldyva, waer mede sy haer handelinghe dryven in Indien; daer zijn sommighe van dese Noten / die in die Eylanden seer gheestimeert zijn boven alle andere Noten van Indien: want die Inwoonders houden die goet te wesen teghens alle ferugt / zijn seer schoon ende groot / van colour swartachtigh. Ick hebber gheseten die de Vicoroy van Indien ghepresenteert wierden / waren vande groote van twee kannen inde maet / ende hadden gheroost over die 300. Paradauwen / ende waren om aen zijn Majestept van Spaengien te senden. Van desen Boom ende haer vruchte / ende hanselinge / sal op een ander in't particulier byde boomen eñ vruchten van Indien meerder malen / waer mede ick weder keere tot die verclaringhe vande Custe / ende het verbolck van dien.

Vanden hoeck van Comorijn beghint die Custe weder te loopen binnewaerts Noordoost aen / tot den hoeck van Negapatan, welck leyt op 11. graden / ende is vanden hoeck van Comorijn 60. mijlen.

Verclaringhe hoe sheghepleten / ende het Eylandt Seylon gelegen is.

Van den hoeck van Comorijn, by de 40. mijlen zijdo-oost ten zuyden / t'Zeewaert in / leyt den wytersten hoeck van't vermaerde Eylandt van Seylon, ende strecket alsoo Noordoosten Oosten / tot recht teghen over den hoeck van Negapatan, verscheyden van't vaste landt ende den selfden hoeck 10. mijlen. Eñ tusschen 't vaste land ende t'Eylandt ligghen noch sommighe bzoogsten ende Eylandekens / waer altemets veel perijckels is vande Schepen die naer Bengala ende die Custe van Choromandel varen / die ghemeenlick daer deur passeren. 't Eylant van Seylon heeft in de lenghde 60. mijlen / ende inde bzeedte 40. mijlen / van den eersten ende wytersten hoeck N. ten O. aen 28. mijlen. Op 7. gradē leyt een Fortresse vande Portugesen ghenaemt Columbo, welcke met louter ghewelt ende groote onlusten onderhouden wort: want sy anders op't gheheel Eylandt niet en hebben als een cleyn plaetse: maer sterck ende wel voorsien / hebben niet eenen voet buyte die stercte. Die Soldaten die daer opligghen / zijn in't ghemeen ghebannen van die eenigh quaet sent bedreven / ofte de doot verdient hebben: Desgelijcks lichte Vrouwen / om die selfde septen / om haer ghesellschap te houden: moeté alle haer noodruft van Indien crijghen; hebben veel aenstoots van haer vyanden / die Inwoonders ende ingheboren van't Eylandt: ende zijn dickwils belegherd ghewerst maer hebben haer altoos vyandelick beschermt.

Sommighe bzoogsten ontrent het Eylandt Seylon.

De Portugesen hebben ontrent Negapatan ander een Fortres / twelck niet ghewelt ghebouwen weert.

Dat 14. Capittel. Van't Eylandt Seylon.

Seylon / het vermaerste Eylandt / zynde seer volckrijck binnen Chingalan noeme.

HEt Eylandt van Seylon is vermaent te wesen een van de beste Eylanden dat tot cuyser tijdē ontdeckt / ende het vruchtbaerste dat onder de Son is / wel bebout ende bewoont vā volck / genaemt Chingalas, zijn by naer van wesen en manieren gelijck die Malabaren / met lange open oozen: maer van colour en zijnse soo swart niet / gaen ooch naeckt / uytgenomen de schaemelijckheyt bedect / plach maer een Coningh te hebben: maer daer naer hebbé sy die Coningh ongebracht / ende het landt gedeelt in veel Coninghrijcken / ende nu onlanghs gheleden / heeft eenen Barbier den principaelsten Coningh ghedoot / ende het Coninghrijck met gewelt ende groote tyrannije onder hem gebracht / ende d'ander Coninghen verdreven / waer van eenen die Chzistē wasch / ghebuertig is in Indien / ende woont tot Goa, alwaer hy op 's Coninghs rosten onderhouden wert. Desen Barbier heeft hem / als ghesepdt is / voor Coningh opgheworpen / ende het gheheele Eylandt onder zijn subjectie / werdt ghenaemt Raju; leeft seer voorsichtigh / ende is seer vermuftigh / ende een goet Crijghsman / betrout hem op niemandt. Die Chingalas zijn hem seer ongunstigh / hoe wel sy hem obedieren / doch meer door dwangh ende vreese / van door vreese ofte vrijen wille: want doet herde executie met groote tyrannije / soo dat hem niemant en derf roeren; is ooch doot vyand van de Portugesen / ende hadde nu onlanghs / een jaer door mijn vertreck uyt Indien / die Fortresse van Columbo belegherd met groote menichte vā Olyphanté en volck: maer door assistentie en hulpe vande Portugesen uyt Indien / moest zijn legher op breken / ende die Fortresse verlaten; Het Eylandt is seer berghachtigh / eñ daer is eenen hoogen bergh ofte spits / dienen seydt die hoogste te wesen van gheheel Indien: wordt ghenaemt Picode Adam, Die Indianen houden voor waerachtigh / dat het Paradijs daer geweest / en Adam daer gheschapen is: seggen dat noch heden op den selfden bergh ghevonden worden van zijn voetsappen / welck in de steenen staen of sy gehouwen waren / en also blyvé sonder uytgaen. Het Eylandt is vol van allerley Indianesche vruchten / eñ ooch alderhande Wilt / als Herten / Hinden / Wilde Verckens / Hasen / Conynen / ende diergelijcke in grooter menichte van alle ghevoghelte / als Pauwen / Poenderen / Duyven / etc. die beste Oranghe Appelen / Limoenen / Citroenen / ende dierghelijcke / die niet alleen de plaetsen van Indien te boven gaen: maer ooch Spaengien ende Portugael / in somma heeft veel ende meest alle dinghé van Indien alleen / dat op ander plaetsen ghevonden werdt op differente contreyen, heeft ooch veel Indianesche Palm ofte Note-boomen / dienen Rocken noemt; ende affirmeren ooch ghelooftwerdighe personen / die't inp vertrocken hebben / die in't selfde Eylandt te Lande waert binnen ghedanckelick hebben ghe weest / datter zijn Notenmuscaten ende Nagelboomen / ende planten van Peper / hoe wel dat hier gheen schierheydt af en is: want tot noch toe by de Christenen niet gheroommuniceert en werdt: maer den besten Cameel van gheheel Oziente / isser met gheheel Bosschen ende Wilderuissen / van waer't over die gheheele Werelt ghevoert ende verspeyt wert. Desen Cameel moeten die Portugesen die inde Fortresse wonen / by nacht ende ontijden met spitsighe tochten halen en afhouwen steelsgewijs / ende also dyengerse inde Fortresse / welcke de Capitepn vande Fortressen zijn principael profijt is / en ooch anders niet veel meer en heeft. Het Eylandt heeft oor allerhande kostelijcke gheseenten / uytgenomen Diamanten: maer Saffiren / Robinen / Topassen / Spinelen / Granaten / Robassen / etc. die beste vā Oriente heeft desgelijcks een Visscherije van Perlen / doch en zijn soo goet niet als die te Bareijn by Ormus ghevist worden: Het Eylandt heeft ooch

Het Eylandt Seylon hebben haer voorsichtigh Coningh ongebracht / eñ het rijcke in veel Coninghrijcken verdeelt maer in doen eer ander usurpeerde onder een eenighe subjectie ghebracht.

Seenen Chzistē 's Coningh uyt Seylon tot Goa ghevlucht.

Den Regent van Seylon / alsoo hy altijt tegen den Portugesen / belegherde haer Fortresse met den meesten ende Olyphanten.

Eenen bergh in Seylon / daerinne ach het Paradijs ghevveest te hebben ende daeter noch voetstappen te vinden sijn.

Peerlerije Wolhaert met ander ghevaeten en bzuchté van Seylon.

Ghecleedt de beste Cameel in Seylon / die den Portugesen by ontijden met perijckel halen moeten.

Coningher bē edel ghesteente / Seydt / Diver met Peerlevisserije in Seylon / twelck den Coningh niet will verwesselen laten.

Peerle/Blau Yser/eñ veel ander metalt in Zeylon.

De Olyphanten van Ceylon sijn edeler dan de Olyphanten van andere landen haer reverentie betuygen.

Excellente Doecken van Boero/ meer dan andere slagen comen in Ceylon ghemaeckt.

De Mooren slagen haer Spaenjaerden bewaren een coninglijck Exempel uyt Heydensche ghedenckwaerdige daden Israels.

Die uyt Ceylon na Choromandel/ Bengale/ Pegu/ Iaccatra/ Iaua/ Sumatra/ Malacca/ China/ Molucco/ Banda/ Timor/ Solor/ Maccassar/ Borneo/ Philippinen/ Iapan/ Manilla/ Lequeo/ Siam/ Pegu/ Tanacerij/ Bengale/ Arracan/ Pullicat/ Negapatan/ Cormandel/ Ceylon/ Manaar/ Cotchin/ Cananor/ Cale-cut/ Cambaya/ Dio/ Baticala/ Onor/ Mangalor/ Barcelor/ Gha-ve/ Goa/ Dabul/ Chaul/ Bacaim/ Tanaa/ Mombaza/ Melinde/ Quiloa/ Sofala/ Monomotapa/ Cabo de Bona Esperança/ Guinea/ Manicongo/ Angola/ Benguela/ Cabo Verde/ Senega/ Gambra/ Mina/ Arguin/ Capo Blanco/ Canarias/ Madera/ Portugael/ Spaengien/ Engelant/ Vranckrijck/ Vlaenderen/ Hollant/ Zeelant/ Vriesland/ Hamburch/ Lubeck/ Dantzick/ Pruyssen/ Liefland/ Moscouien/ Finlant/ Noorwegen/ Island/ Groenlant/ Nova Zembla/ Tartarien/ Persien/ Arabien/ Turckijen/ Egypten/ Barbarien/ Guinea/ Brasilien/ Peru/ Chili/ Nova Hispania/ Florida/ Canada/ Nova Francia/ Nova Anglia/ Virginia/ Nova Belgia/ Nova Suecia/ Terra Nova/ Groenlant/ Nova Zembla/ Tartarien/ Persien/ Arabien/ Turckijen/ Egypten/ Barbarien/ Guinea/ Brasilien/ Peru/ Chili/ Nova Hispania/ Florida/ Canada/ Nova Francia/ Nova Anglia/ Virginia/ Nova Belgia/ Nova Suecia/ Terra Nova/

Dat 15. Capittel.

Vande Custe van Choramandel, ende het Coninghrijck van Narsinga, ofte Bisnagar.

DE Custe van Choramandel beghint vanden hoeck van Negapatan, ende streckt also noordten ten oosté tot een plaetse/ghenaemt Musulepatan, twelck zijn 90. mijlen/ leyt op 16. graden. Tusschen dese twee plaetsen op die selfde Custe leyt een pleck/ genaemt S. Thomas/ op 13. graden/ eñ is van Negapatan 40. mijlen. Dese plaets ende Negapatan woydé bewoont vande Portugesen/ en op d'ander pleché/ ende langhs die gheheele Custe hebben haer conversie eñ handelinge. Dese voorseyde plaets/ alias S. Thomas ghenaemt/ heeft in voyge tijden een seer vermaerde eñ rijcke Coop-stadt geweest/ genaemt Meliapor, was van't Coninghrijck van Narsinga, wiens Coningh nu gemeenlick haer Bisnagar ghenaemt werdt/ welck is den naem vande Hoofd-stadt/ alwaer hem den Coningh met zijn Hof onthoud. Dese Stadt leyt te landewaerts binnen/ ende is tegenwoordigh het hooft van dit Coninghrijck van Narsinga, eñ de Custe van Choramandel. De ingheboren ende naturelen zijn van wesen/ manieren ende ceremonien/ gheljck die van Ballagate, Decanijns, ende Canaras: want is beurt de banck eenderley volck/ zijn alleen onderscheyden van plaetsen ende Coninghrijcken. Ende om te recht te verstaé d'oorsaeck waeromme dese plaets Sint Thomas ghenaemt werdt: soo vertellen die Indianen/ dat inde tijden doen die Apostelen over alle de Weereldt verspreyt waren om het Evangelium te predicken alle natien vanden Aertbodem/ dat die Apostel Sint Thomas quam in die Coninghrijck van Narsinga, waer dat hy veel plaetsen van Indien doortrocken hadde/ ende wenighe luyden ghedaen/ ende verrondigh den alder-hoochsten Heere ende Salighmaeker Jesu Christi/ soo vertellen dis Christenen/ die vande afcomst zijn/ van de ghene die den selfden Apostel tot den ghelooue bekeerde ende doopten/ die de Portugesen daer vonden als sy 't eerst ontdeckten/ ende noch heden daeghs veel zijn/ houdende hare ceremonien by naest op die Oosterlijcke manieren/ in de Caldeusche spraecke/ ende en willen haer niet die Portugesen in't gheloof niet vermenghen/ dan in outlanghs by mijnen tijden/ soo is onder haer eenen Bisschop gheweest/ die overlande uyt Indien naer Roomen is ghetrocken/ eñ heeft hem die Roomsche Keerck onderworpen/ behoudende in alles haer oude ceremonien ende usancien/ twelck haer vande Paus ghegunt ende toeghelaten is gheweest. Ende als mijn Heere den Aerts-bisschop een Concilie Provincael was houdende binnen Goa, alwaer waren vergadert zijn Suffraganen/ die Bisschoppen van Cochin, Malacca ende China, om het selfde te auctoriseren/ worde ooch gheroepen den voorghenoemden Bisschop/ die recht van Roomen gheromen was/ met dé titel van Aerts-bisschop/ ende was altoos persoonlick in't Concilium: maer en wilde ghenerlyns verstaen in eenighe veranderinghe vande ceremonien van zijn Suffraganen eñ Christenen/ dienten ghenteenlick noemt S. Thomas Christené. Eerende weder tot onse propoost/ so seggen dese/ dat den Apostel lange tijt predicte in't Coninghrijck van Narsinga, sonder veel profijts te doen/ om dat die Bramenes, welcke zijn de Meuysters vande Pagodes hare valsche ende Duyvelsche Afgode/ sulcks in alle manieren socht te beletten/ soo gheschiedent dat S. Thomas was epsschende een plaetse aende Coningh om eñ Capelleken te maken/ om zijn ghebedt te doen/ ende insonderheyt het volck te leeren/ twelck hem ghewoghert was deur ingheninghe vande Bramenes, eñ ander Tooveraers/ daer sy alle betrouwen op stellen/ so heeft God/ na sy seggen/ toeghelaten/ datter eenen grooten strijck van eenen boom ofte balck ghecomen is in de mont van de revier der stadt Meliapor, datter schepen noch schuyten mochten uyt oft in comen/ waer door den Coningh groote schade hadde/ eñ die stadt geheelick haer handelinge verloor: soo heeft die Coningh met alle macht bé Olyphanten/ die over de drie hondert waren/ gesocht het selfde hout uyt te trecken/ maer het was al te vergeefs en om niet/ eñ sidde dat hy't met ghedeer macht en cost uyttrecké/ noch zijne Bramenes eñ Tooveraers en wisten met alle haer be sweringhe hem gheenen raet te gheven/ was seer bedroeft/ beloofde groote giften ende gaven/ die hem eenige raet wist te gheven/ en't selfde

Den Apostel S. Thomas soude in't Eylandt Ceylon maniere ghepredickt hebben.

In Choromandel soudt noch Christenen wonnen die by successie van tijden van Apostelen zijn ghebleven zijnde/ maer willen haer met der Portugesen gheloof niet vermenghen.

Een Bisschop van Choromandel plach Roomen ghetrocken/ ende bekomen/ maer aenghenomen/ bly-vende nochtans by sijn Ceremonien.

S. Thomas soude langh ghepredickt hebben in't rijck Narsinga.

S. Thomas epsscht een plaets om een Capel te stichten: maer wert ghelaeghent.

Een miraculeuse fenaste over de stadt Meliapor/ om datmen S. Thomas zijn begeerte ghedurigh ghedwarsboomt hadde.

om 't selfde upt te trecken; Soo is den Apostel S. Thomas tot den Coninghe gegaen / ende heeft hem gheseyt dat hy't alleen wilde uyttrecken soo het hem beliefde / ende en begeerde anders geen profijt daer voor / dan alleenlick het selfde hout om een Capelle ende verdhuys voor hem af te maken / 't welck die Coninghe hem toeseyde / doe wel hy ende sijn Brammes dat voor een spot hielden / ende daerom loeghen / soo heeft dan S. Thomas sijn goedt ghenomen / ende aenden strayeli ofte grooten balck ghehouden / ende heeftet alsoo sonder eenighen arbeydt lichtelick met het water op het lande ghehaelt / tot groote verwonderinghe van alle die toesiendens / ende principalick den Coninghe / die hem terstondt consenteerde het Capelleké te maken van 't selfde houdt / deur welck mirakel veel van haer den hoop ontfinghen / ende het Christen ghelooff aennamen / waer door die Brammes in groote verminderinge quamen van haer auctoriteyt by't gemeen volck / en sy werden S. Thomas seer misgunstigh / socht met alle listicheyt hem om te brengé / 't welck sy oock volbrachté / en hebben daer toe gheloft sommighe van 't volck / die den Apostel van achter deur staké / liggende op sijn knien in 't selfde Capelleké / doende sijn gebedt / welcke historie in Judé op veel plaetsen en kercké also afgebeelt staet / tot een memorie ende gedachtenisse / en willen seggen dat die afcomste van die gheen die hem gedoot hebben / souden van Godt verbloeckt wesen met een malediccie / als datse ghebogen worden met een been ende voet / te weten / van de suyt nederwaerts / soo dick als een Olyfants been; ende het ander been / ende voorts het gheele lijf sonder eenighe lessel wel gheproportioneert / als ander menschen / welcker ick veel ghesien hebbe / soo Mannen als Vrouwen: want sijnder by ghenoech ghelachten ende Vrouwen vol / (ende veel van haer Christenen op haer manier) voortghesproten upt het Landt van S. Thomas / alwaerse noch in groote menichte wooncn / of't dit die self de oorsaeck is vä haerder ghebooren / dat laet ick Godt oordeelen / ick hebt haer wel mondelick gevraecht d'oorsaecke: maer sy seyghen dat sijt niet en weten / dan alleenlick dat men haer dit smaeckt die boven verhaelde oorsake: eñ oock en hebbender gheen lessel af in't gaen / dan alleenlick die lerlickheyt ende quade ghedaente / wiens Figueren ende afmaeksel men sal vinden op een ander plaets by d'ander tonterfeytsels van Indien. Dese stadt Meliapor is metter tijdt vergaen ende ghedesinuert / ghelijck als alle dingen deser Werelt geen ghedueren hebben / eñ maer cort en sijn. Ende naer dat die Portugesen het landt ontdeckt hadden / ende haer crassighe begosten alsdan te dryven / hebben op dese plaets ende begraeffenis van S. Thomas een stedelen ghebout / eñ een Kercke van ghehouwen steen / op de plaets daer't begraefnis ende 't Cappelleken van't hout stont / ende hebben die heeren ofte poorten vande Kercke van't self de houdt ghemaeckt tot een ghedenckenisse van't mirakel / alwaer die ghebeenten van S. Thomas in grooter weerden gehouden worden / ende van veel met grooter Bevaert ende devotien versocht / ende dat meer is / soo sijn by naest die Kercke-deuren die van't selfde hout ghemaeckt waren aen stucken ghesneden / ende met stuckens uptghehaelt om in Goudt ofte Silver te vatten / ende dat om den hals te dragen als een groot heyligh dom / ende ghelooven dat veel mirakelen doet / soo dat die vande stadt S. Thomas hebben die deuren doen vol Yseren naghelen slaen / om te beletten datmender niet meer af snyden en mach om niet te verliesen soo hoftelijcken heerlickdom. Ende een Vlamingh natureel van Slups / die op die selfde plaets van S. Thomas over die 30. jaren ghewoont hadde / ende alwaer getrouw / mijn speciale vyent / door communicatie van schryven / sondt my voor een groot ende weerdigh present / een ghesneden Pater noster / ofte vyftich van't selfde hout ghemaeckt / 't welck sy over lange jaren daer upt hadde doen maken / ende een Portugees die't my brocht tot Goa / hadder groote devotie in / ende vertrocker veel mirakels af / seggende dat het haer verlost hadde van een groot toorment ende ontweder dat sy onderweghen ghehadt hadden / ende met datse dit Pater noster in Teschinghen / soo ceseerde terstont het ontweder in een oogenblick / waer van het my grootelijcken paeys / dat ick't in waerdeen ende estime soudeu houden / als een vande beste juweelen ende heyligh dom vande Werelt.

Van Musulepatan loopt die Custe weder Noord-oost ten Oosten / tot het Coninghryck van Bengalen / 't welck sijn 120. mylen / welck is het landt van't Coninghryck van Orixa, streckt aende self de Custe tot die Revier Ganges, beginsel van't Coninghryck van Bengalen. Dese Custe / soo van Narsinga, Bisnagar, ende Orixa, werdt in't ghemeen vande Portugesen ghenoemt / ghelijck die Custe van Negapatan ende S. Thomas) Choramandel, tot Bengala toe / alwaer die Portugesen dryven grooten handel: want is een rijck eñ vol landt van alle dinghen ende lijftochten / van Rijs / allerhande Voghelen ende ghedierten / ende ander dinghen in grooten overvloet / is ooch een gesont landt / ende locht voor die vreemde Natie: want die Portugesen ende ander vremdelinghen mogh ender beter aerden als in Indien. Van dese Custe dryven eenen dagheliicksschen handel op Bengala, Pegu, Sian, ende Malacca, ende ooch op Indien. Van marckter wonder schoon Lijnwaet van Cattoen / namelicken in Negapatan, S. Thomas, ende Musulepatan, van alle coleuren / ende ghewreven met diverssche loofwerck ende Figuren / seer fijn eñ subtijl ghewrocht / ende wordt veel in Indien ghesleten / ooch meer ghemaeckt als sijde: want ende prijs de sijde alsmeest te boven gaet om sijn fraeyheyt / ende wonder aerdigheyt: sijn ghemaeckt Recharas ende Gheylas, waerse in Indié onder die Portugesen ende Christenen ghemeenlick boven al dragen / sy maken ooch doecken die de Vrouwen alhaer useren / van de navel nederwaerts om't lijf ghewonden / so sy dragen alse in huys sijn / seer schoon ghemaeckt / die beste menichte doecken van Sarasso, somwighe met Goudt ende Silverdraet deurtoghen / ende seer aerdich ende constigh ghewreven / ende ander dierghelijcke / op diversent manieren / seer lustigh om sien / daer sy haer wonder wel met ghieren. Op dese custe wassen ooch die groote ende dicke ritten diese in Indien ghebruycken / om die Pallankijns, daerse die Vrouwen met dragen / als sy een bedt Indiaensche Figueren sal sien; sijn vande dickte die men met twee handen qualick can overvaten / seer schoon ende lustigh t'aensien / van grooter hoogte / van coleuren / swarte / roode / ende andere / waer van wy op een ander plaetse breeder sullen tracteren.

Dat 14. Ca-

Mirakel door den Apostel S. Thomas geschiet / daer door veele haer lieten doopen.

Kerstgo lagen / haer voor den Apostel Sent Thomas dingh gheschiet hebbe.

Malabaren ende gedaente / straffe der wraeschapelijcheyt / die over sy ghene die S. Thomas hebben.

De Portugesen hebben een ghedachtenis van S. Thomas opgherecht / daerlick met groote devotien versocht wort.

Hondertlay verschillende soorten van gheselen die Peter noster / ghesneden upt het hout van S. Thomas ghepasseren.

Het Coninghryck Bengala leyt 120. mylen van Chorimandel / begrijpt veel landts de Revier Ganges.

Wilderen ende dieren in't Coninghryck Bengala / als van hare ghedaente hier gheschreven.

Cattoen wort / soo verre dat het gewaschen / datter boven Lyse ghemaeckt wort.

Een groot hoy / so dick dat men met twee handen niet can ombatten.

Dat 16. Capiteel.

Van't Coninghrijck van Bengalen, ende de Revier Ganges.

IN't ende vant Coninghrijck Orixa, ende de Custe van Choramandel, beghint de Reviere Ganges, in't Coninghrijck van Bengalen. Dese Revier is een vande vermaerste Revieren vander Werelt, men en can niet weten waer sijn haer begin heeft / soumuyghe menen datse uyt het aertsche Paradijs comt / door een Fabel die de Bengalen vertellen: als dat in vorighe tyden een Coningh van Bengalen begeerich was om te weten den oorsprunck van dese Revier / soo heeft hy soumuyghe persoonen doen opvoeden / ende expresselick daer toe houden / met cruyde Vesch / ende dierghelycke spijse / om die te beter moghen ghebruycken tot zijn voornemen / welcke hy heeft met schuyten daer toe ghemaeckt / die Revier opwaerts ghesonden / die sommige maenden inden wegh verletten / tot datse quamen daerse een seer lieffelicken reuck ontfinghen / ende eenen seer claren ende getemperden Hemel / stil ende seer lieflick water / so dat het haer scheen te wesen / ghelijck een Paradijs; ende willende voorder varen / konden niet een voet opwaerts comen / so datse gedwongē waren / (siende geen vogel te doen) weder te keeren den wegh die sy ghecomen waren / hebben also den Coningh verbroocken wat haer ghepasseert was / die't niet wil ghelooven / heeft een steenen herte / ick geef hem mijn deel over. Dese Revier heeft oock Crocodillen / ghelijck die Nilus in Ægypten / den mont ofte inganck leyt op 22. graden / ende die Custe loopt Oost ten Noorden / tot het Coninckrijck van Aracan / 't welck zijn hoyde 80. mijlen: is een wreeffen Custe / vol Eylanden / groote bochten / ende Inwijcken: want dat landt van Bengala, leyt binnewaerts vande Golfa-dienen heet van Bengalen / ende dat van Aracan beghint die Custe weder te looper Tapoet ten Oosten / opwaerts tot Malacca, ende den uyterste hoeck / dienen heet de Singapura. Keert ende weder tot Bengala ende de Revier Ganges, welcke werde van alle die Indianen voor een heylich ende gebenedijt water gehouden / ende gheloovē voor seker / dat alle de ghene die hem daer eens in wast ende baept (al is hy noch soo grooten sondaer / dat hem dan alle zijn sonden vergeven zijn / ende dat hy so repit ende stipver is / als men herboren / ende oock dat / soo wie hem daer niet in en wast / en can niet salich worden / uyt welcke oorsake daer een groote Bevaert ende toeloop is van ghheel Indien / ende alle Oostersche contreyen / en comt daer by groote menichte / ende bedrijven daer wonderse seltsame ceremonien ende superstitien / afgrijselick om te hooren: waer mede sy vastelijck gheloovē den Hemel ende saligheyt te verdienen.

Van dese Revier Oostwaert 50. mijlen / leyt die Stadt Chatigan, welck is die Hooft-stadt van Bengala; Die Ingheboren ende Naturalen van Bengala, zijn bynaest ghelijck die van Seylon, doch een weynigh witter als die Chingalas; 't Is een arch-listigh ende boos volck / ende worden voor de quaetste Slaven ende Captijven ghehouden van ghheel Indien: want sy in't ghemeen diefachtigh / ende die Vrouwen dart by hoerachtigh / hoe wel dat dese Macula in ghheel Indien dagheliex bynot is / niemant uytghesondert; Hebben een ghebruyck datse nimmermeer twee mael in een pot eeten kolen; maer elcke reys een nieuwe pot. Wanneerse in Overspel ghevonden worden / snijdense die Neuse af / ende mogen daer naer malcanderen verlaten / alle 't welck onder haer seer naer onderhouden word naer haer Wet. Het land is wonder abondant ende vruchtbaer van alle hiſtochten / ende principalijck Rijs / welck daer meer is als in ghheel Oosten: want lade jaerlicks veel Schepen / die daer van alle weghen comen / ende nimmermeer en isser gebreck / desgelijcks alle andere noodtdruftē ende hiſtochten naer advenant / ende so goeden coop / datter alsser te vertellen / sonde ongheloofflick wesen: want men coopter ghemeenlick eenen ghheelen Os ofte Hope voor een Larijn / dat is soo veel als een halve gulden / Schapen / Hoenderen / ende andere dinghen naer advenant. Een Candil Rijs / dat is soo veel / luttel min ofte meer als 14. schepel van hier / wordt daer verkocht voor een halve gulden ende eenen halven daelder. Suyker en ander waren naer advenant / waer by men mach considereren die overvloedicheydt van alle dinghen. Die Portugesen hebben daer haer traffijcken ende handelinghe ende sommighe plecken bewoont / als die Havens dieser noemen Porto grande, ende Porto piqueno, dat zijn die groote ende cleyne Haven: maer en hebbender gheen vastichevē / noch sonderlinghe ghein Politie noch regeringhe / als in Indien: maer leven by naer ghelijck wilde menschen ende ongheregoomde Peerden: want een yeghelick doet wat hy wil / ende zijn haer eyghen Heere / en passen niet veel op Justicie / soo daer eenighe is ofte comt uyt Indien / ende op deese manier onthouden haer daer sommighe Portugesen / d'een hier d'ander daer / ende zijn meest die't in Indien niet en derven ontlouden / door eenighe quade feyten dieser bedreven hebben: niet teghenstaende soo worden eenen happeren handel ghedreven vande schepen bieder 't ghheele jaer: seer veel gam ende comen van alle omleggende Oostersche contreyen. Derhalvē het Rijs worden gemaect veel Cattoenen / waer dat seer fijn is / en wert in Indien seer ghesustineert / en niet alleenlick verspreyt ende verdoert naer Indien en ghheel Oosten: maer oock naer Portugael ende ander weghen. Die Lywaet in dat veel sooten / ende wert ghenaemt Sarampuras, Cassas, Comsas, Beatillas, Saropasas, ende diergelycke dupsent namen; Hebben oock andere excellente wit Lywaet / seer lustich ghewrocht / uyt een cruyt / 't welck sy spinnen als garen. Dit garen machmense by Paludanum, is geslachtigh / ende wort geheeten cruyt van Bengalen, waer mede sy so besticken seer kunstigh die Bedt-dekens / Pavelioenen / Oozlinsens / Schoot-doeken / Mantillen ende Kinderen met te doppen / ghelijck als by ons die Vrouwen die in't Kinde-bedt liggen om te slaen / en makense met loof ende Bloem-werck / ende van alle Figueren die men mach bedencken ofte versieren / dat een wonder om sien is / en soo meesterlick ghewrocht / dan menschen arbeyt / dat men sulcks in Europa niet verbeteren en soude / desghelijcks maken ghheele stucken ofte webben van dat cruyt / en sommighe ghemengt en ghewevē met zijde / hoe wel dat die van enckel cruyt zijn meer gelden en ghheestimeert worden / en gaet die zijde in schoonheyt te boven. Dese Webben werden ghenaemt Sarrijn: werdt veel in Indien ghevoert ende ghesleten / soo voor Mans Vrouwen /

Verscheyden dinghen die Bengala voort brengt.

Verscheyden dinghen die overvloedich zijn in Bengala / voor de verwonderde harten der ghuchtbaerheyden.

Verscheyden dinghen die Bengala voort brengt.

Wonderlinge verclaringhe vande Revier de Ganges / daer haer oock sommige Spaenjaerts sonde bedienen aen het Paradijs.

De Revier Ganges heeft Crocodillen / ghelijck de Revier Nilus.

Wilde menschen ende ongheregoomde Peerden in Indien.

Hier in Indien de Indianen ongheregoomde sonder justicie / nochtans worden bedwongen by Portugesen groote parte het ghene.

De Revier Ganges soo waerse ghenaemt de Indianen / dat sy daer op de hope haere der saligheyt setten.

Wonderlinge ghewoonte / ghebruyckt by dese Indianen.

Seltsame superstitien der Indianen by de Revier Ganges.

Bozen /

Bengala gheeft ons Bengalijnen/ dwelck ghecorrumpeert/ Bengala.

Rhinoceros wort hier ghenaemt Abades/ dwelck by de Portugesen Abades.

Hoe overvloedich ende groot dat Aracan is.

Cupidoor ende Botter overvloedich in Bengala.

Dat 17. Capittel.

Vande Custe ende Landen van Aracan, Pegu ende Sian, tot den hoeck van Singapura, ende de Stadt ende Fortresse van Malacca.

Hier eyndt Aracan en Pegu/ begint Malacca/ ende Siam.

Olyphanten/ ende wie den Coninck van Pegu eenen witten Olyphant/ als een heylighdom vereert.

Wat de Pegus voor aen hare Manlijckheydt een Beelt ende sommighe twee/ hebben.

Godtsdienst/ waervan sommige van de Pegu Beelden aen haer maniere van dienst bedienen/ ende aenbidden.

Wat de Pegus voor aen haer Vrouwen.

Vrouwen die hoochbeschaemde cleeren aen hebben/ ende Hoeren gheacht worden.

Van de wijse van trouwen/ hoe den wijf hierover komt/ ende wat de bruydegom haer ghift.

De verscheydenheyt van Pegu verscheyden/ ende onderlinghe oneenigheyt/ ende oorsaecken van dien.

Bopenus als Warnberserumen mach het wassen als Ypmaet/ ende blijft soo schoon als oft niet waer; Van Bengala coint ooch veel Algallia oft Syvet: maer deur die valsche inclinarie vande Bengalen/ soo wort het vervalst en vermenght met vuylicheyt/ als sout Olye en diergelijcke tuych: waer dan't niet veel geacht en werdt. Ooch in dit Coninghrijck van Bengalen werden ghevonden by menichten die Beesten/ die men op Latijn noemt Rhinoceroses, en vande Portugesen Abades, wiens Hoorn/ Tanden/ Vleesch/ Moet/ Clauwen/ ende alle wat hy aen ende in heeft/ is teghen 'tsenijn/ ende wort in Indien in groote weerden ghehouden/ als wyder een ander plaetse breeder stellen verhalen. Desghelijcks wassen hier ghenaemde Rieden/ diemen verdeelt soorten by Paludanum sijn mach/ welcke Rieden de Portugesen noemen Canas de Bengala, dat is/ Riet van Bengala/ ende zijn ganss Massijs ofte wol van binnen/ ende gekeert zijn vande dickte by naest gheliick Spiets Riet: maer wat dunder/ en buyghen ghelijck Teen oft ryseen van Willighen alse groen zijn: zijn van buyten van colleuren ende beplacht ghelijck of se geschildert waren; ghebruyckense in Portugael voor d'ende Vrouwen/ om in de handt te draghen/ en op te stueren; Daer is eē ander soorte vant selfde Riet/ diese noemen Rota, dese is dun ghelijck resen daermen die Cayen af breyt/ als ooch by Paludanus vele mooghen gelesen worden/ daer se in Indien veel grave Kostlicheyt/ ende ander diergelijcke curieuseheydt af breyden. Van suyckel ende Botter/ ende ander diergelijcke waren/ hebbende by menichten als ghesepdt is/ waermede willen Bengala laden ruysten; ende vervolgen die Custe voorsaen.

Aer't Coninghrijck van Bengala, soo beghinnen die Coninghrijcken van Aracan en Pegu, welcke Custe streect [illegible] tot Bengalen Zuyden ten Oosten tot die stadt ofte Haven van Martavan, in't landt van Pegu, en zijn't 76. mijlen; Martavan leydt op 16. graden/ van waer beghint het Rijcke ende 'landt ghenaemt Sian; Dese Coninghrijcken van Aracan ende Pegu, zijn seer rijck ende vruchtbaer van alle dinghen/ byzonder van Goudt ende edele Gheslenten/ als Robijnen/ Esplumellen Saffijren/ Jacinten/ Robassen/ ende Granaten/ en diergelijcke/ ghelijck ghemeech bekendt is door die groote menichten die daer dagh-lijcks inegevoert worden uyt alle plaetsen. Desghelijcks het Lack wordt hier ghenaemt/ dat in soo grooter menichte die Werelt door ghevoert wert. Mijn zijn ooch die groote menighte van Olyphanten/ dannemt op gheen plaetsen van Oosten meerder vindt, oorsaeck dat de Portugesen die daer handelen/ ende haer dagh-lijcksche vaert hebbē/ dat den Coninck van Pegu heeft seecken witten Olyphant die hy aenbidden/ ende houden voor heylighdom. Dese Pegus hebben een maniere/ dat wanneer daer eenighe Vreemdelingh in't land comt om te trafficqueren ende te handelē/ het sy van wat natie die mach wesen/ soo werdt hem in't aencomen ghelaeyt hoe langhe hy daer begeert te blijven/ ende den tijt ghesepdt hebbende/ presenteert hem veel Dochters/ dat hyder zijn beur uyt kiese/ ende maeckt contracht met die Ouders ofte vrienden vande Dochter die hem aenstaet/ voor den tijt die hy daer meynt te blijven ende dat ghedaen wesende/ soo haelt hyse thuys/ als sy dient hem in als/ by dagh en nacht/ gelijck zijn Slavinne en Huysvrouwe: maer moet hem wachten van ander Vrouwen te soecken: want soude de schade hebben/ ende in groot perijckel van zijn leven staen. Den tijdt zijnder residentie volendt wesende/ betaelt de vrienden ofte Ouders den ghesetten prijs/ ofte ghecontracteerden penninghen/ ende gaet zijn weghe in vreden/ ende die Dochter heeft weder met alle eere ende eerlijckheydt by haer Ouders ende Vrienden/ en wordt voort aen al even eerlijck gehouden; Gheschiedende daer naer dat alsulcke Dochters quam te trouwen/ al waeren met de principaelste vant landt/ ende ghebeurende dat den selven weer-dienstelingh naer eenighe tijt weder in Pegu, op die selfde plaetse quam handelen/ gaet op een nieu ende eyghē zijn Vrouwe/ en wort hem weder ghegheven/ sonder eenighe contradictie van haren Man noch eenige schanden te wesen/ ende blijft voorder by hem den tijt zijnder ordinaris albaer, en weghreysende/ heeft weder by haren echten Man/ 'welck onder haer voor een inviolabile Wet weert onderhouden. Desghelijcks als yemant met van staet ofte Edel gheboort is/ ende een Dochter wilt trouwen/ sal gaē versoecken een vreemdelingh/ dat hy zijn Bruydt d'eerste nacht wil haer Maechdom nemen/ ende doen hem eenighe vereeringhe/ en houden dat voor een groote eere ende heerlijckheydt/ dat een ander haer die moeyten en arbeyt af neemt; Dese usantie en is niet allenlijck onder den Adel en machtighe van't landt: maer ooch by den Coninghselven; Ooch soo draghen vele van die Pegus voor aen haer Manlijckheydt een Beelt ende sommighe twee/ vande groote van een Olyfmoot/ die alsoo ghesecht is tusschen vel ende vleesch, Diergelijcke Beelden eeren marchmen by Paludanus sien/ so ick op Indien ghebroocht/ ende hem vereert hebbe: welcke Beelde/ een wonder soet ghelupdt gheven; ist ghevalmeert ont dat die Pegus groote Sodomijters waren: waer door het haer belet wert, Godt gaen die Vrouwen by naer maecht/ alleen met een doeckxken voor haer schaemelheyt/ 'twelcke sy't gaen heen opent/ ende haer half ende al ontrent heel ontdeckt/ ende is alsoenlijck voorsiendt om dat het de Mans soude verwecken/ ende trecken tot lust vande Vrouwen/ en te schouwen die verfoeckte ende afgrondige Sodomijtische sonden. Maer zijn ooch onder haer die hare Dochters alsoo gheboren worden haer schaemelheyt dermaten/ haer alleenelijck latende een cleyn gaetgen om haer water door te maken/ en alse de Bruyt is/ soo marchse staen Man op syden/ so groot ende schoon als hy mach/ welck spinet oē schere sinout ofte salve te gheneesen weren; ghelijck ick een van dese Vrouwen ghesien hebbe te Goa, die die Burgers ofte Medeerfs van onsen Jupse den Aertsbisschops selfs heeft ausgesneden. Men soude meenen dat alle dese dingen Fabulen zijn/ zijn nochtans waerachtigh: want sulcks niet en weet door die dagh-lijcksche ervarentheyt/ en voorts vande Portugesen uyt Indien albaer: maer ooch die selfde Pegus, die veel in Indien woonen/ ende ooch eens deels Christenen zijn/ die't selfde ooch voor waerachtelijck vertellen ende be-

Dat 17. Capittel.

Vande Custe ende Landen van Aracan, Pegu ende Sian, tot den hoeck van Singapura, ende de Stadt ende Fortresse van Malacca.

Ipsa frequens populo agricolis hæc Angra receptus
Pinguia Terceræ qui iuga bobus arant.
Tuta quod arce, sacro quod præside et aucta senatu
Imperium rex huc transtulit omne maris.
Insulæ ubi quas falconum conspectus Azores.
Nescius id; Flandras nauita Belga facit.
Hoogerb.
A CIDADE DE ANGRA NA ILHA DE IESV XPO
A Sé
S. Antonio

DA TERCERA QVE ESTA EM 39 GRAOS.
AÇOR
ILLVSTRI ET GENEROSO DNO CHRISTOPHORO A MOVRA VIRO INTER CVBICVLI REGII PROCERES PRIMARIO, REGNIQVE ORDINVM CONSILIARIO, RERVM LVSITANICARVM, ADMINISTRATORI VIGILANTISSIMO, ALCANTARÆ COMMENDATORI ET INSVLARVM TERCERÆ ET SCTI GEORGII PRÆFECTO DIGNISSIMO DNO SVO MVLTIS NOMINIBVS COLENDO. IOANNES HVGONIVS A LINSCOTEN OBSERVANTISSIME DEDICABAT.
Baptista à Doetechum sculp:
S. Sebastiao
Angræ Vrbis Terceræ que insularum quas Azores vocant maxima & copioso glasti proventu ditiss.a accurata cum arce delineatio Hanc ob Episcopi præfecti et regij senatus auctoritates aliæ tanque supremam respiciunt. Auctor. Ioannes Hugonius A. linschoten. a.o 1595.
Afbeeldinge vande Stat Angra, met het Slot op het Eylant Tercera, welcke alle de Eylanden onderworpen zyn, dienen Azores ofte de Vlaemsche Eylanden noemt, door de residentie des Bischops, en des Cominck Governeur, en Raet aldaer, zynde Tercera wel de grootste, en rijckste, van allen door het gewas, en verhandelinge van het Pastel, door Jan Huygen van Linschoten. a.o 1595.
Vda mari saxo habilis ditissima glasto
Fruges ferre bonas non renuente solo
Maxima vicinis inter Terçera profundi
Hac specie oculis eminet alta vadis.
Hoogerh.

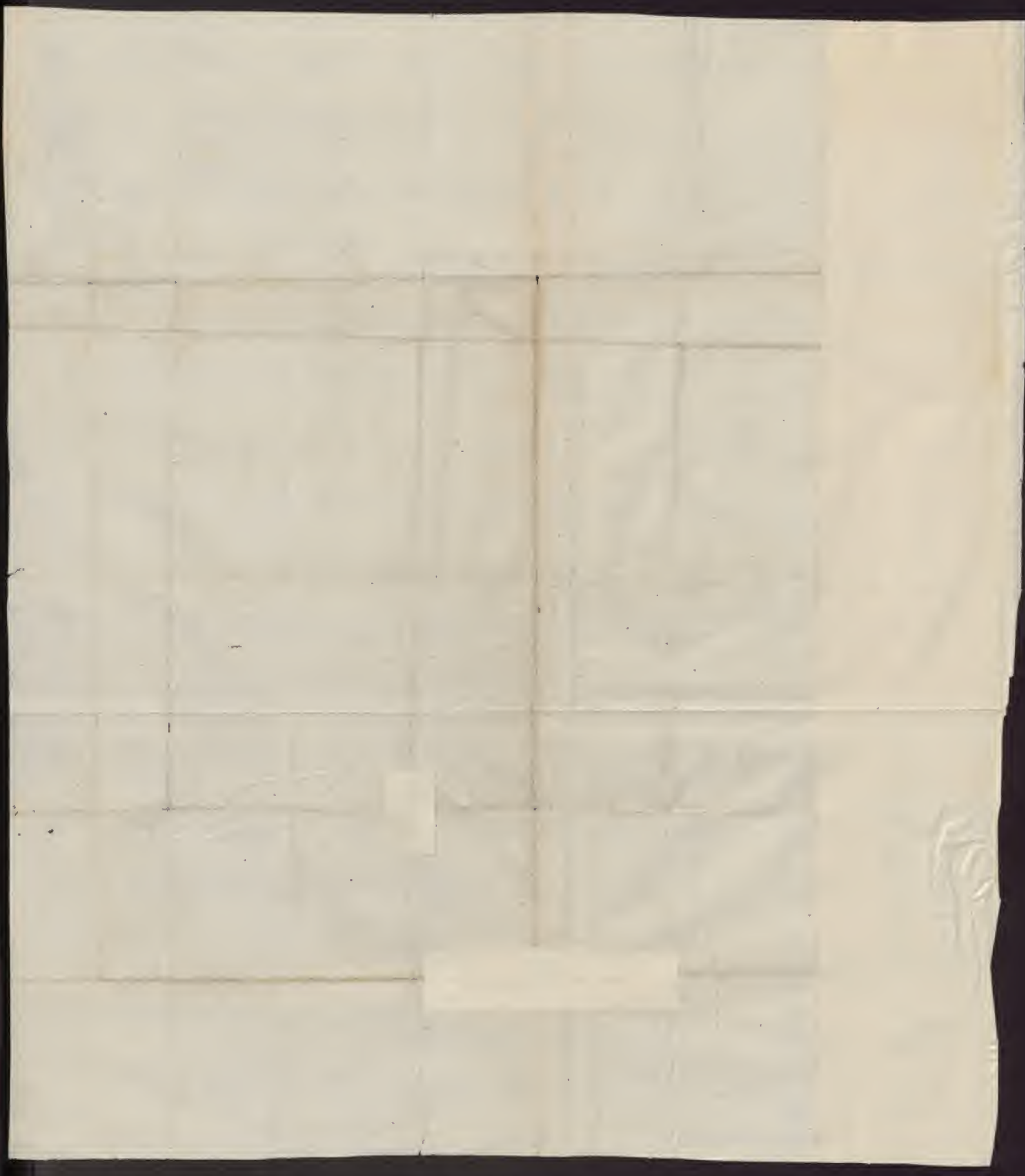

Eyghenschap den inwoonen van Pegu.

ende beheerwen / ghelijck oock die na gelegentheyt ende ghebuerschap ghenoeght openbaer worde. Die van Aracan, Pegu, ende Siam, is volck by naer van saysoen ende wesen/ nae aensicht / gheliick die van China: maer heeft noch eenighe differentie; zijn van colour wel witter als die Bengalen, ende een weynigh bysonder als die van China / Het conterfeytsel vande Pegas machinen staet op de Figuren van Indien/ by de Christenen van S. Thomas.

Overvloet van fraye Indische Potten en schotels in Pegu ende Siam ghemaeckt: als in veel landen vervoert.

Beschryvinghe van Siam tot de stadt van Siam gheleghen toe.

Den Coninghe van Pegu en Siam beschreven beyde seer machtigh.

Van witten Olyphant die in Siam hebbelijck ghehouden wort/ waer d'oorsake van een groot oorloch tusschen den Coninghe van Siam en Pegu.

Heerende weder op die Custe/ tot die Haven ende Stadt van Martavan, welck is het uyterste van Pegu, ende beghinsel van Siam: In dese Stadt worden veel vande groote aerdene Potten ghemaeckt / dienen in Indien Martavanas noemt: worden in grooter menichten ghevoert gheheel Indien deure: zijn vant alle soorten groot en cleyn: daer zynder daer wel twee papen nats in gaen magijen; d'oorsaeck datter so veel vervoert werdt/ is/ om datmense in Indien ghebruycht in alle huysen ende scheepen in de plaets van Vaten: want daer doen zijn dat die van Portugael tonnen/ daermede dienen desen Potten inde plaets om Olye/ Wyn/ Water/ en dierghelijcke dingen te bewaren / ende blijven seer goet in / ende is een groot ghenief voor den reysende Man: tonnen oock veel in Portugael: want ghebruyckense op die Schepen van Indien / voor water en Olie / etc.

Van Martavan beghint die Custe van Siam, en strecht Zuydwaerts Oosten / tot den hoeck voor by Malacca, ghenaemt Singapura, welcke zijt 120. mijlen.

Van Martavan tot die Stadt van Siam, oock landt Zuyd-oost ten oosten. Aen d'ander zijde wonder Zee ende Custe zijn 70. mijlen/ende te water strecht die Custe als ghesept is / tot den hoeck van Singapura, ende loopt van daer weder binnewaerts tot die voorsz. Stadt van Siam, soo blijft dat landt oft desen hoeck / ghelijck eenen arm / 'twelck op zijn beerdtsijde ad / van d'ene Custe tot d'ander 30. mijlen / ende op sommighe plaetsen 10. mijlen/ te weten daer die Stadt Tanassarien leyt/ daer wy hier naer af spreken sullen: Alle dit landt is eertijdes gheweest onder tribuyt ende ghewelde vanden Coninghe Siam, die als keyser over alle die Landen ghebiedt / ende is noch heden als doenghs seer machtigh/ hoe wel dat zijn meeste strechte ghebroken is van den Coninghe van Pegu, met welcken hy altoos groote oorloghe gevoert heeft/ende zijn met ende al dood doot ghebleven: Want in't jaer van 1568. soo hadden eenen kapperen veldslach vant veel hondert duysenden van beyde zijden/ waer in die van Siam die nederlaghe hebben/ ende verlooren bleue / ende die van Pegu die victorie / soo dat die van Siam altoos die van Pegu tribuyt betalen. D'oorsake van desen bloedighen strijdt was dat die van Siam hadden tenen witten Olyphant / d'welck die van Pegu hoorden / ende om dat sy den witten Olyphant voor heylich houden ende aenbidden als boven ghesept is / soo sonden sy haer Ambassadeurs aenden Coninghe van Siam, met ghiften en presenten / ende offereerden al te ghelijck voor den Olyphant / dat die van Siam sonde moghen begheeren / hoe wel haer wilde scryden / 'twelck die van Siam in ghecontenden in't uyterste / noch doen bidden en smeecken noch doen ghiften ende gaven wilde consenteren/ waer doen die van Pegu ontsteken zijnde met grammschap/ hebben alle haer macht vergaert teghen die van Siam, ende hier doen niet alleen verkreghen desen witten Olyphant: maer die van Siam tributarij ghemaeckt / als ghesept is: waer mede Siam seer ghedelinieert is, ende veel Coninghrycken die haer plaghten tribuyt te gheven/ en weten haer nu niet te wasschen/ die nu haer regeringhe op haer selven hebben / als wy in't vervolgh vande Custe sullen hooren/ die alle ghelegen zijn in't lande dat in't generael Siam ghenaemt werdt / hoe wel het nu ter tijt veel Coninghrycken heeft / met sonderlinghe namen / waer mede sy tedersdaeghs ghenoemt ende bekent zijn. Het landt van Siam heeft seer veel Benjoin. ende werdt van daer ghebracht tot Malacca, ende soo over al verspreyt; Wat het landt ende volck belanghende is / wy hy naer in als ghelijck die van Pegu, ende hebben weynigh differentie/ gelijck oock die van Malacca / ende alle die aenpalende landen ende ghebueren.

Die tot Pegu hebben den Coninghe van Siam zijnen hergheren ghenaemt wesen Olyphant afgenomen / en tributaris ende Siam ghedesigneert.

Wijt verspijdt Siam werdt veel Benjoin in verscheyde andere lande vervoert.

Van Martavan verbolghende die Custe Zuydtwaerts aen 60. mijlen / ende dan 30. mijlen Zuydt-oost ten Oost / tusschen twee Eylanden / loopt die Custe binnewaerts in eenen bocht / alwaer leyt die stadt van Tanassarien, op 12. graden van dese Stadt / als boven ghesept is / zijn naer 10. mijlen over landt aen d'ander zijde vande Custe: Op dese Stadt van Tanassarien is groote neert ende handelinghe vande Portugesen / ende alhier comen veel waren uyt Pegu ende Siam, eñ is ghelijck een stapel: desghelijcks soo vallen hier veel Wyuen / diese van Cocus, ofte Indiaensche Noten maken/ende wort ghenaemt Nype van Tanassaria, dat is te seggher/ Brandewijn van Tanassarien: want is ghedistilleert water dat uyt die Indiaensche Noten comt / welck is vande self de cracht ende virtuyt ghelijck alhier de Brandewijn/ ende wort aldaer Nype ghesheten / hoe wel datse op veel plaetsen van Indien Nype distilleren / ende maken principalick in Goa, met teghenstaende / soo wordt dese van Tanassarijn in veel meer weerden ghehouden/en is beter: wordt seer verre ooten ende over al vervoert inde groote Potten van Martavan; Die Vrouwen van Indien zijn der groote vrienduinnen af / hoe wel zijt voor de Mansvolck willen drincken om d'eerbaerheyt: maer in't heymelick makense goet vier met Tanassarijn; is een Coninghrijck alsmen op haer selven: eertijts onder tribuyt van Siam ghewest.

Die tot Tanassarien is der Portugesen principael stapel op Pegu en Siam.

Nype tot Tanassarien/ dat is Arackewijn van Tanassarien uyt Indische Vruchten ghedistilleert.

Deese Indische Vrouwen seer ghevreest tot beten d'ghebruycken van Tanassarien.

Van Tanassarijn 20. mijlen west zuyd-west aen / een uyt die bocht / ende tusschen die Eylanden uyt te comen/ende dan weder die Custe verbolghende zuyden ten oosten / tot die stadt ende Coninghrijck van Queda, zijn 60. mijlen/ twelcke leyt op 6½. graden; Dit is oock een Coninghrijck ghelijck Tanassarijn; heeft oock sommighe Wyuen / ghelijck die van Tanassarijn: oock valt hier sommighe Peper.

Beschryvinghe der aenpalende steden tusschen dese / tot aen Malacca toe, de Cabo Singapura.

Van Queda verbolghende die Custe zuyd zuyd-oost aen 40. mijlen/ tot op 4½. graden leyt die stadt ghenaemt Pera, alhier binnen veel Calaem, 'twelck is ghelijck Tin, 'selfde comt oock van Cualalan, een plaets ghelegen op dese selfde Custen. n.w. van Queda, 30. mijlen: op 5½. graden van Pera 30. mijlen / verbolghende die Custe 50. ten 5. aen / leyt die stadt ende Fortresse van Malacca op 2½. graden aende zijde van't Noorden: Van daer 20. mijlen zuydwaerts aen lept den uytersten hoeck oft te Cabo van desen aen / ghenaemt C. de Singapura, lept op een graedt:

Dat 18.

Dat 18. Capittel.

Vande Stadt ende Fortresse van Malacca.

MAlacca is bewoont vande Portugesen ghelijckelicks met die inghebozen ende naturelen van't Landt / diemen heet Malayos. Die Portugesen hebbé hier een Fortresse / ghelijck alsoo tot Mossambique, ende is naest Mossambique ende Ormus die beste ende profijtelickste vooz die Capiteynen van gheheel Indien: die stadt heeft oock een Bisschop / ghelijck Cochijn: maer zijn Suffraganen vanden Aertz-bisschop van Goa: hier is die stapel van ghestadt Indien / China, die Eylanden van Maluco, ende ander omliggende Eylanden / hierst grooten handel van alle schepen die gaen en comen van China, Molucos, Banda, Insulas Iavas, Samatra, ende alle die omliggende Eylanden / als oock van Siam, Pegu, Bengala, Choramandel, ende Indien / waer van eenen grooten hoop schepen jaerlicks gaen en comen / en alhaer laden en lossen / vercoopen / coopen ende mangheleu / ende grooten handel dryben van alle natien van Gieteren: daer woonen oock sommighe Portugesen met haer Huysvzouwen ende familien / doch weynigh ende niet boven die hondert: maer vande repsende man / die alhaer comen haer cooplantschap dryben / ofte die niet haer schepen naer China, Molucas, ofte ander weghen willen / ofte van dare comen / die alhier haer verversinghe nemen / ende weten hertoe den tijt van die Monssoyns, dat zijn winden die op haer tijdt waeyen / om hare vaert van d'een plaetse op d'ander te volbzenghen; d'oorsake datter so weynich Portugesen wonen is om dattet een seer ongesont landt ende swaere lucht is / soo wel vooz de inghebozen / als vooz den vzemdelingh / en ghemeenlick van al die daer comen ende het vertoeué / moetender van haer ghesontheyt Tol betalen / of hupt / of haeyr laeten / soo dat wieder met leven af comt / macht vooz een mirakel houwen / waeroom het lande veel gheschendt wordt / niet teghenstaende die gierichevdt ende begheerte van't ghewin ende goede ghelegenheyt vande plaetse / doet de Overstheu alle dinghen waghen / en alle perijkel luchte achteen / waer dooz in Malacca so groote communicatie is van alle weghen / alsmen gheheel Indien; het landt en heeft niet van hem selven / maer comt al van buyten in groter menichte: oock waert hier alle jaren een schip van Portugael / dat altoos een maent vooz de Schepen van Indien af trecht, sonder in Indien aen te comé / ten ware dooz gebreck (sommijdts tot Mossambique) woydt in Malacca gheladen ende af gheveert wicht / ende is altoos wel oens soo rijck van alle costelicke waeren en specerijen / als eenich schip dat in Indien gheladen wordt; ende van daer neemt het zijn cours wedez naer Portugael: De Malayos van Malacca verteilen / dat dat eerste oorspronck van Malacca is ghewest over weynigh jaren / doen en plach Malacca niet met allen te wesen / dan alleenlick een plaetse van 7. oft 8. vissehers huyte / die alhaer haer vissehersie hielden: waer om die ongesontheyt van't landt / soo schoonen eer gheleghen; nochtans soo zijnder vergaert sommighe Vissehers / als Pegus, Syamers, Bengala, ende ander natien van die omliggende contreyen die dagheliex alhaer vergaderden om haer Vissehersie te doen / en zijn te samen overcomen alhaer een stadt ende nieu regement op te richten ende te bouwen / ende verzoorderde een tale op haer selven / om die ander omliggende plaetsen niet te ghelijcken / ende in alle dingen op haer selven / en differeut van haer omliggende gebueren te wesen / ende namen die beste woozden van alle d'ander talen / waer van sp een spraeck op haer selven creegé / weerende de stadt Malacca, welcke heeft dunnen tozen tijdt soo grooten toeloop gheregheu / dese die begaanste heydt ende wel gheleghentheyt vande plaetse / principalick vooz die haer met coophandelinghe gheneren / dat die is gheworden een vande beste ende principaelste Coninghryeken van alle die omliggende quartieren; ende dese taei ghenaemt Malayo werdt vermaerdt ende ghehouwen vooz die coutoyste ende geschickste van gheheel Gieteren / ende die Malapen / soo wel Mannen als Vrouwen zijn alle seer amoreus / en laten haer duncken dat haers ghelijck in de Werelt niet en zijn hebben veel manieren van beleefenheyt / Liedekens / ende ander amoureuse rijmé / waer mede sp wonder uyt rechten / ende hooghmoet op dzagheu; Ende die in Indien die spzake van Malaye niet en can / die en mach niet me / ghelijck bp ons het Fransoys / wiens conterfeytsels van dese Malapen men alhier mach naer't leven afgheveerdigen / ghelijckelick met die afbeeldinghe vande Inwoners / upt die Eylanden Iavas, waer van wp hier naer sullen tracteren.

Malacca is maeckt Oyrnuus en Mossambique het profijtelickste vooz die Portugesen / hebbende den stapel vã China ende de Molucsche eylanden etc.

Die bij Malacca hebben by haere gelooue een epgenen tale verzoordineert / ende als seer vermaert.

Die Inwoners Malacca zijn seer amoreus ende ghemeyghert met haer manieren vã complexie.

Wegnich Portugesen komende tot Malacca / nochtans groote handel van veel repsende luyden.

D'ongheleghentheyt des lants is d'oorsaet dat weynigh Portugesen hier wonen.

Van Malacca gaet nu het rijckste schip van gheheel Indien en gaet naer gheleghenheyt / het wel vier Lasten ganis weynigh bevolcht gheweest.

Dat 19. Capittel.

Van't Eylandt Samatra, eertijts Taprobana gheheeten.

RECht tegheu over Malacca zupdtwest aen 10. mylen van't vaste land / te weeten bp Malabar, dáer die Straet ofte enchte op zijn nauste is / leyt het vermaerde Eylandt / eertijdts ghenaemt Taprobana, ende teghenwoordigh Samatra; wordt oock van sommighe Historie schzyvers ghenomt Chersoneso aurea, ander willen affirmeren / dat het Ophir is / daer Salomon het Goudt van daen creech / als die Schzifture vermeldt / ende willen seggheu dat het in vozighe tijden vast landt ghewest is met Malacca: Het Eylandt beghint vã d'eerste punct / welck comt tegheu over die Golfe van Bengalen, op 5. graden aende zijde van't Noozden / ende strecht alsoo vooz bp Malacca / 330. aen / tot bp't Eylandt ghenaemt Iava major, al waer het volcomdt op 6. graden aende zijde van't suyden / ende heeft inde lenghde 170. mylen / en 60. inde breede. Die Portugesen en hebben hier ghecn plaetsen bewoont / dan buyten haer handelinghe op sommige plaetsen / doch weynigh: want die inwoonders brenghen selber veel waren naer Malacca. Het Eylandt heeft veel Coninghen / en den principaelsten is den Coningh van Dachem, welcke legt bp d'eerste punct van't Eylandt op 4½. graden aen't noozden: Diesen Dachem is seer machtigh / en groot vzaudt vande Portugesen: heeft dickwils Malacca benaudt ghehadt / ende groot quaet aengheclaen / alst nu noch bp mijnen tijdem ghebeurt is / belettende datter ghecn victuaille noch pet anders op Malacca mochte comé / oock besettende die passagie vande straet / tusschen Malacca ende Sumatra, soo dat die Schepen van China ende Iapan, ende d'Eylanden van Moluco, altemael moesten buyten om varen / waer in groot perijckel passeerden / dat groot ofsterbeel van den repsenden coopman /

Samatra wort Chersonesus aurea ghenoemt / soude Ophir wesen van Salomon het Goudt hã daen kreegh.

Samatra legt van Malacca gaet / en streckt vast op Malacca.

Den principael Coningh van Samatra groot vpandt met den Portugesen zijnde / brict veel traffiquen.

Malachę incolę sermone et moribus quam reliqui Indi cultioribus et magis comes.

Inwoonders van Mallacka welcke alle andere Indianen in taele courtoysie ẽn amoreushęyt te boven gaen.

Insulanus e Iava gens durę cervicis.

Een eylander uyt Iava welcks volck is hart: neckich ẽn opstinaet.

coopman/ende die van Malacca ende Indien hadden veel Galleyen inde eughde van Malacca / die hem sommighe verloochende Christenen (die nieuwers en ghebruyckten) hadde leeren maken: waermede sy groot quaet deden/ ende dagheliicks voer: maer met Godts hulpe ende der Portugesen ontset van Indien / is alle dinghen weder gheopent/ ende in zijn eerste wesen ende effect ghebracht / als wy op sy nen tijdt op een ander stillen verhalen. Het is langhe ghecorineert vande Coninghen van Portugael ende zijn Vicoreys , dattense soude eenighe conqueste op't eylandt van Samatra doen / ende daer zijn Capiteynen die noch dagheliicks Coninghs salaris daer op ontfanghen ende ghenuten / metten titel van overste / ofte Adelantado van deen Conqueste: maer tot noch toe en isser niet bedreven / hoe wel sy dagheliicks dreyghen sonder yet naer te volghen. Het Eylandt is seer rijck van Weten/ van Goudt/ Silver/ ende Metael /daer af sy goet geschut gieten / ende edele ghesteenten/ en ander Metalen ; Van alle Specerijen/ welriechende houten / worteleu / en ander Medecynen; Het heeft eenen vierighen Swevelbergh/ende affirmeren datter een Fonteyn is/ die louter en eenbel Balsem vloeyt. Heeft oock groote abondantie van Spoe. In dit leste beleegh ende benautheydt van Malacca / soud die Coningh van Acheijn een stuck gheschuts/ vande groote ende lenghte dat sulcks in Christenrijck weynigh ghesien/ en soo wel gewrocht/ welcke hy gaf in houwelijck met zijn Dochter/ welcke trouwde met dé Coningh van Ior, een plaets ghelegen by Malacca/ende Custe van Sian , waer van op een ander / dit stuck ende die Dochter ereghen die Portugesen/ ende brachtense in Malacca/ ende daer na voordent Gheschut ghesonden in't Schijp dat naer Portugael ginck aenden Coningh voor een present, en was soo swaer datmen moeste onder in't ballast leggen; Dit selfde stuck leyt alsnoch in't Eylandt Tercera , oorsake dat het voorschreven Schijp daer bleef / comende in ons ghesel schap in mijn wederom-comst van Indien. Desghelijcks worde dese Stadt Ior vande Portugesen gewonnē overvallen ende gantsch ghetaseert / alwaer sy vonden over die 1500. metalé stucken/onder groot en cleyn/ hoe wel dat sommighe niet grooter en waren als een Haeck ende Mosket / ende ander wat grooter naer advenant / ende van alle soorten/ doch seer aerdigh gewrocht ende verciert met loof-werck ende Figuren / welcke alleen verhaelt hebbe/om dat het daer by soude blijcken dat se oock alle Metalen hebben / en met Metalen dinghen weten om te gaen. Keerende weder op onse propoost/ soo zijnder sommighe plaetsen in dit Eylandt daer die Portugesen handelen/die met die van Malacca haer traffique doen / als een plaets ghenaemt Pedir, welck leyt 20. mijlen van Acheijn, aende Custe tegen over Malacca / van waer comt veel Peper/en oock Gout / en wā een ander plaets ghenaemt Campar , welck leyt by naest onder die linie Æquinoctiael , op't selfde Eylandt aende Zuyd zijde / aen die selfde zijde aende Westet custe van't Eylandt leyt een plaets/ ghenaemt Manancabo, alwaer men maecke die Pongiaer dat/dienen in Indien heet Cryses, welcke seer vermaert en geestimeert worden/en voor't beste gehouet geacht van geheel Orienten/ daer die Jauwen en Malayen seer met houeren/ en haer happen op vertrouwen.

Dat 20. Capittel.

Van't Eyland van Iava mayor, middelgaders van hare waren , coopmanschappen ende handelinghen , ghewichte , munte , ende prijsen van dien , ende andere particularityeen.

Wydt zuydt-oost tegen over 't eyste punt van't Eylandt van Samatra, aende Zuydt zijde vanden Æquinoctiael, leyt het Eylandt ghenaemt Iava mayor, oft groot Iava, alwaer een eughde ofte Straet is tusschē Samatra ende Iava, genaemt die Straete ofte eughte van Sunda , van een plaets daer by ghelegen/ in't Eylandt Iava, alsoo ghenoemt; Dit Eylandt beghint op 7. graden aende zuydt zijde / ende streckt alsoo oost ten zuyden 150. mijlen lanck: maer vande hoerde en weetmē tot noch toe niet/want noch niet onderst en is / noch vande self de inwoonders bekent / sommighe presumeren dat het vast lant is/ dat het landt ghenaemt Terra incognita, dat over die C. de bona Esperança, tot alhier soude henen strecken : maer hier van en is tot noch toe gheen seeckerheydt/maer dat het voor een Eylandt ghereckent wordt ; De Inwoonders vertellen dat binnen in't lant een Revier ofte Bete loopt / twelc alle 't jaer dattet in valt / in stee verandert : Want dese Straet ofte eughte van Sunda , is nu voor lijcken ghepasseert den Engelschen Capiteyn Thomas Chandish met zijn Schijp / comende uyt de Noyd-zee van nieu Spangien: Dit Eylandt is seer abondant van Rijs / ende alle lijfrochten/van Vee/Verkens/Schapen ende Hoenderen, Aoun / Looch / Indiaensche Noten van alle Specerijen / als Nagelen) Note-muscaten/ Foelie/alle het welcke sy voeren naer Malacca. Die principaelste Have van't Eylandt is Sunda Calapa, waer van die straet den naem heeft : Op dese plaets van Sunda valt veel Peppers / ende is beter als die van Indien ofte Malabar/ is so veel dattmen daer jaerlicks wel soude laden vier ofte vijf duysent quintalen Peppers/ Portugaels gewicht. Heeft oock veel Wierooch / Benjoin van Benimen/ ghesweten Folie/ Camphora, desgheliick Diamanten / opt welcke plaetse men wel soude trafficqueren moghen/ sonder pennandts belet: want die Portugesen daer niet en comē/ om dat het die Jauwen selfs tot Malacca comen verplen en verkoopen : Eñ al ist wat duysteren propoost te treden/ soo en dunckt my niet seer onnoodigh alhier een corte verhael by te voeghen / op wat manier men alder coopt) verkoopt ende handelt : met waren/munte eñ ghewichte/aengesien wy van't Eylandt Iava zijn tracterende. So is te weten/dat inde Sunda en is anders gheen ghelt als een munte van Coper / ghenaemt Caixa , dande groote van een Hollandsche Duyt / doch wel de helfte dunder/ende heeft in't midden een gat/om een snoer daer door te vrighen: want zijn ghemeenlijck 100. ofte duysenden aen malcanderen ghereghen/ waer mede sy haer rekeninge weten te maken / als volcht : 100. Caixas is een Sara , ende vijf Saras doen duysent Caixas, welck is soo veel als een Cruyser van Portugael/ ofte 5. Carolus guldens / Nederlandsche munte. Die Peper van Sunda wordt verkocht by sacken / en elcken sack weeght 45. Catten/ ghewicht van China . elcke Catte is soo veel als 10. Portugaelsche onsē : ende gelt elck sack Peper alhaer ghemeenlijck ten minsten 5. duysent

Die hoochdeutsche Christenen hebben Galleyen in Indien leeren maken,

De Portugesen hebben dagheliicks om Malacca te conquesteren.

Samatra rijck van Spoe/ Gout/ Silver/ Indiaensen zō Specerijen/ eñ heeft eenen vierighen Swevelbergh/ende een Fonteyn die Balsem vloeyt.

Eñ seer groote Indiaensche groot ghestuck dat present na Portugael ghesonden.

Die stadt Ior vanden Portugesen ingenomen/ende daer 1500. metalen stucken.

Die Portugesen bekomen veel Gout eñ Peper op't Eylandt Samatra bā Pedir eñ Campar.

Gulsekijn of Iava major. haest lanck aen Terra incognita oft een Eylandt is.

Revier die bomt en stervt bedeckt.

Verscheyde soorten der Specerijen in Iava mayor.

Overvloet van Peper Indiaensen ende Arabi der waren in Iava mayor.

Op Iava mayor soudemen sonder belet mogen handelen.

Sunda is de principael haven van Iava mayor daer gaet gem. der gelt genaemt Caixa.

Caixas, tot alderhooghsten 6. ofte 7. duysendt Caixas. De Massa ofte Foelien / Nagelen / Notemuscaten / swart ende wit Benjoin / Camphora / alle dit wert verkocht by de Bhar, elck Bhar van Sunda heeft 330. Cattien van China, altemet ghelt die Foelie ofte Bloem van Muscaten / die superr ende schoon is tot 100. ende 120. duysent Caixas, die schoone Nagelen nae advenant; Die swarte Nagelen dienen heet de Bastos, gelden de Bhar 70. ende 80. duysent Caixas. Die Noten-muscaten gelden altemets 20. ende 25. duysent Caixas de Bhar; De witte ende swarte Benjoin ghelt 150. ende 180. duysendt Caixas, ende 200. duysendt die Bhar. Die waré die daer begeert ende verhandelt werden in manghelinghe van dese Spceerijen / zijn dese nae volghende / te weten / differente soorten ende colouren van Cattoene Lywaet / welck comt uyt Cambaya, Choramandel ende Bengala, als zijn Saraffes de Gabares, ende ghestilleerde Tapen van S. Thomas / van 5. ellen / zijn doecken alsoo ghenaemt; uyt Bengalen wit Cattoene lywaet / te weten Sarampuras, Cassas, Sarepolas, ende swarte Satopalen, ende sommigh ongheblepeckt Lywaet; uyt Cambaya, swarte Cannequijns, roode Turcias, zijn t'altemael doecken van Cattoene Lywaet / roode Bayramen, groote ende cleyne / welcke is by naest gelijck Cancrijchus doeck / ende gheloof wel / al waert Lywaet van dese landen / soudent daer meer ghestimeert werden als Cattoene Lywaet uyt Indien. Die Iauwen is volck seer wreet ende opstinaet van naturen; van colere by naer ghelijck die Malayen, bijnen van verwe / niet seer onghelijck die Brasilianen, sterck ende wel gheset van lijf / en grof van ledé; een plat aensicht / ende breede verheven backen / groote ooghschellen / cleyne ooghen / wepnigh haert / dese ofte hier haren boven en onder den mont; het hayr op't hooft seer dun ende kort / doch per swart / wiens conterfeytsel men mach sien by die Malayen van Malacca, om datse aldaer oock veel verkeeren ende wooncn. Vervolghende dese streeck ende Custe oost ten zuyen aen 25. mijlen voor by Iava major, beghint het Eylandt van Iava minor, ofte cleyn Iava, en wat voorder het Eylandt ghenaemt Timor, alwaer 't Sandelhout wast in groote menichte, en ander dusent bystgghende Eylanden / die sonderlingh soo niet gecommuniceert en worden / doch zijn alle bewoont ende watchtbaer van volck / ende waren ghelijck als die Iauwen. Van Malaca vaerdmen naer die Eylanden van Moluca, Banda, ende Amboyna, alwaer die Portugesen hare Fortressen ende Capiteynen hebben / ende hebben aldaer haer handel; Varen wegh is te weten van Malacca zuyd-oost ten zuyen over die 100. mijlé / ende veel Eylanden / ende dooghten deure / also datse alle nachten moeten ancren om't periculel te schouwen vande dooghten / welcke meestendeel duert tot Moluca toe / ende hebbende over die 100. mijlen alsoo gevaren / nemen haren cours oostwaerts / ende oost een noordeat 150. mijlen / tot het Eylandt genaemt Banda, welck leyt op 5. graden ende zijde van't zuyen. Op dit Eylandt hebben die Portugesen haren tuyn / daer wast in dit Eylandt die meeste ende beste Note-muscaten ende Bloemen; Al hier maken oock die Note-muscaten in Confectua ofte Confectura / en gheen puniseerde ofte ontgeeste Olye vande selfde Noten ende Bloemen / die wel daer gebracht wert op Malacca, ende so voorts op alle plaetsen vervoert; Die handelingen van hier geschiet meest met manghelinghen / ghelijck in Sunda ende Iava, dan zijn qualijck te betrouwen / men moet scherpe macht houden / en niet een landt gaé / dan blijven in't Schip / alwaer die van't Eylandt haer coopmanschappé brengen / ende doen haer handelinghen als ghesept is: want het gheschiet dickwils datse die Portugesen bedrieghen / die haer te veel vertrouwen: want een minder hemisse eñ vaent aldaer wesende op een schip voor Capiteyn / verliesende t'selfde schip op die Custe van dit Eylandt / worde met alle sijn volck ghevangen / alwaer zy wel twee jaré een ellendigh leven hadde / en wert in't eynde gerantsoeneert. Alle dese voyagien naer Banda, Moluca, ende dese Eylandé / ende oock wat wegen van Indien dat het zy / mach niemandt doen dan met oorlof / ende particulier gunste vanden Coninghe van Portugael / ende wert ghegheven in recompense van hare dienstén in Indien ghedaen / als ander officien / ghelijck wy op zijnen tijt eñ plaetsen breeder stellen verhalen.

Van't Eylandt Banda noord-westwaerts aen / 20. mijlen / leyt het Eylandt ghenaemt Amboyna, alwaer die Portugesen oock een cleyn Fortresse hebben; Het Eylandt en heeft niet veel speceryé / dan die schepen die van Malacca naer Maluco varen comen daer altoos verversinghe nemen van versch water. Van dit Eylandt van Amboyna noordwaert aen 70. mijlé / leyt het Eylandt Tydor op een graed aen't Noorden / eñ is het eerste Eylandt vande Molucas, ses mijlen noordwaerts leyt Moluco, ende derstant daer by Tarnate, ende d'ander eylanden vande Nagelen.

Dit bij Banda zijnde te betrouwen.

Sonder redelijcke oorsaken op Banda eñ daer omtrent niet handelé.

Vant Eylandt Amboyna eñ Tydor, etc.

Dat 21. Capittel.
Van d'Eylanden van Maluco.

DE Eylanden van Maluco zijn vijf / te weten / Maluco, Tarnate, Tydor, Geloulo, ende een ander / al waer de Portugesen hebben twee Fortressen / te weten / op Tarnate en Tydor, ende hebben over langhe jaren ondecht ende verreghen / ende doen daer haer handelinge uyt Indien en van Malacca: De Spaengiaerden hebbender ooch weel om gedaen / om aldaer hare voet te hebben / en quamen daer van niet Spaenien op't Eylandt ghenaemt Tarnate, al waer sy haer schip door storm verloosen / eñ en konsten daer niet wederkomen; worden vande Portugesen meest doode ghesmeten / ende die reste ghevanghen / en naer Portugael ghesonden / alwaer die Coninghen van Spaengien ende Portugael ceren grooten ende langhen twist om gehadt hebben vande deelinge van de conquista ende ontdeckinge der Zee / welcke daer naer banden Paus neder is gheleydt: in summa / dat altoos die Portugesen in alle-redelijck ghebeurlijcken de voet op dit selfde Eylanden; Dese Eylanden hebben anders niet als Nagelen: maer in soo grooter menichte / dat zijder alst blijck de Werelt niet vervullen. Desgelijcks wassen in dese Eylanden vuerbergen / ende zijn seer dooghe / ende verbrande landen / hebbende anders niet dan victualie van Vleesch eñ Visch maer van Rijs / Coorn / Ruem / Loock / ende dierghelijcke lijfrocheden / ende alle andere noodtdruftighe waren worden haer eens deels vande Portugesen / ende ooch van d'ander omliggende plaetsen ghebracht / 't welck sy al nemen in manghelinghe van Nage-

Het Eylandt Tarnate hebben de Portugesen haer fortresse.

Diversoort van Muscate Nagelen ende Muscatsche Eylanden.

Vuerbergen in Moluca.

Nagelen; Het Bloedt dat sy van haer eygen hebben en gheuyckten / is van hout ofte wortelen / ghelijck die Baslimanen / en haer cleederen zijn van stroppe ofte cruyt gheweven / ende fraey gheverft. Alleen op dese Eylanden wasden ghevonden die voghelen die de Portugesen noemen Passaros de Sol, dat is / Sonnevoghels / van die Italianen Manu codiates, die Latinisten Paradiseas, ende werden van ons ghenoemt Paradijs voghelen / om die schoonheydt van haere plumen / welcke alle ander veren te boven gaet: Dese vogelé en werden nimmermeer levendigh gesien / dan doot zijnde / vallen op die Eylanden; Vlieghen soo men seydt tegens die Son aen / ende houden haer altoos inde locht / sonder op d'aerde te comen: want en hebben gheen voeten noch vlueghelen / dan alleenelijcken hooft ende lijf / ende het meesterdeel steert / alst blijckt vande voghelen die van daer naer Indien ghebracht werden / ende ooch wel herwaerts over: maer weynigh: want en zijn niet veel / en kostelick / waer van ick twee mede ghebracht hebbe voor Doctor Paludanus, te weten / Mannetien ende Wijfken / hem die voor zijn cauter vereerende. Dese Eylanden liggen onder veel ander Eylanden / ende om dat daer geen sonderlinghe notitie af en is / voor die weynighe communicatie die daer valt / soo willen wijse voorby varen / en keeren weder op die Custe van Malacca, welcke wy ghelaten hebben tot aende Cabo ofte hoeck van Singapura, ende sullen also die Custe gaen vervolghen.

Beschrijvinge der Paradijs voghelen die hier ghevonden worden.

Veel Eylanden op t'Oosten die weynigh bekendt worden.

Dat 12. Capittel.

Vande C. de Singapura tot die Stadt van Sian, ende die Custe van Cambaja en Cauchinchina, ende die Eylanden van Borneo, Lussons Manillios ofte Phillippinas.

Vande C. de Singapura tot den hoeck ghenaemt Sinolura, oostwaerts aen / zijn 18. mijlen: 6. oft 7. mijlen daer van leyt een Clippe in die Zee / ghenaemt Pedra blanque, oft Witte steen / alwaer die Schepen die van China gaen en komen / bevinden groot perijckel passeren / en sommighe Schepen op ghebleven zijn / waer van die Piloten groote soorghe ende vreese draghen als zijder ontrent zijn: want hebben anders ghenen wegh dan deser.

Verscheyden Clippen by Singapura.

Van deser hoeck van Chinolura oost ten zuyden 40. mijlen / begint den eersten hoeck van het Eylandt Borneo, op een graed aen't noorden / ende strecht 120. mijlen noord-oost aen / tot op 7. graden: die spreede en is noch niet bekent noch ontdeckt. Dit Eylandt is wel bevolcket / daer die Camphora af comt / en is die beste van gheheel Oosten.

Noemen die den besten Camphora van Orientgeven.

Van Sinolura strecht die Custe noorden aen 30. mijlen / tot die stadt Pan, welck leyt op 3½. graed. Noch 10. mijlen voorder aen op die selfde coerd / loopt die Custe weder n.n.w. aen 50. mijlen / al waer leyt die stadt Patane, op 7½. graden. Dese twee plaetsen Pan ende Patane zijn Coninghrijcken / doch onder contributie van Sian; Van dese plaetsen comt het hout ghenaemt Pala Dagula, ende het costelick ende welrieckende houte Calamba, welck men alst goet is / tegens Silver en Goudt opweeght; Heeft oock Camphora maer so goet niet / als dat van't Eylandt Borneo. Men vindt oock sommighe Gout / en den steen Bezar ofte Bazar, die seer costelijck ende ghexperimenteert is tegliens 'tgenijn; Men vindt oock sommighe Diamanten / ooch Muscaten en Bloemen / en het hout Sapon, 't welck ooch veel ghebracht wordt van Sian, is ghelijck Brasilien hout om niet te verwen.

Van Gout-winninghe Sian Cambaja / Diamanten / Muscaten / Bloemen / Sapon hout.

Van Patane over die 100. mijlen noorden aen / loopt de Custe weder tot Sian toe / 't welck leyt op 14½. graden van Sian; Den Jnwijsch zuydt-westwaert uyt 15. mijlen / soo loopt die Custe weder zuydt-oostwaert 70. mijlen aen tot die stadt van Cambaja; Dese stadt leyt op 10. graden; Van daer loopt die Custe weder noord-oostwaert 60. mijlen / en als dan loopt se weder 60. mijls noord-west aen / vã waerse loopt west noord-west / tot het binnenste vande Jnwijck van Cauchinchina, Dese Custe van Cambaja wort ooch ghenaemt die Custe van Champay: Dit landt heeft veel van dat welrieckende hout Calamba: Voor dit Coninghrijck loopt die Revier in Zee / ghenaemt Macom, welcke die Jndianen noemen Capitepri van alle Revieren; want heeft so veel waters inden Somer / dat sy het landt bedeckt / ende over al wegiet / gelijck die Revier Nilus Egypten; Dit welck vant Cambaja ghelooven dat alle creaturen / so Menschen als beesten / van wat soorte die zijn / hier naermaels loon nae haer wercken crijghen / so goet als quaet; Te landewaerts hinnen achter Cambaja en Sian zijn noch menigherley natien vã volcken / als daer zijn Laos, die seer veel en machtigh zijn / andere genaemt Avas ende Bramas, die vp die gebergchte woonen; ander die op de gebergsten woonen / ghenaemt Gueos, die welck leven ghelijck wilde menschen / ende eten menschen vleesch / ende teerheren alle haer lijf met heet Yser / 't welck sy voor krapghept houden; Dese natie zijnder binnen notitie af heeft / behalven veel ander die wy niet en weten.

Wel rieckende Hout in Cãmbaja / en hãre seltsaē opinie der Cabuyen.

Sieden die menschen eten en haer eygen lechaem ind heete pitten gecruyckent.

Vande Custe van Cambaja oost Champa, oostwaert af te Zeewaert in / ontrent 100. mijlen / luttel min oft meer / liggen die Eylanden / ghenaemt die Lussons ofte Lussones; welcke zijn eerst ontdeckt ghewest vande Spaengiaerden uyt nieu Spaengien / in't jaer 1564. Worden ooch ghenoemt Las Manillias; alias Phillippinas, om dat die principaelste Haven ende Stadt ghenaemt is Manillia, en van sommighe Lusson, waer van ooch ghenoemt worden die Lussons, ende die Spaengiaerden hebbense den naem ghegheven naer den Coninghe van Spaengien / te weten die Phillippinas. Dese stadt Lusson ofte Manillia, leyt op 14. graden; Op dese stad ende Eylandt van Lusson liggen eenen grooten hoop Eylanden / die alle in't generael ghenoemt worden die Manillias, Lussons ofte Phillippinas, ende zijn allhans onder 't ghebiet ende subjectie vande Spaengiaerden / wiens Gouvernement ende oberste resideert in die stadt vã Manillia ofte Lusson, welck alsdan ghesonden wort van nieu Spaengien vã s'Coninghs wegen / ende ooch eenen Bisschop / als hooft.

De Philippinesche Eylanden onder 't gebiet van Spaengien.

Alle dese Eylanden hebben eertijts ghewest onder de Croon van China, ende voor seeere oorsake hebbense verlaten / waer van onder die inwoonders geen regiment noch Policie en was: ende die de moghenste waren / waren die meesters; leefden onder malcanderen als beesten / waer van die Spaengiaerden weynigh moeyten hadden / om die onder haer ghewelt te brengen / ende hebbender groote menichte ghedoopt / en Christen ghemaeckt / die alle

vaeghs vermeerderdé. Het is een seer vruchtbaer lant; heeft veel Cozens/ ende allerhande jacht van Herten/ Hinden/ ende diergelycke; allerley Vee/ als Buffels/ Ossen/ Koeyé/ Verkens/ Geyten/ etc. Heeft veel Truet-tarten; allerhande fruyten/ ghelyck in China: abondantie van Honigh ende Olyen; men sept oock darter allerhãde specerye in: maer hier is tot noch toe gheen seker bericht van/ dan alleenelick dat die Spaengiaerden sulcks nae ghe-ven: maer dese dinck meest is om hare dinghen te verheffen boven alle d'ander/ als sy voor een manier hebbé. Op dese Eylanden dryven dese van China grooten handel/ ende brenghen daer allerhande waren van haer landt/ als alle Tyden/ Carteen/ Porselepné/ Buscruyt/ Solfer/ Swavel/ Yser/ Staal/ Quicksilver/ ẽ andere Metalen/ Coper/ Peel/ Noté/ Castanien/ Buysgruyt/ Dalen/ allerhande Lywaet/ Schuytzen/ ende diergelycke/ van alle materien hier inne mach bedencken/ ende daer comen van China jaerlicks wel 20. schepen/ ende van daer wort het van de Spaengiaerts weder gheschaept ende vervaert naer Nieuw spaengien ende Mexico, welcke vaert nu hedens daegs so gemeen is/ als van Indié naer Portugael: waer mede wy weder willen keeren op dit verbolghinghe van de Custe, te weten/ van het binnenste van den ghelaten Inwijck van Cauchinchina, oostwaert aen/ tot den hoeck ghenaemt Terra alta, ofte t'hooghe lant/ t'welck leyt op 19. graden/ ende sijn 60. mylen. Achter beghint het groote Coninghryck van China, waer van wy in't particulier sullen verhalé. Desen voorseydé Inwijc is het eynde van't landt van Cambaja, ende die Custe van Champaa, ende beghint het landt ghenaemt Cauchinchina, welck landt ende Custe streckt tot China, als ghesept is. Dit landt van Cauchinchina is ghedeelt in twee ofte drie Coninghryckē/ ende sijn onder tribuyt van die van China; het volck is van naer van personen/ wesen/ usantien ende ceremonien/ als die van China: is een vruchtbaer lande van alle victualie: heeft ooch veel van't hout Palo Daguillo, ende van't welckende hout Calamba, ende oock veel Lyden ende ander waren/ gelyck die van China. Van desen hoeck oost ten zuyen 10. mylen van landt/ leyt het Eylandt Aynao, welcke is een Eylandt ende Provincie van China: tusschen dit Eylant ende t'vaste landt/ is een visscherije van allerhande Peerlé: Van desen hoeck verbolgende die Custe noort-oost ten oosten aen 90. mylen/ leyt het Eylandt ẽ die stadt van Macao op 22½ graden: Dese is van de Portegesen bewoont/ onder ẽ met die Inghehoren Chinen.

Van Maçau noordt-westwaert aen eenen Inwijck ofte Reviere die vol Eylandé is/ binnen in leyt die stadt van Santon, op 24½ graden is 30. mylen van Maçau, welcke is die hooftstadt van dese Provincie: is een groote coopstadt/ alwaer die Portugesen haer coopmanschappen van daen krighen/ ende is die eenighe plaets daer sy alleenelick hare communitatie met die van geheel Chinē hebben.

Weyschyninge der kystroches/ ende veel ander vruchtbaerheden van de Philippynsche eylandē.

Wonder spaengiaerden van dat in China op de Philippynsche landen.

Vande Coninghryken die in China sijn.

Visscherije vã allerhande Peerlen.

Dat 23. Capittel.

Vande groote vruchtbaerheyt, rijckdommen, ende sterckte van't landt van China, ende andere notabele dinghen van dien.

HEt landt van China is gheleghen onder Tropicus Cancri, ende 1. Eclipt van dien streckt zijdt wegh ende 40. over die 400. mylen: heeft aen d'oste van't z. w. het Coninghryck van Cauchinchina, ende vande syde van't n. w. ende noorden Tartarie/ ende die landen ghelegen in oostwaert van China, septemen dat het van hen is/ ghehecten het landt van Cathay; al waer/ soomen meent/ veel Christenen zijn; ende dit lant sonde conserveren ende palen aen Persien. Keerende wederom tot ons begonnen materie/ soo heese China tusschen Tartarien ende haer landt eené muer van (so men sept) vijf houdert mylen strecckende/ ende is te verstaen op dese manier/ dat het altemael zijn seer hooghe bergen/ ende sommighe vallyen die tusschen beyde zijn/ welcke mogé wesen in als gerekē op de 80. mylen/ dat met muerē opgehooghe ende met die berghen ghelyck ghemaeckt is/ waer mede het lant over al besloté is/ als een om'sgghende wal ende bolwerck om haer te beschermen vande Tartaren/ die haer groote Provinden zijn/ ende die haer in voorleden tijden/ aleer desen muer ghemaeckt was/ by-na het gheheele Coninghryck af ghelooper hadden/ ja lanyghe jaren beseten/ nae uytwijsende van die historie: maer die dese weder uyt/ en naer dien hebbense haer met desen muer versekert/ ende bleven als doen ghenustelick vande Tartaren.

Tusschen China ende Tartarien eene muer van 500. mylen langh.

Het Coninghryck van China is ghedeelt in 15. Provincien/ met het Eylant ende Provincie van Aynao gherekent/ ende elcke Provincie heeft een hooftstadt/ waer van die gheheele Provincie sijnen naem heeft; Int midden van dit Coninghryck staet een groot Lac oft Meer/ uyt welcke spruyten veel Revieren ende Beken/ die het verspreyen ende deelen door het gheheele landt/ in so grote menighte/ datmender denc mach/ daer niet veelderley Schuyten/ Barcken ẽ Bergampuen/ diese aldaer ghebruycken. D'overvlodighept van dit water is d'oorsake dat het Landt soo vruchtbaer is van alle dinghen/ ende die meestendeel vande Steden/ Dorpen ende Vlecken sijn gebout aende Rivieren ẽ watren/ waer van sy groot ghemack hebben; dese dinghen malkanderen alle dinghen in grooter abondantie toe. Die Custe vãde Zee is die grootste barrieren tot hedens daeghs notitie af heeft/ aen welcke Custe ligghen oock Provincien/ te weten die van Canao oft Canton, waer aen volcht Chincheo, noort-oostwaert aen/ ende alsoo voorts/ Liampoo en Nanquijn ofte Nankijn, ende Paquian, welcke is die leste/ n. o. waert aen. In dese Provincie heeft die Coninghzijn residentie ende Hof/ ende het meestendeel van't Oorloghs-volck/ om dat dese Provincie is gelegen aldernaest het landt van Tartarien/ ende affirmerē dat dese Provincie is een vande allerbeste van geheel China, waer om hem den Conningh aldaer onthout. Het lant is so vol schuyten ende binnelandsche schepen ende andere/ in die Rivieren ende Havens/ dat het een wonder is om vertellen: want affirmeren dat alleenelick inde Haven ende Reviere van Canton zijn meer Schepé ende Barcken/ als in geheel Spaengien. Het lant is so vruchtbaer door die goede lucht ende ghetempertheyt/ datter alle dinghen in grooter abondantie zijn als Coré/ Ryse/ ẽ ander diergelycke greynen ende saden/ ende wort het gheheele jaer ghesaept ende gemaeyt.

China heeft 15. Provincien.

De Conincx van China heeft Hof in Nanquijn ende Paquian.

Wonderlicke dal ende Berghen ende Revieren bien Canton.

Te lant-

Olyphanten/ Eygert/ Mossellaers/ ende ander Wylde dieren.

Te lande binnewaerts zijn sommighe Olyphanten/ Leeuwen/ Tygren/ ende andere wreede Beesten; Daer zijn veel beesten van Mossellaer/ die zijn van de grootte ende ghelijckenisse van eenen clepnen Houdt/ die sy dooden ende begraven sommighe dagen/ ende verrot wesende/ ende wel ghemoywet met slaghen/ so dat het bloet ende vleesch onder malkanderen verreenight ende vermenght is/ alsdan maecken sy't vel ronde ballen met vleesch ende bloet te samen/ vande ghewichte van een once swaer/ welcke die Portugesen Papo noemen/ ende verboren die over al; Daer zijn oock in't landt veel Catten van Algallia ofte Ziver ende Ambar; hebben oock Peerden/ doch cleynder als in Europa; Ganssen Hoenders/ Speckvoghelen/ ende diergheliche zijnder seer abondant: Rivier ende Zee-visch/ isser oock seer veel ende alle noodtdruften en inspechten: Het landt heeft veel Mijnen van Gout en Silvermaer die Coningh en laet het soo niet uyt trecken: want heeft het voor een Treasor dat in huys is/ daerom procureren sy alle dinghen van binnen te houdhen/ niet tegenstaende hebben in't gemeen alle in hare huysen veel rijckdommen van Gout/ Silver/ ende ander ghemeene juweelen; Het Silver hebben sy in zijn valeur in meer estimatie als het Goudt/ om oorsake dat het Gout van veel alloyen ende prijsen is/ ende het Silver heeft alvoos eenen ghesetten prijs; Heeft oock veel Peerlen ende Mossar/ welcke comen uyt het Eylandt ende Provincie van Aynao; oock veel Quicksilvers/ Coper/ Yser/ Stael/ Blick/ Tin/ Loot/ Swevel/ ende ander diergelicke Metalen oock Ambar/ behalven alle die rijckdommen ende ontallicke Schatten die de Coningh van China heeft/ soo seyden dat sy in alle Hooft-steden vande Provintie hoop groote ende verborgen schatten vergadert/ 't is so ghenteene ussantie in dit landt Tijde te draghen/ als in dese landen groot ende ghemeen Laken ende Lywaet/ draghen tot die schoenen toe van Tyde/ Sattijn/ ende oock wel van Brocado, dat is/ Goude ende Silvere laecken/ met frape schilderije en borduerwerck/ ende dat door oorsake vande ontallicke Tijde/ die deur't gheert landt is: ende men affirmeert voor waerachtigh/ dat alleenlick uyt die Stadt van Canton jaerlicks naer Indien ghevoert werdt over die drie duysent quintalen Tijde/ die alle met ghewicht verkoft worst; Nu behalven die zijde die jaerlicks ghevoert wert naer't Eylandt van Iapan ende Lucon, ofte die Phillipinas, ende naer't Soland van Siam, ende d'ander omliggende contreyen/ ende blijft noch soo veel in't landt/ dat menighe heele vloten met zijde laden/ sonder dat men der yet af soude missen; Daer is ock veel Glas ende Cattoen/ en seer goeden coop/ dat het wonder is. Die Porcelepnen die der ghemaeckt worden/ is onghelooflick te vertrecken/ ende die daer jaerlicks uytghetrocken worden naer Indien/ Portugael/ ende nien Spaengien/ ende ander weghen: maer die fijnste en mochen niet het landt niet ghevoert worden op hift straffe/ dan dienen alleenlick voor die Heeren ende Regierders van't landt/ welcke zijn so fijn/ dat gheen Crijstalpnen glas daer bij te gelijcken is. Dese Porcelepnen worden ghemaeckt te landewaerts binnen/ daer een seker aerde die seer hert is/ welcke wort aen stucken gestoot ende gemalen/ ende latent dan in backen van ghehouwen steen daer toe ghemaeckt/ in water weycken/ ende al wel gheweycht ende dickwils gheroert is/ gelijck alsmé die Melck haeren om die Botter te maken/ soo maken sy daer na van het ghene dat boven dijft het alderfijnste werck/ ende daer nae wat onderder grover/ ende alsoo nare benaut/ en schilderense/ ende maken der die Figueren en conterfeytsels op diese willen/ ende werden also ghedrooght ende inden oven ghebacken.

Olyphanten/ Eygert/ Mossellaers/ ende ander Wylde dieren.

Gouden Silver ryckdom.

Wat verscheyden Metalen/ ende andere commoditeyten.

Hooft so overvloedigh datmen gantsche vloten daer mé soude moghen verspijsen.

Hoe dat men Porcelepnen kasteleyckers dan Crijstijn maecke.

Annotatio D. Palud.

Die maniere van Porceleyn te maken, beschrijft Schaligher aldus in zijn Boeck van die subtijligheydt, in die 91. exercitatie: Eyer-schalen ende Zee-schulpen, die gheheeten worden Porceleynen, daer af oock het aerdwerck zijnen name heeft, worden tot kleyn poeyer ghemaeckt, twelck sy met water roerichten, ende die Schorelen ende ander aerdwerck uyt formieren, ende begraven die onder die aerde, welcke nae 100. jaren als volmaeckt zijnde, soude uytghegraven ende verkocht worden. Andere seggben dat niet die vaten, maer het stof begraven wordt: doch Ian Huyghens opinie schijne die waerheydt naerder te wesen, seggbende: dat sy van aerde ghemaeckt worden, als in ons landt andere potten ende kannen.

Het landt is oock abondant van Suycker ende Honigh en Was/ en seer goet coop; Van allerhande Cruyderen/ Wortelé en Planten/ ghelijck dese landen alle fruyten/ en veel meer als Spaengien/ ende noch ander soorten van fruyten/ die alhier niet bekent en zijn; daer zijn Oranengie-appelen die in soetigheydt die Suplier te bade gaen; Daer is een fruyt/ genaemt Lechyas, die welcke zijn gelijck als Pruymen: maer anders van smaeck/ en zijn seer goet/ en worden seer ghepresen van diese ghegeten hebben/ in somma/ heeft van alsi wanmen mach bedencken ende begeren. Die raten ende domeynen vanden Coningh van China zijn soo groot/ dat het onghelooflick is te vertellen: want heeft alleenlick vanden Tol van een Rivier/ inde Provintie van Canton, dan't Gout dat daer ghemaeckt werdt/ jaerlicks anderhalf million Gouts/ waer by men mach colligeren/ alle andere dingen naer advenant. Alle die steden van dit landt zijn omringhelt met vesten ende wallen van ghehouwen steen en bolwerckē van groote sterckten/ ende hebben alle water grachten ofte Rivieren rontom tot haer bewaernussen; En en ghebruycken geenige Fortressen ofte Casteelen/ dan alleenlijck hebben op elcke Poort vande stadt sterche torens/ al waer sy het ghescut hebben tot beschermninghen vander stadt: iseren allerhande wapenen/ namelicken/ Goers/ Boghen/ Spiessen van veelderlep soorten/ Cappieren/ ghelijck half houwers/ ende Cortclassen/ oock Gondassen; Alle Soldaten warmeerse ten Oorlogh gaen/ draghen langhe clederen tot die knien/ gheport met Cactoē/ so datse een streck van een Spies ofte Rapier mogen afweeren: Die gheen die Soldaten zijn/ ende hebben soldije vanden Coningh/ die draghen tot een teecken eenen rooden of te geelen hoet: dese zijnder soo veel datse ontelbaer zijn. Sy hebben haer Capiteynen van 10. van 100. van 1000. 10. duysent/ 20. duysent/ ende soo voorts naer benaut; Alle dese Capiteynen cennen hennen ende onderscheyden deur seeckere teechens/ d'een verscheyden van d'ander/ waer aen men weet over hoe veel dat sy hooft is: Doen alle nieu Manen monsteringhe ende betalinghe/

Suycker/ Honigh/ Was/ ende hantherhande cruyden.

Groote rijckdom des Coninghs van China/ so van Gout Tol als andere.

Wanghescut Goers/ met andere wapenen ende Chinesche krijghs-oefeningen.

en is altemael van Silver: want en gebruycken anders gheen gelt/ende is gheslaeden Silver in stucksgewicht: voor hare toe ghewoghen/ op welcke manier men altemael het gelt uyt ghereet ende ontfangt/ waer toe sy altoos cleyne Balancien ofte weeghschaelkens met het instrument om 't Silver te snyden en te knippen by haer draghen; Een Soldaet heeft alle maenden Maent tot zijn gagie ofte soldye/ de waerdije van anderhalven Spaensche reael in Silver/ welcke aldaer meer te rekenen is/ maer die waerdije van alle dinghen als by ons vier Ducaten/ oft 12. Karolus guldens. Haer Religie ende ceremonien zijn Heydens sonder eenighe mengynghe van de Wet van Machumet/noch eenighe andere secten. Sy aenbidden den Duyvel op veel plaetsen/ alleenlijck om dat hyse gheen quaet en soude doen. Wanneer yemant leyt op zijn sterven/so setten hy voor eenen gheschilderden Duyvel/met die Son in de slincherhandt/ ende een Poemaert inde rechter handt/ ende desen Duyvel is afghemaelt/dat hy staet al dreyghende/waerom gebieden den patient dat hy hem scherp wil aensien/ om hem te vreest te hebben in d'ander Werelt/om dat hy hem aldaer gheen quaet en soude doen: Aenbidden de Son ende Maen/ die sy ghelooven Man ende Wijf te wesen/en wanneer eenighen Eclipsis comt/ soo doense groote Sacrificien: want vreesen dat Godt haer wil't leven benemen/ ende doen bergaen/ ende zijn in grooter beroerten ende bangheyndt. Sy ghelooven altesamen die onsterffelijckheydt der Sielen/ ende dat sijder naer in't ander leven sullen goede ofte quade loon crijghen naer haer wercken/ waerom sy eren vraye ende met ghelouwen begraeffenissen; ende gelooven datmen in d'ander Werelt niet meer sterven en sal/ dan eenigh leven; Daer zijn oock in't landt veel ende vraye Universiteyten ende Studien ofte Scholen/ alwaer men studeert in Philosophia ende Wetē van't landt: want niemandt in China en is gheacht noch gheeert door zijn afcomst ofte gheboorte noch rijckdommen/ dan alleenelijck door gheleertheyt ende wetenschap; Dese zijn de ghene die bedienē dē officien in alle steden/ ende hebben die regeringe/ ende worden ghedient ende geeert met grooter solemniteyt ende eerwaerdighendt; leven in grooter wellusten; worden gheacht als Goden; Dese worden ghenoemt Loitias ende Mandorijns; worden altoos ghedraghen over die straten met stoelen/ die behanghen zijn met gordijnen van Sijde/ van Goude ende Silvere Lakenen. Zijn seer gheneghen tot bancketeren/ eeten ende drincken/ en goet cier te maken/ gheliick oock alle die van China; Niemandt en mach regierder/ Gouverneur ofte eenigh ander officie van justitie bedienen inde stadt ofte plaets daer hy gheboren is/ welcke seggen/ doet de Coningh dyt oorsake dat hem zijn vrienden ofte vaderslandt niet en soude beweghen te doen dat enrecht ende teghens Justitie is/ ofte teghens den Conynghs dienste. Wanneer eenige voornoemde in China sterven/ doen veel van haer dienaers ende Vrouwen dooden: Dese zijn alle verhandte victualiē ende noodruft; veel Juwelen met haer doen beslupten in haer graf/ waermede gelooft wel besorcht te gaen/ ende goet ghesellschap naer't ander leven te hebben.

Het landt is seer ghetempert/ ende van een goede lucht: want beghint vande hooghte van 19. graden/ ende comt op sommighe plaetsen hooghter als 50. graden/ waer van wel te presumeren is/ dat het vruchtbaer moet wesen/ ende helpt oock grootelijcks daer toe/ die ghestadighe ende ghedurighen arbeyt/ die de Ingheseten doen om 't landt te bouwen: want daer en gaet niet een voet landts verloren/ tot die bergen ende heuvelē toe/ ist al bepoot ende beplant/ door oorsake datter soo veel volck is; Men en weet niet datter oyt by menschen gedencken pestilentie geweest is; Oock hebbense een seer scherpe Wet/ dat niemant uyt dē landen mach gaen sonder oorlof/ noch sonder dien gheen vreemdelinghen in't landt comen op lijffstraffe. Desgelijcks en marcheert niemandt deur 't ghheele landt lebigh gaen ofte bedelen/ waer toe scherp opsiehe ende goede ordinantie is; het volck is wel ghefatsoneert/ ende ghemeenlijck vet ēn vroom van personen: hebben ende ronde aenghesichten/ cleyn ooghen/ ende groote ooghschellen/ ende seer hooghe wijnbraunen/cleyne ende platte Neusen/weynigh baerts/ seven ofte acht haren boven ende onder dē mont/ ende luy seer swart hayr/ 't welck sy hoogh estimeren/ ende groote sorghe nemen hebben om te kemmen/ ende schoon te houwen/ soo wel Mans als Vrouwen/ ende draghen soo lanck alst wast/ ende alsdan boven met een knoop op den top ghebonden/ en daer een ghebreyde Sijde net ken ofte hupsen over. Die aende See-kant woonen/ als daer die Portugesen handelen/ te weten/ Machau ende Canton, is het volck van coleur bruynachtigh/ gelijck die witte Mooren in Africa ende Barbaria/ende eenssdeels die Spaengiaerden: maer die van binnen in't landt/ zijn ghelijck die Neerlanders ende Hoochduytschen/ te weten van coleur; Daer zijnder wel onder die ghelijck swart zijn/ ende die groote ooghen en veel baerts hebben: maer weynigh; is te presumeren/ als die van China oock vertellen/ datse haer afcomste hebben van eenige vermenghinghe vande Tarteren ende haer ghebueren/ andere vreemde natien/ doenit haer grooten lof was met haer ghemeenschap te hebben/ ende over al haer handelinge dreven ende vaert hadden/ 't welck haer nu belet is/ als boven gheroert; Vseren die maghelen vande slincker hand seer lanck te draghen/ ende vande rechter handt afgesneden/ welcke sy houden voor een ceremonie van haer Wet ende geloof. Die cleederen als gheseydt is/ zijn meest van Sijde van alle coleuren/ te weten/ het meeste volck van vermogen ende middelbaren staet; die ander ende de arme/ draghen cleederen van Cattoene ofwaet/ ende van swerte ende colen vande Hayen/ ende dierghelijcke tuych; Lakenen van Wol noch Vlies el en corense in gheheel Chinen niet maken/ hoe wel datter Wols genoech is/ ende menichte van Schapen/niet tegenstaende en wetender niet met om te gaen/ ende zijn seer verwondert alst die Portugesen daer vē ghen. Die Vrouwen gaen seer hoofschjck ghekleedt/ met langhe ende wijde cleederen draghen veel Juweelen ende Iersmoedt op't hoofd/ aen't hayr/ ende over 't lijf houden sy't ghemeen die handen bedeckt; zijn seer weynigh ghesien/ende sitten meest ghesloten; hebben voor een vraighept die voeten cleyn te hebben/ waerom men haer van iongs op die voeten so vast bindt/datse niet ten vollen moghen wassen/ ende connen qualijcken gaen/ dan ofse half manck waren/ welcke costuyme hebben die Mans op ghebracht/ om haer te beletté het veel gaen: want seer jalours

ende

Cenige dinghe der Duyvelen ende seltsame ceremonien in't sterven.

Opinie dat de Son ende Maen Man ende Wijf zijn/ ende doen sacrificie aende Eclipsen/ etc.

Weluentenisse der vergaderinghe ende andere handelinghe vande Philosophen.

Groot achtinghe ende eere der ghelerden.

Oorsake dat men gantsch oft eenigen van persoonen te voorsprecken.

Dienstbooden ghedoodet/ om met haer in't graf te gaen/ die doet zijn/ begraven te worden.

Oyboorsaecke dat niemandt mach lebigh gaen/ noch bedelen/ende van haer eygen ghedaente.

Ouderstelheyt der klederinge ende andere ceremonien.

Hoogmachende Vrouwen op besiangheni staeden vaer straet ghedraghen.

ende meermaten kunstelijck ontlaupsch zijn/ doch werdt ghesacht voor een schoonheyt ende cieraet vande Vrouwen; Die ghene die van eenigh vermoghen ende staet zijn / worden al over die straeten in stoelen ghedragen / behangen ende bedeckt met gordijnen van Zijde/ Satijn/ Damast/ ghewoven met Silver ende Gout-draet / ende hebben cleyne transitiens/ so datse wel moghen sien: maer van mannen worden ghesien worden.

Dat 24. Capittel.

Vande Provincien, Steden, ende ander ghedenckweerdighe dinghen van't Coninghrijck van China.

Werdeplinghe ende beschrijvinghe van China.

HEt Coninghrijck van China is ghedeelt in 15. Provincien / ende elck is so groot / gelijck met schrijft als 't weste Coninghrijck van Europa; en wort gheregiert van een Vycorey ofte Gouvernant die van die Chinen ghenoemt worden Cochin. Twee van dese Provincien worden geregiert vande Coningh ende zijnen raedt / te weten Tolanchia ende Pagua, al waer den Coningh zijn residentie houdt; Die ander Provincien zijn ghenaemt Foquiem, Olam, Sinsay, Sutuan, Xilay, Oquiam, Aucheo, Honan, Canton, Quicheo, Chequeam, Saxi, Aynaon, meest alle dese Provincien hebben doorloopende Riviercn ende Zeen / ende hebben gemeenschap met den anderen / te water ende te lande / seer ghemackelijcken; Daer worden ghevonden vande selfde Chinen nature Historien ende memorialen / datter zijn in dese 15. Provincien / 591. hooft Steden / 1593. ander Steden / behalven Dorpen ende vlecken / die der somminghe so groot als zijn als steden / wel by malcanderen gherecht connen worden / meestendeel van die Steden zijn ghebout by die Riviercn / ende loopende stromen / ende omringelt met hoghe graften / en schoone dicke muren / altemael van ghehouwen steen; hebben die muren / te weten tusschen die graften ende wallen / is een plaets ofte spacie soo breedt / datter moghen ses Mannen te peerde besijden malkanderen rijden / ende van binnen dese ghelijcke / welck is ghedisponeert om die muren te besichtighen ende te onderhouden / waer sy groot regardt op hebben / en die altoos wel te repareren. Die weghen ende paden van't ghelijcx Coninghrijck zijn seer fraj ghestraet / ende over al ghelijck ende gheeffent tot op die berghen toe / ende die inkomste ofte frontespicio vande steden / seer cierlick en met costelicke ende curieuse wercken van architectura / met drie ofte vier Poorten besijden den anderen / altemael metten pser bestaghen / ende die straten binnen die Steden ende Dorpen seer fraey bestraet ende ghesplaveyt / alle recht op den straet ghenn recht / en breedt / warmeer men aen d'een zijde staet / soo sietmen het op de vande straet / hoe langhe datse soude moghen wesen / door die rechtigheydt: Aen alle ende vande straten zijn over welfsels ghemaeckt / al waer altoos staen kramen / vol van allerhande coopmanschappen ende costelicksheden van alle handtwercke dienen mach bencke; Over al over die straten zijn veel boghen van ghehouwen steen / ende seer lustigh ende fray ghemaeckt ende beschildert / welcke veeren inde straten / overmidts datse alle hare feesten ende spelen / ende andere geestelijcke ceremonien by nacht doen / ende alsdan staen dese boghen vol

Hoogmachende Vrouwen op besiangheni staeden vaer straet ghedragen.

Ceremonien der feest dage.

lichters ende toortsen / welcke een fraye spectacle maeckt; die huysen zijn gemeenlick met drie deuren besijden malcanderen ende weinich wil / die middelste de grootste / en d'ander aende zijde naer advenant / zijn ghemeenlijc leegh / sonder solders bynde aende / maer zijn van binne spatieus ende met groote ruymten ende luchtbovens / vol van alle curieusheyt ende cieraet. Die stadt daer de Coninck resideert en zijn hof houdt / is ghenaemt Xunien ofte Taybijn, die sonnighe Quynzay noemen. Dese naem Xunien is so veel te seggen in Chinesche tale als Hemelsche stadt, leydt inde Provincie van Paguia, van wiens grootheyt so wonder dinghen schrijven ende vertellen / affirmeren dat binnen de muren vande stadt van d'een poort tot d'ander is soo wel als een man op eenen dach te Peerde mach rijden / ende ander duysent wonderen dieser af vertellen / twelck ick achterlaet om die lanckheydt te schouwen. In dese stadt heeft de Coningh zijn Palleys / met al watmen mach bedencken / om hem te vermaken voor hem ende zijn Vrouwen ende Hofghesin. so en gaen nimmermeer uyt / ofte seer weynigh / werden daeromb selden oft nimmermeer ghesien om haer auctoriteyt te onderhouden / ende ooch van vreesen van haer yet quaets te gheschieden; In't gheheele lande en zijn gantz gheen Heeren van tjtelen / als Graven / Hertogen / Baenderheeren oft dierghelijcken / noch die eenighe Vassallen / gebiet / jurisdictie ofte proprietevt hebben / dan alleenlick datter die Coningh ghesept uyt vrijen wille; ende als sse sterven / comt het weder aenden Coningh / ende willende macht die Kinderen benemen: maer laet het haer ghemeenlicken / doch so zijder bequaem toe zijn / ende met een nieuwe ouffanghen / se ende obligatie van des Coninghs dienst. In alle Hooft-steden daer de Vicoreys ofte Gouverneurs vande Provincien haer ontfondinge ende staet houden / hanght een extract of te sConinghs contersepsel / bedeckt met gordijnen van Goude laecken / alwaer dagheliicks comen alle Officieren / Edel-hebbers / Loitias, Manearijns, &c. ende doen hem die behoorlicke reverentie ende eerbiedinge / ghelijck al of sy daer present in persoon waer. Des Coninghs tytel is: Coningh ende Heere vander werelt, ende Sone vanden Hemel.

Des Coninghs Hof is in Quinsay / is te seggen Hemel stadt.

Ghene Gouverneurs noch ander groote Heeren in China / dan die den Coninghe bedienen.

Des Coninghs conterfeytsel in alle Hooftsteden ghevoert; synen tytel is Heere der Werelt / ende Sone des Hemels.

Niemandt uyt ghheel China en mach gheweer dragen / noch in huys hebben / dan alleenlick die daer toe gedisponeert zijn / ende solcke vanden Coningh ghenieten / als zijn Soldaten / wiens Kinderen het selfde officie van Soldaet moghen. Die Chinen zijn groote konstenaren / ende seer vernuftigh / alsmen sien mach aen alle die wercken die daer van daen comen; Sy maken ende ghebruycken Kerren met seylen / in maniere van Schuyten / met wielen / met sulcken subtijlheyt / datse met de wint op een black veldt voort gaen en ghedreven worden al ofse in't water waren: Zijn seer seltsaem ydt / in't coopen ende vercoopen: Alle die Kraemers die winckels houwen / hebben / aende beure hangen een berdeke in welck geschreven staet al watse te coop hebben; Alle officien ofte ambachten die van een handtwerck zijn / hebben elck een straet appart / ende woonen by een / ende op haer selven / en hare Kinderen ende nacomelinghen moeten ghehouden het ambacht ende handwerck van haer voor-ouders / ten ware by oorloof vande Justitie ende regierders: Wanneer yemandt

Kerren met seylen voor den wint over veldt ghedreven.

seer

seer rijck is/ wort hem toegheschreven dat hy niet en werckt/ niet teghenstaende/ moet even wel werck-gaesten hebben / ende die winckel onderhouwen. Het gheldt ende munte dannen in gheheel China ghebruyckt/is Gout ende Silver ongheruunt/ ende wort gheseneden in cleyne stucxkens tot een penninck toe/ ende alsoo met ghewicht ontfanghen / ende uytgheghéven; Doch werden alle waren/het sy van wat soorte die soude mogen wesen / tot Hoenderen/ Ganssen/ Visch / ende dierghelijcken toe / ghecocht ende vercocht metten gheweesen; Hebben een Vrouwe die sy wettelick noemé, ende daer nae soo veel als onderhouden moghen; Den Soon vande echte vrouwe erft meestendeel vande goederen / ende van datter blijft/ deelé d'ander Kinderé dan gelijckelick; Trouwen met wie sy willen / uytgenomen susters ende susterlinghen/ofte Gods kinderen. Den Bruydegom moet al eer hy de Bruyt thuys haelt / seecker goet voteren / ende 't selfde gheeft hy de Bruyt / het welck sy haren Vader gheeft ofte Moeder / voor die kosten diese met haer ghedaen hebben in't opbrengen/ende als dan gaetse met den Bruydegom thuys/ en die ouders moghen met dat sy also voor haer Dochters crijghen / doen watse willen / ende vertreckt naer haer goedt duncken / ende set daer van blijvende naer des ouders doodt/ comt weder aende Dochters/wiens Man het selfde voor zijn Vrouwe gheghéven heeft / soo dat wie de meeste Dochters heeft / is de rijckste / als ghehoort is. By dese naervolghende conterfepsels ende afbeeldinge machmen sien die Figuerén van die van China, soo mans als Vrouwen / ende vande Mandorijns ofte Regierders ende machtighen / ghelijck alse ghedraghen werden langhs den straet/ ende wie Recreatie spelen daren/ alsdaer sy haer vermaken met eten ende drincken/etc.

Die Chijnen hebben veel spraecken eñ sonderlinghe talen: maer int schrijven verstaen malkanderen alternael: want schrijven alle dinghen met Figuren ofte Caracteren / waervanmen is haer A, B, C, sonder ghetal ende innumerabel. Dese Figuren met het Pampier van differente coleuren; Item Pennen ende Inckt mach mén by Paludanum sien. Ende men moet goede memorie ende langhe tsantie hebben diese al can verstaen ende correct daer in is/welck is die oorsaeck/dat onder haer soo seer gheestimeert worden die gheleert zijn; Het Pampier is ghelijck dat van Europa: maer so wit niet / eñ is oock veel dunder ende gladder; maeckent oock van alle coleuren/dat seer fraey is; schrijven met Pennen van Riet/ waerin een Puncxken steeckt / ghelijck die Schrijvers ghebruycken; Den Inck / Ghesmat / ende Bustruyt/eñ die manitie daer toe behoort ende / hebben in China over vele hondert Jaren gheweest / ende seer ghemeen /soo dat haer uyt die ghedachten ende memorie is wanneert eerst sijnē oorsprongk gehadt heeft. Haer memorialen eñ Cronijcken vertellen/dat haren eersten Coningh/ welcke een groot Negromant was / eñ geregeert heeft over eenighe duysent Jaren/ heeft eerst die usantien eñ 'tgheburuyck van't ghesmat ende toebehoor ende munitie ghevonden/ desgelijcx vanden Inck is oock seer out: want men vint Boecken die in China 5. ofte 6. hondert jaren te voren ghedruckt zijn / alsoomen in Europa daer ghedachtenisse af hadde / eñ hebbense in China seer veel Boecken: want zijn seer curieus alle dinghen te beschrijven / so wat dat haer landt ende gheschiedenissen belanght / als oock ander memorable dinghen / Consten / Wetten/ ende Loyen; Item alle Policien ende burgherlijcke ordinantien ende regieringhen / waer in ghelijcken ende te boven gaen die Oude Gyetten ende Romeynen. Die manieren van haer Banchetten ende maeltijden zijn/ dat soo menighen persoon alser ghenoodt zijn / soo menighe tafels zijnder bereyt/al waren der hondert personen; die Tafelen zijn seer net gheschildert / vergult eñ verciert met allerhande loofwercken ende figuren/ dat een lust om sien is/ waerom sy gheen tafelaken en ghebruycken/ dan rontom die canten hanghe een laken van Tijde/Damast/ Goudt oft Silver laken/ een jeghelijck naer zijnen staet/ tot op d'aerde toe/ ende aende hoecken vande Tafels hanghen veel frape ghebrode lootkens/ vol van allerhande welrieckende Bloemen; Figuren ende Beeldekens van alle soorten/al van Supcker vergult / seer meesterlick ghemaeckt; In't midden vande Tafels setmen die spijse / seer wel bereyt/ in goeder ordinantie / alle 'twelcke comt seer hoftelick toe gemaeckt / ende bereyt in schotelen van fijne Porceleynē ofte Silver; Die spijse/ so wel Visch als Vleesch/ ende wat dat het mach wesen/ compt al ghesneden / die beenderen ende graden daer gants uyt; Suilent met eens met die handen aenveerden/ dan batteert met twee swarte houtkens ront ghemaeckt / als wen by Paludanum sien mach/ die ick hem verceert hebbe / die sy in plaetse van voorschens ghebruycken / waer op sy soo ghewendt zijn / datter niet een broockien ofte stuymken en ontvalt/ waer door en ghebruyckten gants gheen Servietten ofte handwalen om haer aen te reynighen: want en hebbense niet van doen; maken noch hand noch mont nimmermeer vuyl; haren dranck is Wijn van Rijs ghemaeckt ende ghebrouwen alsmen't Bier doet; drincken dickwijls: maer seer weynigh elcke mael; sullen altemets wel 10. mael over een cleyn Kopkē ofte Porceleynē drincken eer eens uyt is: Sy houdē hare Banchetten ende weerschappen met veel Musijck-spel; Hebben oock veel manieren van gherechten/ ende die seer curieuselijck toegheraeckt: Haer usancie van courtosie zijn dese; het ghemeen volck alse malcanderen gemoeten/so sluytense die stincker-handt / ende bedeckense met die rechterhant/ende voorghense also beyde aende boyst / met veel buygen en buckien met t' hoofden nederwaerts / waer mede te verstaen geven/ datse malcanderen so beminnen/ende verre ont ofte verbonden zijn / als die handen aen malcanderen / ende dat uyt goeder herten: waer by ghebruycken veel woorden van courtosie. Onder den Adel ofte Mandorijns alse malkanderen teghen comen/ so sluytense terstont beyde handen/ die vingheren aen malkanderen / ende maken also met die armen een hoep ofte boge/ende als dan blijvense staen met buygen ende uytghen met het hooft/ ende 'tgheheele lijff met grooter courtosie/ wie dat eerst voorby passeeren sal/ ende ander ceremonien diese onder die groote Heeren ghebruycken/ twelcke te langhe waer te verhalen/ willen daer mede ophouden / wat hare ceremonien ende ander dingen aengaet ende het landt is beroerende/ ghelijck als de oprechtheydt van desen vereyschende is: want soudemen het lange ende particulier alternael verhalen/ men hadde wel hondert Boecken pampiers van doen/

Goudt ende Silver gelt niet alleriju ontwaren/ by ghewichten verhandelt.

Costuymen van huwelicken ende erfbeschieghen.

Het Pampier Inct-pennen ende manieren van't schrijven der Chinesen.

Ouderdom ende groot getal-ghe hebben over veel hondert jaren in China ghewees't.

Wat van China hier gheset is ende andere saken te beschrijven.

Houdersinge maniere van gast-houdinghe ende fraepe tafel-bereydinghe.

Behendicheyt eñ feeren onder de Chinesen.

Maniere van Courtoisie der Chinesen.

Lectuli, et ratio, quibus Chinę proceres primarij (Mandorinos vocant) geſtantur, cymbęq; quibus ad oblectationem per fluvios vehuntur.

Maniere als haer die Mandoryns van China welcke het princepael gouvernement hebben laten draegen ẽ op die revieren vermeyen vaeren.

Habitus e China regno pretiosę elegantię et rerum omnium affluentissimum

Cleedinge van die wt China een Coninckrijck overvloedich van alle schoonheyt en costelickheyt

Verclaringhe wat de spaensche Mijlen zijn/ende hoedanige verclaring vã Chijna ons doet.

doen/ doch die eenige lust heeft hierder af te weté / eerst eé Boeck dat eé spaensch Monnick gheschreuen heeft / wandt selfde lant van China, met namen Fraylluan gonsales demendoça, het welcke met den spaenschen in Latijnschen tale is ouergeset/hoewel daer sommige fauten in gebroeckt zijn / doch quade informatie aenden selfden Auteur / met ieghenstaende heeft veel dinghen ende particularitepten die waerachtigh zijn/ ende weerdigh om lesen.

Dat 25. Capittel.

Vande Stadt ende 't Eylandt Machau in China, al waer die Portugesen haer residentie ende handelinghe drijven. middegaders haer traffijcke cooplanschappen, ende sommighe prijsen van dien, nessens die ghewichten, mate, ende munte, soo van China, als van Malacca, die daer daghelijcks handelen.

HEt Eylandt ende Stadt van Machau este Makau, is bewoont vande Portugesen/met die inghebozen van China, hebben haer handelinghe met die van Canton, van waer haer die Chinen alle Coopmanschappen brengen/ende comen coopen / sonder dat die Portugesen aldaer mogen varen / dan alleen eenich schip uyt Indien tot Makau compt / soo werdt het verstaen vande Mandorijn, este Regierder van Machau gheseten/ te weten: die wijse/ende leenghste/ende weten daer naer haer rekeninge te maken/om naer dien den Tol te ontfangen/als dan machmender in laden dat men wil/ende soo veel als men wil / sonder per meer te betalen / noch te verbeuren; mogt toeghelaten dat mender een Portugees tot hiest als Factoor/ inden naem van allen / te varen na Canton, om te coopen datse begheren: maer moet alle nachté buyten die stadt en inde voor-steden wesen/ op groote pene. Dese Stadt van Makau heeft eenen Portugeschen Bisschop/welcke Suffragaen is van den Aertsbisschop van Goa, als gesept is/ al-hier compt alle jaren een schip van Indien voor particulier patente vande Coninck van Portugael, welcke Capiteynschap gheghéven wert persoonen van grooter aensien ende autoriteyt / ghelijck als die Capiteynen vande Fortressen: en van Makau gaet het selfde schip naer Iapan, en laet daer/en comt also weder op Makau. en van daer op Malacca, ende so voorts naer Goa. Niemant en mach dese reyse doé/dã alleenlick die alsulcké patente vandé Coninghi herft, d'een voor/d'ander naer/want mach alle jaré maer een schip dã Goa vaert op dese reyse/ welcke oock ghegeven wert tot recompenseren van eenighen dienst des Conincghs in Indien ghedaen/ gelijck alle ander officiemaner naer Chijnen ende Malacca alleenlijck mach een yeghelijck Coopmanschepen beyzachten die wil / wel verstaende dat naer Iapan niemandt dan dese banden Coninghi geconsenteert ende gegunt met zijn patente: Ende in China ende Malacca en mach niemandt laden noch laden/ noch beyzachten/voor al eer dat dese van Coninghs wegheen zijn volle ladinge ende beyzachtinghe heeft/ende afghedeerdicht is/ende naer dien mach een yeghelijck zijn devoir doen/met waer schepen dat het hem gelieft/ te weten: van Chinon naer Malacca, ende Goa, en wederom die Capiteynen vande reyse van Iapan doen groot profijt op een reys / ende hebben de eenighe hooft-somme om te beginnen met een goet schip / welcke gheneen wel zijn waert sedé oft acht houdert last groot comt wel 150. 200. duysent Ducaten profijt doen. Dese reyse duert altoos wel drie jaren: want gaende in April van Goa naer Malacca, moeten daer sommijdts eenighe tijdt verbeyden/om te wachten die winden die op haren gheseetten tijdt schere wenden waeyen / twelcke met Monson noemt. Van Malacca varense op Makau, alwaerse verbeydé bijde negen maenden/ naer die Monson, ende als dan varense naer Iapan, alwaer sy ooch moeten verbeyden sommighe maenden om weder te keeren met de Monson naer Makau, daerse weder verroeyen/ gelijck in het comen/dat also den tijt van drie jaren om lopen/ uit gaen ende keeren; Alle den tijt van residentie vande Capiteyn van de reyse soo in Makau als in Iapan, is alsdaer opperste regierder ende rechter / ghelijck als den Visorey in Indien, ende die Capiteynen in haer Fortressen / want ten tijden dat den eenen van Makau scheyde naer Iapan, soo compter een ander van Goa, om die selfde reys te doen/ maer dat die eerste zijn reys volbracht heeft/ ende als dese weder van Iapan comt tot Makau, soo gaet den tweeden naer Iapan, ende soo blijft den eersten weder gouverneerende tot den tijt van zijn afscheyt naer Malacca ende Indien, ende op dese manier heeft Makau altoos een regierder ofte Capiteyn tot Gouverneur als gheseyt is. Die coopmanschappen van Makau naer Iapan, zijn Tijde/ ende brengen alleenlick Silver weder om./ waer mede sy groot profijt doen. Ende om dat wy vande handelinge zijn tracterende/te weten van Makau, soo heeft mijn goet gedacht al hier by te voeghen sommighe waren / als die Portugesen daer gemeenlijck coopen ende verhandelen / ende die ordonnantissche prijsen van dien tutrel mit oft meer: Desghelijcx die gewichten ende munte/ soo van China, als ooch van Malacca, om die meyghelegheyt hept ende groote ghemeenschap/ende handel diese met malcanderen drijven/ meer als ander plaetsen van Indien, hebse hier by ghevoecht/om dien wille dat dese reckeninghe ende ghewichte differeert is van die van Portugael ende Indien, soo is te verstaen datter in China zijn dziederley sooten van Tijde/ te weten: een soorte genaemt Lankijn, welcke ghehouden wordt voor die beste / ende een ander ghenaemt Fulcan, die ooch goet is/ die derde en slechste Tijde genaemt Lankam; Behalven dien zijnder noch ander sooten van Tijden / daer is onghespoonen Tijde/ die men noemt/ooch ghespoonen ende ghedzaeyde Tijde/ die de Portugesen Reres heeten. Die witte ongespoonen Tijde van Lankijn, gelt gemeenlick tutrel mit ofte meer elck Pico, welcke is een certier ghewichte/als wy hier naer verhalen sullen: tot 145. 150. Realen van achten / ofte Rijcks Daelders/ghereeknt naer dese munte; Die witte onghespoonen Tijde van Fulcan, ghelt het Pico 140. 145. Realen van achten. Die onghespoonen Tijde van Lankam ghelt het Pico 75. 80. Realen van achten. Die Reres ofte ghedzaeyde witte Tijde van Lankijn, ghelt het Pico tot 160. 170. Realen van achten. Die Reres ofte ghedzaeyde Tijde/ witte/ ende ander van Fulcam ofte Susnam, ghelt het Pico tot 130. 135. Realen van achten. Die Reres ofte gedzaeyde witte Tijde van Canton, ghelt het Pico 50-55. Realen van achté. Die gedzaeyde Tijde van alle coleuren op de selfde prijs. Die onghespoonen Tijde van cou-

Schepen ghemaeckt om inden Tol niet betoghen te worden.

Een Portugees moet als Factoor van allen tot Machau coopen handelen

Het consent den Coninck van Portugael aen particulier nach jaerlijcx een Schip op Machau varen.

Groot veel doet een groot Schip uyt Machau.

Tot Malacca ende Iapan moetense sommighe maenden op sekere winde wachten.

De Portugesche Regierders van Machau werden alle reyse verandert.

Verschillinghe der verschiedene sooten van Tijde als ooch van haer prijsen ende ghewichten.

van toelatren van Canton, ghelt het Pico 55. 60. Realen van achten. Witte Zijde Lamparden van 14. elien 'tstuck / gelden ghemeenlijck d'een jaer door d'ander het 100. tot 50. 55. Realen van achten. Die Mosseliaet gelt ghemeenlijck d'een jaer door't ander die Caete, welck zijn 10. ouncen / 6. 7. Realen van achten: d'ander curieusheydt ende waren van China hebben hare differente prijsen / maer den tijdt loopen / en zijn sy gemeene coopmanschappen niet als dese want met dese ghenoemde / is der Portugesèhen handel / ende die principaelste rijckdommen ende ontreck van China naer alle die omliggende quartieren. Nu van die Ghewichte ende Munte van China en Malacca, so is te weten / dat een ghewicht datmen in Malacca noemt een Bhar, zijn dese Picos, ende elck Pico heeft 66 $\frac{2}{3}$. Caeten, in somma dat dese Picos, welck is een Bhar, zijn 200. Caeten, soo wel groot ghewicht / als cleyn gewicht; Een Bhar van China heeft 300. Caeten, welcke doen soo veel als 200. Caeten van Malacca, cleyn ghewicht: want 3. Caeten van China doen in Malacca twee Caeten cleyn ghewicht; Een Caete van China heeft 16. Taeys; Chinusche ghewicht / welcke doen 14. Taeys in Malacca, dat is soo veel als 20 $\frac{1}{2}$. ouncen Portugaelsche ghewichte: Ghebruycken oock een gewichte dienen heet een Hant, elcke Hant heeft 12. Caeten, van cleyn ghewicht, en elcke Caete heeft 22. Taeys, ende 16. Handen, ende 8. Caeten doen juyst 200. Caeten, welck is een Bhar van cleyn ghewichte: So is te verstaen dat een Tael van Malacca heeft 16. Masen, ende 10. Masen ende $\frac{1}{2}$. is een Portugaelsche once / ende een once en een half once / doet juyst 16. masen, ende een achtendeel van een maes. Met die masen verrooptmen die Steenen / ghenaemt Bezar ofte Bazar, te weten / elcke maes 2 ofte 3. Ducaten / maer datse groot ende goet zijn. In Malacca zijn tweederley gewichten / te weten / cleyn ende groot / als dese naer volghende verclaringe: Een Bhar groot gewicht heeft 200. caten, ende 1. cate 26. taes, ende een taes heeft 1 $\frac{1}{2}$. once schaers / Portugaels ghewichte. Het cleyne gewicht heeft een Bhar, oock 200. cates, ende een cate heeft 22. taes, ende een tael heeft een once en halve tuyn Portugaels ghewichte. Met het groot gewicht so weeghtmen dese naer volghende waren / Peper / Nagheslen / Noten-muscaten / Folie, roodt ende wit Sandahun / Indico / Alyn / Sanguis Draconis, Palo Daguila, Ziver ende Sapon. Met het cleyn gewichte weeghtmē dese naervolghende waré / Cuttelsilver / Vermelioē / Coper / Blick / Pyoozen-been / Zijde / Mosseliaet / Ambar / Calambu / ofte Lignum Aloes, Tin / Loot / Lancua / Olye van Noten-muscaten van Bloemen / Verdegre, Rosamallia, Benjoin, Camphora / etc. Dese waren die de Portugesen naer China voeren ende verhandelen / zijn dese het meeste en beste daermen 't grootste en seeckerste profijt op doet / zijn Realen van achten / dese in China over die vijf Testoenen ghelden / is niet een dattse die liever hebben als ander Silver: maer alle het Silver / want zijt verstondt in stucken snijden / ende also upt te gheven op haer manier / ende ghebruycken als verstaen is: sy voeren der oock sommighe Wijnen / soo van Portugael / als van Indiaensche Wijnē / oock Olye van Olyvē die daer al wel gewilt wert / Fluweel / Root-scharlaken / tweleck sy gants niet en hebbē / noch in geender ley manier maliē kunnen, hoe wel sy Schapen en Wol genoech hebben. Spiegels / Pyoozen-been / alle fraeyheyt van Cristal ende Glas / met-werchen en diergheliicke curieusheden / sonder daer wel ghemaeckt worden / waer mede ghenoech is / wat het landt van China is belanghende / willen voorder varen tot die beschrijvinghe van't Eyland van Iapan, welck is die uyterste vaert ende leste Oriental sche plaetse vande Portugesen ontdeckt ende hedens daeghs beliant.

Wat zijde lamperos / ende mosscheliaet ende haer prijsen.

Onderscheydt der verschyde ghewichten / mits verclaringe van't cleyn ende groot ghewicht der Chinesche ghewichten ende plaetse.

Wesar streeft by ghewichte verkocht.

Gewicht van Peper / en ander specerijen als oock root en wit Sandael / Alyn / met meer ander dingen.

Realen van achten / gelden in China over 5. Testoenen.

Verclaringhe der waren die in China best begeert zijn.

Dat 26. Capittel. Van't Eylandt van Iapan.

HEt Eylandt ofte het landt van Iapan zijn veel Eylanden by malcanderen / ende zijn alderneest gedeelt ende onderscheydē met sommige cleyne Golven ende Rivieren: is een groot landt / hoe wel men tot noch toe gheen seeckerheyt heeft vande grootte / om dat het noch niet al ontdeckt ende bekent / noch vande Portugesen ghecommuniceert is / begint op 30. graden / ende passeert tot ober die 38. Is gelegē van't vaste landt van China ooste aen op de 80. mijlē / en van Macau de weeth die de Portugesen warden. Waert aen zijn bijde 300. mijlen / ende die haven daer ghemeenlick die Portugesen handelē ende varen / is ghenaemt Nangasache, hebben oock ander plaetsen daerse tracteren ende haer communicatie hebben. T'is een cout landt / ende van veel reghens / sneeu / ende oock ys; heeft sommigh kooren landt / maer haer gemeen onderhout ende voedsel is Rijs. Op sommige plaetsen is het landt seer berghachtigh en onvruchtbaer: sy en eten anders gheen vleesch dan van wilde beesten / ende vande jaght / waer mede sy haer wonder wel weten te gheneeren / hoe wel datter ghenoech Ossen Koeyen / Schapen / ende diergheliicke Beesten / maer ghebruycken se tot ander dinghen ende wercken / om dat het taey vleesch is / soo staet het haer teghen t'eeten / en schuwent ghelijck by ons peerden vleesch; hebben oock teelen grouwel vande mesch / ghelijck wy van't rau bloet / seggen dat het bloet / vande beesté is al ist wir; Hebbē veelderhande vis / waer van sy oock groot ydeel zijn / oock vā alle soorten van bruchten ghelijck die van China, die huysen zijn ghemeenlijck van hout bedeckt met deelen of te strop / zijn schap ende curieus ghewrocht / principalijck van't rijcke ende machtigh volck hebbende hare tanners verciert met schoone matten / welck haer beste cieraet is / die Iapanen en zijn soo net noch soo curieus op alle haer dinghen niet als die Chinen, maer laten haer niet wepnigh gewegen / doch gaen al meest wel gheciacteert / ende gecleedt met zijde / bpnaest gheliick die Chinen. Het landt heeft sommige Mijnen van Silver / dat van daer vande Portugesen jaerlijcx verhoert werrt naer China in wisselinge van Zijde / ende ander Chinusche waren / die de Iapanen ghebruyck hebben. Die Iapanen zijn seer subtijl om't Silver te soncken ende te vercoopen / hebben onder haer seer goede ambachtsliedē / ende vernuftige meesters van veelderhande ambachten / ende hantwerckē / zijn seer scherpsinnigh / ende leeren haest een dinck / gelijck het by experientie ghebleecken is / naer dat het die Portugesen ontdeckt hebben: het gheneen volck ende lant-lieden zijn seer different van ander natien / want hebben onder haer soo goede courtoysie ende politie / als oft sy al haer daghen int hoff opghevoet waren. Zijn seer expert op haer wapenen alst noodigh is / hoe

Iapan begint op 30. graden ende loopt voorts 8. graden / ende is vandet Portugesen noch niet bedandelt.

Die hebben der Portugesen op Iapan heer Nangasacque.

Die van Iapan schuwen vleesch ende melck als rau bloet.

Die Portugesen vermaenden Iapan van Idolatrie ande Iapanen.

Manieren / Politie / ende de scherpe straffinghen der Iapanen.

hoe wel sy onder haer weynigh geschil eñ questie hebbé/want so yemand onder hem breycht eñ zijn swaert trecht/heeft pens vande doodt/ tneen en ghebruycht onder hen ghecn ghevangen-huys/dan die't verdient heeft/wert op de voet gestraft oft gebannen/alsse yemandt willen wanghen/moet het niet verädertje wesen/ want sonder anders hen selvé te weer stellen/ ende veel quaets doen/ oft yemand vanden Adel/oft eenich groot Heer wort van veel volcr in zijn huys belet/ende bevolen dat hy hem selven dade/soo niet/en ghinghen 't thuys in met ghewelt/ende sloegh't al doot watse vonden/eñ om sulcks te schauwen/soo laet hem ghemeenlijcken den Iesuijt selver van zijn dienaer doodat/ ende 't ghescheyet dat ghenoeg dat sy hen selvé den buyck over dwers opsnijdé/ twelck oock dickwils gheschiedt onder die dienaers uyt liefden/ om haer mede haer Heeren te bewijsen haer genistc / datse haer leven soo weynigh achten / om haer Heeren te ghelieven en dienst te doen ; het selfde doen oock dickwils cleyne jonghers in presentie van haer anders om een cleyne oorsake / eñ grauwschap van obstinatheydt ; zijn in alle haer dinghen seer patientigh/eñ bysinnigh/want leeren van jonts af hongher/ corde/ende alle arbeydt lijden/ te gaen bloots hoofts/met weynigh cleederen soo wel inde Winter als inde Somer / en dit met alleen het ghemeen volck / maer oock de principaelste van't lant; houden voor een schoonheydt geen hayr te hebben/twelcke sy met groote sorghvuldigheydt uyt trecken/ dan behouden alleen op't opperste vandé top eé block hayrs twelcke sy te samen binden/in haer handelinghmanieren spreckē / ende alle haere ceremonien van leven/ende courtosie/ sijnse ganss contrarie van alle andere natien / ende is haer principaellijck van China in ghewoonte ghecomen/ ende tot heden toe in ghebruyck gebleven/ also een aengheboren wet / uyt beseker-volgende oorsaecke. In langhe verloopen tyden was in't land van China een groot ende machtigh geslacht/welck conspireerde voor heymelijck eenighe alle haere vrienden ende aenhanck jeghens den Coninghe van China, om hem uyt zijn regiment te jagen ende om te brengen/ende haer daer in te steecken/dit en const soo heymelijck niet ghescheiden oft het is nt leste uytgecomen / waer door die Coninghe een grouwelijck wralse nam / ende veel vande principaelste dede ombrenghen / ghelijck hy in meninghe was te doen van alle die daer aen beschuldighe waren/twelcke den Raedt ende ander Heeren van't landt verdroodt/(want veel haer naeste vrienden daer onder hadden) hebben den Coninghe soo verre ghebracht met smeecken ende bidden / dat hyse voort wilde laten leven/ende haer castijeren met een minder straffe dan die doot / hoe wel naer haer eygeninghe weynigh beter was daer sy om badent / ende den Coninghe in verwilligh den; ende was dat hy haer altemael dede bannen met eenen eedt nimmer hare/voor haer ende haer nacomelinghen / op dese Eylanden van Iapan, die doen ter tijdt onbewoont waren / twelcke alsoo ghesichtede ; waer van tusschen dese ende die van Chinen sulcken vyandschap is ghebleven datse in't verderen haten tot inder doodt / ende doen in't verderen alle quaet datse connen ofte mogen/tot op heden desen dach; die van Iapan hebben die van Chinen nimmer quaet ghedaen/ende dickwils haere luyster bevryongen/ende verwilt/te vier ende te swaert/ ende noch ganss gheen conversatie en hebben dan alleenelijck die vaert vande Portugesen/ ende om te tooncn dat sy in alg doot vianden ende in alle haer dinghen van leven ende maniercn contrarie vande Chinen zijn /soo hebbense alle haere usantien/ ceremonien/ courtospan/etc. t'eenemael verkeert/alg die van Chinen ; om die selfde alle int particulier te verhalen/sonde te lanck vallen/doch sal alleenlijck verhalen sommighe exempelen van haer ghebruycken ende usantien. Soo is te verstaen dat inde plaets dat die Chinen die courtosye metten hoofde ende handen doen / alsse malcanderen ghemoeten ende groeten / soo doen die Iapanen die schoenen uyt/ waer mede haer eere bewijssen/ ende gelijck alg die Chinen ende ander natien opstaen alsse yemand willé ontfanghen/ende eere bewijssen/ also gaen sy neder sitten / want houdent voor een groote onbeleefthepdt / yemand al staende ofte oberepdt t'ontfanghen / ghelijck alg wy onse mantelg om doen om uyt te gaen/so legghen zyse af alsse uyt gaen/ende trecken wyde eñ groote borssen aen/ende weder incommende/ doense die weder uyt / ende nemen die cap ofte mantel wederom ; ende ghelijckt by ander natien crap is het haer bloet ende gelaetwe te hebben/ende die tanden wit / soo ist by haer het teelichste dinck vande werelt / ende soecken alle manieren om het hayr ende tanden swert te hebben/ want het wit causeert haer droefheydt/ende het swert blijschap/ die selfde manier is onder die vrouwen / want alg die uytgaen hebbé haer dochters ende dienstmaerschen voor haer ende die dienaers achter gaen/ twelcke in Spangien het contrarie is ; ende alsse swanghcr zijn van kinde/dragben haren riem ofte gordel soo toeghemeeten ende ghesperst / dat het schijnt datse bersten moetent / ende al eer sy swaer zijn/dragbense den riem ofte gordel soo styp om't lijf/ dat sy by naer van't lijf valt / seggen datse experientie hebben/ dat soo sy soo wet en beden/ souden een quaet gelick hebbé met de vruchte; eñ tersont van datse het kint gebaert hebben inde plaetse vande moeder eñ kint te bermaken/ wassent kind met coud water/ ende men geeft die moeder een weynigh tijts seer luttel t'eeten/ende van cleynder substantie. Haer manier ende usantie van eeten / is elck persoon een tafelken alleen/ sonder tafellaken ende servietten/en eeten met twee houtgens/ ghelijck die van Chinen, drincken Wijn van Rijs gebrouwen/ waerin sy haer wel bycken bymenghen;gebruycken naer de maeltijt eenen brandt welcke is een porgien met heet water/ dat elck sy drincken soo heet alsset lijden mogben / als somer ofte winter.

Annotatio D. Paludani.

Die Turcken onderhouden vast ghelijcke manier inde drincken van hare Chaona. twelck sy maken uyt sekere vruchten, die ghelijckheydt hebben met die Bakelaer, ende wert van die Ægiptenaren Bon ofte Ban gheheeten. Sy nemen van dese vruchten anderhalf ponde ende roosten die een weynigh, ende zieden die daer naer in 20. ponde waters, tot op die helfte, desen dranck drincken zy alle morghens nuchteren in haer tabornen uyt aerde kopkens, ganss heet, ghelijckmen hier te lande den brandewijn doet des morghens, ende seghen dat sulcke die maghe sterckt ende verwermt, winden verteert, ende verstoptheyt opent, &c.

Die manier van haer eeten te breyden is in alg

Dubbelsame effecte der vruchten tot hare verwonderlijck gherucht.

Condertinghe tusschen de Turcken ende andere seltsame ghebruycken der selver natien eñ ghemeen.

Wonderlijcke manieren van eeten ende maeltyden.

ghanteert van spyse en dranck na beroepen/ dat seer weert gheacht wert.

in als contrarie van alle ander natien: dat bouen-gheroomde heet water dat toebereydt is met een seecker pulver / van een crupt ghenaemt Chaa, 'welcke seer gheacht werdt/ ende is in soo groote estimatie by haer/ soo dat alle die haer vermogen ende staet zijn/hebben dit water op een seechere ende secrete plaetse bewaert / ende die Heeren maken selver toe/ ende wanneer sy eenigh vrient oft gast grooter lijck willen eeren en onthalen/ geven hem van dit heet water te drincken/en die potten daermen in siedt ende tempt in bewaert / met die aerde croosen daermen't met drucht/ houdense in so grooten weerden ende estimatie/alsmen by ons Diamanten / Robinen / ende ander dierbaerheden / sy en werden niet gheacht door haer menwigheyt maer door haer ouderheyt/ ende dat se van een goedt werck-meester ghemaeckt zijn / ende om die te hebben ende t'onderstaen/ hebbender groote acht op/ ende haer weerdens ende hebben/ dese estimeren ende weerderen/ gelijck by ons die Goutsmeden het Silver ende Gout weerderen/ ende die Juweliers die clenodien ende edele gheestenten/ ende soose van een ont ende vermaert officiael ofte werck-meester ghemaeckt zijn/ ghelden wel het stuck 4. ofte 5. duysent Ducaten ende meer: Den Coninghe van Bungo gaf eens voor een alsulcken Pot (zijnde met drie voeten) 14. duysent Ducaten: ende een Iapon die Christen was / inde stadt van Sacay, gaf voor een alsulcken pot 1400. ducaten/ en hadde noch drie lappen/ sy waren oock in grooter weerdicheyt/ om te brieghen/ in welcke staet ghestildeert een swart Boomken ofte Vogelgien: ende alsmen weet dat het ghemaeckt is van eenigh houdt / ende vermaert meester/ ghewonden voor al waermen wil: Het is wel ghesichiet / dat somwijlen een alsulcken schilderijschen verloost is ghewoorden voor drie ofte 4. duysent ende meer Ducaten. Desghelijcks, estimeren sy hoogh een goet Cappitel/ van een out ende vermaent Meester gemaeckt / costen altemet 3. ofte 4. duysent Croonen het stuck die honden sy voor hare Juwelen ende Clenodien/ ghelijck wy die edele Gesteenten ende ander Juweelen doen; en alsmen haer vraecht waeroom dat sy sulcke dinghen soo groot estimeren so antwoorden sy waeroom dat wy die Diamanten ende Robinen/ ende ander Ghesteenten te so grooter weerden houden / daer ganus gheen profijt af en coomt/ende meenen dat toe en zijn dan om t'aenschouwen / en dat haer dinghen noch te passe coomen / ende haer eenighen dienste doen. Haer recht ende Justitie is als volcht / inet haer regieringhe. Haer Coninghen zijn ghenaemt Iacatay, dese zijn absolutelicke Heeren van't landt/ met teghenstaendehouden alleenelick voor haer het gene dat hen ghenoech is voor haer persoon / huys ende onderhout / ende die reste van haer lande ende inconsten distribueren en derlen onder ander / diemen heet Cunixu, welcke zijn ghelijck by ons Graven ende Hertoghen: Dese worden gheset vanden Coninghe / ende mach haer het gouvernement en Landt ontrecken alst hem belieft / welcke zijn ghecobligeert den Coninghe te dienst / so wel in tijt van Oorlogh/ als van peys op haer eyghen kosten / na haren staet ende uytwijsen der Tono ende Wertenuan Iapan. Dese Cunixus hebben ander onder haer ghenaemt Toms, welcke zijn ghelijck by ons Baronen en Leen-heeren / welcke sy mede beplen ende distribueren het landt dat

Ghelijckheyt ende grootheyt van de waere die haer te lande Diamanten gheacht/ die oock voor waerdenis ghewerdeert werden.

Geschilderde Caseersleken ende ivoorde/ soo weert hantwerse voor 3. ofte 4. duysent ducaten verkocht.

Redenen waeroom de Iapanen Cappitelen ende andere dinghen hooghder dan Diamanten achten.

Verschijdinghe der landts Heeren ende Gouverneurs

haer vande Coninghe ghegheven is/ ende dese Toms doen noch een verdinge ofte distributie met haer vrienden ende Soldaten / hebbende alteseamen die obligatie van te dienen ende onderdanigh te wesen haer over-hooft op haer eyghen kosten/ en een yeghelijck moet sien onderhouden ende te vreden wesen met het gene dat hem in ghedeelten ghegheven is/waer op ghenoech een yeder naer zijn staet ende qualiteyt hem mach onderhouwen ende een yeghelijck heeft so veel machts en auctoriteyt over die gheen die onder hem zijn / dat hyse mach castigeren/ bannen/ het leven benemen/ in somma met haer leven naer zijn believen / sonder recht ofte ordrecht / sonder eenigh appel / ofte daer yemandt rekeninghe af te gheven. Dese macht en hebben niet alleenelick die oversten ende hooseden vande eenighe Goetten ofte onderdanen/als ghesecht is/maer oock een yder heere ende Vader over zijn Kinderen / Dienaers ende familie / machse baeden / smijten/ houwen ende kerven / alle naer zijn wellusten ende behaghen/sonder eenich opspraeck/ noch yemandt die't hem verbieden ofte beletten. Die Renten ende inconsten vande Coninghen zijn seer weynigh/ en is anders niet dan Rijs/ 'twelck hare rekeninghe is; heeft jaerlicks duysendt duysent Farden ofte packen Rijs/ sonder pet meet van eenighe ander Tollen/ Renten ofte inconsten/ hier bij moet hy mede deelen 10. ofte 12. Cunixus, elck 30. ofte 40. duysent Farden ofte Balen / ende die rest blijft voor zijn costen ende onderhout van zijn persoon/ huys ende familie / ende die Cunixus moeten mede deelen met die Toms, ende die Toms met die Soldaten/ waer mede sy haer eerlit onderhouden/ een yeghelijck naer zijnen staet; Haer tale is different vande Chinesche / soo datse malcanderen in't spreken niet en verstaen: maer in't schrijven wel: want ghebruycken noch die selfde Caracteren ende Figuren; useren onder haer veel manieren van vocabulen/ ende schrijven op veel manieren van courtosien: want spreken een yeghelijck persoon naer zijnen staet ende qualiteyt / met besondere tytelen ende woorde/ waerom haer spraake qualijck van een vreemdelingh te leeren is; Haer Religie is by naer gelijck die van Chinen; hebben haer Afgoden ende haere Wenstren/ diese noemt Bonses, die sy in grooter weerden houden: maer na datter die Jesuijten gheweest zijn/hebbender veel van haer ghedoopt / ende Christenen ghemaeckt / die noch dagheliicks vermeerderen / onder welcke zijn ghedoopt drie Coninghen / te weten / de Coningh van Bungo, welck is een vande principaelste Coninghen van Iapan, hoe wel datter veel zijn binnen t'lant / daer die Portugesen noch gheen communicatie met ghehadt en hebben/ ende dan noch den Coningh van Arryma, ende die Coningh van Omura; Dese drie Coninghen sonder haer Sonen ende Heven met die Jesuijten naer Indien/om dan daer te varen naer Portugael/ ende so voorts naer Roome/ om obedientie te gheven aenden Paus/ ende scheenden upt Iapan het jaer van 82. quamen in Indien/inde stadt Goa, het jaer van 83. in't self de jaer dat ick in Indien ghecomen was/ so dat wisse noch in Goa vonden/ ende 't jaer daer na voeren sy naer Portugael / ende van daer naer Madrid, alwaertse vanden Coningh ende den Adel van Spangien met grooter triumphen ontfanghen worden / ende eerlick onthaelt en beschenckt met giften ende gaven

Van

Elck Gouverneur heeft een Luytenant onder hem naer zijn eyghen ordre/ als so voor-ghemelt is/ ende als hy wil.

Jaerlick schijnt inconsten der Coninghen.

De Iapanen ende Chinen verstaen malcanderen niet/ hebben een ander tale: maer wel het schrijven.

Jesuijten ontfangen veer eere hooghe Coninghen.

Van daer trocken sy na Roomé bydé Paus/ die haer de seghelijcks grootelijcks verceerden met presenten/ende alle Cardinalé ende Heeren van Italien: want eertsdoen gheheel Italien deur na Florence, Venetia, Ferrara, &c. ten lesten/ zijn sy weder ghekeert na Madrid, met Brieven vanden Paus Sixtus, met sommige heyligh-doonen ende reliquien van't Cruys van Jerusalem/om te bryenghen aende Christenen Coninghen van Iapon, tot een heylich present/ in summa/ zijn weder ghekeert naer Indien/ al waer sy ghinck/als ich daer noch was in't jaer 87. en worden met grooter blijschap ontsanghen/ ende voeren alsoo wederom na Iapon, alwaersé gecarreert zijn met groote verwonderinghe van alle die van Iapon, ende dit deden die Jesuyten (so sy seggen) om die Japoneen meer te beweghen om Christen te worden/ ende om haer te doen ghelooven die magnificentie ende heerlickheyt van Europa, want sy sulex niet en wilden ghelooven alsment haer vertelde: maer die principaelste oorsaeke ende intentie vande Jesuyten was/ om alsoo door te moghen groot profijt hebben/ ende grooten naem te verwerven: want alle die meeste giften ende gaven die de Princen van Iapon kregen/ strecken sy na haer; Desgelijcx verwonden sy vandé Paus ende den Coninghe/ dat niemant mach woonen in gheheel Iapon, van Portugesen ofte Christenen/ dan met haerder verwilligh-ste ende beliefte/ so dat in gheheel Iapon van geen andere oorden van Monicken ende Papen/ noch gheen ander Religieusen noch leecken en woonen/ dan alleenelijck Jesuyten; hebben alleenlick neffens haer sommige Portugesen met Indien/ ambachtslieden/ diese noodelijcks van doen hebben/ voorts alle die rest/ als Coop'lieden/ mogher maer gaen ende comen/ sonder daer te residéren/ dan niet oorlof vande selfde Jesuyté; Sy hebben by nae het gheheele landt onder haer subjectie/ te weté/ dat beheert is tot het Christen ghelooff/ so wel weerlijck als gheestelijck/ ende maken die Japoneen wijs wat sy willé/ ende zijnder gheacht ende geert als Goden; want die Japoneen haer so in weerdé houdé/ dat zijse by naest aenbidden/ ghelijck of het heyligher waren. Hadden so wel verlaeghen vanden Paus/ datse een Bisschop van hare Gyden hadden/ hoe wel sulcks tegher haer professie is; Dese quam van Portugael om int Iapon Bisschop te wesen: maer stof ouder weghen/ tusschen Portugael ende Indien/ doch hebben wieder een ander verwonnen/ in summa/ dat sy't graep altemael onder haer clauwen hebben/ gelijck sy de meeste ende principaelste en profijtelickste plecken van Indien besitten van alle wegen/ al waer so die manlijckste wercken maken ende bouwen/ die niemant en derf bestaen noch te wreegh weet te wenghen/ noch gheen van d'ander Religiensen ende Gyden/ noch geestelijckheyt die macht hebben sulcks te verhinderen/ alle tvolck so ghenoch weten te versamen al dat d'er toe noodigh is: wäer en is niet dat sy maer droomen en denchen daer profijt uyt te halen is/ ofte sy hebbent werck en weeten te verwerven/ so wel vanden Coninghe/ als van ander Heeren ende eygenaers/ende alle tgemeen volck; Het schijnt dat sy se betooverd met haer snee-ken ende bubbelde behendigheyt; jae zijn soo wel doortrapt in coopmanderinghe; traffiqueren met wisselen en dierghelijcken/ datse alle weerelijckse te boven gaen/ in summa daer en is yet in gheheel Indien niet/ op geen plaetsen daer wat te halen is/ ofte sy hebbender part en deel in/ so dat die ander Gyden ende Religiensen/ende ooch den ghemeenen man daer ghenoech op beginnen te murmureren/ ende een groot quel van haer gierighedt ende benaut-heyt crijghen.

Een weynigh boven Iapon op 34. ende 35. graden/ niet verre vande Custe van China, leyt een ander groot Eylandt/ ghenaemt Insula de Core, van welcke tot noch toe ghen seker beschreydt en is vande groote/ tvolck/ noch wat waren daer vallen.

Van Maccau 9. M. O. over die 90. mijlen/ ligghen sommighe Eylanden/ genaemt Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo/ ende ligghen ontrent 20. mijlen van't vaste landt van China, ende 90. mijlen verder. Den selfden cours liggen ander Eylanden/ ghenaemt Lequeo major, ofte groot Lequeo: Alle dese Eylanden worden bewaren ende bewoont vande selfde Chinas, waer mede wy willen laten te spreken van dat die Custe ende Eylandé van dien is belanghende/ welck ich formeerlick hebbe verhaelt die ghelegentheyt van dien/ met een corte overloopinghe vande waren ende wesen/ ghelijck ick't op't schierste ende warachtighste hebbe connen verstaen/ende eens deels selfs connen bancrcken/ waer mede wy wederwillen keeren op die beschrijvinghe van Goa, ende haer omliggheude naeste ghebueren ende jurisdictien.

Verclaringhe van sommige Eylanden by Japan.

Dat 27. Capittel.

Een corte relaes van't Eylandt gheleghen achter Goa, in welcke jurisdictie die selfde stadt van Goa leyt, ende vanden oorsprouck van hare Coninghen ende Heeren, ende die namen van dien; door warachtighe informatie vande selfde Indianen, ende hare memorialen.

Alleer ich beghinne te schrijven vande Stadt ende t'Eylandt vā Goa, eñ hare rostuynen ende superstitié/ ende ander dingen vande landen/ ghelegen achter ende ontrent Goa, soo wel van dat die Portugesen bewoonen als ooc̄ die inwoonders/ so heeft my noodigh ende goedt gheracht/ het selfde een weynigh breeder van voorleden tijden te verhalen/ om te beter te verstaen die oorsprouck ende gheberten vande selfde Provinnien eñ Natien/ met hare Coninghen namen ende toe namé. So is te weten dat voor drie hondert Jaren een machtigh Coninghe van't lant Deli, tweleh is gheleghen te lande waerts in achter Goa, aende noord zijde/ende paelt aen't lant Corcone, ghesproyende den Coninghe van Persien/ alwaer gemaeckt wordé die rijcke Tapetté/ die de Portugesen heeten Alcatyffas; het selfde lant Deli is seer cout ende heeft sneeu ende ys gelijck die nederlanden. Dese voor seyde Coninghe vā Deli brocht onder zijn subjectie alle die omleggéde landé/ waer onder waren die van Decam, Cuncam, Ballagate, ende tlandt van Goa; op de selfde tijdt worden het landt van Cambajeo welcke is van Goa hondert mijlen noordtwaert aen/ ghenomen met ghewelt vande Mooren ende Machometisten/ende brachten die ingeboren Heydenen/ghenaemt Reysbutos/ met grooter tyrannie onder haer onderdanigheyt. Het lant van Ballagate ende Decam was te voren ghe-regeert ende bewoondt van Heydenen die

Verscheydenheyt des landts Deli/ streckende aen Coromandel daer de schoone Tapetté ghemaeckt worden.

seer machtigh ende gheweldigh waren / waren in afcomst zijn noch dienre heydensdaechs noemt Venesares, en andere die noch binnen de selfde landē haer woon-plaetsen ende enthoudinge hebben / ghenaemt Colles, ende dese Colles en Venesares, ende ooch die Reysburos van Cambajen, gheeren haer noch heydensdaechs met rooven ende stelen. Ende die van Cambajen gheven die selfde Reysburos contributie / om datse haer niet berooven en souden / ende met wrede laten leven. Desgelijcx die Colles ende Venesares ontfanghen contributie van die van Decam ende Ballagatte, en die Coninghē en hebbense tot noch toe niet mogen bedwingē / hoe wel sy sulex met seer en pretenderen / ende dissimuleē niet haer / overmits dat dat's gē datse rooven ende stelen haer deele hebben. Naer dat dese Coninghē alle dese rijcken ende landen onder hem hadde / so quamen die Tarteren, die de Indianen Mogoren noemen, en namen t'ruecsteudeel van't lant van Deli in. In dese selve tijdē was in't Coninghrijc van Bengallen een edel Ridder / wiens broeder die Coningh van Bengallen onrechtelijck hadde ombrocht / waerom dese Ridder alle middelen socht om hem te wreechē / ende herst sulex met allerlijck volbracht met hem t'leven te benemen / maer herst hem daer enbouē het gheheele Coninckrijck af ghenomen / ende onder zijn ghiewelt ende obedientie gebracht; Dese sijnde hem selvē absolut Heer van Bengallen, heeft noch niet te vreden gheweest / maer begeerende zijn heerlicheyt te verbreydē / eere en saem te winnē / heeft het land vā Deli (t'welck aen zijn landt is palende) overvallen met een groot heyr-cracht / ende die Tarteren ofte Mogoren daer uyt verdreven / ende daeren boven gewonnen allē die omliggende contreyen / en aenpalende landen / als Decam, Ballagatte, en Cuncam, tot het Coninckrijck van Cambajen toe / ende was een wijlruyts den grootsten Heer dienen in die omliggende contreyen mocht vinden: want de Indianē affirmeeren dat hy tot omganghe onder zijn subjectie hadde over die 800. mijlen lands. Dese Coningh regeerden een wijlruyts over alle dese landē alleen: maer begheerte hebbende hem tot ruste te begeven ende weder in Bengalen te heeren / om dat het hem te moeyelijck viel so veel landen te regieren / heeft ghestelt een zijn Cozijns / als Heere vanden lande van Decam, Ballagatte, ende Cuncam, met het land van Goa, ende hare omliggende contreyen / en is weder gheheert naer zijn landt van Bengalen, latende dese zijn neve als Heere ende Coningh vā die voorseyde landen. Dese was alcoos groot vrient en seer gunstigh in weerende naticn / als Arabien, Turcken, Ruynen, ende Coraſonen, ende heeft dese zijne landē gedeelt onder Gouverneurs / Capiteynē / te weten een genaemt Idalham, die de Portugesen noemē Hidalcam, heeft ghegeven die regieringe van Angedina, welcke is twelff mijlen van Goa, zuytwaerts streckende ten noorden / tot aen een plaets genaemt Siffardan, zijn 60. mijlen / waermede begrepen is die stadt en 't Eylandt vā Goa; Een ander Capiteyn ghenaemt Nisa Maluco gaf hy die ruste van Siffarden, streckende noordwaerts aen tot Negorana zijn 10. mijlen / ende te landewaerts binnen tot Cambajen toe / also dat dese twee Capiteynen haer regieringe hadden in't eylandt Cuncam, twelcke streckt aende Zeekant / ende scheyd hē met het landt Decam, door groote en hooghe bergheu ghenaemt Guate, dese berghen zijn seer hoogh en hebben veel hoecken ofte caute / ende strecken haer van Cambjaen, tot die Cabo de Comorijn, en van daer wederom die custe van Choramandel heen. Die gheberchte Guate is soo hooch datmense binnen Goa ghemackelijck sien mach / ende alle die custe langes: want gemeenlijck met wolcken bedeckt is / ende dat meer te verwonderen is / alle andere berghen zijn ongheliick hoogh / ende leegh / dan dese boven schoon plat land / ende groote lustige velden; Wort vande Indianen ghenoemt Ballagate, dat is te seggben boven berghen / want Balla is boven / ende Gate bergh / waerom die Portugesen ghemeenlijck het gheheele landt daer van noemen Ballagate, hoe wel dat het principaelste ende 't lant in zijn selven is ghenaemt Decam, ende ooch Canara, maer vā die inwoonders genoemt worden Decanijns, ende Canaras, ghelijck ooch de Coninghen ertijts haren tijtel pleghen te voeren / Coningh van Decam: Keerende weder op die gheweerten van d'ander landen / heeft hy het land vā Ballagatte ofte Decam, ooch ghedeelt in Provintien / ghevende een deel Imademaluco, die de Portugesen noemen Mademaluco, ende een ander deel Coralmaluco, ende een ander Melique Verido, alle dese voorseyde Capiteynen waren vreemdelinghen / te weten: Turcken, Ruynen ende Coraſonen, uytghenomen Nisamaluco de, welcke was een Sone van een edelman van sConinghs huys / ende om dat die Coningh by de moeder van Nisamaluco ghelaepen hadde / soo bevreemt hem Nisamaluco te wesen van't ghesiacht ende afcomst van de Coningen van Decam: alle d'ander Capiteynen waren slaven ende dienaren ghewees die de Coningh ghekoft hadde / en in dese stadt gestelt / als haer heer ontvlende / mesmende dat se hem sulex met danckbaerheyt soude erthenen / maer het geschiede gants contrarie / als men hedensdaechs ende gemeenlijck siet ghebeurē / dat deucht niet ondeucht gheoent wert. Dese Capiteynen metter tijt autoriteyt ende macht crijghende / waren in grooten aensien / ende in als ghenoech absolute Heeren en Coninghen / een yeghelijck van zijn Provintien: want die Coningh hem nieuwers met en bemoeyde / en hem gants op haer verliet / waer door sy hē begonste te verheffen met gedachte het selfde onder hē te usurpeeren / voor haer en hare naecomelinghen / en om dat het haer begonst te verdrieten datse moste een overspoet hebben / onder wiens obedientie sy stondē / zijn te samen vergadert ende hebben gesloten haren Heere den Coningh met gewelt te vangen / ende een yeghelijck hem op te werpen voor Heere en eyghenaer vande Provintie / dat haer vandē Coningh in regieringe gegheven was / t'welcke sy lichtelijcken consten volbrengen / want se alle dingē op haer voorbel hadden / ende waren ghenoegh vande onderseten voor Heeren geobedieert; Wie alcoos besloten zijnde / hebben haren Coningh gevangen ghenomen binnen die stadt van Beder, welcke is die principaelste hooftstadt vā Decam, alwaer de Coningh zijn residentie ende Hof sticle / ende hebben hem tot haerder verseeckerheyt in bewaernisse ghegheven aen Melique Verido; Ende om dese aenslach te beter en seherder te volbrengen namen tot haer hulpe met ghemeen accordt sommighe maghtighe Heyderen van't selfde landt / te weten: eenen Mohadum Coja, ende een ander ghenaemt

Veriche,

Werthaet der ammuniten ende contributien van verscheyden landen aē Roovers.

Een Ridder van Bengalla ontmoent den Tartaren het landt Deli inner ghewelt / ende verovert veel andere landen.

Den Ridder van Bengalla als Coningh over zijne gewonne landē / verdeelt de landen / ende stelt ende Gouverneurs

Verclaringhe hoe sommighe Indische landen verdeelt en ghergiert worden.

Hoe dat het landt achter Goa ende Ballagatte eē waerom hy also genoemt wordt.

Waerom Ballagatte hoogh principaelijck het landt Decam ende Canara te heeten.

Het landt Decam ende verdeelt / ende onder Gouverneurs gestelt.

De ghestelde Gouverneurs van Decam / vermaersteren haer Coningh ende stellen haer selfs als absolute / elck in haer gebiet.

Hoe sommighe Heydenen tot behulp van verraet gecomen / ende daer door tot hoogheyt ghecomē zijn.

Veriche, welcke tot haer de eis cregé seer rijcke landen/ steden ende plecken/ als Mohadum Coja creegh die steden Vilapor, Solapor, ende Paranda, welcke zijn die naest ghelegen steden aen Goa, ende die met haer die meeste gemeenschap ende handelinghe hebben: ende het hooft dan den Hidalcam ofte Idalham, is hedensdaeghs in dese stadt dā Solapor, die stadt van Paranda worden henn daer naer af genomen vande Nisa Maluco, met sommighe andere plaetsen; op dese manier is dit groot Coningryck ghedeelt onder soo veel Conincghen ende Heeren/ wiens naecomelingen ende afcomste noch hedensdaeghs die selfde plaetse besitten: ende den Idalham ofte Hidalcam die ghestoven is in't jaer 1535. was zijn groot-vader een van dese Capiteynen die dit nieuwe regiment aenrechte. Dese Hidalcā was seer machtigh ende ouersien van alle die omliggende gebueren; van dien hebben die Portugesen die stadt van Goa tot tweemael gewonnē/ waer mede wy op't cort verclaert hebben den oorsprouck vande scheydinghe van dese landen. Nu alsdus geboren wesende so creegh den Idalham questie met den Coningh van Narsinga, ofte van Bisnagar, welck landt palende was aen dat vande Hidalcam, dese Coningh was ghenaemt Rau, ende wort van sommige ghe-heeten Ham, dat is hooge Persen eñ Mooren so veel te seggben/ als opghentlich Coningh/ welck die Portugesen noemen Cam. Desen Coningh van Bisnagar, om hē te wreken van de Hidalcam, heeft so veel te wegh gebracht met gelt van hem ghebracht/ dat hy desen Hidalcam ende alle d'ander Heeren van Decan, heeft tributarije ghemaeckt/ ende zijn hedensdaeghs onder zijn obedientie met contributie. Nu comēt tot die significatie ofte beduydinghe vande namen van dese voorseyde Conincghen ofte Heeren: soo is te verstaen dat doen die Coningh dese landē deelde onder dese Capiteynen en Gouverneurs/ verceerde haer met eerlijcke tijtels/ als so voor een manier hebbe/ yemandt willende verheffen/ waer by is te merckē dat dese geen eygē naemē en zijn maer alleen gestelde naemen eñ tijtelen van vereeringhe/ die sy ende haer naecomelingen daer naer behouden hebbē/ so is den naem van Idalham ofte Adelham, is soo veel te seggben/ als Coningh vande Justitie: want Adel in die Persische tale is Justitie/ ende Ham Coningh. Maluco is te seggben Coninghrijck/ ende Nisa een lancie ofte spiesse/ so dat Nisa Maluco te seggen is Spiesse van't Coninghrijck; eñ Cota in die Arabische tale wil seggen sterckte/ waer van Coral Maluco is so veel als sterckte van't Coninghrijck. Imad is so veel als een Pilaer ofte Colomne/ waer van Imade Maluco hebbet Pilaer ofte Columni vā't Coninghrijck. Verido is te seggben bewaernisse/ soo dat Melice ofte Maluco Verido, is soo veel als bewaernisse van't Coninghrijck, sommighe meenen dannat dese Maluco spoort Meliques, te noemen/ dat is soo veel te seggben als Coninghe-hertogh. Met zijnder noch andere tijtels van Xa, als Nisamoxa, Adelxa, ende ander dierghelijcke naemen. Dese zijn gheproceedeert uyt Persien/ dā waer sy eerst in Indien gebracht zijn/ eñ dat uyt dese naervolgende oorsake; Het is genoech bekent/ dat in't landt van Corasone, 't welck in Persien gelegen is/ hem opgeworpen heeft eenen dā nederē gestachte/ geheeten Xa Ismael, die sommige heeren Suffy, welcke heeft een ander interpretatie ofte uytleggingh opgebracht uyt den Alcoran ofte Machometisten Wet-boeck/ vande leer Machomet ende zijn Propheten/ waer mede groote aenhanck gecregē heeft van geheel Persien ende Arabien/ ende so machtigh is geworden/ dat hy alle die omliggende quartierē debe beeren van zijn gewelt/ eñ om dat die Turcken blyven bpde onde Wet van Machomet/ eñ die in alle manieren met lijf eñ goet voor staen/ soo isser een geduerige vpandtschap ende bloedtighe strijdt tusschen bepde dese natien/ een yeghelijck beschermende hare secte ende opinie/ twelck noch op hupden duerende is. Desen Xa Ismael is in summa gheworden binnen corten tydt den grootsten ende machtighsten Heere van gheheel Asien/ ghelijck sulcx ghenoech notoir en bekent is/ en onder 't dreckssel van bescherminer van't gheloof/ nam op alle plaetsen oorsaeck om die onder zijn onderdanighept te brenghen/ ende daerom sont oock al dannen zijn Wet ofte uytleggbinghe voor goet souden ontfanghen ende terstont accepteren/ ende die sulcx wepgherden/ bede ontseggē te vier ende te zweerde/ waer door veel uyt vreese die selfde Wet ende Interpretatie aen namen. Naer desen overleden wesende/ is in't regiment ghevolcht zijn Soone Xa Thamas, welck volgende die opinie van zijn Vader/ heeft dit selfde mandaet doen verkundigen door zijne Ambassaten/ aen die Heeré van Ballagatte van Decam ende Cuncam, die't selfde door vreese terstont vervullichden ende accepteerden/ hoe wel dat sy't daer naer weder verwaypen als die Ambassaten vertroken waren; ende dese Xathamas sont haer tot een vereeringhe den tytel van Xa, welck is ghesept Coningh/ waer van cregen de namen van Adelxa, Nisamoxa, Contumixa, ende blijven alle Conincghen met namen Xa, in Persis beteerdent Coningh/ ende Ismael is een eyghen naem/ waer van is (Xa Ismael ende Xa Thamas) so veel als Coningh Ismael/ eñ Coningh Thomas/ etc. Ock wordt vande Turcken ende Rumen ghenoemt Suffy ofte Soffy, twelck beduet so veel als een groot Capitepn. De Conincghen van Decam hebben ock voor een manier als sy yemandt willen vereeren/ ofte hare diensten recompenseren/ ende zijnen staet verhoogben/ geven haer den tytel van Nayque, welck is soo veel als Capitepn/ ghelijck Salva Nayque, Acem Nayque, ende als zijse willen grooteliier vereeren/ ghe-ven haer den tytel Rau, ghelijck Chiterau, welck is te seggen sterckten Coningh eñ dierghelijcke tijtelen/ welck onder haer een groote eere is: Ock wordt den Adelham ofte Hidalcam ghenoemt Sabajo, dat is soo veel als Señor, ofte Heere: want het Eylandt van Goa hadde een Capitepn ofte Gouverneur die Heere vande stadt was/ als die Portugesen dat eerst wonnen/ Sabayo ghesheerten/ ghelijck die Portugesche Chronijcken vermelden van haer conquesten dā Indien/ wiens hups ofte Palleys noch hedensdaeghs binnen Goa als tans die Inquisitie af ghemaeckt is/ ende een plaetse die tusschen die groote kercke ende 't selfde hups staet/ wort noch hedē genaemt die plaets van Sabayo.

Verclaringhe vande afcomste van den ghenen die pinnipael heet tegenwoordich dese landen verandert.

Den Coningh van Narsinga beset den opghebrachte regeringhe van den zijn onderdanighe.

Aenmerckinge betreffende de ghene die tijdelijck over-ghestelde Gouverneurs in Decan.

Hoe Xa Ismael tot dese hoogte is gecomen.

Dat 28. Capittel.

Vande Stadt ende 't Eylande van Goa, principael hooft-stadt van Indien.

Groote twistschap en blootighen oorloogh tusschen den Turcken ende Indianen om religieuse saken.

Diverssche Placcaten en seer strengh verbiedt om oorsaecke der Religie.

De Regieringhe van Decan, etc. bestaet by Turcken ende Moren, welke veele met hooge tijtelen vereert.

Verscheydenheyt der tijtelen.

Het Machyo van een vande leden Capiteynen over Goa, en sijn Inquisitie huys tot Goa.

Goa de hooft-stadt van oost Indien/ ende principael Hof der Portugesen.

DE Stadt van Goa is Metropolis ofte hooft-stadt van gheheel Indien ende die Oriental sche contreyen/ daer die Portugalossers haer sădel eñ macht hebben/ alwaer die Viçoreys des Coninghs van Portugael/ die Aertdt-bisschoppen/ Coninghs Raet ende Cancellarie haer residentie houden/ ende van hier worden alle die Oriental sche plaetsen ghergiert: Insghelijcx is hier die stapel van alle coopmanschappen eñ Oriental sche waren/ daer alle die Coopliden vergaren/ ende alle dingen comé soecken/ coopen ende vercoopen/ soo van Arabia, Armenia, Persia, Cambaja, Bengala, Pegu, Siam, Malacca, Iava, Molucca, China, &c. Die stadt ende 't Eylandt van Goa is ghelegen op 15. graden aende zijde van't Noorden/ lepot vande Linie Æquinoctiael (te rekenen de wegh die de Portugesesche schepen heen comen van Mossambique,) 400. mijlen; 't Is een Eylandt dat geheel ouringht is met een Reviere: is oock die 3. mijlen groot: lept binnen die Custe van't vaste land/ so dat het Eylandt met die Custe vande Zee ghelijck ende effen upt comt; Is allencxkijck van't vaste landt gescheyden met een arm vande Zee ofte Revier/ die aende Noogh zijde năde stadt in loopt/ ende alsoo rondtom 't Eylandt weder aende Zuyd zijde inde Zee comt/ ende is by naest int fatsoen van een halve Mane. Den ingancl vande Revier, tot die stadt toe/ is passelijck breedt/ ende zijn tusschen 't vaste land eñ 't Eylandt van Goa noch veel cleyn Eylandekens die al bewoont zijn vandeselfde inghebozen/ ende booz by de stadt aen d'ander zijde van't Eylandt is die Revier op sommighe plaetsen so smal/ datmender wel des Somers tot de luiden toe sonde overpasseré/ aen welcke zijde heeft het Eylandt eenen muer met Bolwercken/ dieder de Portugesen noch corteling hen ghemaeckt hebben/ tot beschermingne van die van't vaste landt alsser oorlogh is/ ghelijckt alreneeg gebeurt: want hebben dickwils belegghert ghewcest vande Dialcam ofte Hidalcam, aende mont vande Revier ende inconst. Aende zijde van't Noozden lept het Landt Bardes, 't welck hoogh landt is/ onder welcke beschutsel hebben die Portugaelsche schepen haer Zee daersse anckeren ende lossen. Dit Landt van Bardes hebbe oock die Portugesen onder haer; is vol Dorpé/ ende bewoont van volck die haer met het landt-bouwen generé/ ghemaenlijck noemt Canarijns; Zijn al meest Christenen/ evenwel houden hare manieren van kleederen/ dat is/ gaen naeckt/ behalven die schaemelheyt bedecken; Dit landt is vol Indiaensche Palm-boomen/ daer die Indiaensche Noten Cocus genaemt aen wassen. Desghelijcx alle die ander Eylandekens/ die inde Revier ligghen. Dit landt van Bardes scheyt heen oock van't vaste landt met een cleyn Reviertien/ 't welck soo cleyn is datmenr niet en can merecken/ noch van't vaste landt onderscheyden. Aende Zuyd zijde van't Eylandt Goa, daer die Revier weder inde Zee loopt/ comt gelijckelijck met die Custe upt eñ landt/ ghenaemt Salsette, welcke desghelijcks onder die Portugesen subjectie is/ oock bewoont eñ behout van volck ende bruchten/ in als ghelijck Bardes, ende heeft oock een cleyne scheydinghe van't vaste landt/ met een cleyn Reviertje: Tusschē dit landt Salsette eñ 't Eylandt Goa, liggen oock sommighe cleyne Eylandekens/ altemael vol Indiaensche Palm-boomen/ die inde Revier ligghen/ ende bynae mont vande Revier ofte upt gancken lept een Eylandeken/ dattné heet Goa velha, dat is oudt Goa/ alwaer niet veel besonders van dae comt/ eñ weynigh bewoont.

Rabbijns/ Armeniers/ Persianen/ ende veel andere natien handelen op Goa.

Verclaringhe in't langhe hoe de stadt Goa ghelegen is.

Christenen by Goa/ die de beschamelheyt naeckt gaen.

Eylanden vol Indiaensche Palmboomē.

Deze landen van Bardes ende Salsette worden van des Coninghs van Portugaels wegen verpacht/ al waer die Aertsbisschoppen ende Cloosteren/ met die Geestelickheyt ende oock die Viçoreys ende andere sConinghs officieré haer salaris eñ jaerlijckse Renten eñ onderhout van hebben/ door patente eñ Privilegien vanden Coninghe; Wat het Eylandt is belanghende/ is seer berghachtigh/ eñ somtijts so woest op eenighe plaetsen/ dattné van de stadt van Goa niet en can (ofte seer qualijck eñ met groote moeyte) over landt reysen/ tot aende mont vande Revier eñ Zee custe; 't Eylandt heeft veel Dorpen die al bewoont zijn vande Canarijns, welcke zijn die inghebozen ende naturelles van't landt/ die haer alle niet landbouwinghe eñ Indiaensche Palm-boomen generen ende onderhouwen; Die Dorpen ende woninghen van dese Canarijns zijn meest rondtom 't Eylandt aenden Oever eñ cant vande Revier/ ofte een sommighe cleyne Lachen/ dieder eenighe zijn/ eñ is daer door dat die Palm-boomē anders nieuwers wassen als op leegh landt/ by't water/ en particulijck sandt grondt/ waer nă op die hooghte noch te landewaerts binnen ghen Palm-boomé en zijn/ dan allenxkijck aende stranden en plechen van sandt-gronden by de Zee ende Oeveren vande Revieren ende watteren; ghelijck boven die Stadt van Goa, lept die Revier opwaerts oostwaerts aen by de drie mijlen van Bardes, alhaer die Portugaelsche schepen anckeren. Die Revier loopt met sommighe bochten; die schepen van hondert last lutel min ofte meer/ moghen wel booz de stadt comen te lossen: maer die Portugaelsche Galeyen moeten eerst in Bardes lossen/ ende willende als dan/ mogen wyelick booz die stadt comen. Die stadt is wel bebout ende betimmert met huysen ende straten op zijn Portugaelsemaer zijn om die hitte wat leeger; Hebben ghemeenelijck alle in't gemeen hare Hovē eñ Boomgaerden achter die huysen vol alderley vruchten van Indien. Desghelijcx hebben het gheheele Eylandt door veel Lust-hoven van alle ghebroomten van Indiaensche Fruyten/ met haer Speel-huysen/ alwaerse haer gaen vermaken/ daer die Indiaensche Vrouwen seer toeghenegen zijn. Die stadt heeft alderhande Cloosters ende Kercken/ ghelijck Lisboen/ behalven Bagnien ende Nonnen: want met can die Vrouwen soo verre niet crijghen dat sy haer willen laten besluyten/ eñ Vernus versoecken/ met wien sy liever het leven willen wagē ende verliesen/ daer sy wepnigh werck van maken/ om haer wellusten te boeten ende te volbrenghen. Het Eylandt is zwinters ende somers eben groen/ ende heeft altoos d'een of d'ander boomen in haer sapsoen/ dat een lust t'aenschouwen is; Die stadt lept op sommige bergen eñ dalē gelijck Lisboné; Heeft certijts seer cleyn geweest/ eñ teenemael betimmert/ met een dooge graft rondt om/ daer gē water in en is/ dan alst regent. Dese muyrē staen noch so: maer die poorte zijnder uyt/ ende die stadt is rondtom nē getimmert eñ bewoont/ dat so het altans wel tweemael soo groot van buyten is als van binnen/ al waerse oock al open is/ sonder muyren ofte vestinge/ dan het Eylandt heeft een muer aende oost zijde/ welcke streckt

Hoemenighe natien daer by Goa verpachte/ om den Aertsbisschop ende andere officieren op 't Eylandt te onderhouden.

Goa sake wat aen de Indiaensche Palmboomen meer dan in leegh landen by de watercant wassen wilt.

Schepen van hondert lasten comen voor de stadt Goa te landen ende te lossen/ maer niet grooter.

Playsante Speel-huysen ende alderley Cloosters behalven Bagnē ende Nonnē.

't Eylandt van Goa sommers en somers even groen/ hebbende altijts eenighe bruchten.

Het Eylandt ende Landt Goa.

streckt tegheu over 'landt Salsette, tot aen d'ander zijde tegheu 'landt Bardes, en blijft alleenlick een beschutsel van't vaste land/daer die Portugesen ghen ghetiet en hebben; Het gheheele Eylandt en heeft anders geen sterckte noch bewaernisse/ dan op't land van Bordes, op de hooghste/aenden mont vande Revier/al waer legt een oudt verfallen Casteel/ daer 2. oft 3. peeren stucken op liggen/ende een Man die daer des nachts wacht houd. Het Eylãdt vã Goa, aende Custe vãde Zee/ist seer hoogh/ ende altemet steen-clippen/ dan 't Landt van Bardes heeft aende zijde vande Zee een seer schoone witte sandt-strandt/wel cẽ half mile oft meer lanck: die bewaernisse van't Eylãd is/ datter zijn aende oost zijde drie oft vier passagien oft poorte die op den Oever van de Revier staen/ aen't uyterste van't Eylandt/ tegheu over 't vaste landt/ ende Salsette ende oock Bardes, elcke poorte heeft een Capitein ende Schrijver/ die daer wacht houden datter niemandt en mach uyt noch aen d'ander zijde/ dan met zijn oorloof/ende die Indianen/ Decanijns ende ander Moorsen en Heyderen/die dienen Goa residerẽ/eñ haer woonplaetsen hebben/alse op't vaste landt treckẽ/ om alle waren ende lijf tochten te halen/moeten in dese poorten/dienen Pallos noemt/elck een teecken/dat haer op den blooten arm gebruckt wort/hebben/ en als dan dat ense over aen d'ander zijde/ eñ weder comende moeten wijsen het selfde teecken/ waer mede sy uyt mogheu passeren/ waer van sy betalen een pare Bafarucken/dat is so veel als een Duyt/ dit is het profijt vande Capitein eñ Schrijver vande selfde Pallo, ende des nachts hebben sy eenen Jongheu/ die heeft sorghe een clepel klocxken te luyden dat op de poort oste thoozen staet/ ende gaet dickwils liggen/ende dunt die hoozde vande clepel aen zijnen voet/ eñ also lept hy altemets en bingelt oste clept/ tot een teecken dat hy wacht houd/ welck is alle de wacht ende bewaernisse die daer op't gheheele Eylandt is. Dese Pallos zijnder vijf/ te weet/ eẽ aende Tuydt zijde van't Eylandt/ daermit naer't vaste landt/eñ oock naer't land van Salsette passeert/en is genaẽt Benesterija, oudt alt hang ghehoeren Pallo de S. Iago, om dat die Parochie dã daer S. Jacob genaemt is; Die Tebe de Pallo is aende oost zijde van't Eylandt/ allwaer men alleenlijck op't vaste landt passeert/en wordt genaemt Opallo seco, dat is so veel als die droogste passagie: want op deste plaets is die Revier op zijn enghste eñ ondiepste. Die derde Pallo aende zuyd-zijde van't Eylandt/ is op nae aen die stadt gheleghen/ghenaemt Opallo de Daugijn, oste van Madre de Deus, tot hier toe streckt die muer/ beghinnende vande Pallo de Benesterija ofte S. Iago, ende voorts 'tgheheele Eylandt is sonder muer ofte schutsel. Van deste Pallo recht tegheu over daermen op een ander Eylandeken/ het welcke respondeert met het vaste landt/ allwaer noch een Pallo staet/ ghenoemt Opallo de Norwa. Die wijste ofte leste Pallo legt vande stadt tot half weghen die Revier neerwaerts nae Bardes toe/ deste is die sterckste van allen/ ende best versien: maer op die manier van alle d'ander/ is ghenaemt Opallo de Daugijn. Van hier daermen naer Bardes, eñ oock alle die Schupten ende Schepen/ die de Revier upt ofte in varen/moeten hier aenleggen ende gevisiteert worden; dit is alles wat hare wacht ende sterckte van't Eylandt is

Ghenaemte der Pallos.

Plantsche manieren de Indianen hare Pallos laten bewaren.

Verclaringhe der Pallos vande passagien tot ende van Goa.

Alle schepe en schupperen moeten te Bardes aen legghen om gevisiteert te worden.

beroerende; Wat die Portugesen in stante ende ghebiet met hare opbiedinghen/so weerlick als heeste/ick zijn belanghende te gheven in Portugael/woont in de stadt onder eẽ met die Indiãns/Heyderen/ Moozen/Joden/ Armeniers/ Guzuratẽ/Bantanẽ/Bramanen/ eñ alle Indiaensche natien ende volcken/ die daer alle woonen ende handelen/ een jeghelijck in zijn Wet ende ghelooff/ sonder dat men der jemant dunckt pet te doen teghens zijn will/ dan alleenlick datse hare Ceremonien van dooden ende te bende te vranden/ houwelijcken eñ ander superstition ende Duyvelsche inventie te doen/ verboden zijn vande Bisschoppen in't openbaer noch in't Eylandt/ van wegheli toeghelaten op't vaste landt/ ende heymelick in haer huysen/ om te schouwen alle schandalen ende ergherniss die daer die niet ghedoopte Chzisteren aen soude moghen nemen: maer wat die wereltlijcke Justitie/ handelingen eñ goede burgherlijcke Policie belanghende is/ zijn alle met den ander die in't Eylandt woonen/ dat Portugesche recht onderworpen. Desgelijcks die eens Chzisten gheboopt is/ ende dat in eenige saecken ofte Heydensche superstitien bevonden wert/ is d' Inquisitie onderworpẽ/ wie dat het sy/ofte vã wat saecken ofte saken dat het soude moghen wesen; Het Eylandt en heeft van zijn selfs sonderlinghen niet daer't hem niet voorden can/vã sommighe Vee ende ghelooft van Hoenderen/ Capeen/ Duyven/ etc. maer weynigh/ upt oorsake die woestheyt ende onbequaemheyt van't Landt/ dat al meest berghachtigh/ woest ende wilt/ ende vol puttinissen is. Alle noodtdruft/ soo van Vee/Hoenderen/Vercken/Capeẽ/ Melck/ ende dierghelijcke dingen comt al van Salsette, Bardes, maer het meeste van't vaste landt; Capen/ Kaes/ ende ander greynen/ oock Olye ende alle ander noodsakelijcke waren comen van buyten die Revier in/ als van Cambaja vander Noozder ruste/ ende die custe van Malabar ende ander wegen/als wy inde beschrijvinghe vande Custe eenssdeels verclaert hebben; Wijn dienen heer van Palmen/ hebben sy gheweest/ ende so veel datse ander plaetsen met ghebieden Hebben weynigh soet water/ dan allenlijck een Fontepn/ghenaemt Banganija, welcke staet een stuck weeghs ontrent een quartier mijls buyten de stadt/waer mede haer die gheheele stadt ghesiert/ dat die Slaven in potten halen/ende door die Stadt vercoopen/ ende is seer goet om te dyncken; 't water om te stoken/ wassen ende te plassen/ hebben putten ghemeenlijck in alle huysen: Het landt in hem selven is seer steenachtich ende droogh/ende is roodtachtige aerde/ so datter zijn gheweest sommighe Italiaen Alchymisten/ die haer vermeten daer Coper ende Goudt upt te trecken/ 'twelck den Cõingh noch Vicorey niet toe laten willen/door vreese dat die saem ende die schat soude sorcken ende oorsaecken wesen/ om van hare ondinghheyden vranden te meer overhallen te worden/ door begheerte vande rijckdommen/ waerom het ghelaten wordt daer nae te soecken ende te graven. By dese voorbeloghende upt wozpringhe mackmen sien die ghelegenthepdt van't Eylandt ende die stadt Goa, met alle hare Straten/ Kercken ende plaetsen nae het leven afgheconterfeyt.

Ghelegentheyt van het Eylandt ende stadt Goa.

De principaelste Schoolen worden tot Goa gehouden.

Paem-wijn overvloedigh tot Goa/maer geen soet water/ Dan upt een eenighe Fontepn vp de verre buyten de stadt.

Exemachtige ghegraven putten daer eenighe Indianen verrijcken Coper uit. Goudt upt te krijgen/ diewelc haer een oorsake niet toe gelaten wordt.

Dat 19. Capittel.

Vande Costuymen der Portugesen, ende die van haer geprocreert zijn, genaemt Mestiços, ofte half ghesiacht, soo van Goa, als van alle die Orientaelsche contreyen.

Van Mestiços ende hare costuymen, ende hoe sy van de Portugesen ghehaten worden.

DIe Portugesen in Indien, zijn veel getrout met die Ingebooré Vrouwé van't landt, en die kinderen die daer van comen, worden ghenaemt Mestiços, dat is half ghesiacht. Dese Mestiços zijn ghemeenlijck van colour gelaschtigh, met jeghenstaende soo zijn onder haer veel Vrouwpersoonen die schoon ende fraey ghefatsoneert zijn. Die kinderen vande Portugesen, Mans ende Vrouwen in Indien ghebooren, noemen sy Castiços, welcke zijn in alles by naest gelijck Portugesen, hoewel van colour een weynigh onderscheyden: want trecken altoos op die gene colour. Die kinderen van dese Castiços zijn daerder ende ghesteel Mestiços, ende die kinderen vande Mestiços zijn van colour ende fatsoen gelijck die naturelen ofte Decanijns van't landt, soo dat die afcomelingen vande Portugesen, Mans ende Vrouwen, ghecomen zijnde in't derde lit, schijnen naturele Indianen te wesen in colour ende fatsoen. Haer neringhe ende dagheliicksche trafiquen zijn naer Bengala, Pegu, Malacca, Cambaja, China, ende alle weghen van Noorden ende Oosten.

Beschryvinge der Landen daer de Mestiços meest op handelen.

Oock so wort binnen Goa ghehouden een dagelijcksche vergaderinghe, soo vande Burgeren, Inwoonders, als van alle natiē vā Indien ende omliggende contreyen, ende is gelijck die vergaderinghe van t'Antwerpen op die Beurse, doch is different: want alsnoch comen so wel Edelluyden ende ander persoonē, als Cooplupden, ende men heerft alle dingen vepl van alle coopmanschappen ende Indiaensche waren, so dat het by naest een merckt ghelijck is; Dese vergaderinghe is alleenelick voor middagh, 't ghenjeel jaer deur, behalven die Sondaghen ende Vier-daghen; beghint des smorgens te seven, ende duert tot 9. uren, ouermidts die hitte vanden daghe, ende des nae-middaeghs niet. Op de principaelste straet vande stadt ghenaemt die rechte straet, en worpt ghehouden die Leylon, welck is soo veel als den uptroep: want daer zijn seckere uptroepers vande stadt daer toe geordineert, die alle dinghen vepl hebben ende uyt-roepen. Dese gaen altoos ghedurende den tijdt vande Leylon ofte upt-roep behanghen vol allerhande Goude ketenē, allerley costelijcke Juweelen, Cleynodien, Perlen, Ringhen, en edel Ghesteenten. Desgheliicx hebben sy rondom haer loopen veelderley soorten eñ natien van captiven, Mannen en Vrouwen, jonck ende out, dienen daer daghelijcks vercoopt, ghelijck men by ons die beesten, al waer een ingelijck zijn gadinghe macht hiesen naer zijn fantasie, elck op zijnen prijs. Oock vinmen hier Arabische Peerden, allerhande speceryen, en drooge Medecijnen, welrieckende Gommē, ende dier ghelijcke materialen; schoone ende fraye Tapetten, ende danssent verlep curieushepdt van Cambaja, Suada, Bengala, China, &c. dwelck een verwonderingh om sien is, met welcke handelinghe haer veel ghenereu, die alhier daghelijcks gaen coopen, ende op zijnen tijt weder vercoopen, ende so dickmils alsser een scherp-jnns is, soo wert alle het goet hier gebracht ende verkocht tot eē haver toe, met den selfden upt-roep, t'zy vā wie dat het

Name der principael merckt straten in Goa, ende hoorum daer de Juweelen, etc. vepl dyaecht.

Verscheydenheyt der verscheyde Coopmanschappen, en hoe die met verbeeldinghen openbaer verkocht worde.

wil, al waert vanden persoon vanden Vice-rey selve, ende wort daeroum ghedaen om alle Weesen ende Weduwen goet recht ende Justitie te doen, en dat het ten duerste verrocht mach werden, om datter alle man by mach comen om te koopen, in somma datter een grousaem veel goets verkocht wert alle een jaer een ende gaet: want daer veel volcks sterft, om die ongheregelcheyt van haer leve, en de hitte van't landt. Op dese manier van de vergaderinge van Goa, werden oock ghelijck gehouden in alle andere steden en plecken van Indien daer Portugesen woonen: Daer zijnder die haer ghenieren te weten, die ghetrouwde Portugesen met haer Slavē en Slavinnen, dander sommighe tjienen ofte 12, ja 20, en 30. hebben: want costen weynigh t'onderhouden. Dese Slaven gaen arbeyden om gelt voor die se van doen heeft; halen Fonteyn water, darse deur de stadt vercoopen; Die Slavinnen maken alderhande Conserve en Confecturen vande Indiaensche fruyte, veel fraey dinge vā Napwerck, Speldewerck en Borduerwerck, ende als dan spenderense die schoonste en jonckste, fraey opgheropt ende toegemaeckt die ghesheele stadt deur, om 'tselfde te verkoopen, om datmen deur de begeerten ende fraytgheyt vande Slavinnen, sonde ghelooft worden te coopen, 'twelck meer geschiet om 'tgerief ende ghenyen vande Slavinnen te hebben, ende zijn wellust daer met te boeten, dan om de begeerte vande selfde Conserven, Confecturen ende Napwerckē: want sulcx minnemeer en weynigheren, en haer daghelijcksche neringhe af maken, ende met de winst die de Slaven ende Slavinnen also daghelijcks thuys brenghen, moghen haer Heeren haer rijmelijck onderhouden; Daer zijn ander die hanteren veel met wisselen, die munte op zijnen tijdt op te coopen, ende alst pas gheeft weder te verkoopen, te weē; Coopē die Realen van achten als die Schepen van Portugael comen, en crijghen die dan tot 12. ten hondert: Dese verwaerense tot de maent van April, welck is den tijt dat die Schepen naer China waren, als dan worden die Realen van achten ghesorte om derwaerts te voeren, en gelden ghemeenlick tot 25. ende 30. ten hondert, ende nemen dan weder inde plaets een gelt dat op die tijt van Ormus gebracht wert, ghenaemt Larrijns, dat upt Persien comt, 'twelck sp crijghen tot 8. ende 10. ten hondert, welck sp weder bewaren tot dat die Schepen van Portugael comen in September, diese betalen tot 20. ende 25. ten hondert in wisselinghe van Realen van achten, als ghesept is. Men mort dese Larrijnen hebben om naer Cochin die Peper en ander waren te coopen, want daer het beste ende profijtelijckste gelt is: daer zijn noch ander munten ghenaemt Pagodes: Venetianers, ende Sanchones, zijnde van Goudt, diese al op de selfde manieren coopen ende verkoopē, so datter veele zijn die anders geen handel en doen, ende rijck daer met werden, principalijck die een goede hoofd somme heeft; dese wissel ghesschiedt gemeenlijck vande ghetrouwde luyden, die sp onder den dijm door andere doen beschicken sonder letsel ofte hinderniss: Nu zijnder sommige die leven op haer renten, welcke sp hebben vanden Palmboomen daer die Indiaensche Noten (Cocus ghenoemt) aen wassen, van welcke sy seer wel connen leven ende goet onderhout hebbē, want dit die principaelste neringhe is van't landt;

Veel Portugesen ghenieren hier van, die sp als andere verhuyeren te exerceren.

Slavinnen maken ende vercoopē veel handwercken, en vruchtbaer opslagen tot profijte der Portugesen.

Oprissinge der gelt spelē ghenoemt groot profijt den Portugesen.

Portugeſen leven op Chriſtē manier onder haer Indiſche Paſtaten.

Verſchyde hantieringhen der Portugeſen.

Chriſtenen ende Heydenē.

Wie Indien ſchynt te gaen.

Wonder tytel ende eere die de paſſagiers daer af doen.

Die Portugeſche paſſagiers keeren haer weer naer haer vaderlant.

Landt; daer zyndert die dagelijcx crijghen vrygelt van elcken Boom een halve Pardau ofte meer/ dat is ſoo veel als een Karolus guldē. Sommige hebben op een erf/ dieſe ende Canarijns verpachten/ gelijckmē by ons die Beemden/ Weyden ende Velden doet. Die Portugeſen en Weſtſen en weerken in Indiē niet/ oft ſeer ſelden/ dan leven al meeſt op die maniere verhaelt/ doch zyndert wel ſommige ambachtsluyden/ als Hoedenmakers/ Schoenmakers/ Saelmakers/ende Cuypersmaer helpē al meeſt haer ſlaven die hier toe winckels worden/ende die meeſters in haer gaen lancks die ſtraten ende dienſte houdē haer ſoo mangvuldigh als die beſte: den minſten is haer ſo goet als den meeſten, den gheneerden man als den Noel ende rijcken/ſonder eenighe onderſcheyt in haer converſatie/ courtoiſie/ ende ghemeenſchap: alle ander ambachten ende handwercken zyn al meeſt Indiaenſche Heydenē/ ende gheboopte Chriſtenen vant lant. Niemandt en geniet die Burgerſchap/ Previlegien/ ende Libertepten vande ſtadt/ dan die daer ghetrout is/ ende reſideert te hout: daer zyn ander haer maer twee ſtaten/ ofte ſoorte van volck/ te weten die getrouden/ende ſoldatē/ want alle die eenlooppende ghe ſellen die niet getrout en zyn/ worden genoemt ſoldaten/ welcke den eerlijckſten naem is dienē nach hebben; niet dat die ſoldaten eenighe obligatie hebben/ ofte onderghewelt ofte ghebiedt van eenigh Vandel ofte regiment zyn welck in gants Indiē niet ghevveert weert: dan ſoo haeſt als die Portugeſen in Indien uyt Portugael comt/ gaet een pegelijck zijnen weeg waert hem goedt dunct/ hoe wel datſe alle in Portugael opgeſchreven ende in een regiſter geteeckent worden/ dat daerlijck met die ſelfde Schepen naer Indien ghezonden worde/ ende ghevveſtiet op deſe manier/ alle die perſoonen worden aengeſchreven/ elck met haer namen ende toenamen/ met die ſoldije ſoo ſy van den Coninghē ghenieten; daer zyndert ſommige die hebben den tytel van Fidalgo da caza del Rey noſſa Señor, dat is eelman van des Coninghs huys/ welcke is die eerlijckſte tytel daer zijn ander genaemt Moſos Fidalgos, dat is oock een eerlijcke tytel en zijn int gemeen edelmans kinderen ofte deurlu zyndert noch die ghenoemt werden Cavalcheiro Fidalgo, dat is ſo veel niet als d'ander twee/ dit is ooch een verheven tytel/ en is een tytel van Ridderſchap/ die door eenige feyten Ridder ghemaeckt zijn/ om een cleyne ſake gerveyſe maltanderen daer met/ want wier datſe eens eenē tocht doen ofte van verre ſien/ verſtont laterſer van een Capitein ofte ander ehrman Ridder ſlaen/ waer op ſy haer dā dapper beroemen/ ende is ſo ghemeen datter niemant heeft dē ſlagh van't Ridderſchap ontfangen. Nu zyndert noch dienen noemt/ Moſos da camara, do Numero, e do ſerviço, dat is des Coninghs dienaers van zijn camer/ ſommige zyn van't getal/ ende ander vandē dienſte/ dit is den eerſtē tytel ofte graet vā eere/ waer mede men alsdan niet verdienſtē op nieuvver dient/ ende die boven-ghenoemde meerder tijt ende verſoeck verreyght/ waer op haer die Portugeſen meer beroemen/ dan op alle den tytelen vande werelt: noch zyndert die ghenaemt worden Eſcuderos Fidalgos, dat is Schiltknecht/ is ooc eē graet vā eere/ d'ander werden opgeſchreven voor Homes overados, dat zyn mans met eeren ende die ſlechtſte en minſte ſonder tytel met allen/ worden opgeſchreven voor ſlecht Soldaet/ welck is het gemeen ende rapiantus volck/ deſe worden een peghelijck betaelt haer ſalarijs conform haer tytelen; deſe mogen een pegelijck in zijn qualiteyt ende graet door lange dienſten ofte wynme feyten/ maer meeſt met gunſte/ haer tytels verhoogheu/ want met hare tytels worden hare dienſten ghelooni; die Portugeſen met alduys opgheſchreven weſende/ die naer Indien ſullen varen/ wort het regiſter vande ſelfde in Indien comende) bewaert in handē vā eenen Officier vanden Coninghē daer toe gheordineert/ die ooch alle dzie jaren verandert weert/ als alle ander/ deſe werdt ghenaemt ſchryver van't Matricola generael/ en heeft noch ander 3. ofte 4. onder-ſchryvers/ die alle dinghē ſchryven naer zijn bevel. Als nu in Indien die Sommer aen comt ende noodigh is eenighe armada uyt te ſenden om eenige tocht te doen/ ofte die ruſte te gaen bevvaren/ om die coop-vaerders ende trafficanten (die gaen en comen) te convoyeren ende te beſchermen/ende te beletten die Malabaren, hare vyanden/ datſe niet uyt en comen om eenighe ſchaden te doen/ gelijckſe eyentvel jaerlijcks doen/ ſoo werdt dan ſeghens September (de Sommer beginnende) den Trommel gheſlagen/ wie den Coninghē vvil dienen op die armade te vvater/ dat hy come op die Matricola, generael ghelt ontfangen/ende als dā vvert vande Vigorey verordineert een opperſte Capitein/ en ander onder Capiteynen/ op elcke Fuſte en Galeye/ſo dat op die Galeyen hyde hondert manven gheſetwerdē/ op die Fuſten hyde dertich/ luttel min ofte meer: deſe werden alle betaelt op die Matricola, na hare tytels/ elcke naer dat hy upt Portugael geregiſtreert comt/ende deſe betalinghe ghe ſchiet by quartels/ elcke quartel is drie maenden/ te weten: den ſlechtē Soldaet/ ſeven Pardauwen Xeen rijns ghenaemt/ elck Pardau dzie Teſtoené Portugalſche munte/ ende een eerlijck man negen Pardauwen/die Moſo da camara elf Pardauwen/ ende alſoo naer advenant/ende als dan boven dien gaen die Capiteynen de Soldatē bidden ende smeecken/ ende buyten hare beſoldinge ende ſalarijs vanden Coninghē noch yet geven upt haer eygen beurs/ want een pegelijck forcēt die beſte Soldaten te hebben/ende cooper veel dingen van victualie ende provande op haer eyghen coſten/ om die Soldaten te lyden te hebbē ende wel te tracteren: ende eeten ende Fuſten ofte Galeyen/ alteſamē aen een tafel/ende die Capitein tracteert altoos de Soldatē met groöter beleefthept/ende courtoiſye anders en ſoudense op lyen niet veel paſſen/ noch onderdanich weſen/ en die armade upt weſende loopt altoos laver die ruſte gants en weer/ en ſomtyds in eenighe haven en tot die maent Aprijl int leſte van dien comenſe weder in Goa verwinteren ende opligge/ en als dan is die obligatie vande Soldaten upt/ende een pegelijck loopt zijns weegs/ſonder yet meer onderhoudinghe te hebben van ſConinghs wegen/ende als dan ſoo paſſeert den Vigorey een certificatie vooz den opperſtē Capitein vande ſelfde armade/ waerinne hy ghetuycht hoe dat alſdicken Capitein deur zijn bevel in des Coninghs naem/ heeft upt geweeſt in zijnē dienſte ſo veel maenden/ bevvyſende die ruſte ende zee/ende eenige feyten gedaē hebbende ſtaven bzeede

Het Regiſter der opgheſchreven Portugeſen weert in Indien bewaert.

Coſtuymen eñ Trommel-ſlach om volck te vvater tot eenige ende andere oogh/ende in Indien.

Tytel eñ Solde der Soldaten.

Den Winter begint omtrent Aprijl/ eñ dan worden de Soldaten ontſlaghen dat ſy daer niet dienſt.

Costumen der afgevaerde Capiteynen ende Hollart.

bzecht in/ ende hoe dat hy op zijn eygen bosse ende costen heeft veel gedesponderert/tot dienste van zijn majesteyt/volghens die Capiteyn generael/voor auctoriteyt vande self de certificatie passeert voort alle ander Capiteynen en Soldaten/ elck een besonder certificatie naer die self de somme ende inhoudt/ desghelijer zijnder sommighe edel-luyden / die den Winters tafel houdē voor alle Soldaten die daer willen comen eeten/waer van sy insgelijcken certificatie trecken / ende van alle watse comen versteren/ welcke certificatie sy vergaré thien thaacks oft twintigh / ende gaē daer mede met oorlof vanden Viçorey naer Portugael /ofschiende daerinede recompentse van haré diensten/ naer uyt wijsen haerder certificatie/ hier by moeten dese bzieghen een certificatie vande schrijver vande Matricola generael / vande tijdt haerder residentie in Indien/ eñ hoe dat haer nopt eenige clausula van rebalderije op haer tijtel gheset is / desghelijcks van al officiers/ reken meesters/ vande munte eñ wapenen ter Oorloghe die mede/ victualie ende diergelijcke/de welcke dickwils de Capiteynen ende Soldaten / ende daer met schuldich blijven ofte quade rekeninge gevē/ waer van tcontoir aenteekeninghe gheset wert/op den tijtel van alsulcken persoon die verbroocken heeft/vā welcke Officiers altemael moeten certificatie hebben / als datse gē clausulen van eenige schaden genden Coningh hebben; met dese certificatie gaense naer Portugael en hebben al cenigh officie op die manopie om te erlangen / naer dat haer qualiteyt ende dienste gegunt sal worden; hebbense remand int Hof die voor haer spreeckt / ende met bzienghen om die handen te smeeren/ als dan werdē haer die officien ghegeven/voor drie jaren/ als Capiteynē/ Factoiren/ Schrijverschappē/ Rechters/ etc. en alle officien ende ampten van Justitien/ maer moetense selver gaē bedienē; sommige regenten oock wel met faveur om die te cōsporteren/ vercoopē/ ofte met haer wolheers in hoirwelijck te gevē/ende als dan wert die patente van sulcken officie in sConinghs cancelerije geregistreert / ende in Indien gesonden/ ende moet dan vande Viçorey gecontfirmeert worden. Dese officien worden altoos gegunt in vagante van die voor hem gheprobideert zijn/ ende als dan bestatigen het register/ hoe veel daerer voor hem zijn/ als die haren tijdt om is / ofte by aventuren sterven eer haren tijdt coomt/ alst dick gheschict ofte absent zijn/ soo wordt altoos gheprobideert die de naeste volght/ eñ by derhand is/ welcke is op't corte die ordinantie ende manieren van haer regieringe/ende oorloghs handel belangende. Die ander regieringhe vande rechten ende Justitie is als in Portugael/by dit naervolghende conterfeytsel machmen sien die rechte stract van Goa, met hare dagelijcksche handel ende vergaderinghe / diese Leylon noemen/ alles naer't leven afgheheeldt.

Manieren der Portugesen voor den Hollanders als sy wederom voor Portugael willē.

Voor gunsten van Slaven in Portugael comen t'cruijce Indische soldaten tot goede officien.

Hoe dat verscheyt is de officien der ghetrouwde Portugesen.

Dat 30. Capittel.

Vande Portugesen ende Mestiesen haer huyshouden, conversatien, trouwen, ende ander gebruycken en manieren van Indien.

De Portugesen houden veel Slavē ende Slavinnen om sich te dienen.

DE Portugesen/ Mestiesen/ende Christenen houdē seer rijck ende seer magnifijck hups; hebben gemeenlijck (als ghesept is) wijf/ sest/ thien/ twintich/ sommighe meer ofte min slaven ende slavinnen tot haren dienste/ een jegelijck naer zijnen staet ende qualiteyt/ te weten: wat die getrouwden aengaet/ ende zijn in alle haer dinghen in huys seer regulieren ende super / principalijck in haer spraet ; want hebben alle dagen haer schoonelijcken ende ander gewaet datse aent lijf bzagē/ so wel mans als vrouwē tot die slavinnē toe/ overmidts die hitte van't lāt; Die Portugesen worden alle uit gemeen gedēt met grooter gravitept/ sonder eenigh onderschepdt tusschen den edelen ofte gemeene Burgeren ende Soldaten ende in haer gang/ conversatie / eñ courtoysie alle onder malcanderē op een manier; gaende langhs der straten seer lācsaē/ eñ met grooter hooghmoedigheyt en opghelaschepdt / met een slave die haer eenen grooten hoet ofte heuvel voor ende over 'thooft draeght/ om te beschutten de Son ofte regen datse hem niet en raeckt ; oock gemeenlijck inden tijt van regen/ hebbense eenen jongen achter haer die een schaelaken ofte anderē langē mantel naer bzaecht/ om alst regent die Heeren om te doen; ende wesende voor den middagh/ draecht den jongen altoos een leren ofte fluwelē tuschendijē naer / om inde kercke Mis hoorende/ daer op te knielen, laten haer oock meestendeel het rapier van een slaef ofte jonghen naer draghen/ om haer niet te zwaer te vallē int gaen/ende haer gravitept te beletten. Wanneerse malcanderen tegen comē/een groot stuck eerse gelaē/ beginnen met eenen grooten Beselas Manos het lijf te buygen/ende die voet upt te steken/ malcanderē te groeten met die Bonet ofte hoet tot by naer die eerde toe ; desghelijcx inde Kercke comende hebben hare stoelen alle ghereet/ die haer slaven haer te voorē berept hebbē/ ende in comende staen alle die daer antrent zijn overendt / ende met die selve buygingē doen hem een groote reverentie; ende soo't geschiede dat jemandt eenige courtoysie doende was als die manier daer is/ ende den geenen die't gedaen wort daer wepnigh op passe / ende hem desghelijcks niet en dede/ sonden alleen om die oorsake hem vervolgen ende doen zijn hupt aen stucken slaen/ seggende: dat hy hē misprosen heeft / 'twelcke haer om gheenen waerom te lijden en staet/ want sonde die grootste schande vande wereit wesen/ so sy dat niet en wreecken/ ende als sy haer willen wreken van jemant die haer eenige onbeleeftheyt ghetoont heeft/ oft eenighe ander oorsake/ waer vandat het sonde mogen wesen/so vergaderen sy thien ofte twelf haerder vrienden/ bekenden/ ofte speelghenooten/ ende nemen den geenen waer daer sy't op gemunt hebben / ende slaen hem so langhe datse hem voor dood ofte wepnigh min laten liggen/ ofte doen hem alsoo deurstrijcken voor haer slaven; ende dit houdense voor een groote eere ende vromicheyt/ datse haer so weten te wreken/ waer van sy haer wel dozven openbaerlijck berocmē; ende alsse hem niet en begeeren te dooden/ doense hem wel dapper een dichte ende mozwe hupt cloopen/ met een dick riet/ ghelijck een mans been / dienen noemt Rambas, soo dat hy daer met voor acht ende meer daghen ghenoech heeft/ja latense dickwils alsoo voor dood liggen/ 'twelcke haer dagelijcse neringhe ende ghebruyck is/ sonder dat daer yet meer wert naer gevaelt noch om ghesien; Oock gebruycken sy langhe sackskens met sant gevult/ waermede sy malcanderen die leden in mozselen slaen/ en gants lam ende ghebzoken leden maken; Als yemandt een ander in zijn

Portugesen hare ghewoonten trent de Slaven.

Wercke ringhe hoe haer de Portugesen laten bevinden.

Die Portugesen wreken haer eygen eergiericheyt.

Onbermhertighe straffe der vergrijpers.

Langhe sare ken vol. Rams ghebruyt van Indien ghepeyt gebruyct.

Quoënsi se quanta foro viden area pandat
Plana frequens tectis splendida dives opum?

Vt mercem hic properet gemmis auroque nitentem
Ille abducta procul vendere mancipia?

Congesta huc videas Ganges quę portat et Indus
Insulę et Eoo. maxima in Oceano.

Hogerb.

Fori Goensis tabernarum mercium et mercatorum illud frequentantium aperta explicatio per Linschoten.

Claere opdoeninge vande merckt van Goa met haer winckelen waren en dagelicksche Coopluyden. door J. H. V. Linschoten.

44 en 45

Manieren vande visitatinghe der Bapsen.

in zijn huys gaet visiteren ofte besoecken/ al ist schoon dat den gevisiteerden een vande principaelste cardinaels is/ ende die visiteerder een slecht Soldaet ofte ander qualijck/ so is de usantie dat den gevisiteerden compt beneden aende deure met die Bonet inde hant/ met een groote beleefthept ende eerbiedinge/ ontfangt den genen die hem comt besoecken/ ende gheleydt hem also voorheen tot die Sale ofte camer vant zijn huys/ daer hy hem spreecken wil/ ende presenteert hem eenen leder stoel om te sitten/ alleer hy selver gaet sitté/ ende alsdan vraecht hy hem wat zijn begeerte is/ eñ hare reden volcomen hebbende/ gaet hem weder gelept tot aen die deure/ met die selfde courtoisie ende eerbiedinge met een Salas Manos achter aen; ende soo't saken waer dat hy so met en vede/ ende hem niet sitten presenteerden eenen elepné stoel sonder lepn/ te weten: minder ofte verachter als die hy voor zijn selven neemt/ souden hem die visiteerder qualijck te vreden houden ende voor een groote verachtinghe/ ende soecken alle middelen om dese injurie op den selfden te wreken; Wanneer sy hare Bruyloften houwen ende trouwen/ het sy wie dat het mach wesen / die eenich vermogen heeft/ nemmant uytgheschoudert / so vergaren alle die vrienden/ gheburen/ ende bekende te peert; die geen peerdé en hebben/ maké dat sy se leenen; zijn seer costelijck toebereydt tot vyftigh ofte hondert toe/ meer ofte min/ nae dat die persoon is / ende rijden soo altesamen in goeder ordinantie naer die kercke/ met hare dienaré/ ende hoeden voor die Son; die vrienden ende gheleyders voor aen / ende int laetste gheldt comt den Bruygom tusschen twee die so ghebaders noemé/ eñ daer naer volght die Bruyt die ghedraghen wert tusschen twee Comaeres, alle drie elck in haer Pallamkijn, wel ende op't alder costelijckste toegemaert/ ende daer naer volgen die Slaven ende Slavinné die achter aen loopen gelijck die iaght-honden/ ende alduys aende Kercke comende/ ende ghetrout zijnde/ nae die usantien ende ceremonien van die Roomsche Kercke / werden weder inde selfde ordinantien naer huys ghebracht/ ende sy huys comende/ digghen die ghebuyren ende naeste vrienden inde vensters op rijcke Indiaensche Tapetten/ ende begieten die Bruyt ende Bruygom int voorby passeré met roosewater/ ende ander welrieckende gedistileerde waterē/ eñ met Roosen/ Suycker-ceten ende confecturen ofte Rozen/ ende hebben int gheneert die per wat vande staet is/ hare slaven die op die Schalmeyen en Trompetten een lieflijcke melodije maké/ dat een lust om hoorē is: ende by't huys comende daerse woonen so nemen die Bruyt ende Bruygom met een inghen ende bruyghen ende groote reverentie oorlof van al die haer gheselschap wijsen hebben/ die alle rontom te peerde staé inde deur/ ende soo gaen die Bruyt / Bruydegom ende die Comeres boven inde vensters sitten met grooter gravitept / ende dan beginné die haer gelept hebben tot de getrouwde eere / een voor een / eenen loop ofte rum te doen / beginnende die ghebaders ofte Comperos alderverst / ende daer naer die anderen also vervolghende/ tot twee ofte drie malen toe / ende dit altoos met een ghedueurighe musijcke van Schalmeyen diese in Indien seer gemeen hebben/ want die van eenigh vermoghen is/ heeft er altoos van hem selven in huys, dit volendt wesende/ passeren alle voorby't venster daer de Bruydt eñ Bruygom sitté met een reverentie ende gaen deur/ behalven die ghevader ofte Comperos, die gaen boven inde Bruydt ende Bruygom haer ghelach biedende/ dan werden somtijdts conferturen ende Rasaperné voorgedient/ om eens water op te drincken/ ende naer somtijdts rontrayse diese de niet ghehouden toe weirschen/ gaen weck ende blijven allerhijlt drie ofte vier vande naeste vrienden/ alwaer een maeltijdt bereydt is / verpongh van spijse. maer costelijck/ de welcke sy metten lichten overlaen/ met verpongh reinoer/ ende sprongen daer naer terstondt metten Bruydt te bedde/ sonder eenige ander ceremonien ofte oncosté/ waermede die Bruyloft volendt ende uyt is. 'Tgheschiet dickwijls wel datse al met malkanderen te bedt zijn een paer uren voor der Sonnen ondergangh/ want en hebben die patientie niet so lange te beyden / als in dese landen. Wanneermen een kint sal doopen/ wort op die selfde manier gelept naer der Kercke met peerden / ende op't leste ghelidt comt die Peter alleen / ende daer naer volghende twee vrouwen te voet / den eenen met een groot Silvere ofte vergulde Becken vol vroots gebacken ghelijck in kalekingen / diemen in Portugael Rosquilhos noemt/ ende int midden een groote Wasse keerse/ vergult eñ fraey toeghemaeckt/ ende met sommige Goude ofte Silvere penningen doorsteké/ tot een offer voor die Pastoor die't kint doopen sal/ ende voorts bedeckt ende bestroyt met Roosen/ daer en vraecht een groot ende verheven silveren ofte vergulden Soudt vat inde een hant/ ende een Lampet vant selfde stof inde ander hant/ ele met rijcke ende costelijcke mwalen ofte handoecken op die schouderen hangen; daer naer volghen twee Palamkijns / inde eene sidt die Comere / eñ inde ander die Vroedvrouwe met het kint/ bedeckt met een costelijck cleedt ofte mantelken die daer expresselijck toe gemaert werden/ ende also die ceremonien vande doop inde Kercke volendt wesende/ wort weder nae huys gebracht met die selfde ordinantie, ende 'thuys comende/ hebbé die selfde manier van Musijck van Schalmeyen/ trommen/ ende loopen met die peerden voorby't venster daer die Comere sit/ met die selfde ceremonien als bovē vande Bruyloft. Dit is die maniere/ usantien/ ende ghebruycke vande ghetrouwde/ ende die gene die huys ende familie hebben: Maer wat die Soldaten/ dat ongetrouwt zijn is belangende/ daer en des Sonnens op de Armado te water: ende inde steden eñ op't land wesende/ houden haer alle int gemeen seer mangnifijck / ende gaen alle met grooter gravitept langhs der straten/ wel getracteert met haer slaven ofte gehuurden/ die haer den hoet voor de Son ofte regen naer ende over 'thooft dragen/ want men vint vande Indianen die haer daer toe verhueren/ voor den gheheelen dagh voor 15. Basarucos, dat is soo veel als twee stuyvers ofte een stooter / voor de ghene die gheen Slaven en hebben / ofte daer toe niet en willen gebruycken. Die Soldaten houden int gemeen met haer thien of thaelfdé huys/ alwaer sy onder haer hebben een slaef ofte gehuert Indiaen ofte twee die haer dienē / ende die hebben eñ clerderen wassen/ ende hebben een stoel vier ofte vijf met een tafel/ ende elck een bedt; haren cost is Rijs in water gheseoden met wat ghesouten visch ofte ander toespijsen wanneer valeur / sonder vroodt / ende claer Fonteyn-water tot haré dranck / waermede sy wel

Manieren der Kinder-doopinghen.

Overgulde Wasse keerse op kinder-doopinghe/ eñ ander ceremonien.

Ghetrouwde der ongheho-de Soldaten.

Indianē verhueren haer aen den Portugesen Soldaet/ op wraet en te dienen te blijven.

Nach vande ceremoniepen der Portugesen.

Herrelijcke heerlijcheyden der Bruyloften der Portugesen.

Costelijcke Bancketten vande ghelesten/ ende verscheydenheyde der Bruyloften.

Courtoisie eñ beleefthept der Bruyde als ook van Bruygom gasse maekt/ etc.

Ghemeenschappe der Officiers ende Hooftpersen der Soldaten.

sp wel te vreden zijn; wat haer cleedinge aengaet / hebben onder haer allen altemets een goet habijt of te twee van Sijde gelijckt daer 't ghebruyck is; ende als d'een uytgaet blijven d'ander in huys sitten, want in huys en heeftmen geen cleederen van doen; ende sitten alle het sp wie dat het soo is, alleenlijck int hemdt ende sijnen borssen aen / eñ voort 's bloot door die groote hitte / want al gaetmen twintichmael op eenen dagh uyt / soo salmen haer soo veel mael cleeden / ende elckē mael weder ontcleeden alsmē 't huys comt. Sommige Soldaten hebben eenige Edelmannen of te Capiteynen / die haer altemets wat gelts by leggen om haer te cleeden / om datse wederō alst tijt is bereyt soude wesen met haer te gaen inde armada des soomers eñ oock om haer te vrient te hebbē / by nacht ende ander tijden / haer te gelyden of te haer te helpen wreken alsser eenighe in jurie of te leet gheschiet is / ghelijck verhaelt is / wāt die in Indiē die meeste Soldaté te vrient heeft is de meeste autsté eñ behoeftē in summa datse haer op dese manier altesamē eerlijck onderhouden sonder onderschept daer aen te sien vande beste vant lant; Veel ende meest hebben hare principale assistentie ende onderhout vande ghetrouwe vrouwen vande ander Portugesen ende Mestisen / ende oock Indiaensche Christē / die altoos goede uytrechtinghe ende handtgiften doen / om hare boose begeerten ende onluyschept te verssaden / twelck sp uyt hemelijck genoech weten by te bringen; daer zijnder oock die haer generē die eenige faveur van vrienden hebben / niet sier ende baer te trecken / niet eenighe traffijcke eñ handelinge van coopmanschappē / welckmen Charijens noemt / dese verwoyen 'toffitie van soldaetschap inde armadas te varen ende den Coningh te dienen / want als gheseyt is / daer niemant tot ghedwonghen wert / al comense int register van Portugael; niet tegenstaende behouden evenwel den naem van Soldaet so langhe alsse eenloopent ende niet ghetrout en zijn: die Soldaten begevē haer hedendaeghs meer tot Charijnen ende coophandel te drijven / dan om den Coningh te dienen / nt zijn argrepen / voorsake dat die Capiteynen ende edellupden beginnen te verslappen die Soldaten goet te doen / voor datse in voorighe tijden plegen te doen; Desghelijcks soecken alle meest haer tot rusten ende wellustē te begevē / waer om haer so yt comen te weerck tbrenghen liever tot handelinge begeven van d'een plaets op d'ander te trecken / ende te trouwen eñ weder te slaen / eens derlo dat die dienstē wepnigh betaelt worden aende slechte Soldaten / om dat wanneerse al hebben thien of te twintich certificatie van haré tijt ende diensté gedaen / so en hebbense die macht niet om die reys naer Portugael te doen / ende eenige presenten met te nemē / om aldaer te schencken / want sonder dat / so niet veel gehoort noch gesien en zijn / eñ ooch alse al schoon eenigh offitie of te ampt naer hare qualiteyt verreghen hebben / soo loopt het so langh aen al eer den tijt comt dat sp se mogtten bedienen / datter so veel naer een offitie of te ampt staen / ende d'een naer d'ander ghepromoveert wert / dat dickwils den tijt met het leven volepndt / al eer den dach verschijnt dat sp een beurt crijgen, ten anderē die verdrieghyt vāde weeld eñ perijckel vāde lāgduerighe Zee-vaert daer menighin Indien blijven / ende hem aldaer te gheneren / so hem dat beste eerst voor der handt comt; Ghy alle

Wanneer de Soldaten ghehouden Soldaten.

Soldaten; begheven haer veel tot coophandelinghen.

Cleynonderhoudt ende quade betalinghe is de oorsake dat de Soldaten haer tot coophandel begheven.

De onluyschept der Soldaten is oorsaeck dat sp wepnigh landen gheconquesteert worden.

dese oorsaken en werdt altanz in Indien die oorloghe so wepnigh niet ghedreven noch nieuwe landen gheconquesteert ende ontdeckt / alst wel inden eersten geschieden / die doen alleenlijck streden om prijs eñ eere te verwerven / eñ goede fame na te laten maer nu ter tijt zijnse al om rapen uyt / so wel die Vigoreys, regierders / als alle d'ander / ja tot die Geestelickheyt toe / en wort wepnigh gepast op 't gemeene landts welvaert ende des Coninghs dienst / dan alleenlijck hare particulaire interessen / eñ maken hare rekeninghe dat sp daer maer drie jaren elck in haer ampt zijn / waerom expresselijck seggen: niet te willen verbeteren dat andere voor haer niet gedaē en hebben / laet soo ghen die naer comen / want die Coningh haer sulcke ampten ghegeven heeft / om haer dienst te betalen / en niet om 'landts profijt te voorderen / daerom en werter tegen woordigh in Indien niet meer gewonnen noch ontdeckt: maer eer verliesense altemets hier en daer een plaets / hebben genoech te doē datse behouden en beschermen datse besitten eñ van langen jaren in haer gewelt hebben / ende datse die custe ende Zeevaert schoon houdē / hoe wel daerer menigh Coopman moet het zijn verliesen / aleer eē jaer ten eynde gaet / voor de onwyligheyt vande Zee / ende onachtsaemheyt vande Portugesen ende hare regieringhe / ende is te bedruchte dat het alle dagh sal vercargeren / alsmen openbaerlijck macht sperren daer op letten de / waermede ghenoech verhaelt zijn de manieré der Indische Portugesen / ende hare ysantien van oorloge die sp al te water plegē / wāt te lande en cannē niet repsen / overmits die verschepde Coninghrijcken eñ namen van volcken die onder malcanderē altoos oneens zijn / ende sommighe vrienden ende onder vpanden vande Portugesen: want die Portugesen hebbē alleenlijk sommige plaetsen / sterck eñ Fortressen met haer havens op die Zee-kant gelegen / sonder pet binnē het land inwaerts te hebben / als wp inde beschrijvinghe vande custe verclaert hebben; Wp dese naervolgende figuere machmen sien hoe die Portugesen ghetrouden en Soldaten in Indiē langs der straten gaen / desghelijcx hoe dat sp te peerde rijden / niet alleenlijck die Edel-lupden: maer elck een die eenige macht heeft eē Peert t'onderhouden / soo Coopman als Ambachtsman wie dat die zijn / ende hoe datser laten dragen inde Pallamkijns; ouer die straten ende veur die stadt alst haer niet en lust te peert te rijden oste te voet te gaen; oock soo machmen sien het fatsoen vande Fusten daerse met ten oorlogh te water varē / die welcke hare vpanden die Malabaren oock ghebruycken: want anders geen schupten noch Schepen en hebben; dorender groot quaet met / zijnse seer licht / so wel te seylen als te roepen / men gebruycktse oock tot coopvaerdije / om die bequaemheydt daer mede ouer wegh te comen.

Portugesen vlieden voor den vpandt.

Het beschrijven der conquesten / fel verthoonen der Portugesen ontsettinge.

Dat 31. Capittel.

Vande manieren ende ysantien der Portugaloysers ende Mestisen vrouwen in Indien.

DE Portugesen / Mestisen oste Christenen vrouwen in Indiē sietmē seer weynich want sitten meestendeel verborghen in huys / eñ en gaen niet uyt dan seer selden / alsse te Kercke gaen of te malronderen gaen visiteré / twelck noch seer selden geschiet / ende daer en buyten alsse uytgaen

Portugesen vlieden voor den vpandt.

wordē

Geſtus et habitus tam civium que militum Luſitanorum in oriente agentium, cum publicum prodeunt.

Contenantijen en habyten der Portugeeſers ſo burgers als Soldaten in oost Indien als ſe op die ſtraten comen.

Naves celoces seu biremes, quibus Bello et transportandis mercibus utuntur Lusitani, et eorum hostes Malabares.

Fusten welcke die Portugeesen en haer vianden die Malabaren gebruycken ter oorloch, en om coopmanschap te voeren.

N. Linschoten.

Joannes à Doetechum fecit

Naute Arabes quibus naves suas regendas Lusitani committunt in quibus cum uxoribus ut plurimum habitant.

Arabischer scheepsluyden, welcke die Portugeesen, haer scheepen vertrouwen te regeren, in welcken sij oock met haer wyven meest woonen.

Habitus Abissinorum quibus loco S. Baptismatis frons nutiritur.

Habyten der Abissynen wt paep lan slant welcke in plaets van doop gebruycken brantmercken int aensicht.

61 en 62

Hac forma Lusitanorum nobiliores et qui opulentiores se gestari jubent

Op deſe maniere laeten haer die Portugeeſen dragen die van affcomſte en vermoegen zyn.

Hoc habitu, qui e Lusitanis Nobilitate aut dignitate clariores in India fere conspiciuntur per plateas obequitant.

Op dese maniere ryden gemeenlick over straeten die Portugeesche Edellieden Regierders en Raetsheeren.

woꝛdē noch seer wel bewaert / want worden ghedraghen in een Pallamkijn met een cleedt ofte matte bedeckt / so datmense in gheenderley manier siē en can; wanneerse ter Kercken gaen ofte eenige visitatie doen / hebbē seer costelijcke cleederē aen / ende gouwe Brasseletes ende Manillas aen haer armen / ende costelijcke ghesteenten ende Peerlen aen haer oozen hanghen rieuen wel Juweelen ende Clepnodien; die cleeren van Damast / Fluweel / ende Broccado / wāt die Tyde is het slechtste datmē dꝛagen mach; in haer huysen alle int gemeen gaen met blooté hayze ende ontdeckten hooft / met een hembelken gemaeut Baju, twelck haer comt tot ober den Navel / ende is so fijn datmender het geheele lijf door siet / eñ vande Navel nederwaerts dꝛaghen maer eenen geschilderdē doeck dꝛie ofte viermaels om't lijf gheworpen; dese doecken zijn seer crap gemaeut / ende somwijlē costelijck met alle figuren eñ loof-werck van diverschē coleuren / dooꝛts is die reste van't lijf bloot / sonder pet aēde beenē noch voeten te dꝛagē / dan met de bloote voeten inde mupten ofte Pantoffelē / gelijck ooch de mans doē selfs. Dese dꝛacht hebbense altoos int huys / uut ende jonck / rijck ende arm / niemant uytgheseondert / want sy niet uyt en gaen / dan seldē / ende dat bedeckt ende gedꝛagen / ende wat datter binnenshuys van doen is dat besichtigen die Slavē ende Slavinnen; Die vrouwen en eeten gheen bꝛoodt ofte seer selden / noch ooch die Slaven noch Slavinnē / niet datse sulcks laten om die diepte / want sy seer ghenoegh enden grooter abondantie / dan zijn so gewent op het Rijs te eeten / dat sy selfs anders niet en begeren / twelck sy koken met water / ende eeten met eenige gesouten visch / ofte een ghesouten cruyt ghenaemt Mangas, ofte met eenige anderen compost van visch eñ vleyesch gemaect met sop dat zijder op gieten / ende alsdan eeren metten handt / want nē daer gheen dingh met lepelen en eet / en soo zijt je mandt saghen doen / soudender met spotten; Desghelijcx wanneer sy dꝛincken / hebben een manier van Potgiens gemaeckt van zwarte aerde / zijn seer fijn en dun / op die manier vande pullen hiernen bpons ghebꝛuyckt om die bloemen inte setten / ende binnen inden hals is een schildeke vol gaetgiens; Dit cruycken wordt ghenaemt Gorgoleta, om dies wille dat als men wil dꝛincken soo houdment om hoogh om niet aende mont te raken / eñ alsdā comt het water door de gaetgiens die binnē inden hals int schildeken staen / ende loopen al gorgelende inde mont sonder een dꝛuppel te storten / twelcke sy doen door groote cꝛuyghery / en dat niemandt het aende mont sonden setten ende wanneer daer iemand eerst nieu van Portugael comt / eñ wil dan beginnē te dꝛincken op haer manier als voorseyt is / ende door die ongewoonte hem bestoꝛt / hebben dan een groot playsier ende belachen hem / eñ heeten hem Reynol, welcke is een spots wijse naem / van die eerst nieu upt Portugael comen / ende haer noch niet en weten niet die gebruycken eñ andere ceremoniē te houden op die Indianesche manier / ende worden int eerste seer nageroepen langhs der straten gaende / tot dat sy door gewoonheyt die Indianesche manieren aen wennē / daer sy haer wonder wel terstont weten toe te begeven. Die mans zijn seer jaloers van hare vrouwen / want en sullen geen ander mans persoonē in hare huysen dꝛengē hoe goede vrient dat hy soude mogen wesen / die zijn vrouwen ofte dochteren sonde mogen siert / ten ware eenige compere ofte andere getrouwde met zijn vrouwe in gesellschap / en datse alsoo metten anderen nieuwers op een speelhuys ofte elders gaen vermaken eñ verlusten / altoos wel omringt met hare slavē ende slavinnen tot een bewaernisse ende dienste; so jemandt aen die deure quam vꝛaghen naer den man soo loopen die vrouwen ende dochteren terstont binnen ende verberghen haer / ende alsdan blijft die man alleen om die dā huysen beschreydt te doen; ooch soo en laten sy gheen mans persoon / het sy hoe naer maechschap die soude mogen wesen / die ober die vijfthien jaren passeert in huys woonen; daer vrouwen en dochteren zijn / al waert haer eygē Soonen / of hebbē pelwers beneden of bezijdē het huys eenige camers ofte huysen daerse woonen eñ bpde vrouwen niet comen en mogen / ende al daer senden schaer reten ende noodꝛuyst; want is dickwijls geschiet datmē die neef heeft gebonden bp zijn oomis huysvrouwe / ende den broeder bpde broeders Huysvrouwe / ja den broeder bp zijn suster / welcke icker sommige gheken hebbe die op sulcke fepten bevonden zijn / ende die vrouwen met de self de van haer eygen mans also zijn omgebracht; Die vrouwē zijn upter maté Luxurieus eñ onkuysch: want men winter seer weynigh al hebbense ghetrouwde mans / ofte sy hebben daerenboven noch een ofte twee van dienen noemt Soldaten / daerse met boelerernoy dat te weeghe te brengen / soecké alle practijcken ende listigheyt / deur beschrijvinge van hare Slavinnen ende Coppelerssen bp nacht eñ ontijden / ober muren / secken / ende daecken / hoe seer datse ommers bewaert zijn. Oock hebbē sy eē cruyt ghenaemt Dutroa, twelcke heeft een saet / het sap daer van uytghestooten doen sy pelwers in / ende gheven't haer mans t'eeten ofte te dꝛincken / ende terstondt wordt den man al of sy half uyt zijn sinnen ende sonder ghevoelen waer / ofte gheheel sot / allachende / ofte neemt hem sonderlijck Rapende / gants ende al ghelijck een doot lichaem / in summa dat sy in zijn presentie mach doē al wat sy wil / ende niet haren Boel haren wellust pleghen / sonder datter die man eenige kennisse af dꝛaecht / dit soude hem alsoo dueren 24. uren lanch / maer wanneer sy hem zijn boeté met cout water wasschē / comt weder tot zijn selven / ende weet nieuwers af / want meent dat hy gheslapen heeft.

Annotatio D. Palud.

Dutroa, van sommighe Tatula gheheeten, van andere Datura; op Spaensch, Burla dora: op duytsch, Igniel kolben; in Malaba Vomata Caya; in Canara, Daturo; op Arabisch, Marana, van die Perssianen ende Turcken, Datula, Die beschrijvinghe van die Cruyt ende dese Vruchten, leest die Herbarissen: Soo yemande een halve draghme van dit saet in krijght, blijft voor een tijdt zijn sinnen beroofst met een ghestadigh lacchen, &c.

Daer wert ooch menighen man vergeven van hare vrouwen alsse hē maer moede zijn: want weten te maken een vergift ofte serijm / het welcke sal den persoon diese't in gheven / dooden op die ure datse willen / ende t'eenigh haer naer bereydt hebben; sy maken dat het ses jaren een int lijf can dueren sonder pet te beschadighen / ende als die ure genaeckt haer zij't op ghemaeckt hebben sal daer met deurgaen sonder een half ure te faelgieren; maken dat een / twee / drie jaren / maenden eñ dagen / ghelijck

Ghem maisperwonen bouen 15. iaren / al waeren oock eygen kinderen mogen woonen in huysen haer Vrouwe ofte Dochteren zijn.

Ghebeurlijcke luxurie eñ onkuysheden der ghehoude vrouwen / &c.

Best der vrouwen om haer ontreyst te beschermen / door ee Tartsche dranck diese haren eygen mans ingheft.

Vrouwen bevestigen haer maniers / &c.

gelijck't haer inde fantasie comt/ gelijch ick't
aen veel gesien hebbe/ en daer seer gemeen is.
Oock wordender veel Vrouwe vã haer eygen
Mans onghebzacht en ghedoot wanneer sy
haer in overspel vinden / ofte daer maer suspitie ende vermoeden af hebben / so sterckense
haer die keel af / en gheven dzie ofte vier ghe-
tuyghen datter vzeemde Mans bi nacht en
ontyden ofte by daegh in hare huysen ghecom-
men zijn by haer Vzouwen / ofte pelwers el-
ders / hoe dattet sonde moghen wesen / waer
mede verstant weder by en wanck zijn naer
die Wetten ende Loyen van Spaengie ende
Portugael / ende moghen verstant weder een
ander trouwen / alle het welcke niet en helpt
om haer behzeest te make / ende hare onbuyse
heyt af te breken / doch worden jaerlicks
ontallijcke also ongheb zacht van haer eygen
Mans / ende is so gemeen / dat niemder gants
ghenn verwonderinghe af en maeckt / door de
ghewoonheyt : Die Vzouwen segghen oock
plat upt datter geen beter doot en is / als also
te sterven: want segghen datse also door liefde
ghesacrificeert worden / dat haer dunckt eer-
lijck te wesen. Die Vzouwen zijn in't gemeen
van naturen seer repn ende prentich so wel in
haer spysen als aen haer personnen ende lijf:
want boven dien dat het dagelijcks al schoon
is wasse aen't lijf vraghen / soo hebbense noch
voor een ghebruyck haer alle daeghs vande
hoofde tot de voets 't gheele lijf te wassen / en
dickwils tweemaels / des smorgés en smiddaeghs / ende so menighmael als sy haer ghe-
voeght doe ofte water make / ofte excessie heb-
bé met hare mãs / sullé eicker reys haer weder
wassen / al waert ooch 100. mael op eenè dagh
ende nacht; zijn van wegen hy werckè / en seer
ghenegen tot welrieckende kruyderen / oock
tot dit Perfumeren / Wieroockten / ende haer
over't lijf ende aen't voorhooft te smeren met
welrieckende Sandalen / ende ander dierghe-
lijcken houten / diese daer toe met water aen
stuckè malen ofte wzyven; Oock gaense eenen
gheheelen dagh knauwen bladeren / diemen
heet Betele, met kalck / ende een Fruyt ghe-
naemt Arrequa, waer van wy op een ander
stellen tracteren by de Fruyten ende specerijen;
Dese Arrequa is sonderlinghe so sterck / datmen-
der by naeht ghehoel vzouwen af werdt / ende
gants ginder en wert sumselven / hoe wel in't
aensien ende ooch in smaeck by naer hout ofte
wortel ghelijck is; Dese dzie dinghen sittense
eenen gheheelen dagh en knauwen / ghelijck
die Ossen ende Koeyen en kauwé / swelgen het
sop daer van in / en spouwé die rest upt / waer-
mede de mont so roode ende swart maké / dat
het voor die't niet ghewoon en is / een walch
om sien is / alle het welcke met het wassen /
wieroockten / smeré mette Sandalen / hebben
geerft vande Indiaensche Heydenen / die alle
dat selfde in manier ende ghebruyck hebben
van oude tijden af tot noch toe. Seggen dat
het die tanden conserveert ende goedt sout;
dienstigh voor die Mzghe / ende teghen stin-
kende asem ende mont / in somma dat sy't so
gewoon zijn te knauwen dat waer datse gaen
ofte staen / moeten altoos dese bladeren met
haer toebehoort by haer hebbé / ende die Sla-
vinnen desgelijcks gaen't altoos over die stra-
te kauwen waer datse gaen / jae zijn daer toe
so ghewent / dat sy haer laten dzucken sonder
dat niet te moghen leven: want haer gemeen
werck is eenen gheheelen dagh te sitten als de
Man upt is achter die Mat die voor't ven-
ster hangh / altoos met het Betele te knau-
wen / ende sien passeré het volck op die straet
sonder ghesien te wzyden / dan alsser yemandt
passeert die haer aensiet / ende eenigh een ge-
sicht willen geven / dout die Matte op / waer
mede sy den voorby passeert / een groot fa-
veur doet / ende met dusdanighe vertheonin-
ghe ende oogh sprecken / maken haer beginselo
vã vzyagie / welcke sy daer nae met die Sla-
vinnen ten effecte vzenghen / daer sy dupbel-
schelijckheyde toe weté te vinden: want nacht
en dagh anders nieuwers op practiseré ende
ganschelijck haer werck daer af maken / en om
die naturen daer toe stercken / ende die vier-
ighe begheerten te meer te verwecken / eten
oock meest dese Betelle, Areeca en Kalck / ja
hebbent snachts by haer bedde staen / ende be-
halven dien / soo etense handevol Oroff-na-
ghelen / Peper / Gengibver / ende een gebarste
specie / ghenaemt Cachunde, die van alle spe-
cerije ende heete kruyderen te samen gemenet
zijn / ende andere dierghelijcke specien / alles
om die luxurie te vermeerderen.

Annotatio D. Palud.

Cachunde is nae mijn opinie gemaeckt uyt
die specien Galiæ Moscatæ, met sap van Soer-
hout, zijn swarte koeckens, daer sekere Cha-
racteren op staen: inden eersten seer bitter van
smaeck, eyndelicken seer lieflijcken ende soet,
het hert ende die maghe sterckende, ende ee-
nen lieffelijcken asem ghevende.

Eñ en latende met allem genoegé dat voor
hare allerrijsch te gebruycké: maer doé noch
daerenboven die mans dupsent dierghelijcke
kruyderen tot nieuwen / willens ofte onwetens /
om hare wellusten een versadinge te gheven /
dat hare evenmael met geen dinghé ter werelt
can versadet; zijn ooch seer gemeen in eenige
cisternen ofte baden / hare recreatie nemende
met zwemmen datse gemeenlijck alle seer wel
weten te doé: want daer zijnder seer weynigh
oft sy souden een goede Revier van een half
myl over zwemmé / waer mede dan de vzou-
wen genoegh is / ende willen in ander dingen
voorbaren / die figuré ende af beeldinge om
die te beter te verstaé / machmé sten hier naer
alwaer staen de vzouwen cleedinge alsse inde
Kercken ofte upt gaen / so wel van die jonghe
dochters als van die ghesouden / ende wedu-
wen / diemen elck in haer dracht mach onder-
scheyden / oock ghelijck alsse in huys zijn / met
het schoteltgien met Betele inde handt / hare
daghelijckse verkanwinghe; ooch hoemense
over die straten inde Pallamkijns draeghe met
hare Slavinnen voor achter en bezijden
loopende; ooch gelijckse by nachten met hare-
maimé en Slaven gaen eenige affaté te win-
nen / ofte die Kercké bynacht gaen besoecken /
twelcke sy ghebruycken op die manier van be-
waerden / want alsdan te voet gaen / waer nie-
de sy mogen niemder verdienstè te verwer-
ven / twelck haer daeghs niet toe gelaté wert:
wãt sy so veel niet betrout en zijn dese Bewar-
den ofte nacht visitatien houden sy voor een
groote recreatie eñ vypsheyt: want sy daer op
hoyen ende wachten ghelijck die kinderen na
die kermissen eñ ander feesten / desgelijcks die
Slavinnen dese in weerdé houwen / en niemer-
meer upt en gaen dan op alsulcke bewaer-
den ofte inde Kercken op die feest-dagen met
hare vrouwen achter 't Pallamkijn, op wel-
ke dagsten hare boelen adverteren / ende laten
die vzouwe alsnoch inde Kerk ofte uit gaen
nemen

Mans doodt haer eygben Vrouwen om ontucht.

De Vrouwen achtent een sacrificie van haer eygben mans ghedoot te wesen.

Hare vreemde ceremonien van opwrmaghe tegen ghedane ongheleghenheden groote ontsteltenisse.

Gheneghenheyt der vrouwen tot welrieckende perfumen ende ander soete kruyderyen.

Vrouwen vlieghen ende cuschijn als Zwanen.

Kromheden der tanden / maghe ende asem suyvert te behouden.

Bewaerders der kercken ghenaemt Pallamkijns.

L. à Doe fc.

Lectuli quibus Vxores et Filiæ Lusitanorum contecte gestantur

Coetskens daer de Portugeesche Vrouwen en Dochters bedeckt in gedraegen worden.

Ratio qua coelo pluvio et alias Lusitanę gestantur
comutantibus ante retro et utriumq; famulis

Maniere vandie Portugeesche vrouwen en̄ dochters te draegen
alst regent en̄ oock op ander tyden met haer slaven
en dienaers voor achter en besyden

48 en 49

Lusitana . templa noctu invisura . comitata marito . et servis .

Een Portugeesche vrouwe verselschapt met hare man en slaven des nachts die kercken besoeckende .

Virginis Lusitanę in India gestus et amictus.
Cleedinge en dracht van een Portugeesche Dochter ofte Maecht in Indien.

Matronarum et conjugatarum foras prodeuntium vestitus et ornatus.
Der Portugeesen gehoude Vrouwen habyt en cyraet.

Viduarum Lusit. amictus quem iterum nuptę deponunt resumpto nuptarum habitu.
Cleedinge en dracht der Portugeescher Weduwen welcke weder houwende afleggē, weder aen nemende der gehouder dracht ——

Vestitus et comptus Mulierum cujus cunque ordinis et ætatis intra ædes.
Der Vrouwen cleedinge ēn hulsel binnen shuys van wat staet en ouderdom die zyn.

Portugaesder Slavinnen/ den de Jonge gheseit is in haer ghevolghe de Meerderganghers te spijsen te setten.

nemen eenē sluyp-ganck pelvers in een winckel of te kroech/ diese daer toe op haren duyn hebbē/ alwaer haré Boel de leus weeh heeft/ ende metter haest een spijsinck reps doen/ ende stracks weder haren weegh volghē/ eñ sē dat sy eenē Portugees ofte eē wit Man tot haren Boel heeft/ so daer mede soo verheven/ datse meent datter niemant by haer te gelijcken en is/ waer op sy dan onder malcanderen haren voē dragen/ en stellen hare Meesters eñ Vrouwen al af/ seggē om hare Boelen eñ bollapers te geven/ met welcke soldije haer veel Soldaten haer beter generé/ dan als sy wandē dienst wandent Coninghē ontfangen/ eñ soo dese Slavinnen eenige kinderen crijgen/ blijven voor de Meester/ te daer seer wel met te vredē zijn/ want blijven hare captijven/ en waer sackē dat die waders Portugesen ofte andere vrije personen waren/ eñ mogen alst kindt geboren is/ binnen 8. dagē een gaen betalen dat het haer kost is/ eñ betalē de Meester een cleyne somme gelts/ dāt recht daer toe geordineert/ waer mede sy blijft tamelijck niet de Vorder/ eñ soo't over die 8. ofte 10. geseete dagen passeert/ en daer na niemant en quā talen/ al ist schoon van een wijf man/ eñ daer nae het self de gram epsschen so ist des moeders heere captijf/ ende macht dan houden op so hooghsten eñ leeghsten prijse alst hem gelieft/ sonder dat hem jemant marsj dwingen dat te verkoopen: Het geschiet selden ofte nimmermeer/ dat een moeder haer kinde ombrengt ofte weegh werpt/ ofte die Vader voedert/ al waerse noch soo arm/ wijs ofte captijf: want sy meer met eē kinte yoche/ eñ haren room op dragher/ print zelfsch alst dā een wit man is/ dan op alle dē schat vande werelt/ eñ sullent den Vader om geē duck ter werelt over gheven/ ten waer datment haer hemelijck ontstael ende alsō ontvoerdē. Het opvoeden vande Portugesen Meestisen eñ ander Christen kinderen is/ van datse gheboren worden naeckt/ alleenelijck met een cleyn cozt hemdekens/ ghelijck die Vrouwen Baju over't lijf/ sonder pet meer/ tot datse den ouderdom hebben/ om inde broeck ofte 't pack te dragē. Op wrzaen ghe voort ende gespeent sommige van hare Slavinnen ander vā Indiaensche Vrouwen/ die haer daer toe verhuren eñ meesters Figueren eñ conterfeytsel mē mach sien achter 't Palleijsken gaende/ daer die Vrouwe gedraghen worde/ ghelijck als sy ghemeenlijck al gaende het kindt draghen/ alles nae't leven afgemaeckt.

Slavinnen kinderen blijven des Meesters Captijven so de Vader geen Portugees is.

De Slavinnen houden haer kinderen in seer groote Eere.

Wat der kinderen cierdom/ etc.

Dat 32. Capittel.

Van de Vigorey, van Portugael in Indien, ende zijn regieringhe binnen Goa.

DE Vigoreys des Coninghs vā Portugael werdē naer Indien gesonden alle 3. jaren een sonderlinge; sommijts blijfdē oock wel langer/ na des Coninghs believen/ maer seer seldē; Houdt zijn residentie binnē Goa, welck is die Hooft-stadt; vā daer wert gheseit Indien geregiert; Alwaer worden jaerlijcx die Armaden te water doe gemaeckt eñ uytgesonden/ als geseyt is; Heeft zijnē raet/ Tribunalen/ Cancellarye eñ rechteren in als ghelijck in Portugael; eñ alle rechtē eñ Justicien worden door hem volbracht eñ voldaē in des Coninghs naem/ met segenckende/ soo't saken van groote importantie zijn/ van eenige rechten die't Casel aen gaen/ mogē appelleren nae Portugael maer in Crimineele inemant/ dan die de tijtels van Eel-man hebben; Desē en mach de Vigorey ten uyterste niet stenderen/ maer wel ghebruycken seynden na Portugael/ ten waer door particulier bevel vanden Coninghe: Jn zijnen staet houdt hem seer magnifijck: gaet wesnigh uyt/ dā somwijlē op eenighen Sondagh ofte Heyligh dagh/ als hy te werts ter Kercken gaet/ eñ m't uytgaen heeft zijn trompetters eñ Schalmeyers/ die inde galderije vā zijn Palleys eē lustige Musijck maken/ eñ upt rydende wert gelept en gecompangiert van alle den Adel ende Burgerē die Peerdē hebbē/ met zijn hellebardiers te voet/ bezijdē eñ achter hem; ende inde Kercke heeft zijnen een-stoel in't hoogh Choor/ met Fluweel eñ verguldē nagelen gevoepert/ ende een Tapijt met 2. Fluweelen kussens onder zijn voeten eñ linden/ eñ voor hem een cleyne stoel/ dwarsch gheset met een Fluweelen kussen/ om met zijn armen op te liggen/ eñ zijn Edelmannen sitten by hē: maer buytē 't choor/ eñ heeft zijn Cappellaen die by hē staet/ die voor hē bidt/ eñ de Aerts-bisschop sit alleenlijck aē zijn slincker zijde/ als die mede inde Kercke is/ op de selfde manier vā serel stoelē eñ kussens/ al waer sy ghedient worden met alle die ceremonien als die Coninghē van Portugael in hare kercken plegē gedient te werden/ eñ als sy weder in zijn Palleys comt/ wort dē weder die Trompetten eñ Schalmeyen geblasen/ gelijck als in't upt gaen: Jn't Palleys aen zijn sael heeft zijn wacht vā Hellebaerdiers. Binnē inde groote Sale daermē gemeenlic dē raet houd staē nae't leven geschildert alle die Vigoreys die in Jndien geregiert hebbē/ vandē tijt dat het ontdeckt eñ gewonnen is geweest/ ende voordēr telckē by geset die na comē; Desgelijck inde buytenste Galderye in't incomē wan't Palleys staē geschildert alle die schepē die vā dat Jndie ontdeckt is geweest tot hedē toe/ die alle jarē upt Portugael gevaré zijn/ elck jaer op zijn selven/ met namen en toenamen vande Capiteynen vande self de schepen/ met een aenteeckninghe die ghebleven zijn/ oft eenighe weerinde fortuyn gemoet hebben/ alles na de waerachtigheyt af geteeckent/ tot een eeuwighe memorie/ en wordender alle jaren bygheboecht die daer nae volghen/ ende jaerlijcks derwaerts gaen; Die Vigoreys hebben voor een usantie in't eerste met haerder regieringhe te gaen visiteren dié omliggende fortressen/ te weten langs die custe strechende tot 50. 60. oft 80. m. ist nōde noodt eñ zijn zijde vā Goa, om te besiē hoe die regieringe vāde fortressen toe gaet/ hoemde in alle goede ordē sorchinge: maer latent meest door eē ander doē/ ofte wānneer zijt se ss doē/ is meer om hare cas te vullen eñ yet eenē te crijgen dā om des gemeene lands welvaert te verwoordē. Die Vigoreys hebbē groote inconst/ eñ doen al waese willē/ mogen dispenderē/ geven eñ houwen vā des Coninghs domeynen/ die seer veel zijn/ al wat haer lust en gelieft: want staet al in haer gelievē/ met volle eñ absolute macht des Conincx/ in summa/ dat sy een groot gelt eñ Juweelen tē samen schrabben dat onuytspreckelijck is: wan't crijgen behalvē hare groote inwinsten eñ ghesetten salaris/ wonder veel presenten/ giften ende ghescheneken van alle weghen: want is die usantie/ wānneer die Vigoreys versten in haer regiment comen/ dat alle die omliggēde Coninghē die met haer in unió/ vbyacht eñ peijs zijn/ sendē alsdā tot ēē nieuwe confirmatie hare Ambassadeurs mē groote gaven

Die Vigoreys eñ hare Heeren houden Hof eñ recht in Goa, waer toe mach op Portugael appelleren.

Crimineele saken uytgenomē eñ hoechlijcke gepleghen by de Vigoreys in't Kercke.

De conterfeytsels van alle Vigoreys bijnē tot Goa

De Vigoreys verseeren de Fortressen voor hare vertreck/ haren groten voordeel.

ende geschenckem van alle hoostelijcke Juweelen ende klenoodien den Viçorey tot een willecom/ eñ ghelijck tot zijn nieuwe regeringe/ dat alle een groot Treſoor weert is; alle deſe ꝓſenten ende geſchenckem van des Viçoreys eerſte willecoms/ hadden die Jeſuyten verworben vande Coninghen van Portugael/ dieſe altoos naer haer ſtrecken/ ende hadden daer naeſtve ende ſcherpe toeſicht op/ om dat haer daer van niet af ontrocken en worde/ tot dat een Viçorey ende regeringhe quam/ met naemen Don Luis de Ta, de, Graeve van Atougia, nu onlanghs geleden/ het ſelfde haer niet heeft willen gheven/ ſeggende dat die Coninghen niet en wiſten in Portugael wat ſy ghegeven hadden/ ende dat ſulcken ꝓſenten den Viçorey, eñ niet den Coninghe van Portugael gegeve worden/ waer vã ſy oock geen macht en hadden ſulcx de Jeſuiten te gheven/ waer van haer niet te wil eer wiſt/ twelcke die Jeſuyten niet wel aen en ſtaet/ en ſchelden deſe Viçorey voor een Ketter/ doch naer dato van dien hebbent die Viçoreys voor haer vertreghen eñ behoudent; Als die Viçoreys hare jaren volcomen hebben/ welck is ſoo haeſt alſſer een ander Viçorey in Bardes ofte eenige ander haven van Indien comt/ die ſenden terſtont hare Procureurs met volle macht/ welcke terſtont inden naem van hare Meeſters die poſſeſſie ontfanghen van't regiment van Indien/ eñ ruymen Palleys/ ſoo datter niet een ſtoel noch banck in en blijft/ nach cleen pennick in't Treſoor dan wort ganls en al gelijck eñ verwoeſt eñ beroofft huys/ eñ dē nieuwen Viçorey mach het weder verſien van alle huyſraet eñ hooftduyſt/ en weder op een nieu ſchat vergaert in' Treſoor: Jn't ſelfde Schip daer dē nieuwe Viçorey mede uyt Portugael cōt/ gaet den ouden weder weſch; Eñ om dz deſe regieringe voor ſo corten tijt is/ eñ wort meeſt gegeven in betalinge van dienſte/ en niet om meer te verdiene/ ſo en gaſt niemant veel opt landts verbeteringe ende tgemeene welvaert eñ des Coninghs voordeel/ dan op hare particuliere intreſſen/ ghelijck ghenoech te denckem is/ ſoo dat het een ghemeen ſpreeck woordt in Jndien is/ datſe van geenen Viçorey verſchoonen eenige verbeteringe ende voordeel voor't ſand te hebbē/ ſo lange als die regieringe vāde 3. jaren niet verandert wort: want ſeggen/ eñ wort alſo machtelijck bp experiētie bevonden/ dat het eerſte jaer vā des Viçoreys comſte heeft genoech te doē om zijn huys eñ Palleys te repareren/ ende in ordē te ſtellen/ eñ tlandt hare maniere en zeden eñ uſancien te leerē kennen/ ſonder pet anders upt te rechtē. Het tweede jaer om ſchat te vergaderen/ eñ particulier intreſſen te verwoordē/ waer om hy eygētlijck in Jndien gecomē is. Het derde eñ 'tvierde jaer hem bereyt te maken/ ende alle dingen in ordē te ſtellē/ om vande toecomende Viçorey niet overvallen en verraſt te worden/ om alſo weder met zijn hp een geſchapt goet na Portugael te reyſen; Op deſe maniere is oock te verſtaen van alle ander Capiteynen vande Fortreſſen/ eñ alle Officieren vā Jndiē/ waer om wel te conſidereren is/ hoe ſo haer occupieren in des Coninghs dienſt/ ende tgemeene landts welvaert/ twelck die Jnwoonders ofte ghebroude Portugeſen/ eñ ander Chriſtenen van Jndien haer dagelijcx gewoerch verlaegē: maer zijn verre vande Coninghs oogen/ die niet meer en weet/ dan dat hem die regierders dieſt maken: waeroom daer weynigh remedie ofte verbeteringh te verwachten is.

De Jeſuiten hadden der Viſeroys ꝓpoſitien aen haer gheſtrecken.

De Jeſuiten ſchrijven dem voor Letteren die haer ꝓpoſitien beantwoorden.

Den eerſte Viſozey gaet d'ander ghem groot voordeel.

Het dickwijl beandert vande Viſoreys doet cleyn voordeel in Jndien.

Verclaringhe waer mede dē Viſozey zyne beſtelde dyt jaren genoech te doene heeft.

Merckt oock den Viſoreys ende ander officiert groote ongheregtigheden.

Dat 33. Capittel.

Vande Heydenen, Jndianen, eñ andere vreemdelinghen binnen Goa woonachtigh.

Binnen de ſtadt eñ t'Eylandt van Goa reſideren oock veel Heydenē/ Mooge/ twelck zijn Machometiſten/ Joden/ eñ allerſhande vreemde natien vā Jndiē eñ omliggende landen/ die alle zijn van verſcheyden leven/ uſantien eñ ſuperſtition in hare religien; Die Mooren onderhouden de Wet van Machomet/ die Joden hare Moſſaiſche Wet: Daer zijn veel Perſianen/ Arabyer/ Abeſſijns/ ſommige Chriſtenen eñ ſommighe Mooren; Daer wonen in Goa veel Armeniers die Chriſtenen zijn/ ende ander die gaen en comen met hare coophandelinghen/ ghelijck oock die Perſianen/ Arabyers/ Banianes van Cambaja, Guſarattes, Decanijns, &c. Die Mooren eeten alle dincx upghenomen Verkens vleyſch/ eñ ſterwende worden begraven ghelijck oock die Joden: maer die Heydenen/ als Decanijns, Guſarattes ende Canaras, en ander Jndianen hoodt zijnde/ worden verbrant tot aſchē toe/ eñ sommige worden levendigh met haer/ te weten die vanden Adel zijn/ eñ die Vrouwen vande Bramenes, dat zijn hare afgodiſche Menſchen: ooch wel van sommighe Coopluden; Sommighe onder haer eeté alle dingh/ upgenomen Koyen eñ Buffels vleyſch/ twelck ſy doo heyligh houden: Andere en eeten geen dinck dat bloet noch leven gehadt heeft/ gelijck als die Guſaratten ende Banianes vā Cambajen, die de Wet vā Pitagoras onderhouden. Den meeſte hoop aenbidde de Son eñ Maen/ doch bekennen al datter eenen Godt is die't al geſchapen heeft eñ regiert/ eñ na dit leve een ander is/ alwaer-men ſoom na zijn wercken ontfangē ſal: maer hebben Afgoden dieſe Pagodes noemen/ met die allercleerlijſte eñ Duyvelſche figuers upghehouwen dienen ſoude moghen verſieren. Deſe doē ſy haer die dagelijckſche offerhāde/ ende ſeggen dat deſe heylige perſoonen onder haer ghsweeſt hebben/ daer ſy ſoo veel mirakelen af vertellen/ dat het niet om ſeggē en is; Houden dat deſe hare Advocaté, tuſſchē haer eñ God zijn; Die Duyvel geeft haer dickwijls upt deſe Afgoden antwoordt/ dieſe ooch wel lieuē/ en groote eere bewijſen met dagelijckſche offerhande/ om hem te vrient te hebben/ en dat hy haer niet beſchadigē ſoude; Hebben ooch voor een gebruyck/ dat wanneer eenige Dochter de Bruyt is/ eñ haren Pagode daer met groteliſck willen eeren/ tot een verſchijnſche van den Bruydegom/ ſo brenghenſe de Bruyt met groote triumphe ende geſelſchap van Jnſtrumenten eñ Muſijcke op hare maniere voor de Pagode ofte Afgodt/ dē welcken is gemaect met een Penne vā Paoonen been/ waer mede die naeſte vriendē met die Bruyt daer hp comen/ eñ hare maeghdom met ghewelt doen nemen/ ſo dat het bloet aenden Afgodt tot een lichteerken blijft hanghen/ eñ alſ dan nae ander Duyvelſche ſuperſtitien eñ ceremonien met hare offerhandē volcomt hebbende/ brenghē de Bruyt naer huys/ al waerſe den Bruyde yoin gelevert wert/ die hem grooteliſck daer in verblijdt eñ in eſtimatie houdt dat de Pagode hem ſo veel eere gedaen heeft/ en ſo groote moeite afghenomen. Sy hebben ooch meeſtendeel voor een maniet te aenbidden/ het eerſte datſe ſmorghens (upt het huys ſiende) in't geſicht crijgen/ twelc ſy dit geheele dagh

De Heydenen ende Jndianen hoort ende verlegen tot Goa.

Ghebruycken Jndianen hoort tot alſ verbrant.

Eten geen vleyſch Koyen eñ Buffels vleyſch ghe-heyligh houden.

Hier volgen veert vanden Afgoden Pagoden/ eñ dat veel ander Duyvelſche afgoderyen verhaelt.

Seltſame ſtoren hoe de Bruyden den Afgode Pagoden de maeghdom benemen wordt.

dagh aenbidden/ het sy wat het mach wesen/ al waert een Verken/ oft pet anders: Ock ghyschiedende dat sy des smorgens eer sy uyt gaen het eerste gesicht een kraey saghen/ die daer by groote menighten in Indien zijn/ en sullen dien dagh uyt den huyse niet gaen/ om alle 'tgoet vande Werelt: want houden dat voor een quaet teecken eñ ongeluckige dagh; Sy aenbidden ock die nieuwe Maen/ d'eerste reyse dat sy die in 't ghesicht crijgen/ so vallense op die aerde neder/ en groeten die met groote ceremonien; Waer sy zijnde onder haer ghenaemt Iogos, eñ is als by ons die Clooseniaren eñ Hermytanē/ die heydense voor heylige mannen/ dese doen een seer strengh leven met grooter abstinentie/ en maken het gemeent volck veel grillen wijs. Hebben oock haer opterm aden veel Coopenaers/ die met grijpcherije om gaen/ die het gheele lande door loopen/ ende ghebbē altoos by haer verscheyden levende slangen/ die sy weten te betoouweren/ ende in cleyne korfkens besloten/ halense uyt ende doense dansen/ wenden eñ keerē sy 't ghuyt van een Instrument datse spelē/ spelen der toe/ voense om haer hals/ armen en beenen/ en suse/ met ander dupsent perten datser met bedrijf/ en dit alles om 'tvolck 'tgelt uyt die boyse te locken; Sy zijn in 't ghemeen groote meesters van sorsen en vergift te bereeden/ daerse wonder met weten om te gaen/ ende vergeven lichtelijck malkanderen: Haer woninge eñ huysen zijn seer leeg/ sy ende cleyn met stroy bedeckt/ sonder eenighe vensters/ met cleyne leege enge sael alle dueren/ soo dat men daer by nae al cruypende op zijn lijnen moet in ende uyt comen; Haren huysraet zijn stroye matten op die aerde waer sy hare bedden eñ sitplaetsen; Hare tafels/ tafelkleeds/ servietten/ zijn vande groote Indianische Vijghbladeren: dese en dienen hier niet alleenlijck voor tafels/ ouwe laken en dat niet maer ock voor schorels/ daerse hare spijse eñ composten met aenbreyghen/ dienen ock tot wiuckels vñ haer Cruydeniers eñ Apothecrij/ om alle wat sy vercoopen daer in te winden (gelijck by ons met 't Papier) gebruyckē; sy wetens te samen te voegen/ datter ock Botter/ Olye ende dierghelijcke vette waren in daen/ en al watter voor de handt comt; Om haer eeten te bereyden/ hebben somwijlen aerde potten/ daerse Rijs in koken/ ende hebben ende aerde ofte vloer potten gom vet/ daerse het Rijs in stampen ofte stoote met een houten stamper daer toe gemaect/ ofschoon dat sy veel haer groote miserabelheyt ende Rijs met die beesten coopē/ gelijck als wast/ ofte somwijle hebbent Rijs achter haer deuren ende huysen selfs ghesaept/ daerse voor haer familie eñ heyre vant doen hebben; Ghebruycken om haer also water met om synde sonder de mont te raken te gieten. Hebben gemeenlijck sy seggē/ verjaecht die Vlooyen; Dit seer veel aen hare lichamen: want wassen haer dagh lijcx het gheele iaer/ ende so dickwijls als sy haer gebeoech doen ende weer maken/ 't welck die mans so wel als die Vrouwen altoos al vrienbende doen/ ghelijck die Moorē ende Mahometisten: Wassche haer alleyde met die slechter handt/ om datse met die rechter haer eeten/ geensins en gebruyckende. Onderscheyden seer scherpelijck hare superstitien eñ ceremonien: want sullen nimmermeer uyt

gaen/ sonder haer gebeden te doen; Wanneer sy langhs die weghen gaen/ hebben aen alle Berghen/ Clippen/ holen ofte spelonckē/ hare Pagodes ende Afgoden in duyvelsche ende afgrijselijcke Figueren uytgesonnen vande selfde Steen-rootsen ende Clippen/ met hare Kompsen daer benessens/ alwaer altoos eenen water-back by staet/ ende alle die daer passeren/ wassen haer voeten daer in/ ende gaen eenen voetval doen voor haren Afgodt/ ende sommighe setten hem voor eenighe offerande van fruyten/ ryst/ Eyeren/ Hoenderen/ etc. nae haer die devotie in ghreep/ ende daer nae comt den Bramenes haer Minister/ die neemt het al weghy/ ende eetet/ ende maeckt het ghemeen volck dicts dat het die Pagode verteert heeft.

Soo wanneerse eenighe reysen te scheep over Zee willen beghinnen/ sullen wel vierthien daghen te voren alsulcken regiment maken op Trompetten te blasen ende Bellens te slaen/ datmen hooren mach sien en mach/ nacht ende dagh/ ende alle het Schip wordt rondtom met vaenegiens bestreecken/ waer mede sy seggē haer Pagode te feesteren/ ende om goede reyse bidden/ desgheliicks weder ghecomen zijnde/ tot een danckseggēnighe/ bedyden weder 'tselfde spel by de 14. daghen lanck/ 'twelck sy ghebruycken in alle haere feesten/ affaiten/ Bruyloften/ gebaeten/ ende andere ghelijden des jaers/ als sayen/ mayen/ etc.

Die Heydensche Indianen die binnen Goa woonen/ zijn veel rijcke ende treffelijcke Coopliedē en dijen groote handelinghe; Daer is een straet die alleenlijck vol winckels staet van dese Heydensche Indianen/ die niet alleen en vercoopen alle Tyden/ Satynen/ Damasken/ ende curiensheyde van Porselevnen van Chijna en ander weghen: maer alle waren van Klijwerelen ende Tijde/ Beesten en dierghelijcke van Portugael/ dat sy alles op coopen voor hare Malabrenkint goet/ en weder sat cleyn en hyde al ten vercoopen/ daer sy wonder behendigh in zijn/ en ryter natueren sichtijl toe; Daer sijnder ander inde selfde straet aen d'ander zijde die hebben veel alderley soorte van Lywaet ende gemaechte handen ende cleeren/ een peghelijck zijn gadinghe/ so voor Slaven als voor die Portugesen/ in somma van alle snuysterije; Dadmen mach versieré daer is een ander straet/ daer woonen die Heydenen die vercoopen allerhande soorten van wondere boecken/ ende ander dierghelijcke waren/ en diversentierley manieren van boecken eñ Coopmanschappen ghenaemt/ is ghelijck Cantfas/ dient om Seylen en sacken af te maken: noch is'ser een straet daer die Banjanes van Cambajen woonen/ en hebben alle ware ende coopmanschappen van Cambajen/ en alle soorten van edele gesteenten/ en weten seer subtijlijck alle Ghesteenten/ Peerlen/ ende Corallen/ eñ dierghelijcken te boren: ander straten zijnder daer woonen anders niet dan Heydenen die allerhande bedsteden/ stoelen/ ende dierghelijcke tuych draepen/ ende seer konstigh bedecken met Lack van alle coleuren/ dat seer schoon om sien is/ ock berenden het Lack met alle coleuren alsmaer begheert; Daer is ock een gheheele straet vol Gout ende Silver smeden van Heydenen/ die allerhande wercken maken/ desgheliicks veel ander ambachten ende Handt-wercken/ als Coper smeden/

t'Ghenne dat veel tot opgaen hinghenis eerst liet dat sy den duyvel een afgodt al waren sticken.

Hellsche superstitien der Afgodendienen.

Die Priesters verstaen de offerhanden ende maecken evolck wijs dat het die afgodt verteert ende ock veel ander guychelspel.

Wonderlijcke seltsame grillen der superstitieuse ongheloovige.

Costelijcke winckel-ninghen der Indianen.

Costelijcke winckelinghe der ingesetenen van gestreuren/ etc.

Veel Gout ende Silver smeden.

Timmerlieden/ende ander dierghelijcke/ die al Heydenen zijn/eñ elck haer ſtraten op haer ſelven hebben; Nu zijnder ander Coopliedē die in't groſs handelen met allerhande Specerijē/ Aſſa/ andere Indianeſche waré en coopmanſchappé/ ende met Hout eñ dier gelijcke; Sommighe pachten den Comingha dompeynen eñ meanſtken in ſomma/ waré haer in alle te behelpē. Daer zijn oock wonder veel Heydenſche Makelaré/ ſeer gedienſtigh en ſubtijl in't coopen/verlioopen/ eñ met de Tonghe te hangē aen beyde zijden; De Heydenē hebben ooch haer winckels van alle cruyden eñ ſpeceryē in't ſilepn/ die het by de maet gens ende penninghen vercoopen/als by ons die Kruydeniers ende Apteliers/dat onder haer alleen is; Hebben al veel wanmen mach denckē: maer met minder curieuſcheyt als by ons gaet wat waſſch ende vuyligheyt toe. Deſe Kramers zijn generuliek Bramenes, die ooch voor Meeſtren vande Afgoden dienen/ende hebben haer winckels die gheheele ſtadt door op alle hoecken vande ſtraten inde meeſten vande huyſen gheſchouwen/tot een groot ghemack voor alle man; Ooch zijnder wonder veel Barbiers / die op alle hoecken vande ſtraten ſcielen voor dieſe van doen heeft: Sy houden geen winckels / dan comē een yegelijck in zijn huys om cleyn gelt het hayr af ſnijdē / eñ cepnigē ooch die nagelē/ ſo wel vande voeten als vande handē: ooch bruyē die oore eñ tanden/ ende wijven die beenen ende 'lijf; zijn ſo inpoztuyn om te dienen/dannemer qualick upt den huys can weren/ in ſomma/ men heeft een grooten dienſt ende gherief af om cleyn gelt/en cryghen noch dickwils vande Portugeſen ſlagen toe / ſonder datſer pet tegē doen/ dan die ſchouderen in halen/en patientie hebben; Men heeft ooch in Goa veel Heydenſche Medechinen/ welcke houden haer graduepē/ met hare hoedē voor de Son / als die Portugeſen doen/ dat ghem vande ander Heydenen doen/dan de Ambaſſadeurs/ ende ſommighe treffelijcke coopliedē; Deſe Heydenſche Medechinen en cureren niet alleenlijck die ander Heydenen: maer die Portugeſen ſelfs/ jae den ſelfden Viſorey en Aerdt-biſſchop / ende alle Monicken eñ Papen betrouwē haer op deſe Medechinen beter als op haer eygen Portugeſen/waer door ſy groot gelt winnen/eñ ſeer geacht ende geeert worden. Die Boeren ende die haer met het landt ghenereren in't Eylandt van Goa, eñ plaetſen rondt om/zijn al meeſt Chriſtenen gheboopt: maer hebben wepnigh onderſcheyt vande ander Heydenē / om datſe qualick haer Heydenſche maniercn eñ ſuperſtitien connen achter laten/dienen haer eerſt beſts toe laet / en wat toe gheeft om d'ander Heydenen daer toe locken/ eñ ooch dannemt haer qualijck anders can dicts maken. Die Stadt heeft ooch op alle hoecñ vāde ſtratē/ ende veel ander placeſen Wiſſelaers ſittē/ die ſy Xaraffos noemen/ 'twelck alle Indianeſche Chriſtenen zijn; zijn wonder correct ende vaſt in haere rekeninge ende 'tgelt c'onderſcheyden en te kennen/ſonder wien men gheen ſommē van gheldt derf ontfanghen / om datter veel valſch onder loope/ dat met ongheliick en is van't gaet te onderſcheyden/tē waer niet deſe Xaraffos, die't met een half oogh weten te kennen. Die Indianeſche Heydenen hebben een ghebruyck / dat niemandt zijn neringhe mach veranderen/ dan volghen alcoos het hand-werck van haer ouders/ ende trouwen onder haer met Dochters vāde ſelfde hand-wercken/ neeringhe ofte ambachten/ eñ wozt ſo ſeer onderhouden/ dat ſy onder malcanderen verſcheyden zijn/ gelijck geſchachten ende natien op haer ſelven; want alſoo noemenſe malcander/ als ſy een ander vyaghen/ ſoo ſegghenſe: wan was geſlacht zijt ghy? wandan geſlachte vāde Goud-ſmedē/ Barbiers/ Coopliedē/ Cramers/ Viſſchers/ etc. Men en greepe met die Dochters geen houwelijck-gaet/ dan alleenlijck ſommige Indianē/ ende die roſten vande Bruyloft/ eñ die Sonen erven alle het goet/ waer mede ghemeeth is wat die Indianeſche Heydenē in't generael aen gaet van die van Goa, eñ haer ouliggende quartieren.

Specerijen bal allerley gra-nen ende an-der waren.

Wan klercke Winckelaers/ Kruydt-cramers ende andere winckels houwen.

Barbiers ſeer dienſtbaer langhe die huyſen.

Heydenſche Medechijn, Doctors in groote achtinghe.

Ghedoopte onderſchanden Heydenſche ſuperſtitien.

Vlitigheyt' der winſelaers om't valſch geit te ontdecken.

Dat 34. Capittel.
Vande ghetijden des jaers in Indien, ende die cranckheden, &c.

Den Winter begint in't laetſte van Aprijl/ met donder ende ſomwijlen onweder in Septembr.

DJe getijden des jaers zijn alſ volcht: De winter begint in't leſte vā Aprijl/ te weten/die gheheele Cuſte langhs/ dienen heet Indien van Cambajen, tot die C. de Comorijn, ende aenbanghe met eenen weſten Wint die uyt de Zee reghen die Cuſte comt; het beghinſel is altoos met donder/blixem/ende daer na eenen gheſtadighen reghen/ de welcke duert nacht ende dagh/ tot die maent van Septembr/als dan eyndight den Winter ooch met donder en blixem; ende om deſen ghedurighen reghen/wozt het ghenaemt Winter; ooch om datmen als dan die Zee-vaert niet ghebruycken en mach: maer in de ſtee eñ ſayſoē vande ſruytē/ is het recht Somer: want den tijt dienen in Indien Somer heet/om die clarichept eñ droogthe van't weder/is het coelder eñ gheſonder/en waeyen ghemeen ooſte winden ſo dat die nachten als dan recht coel eñ koutachtigh zijn/ ende men en heeft dan ſonderlingen ghem ſayſoen van Fruyten/ dan die het gheheele jaer deur zijn. Teghen dat die winter comt/ ſoo verſiet heen een yeghelijck in zijn huys van victualie ende noodtdruft/ ghelijck in een Schip dat eenige reys van 5. oſte 6. maenden ſal beghinnen; Deſghelijchs alle die Schepen worden inde Revier voor die Stadt ghebracht/eñ worden ganſch ontalkelt/ eñ alle dinghen afgenomen ende bedect met ſtrope baecken/want ſonder verrotten vanden ghedurighen regen/ welck is ſo geſtadigh alle deſen tijt vanden Winter/ datter dickwils veel huyſen van vochtigheyt omvallē/ende ſo haeſt als die Winter begint/ ſo comender voor de mont vande Revier gheheele banckten van ſandt/ die ghheel toeſtoppende / datter Schip noch Schuyt upt noch in mach varen; ende die Zee maeckt aldaer/ ende aen de gheheele Cuſte alſulcken ghetier eñ rumoer/datmen hoozen noch ſien en mach; Ooch ſo wozdt die Revier van Goa, die ouit Eylandt loopt/ des zwinters vande opwateren/die met die ghedaighen regen vande gebergh̄te comen afloopen/ ganſch ſoet water/ eñ van roode colour/ 'twelck des Somers gheſel contrarie is: want is dā geheel ſout ende Zee-water/ gelijck om de toeloopinge vā die Zee. Inde maent Sept. wanneer die Winter volepnd/ gaē die Bāckē weder upt die mont vāde Revier ſchoō weck/ ſo datter niet alleenlijck cleyne Schuyten en Scheyē mogen upt ende in varen: maer ooch die groote Portugaeſche Kraēk vā ſeve achtē 800. laſt/ comende vyt eñ ſonder vreeſen in ſonder Lootſmā/ wanter

Dan de Zee is ſomwijls ſout/ ende ſomwijls ſoet water.

Bloetgangen sijnen vanden inwoonders in't peninsule en Landt boetgedaen.

Plesier der Inwoonders om swemmen en de regen te gaen Fluymen.

Wat Kapitel hier ten Ryxsl. schijnt oft men winter vrees maer claer Hemelschijn.

Vande opkomen der schepen, ende ghemeinte winde die d'comers verwachten doen.

Wijst te Wal winter is, soo ist te Spaegnaendel toonen ende legghen nachtens op een hooghde ter gronden.

Strabat van schoon weer ende ommer op diuse plaetsen by den anderen legghende.

waster diepten ghenoech is / sonder eenigh perijckel; Des Winters ist een dyoevigh wasen: want daer en is anders gheen exercitie/ als te sitten in't Hemde ende tonen Bayaens aen / ende bydde gebuieren te gaen den tijt passeren met spelen ende dierghelijcke nerringhe/ om dat deur de gheele stadt andere niet veel te doen en is. Die Dyoenwe en Westsen nemen een groot playsier inden Winter door den regen te gaen met haer Mans en Slavinnen in't velt oft eenighen hof met goet eetenende dranckē/ en hebbē veel Cisternē ofte Dyvers/ vanr gehouwen steen inde Lusthoven/ al waer sy haer gemeucht nemē met zwammen ende baden; in desen tijt heefsmen die meeste Indiaensche fruyten in haer sapsoē als boven. Die Somer begint in September/ en duert tot het leste van April/ is altoos eenen claren Hemel en weder / sonder eens ofte seer selden te regenen/ als dan beginnen weder alle schepen toe te talelen en ghereetschap te maken/ om hier en daer te varē/ als oock des Coninghs Armaden om die Custe te bevrijden/ ende die Compagnoerders te convoyeren: Beginnē oock als dā die oosten winde te waye van't land na de Zee toe/ waer dā mense noemt Terreinhos: Waye seer lieflijck ende hoelachtigh/ doch zijn in't eerste door de veranderinghe dangereus/ ende causeert menighmael groote sieckten die in Indien ghemeenlijck comen/ met die veranderinge vande tyden: dese winden wapen altoos inden somer / beghinnende des middernachts/ en duren tot des middaghs naer en comen nimmermeer boven die 10. mijlen in Zee vande custe af/ en verstout nae dē noen banden een ure tot de middernachte/ waye die weste winden / welcke comē wet de Zee naer het landt; wozden ghenaemt Diralon: Dese winde zijn so gemis ende sekter op hare tyden als ghesept is/ als of menschē inde handt hadde/ waer mede sy het landt seer gesuyert maken/ anders soude de lucht onlusthaer wesen: Oock so ist een wonder dinck te verstaen/ dat wanneer't alhier op dese Custe bā Indien winter is / te weten van Din af tot die C. de Comorijn, soo ist aen d'ander zijde van C. de Comorijn, aende custe dienen heet van Choramandel in contrarie/ altoaert alsdā Somer is/ en ligghen nachtens op een hooghde van gronden/ ende is tusschē beyde die Custe naer 70. mylen van landt/ende op sommighe plaetsen naer 80. mijlen: ende dat meer ts/ so repstinnen dickwijls van Cochijn naer S. Thome, (welck lepdt aende selfde custe van Choramandel,) over landt / en comende by de gheberchte van Ballagatte, daermē over moet/ om van d'eene custe naer d'andere te comen/ soo ist aen d'een zijde vanden bergh tot den top ende opperste schoon claer en helder weder met een stellijck Somerschijn/ dat een lust om sien is; ende den bergh afdalende aen d'ander zijde / vintmen so een weer van regen/ wint/ donder en blixē/ dat het schijnt dat die Werelt verghaet/ twelc is te verstaē dat het verandert van d'een zijde aen d'ander naer die tijdē/ dat het altoos aen d'een zijde winter is alst aen d'ander zijde somer is/ en so wederom in contrarie; Dit en is niet alleenelijck op dese plaets ende contreye: maer oock by Ormus aende custe van Arabia Felix, by de Cabo ghenaemt de Roselgate, daer die schepen ligghen / aende zijde vande Cabo ofte hoeck met stil water claer en helder weder/ ende gantselijck somer/ en steerde den hoeck om aen d'ander zijde/ regē en wint met stormen en onweder/ dat hem oock also verandert met die getijdē van't jaer van d'een zijde aen d'ander/ op welcke manier ist oock op veel ander plaetsen van Oriente. Die sieckten en kranckheden van Goa ende Indien / dieder ghemeen regneren/ comen meest met die veranderinge vande ghetijden ende van't weer/ als gesept is: Daer regneert veel een sieckte/ diese noemen Mordexijn, welcke comt onversiens subijtelijck/ende overstulpt een mensch/ ende comt met een qualijckheyt ende verdrietsick so dat men al wanelit ende overgheeft wat men in't lijf heeft / en dieckwijls het leven daer onder; Dese sieckte is seer gemeen/ende bynghster menigh om den hals/ofte staen alroos in doots perijckel/ so het haer overcomt ende ontgaen. De bloede gangk is een seer gemeyne sieckte ende periculeus/ gelijck by ons de Pest: Noch hebben vele Febres continuas, dat zijn hitte coztsen ofte ghestadige hitte die de menschen van binnen consumeert en gants verduijsten/ so dat sy binnen vier ofte vijf dagen ghesont ofte doot zijn: Dese sieckte is daer seer gemeen ende dangereus/ en heeft anders ghen remedie als laten: wat die Portugesen belanght: maer die Indianen en Heydenen meeré haer met cruyderē/ Bandalē/ en ander dierghelijcke smeersels daer sy haer met helpē. Dese sieckten consumeren jaerlijcx veel Portugesen / eensdeels om datse weynigh t'eeten hebben/ ende minder te dranckē/ eenige costen ofte dranck van sustantien/ ende begeē haer veel tot die Vrouwen/ om dat die accasien en 'tlandt die persoonē daer veel toe verwerkende zijn/ en oock dat die meeste Soldaten deur sulcke middelen/ haer onderhout ende voetsel moeten hebben/ welck dickwijls haer lijf ende leven costen: want al waren de Manys van pser ende stael/ so waer die ontlusthaer vande Vrouwē ende haer onverstandelijcke begeerten gemoeyt om die tot stof eñ tot ruet upt te supper ende om te brengen/ twelck menigh goet hals moet becoopen/ ghelijck alst Coninghs Gast-huys wel mach betuyghē dat haer logement is / eenige sieckte ofte suchte overcomēde/ daerder jaerlijx wel vier ofte 500. leven in gaen ende gebracht werden: maer doot weert upt ghedragen/ alleenlijck Portugesen: want anders gheen kranckē daer in moghen comen/ te weten/ dienen noemt wit volck/ om dat voor die ander Indianē een Gast-huys op zijn selven is; in dit Gast-huys werdt het volck seer wel ghetracteert ende waer ghenomen/ so vande Jesuijte als vande Edelmannen/ die daer alle maent een vande beste ende vermoghenste toe gherozen wert/ die in persoon selfs eenen ghelegelen dagh daer by is/ en ghelen die sieckten al waerse van doen hebben en epschen/ en despenseren dickwijls wier ofte vijf 100. ducaten upt haer borse/ behalvē des Coninghs renten/ en dit meer upt plicte glozie dan upt medelijden/ om die rere te hebbē/ wie dat het beter sal hebē/ om daer hā loff en prijs naer te dragē; en is daer gants geen schande in die Gast-huys te liggē: wāt menich gaēder al willens/ al ist schoon dat sy't wel vermogē in huys te blijven/ en Wijf en kinderē hebbē. Dese Gast-huysen in Indien zijn een groot ghericf en toeverlaet vande Portugesen: wāt anders solden sy vergaē als arme menschen/ maer door sy oock te dryster en vermetender zijn: want met hebbende/ het sy van wat ghebreken dat het sonde moghen wesen/ soo van sieckten/ van wonden/ heymelijcke gebreken/

Vande seldsame ghewoonlijcke sieckten der Heyden. in Ghenaem.

Wat verschepdat crancksheden en haer cureringhe.

Der Vrouwen onverstandelijcke ontlusthaer verdriet veel menschē.

In't Gast-huys werden de cranckē vande Jesuijten/ etc. upt puer veel vercoolicht.

Gast-huysen zeer ghericfelijck voor het Portugesen.

Pocken en lenipten/eñ dierghelijcke/worden hier al gecureert / ende dickwils vande selfde Visorey ofte Gouverneur ghevisiteert/ ofter ooch recht in zijn werck gaet; die daer niet en begheert te ligghen/ende eenighe wonden ofte heymelijcke ghebreechen heeft / macher tweemaels daeghs comen hem laten verbinden/eñ gaen weder zijnen wegh / sonder dat hem daer yet af gheeyscht wort noch verboden; alser sterven werden met twee Slaven gedraghen op't Kercke-hof / sonder meer mentie van ghelijp ofte ghesangh / dan een die daer achter aen gaet/ en wat wpwaters op't graf werpt/ een waer dat een overledé eenich goet naer liet / ende die Papen wat bespraken om hem tot het graf te ghelepden/ende Missen te lesen voor zijn Siel / soo comense terstont by hoopen / eñ de graven hem veel-tijts wijers in de Kercke ofte Capel/daer verwesen zijn Testament / eñ heeft als dan sanghens en lupens ghewagh. Keerende weder tot onse materie vande sieckte/ Pocken eñ lenipten/ende dierghelijcke heymelijcke ghebreken/ zijnder seer ghemeen eñ openbaer/sonder eenige schande/ niet meer als eenige andere siecktes: Op ghenesen dte met die wortel China, daer zijnder diese drie ofte viermael gheladt hebben / en worden daerom niet gheschout noch misgrpsen/ en hoyren haer daer noch veel van beroemen; is wenigh perijckelens van't leven / soo dat sijse veel liever hebben ofte minder wesen als een van d'ander bovengenoemde siecten.

Die Papen bereiden der dooden begraffenis na datmen haer betaelt.

Pocken en dergelijcke quale.

De Pest is in Indien nopt gheweest / noch vande Indianen niet bekent: Vergiften/toovergen/ ende dierghelijcke handelingen/ waer mede menigh zijn leven ende gesontheyt laet/ is haer dagheliex broodt ende seer ghemeen; Het gebzer wãde Stock / Grabeel eñ Schemsel ofte gebzolichepdt/ regneert daer veel/principalijcken onder die getroude mans/om het veel waters datse dzincken/ende haer tot alle wellusten ende lecherpne begeué/ gemeynde al wat hare herren lustē sitten altoos metten buyck bloodt in't hembt in haer gallerye/ nemmende hare retreatie met die wint die haer vercoelt/eñ als dan eē Slaef die haer die voeten ende teenen wzijft en braut/een ander aē't hoofd/die derde met eē waper/ die de Vliegen afkeert/ dit is hare gemeene ysantie een paer uren na den middagh/alwaerse also eē manddagh slaepsten nemē/ eñ telcke als haer dorst/ worden haer ghebzacht schotelen vol confecten waer van dat hem maer lust/ oft andere confecturen/om dat hem het water niet qualicken soude becomen/eñ te beter smaeck hebben/met sulcke ende dierghelijcke etterritie verdrijven sp die daghen ende bzengen die nachten over / so datse alle in't gemeen gezwollen buycken hebben/ Baccho ghelijck/waer van ghemeenlijck vande Soldaten eñ ander Indianen / Barrigois ghenaemt worden/ dat is/ die buycken/ofte groote buycken. Die dagen vanden Somer ende Winter/ 'tgheheele jaer deter zijn by naest even lanck / het schijnt wenigh/ hebben tijde verandering een ure luttel min ofte meer van discrepatie. De Son te 6. uren op/ende te 6. uren onder/ nae't loopen vande Son; Als middagh is/heeft men ghemeynlijck de Son boven 'thooft/ sonder eenighe schaduwe te maken/ hoe wel dat het altemets een weynigh int Noorden nae de course vande Son: Men siet binnen Goa beyde de Polen vande werelt; De Noord ende Zuydsterre staen niet verre boven den Horizont/

Pocken en dergelijcke quale.

Peste nopt gheweest maer vergiftighen / den sterrenden ingewanden seer ghemeen.

Hoe haer de Portugesen in regnerdagen in slupen.

Dagen ende nachten Polen beyde naer doen haest even langh.

Beyde Polen der werelt siet men te gelijck boue den Horizont.

waer mede ghemoeyt is vande tijden banden jare / siecktes ende ander krancheden van Indien/ nae de oorsighepdt van desen te oordelende.

Dat 55. Capittel.

Vande Munte, Ghewichte, ende Mate van Indien ende Goa.

HEt principaelste eñ gemeeste gelt is genaemt Pardaus Xeraphijns, is van Silvermaer van goede alloy, wort geslagen in Goa; hebben een S. Sebastiaen aen d'een zijde/en 3. ofte 4. aen een gebonde Polen aen d'ander zijde/en doet so veel als 3. Testoenen / ofte 300. Reys Portugaelsche munte/eñ slaet op ende af, luttel min ofte meer/na de wissel gaet. Nu isser noch een reeckninge van gelt/dienen noemt Tangas, niet dattet sobanige in specie zijn: maer wordé alles so genoemt inde tellinge / vijff Tangas doen een Pardau ofte Xeraphijn, te weten / goede munte: want hebben twee manieren vã telle/ quade eñ goede munte: want 4. Tangalen goede munte / doen so veel als 5. Tangas quade munte / waerom altoos in't coopē eñ vercoopen bedingē quade ofte goede munte. Nu isser noch een reeckninghe dienen heet Vintijns, en is ooch niet in specie/ dan alleen inde tellinge. Dese 4. goede eñ 5. quade munte doē een Tanga; het leeghste eñ dunste gelt is ghenaemt Bazaruco, dese doen 15. quade ende 18. goede munte: Eē Vintijn en 3. Basarucos doē so veel als 2. Reys, Portugaelsche munte; is gegoten munte vã quaet Tin; somma dat die 375. Basarucos doen een Pardau ofte Xeraphijn: Nu isser noch een munte uyt Persien / ghenaemt Larrijns, zijn lanckwerpigh/seer gort zijn Silver/sonder eenighe alloy; dese ghelden 'tstuck 105. 108. Basarucos, na dat de Wissel gaet/ luttel min ofte meer. Noch hebben spek gelpt ghenaemt Pagodes, zijn vã Gout/ van 2. ofte 3. soorten / doen altoos over die acht Tangas; zijn gemunt vande Indianen/ende Heydenē/ met een Afgod in Duytselsche Figuere/ waer om worden ghenaemt Pagodes; Daer zijn ander Goude munte/genaemt Venetianders, sommighe in Venetien ghemunt / andere in Turckijen/ doen ghemeenlijck twee Pardauwen Xeraphins: Hebben noch een Goude Munte/genaemt S. Thomas, om datse eenen S. Thomas gefigureert hebben; doen altoos over die 7. eñ sommijts 8. Tangas; Men heeft'er ooch Reales van achten/ bieder van Portugael ghebzacht werden/ dese noemense Pardauwen de Reales; ook anders gheen munte en isser gangbar van Portugael: dese doen daer ghemeenlijck alser eerst comen met die Portugaelsche schepen 436. Reys van Portugael/ende daer na verhooghense inde Wissel/alsmense soeckt om naer China te varen: maer en gheldet nopt minder noch leegher. Men vaert in Goa in't coopen ende vercoopē een seltsame maniere vã reckeninge ofte telle; Daer zijn Pardauwen Xeraphijns; dese zijn in specie gemunt van silver, doemē ook Pardauwen vã goudt/ waer vã gēt munte in specie en is: maer also in tellinge ende reckeninge genoemt wert: wāt alsmē coopt eñ vercoopt Peerlen/Gsteenté/ Goudt/Silver eñ Peerden/noemen maer so veel Pardauwen, ende is dan te verstāe/ dat elck Pardau is van 6. Tangas: maer vã ander waré alsmēt niet te wijs bedinghē/noemen slechtelijck Pardauwē: zijn Pardauwen Xeraphijns, van 5. Tangas 'tstuck

Twee de sijp papiermonte maniē ijck goede ende quade munte.

Diverse verscheyde munte eñ soorten van munten ende ghelden.

Reales van achten gelijck 436. Portugaelsche Reys tot Goa.

De gelijcke reeckninghe wert in coopen ende verkoopen van Ghesteenten ende andere waren den differente reckeninghen verstaen.

Op ghe-

Op ghelijcken ooch te segghen een Pardau van Larrijns, dat zijn vijf Larrijns, elcke Pardau: dat zijn die munte eñ rekeninge van Goa, daer sy haren handel met dryven/ ende ooch menich wel met weet te wtane met die wisselinghen van dien/ op zijnen tijt te coopen ende weder te vercoopē; daer is groote valigheyt onder die Parkauwen Xeraphijns, welcke sijn principaelste eñ gangbaerste munte is/ waerom gestelt zijn op alle hoecken vande straten ende ander wegen/ Indianen die Cluijsenen zijn/ dienende het Xaraffes, dese besien 'tgelt om een cleyn profijt/ eñ zijnder soo correct op dat sy't al tellende deur de handt laten passeren/ ende wetent op een haer te stē so oder het valde Hant op tenemā/ datter eē valsch is/ al lachse onder dapsenden/ eñ al nemē wasse inde hant ende laetense dapsent niet om/ en commense vande goede niet onderscheydē: maer op sulcke wijse wirder die valscheyt in; dese woonden op't vaste lande vande Indiaensche heydenē ghesaghen/ om de Portugesen daer met te bedrieghen/ waerom men nut gelt derf ontfanghen/ ja al waert maer een halve Pardau, sonder dese Xaraffes te thoonen; dese tellens gelt met sulcke vaerdigheyt/ ende alreellende bestent oft goedt is/ soo daese haer verobligeeren/ soo daer net te cort ofte valsch onder ghevonden wort/ maer dat sy't getelt ende gesien hebben/ zijn gehouden het selfde goet te doen ende te betalen/ doch seldē gebeurt het datter falicant aen ghevonden wort; zijn ooch seer ghedienstigh om 'tgelt op te loopen wisselen/ ende al wanneer dan doen heeft; sittē aende hoecken ende voor de huysen op die straten met een tafel met ghelt op hoopkens/ elcke hoopken van een Tanga, welcke zijn 75. Bolaruco. ende als jemandt een Pardau wil wisselen/ gheven altoos twee ofte drie/ somtijts acht ofte thien Bolarucos, boven die 375. Bolarucos, waer mede sy haer weten te ghenereren/ ende so van alle ander munte naer advenāt; Die gewichte van Goa zijn ooch in veel dingē als in Portugael met Quintalen, Arrobas, ende Ponden, maer hebben noch een ander ghewicht ghenaemt Mao, dat is een Hand, welcke zijn 12. Pont/ met welcke gewichte men weeght die Botter/ Honich/ Suycker/ ende alderhande weeghbare waren; hebben ooch een gewicht daermen gemeenlijck die Peper en ander specerijen met vercoopt ende weeght/ ghenaemt Bhar, is soo veel als dryē Quintalen, ende een halve Portugaesche ghewichte: hebben een maet diese noemen Medidan, dat is ongheveerlijcke maet te seggē/ is bynae een span hoogh/ eñ een halve vinger langh breet; dese 24. maten doen een Hand, ende twintich handē doen een Candijl, een Candijl is bynaer luttel min ofte meer als 24. Schepelen/ waermede men meet ende vercoopt het Rijs/ Coorn/ ende alle ghepulen/ ende meetende waren/ ende die Schepen maer bevracht/ als te segghen een Schip ofte Schuyt van soo veel Candylen ofte soo veel Bharen. Waer is ooch Rijs daermen vercoopt met Farden, comt ghemeenlijck gheluyen ronde/ schuyt/ met stroo ende roorde te samen gebonden/ Heeft elcke Fardo gemeenlijck dryē eñ eē halve Handen Rijs: dit Rijs is beter als dat buyten ende sonder Farden comt; is ghenaemt Rijs Giraſal, twelcke 'tbeste eñ choogste ende prijs is: een ander dat wat minder eñ slechter is ghenaemt Chambasal: Daer zijn noch ander veel soorten van Rijs die minder gelden als het Rijs noch in zijn doppen is/ gelijck wast/ wort het ghemeenlijck Satte, ende is tweederley gelijc dit Gerst heeft weynigh schrel; Dit is gemeenlijck die dagelijcksche cost vande Boeren Canarijns, ende arm ghemeen volck dier dan selven stooren ende verwinghen dient oock voor die Hoenderē en Duyven t'eetē/ inde plaets van Gerst: daer zijn noch ander ende veel particulaer munte op ander plaetsen vñ Indien/ ende te landewaerts binnen/ onder de Heydenen/ die alleenlijck onder haer en elck op zijn plaets gangbaer zijn/ want op Bengalen heerschen inde plaets van Bolarucos, ende 'telcruste gelt Amandelen, daerse haer nerynge met doen/ ende alle dinghen om cooper/ en ander diergelijcke diverssche munte/ op besondere plaetsen ende Provintien van Oosten: maer dese ghenoemde munte/ gewichte ende mate is die ordinarische daermen met int generael ende int groo/ ende deur den handt handelt deur ghheel Indien/ ende principachlijck in Goa, als 'thooft ende stapel vande Oostersche plaetsen.

Ghoyt ghemeerde landen/ die goede munte van Bolarucos niemandt inwisselen sal/ ongheacht commen onder ooghen ende ghelt tellen.

Wisselbanckē op alle hoecken der straten.

Snuyvel ende specerije worden met verscheyden ghewichte verhandelt.

Wonder dijs zijn onder Coopen maten/ daer de welcke de schepen ons bevracht worden.

Verscheyden munten die niet te gemeten zijn als die voorverhaelt.

Dat 36. Capittel.

Vande Indianen ghenaemt Bramenes, welcke zijn eenstdeels die Menisteren vande Pagodes ende Indiaensche afgoden, van hare manieren ende leven.

DJe Bramenes zijn die eerlijckste ende geachtste natie onder die Indiaesche heydenē/ want bedienē alcoop de opperste officiē bynde Coninghe/ als Rētmeesters/ Hoofmeesters/ Ambassadeurs/ eñ diergelijcke ampten; desgelijcks zijn ooch die Menisteren vande Pagoden der Indiaensche duyvelsche afgoden hebben groote autoriteyt ende aensien onder't volck; want de Coninghen gantsch niet upt en rechte sonder haren raet ende goetduncken/ ende om dat menschen mach kennen ende vande andere onderscheyden/ hebben over het naechte lijf/ te weten: van de schauder duyrs over 'cliff nederwaerts tot beneden aende gordel ofte boeck/ onder die arme drie ofte vier hoordekens gelijck seghel garen/ waermede men haer kendt/ ende sullen dat nemmermeer afdoen al soudent haer leven costen/ want haer professie eñ belofte also houdt; so gaen naeckt/ uptghenomen rondom 'cliff eenen doeck gewondē die haer schamelheyt bedect; hebben ooch sommighen alsse upgaen/ eenen enckelē lijnen catoenen rock diese Cabaja heeten/ vleght aen't lijf van boven tot beneden/ ghelijck sommige ander Indianen/ als Banianen, Gularetten, ende Decanijns, sy draghen op't hooft eenen witten doeck/ sommige repsen om't hooft gewonden/ daer mede so't hapt bedeckē/ 'tweleck sy nemmermeer afscheeren/ dan langh ende opgheblucht dragen als die wyfluwen; hebben gemeenlijck aen hare ooren goude gedraeyde ringen hangen: als ooch het meerendeel vande ander Indianen; Op eer eeten geen dingh dat leven heeft/ dan allenlijck onderhoudē haer met crupden ende Rijs/ mach in geen cranckheyden/ eñ sullen haer om ghenen waerom doen ter Aderlaten/ maer eurerē haer met crupden eñ sinceringh ende bestrijchen met Sandalen, en diergelijcke weleriechende houten in Goa, eñ aen die Zee custen zijn veel Bramenes, die haer gemeenlijck generen met tramerije/ crupdē/ eñ aptekerijen int cleyn: maer niet wepnigh curieuskept/ en wijfachtich; zijn seer subtijl op hare reckeninge ende schrijven/ eñ scherpsinnich/ waerom

Die Bramenes ende de Afgoden Priesters hebben groot ghebiet ende aensien.

Leerken haren op dat men de afgode Priesters eñ Indianen kent.

Der Priesters Vrouwen eeten ghen gedieren die leven gehadt hebben maer kruyden/ etc.

Eghemeene volcks superstitie.

waerom maeckt die ander slechte Indianen ende t'gemeen volck wonderse bruselingen en grillen dinck/ van dat hare religie ende superstitien aengaet/ ende die ghemeene man gelooven haer als Propheten: het ghene dat haer des morgens eerst int gesichte comt/ dat aenbidden sy dien ghedeelen dach: Die vrouwen hebben maer een doeck om't Lijf als sy uyt gaen/ die haer bedeckt van boven tsyoft tot die linien toe ende voorts maeckt; hebben ruggen deur de neus/ om de beenen ende teenen/ ende den hals/ aen elcken arm beyde handen seven ofte acht ringhen ofte Manillas, somwighe van Silver ende vergult dies vermogen maer 't ghemeene volck van glas/ welcke is ghemeenlijck de oorsche van alle Indianensche vrouwen als die vrouwe is van seven en die man van negen jaren/ so trouwen sy maer en spijcken malcander niet toe/ tot dat de vrouwe is om te baren; Ende als die Bramenes sterft/ so vergaderen alle die vrienden en maten eenen put inde eerde daer sy veel hout en goet in smijten/ en wesende yemand vã machten/ wel gherechende Sandalen ende ander cruyderen/ ã jo/ Cocijn/ en ander spijsen/ met veel Olye/ om dat het niet te beter brandt soude/ ende also stuystense den dooden Bramenes daer in/ ende als dan comt zijn vrouwe gelopt met veel speel-lieden ende hare naeste vrienden al singhende eenighe liedekens/ ofte loffanghen van hare mans leven/ ende die vriendē geven haer eenen moet ende vresterlinghe/ datse haer man ghetrouwelijck wil volghen/ ende met sy gaē lebē inde ander werelt/ so neemt sy dan hare Juwelen af/ en dreight met haer maetschap/ en springt al blijdelijck en lachende in 't vier/ ende wort verstort vande omstanders met houdt en Olye verstopt en versmoort ende also niet het lichaem van haren man tot assijen verbrant/ en soo't sake ware/ dat selden ghebeurt/ datse haer niet met haren man en wil verbranden/ so sijnenense het haer tot die groot toe af/ en mach haer leven dagen geen Juwelē ende cleynodien meer dragen/ ende wort voortaen seer verschoben ende van alle man veracht als een onreijnlijcke vrouwe; Dese usantie van branden ghebruycken oock die edelē ende principaelste van't lant/ ende oock somwighe coopluden met jeghenstaende wordē alle die doode lichamē/ het sy nu wie dat is/ tot assijen verbrant/ ende die vrouwen naer haer mans doot het haer oyt afghesneden/ en gaen sonder Juwerlē waer aen mense sierd/ dat het wedruwē zijn: D'oorsake ende den eersten op comst van die vrouwē met hare doode mans lefwendigh te branden/ is niet dat Indianen selfs vertellen/ als dat in lange voorleden tijdē die vrouwē (gelijck sy seer lusterens en ontrapp van naturen en complexien zijn) hare mans veel om dē hals brachten met venijn/ als sy die moede waren/ gelijck sy daer seer behendigh in zijn/ om alsoo beter te moghen alteneets een verversinghe crijghen/ hare onlustsche begheerten ende lust te versaden/ twelcke siende den Coningh dat sy zijn principale Heeren/ Capiteynen/ ende Soldaten/ waermede hy zijn staet en Coninghrijck moest onderhouden ende beschermen/ dat die soo haest consumeerden ende te niet ghinghen door die boosheyt van die vrouwen/ heeft het selfde soo veel het moghelijck maer wesen mocht/ verset/ waerom een expresselijcke wet heeft gemaeckt/ ende gestatueert/ als dat so haest als die mans gestorvē/ sy verbrant sonde worden/ dat nieder die vrouwe levendigh niet sonde verbrandē/ om haer daer door een vreese aen te jagen/ datse also sonden cesseren die mans te vergeven/ twelcke int eerste seer scherpelijc onderhouden is gheweest/ weluerstaende dat het alleen geboden was/ beroorende die edellijden/ regierders ende Bramenes, want het ghemeene volck geen gewoer noch wapenen mogen handelen/ en zijn hunne gelijck Slavē/ in somma dat het metter tijt een gewoonheyt ende costumme is geblevē/ ende houdent hedensdaeghs voor een punct van haer Wet/ ende ceremonien van hare dinpelsche religie/ ende doent alhans int oyte ēē goede wille/ door haer aenporringe vñ hare vrienden ende maetschap; Dese Bramenes onderhouwen oock seltere vasten daghen int jaer/ en dat met soo groote abstinentien dat sy vande ghemeene daghen/ ja somtijts drie ofte vier daghen zijn sonder eeten/ hebben hare Pagodes ende afgoden/ wiens dienaers ende Menistren sy zijn/ daer sy wonderc historien ende miraculen af vertellen/ en seggen dat dese Pagodes by haer menschē zijn geweest/ ende door hare heyligh leven en goede wercken in dese werelt gedaen zijn door hare verdienstē int ander levē heyligher ghewoonten/ alsse met hare miraculen deur dat dinpel ghecpenbaert hebben/ ende door haer beeld hare figuren afghemaeckt/ inde leelickste ende grouwelickste forme diemen sonde mogen verstaen; dese bidden sy aen en doen haer offerhande met veel dinpelsche superstitien/ ende ghelooven vastelijck dat het hare Advocaten ende voorspraken by Godt zijn, gelooven oock alles datter eenen oppersten Godt is dat al regiert/ ende dat die ziele onsterfelijck is: maer datse van d'een lijf int ander loopt/ so wel van beesten als van menschen naer hare verdienstē/ naer die wet van Pitagoras, wiens discipulen sy seggē te wesen.

Een Wet ghemaeckt/ dat die Vrouwen by haren mans verbrant selver sichen/ doch niet dat sy anders verplicht soude worden twelck met de Godtsdienst in ghedispuyt is.

De Bramenes onderhouden vasten daghen.

Fabelen van dat de Pagodische afgoden dinpelsche menschen soudē ghe weest.

Twelck ghelooft dat de Pagoden advocaten by Godt zijn.

Dat 37. Capittel.
Vande Gusuratten ende Banjanen van Cambajen.

De Gusuratten ende Banjanen zijn van 'lande vant Cambajen, ende hebben veel hare residentie in Goa, Dieu, Chaul, Cochijn, ende ander plaetsen van Indien/ oorsake hare handelinghe ende traffijcke die sy seer sierck dijvē in alle coopmanschappen/ als Cooru/ Catoenē Lywaet/ Anil/ tijs ende andere waren/ principalijck in alle edele gesteenten/ daerse wonder op gheslepē zijn; sy zijn oyter maē subtijl ende scherpsinnigh op alle rekeninghe ende schrijven/ soo datse hier in niet alleen alle ander Indianen ende omliggende natien te boven gaen: maer oock die Portugesen/ in dieshalvē veel avontagien hebben; verstaen haer wonder wel op alle coopmanschappen/ en zijn seer loos om jemandt te bedrieghen: dese en eeren oock niet dat leven ofte bloet heeft/ noch en willen gheen dinck ter werelt het sy hoe cleyn ende onnut dat sonde moghen wesen dat leven heeft/ doden: want gelooven vastelijck dat alle dingen sielen hebben/ ende hare even naesten sy/ naer die wet van Pitagoras, ende onderhouwē dat straffelijck/ datse dieswils vande Christenen ofte Portugesen suiten cooper eenige vogels ofte ander ghedierten/ diese int sin hebben te dooden/ en laetse weder vlieghen ofte loopen. sy hebben voor een manier in Cambajen, op die wegen ende wildernissen te setten/ bachen met

De Gusuratten ende Banjanen t'leven alle andere Indianen ofte Portugesen.

Gusuratten doodē niet eenighe dinghē dat leven heeft.

met water/ ende wozpender Coozn en ander grepnen/ om die vogelis ende ghedierten te lpssen / ende hebben booz ghelpeel Cambajen Gast-hupsen van't landt daer tot gezondteert daermen alle vogelis ende alle ghedierten in cureert/ende van alle cranckheyden ghenesen met grooten opsicht ende neerstigheyt/ en nemense in als waer/ gelijck ofter menschelijc waren/en alsse ghesont zijn laterise weoer vliegen ende loopen/ welcke onder haer is een weerck van groote curiteten; seggen dat zy't doen aen haer eyen naesten / ende soo sp een lupss ofte vlop vangen en sullense niet dooden / dan nemense en setten se op een lapken pewerck in eenigh gaetgen inde maer en laterise alsoo loopen; men en mach haer gheen meerder quellagie aen doen/ als pet te willen dooden in haer presentie: sp en sullen niet aflaten te bidden en te smeeken met alle ootmoedigheyt/ datmen so grooten sonde niet en wil doen/ te benemé het leven dat Godt met ziel ende lijf gheschapen heeft; sullen oock wel gese offereeren datment wil laten leven en bzpdom gheven; sp en eeten oock ghen Cabija/ Ajuijn/ Loock/ noch eenighe cruyderen die eenige coleur van root hebben/ noch Speren/ want geloobé datter bloet onder is, en dzincken oock gantz geenen wijn noch en gheen thee groen Azija dan alleenlijck water/ zijn so schou van met ander menschen buyten hare natie te eeten ofte aen te roeren/ datse eer souden dan hongher ende dozst sterven/ dan eenige spyse van ander volck soechs aen te raken; het geschiet dickwils datse altemet met die Portugesen schepen van Goa nae Cochijn varen om haer waren te lijten/ ende met die Portugesente handelen/ ende als dan maken hare saete dan soo veel dagheti onder weghen te blijven als haer by naer dinckt mogelijck te wesen/ waer naer hare pzoviste met nemen/ van water ende hare cruyderen daerse haer met onderhouden/ en geschiedende den tijt langher te vallen als hare rekeninghe geweest is/ en dat hare provisie ende water op is/ ghelijck het gheschiede als ick van Goa naer Cochijn voer/ soo soudense veel liever van honger ende dozst vergaen ende verswachten als pet te smaecken en te ghemitten vande spijse en water dáde Christené ofte van jemant anders; sp sullen haer altoos wasschen aleer sp eeten/ gelijck oock de Bramenes, oock eelchen alsse haer ghevoegh doen ofte water maken: zijn van coleur gelijck die Bramenes geelachtigh/ende sommighe wat witter/ende men vint vzouwen onder haer die in witheyt ende schoonheyt die Portugesen vzouwen te boven gaen; zijn ghesatsoneert van aensicht lijf ende leden / in als gelijck die van Europa/ uytghenomen die coleur; hare cleedinge is eenen witten enckelen tot op't bloote lijf/ vandé hals af sierlijck ende enckel om't lijf tot beneden toe / ende vande sijde onder den arm toeghebonden; die schoenen van root leer booz scherp ende ongecromt; den baert afgeschozen als die Turcken/ behouden alleen die knebels ; dzaghen op't hooft ghelijck die Bramenes eenen witten doeck dzie ofte viermaels om gewonden/ ende recht onder't hart aende sterre van't voozhooft; strijcken alle mozgens een wenigh wit Sandalo met water ghemalen/ en daer vier ofte vijf greynatgens kijs opgeclapt/ t'welcke die Bramenes oock veel booz een gebzuyck hebben; is een seltsame superstitie van hare wet; hebben ghemeenlijck het naecte lijf besmeert met Sandalo , en ander welrieckende cruyden daerse wonder goede dzienden af zijn/ ghelijck oock alle Indianen/ dese veel in alle dinghen ghebzupcken: hare vzouwen gaen ghelijck die vzouwen vande Bramenes, sp eeten ghelijck de Machometiten , ende alle ander Indiané op d'aerde neer; In hare hupsen ofte vergaderinghe sitten op d'aerde neder op eenighe Matten ofte Tapijten/ ende laten altoos hare schoenen booz die deur staen / soo datse altoos barwoets in hare hupsen gaen/ waerom ghemeenlijck die schoenen die hielen meer cachen om de mopten te sparen van t'elcken upt en aen te doen. Sp hebben noch ander bupsent ceremonien en Heydensche superstitien die niet veel bedupden/ waerom alleen die principaelste hebben vertelt / waer aen men ghenoegh can verstaen / wat haerder belanghende is.

Gastshupsen in Cambajen daermé wogelen ende ander ghedierten ghecureert ghemest.

Die lijf Cambajaen vanden vlooyen ende luysen.

Wonderlijcke manieren van der van Cambaja.

Dat sal Cambaers soude laten van honger sterven ten sal ander spijse ofte wateren.

Cleedinghe van der van Cambaja.

Dat 38. Capittel.
Van de Canaras ende Decanijns.

DJe Canaras ende Decanijns zijn van't lant van Decam, datmen ghemeenlijck Ballagate noemt/ ghelegben achter Goa, dese woonen veel in Goa, alwaerse hare woonplaetsen en winckels hebbé/ van allerhande Fluweel/ Tpde/ Satynen/ Damasten/ dat sp vande Portugesen int groot op coopen/ desghelijcks allerhande Catoenen Lowaer/ Porselepnen/ ende alle waren van Cambajen , China , Bengallen , &c, dat sp ghelijck die voortoopers op coopen vande Portugesen ende ander natien / ende vercoopent en lchtent weder tot clepn/ waer toe hebben hare Mackelaers van haer eyghen volck/ die alle dinghen op loopen, dese dzengen oock alle victualien en lijfrochten van't wasse landt inde stadt ende t'Eylant van Goa; hebben hare Indianesche schepen daerse met handelen naer Cambaja , Sunda , ende het roode Meyr; Zijn veel van haer Gout ende Silver smedé/ ende die in Coper werckē/ en seer goede werckluyden; hebben oock ander veel ambachten en handtwerchen/ als Barbiers / Webersijnen/ Timmerlieden/ en dierghelijcken die alleé in Goa wonen / soo datsp by naest soo veel in't ghetal zijn als die Portugesen/ Mestisen, ende Christenen, haer cledinghe is ghelijck die Gusuratten ende Benjanen , uytghenomen die schoonen diese dzaghen op zijn anetjchs / met deurghesneden teenen/ ende boven toegeregen op die maeckte voeten/ diese Alparcas noemen, desghelijcks draghen die baerden ende t'hoyz gesijch alst wast sonder te scheeren: dan alleenlijck t'hoer opghevlucht / ende metten doeck bedeckt/ als die Benjanen ende Bramenes; oock zijn dese gelijck in coleur en fatsoen van lijf en leden: eeten alle dingen uytgenomen Koeyen/ Varckens/ en Buffels/ vleysch en visch, houden den Os/ Koe / ofte Buffel booz heylich/ diese gemeenlijck by haer ober't huys hebben loopen/ welcke sp beschreeren/ beschrijchen/ ende alle vzientschap vande werelt bewijsen/ ende voeden sijen met her gheene dat sp selfs eeten: ende alsse haer ghevoegh willen doen/ comen hare handen haer onder houwen/ en singhen alsoo wech ; slaepen des nachts onder haer in huys/ in somma houden hen in als gelijck oft eenigh verstandigh mensch waer / waermede sp meenen Godt eenen grooten dienste aen te doen; In haer eeten ende in huys te sitten/ wassen/ reynighen/ ende ander ceremonien en superstitien/ zijn in als ghelijck die Bramenes, Gusuratten,

De Canaras houden een Os/Koe/ende Buffels voor heylich.

Gusuratten ende Benjanen; In hare houwelijcken beloven malcanderen van seven ofte acht jaeren/ en comen tot elf en twaelf jaeren/ houden hare Bruyloften en vergaren op een; Alsse Bruyloften sullen houden so beginnense vierthien daghente vozen/ alle daeghs tot den dach vande Bruyloft/ een groot gheiaet van Trompetten/ Trommelen/ende Beckens/ en duert wel vierthien daghen daer naer nacht ende dach/ met soo grooten gheluyt van ghesangh ende hare Instrumenten/ datmen hooren noch sien en mach; den dach van te trouwen soo vergaren die vztenden van beyde syden/ ende sitten op die vloer tuhups/ rontom een vier/ ende keeren dat sevenmael om/ met sommige woozden/ waermede het houwelijt bevestight is/ en is te verstaen datmē met die dochters gheen huwelijcks goet en gerft: dan alleenlijck sommige Juweelen/ als Bzaseletten/Ooz-ringhen/ende diergelijcken van cleynē waleur/ waer mede haer dte mags moeten laten ghenoeghen/ want die dochters en zijn gheen erfgenamen/ die soonen erven altmaer onderhouden altoos hare dochters en susters tot dat sp trouwen; doot zijnde wozden oock verbzant en somtijts de vzouwē levendich met haer: maer niet soo veel als vande Bramenes: een peghelijck van haer volght het ambacht en neerinahe van zijn ouders/ en trouwen mede die dochteren van dien/ welcke sp noemen geslachten; sp hebben hare vasteldaghen ende ceremonien ghelijck als de Bramenes: want dese zijn gelijck die leecken/ en die Bramenes als die ghesteltheyt/ Menistren, ende hare Afgoden/ Pzopheten. Sy pachten ooch dte Tollen ende Renten vande Poztugesen/ ende den Comptoijs vande landen van Bardes, Salsette ende t' Eylandt van Goa, dte onder de jurisdictie van Goa zijn; so datse dickwils vooz cruige gescheilen ende questien in alle rechtē moeten compareren/ alwaer sp altoos persoonelijck gaen sonder voozspzaeck ofte Advocaet/ ende weten soo wel hare woozdt te doen ende te allegieren met die ozdinantien ende Lopen van Pozlugael/ jae tot int gheestelijck toe/ dat sp tot een punct weten te seggen waer t geschiedē saet/ beter als eenige Licentiaet inde rechten/ en maken hare supplicatie ofte requesten sonder jemandt daer toe te beroepen/ dat die Pozlugesen dickwils verwondert zijn van haer scherpsinnicheyt/ gelijck ick menichmael aen haer gheexperimenteert hebbe; wanneer het noodigh is haren eedt af te nemen om getuyghe te wesen/ soo setmen haer in een Cirkel ofte eenen ronden ringh/ ghemaeckt op de vloer van asschc/ alwaerse binnen in staē/ leggen haer eē wepnich asschen op't bloote hooft/ ende houden de een handt neert hooft/ ende de andere op de bozst/ ende als dan sweeren by haren Pagode op hare tael/ waer mede sullen die waerheyt seyghen van datmen haer bzaecht sonder eenige faulten: want gelooven vastelijck datse eenwigh verdoemt soude wesen/ so sp dan eenige leughens seyden/ ende die waerheyt verbozgen hielden: dit zijn haer principaelste Cantien ende ceremonien/ hoe wel sp noch veel ander hebbē/ die wy alwillens vooz by passeren/ om dit langheyt te schuwen.

Manieren int houwelijcken vande Canaras ende Decanijns.

Hoe datmen die Canaras doet sweeren ende den eedt afnemen.

Dat 39. Capittel.

Van die Canarijns ende Corumbijns van Indien.

DJe Canarijns ende Corumbijns zijn die boeren/ ende dte geen die hare met landt-bouwinghe/ visscherye/ en dierghelijcke neerinahe ghenereren/ en die Indiaensche Palm-boomen (daer die Cocus aen wassen) waernemen; Daer zijnder onder haer dte anders niet en doen als dte cleeberen wassen/ t' welck aldaer gelijck een hantwerck ende neerinahe ghenoemt wert/ dese wozden ghenoemt Mayrattos, daer zijn ander dienen heet Paramares, welcke dienen alleenlijck vooz Boden om bzieven en bootschappē van d'een plaets op d'ander te bestellen over landt/ des winters als men de Zee niet en mach gebzuycken: Dese Canarijns ende Corumbijns zijn dte verachtste en miserabelste vande Indianen/ ende leven seer armelijck/ en onderhouden haer met cleyne hoeden/ eeten alle dingen/ uptghenomen Kapen/ Ossen/ Buffels/ Peerdens ende Honderen bleps; hebben hare religie gheliick dte Decanijns en Canaras: want zijn alle van een landt en manieren/ met wepnighe differentie/ gaen gantsnaeckt/ uptghenomē dte schamelheyt met een laplen bedeckt; Die vzouwē gaen met een doeck om't lijf gebonden/ beneden den Navel tot die halve dyen toecomende/ ende slaet dan d'ander eynt over dte eene schouder/ so dat die halve bozsten bedeckt zijn; zijn van coleur swartachtigh ofte donckerbzuyn: veel van dese zijnder Christenen ghedoopt/ overmidts dat hare meeste habitatie is aende Zee-cant/ ende naestghelegen landen aen Goa, oozsake dat de Palm-boomē wassen aende Zee-cant ende Reveren vande Rivieren ende wateren; ende het Rijs wozdt gesapdt op leegh lant/ dat swinters met water bedeckt is/ waermede dese Canarijns haer onderhouden: dese vzengē Hoenderen/ Fruit/ Welck/ Eyeren/ ende ander dierghelijcke waren van't landt inde stadt te coop; woonen in cleyne stropē hupsckēs/ en hebbē so cleyne deuren datmender al cruypende moet in oft upt comē: hare hupsraet is een mat op d'eerde om te slapē/ een pot ofte cupt inde vloer om't Rijs te stampen/ ende een pot ofte twee om't Rijs te koken ende alsoo levense: ende generecren so veel dat wonder is: want hebben gemeenlijck het hups vol kinderen dat et crieft/ en looper al naeckt/ tot datse seven ofte acht jaren oudt zijn/ dan bedenckense hare schamelheyt; wanneer die vzouwen baren gheschiedt dickwils datse alleen in hups zijn/ terwijle die man int veldt is/ gheliick dp eens gheburt is/ gaende met andere goede vzienden wandelen in't velt/ deur de Pozten ende Woonsughen van dese Canarijns, ende om dat ons bozste/ ginghen op een van dese Canarijns hupskens om water te epschen/ om ons bozst te laven/ dat sp ghemeenlijck vzincken upt eenen cooperen tuyt dan om alsoo sonder den mont te raken van hoogh in te stozte/ welcke sp alle het Betael datse in hung hebben/ so ghesch iedt om dat mp den bozst meest quelden/ hooghde mp ter neder en stac mijn hooft inde deur/ epschede wat waters/ so wozdē ic gewaer eē vzouwe die alleē in hups was/ en bant vast harē doer om haer middel/ hebbende vooz haer staē eenen bac vā hout (die de Pozlugesen Gamello noemē) vol waters/ en stont en wiesch eē kindeke dat sp op die stont sonder pemāts hulpe noch by wesen gebaert hadde/ en gewasschē hadde/ lepdē sp't naect op d'eerde neder/ op een groot wygē blat vā Indiē/ en badet nu dz ic wat vertoevē wilde/ sp soude mp terstōt water geven/ als ick

Manieren van wasschen die effectuel gebruyt hier te Lande by de Ingesetenen hoore.

Huysraet bij de Canarijns ghemeenlijck hebbende.

Hoe Vrouwen vande Canarijns baren sonder eenighe pijne.

Agricola Indus Canaryn dictus

Een Indiaens sant oft bouwman genaemt Canaryn

Indorum liberi pro eorum consuetudine pudendis tantum variori tela contecti.

Indiaensche kinderen als slants manier is alleen die schamelheyt met een dun linnen doecksken bedeckt hebbende.

Miles Indus quem lascarin nominant

Een Indiaens soldaet lascarin geheeten.

Inda meretrix saltando et canendo victum queritans.

Een Indiaensche lichte vrouwe met dansen en singen haer cost winnende.

Bramenes cum mortuus est, secundum eorum legem crematur. uxor autem ejus, prae amore, sese vivam in ignem cum illo conjicit.

De Bramene doot wesende wort nae haer wet verbrant. en syn vrouwe wt liefde haers mans, verbrant haer levendich met hem.

Legati Regis Ballagatte in urbe Goa comitatus.

Die staet des Ambassateurs van den Coninck van Ballagatte binnen Goa

Habitus et facies Mercatorum Goensium Indorum, qui mutandis mercibus valde industrij

Habyt en gedaente der Indiaensche Coopluyden welcke in hare handel seer cloeck zyn

Banjanes e Cambaja populus æstimandis gemmis, scribendo, supputandoque valdè exercitatus.

Banjanen van Cambajen int kennen van gesteenten schrijven en rekenen zeer geoeffent

Bramenes Idolorum in India Sacerdotes.

Bramenes der Indiaenscher affgoden Papen ofte Priesters.

Scaphę piscatorię Goensium et Cochinensium, alterę ex solido trunco excavatę, alterę, e pluribus funibus coagmentatę, priores Almadias, alteras Tones et Palequas vocant, implent et hashydrijs aquę recentis, quam ad naves deferentes divendant, quarum magnus illic numerus.

Schuyten diemen te Goa. en Cochyn, gebruyckt om te visschen, d'eene wt een hout uytgeholt, d'ander wt veel struycken, met coorden t'samen gebonden, d'eerste worden Almadias, d'andere Tones. en Palequas. genaemt, die daer in groot getal syn, welcken verladen met cruycken vol soet waters daer in gestort, om aende schepen te vercoopen.

Nuptiarum ritus, et epulæ in Provincia Ballagatę supra Goam.

Maniere van bruyloft int Lant van Ballagate achter Goa gelegen.

alsick van haer verstandt dat zy't kindt eer stondt sonder jemands hulpe ghebaert hadde verginck wy den lust van ghelachen van haer handt / en ginck op een ander water epssschen/ en saghen die selfde vrouwe een weynigh daer naer achter en voor haer huys loopen/ gelijck oft haer niet gheschiet en ware/ en van gheen kints-baren en wist/ en die kinderen worden also opghevoert/ghelijck naeckt sonder dat sy se yet meer doen als reynighen ende haluen in coel water/en wassen alsoo op met soo goeder ghesontheyt ende geraschept dantlijf en leden/ als die kinderen in dese landen met alle diensten/ bewaringhe ende opsicht/ en connen dickwils tot haer hondert jaren sonder dat haer hooft noch aenc wee en doet/noch een tandt uyt den mont valt/geert. Sy draghen alleenlijck een bloch hangh ofte top op de crupn van't hooft dat laterse langh wassen/ die rest van't hayr snijdense cort af; Zijn seer expert op't zwemmen en duycken/ waren inde Riviere in schuppieris ghenaemt Almadias, die sonderlinghe van een houdt zijn upt-ghehole/ en so diept dat een man qualijck ghenoegh daer in can sitten/ en 'tghescheet dickwils datse ontdanncken/ sonderlinghe die ofte viermaels eerse over de Riviere comen/en sy springender upt int water en heerense weder om hoogh/ en hoosent water upt/ ende gaender weder in sitten; Zijn soo miserabel datser sonden laten om een penninck gesmeten: Eeten soo weynigh dat het schijnt datse lyde voint leven/zijn ooch meest maghter ende swack van lede/van hattel cracht/en seer cleyn herrigh/ waerom haer die Portugesen groote billenye en ultragie aen doe/ en tracteren haer als honden en beesten; In haer trouwen ende sterven hebben die maniere en usantien van de Decanijns en Canaras, desgelijcks ooch in haer Religien ende Ceremonien; Als die man doode is wert verbrandt/ ende die vrouwe snijt haer hayr af/ende beerckt alle Joncksen die sy doch weynigh van cleynder weerden hebben / want zijn meest van glas. Op dese naer volghende figueren machmen sien naer't leven die Decanijns ofte Canaras, ofte die coopman van Goa; Desghelijcks die Banjane ofte Guseratten, van Cambaien, met die Brameses ende zijn vrouwe/ op welcke manier gaen alle die vrouwen / soo vande Benjanen, Decanijns, Mooren ende Indianen/ die in Indien woonen; Hoe die van Goa ende Ballagate haer Huysloften houden onder die Decanijns ende Canaras, ooch mede die in mitere hoe de vrouwen haer leven met haren dooden Man verbranden; hoe den Ambassadeur vanden Hidalcam binnen Goa zijnen staet hout / en lancx de straet ghedraghen were; ooch warachtige afbeeldinghe vanden Canarijn met zijn vrouwe/ ende die manier hoe de Indianesche Heydenen kinderen opghevoedt werden/ ende die Balbaet in Ballagate, diese Lascarijn noemen/ met die Heydensche lichte vrouwen / geheeten Balliadera, dat is Danstersche/ om dannense haer toe ghemeenlijck ghebruycken/ in eenighe feesten ende openbaer spelen / ende zijn ooch een peghelijck ghertiffelijck om een cleyn gelt; wonnen veel binnen Goa; desghelijcx die boyen ende woninghen vande Decanijns, ende ooch die Canarijns en Corumbijns, hare manieren van hunsen/en hoe datse inde Riviere waren met haer schuppieris / waer by ick gheboorcht hebbe die maniere vande schupten van die Malabaren van Cochijn, om daer naer geen Capittel op zijn selven te maken.

De Canarijns ende Corumbijns zijn seer cortelijck van't schouwen ende ongheloove.

Dat 40. Capittel.
Vande Arabiers ende Abexijns die in Indien residereu.

ARabiers ende Habassijns zijnder veel in Indien/ waer van die Arabyen volgen die Wet van Mahomet, en de Abexijns, zijn somnighe Machomenisten, ende crijcke Christenen / op haer manier: want zijn upt Prey-jans land / tweelue strecken achter Mosambique in Æthiopia, tot op't roode Wey/ ende Revier Nilus in Ægipten, ende voor die gemeenschap vande Mooren ende Machometisten, zijnder veel met die seckte besmet; daer zijnder in Indien veel die Captyven en Slaven zijn/ soo mans als vrouwen/ die daer upt Æthiopia ghebracht worden / ende vercochte als ander natien van Oosteren. Die Abexijns die Christenen zijn hebben in haer aenghesichte vier ghelyckende teekenen in cruys-wijs/ te weten boven haeren neuse tusschen die oogen tot het halue voorhooft/en aen beyde zijden vande oogsten dwers tot naer die oozen toe/ ende bade onderste lippe tot over die kin/welck haren doop is/ alsse Christen gemaeckt worden/ inde plaets daermen op ons het Water ghebruyckt; Dese Abexijns ende Arabyers(te weten die wijt zijn) dienen in gheheel Indien voor Boatsghesellen en Ree-warent volck / op die Coopvaerders die vã Goa,naer China,Iapon, Bengala, Mallaca, Ormus, ende alle weghen van Oosteren varen/waermen alhaer anders gheen Boatsgesellen en gebruycke/ noch ooch anders gheen en zijn / om dat die Portugesen (als't datse voor Boatsghesellen naer Indien gecomen zijn/ ende in Portugael al haer leven schupvaerders ghewest hebben) sulcks haer souden schamen te doen/ende een groote oneere ende verachtinghe van haerder persoonen wesen / en groote verhinderinge van haerder estimatie en autoriteyt daer voor sy in Indie zijn gehouden / en haer selven voor uytgeven/ dan alleenlijck varen wel voor Schipperen: maer doen haer Capiteynen noemen / ooch voor Stuerluyden en Hooghboosmannaten/ minder wetende soo't een trap leeger quam/ souden al haer leven een groot verwijt ende schande wesen / 'twelcke die Portugesen nochte om ghenen waerom en stont te lijden; Dese Abexijns en Arabiers dienen om cleyn ghelt/ en zijn seer onderdanigh alsse haer verhuyert hebben soo datse alles nets ghesmeten worden met als slaven maer als honden / 'twelcke sy met groote patientie verdraghen / sonder tegenspreckinghe: hebben ghemeenlijck haer vrouwen ende kinderen mede op haer int Schip daerse op verhuyert zijn/ die alsoos op die reys waer datse varen met haer zijn/en koken haer eyghen eeten/welcke is Ryss in water gesoden met ghesouten visch ghegeten: ende d'oorsake datse die vrouwen int Schip wel lijden mogh/ is daerom dat die schepen maer Somers die Zee ghebruycken/ die dan altoos stil water ende seer baerbaer is met deurgaende windt: hebben gemeenlijck maer een Portugees oft twee die Capiteyn / Schipper en Stuerman is/ ende als dan is'er een ghelijck hooghboatsman / 'twelcke ghemeenlijck een Arabier is/ dese noemense Mocadon, en is regierder vande Abexijns ende Arabissche Boatsghesellen/ diese onder zijn ghewelt ende bevel heeft/ghelijck oft zijn slaven ende eyghenen waren; dese Mocadon is de ghene die met die heerschap van't Schip contracteert voor soo veel boatsghesellen

De Abexijns verclaren hy Christenen zijn't aenschijt met drie teyckens in plaetse datmen doet.

gesellen te leveren/ende men doet hem allerleyck betalinghe ende rebeninghe van't maent gelt/ ende als dan heeft hy met die Boatsghesellen zyn particulier rekeninghe/ daer hem t'heerschap van't Schip niet met en mopt/ noch te doē en heeft: Die Schepē en gebruycken ghern vaten met water alsse varen/ om datter in gheheel Indien gheen en zyn/ noch gemaeckt worden/ dan die van Portugael aldaer gebracht worden/ en van die Portugaelsche Schepen overschoten/ ende inde plaetse vande varen gebruycken eenen grooten vierkanten houten bach/ vpde groote Mast/op de grunt vande riel vant Schip/ welcke is wel bepeckt ende ghesloten/ waer inne voren soo veel waters als haer duncht (op de reys diese doen willen) noodigh te wesen/die Capiteyn/ Schipper/ofte Stuerman/ende die Coopluyden/ende Passagiers hebben elck hare dierwaerste voor haer selven/ ende haer water in die Indiaensche groote potten/ diemen Martavanen heet/ waer van ick op een ander inde beschrijvinghe van Pegu ghetracteert hebbe; dit volck is soo ghedienstigh ende gewilligh/ dat soodra maer een hoet gemaeckt van't hooft int water/ja inde openbaer zee wapde/oft met anders/ dat vant Schip over boort viel/ stilstonden terstont naer sprzingen met cleeren met al/ tot datse weer hebben: want swemmen ghelijck visschen. Ende als het Schip inde haven ofte Reviere lept/ende datse alle ghelijck aen landt willen gaen/soo warense int Boot te samen aen landt/ ende als dan soo isser een die bzengt het Boot weder aen't Schip en bindt het vast/en comt dan alsweemmende aen lant/ beghelijcks alsser weder willen aen varen/en so sodra onwilligh toe waren van over boort te sprinchen om een cleyne oorsaeke oft met anders te doen/ wozdender van haren Mocadon ofte Schipper toe ghedwonghen met slagen/ t'welck sy wepnigh baer toe laten comē: want zy't meest upt haer selven doen/ en d'een wil altoos de eerst voor d'ander wesen/ om hare ghewilligheyt te bewysen; alsse met doen ofte treckē/is al singende/ den eenen voor aen/ende daer naer die ander gelijckelijck met woozdē/ de met een vops ende accoozt/ dat het schijnt een musijcke te wesen; Haer exercitien upt lant is/ den gheheelen dagh te dzincken/ende ende kroozen te sitten/ met die vzouwen ende kinderen alreerst ghelijckelijck/ende als dan loopense handt aen handt langhs de straten/al ballende gints en weer/ en bedzijvē een wonder ghelaet met singhen en ander figuren en grimmagie diese maeckē/ hare vzouwen dzagen ooch Borsen aen/ naer die usantie vande Arabyers ende Machometisten.

Al wat de Abergias doen hiervse al singende/met sprangen voor dat het schijnt musijck te wesen.

Dat 41. Capittel.

Vande Swarten van Mossambique diemen noeme Caffres, hare usantien ende manieren.

DIe swerten ofte Caffres, (ghenaemt) vant landt van Mossambique en alle die custe van Æthiopia, ende te landewaerts binnen/ tot dat die Cabo de bona Esperança, loopē alle int gemeen gheel naect/ hoe wel dat die van Mossambique (te weten) die vzouwpersoonen haer een wepnigh bedecken/ en dat voor die communicatie diese met die Portugesen hebben/die haer in mangelinghe van Gout/ Vlooren-heen en ander dingen Catoenen Lywaet upt Indien bzengen/ dat haer te lande brinc waerts/ ende naer die Cabo toe ghebzeeckt/ waerom sy haer bedecken met die cleederen die Adam int Paradys aen hadde; Zijn alle int ghemeen perck swert/ met ghekrulle verse ngt hayr op't hooft ende baert/ dte seer wepnigh is/ platte vzeede en stompe neusen/ groote dicke lippen/ sommige hebben gaten boven en onder voor de lippē, en soutyers besyden de mont dese de wangen/ daer sy dan een beentgien in steken/ dat houden sy voor een fraypghept ende schoonheyt; daer zyn der wel onder haer die hebben het gheheele lijf en aenghesicht bestreken ende ghepinckeert met hert Pfer/ en ganys end' al bemaelen/ op maest ghelijck het gheperst en ghefigureert Satyn en Damast/ daer hebben sy een wondere hoverdye met/ en meenen datter ghen schoonder personagien inde werelt en zyn als sy/ so dat wanneerse ons sien/en wit gekleet volck/houdender haren spot met/ ende belachē ons/als Monsteren en Ozimaensighten; en als sy een dupvelsche Figuere willen maecken ofte schoonen/ soo inventeren sy een witte ende gekleet personagie/en somma meenē en geloven gantschelijck dat sy de rechte colcur van menschen (en dat wy een valsche ende baslaer verwe) hebben; magh vinter onder haer die vylen alle die tanden scherp ende puntigh onder af/ ghelijck naghels ende vzienen/ dat sy ooch voor een cierlicheyt hebben/daer zynder veel onder haer die de Wet van Machomet onderhouwen/ te weten: aende custe van Abex ofte Melinde, ende rondtom ende in Mossambique, om dien de gheleghentheyt van't roode Meyr/ ende die Arabische Machometisten, die alhier hare dagheliickse baert ende handel houden/ ghelijckse ooch beden op alle havens plaetsen ende Eylanden van geheel Ozienten/ voor de Portugesen ontdeckinge en conqueste van Indiē/ waer mede alle die Ozientaelsche quartieren (daer se haer trafficke ghehadt hebben) met haer dupvelsche secte besmet hebben/ en over al haer fenijn upghespoghen/ t'welck een vande vzienipaelste oorsake ende beletsels gheweest is/ dat het Euangelium daer so wepnigh verbreyt en aenghenomen is/ voor die pestilentische siechte ende Machometische opinie die in haer ganys verwozpelt was/ en t'gheheele lijfghecozrumpeert hadde; Daer zynder ooch somminghe die Christenen gewozden zyn vande Portugesen daer toe beweeght: maer daer en wozt sonderlinghe niet veel moeyten om ghedaen/ om haer t'Christen gheloof te vercondigen/ oorsake datter niet veel profyts te doen is/ en ooch dat het een ongheseynt lant ende lucht is/ waerom die Jesuyten haer wel waerst ē daer habitatie te maken: want en siender niet veel voordeels upt te haken/ ghelijckse wel upt Indien ende t'Eylant van Japon en ander weghen doen/ daer sy't al alterhande bloemen daer rijckelijck vinden/ om met het sogh van dien haren Overste te vereeren/ en hare onversadelijcke gierighept een ghenoeghen te doen; Die meesten hoop vande Caffres leven onder haer gheliick beesten ofte wilde menschen/niet tegenstaende hebben hare woningen ende vergaderinge van hupsen/ ghelijckdoz pen/ al waer sy haer gemeenschap houden/ hebbende elcke Dorpe zyn Coningh ofte Heer/ die sy onderdanigh ende ghehoorsaem zyn/ en voeren ghemeenschijck tegen malcanderen oorlogh/ d'een pleeh ofte dorp tegen den anderen; hebben onder haer recht ende justitie/ met wepnigh politien van t'ghern dat die

De Caffers cleeden haer niet cleederen gelijck Adam int Paradys ghedaen hadde.

Somminghe vande Caffres picturen haer lijf met een heet pijn/ dat schynt ghelijck ghefigureert Satyn.

Somminghe vanden Caffres ligt haer aen de heet sijpen ghelijck ghenaelen.

De Caffres woonen met hoopen by malcanderen al over eicke hoop is een Coningh die strengh is over malcander doch veel

Ion. à Doet fe:

Æthiopum e Moçambyque et conterminis regionibus icon quarum alij Chriſtiani alij Gentiles verum major pars Mauritij Caffres vocant.

Moerianen wt Moçambycke en die omliggende contreyen diemen Caffres noemt ſommighe zijn Chriſtenen ſommighe Heydenen en t meeſtendeel Machometiſten.

die wereltlijcke ordinantie ende goede regieringe belanghende is: maer wat het geloof ende religie te aenspreken/ en weten maniueers af/ dan leven ghelijck beesten/ sonder eenige wetenschap van God ofte eenighe ghelijckenis ofte schijnsel van dien; Onderhouden haer met jacht/die sy int wilt opjagen/ ende vanghen wat dat sy vinden; Eeten oock vleesch vande Olyphanten ende ander wilde beesten/ en wã die Olyphants vanden maecken sy hare wapenen ende gewer/ende plaets van pser ende staet; Voeren ghemeenlijck oorloghe tseghens malcanderen/ en sommighe onder haer eeten menschen vleesch; haer zijnder oock die't niet en eeten: maer vercoopen malcanderen/ alse persoonen inde oorloge vangen/ te weten die met die Portugesen gemeenschap hebbé/ aen wien sy dé comé verpen/ om eenige mangelinghen van Cattoenen lywaet/ en ander dingen dat Indien hebbé onder haer een gebruyck/ dat wanneerse ten oorloge gaen tegben hare vyanden/ dat so sy den slach winnen ofte yemant om brengé/ wie die meeste vanght ofte doot slaet/ dat zijn onder haer de gheachtste en eerlickste/van grooten aensiê: en om sulcx te ghetuygen als sy voor haren Coninghe comen/ so vinden sy die manlickheden af van so menigh als er ghedoot hebben ofte gevangen/ die sy dan weder laten loopen/ om niet meer te generieren/die haer soude mogen beschadighen;dooghen die wel te deghe/op datse niet en mogen verrotten/ en droogh worden/comen voor haren Coninghe met een eerbiedinge/in presentie vãde principaelste van't dorp/ een teniêder eé en eé inde mont/en spreken alsa voor des Coninghs voeten neer/ tweemael de Coninghe met een groote danck-seggenghe ontfanght/ en om den selfdé te vergelde hare wonderheden met eenighe vereeringe/so doet hy alle die oprghesproghen manlickheden oprayen/ en geeftse hem weder tot eé present en teycken van eeren en verheffinge/ waer mede sy voort aen gheëert worden als Ridders/ endenemen alle die manlickheden die sé den Coninghe also weder vereert heeft/ maken daer een wijfligh ofte rijghsnoer af/ en als sy dan eenige Wijven trouwen/ ofte hebbende eenighe feesten/so comen die Wijven ofte Vrysvrouwen vande selfde Ridders met alle die manlickheden om hare halsen hangé/ tweleck onder haer so grooten eere is/ als by ons het Gulde Vlies ofte de Jartier van Engelandt te dragen/ ende Wijven ofte Vrouwen van alsulcken Ridders met hare voorseyde vijfrigen zijn daer meer mede verheven/ dã offe sy haer duycken Coninghinnen vander Werelt waren. Van Mossambique worden dese Caffres in grooter menichte naer Indiê gevoert/ en ghebeurt dickwils dattmen tot Mossambique coopt een Man ofte Vrou persoon van tot wassen jaren/ om 2. ofte 3. Ducaté stucks; als die Portugesche schepen daer comen om verversinge en water te nemen/ gelijckse wat meer om die menighte vande coopers dieder dan zijn; D'oorsake datter in Indien so veel Slaven ende captivé van alle natien te coop comen en gebracht worden / is daer om/ aenmerckelijck alle 10. ofte 12. mijlen landes/ ja bij naest elcke stadt en dorp een sonderlinge Coninghi en regieringhe van volck heeft/ die malcanderen in als ongheloofs zijn/ in Wet/ spraeck en manieren/ waer door meerstendeel met malcanderen oorlogen/ en die aen beyde zijden ghevanghen worden/ worden sy voor Slaven en eygen/ en vercoopen also malcanderé als beesten: die't ongeluc valt dat hy want gerat vande ghevangenen so moet gedultich wesen/ daer sy ooc met veel zwaricheyts in en thoonē; alsmen't haer vraecht hoe sy daer in te vreden zijn: seggé dat sy daer wel met connen passeré/ aengesien hare Planeet also honderde is: maer dat hare vryendé en patriotté dat wel sullen wreken op die ghene die't haer ghedaen hebben; Oock inden tijt van honger ofte noot/ moghen die Ouders hare kinderen vercoopen/ gelijck het gheschiede in tijnen tijt datter op't vaste lant en omliggende quartieren van Goa sulcken dieren tijt was/ dat die ouders quamé tot Goa en ander plaetsen vãde Portugesen hare kinders vercoopé by ghenichte/ om cleynen prijs / om haeren buyck te verzaden: ick heb sien geven jonghskens van 8. en 10. jaren / om 5. ofte 6. maten Rijs: sommighe om 3. 4. ducaten elck; Daer waerender die haer in persoon met Vrouwé en kinderen quamen voor captivé offereerde / dattmense alleenlijck wilde de cost geven en onderhouden. Eñ om dat die Portugesen over al haré handel dryvé/ als wp op veel plaetsen ãgewesen hebbé/is d'oorsake datter so groote menichte vã alle wegen gebracht en verkocht werden: want die Portugesen daer haré hãdel vã coopen eñ vercoopen met dryven/als met eenige ander coopmanschappé eñ waré. Wat die beschrijvinge vande Caffres eñ landt van Mossambique meer dengaet / hebbe op een ander eens deels verclaert /inde beschrijvinghe van Mossambique. Hier na volgen die Figueren vãde Arrabijtes eñ Abessijnes/ met hare vrouwen/ so als sy in Indien gaen: Desgelijcx die afbeeldinge vande Caffres, so mans als vrouwen / ghelijck als sy in Mossambique langhs de strate gaen/alles na de warachtighept upt ghewrocht ende afgheteeckt/etc.

Drouders vande Caffres vercoopé haer eyghen kinderen in hongers noot.

De Caffres hebben al de Wijven diese hangen ofte draghen/ de manlickheyde af en pereles/ende de Coninginne vande Resen een hoop een Coninghi met sproytende/ met haer mõt die sy op dert tsghenwert haer tot haer groote ere weder om schenckt.

De Caffres draghen al de manlickheyde vanse ontfanghen een snoer/ en hangense haer Wijven om haer halsen als de plaets van een gouwe keten/ tweleck in dit lande groote eere is.

Dat 42. Capittel.

Vande Malabaren ende Nayros in Indien, hare manieren ende costumen.

DE Malabaren zijn die ghene die bewoné het land eñ Zee-custé tusschē Goa eñ die C. de Comorijn, van Goa zuydwaert/al waer die Peper wast; hebben een tael op haer selvé eñ landt is gedeelt in veel Coninghrijcken/als wp inde beschrijvinge vande custé verclaert hebbé. Dese zijn die meeste eñ schadelijckste vpandé vande Portugesen/eñ doen haer groote quellagie eñ wreede oorloghe te Water; zijn wreet en seer stout vñ naturen; gaen naeckt/ behalven die schaemelheyt bedeckt/ die Vrouwé desgelijcx/ hebbé maer eené doeck beneden den nabel tot die halve dyen toe / en voorts gantsch naeckt: zijn sterck vñ leden; seer vermeté en opgeblasen;van coleur geheel zwart/ doch seer glat en reen vñ hupt eñ hayr / tweleck sy gemeenlijck bestrijcken met olye/om dat te doen blincken; draghen het hayr so lanck alst wast: boven op dé cop ofte crupn van't hooft met eené knoop opgebondé/so wel mans als Vrouwé;hebben die lellé vande oorē open/ en so groot datse tot op die schouderen hangé / eñ hoe sy langer en wijder opé zijn/ hoe't onder haer meer gracht is / en voor een schoonheyt gehouwen: van aenghesichte / lijf ende leden zijn sy als ghefatsoneert als die van Europa/ sonder eenighe differentie / dan allenlijck inde coleur; Die Mans zijn ghemeenlijck seer happachtigh eñ

Men vint wenigh Menschens onder de Malabē die acht Jaer out zijn de haer maecht hoor hebben.

rijck op de boysse ẽ tgheheele lijf; zijn die luxurieuste ẽ onkuysste natie dienen in gheheel Oriente mach vinden soo dattmen wenigh Menschens over die 7. oft 8. jaré vint dat haer maeghdom noch hebben/ en verstont gemeen ẽ gerieffelijck aẽ een jeghelijck zijn om eenen cleynen penninck waer vã sy wenigh schãdmaken; Jn haer huys houwen zijn wenigh curieus; hebben die huysraet wenigh versehepden vande Canarijns ẽ Corãbijns van Goa: Hare Afgoderye Ceremonien ẽ Superstition/ zijn gheljck die andere Jndianen; Dese Malabaren zijn t'swaerderlep soorten vã volck te weten/ den Adel/ die men noẽt Nayros. dat zijn Soldaten die alleenelijck die wapenen draghen en handelen/ d'ander ghemeen volck worden ghenoemt Polias, dese en moghen gheen geweer dragen noch gebruycken. Die Nayros moeten altoos waerse gaen ofte staen hare wapenen haerse op gheset zijn by haer draghen/ en altoos bereyt wesen tot des Coninghs dienste ẽ ghelieben/ daer zijn sommighe die dragen altoos een bloot rappier ofte Cortelas in hare rechter hant/ ende een groote Rondasse inde slinckerhant; Dese Rondasse zijn seer groot/ en van licht hout gemaeckt so datse alse willen het gheheele lijf onder comen berghen en bedecken zijnder seer op bedreve ẽ lichtveerdigh met/ ẽ alse lãgs de wegh gaen/ machmense van verre hooren comen: want malkẽ altoos groot ghercucht te slaen met het ghewest vant Rappier tegen die Rondassen/ om dannese hoore sonde; daer zijn ander die dragen altoos een boghe ẽ een bos pijlen op haren rugh waer op sy wonder expert zijn: andere dragen lange spiessen sommige Roers/ met die lont altoos ontsteecken om den arm ghelwonden/ en zijn die beste loopen dienen haers gelijcke in Europa niet en sonde beter mogen vinden/ en wetender oock soo wel met om te gaen/ datse die Portugesen geen avantagie en geven; alwaerse gãe/ moeten altoos haer geweer by haer dragé/ nacht ẽ dagh: Sheen van haer en is getrout/ noch en mogẽ niet trouwé vã alle haer leven/ dan haer is vry ẽ groot oorloft te rapé by de Woesters vande Nayros, ofte by wien dat het haer lust en gelieft/ vã wat Vrouwen dattet sonde moghen wesen/ al zijnse schoon ghetrout/ als den Nayro maer lust heeft/ gaet pewers in ẽ huys daer't hem ghelieft/ set zijn gewer aenden muranch van't huys aende straet/ ẽ gaet en beschicht zijn dingen met die Vrouwe ofte Woester vandé huyse/ niet opẽ reure/ sonder dat sy weese sherft dat hem yemandt sal verstorren ofte beletté: want wie datter voor by gaet/ jae al waert de selfde Man van't huys/ sendé die wapenen vanden Nayro voor de deure staen/ sal voor by gaen/ ẽ laet hem zijn dingen beschicken/ ende als hy zijn besoinghe volbracht heeft/ neemt zijn wapenen ẽ gaet zijnen wegh/ en als dan mach den Man in huys comen/ sonder datter yet af gesept voor ofte eenige verwonderinge is; op dese manier gaẽse waert haer lust ẽ gelieft/ sonder dz haer yemant mach weygeren; Dese Nayros lãghs de wegh ofte straet gaende/ loopẽ altoopende Po, po, dat is soo veel als wacht u/ ich come/ staet inde wegh: want dat ander volck dienen Polyas noemt en geen Nayros en zijn/ en mogẽ haer niet aen roeré noch raké aent lijf/ daerõ ist datse altoos roepẽ/ om dannen haer sonde plaets gheve/ en geabbstineert wesen datse comé: want so yemandt vãden Polyas bleef staé/ en haer geen plaets en gaf/ so datse hem quamen te roeren/ mogense wpelijcken dese steken/ sonder daer yet aen te verbeteren, ende als sy vã eenige Polyas aengeroert zijn/ ofte vã eenige ander natiẽ/ uytgenomẽ Nayros, moeten haer (eer sy met die ander Nayros weder mogé conversieren ofte reré) gheheel wasschen ẽ reynigé met groote ceremonié ẽ superstitié. Desgelijcx en mogen van geen Christené oft yemandt geroert worden. Eñ als die Portugesen eerst in Jndien quamé/ ẽ met den Conin3 vã Cochin verdragh ẽ alliance maeckte/ begeerden die Nayros dannen haer plaets sonde gheven/ ẽ wijcké op de wegen ẽ straten alse malcanderen ghemoeten/ ghelijck die Polias ẽ ander Jndianen/ t'welck die Portugesen niet en begeerden te consenteren: wãt meenden dat het oock haer eere te nae ginghe/ dattmen haer lyde Polias ẽ onnut volck wilde ghelijcken/ daer sy meenden die Nayros te boven te gaen in krijghs-handelingen ẽ wonigheyt/ daerom begeerdé sy dat die Nayros haer souden wijcken ẽ plaets gheven/ waer inde sy aen beyde zyden niet wel accorderé en konsten/ in summa/ worden gesloten om alle vrede t'onderhouden/ als dattmé sonde hirsen vare persoonẽ/ een vã wegen die Portugesen/ en een ander vã wegen die Nayros, die souden lijf om lijf tegẽ malcanderé campẽ/ ẽ so wie dat vã haer beyde verwonné bleef/ dits natie sonde die ander plaets gevé/ ẽ op die wegen wijcken. Dese camp geschieden nt openbaer ẽ in presentie vã beyde natien/ en dé Portugees verwon den Nayro, dien hy t'leven benam want van ghebleverris/ dat die Nayros die Portugesen wijcké ẽ upt den wegh gaen alse malcanderen gemoeten/ tot dat die Portugesen voor by ghepasseert zijn. Die Nayros dragen nende handen seer lange nagels/ waer mede sy te verstaen geven datse vanden Adel zijn/ om dat die lanckheyt vande naghels die personen het werckẽ belet van eenigh hantwerck te useren, seggben oock datset doen om alsoo te meer cracht inde handt ẽ 't vatten te hebbé/ om het Rappier vast te houwé/ t'welc sommighe Portugesen ẽ Mestisen oock nae spelé/ ẽ die selfde opinie vãde Nayros geerft/ dieder veel in Jndien zijn/ eñ die de nagels laten wassen om die selfde oorsake. Die principaelste van dese Nayros, welcke zijn als hoofden ende Capiteynen van so veel die ander haer ghebiedt staen; Dese draghen een gouden ofte silvere Byaseletten ofte ringhen om den arm/ boven den ellenboogh; desgelijcks hare Regierders/ Ambassadeurs ende Conincgen/ waer by men haer can van d'ander onderscheyden: want alle gelijck als ghesept is/ naeckt gaen: Oock so zijn die Coninge/ Regierders ende andere hare hoofden ende Capiteynen/ als sy upt gaen wel ghecompaengiert ende bewaert van d'ander Nayros; Zijn seer goede ende stoute Soldaten; vallen seer wel aenden man, zijn seer wraeckgierigh/ so dat warmeerse in eenighe Fusten ofte pewers anders comen tegens hare vãden te vechten/ ende soo't gheschiede datse met een spiese door het lijff ghesteken worden/ en sullen terstont met beswijcken/ dan die spies/ soo sy hem niet weder metter haest comen uyt crijgen/ met beyde handen na haer halen/ en deurt lijf trecken/ om alsoo te ghenaken den geenen die't gedaen heeft om haer te wreken. De Coningh mach dese Nayros niet doen rechten noch dooden met openbare justitie/

Een Portugees raekende aent lijf van een Nayros/ is dootgh hem de Nayros op staet terstont sonder eenige vragen.

De Malabē gaen langhe de wegh met groote Rondassen ende Swaerden/ ẽ slae gestadigh met het gheweer op/ om datmense haen sonde.

De Malabē mogen gheen Wijven trouwen.

De Nayros mogen slapen by wie datse willen.

De Portugesen hebben veel de Nayros met kleynder gewonné/ dat de Nayros haer tegens comende niet en wijcken.

De Nayros wasschen den Adel doch niet langhe nagheten.

stinendā so sy de doot verdient hebben/ doerse met ander Nayros aenspreyghen. Die Dochters vande Nayros en maghen met niemant conuerseren noch te doen hebben/ dan met Nayros, hoewel datse in't heymelick genoech conuersere met die Portugesen ende Christenē: maer so't die Nayros quamen te mercken/ en haer op't feyt bevonden/ maghense dooden/ sonder pet te verbeuren; Sy hebben aen alle plecken daerse woonen een gegraven water gelijck een graft/ dat aende weeh in't opbaer stadt/ daer alle in ā voor by passeert/ al waerse haer alle mozgens alsē op staen wassen/ eerst beginnende vā onderen/ en daer nae het hooft ende aensicht/ so wel Mans als Vrouwen/ sonder beschaemt te wesen voor die over den wegh daer voor by passeren ofte naer stadt en sien/ sae den Coningh selfs in persoon: welck water is so groen/ vol slijm en stinckachtigh/ datmen sijn neuse moet toehouwen vanden stanch als men der by comt/ en gheloouen vastelijck/ dat wanneerse haer alle daghe in dit water niet gewassen en hebbē/ datse dā ganss onreyn en vol sonden sijn; en dese wassinghe en reynighte en mach in geen loopent water oder stroom gaet wesen/ dan moet daer toe gegraven en stil wesen/ en van hare Brames met veel woozden/ superstitiē en ceremonien beleesen/ anders en waert van gheender weerden noch achten haer Afgoden/ diensten/ en ander beusselingen/ sijn ghelijck die andere Heydensche Indianen/ en woozden oock verbrant alse doot sijnde die Sonen en maghen van hare ouders gheen erfghenamen wesen/ met oorsake datse die Vrouwen gemeen hebben. twijfelen wie dat haer rechte Sonē sijn: want die Brames hebbē oock des Conincks Vrouwen ghemeen/ en doen haer een groote eere aen als sy se willen beslapen. Hare erfgenamen sijn hare Susters sonen want seggen/ al twijfelen sy aende Vader/ nochtans weten voorseker/ dat haer Susters die moeders sijn; Dit is wat die Nayros ende den Abel en Soldaté is belangende/ het ander gemeene volck vande Malabaren dienen Polyas noemt/ sijn die Boeren/ Ambachts-luyden/ Visschers en diergelijcke; dese werden seer veracht en misprysen, leven seer miserabelijcken/ en maghen gheen ghewoer noch wapenen hebben noch ghebruycken/ noch met die Nayros conuerseren ofte aen raecken: wt met als die Nayros over wegh oft op die straten gaen/ ende datse dese Pelyas van verre sien comen/ en hooren roepen/ loopen terstont aen d'een zijde/ met gheboogen hoofden/ ende ghevouwen armen/ sterde nae die aerde toe/ sonder datse eens om hoogh derren luyden/ tot dat den Nayro voor by is; volghet in de rest die costumen van de ander Indianen: want een yeghelijck volght die neringhe ende het handt-werck van sijn ouders/ sonder dat te mogen veranderen om gheenderley manier/ etc.

De Dochters vande Nayros maghen met niemant conuerseren noch te doen hebben.

De Nayros wassche haer alle daeghs in't water voor de poorten.

De Heren maghen geen erfgenamen van hare Susters wesen.

De Nayros maghen gheen gheweer noch wapenen ghebruycken noch hebben.

Dat 43. Capittel.

Vande Mooren ende Ioden in Indien.

Vel Joden ende Moozen in Indien.

DE Moozen en Joden zijn in grooter menighte op alle plaetsen vā Indiē/ als Goa, Cochijn, en binnē in't landt/ zijn eēstaels vā andere wegē daer gecomē/ en sommige vandē afcomste Indianē/ die in voorleden tijden deur die gemeenschap vande selfde Joden en Moozen aen die secten ende opiniē gebracht zijn. In hare hayschauwen en cleedinghen volgen die maniere van't lande daerse resideren. Sy hebben onder die Indianen haer kercke/ Synagogē en Wesquiten/ al waer sy hare ceremonien gebruycken in hare Wet en wille; Inde Portugesen steden en plaetsen en woze het haer in't openbaer niet toeghelaten/ noch gheen vande Indianē/ hoe wel sy met hare huysen en familie haer woonplaetse hebben/ en haer dagh-lickse neringe ende handelingen onder een dryven; in't heymelick in hare huysen doē waese willen/ alse niemandt eenighe schandale ofte verangherusse aen en doen: maer buyten de stadt/ op de plaetse daer die Portugesen gerechtigheyt hebbē/ mogē sy openlijck hare Ceremoniē en superstitiē gebruycken/ een yeghelijck naer zijn welbehagen/ sonder datter yemandt tegen segghen sal/ noch suley beletten: maer so suley bevondē worde inde Portugesen steden in't openbaer/ oft datse eenige vermenginghe hebbe met de Christenē/ so wel vā Mans als Vrouwē/ wozde metter lijf gestraft/ ten waer datse haer beheerden tot het Christen geloof/ gheschiet aldaer dickwils buyten de stadt Cochin, aldaer die Coningh zijn Hof houd/ hebbē die Joden en Moozē haren wyse wille om hare secten en ceremonien in't openbaer te gebruycken: want de Joden hebbē daer een schoone steene synagogen gebout/ en zijn treffelijcke complijdē/ en vā des Conincks van Cochijn naesten raet; hebbē aldaer hare Synagogen/ met hare Hebreusche Bybels ende Wet vā Moses/ gelijck ick self in mijn hādt gehadt hebbe; Sy hebben wel van eenen/ gelijck die vā Europa; hebbē onder haer schoone Vrouwē; Daer zijnder veel onder die daer gecomē zijn uyt het landt vā Palestina en Jerusalē/ en spreken deur de hāck goet Spaensch. Onderhoudē de Sabath/ en andere Joodsche ceremoniē/ en hopē noch op de comste vanden Messias. De Moozē vā gelijckē hebbē hare Melkyras, daerse haer gebet doen/ en hebbē de Hercke veel solders en gallerē/ daerse de kinderē hare Carthagijnsche leerē eerse inde Hercke gaē; wassen hare voetē/ waer toe altoos eenen back met water beschidē de Hercke stadt/ en laten altoos hare Alparcos ofte schoenē buyten de herck deur eerse in gaē/ en binnen comende vallen op haer aensicht plat neder/ en maken met opstaende armen en handē veel wijs vasen; Sy worde oock besunden als die Joden eenen Verckē-vleysch; Voodt wesende worden begraven/ en hebbē in hare hercke gantz geen beelden noch figuren/ dā sommige opgerichte steenē ofte serckē met uytgehouwen Chaldeeusche letteren uyt haren Alcoran, als ick eens bygevalle bader wooghe passeerde met een Portugees/ creegē sonderlinge lust om die Mahometiste hercke te sien/ en haer manier vā biddē/ twelc ons belet worde vande deurwachter/ die ons beval ons schoenen uyt te trecken: maer om dat wy't weygerden/ seyde datter ons niet gheoorloft en was alsoo inde hercke te gaen: maer om die te besien/ liet ons tot inde deur comen/ en dede dā binnē sommige venstera apē/ so dat wy claerlick mochten sien watter in was: Doen naeghden hē den Portugees waer harē God en heyligē waren diese aenbadē/ om dat hy de hercke/ als gesept is/ wel sagh: doen antwoozden den Mooz dat sy gheen gebet wooz hout en steen deden/ dan aenden levenden Godt/ die inden Hemel is/ en seyde: ghy luyden Portugeesche Christenen vā Heydenē zijt alleens: want aenbidt die gemaeckte beelden/ en ghy gheest haer die

De Joden moghen op lijf-straffe haer met geen Christenen vermenghen.

De Joden ghebruycken Ceremonien vā Europa niet vele.

De Moozen eerse in haer hercke gaen/ wassense haer voeten/ ende gaen bloots voets dade in.

De Moozen doen ghern gebeden voor hout ofte steen te bidden.

Gelooft een
den levenden
God die inde
Hemel is.

eere/die alleen den levenden God abnachtich
toe comt / met welcke antwoort die Portu-
gees so quaet wert / dat hy hē begost te schel-
den met vele harde woozden / soo datter een
groote vergaderinge werde van Moozen ende
Indianē / en sonder een groots hapeninge ge-
tregen hebben / had ick het niet verschoomt / en
heeft upt de weegh getrocken / en gingen onsen
wegh / so datter daer by bleef; Dese Moozen
doē ooch grooten handel in alle speceryen na't
Roode-meyr ende ander wegen / so te water als
te lande. En hoe wel dat sommige onder die
Portugesen woonen ende met haer handelen /
doen nochtans onder den duym groot quaet /
en zijn hare doot vyandē: Dese zijn die pain-
tpaelste oorsake / datter niet meer Indianen
tot het Christen gheloove bekeert en worde:
want doen haer ynterste beste om die India-
nen daer van te trecken / waer mede van die
Indianen haer leve ende substantie concluderen-
de. Wt dese navolgende conterfeytsels mach-
men sien den staet vanden Coningh van Co-
chin, op den Olyphant gheseten / als hy upt rijt
met zijn Nayres ofte Edelen en Soldaten die
hem bewaren en gelepden; beneffens haer nae
die ander Malabaren, Man en Vrouwe / die-
nen Polyas noemt / met die Moozē ofte Ma-
chometisten die in Cananor en onder die Ma-
labaren zijn woonende / als ghesept is; Noch
so suldy afgemaelt vinden die Christenen die-
ment noemt van S. Thomas / welcke veel on-
der die Malabaren woonen / met een dick beert /
ghelijckse ghebooren worden / als wy inde be-
schrijvinghe vande Custe verhaelt hebben /
met die Figueren van die van Pegu ende
d'Eylanden Molucos, &c.

Dat 44. Capittel.

Vande Pagoden ofte Indianesche Afgoden, Affaten, Bevaerden, Cerimonien ende an-
der superstitien, in't generael ende in't cor-
te verhaelt.

DJe Pagodē ofte Afgodē zijn veel ēn
menigerley op alle plaetse vā Oyē-
tē: waer vā sommige in groote reve-
rētie ēn eer gehoudē werdē aneer als
de gemeene / die van alle wegen besocht woz-
den van die Indianen ēn Heydenē / in manier
vā Bevaert ēn Affaet te winnen / welcke zijn
bovē alle d'ander seer costelijck toe gemaect /
ēn met rijckdommē verriert; dan dese meene
ick alleenlijck te tracteren so veel als moodich
is / om daer deur te mogen verstaen dan alle
d'ander in't gemeē ēn particulier. Op de stadt
van Bassaym, welcke leyt noordwaerts van
Goa, op de Custe van Indien / is vande Por-
tugese bewoont / daer leyt eē Eylandeke dicht
aende Custe genaemt Salsette, alwaer zijn 12.
vāde vermaenste Pagodē / ofte tēpels / doch
eer spelonckē / daer die Pagodes in staen vā
gheheel Indie; dese eene spelonckē is gegraven
ofte ontgehouwen onder eenen grootē bergh
vā louter steē / ēn heeft vā binnen in't begrijp
die groote vā eē goet dorp vā 400. heerstē dē /
ēn comēde vooz aē in dē bergh staet een Pa-
godē huys met Afgodē gehouwē vāde steen-
rootsen vandē self den bergh / vā groussame ēn
vreeselijcke Figurē / al waer hedēs daegs die
gran Moniches een kercke hebbē gestelt / ge-
naemt S. Michiel / ēn dē bergh onder in gaēde /
wtinnē indē eerstē ontgāe verscheyden Pagodē /
ēn ctinnēde wat hooger / heeft eē ander ont-
meegrich vā camers ēn Pagodē; ēn dā noch
hooger / heeft een ander regel ofte ontmeloop
van camers ēn Pagodē / al upt die louteren
rotsen gehouwē / ēn by dese camers staet eenē
grootē steenē back met water / ēn heeft sekere
goten van boven / waer door het regē-water
in comben wat hooghers heeft noch een regel
ofte ontgaēck vā huysen ofte camers in som-
ma dat alle die huysen ofte camers in dese 4.
ontgangen zijn over die 300. en zijn altemael
vol ontgehouwen Afgoden / van so groussame
vreeselijcke ēn duyvelsche Figurē / dat het eē
grouwel is t'aensien. Den anderē Tēpel ofte
spelonckē vāde Pagodē op't selfde Eylādeke
is op een ander plaets / oock upt steen-rootsen
gehouwen / seer groot ende spatieus / altemael
vol Afgoden upt steen-clippen gehouwen / vā
so besterē en leelijcke Figurē / dat een mensch
het haer te bergh staet dieder in comt. Daer
is noch eē ander Pagodē / diese vooz de hooghste
ēn vermaenste van allen houwen / welcke
staet op een Eylandeken / genaemt Pory: dese
Pagodes wozt vāde Portugesen geseonnt / die
Pagodē vāndē Olyphant; op dit Eylandeke
staet eenen hoogē bergh / ēn op't opperste bin-
nen inden bergh is een ingaēck ēn uytsolinge
gehouwen upt die enckele steen-rootsen vādē
groote van een goet convent ofte Clooster /
heeft vā binnē zijn plaetsen ēn water-backen
seer curieus gemaeckt ēn ontgehouwen / ende
rondesom die muren ist vol ontghehouwen
beelden ēn Figueren van Olyphanten / Leu-
wen / Tygren / ēn ander dupsent dierghelijckse
wreede beesten; Desgelijcx Amasonen ēn som-
mige andere wel ghefigureert van verderley
soozten ēn differentie; zijn altemael vā so goe-
de schulpturā / dat het een verwonderinge is
te sien; Men wil vermoeden dat die Chinen
(die seer ingenieus zijn) dat eertijts sonde ge-
wrocht hebbē / inde tijdē als sy op dese custe van
Indien haer handelinge dreven / welcke Pa-
godē ēn edificiē nu gāts vernielt / verwoest ēn
geheel bedozven zijn / naer dat de Portugesen
dit onder haer gewelt hebbē gebregē. Wp dese
edificien machmen presumeren hoe datse noch
hedēs daegs bimē in't lande zijn / principa-
lijck daer haer die Coninge regierderp ēn het
Hof onthoudende is / en noch gheheel in essen
zijn. In't Eylandt vā Seylon, daer ick op een
ander vā getracteert hebbe / staet eenē hoogen
bergh / dienen noēt Pico Dadam, ofte vā Adā:
op het hoogste vanden bergh staet een stuys
so groot als een Clooster / daer in staet eē Pa-
godē vā grooten aensien ēn estimatie; Op dese
plaets was in voozledē tijden eenen Tant vā
eē Aep ofte Simme / ēn was in gout ēn kostelē
lijcke gesteenten beslagen / t'welck was zijn ru-
stadie ofte Chozie. Desen Tant wozde gete-
houwen voor't costelijckste ende waerdighste
heyligthdom vān gheheel Indien / ēn hadde die
grootste bewaerde van alle omliggende quar-
tierē / so dat sy hier in S. Jacob vā Galliffa /
ēn den bergh vā S. Michiel in Vranckrijck te
boven gingen / om die groote affaten die daer
te winnen waren / upt welcke oorsake besocht
wozde met groote devotie vā alle Indianē vā
4. ofte 500. inssien af by groote menighte. Nu
geschiedent in't jaer 1554. dat die Portugesen
int Indien een tocht deden op't selfde eylant
vā Seylon, ēn beleyent Colandt tot boven op
desen bergh toe / al waer sy menden grooten
schat te vindē / vooz die same dieder vā was /
om die groote bewaerden als gesept is / waer-
ēn ruineerde het selfde Clooster tot die grondt
toe / ēn vondē anders niet als eē cofferken met
costelicke gesteenten toegemaert / allwaer desen

Aper

Op het Eylant Salsette zijn elfen Pagodes.

Beschrijvinge haerer huysē ēn ingelegentheyt van dat Pagodes.

Die gran Moniches hebben hier een kercke / genaemt S. Michiel.

300. Camers hol vol afgoden in ē spelonck vande Pagode.

De hooghste Pagode in't Eylandt Pory / door de Portugesen ontsteld / doen de Pagode vanden Olyphant.

Verscheyden afgoden hierin ontgehouwen ende Figuren van diese Pagodes.

In't Eylandt Seylon op een bergh Pico Dadam staet een Tant met een Aep en vooztijdentijts / den / die voor de grootste heyligthden ghee[illegible] wert van gheheel Indien / etc.

De Indianen van 4. en 500. mylen daer bevaert om t'heyligdom van den Tant.

Die Portugesen hebben int jaer 1554. het Cloostet gheaccrueert/ende den Apen-tant doen wercken.

Apé-tant in bewaert lach. Desen bupt namen sp met haer nae Goa toe. Als nu die ontliggende Coninghen dese bpeve mare hoozden/ die van Pegu, Sion, Bengala, Bisnagar, &c. waren seer in't lijden/ dat also haer costelijcke heplichdom berooft was/ waer om hebbé met ghemeen accoozdt hare Amba'sadeuren ghesonden aenden Vicorey van Indien/ hem biddende op alle vrientschap haer dien selfden Apé-tant te willen berguunen eñ weder geven/ eñ offreerden hoozt een ransoen/ behalvé alle andere presenten diese sonden/te gheven 700. dupsent Ducaten in Goudt/ ende den Vicorey hoozt gierighept vant ghelt was beweecht om die te geven/ nae hoozé belet hoozt den Aertsbisschop Don Gaspar, welcke was den antecessor ofte voorsaet vñ mijnen Heere/ seggende dat sp die Christenen waré/ niet en behoozden pet te gunnen/ noch oozsake te gheven/ waer hoozt den Afgodé dienst een hoozt ganck hadde eñ den Dupvel hoozt gheeert worden aer veel eer tjace professie hielt/ sulcks in alle manieren mogheljck zijnde te beletten eñ upt te roeyen/ waer mede de Vicorey beweecht woxde sulcks te weygeren/ eñ die Amba'sadeurs gantsontseyde/ hebbende eerst in hare presentie dé Apétant tot asschen verbrant/ ende d'aschen inde lucht verspreyt en inde Zee ghewozpen/ waer van die Amba'sadeurs seer mistroostigh naer huys zijn gekeert/ eñ nach meer verwondert/ dat se soo groote somme gelts veracht hadde van't ghene dat se tot asschen verbrandt/ ende inde Zee gewozpen hadden; Coms daer na is't ser gheweest een Banjane, die alle listigheydt wol zijn; Dese heeft ghetregen eenen anderen Apen-tant/ eñ heeft die andere Indiánen ende Heydenen dicts gemaeckt/ dat hp hen selfden miraculeuselijck ghetoonden hadde/ eñ dat het hem van een Pagode in een visioen gheopenbaert was/ dat het den selfden Apen-tandt was die de Oozlogsheren hebbande te hebben: in tet dat hp haer onsichtbaer hadde gheweest/ eñ eenen anderen Tant inde plaets gheplant/ welcke terstant het volck also ghesloosden/ eñ tis ter oozen vanden Coninch van Bisnagar gheromen/ die hem terstandt heeft doen ontbieden/ eñ met groocer blyschap den tant ontfangen/ en gaf den Banjane een groote somme Guldé daer voor/ al wier hp wedet ghehouden wert inde selfde eere/ als te vozen den anderen die verbrandt was.

Den Apen tant wert tot asschen verbrandt/ eñ inder lucht gespreyt vande Portugesen.

Een Banjane bedriecht de Coningh van Bisnagar/ met een valsche Apen-tant eñ wert herlick gheloont.

In't Coninghrijck van Narsinga ofte ruste viemen heet van Choramandel, staet een Pagode, die seer groot ende uitermaté rijck ende verciert is/ en in groté aensien eñ weerde gehoudé wert: want heeft wonder veel toeloops ende bevaerden van alle die ontliggende quartieré; Hebbender in't jaer veel feestè/ eñ besondere Processien ofte Kermissen. Daer is een Carre ofte wagen so groot ende swaer daer men die ofte vier Olyphanten genoech aen voozts te trecken hebben; Dese hackman alleenlijck voozt op die Kermissen/ Feestan ofte Processien; Dese Carre heeft noch veel Cabels ofte coozden/ welcke ghetrocken wozden van veel personen/ so Mans als Vrouwen upt puere devotie; Boven in't allerhoogste van dese Carre staet gemaeckt een tabernakel ofte verhemelt/ onder welck sit den Afgodt/ eñ onder dese Tabernakel sitten des Conincghs Vrouwen die spelen op allerley instrumenten op hare manier/ ende maken een soet accoozdt ende melodye van Musijck/ aldus voozt die Carre voozts getrocken/ als ghesept is/ met groocer

Een Carre, die weer Olyphanten niet noch meer andere menschen voozt en dat op de Kermis van den Pagode upt te trecken.

De Vrouwen vande Coningh sitten op dese Carre/ eñ spelen op Instrumenten voozt haer god ofte Pagode.

devotie eñ processie; Daer zijnder veel die upt puericheyt ende cnechtel devotie haer selvé staken upt het lijf snijden/ ende werpent voor den Pagode; Ander zijnder die haer onder de raden wanden Waghen ofte Carre wozpen/ ende laten de Carre also over haer passeren/ soo datse in stucken ghemozselt ende doot ghepersst worden/ ende die alsus sterven/houdtmen voor groote Heyligen ende Martelaers/ ende wozden daer nae voor groote reliquias ende heyligdom ghehouden/ ende noch ander dupsent dierghelijcke beestelijcke dinghen ende superstitien diese aenrichten/ als een van mijn camerade mp mondelinck vertrocken heeft/ die't alles in persoon gesien heeft/ en deur ghereel Indien ghereeckt openbaer ende oozhaut is. Op eenen tijt was ick met sommige vrienden/ Portugesen/ op een speel reys ten vermalinge op't vaste landt/ 5. ofte 6. mijlen te landewaerts binnen/ met oozlof vande Vicorey, ende hadden in onse ghesellschap sommige bekenden van Dekanijs ende naturellen van't landt/ eñ onse principale reyse was om te sien hare maniere vande doode Bramene met die levende Vrouwe te verbranden/ om dat wp daer van gheadverteert waren/ dattmen sulcks soude doen; onder ander dinghen ende vreemdigheden die wp sagen/quamen op sommighe Hoxpen ende woonplaetsen vande Indianen/ eñ wanden op de wegen en tegen alle gelegenheden/ steen-roosen/ clippen ende spelonicken alle Paten nostet gants een upt gehouwen Pagode/ die eer Duyvels ende monstren en helsche dieren gelijck waren/ als anders; t'is eyndelijck quamen in een Hoxp/ daer stont een groote steene Kercke/ al waer wp in ginghen/ daer wp anders niet en saghen dan een ghesnijdeert tafereel/ twelck inden't midde vande Kercke/ van soo leelijcken figuere dannen niet leelijcker noch mismaecter en konst verciere; waert hadde veel hoornen eñ langhe tanden die sienn upt de mont over die kin heen quamen/ eñ onder dat nabel aendé buyt een dierghelijcke aensicht met veel hoornen ende tanden/ eñ hadde eenen Hoet op't hooft die niet seer onghelijck en was eenen dats ghecroonden Pausen hoedt/ in somma scheen een monster upt den Apochipse te wesen; dit stingh voor een muer/ welcke een affscheydt maeckte van een ander camer/ ghelijck hp naer een Choor/ doch was over al besloté sonder vensters ofte licht-gaté/ eñ hadde in't midden een clepne enge deure die gesloten was/ eñ aen elcke zijde vande deure stont een clepn fonneps inde muere gemetselt/ waer in quamé tralien/ om daer deur dé vooch in't voorsz. gesloté huys ofte spelonck te trecké/ alsmender eenige offerande in lepde/ ghelijck als wijder sommige in vondé liggé/ als Rijs/ Cooyn/ Hoenderen/ Fruyten/ en ander dierghelijcke spuysterye/ datter die Indiané dagelijc offerdé/ eñ daer quam eenè so quaden reuck eñ stanck upt/ dattmen wel haugh eñ qualijck ghewozdé sonde hebbé alsmender dicht bp quã/ en was seer zwart/ smeerigh eñ besmet van vuplichene; Voor dese voorsz. gesloté deure midden inde hercke stont eé steené Kalf/ en een van ons gesellschap syzoeck daer op al schietende/ en begost daer zijnen spot met te houden/ dat welcke siende de Bramene die de Kercke bewaerde/ begost te roepé eñ te bleptè/ so datter derstont veel vãde bywoonders quamé inde kercke gelooptè/ om te bestien watter schuldemaer aleer tghedranch vã volck quã/ dedé wp so veel met den Bramene dat hp te wede wozden/ ons onschult

Sommighe siecken upt devotie stucken upt haer lijf voor de Pagode.

Sommighe Indianen gaen upt devotie onder de Carre liggen ende laten haer soo overrijden.

Inde Heyden op de bergen ende alle bergen Pagoden in Indien.

Een wonderlijcke Tafereel in een Hoyp in Indien/ sijnde gaders ander upterst verciert.

Een Portugijs schiet oock een steenen Calf waer aber een groote oploop quam.

boorde soo wp best mochten/ eñ dat sulex door onwetentheyt ghyeschiet was / waer mede alle dingen te niet was/ eñ 't volck wederom weech ginck ; doen baden wp den Bramene , dat hy ons die gheslotene deure eens wilde openen/ om te sien watter in was / 't welck wp door langh bidden eñ smeecken verworuen / eñ openende de deure/willende ons eerst met asschen door 't voorhooft bestrijcken / dat wp weygerden/ en al eer hy die deure openden / hadden wp hem moeten beloven / dat wp niet verder als tot inde deure en soude comen om te besien. die deur van't Sancta sanctorum ofte Duvelorũ op wesende / was in te sien ghelijck als een moort-cuyl / het verhemelt was een cant verwelfsel sonder eenige venster noch licht-gaten/ dan alleenlijck die deur : ooch en was inde gheheele Kercke anders gheen licht/dan dat deur die deuren quã : binnen dit voorseyde verwelfsel hingen wel hondert cleyne ontsteken Olye Lampen/eñ in 't midden stondt een cleyn Tabernakel altemael bewonden eñ bedeckt met Catoene wrongen gemaeckt/ende met blater Goudt bedeckt eñ omghewonden. Waer onder (so ons den Bramene seyde)den Pagode sat van Goude ghemaeckt / macht vande groote van een cleyn hermis Poy wesen. Dicht by de Kercke / buyten die groote poort stondt inde aerde gemaeckt eenen grooten eñ vierhanten water-back van uytgehouwen steenen /rondtomme met afgaende trappẽ/en was vol groen wijl stinckent water / al waerse haer alte saemẽ in wassen alse haer gebedt inde Kercke willen doen ; Van daer gingen wp noch verder/ende vonden al om end' om alle 10. ofte 20. schreden eenige clippe eñ steen-rootsen en Speloncken Afgoden van myghehouwen steen/van sulcke liesselijcke figueren / als gheseyde is. Dese die alom eenige weghen sonder Kercke ofte overdeckselse staen/ hebbé altoos eenen cleynen water-back/met water bespoen haer staen/daerse ten minsten hare voeten met wasschen / met een halve Indiaensche Noot/ die ghemaeckt is met een steel / en daer by hanght om water met te scheppen / eñ is voor den repsenden eñ voor by passerenden Man / die ghemeenlijck telcken alser voor by gaen/ eenen voetval endc haer gebedt gaen doen / eñ daer staen gemeenlijck twee Fonteynkens by / eñ ooch eé steenen Calf ofte Koeye/daerse haer offerhanden voor setten van eetbare spijsen eñ fruyten / een jegelijck naer sy den Pagode ende 'd Calf goetgunstich zijn/ en haer devotie daer toe bewegende is / 't welck sy meynen dat het den Pagode des nachts verteert : maer wordt vande Bramenes wegh ghenomen; Wp vonden over al van alsulcken offerande staen : maer haddender een af grijsen af om aen te tasten/om datter soo morsich ende vuylicken uytsach ; als wp ghenoech onse lust ghebaet hadde met hare duyvelerije te besien / keerden weder naer't Dorp daer de voorseyde steene kercke stondt / om dat ons dese Bramene ghedadverteert hadde die ure van dé avont/datmé den Pagode sonderlin processie/spanneré in't velt/eenig ront omlepde om een loechtgien te nemé/ waer om daer op passen om sielcks te sien. Die ure ghecomen weseride/ luyden een cleyn cloecken dat sy pelwers vande Christenen ghecreghen hadde / waermede begonste alle 't volck te vergaderen/eñ nemen den Pagode upt zijn lecren eñ cribbe ofte tabernakel Demoniorum met groote reverentie/ ende setten hem op een Pallankijn, eñ worden vande eerlichste van't Dorp gedragen / eñ van alle d'ander met grooter devotie ghelept/ met hare ghewoonlijcke getier eñ gheber van trompetten / trommelen eñ berlems te slaen/ eñ gingender also met eé stuck weerbs in't velt om end' om/ eñ brachten hem daer nae by den ghenoemden steenen water-back/daer sy hem wel schoon / meene wijl eñ stinckende wiesen/ eñ brachten hem also weder in zijn thuyse ofte hoch / en lieten hem daer also met ghesloten deure / met al zijn Lampen goet eer maken/ vanden roock ende offerhande dat hem dapper bereydt moet hebben/ eñ een jeghelijck zijn offerhande ende ghebet gedaen hebbende/ gingen nae hare huysen / en lieten daer voorts den Bramene met ghewerden / die inde plaetse vande Pagode daer goedt eer met maecken/ met zijn familie. Dit zijn hare eere nomen eñ dagheliickse superstitien en valsche Godtsdienste/daer haer den Duvel soo in verblint heeft/dat sy daer met sonder twijfel ghelooven het eewige leven te verdienen/ende vertellen veel mirakelen van alle hare Afgoden / waer mede wp moghen aenmercken wat dat wp Gode te dancken en te loven hebben / dat hy ons met zijn heyligh Euangelium ende waerhept verlicht heeft/en niet ghebozen zijn onder dese en dierghelijcke Heydenen en Satans bedroch / die God door zijn ghenade wil verlichten met de kennisse dã zijnder waerhept enise eenige eñ warachtighe troost ende Heylandt/ waer door wp ooch ghenoegh schuldigh ende ghecobligeert zijn eenpariglh te bidden: want het ons even naesten zijn/eñ Gods beelden eñ schepsels/ dat hy haer alle daer upt wil verlossen / en haer ende ons geven dat ons saligh is/ Amen. Eñ om dattmen te beter sonde moghen verstaen hare duyvelsche Afgoden figueren/ hebbe hier by ghevoecht het conterfepsel van dierghelijcke/ alse openbaer aende wegen/berghen steenrootsen ende speloncken staen / met een steenen Koy ofte Kalf daer by. Desgelijck die Kercke diese Meskyta noemen/ vande Mahometisten ende Mooren dte onder die Malabaren wooncn / met dent water-back daerse in wassen besijden.

Die Pagode dat ghebrupt hebbende wasschen hem schoon ende leggen hem in zijn plaetse.

Verscheydinge van't poys vande Pagode dat selve Dorp waerdigh om te lesen.

Die Pagode dan Goudt ghemaeckt.

Verscheyden Pagodes op de wegen.

Dat 45. Capittel.
Van allerley ghedierten , Vee ende Voghelen van Indien.

MEn hutt deur ghesien Indié veel Vee als Ossen/Koyen/Schapé/Verckens/ Geyté/Bocké/en dierghelijcke/en seer goet coop/in grooter menichté/ doch het vleysch en heeft so goeden smaech niet als in Europa, t'welcke comt deur die hitte van't lãt/waer vã't niet seer gesalineert en wert mé nach binnen Goa de beste Koe coopen om vijf eñ ses Pardauwen: Ossen worde wegnigh ghedagen om te eeten/dieme meest houtt om't lant met te bouwé ; alle ander dingé/ als Verckens Schapé/en Geyten naer advenant ; Het schapen-vleys wort luttel geacht/en niet seer ghebruyct om t'eeté: want wort die cranckten verboden / eñ het verckens-vleys is nae advenant beter endc gesonder / 't welckmen eer sal torlaten die sieckten t'eeten als schapen-vleys; Men hinter ooch schapen van vijf quartieren: want de steert is soo groot / en heeft soo veel vleysch als eé vã d'ander quartteren : daer zijn grousaé veel Buffels/ doch wordé wemich gedoot om te eeté / oft té is voort arm volck: dã de miek is seer goet en wort veel vercoft en gegeté; mé siet eenen gheselé dach de stadt vol slavinné eñ Canarijns kopé mer miele vã buffelé/geyté/eñ voe

Waerom dat vleesch en Indien soo slecht smaeck niet en heeft als hier te Lande.

Es koe comt niet aen wpt ossen Vaderlant.

Schapen hebt wpf quartieren.

eeten-

Pagode

Mesquita

Bapt: à Doet: fc:

Horrendæ Idolorum effigies, quæ in omnibus viarum angulis obvia Indi prostrati passim adorant et donarijs prosequuntur, a Bramenis sacerdotibus, ob sapientiæ opinionem, apud illos magni habitis, Pagodes dictæ.

Seickelicke beldenisse der Indiaensche affgoden gestelt op alle hoecken van de wegen welcke sij haer offerhandé doen en seer devoteliicken aenbidden van haer papen Bramenes (die om opinie van wysheyt daer seer geacht sijn) Pagodes genaemt.

Mesquita seu templum Indorum Mahometistarum quæ secta totum fere, orientem pervasit.

Mesquita ofte tempel der Machometische Indianen welcke seckte haer naer geheel Orienten doordrongen heeft

excellenten room / ende verssche ongesouten botter; maer compt in cleyne stuckkens te hoop/ maken ock sommige cleyne witte beesjens; maer zijn seer soet ende sdzoet: wilde Veerkens/sommighe Hasen/Kapuynen/Perten ende Hinnen wozden der ock gevonden maer niet veel; Hoenderen/Kapuynen/Velt-hoenderen/ Duyven zijnder wonder veel en goeden coop: In't Eyland van Goa ende rontsom zijn veel Mussen ende sommige ander Vincken/ doch wepnigh en niet besonders: maer in Cochijn ende die custe van Malabaren zijn gants gheen Mussen noch diergelijcke cleyne vogeltgens/ noch vinckē; daer zijn in Indien wonder veel Vleermuysen en sommighe soo groot dat het ongelaoflijck te vertellen is/doen groote schade inde boomen/ fruyten ende kruyderen/ soo dat die Canarijns moeten dop snachts volck inde boomē dom waken/ en noch comē zijder hare qualijck upt weeren; die Indianen ett ense en seggen dat het so goeden cost is als Patrijsen; daer zijn upter maten veel zwarte Crapen dat het een wonder is/ en doen groote schade/ en zijn so stout datse dickwils comen vliegen deur de vensters/ende halent eten upt die schotelen die opt tafel staen daer t volck op sitten; 'Tis my selfs gebeurt dat ic sat en schreef boven in huys op een Camerken met open vensters/en dat die Crapē quamen en namen die hoen wol upt den Int-pot/ en beslabben alle die pampiteren die op tafel laghen/ sonder dat ick het cousse beletten; sy sitten gheneenelijck op de Buffels en pickē haer alle het hayr upt/ soo datmen upt die oorsake wepnigh buffels met haer vindt/ ende om haer daer van te bevrijden/ so loopense gemeenlijck inde modassen ende modderachtighen plaetsen tot den hals toe/ waer anders en kunnense haer niet beweeren: Daer zijn ock groote menichte van Ratten/ en sommige so groot als jonge haesen verschillend/ so datter geen Catten en verbē tegē aē comen; graven die huysen dickwils om: want ondergraven die mieren ende t'fondament deur en weer deur/ soo datse de huysen daer met doen vallen ende bederven; Daer is noch een ander soorte vā Ratten die zijn cleyn ende rosachtich van hayr/ desen noemtmen Welriecktende Ratten; want hebben eenē reuck of se vol Musseliaat stalen; Die Mieren zijnder soo veel doot gheheel Indien en so schadelijck dat het schijnt ongelooffelijck te wesen voor dier niet gesiē en heeft/ wā mē en mach geen dinck wat het ock sy van eet hare spijsen/en dranck waer/ja ock cleeren ende lywaet bewarē/ofte 't is terstont voldupsendē datter crielt; hebben in een oogenblick een gheheel broot upt gheholt/ waer om is deur gheheel Indien het gebruyck alle tresoozen en kisten daermen die eerbare spijsen ofte enige andere vette warē/ ende ock cleeren en lywaer in bewaert/ te maken met hier waeren ofte pylaren/en daer onder elcken voet ofte stijl eenē steenen ofte houten back vol waters/ende sett en die tresoozen of kisten daese eenwerts aen en roeren en vande muere af staen: want anders waert al verloozen en gants bedozvē watter in is vāde Mieren/en soomen een pater-noster berghcet inde voeten water te gieten alst verdroocht is/ soo comender in een oomneesen so veel Mieren in datter over al vol crielē/ soo dat het schijnt een maledictie ofte plaech te wesen; Daer zijnder ock veel die de selfde water backē gebruycken onder die voeten vande bestedē om daer niet afgheqnelt te wesen int slapen/ ock onder die tafels: Hamender eenige Canarp vogelgrēs ofte otergelijcke Vincken (dieder afcomet upt Pozzugael ofte upt Persien ende Turckijen gebzacht wozden om boozeen playsier te hebbē) beghecrt te bewaren om levent te bsgven/ soo moeten die staen op eenē stoc ofte tinaey daer toe gemaeckt met eenen back vol waters onder de voet/ sonder dat ist terstont vande Mieren doot gebeten/ ja al hanghtet inde lucht sy wetender op te comen/ als ser maer een oozdē aen en is; Die solbaten ende arm volck die so geen macht hebben om tresoozen met backen te cooperi/ doen't bzoot ofte eten dat haer oversetzet (dat wepnich ofte seer selden ghebuert) in eenen boeck gheknoopt ende hangent aen eenen nagheslaende muer/ ende marckender een Circul ofte ringhe om van houtcool/ so en comender die Mieren niet over noch op comen; Daer is een ander soozte van Mieren die zijn bp naer een vinger langh en roodachtigh van colere/ desen loopē int velt en doen groote schade aen alle cruyderen/ planten/ ende fruyten; Die motten ende wozmen die de cleederen deur boozen en bederuē zijnder wonder veel/ waerom men daer ghern kleeren noch lywaer hebben mach/ dan als men daghelijcks van doen heeft ende aen't ligt daecht: want anders is terstont deurbeten ende bedozven; men can ghelycken eenighe Pampiteren ofte Boecken bewaren vande wozmē zijn gelijck oozwozmen/ soo datse dickwils menighe pampiteren ende hantepchenen van importancien bederben ende verniclen; men heeft seer veel Want-lupsen; Daer is noch een soozte van gedierte die vliegen/ zijn wel tweemaels grooter als honichbyen/ wozden ghenaemt Barattas, dese doen ooc wonder veel quaets/ en sticken gemeenlijck inde supcher/ honich/ botter/ olye en alle vette waren ende soeticheyt/ comen ock veel inde kisten onder die cleeren ende lywaet; welcke sy bederven ende beplacke zijn in grooter menichten en seer schadelijck/ men en can geen dinck soo vast toe doen oft sy comender in en beladen al waer se bp comē: want besmettent over al met haer eyeren die aen-bleven gelijck als Syzoop/ so datmense wel mogen reuchen gelijc die Mieren als een plaeth; binnē in't lant zijn ock Tygren/ maer andere wzede beesten als Leeuwen/ Beeren en dierselijcken gants geen: maer van senijnighe beesten/ als Slangen Ackdissen ende otergheliicken soozten zijnder wonder veel: want die Ackdissen climmen inde huysen over al bp de muerē op/ en vallen dickwils t'volck die op de Bedden ligghen en slapen op't lijf/ waerom veel al die de macht hebben Pavellionen ghebruycken om over die Bedden te hangen: Die Camelhoenen dienen sept van de wint ende lucht te leve/ zijnder ock seer veel: maer en doen gants geen quaet.

Annotatio D. Palud.

Chameleon seyt Plinius, is als eenen kleynen Leeu, van groote ghelijck een Egedisse, zijn lenghte vant hooft af tot de steerts beginsel, is seven oft acht dwers vingheren; de hooghte des lichaems bycans vijf vingheren; die lengre der beenen voor haer selven vierde-halve vinger, gants rou, vol knoopkens met een scherpe ruggraet; hare verwe veranderen zy nae die ghestaltenisse der saken die omtrent haer zijn; die meestendeel zijn bleeck ofte swartachtigh, ende hebben een dun ende doorschijnende huyt welcke lichtelijcken in alle verwen verandert, uytghenomen roode; die ooghen keert ende draeyt het met groote beweeghnisse hier ende daer

Veel ghedierte verschil vogheln in Indien gelijck hier te Lande.

Wonderlijcke groote Vleermuysen in Indien/ dese vanden.

Veel Crapen die soo stout zijn datse het eten vande tafel nemen/ daer de lieden by sitten.

De Crapen sitten op de buffelsende pruyen haer hayr upt.

Ratten soo groot als jonge haesen verschillend.

Ratten de huysen datse ondergraven.

Musseliaet Ratten clepen sen van dien hayr.

Wonderlijcke veel Mieren in Indien die groote schade doen.

Vooriael den Woghelkenop doch de Mieren bedoelt.

Manier hoe de arme luy haer eten voor de Mieren bewaren.

Mieren een wijsheyt langh 1 oot achtich van colere.

Veel Motten in Indien.

Hoe Wozmen ende Want-lupsen.

Schadelijcke verdorne Ratten ghenaemt/ Werminael so groot als een Hont.

Tygren/ Slanghen/ Ackdissen ende andere venijnighe Dieren grieflijcke de Indianē seer.

Veel Chameleons in Indien.

daer op alle zijden, sonder oogen-leden; onder allen ghedierten gebruyckt dit alleen geen spijse ofte dranck: dan erhoudt hem door die lucht ende dauw, &c.

Meerhatten die veel schade doen inde Palmboomen.

Daer zijn wonder veel Meer-hatten die groote schade doen inde Palmboomen daer Indiaensche noten ofte Cocus aen wassen: in dese boomen loopen gemeenlijck Beestgiens dieren heet Bichos depalmeyras dat is: Palm boom beestgiens / zijn bynaest gelijck de beestgiens ofte stretten daermen die Konynen met uyt die holen jaecht en vanght, Hebben een steert als een Eeckhoorntgen / en fray graen gespreckelt haer; zijn seer lieffelijck te hebben voor een playsier ende tot verdrijf; Papegayen zijnder wonder veel ende vlieghender by ons nighten in't wilde; Daer comen in Indien vande Eylanden van Molucas over Malacca een soorte van vogels ghenaempt Noyras, zijn gheljck Papegayen: maer hebben veel roode plumen / spreecken oock gelijck Papegayen, gelden in Indien wel 20. oft 30. Pardauwen / zijn seer schoon d'aensicht / en clappen seer suet / kraeuwen ofte troetelen die lupden met hare tonge op't hooft ende baert / ende reynigen dat op de gront / de ghelycke die ooren ende tanden, In summa zijn seer lieffelijck om in huys te hebben: want gaen in schoonrichept ende coleur van veeren alle ander vogelen ende Papegayen te boven; Men en heeftse nopt in Portugael comen wyenghen leven / hoewel daer veel om gedaen is om de Coningen van Portugael tot een present te brengen / diese grooteliger begeerden: maer sterven al op de wech: want zijn seer delicaet / en willen seer nau waer genomen en ghehavent wesen.

Papegayen met hooren. Hoppoo seer schoone ghemarmerste vogelen.

Dat 46. Capittel.
Vanden Olyphant.

DE Olyphanten zijn in veel plaetsen van Indien / en insonderheyt zijn in't landt van Ethiopia achter Mossambique, onder die zwarten ofte Caffres, al waermense ghemeenlijck eet ende door smijt / om hare tanden aende Portugesen te verkoopen: Men vintse oock deur gheheel Indien / oock in Bengalen, en principalijck in Pegu zijnder grootsaem veel / al waermense jaeght met een groote menichte van volck en ander tamme Olyphanten / en omringhen alsmet een duysent ofte twee: waer van nemen een honderd ofte meer diese begeeren en van doen hebben / en laten d'ander loopen om't landt altoos vol te hebben; Dese leerense dan met ter tijde met dreyghen / honghers en dorst en ander inventien / soo langhe datse beghinnen die spraeck te verstaen / en als dan sinceerense met olye en wassense / ende doense groote beughen en ghemack aen / waermede sy haer so tam ende onderdanigh maken gelijck als menschen / en haer en ghehoorsaem niet min als spreken; Het Coninghrijck van Sion zijnder oock seer veel / al waermen segt / wat eenen witten Olyphant / welcke die van Pegu aenbidden en heeten hem Coninghs vande Olyphanten / en houden hem in aller eere ende estimatie gelijck eenen God; Om den self den Olyphant te crijghen soo reesser een groote oorloghe op tusschen Pegu ende Sion, als wp inde beschrijvinghe vande selfde Landen verhaelt hebben; In het Eylant van Seylon zijnder oock veel dienen estimeert te wesen die beste ende verstandighste vande Wereldt: want al waer dese comen by Olyphanten van ander weghen / soo affirmeren die Indianen voor warachtigh sulcks by experentie ghevonden te hebben / dat alle ander Olyphanten dese van Seylon eerbiedinge ende reverentie doen; Den meesten dienst dienen in Indien heeft vande pyen / baten / parlien en ander goet te dragen ende te schepen / is al met den Olyphant; sy worden onderhouden op des Coninghs costen / en dese van doen heeft die gaet met hare Meesters ofte Regierders spelen en maeckt met hare pijpe / ende alsdan gaet den Meester op sitten boven op den hals / en steert die worten onder die oore / en heeft een hake inde hant / waermede hy hem steert op't hooft / al waer zijn Testiculos ligghen / tusschen beyde die ooren / te weten boven op / welcke is d'oorsake datmen hem so seer can bedwingen; Ende commende by't ghene dat hy sal dragen / soo bintmen't vat ofte 't packt met een hoyde vast / soo dat het hem in ghewighte mach hangen / en als dan spreert hem zijn Meester toe: soo neemt hy de hoyde met zijnen snupt ende wintse om zijn tanden / en steeckt het ende in zijnen mont / ende soo draecht hijt al hangende al waermen wil begeert; Ist in een schupt te setten soo bringhtmen die schupt aende wal oft kay / en den Olyphant setter daer selver in / en haelt steenen met zijnen snupt die legt hy onder't vat / ende als dan staeter met zijn tanden aen om te besien oft noch waggelt oft vast legt / het geschut ofte ander pier-werck oft metael gebonden weselde / sleept dat al ist noch so zwaren Goteling; Die Fusten ofte cleyne halve Galepen oft ander groote schupten / als Carveelen en dierghelijcken / die schupvense alleen upt het water op de strant / soo lichtelijck oft niemant daer en waer; In summa dienen in als by ons als die steden en wagens met perden: Waer te eten is Rijs ende Water / sy slapen ghelijck die Koeyen / Ossen en Peerden en alle viervoetige Beesten / en hinghen haer linnen en alle leden als d'ander Beesten: Dese zwinters alst begint te reghenen so worsense tuchtigh ende gants dul en rasende / soo datmense gants niet dwinghen en can; En als dan schuytmense schupten de stadt pelwers aen eenen dicken boom / met een groote dicke pijere laeten aen zijn beenen / en gheven hem aldaer t'eeten / altoos hy blijft onder den blauwen Hemel / so lang als hy dat is / welck is van April tot September / den tijt wanden Winter en dattet reghent / en als dat comt hy weder tot zijn selue / en begint weder te dienen met so groote tammichept datmen hem mach onder den buyck door cruypen / alsmen hem gheen quaet en doet: maer die hem pet misdoet / die machter hem af wachten: want sy en vergheten niemmermeer so haer yemandt eenich quaet gedaen heeft / tot dat zijt gewroken hebben: Hare tanden welck is het vroyen doen wort in Indien veel ghesleten / principalijck in Cambajen, want maekender veel cruciuse dinghen af / en die Vrouwen draghender Manillias ofte arm-ringen / thien of twaelf aen elcken arm / waer door het aldaer veel ghesleten wordt / en worter noch by menichten ghebracht upt Ethiopia, Mossambique en ander weghen; Het Eylandt van Seylon ende Pegu doen alle hare oorloghen meest met Olyphanten / ende hinderense zwerdé aende tanden: oock hebben houte Casteelen op den rugghe daer 5. of 6. mannen in staen / om upt te schieten met vogen ofte roers / ende oock met vier-pannen upt te worpen; sy en doen anders ghem quaet dan om't volck ende die vpanden in disorder te stellen / ende hare ordinantie te breken: Waer so daer

Olyphanten die veel schade doen inde Palmboomen.

Papegayen met hooren. Hoppoo seer schoone ghemarmerste vogelen.

In Pegu veel Olyphanten.

De Caffres vangen 1000. Olyphanten ghelijck.

Vanden witten Olyphant in Zion.

De Testiculus vanden Olyphant ligt tusschen de ooren.

Ghedenckt de cracht vanden Olyphant in't draghen van haer opgeleyde last.

Het eten der Olyphanten is Rijs met Water.

De Olyphanten zijn bloet April tot September / den tijt wanden Winter hangh onder den Hemel.

De Olyphanten laten ghem quaet ongewroken.

Waerdoor sy bringen vande Olyphanten tanden in Europen ende Indien ghebracht.

Hoe dattmen de Olyphanten vercrijcht.

Provinciæ Pegu incola, auri adamantum et rubinorum ferax, undelacca sigillatoria advehitur.

Een wt Pegu, waer veel gout diamanten ẽn robÿnen gevonden ẽn het zegellack, gemaeckt woort

Incola ex Insulis Moluco, ubi Cary[illegible]lla magnâ copiâ crescunt, quorum vestes e stram[illegible]nt factæ.

Een inwoonder wt die Eylanden van [illegible]o, daer die Garyophyl, nagelen overvloedich groyen, welcks [illegible]n van stroÿ zyn.

Penequais familiæ, a Divo Thoma execratæ, intotam (ut Indi referunt) pro-geniem

Van penekaÿs geslachten van S. Thomas als die Indianen seggen gantselicken vervloeckt.

Joannes à Doetechum fecit.

Inquilini e Cananor Mahometani infectiss. Lusitanorum hostes

Die Machometisten van Cananor ẽn doet vianden vande Portugeesen

Incolę Malabarę maritimi inter Goam et Cochina apud quos piper nascitur.

Inwoonders van Malabar' tusschen Goa ẽn Cochyn ende Zeecant daer die peeper wast

Cochini Rex elephante vectus, cum procerum comitatu, quos Nairos vocant.

Die Coninck van Cochin op een elephant gheseeten verselschapt met syn edelen diemen Nairos noemt.

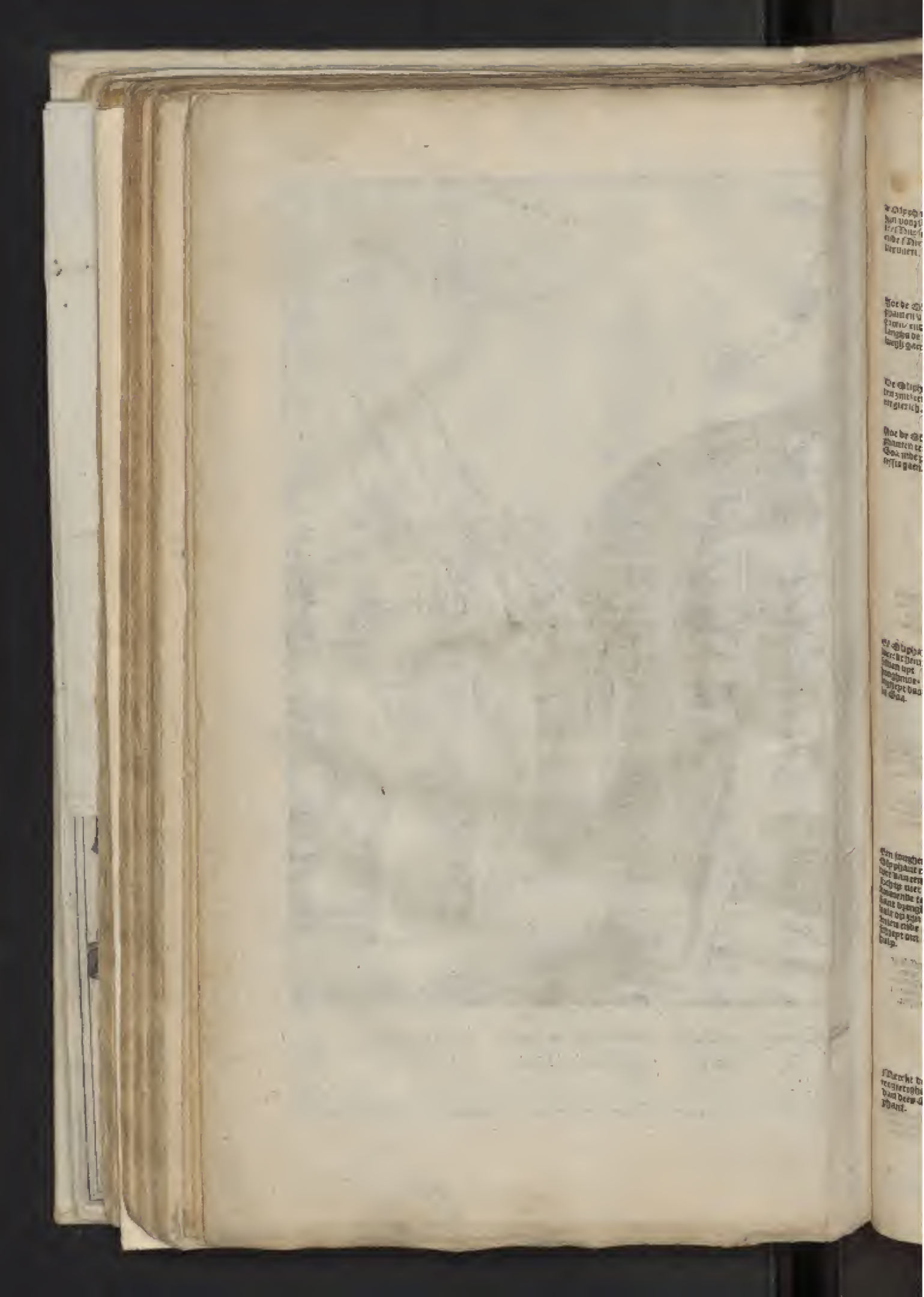

so daer een dé rug keert/ so loopense alte samé en overtreden haer eyghen volck/ soo dat sijt al in oproer stellen; zijn seer verbaert van een Rat ofte Muys/en oock vande Vlieré om dat se vreesen datser inde snupt sullé cruypen; Vā het gheschut ende 'vuer beseghijt/ den sp dat ser van laugen tijt toe gheweent zijn; Asse accessie ofte vergaderinge met malcanderé hebben / soo staet het Mannicken op een heuvel/ ende 't Wijfuen wat leeger; alsse gaen langhsa be wegen/ so machmense van veer hooren comen/al en stetmense niet: want het donderen vande voeten / eñ 'tclappen vande oozen / die altoos op eñ toe gaen machmé een goet stuck weechs hoozen; sp zijn soo rasmat loopen alst pas geeft/ hp naer als een Peert; zijn seer glorieus ende eergierich: Alsmen in Goa Sacraments dagh/ ofte eenighe groote heyligh-dagen houd ende viert/met grooter prooteſſien/ so gaen gemeenlijck die Olyphantē inde prooteſſien / die jonghen vooz aen/ ende die ouden achter naer/en zijn al beſchildert met die wapens ende cruysen van Portugael / over 't gheele lijf ende t'hooft / eñ hebben elck vijf ofte ſes Trompetters/en die op Schalmeyen spelen/ die op haer sittē:waermede so wel te vreden zijn/en gaen met sulcken grauitepdt ende oozden/alseens of het menschen waren. Het is gebeurt binnen Goa, dat eenē Olyphant sonde een groote Fuste uyt het water op 't landt ſetzuypē/en die Fuste was so zwaer eñ groot/ dat hy't alleen niet doen en conſte / in ſomma dattien moest een ander te hulpe halē/ waerom dē die Meesters veel schandelijcke woozden toe ſpraken/hem verwijtende dat hy slap was/ en van weynigh cracht/en dat het hem een eeuwige schande was / dattment een ander te hulpe moeſte halē/waermede den Olyphāt soo desperaet wozde / dat hy die compagnie vā hulpe verwierp/ ende all een weder op een nieu begost te schuyven/met sulcken cracht eñ ongestimicheyt/ dattwonde bouē al zijn vermogen dat hy berſte / en daer op de staende voet doot bleef. Ten tijden dat ick mijn repſe sonde beghinnen van Cochijn naer Portugael / soo was ons roer van't Schip ontſelt/ so dattmēt moeſt aen't lāt brengē om dat ts conſerteren/ eñ brachtent tot aen die ſtrant vande Revier/ achter aen't Woodt in't Water / eñ den Olyphant ſouden't vooꝛt op vroogh schuyven/op twee houten/om daer op vooꝛt te glyden/ ende om dat het zwaer was/ ghelyck een coor van seven en acht hondert last epſſchende is; Ende om dat den Olyphant nacht jonckt eñ niet vol waſſen en was/en lionst het alleen niet schuyven; waerom niet tegen-staende houde met alle zijn macht / ende stonde dat het hem niet moghelijck en was/viel op zijn vooꝛſte knien en begoſt te crijten en te ſchreuwen / dat hem die tranen over zijn oogben liepen/ eñ om dat aerſer veel op die ſtrant ſtonden/ aenſtende dit ſpectacle/ ſo begoſt hem zijns Meester te verſoopen / eñ met ſchandelicken woozden te laſteré/ dat hp hē vande toeſienders ſoude ſchamen/ eyntlijcken hoe veel dat hy ardeyde / en conſte niet alleen op crijghen/ ende comende een ander Olyphant om te helpē/ so ſchoven ſet beyde tot half uyt 'twater / dat het begoſt uyt 'twater op de hoꝛnē te glyden; twelcke gewoclende den eerſten Olyphant/heeft den ander zijn hulper met die tandē/eñ 'thooft weech geſlootē/en geen hulpe meer begeert/ en herſtet alſo vooꝛts alleen opgebracht: waer uyt men mach conſidereren/dat haer verſtant eñ vergierichept den menſchen gelijck is: Sy zijn ooc seer danckbaer en gedachtich/vā die haer eenighe weldaet doet; Alſt men Jaers-dagh is/hebbē haer Meesters vooꝛ eē vſance/ jaer incomē Jaer te epſſchen tot den Viſorey ende Aertſ-biſſchop / ende d'ander Regierders en Heeren: als dā comense aen die deur ofte ende plaets ende buygen haer neer/eñ alsmen haer wat geeft/valleuſe op haer knieē met eē groote eerbiedinghe / vooꝛ die cleyne weldaet die haer Meesters/ (die sp meynen vooꝛ haer) gedaen wert: Sullen altoos als sp vooꝛby ſuicken huyſen gaen/met den hooꝛde buyghen en eerbiedinghe aende deure doen van sodanige huyſen; beſghelijck vooꝛ de heeren-deure ende cruycen/ vooꝛ onderwijſinge van haer Meesters; sp hebben vooꝛ een maniet dat sp dickwils op die meerten gaen/daermen alle grooꝛnghepē vercoopt/als Radijs/Slap/ Cool/en diergelijcke tuych / eñ die dan den Olyphant goetgunſtigh is / werpt hem wat vooꝛ: Onder ander waſſer een van deſe vercoopſters/ eñ Waermoes-wijfs/ die altoos dē Olyphant wat vooꝛ wierp bā't geen datſe hadde; Nu comende den tijt dat dē Olyphant vol eñ rasende wert/als wp boven gheſept hebben/ ſo loopenſe een weech ofte halve te vozen eermense bunt/alſſe noch halfen half wel zijn/ met deur die ſtadt/een jeghelijck biddende pet te geben vooꝛ 'tonderſtoudt vanden brullen Olyphant/ vooꝛ dē tijt vande Winter; In dit om-loopen en conde Meeſter dē Olyphant niet beſtieré/ dā loopter met loppen uit hondert/en waerſchout het volck met roepē datser af wachtē: want en ſiet niemandt aen / loopt al onder de voeten wat hem vooꝛ eñ tegē comt:waermede sp een groote feeſt eñ agen-ſpel aenrechtens; wp nae gelijckſe in Spaengie met het loopen vande Stieren/daert nimmermeer volmaert is/dan alſſer een/twee ofte meer doot blp'ven/ even dier gelijcken regiment houdenſe in Indien met den dullē Olyphāt. Nu geſchiedent in dit loopen/ dat dē Olyphant quam al rumenende deur die ſtraten/ ende metter haeſt omversiens op deſe merckt quam / al om verre ſtaetende watter bp en nae was/ waer vooꝛ een jegelijck verbaeſt weſende/al verlieté wat sp te roop hadde/ en een goet heer conē ſochten om't lijf te verbergē om vandē Olyphant niet overtreden te werden; eñ met dit rumoer ende gedrangh vallende d'een over den anderen / alsmen in dier gelijcke opporen altoos siet geſchieden; onder deſe allen was oock die Vrouwe die dē Olyphant altoos plach goetgunſtigh te weſen / ende van datſe had met te beelen; Deſe hadde een cleyn kindeken op de merckt in een mande bp haer ſiggen / eñ vooꝛ deſen haeſtighen oploop ende gedrangh van volck/was die ſelfde Vrouwe oock in eē huys ghedrongben/ ſonder datſe plaets hadde om't kint op ende met haer te nemen; ende als den Olyphant de plaets alleé hadde/ dien hy omend' om roepde/eñ al om ſiet / eñ ginder heen wierp watter omtrent was/ eñ comende bp't vooꝛſepde kint/ dat als geſept is/daer bljven ligghen was/ so meenden een jeghelijck/ endeprincipalijck die Moeder/ die dapper weende/ dat het kint om den hals was/eñ vandē Olyphāt vermeint ſoude werdē; gelijck hy alle andar dinghen dede: Maer in contrarie met alſe die dullighept gedachtich weſende/ eñ herinniſſe dragende wāde weldaet die't kints Moeder hem altoos ghedaen hadde/nam't kindeken properlijckſkens met zijde snupt op / ende leyden't

De Olyphanten zijn dankbaer/ en gedencken de weldaet dienen haer doet.

De Olyphanten buyghen haer hooft voor de cruycen en kercken.

De Olyphanten dul wierdende Ceuſe diernacht.

Een wonderlijcke ghiſchpt van een dullē Olyphant.

* Olyphanten zijn seer vroy/ ende / Vliegen/ ende / Muyscken seer vaert.

Wat de Olyphanten veel plaetsen/ ende langhs de weghgaen.

De Olyphanten zijn seer eergierich.

Hoe de Olyphanten te Goa ende prooteſſie gaen.

De Olyphant berckt hem selven uyt hongermoedigheyt doot in Goa.

Een jonghen Olyphant een cleyn beetje water hantierende te maken ingheyt/ hoe op zijn hoofden ende lichaem ſtroyt om koelp.

D'Olyphant de regieringhept van deen-dē Olyphant.

leydent seer sachtelijck boven op een lupffe/ die daer by stont over een Winckel; dat ghedaen hebbende is weder zijnen gangh ghegaen/ met stoten/ beyten en tieren als te voren/ tot een groote verwonderinghe van alle dien sagen/ en principalijc tot een vreughde/ende blijschap vande Moeder/ die haer kint ghesont en wel te vreden weder kreegh; Dese en dier gelijcken exempelen geschiedender dagelijcks in Indien/ dat al soude te lange vallen om te verhalen/ waerom alleen dese dye ofte vier hebbe willen aen-teeckenen/ als een dinck seer weerdigh om inde memorie te hebben/ ende ons daer by te leeren en te verweeren alle welcken te logenen/ ende ghedachtich te wesen met danckbaerheyt/ aengesien wy hier in werckelijck sien by dese stomme Beesten/ ons sulcks tot een spieghel voor-stellen/ die sulcks niet alleen en gedencken alsse met harer volle wetenschap zijn: maer dat meer te verwonderen is/ in tijden datse van haer sinnen half oft gheheel berooft zijn/ t'welcke dickwils de menschen met alle haer verstandt/ende wijsheyt gantschelijck achter den rugge stellen/ en alle weldaden/ghunsten daeghs (Godt beterr) met ondanckbaerheyt geloont worden.

De Olyphanten gebruicken hier allerande wellevaert/ ghesont synder/ maer alsse ouwt ende berooft van sinnen zyn.

Dat 47. Capittel.
Vanden Abada, ofte Reynossero.

DE Abada ofte Reynossero en is in Indien niet; dan in Bengalen ende Patane: zijn elevander ende leghet van den Olyphant/ heeft eenen horen voor op den neus/ achter dickachtich ende voor scherpet/ van boncker/ blauwe en witachtighe verwe; heeft een manier ghelijck een Verken/ ende het bel over't lijf is over al ghevrocht/ ende staet of het gemayent waer met schilden; is groot vyant vanden Olyphant; Sommige meenen dat het den rechten Eenhoren is/ overmidts datmen anders geen tot noch toe ghevonden en heeft/ dan alleenlijck van hoor en seggen ofte geschildert. Die Portugesen/en ooch die van Bengalen affirmeren dat bydie Revier Ganges, int Conungh-rijck van Bengalen zijn veel van dese Reynosseros, ende alsse willen dyncken/ soo staenden d'ander Dieren stil en wachten/ tot dat die Reynossero gedruncken heeft/ ende steeckt zijnen horen int water/ want en eent anders niet dyncken ofte den hoop met onder water comen/ om dat hy so dicht op den neus aende mont komt/ende naer hem dyncken alle d'ander Dieren; Die hoornen werden in Indien seer geestimeert/ ende gebruyckt teghen alle ferijn ende vergift/ en veel andere siecktens. Dese lijcken zijn tanden/ clauwen/ vleesch/ bel ende vloet/ dat tot zijn dranck en water toe/ en al wat hy aen ende in't lijf heeft/ wort in Indien in grooter weerden gehouden/ ende gebruyckt tot verscheyden siecktens ende ghebreken/ en is goet ende warachtigh/ als ick selver in sommige dingen by experientie ghevonden hebbe; Dat is te verstaen dat alle Reynosseros niet even goet en zijn/ want daer zijnder die de hoornen verkocht werden tot 100. ducaten en 200. Peerdauwen t'stuck/ende daer zijn ander vande selve coleur en groote/dienen voor 3. en 4. Paerdauwen koopt/ welcke die Indianen weten te onderscheyden/ ende te kennen; Voorsake is dat die Reynosseros die op een schoon plaets in Bengalen gevonden worden hebbe dese weerdye/en dat door virtuyt vande kruyden die dat selfde Lant geest en produceert/ t'welcke op ander plaetsen niet en is; en dese estimatie en is niet alleen inde hoven/ maer in alle andere dinghen van zijn gheheele lijf/ als voorseydt is: Daer worden ooch by Malacca, Sian ende Bengala ghevonden sommige Bocken ofte Geyten die int wilde loopen/ welcke hoornen geestimeert werden voor de beste tegen ferijn/ en voor alle vergifte dienen mach vinden; voorden ghenaemt Cabras de mato, dat is: wilde Geyten/dese hoornen worden dapper in Indien gheestimeert/ende in weerde gehoudē/ en zijn dickwils by experientie goet gevondē/ daer ich selfs goede getuyghe af ben/ en sulcks ghexperimenteert hebbe; Int Jaer 1581. als die Conungh Philippus van Spangien tot Lysbonen was/ soo voordat hem ghebracht uyt Indien voor een present/ een Reynossero ēn Olyphant/ welcke hy beyde mede nā naer Madrid, t'hof vā Spangien; waermede ghemerckt is van dat die ghedierten van't Lant ende Voghels zijn belangende/hoewel daer noch veel ander zijn daermen soo in't ghemeen geen notitie af en heeft: Waerom hebbe alleenlijck verhaelt dienen dagelijcx voor ogen siet/ende kennisse af heeft/ om alle ouwetterheyt te schouwen.

Den horen vande Abada wert ghebruyckt tegheris ferijn ende sijn ghebeet siecktens tot allerley siecktens.

De Reynosseros veel beter als d'andere.

Die van Bengalen zijn de waerste.

Dat 48. Capittel.
Van de Visschen, ende allerley Zee-ghedierten van Indien.

DE Visch is in Indiē seer veel/ ende sommige oock seer smakelijck ēn goet; die beste Visch is genaēt Mordexijn, Pampano, en Tarijngo; Daer is eenē Visch genaemt Peixe serra, dierren in ronde schijven snijt als die Salm en soutense/ is seer excellent/en mach lange dueren om over Zee voor victualie met te dragē; Die meeste Visch wort ghegeten met Rijs/welck sy koken met sop dat sy over't Rijs gietē/ ende is wat suerachtigh ghelijck oft met krupes-besien ofte ander Druyvē gekoockt waer; is seer smakelijck/ wort ghenaemt Carrijl, t'welcke is hare dagheliickse kost ēn onder-hout/ ende het Rijs dient haer inde plaets van Broodt. Daer is oock goeden Elft/ ende Tongen/ en veel andere Visch van veel soorte. Die Garnaet is de beste ende grootste dien ick oyt gesien hebbe/want met een dozijn Granaē tē kamen wel een goet avontmael doē. Die Creeften ende Crabbē zijn seer goet ende wonderlijcke groot/dat het een wonder is om vertellen/ ende dat noch meer is: dat wanneer die Maen vol is/ datmen in dese landen voor een teecken houdt/ dat alle Crabbē en Creeftē vol goet en tijdich zijn/het welcke al daer het contrarie is: want met een volle zijnse begift ende ontijdich/ende met een nieuw Maen tijdich/ goet vol. Men hefter oock Mosselen/en ander dierghelijcke Visch in schulpen/daer veelderley soorten. Oesteren bijster veel/ by namen in Cochijn en naer die Cabo de comorijn toe: maer werdender weynigh gheacht. Die Visch in Indien seer goet koop: want met een paer stuyvers te rekenen machmen wel so veel Visch met Rijs daer toe koopen/ dat daer 5. oft 6. personē een goet mael met connē doē op zijn Spaensch/ t'welcke seer goedaet koop is/ naer die dierte rē meret vā Spangien ende Portugael: Daer is inde Reviere/ ēn oock inde Zee/ende waert van alle die custe vā Indiē veel Visch/ die de Portugesen noemen Tubaroā ofte Hayen, dese doet bysterbeel

Broodt/ Peper/ Gember/ Tamarijnen Peper/ Elft/ Tongen/ Zeer goede Garnaten/ Crabben/ Creeften/ Mosselen/ Oesteren/ Tubaroā ofte Hayen/ doen veel schade.

veel quaets/ en eet menigh Peerel-duycker op/ waerom men niet veel en derf swemmen inde Revieren door vreese van desen visch/ hierom pleeghen veel haer te baden inde backen op't landt daer toe ghemaeckt/ als op een ander gheseyt is; Het gebeurden ons als ons schip inde Revier van Cochijn lagh/ om onse reys herwaertsnaer Portugael te doen/ dat als wy ons roer 'twelcke wy vermaeckt hadden/ souden weder inne hanghen op zijn behoorlijcke plaetse hanghen/ soo was die Schipper met vier oft vijf Bootsghesellen int boodt achter aen't schip/ ende een vande Bootsgesellen was met een koorde aen't schip vast ghemaeckt/ en hingh alsoo aen't roer tot zijn middel toe in't water om aen't roer te helpen/ so quam daer een van dese Hayen en vatten hem met eenen beet het gheheele been tot boven die halve dye/ knap af/ niet jegenstaende dat hem die schipper met eenen riem smeet/ ende willende den gorden gesel daer naer tasten met die hant/ heeft hem een tweeden behandt ende halven arm/ ende een stuck uyt zijnen bil af gebeten/ so dat die schipper noch alle die in't boodt waren het selfde konsten beletten/ hoe seer datse met stocken en riemen smeten; den armen pacient worden also miserabel gebracht in't Gasthuys: alwaer wy hem lieten met weynigh hoope noch begeerten van't leven: want wy s'anderen-daechs t'seyl ginghen; Dese en diergelijcke gheschiedenisse van dese visschen gebeuren dagelijcx in Indien/ so wel inde Zee als inde Revieren/ principalijcken onder die Visschers en Peerel-duyckers die der menigh also haer leven verliesen; Inde Revier van Goa, op eenen Winter als de mont vande Revier ghesloten was/ ghelijck het voor een manier heeft/ so namen sekere Visschers eenen Visch ghevangen van wondere en seltsame ghestaltenisse/ sulcx noyt in Indien noch op gheen ander plaetsen ghesien en is/ worden om zijn vreemdigheyt aen mijn Heere den Aerts-bisschop ghepresenteert/ ende moestese door zijn begeerten af conterfeyten/ om tot een verwonderinge aen zijn Majesteyt van Spaengien te senden; was van de groote van eenen middelbaren hondt/ ende hadde eenen muyl ghelijck een Verckens/ kleyne ooghen/ gheen ooren/ dan twee gaten inde plaets/ hadde vier voeten gants en gelijck eenen Olyphant; den steert vande rugge afgaende breet/ ende also volcommende plat af/ aende punt wat ront en scharpachtigh af; liep over de sael ende vloer van't huys al snoffende ghelijck een Vercken; hadde het gheheele lijf/ hooft/ steert/ en beenen bedeckt met schammen/ van de groote van't voorste lidt van eenen duym/ die in hardicheyt Yser en Stael te boven gingen/ wy hiemwender op ofsmen op een aenbeelt gehouwen hadde/ en soo haest alsmen aenroerde roldent hem in malcanderen/ en sloot hem met hooft/ steert onder een/ in somma dat hy in als eenen ronden cloot ghelijck was/ sonder datmen eenighsins konst onderscheyden/ waer die scheydselen ofte tsamenvoeginge was/ en men en konst hem met gheene instrumenten noch cracht weer openen dan alsmen hem liet ligghen en niet meer en roerden/ opende hem weder van hemselven/ en liep daer weder heen als gheseyt is; En overmidts dat ick so tracterende vande visschen van Indien/ so wil hier verhalen een corte Historie ende waerachtighe geschiedenisse van eenen visch/ hoe wel het selfde sommighe sal onghelooflijck dunken: maer het selfde staet afghemaelt int Palleys vande Viçorey in Indien/ en is ondersocht met gheloofwaerdighe ende waerachtighe ghetuyghen/ alsoo gheschiet te wesen/ waerom ghenoteert staet voor een wonder/ met naem en toenaem van't schip/ Capiteyn/ jaer en dagh/ daer noch hedens daeghs veel persoonen in't leven zijn/ die in't selfde schip ende geschiedenisse waren/ om dat het onlanckx gheleden is. Nu so is die Historie/ als dat/ comende een schip van Portugael/ den wegh van Mossambique naer Indien/ hebbende eenen goeden ende deurgaende wint ende weder/ so veel als die seylen trecken mochten/ voor wint/ hebben alsoo gheseylt 14. daghen/ haren cours naer die linie toe/ en alle daeghs die hooghte vande Sonnemende/ inde plaetse van te vermeerderen/ ofte die graden te vermindert/ naer die wint ende cours die sy hadden/ soo vondense haer in't contrarie alle daghen achterwaerts/ tegen alle natuerlijcke redenen ende menschen verstant/ so datse alle gelijck niet alleen verwondert: maer ooch verbaest waren/ meenende ende geloovende voor seeckerlijck betoovert te wesen: want wisten wel deur die experientie dat den loop ofte stroomen van't water haer in die contreyen niet en deden achterwaerts deysen/ noch tegen conste houden/ waerom alle te samen seer perplex en bevreest waren/ siende den eenen op den anderen/ sonder te connen verstaen wat dat die oorsake daer van was; ten langhen lesten is by geval den Hooghbootsman/ diese onder Schipper noemen/ ghecomen by alle geluck ende besagh onder den voorstengh van't schip by't water neder/ so worden hy gewaer eenen breeden en grooten steert van eenen Visch/ die welcke was omghekromt teghens het schip ofte voorsteven/ om/ en met het lijf onder die kiel/ en met het hooft achter onder't roer/ swemmende also en treckende het schip achterwaerts tegens alle die wint ende cours van't schip: waer by terstont verstonden d'oorsaecke van haer achter deysen: in somma hebben so langh gestooten met stocken en staven/ en ander instrumenten/ datser hem den steert af cregen/ en dat hy't schip verliet/ naer dat hy daer 14. daghen onder gelegen hadde/ het schip teghens alle wint ende weder te rugghe treckende/ waerom het den Viçorey in Goa heeft in zijn Palleys doen af schilderen/ tot een eeuwighe ghedachtenisse: alwaer ickt menighmael ghelesen hebbe/ met den dagh ende datum/ ende den naem van't schip en Capiteyn daer by/ welcke my niet indachtigh en is/ doch daer weynigh aen ghelegen is: Men vindt veel ander Visschen inde Zee ende Revieren/ inde Revier van Bengala genaempt Ganges, ende by Malacca vintmen Cocodrillios, en ander Zee slanghen/ van onuytsprekelijcke grootheyt/ so datse dick die cleyne Visschers/ ende ander schuytgens om werpen ende tvolck op eeten/ en cruypen wel uyt het water op't lant/ en verrasschen 'tvolck diese achter halen en verslinden/ alsmen daer dagelijcks ghenoech siet gheschieden; Men vint by Malacca Visschschelpen/ zijn vant fatsoen en ghelijckenisse als die sint Jacobs schulpen/ ende vant sulcke groote ende swaerte dat twee stercke mannen genoech met eenen boom aen elcke schulpe te draghen hebben/ hebben van binnen Visch/ dat die van Malacca eeten; van dese schulpen quamen sommighe int Ballast van't schip dat van Malacca quam/ en met ons in geselschap vant' Eylandt sancta Helena tot het Eylant Tersera, aldaert selfde schip voor't Eylant bleef/ en sommighe van dese schulpen

uyt

Wonderlijcke gheschiedenisse vande Hayen.

Beschrijvinghe van een wonderlijcke seltsame Visch in Indien ghevanghen/ en den Coninck van Spaengien ghesonden.

De schubben van desen Visch waren herder dan Yser ende staal.

Wonderlijcke ende onghehoorde beschrijvinghe van een Visch die een schip tegen de wint 14. daghen langh te rugghe treck.

In Malacca zijn Cocodrillos ende ander Zee slanghen van wonderlijcke groote/ die't volck op eeten ende verslinden.

Schulpen van Visschen in Malacca/ soo groot datse twee Mannen moeten draghen.

upt gehaelt werden/ die de Iesupten van Malacca gesonden hadde/ om tot Lisboen te setten inde gevel van hare Kercke ende Kloester/ datse daer bouwen van ouppt spzekelychie tosteliekheyt; Desghelijcks is ghesciet dat een schip ghenaemt San Pedro t'sepl gaende van Cochijn upt Indien naer Portugael/ is verseplt op een dzoogte diemen noch heden noemt naer't selfde schip/ die dzooghten van sint Pedro, ligghen van Goa zupt zuptwest aen op 6. graden altijde zijde van't zupden/ alwaer het selfde schip bleef: maer het volck verghaden haer altesamen/ende maeckten van het houdt ende stucken van't ghebleven schip een kleijn Carveel/ waermede quamen altesamen weder naer Indien/ ende den tijdt datse haer hier in occupeerden/ soo vonden se op de selfde dzooghten soo groote Crabben/ ende in soo groote menighten datse ghedwonghen waren een schanse te maken/ ende met scherpe waepst haer daer van te beschermen: want waren van een soo afgrijselijcke groote/dat wie datse kreghen onder haer klaeuwen die wapt om den hals ende verstonden; dit selfde is warachtigh en is noch onlangs gheleden: want in't schip daer ick met upt Indien naer Portugael quam/ waren twee Bootsghesellen die in't selfde schip San Pedro niet waren/ ende daer waerachtighe ghetuyghenisse afgaven/ ghelijck het selfde oock in Goa op veel plaetsen afgheteeckt is tot een eewighe memorie/alle t'welcke hebbe willen verhalen om dese vreemdigheden van de geschiedenisse ende Visschen/ ende is te ghelooven datter noch veel ander Visschen ende Zee-monstren zijn/ t'welcke tot onse notitie niet ghecomen is/ ghelijckmen oock dagheljcks bijschelijck siet die haer op de Zee gheneeren/ sulcks sommijts ghemoeten/ waermede ghenoegh ghesept is/ wat die Visschen ende Zee-monstren van Indien is belanghende.

Op dese dzooghte blyfteren schip

Op dese dzooghte waesten die int schip waren hare beschutsen en waeght jaghten oock de Crabben.

Afgrijselijcke groote Crabben by Goa.

Dat 49. Capittel.

Van alle vruchten, boomen, plaeten, ende gheween kruyden in Indien, Inden eerstenvan een fruyt ghenaempt Ananas.

Annotatio D. Palud.

Ananas, van die Canarijns Ananasa gheheeten; van die Brasilianen Nana, ende van anderen in Hispaniola, Iaiama; van die Spaengiaerden in Brasyl, Pinas, om eenighe ghelijckenisse die dese vrucht heeft met die Pijnappel; is uyt die provincie van Santa croce, eerst in Brasilien, van daer in Spaensch Indien, ende volghens in Oost-Indien ghebracht, al waer sy nu overvloedigh wassen, van die groote vande Citroenen ofte van een gheweene Meloen, seer schoon van kolear, uyt den groenen gheel, welcke groenigheyt rijp werdende vergaet; lieflijck van smaeck, ende aenghenaem van reuck, ghelijck als een Abricot, daemen oock deur den reuck erkennen mach die huysen daer dese vruchten in zijn; Van verre dese vruchten aenschouwende, ghelijcken wel Artisocken: dan hebben sulcke scherpe steeckselen niet; die plaeten daer op dese vruchten wassen, zijn van die groote eenes Cardons, ende hebben oock wortelen ghelijck den Cardon, daer op eene vrucht alleen groeydt, ende dat int midden des stams, ende rondsomme soeckere cleyne, daer van oock sommighe vruchten brenghen; ick hebbe sommighe plaeten hier af ghehadt in mijnen hof, die my ghebracht waren uyt Brasilien, dan conde onse coude niet draghen; Dese vrucht is warm ende vocht, ende wordt uyt Wijn ghegheten ghelijck een Persick, ende is licht om te verteeren, nochtans te veele ghenuttight zijnde, maecken inflammatie ende hitte, ende verseeren oock het tant-vleysch, ommie die kleyne draeykens die daer door loopen; Dese vruchten zijn menigherley by die Brasilianen, die nae het onderscheyt der talen oock verscheyden namen hebben, ende insonderheydt werden beschreven driederley species, waer van die eerste wordt gheheeten Iaiama, die wel die langhste is, ende de liefickste van smaeck, gheel van vleysche; Die tweede Boniama, die wit zijn van binnen, ende mal soer van smaeck; Die derde Iaiagua, die oock inwendigh wit zijn met een zijnsche Wynnighe smaeck; soo groeyen dese vruchten oock ofte van selven ongheplant, ende worden wilde Ananassen gheheeten, ofte gheplant in Hoven daer af tot nu toe ghesproken; die wilde wassen opstammen eender spiesen hoogh, ront, ende van die groote eender Orangie-appel, vol doornen, die bladeren hebben oock scherpe spitsen, ende ronts omme vol sachte doornkens, die vrucht wordt van weynighe ghegheten; hoe wel zy tamelijck lieffelijck van smaeck is; die gheheele plante met die wortelen zijn vol sops, welcke seven oft acht uren des morghens met suycker ghedroncken, ghehouden wort voor een seker remedie teghens de hitte der lever ende nieren, teghens sweerende nieren, etterigh water, ende excoriatie van die roede; die Arabers prijsen dit sop oock teghens roote, ende noemen Queura, die meer hier af wil weten, lese Costam in die eyghen capittelen van Ananas, ende Oviedum int 8. boeck int 18. capittel, ende Thevetum in zijn observatie van America int 46. capittel; Ananas gheconfyteert in Suycker zijnde ghelijck Comcommeren in groote, ick hebber veele ghehadt.

De Ananas zijn de beste vruchten van Indien ghehouden.

ANanas is wel eé van de beste frupten eñ smaekelijckste van geheel Indien/ en is niet eygé van Indié dan t'eerst: want isser eerst gebzacht vã de Portugesen upt Brasilien/ so datse tint eerste vooz een nieuwigheyt vertoft werdé/ vooz é Pardau ende meer t'stuck: maer zijnder als nu so veel aenghegroeyt dat het over al vol af is/ eñ zijn altoos seer goeden hoop: Hier sapsoen datse rijp zijnt is inde vasten: want dan zijnse op haer beste ende smaeckelijckste/ zijn van die groote van een Meloen/ eñ hebben het satsoen ghelijck het hoofst van een spitsrocke/ van buyten gelijck een Pijn-appel: maer sacht om te snijden/ van kolear root ende groenachtigh; wassen langhs der aerde die hooghte van een halve vaem/ luttel min ofte meer/ die bladeren vã dit frupt zijn bynaest gelijck het krupt datmé vã Spaengien brengt/ genaemt Aloe ofte Sêper viva/ om dz het altoos groé is/ daerom mén't aen de balcken inde huysen hangt/ doesh zijn wat smalder eñ aende kanten wat scherpachtigh als uytghehackelt/ int eeren so schijtmense eñ suydmense in schijven ofte soné wil; hebben van binnen sommighe kleyne keerngetis ghelijck van Appelen ofte Peeren/ zijn van binnen van kolear ghelijck een opgheschoben Pere die rijp is/ eñ oock bynaest van die selfde smaer: maer hebben in lecker hept over alle frupten voozdeel: het sop daer van is ghelijck soeten most/ men en vander hem niet sat af eeten, is seer heet van naturen: want soomen daer

Hier beschrijft de Autheur beyde van de eerste.

De Autheur gaet alle frupten in lecker hept te boven.

Indiaens trael ren vruchten ren half jare en een Indiaens jaer sterckte/ salt half afgebroken werden/ vande craght dan z spp.

men daer een Mes een half jare laet in steken/ sal half op ghegheten wesen in't uyt trecken/ even wel en doet sonderlinge geen quaet / ten waer datmen daer in soo groote overvloedigheyt af aet / dat het hem qualicken begaem/ ghelijcker menighe ongherreghelde menschen zijn/ in alle dingen sonder mate ghebruycken de / even wel wort die kruycken verboden het ghenoem toeberepden vande Annonassen om te eeten / te te snijden nae datse geschilt zijn in ronde schijven/ende dan met wijn overgoten/ en is seer lieffelijck om eeten.

Dat 50. Capitteel.
Vande Iaqua ofte Iaacca.

Annotatio D. Palud.

Het wast in Calecut, ende sommighe ander plaetsen van Indien, neffens die Zee, op die wateren, een sekere vrucht, die in Malavar Iaca gheheeten wordt; in Canara ende Guzaracte, Panar ende Panasu; van die Arabiens, Panax; van die Persianen, Fanax. Dese vrucht wast aen groote boomen, niet uyt die tacken, ghelijck andere vruchten: maer uyt die stam ofte tronck, boven der aerden, onder die bladeren, welcke booms bladeren, zijn van die groote van een hane, groenachtich, met een dicke harde draer, in die lenghte doorgaende. Die cleynste van dese vrucht, ja sondertheyt die in Malavar wassen, welcke die beste zijn, zijn grooter dan onse grootste Fleschen Pompoenen (wel verstaende die Portugesche) zijn van buyten met een harde huyt overtrocken, groen van verwe, in anderen, vast die Pijn-appel ghelijck, uyt besondere, dat die huyt schijnt te wesen vol Diamant punckens, die groene corre angelkens hebben, die welcke endighe in swarte punckens, die doch niet scherp ofte stekende zijn, hoe wel sy also schijnen. Dese vruchten dan zijn ghelijck Meloenen, ende somtijdes grooter, uyterwendigh groen, inwendigh geel met vele sachte doornkens ofte graetkens ghelijck een Beghel becleedet; Die in Goa wassen zijn so goet niet, noch oock so smakelijck als die in Malavar. Dese vrucht rijp wesende, twelck ghemeenlick is in Decembri, ruecke seer lieffelick, en is van tweederley ghelachte: daer van den besten Barca gheheeten worden; die andere Papa, die niet soo goet, en int aentasten oock weeck zijn als die eerste. Die beste costen ontrent 40. Malvadisen, dat is een weynigh meer dan een Reael: Rijp wordende soo crijghen sy een swarte coleur ende harde basten; het buytenste dat om die Note is, heeft menigherley smaeck, somtijdes smaeckt het ghelijck een Meloen, somtijdts ghelijck een Persijcke ende lieflijcker, met welcke het in die smaeck die meeste eenlicheydt heeft, somtijes smaeckt het als honigh-graet, somtijdes als een lieflijck Citroen, dan zijn haer om te verteren, gaen ghemeenlicken weder af onverteert, ghelijck sy ghegeten worden. Dese vruchten in die lenghte ghesneden ende ghecopent, zijn van binnen wit, ende ghedrongen van vleysch, en dat met ladekens onderscheyden vol langhe noren, dicker ende grooter als onse Dayen, met een grau velleken overtrocken, ende met een witte Note, ghelijck onse Castanien groen ghegheten zijnde, aertachtigh ende scherp van smaeck, ende vele winden genererende: maer ghebraden ofte ghesoden wesende als onse Castanien, zijn seer smakelick, en verwecken onkuyscheyt, waerom sy meest ghegheten worden; stoppen oock buyckloop, die pulpe die buyten om is, beswaert die maghe seer, ende daer in corrumperende brenght by boose ende vergiftte humeuren, ende daeromme die alsoos vele van dese vruchten eeten, lichtelicken gheraken in die Pestilentiale sieckte, welcke die Indianen Mortzi noemen, die meer hier af begheert te weten, lese Ludovicum Romanum in't 5. boeck, in't 15. Capittel zijnder navigatie, ende Christophorum a Costa, in't Capittel van Iaca ende Garcia ab horto int 2. boeck in't 4. Capittel.

DE Iaacas wassen aen groote boomen gelijck Note-boomen / en dat alleenlich aen die Tee-rant / te weten / die conteepen aende Zee / groepen ganss contrarie van alle ander vruchte: want wassen recht bobé die aerde / aende tronck vandé boom / en aende tuyssté dicke tacke: maer daer die tacken haer verspreyen / en dun en vol bladeren zijn / en wassen gheen; zijn vande groote van een groote Meloen / ende op naer sulcken fatsoen / doch zijnder sommighe soo groot alsmen goetjecheens can opheffen, zijn van buyten van fatsoen ghelijck die Annanas, doch gladder / en van coleur doncker groen; 't frupt van binnen is in hupsiens / ghelijck die Castanien: maer heeft een ander fatsoen / en elck hupsken heeft een frupt / 't welck is half wit / en boozts geelachtich / ende kleeft aen die hände op meest ghelijck hontigh / die noch uit de Bye-corven op't Was is: Ja oock vã die tapighept en in die smaeck van soetigheyt weynigh ongelijck; Dit frupt is het buytenste dat om die Castanie is / welck is van het fatsoen vã een Aker / op naest alsser het achterste groen dopken af is / en oock van dier groote / en sommige wat grooter; het frupt datter om is afghegeten / zijn die Castanien goet om te braden ofte sieden / en zijn weynigh ongheliick in smaeck die Castanie vã Europa: Dese hupsiens zijnder somtijts in elcke Iaacca een hondert en meer / na die groote vande Iaacca; daer zijnder tweederley / die beste worden genaemt Girasal, en die gemeenste en van minder estimatie heetmen Chambasal, doch in't fatsoen en boomen en hebben ghen onderscheyt / dan alleenlick dat die Girasals hebbé soeter smaeck. Met dese namen Girasal en Chãbasal onderscheyden die Indiané oock het cijfo en ander dingen / heeten het beste altoos Girasal, en dat minder is Chãbasal, waer na sp hare prijssen hebben / die Iaaccas zijn het gheheele jaer deur.

De Iaacas groepen contrarie ander vruchten.

Ghedaente ende groote vande Iaacas.

Somnighe Iaacas soo groot alsmen rnel mag can opheffen.

De Iaacas zijn de Castanien gelijck van smaeck.

Tweederley Iaacas.

Met dese woorden Girasal ende Chambasal onderscheydé d'Indianen alle dinghen.

Dat 51. Capittel.
Vande Mangas.

Annotatio D. Palud.

Mangas wassen aen groote boomen ghelijck die boomen van Iaca, hebbende veele tacken, ende zijn van groote ghelijck een groot ganssen Ey, ende op sommige plaetsen in Indien 2. pont ofte meer weghende, een menighmael op eenen boom onderscheydelijcken van coleuren: want sommighe zijn bleeck groen, andere geel, andere uyt den groenen roode; lieflijcken, ende aenghenaem van smaeck ende reuck, ja niet bedorven wesende smaecklijcker als die aller beste Persiken, belanghende die name worden ghemeenlijcken ghebeseten Mangas, in Canarijn Ambio, van die Turcken ende Persen Amba; worden ghevonden op die boomen vandē April tot November, nae der plaetsen ghelegentheyde ende situatien; wassen in vele Provintien, dan die beste in Ormus, daer

dese voor alle andere vruchten worden ghesocht; Daer na volghen die in Gusaratte wassen, die van weghen haer waerdie Gusaratten gheheeten werden, hoe wel cleynder dan die andere, nochtans smakelicker ende lieffelicker van reuck; inwendigh met een cleyn nootken; Ten derden volghen die in Balagate wassen, die zijn die aldergrootste: want daer ghesien zijn die 2. pondt ende een vierendeel weghen, oock zijnse lieffelicken van smaeck, die in Charanna, Quindor, Madanagor ende Dultabado, die voornaemste steden des Coninghs Nizamoxa groeyen, ghelijck oock die van Bengala, Pegu ende Malacca: Die bast vandese vrucht afghedaen zijnde, worde ghegheten in schijfkens ghesneden, met oft sonder wijn, ghelijck wy suyden hier te lande die Persieken doen; sy worden oock gheconfyteet ofte inghemaeckt; om dese beter te behouden, oft in suycker ofte in azijn, olye ende sout, ghelijck in Spaengien die Olyven met een mes een weynigh gheopent zijnde, ende daer in ghesteken groene Gengber, Knofloock, Mostaert, ofte dierghelijcke dinghen, werden ten tijden alleen met sout ghegeten, ende somwijlen gekockt met Rijs, ghelijckmen hier te lande Olyven doet, ende aldus gheconfyteet ende ghecockt zijnde, worden te mercke gebracht; Dese vrucht is cout ende voecht, hoe wel die gemeene man die achtet heet te zijn, ende segghen dat hy pyne ende nypinghe in die magen genereert, van die sulcke eeten; Dat meer is; oock die Heydensche Medecijns segghen dese vrucht heet te wesen, ende verachten die, als die wit vuer, roose, brandende heete corsen ende ghelwellen, met schorftheyde maeckt, 'twelck ick achte dat ghschiet in sodanighe persoonen, daer dese vrucht in de maghen verderft: maer om die groote hitte deses tijts; Als dese vruchte in sayfoen is, vallen oock wel vele in die voorgenoemde siecken, hoe wel sy geen deser vruchten eeten.

Al eer dese vrucht gheheel rijp werdt, is sy wat treckende van smaecke, insonderheyde het binnenste dat naest die note is: maer rijp wesende, soet ende smakelick; Die Note die daer in is, heeft een harde bast, met harde draykens op ende omgaende, daer in een langhachtigh Nootken, van die groote als een Aker, van binnen wit, oock uytwendigh met een wit vliesken bedeckt; bitter van smaeck raw zijnde, dzeromme sy voorderlicken is teghens Wormen ende den buyck loop, teghens Wormen raw ghegheten, ende teghens buyck loop die Nootkens ghebraden, die als dan smaken als ghebraden Akers. Men vinde oock een ander soorte deser vruchten, sonder steenen, die welcke seer lieffelicken sien. Noch soo isser een derde ghesiachte, welcke wilt zijn, en worden gheheeten Mangas bravas, is een sterck senjin, daer mede sy elckanderen verghiven: want die een weynigh daer af eeten, sterven eerstont; sy vermenghen ten tijden Olye tot dese vrucht, om zijn cracht te stercken, dan ghenomen zijnde, hoe het wesen mochte, doodet seer snel, ende is tot noch toe geen middel gevonden om dit vergift te genesen. Dese vrucht is licht groen, ende een weynigh blinckende, vol wit melck sops, ende weynich vleysch ofte hulpe hebbende, als dat het Noorken meest met een harde bast overtrocken is, van die groote eenes Quecappels.

DJe Mangas wassen een boomen ghelijck die Iaeca boomen; zijn vande groote van een groote Persicke/maer wat langkwerpende/en eē weynichsins omgekromt/van coleur claer groen/trecklende wat nae't geele/eñ somtijts nae't roode heeft vanbinnen eenen steen/grooter als een Persen steen: maer en deugt niet om te eeten; Die Manga is van binnen geelachtich/ende valt in't snijden vlasachtigh/doch sommighe zijnder wat glabber; hebben een seer lieffelijcken smaeck/beter als die Persen zijn/niet die Annanas, die beste fruyten van Indien ende profijtelichste: want ghewen groot voetsel eñ onderhout/als in Portugael ende Spaengien die Olyven; zijn plucktse oock als sy noch groen zijn/eñ maiender conterve af/ende meerstendeel ghesouten in potten/en ghebruyckense in't gheneeu om te eeten met het Rijs/welck sy sieden in enckel water/dat die greynen heel blijven/en dan eetent met dese ghesouten Mangas, dat den dagelijcksche tost is vande Slaven/en oock vande gheineene man/ofte gesonte droogen Visch inde plaets van Mangas, sonder broodt want het Rijs is in die plaets van broodt; Dese gesoute Mangas zijn in't opsnijden van coleur ghelijck die Spaenische witte Olyven/ende by nae vande selfde smaeck: maer zijn wat rensselder/en soo bitter niet/treckende wat nae't suer: zijn in soo groote abondantie/dat te verwonderen is; Daer zijnder andere/die worden oock gesouten/eñ van binnen gevult met stuckkens van groene Gengber ende Knoock gesaden; Dese seerreuse Mangas Recheades, ofte in Achar, dese worden oock veel gebruyct: maer also gemeen niet als d'ander: want zijn costelijck eñ meer ghersinneert; dese worden bewaert in potten met Olye ende Azijn ghesouten. Die saysoen vande Mangas datse rijp zijn/begint inde vasten/ende duert tot die maent van Augusti toe.

Groote vande Manga.

De Manga zijn seer lieffelicken om te eeten.

De Manga ende Annanas zijn de beste fruyten van Indien.

Dagelijcksche spijse van de Slaven/ende gesoute Mangas met Rijs.

Manga Recheades wat dat sy zijn.

Dat 51. Capittel.
Vande Cajons.

Annotatio D. Palud.

Dese vruchten wassen aen groote boomen den Appelboom niet ongelijck (maer die jonge boomkens hebben bladeren ghelijck Lauriren) seer wat bleeck groen, ende dick met wit bloysel, gelijck die Oraengie boomen: maer meerder bladerkens hebbende, ende niet so wel riekende. Die vruchten zijn van die groote ende forme ghelijck een ganse Ey, ofte als eenen grooten appel, seer geel ende goet van reuck, inwendigh spongieus ende vol sops, gelijck Limoenen, ende zijn sonder korelckens, soet van smaeck, hoe wel die keel een weynigh t'samen treckende; schijnen niet ghemeen gheweest te hebben in Oost Indien, dan uyt Brasilien aldaer ghebracht: al waer die Noockens veel ghegheten worden, hoe wel Thevet in die beschrijvinghe van America in't 42. Capittel anders schrijft In't eynde van dese vrucht wast een Note van ghedaente, ghelijck een Niere van eenen Haes, die icker vele tot mijnen hebbe, ghebracht door eenen Portugesche Stuerman, alverwigh, ende ten tijden alverwigh rosch. Dese Noockens hebben 2. bolsters, ruysschen welcke tween een spongieuse vette materie, ghelijck olye heet ende scherp: maer int binnenste een witte kerse, bequaem eñ lieffelick om te eeté, gelijck Pistachié, met een graen velleken overtrocken darmen af doet, Dese noockens weynig gebraden zijnde, worden gegeté,

ende

ende zijn so aenghenaem, ende verwecken tot oncuijsheydt. Die vruchten als oock die Nootkens, worden voor een bancket aengherecht, ende die vruchten worden met wijn ofte sonder wijn ghegheten: want behalven die goede smaeck die zy hebben, zijn zy oock bevonden dienstelijck in swacheyt der maghen, int braken, ende onlust tot spijse; andere die zy hier toe niet willen ghebruycken, eeten die selfde een weynigh in water gheweycke.

Die scherpe olye tusschen beyde de basten, is seer goedt om wilt vuer ende vleckheydt te ghenesen: Die Brasilianen ghebruijckense teghens schorfheyt: Dese boomen worden voort gheplant door die Noten, die eerste, ende een groote vrucht; noch saedt noch korelgiens hebbende. Daer zijn sommighe die meenen dat dit een speese van Anacardi zy, om die ghelijckenisse des scherpen sops, soo tusschen beyde de basten: Leest hier af broeder Caroli Clusij observatie in Garciam, in't 1. Boeck, het 3. Capittel.

Cajus wassen aen boomen gelijck Appel-boomen; zijn vande groote van een Peer/achter wat scherpachtigh/ende voor wat dicker: van colleur gheelachtigh/ende als sy rijp zijn zijnse sachtin't aentasten: wassen recht anders als die Appelen: want daer alsulcke die Appelen den steel hebben/daer hebben dese Cajus een Castanie/vande groote want voorts lidt van een duym/hebbende een ander coleur endefatsoen als die Castanien vande Iaqua, ende zijn oock beter ende smakelijcker om te eeten: maer worden ghebraden wasen; zijn van binnen wit ghelijck die Castanien van Europa/van hebben dickter basten ofte doppen/welcke zijn van coleur blauachtigh ende bontcker groen: als sy ongheb raden ofte rau zijn/en machmense met die mont niet op doen: want alsmense met die lippe ofte tonghe raeckt/salder het vel terstont af comen en seer smarten/waerom de menigh bedroghen werden die't niet en weten/daerom moetmense niet een mes op doen ofte braden willen daer beeck af hebben. Het fruijt/te weten de Caja, is ghelijck daerom t'voorste van eenen appel af soude maken/daer staet den steel daer sy aen wast: in't eeten wayght sy seer in de heel int swelghen/niet teghenstaende heeft eenen aenschen smaeck: want is seer vochtigh ende vol nats: men snijdese gheneenlijck in ronde schijven/ende legghense in een schotel met water ofte wijn/ende van met sout daer op ghestrooyen/soen wasgense soo seer niet/en zijn seer goet ende smakelijck om te eeten: haer sapsoen datse rijp zijn is inde basten ende inden winter/ghelijck die Mangas, maer en zijnse so goet niet als die Mangas ende Ananas, en oock van minder estimatie: men heeftse oock in grooter menichten dese ghelegen Indien.

Cajus is esser ende groote vander Caiua.

Cajus en esser niet anders als die eerste Appelen.

De Cajus en moetmen niet te langhe met de handen roeren, want sy worden seer swart daer met bet af

Manieren om de Cajus te bereyden datse niet bederven.

Dat 53. Capittel.
Vande Iambos.

Annotatio D. Paludi.

In Indien is noch een ander vrucht, die om die schoonheyt ende lieflickheyt in smaeck ende reuck, en oock om zijn Medicinale cracht, weerdigh is om beschreven te worden, ende is oock by die Indianen in grooter estime, eerst uyt Malacca in Indien ghebracht.

Die boom daer op dese vruchten wassen zijn soo groot als die alder grootste Spaensche Oraengie boomen, met vele tacken in die breede uyt gespreyder, en veele schaduwe gevende; schoon int aensehouwen, die trunck ende groote tacken hebben een aschverwighe graeuwe bast: Die bladeren zijn schoon ende sacht, langher als een breede van een hande, hebbende eenighe gelijckenisse van het yser eender spiessen, met een dicke draet in die lenghte, ende veele aderkens doorloopende, uytwendigh seer groen, inwendigh bleker, met bloemkens uyt den rooden purpere verwigh, lovendigh van coleur, met veele vadenkens int midden, die oock lieffelijck om sien, ende van smake ghelijck clavierkens vanden Wijngaert: Die vrucht is van die groote eender Pere, ofte na sommighe dpinie vande groote ende coleur ghelijck een groote spaensche Gálnote; hebbende die naem ontfanghen vanden Coningh; Dese vruchten zijnder tweederley speeien, eene die doncker root, schijnende oft sy swart waer, ende is meestendeel sonder steen, ende smakelicker als d'ander, die welcke is bleeck root, ofte uyt den bleecken purper verwigh, met een lieffelicke roosen reuck, ende heeft in sich een wit ende herdt steenken, niet seer rone, van die groote ghelijck een Perse steen, wit, met een rouw vliesken bedeckt; dese oft sy wel soo groot niet en is als die vorighe, is nochtans weerdigh voor lecker luyden mont beyderley, ruecken ghelijck lieffelijcke Roosen, zijn koat ende voecht, en gheheel saefe, met een dun vliesken bedeckt, datmen met een mes niet af mach nemen. Die boom van Iambos wortelt seer diep, ende is in't vierde jaer vruchtbaer, ende heeft menighmaal vruchten in't jaer, ende wordt nimmermeer sonder vruchten ofte bloeysel ghesien: want gemeenlijcken eenderley tacken vol bloeysels, onrijpe ende rijpe vruchten bevonden worden, boven naturen van alle andere boomen, ende daghelijcks die bloemkens afvallende (alsoo dat het aerrijcke schijnt met roode verwe ghemaeckt te wesen) wassen weder nieuw aen, ende alsso sommighe vruchten eerst aen vaghen te groeyen, andere die rijp worden, ende andere die rijp zijn afghetrocken; die boom gheschudder zijnde, vallen die rijpe lichtelijcken af ende die tacken neder ghetrocken om die vruchten af te plucken, scheuren lichtelijcken, Men eet dese vruchten voor andere spijsen aen die tafelen, gaende ende door den dagh. Die Malabaren ende Canarijns noemen dese fruyten Iamboli, die Portugesen daer woonachtigh, Iambos; die Arabiers Tupha Indi; die Persianen, Tuphat; die Turcken, Alma; die boom wort van die Portugesen, Iambeyro gheheeten. Het bloeysel ende vruchten worden in suycker geconfijtet, welck sy ghebruycken in heete koortsen, om den dorst te verdrijven.

Grootte ende gedaente vande Iambos.

Iambos zijn lieflijck te eeten ende overhoon ghelijck rooswater.

een frupt datmen die braemtien niet en verbiet/ gelijck men alle d'ander doet: maer men gheeftse die vrijelijcken t'eeten/ daer lust toe hebbende want en can geen quaet doen: Die bloesemen zijn oock seer lustigh t'aenschouwen/ ende hebben eenen schoonen reuck/ zijn roodt ende witachtigh: Dese boomen hebben 3. ofte viermaelo 'tjaers vruchten/ ende dat te verwonderen is/ so hebbense ghemeenlijck aen d'een zijde ofte die helft vanden boom rijpe Iambos, ende die bladen afgevallen; ende op d'ander zijde ofte helft heeft alle zijn bladeren/ ende beghint te bloeyen/ ende als dese zijde frupt brenght/ en die bladeren af vallen/ soo beghint d'ander zijde weer te bloeyen ende bladen te crijghen/ twelck duert het gheheele jaer deur; Op hebben van binnen eenen steen soo groot/ ende bynae van't self de fatsoen als het frupt van een Cruyssen boom.

De bloemē bē Iambos zijn seer schoon.

Die Iambos hebben vier maal hare vruchten.

De boomen hebben op de helft bladeren ende bladen/ ende de ander helft vruchten.

Dat 54. Capittel.
Van ander fruyten in Indien.

Daer is een fruyt genaemt Iangomas, welcke wassen aen boomen gheljck Kerssen-boomen/ zijn van die groote gheljck-cleyne en ronde Pruymen/ van coleur bontelier roode: maer en hebben van binnen geenen steen/ dan sommige cleyne hiercrelgiens; zijn van smaeck bynaest gelijck Pruymen/ zijnder seer veel: maer weynigh gheacht.

Iangomas zijn van die groote van Pruymen/ root sonder steen.

Annotatio D. Palud.

Het fruyt Iangomas wast aen boomen, onse Pruym-boomen in groote ende fatsoen niet ongelijck, als oock in bladeren ende witte bloemen, alleen dat dese bloemen vol doornen zijn: wassen veel in't wilde van haer selven ende oock in hoven van Bacaim, Chaul ende Balequala; die vruchten zijn gelijck Sorben, ront ende cleyn; zijn t'samen treckende, gelijck steen ofte oorijpe Pruymen, ende hebben van binnen geen steenen: maer sommighe cleyne saeykens, eerst uyt comende, ghelijcken die Pistachen; Die vruchten al rijp wesende, moeten eerstelicken met die vingeren gedruckt ende verweeckt zijn, al eer men die eeten mach, en verliesen oock hier door hare adstrictie niet: daerom me sy gheacht worden goet te zijn als men stoppen wil, hoe wel weynigh van die Indianen gheacht worden.

Men wil segghen dat dese vrucht van een sekere voghel ghegheten wesende, ende weder afgaende ghesaeyd met des voghels mest, eer wasse ende vruchtbaer worde.

Carambolas zijn acht cantigh/ so groot als een cleyne appel.

Daer is een ander frupt/ genaemt Carambolas, is acht-cantigh/ vande groote van eenen cleynen appel/ suerachtigh in't eeten als onrijpe Pruymen worden meest ghebruyckt om Confecturen af te maken.

Annotatio D. Palud.

Die vrucht welcke die Malabaren ende Portugesen Carambolas heeten, wort ghenoemt in Decan, Camarix; in Canar, Camarix ende Carabeli: in Malayo Boluaba, ende van die Perssianen, Chamaroch; wast op boomen ghelijck Queappel-boomen; die bladeren wat grooter ende langer hebbende als onse Appel-boomen; seer groen ende bitter van smaeck, met cleyne bloemkens, uyt vijf bladerkens bestaende; uyt den witten roodachtigh, van geen sonderlinge reucke: maer lieflijcken om t'aenschouwen, ende van smaeck ghelijck Zuckel; Die vrucht is ghelijck een groote Hondts-bey, langhachtigh, geel ende ghelijck in vier deelen verscheyden; die groefkens wat diep ingaende, ende die vruchten vercierende; in't midden hebbende eenighe cleyne saykens, die om der suerigheydts wille lieffelijck zijn om te eeten. Dese vrucht wordt in suycker gheconfyteert, ende vele in die Medecijnen ende in spijse ghebruyckt; Die rijpe worden ghegheven in heete corssen, in de plaetse daer wy hier ghebruycken Syroop van Azijn; Die Canarijas ghebruycken her sop met andere medecijnen daer wassende, vermengt, om coleuren daer af te maken, plecken van die ooghen daer mede af te doen. Costa schrijft dat hy een Vroe-vrouwe in Indien ghekent heeft, welcke dese vrucht ghedroogt ende ghesooten tot een payer, met bladeren van Betele ghebruyckt, om den volgher ende doode vrucht af te drijven; Dese vruchten worden oock in peeckel ghemaeckt, om datse aenghenaem van smaeck zijn, en lust tot eeten verwecken.

Daer zijn noch ander frupten/ als Brindoijns, Durindois, Iamboloens, Mangestains, ende ander diergheljcke frupten: maer om datse van weynige estimatie zijn/ so en dunct my niet noodigh daer van in't besonderst te schrijven/ dan van dese twee.

Brindoijns. Durindois. Iamboloens. Mangestains.

Annotatio D. Palud.

Brindoins.

Het worden oock in Oost Indien ghevonden vruchten gheheeten Brindoins, die uyewendigh een weynigh root, ende inwendigh bloet roodt zijn, seer suer van smaeck; Daer worden der oock ghevonden die uyewendigh swartachtigh zijn, twelck comt door die rijpheyt, en zijn oock niet so suer gelijck die eerste, hoe wel even root van binnen.

Vele Indianen smaeckt dese vrucht wel, dan is om die suerigheydt niet alsoo aenghenaem: Dese ghebruycken de Verwers. De basten deser vruchten worden bewaert en over Zee ghevoert om Azijn daer af te maken, twelcke oock sommighe Portugesen ghedaen hebben.

Annotatio D. Palud.

Vande Vruchten gheheeten Iambolijas.

De boomen die dese vruchten voorts brenghen, hebben een schorse ghelijck Lentiscus, vande ghedaente ghelijck een Mirthus: maer van bladeren ghelijck Arburus; wast van selfs in't wilde velt, Die vruchten zijn ghelijck groote rijpe Olyven van Cordoua, seer treckende, ende die keel t'samen halende; Dese vruchten worden weynigh ghenuttighe vande Medecijns, dan worden wel in pekel gheconfijtet, ende met ghesoden Rijs ghegheten: want zy maken lust tot spijse: maer dese vrucht, ghelijck oock laka, worden vande Indianen niet gherekent onder die ghesonde vruchten.

Daer is oock eē frupt gecomē uyt Spaensch Indien/ ghebracht over die Philippinas, ofte Lusons

Fructuum Mangas, Cajus, Iambos, Iaquas, et Annanas, qui in India nascuntur, qui esusuaves, et Zimziberis, cujus e copia magna illic vilitas, virentis viva imago.

Die fruyten die in Indien wassen en seer lieffelick zyn om te eten als Mangas, Cajus, Iambos, Iaquas. en Annanas met die Gember welcke om der menichte weynich geacht is affconterfeytinge naert leeven gelyck die staen en wassen.

76 en 77

Papaies ghe-daente ende groote.

Lusons tot Malacca, en van daer na Indien: is ghemaeckt Papayos; heeft op naest het gelaet van een Meloen/ende groote van een wijfs/ ende en wijf niet wassen dan twee boomen bij malcanderen/te weten mannelicken en wijflicken/ende het mannelicken bande boomen en gheeft gheen vruchten/dan alleenlijck het wijflicken; ende als sy van malcanderen ghescheyden zijn/so en heeftse daer geen vruchten niet allen af; is een boom van een mans lenghte hoogh/met groote bladen. Dit fruyt worde in't eerste veel geestimeert om die medicijnen/ende men eet malender altoos ghe werrelt af; Men heeft ooc in Indie/sommige Vighboomen van Portugael/ doch en gheven sonderlinghen gheen vruchten die tot volcommenheyt comen; Granaten-appelen/ Limoenen/ Lonnen/Citroenen en Cydse/ en dergelijcke fruyte/zijnder heur gheel Indie met groote menichte/ende gaen in goetheyt ende smaeck die vã Spaengien verre te bouë; Die Druyven en zijnder sonderlinghen niet/ dan aen sommighe hupsen/ghelijck in Nederlandt/ niet tegenstaende tegë Herfenis ende die Pasten/so contender in Goa Druyven van't vaste landt/ende van Ballagate, waerden ghebracht vande Decanijns ende ander Indianen/dan en zijn so goet niet alsin Spaengien/ zijn ooc weynich en dier/niet tegenstaende die goede coop vã alle d'ander fruyte; Men vindt ooc in Indien veel Meloenen: maer en zijn soo goet niet als in Spaengien: want men eetse gheneenlijck niet suycker/willenderse eenige soetigheyt af hebben: maer daer is een ander soorte ghelijck Meloenen/ diemen heet Pateeas, oft Angurien, oste Meloen van Indien/ zijn donckergroen van buyten/ende wit van binnen/niet zwarte keerelt gieus; zijn seer wat reachtigh/ doch hart in't buyten/en so voechtigh datmen in't eeten de mondt ter stont vol waters krijght/en is seer soet: zijn uytermaten coel/en wer verscheyde seer/waerom veel gegeten worden tegen den noen om te verkoelen; Communeren/ Radysen zijnder veel in grootermenighen/en Koolen: maer so goet niet als in Europa: want die Kool en comt nimmermeer tot volcomen wasdom en toe gheslooten: maer alleenlijck die bladers open; Men heeftter ooc sommighe Salaet: maer weynich. Allerhande cruyderen/te weten daermen hier te lande groen Warmoes af maeckt en isser sonderlinghe niet; Ooc seer weynighe welrieckende kruyderen en bloemen/ghelijck als Roosen/Lelien/Violen/Lavendulen/dierghelijcke soorte van bloemen en plante en zijnder geen/ doch hebbender sommighe Roosen en Roosemarijn: maer vã weynigh reuck; Die velden en hebben gants gheen bloemen alroos/ dan anders niet als louter gras/te weten inden Winter alst regheent: want dor Somers ist al afgebrant vande hitte vande Son; Daer zijn alleenlijck sommige bloesemen van boomen diese het gheheele jaer door hebbenmet menighe Fulle, dese ruycken seer wel/ende die Vrouwen smijtense gemeenlijck onder het lywaet ende cleeren om goeden reuck te gheven; in tijden der ooch sweeren af/ende draghense om den hals/ende strapense inde bedden: want zijn uyter maten welriechende dinghen; Andere soorten van welriechende bloemen ende kruyderen/diemen in Europa in diversen soorten ende manieren vint/en zijn in Indien sonderlinghe gants gheen/ende maeckt haer dickwils veghgerigh/ende ooc verwondert alsmen haer vertelt vande welriechende kruyden ende bloemen van dese landen.

Bij dese naervolgende contersentsels machmen sien het fatsoen ende ghelijckenisse van die vruchten/te weten van Iaacca, Ananas, Mangas, Cagius, Iambos, welcke zijn die vijf principaelste ende geachteste fruyten van Indien: want d'ander zijn van cleyndder estimatie; desghelijcks den Gember ghelijck als so wast/waer van wy op een ander plaetse sullen mentie maken onder die speceryen ende dyaoghe waren van Indien/ alse die welcke zijn mae 'tleven uytgheworpen/ hoe wel dat die bladeren met essen ghelijck en zijn met die oderen ende venen gheregulyreert/ ghelijck die inder daet zijn/ende vande Medecynen ende Herbarissen ghebaen worden: maer hebbe alleenlijck willen verthoonen die Figueren ende wasdom van fruyten/ gelijck ick die ghesien ende ghemarcktight hebbe.

Dat 55. Capittel.
Van die Vyghen van Indien.

DE Indiaensche Vygé zijn menigerhande ende veel soorten/d'een beter als d'ander/ende sommige cleynder ander groot/so dun/soo dick/etc. maer al in't generael zijn van een fatsoé ende couleur/ luttel min oft meer/en den boom op een manier; so vande hooghste van een Man; heeft bladeren van een vadem lanck/ende op de tyde spaunen bereedt/die de Turcken ghebruycken in plaetse vã gran pampier/ om Peyer-hupskens af te malen; aen den boom en is gheen hout/ende mach eer een Kiest-plant heeté als boom; die struycte is op naest é manier/daer het beneedenste inde ghedeelt is/ als sy wat oude begint te worden/ghelijck het binnenste van eenen canne is/ dat wat haer gemaeckt is/ in't ae ofté doch wat dicker/tweleck die Cruck ofte hast is: maer van binné op doende/is gestelt vande selfde bladeren die in't cort gerolt ende ghesloten zijn/ de hooghte van een halve mans lenghte/ende wat hooghet/ soo openen hem die bladeren/ende spreen van malcanderen/te weten recht over eyndt/ende als die binnenste metter tijt voorts comen dyinghen/ altoos in't midden upt/als dan begunnen die binnenste te verdroogen ende af te vallen/tot dat den boom op zijnen wallen wasdom/ende het fruyt tot volcommenheyt gecomen is. Men struyckt in zelf wesen é spanne dick op't meeste. Die bladeren hebben in't midden een seer dicke ende grove ader/die't blad alsoo deelt. In't midden van die bladeré van't binnenste vanden struyck in't opgaen comt een bloem/ vande groote van een Struys Ey/ende is van colour paersachtigh/tweleck metter tijt langck wat wast/ende groeit eenen langhen tack; 'tis gheen hout: maer ghelijck eenen Kool-stock/ tweleck wast vol Voghen/ dicht aen malcanderen. Zijn in't eerste van't fatsoen van groote Bonten als sy nach inde huysslanx zijn: maer worden daer na een halve spaen lanck/ ende drie ofte vier duymen breedt/ dick ghelijck Comcommeren; desen tack heeft altoos by de twee hondert Voghen/ luttel min oft meer/ ende wasschen soo dicht aen malcanderen ghelijck die Druyven doen; Daer zijn wel soo groote bossehen/ als twee mans op eenen stock draghen maghen; men snijtse half rijp af/te weten/ als sy noch half groé en half geel

Te Goa Druyven.

Veel Meloenen.

Anguriens ofte Pateeas ghedaente/ende couleur.

Cucumeren ende Radysen veel groote menighte.

In Indien en zijn geen Roosen/ Lelien/ ofte Roose marijnen/ als wilde/ sonder reuck.

Een bloeme Fruyte ghelijckende/ draghet een gantsch kruys/ en heeft eenen lieflijcken reuck.

Veelderley Voghen in Indien.

De bladeren zijn een vadé lanck/ en dyie spaunen bereet.

Beschrijvinge vande gestalte vande Indiaensche Vyghboomen.

De bloemen vande Vygen zijn paersachtigh/ende soo groot als een Ey van een Duyven.

Voghen een half span lanc ende vier duymen breet.

Daer hebbent Voghen aen een tack die so groot zijn als 3. Mans draghen mogen.

geel zijn/ en hanghense alsoo niet vast met al
peweers aen eenen tack in huys/ ende als dan
wordense binnen 4. ofte 5. daghen gheheel rijp
en geel: Den boom ofte plant en gheeft maer
eenen vast Vyghen selfaris/ende als dan stuyten
men den geheelen boom af totter aerden toe/
latende alleen den wortel/ so wast hy terstont
weder op een tack als boven/ en heeft binnen
een maent tijts al weer zijn volle gewas ende
Vyghen het gheheele jaer deur/ ghemeen tijt
uytgesondert/ ende zijnder over al in soo groo-
ter abondantien/ en so gemeen op alle plaet-
sen van Indien/ dat het een wonder is/ ende
is die meeste spijs ende onderhout van't lant:
zijn van wonder goeden smaeck: men schilse/
hebben schillen/ sommighe ghelijck die hanc-
kens van Boone en ander/ wat dunderachtich
zijn sachter/ vã binnẽ van colere witachtich/
ende in't eten sacht/ gelijck of ghet meel ende
botter te samen waer: is soetachtigh/ in som-
ma/ zijn van seer goede ende leckeren smaeck;
sy mogen verstrecken voor spijsel en brood/
ende men sonder hem machtigh wel met on-
derhouden/ sonder ander spijse van doen te
hebben/ noodigh wesende/ ghelijcker in In-
dien niemigh met passeren/ en is den ghemey-
nen mensch:Die meeste ende gemeenste heeren
die Portugesen Figos dorta, dat is/ Hof-Vy-
ghen/ dese zijn wat dickachtigh; Daer zijn
ander die zijn cleynder/ende slecht van buyte/
ghemeent Senorijns, welcke wel vande beste
soorten zijn; hebben seer schoonen reuck/ende
uytermaten goeden smaeck; Daer is een an-
der soorte/ ghemeent Cadolijns, die oock veel
goede worden: maer die beste van allen hee-
ten Chincapaloyns, zijn meest in't landt van
Malabar; dese worden weynigh gheel/ blyven
meest van buyten groen/ zijn smal ende lang/
hebben eenen sonderlingen schoonen reuc/ al-
leens of sy vol Roos-waters waren: Daer
zijn noch ander veel soorten/ onder andere die
seer groot zijn/ wel een span lanck/ en dick na
advenant; dese zijn besonder veel in Cananor,
een die Custe van Malabar, waerom vande
Portugesen ghemeent worden Vyghen van
Cananor, ende om die meerigsten bieder zijn/
worden aldaer ghedrooght/ die schillen afge-
trocken wesende/ ende alsoo droogh gevoert
deur gheheel Indien voor coopmanschappe.
Dese als sy rijp zijn worden meest ghe-
braden: want uten eerse weynigh vaster als
d'ander; zijn wat straffer in't zwelgen/ ende
van binnen van een roodt colere; ghebraden
zijnde/ soo schelmerse als d'ander/ende smij-
dense in schijven/ en gieterender Wijn over en
wat ghestooten Caneel: is een seer goet eten/
en smaeckt beter als ghebraden Oran-
appelen/ dese worden/ als oock alle d'ander
ghegheten/ ghesneden in't langhs over mid-
den/ende alsoo ghestruyt in Suycker/ twelck
een seer sekeren hoest is/ ende ooch seer ghe-
meen in Indien/ in somma/ 'tis een vande
beste ende noodzaeklighste fruyten van ghe-
heel Indien/ en van het principaelste onder-
hout van't gemeen volck: zijn op alle plaetsen
van Indien ende Oosten/ doch principelijcks in
Mossambique, Ormus, op die custe van Abex,
Malabar, Malacca, Bengala, &c. Die Gusa-
racten, Decanijns, Canarijns ende die Benga-
les, Heetense Quelli; die Malabaren, Palan;
ende die Malayen van Malacca, Pysan; Men
vintter ooch in Arabien/ dieselve noemen Musa;
Men heeftse ooch in Jerusalem/ Damasco
ende Cayro, ghelijck ick van gheloofwaer-

Elck boom gheeft maer een bos Vyghen/ en
wort dan af-ghehouwen. In een maent wassen de
boomen/ en krijghen terstont weder Vyghen.

Vyghen is den ghemeenen man dagh-lijcks in In-
dien.

Verscheyden soorten van Vyghen.

Vyghen uyt Canarijn die een spanne lanck zijn.

De Vyghen van Canarijn worden ghe-braden ende so ghegeten.

Plaetsen waer daermen dese Vyghen al vint/ mede-gaders de verscheydene namen.

digher persoonen-onderricht ben/ die in In-
dien (van die weghen) hare dagheliicksche
handel dryven; en sommighe menen ende
ghelooven/ dat dit het fruyt is ghewest
daer Adam in ghesondicht heeft: maer son-
de veel eer ghelooven/ dat de Vijgh-bos-
schen een is ghweest/ van dienten in't oude
Testament inde Boecken van Moseo leest/
die de bespieders met die kinderen van Is-
rael uyt Lande van belofte brachten op
eenen stock ghehanghen/ die twee mans dra-
ghen/ ende door Oranen verstaen wordt/
twelcke nu menighmael in ghedachtenis
ghecommen is/ als ick daer op die selfde ma-
nier menigh ten huyse van mijn Heere heb-
be sien brenghen voor een present: want in
het fatsoen een bos Oranen ghelijck is/
twelcke ick niet en begeere te oordeelen: maer
't selfde willaten aen andere van meerder er-
varenthept.

Sommighe meenen dat Adam uyt Vyghen sijn ver-bergh ende be-schoude ghe-maeckt heeft.

De verspie-ders hebben alsoo-danighen bos Vyghen voor ghe-sien ende het landt van belofte ghe-roemt.

Annotatio D. Palud.

Indiaensche Vyghen worden van die Ara-
biers Moris, niet Musa ghenoemt ofte Amu-
sa, ende den boom Daracht Moris; Van die
Brasilianen Pacona, ende den boom Paquo-
ver; van Brocardo in die beschrijvinghe van't
heylighe landt, Paradijs appelen; van Ovie-
do in die historie van Indien, in't 8. boeck in't
eerste capittel Platanus: in Guinea, Bananas
in Malavar, Patan; in Malayen, Pican, in Ca-
nara, Decan, Gusarate ende Bengala, Quelli;
Avicenna, Serapio ende Rhases hebben oock
hier af ghe-schreven sekere Capittelen. Avi-
cenna van deser vruchten eyghenschappen
ende faculteyten schrijvende, in't 2. boeck
in't 491. Capittel, seydt die te gheven wey-
nigh voetsel, ende dat sy galle ende pietu-
te genereren, de maghen verstooren, daer-
omme hy radet datmen heete menschen nae't
ghebruyck van dese Vyghen gheven sal ho-
nigh met Azijn met vercoelende saden ghe-
soden, sy zijn dienstelijck teghens hitte der
borst, loos, ende der nieren, ende drijven
die urine. Rhasis van ghelijcken in't 3. boeck
van die Medecynen in't 20. Capittel seydt oock
dat sy die maghe schadelijcken zijn, twelck
ick mede bevonde in Syrien wesende, ende
soodanighe nuttighende; sy doen oock die lust
tot spijse vergaen, ende maken camerganck,
doch verwecht rauwigheydt van die keel. Sera-
pio in zijn boeck van die Medecynen in't 84.
Capittel, seydt dat dese vrucht sy in't eynde de-
ses eersten graets verwarmende ende vervoech-
tende, en dat sy goet zijn teghens hitte van
die borst ende longhe: maer die daer te vele af
eeren, dat sy dien zijn maghe bevwaren: maer
doen die vrucht inde Vrouwen groeyen; zijn
dienstelijck der Nieren; drijven die urine, en-
de verwecken tot onkuyscheydt. Die Indiaen-
sche Medecijns ordineren dese vruchten in
koortsen ende andere siecken. Die opinie nae
mijn bedunckẽ, waeromme dese vruchten
Paradijs appelen ghenoemt worden, is eens-
deels om die liefelijckheyt des smaecks, reucks,
ende der verwen, wante die smaeck is uyt den
soeten suer, die reuck van sommighe ghelijck
Roosen; die verwe, schoon geel ende groen,
eensdeels oock om dat dese vruchten dwers
doorghesneden zijnde, altoos aderen hebben
ghelijck een cruyce, daer in die Christenen in
Syrien veele speculatie in hebben ende dit ons
vreemdelinghen verhoonen. Die meer hier

af we-

af weten wil, lese die heerlijcke commentarien des ervaernen ende seer gheleerden Caroli Clusij op Garsia ab horto, daer hy goet contentement crijghen sal.

Iniamos ende Bataras groote en machtighe.

Daer wassen in Indien oock veel Iniamos ende Bataras; Dese Iniamos zijn vande groote van een g'zeste waxtel/ doch wat dichter ende lurbachtigher/ ende over al even dicke/ wassen onder die aerde ghelijck die aertnoten/zijn van coleur Muys-vael/ende van binnen wit ghelijck die aertno ten: maer zijn soo soet niet.

Annotatio D. Palud.

Iniamos zijn ons ghebracht dit Iaer uyt Guinea; waren van die dicte een mans been, over al even ghelijck, die buytenste bast Muysvael, van binnen seer wit; ghebraden ende gesoden zijnse seer lieflijck van smaeck, ende der Swarten haer principaelste spijse.

Die Bataras zijn wat rosachtigher van coleur en van substantie, bequaem ghelijck die Iniamos, zijn soeter als die Iniamos, van smaeck ghelijck die aert-noten; Dese 2. fruyten zijnder oock seer abundant principalijck die Iniamos. ende is soo ghemeen ende noodtdruftigh soo ghelijck de vyghen/ eetense meest ghebraden/ ende ghebruyckent int ghemeen voor't leste gherechte op tafel/ oock eetense op ander manieren voor potagie/ ende siedense by't vleesch inde plaets van Kool ofte Rapen: desghelijcks vande Bataras.

Dat 56. Capittel.
Vanden Palmboom daer die Indiaensche Noten diemen Coquos noemt, aen wassen.

Verschijden namen vande Indiaensche noten.

DEsen boom wert ghenoemt int gemeen vanden meeste Indianē/Persiē/ ende Arabiē/ Maro, ende die noten Nāfel; Die Malabaren heeten den boom Tenga Marān, ende het fruyt daer zijnde Tenga: maer ouryja ende noch groter Elevi; in Goa, Lanha; De Portugesen noemen dese vruchte Coquo, om die dese gaetlens die daer in zijn/ghelijckheyt hebbende met een Meerkatten kop/Avicenna heet dese Iaufal indi, dat is: Indiaensche noten; Die Malayen van Malacca heetē den boom Trican, ende het fruyt Nihor, dit is den profijtelijcksten boom van geheel Indien/ghelijck wy hy oozden verclaren sullen; die profijten die daer van comē wassen meest op die Eylanden van Maldyva ende in Goa, ende hare landē rontom/oock op die gheheele custe van Malabar, waermede dese groote trassique drijven naer ander weghen/ als naer Cambaien, Ormus, &c. den boom wast seer hoogh ende stepl/ heeft die dicte van een cleyne span luttel min ofte meer/ heeft gheen tacken dan in't alderhoogste op de top wassen die bladen/ ende spreyen sient ghelijck die Dattelen boomen/ ende onder die blad's te weten dicht aen de boom wassen die Coquos, dicht by malcanderen alcomet tsten ofte twaelf by den anderen ghetroppelt/ wassen weynigh alleen; Den bloesem dā dit fruyt is by nae ghelijck den bloesem vande Castanien; het houdt vanden hoe wis seer spontachtigh/ ende heeft weynigh vasticheyt/ spoelt wassen niet dan by die Zee-canten ofte Reviren te weten dicht by de stranden/ en in plaetsen van louter sant; want binnen in't lant en wasserder geen/ hebben weynigh beslagh van wortel soo dannen

Wat boom by de profijtelijcste boom van Indien.

Wasch ghelijckheyt vande boom/ende bladen. Ghedaente vande bloesem ende vrucht/ &c.

Hoe vande bladen als wassen met van ende Zee canten/ hebben seer cleyne tackjens ende zijn seer hoogh.

sonde seggen onmoghelijck te wesen eenighe vastigheyt inde eerde te hebbē; niet tegenstaēde staen seer vast en wassen so hoogh dannen weest heeft alsinen daer pontanis op siet klimmen; en die Canarijns klimmen daer met soo grooten vastigheyt op/ dat het Apen schijnen te wesen/maken cleyne kerven inde boom op de manier van een trapze/in welcke climmen de boom seer lichtelijck op/ twelcke haer ghe Portugees naer en derf daē; Hare plantinge is op dese manier/ sy planten die Coquos ofte Noten/ van welcke comen die boomen/ ende alsse ontrent een Mans langhte hoogh zijn/ verplantense en mesthē met asschē des Winters ende begietense inde Somer met water/ wassen wilck ontrent die huysen/ om dat sy schijnen goeden aert te hebbē in't stijck/ geven binnen luttel jaren vruchten alsse wel gehavent zijn/ welcke neringhe is vande Canarijns die hare wooningen onder dese boomen hebben hier en daer/en hebben anders geen handelingh dan die boomen te havenē/ welche sy vande eyghenaers pachten/ende met die profijten leven en onderhouden hare; Dese boomen zijnder in so grooten menichtē/meer als in Portugael ende Spaengien die Olijf-boomen/ en die Wilgen boomen in Hollant; Die profijten ende waren die daer van comen zijn dese naer volgende te weten: inden eerstē so is het hout van dese boom nut tot veel dingē/ hoe wel dat het spontachtich is/en dat om die hoedanigheyt: want maeckenden in die Eylanden van Maldiva gheele schepen af/ sonder eenen yseren nagel daer aen te wesen: want mayent aen malcanderen met die hoozden die vande selfde Coquos comen/ ende die touwen en cabels zijn vande selfde boom/ als oock die seylē die sy van die bladen makē/welche bladē men Olas heet/ dienen oock om die huysen vande Canarijns niet te decken/ en hoeden af te maken diemen voor den regen ende Son over't hooft boet dragen; men maeckten oock matten ende tenten af dienen over die Pallankijns hangher/ om de vrouwen te bedecken alsse gedragen worden/en ander dierghelijcke dingen, desghelijcx makender hoestelijcke hoeden af/ die seer fijn ende seer gheestimeert zijn: want kosten wel 'tstuck 3. oft 4. Pardauwen/ des Somers te dragher om die lichticheyt; Men hout dese boomen op twee manieren/somnighe om Coquos ofte frupt te ghēven/anderen om Wijn uyt te trecken; die Coquos ofte Noten wassen vande groote van een struys Ey/ twelcke de schoot van binnen is/ sommighe cleynder en sommighe grooter/ en zijn met binnen bedeckt met eenen bolster/ die alsse noch aende boom staet van buyten groen is/ ghelijck een Oliemoot metten bolster.

Het houdt vanden hoe wis seer spontachtigh.

Hare plantinge.

De Canarijns pachten de noteboomen ende leven daer van.

De note boomen wassen daer in groote menighten.

Sterckigheyt vanden houte dese noote boomen.

Schepen in Maldiva sonder yseren nagelen/ wat gemaeckt daer van.

Vande bladen matten/ tenten/ hoeden ende meer dese verhuysen met/ ende andere dinghen.

De note boomen worden om tvoordeel op profijt gehouden.

Groote vande noten.

Annotatio D. Palud.

Die Indische Noten zijn becleedet met tweederley bolsters, waer van die buytenste hayrachtigh is, daer van sy Cairo maecken, namelijcken alle hare Cabels ende Touwen, hier mede stoppen sy oock hare Schepen inde plaetse van werck ofte molk: want het houtdie Schepen int soute water dichter als eenige van onse materialen, om dat sulcks int soute water liem op gheeft; ende dichter c'samen bint: Van die tweede bolster maeckemen niet alleen in Indien drinck-bekers, maer oock by ons: want die ghemeene man ghelooft dat sulcke bekers eenighe cracht hebben teghens beroeringhe, t'welck nocheans niet waer en is,

Dese

Vande bolsters vande noten muscaten cabelo ende andere hoofde/ dienen voor de Zee te planten vele verscheiden soort dienen seer lanck.

Deze bolster droogh en afgedaen is hacrigh gelijck kernip/waer van men maect alle die hoofden ende kabels diemen in gheheel Indien ghebruyckt/ soo wel op't lant als op die schepen; is van koleur by naest ghelijck die hoofden van Sparta in Spaengien/zijn seer goet/ dan moeten geroosterd werde in sout water/ waermede so lange tijt dueren maer met soet ofte reghen water verrotterense haest/ om datse niet bespecht ofte becert zijn; het schip daer ick met uyt Indien naer Portugael ging/ hadde anders geen hoofden/kabels/noch touwerck dan van deze Coquos. dannen Cayro, noempt / en bleven seer goet/ dan moesten ons kabels alle veerthien daghen tens voor die Zee passeren/ waermede ons so wel dienden als hoofde vã kernip; Het fruyt alst by naer rijp is / soo heetment Lanha, ende is van binnen vol waters/ eñ dan is het wit van binnen noch dun eñmorwe/ want het water hoe die Coquos langer aen den boom hanct/ wast eñ veranderd in wit/welck het fruyt van binnen is/ heeft een smaeck bynaest gelijck Haesnooten / doch soeter, die Lanhos hebben eenen goeden dranck van water/ dat seer klaer sortachtich ende hoel in't drincken is/ hebben wel een halve can waters in; alsmé pelwerp wandelt dorst hebbende/ soo gaetmen by de Canarijos, die metter daert inde boomen klimmen/ met een groot mes op haer gat/en snijdé eerstemt soo veel Lanhos af alsmen begheert / het snijdt voor den Balaruco ofte twee/ eñ bereyt so seer niet om te drincké/ende die eerste scheelt over't bi: naeste fruyt/ die daer naer voort wort als die Noot zijn volle wasdom heeft / is dan noch dun ende weerch/ en seer lieffelijck t'eeté/ niet soudt / smaeckt bynaer ghelijck die Alcacoffen; mé mach so veel van dit water drincken alsmen wil/ den sal geen quaet doé / is seer lieffelijcké dranck: daer naer als het fruyt rijp is so wort het water minder/ende t'binnenste wit/ ofte 'tfruyt dicker eñ meerder/ ende oock het Water en is so goet niet als te voren vande Lanhos: want 'tis dan een weynigh suer-achtigh: Deze Coquos alsse noch inde bolster zijn/machmense wel over die gheheele wereld voeren sonder bederuen/ en gebeurt dickwils door langheyt van tijde/ dat het water binnen inden Coquos converteert/ende verandert in eenen gelachtigen Appel/ die seer smaketijck ende soet is/ den volster af wesende so dient die binnenste schulp voor veel dinghen te weten: Maken daer Pot-lepels af met een houten steel daer aen desghelijcx een manier van potgiers / ende steechen daer eenen houte steel in om't water niet uyt de groote potté te schepen; maetsé daer napkens af om Wijn in te dragen/alsmen pelwers in't velt gaen wandelen/ en dient voor ander duysent dingen; Deze schulpen werden oock gebrant/ eñ dient voor Kolen voor die Gout-smeden die seer goet eñ excellent zijn: Het wit vande Noot maken in Indien hare pottagiens af/ ende koken daer niet: want stoorent ende doutwender de melck uyt/ waermede het Rijs inhé niet andere mé-ghelingen; in somma en koken nimmermeer Rijs (niet dat so Canrijl noemen / welcke die saftse ofte rechtste is) ofte doet niet deze melck dat Coquos by wesen/ anders worden die Coquos weynigh gheten: want is daer niet ghe-acht/en is een kost voor de Slaven ende arm volck. Men bereet oock deze Coquos en doet daer die schulpen af / eñ als dan droogh-men het fruyt ofte wit van binnen/en wort also by groote menighe verdoert uyt Malabar naer Cambajen ende Ormus, ende op die noorder quarteren ende custe voor by Goa, ende oock naer't landt van Ballagatte, en dijsdem eenen grooten handel daer met; van dit wit maetmen die olye: want stooter in backen ghelijck die olyben/ gheeft seer goede olye/ soo wel om te eeten als om te branden/ en oock seer medecinael.

Water vande noten verandert in een gelachtigen Appel.

Verschyden natuerlicheden vande schulpé vande noten.

Indiaensche backen dyen de Schulpen voor Kolen ende een volck.

Annotatio D. Palud.

Tweederley Olye maeckt men uyt deze Noten; eenderley uyt die versche Noten, die stooteude ende warm water daer toe gietende, uytgheperst zijnde, so drijft die Oly boven op; deze Oly wert ghebruyckt om de maegh te purgheren, ende die darmen: want purgheert seer saghe ende sonder schade; sommighe vermenghen hier toe die expresse van Thamarinden, ende maken also een seer bequame Medecyne. De ander Oly wert geperst uyt Copra ofte die gedroogde pitten, deze behalven dat sy dienstlijck is om te purgeren die magen, is oock seer goet in opkrimpinghe van Zeenuwen, ende in veroude pijnen der leden.

Olye van Noten die seer goet zijn.

Olye uyt Noten die niet goet zijn.

Deze ghedroogde Coquos binnen alsus verdoert worden genaempt Copra: alsse geen Coquos ofte fruyt en begeeren / so snijdense de bloesem vande Coquos af/ eñ binden daer eenen rondeu pot met een engé mont diese Calbo noemen vast aen / ende stoppent met potaerde so vast toe datter geen wint noch asem can uyt comen / ende also bloeyt den pot binnen weynigh daghen vol waters/ twelcke sy noemen Sura, is seer lieffelijck ende soet om dincken ghelijck soete wey ofte beter.

Sura, wat dat het is.

Annotatio D. Palud.

Dit water is seer goet gedroncken teghens hitte der lever, ende der nieren, ende het suyvert die roede van etter ende vuyle materie.

Dit selfde water een ure ofte half inde Son gestelt/is seer goeden Azijn: so datmen in Indien anders geen en heeft noch en gebruyckt, Dus danighe Azijn machmen oock binden by Paludanum. Deze Sura gedistilleert wert ghenaemt Fula ofte Nype, ende is soo excellenten Wandewijn/ ende so goet als den besten die men te Dordrecht mach maken van ruischen Wijn/ dit is van't fijnste ghedistilleert; D'ander distillatie vãde selfde Sura wert genaempt Vraca, welcke seer goedeu Wijn is / en is den Wijn van Indien: want se anders gré en hebben/ nyseer heet eñ sterck/ doch die Indianen drincken se ofte water maer/ is wit van kleur: Die Portugesen ghebruycken se op deze manier/ doense in baten/ ende als dan doen in elcke pijp van deze Vraca 3. handen ofte weynigh meer blanke Azijnen/ die in Indien ghebracht werden voor coopmanschap van Ormus, elcke haut is 12. pont/ deze schoon gemaect stoppense inde pijp/ ende laten het bongat open staen/ en die pijp en is oock niet vol: want soude bersten door de hette/ om datse start en siet ghelijck heet water: men roert het alle daghen om tot 14. ofte 15. dagen toe/ ende als dan soo crijght die Vraca een soo schoonen roodeu kolenr gelijck Portugaelschen Wijn/ eñ is weynigh differente inde smaeck / doch is het soeter ende heerter in zijn selvé: maer is alsmens soo schoon ende goet van kolenr ende smaeck als Portugaelschen Wijn / dannense qualijck can onderscheydé; deze Wijn wort genaempt Wijn van Palla ofte Nazinien: met deze Wijnen drijftmen groote handelingh so naer

Sura is excellenten Wandewijn ghedistilleert.

Vraca is den Wijn van Indien en heeft een coleur van deze Noten/ende is heet dat se stadigh moet en siet.

Waer de Portugesen deze Vraca bereyden ende gebruycken.

Nuces Indicæ, magni in India usus et questuosæ, cibum et potum homi: nibus suaves et navibus materiam prebent idoneam quibus e ædem et enterantur et aluntur nautæ —

Indiaensche nooten ofte Palmboomen welcke in Indien veel opbren: gen want geven soete spijs en dranck, stoff tot scheepen, sensen en touwen en daer die selfde scheepen mit geladen en die schip: luyden mede gevoet werden —

Ficus Indica per totum annum ferens fructus copiosè nutrientes quotidianam mul: torum escam —

Een plante draegende het geheele Iaer vruchten diemen Indiaensche vygen noemt, seer voedende en een dagelijcksche spijse der lijdenden

Fructuum icon quos Arrecca sive Faufel vocant, et Bettelle folia, quos pauco calcis subactos integrum diem masticant, suc: cum deglutientes ad corporis purgationem aliasq; utilitates.

Fruyten diemen Arrecca ofte Faufel noemt en die bladen Bet telle, welcke met wat calcke vermenge die Indianen een gant schen dach hauwen het sap doorswelgen om tlichaem te purge: ren en ander haerder cracheen.

Piperis frutex hæderæ non absimilis.

Orientaelsche Peeper waßchen de tmuer cruyt niet ongelyck

80 en 81

naer Bengalen, Malacca, Chyna ende ander weghen/ costen gemeenlijck binnen Goa elck pype 30. Pardauwen luttel min ofte meer;

Suycker van de Dattelen ghemaeckt.

Vande selfde boven-ghemeende Sura maecken oock Suycker/dienen heet Iagra, sieden het water ende setten inde Son/ waer van comt die Suycker/ wordt wepnigh gheacht om datse bruynachtigh van coleur is/ en dat men deur geheel Indie abondantie van witte Suycker heeft; het buynste vande boom ofte struych is ghenaemt Palmico, is die pit ofte 't herte vande struych wort seer gheacht ende voor presenten gesonden aende rijcke en machtigen; is so dun als pampier/ ende oock wit/ ende is ghelwassen gelijck oft het gewoonwen of ghepeerst waer/ ghelijcken die Iupe-

Pampier t'welck inde Indische noten gebruyt wort ende daer toe alle benge ghebruyckt.

ken wout ende perst/ langhwerpigh ende smal/ en heeft sommighes wijfigh en tseslich en meer bouwen/ ghelijck eenen boeck pampier; hier van gebruycken die Indianē wort haer pampier ende boecke/ twelcke blijft met die selfde bouwen/ en schrijven daer in alst noch groen is/ ende latent also droogen/ ende dan en cammen die letterē niet meer uyt doē: want wort met een pserken daer in geteeckent. Die Indianen heetent Olla, ende hebbē daer al hare boecken geschrijften/ ende memorialē af/ ende weten die te segelen eñ te stupten ghelijck wp onse brieven doen: Van dit pampier met het Indianes ghescrijft daer op/ machmen sien by Paludanus, waer mede ick hē verseert hebbe; Dese boomen zijn meestendeel op die Eylanden van Maldiva, al waermen vint vande Coquos die grootelijer gheacht zijn tegen alle fruyt.

Annotatio D. Palud.

Garcias ende Costa houden dit voor een fabel, Costa schrijft dat hy die menighmael onderzocht heeft, ende contrarie bevonden, als ick oock gedaen hebbe, ende niet konnen sulcken grooten effect sporen.

Ende dese Eylanden en hebben anders genen handel als met Cayro, daermen die hoopden af maeckt; ende die Copra ofte 't vruit vande Coquos, daermen die olye af maeckt/ soo datse dieshalfs comē in Indien/ dat het schip ende alle zijn gherecttschap/ victualie eñ coopmanschappe is altemael vā dese Palmboom/ waer door wel te verstaen is dat het een vande principaelste handel ende onderhout vande Indianen is/ waeruyt genoech int particulier verclaert is/ van dat dese boom uytbrengt/ wiens conterfeytsel naer 't leven men hier naer mach sien/ soo met die Coquos ofte noten/ als met die potten daer aen hangende om 't water uyt te trecken: Desgelijck die uytwerpinge vande Vrught-boomen/ so met Bpghen als met den bloesem/ alles naer die waerachtighept afghebeelt.

Dat 57. Capittel.
Van 't fruyt Durioens van Malacca.

Beschrijvinge vande groote verdoemte/ smaecke/ ende colore vande Durpoens.

DVryoen is een fruyt dat alleenlijck wast in Malacca, wort so seer ghepresen van een yeghelijck diet geproeft heeft/ dat men niet en eā comparēren met geender-ley fruytē vande werelt: wāt in smaeck ende goetheydt affirmeren dat het alle fruyten te bovē gaet: maer eerst alsmense op doet/ riecke gelijck oft het verrotten aenwaer: maer inden smaeck heeft mē die lecherheyt: is vande groote vā een Meloen, vā bruyten gelijck het fruyt Iaaka, daer van verhaelt is; maer wat scherpachtigher ofte distelachtigher/ van buyten buytaert ghelijck die hupkens daer die Castanien in wassen/ heeft van binnen hunstrens ghelijck de Iaaka daert fruyt in wast/ welcke is vande groote van een kleyn Hennen-Ey/ waer in zijn die Castanien so groot als soetē van Persien. 't fruyt is van colour ende smaeck ghelijck een seecker heerlicke spijse/ dienen in Spaengien veel ghebruyckt inde bancketten ghenaemt Mangiar blanco, twelcke wort gemaeckt van Hennen-vleesch/ ghedistileert met Suycker, die boomen zijn ghelijck die Iaaka boomen; den bloesem is wit/ trechende naert geel; de bladeren zijn vande groote van een halve span/ uyt gaende scherpachtigh/ van binnen liefst groen/ en van buyten donckergroen/ etc.

De Durpoens ghelieken by Mangier blanco/ dat is een Spaensche spijse diese in de bancketten ghebruyckt.

De Durpoens hebben wat geelachtighe bloemen ende bladē van een halve span.

Annotatio D. Palud.

In Malacca is een vrucht soo lieflijck van smaeck ende reuck, datse alle andere vruchten van Indien ende van Malacca, hoe wel die daer veelderley ende goet zijn, te boven gaet; Dese vrucht worde gheheeten in Malayo, twelck die Provintie is daer sy wast, Durioen ende die bloem Buna; die boom Bacan is een seer groote boom, van vast ende dicht houdt, met een graeuwe schorsse becleedet, veele tacken hebbende, ende overdadigh veele vruchten; dat bloeysel is uyren witten wat geel; die bladeren een halve palme langh, twee ofte drie vingheren breet; rontsomme een weynigh inghekerft; van buyten bleeck groen, ende inwendigh seer groen, ende bykans tot roscheydt streckende; brenght een vrucht van die groote eender Meloenen, met een dichte bast becleedet; met veele cleyne ende dicke scherpe staechelkens, uyrwendigh groen, ende met linien, inde lenghte, als die Meloenen ghefigureert, hebbende van binnen vier holen nae die lenghte, in welcke noch drie oft vier kaskens zijn, ende in een yeghelijck kasken een vruchteken soo wit als melck, soo groot als Hennen Eyeren, lieffelijcker van smaeck ende reuck als dat witte eeren, dat die Spaengiaerden van Rijs, Capoenen borsten, ende roose water maecken, ende Mangier blanco noemen, nochtans niet soo saght ofte slymerigh, want die andere soo geel, ende niet wit binnen, zijn bedorven ofte verrot, door quade lucht ende reghen; Men houdt voor goet die welck allene drie vruchten in haer kamerkens hebben, daer nae die viere: maer die van vijf zijn quaet, als oock die welcke bersten ofte kloven hebben, daer zijn oock selden meer dan 30. fruyten in eenen Appel, ende in een yeghelijck fruyt is een steen, den Persick steen gelijck, niet ront: maer langhworpigh, niet te soet van smaeck, ende die keel verseerende als onrijpe mispelen, worden daerom me oock niet ghegheten.

Dese vrucht is heet ende vocht, ende die dese eeten willen, moetense voor eerst een weynigh met die voeten sachtkens treden, ende breken die staechelen die daer omme zijn; Die nimmermeer dusdanighe vruchten ghegheten hebben, eerst die rieckende, ontfangen een lucht oft sy verrotte ayun roken: maer gheproeft hebbende achten sy die boven andere spijsen wel te riecken ende te smaken.

Dit fruyt is oock in sulcken waerdije by die Lefers, dat sy meenen men moght daer niet

niet af verſadighen, gheven daeromme dit fruyt heerlicke namen, ende ſchrijven Epigrammen daer af, hoe wel daer menichte in Malacca zijn, ende dathet ſtuck niet boven vier Maluadiſen coſtet, inſonderheydt in die maenden van Iunio, Iulio ende Auguſto, op andere tijden werdt haren prijs vermeerdert; Hier ſtaet oock te mercken een wonderbare teghenheydt, die daer is tuſſchen die Duryoens ende die bladeren Betelle, welcke voorwaer ſoo groot is dat Indien daer ware een gheheel ſchip vol Duryoens, ofte eenigh huys ofte ghewelfſel, daer oock eenighe bladeren van Betele laghen, ſullen die Duryoens alle verrotten ende bederven, ende ghelijck door't overvloedigh eeten van deſe Duryoens die maghen verhitter ende beſwaerdt worde, alſoo een blaet van Betele weder op't hert colck legghende, ſal terſtont die inflammatie ende verhevinghe ofte gheſwel der maghen naelaten: Ende ingevalle men nae't eeten van die Duryoens eenighe bladeren van Betele neemt, machmen van die Duryoens gheen hinder crijghen, hoe vele men daer af ghegheten heeft; Hier door ende oock om dat zy ſoo aenghenaem van ſmaeck zijn, comt het datmen ghemeenlijck ſeyde, datmen van die Duryoens niet mach verſadight werden.

Dat 58. Capittel.

Vanden boom Arvore Derays, dat is: Woxtelboom, ende die Bambus ofte 'riet van Indien.

Ghenaemte ende grootte vande Arvore derays.

DAer is in Indien eenen boom ghenaemt Arvore derays, dat is ſoo veel als eenen boom met woxtelen: Deſe boom is ſeer wonderlijcken int ſien: want waſſende eerſt van anderen op als alle boomen/ ende ſpreyende zijn tacken/ ſo groeyen die tacken vol woxtelen/ende waſſen weder nederwaerts aen naer die aerde toe/ al waerſe weder vaſt woxden/ ende met lanchheydt vant tijden hoe den boom groeder wert/ ende die tacken hen uytſpreyen wijt en breet/ hoe dat altoos die tacken vol woxtelen hanghen/ ende ſchijnen van veers coxden ende Rentip te weſen: in ſomma dat den boom int eynde beſtaet een groote plaetſe/ en maeckt eenen ſtruyck ofte ſtruyckten beurt malcanderen geweven/ghelijck eenen doolhof; ick hebber gheſien die wel dertich oft veertigh ſchreden int ront beſlagen hadden vanthe woxtelen die van boven vande tacken af comende weder inde aerde vaſt waren/en woxden metter tijt dick/ſo datmen niet en can onderſcheyden wat den eerſten ſtruyck is ende men machter op ſommige plaetſen tuſſchen upde beurt cruypen/ende hoe den boom ouder wert/hoe dat die tacken meer ende meer verſpreyen/ ende wijder uyt repelen/ende altoos ſo vol woxtelen hangen dat het wonder is; Deſe boom en heeft gheen frupt die deucht ofte eetbaer is/ dan heeft een frupt ghelijck Olyven/en is niewers toe nut dan die Voghels eetenſe.

De woxtelen ofte ſtruyckten vant Arvore derays zijn hoy malcanderen gheſlocken ghelijck een Doolhof.

Een boom vande Arvore derays 40 ſchreden beset

De bladeren zijn ghelijck olyven/die altoos vande voghelen ghegeten werden.

Annotatio D. Palud.

Carolus Cluſius die ſeer neerſtigh deſen boom beſchreven heeft, noemt die ſelfde uyt die autoriteyt Plinij, Indiſche Vijghboom, ende ſeyde dat deſen boom ſeer hoogh waſt, eerſt uyt een eenighe dicke trunck, die welcke daer na veele dunne veſelkens van haer gheeft, die jonck ende cleyn weſende gole verwigh zijn, deſe nederwaert dalende ende die aerde rakende, zijn ghelijck Ionckskens eenes nieuwen booms, ende werden met der tijdt ſo dick ghelijck die eerſte trunck, datmen nauwelijcken die eene van d'ander onderſcheyden mach, uytgenomen door die dickte die ten tijden tot drie mans vamen comt, uyt welcke rontſomme aen alle zijden weder andere groeyen, ende alſoo tot ontellijcke toe, dat duſdanighe boomen ten tijden een cleyne Italiaenſche mijle becleeden; ende niet alleen ſchiet die benedenſte tacken, duſdanighe veſelingen nederwaert, maer oock die bovenſte, alſoo dat een eenighe boom een dicht boſch maeckt; Die Indiane om dat ſy onder deſe boomen mochten gaen, houwen ſommighe van die tacken wegh; ende maken alſoo ghelijck galeryen; ommie die hitte der Sonnen te ſchouwen, om dat deſe boom ſoo dicht van tacken is, dat die Sonne daer niet door ſchijnen mach, jae om die veelvoudighe cromten ende weghen die onder deſe boomen zijn, hoort veele gheluyts van een weerclanck ofte Echo, op veele plaetſe drie ofte vier mael die menſchen woorden hoorende. Ende die ſoo dit den Heeren Cluſio heeft vertelt, ſeyde gheſien te hebben eenen van deſe boomen, daer onder 800. en oock 1000. menſchen (onder welcken hy eene was) haer moghten berghen, ſtellende daer by datter oock waren daer wel 3000. onder mochten ſchuylen; Die bladeren ſoo die nieuwe tacken voortbrenghen, zijn ghelijck Que-boomen bladeren, die buytenſte zijde groen zijnde, die binneaſte wit ende rouzchtigh, als met wolle overtrocken, welcke bladen ſeer begheert worden van die Olyphantea, die hier van onderhouden worden; Die vrucht is ghelijck het voorſte lidt van een duym, die ghedaente hebbende ghelijck cleyne vyghſkens, bloedeverwigh inwendigh ende uytwendigh, ende vol greynkens ghelijck ghemeene Vyghen, ſoet van ſmaeck ende eetbaer: maer niet ſoo lieffelijck als onſe ghemeene Vyghen, waſſen oock tuſſchen die bladeren aen die nieuwe tackkens, ghelijck onſe ghemeene Vyghen; waſt in Goa, ende inde omliggende plaetſen; Voorder ſoo bewijſt Cluſius uyt Curtio Plinio, ende Serabone, dat deſe boom oock vanden Ouden bekent is geweeſt, die meer hier af begeert te weten, leſe Cluſium int Capittel vande Indiſche Vyghen.

Hoe men in Cochijn ende in meniger plaetſen in Indien een hont ofte Meyboom.

De Indiane Bingalezen ſeer beet. Deſe ende Iauaenen pſeer.

Superſtitie.

Daer zijn in Indien ander wonderen ende dicke boomen/daermen die ſchepen af maeckt; men vint boomen in Cochijn die mē heet Angelina, van welcke maecktmen ſchuyten: dieſe Tones noemen: Daer zijn van deſe Tones die wel twintich/ en dertigh pijpē waters mogen laden/ altemael van een hout uytgehoolt/ ſonder eenigen laſt ofte naet te hebben/ noch t'ſamenvoeginge; waer uyt men merck conſidereren die dickte vande boomen/ en is ſo ſterck ſtien herdē hout/ dat het pſer met lanchept tē tijden haer van opgegeē wort/ boos die hardigheyt vant hout; Men heeft oock boos gheel Indie veel Superſtitie riet op alle plaetſen in grooter menighten: maer is weynigh geeſtimeert; Oock is op alle die cuſte van Malabar veel dick riet/en principalijck neude cuſte van Choramandel, welck riet woxdt vande Indianen Mambu genaemt/ en vande Portugeſen Bambu; Deſe Mambus heeft een ſeer hiere materie binnē in/ welck is het moxw ofte pit op die manier als de prunē hebbē/ datmēupt treet alſmenſe bereyt om met te ſchrijven/

Het binnenste hout's eens Mambus is seer medicinael/ende soo haer natuere dienende Silver opwegende.

den/ t'welcke die Indianen noemen Sacar Mambu, dat is soo veel als Suycker van Mambu, ende is een materie seer medicinael/ ende gheestimeert/ ende wort veel ghesocht vande Arabyen/Persianen ende Mooren/die't Tabaxije noemen.

Annotatio D. Palud.

Tabaxije is een Persiaens woorde, ende beteeckent niet anders dan een witte ofte melachtighe vochtigheyde, ofte eenigh t'samen geloopen sop ofte vochtigheyt, wort geheeten Sacar Mambu, om dat die rieden ofte tacken die sulcks voorts brenghen Mambu genoemt worden; Die boomen daer op Tabaxijr wassen zijn sommighe groot ghelijck een Popelier, andere cleynder, ghemeenlijcken oprechte tacken hebbende (behalven dat sommighe van die schoonste omgeboogen werden tot Galeryen, Prieelkens, ende wandelingen) met veele leden, een palme lanckte van een, hebbende bladeren een weynigh langher als die Olijf boom, tusschen alle voeghsels ghenereert een soete vochtigheyt, wit ende t'samen gedronghen ghelijck lijsttel, somwylen veel, somwylen weynigh: maer nier alle boomen ofte tacken breogen voort sulcken soeten vochtigheyt: maer alleen die van Bisnagar, ende eenighe Provincien van Malabar.

Want wort gemeenlijck in Persien/ ende Arabyen teghen Silver opgewogen/ is een coopmanschappe daer groote handel met ghedreven wert/ vande boven genoemde Natien. Dit binnenste wast aende knupsten van t'riet/ ende is meest van coleur wit/ eñ ook altemet swart/ ende somtijts aswerwigh.

Tabaxeen vanden besten vanden dry soorten/ eñ is aen dese dat meeste.

Annotatio D. Palud.

Wort daeromme niet verworpen ofte veracht: want dese swartigheyt verenight zy ofte door die overdaet van die vochtigheydt, ofte dat zy te langhe inden boom beloren is ghebleven, niet om verbenninghe van die boomen als Sommighe meenen: Rhases vermeent hier af in zijn derde boeck int 36. ende Serapio in zijn boeck van die Medicijnen int 342. ende Avicenna int 2. boeck int 617. capittel, die van meeninghe is dat Tabaxije ghemaeckt worde uyt verbrande wortelen, dan zijn opinie worde hier bewesen vals te wesen.

Die Indianen gebruyckent tegen eenige schade vande coude vande manlijckheyt/ofte ander dierghelijcke lichmelicke gebreechen/ desghelijcks tegen die heete coortsen Colerica Passio, ende t'roode Melisoen ende cancerganck/eñ andere dierghelijcke sieckten: Dese rieden wassen meest op de custe van Choramandel in Bisnagar ende Malacca, op veel plaetsen in grooter abondantien: wassen seer hoogh/ende zijn van eenige verschepdinge van den eenen knupst tot den anderen van anderhalve spanne lanck ende meer/ eñ so dick als eens mans been boven die lenden/ wassen gemeenlijc recht over eynt/ eñ meestendeel wel so hoogh als hoochste huys van dese Landē/ sy hangense ook crom in't wassen/ darse daer naer een somme benighen om voor die Pallankijns te dienen/ daerse die Portugesen eñ ook der Indianen Heerē met dragen/ als op een andergesept is; die bladeren van dit riet ofte Bambus zijn wijt van malkanderen/ hebben bynaer het fatsoen van Olijf-bladeren.

Die rieden Mambus wassen soo hoogh als d'hoochste huysen in Been. Item/ eenige van dick als een been, andere van dick als een dye van een man.

Annotatio D. Palud.

Wt den boom ofte t'riet Mambu maecken sommighe Indianen scheepkens, daer in 2. persoonen sitten mogen, die niet upholende: maer twee knuijsten latende, eñ die uytgravende; in dese schuytkens sitten die Indianē naest op elck eynt een, die beenen t'samen voegende, ende in elck hant een riemken voerende, daer mede zy dese schuytkens ook teghens stroom snel voortrecken, insonderheyt op die riviere Cranganor, ende hebben ook die opinie dat dese schuytkens nimmermeer van Cocodrillen besprongen worden, al zijn zijder omtrent, dat zy doch lichtelijcken andere doen, dan van desenoye gheeten is worden.

Dat 59. Capittel.
Vanden Boom Arbore Triste.

Warom den boom Arbor Triste ghenaemt wort.

DEn boom ghenaemt Arbore Triste, dat is ongevuyght boom/ om oorsaeck dat hy nimmermeer en bloept dan snachts/ ende dat geheele jaer deur/ ende is een wonder dinc om sien/ dat so haest als de Son onder gaet stetmenniet een bloesem/ ende terstont een half ure daer naer isse so vol alsse staen mach/ dat een lust te aensien is/ ende heeft seer schoonen reuck/ ende soo haest als den dach eñ de Son aen comt/ terstont so vallen alle die bloesemen af eñ bedecken het aertrijck sonder datter een aenden boom blijft/ eñ die bladen slupten half toe/ so dat het schijnt dat hy uytgegaē is tot dat den avont aencomt als dan begint hy weder te bloepē als voorē. Den boom is vande groote van eenen Pruymboom/ eñ hebbense ghemeenlijck op die plaetsen vande huysen voor een plaetse/ eñ schoonen reuck/ groept seer haest: want wast oock veel vpde wortel uyt/ eñ al zijn die tacke maer een half vadem hoogh/ heeft terstont so veel bloesemē als die tacken die aende boom staen/ ende al houtmen den boom gheheel af soo heeft hy terstont vande wortel weder tacken ende bloesemen/ minder als een half jaer/ ende al trecktmen maer een tack vande boom/ ende stekense pewers inde aerde/ wast terstondt/ ende heeft binnen weynighe daghen bloesemen: die bloesemen zijn bynaest gelijck bloesemen van Oyengie boomen/ die bloem is wit ende die boet geel en rootachtigh/ en gebruyckense in Indien voor Saffraen om met te coken ende verwen soo wel als desen Saffraen: maer en is soo goet noch soo smakelijck niet/ doch vol boet voor ghebreck van andere.

Groote ende ruymicheyt is wassen vanden boom Arbore Triste.

De bloemen is de Oyengie bloemen ghelijck/ eñ worden in plaetse van Saffraen ghebruyckt.

Annotatio D. Palud.

Sommighe segghen ook dat heel water van dese bloemen ghedistileert goet zy voor die ooghen, Linnen doecksens daer in nat ghemaeckt ende op d'ooghe gheleyt.

Den boom Arbore Triste nerghens hen in Goa ende Malacca.

Dese boomē en vintmen nieuwers dan tis Goa, ende Malacca, eñ sommige andere plaetsen daerse die Portugesen gebzocht ende herplant hebben bp hare woontingen: want zijn eerst int Malacca in Indien gekomen: maer binnē in't lant en zijnder geen; men heetse op Malayse tale/ Singady: ende op Decanijn, Parisarico: in Decan, Pul: vant die Arabiers, Guzzi: vande Persianen ende Turcken, Gul: D'oorsake van dese naem is gelijck die Indianen dese fabel daer af vertellē/ als dat een Edelmā genaemt Parisaico, hadde eē schoone Dochter op wien de Son amozeus wert/ in somma sy creeg zijn wil van haer/ esi daer naer verliese de Son op eē ander eū verliet dese Dochter/ waerom sy haer dā desperaet hept selven ombzacht/ ende wozden naer de manier

Vanden oorsprong vanden boom Arbor Triste.

manier van't lant tot asschen verbrant/ waer van is ghepro cedeert desen boom/ ende heeft daerom beslouten den naem van Parisatico: ende seggen dat dacronime die bloesemen ofte bloemen voor haer ende uyt die sy tot de Son nach hebben anders niet connen dan snachts/ ende daerom des daeghs van dzoeshept als sy de Son sien afvallen.

Annotatio D. Palud.

Die beschrijvinghe van desen boom heeft Christophorus a Costa aldus gheset, dat die sy van die groote ende ghedaente ghelijck een Pruym boom, met vele cleyne tackxens, onderscheyden met vele knoopkens ofte ledekens, waer aen teghens den anderen twee bladeren groeyen, van die groote ghelijck Pruym booms bladeren, sache ende rou aen die buytenste zijde, vast ghelijck savie bladeren, ende van binnen groen, ende een weynigh scherp, int ronde niet so ghehackelt als Pruym booms bladeren, noch niet soo vol aderkens: int midden tusschen elcke twee bladeren wast een steelken met vijf hoofdekens, die uyt vier cleyne rontachtighe bladeren bestaen, waer uyt int midden vijf witte schoone bloemkens groeyen, van die groote ende ghedaente ghelijck Orangie bloeysel, hoe wel cleynder, schoonder, ende rieckender; Het steelken meer nae't roode dan nae't geele streckende, waermede die Indianen hare spijsen verwen, ghelijck men by ons met Saffraen; Die groene vrucht is van die groote als een Lupijn, van ghedaente ghelijck een Haetken, int midden lanckwerpigh doorghesneden, heeft ten beyden zijden een cuilodiken, daer in het saet verborghen, ghelijck zijnde oock een Hertken, van groote als die saeykens van S. Iannis broodt, met een groen vliesken bedecke, ende een weynigh bitter.

Onder alle bloemen zijn dit wel die alderlieflickste van reuck, insonderheydt niet met handen aengheroert zijnde, om dat sy anders stracks haren reuck verliesen ende verwelcken. Die Indianen houdent daer voor dat dese bloemen het herte verquicken, maer zijn een weynigh bitter: Die Heydenen stellen het saet oock onder die Medecijnen die het herte stercken, men mach die bloemen nuttighen in die spijse, het saet is menighmael in Portugael gesonden ende ghesaeyt, dan heeft noyt willen wassen, wat moeyte sy oock daer toe ghedaen hebben: Vallen af int opgaen der Sonnen ghelijck Clusius seydt, ofte om eenighe verborghen teghenheydt, ofte om des lichts subtijlheydt, 't welck de Sonne stralen verteeren: want welcke die Sonne niet raeckt, blijven langer aen de boomen; Dese bloemen werden neerstigh vergaert, daer uyt een seer lieffelijck ende welrieckende water ghedistilleert wordt, darmen water de Mogli heet; Het saet hier af heeft my Ian Huyghen mede gebracht uyt Indien, 't welck ick ghesteken hebbe inde aerde, dan quam niet voort.

Dat 60. Capittel.

Van die bladen Bettele, ende 't'fruyt Areca.

HEt bladt genaemt Bettele ofte Betre, 't welcke ghemeen is in Indien/ ende een dagheliicksche eeten vande Indianen; wassen in alle plaetsen van Indien den Portugesen beleydt; niet hinnen in't landt: maer alleen aen die Cer/ten ware seer weynigh/ het wil niet groeyen in coude plaetsen als China, noch seer heete als Mosambique ende Sofala, om dat het soo seer ghebruyckt wordt/ soo hebbe ick hier af particulier mentie willen maecken/ oock om dat wy daer in veel plaetsen van ghevoert hebben; soo is te weten dat die Bettele zijn bladen wat grooter ende scherper uyt als Oranghe bladen/ ende worden gheplant aen stocken daer't by op klimpt/ghelijck Clif ofte Peper/ ja Peper in allen so ghelijck darmen van verre daer sy by een staen/ nauwelijcken/ teens van't ander onderscheyden mach heest anders ghen uytsichten als alleen die enckele bladen/ worden seer ghehavent ende onderhouwen: Want is het dagheliicx broodt van Indien. Dese bladen gepluckt wesende buyten langhen tijt sonder te verderven/ alloos in haer wesen ende versichepdt worden verroft met dozynè/ ende daer en is niet een dzouwe in Indien ofte Indianesche Mannen ofte sy setender daechs een dozijn ofte twee eñ meer; niet dat sy haer maeltijdt daer met houwen/ dan nae den eetè/ eñ van smorgens den geheelen dach deur/ ende oock des svachts in huys/ ende op die straten al waerse gaen ende staet/ hebbè gemeenlijck van dese bladen inde hant/ ende gaen al kauwende: oock worden dese bladen niet alleen gebruyckt/ dan t'samen gestaut ont haerder bitterheyt met een frupt/ 't welcke die Malabaren ende Portugesen heeten Areca; die Gusaratten ende Decanijns nocimat/ Suparij: ende die Arabiens, Fauffel; Dit frupt wast op boomè als die Palm-boomen vande Indianesche Noten ofte Coquos boomen: maer zijn wat dunder/ ende hebben die bladerè smalder ende cleynder: Het frupt is bynaer een saysoom ghelijck het frupt van Pepperessen boomen/ een note Muscate/ doch sommighe aen die eene zijde plat aen d'ander verheven maer sommighe zijn wat grooter/ eñ zijn seer hart/ sindense niet eñ scheer overmidts/ ende alsoo hauwense met die Bettele, zijn van binne vol aderen wit eñ rosachtigh Daer is een soorte van Areeca die men heet Checanijn, die zijn cleynder eñ zwartachtigh eñ seer hart/ doch worden altemael gebruyckt om met die Bettele t'eeten/ eñ hebben sonderlinghen geenen smaeck/ dan smaecht houtachtich/ doch maeckt de mont seer pozrich/ ende verwet dè mont root eñ zwart/ dat het schijnt dat die tanden eñ lippen met zwart bloet bestreken zijn/ als dese Areeca noch niet recht droogh en is/ ende daer is een seeckere soorte die in't eeten ofte kauwen een soo dzoncken maeckt ghelijck of men den gheheelen dagh Wijn gedroncken hadde/ eñ souden wel ginder heen duysselen maer gaet haest over; ghebruycken oock gemeenlijck noch een menighinge ofte datser met eetè/ te weten een hoeyken ofte bolleken dat gemaeckt weert van een hout ofte boom/ hiemen heet Kaare, eñ alsdan smeeren die bladen vande Bettelle met kalck/ welcke ghebrant is van Oesterschulpen/ende ghem schade mach doen int lichaem/ om zijn wrangh heyt/ alle dit te samen gemaut/ eñ het sop daer van ingeslwelcht (want die rest spouwense upt) affirmeert dat het seer goet is voor die maegh eñ stinckenden asem/ ende voor die tanden ende vastichept van't tantvleys en remedie tegens 't scheurbuych/ gelijck oock waerachtelijck bevonden wort/ dattiné seer selden ofte nimmer en vint Indianen met stinckende asemen/ tant-pijn ofte scheurbuych ofte dierghe-

Ghedaente vande bladen Bettele.

Bettele is dagheliicx broodt voor Indianen.

Alle Indianen eetè Bettele 1. of 2. mael daechs.

Areca wast aende palm boomen.

Ghedaente ende gheboorte vande Areca.

Checanijn cleyn eñ swartachtigh/ oock een soorte van Areca.

Kaare.

Areca maeckt de ghene die gheen eeten dronken.

Hoe men de Areca met Kaare ende Bettele eet.

Kaare doet de tanden stinckende/ alberst die Indianen niet en bruycken.

diergelijcke cranckheden/ en al zijnse noch soo oudt/ hebben altoos hare tanden vol ende gheel: maer hebben altoos den mont eñ tanden oft die met zwart bloet bestreken waren/ als gheseyt is/ ende gaen altoos spouwen ghelijck oft bloet waer. Die Portugesche vrouwen hebben oock de selfde usantie van dese Bettele t'eten: want soo sy eenen dach waren sonder Bettele te cauwen/ soudent meenen dat sy niet leven en consten/ ja hebben het des smachts by haer hooft-eynde want't bed staen/ eñ als sy niet slapen connen/ soo eet alle oogenblick het Bettele te cauwen ende uyt te spouwen/ des daechs waer dat sy sitten/ gaen ofte staen/ altoos met Bettele inde hant eñ mont/ ende cauwen en spouwen ghelijck die Koeyen ende Ossen sitten en eerkauwen: want der vrouwen exercitie en is dan gheheelen dagh anders niet veel/ dan haer te wassen en te plassen/ ende als dat met haer Bettele te kauwen; daer zijn sommighe Portugesen die het oock wel eens boot de gewoonsheyt van haer vrouwen; Als de vrouwen ofte Indianen malcanderen gaen visiteren ende besoecken/ so moet de Bettele altoos met/ ende die meeste playsier ende tractement diese malcanderen connen bewijsen/ is te verstaen te nooden met Bettele ende een Arecca; ende wat Kalcks oyeren schoel vant hant/ die sy daer alleenlijck toe ghebruycken en houden. Dese Bettele vintmen op alle hoecken vande straten ende winckels te coop/ ende oock op alle weghen voor den reysenden ende passerenden man/ eñ tenal toegheroept/ te weten/ so veel bladen Bettele/ een Arecca; ende wat Kalcks/ en sonderlinghs van dien begeert wat Cate daer by/ 'welcke sy ghemeenlijck in haren hebben/ ofte inde hant draghen/ in een houte ghesnijdene schotelkens/ als ghesept is/ daer liggen die bladen/ Arecca, Kalck ende Cate op/ ende also kauwen sy't altesamen gelijck/ van elcks wat: sy nemen eerst een stuck Arecca eñ Cate en cauwen dat/ en daer naer een blat Bettele/ ende met den Nagel vande Duym diese daer toe scherp ende lanck laten wassen/ niet in't rondt als wy/ treckense die Aderen uyt het blat/ ende als dan besmeren sy't met wat Kalck/ ende rollent in malcanderen/ ende also steken sy't inde mont ende cauwent/ ende spouwen het eerste sop uyt; waer mede seggen: purgeren d'hooft ende Mage van alle quade humoren ende flegmatijck/ ende al datse uytspouwen is gelijck zwart bloet/ welck coleur comt vande Arecca; Het ander sop zwelghense in. Die Indianen gaen ghemeenlijck langhs der straten ende wegen/ altoos met Bettele ende zijn toebehoorten/ inde handen al cauwende/ ende principalijck als sy met yemandt gaen spreken ofte by groote Heeren comen/ om een goeden reuck te hebben/ ende den asem rein ende suyver te houden/ so gaen sy al cauwende/ ende 't soude een groote schande wesen/ yemandt van qualiteyt te spreken/ sonder die Bettele up hem te hebben.

Het Portugesche vrouwen gheven gheen minder eere aen de Bettele dagheliicks/ als het Turcsche gaen en staen hebbens eenighe by haer.

De meeste plaisier ende tractement onder Indianen/ malcanderen te doen/ is Bettele te presenteren.

Van dese de Bettele te presenteren ende ghebruycken.

Het eerste sop spouwen de Indianen uyt het purgeert vande maeghe/ hooft/ etc.

Het ander sop swelghense in ende maken 't selve.

Van Indianen die haer vrouwen altijt Bettele laten cauwen.

Annotatio D. Palud.

Oock die vrouwen, als zy met haer mans die echtelicke plicht hanteren, eeten te voorens Bettele, meenen dat sulcks vele voordert tot derselveyder.

Alle de Indianen eeten sulcks nae de maeltijdt, seggen dat die spyse haer anders een walginghe soude maecken: ende die ghewoon zijn sulcks te eeten, daer van af latende, dat die eenen stinckenden asem verkrijghen. Sy laten af het Bettele te eeten voor een sekere tijdt, als iemant van haer naeste vrienden ghestorven zijn, ende op sekere vasten daghen; ghelijck oock doen sommighe Arabyers, ende die navolghers van Ali, den swaghet van Machomet, in hare vastendaghen. In Malabar worden dese bladen Bettele gheheeten; in Decan, Gusaratte, ende Canam, noemt men die Pan; in Malajen, Sirih van Avicenna, Tembul; van andere ende beter Tambul. Avicenna verhaelt, dat Bettele het Tant-vleys bevestight ende de Maghe sterckt, waer toe het oock die Indianen ghebruycken: maer dat hy seit, dese bladen coue inden eersten graet, ende verdroogende inden tweeden, is niet soo: zijn boeck moet qualijck overghesien zijn, ofte hy is bedroghen gheweest: want dese bladen zijn heet ende droogh in't eynde des tweeden graets, als Garcias ab Horto selfs ondervonden heeft, ende oock smaeck ende reuck daer af ghetuyghen. Soo is dan Bettele een blade ghelijck de bladeren zijn van een Cieroen-boom, doch langher, ende ten eynde scherper, langhs door eenighe aderen hebbende; Die wel rijpe zijn, worden ghehouden voor die beste, gheel van verwe, hoe wel daer eenighe vrouwen zijn welcke die oonrijpe kiesen, om dat sulcke in't kauwen meer ghelu is ghaven; dese bladeren bederven door't vele aenroeren met die handen. Het draeght Bettele in Malacca, een vrucht ghelijck een steert van een Egedisse, die, om dat sy wel smaeckt, daer werdt ghegheten, het wort opghebracht ghelijck die Wijngaert, by stelen, als by ons Clif. Sommighe om meerder profijts hier af te hebben, planten neffens die Peper ofte neffens die Arecca, ende maecken also een aenghename galerie; men moet die Bettele met groote neerstigheyt verforgen ende dickmaels begieten. Die meer hieraf begheere te weten, lese die heerlijcke commentarien des seer ervaernen Clusij, op't Capittel Garcix van Bettele.

Die groote Heeren ofte Coningen hebben altoos waer sy gaen/ staen/ ofte sitten/ haer dinaerp met eenen silveren Ketel/ alwaer de Bettele ende zijn toebehoort in lept/ ende ghe ven hem eñ blat al toegemaert/ eñ wanneer eenige Ambassadeurs de Coningh comt spreken/ al ist schoon dat de Coningh die spraeck wel can ende verstaet/ soo is hare usantie/ om hare auctoriteyt t'onderhouden/ dat den Ambassadeur doet zijn woort aen een Taelman in zijn presentie/ ende die seyt hem dat weder over/ ende alsoo antwoort sy weder door den Taelman/ ende daer entusschen soo leydt de Coningh op een Bedde/ ofte sit op d'aerde op een Tapet/ ende zijn wenaer die hem het Bettele toebereyt en gereet maeckt/ 'twelcke hy al staech doet sit en cauw/ ende spout het sop ende d'overblijfsel in een silveren Becken/ dat daer toe besijden hem staet/ ofte eenighe van zijn Slavinnen ofte vrouwen inde hant houdt/ welcke is een groote eere die hy den Ambassadeur doet/ en principalicken als hy hem doet nooden eñ schencken van dese selfde Bettele dien hy eet/ in somma is hare ghemeene usantie die te ghebruycken; eñ om dat hare dagelickssche eñ ordinarisse ghebruyck is/ en daer soo veel af houwen/ soo hebbe het selve een weynigh breed willen verhalen om beter te verstaen: want op sommige plaetsen eñ dickwils daer van mentie gemaecht wert.

De Coningen hebben altoos haer dinaers met Bettele by haer.

De Coningen vande Indianen spreken altijt door een Taelman.

Hoe de Coningh sit als hy de Ambassadeurs ontfaet ende antwoort.

Pillen die de Indiaensche Heeren met Betrele ghebruycken.

Die groote Heeren ende Indiaensche Coninghen ghebruycken gemaeckte Pillen van Areeca, Cate, ende Camphora, ende ghestoorten Linaloes, ende een weynigh Ambar, twelcke sy te samen eten met die Betrele ende Kalck/ inde plaetse van Areeca.

Annotatio D. Palud.

Andere vermengen het Betrele met Lycium, sommige die rijcker ende machtiger met Campher, ander met Aloes hout, Musschaat ende Ambar grijs; ende aldus bereyt wesende, ist lieflijck van smaeck, ende maeckt eenen goeden adem; daer zijn oock sommighe die de Areecas kauwen, ofte met Cardamomum ofte met Nagheleu. Binnen in't lande verre van die Zee, worden dese bladeren seer duer vercocht: men seyt dat die Coningh van Decan Nizamoxa, alle Jaers hier aen spiller, over die dertigh duysent Milreesen; dit zijn haer baecqueten; dese schencken sy den reysenden luyden, ende die Coningen ghevent de lieden, den rijcken dese compost met haer eygen handé, andere schencken sy die door hare knechten. Als yemant reysen sal so worden hem Zyden buydelkens gegeven met bereyde Betrele, ende niemant mach verstrecken ten zy dat hen sulcks ghegheven zy, twelck een teecken is van zijn paspoort.

Op dese navolgende conterfeytsels mach men sien de Figuren vande fruyten van Malacca, genaemt Duryoens, ende den boom Arbore Durays, ofte Wortel-boom: desghelijcx dat dicke vlies/ ghenaemt vande Portugesen Bambu, en vande Indiaenen Mambu, ooch den Boom Arbore trike ofte dryeughen Boom/ so als ick hy nage ende by nachte is/ met den boom daer die Areeca aen wast/ en die Betrele en om dat die Peper ooch verlijcks ghesplant wordt aende boet vande Arrecken-boom/ alwaer sy in't wassen teghen ende rondom op climt/ hebbe hem inde manier als hy wast/ daer by gesett; waer van die verclaringe op een ander sal volghen/ by de Specerijen ende Dyooghen van Indien/ ende die cruyden tot der Medecijnen en Apotekerye dienende/ etc.

Dat 61. Capittel.

Van't cruydt Dutroa, ende een planto ghenaemt Herba Sentida, ofte Gevoel cruyt.

Ghestaente vande Dutroa.

HEt Crupt ghenaemt Dutroa, is seer ghemeen in Indien/ en wast over al in't velt: die bladeren van dit cruydt gaen scherpachtigh uyt/ ghelijck het scherp ofte yser van een Spiets/ ende is in't rondt gehackelt gelijck de bladeren van Berenclau, ende vast van vier groote/ in die lenghte bels lange brade hebbende/ vast sonder smaeck ende vochtigh/ ooch een weynigh bitter/ vierwonde als Kabijs-hen bloem ofte bloesem van dese plante is sonneest ghelijck de bloesem van Rosemarijn ende coleur: uyt dese blaemen wort een Balle/ bonaest gelijck een balle van saecp-cruydt/ daer in seltsame heerlijcheyt gelijck die heerlen van Melossen: dese gestooten/ en dan ghedaen in Olijs ofte eenighe spijs/ Wijn/ water/ ofte eenige andere branch of compost/ ende ghebruycken ofte ghegheten/ maeckt die persoon gelijck oft hy Sot waer/ en doet niet dan lacchen/ sonder kennisse noch ghevoelen te hebben van pet ter werelt datmen in zijn presentie doet/ ende doetse somtijts slapen gelijck ofse doodt waren/ twelcke alsoo sonder

De bladeren van Dutroa zijn ghelijck de bladeren vande Rosemarijn.

Dutroa ghebruyckt ofte ghedroncken maeckt de menschen sot/ ende lacchende sonder grouwelen.

deuren 24. uren langh/ ten waer saecke datmen hem zijn worten niet rondt water wies/ soo comt hy weder tot hem selven alleer die 24. uren om zijn. Dit cruyt ghebruycken die Indiaensche ende ooch Portugesche vrouwen veel om haer mans in te geven/ ende gestipt dickwils als sy haer ghenoecht willen nemen met haer Boelen ende beslapers/ dat zijt den man ghegeven hebben/ ende gaen in zijn presentie en bedrijven hare luxurie en crocht den man by den baerdt/ hem Cornude heetende/ en andere diergelijcke spotterie aenboorde/ sonder dat die man daer eenighe wetenschap ofte kennisse af heeft/ ende sit met zijn ooghen open sonder andere daer toe te doen ofte seggen/ dan lacchen ende grijnsen/ ghelijck een sot en uytsinnigh menschen/ ende alst zijnen tijt gepasseert heeft/ en weder tot zijn selven comt/ weet niet wers af/ dan meent dat hy ghesla-pen heeft. Dit Cruydt ghebruycken de Indiaen ooch wel/ om haer vrouwen en Heeren in te geven/ om also haer te bedrooghen/ en coffers en kisten open te doen/ dat altemet wel ghe-schiet. Dit Dutroa moet met maten ghebruyct werden om dattet een aerdt van fenijn is/ want so ment te veel en overvloedigh jemant in gaf/ soudet met om den hals raken/ ten waer datmen daer terstont sterckte en crachtige remedie teghens hebt/ van eenige teghen fenijn ofte purgatien.

De Heeren ghebruycken dit Cruyt om overloop te stercken.

Dutroa is fenijn.

Annotatio D. Palud.

Die gemeenige ghesciet met medicynen die doen braken, op dat alles met de spyse mochte uyt comen wat in die Maghe gebleven is, daer nae met purgatie ende diversie door sterckte Clysteringen ende met scherpe wrijvinge ende banden van de handen ende de voeten, ten tijden ooch met aderlatinge op die groote teen.

Dit Cruydt isser over al in grooter menichten/ en hoewel dat het verboden weert te plucken en te gebruycken/ niet tegenstaende/ de principaelste die sulcks verbieden/ zijn de ghene diet meest daghelijcx in't lijf crijghen van hare eyghen vrouwen/ om haere luxurie met een ander te boeten/ twelcke haere ghemeene neeringhe is/ weynigh uytgheschoncken sommighe mans zijn so ghewent het Dutroa te eeten ofte dattelen/ sonder haer werk/ datse allenlijck met het sop vande bladen terstont het spel wech hebben/ en die vrouwelicheyt is hare ouerschoudt te pleghen naer hare lust. Dese en diergelijcke cruyderen en planten zijnder veel voor ghetel Indien/ ende worden seer ghepleegt: want alle die studeringhe vande vrouwen ende Indianen is ghericht en darby om de onreuschheyt te ghebruycken/ en die te verstercken/ met alle wat sy weten te gebruycken en te versieren/ om die tonderhouden en bequaemheyt daer toe te hebben/ waer op sy wondere practijcken en Duyvelsche inventie weten en doen/ als de experientie en ervarentheyt dagheliicks uytwijst ende vertoont/ van die in Indien verkeeren/ gelijck ick en cenderdeels wel bevonden hebbe. Daer is noch een cruyt in Indien/ woordt vande Portugesen ghenoemt Herba Sentida, dat is soo veel als Gevoel-cruyt. Oorsaeke/ dat wanneer daer yemande by comt ende aentast/ saint oft met anders daer maer op werpt/ terstont weert het slap ende stuwt zijn bladeren toe/ ende en sullen niet weder in zijn effect comen noch open gaen/ soo langhe als men daer by staet: maer so haest alsmen de rugge keert en weth gaet/

De Indiaensche Heeren ghebruycken dit cruyt om overspel te stercken.

Herba Sentida is Gevoel cruydt.

Oorsaecke waerom.

so gaen

Ecce tibi ramum nigra quem nox suavibus ornat
Exuit ornatum floribus alma dies
Ut decus hoc una vigeatque et defluat hora
Continuas obeunt illa diesque vices

Traxit et hinc nomen tristi quod [illegible]do truneo
Auricomum rutilo cum nitet orbe [illegible]fumos
Haud secus et nostre quę sensu splen[illegible]
Esse. fidem veri lux rediuiua [illegible]

Arbor soli Indię nota, cui per totum annum occidente sole flores, gignuntur multi. et odoratu suaves. oriente defluunt. unde tristis illi nomen.

Een boom welcke in Indien alleen bekent is. int ondergaen vande Son voort. brengende veel welrieckende bloemen, welcke alle int opgaen vande selve weder af vallen. en dat het gantsche Iaer door.

86 en 87

Arundo Indica femoris penè habiti crassitudine.
Indiaens riet wasschende inde dick: te van een mans dije ofte been.

Indicus en truncus brachijs sepandit opacis
Grata etiam ut justis umbra sit agminibus
Ut nova protrudens in apertas exerat auras
Grandia germinibus sustinet ipsa suis.
Plooger.

Arbor admiranda quæ e ramis novos in terram truncos dimittens tam lata tandem occupat spatia, ut justum exercitum umbra possit contegere, Ficum Indicam vocant.
Een wonderlijcken boom welcke uit haere rancken weder neer: waerts wortelen beslaet ten laetsten soo veel plaets datter een vol: sleegen leeger mach onder berusten.

Duriones fructus jucunda saporis suavitate præ alijs omni: bus habiti eximij, nascuntur tantum in Mallacca.
Die vruchten diemen Durioens noemt boven alle ander van smaeck en lieffelickheyt gepreesen, wassen alleen in Mallacca.

Hoe den Heere terstont Cap als men daer per schept/ eñ die hue af neemende weer wedder stijf.

soo gaen de bladen weder open / ende werden weder stijf eñ krapachtse nieu ghewassen waren / eñ weder aenroerende verslappen ende sluyten terstont weder / so dat het een playsier om sien is / eñ vreemt om te notieren; ooch is te verwonderen / eñ schijnt ongeloofflijck van die het niet gesien en heeft / als dat binnen die stadt eñ t'Eylandt van Goa, op een eynde van de stadt / albaermen die Koeyé / Olsien Schapen / eñ alle Beestaet eñ beesten / tot spijse vande Inwoonders / ghenaemt Mazavaquas, op welcke plaetse lig̃e die hoogné vande beesten over al ghewapen eñ verstroyt als ommette ware; Want behalven datse die Portugesen noch Indi wé niet en gelooghen / so ist ooch voor die Portugesen eñ Spaengiaerden een groote importe jer van hoopen te hebben / ofte malcander een hoop te wissen / ofte voor de beste te snijden / waerom sy den anderen souden hooden en ombrengen; eñ daer voor ooch scherpe justitie over ghedaen / so daer jemant den anderen eenich spijt met woystinge van een Hoore / ja alleenlick te noemen / gedaen heeft: want daerby te verstaen gheven / een man die zijn wijf afgesoent wert. Keerende weder op onse materie / so is te merck / dat dese Hoornen / als sy daer een wijl ghelegen hebben / worden inde aerde vast / namelijc het binnenste vande Hoornen / eñ crijcht woytelen gelijck oft het een boom waer; als tselve menighmael selfs uyt ghetrocken hebbe met woytelen van 2. ende 3. spannen lanck / twelcke op ghen plaetsen ter werelt en gheschiet datmen weet. D'oorsake daer van heeft menigh curieus onderzoecker van wendigheden verwondert ghemaeckt: maer noyt en hebben connen gevinden: noch-tans is die aerde meest steenachtich / waer vã die van Goa moeten dickwils in spotrede het verwijt hooren / dat sy de principaelste Cornudos ofte Hoorn-dragers zijn / om datmen die Hoornen op ander plaetsen van alsinjoen teenemael: maer die van Goa, als woytelen hebbende / daerom niet moghelijcken en zijn perfectelijcken af te snijden: want om die woytelens willen terstont weder een groeyen / so dat sy die alle haer leven met gedultigheyt moeten dragen. Waermede wil volcpnden vande gemeene ecruyden / boomen eñ planten van Indien / hoewel datter noch veel eñ duysenderley / die in differentie eñ wonderlickheden / de ecruyden van dese Landen seer verscheyden zijn: doch de namen om sonderlinghe soo niet bekent / eñ ooch om alle overbloedige redenen te schouwen / hebbe alleene mentie willen maken vande gemeene ende meest bekende.

Hoe dese Hoornen vande beesten seer verschijt van Hoornen.

Hoe dese Hoornen woytelen gelijc boomen.

Hoe dese Goa worden beslepen met wassen vande hoornen.

Dat 62. Capitel.

Van specerijen, droogisteryen, planten, ende materialen die de Medicyne ende Apotekerije aengaen, te weten, van die ghemeenste, ende die daghelijcx in Indien verhandelt worden: van hare wassinge, hoe ende op wat manier, ende op wat plaetsen. Inden eersten vande Peper.

Wedderley soorten dat Peper.

DE Peper is weelderley te weté swerte / witte / lãge / eñ Peper die genaemt wort Canarijn, die swerte is de ghemeenste / die herwaerts ende over al meest verbeert wert / die witte eñ lange weert ooch wel verwoert / maer weynigh: die Peper Canarijn wort minnerminder inde Indien ghebraeght / want is dart clenader estimatie; die swerte Peper / welck is die gemeenste ende de beste / wast meestendeel inde custe eñ op't lant van Malabar, welcke custe begint van Goa, 12. mijlen zuydwaerts / eñ streckt tot die Cabo de Comorijn, ende is het landt ghelegen aende Zee-custe / tusschen het hooge land van Ballagatte eñ de Zee, binnen in't lande en wast geen alhier is die plaetse alwaer de Peper alle jaren gheladen wordt / diemen naer Portugael brenght / ende also verspeyert door geheel Christenrijck: van hier wertse ooch veel geschept vande Machometisten naer Roode meer / eñ te landewaerts binnen over Ballagatte, ende naer Persien, Arabyen, ende alle de omliggende contrepen: eñ hoe wel dat het scherpelick verboden wert vande Portugesen / eñ daer alle opsicht op hebben eñ daerom die Zee eñ custe bewaré met aller neerstighept / niet tegenstaende wert heymelickem by grooter menichten vervoert / eñ ooch somtijts met Salvo conduto ofte Paspoort vande Portugesen; daer wast ooch veel swerte Peperen by Malacca, eñ op't Eylandt van Sumatra, Iava, Sunda, ende ander wegen / als ick inde beschrijvinge vande custe eñ Eylandt verclaert hebbe; alwaer ooc wast de witte Peper / is gelijc die swerte / allenelijck is het eerste uyterste schellecken wit eñ essen / sonder rompelen / doch heeft die selfde vierighept eñ smaeck gelijc die swerte Peper; comt veelsijts vyde Peper van Malacca onder een ghemengije; de Peper die inde omliggende contrepen vã Malacca wast / wort altemets ooch wel naer Portugael ghevoert / maer weynich: want ten rijden in 2. jaren waerter een schip van Portugael / twelc daer sommige Peper / maer meest Nagelen eñ Muscaten bloemen / eñ ander Chijnsche waré lapt; eñ den meesten hoop van dese Peper wort gesleten inde selfde landen / als Pegu, Syon, eñ meest in Chyna. eñ die ander omliggende plaetsen / die met malcanderé hare dagelijcksche handel drijven; die Peper wert genaemt vande Malabaren Molanga, ende inde landen vp Malacca / Ladac in Arabyé / Filfil; die Guinecattè van Cambayen eñ Deranijns van Ballagatte noemense Mericke; ende die van Bengala Moroys, ende die lange Peper die alleenlijck wast in Bengalen eñ Java / Pepilini; die Peper wast ofte wordt gheplant aende voet van een ander boom / eñ meestendeel aende boomen daer die Areccanen wast / ofte andere diergelijcken / eñ climt haer teghen op / ghelijck die Betele ofte Alfi: die bladeren vande Peper zijn ghelijck Oranghien bladen / maer wat clepnder; zijn groen eñ scherpachtigh aende puncté / eñ in't cauwen so bijt het wat / smakende bynaest gelijc Betele: sy wassen gelijc de Wynruke in bosschens / maer zijn veel clepnder eñ dunner / wat dichter als die Selbessen / eñ zijn altoos groen so lange tot datse beginnen te dyoogen eñ rijp te werden / welcke is in Octember eñ Januarius / dat de tijt is datmense pluckt; die lange Peper wast in Bengalé / eñ ooc sommige int Eylandt Iava, is gants een ander fatsoé vã boom; die lange Peper is vande langste van een vaelde ofte punt van een nasteling / maer wat dicker / eñ is over al even dick in buyten berompelt eñ asverwigh / eñ van binnen wat witachtiger / niet clepne saetgiens / doch inde smaeck eñ gebruyck is gelijck die ander swerte eñ witte Peper; die witte Peper is / als gesent is / ghelijck die swerte in't fatsoé eñ smaeck / hoewel datmense vooz beter eñ crachtigher houdt / eñ cr isser ooch in so grooter menighten niet als de swerte. Die Peper genaémt Canarijn, is by de contrepen vã Goa eñ Malabar, bynaest van

Hoe dese Peper wast in Malabar.

Hoe dat de Peper wast ende gheplant wert.

De bladert vande Peper zijn als Oranghe blade / smaken by na als Betele.

De Peper wast in bussen als de Druyven.

De Peper plantmen in December eñ Januario.

Ghebrecte vanse langhe Peper.

De Peper Canarijn by Goa is van fatsoen als Zacchlaept/ maer van binnen root/ en wert alleen vande arme gheëtē.

fatsoen gelijck die Boeckweyt: maer is als verwitgh en van binnen hol/ met sommige cleyne lidtekens/ die welcke in't eeten / smaeck ende hitte/ gelijck ander Peper is/ doch wort alleenlijck ghebruyckt van't arme volck / waerom Peper Canarijn genaemt wert/ als te segghen Boeren Peper / oft arme ende slechte lieden Peper / daerom en worse nimmermeer vervoert/ want is seer slecht en wt cleyne valeur/ en sonde de vracht niet mogen betalen/ waerom datse alhaer ghelaten wordt: Die ander Peper wert in Indien en alle Oosterlsche plaetsen vande self de Indianen veel gesleten en gebruyckt/ ende dat in meerder menichten als dieder jaerlijcx naer alle plaetsen ghevoert wert: want en eeten geen spijse/ of te doender hadden vol Peper in/ al ongheslooten/ soo dat sp die in groter abondantien verslinden. In de beschrijvinghe vande custe van Malabar hebbe ick menichmael ghemaeckt/ waer die Peper meest wast en geladen wert/ die plaetsen ende havens aenteckenende vande custe van Malabar, daer de Portugesche schepen hare ladinghe nemen/ willen dat hoeftse passeren: Die Peper wordt ook veel (als sp noch groen is) in potten gelept/ met Sout en Azijn/ en wort so langhen tijdt bewaert / ende ook wel naer Portugal gevoert: maer meestendeel in Indien ghebruyckt: wordt ghenaemt Peper in Achar; op welcke manier ghebruyckten ook alle andere specerijen en spijsen van Indien/ en tzijn gemeenlick om aptijt te verwecken/ ghelijckmen bp ons die Cappers / Olyven / Lpnoeren/ en dierghelijcke in pekel ghebruyckt.

De Peper groeyt vande inwoné in potten gesoucken/ ende soo na Portugael gevoert.

Peper in Achar.

Annotatio D. Palud.

Die Peper worde ghebruyckt in die keuken ende in die Apoteke, doch een beyden plaetsen niet als voetsel, maer als een medecijn; sy verwarmt de maghe, ende verteert het coude slijm desselvighen: In pyne der maghen, nyt rauheyt ende winden, is seer goet alle morgens vijf Peper korlen doorghesloockt: die een duncker ghesicht hebben, sullen dagelijcx Peper korlen, met Anijs, Venckel ende Nagelen: dan hier van die swalmen, die het gesicht verduysteren, verdrijven ende verteert worden. Van dryderley Peper maeckt men in die Apoteke een Confectie, op dese manier: Neemt witte, swarte, ende lange Peper, van een jegelick 15. dragmen: Wilde Tijm, Gengber, Anijs, van elcks 1. loot, met Honich, so veel als noodwendigh tot Confectie gemaeckt, welcke goet is voor de gene die een coude mage hebben, die bucken, die vande lever cranck zijn, die waterzuchtighe, &c.

Dat 63. Capittel. Vande Caneel.

Verscheyden namen vande Caneel.

DJe Caneel / in Latijn Cynnamomū genaemt / en van die Arabpē Quirfa, bande Persianen Darchyna, van die van Seylon / al waer sp meest wast / Curdo, die van Malacca Spreense Caysman, ende die Malabaren Camea: die boomen zijn vande groote gelijck die Olijf-boomen / ende sommighe wat cleynder / met bladeren van Colmi, ghelijck Laurier bladeren: maer van gedaente gelijck die Citroenē doch wat smalder / hebbende witte bloesemen / en een frunt vande groote ghelijck zwarte Portugaelsche Olyven / waer van men ook Olie maert / die men tot veel dinghen besight: den boom heeft twee basten / den tweeden bast is de Caneel / wort afgesneden in vierecante stucken / en alsoo te droogen gelept / is int eerste als verwigh / en daer naer rolter hem in malcanderen en zijn selfs alst droogh begint te werden / en crijght die coleur ghelijck als sp hier coopt / welcke is vande hitte vande Son / die het cureert. Den boom dienē den bast af doet / laetmē so staen / en heeft over drie jaren wedet ander basten / ghelijck als te vozen; dese boomen zijnder in grooter menichten / want wassen sonder ghe-plant te worden nt wilde / gelijck die bossen; de wortel van dese boomen gheeft een water / welcke meet als Champhora, het is verboden datmense niet opt en mach treffen / om die boomen niet te beschadighen. De Caneel die qualick ghecureert is / is als verwigh / en die te veel gecureert is / zuerachtich / maer die wel gecureert is / rootachtigh; men distileert ook veel en excellente water vāde Caneel ter wilde datse noch half groen is / en wert seer gebruyct in Indie / en ook somtijts naer Portugael en ander weghen gevoert; is seer lieflijck om te drincken en te ruycken: maer is seer heet ende trachtich: wort ghebruyckt tegen Colique en ander crancheyden / die van coude gepzoocveert zijn; is ook goet tegen stinckende asemen en quade reuche des monts. Men distileert ook wateren vande bloesemen van desen boom: maer is so goet niet / noch so geacht als vande self de Caneel. Die plaetsen daer de Caneel wast / zijn de meeste en de beste in't Eylandt van Seylon, alwaer ghelecle bosschen vol af zijn; inde custe van Malabar wast ook veel / en heest sommighe Caneel bosschen: maer is op de helft naer so goet niet / ende de boomen zijn ook cleynder / en is inde bast en schillen veel grover en dicker / en van weynige virtuyt. die van't Eylandt Seylon is de fijnste ende beste / want schelt ook wel bedubbelt in den pijp; die Caneel vande Malabar wort genaēt Canella de Mato, oft wilde Caneel / en is verbodē naer Portugael te voeren / niet tegenstaende wert veel in grooter abondantien gheschept: maer is op den naem van Caneel van Seylon, want mede passeert / om dat de Coninch zijn volle Tolle sonde hebbē / so veel vande quade als vande goede. Als die Caneel van Seylon in Indien gelt het Quintal tot 50. en 60. Pardouwen / soo ghelt die wilde Caneel naer 10. ofte 12. Pardouwen / doch wordt al ghecregistreert in Indien voor Seylonsche Caneel / en moet betaelt in Lisbon van Tol aende Coninch / elck Quintal 15. 16. Milreen / so wel de quade als de goede / ende alle andere specerijen naer advenant: en men mach in Indien niet een werrelschepen / jae tot die Slaven toe / oft het moet al in Cochijn ghecregistreert worden; en sommen in Portugael per bondt dat buyten die register cōt / dat is verbruyt voor den Coninch. Daer wast ook Caneel in de Eylandt van Java en bp Malacca, doch weynigh / en is so goet niet als die vā Seylon, die boomen daer men in Indien bennhout af maert / zijn sommige int brandē en reuc / gelijck Caneel hout.

De Peper Canarijn by Goa is van fatsoen als Zacchlaept/ maer van binnen root/ en wert alleen vande arme gheëtē.

Die Indianen ghebruycken in haer landt meer Peper als haer opt gevoert wert.

Peper in Achar.

Die Peper groeyt vande inwoné in potten gesoucken/ ende soo na Portugael gevoert.

Annotatio D. Palud.

Caneel verwermt, opent ende steroket alle inwendighe deelen, sy treckt een weynigh te samen, sterckt die maghe, ende helpt die spijse verteeren, wordt ook met voordel ghebruyckt teghens allerley vergift, dat het herte schade mach doen; Caneel met Poley ende Byvoet water ghedroncken, drijft die volgher, opent die verstopte moeder, ende brengt die vrouwen haer tijdt. Caneel is ook goet teghens Fluxen ende Catharren, soo van't hooft

Alle dese soorten cryghen de Indianen niet connen bastrū.

Caneel boomē wassen meest wee dogh van Oliphant.

Zijn verboden opt te voeren.

Indē wagel toe een seer fat water/ dat reuckt als Camphora.

Water van gheurde Caneel ghedistileert doet het hert schepen seer ghesont.

Ghescheurde bē schijen van Caneel boomen.

Caneel de Mato wordē meer ghevoert.

Bloysaerckers vermoghen de Caneel wel opt Indiaens gebruyckt worden.

De Chirurgijns spreecken ende gesetten hun te seer in alle plaetsen.

Het bloesem in Indien ghebruyckt als Caneel.

hooft nederlincken op die benedenste partyen; Item, teghens die waterſucht ende ghebreken ofte verſtopsheden der Nieren, &c.

Het water ende die Oly van Caneel ſtercken ſeer alle inwendighe partyen, het hooft, dat hert, die maghe, lever, &c.

Dat 64. Capittel.
Vanden Gengber.

Ghebruyck hoe dat de Gengber wast.

DE Gengber wast meest door gheheel Indien op veel plaetsen/doch die beſte/ ende die meest verwoert wert/is vande custe ende lant van Malabar, wast ghelijck dinn ende jonck peerlauwe riet/ van twee ofte drie spannen hoogh/ ende de wortel is die Gengber; wordt in Indien veel groen gheghheten in salaet/en ock ghesouten in Azijn/ dat sy Achar noemen/ ghelijck ghesept is vande Peper ende ander fruyten dienen ghemeenlick in Indien also ghebruyckt; die tijt harmenisse meest pluckt ende begint te droogghen/ is in December ende Januarius; droogheuse op dese manier/ bedeckense met potaerde/ welcke sy doē om die gaten te stoppen en te vullen/ ende also verscher te blijuen: want die potaerde beschermt die vande wormen/ sonder welcke sy terstont is bederfachtig. Men esmeerterse weynigh in Indien/ niet teghenstaende/ wert veel verwoert/ soo naer het Roode meer/ als Ormus, Arabien en Persien; maer naer Portugael weynigh/ overmidts dat sy die vracht en tol niet en mach afwerpen: Dan alleenlick die basschieters bande Indiaensche schepen mogen seckere Guntalen brenghen sonder tol te betalen/ het welcke haer gheuent is vande Coninghen van Portugael in voorighen tijden/ ende wordt noch onderhouden/ twelcke sy maghen vercoopen aende coplieden; op dese manier werdt sammighe ghebracht/ maer anders sonderlinghe niet/ overmidts dat die meeste Gengber in Spaengien ghebracht wort van Cabo verde ende t'Eylandt San Thome, Brasilien, vande Eylanden van Santo Domingos ende Spaens Indien/ die in Spaengien veel verhandelt wordt/ waeromme die van Portugaels Indien luttel ghebracht werdt/ om die verdichtheyt vande weeh ende groote onraesten; doch gaet in goetheyt alle ander Gengber te boven/ gelijck ock alle specerien/ metalen/ ende ghesteenten/ diemen heet Oziental sche/ namelicken upte die contreyen van Portugaels Indien/ gaen in goetheyt ende virtuyt alle ander te boven/ die dagelijcksche ervarenthept ghenoegh kennelick ghemaeckt heeft. Men maeckt ock veel Gengber in Conferuen met Suycker in Bengalen: maer die beste comt van Chyna, is seer goet om te eten/ wort veel in Indien ghepasteert ende ock verhandelt/ en naer Portugael en herwaerts over ghebracht/ etc.

Die Gengber wast meest op veel plaetsen/ doch die beste/ ende die meest verwoert wert/ is vande custe ende lant van Malabar, ghelijck dinn ende jonck peerlauwe riet/ van twee ofte drie spannen hoogh/ ende de wortel is die Gengber; wordt in Indien veel groen gheghheten in salaet/en ock ghesouten in Azijn/ dat sy Achar noemen/ ghelijck ghesept is vande Peper ende ander fruyten dienen ghemeenlick in Indien also ghebruyckt; die tijt harmenisse meest pluckt ende begint te droogghen/ is in December ende Januarius; droogheuse op dese manier/ bedeckense met potaerde/ welcke sy doē om die gaten te stoppen en te vullen/ ende also verscher te blijuen: want die potaerde beschermt die vande wormen/ sonder welcke sy terstont is bederfachtig. Men esmeerterse weynigh in Indien/ niet teghenstaende/ wert veel verwoert/ soo naer het Roode meer/ als Ormus, Arabien en Persien; maer naer Portugael weynigh/ overmidts dat sy die vracht en tol niet en mach afwerpen: Dan alleenlick die basschieters bande Indiaensche schepen mogen seckere Guntalen brenghen sonder tol te betalen/ het welcke haer gheuent is vande Coninghen van Portugael in voorighen tijden/ ende wordt noch onderhouden/ twelcke sy maghen vercoopen aende coplieden; op dese manier werdt sammighe ghebracht/ maer anders sonderlinghe niet/ overmidts dat die meeste Gengber in Spaengien ghebracht wort van Cabo verde ende t'Eylandt San Thome, Brasilien, vande Eylanden van Santo Domingos ende Spaens Indien/ die in Spaengien veel verhandelt wordt/ waeromme die van Portugaels Indien luttel ghebracht werdt/ om die verdichtheyt vande weeh ende groote onraesten; doch gaet in goetheyt alle ander Gengber te boven/ gelijck ock alle specerien/ metalen/ ende ghesteenten/ diemen heet Oziental sche/ namelicken upte die contreyen van Portugaels Indien/ gaen in goetheyt ende virtuyt alle ander te boven/ die dagelijcksche ervarenthept ghenoegh kennelick ghemaeckt heeft. Men maeckt ock veel Gengber in Conferuen met Suycker in Bengalen: maer die beste comt van Chyna, is seer goet om te eten/ wort veel in Indien ghepasteert ende ock verhandelt/ en naer Portugael en herwaerts over ghebracht/ etc.

Die eyt bande Gengber te planteren in Januario.

Wander men die Gengber te planteren.

Die Basschieters bande Indische schepen mogen sekere Guntalen brenghen.

Gengber wort uyt Indien ghebracht.

Die Oziental sche specerijen ende ghesteenten zijn de beste van alle plaetsen.

Annotatio D. Paludi.

Gengber worde van die Arabiers, Persianen ende Turcken gheheeren Gengibil; in Guzaratten, Decan en Bengala, als sy noch versch ende groen is, Adrack, ende gedrooghte Sucke; in Malabar, ghedrooghte ofte groen, Imgi; in Malayo, Aliaz.

Die Gengber wast ghelijck water Liesen ofte ghelijck Sweertkens cruyde, doch wat swarter, met een steel, twee ofte drie palmen hooch, ende met een wortel ghelijck Lies, niet voore cruypende, als Antonius Musa gheschreven heeft; Ende is ock niet soo scherp, insonderheyde die in Bacaim wast, om die overtollighe vochtigheye.

Dese wortelen saijt men cleyn, ende vermenght die onder andere cruyden, ende eetse voor Salaet, met Olie, Sout ende Azijn; men koocke die ock by visch ende vleys.

Gengber wast in alle plaetsen van Indien, wordt ghesaeyt ofte gheplanter: want die van selven voort comt is niet soo goet; die beste ende overvloedighste come upt Malabar wordt van die Arabiers ende Persianen seer ghesocht; daer nae volcht die van Bengala; die derde plaetse heeft die van Dabul ende Bacaim, ende die gheheele Zee-custe langhs, in die woestyne ende binnen in't landt worter weynigh ghevonden; men heeftter ock in't Eylandt van S. Laurenço ende Camaro, van die cracht ende eyghenschap vande Gengber, is te weten dat sy soetelicken camergaack maeckt, die vercoelende cracht sterckende. Ter contrarie is ock andere Auctoren ghevoelen, dat Gengber stopt: want vorderende volcomen verteeringhe van die spijse, worden buyckloopinghen, die van rauwe vochtigheden comen, ghestempt. Die Gengber verwarmt die coude maghe, is goet teghens opdracht die de ooghen verduystert, ende wordt ghedaen in groote Medicynen.

Dat 65. Capittel.
Vande Gyroffel-naghelen.

De Naghelen worden alleenlick upte Eylanden van Maluco ghevonden.

DE Gyroffel-naghelen die vande Turcken, Persianen, Arabieren, ende van 't meeste deel vande Indianen ghenoemt worden Calabar, ende upte Eylanden van Maluco, alwaer sy alleen ghevonden werden ende wassen/ Chamke, Dese Eylanden zijn vijf/ ligghen onder die linie Æquinoctael, ghelijck inde beschrijvinghen van dien verhaelt is/ hebben anders niet dan Naghelen/ van waerse verwoert werden door de gheheele werelt: die boomen daerse aen wassen/ zijn ghelijck die Laurierboomen/ ende de bloesemen zijn in't eerste wit/ daer naer groen/ op't lest root ende hartachtigh/ welcke worden die Naghelen; ende wanneer dese bloesemen groen zijn/ hebben die lieffelijckste reuck vande werelt; Die Naghelen wassen seer dicht bp malcanderen in groote menichten/ men plantse/ ende als den droogsten, haer eerste colenr als sy droogh zijn/ is donckder geelachtigh/ ende om die een zuerte colenr te geven/ so worden sy gemeenlijck ghesmoort; de Nagelen die aende boomen blijuen om te pluckten worden dick/ ende blijuen tegent toecommende jaer/ welcke zijn/ die men heet die moeder vande Naghelen/ ende op die plaetsen daer die boomen staen/ en wast ganes gheen Gras ofte eenighe groenighept/ dan in ganes bosse: want die boomen trecken alle vochtighepdt naer haer; Het ghene dat die Portugesen heeten Bastos, ofte bp ons die roung vande Naghelen/ dat zijn die steelen daer die Naghelen aende boom aen hangen/ wort alsoo te samen op geraept en onder een ghemengt: want in Maluco en maluese die Naghelen niet schoon/ dan in Indien onderscheydense altemet/ maer weynigh; wordt meest verkocht ende ghesleten met stof/ musser/ roung/ en al onder malcanderen/ dan diemen naer Portugael wil senden/ worden onderscheyden. Die Naghelen zijn soo heet van naturen/ dat wanneermense in Indien schoon maect/ en onderscheyt van het grupsel/

De colenr van de Naghelen is geelachtigh/ ende worden Swert ghesmockt.

Bastos heeten de Naghelen Portugesen/ bosse.

Nature ende eygenschappen vande Naghelen.

soo inde cauer daerinnense schoon maeckt eenigh tobbe ofte emmer met water stont / ofte eenigh ander back met wijn ofte nat / souden binnen een paer daghen gants uptgheseoghen ende verdrooght wesen / al stondet al schoon daer verre af / door de groote hitte vande Naghelen die alle vochtigheyt naer haer trecken / ghelijck ick is by experientie dickwils ghesien hebbe. Dese selfde nature heeft die onghespoonen Tijde van Chyan, dat wanneer die Tijde lepst pelwers in een hups ofte vloer / te weten / op beelen / een voet ofte twee hoogh vande eerde / ende datmen die vloer begiet ende bedect van water / sonder nochtans de Tijde te raken / des smorgens sal al dat water inde Tijde wesen / diet naer haer ghetrocken heeft / het welcke de Indianen dickwils doen / om alsoo de Tijde meerder gewicht te gheven in't vercoopen: want men het aende Tijde niet sien noch mercken en can. Keerende weder tot die Naghel-boomen / sy wassen ontrent een schent van een Bas vande Zee / ongheplant en ongheport / en boren anders niet / dan wanneerse die Naghelen willen plucken ende vergaren / soo makense het aertrijck daer onder schoon; Die boomen en willen niet seer dicht inde Zee wassen / noch oock verre daer van: want dese Eylanden zijn altemael met die Zee omringelt: wanneer het een vruchtbaer jaer is / soo zijn die Naghelen veel meer dan de bladen / alsmense pluckt so en pluckt mense niet met de handen / dan met coozden dese om de tacken doen / ende alsoo met cracht af rucken door welcke oorsake die boomen soo ghequest worden / datse het eerste naestvolghende jaer daer naer weynigh vruchten gheven / dan het tweede jaer daer aen volgende; die boomen wassen vande Naghelen die daer by heen vallen / ghelijck die Castanien boomen / ende sy groeyen seer haest / overmidts die overvloedigheydt vande reghen / om dat dese Eylanden onder die Linie ligghen / soo datse binnen acht jaren vruchten geven / ende duren over die hondert jaren; haer sapsoen datmense pluckt ende brooght / is van September tot Januarius toe; men maeckt oock vande Naghelen als sy noch groen zijn goede ghesuyckerde confecten / ende worden oock ghesouten in Azijn / in potten bewaert / ende Achar afgemaeckt / en also naer Malacca ende Indien gebracht; maken oock vande groene Naghelen gedistilleert water / dat seer cordiael is / ende tot veel medicynen ghebruyckt wert; Die Indiaensche vrouwen hebben veel door een manier die Naghelen te cauwen / om also eenen goeden aessem te hebben / 'welcke die Portugesche vrouwen / die daer woonen / oock beghinnen naer te doen. Die bladeren van dese Nagel-boomen zijn allerley als die Lauwer bladen.

Nature van de Chynesche Tijde / het datse rouwer sachter aert te cauchen na haer crocht.

Naghel boomen wassen niet willen.

Wat datmen de Naghelen plucht.

De Boomen vande Naghelen worden over de 100. jaren out.

Het sapsoen vande Naghelen is in September tot Januarius toe.

Confect vande Naghelen.

Annotatio D. Palud.

Die Naghelen wassen aen boomen ghelijck die Laurier-boomen van groote ende ghedaenten, alleen dat die bladeren wat smalder zijn, ghelijck Amandelen ofte Wilghe bladeren, hebben veel tackens ende overvloedigh vele bloemen, welcke veranderen in dese vruchtens diemen Naghelkens heet, om die figure willen die sy hebben met die Naghelen ghelijck, wassen als Myrthus besikens aen die uyterste tackens Naghelkens, worden vele ghebruyckt, soo in spijse, als in medicyne; Die van Iava hebben liever die groove Naghelen die een jaer over op dio boom ghestaen hebben ende gheen mannekens zijn, als Avia qualijck meent, ende wy luyden soecken die dunne; dese noch groen zijnde, worden in Maluca inghesouten, met Azijn ende Soudt, ende sommige in Suycker, welcke seer aenghenaem zijn om te eeten. Het water van groene Naghelen ghedistilleert, is seer lieflijck van reuck, ende sterckt dat herte. Item men voorderd den sweet in pockighe luyden met Naghelen, Noten Muscaet, Foelie, langhe endetwarte Peper. Sommighe stroyen Naghel Poyer op't hooftregheas hooft pijne van vercouwheyt. Zy verstercken die Lever, die Mage ende dat herte; sy helpen oock tot verdouwinghe der spijsen, voorderen die urine, ende stempen die buyckloop; in die ooghen ghedaen verstercken sy dat ghesichte; welcken vier drachmen uyt melck ghedroncken, Voorderen Venus handel.

Dat 66. Capittel.
Vande Massa, Foelie, ofte Muscaten bloemen, ende Note Muscaten.

Ghebaerte vande Noot Muscaet / ende hoe men die planten moet.

DEn boom vande Note Muscaet / is ghelijck een Peerboom ofte Persicli boom / alleé dat sp smalder zijn / heeft ronde bladen, dese boomé wassen tot Eyland van Banda, niet verre van Maluco, ende oock inde Eylanden van Iavas ende Sunda, van daer werden sy vervoert naer Chyna ende Malacca, ende also voorts naer Indien ende ander weghen; het fruyt is alleens ghelijck groote ronde Persien / ende het allerbinnenste is die Note Muscaet; dese Noot heeft om hem een harde schilp gelijck hout / so dat die Noot daer los in lepst / ende dese houte schille ofte schulpe is bedeckt ende becleet met Muscaten bloemen binnen Massa heet: ende als dan soo comter het fruyt / welche is gelijck het fruyt vande Persien van buyten om / ende is een seer oostrijck eten ende lieffelijcken reuck alst rijp is. men maeckt dese gheheele fruyt ofte Appelen veel in ghesuyckerde Conserven / ende worden also vervoert door ghheel Indien / ende zijn seer ghestimeert: want is inder waerheyt die beste Conserue die in geheel Indien gemaeckt wort / ende worde ooch dickwils naer Portugael ende herwaerts over gebracht; men maeckter oock ghesouten in Azijn / die ooch veel in Indien ghesleten werden. Wanneer die Noten beginnen rijp te worden / so beginnense te zwellen / ende die eerste schulpe ofte schelle berst aen stucken / ende die Muscate bloemen blyben seer roodachtigh / ghelijck root schaerlaken / 'welcke seer schoon om sien is / als die boomen vol vruchten zijn / ende oock somtijts soo berst die Folie ofte Massa / welcke is de oorsake dat altemet die Noten sonder Massa comen / ende wanneermen die Note Muscaten brooght / so gaetet die Massa af / ende die coleur van roode verandert in Oranjen coleur / gelijck men mach sien aen de Massa die herwaerts over gebracht wort. Die Eylanden daerse wassen / principalick Banda, is een ongesont land / gelijck ooch die Eylanden van Maluco zijn; daer sterfdé veel die daer handelen / ende passeren groote perijckelen van sieckten ende leven / niet teghenstaende / die groote winst doet haer die repse aenbeerden. Die Note Muscaet is ghenaemt vande Inwoonders van Banda, daerse meest wast / Palla, ende die Massa ofte Muscate bloemen Bana Palla, die Oranjens ende Indianen heeten die Note Iapatry, ende die Massa Iayfol, &c.

Ghebaerte vande Noot Muscaet / ende hoe men die planten moet.

Ghebaerte vande Noot Muscaten / ende hoe men die planten moet.

Ghesouten Note Muscaten.

Muscaet bloemen root achtigh ende seer schoon om sien.

Coleur vande Muscaten.

De beste Eylanden zijn seer ongesont.

De meeste Note Muscaten wassen tot Banda.

Annotatio

Annotatio D. Palud.

Die boomen daer die Noten Muscaten ende Folye aen wassen, zijn die Peere-boomen niet onghelijck, doch corter ende ronder van bladeren, zijn dienstelijck in sieckte des hoofts, der Moeder ende der Zenuwen, &c.

Die Muscaten zijn met driederley basten bedeckt, die buytenste is van ghedaente ghelijck die groene basten van Oker Noten; als desc rijp wordt, so spoudet sy haer open, als dan siet men een dunne schorse ofte bast ghelijck een necken, 'twelck om die vrucht gaet, ende van den onsen Folye ofte Muscaten bloem ghenoemt wort, in die spijse ende Medicynen seer dienstelijcken; die derde bollier ofte schelle is harder ende houtachtigher dan die voorghenoemde, ghelijck die Oker Noten, alleen dat die swartachtich is, ende als men die open doet, so vintmen daer in die Note Muscaet.

Als die vrucht rijp ghaworden is, ende die buytenste schelle op berstet, soo schijnt die Folye gantsch schoon roode, als daer nae die vrucht oock droogh wort, so scheurt die Folye oock, ende bekomt een goudt geele verwe.

Men vint daer tweederley Muscaten, langhe die men Mannekens noemt, ende ronde die beter zijn, ende stercker.

Die Muscaten stercken die hersenen, scherpen die memorie, verwerven ende stercken die mage, verdrijven winden, maken een goede asem, drijven die uryne, stempen buyckloop: In somma zijn goet tegheus allerley koude ghebreken des hoofts, ende der hersenen, der maghen, der lever, ende der Liss-moeder.

Die Oly is tot allen voor-ghenoemden ghebreken beter ende stercker.

Die Folye is sonderlinghe goet tot een verkoude swacke maghe, sy voordert die kokinghe der spijsen, verterende alle boose vochtigheyt, ende winden verdrijvende.

Dat 67. Capittel.
Vanden Cardamomum.

Cardamomum is goet tegheu stinckende asem/ &c.

DE Cardamomum is een sperie die men in Indien veel ghebruyckt om met te kauwen / en ooch die Indianen hebbense gemeenlijck inde mont om te cauwen/ is seer goet tegen den stinckenden asem/ ende quade huyzen van't hooft/ ende dient oock tegen andere dingen van medicynen: Het wast gelijck als ander greynen/ende is by naer gelijck Boeck-weyte / doch is van buyten wat achtigh/ treckende naer't geele/ zijn huysckens vande groote van Boeck-weyte greynen/ ofte wat so cleyn/ hebben van binnen tot 10. ofte 12. greyntgens/ welcke is die Cardamomum; Daer zijn twee soorten van Cardamomum, te weten/ groote ende cleyne/ende wordt ghetheelen vande Malabaren Etremilly; die Gusaratten, Decanijns, ende Bengalen heetent Hil; ende die Mooren die onder haer wonen/ noemen Helachij; Dese sperie wert veel in Indien verhandelt ende ghebruyckt/ ende in een coopmanschap die op alle plaetsen van Indien verhoert werdt/ 't meest ende wast in Calecut ende Cananor, plaetsen op de custe van Malabar, is ooch op meer ander plaetsen van Malabar, ende ooch op't Eylandt Iava: maer van dese voorsepde plaetsen wort het meest verhandelt ende verhoert naer alle weghen/ doch wordt wey nigh naer Portugael ghebracht/ oorsake die groote onkosten ende verre wegh / doch altemet

Die Indianen koken ghern vleysch sonder Cardamomi.

vinde Bootsghesellen ende ander Zee-volck; Want kookt in Indien ghern vleysch/ ofte daer moet Cardamomum by wesen; ghesteeft het eeten eenen goeden smaeck ende reuck / so wel als een van d'ander specien van Indien.

Annotatio D. Palud.

Avicenna stelt hier van tweederley specien, het eene noemt hy Saccolaa quebir, dat is groot Cardamomum, dat ander Saccalaa cegner, dat is cleyn Cardamomum: In Malabar worde dit gheheeten Etremilli; in Seylan, Encal; in Bengala, Gusaratte, ende Decan, ten tijden Hil, ende somwijlen Elachi, ende dit van die Mooren: want die Heydenen door gheheel Indien noement alleen Dote; Cardamomum is den ouden Grieckcn als Galeno, Dioscoride, ende anderen onbekent gheweest, ende ofte wel Galenus int 7. boeck van die simplicien, schrijft dat Cardamomum niet soo heet is, als Nasturtium ofte Kers: maer aenghenamer ende lieflijcker van reucke, met eenighe bitterheyt, soo comen nochtans alle desc teeckenen met het Cardamomum van Indien niet over een. Dioscorides in zijn eerste boeck int 1. Capittel, prijst soodanighe Cardamomum dat uyt Comagena Armenien ende Bosphoro gebracht wordt, (hoewel hy oock seydt dat in Indien ende Arabien oock sulcks wast.) Soo seydt hy daerby daemen uytkiesen sal dat vol is, ende tay om te breken, scherp, van smaeck bitter, ende dat hooft beswarende met zijnen reuck, soo wordc nochtans het Indiaensch Cardamomum in die plaetsen ghebracht; daer Dioscorides schrijft het zijne van daen te comen, ende is oock niet tay int breken, ooch beswaert oock dat hooft niet, noch bitter, noch so scherp als Naghelen.

Het groote Cardamomum heeft een langhwerpigh driecantigh bolsterken ofte huysken, in welck bleeck-roode koorkens zijn, met hoeckens; het cleyne heeft in ghelijcken oock een driekantigh bolsterken, doch corter ende met cleynder kornkens onderscheyden, in't midden met een vliesken; ende dit Cardamomum is noch driederley, minus, medium, minimum, dat is, cleyn, cleynder ofte middelbaer, ende alder cleynst.

Cardamomum verwerme die maghe, verteare die spijse, verdrijft duyselinge des hoofts, wert oock met Betele ghegheten, om het hooft ende die maghe van lijm te suyveren.

Dat 68. Capittel.
Van't Lack.

Het Pegu te het beste Lack/ ende alwaer wort den meesten handel met het Lack ghedreven.

HEt Lack welck die Malabaren, Bengalen, en Decanijns heeten / Assij; eñ die Mooren/ Lacchie dã Pegu alwaer het beste is / en het meesten handel met ghedreven wordt / heetent Treck; die welcke daer een groote traffijcke met doen/ (op't Eylandt van Samatra eertijdts Taprobana ghenoemt) ende dat in wisselinghe van Peper / ende van hier werdt het verhoert naer't roode Meer / Persien ende Arabien/ waer van die van Arabien / Persien ende ooch die Turcken dat noemen Loc Sumatri, dat is: Lack van Samatra, overmidts dat het van daer in de contreyen ghebracht wert. Die manier van dat het ghemaeckt werdt/ is aldus/ in Pegu ende die plaetsen daert van daen comt/ heerschen op sekere plecken seer

groote

Manier hoe dat het Lack bereyt wert.

groote Mieren met vleughelen; Dese Mieren loopen op de boomen op / (die gheliick Pruym-boomen ofte andere diergelijcke zijn) uyt welcke boomen comt een seltsere Gom / waer an die Mieren loopen sungen / ende als dan maken se rontom die tacken vande boomen het Lack / gheliick die houtch Byen het honich ende Was maken / ende alst vol is soo comen die eygenaers vande boomen / ende breken die tacken af en leggh en se te droogen / soo gaen die tacken uyt / ende het Lack blijft gheliick een Vliet / ende sommighs breeckt het hout daer in / en hoet minder hout heeft / hoet beter is / ende die stucksens ende crommelen die op der Aerden vallen / smeltense te samen: maer dat en is so goet niet: want heeft altoos eenige vuylicheyt ofte aerde binnen in: het geschiet dickwils dat men uyt rauwe Lack die vleugelen vande Mieren daer onder gheroert siet / wanneer Lack rauw is / gelijck het vande boom comt / soo ist doncker root achtigh / maken se in Indien van alle colueren gheverniceert ende schoon.

Heer groote swarmen Mieren met vleughelen / die op de boomen daer het Lack gheliick Goem uyt loopt / op en neer loopt.

Colore van't natuerlick Lac.

Annotatio D. Palud.

Sy stooten dat Lack tot een poeyer, ende smelten dat, als dan vermenghen sy daer onder allerley verwen die sy willen, roode swerte, groene, geele, &c. ende maken daer uyt stockens, alsmen ons hier verkoopt, om brieven toe te segheleo.

Als dan maken daer ooch de bersteden mede / te weten / in't draepen nemé een stuck Lacx van wat colour datse begheren / daer naer alst houdt ghedraept / ende zijn volcomen satisfent heeft / soo houtense het Lack daer aen / ende loopen daer also al draepende met om / het geheele hout over / welcke terstont door die hitte van't houdt / die't doet wijven ende draepen crijght / over al aen kleeft / vande dickte van eenen vinghel / ende als dan draepen se het set met dreet strop ofte ander drooghe Biesen / waermede blijft het hout gheheel bedeckt / ende soo glat als een Spieghel / dat een lust om sien is / ende duert soo langhe alst houdt / alsmen wel waer neemt / op dese manier maken alle dinghen in Indien so bersteden / stocken / ende alle andere ghedraepde houtwerckens / waer door het wonder ghemeen is / en seer gheseten wort in gheheel Indien / die fraeyste werckens hier van / comen van Chyna, gheliick alsmen aen allen dinghen mach sien / die van daer comen / als Schrijntgens / Bandassen / Tafelen / Bestetten / Doosiens / en dier gelijcke duysent dingen / die al bedect en gedraept zijn met Lack van alle colouren ende figuren / ende ons een verwonderinghe gheeft vande schoonheyt en glabdigheydt van verwe / twelcke altesamen Lack is / dat also gewroeht wort. Desgelijcx gebruyckense het Lack om te vullen alle Silver en Gout werck / te weten / die hechte van de messen en ander dingen / maken se van buyten fraey van Silver / en van binnen vol Lack / Desgelijcx zijn die Indianen so subtijl datse die goude dingen maken / int schrijnsel fraey en schoon / en schijnen van Massijf gout te wesen: maer zijn van binnen hol en vol Lacx / sonder dat het yemandt sonde connen mercken / ten waer dat sy daer af gaedvertert waer: Het Lack is ooch in Ballagatte en Malabar: maer weynigh: het meesterdeel / ende van daert in Indien ende over al verboert wert / is uyt het landt ende Coningh-rijck van Pegu.

Bersteden in Indien met Lac overtrocken / die seer schoon zijn.

De fraeyste werckstien van Lack comen van Chyna. Verscheyde dinghen van Lac van allerley colouren.

Fraye dinghe vande Indianen gemaeckt / uytwendigh hol ende met Lack gevult.

Dat 69. Capittel.
Van't Annil ofte Indigo.

Verscheyden namen vande Annil.

Annil wast in Cambaya.

Manieren hoe dat het bereyt wert.

Colore ende gebaertte vande Annil.

Menichderhande soorten van rechte Annil.

HEt Annil, anders Indigo ghenaemt / ende in Guseratte, Gali, van andere / Nil, welcke een costelijcke verwe is / en seer in Portugael getroché en verhandelt / wast in Indien int Coningh-rijck van Cambaya, het cruydt is bruaer gelijck Rosemarijn / wort gesaept gelijck ander cruyt / en op zijn sapsoen gepluckt en gedroocht / ende daer naer nat ghemaeckt en gestooten / en also seltsere daghen weder gedroocht en bereyder, is int eerste fijn groen: maer daer naer wert het fijn blaeu / gheliick alst blijckt herwaerts over gebracht wesende / en hoe dat het schoonder van aerde en stof is / hoet beter is / en om dat te proeven ofte goet is / soo bruanen met een liecrse / ende soo't heen ontdoet gelijck fijn meel / so ist goet: maer soo't wort gelijck sandt en beught niet / desgelijcx gewroeven in water / soo't dryft ist goet / en soo't te gronde gaet / ist quaet: Dese Annil, wert in grooter estimatie gehouden / ende ghelt altoos oft gemeenlijck / soo in Indien als in Portugael / meer als die Oyerhaghelen: de Coningh herstse binnen weynigh iaren herwaerts verpacht / datse niemandt in Indien mach vroeren noch naer Portugael brenghen dan die pachters / ghelijck als die Peyer.

Annotatio D. Palud.

Anil ofte Nil, als die hooghgeleerde Doctoor Camerarius beruyght, welcke sodanighen planten in zijnen Hof ghehadt heeft, heeft Hemels blaeuwe bladekens, eenighe ghelijckheyt hebbende met die bladeren des kruydes, dat men op Latijn noemt, Barba Iovis, op Nederlants, Donder-baert, dau een weynigh breeder.

Dat 70. Capittel.
Van't Ambar, Mosseliaet, ende Algallia ofte Syvet.

Verscheyde opinien van de Ambar.

HEt Ambar meené sommige te wesen / het schuym vande Walvisch / ander gheloouden dat het is die vuyligheyt eñ dreck vande Walvisch; etlijcke presumeré te wesen eñ spruyt vñ Betumen, dat uyt een Fonteyn: die op de gronde vande Zee is vloeyt / eñ also het Ambar bouē werpt / doch is te gelooué dat het gemeyn van't eerste is / wāt waert ier van die dingē / men soude desgelijcx wel dagelijcx veel Ambar vindē in dese cōtreyen / namelijckē / aende custe eñ Zee vñ Boscayé, daer so groote meenighte van Walvisschē gevangen worden: maer nopt Ambar gevonden is / het waer eer te gelooven dat het Bitumen ofte Perh is / uyt een Fonteyn / ofte iet anders dat vande gront vande Zee op vloeyt / eñ also boven dryft / aengesien op sommige plaetsen gevondē wort / eñ op ander niet; Daert meest gevonden wert / eñ dagelijcx van daē comt / is bynde custe van Soffala, Moçambique, eñ aende custe van Melinde ofte Aber, desghelijcx wort sonderlijcx gevondē bynde eylandē van Maldyva eñ die C. de Comorijn: maer weynigh / ende so ghemeen niet als by Soffala en Moçambique; daer zijn andere die meené dat het is eē spongieuse aerde van eenighe bedeckte Eylandē / dryoghē / ofte verborgen Clippen / ende dese die cracht vande Zee metter tijt in stuckē afghebroken / ende opghewozpen wort / ghelijck druyfstē ofte diergelijcke materie: want wert dickwils gevonden met stucken al dryvende / van

Ambar comt vande custen van Soffala ende andere plaetsen. Waer dat Ambar dicwils wast.

Ambergrijs somtijts van 50. 12. ende oock wel van 50. ende 60. spanniet groot; affirmeren datter in Indien ghevonden zijn gheheele Eylandekens / ende die ghemeerckt worden vande geen diese vonden ende ontdeckt / om daer weder te comen laden maer weder op de selfde plaetse komende / en vonden sp niet. Int jaer 1555. worde ghevonden by de C. de Comorijn, een stuck van 30. quintalen groot / ende dier vont / meede dat het Pet was / en verroeste het om wepnigh gelt maer worden int leste bekent en geestimeert / ghelijck het inder waerheydt was / oock so comt dickwijls die Ambar ghemencht met schulpen / ende wuylestepp vande Zee-wonderen die daer op nestelen; Daer is Ambar van colour grauwachtigh / met wrachtighe veesen ofte aderen doortogen; dese is de beste / en wert gemaent Ambar grijs, men heeft oock een soorte die ghelijck swart is maer en is soo veel niet gheestimeert als die grauwe; om te proeven ofte die Ambar goet is / so steeckt men daer een spelde in / en dan die meeste Olye uyt vloeyt is de beste / wordt onder de Indianen veel gebruyckt / vande Coningen ende groote Heeren in hare dagelijcse spijsen / gebruyckent oock veel om hare cruyschepte te sterchen en te verheeren, desghelijcx in veel fraeye werelen / met Musseliaet / Cyvet, Benjuin, en ander diergelijcke welrieckende materiale vermengt / waer vanse fraye Appelen ende Peeren / met Silver ende Gout bestaghen af maken / om te draghen ende aen te rieken / oock vande heften vande messen / hantfatsels van Pongnaerden / die soo net van Silver denckelijckigh van fray werck gemaeckt zijn / ende also van binnen gebuult met de voorsepde materialen beuerschynende: Dese en diergelijcke werecken zijn seer ghemeen in Indien / onder de rijcke ende machtighe van't lande / soo Indianen als Portugesen.

Annotatio D. Palud.

Ambarium op Latijn, Ambar op Arabyn, is een specie van een Peck, als den Auctuer recht seyt, uyt sekere Fonteynen in die diepte der Zee wesende opgheworpen, t'welck aen die Sonne ghestelt wesende, terstont verheerdt, als andere dinghen die uyt die Zee ghetrocken worden, ghelijck bernsteen ende Coral, &c. dese Ambar om haer lieflijcke reucks wille, sterckt sy dat hooft ende dat herte, om haer drooghte verteert sy alle overtollighe boose vochtigheden der maghen; is teghens alle onsuyverheyde ende vuylnisse; helpe den ghenen die zende vallende sieckte ligghen, is goet teghens beswymenisse ende opstyginge der Moeder, ingheghreven ende onder ghesteken; In somma is goet allen ouden menschen, ende in alle koude affecten.

Het Almisear ofte Musseliaet compt van China, ende zijn beschrijvinge ghelijck Bossen / ofte clepn Honden / die bont ghesneden en met slaghen vermorselt worden / ende lacense also smijdense daer naer also in stucken / met het vel / vleesch / ende bloet onder een ghemaeckt daer van't vel boersterns / die int rondt toe ghenaeyde / die also verroost en verwoert worden; Dese boersterns zijn ghemeenlijck van een Orre swaer / van Portugesen Papos ghenaemt / dan de rechte Papos ende goede oprechte Musseliaet zijn die halten ofte Testiculos van dese beesten / d'ander haelwel so ooch voor Musseliaet passeren / en zijn nochtans so goet niet als die Testiculos, waerom die Chynen (die in alle hare handelingh lustigh zijn) dese boersterns altemael rondt maken / op de maniere vande Testiculos, om alsoo 't Volck daer mede te bedrieghen / ende te ghewilligher te maken om te coopen; Dit beestgié heeft een wonderlijcke natuere ofte kennisse / te weten / wanneert ghejaecht wordt / ende sende niet langer te moghen ontloopen / so neemt het zijn Testiculos, tusschen zijn landen ende bijsse af / ende worpese daer heen / ghelijck oft het wilde seggen / ist u daerom ghedaen / daer zijnse / ende der wijlen dat den jagher besich is om die op te rapen so ontloopt hy't somtijts / ende wint dart het leven met; Die Chynen zijn seer bedrieghelijck om 't Musseliaet te verkoopen: want doen daer veel valsighepdt in / vullense somwijlen met Ossen ende Coyen leder / gedrooght ende gestooten / ende dat met Musseliaet ghemencht / ghelijcknen daer bygheliept by experientie veel dunt / alsmense onderscoert / als die Musseliaet hondert verdoyt / en haren reuck verloren heeft / soo neemtmense upt het balleken / en stoptse wel clepn in een Mortier / ende daer naer een wepnigh nat ghemaeckt met wat pisse van een kindt ofte jongheu / en also ghedaen in een looden potgien / ende wel toeghestopt / sal terstont weder goet werden / so daer eenige cracht en figuer in gebleven is.

Annotatio D. Palud.

Andere zijn van opinie, dat Musseus groeyt op sekere tijden des jaers, ontrent den Navel van een beestken, op maniere als een ghelwel, die bleeck ghele is de beste, zy sterckt het bevande conde herte, ende alle ghebreken des selfden, ghedroncken ofte opghelockt, zy suyvert die witte vlecken der oghen, zy verdrooghe die vochte catarren, zy sterckt dat hooft, ende gheneest veroude hooftpijne, uyt suymen daer sp niet hebbende.

Dit Algalia ofte Cyvet is oock veel in Indien / te weten / in Bengalen: maer om datse haer valscheydt ende bedriegerye niet en connen laten / so en is't niet seer goet nosh gheestimeert / overmidts dat zijse altoos mengt met Olye sandt / ende ander vuylighepdt ende stof om veel gewichts te hebben / waerom ganselijck ontsien is; maer die beste Cyvet comt vande Myna ende custe van Guynea, die seer schoon ende goet is / 't is het zwert vande Catten die men heet Algallia ofte Cyvet Catten / die dick wild in Spangien ende oock hier waerts ober levendigh ghevangt worden / en om dat sulcx genoegh notoir en openbaer is; so tasse wp't hiermede continuerē / en wenden hare in andere specien / stuppen / en materialen by Indien.

Annotatio D. Palud.

Cyvette groeyt in die uytersse borsekens van een beestken, dat hier af zijn name heeft een Cyver-katte, ende is ghelijck Huygens wel recht seyde, ghelijck swoer ontrent het eynde deser Dieren groeyende van heere ende vochte cracht; Dit ghestreken wesende in die Navel der Vrouwen, gheneest die opstyginghe van die Moeder, het verwecke oock de Vrouwen haren lust.

Dat 71. Capittel.
Van't Benjuin.

HEt Benjuin is een materie gelijck als Wierooch ende Mirre: maer is van meerder estimatie: want dient tot veel dinghen inde medicijne.

(Want

(Want de Benjuin door haer lieflijcke reuck stercke dat herte, dat hooft, ende die hersenen, sy verdrooght dat hooft van alle overtollighe vochtigheyt, scherpt die sinnen, daer mede gheroockt zijnde, is dienstigh int afgaen van sieckten.)

Als tot andere welrieckende materialen/ ghelijck om te maken eenige bollen ofte peerren van Ambar ende Mosschaet/ moeten altoos Benjuin hebben om perfecter te zijn: Dese Benjuin wast veel int Coningh-rijck vã Sion, int Eylandt van Sumatra, in die Eylanden Iava, ende die landen by Malacca, zijn hooghe boomen dick van tacken/ hebben bladen ghelijck die Limoen-boomen met reenen hoogen en dicken stam ofte struyck/ uyt welcke groyt de Gom/ welcke is dte Benjuin; wanneer die boomen noch jonck zijn/ so ghevense die beste Benjuin, die van coleur swartachtigh is/ en heeft eenen schoonen reuck/ wert ghenaemt Benjuin de boninas, dat is: soo veel als Benjuin van bloemen/ ende dat om haer welrieckenthept: den tweeden Benjuin is ghenaemt/ Benjuin Amendoado, dat is: Benjuin van Amandelen/ om datse ghemenckt is met stucxkens witte Benjuin, ende lepdt onder een met het swaert/ alleens ofte yer Amandelen waren/ die overmidts ghespleten zijn; Dese Benjuin en is soo goet niet/ overmidts dat die witte Benjuin vande oude boomen is/ ende en heeft so goeden reuck en tracht niet als die swarte/ alleen daerom werdse met die swart gemenct/ om hairmense also te beter soude moghen vercoopen: Dese twee soorten Benjuin zijn die beste/ ende worden veel verhandelt/ soo naer Arabien/ Persien/ het landt van Ballagate, China ende ander weghen/ desghelijcks naer Portugael; Den meesten deel van desen Benjuin wast int landt van Sion, en by Malacca, Men vindt noch ander Benjuin die slechter is/ welcke wast in de Eylanden van Sumatra ende Iava; Die inwoonders van daer dese Benjuin wast/ heetense Comingion; die Mooren ende Arabiers/ heetent Lovanjavy; is soo veel ghesept als Wieroock van Iava; die Decanijns, ende die van Ballagate, noemen it Velo. Men houdt int ghemeen die stammen ofte struycken vol serven/ om darter also te beter die Benjuin sonder uyt vloeyen/ wort in Indien in grooter menighten verhandelt: want so een vande costelijckste speryen van Oosten/ om dattet in reuck alle andere Wierooken te boven gaet.

Dat 72. Capittel.

Van't Wieroock ende Mirrhe.

HEt Wieroock wast in Arabien/ wort ghecheeten/ Lovan; ende van Avicenna, Conder; ende is die Gom die uyt den stam van boomen vloeyt/ gelijck Benjuin; den besten Wieroock groeyt aende boomen die op de bergen/ steen-rootsen/ ende steenachtighen heuvelen wassen: want die op't velt ende 't plat landt wassen/ en gheven soo goeden Wieroock niet/ 't isser in soo grooten abondantien/ datser dickwils hare Schepen met pellen/ ghelijck of het Perl/ Teer/ ofte Spiegel-hars waer/ wort van daer vervoert naer Indien/ China, ende ander weghen/ in groote menighten ende goet coop.

Annotatio D. Palud.

Wieroock is tweederley, witte die rondt ende droppelachtigh, welcke die beste is, ende het Manneken gheheeten wordt: die ander swart, welcke niet veele weerdigh, dan om te roken; In Indien ende by ons ghebruyckt men die Wieroock teghens buyckloop, teghens sieckten des hoofts, catarren kooren, ende braken, ende in die welcke bloetspyen, vermeilt holle sweringhen, ende gheoeffi verse ende bloedighe wonden.

Die Mirrhe oft Indiaensche/ Bola ghenaemt/ groeyt op de selfde manier van Benjuin ende Wieroock/ comt oock uyt Arabien Felix: maer meest uyt het lant vande Abexijns te landtwaerts binnen/ tusschen Moçambique ende troode Meer/ daruen oock Prayanslandt heer/ ende van daer werdt het ghebracht naer Indien ende ander weghen.

Annotatio D. Palud.

Mirrhe is dienstelijck in Medecijnen, om die flonden te dryven, eñ die vrucht; Item in verouderde hoecken, eñ in buyckloop, eñ bloetganck.

Dat 73. Capittel.

Van't Manna, ende Ruybarbo.

MAnna comt uyt Arabie ende Persiẽ: maer meest uyt die Provincie van Vibeke, ghelegen achterr Persien in Tartaryen; Die Manna van daer gebracht comt in glasen phiolẽ/ zijn stucken vande groote als ghecomfyte Amandelen maer van een ander fatsoen; want hebben sonderlinghen gheen ghelijckenis/ dan gelijck gezoltẽ stuxkens/ is witachtigh/ vã smaeck hoonest als Suycker maer wat laf soeter gelijck honich; Die Persianen heetent Xercast ofte Xerkest, dat is te seggen Melck van boomẽ: want is den dauw die op de boomẽ valt/ ende also blijft hanghen aende bladen/ gelijck het water dat aende gatenoste balken bevriest al druppende/ wert also vergadert ende bewaert in glasen phiolen/ ende ghebracht naer Indien ende alle wegen: want gebruyckt in Indien veel in alle purgatien; Dare is een ander soorte van Manna ghenaemt Tiriamjabijn ofte Trumgibijn, welcke vergaerdt men van andere bladen ende cruyden; dese comt in cleyne stuxkens/ vande groote van herumpsaet ende wat grooter/ is van coleur root ende rosachtigh/ somwijlen meenet dat dese Manna aende stam vande boomen groeyt/ gelijck die Gomme/ wort veel gebruyct in Ormus ende Persien in purgatien: maer in Indien so veel niet als d'eerste: daer is noch een ander soorte welcke comt in groote stucken met die bladẽ/ onder een ghemenght/ is ghelijck het Manna van Calabryen; dit comt over Bassora uyt Persien naer Ormus ende Indien/ ende is het dierste van alle d'ander; daer comt oock altemet Manna in leeren sacken ofte flessen/ diese in Turcxen ende Persien gebruycken om te reysen/ ende is gesmolten gelijck honich: maer van coleur witachtigh/ en van smaeck gelijck alle d'ander soorten van Manna, ende wordt alcsamen gebruyct tot purgatien ende andere medicijnen.

Annotatio D. Palud.

Manna purgeert seer saechkens die galle, versaechtet ende lindert die scherpheyt der keels, des borstes ende der magen, sy leicht den dorst: maer om dat sy swacklijck purgeert, soo wort hare cracht vermeerdert met Thijm ofte Ysop, met stercke purgatien vermenghe, doen die selvighe haer operatie perfeckter ende volmaeckter, om haer lieflijcke soeticheyt, die de natuere aenghenamer is.

Ende

Ja Iiaua wast veel Benjuin.

Die boomen daer het Benjuin aen wast zijn hooghe boomen.

De beste Benjuin is swartachtigh.

Plaetsen waer dat het Benjuin ghebooren wert.

Den herst de boomtop daer het Benjuin sebeter gruyen soude

Die stricte wel-rieckt groeyt op de boomen die op steenachtige plaetsen staen.

In Arabien wast de Wieroock so overvloedigh dat se haer schepe daer met pellen.

De Mirrhe wast ghelijck de Benjuin in Arabia Felix.

t'Manna dat uyt Arabien ende Persien in glasen phiolen.

Waer dat t'Manna in ende daer groeyt.

t'Manna gebruycken de Indianen in alle purgatien.

Cloot eñ root achtigh t'Manna.

t'Manna met de bladen daer een ghemenghd.

t'Manna in leeren sacken om te reysen.

Rhabarbo in wat wortel dat in China wast.

Eñ om dat het sonderlingh geen coopmanschappe en is / soo wil ick't daer by laten blijven: Eñ aengesien dat wy zijn sprekende vãde Medecijnen tot purgatie dienende / soo willen wy een cleyn vermaninge doẽ / vande wortel dienen noemt Rhabarbo, hoe wel dattmen daer sonderlingh gheen selterheyt af en heeft / hoe ofte op wat maniere dattse wast / doch is verscheyt op anders ghemt plaetsen te wesen / dan in China te landewaert binnen / wordt meest gebracht over landt / deur die Provintie van Vloeke, daer ick hier boven af vermaent hebbe / (welcke Provintie lept in Tartaryen, ende confineert ofte paelt aen d'een zijde aen China, ende steeckt alsoo achter Indien tot Persie toe;) Eñ dese Provintie comt set tot Ormus, ende so naer Indien hoewel te water oock gebracht wordt: maer om datse soo goet niet en is ende haestet verrot en verderft / dã als se te lande comt / so wortse meest te lande gebracht / die meest gheacht ende beter bevroght eñ ghewilt wort / op dese maniere / (te weten / van China deur Vloeke, ende alsoo deur Turckyen) wertse gheveert naer Venetien / ende also verspeyt deur dese landẽ / waer door die Rhabarbo van Venetien beter is / om datse over landt comt / als die in Portugael gebracht wert te water / ende oock alle dingen ende cruyden die de Medecynen zijn aengaende / om datse haer beter conserveren te lande als te water / waer door weynigh gebracht werden over Zee: maer is een handelingh die meest te lande gebracht wert / nae Venetien toe / en oock om dies wille datter die Portugesen niet seer in bedreven eñ weynigh behanghen zijn met eenighe curiositeyt / haer ghemoeghende met die ghemeene waren ende coopmanschappen die alle Man bekent zijn / sonder verder te pretenderen: want met ander dinghen weynigh bekommert zijn.

Sonderlinghe Sandalen / wit / geel / ende root.

Het beste Sandalen comt uyt Timor / daer gheheele bosschen vã Sandalen zijn.

Ghebrandte ende Hartachtighe vruchten / en dingen.

Hoe de Indianen Sandalo bereyden ende waer toe dat se het gebruycken.

Dat 74. Capittel. Van't hout Sandalo.

Daer zijn drie soorten van Sandalen, te weten / wit / geel / ende root: het wit / geel / en oock 't veste / comt meest uyt het Eylant Tymor, 't welcke lept by de Iavas; Dit Eylandt heeft gelegen by schen ende wilderuissen van Sandalen, te weten / wit ende geel / en van hier wort het vervoert deure dijnen daer eenen grooten handel met; Het ramandel ende Tacallarijn, (welcke is int lant van Pegu; Die boomen van't Sandalo zijn gelijck Note-boomen / hebben een seker fruyt gheljck Kersen ofte Crieken; is eerst groen daer naer zwart / doch en is van gheender waerden ofte smaeck: want valt verstont af / alleenlijc het hout vande boom / welcke is die Sandalo, wort ghenaemt vande inwoonders daer't wast Chandanacon; Die Decanijns, Guzaratten, Canarijns, ende ander Indianen heetent / Sercandaa; Die Arabiers ende Persianen / Sandal; waer van het die Portugesen oock Sandalo noemen. Het geel ende wit Sandalo wordt in groote menighte ghesteken / in gheheel Indien vande Indianen / so wel Mooren / als Heydenen / eñ Joden / wie dat het smalent ofte stotet met water / tot dattet blijft gheljck pap / als dan besmeerense met / ende latent so aen't lijf droogen: want vercoelt seer het lichaem. Eñ oock om dat alle die Indianen groote vrienden zijn van welrieckende dinghen.

Indianen zijn vrienden van welrieckende dinghen.

Annotatio D. Pahud.

Het witte, ende geele, ofte bleecke Sandalen hout, ghebruycken wy oock met roole water, teghens hitighe pijne des hoofts, sulcx aenstrijckende, alle dese houten soo wel het roode als dat witte ende geele, zijn goet in heete koortsen; ghestooten ende ingedroncken zijnde, doen voordeel die heete maghen, als oock met roose water opgheleydt in brandende koortsen; Boven desen so stercken niet alleen die Sandalen: maer vervrueghen oock dat herte, worden daeromme met groot voordeel vermenghe onder hertsterckende Medicynen, ende die tegens dese cloppinghe ghemaeckt werden.

Root Sandalo is seer medicinael.

Het root Sandalo wert in Indien weynich ghesleten / dan ghebruyckent alleenlijck tegen heete coortsen / daer met besmerẽde die polsen vande armen / ende slaghen van't hooft / ende 't voorhooft: maer dit root Sandalo wert veel vervoert naer ander landen: want is seer medicinael tot veel dinghen / ende die Indianen maken daer oock hare Mgoden ende Pagodes af / om datse te costelijcker souden wesen.

Dat 75. Capittel. Van Palo de Cebra, ofte Slanghen hout.

Planten / ghebaernte / ende wortel van Slanger hout.

Het Slangen hout is meest in't Eylandt van Seylon, is eenen leyghen boom / wesende dẽ wortel vãde boom het Slanghen hout / 't is van coleur wit / treckende een weynigh naer't geele / seer hart / ende int smaken bitter / wordt seer ghebruyckt in Indien / malent ghelijck Sandalen met water ofte wijn / ende drincket alsoo int lijf / is seer goet ende ghecerdumeert tegen alle heete coortsen / een Olie ghenomen ghewreven ende met water vermenght / eñ teghen alle seeren eñ andere veele siecten als Colica, ofte Wint / wormen / ende alle vuyligheyt / en conwighheyt int lijf / eñ is principalijck teghen eenighe beten van Slanghen / waer van't den naem heeft: is eerst in kennisse ghecomen door een vreetgien / Quil ofte Quirpele ghecheeten / welcke is vande groote ende bonaest ghelijck een Vret / daermé alhier die Commé met upt die hallen jaecht ende vanckt / welcken veel in Indien in die huysen heeft om rijst verdrijf / en ooch om die Gatten en Mupsen te vangé / en te verjagen. Dit vreetgien is upter natuere groot vyant vande Slanghen / soo dat waert die sit salver teghen verstaen / ende om dat het dickwils vande selfde ghebeten wort / so weet het hem verstant te cureren met die Slangen hout / 't welcke in Seylon veel is / alwaer veel Slanghe als oock dese beestgiens zijn / in somma dat alwaert noch soo ghewent / ende van dit hout ghesneden hebbende / is verstont ghenesen al of het noot quaet gehadt hadde / door dese experientie hebbent die inwoonders leeré hennen / ende begonnen te estimeren / eñ is ghepropbeert en goet ghevonden tot veel cranckheden / als boven / waerom het nu seer getrocken eñ voor groote coopmanschappen in alle landen vervoert wert / als oock naer Portugael ende herwaerts over.

Slangh hout / goet tegh hertte coortsen / swijm / &c.

Door wat het Slangh hout int kennisse gecomen is.

Wreetkens in Indien Quirpele ghenoemt / zijn bpanden vander Slangen.

Curieren hare seluen met Slangh hout / van Slangen gebeten zijnde.

Garcias ab horto beschrijft driederley aert deses houts diemen daer af lesen mach.

Annotatio D. Pahud.

Tweederley Slanghen hout is by my te sien, eenderley dat van Muygens alhier beschreven wort.

wort, een wortel wesende van een boom, wit ende bitter van smaeck, met een rouwe aschverwighe bast; Het ander is my ghesonden uyt Sivilen, van den hoogh-gheleerden Heer Doctor Simon van Tonar, welcke van der dickte eens arms is, met een bast bedeckt, eenighsins ghesprenckelt ofte ghemarmelt als een Slange, oock inwendigh wit, ende bitter van smaeck.

Dat 76. Capittel.
Van't hout Calamba, alias Lignum Aloes.

Plaetsen daer het Lignum Aloes gewonnē wert

BEt Lignum Aloes vanmen in Indien Calamba ende Palo d'Aguilla heet/ is meest in Malacca, in't Eylandt van Samatra, in Camboja, Syon, ende die omliggende contreyen; Die boomen zijn gelijck Wijf-boomen/ ende oock wel grooter/ alsmense af hout soo en riecht het soo wel niet voor de groenigheyt: want hoe't droogher is hoe beter riecht/het beste en dat meest riecht is het binnenste van't houdt/het eene is beter alst ander/ 'twelcke die Indianen verstont weten t'onderscheyden; het beste ende fijnste heetmen Calamba ende 'tander Palo d'Aguilla; om nu te kennen welcke 'theste is/ soo is te weten/ dat het gheene dat zwaer weeght/ hebbende zwarte ende bruyne aderen/ ende dat veel olye ofte vetheyghent van hem geeft/ 'twelck men erkent b'pt vier/ is het beste/ ende oock hoe het grooter ende dicker is/ hoe beter/ ende meerder virtuyt heeft; Van dit hout maecktmen veel costelijcke dinghen/ende heeft een sonderlingeren precieusen reuck/ wort oyter maten veel ghestimeert/ principalijck het Calamba. alst goet is wort dickwils teghen Gout ende Silver opgheweghen: Het Palo d'Aguilla is mager't Calamba in grooter weerden gehouden. Daer is noch een ander Palo d'Aguilla, 'twelck menmoemt Aguilla brava, ofte wilt Aguilla, wort oock seer geestimeert: want die Indianen ghebruyckent om hare Bramenen ende Heeren met te verbranden als sp doot zijn/ om dat het costelijck is/ so ist een groote eere die daer met verbrant wort/ghelijck die op ons in Marmor-steenen grauwen begraven wort: maer ons niet te gelijcken in estimatie bn't ander Palo d'Aguilla ende Calamba; Het wilt Aguilla wast meest int Eylandt van Seylon, ende op de custe van Choramandel, ende 'theste Palo d'Aguilla ende Calamba, wast onde landen van Malacca; Van dese costelijcke houten ghebruycken sp veel in Indien/ om haer Moskee/ Vijftighen/ ende Crucefixen af te maken/ dienen in grooter weerden hout/ ende is oock wel om te estimeren: want inder waerheydt een seer schoonen reuck is/ die van alle ander houten te boven gaet/ hierghelijcke oock nieuwers anders ghevonden werdt/ als op die placessen verspaedt.

Beschrijvinge van't beste Lignum Aloes.

Goet Lignum Aloes weghen Gout en Silver opgheweghen.

De Indianen verbranden haer Heeren met Lignum Aloes/ ghelijck een Palo d'Aguilla.

Haer Moskeen/ Vijftighen/ ende Crucefixen uyt Lignum Aloes in Indien seer ghemeen.

Annotatio D. Palud.

Lignum Aloes, Agallochum Xylo, alias Paradijs hout; op Arabys, Agalughen ende Haud; van die inwoonders van Gularacte, ende Decan, Vd; in Malacca, Garro; ende dat alderbeste Calamba.

Van dit hout heb ick veelderley species, alle seer lieflijck van reucke, ghesprenckelt ende gheplecke, ende vol vettigheyt, daer by swaer ende dicht, dit hout ghebruyckt ende ingenomen doet een goeden asem maecken, is oock seer dienstlijcken teghens een slappe ende voechte maghe, die geen spyse aenneemt ofte behout; oock soo ist goet die een swacke lever hebben, die aen't roode Melisoen, ende aen't Plueris ligghen.

Dat 77. Capittel.
Van die wortel China.

Pocken sijn dagelijcks seer ghemeen in Indien.

DJe Wortel China is eerst in Indien gevonden ende bekent gewordē/ int jaer 1535. want te voren en wisten daer niet af/ overmidts daniten doen toe niet en waren die pocken/ 'twelcke in Indien een dagheliickse siecke is/ niet het hout ghenaemt Guayacan, uyt Spaensch Indien ghebracht/ en wordē daer hantaer niet Gout opgheweghen/ ende gelijck als het lant van China seer onderworpen is dieselfde vande pocken/ soo schijnt het dat Godt haer weder heeft willen gheven dese wortel tot een remedie/ ende sint datse in Indien bekent is gewordē/ hebben anders gheen remedie willen gebruycken/ om dies wille datser wel niet vinden/ ende oock die beste vande werelt is/ waer voor men altoos alhaer gants niet eenw acht noch weet maect vande pocken/ende wert veel lichtelijcker genesen als eenighe andere siechten/ oock soo en ist alhaer gantsch gheen schande/al hebtmense dzie ofte viermaels ghehadt; Dese wortel wert daer menigh so grooter abondantien ghebracht ende ghebruyckt/ dat sp seer goet coop is/want gelt ten alderhoochsten met meer als ee halve Pardaw 'tpont/welcke is naer Portugaelsche Munte te rekenen een Testoen ende halve; Die cranckē ghebruycken se op dese naervolghende manier/ nemen die wortel ende snijdense in cleyne stuckskens ende schilfertgens tot het ghewichte van een Once/ welcke sp sieden in vier cannen waters/ ende laten 'tselfde sieden tot dat die helft ghereconsumeert is/ende dit alle dagheh verstt gesoden/ ende men en moet anders niet gebruycken dan dit water/ en eetent Beschuit sonder vet anders/ dan ghebraden cleyne kieckens/ sonder eenigh smeer/ smout/ sout/ noch eenighe spitse/ dan alleenlijck droogh met het beschuyt; Die is den rost van't middagh-mael; Des auonts wat Rozijnen ende gheroost broodt/ wilmen/ met honich ende niet meer/ ende alle daeghs tweemael wel ghedeckt/ al dernde wat ongelijck is om te weeten/ elcke repste een ure ofte anderhalf/ en dit tot dertigh daghen toe/ hem pinnierg wel waerstende voor de Lucht ende windt/ die oozen ende 'thooft altoos wel bedeckt houdende/ en blijuen altoos in huys/ hem boven al wachtende van ghemeenschap ofte accesse met Vrouwen te hebben/ onderhoudende dese punten als ghesendt is/ sal sonder twijfel haer vinden/ ende soo die wortel eenighe cura doet/ so salment by dese teeckenen verstaen: die pijnen in alle lede ende principalijcken inde intimaten vermeerderē/ welcke een goet teecken is/ dat het zijn operatie doet ende die leden drieseckt; Dese pijnen sullen altoos vermeerderen tot vijfthien ende twintigh daghen toe/ jae somtijdts tot 25. daghen/ daerom die't wil ghebruycken en moet niet despereren: want sal alles sonder twijfel gheschieden/ ghelijck ick u hier segge/ een dagh/ twee/ drie/ vijn ofte meer/ die 25. daghen ten hooghsten ghepasseert wesende/so sullen die pijnen weder beghinnen te verminderen/ met so grooten verlichtinghe/ dat binnen die resterende vijf daghen/ waermede die dertigh

De Indianen achten de Pocken niet meer dan Meesels.

Manieren hoe men de wortel van China ghebruyckt tegen de pocken.

Cranckheyt moet dese ghebruycken die de pocken hebben.

Het Wachout wert de Wortel van China ghenoemt.

Verstaen wanneer de pocken sullen ghenesen.

Patiencie moet de ghene die dese wortel ghebruycken wordē.

In 30. dagen spuit quaetsch ghenesen vande Pocken.

dertigh vol zijn / die ghheele pijne wech wesen sal / soo dat het hijf ende alle leden soo frisch ende gheras sullen blijven al of het nooit eenighe crancklijeydt ghehadt hadde / achtervolghende slechts dese voorseyde ordinantie; ende hoewel dat die Woztel van Chyna, ende 't water daer van ghesoden / een groot appetijt en graghe Maegh maeckt: niet teghenstaende moetmen hem in alle manieren wachten / wepnigh ende niet gheregelheyt t'eeten / ende dat op die manier boven verhaelt: want soo met een dagh / ja een ure, hem te buyten ginck soo waert al ommer wederom ghedaen hadde / ende sonden weder op een nieuw moeten beghinnen. Ooch is te verstaen / dat hoe die Pocken ouder ende van langher tijden zijn / hoe datse dese Woztel beter genesen / ende oock hoe die persoon ouder van Jaren is / om dat alsdan die humeuren truin zijn: Als nu die dertigh daghen om zijn / soo moetmat hem noch wachten van andere dranck te dzincken / waer toe moetmen bewaren het sijgetsel ende die schilverkens van die Woztel die alsoo ghesoden is ghewreest / elcke ance op zijn selven / ende nemen daghelijcks weder een van de voorseyde hoopkens ofte ancen ghesoden Woztel / ende siedender een pot met soo veel waters als ghy daghelijcx van doen hebt om te dzincken: maer dese siedinge en sal niet gheschieden als die eerste met eenige consumptie / dan maer slechtelick eens opgesoden; dit water sullen noch op dese manier dzincken 20. ofte 30. daghen / ende wachten hem noch van visch ende groove en sware spijsen als Ossen / Koeyen / Verkens vleesch en dierghelijcken; desghelijcks hem noch wachten vande luchte ende wint / waer mede het lichaem weder ghheel tot perfecte ghesontheydt comen sal / ende naer dat die 20. ofte 30. daghen alsoo om zijn / soo machmen weder allenskens beghinnen alle dinghen t'eeten ende te dzincken: doch die eerste 30. daghen om zijnde / machmen alsoo wel upt gaé met goet regart ende opsicht / ende is niet van noode meer te zweeten / dan alleenlick d'eerste dertigh dagen. Ooch so moetmen weten dat die dese remedie wil ghebruycken / goet te wesen eermen teghint / een goede purgatie te nemen / ende als die eerste 15. daghen om zijn een ander / ende die dertigh dagen om zijnde noch een / waer mede te beter zijn operatie doen sal; hier door sal sonder twijfel met Gods hulpe so cloeck en ghesont worden als opt te wezen / ghelijck alsmen in Indien aen dupsenden ghexperimenteert heeft. Dese Woztel en is niet alleen goet voor de Pocken en Lenten / te ghenesen / maer ooch alle gichten / verzoutheden / te weten / leden die verstijft ende verzout zijn / ende 't Pierecijn; want den Keyser Carolus quintus heeft die ghebruyckt en hem daer wel mat ghevonden. Men moet geadverteert wesen dat hy op alle tijden vanden jare met goedt en is om te ghebruycken: want inde Hondsdaghen en ooch inde Sommer ist seer quaet om die hitze / als ooch den Winters om die coude: maer moet gebruyckt werden inde Lenten ofte Herfst / dan is het den bequaemsten tijdt / doch altoos met raet van goede Medicijnen / om t'accommoderen die persoonen / inclinatie / complexie / en den ouderdom van dien / den tijdt van't jaer / en ooch die gelegenthept ende clijme van't landt; die manier boven verhaelt / is ghelijck alsmen ghebruyckt in Indien: maer in Chyna / welche is coulder landt / en heeft bynaest dien clyma / van dese landen uferen 't selfde water sterker ghesoden / want doen wel twee ottren Houdt in vier kannen / ofte anderhalf anre / ende laetent sieden tot dat het water t'weederdendeel gheconsumeert is / 't welcke Indien niet en wil ghelenghen door de hitte van't landt; men moet ooch verstaen als dattmen eerst wel moet considereren die persoon ende sterckte: want soo die crancklheydt niet seer groot en waer / moeten wepnigher Woztel nemen ende minder water laten consumeren in't sieden / ende jonck wesende moet het stercker dzincken als een ouden / om dat die meerder humeuren heeft: is ooch te verstaen / dat mannermen die Woztel ofte 't Water daer van ghebruyckt / sonder per quarto te hebben / soo salt het goedt bloedt ende vleys verteren en consumeren / ende groot quaet doé / daerom moetmen altoos wel goeden raedt nemen eermat gebruyckt / ende so men het te heet en te veel neemt / soo verbrant het Long en Leber / en soude een wol bloetzweeren / schurft / rappigh en ander dierghelijcke crancklheden aen jaghende / soo dattmen daer naer weder ghenoegh te doen soude hebben om 't selfde weer te verdrijven / ende van d'een sterckte in d'ander vallen / ofte misschien erghter als d'eerste: alle 't welcke alhier hebbe in't corte willen verhalen / om alsoo pertandt die't niet en wist te abverteren het ghebruyck daer van / ende die benijt van dese woztel van dien met verstant ende op zijnen tijdt ghebruycke: Want menigh haer wel waert daer aen te kost legghen / ende dat meer is / al haer leven ontrooft blijven van haer ghesondtheydt / dat met soo cleyne kosten / ende soo lichtelick te cureren is. Het schijnt van dat voorseyde water is oock goedt teghen alle wonden ende ghezwellen vande selfde Morbo Napolitano, ofte die Fransoysche Maselen. Die beste Woztelen zijn die swaerste / met wepnigh knuppelen en wit van binnen: want die roostachtighe zijn soo goet niet. Dit Houdt ofte den Boom daer van wast ghelijck een Haghe / recht boven die aerde / van drie ofte vier spannen hoogh / ende die woztelen daer van is het Houdt van Chyna ofte Pock-houdt; als sy noch groen zijn / soo eermen die raspen / ende ghesoden smaken bynaer ghelijck Suycker-riet: maer soo soet niet; Den Boom heeft wepnigh bladen / zijn bynaest ghelijck die bladen van een soorghe Oranghen boom. Dese planten ofte boomen heetmen in Chyna Lamparon, naer insgematien vande selfde Chynen / waer mede ghenoegh is vande Woztel van Chynen / alsoo ghenaemt / om dat sy nieuwers ghevonden en werdt als in Chyna: en wat daer meer van te segghen is / dat laten wp die Medecijnen ende andere die het hare daghelijcksche handel is / en daer beter erbaerent heyde in hebben.

Hoe die van Chyna dese planten ghebruycken.

Hoe den patient moet regieren onderwijlen met diette met dranck ende te bedwingen.

Wederschrijvinge ende redenen waer om ghesonde lieden beter dranck niet tot hen ghebruycken sullen.

Het schijnt dese planten is oock goet voor de wonden ende ghezwellen der Franssche Maselen.

Ghestalte van Woztelen ende waer op dese beste ghekent worden.

Houdt van Chyna Lamparon ghenoemt.

Annotatio D. Palud.

Die wortel van Chyna is by die Ægyptenaren gants ghebruyckelick, niet alleen tot Pocken, maer oock tot veelderley ander siecken, insonderheydt die afgaen ende uytgheeert ofte magher zijn, soo koken zy die wortel Chyna in Hoender sop, ende geven sulcken decoctie vele daghen, daer door zy gheheel vet worden, ende schoon van aenghesicht.

Die wortel Chyna verdroogt seer ende drijft den sweet wederstaet vuylnisse, bevestight ende sterckt die Lever; gheneest het Water en bose

Sweeren, Schorftheyde ende Melaetheyde; is dienstigh den Pockighen luyden; zy sterckt die wydrooghende menschen, ende is bequaem teghens grove ende verharde Milten.

Dat 78. Capittel.
Van't Amfion, alias Opium.

Wat plaetsen daer Opium van daer comt/ende andersch ende daermede elcx handel can/ende waer het ghemaect wordt.

HEt Amfion, alsoo ghenaemt vande Portugesen vande Arabiers/Mooze en Indianen Afion; in't Latijn Opio ofte Opium, comt uyt Cairo in Egypten/ uyt Aden, op de custe van Arabien/ beni horch van't roode Meer/ eertijts de Portugesen toebehoort: maer het meerendeel uyt Cambayen ende oock van Decan; Dat van Cairo is witachtigh/ en wordt ghenaemt Mecerij; dat van Aden, ende die omliggende plaetsen by de mondt van't roode Meer/ is zwaerachtigh ende hart; dat van Cambayen ende Decan comt is root wier ende rosachtigh. Het Amfion wert gemaeckt vande slaep-bollen/ esi is de Gom die daer uyt vloept/ waer toe men die op snijt ende derft. De Indianen uferent Amfion veel te eeten/ manslichen die Malabaren/ al waert voor een groote coopmanschappe van Cambayen ende ander weghen gebracht wort; Die het ghebruyct om te eeten/ maer het alle daeghs ghenutten/ ofte sonderlinghe sieckten ende gantsch verdroogden; beginnent alleenlijcx t'eeten/ ende als sy het in ghewoonte hebben/ eetent daghelicks 20. ende 30. grenen ghewichts/ende meer. ende so het ghestadighe dien duert ofte vijf dagen saelgeerdert/ sullen moeten sterven daer ghelijcken/ die het nooit ghegeten en hebt/ willende t'selfde te stont beginnen t'eeten/ so veel als de ghene die het ghewoon ende in ghebruyck heeft/ sonder daer oock af sterven: want ghelooft weleen materie van verghift is. die het eeten gaen altoos half slapende: eetent veel om niet te ghewoelen eenighen arbeydt ofte ongheruste: maer ghebruyckent meest om die oncuysheyt: want maeckt dat een persoon zijn zaet langh op houd ende verlanghen comt/ t'welcke die Indiaensche vrouwen geerne hebben ant niet dien man gelijckelick haren natuer te voldoen ghen; doch die't veel et en uferent wozter meester tijt ghebeel impotent en onvruchtbaer af/ want verdroogt en verroint gheheelick het zaet vande persoon diet ghebruyct/ gelijckt de Indianen selfs bevroeghen/ waerom het van die grande Heeren seer wijnigh gebruyckt wozt/ hun alleenlijck om oorsake boven verhaelt.

Wie dang het eeten en wat eeten dat Opium in gebruyckt wan sterven ghevallen.

Een beschrijvinge hoe men dese Opium ghebruycken hangt.

Hoez te veel Opium te gebruyckt wozt men impotent.

Annotatio D. Palud.

Opium ist sop van swerte Heulbollen, ende is tweederley, eens soot uyt die bladeren ende bollen te samen ghepersit worde, twelck die Griecken Meconiū heeten; het ander vloept uyt de Bollen, een weynigh ghesneden wesende, twelck het oprechte Opium is; het beste is swaer, diefte, vast, bitter in smaeck; in't muycken slaep verweckende: ende twelck in't water lichtelicken smelt, sacht, wit, sonder grofheydt ofte korrels; &c. Die Turcken noemen it Masiack, ende eetent daghelicks een Erwete groot, niet om den slaep daer door te voorderen, maer het ghemoet te stercken; gebruyckent in sonderheyt ten oorloch gaende, meenen dat sy daer door ghehart worden ende dat sy vele ghenoechlicke plaetsen in den slaep sien, ende met schoone vrouwen converseren; doch siermen dat die ghene welcke het Opium daghelijcks ghebruycken, dom ende slaperigh worden, ende wanckelbaer in woorden ende wercken, dat het met haer qualijck te handelen is.

Dat 79. Capittel.
Van't Bangue.

Sydbaren ende Bangue het selfde ende waer in het ooc is.

BAngue is oock een gemeene cost vande Indianē/ dienende tot die selfde effecten als het Amfion; is een zaet gelijck Kennep-zaet/ maer wat cleynder/ esi oock so wit niet: besghelijcks baert een kast te ghelijck Kennip/ van en heeft geen schillen om het af te maken. Die Indianen eeten dese zaden ofte die bladen daer van ghesooten/ seggheni/ goet appetijt maeckt/ oock gebruyckent meest om die vrouwen te ghelieven/ somtijt meest en ghemeenlijck gebruyct/ esi inde winckels vercoopt/ is te samen ghemengt/ te weten/ het poeyer van dese bladē ende wat van't zaet; daerbeer oock groene Areca ander/ oock een dyoncken ende bruyn uyt zijn selven te maken/ esi somtijdts mengent oock by wijlen met Noti Muscaet/ Folie ofte Massa/ t'welcke haer oock dyoncken maeckt; andere/ te weten de rijcken en machtighen/ doender Magtjelen/ Camphora/ Ambar/ Moschaet ende Amfion ander; als oock die Mooren seggheni/ een wellust maeckt/ ende vergeeten doet alle arbeydt esi quellagie/ sonder eenighe swarigheydt te ghedencken/ dan alleen te lachen/ doerdent ende ghenustelick te slapen. Die lichte vrouwen gebruyckent alteners als sy pelwers willen eenighen man ghesellschap houden esi wellustich te wesen/ ende alle fantasien ende dinck achtet den ruggge te stellen. Ja eerst geinventeert ghewest vande groote Capiteynen ende Soldaten als sy langen tijt hare dele ghelegen hadden met wachten ende ongheruste/ en haer eens begeerden te vermaken/ alle fantasien upt het hooft stellende/ so gebruyckt sy t'Bangue op de manier als boven: doet de ghene die het eer seer schynaren/ ende stonde wat al ofte sy gantsch dyoncken esi by naer half sot waren/ niet doende dan lachen ende altoos wellust te wesen soo langhe als die operatie duert. Wozt seer vande Indianen ghenaseert/ esi oock wel mede van sommighe Portugesen: maer meest vande Slaven/ om alteners haren arbeydt ende slavernije te vergheten/ in somma in eenen cleynen troost ende remedie teghens die Melancolye.

Annotatio D. Palud.

Bangue worde oock vele in Turckyen ende Ægypten ghebruyckt, wordt op dryerley manieren ghemaeckt, hebbende oock dryerley onderscheydelicke namen; Het eerste noemen die Ægyptenaren Assis, twelck is poyer van Kennep ofte Hennep bladeren; met water tot een pasta ofte deegh ghemaeckt, daer af sy vijf ofte meer stuckkens eten, soo groot als Castanien, van't welcke de ghene die sulcks ghegheten hebben, een ure daer nae niet anders worden dan of sy droncken waren, met ontsinnigheyt: worden van selfs ghelijck oft sy opghetrocken waren, ende haer verschijnen vremde ghesichten, daer in sy groote vermakelickheydt hebben: Dit ghebruyckt het ghemeene volck, om dat het van cleyne prijs is; Soo ist oock gheen wonder dat sulcks van't Hennep gheschiet; want na Galeni opinie, Hennep het hooft boven maten vervult; Het tweede noemen sy Bosa, twelck stercker is dan Assis, wordt ghemaeckt uyt het meel

meel van Lolium, dat wy onnuyt ofte Dronckaert heeten, ende uyt Kennep zaet met water op vorighe maniere; ander persen hier uyt dat sop ende gheven dat. Het derde wert genoemt Bernavi, t'welck het oprechte Bangue is, dat zy uyt Indien bereyde krijghen, op maniere van Huyghens beschreven, daer af zy ontrent een once nemen, ende werden met den eersten vrolijck, spreken veele ende singhen lichtveerdighe Liedekens, lachen oock boven maten, ende bedrijven vele vrolijcke sotternyen, welcke sotternye bycans een ure duert; daer nae werden zy verweckt tot toornigheyt, ende tot kijven ende vechten, t'welck oock weynigh aenhout; alsdan werden zy met droefheyt overvallen ende met vreese, dat zy wel ghestadigh schreyen soudden, in't leste van alle dese sotternyen moede geworden zijnde, vallen zy in slaep, ende vande slaep opwakende, comen weder tot haer selven. Dit wordt vele ghedaen van die sotte personagien ofte Guychelaers op gastmalen, om de gasten te vermaken. Die Egyptenaren ghebruycken noch een ander soorte dat zy Bers heeten, t'welck te segghen is, ghesontheyde van een ure, wordt ghemaeckt uyt witte Peper, wit Bilzen zaet, van elck vijf loot, Opium derde half loot, Spica Nardi, Euphorbium, Bertram, van elck 3. Mitchal, Safferaen, vijftien scrupulen, alle ghesooten in een marmoren Mortier, ende met Honigh vermenght tot een condijt.

Wat Camphora waerachtigh is, en hoe dit verkent wort.

Dat 80. Capittel.

Van't Camphora.

Hoe dat verscheyden Camphora ghesuyvert wort.

Waer met Camphora vervalscht wort

DAer zijn tweederley soorten van Camphora, te weten, van Borneo (welck de beste is) en van China ofte Chincheu, dat op veel naer so goet niet en is, wast aen boomen soo groot als Note-boomen, ende is de Gom die in't binnenste van de stam ofte boom groeyt, ende al sweetende en dryngende met druppelen upt comt. Dese Camphora van Borneo heeftmen ooch in't Eylandt van Sumatra, in Sunda, ende op sommighe andere plaetsen daer ontrent; is vande groote ghelijck een zaet, in Portugael Milho en by ons Geers geheeten, van colleur witachtigh: het heeft van vier soorten, waer toe de Indianen seliere Sisten met gaten daer toe gemaeckt, gebruycken, hebbende d'eerste cleyne gaten, en dat daer beur gaet is t'stimste, en d'ander daer aen volghende, wat grooter, ende soo voorts naer advenant, ghelijck vande Peerlen gesept is, waer naer het prijs heeft; comt somtijts bevleckt, te weten, van eenigh nat ofte ander ongheschept, welcke die Banjanen van Cambayen daer wel upt weten te wasschen met heet water, Seep en sop van Lymoenen, ende setten alsoo te droogen peswerts onder die schaduwe, waer mede weder veel witter als te voren blijft, houdende zijn voorighe ghewicht; comt ooch wel vervalscht, te weten, met andere Gom ofte Meel van eenighe wortelen, ghelijck die Indianen dat wel weten te kupschen in alle hare koopmanschappen. Dit is de reyste en waerachtighe Camphora van Borneo ghenaemt, doch ghelooft wel weynigh hier van in dese landen comt: maer de Camphora van China ghenaemt, comt van Cincheu, is in grooter menichten, wert ghebracht in Koecken ofte Ballen, ende in grooter menichten verovert, is goet coop: want een pont van Borneo gelt so veel als 100. pont van Chincheu, doch die Camphora van Chincheu is ghemenght met Camphora van Borneo, ende weten dat een coleur te gheven, in sulcker voeghen dat het voor goet ende te gorden wille gesleten wort; ende om dat dese sperte ofte materiael so seer gesocht en gesuyckt werr in alle Medicijnen, hebbe hier van particulier mentie willen maken, als ooch om dat het een vande principaelste handelinghe vande Indianen is.

Dat 81. Capittel.

Van't Tamarinio.

Waer Tamarinio meest wast, en hoe dat verschijden namen genoemt wort.

Fatsoen der Tamarijn boomen ende vruchten.

Manieren van Tamarinden, ende hoe die selve tot salve gebruyckt worden.

Diverscheydelijcke bereydinghen der Tamarinde sachten.

Hoemen den Tamarinden purgatie bereyt.

Kap van Tamarinio in plaets van Rijm tot spijse gebruyckt.

Ghesontheyt Tamarinden in veel landen verstanden.

TAmarinio wast meer deur gheheel Indien, namelicken in't lant vande Gusaratten ende ontrent Goa. De Malabaren heeten Pulij; De Gusaratten ende ander Indianen Ambilij; De Arabyers Tamarindi, overmidts dat Tamaras in Arabyen zijn bieemen by ons Daalen heet, ende om dat de Tamarinio ander gheen beter ghelijckenis weten te gheven als naer de Datpelen ofte Daalen, soo noemense die Tamarindi, (dat is: Tamaren ofte Daalen van Indien,) waerom vande Portugesen ooch Tamarinio ghenoemt wort, als ooch de Daalen die veel in Indien upt Arabyen ende Persien gebracht worden, die mede als de Arabyers Tamaras noemende. De boomen van't Tamarinio zijn bynaest ghelijck Castanien ofte Note-boomen, die tacken vol van bladeren hebbende, met dichte ende sterck hout; het scupt vande Tamarinio is ghelijck een wagher lanck, hoogh gewijs, hebbende groene schillen ofte peulen van buyten, ende droogh wesende, worden grauachtigh, hebbende van binnen cozlen vande groote van Boonen de welcke buyten om bedeckt zijn met het ghene datmen Tamarinio heet, cleest aende handen, want is lijmachtigh, waer mede alle hare composten in Indien bereyden: want heeft een suerachtige ende rijnschen smaeck, is de beste sause dieemen in Indien mach hebben, ghelijck als by ons Verjuijs, en koken nimmermeer sijn ofte daer moet Tamarinio by wesen, waer met haren compost (die sy Carrijl noemen) toe maecken, als op veel plaetsen gesocht is; doch die het stet halen en sal daer met veel lust toe krijghen om t'eeten: want boutwerk voor de wingheren, dat het schijnen verrotte Mispelen te wesen; niet te min greft het sijn en kost een schoone rijnsche smaeck. De Tamarinio is oock seer ghecerpermenteert goede purgatie af te maken: want de Armen die van weynigh vermoghen zijn, ende de costen ontsien van Rhabarbo, Manna, ende dierghelijcke costelicke Apotecrijs waren, nemen dechts de Tamarinio met water ingheperst, ende het selve water smorgens nochteren gedroncken, maeckt de beste purgatie dieemen soude mogen begeren; is te verstaen als die Tamarinio rijp ofte noch groen is, men gebruyct het oock veel int koken by de potspijse ende plaets van Azijn; want niesseltcher suer dan Azijn is, bynaest gelijc groene Crijghesien ofte Verjuyen. De Medicijnē gebruycken dit wijs in Purgatie ende Medicijnen, met mengynge van andere cruyden, ende daerder goede operatie mede; men soutse ooc om naer Portugael, Arabyē, Persien, en ander wegen te verhoeren; doch die Indianen bewarense noch wel in hare

hupsiens/ wesende gelijck sp voude boomen comen; is al even eens eenden boom hangende als scheeden van Wessen/ dan gaen wat cromachtigh voorts ghewijs om/ als ghesept is; men maeckter oock ghesuyckerde Confituren af/ die seer goet zijn; ende dat meer te verwonderen is / in't wassen van dese vruchte/ is/ dat hem de Tamarindo (te weten/ die lancwerpende hupsiens daerse in is) des nachts op haelt/ ende hem selven onder die bladeren schuylt/ en bedect voor de hoelte vande nacht/ ende des daeghs ontdeckt hem weder gheheel bloot ende uytgherect / ghelijck ick by experientie dickwils ghesien ende daer op ghelet hebbe: alsmense vervoert en vercoopt / is sp uyt die Hupsiens ofte Peulen ende plackense aen malcanderen en malen daer Bollen af/ vande groote van een vuyst: want is hijnachtigh ende cleest seer aen; is seer ontijdich te mensiere/ ende noch duyfder te handelen; is in gants Indien seer goeden coop / door de menichte die men daer overal van heeft.

Conserven vā Tamarinden.

Hoe haer de Tamarinden vruchten van selfs voor de coude verbergen / ende daeghs de Bomen weder om setten.

Hoe de Tamarinden gepaelt worden.

Annotatio D. Palud.

Tamarinden worden vande Ægyptenaren geheeten Dereliside, die boomen daer aen de Tamarinden wassen, zijn vande groote eens Pruym-booms, met dichte tacken, ende bladerkens ghelijck die Mirchts heeft, ende witte bloemkens gants ghelijck het Orangie bloeysel, uyt her midden van welcke comen vier dunne witte draetkens, dat uyt die Puelé groeyen, in welcke het saet ende de pulpe is, die wy Tamarinden heeren. De bladeren deses booms keeren haer altijt na die Sonne, welcke, als zy onder gaet, te samen sluyten, ende die Puelen verberghen ende bedecken. Tot Alcayro in die Hoven heb ick sommighe van dese boomen ghesien, ende oock een by S. Macarius Clooster, in die woestijne, daer gheen ander cruyden ofte gheboomten wassen. De Turcken ende Ægyptenaren ghebruycken dese Pulpe veele in heete sieckten ende Cortsen, doense in schoon water ende drinckent. Ick hebbe my selven daer mede eens ghenesen, in Syrien, van een sware Corese. Het is een ghemeene medicijn onder haer luyden, die zy in't reysen door de drooghe woestijne ghebruycken; item teghens Peste-cortsen ende andere vuyle cortsen, van bilieuse verbrande humeuren, ende teghens hitte der Lever ende Nieren zijn zy seer goede. Men mach noch by my sien die gheheele Huyskens ofte Puelen van de Tamarinden, ghelijck zy daer wassen, als oock de bladeren met die Canna fistula, van my in Ægypten geplucke. Die bladeren vande Tamarinde boomen, worden ghebruyckt in Ægypten teghens der kinderen Wormen; ende de jonghe Puelen, ghelijck oock die van Cassia Fistula, worden veele in Ægypten in Honigh van S. Ioannis Broode ofte Suycker gheconfijset, ghelijck ick daer groote potten vol van over ghebracht hebbe.

Hoe dat Tamarinden gepaelt worden.

Cassia Fistula goedt tot purgatien / ende wat deselve meest cost.

De Canna Fistula, die oock veel gebruycte wert tot Purgatien ende andere diergheliicke Medicijnen, is oock veel in Indien / als oock in Cambayen, Syon, Malacca, ende die omliggende landen; ende om darse van ghelijcken in Spaensch Indien ende meer andere plaetsen is / ende ghenoegh bekent / wil dit over slaen ende andere materien voeren die minder in kennisse zijn / etc.

Annotatio D. Palud.

Dese boomen heb ick seer veele in Ægypten gesien by duysenden, insonderheyt ontrent Damiata, een seer ghenoechlicke stadt van Ægypten, ligghende op die Nylus, vast op ghelijcke maniere als Campen op de Isel, een mijle weegs van de Zee. De Ægyptenaren noemen die Cassia Chaiaxambar; de boomen daer aen die Cassia wast, zijn in allen ghelijck onse groote Noteboomen, van tranck, tacken ende bladeren, uytghenomen dat die bloemkens gous-gheel zijn, ende lieflick van reuck, daer uyt dan groeyen die groote Puelen, daer in die Cassia is; men confijtet oock dese Puelen, noch cleyn ende sonder hout wesende; die Ægyptenaren ghebruycken die Pulpe van Cassia met suc-Suycker ende t'sop van Calisi-hout tegens Graveel, ende alle ghebreken der Blasen ende Nieren; Item tegens hoestende amboestigheyt met Agaricus, oock uytwendigh teghens heete inflammatien ligghen zy die Cassia op. Die meer hier af begeert te weten, lese Machiolum ende andere Medicijns. die op het alder vlijtighste de Cassia beschreven hebben.

Dat 82. Capittel.
Vande Myrabolanen.

DE Myrabolanen vintmen in Indien op veel plaetsen / te weten in Cambayen, int landt van Ballagatte, in Goa, in Malabar ende Bengalen, zijn vijfderley soorten / te weten / die eerste van de Medicijnen Citrinos ghenaemt / ende van de Indianen Arare: dese zijn ront / ghebruycken die om de Colera met te purgeren; de andere diemen noemt Emblicos, ende die Indianen Amuale, dese ghebruycken se in Indien om t'Leer met te touwen / ghelijck als de Sinac / ende eeten die oock wel als sp noch rijp ende groen zijn voor apetijt; die derde heeten de Indianen Resonvalle, ende de Medicijnen Indius, dese zijn achteantigh; de vierde wert vande Medicijnen ghenoemt Bellericos, ende vande Indianen Gutij, dese zijn oock vont; de vijfde en leste worden in Indien ghiheeten Aretean, ende vande Medicijnen Quebulus, dese zijn een wepnigh lancwerpigh rontachtigh met hoecken. De Boomen zijn bynaest ghelijck Pruym-boomen / dan hebben verscheyden bladeren / te weten / elcke soorte op zijn selven; zijn in't ghemeen d'een deur d'ander vande groote en fatsoen gelijc Pruymen / dan dat sommige rauwachtigh en wat ronder zijn als boven verhaelt. Die soorten worden alleen in Indien ghevaelt ende gebruyct vande Medicijnen / te weten / die Quebulus, welcke wassen in Cambayen, Bisnagar en Bengalen, die oock veel in Conserva gegeten ende vervoert worden / so naer Portugael als ander wegen. Wesghelicks de Serrinos en Indius, die men oock confijt / wassen in Malabar, in Batecala ende Bengalen, worden oock seer vervoert en ghesleten / en seer ghesteneert. De Myrabolanen hebben een smaeck als sp rijp zijn / by naest gelijck onrijpe Pruymen; ende om dat dese materie meest die Apotekerije en Medicijnen aen gaet / so wil ick daer by laten blijven / hebbet alleenlick willen aenteeckenen als een vande gemeene handelingen van Indien / etc.

Hoe veel soorten van Myrabolanen daer zijn / ende wat sy van doen zijn.

Myrabolani wraken tot Verrotmaken alle ghebreken ghelijc Senna.

Verclaringhe van de verscheyden namen der Myrabolanen / ende waer sy meest wassen.

Wat sommighe soorten meest wassen.

Smaeck der Myrabolanen.

Annotatio D. Palud.

Alle dese vijf speciен van Myrabolanen worden ons uyt Indien ghedrooght toe ghebracht, ende oock sommighe gheconfijtet in Pekel, andere in Suycker. Die eerste noemen wy: Citrinas ofte Flavas, dat zijn ghelic

gheele Myrabolanen; dese, hoe gheler hoe beter, naer groen streckende, dicht vast gummues ende met een dicke schorse omgaende, purgheren die Maghe van Galle, ende van de derden-daeghe ende andere heete bilioese Cortsen; zijn dienstigh in heete matueren. Die andere noemen wy Indas, dese hoe swerter hoe beter, purgheren Galle, ende insonderheyde die swerte Galle, zijn dienstigh teghens bevinghe der leden, maecken een schoone verwe, ende verdrijven treurigheyde. De derde worde gheheeten Cepule ofte Chebulæ, dese hoe grooter hoe beter, swartachtich, nae't roode streckende, swaer, ende int water sinckende; purgheren fluymen ende pituite, scherpen het vermuft, ende maecken gheschickte claerder; worden tot ons oock ghebracht gheconfijt in Suycker ofte Honich; stercken ende purgheren alsoo die Maghen; ghenesen t'water, ende zijn goet in vervoudede koortsen; verweecken oock luft tot eten, ende helpen die concocktie. Die vierde, noemen wy Emblicas, ende die vijfde Bellericas, hebben vast een ghemeene operatie, als die vorige, die mea Chebulas heeten: want suyveren het lichaem van die pituite, insonderheyde die hersenen, die Nieren, ende de Maghen, stercken het herte, maecken luft tot eeten, ende stillen braecken. Die Emblicæ worden oock gheconfyteit ende ghegheten tot den selvighe eynde: Alle dese vruchten purgheren, dan op vele een ander manier, als Cassia ofte Manna, ofte dierghelijcke medecijnen, dan doen sulcks door adstrictie ofte t'samen bindinghe, uytpersende dat in die partyen is, &c. Die meer hier af wil weten, die lese Mathiolum ende Garciam ab horto, ende ander.

Dat 83. Capittel.
Van andere Specyen ende Kruyderen van Indien.

Ghenaemte dese Spiconardus / ende d'oorsaecke hoe sy aldus ghenaemt is.

DE Spiconardus wast inde contreyen van Sicor en Mandor, (twelc zijn plecken die met het landt van Decan ende Dely, by Bengalen zijn palende) wordt gesaept/en wast als planté van 2. en 3. spannen hoogh (gelijck aist Coorn/) op welcke manieren t'selfde als die andere/ t'welck het Spiconardi is/ wassen: comen ghemeenlijck terstont bleke by der aerde vande wortel upt/ en worde alsoo te coop ghebracht in Cambayen ende ander plaetsen/ van waer bevoert werden nae alle weghen.

Annotatio D. Palud.

Die Indiaensche Spica sterckt die Maghen, inghenomen ende opgheleyde, ende verteert alle coude affecten.

Hoe diese ghenaemt worden/ waerom/ ende wat meest dat zijn meest verboert werde

Het Aloe, t'welck die Arabiers heeten Sebar, ende die Decanijns Area, die Canerijns Cate, Comer, die Portugesen Azeure, wert ghemaeckt van't sap van een krupt / maer dat het bzoogh is. Dit kruyt wert genoemt bade Portugesen Herba Baboza, dat is/ Mulckruyt gesept/ is in grooter menichte in Cambayen, Bengalen, ende ander plaetsen: maer in een Eylandt ghenaemt Sacorora, (t'welck lept bpde mont van't roode Meer/ ofte Estrecho de Mecca,) ist seer veel/ en t'beste van allen in een coopmanschappe diemen voert na Turkijen/ Persien/ Arabien/ en oock nae Europa, waer bpzy het selfde Eylant oock seer vermaert is/ waer van het Aloe ghesheeten wozt/ Aloes Socotrino, ofte Aloes van Sacotora.

Annotatio D. Palud.

Aloe purgeert die Maghe van Galle ende van zye fluymen, insonderheyde die ghewasschen is, neemt wegh alle verstopcheyden, verteert alle rauwe vochtigheydt ende bewaerdt voor vuylnisse; behalven dit soo sterckt zy die Maghen seer hare cracht, were ghesterckt met toedoeninghe van Pijpcruyd ofte Folie ofte Nore Moscaet; insonderheyt is de Aloe dienstigh teghens dat kooren ende die rauwigheydt, ende de personen die haer Maghen vol rauwe vochtigheyt is. Wtwendigh wort zy oock gebruyckt, om voordooponde sweren te bedwingen, ende in ooghen medicijnen.

Ghenaemte ende de verscheydenheyt van naemen van Anacardus/ waert waert ende waer toe dese nut zijn.

Der fruyt ghenaemt Anacardi, is in veel plaetsen van Indien/ te weten/ in Canzaor, Calecut, in't landt van Decan, ende op ander plaetsen. De Arabyers heeten Balador, de Indianen Bibo; de Portugesen Fava de Malacca, dat is: Boon van Malacca/ om die gelijckenisse dier heeft van een Boon/ dan zijn wat grooter als die Boonen van dese Landen; men ghebruyckese in Indien in Wet/ teghens een cozten afsem/ voor de Wormen/ ende tot veel ander dinghen; alst noch groen is/ maeckent Achar af/ te weten/ ghesouten in Azijn ghelept/ ghelijck sy meest alle Fruyten en Specerijen doen/ als ick op veel plaetsen ghevoert hebbe.

Annotatio D. Palud.

Dese vruchten hebben hare namen becomen van de ghelijckenisse ende de verwe die sy hebben van't herte, insonderheyde droogh wesende; groen ende aen die boomen noch hanghende, ghelijck ick in Sicilien op den Bergh Ætna ghesien hebbe, zijn zy ghelijck onse groote Boonen; worden inghesouten als die Olyven, ende zijn bequaem om te eeten; sy hebben een lop in haer, dick als Honigh, ende roode als bloedt, t'welck goedt is teghens vlechten. Wat belanghe die bereyde Myrabolanen, zy verwermen ende verdrooghen, zy stercken die memorie, Hersenen ende Zenuwen; scherpen die sinnen ende zijn goet teghens coude affectien des Hoofts.

Waer de Calamus Aromaticus wast ende waer toe hy nut is.

Het Calamo aromatico heetmen in Gusarate Var; die Wchangas Vache; die Malabaren Vasabu; die Malayen Daringoo; in Persien Hegher, ende in Cuncan, welcke sa't landt van Goa, ende daer ontrent noyt bewaerts aen heetent Vayean. Die Arabyers Calab ende Aldirira, wozdt ghesaept op veel plaetsen in Indien/ als in Goa, ende t'landt vande Gusaraetes in Ballagate, daer gesaept is en zijn wasdom heeft/ en heeftet gheeten vuyck van alst upghetrocken wozdt: Die vrouwen ghebruycken veel in Indien voor de sieckte vande Moeder: item voor de cranckheyt vande nerven/ ende oock wert veel verbesicht aende Peerden: sinden tijdt alst koel weder is/ ghevent die Peerden dese smorgens teeten/ ghestooten ende te samen ghemenght met Loock/ Comijn/ Sout/ Suycker ende Botter. Dese recepte heetense Arata; welcke altoos in Indien ghebruyckt werdt voor de Peerden/ daer spse naer heur segghen groote beesicht met doen. Het Calamo aromatico is den stam ofte t'riet van't cruydt/ waer van het binnenste een spongachtige materie is van een geelachtighe coleur/ ende die wortel van dit Cruyt en dient niewers toe/ dan alleenlijck den stam ofte t'riet met het binnenste.

Verscheydenheyt.

Ghenaemte dat Calamus.

Annotatio D. Palud.

Wat het oprechte Calamus Aromaticus zy, beschrijft mijn singulier Heere ende vriendt Carolus Clusius in zijn gheleerde Annotatien op Garciam ab Horto, int 117. blade, die ick seker stuckkens daer af ghegheven hadde, uyt Ægypten mede ghebracht. al waert in grooter menichte ghevonden wordt, en oock veel ghebruijckt; Zy noemene Calfab Elderia, is een dun riet; noch versch zijnde bleeck gele gheel van coleur, met vele knoppkens, ende splinterigh int breecken; van binnen sponsachtigh, ghelijck spinne webben, wit, ende tay int kauwen, ende tsamen treckende, met eenighe scherpe bitterheydt, alsmen noch by my sien mach, ende veel uyt Ægypten becomen mach, die het in hare Driaeckel doen, ende anders oock veel ghebruycken, om't water ende die stonden te drijven, &c.

Verschepen nemen den Costus, ende waer elsse bladen comt.

Die Costus, welcke die van Arabien noemen Colt ofte Calk; die Guiaratté van Cambayen; Vlpot; die van Malacca / Pucho, alwaert veel verhandelt wort/ als oock na Chyna/ ende ander weghen: Het comt vande plecken van Sior ende Mandor, boven verhaelt/ daer die Spiconardi van daen comt; van daer wert het ghebracht nae Cambayen ende Indien/ ende also verdoert na alle weghen, Sijn boomen op na ghelijck Vitex-boomen; heeft witte bloesemen/ van een seer sterche reuck: Het houte ende die wortelé/ is de Costo, is een groote coopmanschappe nae Persien/ Arabien ende Turckijen/ alwaert in groote menichten verbesicht ende verhandelt wert.

Ghebruyck dat Costus ende waer het verhandelt wordt.

Annotatio D. Palud.

Van Costus hebbe ick veelerley Species, die Indische, beschreven van Garcia, met alle hare teeckenen; die Arabische ende Syrische oock met hare eyghenschappen ende teeckenen, noch daer toe een ander soorte, die de ghedaente van Genghber heeft; die Indische is de beste van allen, verwermt, drijft het water ende die stonden; suyvert die onreyne moeder, ingheegeven wesende, ofte daer mede gestoofe zijnde, ende maeckt bequaem te ontfanghen; is goet teghens beten der Slanghen, teghens borst pijn ende Wormen, &c.

Waer Cubeben wassen.

Die Cubeben alsoo ghenaemt vande Arabien/ ofte Quabeb, ende van alle d'ander Indianen Cubachini ofte Cubabchini ghenaemt/ door oorsake datse die Christen eertijts (eer die Portugesen in Indië waren) plegt te brengen uyt het Eylandt Iava, van Sundz, alwaerse wassen/ en anders nieuwers; Als doe hadden de Chynen die Navigatie van geheel Indië/ haren handel bruyende op alle plaetsen van Orienten/ met alle coopmanschappen/ so wel op't vaste landt/ als op die Eylanden. Die Javen/ welcke zijn die Inwoonders van daerse wassen/ heetense Cumac; Wast alleens als die Peper/ teghen eenen boom op ghelijck Clif; die bladen zijn by naest als die Peperbladen; wassen met bossen ghelijck die Peper: maer elck greyn heeft een steeligen daert aen hanght; Die Javen houdent in so groote estima'e/ dat sijse niet en vercoopen/ sonder eerst rond opgheseoden te wesen/ om datse de vruchtbelinghen diese verdoeren niet en souden mee planten; worden seer ghetroffen en verhandelt/ naementlicken onder die Moren/ diese in de Wijn doen/ om haer te versterren in Venus spel/ waer toe sy seer goet ghehouden worden. En die Javen gebruycken se veel teghens die verrouthept vande Maegh/ ende ander sieckten.

Hoe de Cubeben wassen.

Sietighe practijcken der Indianen om de Cubeben uyt hare handen niet ongepelt te hebben.

Waer toe de Moren en Indianen de Cubeb ghebruycken.

Annotatio D. Palud.

Cubeben zijn vruchten ghelijck Peper, dan wel so groot; die beste werden ghehouden die dicht, vol, swaer en scherp zijn, doch minder als die Peper, een weynigh bitter, ende seer aromatijck, nae't soet ruyckende. Die Cubeben verwermen ende stercken die Maghen, welck slap is van vuylicheydt ofte winden; suyveren die borst van taye slijm; stercken die Milte; verdrijven winden, ende zijn voorderlijck teghens oude sieckten van die lijf-moeder: langhe met Mastick ghekaut, suyveren die hersenen van fluymen, ende stercken die selfde.

Ghebruyck smaeck ende reuck van Folia Indi.

Die bladen diemen noemt Folium Indum, die de Indianen heeten Tamalapatra: zijn bladen ghelijck Oyengie bladen/ dan wat scherper/ doncker groen/ hebben vijf aderen tot het eynde toe/ een int midden/ ende twee aen de sijde/ te weten/ aen elcke sijde een; hebben eenen schoonen reuck/ by naest ghelijck Citroffel-naghelen; Den boom daer sy aen wassen/ is van goeder grooten/ wassen alroos aende cant van eenighe Lacken/ Meeren ofte wateren/ zijn op veel plaetsen van Indien: maer meest in Cambayen: Die Indianen ghebruycken dese bladen veel: want wozden met gheheele Blaen verdoert ende verhandelt/ segghen datse goet zijn om wel te wateren/ ende teghen den stinckenden asem: oock leggheuse tusschen die cleeren/ laskens en spwaet: want beschermt het vande Wormen: affirmeren dat het in alsdieust als die Spiconardi.

Politie Indianen goet bedt den asem ende andere ghebreken.

Annotatio D. Palud.

Die Latinisten hebben haren naem genomen van het Indiaensch woordt Tama Laparra, ende noemen Malabatrium: Die Arabiers, Cadegi Indi, dat is, Indis blat, wort oock veel tot Venetien, ende ghebruyckt om dat water te drijven, ende de Magen te stercken, als oock den asem die Nincke, te verbeteren, &c.

Ghelijckenis der cruydt Galanga tusschen Indien ende waer dese ghebruyckt worden.

Die Galanga, welcke die Arabien noemen Calvegian, is tweederley/ te weten/ een soorte die cleyn ende witrieckende is/ die in Indien uyt Chyna ghebracht wort/ ende van daer na Portugael/ ende ander wegen verdoert. Dese soorte wert in China ghesteerten Lavandou; Die ander soorte die wat grooter is/ werdt ghevonden in't Eylandt Iava, ende wozdt van de Javen ghesteerten Lanquas; Dese en is van so goeden reuck niet als die eerste van Chyna: wassen aen cleyne planten (een span ofte twee hoogh vander aerde) van zijn selfs sonder ghesplant te wozden/ ende in Iava is de grootste plant/ vande hoogte van bijf spannen: heeft bladeren/ ghelijck het setterij ofte pser van een spies/ met een witte bloesem/ de welcke saet voort brenght/ al hoe wel men daer niet met en saept/ dan in Indien hebbent in sommige hoven gep'andt voor curtenschept/ en gebruycken se in Salaet ende in sommighe medecijnen/ te weten/ die Voorzouwen (dieme in Indien Dayas heet) een wast niet dan't saet/ dan vande wortel die ghesplant wozdt/ ghelijck die Gengthber/ zijn groot ende lanck/ heeft knuysten ghelijck als Riet/ is een medecijne die in Indien tot veel dinghen ghebesicht wert/ ende oock wel verdoert na alle weghen.

Hoe men de Galanga plant ende verhandelt wozdt.

Annotatio D. Palud.

Galanga zijn wortelen met veele knöpkens, inwendigh

inwendigh ende uytwendigh roode, aen die knopkens omghecromt, welrieckende ende scherp van smaeck, van reuck ende ghedaente ghelijck die wortelen van Cyperus, waerommme zy van sommighe voor Cyperus van Babylonien ghehouden worde; zy verwerme ende drooght indien derden graedt, daeromme soo sterckt zy die Maghe, ende neemt dese pijne, van winden ofte koude comende, weg; zy verdrijft den stinckenden asem, gheneeft doppinghe des herten, ghedroncken wesende met het sop van Wegne-bladeren: zy gheneeft Colique, die van winden oorspronck hebben; is oock goet teghens windighe ghebreecken van die Lijf-moeder, sterckt Venus handel, verwerme de Nieren, ende dagelijcks een weynich des morghens gheghetten, benemt hooft-pijne die langhe ghedueert heeft.

Wert Cruyden in Indien/ die niet verhaelt worden om dese hier te laten waren ghenoeme onder ende-lerhand zijn.

Dese en dierghelijcke andere cruyden ende spetien zijnder noch veel andere in Indien ende op die plaetsen van Oosten/ wiens namen ende eygenschappen ons onbekent zijn/ om datse niet soo ghemeen ende onder den ghemeenen man bekent zijn/ dan alleenlijck bande Medicijnen/ Apothekers ende Herbarisen/ waerom ick die alleenlijck hebbe mentie ghemaeckt van die onder de ghemeene Indianen bekent zijn/ ende dagheliicks verhandelt worden. Waermede dese materie belanghende/ volepndt/ concluderende t'ghene die Sperrijsen/ Dyo zeggen/ ende die Medicijnen aengaende is.

Dat 84. Capiteel.

Hier naer volght een verhalinghe van alderley Peerlen ende Aljoffar, alle edele ghesteenten, als Diamanten, Robynen, Topasen, Saffyren, en andere soorten, van dienen heer Orientaelsche; desghelijcks de steenen dienen noemt Besars, dienende teghen venijn en ander dierghelijcke, hoe ende op wat maniere, en op wat plaetsen die ghevonden werden, &c.

Onderscheyt der Indiaensche Peerlen ende Cleyne Peerlen.

DE Peerlen dienen op't Portugees noemt Perolas, te weten/ die groote ende die cleyne Aljoffar, in Latijn Margaritas; in Arabyen Lulu; die Persianen ende ander Indianen noemense Morij; in Malabar Muru. De principaelste ende de beste die ghevonden worden in gheheel Oosten/ ende de rechte die men heet Orientale ende Etrecho ofte Synus Persicus, op die plaetsen van Bareyn, Catiffa, Iulfar, Camaron waer sp ghevischt worden naer Ormus, ende oock den Coningh van Portugael heeft zijn Factorij in Bareyn, die alleen om de Visscherie vande Peerlen aldaer resideert/ wort een seer grooten handel met ghedreven/ so in Ormus als Goa; Daer zijn noch andere visscherien van Peerlen als ten Tesben t'Eylandt van Seylon ende de Cabo de Comorijn; alwaerse in grooter menichten jaerlijcks ghevischt worden: want de Coningh van Portugael aldaer een Capiteyn heeft met volck/ die daer toesicht op hebben/ hebbende jaerlijcks ober de vijf ofte vier duysent Duyckers/ en meer/ die alleenlijck van dese visscherie leven en haer onderhanden/ ende daer blijven jaerlijcks veel van dese Duyckers/ die verdrincken ofte vande Visschen/ die men Tuberones ofte Hayen noemt/ opgegeten werden/ waer van wp op een ander gerecteert hebbe.

Onderscheyt der Indiaensche Peerlen.

Dese Perolen en zijn soo groot niet/ noch en werden soo veel niet gheestimeert als die van Ormus, ende ghelden minder inden prijs/ en wetense eerstondt t'onderscheyden met eerste gesicht. Daer worden ooch Perolen ghevonden by het Eylandt van Borneo, en het Eylandt van Aynon, aende custe van Cauchinchyna: maer die bovenghenoemde van Ormus gaense in goethepdt alle te boven/ ende werden ghevischt met Duyckers/ 10. 12. 20. en meer vamen onder water; groeyen inde Oesteren; die grootste Perolen vindense inde Oesteren die alderbovenste bijnen; ende de cleynste diemen Aljoffar noemt/ vintmen ghemeenlijck inde diepte vande Zee; de Duyckers zijn naect/ en hebben een Cozf aen haer lijf ghebonden/ die sp metter haest/ onder comende/ vol grabbelen/ alsdan upenghense boven inde schupten die daer toe gheeert liggen met ander volck diese eerstont lossen/ en daer naer upengense op't lant ende legghense inde Son te droogen/ en met die hitte en droogghte soo gaense van selfs open/ ende alsdan vindtmen die Perolen ofte Aljoffar inde visch ligghen; ende als de visscherie volepndt is vant dien dach/ so vergaren alle die Visschers met de Capitepn/ Soldaten/ Mede-hulpers en Behaeder van's Conings weghen/ en alsdan deelmen alle de Perolen die ghevonden zijn/ in seshere deelen ende hoopen/ te weten/ een deel voor de Coningh/ een ander deel voor de Capitepn ende Soldaten/ ende een ander deel voor de Jesupten/ om dat sp aldaer haer Cloostet hebben/ ende die want lant eerst tot het Christen gheloof ghebracht/ dat leste deel is voor de Duyckers/ t'welck met grooten opsichte ende Justitie ghedaen werde. Dese Visscherie ghescht inde Somer/ ende daer en is niet een jaer of daer verdrincken groote menichten vande Duyckers by de Cabo de Comorijn (welcke wordt ghenoemt de Visscherie vande Coningh) soo verdzonchen als vande visschen ghegheten/ So datmen daer een groot hermen ende ghesichzep hoort als die Visscherie volepnt is/ vande vzouwen en kinderen/ dat een jammer om hoozen is/ doch eyen wel moeten t'jaer daer naer, weberom: want anders gheen handel en hebben/ ende ooch eensdeels om datse daer half toe ghedwongen werden vande Portugesen: maer meest de gierighept vande winst die alle perijkelen achter de rugghe stelt: Men vindt somtijts veel/ somtijdts luttel Peroken in een Oester/ altemet 100. ende meer grepnen; de Oesteren die de beste Perolen gheven/ zijn die slecht ende wit zijn/ die de Indianen heeten Cheripo, daermen die Tepelen af maect/ ende ooch schulpen om upt te dzincken; men verkoopt de Perolen met Siften/ die daer toe ghemaeckt worden van Bitch/ ende hebben vande garen, dese Sifen zijn beeldertep/ en d'eerste Schijf heeft cleyne gaetkens/ de Perolen die diner door vallen hebben haren prijs/ ende daer naer een ander Seft met wat grooter garen/ ende de Perolen die daer door vallen hebben wat hoogher prijs/ ende so voorts opwaerts tot sesp ofte achst toe: het cleyne tupsh/ die gheen Perolen en mogben verstrecken/ heeten Aljoffar; dese verrooptmen met die Oneen/ ende werden gebesicht inde Apotecherije ende Medicijnen/ maer toe veel naer Portugael ende Venetien ghevoert werden/ en zijn

Plaetsen daer noch Peerlen ghevischt werden.

Peerlen worden in Oesteren gevonden ende op wat diepte de Duyckers de Peerlen besoecken.

De Peerlen werde in vier ghedeelt/ een voor den Coningh/ een voor Cryghsvolck/ een voor de Jesupten/ ende een voor de Duyckers.

Jammer ghedacht over de verdroncken ende opgheslorte Duyckers.

Wat Oesteren de beste Peerlen hebben.

Peerlen hoog cleyne ende groote Visen verkocht.

Waer toe de cleyne verkoft/ van Peerlen ghebruyct worden.

Hoemen de Perlen schoonder coleur gheeft.

en zijn seer goet coop. Om de Perolen schoone coleur te gheven / soo neemense in Indien Ays qualick gheslooten met Sout / waermede wgwense wel / ende wozden daer soo schoon niet als Cristal / en blijven seer goedt ende claer. Daer is noch een ander soozte van Oesteren / die de Indianen heeten Chanca, en de Poztugesen Madre Perola, ofte Peerlemoedet / ende zijn vande Schulpen diemen by ons noemt Enckhoorns, welcke lustigh weten te bereyden om te repnigen / datse veel gherrocken ende naer Poztugael gebzacht werden om upt te blincken / ende booz een cieraet te houden / principalic die van Chyna en Bengalen comen / somtijdts vergult ende met andere coleuren ende loofwerck en figuren ghewzocht / als wp dagheliicks wel sien van die alleenigs herwaerts over gebzacht werden; men maecktet ock in Indien veel dingen af / als Schrijfstoelen / Tafelen / Bosfetten / Ticktac-berden / Dooskens / Haffen booz de Vzouwen ende handt te dzaghen / en dupsent ander vierghelijcke dinghen ende curieusheden / die al ingheleyt ende vederlit zijn met dese Chanca ofte Peerle-moeder / dat seer schap om sienis / en seer meesterlijck en curieus gemaeckt / en zijn in Indien seer ghemeen / soo datter nauw woonplaetse in Indien en is / ofte sp hebben daer jet in dat met Peerle-moeder gewzocht is / ende werdt ock veel verboert / soo naer Poztugael als naer ander weghen: maer in Indien werse meer ghegasteert en ghelleten als in geen weghen: want de Indiaensche vzouwen / principalijck in Bengalen / plaeghen Manillien oft Armringhen om d'armen te dzagen / te weten / die eerlijcste, ende men en mocht niet een Maeght haer inwoonders benemen / die van staet ende eerlijck was / ofte sp moeste van dese Peerlemoeders ringen om d'armen hebben / t'welck noch veel hedens daeghs onderhouden wozt / waer door het veel versteten wozdt. Wie Schilpadden zijn in Indien ock in grooter menichten / van wiens schilden maecken veel curieusheyt / als Kammen / Kopkens / Schalen om upt te dzincken / Schijven om met te Ticktacken / ende veel ander vierghelijcke dinghen / ende weten het een schoonen en blincken coleur te gheven / dat een lust om sien is) en wozt in Indien in meer weerden ghehouden als die Peerle-moeder / om zijn schoonigheyt en zaepe coleur die't heeft.

Wat Peerle-moeder / oft moeder der Peerlen is / hoe men die verhandelt ende ghebruyckt.

Veel soope dinghen van Peerle moer ghemaeckt.

Myn-ringhen ende andere Juweelen van Peerle moer ghemaeckt / om snachtsche durchtens bowy t'huslagen te bereeten.

Soope dingen van Schilpadden schilden gemaeckt.

Wilde Schilpadden machmen een Kaut af by Doctor Pisaro als ic hem selue gesproken hebbe.

Dat 85. Cap.
Van de Diamanten.

DE Diamanten die de Arabyers ende Mooren noemen Almas, ende de Indianen van daer de Diamanten graepen Vera, ende die Malayen / al waerse ock ghevonden werden / leam: Sp graepen in't landt van Decam, achter Ballagatte, by de stadt van Bisnager, al waer zijn twee ofte drie Berghen daermense graeft / welcke de Coningh van Bisnaguar groot pzofijt doen: want doeter scherpe wacht houwen ende heeftse verpachte / midts dien dat alle Diamanten die ouer de 25. Mangelijns weghen / zijn daeren boben booz de Coningh; welcke Mangelijn zijn 4. graepen in't gheswicht / ende soo yemant ghevonden wert die de selfde verberghen / werden op lijf en goet ghestraft. Waer is noch een anderen Bergh in't landt van Decam, die ghenaemt wozt Roça velha, dat is soo veel als die oude Roose: van hier comen de beste Diamanten / ende werden tot den meesten pzijs verkocht / en de Diamantslippers en Juweliers en ock de Indianen weten se seer lichtelijck t'onderscheyden en te kennen. Dese Diamanten werden veel ghebzacht te coop op een merckt / die ghehouden werdt in een stadt / ghenaemt Lispor, welck legdt in't selfde landt van Decam, tusschen Goa ende Cambayen. al waer gaen die Banyanen ende Gularatten van Cambayen en coopense op / en dzenghense naer Goa ende ander weghen / en zijnder seer subtijl op / soo dat daer gheen Juwelier avantagie en heeft: maer behzeghen dickwils den besten Juwelier vande Christenen / in dese voorsepde Roça velha vindtmen Diamanten diemen noemt Nayffes, al ghefneden / die also vande natuere gepzorreert werden; men houtse in meerder estimatie als d'ander / principalichen vande selfde Indianen. Inde Eltreycho ofte enghte / diemen heet Tanjapura, een landt by Malacca, aen d'een syde / is ock een oude Roose diemen ock Roça velha noemt / daermen desgheliicks veel Diamanten vindt die seer excellent zijn / zijn clepn / maer seer goet / doch swaer van gheswichte / t'welcke goet is booz den verkooper / maer niet booz den cooper. De Diamanten werden ghegraven gheliick het Goudt inde Mynen / en daermen het een joer graeft de diepte van een mans lenghte / op die selfde plaetse vindemen binnen drie ofte vier jaren weder Diamanten / die daer teleken weder aen groepen, men vindt somtijdts Diamanten van 100. ende 200. Mangelijns en meer: maer seer wepnigh. Waer is noch een ander steen / diemen heet Topasio, welcke van coleur by naer den Diamant gheliick is / doch is doncherder / ende is van minder estimatie: men vinter wel die van groote valeur zijn in hare qualiteyt / werden ock ghegraven als de Diamanten / op veel plaetsen van Indien. Daer zijn ock witte Saffiezen en Robynen diemen altemets qualijck kan upt de Diamanten onderscheyden / dan die vande goede ende geer pernienteerde Juweliers en Diamant-slippers ghesien ende ghoozdeelt werden. Men vint op veel plaetsen van Indien een materiael by naer als Bergh Cristael / evenwel en is gheen: want men in Indien ghen Cristal en heeft / noch op gheen plaetsen van Ozienten ghevonden werdt; dese materiael wert ghenaemt Berylo, heeft wepnigh differentie van't Cristael / wozt veel ghevonden in Cambayen, Pegu, ende Seylon; sp maken daer veel dinghen af / als Pater Nosters / Signetten ende andere dupsent curieusheden die sp aende Christenen verkoopen ende ock selfs ghebzupchen.

Waer de Diamanten groepen en wat swaerte booz den Coningh zijn.

Waer de fijnste Diamanten ghevonden worden, ende waer sp coop comen.

Plaetse daer men veel Diamanten vindt.

Wat de fijne ende slechte Diamanten ghelden worden.

Bastaerde Diamanten die men vindt.

Topasio / den Diamant seer ghelijck maer swaerder niet.

Verscheyden Cristaen.

Waer de Diamanten ghevonden werden.

Dat 86. Capittel.
Van de Robynen, Spynellen, Granaden, Esmeralden, ende andere edele ghesteenten.

DE Robynen zijn veelderley / ende die beste zijn / diemen heet Carbunckels / welcke zijn de Robynen die ouer de 25. Quilaten passeren / welcke wenigh ofte seer selden ghevonden worden; De beste Robynen die de beste coleur en wateren hebben / heetmen in Indien Tockes, welcke zijn ghelijck die Carbunckelen: daer zijn ander diemen noemt Ballax, welcke zijn wat minder

Onderscheyt der verscheyden Robynen welcke de fijnste zijn.

minder van prijs als die eerste / zijn van coleur rosachtigh : daer zijn ander ghenaemt Espinellas ; die hebben de coleur vierachtigh / dese zijn minder gheestimeert als die twee andere soorten : want en hebben die rechte wateren vande Robynen niet. Daer zijn oock Robynen op veel ander manieren / mit vinter die wtachtigh zijn / welcke sommighe Diamanten ghelijck zijn / als boven gheseyt is, andere zijn van coleur smeranet / ofte bynaer gelijck witte Kriecken die rijp zijn ; men vint Robynen half wit half root / sommighe half Robijn half Saffier / en noch andere dupsent diuersche soorten, d'oorsaecke daer van / is als dat inde Steenroosen ofte Bergben daer sy groeyen / in haer eerste coleur wit / ende daer naer wechsende door de hitte vande Son ghecureert en tot perfectie en rypigheyt ghebracht ; ende als sy recht volcomen rijp zijn / dan zijnse van coleur root gelijck die Carbunckelen en Tockes / hagen verhaelt : ende set ghebreechende vande rechte rypigheyt / en datse te vroech werden upt ghegraven / zijn hare coleuren van diuersche manieren ende gelijckenisse / als boven verhaelt ; ende al wat sy minder zijn vande rechte roodigheyt vande Tockes, zijn minder van prijs en valeur / ebenwel naer dat sy schoon en perfect zijn / worden ghecht en gheestimeert een iegheliek in zijn qualitept. De ghene die half Saffije en half Robijn zijn / die de Indianen noemen Nilcandi, welck is te seggben / half Saffier en half Robijn / is daerom dat die Robynen ende Saffyren groeyen altemael in een Rootse / waer van sy dickwils een malcanderen half een en half ander ghevonden worden. De Robynen werden vande Arabyers ende Persianen ghenoemt Lacut, ende vande Indianen Manica. De Saffyren zijn tweederleyp te weten / van coleur donckerblau / en d'ander lichtblau ; die Iacinten, Granaden, ende Robassen, zijn oock soorten van Robynen / doch seer weynigh ghecht ; die Indianen heetense geel / en tijtarnate Robynen / en alsoo voorts naer datse van coleur zijn. Dese Iacinten, Granaden ende Robassen zijn in soo grooter menichten / in Cananor, Calecut, en in Cambayen, soo datmen die op alle merct by gheheel Corgias, elcke Corgia zijnde 20. stupvers / ende gheven die Corgia om een cruyen begeert / en is te verstaen vande clepnste estimatie niet als de Robynen / doch is oock een vande pzerieuste steenen naer de Diamanten ende Robynen. De Robynen / Saffyren / ende die andere ghenaemde steenen / groeyen ende worden ghevonden inde Rootsen als Diamanten ; comen upt Calecut, Cananor, ende van veel plaetsen van't landt van Bisnagar, ende die meeste uyt het lant van Seyloa, welcke wel van de beste zijn : maer die van't landt van Pegu werden voor de fijnste ghecht / al waerder seer veel zijn. De Esmeraulden / die de Indianen heeten Pache, ende de Arabyers Zamarut, dese en zijnder ghen in gheheel Indien / hoe wel men sept datter sommighe ghevonden worden / maer weynigh / en seer selden : werden daer veel ghebracht van Cayro upt Egypten, dienen oock seer Oxentales : dese werden in Indien veel ghecht / om dat daer weynigh zijn ; Van Spaensch Indien wordender oock veel ghebracht / ende veel ghevoert naer het landt van Pegu, al waer sy seer ghesteren werden en veel gestimeert / so datter veel Venetiaenders (die derwaerts getrocken zijn met Esmeraulden / en die ghewissele aen Robynen) rijck niet ghewordeu zijn / om datmen alhaer de Esmeraulden liever heeft als de Robynen ; alle dese voorsepde ghesteenten werden oock veel ghebruyckt inde Apotekerie ende Medicijnen. Die Turkoysen worden ghevonden in Persien by groote menichte / ende comen altemet in Indien over Ormus by hondert ponden teffens / te weten / met aerde met al : werden in Indien weynigh ghecht : want die Indianen en Portugesen en bzaghense niet veel / maken daer weynigh werck af. De Jaspe is seer veel in't landt van Cambayen, maer van weynigh estimatie ; sy maken daer in Cambayen Schattelen ende Cappen af / is van coleur graen ghelijck die Esmeraulden. De Crysolites ende Amatisten zijn veel in't Eylandt van Seylon ende Cambayen, en in Ballagatte. Den steen ghenaemt Alakecca, weert oock genaemt Bloet-steen : want stemptmetter haest het bloedt / ende ander steenen diemen noemt Melck-steenen : want is goet voor de vrouwen om melck ofte sorch te ghe-ven ; dese en dierghelijcke steenen zijnder in grooter menichten in Cambayen ende Ballagatte, en bzenghense tot Goa te coop ; sy maken daer Pater-nosters / Signetten / Ringen en ander dupsent curieusheden af / werden veel ghecht : want een Singnet van dusdanighen steen ghelden twee ende drie Pardauwen't stuck ; Men vindt in Cambayen oock seer veel Alambre ofte Barnsteen / waer van sy oock veel Ringhen ende Paternosters / en ander dierghelijcke dinghen maecken / wozde veel gesteten. Daer zijn oock Steenen diemen by de Portugesen Olhos de Gato heet / tis soo veel te seggen als Catten ooghen (welcke die Agato (s) om de ghelijckenisse die sy daer van hebben / en zijn vande selfde coleur ende fatsoen ; comen upt Cambayen : maer de beste upt Seylon ende Pegu ; worden weynigh naer Portugael gebzacht / want en zijnder niet seer gestimeert / ende oock om dat sy meer in Indien gelden als in Portugael : want de selfde Indianen houdense in grooter weerde / pzintgelijck die Chynen / al waer sy veel gehoort en beter gecht en vercocht werden als eenige ander gesteenten. De Indianen segghen dat dese steen oo pzoyzitept en virtupt heeft eenen te conserveren inde rijckdomme diem sy beste ende heeft / ende datse niet sal vermijnderen : maer wel vermeerderen. De Seysteen die de Portugesen noemen Pedra de Cevar, wozt in Indien op veel plaetsen ende seer veel gevonden ; Die Indianen seggen / so wie datse ghebruuct dagelijcks een weynighsken in't eeten / datse een onderhout inde jeucht / sonder wesen van out te krijghen / waer door de Conijnghen ende groote Heeren van Indien ghebruycken daer potten ende boten af te doen maken / om haer eeten in te hoken / om / so sy ghelooben / hare jeucht daer met te onderhouden.

Robynen die half Robijn en half Saffije zijn / ende hoe sy van coleur zijn.

Verscheyden soorten van Robynen.

Plaetsen daer Iacinten ende Robassen te beel zijn dat men 20. oft meer of minder Corgias coope.

Waer de Robynen ende Saffyren ghenoemt worden / en welck de beste zijn.

Waer de Esmeraulden gevonden / ende hoe sy bevonden worden.

Dat 87. Capittel.

Vanden steen Bezar, ende andere teghen feniju.

DE steenen diemen noemt Bezar, welcke comen upt Persien / vant Landt ofte Pzovincie ghenaemt Carassone, ende oock van andere plaetsen van Indien, groeyen

Waer de Turkoysen met menichten ghevonden en verhandelt worden.

Waer de Jaspis / Crysolites ende Amatisten meest groeyen.

Steenen die goet zijn voor bloetstempen ende hoe men sach te verstaen.

Veel Barnsteen in Cambayen.

Den Agatsteen / in Duyts Catten ooghen ghenaemt / comt upt Cambayt Pegu ende Seylon.

Steenen sonder lenge dierupt die den Agaet hebben soude.

Hoe de Bezar steenen in Schapen ende Bocken magen wassen.

groepen binnē inde Maegh van een Schaep ofte Bock/ en is ghewassen op een dun stroohen / t'welche in't midden leyt / al waer den steen om groept / alsmen dickwils by experientie het strohen daer in vint; den steen is seer slecht ende glat van huyten; van coleur donckergroenachtigh. Dese Bocken worden vande Persiaēn ghenoemt Pazan, waer om heeten den steen Pazar; ende de Portugesen gheoorlooft Bazar ofte Besar; ende de Indianen Pedra do Bazar, welck is so veel als Wert-steen: want Bazar onder de Indianen is te bedupden Merckt ofte plaetse daermen alle oorlooghe spijsen veyl hout ende verkoopt; om die selfde oorsake hebben alhaer het meeste ghelt Basaucos, ghelijck oft men wilde seggheu Merckt-ghelt. Dese steen Bezar is seer rosselicken / ende wert veel ghebruyckt in Indien teghens alle venijn ende crancheden / en wert meer gheacht als eenighen Cenhoorn in Europa: Want is seer ghexperimenteert / ende oorlooft tot grooten pryse verkocht; hoe datse grooter ende swaerder van gewichte zijn/ hoe sy beter zijn ende meer dierupt hebben; die ghemeenen zijn van drie vier ende vijf oorlooven ghewichte / som min/ ander meer. Werden oock veel naer Portugael ghebracht ende veel ghe acht. Die plaetsen daerse meest gevonden werden is als boven/ in Persien/ ende oock in't Eylandt ghenaemt Insula das Vacas, ofte t'Eylant vande Koeyen; leyt voor Aende mont vande ingaunck van Cambayen, dicht bpde custe/ alwaer die Armaden vande Portughesen dickwils gaen eenighe verversschinge halen/ ende hooren veel vande Schapen ofte Bocken/ al waer sy dese steen Bezar veel in vinden. Desghelijcks in't landt van Pan, by Malacca, worden oock veel ghevonden; in't selfde lant van Pan vintmen een steen binnen inde Gal van een Vercken/die welcke houden in meerder weerden teghen alle venijn ende crancheden als den steen Bezar; De Portughesen heeten die Pedra do Porco, dat is: Verckens steen; werdt veel in Malacca verhandelt; sy is van coleur claer rootachtigh / ende bitter in't smaken / ende in't tasten als Fransche Seep; alsmen die wil gebruycken/ en iemant te drincken gheeft / soo werpenmen die in een cop met water / ende latent also een wepnigh staen / ende alsdan trechtense weder upt / soo salt water bitter wesen / ende repnighen alle venijn datmen in't lijf heeft/ als by experientie dickwils ghebonden is ghewest. Den steen Bezar is hert als steen: maer van ghewichte lichtmen presumeert dat dese steenen graenen inde Maegh vande Bocken ende de Galle vande Verckens; door dien upt vande trupderen die dese dieren eeten inde wepden daer sy gaen / ghelijck wp vande Reynosseros ghesept hebben / aenghesien dat sy alleenlick op de boven genoemde plaetsen groepen ende op andere plaetsen niet/ daer dese beesten oock zijn. Inde stadt van Vizabado, in't landt achter Goa, van Ballagatte, woxt ghevonden een steen die de Arabyers noemen Hagararmini, ende vande Portugesen Pedra Armenia, ende om datter oock veel ghevonden werden in Armenia, soo worden se in't gemeen alsoo gheheeten; is blauw/ ende trecht wat naer claer groen; De Mooren besighen die veel inde purgatien ende teghen andere siecten. Behalven dese voornoemde steenen / soo zijn daer noch veel soorten van ghesteenten/ soo edele als teghen venijn ende andere crancheden/ ende van veel propertepen ende virtupten/ ende om dat sy wepnigh bekent ende verboert worden / hebbe alleenlick mentie ghemaeckt vande ghene dienen dagheliicks verhandelt ende overal vervoert werden en bekent zijn.

Waer de Bezar steenen in Schapen ende Bocken magen wassen.

Redenē waerom dese steen Bezar ghenaemt is.

Den Bezar steen tegens venijn ende andere quaden beter dā een hoop goudts geacht.

Plaetsen daer veel Bezar steenen gevonden worden.

Costelijcke steenen in Maleckas Gallen ghevonden.

Gebruycken der selver/ oock hare crachten. tot wat dienste ghebruyckt mogen.

Misbruyck waer door dese steenen in der Heydenen Schapen ende Gallen gevonden worden.

Ghebruycke der steenen Hagararmini/ waer die ghevonden worden/ oock dan sijn waerdye ende bitrupt.

Dat 88. Capittel.

Een cort verhael ende instructie vande Diamanten, Robynen, Esmeraulden, Peerlen, ende andere edele ghesteenten, hoemen sal verstaen die selfde te recht te kennen, ende rekeninghe maecken om die te waerderen op haren rechten prijs ende valeur, &c. Ten eersten vande Diamanten.

Hoemen de Diamanten by den synen verschilt ende dichter kennen can/ en wat reden als men de Diamanten sendē.

Jnden eersten soo is te verstaen dat den Diamant de Coningh van alle edele ghesteenten is / ende dat door oorsake om datmen die verkoopt by het ghewichte / ende heeft sekere dickte daer sy meer ghewrocht wert: want soo sy meer heeft en deurste niet/ ende min hebbende kannen verstont sien ende bekennen; by welcke dichte al staet sy inden rinck / kannen sien ende reserveren hoe veel dat sy weeghe / luttel min of meer; ende upt den rinck wesende/ so weeghe men die/ om also met sekerheyt te waerderen die valeur vanden selfden Diamant. Men vindt oock eē antijcke memozien/ waerinne ghesch yeven staen de pryssen vande steenen/ te weten/ een Quilaet tot soo veel / twee Quilaten tot so veel/ ende dpie Quilaten, &c. ende so voorts vervolgende van alle pryssen ende ghewichten: ende om datmen doen dagheliicks soo niet en handelde met coopen ende verkoopen/ als heden daegs/ so wast altoos nodigh zijn memoziael by sich te draghen / en is te verstaen vande pryssen vande perfecte ende schoone steenen sonder fauten ofte maculen: want wesende onsuyver ofte hebbende eenighe fauten ofte letsels/ soo ist qualijck die te waerderen / door oorsake vande letsels ofte fauten dienen daer in vint. Men vint somtijts groote Heeren ende Princen / die weten willen d'oorsake van soo grooten valeur / als die ghesteenten gheven / en dit heeft anders gheen aentwoort / dan daerom datmen die alsoo coopt ende verkoopt: want alle dinghen en is niet meer gheacht dan daermen die om coopt ende verkoopt; ende oock soo is daer rekeninghe ende reden / de reden die daer toe zijn / dat soo een Diamant van een Quilaet alleen ghelt vijftigh Ducaten / hebbende goede perfectie, dese selfde reden is daer dat een groote steen ofte Diamant maest gheldet 30 ende 40. dupsent Ducaten / hebbende groote ende perfectie naer advenant; ende die ghesteenten/ so cleyne als groote/ dienen tot noch toe verkocht heest / en hebben nopt soo verre ghewest dat sy upt hare rekeninghe zijn pryss vercorst zijn ghewest; ende om wel te mogen waerderen die groote Diamanten / is nodigh te weten/ te determineren wat een Diamant gheit van ghewighte van een Quilaet alleen/ ende een Robin dienende om de selfden Diamant te accompangeren/ desgelijcks een Esmerault noch min noch meer / ende wel ghedetermineert hebbende hoe veel quaet dat hert doet/ die fauten ende letselē en vuylicheyt die den selfden Diamant sonde moghen hebben/ ende het selfde afghenaghen inden pryse gelijc als reden is te waerderen Diamanten/

Hoemen de groote Diamanten/ ende andere ghesteenten/ oock de Robynen/ Esmeraulden/ ende andere sal waerderen.

Robynen/

Robijnen/ Esmeraulden/ Ozientaelsche/ van wat groote die souden mogghen wesen. Wy sullen eerst stellen vande Diamanten: want die ander worden naer den Diamant ghewaerdeert/ende sullen verclaren de perfectie die sy hebben moeten.

Wat perfectien dat perfecte stucken van Diamanten hebben moeten.

Den Diamant die in als perfect is/ moet van laveur wesen dat den bovensten tafel soo groot is dat twee tafelkens van't lavenr vande syde maecken een tafel van boven/ ende dat het schijnsel van't lavenr/ van't onderste vande Diamant die byde daer van een tafel van boven maekt/ ende moet in als diep wesen nae advenant/ en die tafelkens van ter sijden moeten hangen naer die tafel so veer als die Pavillionen ende Tenten hanghen naer den appel/ wesende vande gheele diepte/ ende moet een wepnigh meer lanckwerpigh als vierecant wesen/ en dat niet meer/ dan datmen effen can komen welcke die lenghte is ende die breete/ ende moet wesen sonder eenighe fauten vande hoecken en canten/ en alle die diers hoecken schaepachtigh en suyver/ en hantgoede waters/ crustalijnen ende doorluchtigh claer/ datmen niet en can merckten dat hy naer eenigen coleur treet/ ende dat sy niet dryewigh van water is/ dan claer ende suyver; ende vinde de Diamant met alle dese perfectie/ ghelt veer wel wpftigh Ducaten/ wesende van een Quilaet: maer om dat men dese perfectie wepnigh vinde/ ende wepnigh persoonen verstaent hem/ so sullen wp stellen dat een Diamant van goethept ende perfectie naer die ghemeene giftinghe van ghewichte van een Quilaet ghelt 40. Ducaten/ ende hier mede sullen onse rekeninge maken/ ende hebbende een clepn ofte groote Diamant/ ofte van wat ghewichte/ goethept ende quaethept dat hy soude mogen wesen/ so mattmen eerst concidereren ende weten wat dat hy weeght/ ends alsmen y niet en can gheleghen/ so maetghy bp u selven concidereren naert oogh/ende set hem altoos op wepnigher ghewicht als u duncht dat hy mach weghen/ op dat ghy altoos seecklerlick moeght waerderen ende binnen veelen blijven ende hebbende ghedacht van dat hy soude mogghen weghen/ soo houdt dat in u mantuyte/ ende sult seggghen aldus:

Ofmen in ghebroken ghetalen handelen sal om Diamanten te waerderen.

Exempel in's waerderen der Diamanten van ongeheelen ghetalen.

So dat een Diamant waer die een Quilaet woegh/ ende hadde wateren als dese/ en waer soo perfect/ ofte hadde die fauten minder op respect als dese/ ofte dat hy hadde eenighe onbeuche ofte onduechte gheljck als den Diamant soude mogghen wesen/ende concidereert wel wat dat soude mogghen ghelden een Diamandt/ wesende van qualitept als dien ghy wilt waerderen/ ende dat sy niet meer en woegh als een Quilaet/ ende hebbende wel ghedetermineert wat dat hy soude mogghen ghelden/ eer op het minste als te veel: want het is beter dat ghy een dinck stelcop een pryss die het wel mach ghelden/ als op een pryss daer twyfel aen sonde hallen ofte het waerdigh is/ sult den pryss nu en mmmate houden als voorsept is/ ende sult wederkeeren tot het ghewichte die den Diamant weeght/ esp lutcel ofte veel/ ende sult het selfde ghewichte multiplicieren/ te weten/ doender noch eens so veel by/ te weten/ soo sp twee weeght/ sult nemen ander twee/ende multiplicieren met malcander/ ende seggen 2. maels 2. sijn 4. weeght het drie/ multiplicecht met andere drie/ ende maken 6. ende so voorts naer advenant/ so sultp alle Diamanten multiplicieren int ghewicht van wat ghewicht datse soude mogghen weghen/ ende nemen altoos noch soo veel daer by/ en multiplicereno met malcanderen/ ghelyck als ghesept is/ ende dat alsoo daer upt comt ofte dat die somme van sulcken multiplicatie belooft/ sult ghy multiplicieren met den pryss ofte t'ghelt dat ghy ghewaerdeert hebt dat sulcken Diamant weerdigh is/ wesende van een Quilaet/ ende dat als dan ghevonden weert van de leste multiplicatie/ dat is den selfden Diamant waert/ ende wesende dat in't ghewichte eenighe halve in comen/ gelyck of sy woegh 2½ Quilaten/ soo sult ghy die altemael in halve Quilaten maken/ welcke sijn wijf halve Quilaten/ ende sult seggghen wijf maels wijf sijn 25. ende dese 25. sult multiplicieren met den pryss dat een half Quilaet ghewaerdeert is/ en dat daer van procedeert is de waerdije van alsulcken Diamant: ende ofte salue waer dat den Diamant soo clepn waer/ dat het ghewicht van een greyn mit ofte meer daer in comt/ soo sultp alle die ghewichten reduceren in greynen/ ende multiplieren als boven/ en dat dan ghewichte pryssedeert is de waerdije van alsulcken Diamant als ghy wilt waerderē ofte waerdeert: Exempel/ daer is een Diamant die weeght twee Quilaten/ welcke is van sulcken qualitept dat wesende van een Quilaet/ soude 40. Ducaten weert wesen/ende wesende van een half Quilaet/ 10. Ducaten/ende van een greyn 2½ Ducaten. Nu/ om te weten wat dese Diamant van 2. Quilaten weert is/ soo sultp seggghen 2. maels 2. sijn 4. dese 4. sult multiplicieren met 40. Ducaten/welcke is die waerdije/ wesende van een Quilaet, so comter 160. Ducaten/ welcke is den pryss van dese Diamant van 2. Quilaten. Als ghy mi hebt een Diamant/ welcke weeght 2½ Quilaten, dat sijn wijf halven/ sult seggghen/ wijf maels wijf sijn 25. dese 25. sult multiplicieren met 10. comt 250. Ducaten/ aen dat den halven Quilaet cost 10. Ducaten/ dat is den valeur van 40. Ducaten een Quilaet, so coumt den Diamant van 2½ Quilaet te ghelden 250. Ducaten; wesende nu dat een Diamant weeght 7. greynen/ sult seggghen 7. maels 7. sijn 49. dese 49. sult multiplieren met den pryss dat een greyn comt te costen/ welcke is 2½ Ducaten/ soo comt te gelden een Diamant van 7. greynen 122. Ducaten. Op dese manier soo nemmen altoos weten wat een Diamant waerdigh is/ als ghy de pryss van een Quilaet ghedetermineert hebt/ende daer naer per ghewicht vande Diamant die ghy waerderen wilt/ als by dese exempelen verhaelt is/ ende sult alsoo met grooter facilitept u rekenninghe maecken. Daer sijn nu somtijdts Diamanten die maculen ende fauten hebben en onsuyver en onperfect sijn/ ende en ghelden sulck gheen 40. Ducaten/ sijn van minder pryss naer dat die fauten/ feilen ofte onsuyverheyt luttel ofte veel sijn/ en moghen gheldeu een Quilaet 36. 35. 34. ende 30. Ducaten/ ofte eenigen anderen pryss/ naer datmen bevindt dat die fauten hem hinderlijck sijn. Op dese manier soo ist qualick ende moeplicken te weten wat een halve Quilaet ofte greyn soude weerdt wesen/ ende sult aldus doen: Soo wanneer ghy ghedetermineert hebt die waerdije van een Quilaet, naer dat u duncr dat den Diamant soude mogheu'gheldeu/ ende dat in't ghewichte vande selfde eenige halve Quilaten ofte greynen in quamen/ soo moet ghy eerst weten de

Diamanten die by den ghewichte van een Quilaet ghelden 40. Ducaten.

Diamanten in't waerderen der Diamanten als sy ghecn Quilaten maer seeker greynen wegen.

Onderscheyt ende suyverheyt der ghequaste Diamanten.

valeur

Onderscheyde der waerdyen van Diamanten als sy Quilaet/ halve Quilaten ofte grepen weghen.

valeur wat hy soude mogen gheven/ wesende van een Quilaet, ende maken dan u rekeninghe dat het vierendeel van sulcken prijs is de waerdye van een halve Quilaet, soo is dat wanneer een Quilaet gheit 40. Ducaten/ soo gheit een halve Quilaet 10. Ducaten/ ende een grepn derde half Ducaet; want vier grepnen is een Quilaet: gheit het Quilaet 36. Ducaten/ soo gheit een half 9. Ducaten/ ende een grepn 2. Ducaten ende een Testoen/ en soo voorts naer advenant kunnen weten van alle Diamanten/ van wat qualiteyt die souden moghen wesen. Dese selfde rekeninghe moetmen oock met die dunne Diamanten/ Robynen ende Esmeraulden/ die van meerder prijs zijn/ als wy hiernaels sullen seggen; soo is te weten/ so een Robijn is van sulcken qualiteyt dat hy mach acompangeren een Diamant van een Quilaet gheit 70. Ducaten/ ofte datter zijn die in't ghewicht acompangeren van een halve Quilaet ofte grepnen/ so moetmen zijn rekeninghe maken met halve Quilaten ofte grepnen/ ende is u altoos noodigh den prijs van een Quilaet, ende sult weten dat het vierendeel van 70. Ducaten gheit een halve Quilaet, ende het vierendeel van dat een halve Quilaet comt te kosten/ dat is den prijs van een grepn/ ende sult alsoo u rekeninghe maecken naer den prijs op dese selfde manier vande Esmeraulden/ elck naer zijn prijs ende ghewicht. Daer zijn nu sommighe Diamanten die dun zijn ende hebben een groote schijnsel/ de welcke gheven meer dan sy weghen/ ende minder dan sy schijnsel hebben/ hebbende een Diamant een gantsche dunne tafel ende wat leechs/ hebbende boven zijn perfectie in't lavenr gheleyck als wy seggen vande dicke Diamanten die perfect van tafel/ syden ende hoecken zijn; Dese sulcken Diamant gheeft een schijnsel van twee/ ende weeght maer een/ waerom hebbende het schijnsel van wat groote dat het soude moghen wesen/ wesende boven gewassen en in perfectie/ ende onder gheheel dun/ soo morghop altgot u rekeninge maken/ wesende onder dun/ dat sy die helft minder weeghe als sy schijnt/ ende is dat sy eerst onder niet gheheel dun is/ sal meer weghen: maer t'ghewicht en doet hem gheen profijt; ende hebbende die tafel boven clepnder/ ende die syden grooter/ so sal sy ooch meer weghen: maer het ghewicht en comt niet te profijt/ ende morgh't altgot u rekeninghe maecken dat sy de helft weeghe van dat sy schijnt/ ende wesende van onder niet gheheel dun/ sal meer weghen: maer het selfde ghewicht en is hem van gheender weerden: ende hebbende die tafel clepnder/ en die hoecken ende syden groot/ soo sal sy ooch meer weghen/ maer t'ghewicht en comt nieuwers toe te goet/ ende morght altoos u rekeninghe maecken dat het meer die helft weeghe van dat het toont: want eertmen concerteert ende bereyt/ so salt ghenoech verliesen van dat het meer weeght; ende soo daer waren Diamanten die de tafel groot hadden van buyten van sulcken farsoen/ ende de canten clepn/ dese en sal niet half weghen gheliick sy wel schoont/ en daerom en is sy niet te ghinder/ dan als die canten seer veel te clepn waren. So daer een Diamant waer onder gheheel dun/ ende boven ghelaureert/ ende hebbende die andere perfectie als dat behoort/ is weert/ wesende van een Quilaet alleen 70. Ducaten/ ende hebbende eenige fauten ofte maculen/ een yegelick

Waerdye der Robynen die den Diamanten op haer ghewichten verselschappen moghen.

Hoemen de Esmeraulden waerdeert.

Onderscheyde der waerdyen van Diamanten/ ende haer waerdering.

Wanneer de Diamanten meer of meer weghen dan sy schijnen.

Hoemmen de rekeninghe maecken in't waerderen der dieper schijnende van de Diamanten.

mach considereren het quaet dat hem die fauten doen/ ende conforme van dien soo mach men die den prijs setten en waerderen/ en maken daer naer zijn rekeninge gheijck als van die dicke Diamanten/ hoende altoos zijn rekeninghe vande helfte van't ghewicht dat hy schijnt te hebben/ te weten/ soo hy schijnt te hebben 2. Quilaten, maecken die rekeninghen van een Quilaet, ende soo hy thoont te hebben drie Quilaten maecken de rekeninghe van seg grepnen/ welcke is die helft: ende soo in't ghewicht comen eenighe halve Quilaten/ so sult ghy besien den prijs die het gelt/ wesende van een Quilaet, ende hoe veel dat het die halve comt/ ende hier mede u rekeninghe maecken als vozen verhaelt is by de dicke Diamanten ende inde grepnen/ desgelijcks: want daer en is anders gheen differentie als inden prijs: want een perfekten ende supperen dunnen Diamant van een Quilaet gelt ende is weert 70. Ducaten/ ende also in meerder ofte minder ghewichte naer advenant/ etc.

Hoemmen de ghebrecken der ghewichten van beter schijnende Diamanten waerdeert sal.

Dat 89. Capittel.
Vande Robynen.

Remerckinge hoemmen de Robynen te waerderen.

SO wanneer ghy hebt een Robijn om te waerderen/ die ghelaureert is tafels gewijs/ ende dat sulcken Robijn dient om te acompangeren een Diamant vande selfde ghewichte ofte Quilaten/ ende so veel Quilaten inde coleur/ en so wanneer dat sy heeft 24. Quilaten inde coleur ende perfectie/ gheijck alst Gout van 24. Quilaten/ soo ist voor seker dat hy syn is ende goet. Den Robijn en vertooptmen niet by ghewichte/ ende dat om die swille dat hy gheen dichte en heeft: want veel maecken die dun voor simelickheyt/ ende om haer beter te komen om den gront ofte bladen daer onder te legghen/ ende mach oock wel dun wesen/ maer niet al te veel dat het hem eenighe let sel doet. Soo een Robijn gheheel ende gantsch perfect waer/ so inde coleur/ supperheyt/ dichheyt/ in't lavenr ende farsoen/ gheit 100. Ducaten: maer daer zijnder weynigh die gheheel perfect zijn/ principalick als sy groot zijn/ hebben altoos eenige fauten ofte besmettinge die bedeckt zijn en verborghen/ en ander diergheijckē: ende die de rechte perfectheyt heeft daer recht verstant af/ daerom soo sullen wy stellen/ om onse rekeninge te maken/ dat een Robijn/ die in ghemeen verthoontinghe ghehouden werdt voor perfect en goet/ is weert 70. Ducaten/ waer mede sullen onse rekeninghe maken. Soo dat wanneer een Juwelier ofte Steen-snijder een ander onderwerpt van een Robijn/ die welcke hy niet by hem en heeft/ dan alleenlick segt aldus: daer is een Robijn vande groote die mach acompangeren ofte ghesellschap houden een Diamant van so veel Quilaten/ ende heeft soo veel Quilaten van coleur/ waer voor den anderen ghenoech verstaet wat coleur ende groote dat hy heeft; hebbende in een Robijn ofte Robynen tafelen ofte ongheslepen/ ende sult die waerderen/ ofte wilt weten wat die gheiden/ sult by u selven considereren ende seggen aldus: soo daer waer een Robijn die niet grooter en waer/ en alleenlick dienden om te acompangeren een Diamant van een Quilaet/ en dat sy van sulcken coleur/ supperheyt ende qualiteyt als dese groote/ ende dat sy hadden die

Op wat manier niet te waerderen de Robynen waer dese selfde eygheue te Diamanten.

fauten

fauten naer respect als dese/ wat soudese gelden/ ende wel gheconsidereert hebbende dte qualitept/ goethepdt/ ofte quaethepdt/ ende fauten/ hoe veel dat het abateert/ ende den pzijs gheſtelt hebbende dat hp ſouden moghen gelden/ weſende om te acompaengeren een Diamant van een Oullaet; dese pzijs houdt in u memorie/ ende beſter oen Robyn wel wat groote dat hp heeft/ ende wat ghewichte van Diamant/ met die ſtelle diepten dat hp ſoude moghen acompaengeren/ ende oock oft ſp noch plat ende ongheſlepen is/ conſidereert hoe veel dat ſp af ſal moeten gaen in het ſlijpen/ ende van wat groote dat ſp ſal blijuen naer datſe ghelaueert is/ hebbende aldus ghedetermineert/ ende wat ghewichte van Diamant dat hp mach gheſelſchap houden/ ſoo ſulop nemen noch ſoo veel ghewichte/ ende multipliceren dat met het ghewicht dat ghp ghevonden hebt/ dat het ſoude gelden acompaengerende een Oullaet/ ende dat daer van pzocedeert/ dat is de waerdije van alſulcken Robijn/ in ſomma dat wanneer ghp ghedetermineert hebt wat ghewichte van Diamant dat hp mach gheſelſchap houden/ ſult u rekeninghe maken ghelijck als oft een Diamant waer/ ende dat pzocedeert van het ghewicht/ ſult met den pzijs multipliceren/ het welcke ghp bevindt dat gelt ghelelſchap houden/ een Diamant van een Oullaet alleen. Die Robynen die ongheſlepen zijn/ ende ghroen Tafels mogghen werden/ is te verſtaen/ dat wanneer ſp beter alſoo ongheſlepen zijn/ alſſe ghelepen ſoude weſen; Deſen ſaemen conſidereen den pzijs naer den Diamant/ dient hp mach ghelelſchap houden/ ende die hooghte ofte diepte van de Steen/ ende daer naer die colueur ende goethepdt/ ofte quaethepdt/ ghelijck als het valt/ ende maecken daer naer zijn rekeninghe ghelijck als vande Tafelen/ ende ghelepen/ ende van die Diamanten; Daer zijn oock Diamanten die en zijn ghroen farſoen van Tafels/ ende hebben oock farſoen voor eenighe Juweelen/ ghelijck als zijn die puncten dzie Hartigh/ Harten/ ende ander dierghelijcken ladueren/ om die fauten daer upt te doen/ ende wozden alſoo ghewracht om die ghewichte ende groote te houden/ weſende een van dese perfect op zijn manier/ en gelt niet als die Tafels: want hebben dickwijls te veel dicken onder/ het welcke pzofijt: maer en is tot gheenen ghebeel ende gantz dun onder/ ende weſende de van boven alle andere perfecten in als/ ſoo veel waert als een Tafel die dick is/ met zijn gheheele diepte/ het welcke is ſes en veertigh Ducaten/ weſende van een Oullaet/ ende hebbende van dese eenighe/ ſult daer met handelen als met de ander/ te weten/ ſult conſidereren wat dat ſo ſoude mogghen gelden/ weſende van een Oullaet/ ende maken daer naer die rekeninghe ghelijck vant de ander als voozſept is.

Dat 30. Capittel.

Van de Orientaelſche ende ouden Esmerauden: want die vande Eylanden van Spaenſch Indien en is noch niet ghereſolveert oft ſy fijn zijn ofte niet.

DIe oude Juweliers ſeggen ſoo veel alſmen vonde een Esmerauld die perfect waer in als/ te weten/ van coleur/ ſuyverhepdt/ farſoen/ ende dickte/ dat hp weerdich ſoude weſen ſoo veel als dzie Diamanten/ het welcke naer onſe rekeninghe weſen ſoude 100. Ducaten/ ende ick ghelooue wel dat het waerachtigh is; Waer tot noch toe en iſſer noyt ghevonden die in als perfect is gheweeſt/ noch groot noch clepn; Wen vinter wel die perfect zijn/ te weten/ van colour ende farſoen: maer van ſuyverhepdt ende claerhepdt niet een: want hebben altoos eenighe vertſchepdt van binnen/ ghelijck als groen crupt/ ende dierghelijcken/ waeromme ſullen wp om onſe rekeninghe te maecken/ ſtellen als dat een Esmerauld in ghemeen verhoontinghe/ eſtimatie/ ende perfecthepdt/ ghelt tachtentigh Ducaten/ weſende van de groote dat hp ſoude moghen ghelelſchap houden een Diamant van een Oullaet alleen: want al iſt dat hp eenighe groenecrupden van binnen in heeft/ alſſe niet te veel en zijn/ wozdt al even wel wooz perfect ghewaerdeert/ hebbende alle andere perfectie die ſp behoozt; Hebbende nu een Eſmerauld ofte Esmerauden om te waerderen/ het ſp ongheſlepen ofte een Tafel/ is eerſt noodich te conſidereren die groote/ ende wat ghewicht ofte groote van een Diamant dat hp ſoude moghen ghelelſchap houden/ ende daer naer ſoo beſter die fauten ofte goethepdt dien hp heeft/ ende aenmerckt wel wat dat eenen alſulcken Esmerauld ſouden weert weſen/ als hp niet grooter en waer als een Diamant van een Oullaet/ ende dit wel ghedetermineert hebbende/ ſoo ſulop u rekeninghe maecken ghelijck als met die Robynen/ welcke is te nemen het ghewicht vande Diamant/ daer ghp hem bp vergheleken hebt/ ende multipliceren dat met noch ſoo veel/ ende dat daer van pzocedeert/ multipliceren met den pzijs/ die ghp die een Oullaet ghewaerdeert hebt/ ende dat daer van comt is de valeur van alſulcken Esmerauld/ ende op dese manier ſulop doen met alle Esmerauden die ghp waerderen wilt/ het ſp groot ofte clepn/ goet ofte quaet/ altoos wel conſidererende die fauten/ quaethepdt ofte goethepdt die hp ſoude moghen hebben/ ende naer dien hem waerderen/ ende den pzijs ſtellen/ ende ſoo daer halue Oullaten ofte greynen in het ghewichte (van de Diamant/ daer ghp hem bp ghelijckt) waer/ ſoo moet ghp u rekeninghe maecken met halven ende greynen/ als van de Diamanten ende Robijnen/ hier voozen verhaelt is. Wanneer ghp wilt waerderen eenighe ghelteenten/ is u noodith goede opſicht te hebben/ ende conſiderens ſoo het Diamant is/ van wat water/ ende farſoen/ ofſe al zijn diepten heeft ofte niet/ ofſe onſuyver is/ of eenighe fauten en de ſtanten zijn/ oft in het labeur/ ende wat ſchade ende abatement dat het hem wel doet/ ende waerdije ende pzijs van de perfectie op dat ghp niet en dwaelt in het ſetten van de pzijs/ ende wat dat hp ſoude moghen ghelden/ weſende van een Oullaet/ om alſoo daer naer u rekeninghe te maecken als verhaelt is. Soo het een Robijn is/ aenmerckt wel van wat groote dat hp is/ en wat ghewichte van Diamant dat hp mach acompaengeren/ ende ſet hem altoos in minder

Hoe veel dat een perfecte Esmerauld waerdich is.

Hoe veel dat een ghemeene Esmerauld waerdich is.

Wat Robyn voor perfect ghewaerdeert werden.

Wat dat men een Esmerauld waerderen ſal tegheen een Diamant.

Justificatie ofter greynen in een Diamant waren/ ſoomen die tegheen de Esmerauden rekenen ſal.

Waerſchuwinghe in't waerderen vande Diamanten.

Weſentlijckheyt vande Robynen.

groote als in meer / op dat ghy niet bedrogen upt en comt / en conciderert wel wat coleur dat hy heeft / oft hy eenighe Cassidonie heeft / oft onsuyver is / oft hy duntis / oft eenighe andere fauten dien hy mach hebben / oft hy eenighe ghebreken heeft in t'labeur / ende wat schade ende abatement hem die fauten moghen doen / inde prijs van de perfectie / ende inde groote en ghewicht van de Diamant / die hy mach ghesellschap houden / ende besiet dat ghy hier met in en dwaelt: want soo ghy hier in dwaelt / salt altemael faelgeren. Desghelijcks inde prijs te setten / wat dat hy soude moghen ghelden / wesende van de groote / om een Diamant van een Quilaet ghesellschap te houden / om alsoo u reeninghe te maecken van de ghewichte die sy meer ofte min soude moghen hebben. Dat ick van de Robynen segghe / moetmen ock verstaen vande Esmerauden / diemen heet Orientaelsche / noch min noch meer op die selsde manier. Waer zijn ander roode ghesteenten / diemen Espinellen noemt / en andere van diverschesoorten / ende van dese zijnder sommighe soo perfecht in haer qualiteyt / dat sy die Robynen verghelijcken / ende is te verstaen vande goede ende beste / daer zijn ander diemen heet Espinellas da Rouca nova, ofte nieuwe Roosse / sommighe hebben die coleur van Robasten, andere treffen naer die coleur van Iacijnten, ende ten is niet ghedetermineert / oft het rechte Spinellen zijn oft niet / ende die goede Juweliers en houden die voor gheen Espinellen: maer dat het Robasten en Iacijnten zijn / en soo doet dat sy die Spinellen verghelijcken / waerom die Steen-sippers ende Juweliers / willen te verstaen gheven dat het Espinellen zijn / om datmen haer het satsoen beter betalen soude / waerom sijse policeren met polijsel van Spinellen. Dese Spinellen in het policeren zijnt Spinellen, ende inden coleur Robasten en Iacijnten, ende daer zijn veel Robynen om wel ghepolisseert en ghesleepen te wesen / is noodich dattmense policeert met het polijsel van Spinellen. Wanneer daer waer een Spinelle ofte Spinellen vande oude Roosse die in haer genero en qualiteyt goet zijn / ende perfecte wesende een wel ghesleepen Tafel / ende perfecte in als / ende dat hy soude moghen ghesellschap houden een Diamant van een Quilaet / soude weert wesen 40. Ducaten / ende hebbende eenighe letsels ofte ghebreken aende perfectie / een peghelijck mach conciderere wat schade ende abatement dat het hem mach doen inde prijs / ende daer naer alsoo zijn reeninghe maken / als vande Robynen. Die Ballayssen werden ock by ghewichte verkocht: maer niet om die te reckenen als van de Diamanten en Robynen: maer men maecktse die reeninghe eenmael naer t'ghewichte / te weten / den besten Ballays diemen mach vinden / wesende van een Quilaet / mach weert wesen 10. Ducaten / ende hebbende eenighe letsels ofte ghebreken / soo inde coleur als van d'ander perfectien / is van minder valeur naer datse zijn: maer wesende perfecte als ghesleept is / ghelt 10. Ducaten / ende 2. Quilaten 20. Ducaten / van 3. Quilaten 30. en alsoo naer advenant / naer die groote ofte clenote / ende ghewicht dat sy sonden moghen hebben / ende hebbende eenighe fauten / een peghelijck mach conciderere wat hy weerdich soude wesen / wesende van een Quilaet / ende maken als dan zijn reeninghe cuckelijck / als verclaert is.

Waermen wel achte sal moet ghy t'waerdeel vande Robynen.

Wesentlijcke dinghen by de Espinellen.

Coleur en gedaente van de Espinellen.

Waer voor dat de Juweliers de Rasgien houden.

Wanneer een Spinelle waert is die een Diamant van een Quilaet ghesellschap houdt.

Het endt op wat manier de Ballayssen verkocht werden.

Dat 91. Capittel.

Van de Orientaelsche Peerlen.

Die Orientaelsche Peerlen zijn beter als die van Spaensch Indien / ende hebben ock avantagie inden prijs: want geben min / ende hebben beter glants / en zijn claerder en schoonder / ende die van Spaensch Indien zijn donckerder en bodder van coleur / alle int ghemeen / daer wozden ock wel sommighe ghevonden / die die van Portugaels Indien ghcen avantagie en gheven in schoonticheydt: maer sijn seer wepnigh: maer om onse reeninghe te maecken / sullen alleen setten die beste ende goede Peerlen op eenen prijs. Een Peerle die in als perfecte is van water ende glants / en schoonticheydt / en sonder putgiens / en van satsoen wel ront / ofte ghelijck een Peer wel ghedraept sonder rompelen / ghelt wel / wesende van een Quilaet in't ghewicht / een Ducaet: en hier met sullen onse reeninghe maecken ghelijck als met die Diamanten / Robynen / ende Esmerauden / ende soo die eenighe fauten in die wateren / claerheydt / satsoen / ofte dat hy eenighe putgiens ofte andere ghebreken heeft / een peghelijck mach conciderere hoe veel dat het hem schadet van de perfectie / ende naer zijn goetheydt ofte quaetheydt moetmen hem zijnen prijs setten / ende hebbende die prijs ghestelt / salmen besien wat dat hy weecht / ende als dan zijn reeninghe maecken / ghelijck als vande Diamanten / Robynen / ende Esmerauden / noch min noch meer / ende soo daer eenighe ghereghen ofte stroeten Peerlen waren / te weten / aen een Wijsrigh / ofte Leetens ghewijs / is noodich datmense wel beziet: want daerder veel zijn / en moghen niet altemael ghelijck zijn / ende wesende die groote die beste / ende die ander naer advenant is goet: want met die goetheydt van de grooten mach wel passeren die quaetheydt van de cleynen: maer als t'contrarie is soo is het quaet werck. Waer mede ghenoech is voor die daer lust toe heeft / om alsoo te dienen tot een memorie / ende die reste dat daer aen soude moghen faelgeren / tot meerder claetheydt ende kennis / moghen haer alsoo beraden met die rechte Juweliers ende Diamant-sippers / die daer in ervaren zijn / ende connen haer alsoo lichtelijcken met dese instructie behelpen / om hem niet al t'eenemael te betrouwen / op die gheen die alsoo den meesten prijs ende haer opghen baet soecken / etc.

Onderscheyt tusschen de Peerlen van Spaensch Indien ende van Portugaels Indien.

Hoe dat het reeninghe maken sal toegaen.

Opmerckinghe dat alle Peerlen niet anderen moghen zijn.

Dat 92. Capittel.

Van sommighe ghschiedenissen in Indien, den tijde mijnder residentie aldaer, &c.

Inde maendt van December An. 1585. zijn gecomen inde Hoede ende het Eylandt van Ormus, vier Engelschen / die welcke quamen van Alleppo uyt Syria.

1587

Suria, al waerse gheromen waren upt Engelandt/te weten / te water door die Estrecho, van Gibraltar tot Tripoli, een See-stadt ende Haven in het lande van Suria, al waer alle coopmanschappen gheloost ende gheladen werden / en van daer te lande verdoert naer Alleppo, het welcke zijn neghen dagh reysens / ende in Alleppo ressideren die Cooplieden van alle Natien / als Italianen / Franssoysen / Engelschen / Venetiaenen / Turcken / ende Joozen / een peghelijck in zijn gheloof ende Wet / op ertrupt van de grooten Turck; alhier wert grooten handel ghedreven / overmidts dat van hier gaen alle jaren twee Caffylen, dat is: een Armade van volck en Camuellen / die naer Indien / Persien / Arabien / ende alle die omligghende contreyen repsen / ende haren handel dryven van alle waren / soo in't opzeghen als in halen / als ick op een ander plaetse ghemeert hebbe. Die van dese voorseyde Engelschen waren toe gemaeckt / van de compaengie van de Engelschen in Alleppo, om te besien of men in Ormus konste eenighe saecken cor maken / om alsoo alhaer haere traffijcque ende handel te dryven / gheljck als die Italianen / te weten / die Venetiaenders boren / die in Ormus Goa, ende Malacca hare Factooren hebben / en dryven eenen steercken handel / soo in ghesteenten / Peerlen / als in andere waren ende Specerien van het landt / het welck alesamen ouze landt naer Venetien ghevoert werd; Een van dese Engelschen hadde voorseyde noch eens in Ormus ghewest / ende goede instoxmatie van als mede ghenomen / op welcke doet sy als Laecken / Saffraen / alderhande glasen / ende cleyne treenepe / als Spieghels / Messen / en dergheliicken tuych / te vaeren van alle cleynicheyt daermen souden mogen verdieren / ende voorwaer dat dese coop-manschappe wel goet gelt weliep / niet tegen staende was maer een bedruysel om op haer geen opsicht te hebben; want hare principaelste intentie was om een groote partije Edele ghesteenten te coopen / als Diamanten / Peerlen / Robynen / etc. waerom brachten een groote somme van gelt ende Goet / ende dat niet sonder groot schade te lijden / en daer door in perijckel te comen; alduis in Ormus wesende / hebben hare winckel op gheset / ende begonnen te vercoopen / het welcke siende die Italianen die alhaer hare factozije hebben / als gheseyt is / bzeesende op soo verre als dat dese Engelschen / dese nael haer daer wel bevonden / vermeerderen / het welcke souden wesen tot haer grooten achteeel ende verlies; Hebben derstont ghesocht alle difficultijde sulcks te belletten / waer toe zijn ghegaen by den Capitepn van Ormus, met namen Don Gonsalo de Meneses, seggende: hoe dat haer Engelschen ghecomen waren in Ormus, die welcke waren ghesonden om het landt te bespien / ende daer en boven dat het Ketters waren / waer door en stont niet te lijden / datmense soudenlaten gaen om te examineren ende te castigeren / tot exempel van anderen: De Capitepn die de Engelschen goet-gunstich was / door dien dat een van de Engelschen die daer te vooren gheweest hadde / hem sommighe giften vereert hadde / waeromme en heeft daer niet in willen verstaen haer te onderzoecken; maer heeftse ghescheept met alle haer goederen in rustobio est goeder bewaringe / in een Schip dat naer Goa souden varen / ende heeftse gesonden aen den Vicorey, als dat hyse aldaer soude onderzoecken ende examineren naer zijn goet duncken / al waer ghearriveert zijnde / worden in de ghevanckenisse ghesmozpen / ende een cerssten gheexamineert oft goede Chzistenen waren / ende overmidts datse qualijck ende seer wepnich Pozturgees conden spzeecken / dan twee van haer spraken goet dupts / om dat se sommighe jaren in dese Landen verkeert ende ghehandelt hadden / waerom haer wozden ghebzacht eenen duytschen Jesuyt / natureel van Bzugge in Vlaenderen / die alhaer by de dertich jaren ghereseideert hadde. Deselfden ginck haer onderzoecken ende bichten / waer inne haer devoite soo wel wisten te doen / dat sy ghelabsolveert werden boor goede ende Catholijcke Roomsche Chzistenen / doch ghehouden voor suspect om dat sy vzeemdelinghen / namelijcken Engelschen waren / ende oock die Jesuyten blaesden haer de oozen wal seyghende: dat mense souden ghevanghen naer Pozturgael senden / ende dat sy haer souden willen gedevoiren Jesuyten te werden / waer mede haer belooften upt te houden van alle lasterinahe / moozden / ende opspraeck. Ende de oozsaecke dat haer die Jesuyten baer soo sterck toe persuadeerden / was om dieswille dat den duytschen Jesuyt het secreet van haer verstaen hadde / van de groote somme ghelts die sy by haer hadden / om die somma in haer clauwen te crijghen: want haer eerste beloste ende Voto van haer oozden / is malo te procureren de welvaert ende bermeerderinghe van haer oozden / het comt van waer het comt / ende hoe wel dat die Engelschen hier gaens teghen streden / ende teghens waren / seyghende: dat het haer ghelegentheydt niet en waer / niet te min bzachtent soo veer dat een van haer / het welcke een Schilder was / die alleen inde compaengie van d'ander Engelschen ghecomen was om't gheselschap / om eenighen soztruyn te soecken: maer niet van de compaengie upt ghesonden. Dese eensdeels door vzeese / ende eensdeels door noot / liet hem ghesegghen / ende heeft het woozdt ghegheven van Jesuyt te wozden / ende hoewel dat sy wisten dat dese niet ten besten en hadde / nochtans om dieswille dat het een Schilder was / die haer wepnich in Indien te becomen zijn / ende sy hem groote schicken van doen hadden / om haer Kercke te vercieren / ghelijck sy meenden om niet / dat haer anders groot ghelt kost / sulcks van Pozturgael te doen comen / waren blijde / met hope dat sy d'ander oock noch souden crijghen / met alle die pzuyp van het ghelt / In somma marcksten desen Schilder Jesuyt / al waer sy sommighe daghen was / en gaven hem ghenoech te doen / ende beweisen hem groote eere ende goede tractatie / ende dit alles om alsoo de ander te locken: Die ander die bleven in het ghevanckenis misstroostich / om dat sy niemandt en verstonden / noch verstaen wozden dan seer wepnich; Ten lesten werden haer gheseydt dat haer; Neerlanders by den Aertz-bisschop woonden / dat sy die souden doen roepen / waer mede sy haer seer verblijden / ende beden my ende noch een ander duyts bloden / dat wy haer eens wilden comen spzeecken / dat wy verstondt beden / al waer sy het ons met weerenden

Beschrijvinge van Alleppo ende de coopmanschappen alhaer.

Hoe dat den Engelschen van de Coopluyden van Alleppo naer Ormus ghesonden waren.

Beschrijvinge van veyle Engelschen in Ormus.

Wat oorsaecke dat de Engelschen van de Jesuyten niet en werden ghedoodt.

Hoe dat de Engelschen van de Jesuyten bedrogen waren.

Wat de Jesuyten en Chzistenen alles bedreven om de Jesuytische leer.

Gheen wonder dat de Jesuyten soo wijdt ende breedt in de werelt zijn.

Engelschen komen in de Italianen onder de Engelschen aenden Capitepn van Ormus.

Hoe hoogh-moedich de Capitepn was.

Hoe de Capitepn met bedreyghinge om de Engelschen aende te tasten.

d'Engelschen werden van Ormus naer Goa gesonden ghevanghen.

Die ghevanghen versoecken met borghtochte los te comen.

ooghen claerlijcken / alle de materie van stuck tot stuck / ghelijck als gheseydt is / ende dat moghelijck wesende / wy haer wilden behulpich wesen / om uyt die ghevanghenis te raken op borgh / ende soomen op haer yet wist te segghen / sy wilden altoos de rigeur van de Justitie onderdanich wesen / ende haer verantwoorden / ende soomen anders vondt / meer dan dat het reysende Coop-mannen waren / die haer profijt van coop-handelinghe sochten / datmense dan soude castigeren / hier mede zijn wy van haer ghescheyden / ende hebben haer ghetroost met beloften / ons best te doen / in somma vercreghen soo veel van de Aertz-bisschop / dat hy by den Viçorey ginck onse supplicatie over gheven / ende heeft hem soo verre ghepersuadeert / dat hy daer in consenteerden datmense soude los laten / ende haer goet weder gheven / mits dat sy souden borgh setten van 2000. Pardauwen / uyt het landt niet te reysen tot dat daer anders in voorsien ende geordineert was; Met dit bevel hebben terstont eenen Borgher / een van de principaelste ghevonden / die terstondt borgh bleef voor die 2000. Pardauwen ende die Enghelschen gaven hem inde handt 1300. Pardauwen in gelt / ende om datse niet meer in ghereet ghelt seyden te hebben / betrouden haer / om dieswille dat hy sach die menichte van de koopmanschappen die sy hadden / waer mede hem t'allen tyden noodich wesende / wel mede meenden te voldoen; Hier mede gheraeckten die Engelschen uyt die ghevanghenis / ende hueerden een huys / ende begosten haer winckels voor te doen / soo dat sy veel aftrecks hadden / ende gheraeckten terstondt in groote kennisse: want respecteerden altoos die Edel-mannen / ende principaelsten die sy haer coopmanschappen vercochten / doende groote courtosie ende vereeringhe / waer mede gheraeckten in grooten credijt / ende van een yeghelijck bemint / soo dat haer een yeder groote gunste toe droech / ende in als gheern ghefavoriseert souden hebben / ende bewesen ons int particulier groote vrientschap / om wiens wille haer den Aertz-bisschop altoos veel goets bewees / ende een goet herte thoonden / het welcke sy oock wel wisten te vergelden met offeren van presenten / hoe wel sulcx van hem noyt yet ontfanghen wert / noch nimmermeer van yemandt anders giften ofte gaven heeft willen aenveerden; Desghelijcks hielden haer seer Catholijcks ende devoot / hoorende alle daghe hare Missen / met hare Pater-nosters in de handt / in somma dat sy in soo goeder reputatie waren / datter niemant quaet oogh / en dat min is / quade ghedachten op hadden / het welcke die Jesuyten gants niet aenen stondt / om tot haer voornemen te comen / waerom niet af en lieten haer verveert te maken / met desen duytschen Jesuyt / datmense soude naer Portugael seynden aenden Coninck / en datse souden in haer Clooster begheven / sy wildense van als bevrijen / en dat hy haer sulcx adverteerden als vrient / ende dat hy sulcks voor seecker wist / sulcks in secreet by den raedt ghesloten te wesen / en datmen alleen wachten naer die Schepen van Portugael / ende meer andere dusdanighe propoosten / om haer vreese aen te jagen / ende haer meeninghe ten effecte te brenghen: Die Engelschen en dorsten haer niet wel af segghen / dan seyden datse noch wat wilden vertoeven om haer beraet te nemen / waer-

Op wat borgh-tocht dat sy uyt de ghevanghenis verlost werden.

Hoe sy haer voor de Enghelschen in groote credit raeckten.

Hoe wat minnelijck de Enghelschen ... [illegible]

Die ander aensoeckinge van de Jesuyten.

mede lieten de Jesuyten op goede hope / ghelijck als my den eenen / ende principaelsten Enghels-man / met namen Iohan Nhubers selfs dickwils ghecclaert heeft / dat hy niet en wiste wat beghinnen / om hem te verlossen van dese quellinghe / int eynde hebben onder haer gheresolveert / haer weght te packen ende te ontvlieden / ende hebben heymelijck door goede vrienden / haer ghelt gheemployeert in ghesteenten / waer toe was een van haer een Steen-snyder / ende alleenlijck om sulcken affecten niet ghecomen; dit aldus ghesloten wesende / en hebbent niemandt dorven openbaren / noch en betrouden ons soo veel niet toe / hoe wel dat sy ons alle hare andere secreten ende aenslaghen gheopenbaert hadden / in somma zijn op een Pincxter dagh ghevaren uyt vermeyen / drie mylen van Goa, aen de mondt vande Revier / op een landt ghenaemt Bardees, met veel ghelaet van spijsen ende dranken / om dat men gheen quaet vermoeden en souden hebben / latende haer huys ende winckel met sommigh goedt dat noch over ghebleven en onvercocht was / ende eenen duytschen jonghen die wy haer beschickt hadden / om haer goet ende huys waer te nemen; Dese was in huys ghebleven / sonder oock yet te weten vanden aenslagh: aldus wesende in Bardees, hadden sy haer een Paramar, welcke zijn die Indiaensche Boden / die de brieven inde Winter van d'een plaets op de ander draghen / de welcke sy daer toe ghecocht hadden / ende om dat tusschen Bardees ende het vaste landt maer een cleyn ende half droogh Revierken is / zijn daer over ghepasseert / ende alsoo over landt deur ghegaen / sonder datter oyt meer daer naer tydinghe af ghehoort is / doch vermoeden dat sy in Alleppo ghecomen zijn / alsmen daer naer wilde segghen / maer gheen seker heydt daer af en was; Haer meeste vertrouwen was / om dat den eenen ende principaelsten van haer / Iohan Nhubers, was yet ervaren inde Arabische Tale / welcke deur alle die landen ghebruyckt werdt / oft ten minsten verstaen is: want seer ghemeen over al ghesproken werdt / ghelijck by ons het Fransoys; Die tydinghe comende in Goa, was daer een groote tumulte ende murmuratie onder het Volck / ende wy wel dapper verwondert: want veel vermoeyden dat wy daer raedt ende daet toe ghegeven hadden / ende den borgh heeft terstondt het goedt beslaghen / dat daer noch ghebleven was / welcke mocht bedraghen in als 200. Pardauwen / ende heeft terstondt het gelt dat hem die Enghelschen ghegheven hadden / met dit ander van het goet overghelevert / ende die reste is hem vande Viçorey quijt ghescholden; Die dese vlucht vande Enghelschen meest speet / waren die Jesuyten / om die proye die sy hier deur verloren / die sy meenden seker te hebben / ende den duytschen Jesuyt quam by ons vraghen oft wy daer yet af wisten / segghende: dat hadde hy sulcks ghedacht / dat hy zijn dinghen wel anders bestelt souden hebben: want seyden dat hy eens van haer in handen hadde een sack met 40. duysendt Venetsianders / (elck Venetsiander doet twee Pardauwen /) ende was tuden eyndt van haer ghebanckeruts / ende dat sy hem altoos goede hope hadden ghegheven / om zijnen wille te voldoen / op welcke beloften hy haer 't gelt weder gaf / het welcke sy anders soo licht niet weder

t'Vertrecken vande Enghelschen ... Jesuyten ...

Op wat dagh ... de Enghelschen ontvloden.

Beschrijvinghe van een Paramar.

Waer op ... vande Enghelschen meest ... hadden.

Wie dese vlucht vande Enghelschen meest speet.

weder ghecreghen souden hebben/ofte moghelijck noch mochten/gelijck sy selfs mondelinge verclaerden/ in somma seyden dat sy nu eerst verstondt dat het Lutersch ende kettersch waren/ ende meer ander diusent blasphemien die sy van haer seyde. Die Enghelsman die Jesuyte geworden was/hoorde dat sijn ghesellschap ghesterckt waren/ endestemde dat men hen met soo goede tractaete beghost te doen/ alsoo men hem in d'eerste met dede/ heeft beroupt ghecreghen/ende ghelijck als sy noch ghen belasten ghedaen hadde/ ende geraden wesende dat sy daer weder souden opstaen/ dat hem niet en souden gheweert hupten het Clooster sijnen cost te winnen/ ende oock dat hem die Jesuyten teghen sijnen danck niet houden en conden/ aenghesien dat sy op hem niet en wisten te segghen. Soo heeft sy het ganss af ghesapdt/ dat sy ghenoech sin en hadde om in het Clooster te wesen/ ende hoe wel sy alle haer meerstichepdt deden om hem daer in te houden/ is daer opghegaen/ ende heeft hupten het Clooster een hups ghehuert/ ende sijn Winckel opghestelt/ in somma heeft ghenoech werck ghecreghen/ ende is daer in het leste ghetrout met een Meskine ofte Dochter/ aldaer ghebozen/ soo dat sy sijn neringhe gemaeckt heeft/ sijn soden alsoo te residereren; Dan desse Enghelschen creegh ick seer bpe de tsamen alle/ dan alle die weghen/ handel/ de Ormus, ende alle die ghestichtenisse ende ghenoten oppmanne/ die sy in haer voyagie over landt onder houden/ ende aande plecken ende steden diese doen trecken/ ende sint desen Enghelschen ende haer ghestichtenissen sijn daer noch meer eenighen Enghelschen ofte bpeendelinghen in Indien over landt ghecomen/ dan alleenlijck Italiaenders/ die het meu/etc.

Op dese selfde tijdt sijn in Goa ghecomen/ van het Eylandt van Iapan, in compaengie vande Jesuyten/ dese Paters ende Conings kinderen/ en waren ghelooft ghelijck Jesuyten/ en boven die wijsen/ sestien jaren out/ende waren in ceremonie daer instellinge van de Jesuyten/ naer Portugael te varen/ om Alsoo groot profijt/ pryvilegien/ ende wijsheyts voor die Jesuyten te verwerven/ welcke alleen haer intentie was/ ende bleven in Goa tot het jaer 84. en voeren doen naer Portugael/ ende soo voorts naer Spaen/ al waerse vande Coningh/ ende alle die Spaensche Heeren/ met grooter eeren ontfanghen werden/ ende met giften ende gaven beschoncken/ het welcke die Jesuyten al naer Paus/ al waerse verruyplen groote pryvilegien/ ende libertepten/ ghelijck als sy inde beschrijvinghe van het Eylandt van Iapan eerstdaegs verclaert hebben; Sijn voorts door heel Italien/ als Venetie, Mantua, Florencia, ende alle d'ander plaetsen ende heerlijckheyden van Italien/ al waerse over al groote eere/ en dat deur die groote sentasie ende wonderen/ die de Jesuyten van haer pu blicqueerden/ in somma sijn met dese selfde triumphen weder gekeert naer Madrid, al waer sy vande Coningh met groote eerbiedinghe/ haren afscheydt quamen nemen/ met groote recommandatien aen de Vicerey, ende alle Capiteynen ende Regierders van Indien; sijn weder van Lisbonen ghescheyden/ ende Schepp ghegaen het jaer van 86. ende quamen in het Schip van San Felippe. het welcke op dte wederom reys naer Portugael ghenomen werdt/ van Capiteyn Dzaeck; Sp quamen naer langhe ende quade reyse tot Moçambique, alwaer het Schip sijn tabunghe nam/ van een Schip ghenaemt San Lorenço, dat daer ghescheel masteloos in ghecomen was/ gaende van Indien gheladen naer Portugael/ alwaer het selfde Schip ghestelt wozde/ ende om dat den tydt verloopen was/ om naer Indien te comen/ soo nam het selfde Schip San Felippe, die last van dit Schip San Lorenço, ende werden onder weegh ghenomen/ als ghesept is/ van de Enghelschen/ ende was het eerste Schip dat opt vande voort van Portugaels Indien ghenomen hadde ghewees/ het welcke die Portugesen op veel bedupdenisse upt lepden/ om dat het Schip naer den Coningh van Spaengien ghesonden was. Kerrende weder tot die Peyaen ende Jesuyten van Iapan, sijn des jaers daer naer weder ghecomen in Goa, met groote blijschap: want men hadde se al op naer voor verloren ghereeknt/ ghemaen alle dzie ghetreet in Goa ende Hilde een Tabenen/ ofte Bpotaet/ op sijn Italiaensch/ waren vande cleeren die haer van de Italiaensche Heeren vereert waren/ quamen seer root/ende die Jesuyten met grooter pzesentie/ om dat het voor haer volbzacht was/ sijn ghebleven in Goa, tot dat die Monson ofte tydt quam van de vaert naer Chyna/ alwaer sijnse heen ghevaren/ ende soo voorts naer Iapan daerse met groote triumphe/ ende verwonderinghe van een peghelijck (als wel te pzesumeren is/) ontfanghen wozden/ tot een groot voordel/ende eere vande Jesuyten/ ghelijck als het woerck berupcht/ het welcke in Spaensch is laten upt gaen/ van haer voyagie/ soo te water als te lande/ ende hoe ende op wat manier datmense over al ontfanghen heeft/etc.

Anno 84. inde maendt van Junius/ sijn ghecomen in Goa veel ghesanten/ als van Persien/ Cambajen, ende vant de Samozijn/ welcke is dieuren Keyser noemt/ vande Malabaren, ende oock van de Coningh van Cochijn, ende onder ander saken wozden ghesloten eenen peys tusschen den Samozijn/ Malabaren, ende Portugesen/ welcke alroos heure doodt vpanden ghewees sijn/ midts sauden die Portugesen hebben een Fortresse/ op een seltere Haven/ ghelegen in de Custe van Malabar, ghenaemt Panane, is thien mijlen van Calecut, het welck verstondt te werck ghestelt werde/ ende marckten alsdaer een Fortresse met groote onroosten: maer om dat het al sandt is/ en konsten daer gheen vast fondament hebben: want het sonck al wegh/ soo datmen vondt het beste te wesen/ dte selfde weder te verlaten/ naer dat sy daer wel dzie ofte vier tonnen schadts verdaen hadden/ want en vonden daer gheen voordeel by/ daer pet te hebben met soo weynich profijt: want niemden hier mede te beschutten/ soo veer den Samozijn sijn woozt vpaen/ (gelijck sy veel voor een manier heeft/) dat sy als dan met dese Haven souden beschutten dat sy niemvers hadden waer upt te lopen/ ghelijck alst te vozen veel quaets gedaen hadde: maer stende dat den Samozijn onder

Wanneer dat sy eerst verstonden dat d'Enghelschen ketters waren.

Beschrijvinge vande Enghelschen Jesuyte die by ghetrout is/ ende het Cloosster ghegaen is.

Wat dese Jesuyten verrichtinghe ende repse over Lant van Ormus en Alleppo ghedaen.

Wat by onsen die Coninghs kinderen Jesuyten ghedaen te Goa gedaen sijn.

Wat haer comste daer quamen/ en wat Propositen sy trachten.

Wat datse in Spaengien ontfanghen worden.

Beschrijvinge dat deer Jesuyten plaetsen in Italien.

Dit voorseyde is upt Japangien weer herwaerts gegaen sijn die Indien.

Wat het wel pericullen dat sy in Mosambique quamen.

Wat het voor schip was dat in oost Indien gecomen were.

Op wat tijt datse naer in Goa ghecomen sijn.

Wat dese dyte gecleet waren als weer tot Goa quamen.

Haer reyse na China ende Japan.

1584. Dit dan een schrift vande van verscheyden den Gesanten tot Goa.

Verhael vande oneenigheyt tusschen de Malabaren ende portugesen.

Oorsaecke waer om dat de Portugesen d'begonnen soo vele Haven niet wel gelegen.

den Dupin al even wel ander Havens ende plaetsen hadde/ daer sy al het quaet upt deden datse mochten/ ende so veel als te vozen/ hoewel den Samozijn hem excuseerde sulex niet te weten/ ende dat hy ooch sulex niet en consenteerde te letten/ segghende: dat het Tee-roobers waren/ ende dat sy hem noch niemant ouderdanich en waren; Alle dit was de oorsake dat sy Panane wedet verlieten/ ende haer niet seer en betrouden op de Malabaren; want sy een vande rebellichste ende wzeedtste Naciën/ die in gheheel Indien zijn/ ende maken menighe repsende Wan bedozen/ ende die ghehuete Custe ende Tee te om haren wille onbepleit perículeus te repsen; Dooz welcke oorsake die Armaden vande Pozrugesen jaerlijcks in Goa toe ghemaecht wozden/ ende upt ghesonden/ alleenlijck am die Custe ende Tee bepitch ende repsbaer te houden/ ende ooch soo sonder sonder dat van dese Malabaren veel om sommighe plaetsen/ die met roobery ende steelen/ soo te Water als te lande groot quaet doen/ en onthouden haer op seekere plaetsen op de Terrant/ daer sy haer Havens hebben/ ende haren roof bzenghen en verbergen; wonnen in strop hupsichs op de Steen-roetsen/ en berghen die ontwoonbaer zijn; in somma datse niemant en can bedwinghen/ noch en passen op Samozijn noch op pemant; Dit dese Coobery is een Haven gheleghen twaelf mijlen van Goa sudtwaerts/ in't beghinsel van de Custe van Malabar, ghenaemt Sanguisco', alsoo er onthouden haer veel van dese bespringhery/ ende doen soo grooten quaet dat daer niemant voozby moozht varen/ ofte sy hadden daer schade af/ soo dat daer veel dagelijckschie clachten ende Vizorey quamen/ dien dien ghouverneerde met namen Don Francisco Mascharenhas, Grave van Villa Dorta, den welcken/ omt selfde te remediteren/ heeft ghesonden aende Samozijn dat hyse soude laten castigeren/ den welcken wederom ontboodt/ dat hy haer ghen macht over en hadde/ noch oenich ghebiedt: want sy niemandt ouderdanich en zijn/ ende gaf den Vizorey bzy oorlof/ dat hyse wilde castigeren naer zijn believen/ hem beloovende daer toe te helpen. Stende den Vizorey wat daer passeerden/ heeft een Armade toe ghemaeckt van 15. Fusten/ van welcken marchten oversten Capitepn eenen Edelman/ Neve vanden selfden Vizorey, met namen Don Iulianes Mascharenhas, ende heeft hem expresselijck bevel ghegheven/ eerst te looopen naer dese Haven van Sanguisco, en die selfde te assoseren ende inden ghronde vernielen. Met dese mrentie zijnse upt ghebaren/ ende comende voor de Haven van Sanguisco heeft den Admiraal raet ghehouden wat haer te doen stondt/ om dat Sanguisco een Eylandeken is/ gheleghen binnen die Custe: want die Reviet loopt daer rontom/ ende heeft veel Clippen ende bzoochten in't in ganen/ soo dat men met lergh warrt daer niet wel can aen gheraken/ in somma hebben ghecrdineert als dat den Admiraal souden met die helfte van de Fusten aen d'een sijde aen baren/ ende ozdineerden eenen Vice-admiraal met namen Iohan Barriga, die met de ander helfte aen d'ander sijde souden aen baren; Wie aldus ghecrdineert wesende/ heeft den Admiraal den voozsten aentre gedaen/ ende bevolen datmen hem souden volghen/ ende sa in afcroept tot aende stranr van het landt/ meenende dat sy hem terstont souden volghen: maer die ander Capitepnen welcke altemael jonge Edel-lieden waren ende onbedzeven/ begonsten crachten te erpghen/ wie erst ofte lest souden aengaen/ hier en tusschen is de bloet verloopen/ soo dat die een hier en d'ander daer/ so op Clippen als op bzoochten bliven sitten waren/ soo dat sy den Admiraal niet alleenlijck en consten te hulpe comen: maer noch achter noch voozghetaken. Den Vice-admiraal die aen d'ander sijde souden om baren/ als ghesept is/ en willen die ander Capitepnen niet onderdanich wesen/ segghende dat sy gheen Edelman en was/ ende dat sy beter waren als hy/ niet dese en dierghelijcke puntenis altoop die Pozrugesen aen sagghen/ waer mede over al ter meten comen/ hier mede bleven dese ooch onens/ ende en consten gants niet upt rechten; dit siende die Sanguiseus, die welcke hebbende hare hupsen ende woonplaetsen verlaten/ waren ghevlucht op die Berghen/ ende sagen van verre al het regiment aen/ ende siende dat alle Fusten bupten hier en daer op bzoocht saten/ sonder te mogghen in comen/ ende dat den Admiraal alleen op strandt op bzoocht was ghebleven/ sonder weer te mogghen af comen/ hebben haer verstout/ en zijn met eenen grooten hoop gheloopen op de Fuste vande Admiraal/ ende al boot ghesmeten/ behalven die het al swemmende ontgingen/ ende hoe wel dat den Admiraal hem wel mochte gesalveert hebben/ ghewilt hebbende: want een Slaef vanden selfden hem presenteerden al swemmende t'leven te berghen: maer en heeft het niet begheert: want sedert dat sy liever begheerden al vechtende te sterben met eeren/ dan het lijf te berghen met oneeren; heeft hem verweert ende wzomelijck ghebozchten tot den lesten toe: maer ghelijck alsse wel op hem waren/ hebben hem met kste om ghebzacht/ ende schoot afghehouwen/ in presentie van al die in d'ander Fusten waren/ ende stekent hooft op een Spiesse/ roepende met grooter spottinghe teghens die Pozrugesen/ comt hier u Capitepn weder/ tot haerder grooter schande ende abatement/ die op malcanderen sagen ghelijck upten. Dit leste zijn niet de bloet van daer ghesch epden/ eich zijnen werck verspzeydt van malcanderen/ ghelijck als Schapen sonder Herder/ ende zijn alsoo weder ghebeert/ niet dese kerffelijcke victozie tot Goz; Die Capitepnen werden terstont ghehanghen: maer sy gaben haren onschult/ en wozden in't leste weder toe ghelaten/ ende men bedzeef groote bzoetschepden om den Admiraal/ pzincipalijck vande Vizorey, om dat het zijn Broeders Soon was/ ende wozden seer beklaecht van een pegelijck: want wa's van alle Man seer bemint/ om zijn bzomtschept ende beucht/ ende die ander Capitepnen wozden van een peder ghelastert ende beschuldicht/ ghelijck alsse wel verdient hebben; Wen berepden terstondt te nemen andere Armade weder op een nieuw toe/ met ander Capitepnen/ wesende Admiraal Don Ieronimo Mascharenhas, Cosijn vande overleden Admiraal/ om zijnen doot soo hy meenden te wzeken; Dese zijn alsoer aen landt ghebaren/ en met ghemeynder macht op het lande ghesprongen: maer die Sanguiseus ghewaerschout wesende/ die op haer hoede waren/ hebben de vlerste ghenomen boven op de Bergen/ latende die Hupsen ende woonplaetsen die van strop zijn ledich: want met harr alsoer niet en consten volghen/ door die woestheydt; daerom hebben die Hupsen verbzandt/

ende

Malabaren zijn de rebelliste ende wzeedtste van Indien.

Oorsaecke waer om de Armade van Goa soo dickwijls toeghemaecht moet.

Beschrijvinge van een Slaef daer met dese Tee roobers houden.

Middel vande Vizorey om de Samozijn/ om zijn wetch te straffen.

Antwoordt vande Samozijn aende Vizorey.

Tee ontstinghe past 15. Fusten van Sanguisco.

Oorsaecke waerommme.

Verhael waer sy bleven hebbe/ door de Malaren/ om de Sanguisco te bespringhen.

Malabarische d'oorsaecke waerom datse niet upt gheresen hebben.

Twist tusschen den Vice admiraal en Capitepn.

Verschrickinge der inwoonders Sanguisco ende den Admiraal.

Den Admiraal wert schier ghedoot van sijn eyghen.

De Pozrugesen kosten schanden van Goa sonder Admiraal.

Verhael der saecke ontstaen.

Overwinninge van een vande Pozrugesen.

Verschrickinge vande Armade als sy de Armade of ghewaer de Fusten al upt ghesonden hebben.

ende die boomen af ghehauwen / ende over al gheraseert / met dese wijse sonder weder dan daer ghescheyden / sonder eenich menschy tersel te doen / etc.

Wanneer dat de Cochijnder eerste Tol-huys opgherecht werde / als hiervan ons ghescheide.

In dese selfde tijt soo hebben de Regierders van Cochijn, door veel vande Coninghy ende Vijsorey, beghinnen een Tol-huys op te rechten / tweelcke voor dier tijt daer niet ghe-weest en hadde / waerom sijn die inwoonders op ghestaen / ende soudense altemael doot ghe-slaghen hebben / die sulcks wilde beghinnen / waermede sijt weder dieren rusten / tot der tijt datmen den nieuwen Vijsorey uyt Portugael quam / met namen Don Duarte Menses, ende vergaederden alsdaer in Cochijn met den anden Vijsorey die heut het regiment over-leverden / hebben soo veel te wegge ghebracht / dat sy niet sortieren den Tol op gherecht heb-ben / ende die Burgheers daer in verwillighe / daerenmeer door bedwang als met wille / welcke Tol is tot groot profijt vande Coninghy door den grooten handel die daer gheschiet / om dat haer alhier altoos die Portugaelsche Schepen afveerdighen / met haer volle ladinghe alsse naer Portugael varen.

Een Tol koert door den nieuwen Vijsorey opgherecht.

Den nieuwen Vijsorey treft na Portugael.

Jn't selfde jaer inde maent van Septem-bertis ghecomen in Goa een Schip van Por-tugael / met namen Bom Iesus de Caranja, en brachten tijdinghe datter noch 4. ander Schepen op de weeck waren / met eenen nieuwen Vijsorey Don Duarte de Menses, waer mede de groote blijschap was inde ghheele Stadt / ende worden over al de Clocken ghebeyert / ghelijck altoos de manier is als d'eerste schip tot Portugael comt; Met dit Schip quamen sommighe Busschieters dat Neer-landers waren / welcke mp brieven brachten van de vrienden uyt het Vaders-lant / dat mp eenen goeden troost was; Corts daer naer inde selfde maent / quam een ander Schip bede rom-paengie / met namen Boa Viagen, waer in quamen veel Edel-lieden ende Crijgs-heeren / om den Coninghy in Indien te dienen / onder welcke was eenen Broeder van mijn Heere den Aerts-bisschop / met namen Roque da Fonseca, ende die ander principaelste Heeren waren Don Jorighe Tabal de Meneses, op-perste Baen-draeger van den Coninghy Sch-van Sossalo ende Mosambique, ende dat door ghedaen hadde; Ioan Gomes da Silva, voor-mende Capitepn van Ormus; Don Francis-co Mascharenhas, Broeder vande overleden Admirael; Don Iulianes Mascharenhas, die haelt is, den alsoen hadden ooch die Capitepnen van Ormus, ende door sijnen door Weer-dent verguist vande Coninghy aen desen sijnen Broeder Don Francisco, te weten / den tijdt van drie jaren / ende dat na date / dat die door hem ghepropedeert sijn / hare jaren uyt heb-ben / als wp op een ander vereleert hebben.

Wanneer dat de Schepen van Portugael in Goa ar-riveerden.

Wanneer dat de Schepen in Cochijn quamen.

Jnde maent van November sijn gecomen in Cochijn drie ander drie Schepen van de compaengie / ende waren hurten om het Ey-landt van San Lourenco gheromen / sonder Mosambique te nemen / waren met namen Santa Maria, Arceliquias, ende den Admirael ghenaemt / As Chagas, oste die vijf wonden; In dit Schip quam den Vijsorey Don Duar-te de Meneses, die welcke altoos ghewest hadde Capitepn van Tanger in Affrica, oste Berberyen, ende quamen alleen in het Schip Chagas over die 300. Soldaten en Cil-matten Orden veel waren om den Vijsorey te ghe-lepden / behalven die Boots-ghesellen ende Ter-volck / die over de hondert waren / ende had-den over de seven Maenden alder weghen ghe-weest / sonder landt te nemen van Cochijn; Die van Cochijn hebben den Vijsorey met grooter feest inghehaelt / in Cochijn wesende heeft terstont ghesonden aenden ouden Vijso-rey, dat hy't regiment soude overleveren / in handen van mijn Heere den Aerts-bisschop / om in sijn ausentie te regeren / ende dat om dat den Aerts-bisschop ende hy waren particulier vrienden ende bekenden: want hadden beyde ghelijck ghevanghen ghewest / inde groote slach ende neer-laghe van Berberyen, met den Coningh Dom Sebastiaen; Den ouden Vi-sorey heeft het terstondt overghelevert / ende is ghetrocken naer Cochijn, om met de selfde Schepen weder te reysen naer Portugael / als de manier is vande Vijsoreys: want en moghen naer haer regieringe in Indien niet blijven.

De Jncomste vanden Vijso-rey in Cochijn

Den 10. November Anno 14. is het Schip Caranja weder van Goa ghesepit naer Co-chijn, om alsdaer Peper te laden / ende ander coopmanschappen; ist dan waren alle de Fac-toiren naer Cochijn, om haer waren te schee-pen / ende als de Schepen afgheveerdicht sijn / comen weder na Goa alwaerse haer residen-tie houden; Met dit Schip is den ouden Vi-sorey met veel Edel-mannen ghevaren naer Cochijn, om dan daer na Portugael te reysen.

Wanneer 't Schip Ca-ranja weder van Goa ghe-sepit is.

Den 5. Februarij Anno 85. is den Vijso-rey Don Duarte de Meneses, ghecomen van Cochijn binnen de Stadt van Goa, al waer hy met grooter feesten ende triumphe is in-ghehaelt.

1585.

Op wat tijdt den Vijsorey tot Goa quam.

Jnde maent Aprijl van't selfde jaer / is mijn mede-gesel en dienaer handen Aerts-bisschop / met namen Berardo Burckeers ghebooren tot Hamboych / gherepst van Goa naer Ormus, ende van daer naer Bassora, ende dan daer over landt door Babilonie / Jerusalem / Damasco, ende Alleppo, (van waer mp twee Brieven sonde over landt / weder naer Goa,) met een Armenianen / in welcke mp relateerden het suc-ces van alle sijn repse ende voyagie / die hy ge-daen hadde met wenich costen / en luttel pe-rijckels / altoos met goet gesel-schap / ende seer vriendelijcken inde compaengie vande Caffylen; Van Alleppen is ghereyst naer Tripele in Su-rya, alwaer hy dout Schepen van Engelant / waer mede hy gherepst is naer Londen / ende alsoo naer Hamboych / twelck ick naermaels door sijn Brieven verstaen hebbe / dat hy daer met ghesontheyt gheaerdeert was.

Beschrijvinge vande repsen vanden Aerts-bisschop / Barcherts mede dienaer van Jan Huygh-chen / door den Bisschop / naer Hamboych.

Jnde maent van Augustus / quam tijdin-ghe ende Brieven over landt van Venetien / vande moort ende doot van mijn Heere den Prince van Oranjen / doorgeschoten menioze / ende ooch van Hertoghe van Alençon oste Anjou, ende t'huwelijck tusschen den Hertoghe van Savoyen, en des Coninghs van Spaengien Dochter.

Op wat tijdt diese tijdinge in Goa quamen inwoo-ners hanne Vijsey tregen.

Jnde maent van October / op den 10. dach is in Goa gecomen het Schip ghenaemt / San Francisco uyt Portugael / alwaer sommighe duytsche Busschieters op quamen / die mp brieven brachten van't Vaders-landt / van't over-lyden mijns Vaders Huych Joosts van Haerlem saligher, den eersten November is ghecomen in Cochijn, het Schip Sant Al-berco; Den eersten December is gecomen in

Wanneer het Schip San Francisco uyt Portugael met duytsche Busschieters tot Goa quam.

Cananor

Beschrijvinge dat d'aenkomste van 't Schip van S. Lorenço is oorsake dat veel volcx daer op gheslagen is.

Cananor, aende Custe van Malabar, het schip van San Lorenço, ende van daer naer Goa, brenghende meest al het volck cranck/ en waren daer over de 90 persoonen afgheslopen: want hadden groote miserie ende armoede ghepasseert/ sonder eenige plaetsen van lande te nemen/ende dart ghebraken noch. Scheypen vande compaengie/die met haer uyt Lisboen gheloopen waren/te weten/ het Schip Sant Salvator, ende den Admirael Sant Iago, daer noch ghen tydinghe af en was.

Eyt vande oomste van sommighe Italianen tot Goa.

In dese selfde tyt quamen sommighe Italianen over lande/ende brachten tydinghe van de doot van de Paus Gregorio, 13. dan dien name/ende den nieuwen ghekozen Paus/met namen Sixtus. Op de selfde tyt zijn de Scheypen weder ghevaren van Goa naer Cochijn, ende laetsts die Custe van Malabar hare ladinghe nemen/ende also weder van Cochijn afghevaerdicht naer Portugael/ inde maendt van Januarijs Anno 86.

1586.

Wanneer dat sy van Goa vertrocken van D. Iago vernamen.

Inde maent van Meye Anno 86. quamen bzeven in Goa vande Capitepn van Soffala, ende Moçambique, aende Viçorey ende Aertsbisschop van't verlies van't Schip San Iago, Admirael vande vloot die uyt Portugael geschepden waren/ het verleden jaer 85. daer bouen af gheseyt is/ haer verlies was op dese manier: Comende het selfde Schip met goet voorspoedich weder inde windt/ vande Cabo de bona Esperança naer Moçambique toe/ hebbende ghepasseert naer haer gissinghe/ghelijckuyen ghemeenlijck rekeninghe maecht alle perticule/ sonder nieuwers meer voor te schromen; Waeren oock also wel noodich/dat die Officieren vande Scheepen goede wacht houden/ ende hen niet te seer betrouwen op haer eygen wetenschap/ als dese beden/ het welcke principael oorsake was van haer verlies; Comende aldus ghesepit tusschen het Eylandt van San Lourenço, ende't vaste lande van de Custe dier naer Moçambique toopt/ welcke blijft aende slincker handt inde't Eylandt van San Lourenço, aende rechter handt/ soo is te verstaen/ als dat tusschen het Eylandt ende't vaste landt ligghen eenighe dzoochten/ diemen noemt de Indias, verscheyden van't Eylandt San Lourenço, differich Spaensche mylen/ ende van't vaste landt/ ten eventich mijlen/ teghen over die contreye van Soffala, op 22½. graden, aende suydtzijde vande Æquinoctiael, ende van daer tot Moçambique zijn noch 90. mijlē; Dese dzoochtē zijn meest van scherp ende louter Cozael/ dat seer scherp is/ te weten/van weerte-wit/ en groene coluer/ welcke seer dangereus/ ende wel reden is om te schouwen ende te schroomen/ gelijck oock alle die Piloten ende Stuer-lupden/ daer wel behooren goede sorge voor te hebben/ principalijck vande Scheepen van Indien: want alleen het gheheele Schip comt op haer handt/ ende wordt alleen door haer hooft ende raet ghereegeert/ en dat met erozes bevel vāde Conisghi/ darmen haer in gheender leyen manier en mach tegen spreken. Wesende aldus inde contreye/ ende naer gissinghe van alle die op het Schip waren/ by de dzoochten van Indias, soo heeft die Piloot de Sou ghenomen/ ende zijn reseninghe ghemaeckt/ als datse al voorby de selfde dzoochten waren/ende heeft bevolen den Schipper/ dat men souden alle sWard-seplen op hijssen/ ende bzy toe seylen de coues naer Moçambique, sonder eenighe schroomen oft te achter sien/ende hoe wel datter veel Boots-

Gheslagentheyt van de Kaffers de Indias.

Hoochte vande selfde.

Vermaninge tot de Stuerlupden van Indien.

Wanneer dat sy de Custe van Malabar verlooren.

gheselten in het Schip quamen/die oock haer Caerten ende instrumenten hebben/ensdeels om te leeren/ ander deur curieusheyt/ desghelijcx die ander Officierē/als Schipper/hoofd-Bootsman; dese altesamen sepden dat het beter waer/ datmen dit seylen wat op de randt liet ligghen/principalijck by nacht/ ende datmen goede wacht hielden: want de vondē dat sy die dzoochten noch niet ghepasseert en waren; den Piloot alleen seydent contrarie/ende om te bewijsen dat hy alleen de konst ende het recht hadde/ende gaet om zijn macht te ghebruycken/ ghelijck als altoos die Portugesen deur hoogaerdige haer meest verliesen/ om dat sy niemants raet en willen volghen/ ende onderdanich wesen: principalijck alsse cranck gebiet hebben; So gheschiedent oock met desen Stuer-man/ die en wilde niemandt hooren noch raet volghen/dan zijn eygen hooft/ waer om beval datmē sonde doen dat hy sepde/ dat alle d'ander niet met allen en wilden. hier op hebbende alle haer seylen inden top geset/ opt woest vande Stuer-man/ sonder meer om te sien/ ende voeren alsoo tot die middernacht/ met goeden windt ende baer-weer/ aldus varende met een donckere Maen/ zijn ghesepit nu doē op die dzoochte/ welcke was van soutere wit Cozael ende seer scherp/ende met die sucpe vande want ende baert/ so is het Schip deur midden ghesneden/ ghelijck oft met een Bijsm hadde ghewesen/ende bleven die lieden eē wijle overloopen van't onderste op de grondt staen/ende't ander boel te wete/ het bouenste/ wat boorts varende vande surpe/ is terstont oock dasl ghebleven/ ende die mesten of ghehouwen wesende/ was daer te hooren groote jammer ende herme/ dat den Hemel scheen te schueren: want daer quamē op het Schip/ (om dat het den Admirael was) wel die hondert persoonen/ ende by de bertich Vrouwen/en veel Jesuyten ende Monicken/ in somma daer was anders niet te doē als te bidden/ende abitu te segghen d'een tegen d'ander/ en vergissents te bidden/weenen en crijten/alsmen wel can denckē. Den Admirael Fernādo de Mendossa ghenaemt/ den Schipper/ Stuer-man/ ende noch ander 10. ofte 12. zijn metten eersten ghevallen in't cleyne Boot/het selfde beschermende met bloote Cappiterē/op datter niet meer en sonden in comen/ ende beloofden alle d'ander die int Schip bleven/dat sy maer wilden besien ofte pewers een plaets was op dese dzoochte/ daerse mochten eenige sabzijcke doen/vande sluycken van't Schip/ en eenich Schip-ken ofte schupt maken/om daer mede naer't vaste landt te varen/ ende hare lijden berghen/ maer mede lieten die van het Schip eenige hoope/doch wepnich; Dese aldus om varende/ ende mieuwers plaets vindende/ en dozsten niet meer naer't Schip baren/ deur vreese datmen haer het Boot niet en overvalden/ ende oock hadden wepnich hoop tot Schip eenich hulpe te crijghen/so hebbense ten laetsten raedt ghenomen naer landt te roepen/ hebbende eenige bosen niemmellaven/ en een vaetgien wijns/ en wat Beschuyt datse metter haest in't Boot ghewozpen hadden/ het welcke sy deelden ghelijck als dat den noot vereyschte/ en zijn also op Gods ghenaden heen ghevaren/ naer die Custe toe/ alwaerse ghearriveert zijn naer datse 17. dagen onder weeck waren/ met groot en hongher/ dorst ende arbeyt. Die ander die in't Schip waren ghebleven/ sonde dat het Boot niet weder

Op wat manier dat het Schip by d'Indias quam.

Op wat manier datse aen Land quamen.

Beschrijvinge hoe dat sy het groote Boot opt lant creghen.

weder en quam / men mach wel vermoeden hoe sy te moede moesten wesen / in't lest is het bovenste stuck van't Schip tusschen die twee over loopen / alwaer het groote Boot stondt ende sghe upt gebarsten / ende het Boot half ghebraken upt ghecomen / doch ghelyck als daer wepnisch remedie ende lutter moet was / en heeftse niemant hant aen gheslaghen / dan sagen malcanderen beerighen aen / in't lesten isser eenen Italiaen op ghestaen / met namen Syprianen Grimaldo, den welcken heeft eenen moet ghegrepen ende ghesepdt / waerom sijn wp alhus verslagen / laten wp ons selven helpen / ende besien offer eenighe remedie is om't lijf te salveren / ende is terstont in't Boot ghespronghen met sijn gheweer / ende begost het selfde schoon te maken / waer mede sommighe eenen moet ghegrepen hebben / ende begosten hem te helpen het Boot te consenteren soo sy best consten / met het ghereetschap datse eerst byder hant creghen / ende spronghen daer wel over die eneghenteyt in't Boot / ander die daer al swemmende van buyten aen hinghen / ende ooch sommighe Vrouwen / ende om altesamen niet te ghondt te gaen / hieuwen die armen ende handen af / van die daer aen hinghen / ende wierpen daer veel af over boort / van die gheen ghy weer en hadde / ende voeren alsoo op Gods genaden heen / met het grootste ruymoer / getier / ende gekerm als sse van die van't Schip oplosf namen / dat het scheen dat Hemel en Aerde bersonck / alsus wierde sommighe daghen met scherpe beestinge van eeten en drancken / dan dat sy hadden / ver oorsaken wepnigh: want waren daer so veel dat sy by naer te groot ghinghen / ende ooch het Boot was seer leck en qualijck ghetoaceteert / in summa hier was goeden raet dier / in't lesten hebben ghestaten om altemael niet te verdrincken / ende hosen een Capiteyn / welcke was een Ebelman Mestisse van Indien / ende verbonden haer allere doen wat dat hy haer sonde bevelen; Dese beval sommighe over boort te smijten / wpsiende op de persoonen die de minste macht hadden / om haer wepnetyhe te verweeren / onder dese was eenen Timmerman / die't Boot mede hadde helpen conserteren / siende dat men op hem ghewesen hadde / badt datmen hem eerst wilde geven een stuertsken Wermellade / met eē dronck Wijns / waer mede hem dat gewillichlijcken tede Ee wozpen en verdrenchen / onder ander werden noch ghewesen eenen / dien men in Portugael mennie Christoffel heet / dese ghegrepen wesende om over boort gewozpen te wozden / hadde eenen Broeder in't selfde Boot / welcke jongher was als diese gegrepen hadden / dese stont op ende badt ootmoedelijcken / datmen sijn Broeder wilde los laten / ende hem inde plaets wozpen: want seyden / hy mijn Broeder is ouder ende verstandighder / ende nutter inde werelt als ick / om mijn Susteren in haren noodt te helpen / dus ist mijn liever voor hem te sterven / als sonder hem te leven / deur dese bedinghe hebben den outsten Broeder weder los gelaten / ende den jonckstten die sulcks begeerden over boort ghesmeten / den welcken wel ses uren het Boot naer swom / ende hoe wel dat sy hem naer die handen toe hieuwen met bloote Cappiteren / om niet aen boort te comen / heeft een Pappiter inde handt ghevat / al wast dat het hem die handt half overmidts snee / heeft het nochtans nopt willen laten gaen / soo dat sy noch in't leste bewreght wozden / ende hem wederom in't Boot namen / ende hebbe beyde de Broeders in Goa ghekent ende ghe-converteert / met dusdanighen miserie ende moeyten / zijn 20. daghen onder weghen ghe-weest / ende in het lest een lande ghecomen / al-waersse vonden den Admirael / ende het volck van't ander Boot: Die ghene die in't Schip bleven hebben sommighe eenighe verderen / beelen / ende ander stucken van plancken aen malcanderen ghebonden / die de Portugesen heeten langadas, een peghelyck soo't hem eerst ter handt quam / alles met hope van hare lijven te bergen / van dese en zijnder maer twee persoonen leyvent aen lande ghecomen. Aen lande wesende die bolven ghemoemde persoonen / hebben noch andere moeyten ende perceelen ghepasseert: want wozden altesamen vande Swarten van't lant / diemen Caffres noemt / berooft van haer cleederen die sy aen't lijf hadden / soo dat sy daer soo veel niet en lieten datse haer schamelheyden mochten bedecken / ende passeerden grooten honger en commer / ende ander duysent miserien / dat te lanck waer om te verteilen; een langhen lesten zijn ghecomen op een plaets / al daersse ghevonden hebben een Factozie vande Capiteyn van Sofala ende Moçambique, diese holp soo hy best mocht / ende beschickten datse wozts quamen tot Moçambique toe / ende van daer naer Indien / al wder teher veel van ghekent / eñ mondelingh ghesprosken hebbe; van die op't lant quamen stozben daer noch etlycke van / eer sy tot Moçambique quamen / in summa datter waren in als by de 80. persoonen die daer te bent af quamen / ende alle d'ander zijn in het Schip verdruncken ende verstmoozt / en daer en is nopt meer taet noch teecken van't Schip noch volck te wozschijn ghecomen: Hier aen kanmen meercken hoe dat die hoogaerdicheyt van desen Stuerman / om dat hy van niemant raet en wilde nemen / dit Schip met so veel menschen heeft om den hals ghebracht / daerom en behoopt men een Stuerman soo veel machts niet te gheven / datmen in tijden van nooden den raet vande meesten verwerpt. Dese Stuerman in Portugael comende wert ghevanghen: maer door giften en ghaven is wder los gelaten / en wder een ander Schip ghegheven / ende het beste vande vloot om nae Indien te varen / het jaer van 88. doch niet ghenoech ghercgt vande Broeders / Susters / Oudsouwen / ende Kinderen / van die ghebleven waren in't selfde Schip / die alle waer oore hem riepen / ende comende met dit ander Schip ten tweedenmael ghenaemt San Thome, hadden van dupsenden een / het Schip by naest weder op die selfde plaetsen van Judia ghestiert ende verloren / van den dagh quam haer te baten / waer mede haer daer af wentden / doch inde wederom reys van Indien na Portugael / is het selfde Schip by de Cabo de bona Esperança ghebleven / met den selfden Stuerman / volck / en al / daer ghenoech op ghemeenmeert wert / dat het een recht oordeel Gods is / tot waerck van soo veel Weduwen ende Weesen / waer van wp op eē ander op sijnen tijdt af sullen tracteren; Hebbe dit daerom in't corte willen verhalen / op datmen daer mach sien ende claerlijck meercken / datter meenich Schip verloren wert door hoogaerdige van die het regieren / ende door onwetenheyt vande Stuer-luyden / waerom men wel het hoogt te examineren die persoonen / al ermense een Schip toe betrout / daer soo veel aen

gheleghen

Een hoop beest bleven in Spanghien om haer te bergen.

Jammerlijcke ellendige staet sommighe die arm't Boot hinghen.

Die int Boot bleven worden verlaten by Capiteyn Mestisse van Indien.

Raedt desen Capiteyn aen het leven te brengen.

Vertellinghe van 2. die sonders met het lieve Boot.

't Eerste Boot leert eerste Caffres kennen.

Comen by een Factoor vande Capiteyn van Sofala.

De eerst die op't Schip bleven sijn overleden.

Wat den Stuerman ghesch[illegible] als sy weer int Spanghien quam.

Comende wyn van den Portughesche Stuerman na Indien.

Het weer een oorsaeck wat Indien altijt het Schip ende stuerman by Cabo de bona Esperança.

gheleghen is/ ende het welvaert van soo menighen persoon/ ende dat meer is/ het leven van soo veel menschen/ ende het onderhoudt van Vrouwen en Kinderen. Dit heerlick verlies ghescheyden in de maendt van Augustus/ Anno 1585.

Op wat tijdt het Schip by de C. de bona Esperança blijft.

1586. Wanneer dat twee Schepen van Chaul bande Turcken ghenomen worden.

Inde maendt vande Wepe Anno 86. voorsepdt/ ginghen twee Schepen gheladen met goet/ ende veel ruchbom upt die Haven van Chaul upt Indien/ het welcke toe behoorden Portugesen/ inwoonders van Chaul, ende die eygenaers waren daer selfs op/ende meenden te varen naer die Estrecho de Mecca, ofte het roode Weer/ al waer sy hare handelingh dryven/ onder weghen worden genomen van de Galeyen vande Turcken: Dese Galeyen waren toe ghemaecht in het binnenste van de Estrecho de Mecca, by de Stadt Cairo, op den over vande roode Zee/ in een Stadt ghenaemt Sues: Dese Galeyen begosten groot quaet te doen/ ende stelden ghheel Indien in rumoer ende groote vreese.

Verschijninghe van een groote Armade in Goa.

In dese selfde maendt so is in Goa een groote Armade toe verept/ van Galeyen ende Fusten/ soo dat daer in langhe jaren te vooren soo groote mopt ghesien hadde geweest/ ende was gheordineert om te gaen naer't roode Weer/ om de Turckische Armade ende Galeyen te verjaghen ofte te verslaen/ soo sy connten/ en hadden bevel vande Vigorey, om daer naer te gaen verwinteren tot Ormus, ende als dan die enchte van Persien ghenaemt/ achter Ormus in te loopen/ om haer albaer te offereren/ ten dienste ende bystant vande Xacamas. Coninghy van Persien reghen den Turck/ haren ghemeenen vpant/ om hem alsoo van alle kanten den beck te bieden/ so sy haer fact ghemaecht hadden: maer het viel gants contrarie/ als wy hier naer hooren sullen. Van dese ghemelde Armade gluck voor Generael ende Overste/ eenen Edelman/ met naemt Rioy Gonsalues da Camara, die verlaten hadde Capiteyn van Ormus ghewest/ was een bystier vat ende overladen man/ welcke een van de principaelste oorsaecke was van haer quade fortuyn. Op dese Armade ginghen die principaelste Soldaten ende Edel luyden van Indien/ meenende groote eere te verwerven/ Dese Armade afgeweerdicht wesende/ meenende haren cours naer't roode Weer toe/ creghen veel stilten onder weegh/ soo dat sy groote miserien passeerden/ ende begonsten te sterven als Honden/ so van dorst als van andere noot druckinghe ghebreken: want en hadden hare rechtinghe niet ghemaecht/ van so langhe onder weghen te wesen/ welcke alsoo hare excusatie is alsser pet over comt. Dit was het eerste ongheluck/ ende een beginsel van datter naer volghden; Corrinde byde roode Zee aen de mont/ ghyseten de Turckische Galeyen/ al waerse eenen happeren slach hadden: maer die Portugesen hadden den neerlaegh/ ende ontliepent so sy best mochte/ met groote schade ende verlies/ ende die Turcken met die victorie/ voeren aende Custe van Aber ofte Melinde, al waerse sommige Steden in namen/ als Pate ende Brava, die met die Portugesen in alliantie waren/ om haer albaer sterck te maken/ en soo beter commoditeyt te hebben/ om de Portugesen te beschadigen/ ende dicht bpder handt te wesen. Die Portugesen Armade alsdus gheheel ontstelt wesende/ zijn ghenaeren naer Ormus, om albaer te verwinteren/ ende haer weder te repareren/ ende hare cranckten te ghenesen die weder veel waren/ om also tegens den tijdt te volbrenghen het bevel vande Vigorey, om den Xacamas te helpen/ waer mede zijt meenden weder te verbeteren: in Ormus comende/ ende haer voorsten hebbende/ ende den tijdt ghecomen wesende/ soo is den overSten bpoz zijn vertrecken ende onbegrauenthept in Ormus ghebleven/ ende heeft eenen overSten Luytenant in zijn plaets verozdineert/ met naemen Pedro Romen Pereira, hoe wel dat hy een slecht Edel-man was/ was niet teghenstaende een bequaem Crijgs-man/ van veel experientie/ ende bevel hebbende hem in alle saecken obedieren/ als zijn eyghen persoon; Besighelick bevel haer expresselick/ als dat sy onder weghen aen de zyde van Arabien souden aenvaren/ ende casligeren een deel Coopvaerders/ die haer albaer onthouden/ op een plaets ghenaemt Nicolu, welcke altoos becoosten en bespronghen/ ende groote schade deden/ alle die Schepen ende repsent volck die van Bassora ghinnen hanteren in Ormus, soo wel in't gaen als in't comen/ waer mede die vaert gheheel onbeplick was/ tot grooten achterdeel van die van Ormus, waermede zijt ghecrne willen belet hebben/ bpoz dagelijksche clachten die daer van quamen: Alsus henen gecomen wesende/ met haren verozdineerde overste Luytenant/ zijn ghecomen bp Nicolu, alwaer sy die Fusten aen landt op de strandt ghesedt hebben/ soo datse half op droogh bleven/ ende zijn also hal over hal aen landt ghespronghen/ sonder eenighe ozdinantie/ gelijckse in alle hare aenslaghen bpoz een manier hebben. Den overSten wilden zijn macht ghebruycken/ ende haer in ozdinantie stellen/ ghelijck als dat in den Crijsch-handel het ghebruyck is/ hebben hem niet willen obedieren/ seghghende: dat het een Boer was/ ende datse beter Edel-mannen en Soldaten waren als hy/ met dese ende diergelijcke laster-woozden/ zijn ghelooven d'een hier en d'ander daer/ sonder eenighe ozdinantie/ ghelijck Schapen sonder Herder/ meenende dat die wereld te clepn bpoz haer was/ ende dat elck Portugees een Hercules verstercke/ om de wereld op haer schouderen te draghen. Die Arabiers ofte Nicolus, die ghewesen waren te beschermen zijt/ wesende meest te Voet/ sijnde hare ongheregeltheyt ende quade ozdinantie/ ende dat haer Fusten meest op droogh waren/ ende sonder groote moeyten niet en consten soo haest in't water ghecrijghen/ hebbense altesamen omsinghelt/ en zijnder met gemeender macht met een halve Maen op ghelaeten/ ende hebbense also ghedreven/ al boot singhende tot aenden oever van de Zee/ ende om datse die Fusten niet en consten in't water schuyven/ sonder in perijckel van ghelagen te wesen/ hebben eenstdeels bpoz noot/ een anderen bpoz schaemten haer mozten verweeten/ waer datse alderstrande boot zijn ghelaghen/ soo datter boven die vijftich niet af en quamen/ van die gheen die en tijdts die Fusten af ghescheven hadden/ en haer also van landt steuwen en warsh roepden; Waer bleven oock die 800. Portugesen/ bande outste ende beste Soldaten van Indien/ onder dese was ee Heer-lander/ welcke bpoz Trompetter mede voer/ met op't land/ om die Soldaten meer te ghieven: dese wesende in't midden vanden slach/ niet verre vande Standert bande Portugesen/ sach hoe dat den Portugeschen Vaendzagher den Standaert ginder heen ghewozpen hadde/ ende hem op de vlucht begeven

Wat d'oorsaecke was dat sy soo veel water op de vloot ghesloghen is.

Verschijninghe van een slach tusschen de Turcken ende desse vloot.

Die Portugesen vlieden.

Een treché van Ormus om te verwinteren ende haer te repareren.

Wie haer ooc daer sijn ghebleven.

begheven om zijn lijf te berghen/ende een van de Arabiers hadden'se op ghenomen/soo dese Trompetter met een furie ende gramschap ouerstelden/ den Trompet achter op den ruggie wozpende/ met zijn kappier (want anders gheen gheweer en hadde/) onder die Spaenders gheloopen/ deuerstekende den gheenen die den Standaert genomen hadden/ende die wederonder die Portugesen gebracht/ daer schade na spreckende/ datse den Standaert so schandelijcken lieten nemen/ in summa heeft den selfden tot spinaet een ure beschermt/ en veel om ghebracht van diese hem meenden te benemen/ soo dat hy rontom onder boden stondt/ ende hoe wel dat hy hem genoech mochte ghesalveert hebbe/ willende die Standaert verlaten/ niet teghenstaende en heeftse nopt beghieben/ tot dat die groote menighten hem overvielen/ ende also doot smeten/ ghepende sijnen gheest alcoos met zijn armen om den Standaert/ waermede hy onder die boden slopten/ en zijn leven volependen/ alle t'welcke die over ghebleven Portugesen selfs mondelingh tot menighen repse bekent hebben ende zijn vromicheyd daer in gepresen/ waerom het selfde hebbe willen aen teeckenen/ als een dinghe waerdich te noteren. Wen ghesetten Lupteriant ofte Generael/ siende hare quade ordinantie en ongheschoozsaemheyt/ende datter niet veel eer te begaē wad/ heeft hem in trits wt die werf ghepackt/ende hem in zijn Fuste ghesalveert/ siende het regiment van verre aen/en sich also wieder met die leedige Fusten ghekeert naer Ormus, sonder met anders te bedrijuen/ tot een groote schrickenis ende schande van gheheel Indien: want was die grootste neerlaegh en verlies die de Portugesen opt ta Indien ghehadt hadden/ van so veel Portugesen t'eenemael te verliesen/ onder welcke was oock den Bzoeder vanden Aertz-bisschop/ ende veel andere jonghe ende treffelijcke Edel-luyden/ van de principaelste van Portugael.

In dese selfde tijt is ghecomen in Goa, een Coninginne van Ormus, die welcke van de Wet van Machomet was/ ghelijck hare ouders/ende voor-ouders/ die onder tribuyt vā de Portugesen sitten/ in't Eylandt van Ormus; Dese heeft haer Christen doen dooper/ ende wozden met groote solemniteyt in ghehaelt/ en den Vigorey was haer Peter ghewozden/ genaemt Dona Felippa, om de Conings van Spaengien wille; was een schoone ende edel Bzouwe/ groot van persoone/ ende hadde een Bzoeder die noch jonck was/ wozde oock Christen ghedoopt/ ende voer naer Portugael met die Capiteyn/die gheweest hadde van Ormus, Mathias Dalburquercke, om hem den Coninghe te presenteren: Dese Coninghinne wozden ghetrout met een Portugees Edelman/ met naemen Anto Dazevedo Coutinho, ende den Coningh van Portugael gaf hem ten houwelijc/ tot een Bruyt-stuck vande Coninginne/ het Capiteynschap van Ormus, t'welcke over die 200. duysent Ducaten weerd is/ als op een ander gheset is. Dese Edelman naer dat sy de Coninginne een half jaer ghehadt hadde/ lebende met alle vrt-schappe ende liefde dienen sonde moghen begheren/ soo heeft hy een Schip doen toerusten/ om naer Ormus te varen/ om aldaer sommighe goederen ende renten vande Conin ginne zijn Bruydvrouwe te verkoozderen en te cobreren/ ende den affcheyt viel haer soo swaer/ dat sy hem badt haer niede wilde nemen: want in zijn absentie niet en conste leven/ende om dat sy't cus ghern gheleghentheyt en gaf/ troosten haer soo hy best mocht/ beloouende alle eerstchepdt te doen/ om metten eersten weder te comen/ waer op hem te scheyt begaf naer Bardees toe/ welcke is d'uytterste tromste vande Arabier drie mijlen van Goa, ter wijlen dat den Edelman daer noch lach/ wachtende naer weer ende wint/ soo heeft die Coninginne (soomen seyt/) so grooten droeffenis ende heerschweer ghenomen/ datse schreijenden doot bleef/ den selfden dagh dat haren Bruyt-cepl was ghegaen/ tot een groote verwonderinge van een yegelijcke/ ende veel droeffenis/ om dat dit d'eerste Coninginne was van die contrepe/die haer Christen gemaeckt hadde/verlarende haer Coningh-rijck ende hooghen staet/ om liever Christen te sterven/ ghetrout wesende met eē slechte Edel-man/ als Coninginne te leve ende Wet van Machomet/ wert met groter manuificentie begraven niet beschoten.

Inde maendt van Augustus Anno 86. is ghecomen in Goa, een Man van Mocambique, comende uyt Portugael in het Galleon dat naer Malacca soude varen/met seshere abijs voor den Vigorey, ende brocht tijdinghe hoe dat het Schip Boa Viagen; (t'welcke van Indien ghescheyden was het voorleden jaer van 85.) ghebleven was/ vermoeden dat het op de Cabo de boa Esperanza op ghebarsten moest wesen/vande groote last: want over laden meestendeel die Schepē/ende affirmeren dat her selfde Schip over die neghen spannen waters in hadden/ als het van Cochijn t'sepl ginc/ende hoe wel datmen al eer die Schepen t'sepl gaen/den Schipper ende ander Officieren Sat geeft/oft het Schip sterc en bequaem ghenoech is/ den die langhe repse te volbrengen/ende soo daer eenighe fauten aen zijn/te verclaren op den Sat dieser gheven/ waer op maken een protest/welcke die Officiers dan't Schip onder teyckenen/ eñ al ist dat het schip dapsent fauten ende letselen heeft/ so verswighen zijt om niet te verliesen hare plaetsen en profijten/ die sy daer af hebben/ al ist schoon datse wel weten dat het Schip niet gesteit is om bopagie te doen: want die ghetschepdt bedrieght die wtschepdt/ende stelt alle perteuleri achter den rug; Dan alsmen daer midden in ts/ soo weteuse ghenoech te seggen/ ende doen groote belosten van beteringe/op dese manier gaen meest alle Schepen van Cochijn; en dat daer een behoeden over comt nae Portugael is niet dan eenckel mirakel van Godt: want anders en waer niet mogheliick datter een af over soude comen/ naer dat sijse overlasten met laden/ ende qualijck versien qaen van haren noodzuft/ ende wepnich ozdinantie hebben onder haer Lee-volck; Soo datter niet een Schip aber en come/ ofte weten te vertellen wat perteulen datse gepasseert hebben van overladen te wesen/ van fauten/ van dinghen die boogt Schip noodich zijn/ende van onderzeesen Lee-lieden/ doch met alle dese dagheliicke perteulen en hebben gheen beterinche/ dan alle daeghs erger: In dit Schip Boa Viagen bleyen seer veel Edel-luyden/ ende van de principaelsten die den Coningh langhen tijde in Indien ghedient hadden/ ende repsden nae Portugael met hare certificatien/ om Satisfactien aenden Coningh te verwerven/ van hare diensten/ ghelijck hare ghewoonheyt is/ desghelijcks om dat het een vande beste ende vermaerste

Wat hem de Coninginne van Ormus liet aenbieden.

Wat hy zijn leven spilde.

Hoe de Portugesen gheschent waren.

Hoe sy hare Fusten ghekeert waren.

Verhaal hoe een Coninginne van Ormus Christen wert.

Wert gedoopt ende Donna Philippa ghenaemt.

Wat de Coninginne van Ormus ghetrout wert.

De Coninginne versoecht niet te keeren.

De Coninginne sterft van droefheyt dat haer Man na Ormus reyst.

Groote droefheyt wert ghedreven vande Coninginne.

1586. Verhaal hoe een Man van Mocambique/ die zijn vrouwe hadde ghelaten/ quam met dit Schip.

De ghetschepdt beklaecht de wtschepden als dat de Portugesen.

Wat t'meeste merck van het verlies van dit schip en goet is.

Op wat manier de schepē van Cochijn varen.

Oprechte ongheregtigheyt onder de Portugesen/ en haren oppe Indien.

Wat hare vrienden ter oprechte Boa Viagen ghebleven is.

vermaerste

De Ambassadeur vã Persien biedt op die reede Schip.

vermaertste Schepen was / ende wel beseplt / soo wasser den Ambassadeur vande Xamas, Coningh van Persien zo gegaen / om aenden Coningh van Spaengien aliance te versoecken / teghen die Turcken haerder beyder wpant / ende naer dat dese gebleven is / so en heeft noyt meer eenighen anderen willen schuben / niet teghenstaende houden even wel aliance eñ dienstschap met die Portugesen. Het minste Schip dat van Cochijn naer Portugael sepilt / is altoos over eē million Gouts weert / ende dit Schip was een vande beste / waerop men mach conideereren het groot verlies / datter aen elck Schip verliest van rijckdom / behalven die menschen: want daer zijn wepnich jaren oft daer bypvender een ofte twee / so in't gaen als het comen.

Hoe veel dat het minste Schip weert is dat vã Cochijn sepilt.

Jnde maendt van September Anno 86, zijn ghecomen in Goa 4. Schepen van Portugael / te weten: den Admirael San Thome, San Salvador, Arrelickias, ende het Schip Bon Iesus de Caranja, ende dat Schip San Felippe en was gheen tijdinghe af / dat met hare compaengie van Lisbonen was ghescheyden.

Hanen vã 4. Schepen die in September haer quamen

Jn't leste vande maendt van November / zijn ofte Schepen weder van Goa geschepden / sommighe gaende laveñe de Custe van Malabar, hare ladinghe van Peper nemende / eñ dan daer naer Cochijn, alwaer altoos een ofte twee hare ladinghe van Peper ghegeven wert. Maer van alle andere waren werden in Cochijn gheladen ende af ghevaerdicht. Daer werden in Goa noch twe ghemaeckt een Schip / met namen Accasion, dat sommighe voyagien naer China eñ Iapan ghedaen hadde. die weeke ghecocht vande pachters van de Schepē / om dieswille dat het Schip Caranja voor outhept in Cochijn gheleten wozde / ende weder een isen op stapel gheset van de selfde naem: maer en wozden niet volepndt door sekere twisten die tusschē die pachters op zeegh. Met dit Schip Nossa Senhora da Seidão, is mijn Heere den Aertz-bisschop ghevaren naer Portugael / door sekere twisten ende geschille die op gherezen was / tusschen den Vigorey ende andere Raetz-heeren en den Aertz-bisschop / ende hoe wel dat hy vanden selfden Eelbom / ende ock den Vigorey, en van alle die gemeenten ende Regterers van Goa, gebeden wozde haer niet te verlaten / heeft nochtans zijn voorneemen niet willen af staen / ende was van meeninghe na den Coningh te treeken / van wiens hy wel bemint was / welcke den Vigorey ende meer andere niet wel aen en stont / vreesende dat hy den Coningh al te goede informatie soude gheven / dat wepnich tot haren voordeel soude streecken / is alsus ghecerust / hebbende alle zijn dienaers oorlof ghegheven / behalven sommige dien hy tot synen dienste met nam / latende alleen in zijn huys zijnen Hof-meester / ende wp om zijn renten te ontfanghen / en zijn huys te onderhouden / ende om dat als doen het gulde Jubileo ofte aflaet van Roomen / in Indien ghecomen was / welck men heet La Santa Cruſada, ende was ghegunt om met het gelt van dien te vant soeneren die Capthyen die in Africa ofte Barbaryen ghevanghen waren / laden grooten lagh vanden Coningh Don Sebastiaen, het welcke zenden Aertz-bisschop ghecommandeert quam / als Commissario Apostolico Romano, &c. heeft wp het Generael schijpperschap vande Cabyansa van dien van gheheel Indien ghegunt / met een vande sleutelen van't Coffer / al waer het selfde gelt in vergadert worde / met een goet salaris ende andere prooenden den tijdt van zijnder absentie / om wp alsoo te meer te verobligeren in zijn huys te blijven / en zijn wedercomste te verwachten / als ick hem moest beloven / ende is't sepl ghegaen van Cochijn inde maendt Januarij / Anno 87. wesende zijn Piloot ofte Stuerman den selfden die het Schip Sant Iago op de hoogheten van Ludia verlooren hadde / als vertelt is.

Waer de Schepen tot Cochijn gheleghen zijn.

Ende gelijck als die Schepen een ende een wozden afghevaerdicht / d'een dier oft wpf daghen voor d'ander / om datmen in die ladinge soude goede ordinantie hebben / om alle dinghen ende waren te registreren / soo ghescheyden als dat alle die ander Schepen afghevaerdicht waren / ende ghebzack alleen het Schip Arrelickias, dat het leste in die ladinghe was / ende hebbende sonen vollen last / soo hebben die Officieren ende ock die pachters begaeft wesende met sommighe geschencken / eenighe ballast doen upt treché / eñ inde plaets van dien Caneel gheladen / om dieswille dat die Caneel in Portugael seer getrocken was / ende op hooghen prijs stondt / waerom die pachters ende Officieren van't Schip so menigh sept giften ontfanghen hebbende van de coopluyden / hebben se gheladen als gheseyt is / om datter anders geen plaets en was. Den dagh komende datmen soude't sepl gaen / soo is te verstaen dat die Schepen tegghen wel boven een mijl inde See op haer ancherg / alwaer sy hare ladinghe nemen / om dieswille dat het Somer is / ende die Zee altoos stil gelijck een Reviet ofte binnelands water / ende den dagh datmen sal't sepl gaen / soo wert het die geheele Stadt van Cochijn met Trompetten upt gheroepen / ende als dan comen alle de gheen die daer met sullen varen / met hare bekenden ende vrienden die haer ghelep doen / tot een hoogt toe / met veel verversinghe van Zzoetfrupten en bierghelijcken tupch / soo dat daer somtijts dzie ofte vier hondert Schupten / die men Tones heet ende Pallenger, rontom het Schip sippen / met het grootste ghewoel van de werelt / ende het Schip lept over al bedeckt met goet / is gheladen dat die hoost touwen onder water zijn / ende daer en boven het operste overloop ofte verdeck haer altoos vol / sewen / acht kisten hoogh die gheen plaets onder en hebben: want is onder soo gestout dat daer niet een hoorzhé leegh en is / oft't is vol gheparst / soo dat alsmen't sepl gaet en weten niet waermen eerst sal beghinnen / om aen te slaen ende't Schip regeré / het welche sy noch in gheen maent tijdts naer darse al't sepl gegaen zijn in oopden comen dzenghen. Dit alsus wesende met dit Schip / ghelijckt met alle d'ander is / soo is den Vidor da Fazenda, ofte des Coninghs befiender ende Officier van't landt gheromen / ende heeft zijn requirement ende protest ghemaeckt / als dat die manier is / oft Schip ghestelt was om voyagie te doen / waer op hebben gheantwoozt ja: ende het selfde ander repeckent / soo sommige segghen / ander meenent contrarie / in somma heeft verstondt bevolen de Cabels af te houwen / gelijck sy altoos doē / ende die septen laten vallen / met grooten gelurtsch van Boz Vrzgen, ofte behouden reys; hebbende noth alle die Schupten aen boozt / die die wils een mijl ofte half naer sleppen / om dat het slechte Zee is / het

Waer de Schepen tot Cochijn gheleghen zijn.

Hoe datmen't sepl van Cochijn gaet.

Hoe de Portugesen haer Schepen wech seylen.

Hoe datmen't sepl van Cochijn gaet.

Wanneer het sepl gaet van Cochijn.

is/ het Schip aldus beginnende te seylen/ soo zynder onder ander rommelingen die op het overloop stonden/ waren wel hondert hopē/ upt welcke scheen/ sommighe hondertē upt bzaecken/ waer op een ghevecht quam/ seghende: elck een dat sy haer toe quamen/ In fortuna sijn over hoop gheloopen aen d'een syde van het Schip/ gelyck het ghemeenlyck gheschiet in eenich ghevecht/ met dese alteratie ende ghewicht van Volck aen d'een syde/ is het Schip om gevallen/ overmidts dat het Ballast verliche was/ ende met Canneel geladen/ ende boven wonder swaere last habde van kisten ende ander goet/ als verhaelt is/ eyndelyckē is het Schip sachtelyck onder ghegaen en ghesoncken/ dat daer alleenlyck een span van de toy-stengh bly ckte/ ende het Volck viel in die Schuyten die noch aen boozt laghen/ tot haer ongheluck/ sonder dat en habde daer niet een af ghekomen/ quamen daer alle lebendigh af/ behalven die Slaven/ die met yzere boepen gesloten waren/ om niet wegh te loopen/ dese verdzoncken/ wie kan weten ofte weerderen wat rijckdomme dat hier verloozē/ als eē pegelse wel kan presumerē daer en quam niet anders af/ dan sommige kisten die boven stonden/ diemen met Dinghers upt kreegh: maer het goet ghheel bezoven ofte van wepnigh profijt/ ende die reste bleef verloozen: Hier by marynen merckten ende conciderē/ hoe ende wat manier dat die ozdonnantie vande Portugesen is/ op haer ladinghe ende Schepen/ ende dat te pzesumeren is/ dat soo menighen Schip daer nopt taelofte treckten af gheromen is/ haer meest boor dusdanighe ongheregheltheydt verliesen/ men dede hier naer groote neerstighheydt met ghetuyghen/ om die pachters ende Officieren te castigeren/ die den Ballast hadden doen upt trecken: maer sy waren verbozghen/ ende boor langhsheydt van tyden wozden het selfde bergheten/ ende bleef doot ende te niet/ ende die het haer verloozen hadden mochten God klaghen.

In dese selfde maende quam tydinghe van Malacca, hoe dat het selfde seer benaut was/ ende veel volcks van hongher storf/ ende het Schip dat van Portugael bewaerts ghegaen was/ moest daer bychen ligghen/ om dat daer geen victualye en was/ om't Schip af te verdoighen/ ende die enghte ofte Straet van Samatra was beset van de vpanden/ dat daer gheen Schepen en mochten deur varen naer Chyna ofte Iapan, ende dit wozden ghedaen van de Conynghen van Samatra, te weten/ den Coningh van d'Achem ende van Ioy, gheleghen by het selfde landt van Malacca, op het vaste landt; Dese waren teghen die Portugesen van Malacca ghenabeleert/ deur seecksere oozsaeche ende spijt dat haer vande Capitepn van Malacca ghedaen was; met dese tydinghe was ghestreel Goa in groote alteratie: want haer principale vaert ende rijcdomme is die vaert van Malacca, Chyna, ende Iapan, ende die andere omliggende Eylanden/ welcke altemael door dese oozloghe belet werden/ waerom terstondt groote ghereetschap ghemaeckt wozdt van Galeyen/ Fusten/ ende Schepen/ om Malacca te ontsetten/ ende wozden alle die Burghers ghetaxt/ ende over al gheit op ghenomen/ vande Coopluyden/ desgelijckx volck om het selfde te weghe te bzenghen: want met die boozgaende merlaghen was Indien seer gebleteert ende swack van volck.

Ande maende van Mepe Anno 87. is ghecomen in Goa een Galliotte van Moçambique, tydinge bzengende hoe dat daer het schip San Felippe ghewest hadde/ ende hadde ghenomen die ladinghe ende Peper van't Schip San Lorenço, dat aldaer ghecarreert was/ gaende naer Portugael/ en was ghestreel open met alle de masten afgehouwen/ en het meeste goet ende Tee gewozpen/ door dat sy met valcke leusement haer leven berchden/ ende tot Moçambique waren gecomen/ in dit Schip San Felippe waren die Pzincen en Conynghe kinderen van Iapan ghecomen/ als op een ander verhaelt is/ ende quamen met dit selfde Galliotte die de tydinge bzacht tot Goa: Dit selfde Schip bzacht oock tydinge van die Armade die upt Goa afgheverdight was/ inde maēt van December An. 86. na die Custe van Melinde ofte Abex, om te wzeken die schade van de voozlede Armade van Ruy Gonsalues da Camara, als vertelt is/ en om te castigeren die Steden die op de selfde Custe met den Turck vereenicht waren/ en haer aliance ghebzoken hadde; Van dese Armade was oberste ouerste Celman/ met namen Marrijn Afonso de Mello; Comende aende Custe van Abex ofte Melinde, welcke is tusschen Moçambique ende t'roode Meer/ zijn albaer aen lant gesprongen (overmidts dat die Turcken die sy sochten al wech waren/ die roode Zee binnen waerts na hupt toe/) so hebbē haer die Portugesen willen wzeken op die steden en Conynge/ die haer aliance gebzoken hadde/ en die Turckē gesaboyeerde/ zijn aen landt gecomen aen die steden/ genaemt Pate en Brava, die welcke wepnich op haer comste verdacht wesende/ hebbē sichtelicken overvallen die terstont die steden verlatē hebben/ en te landewaert in gevloden/ allwaer die Portugesen haer lust gheboet hebben/ stekende die stedē in brant/ en die taseren de tot de grōt toe/ so veel alsse ommers mochten/ en tu't vlieden vande inwoonders/ so tregeuse den Coningh van Pate, die sy't hooft af hieuwen inde furie/ ende werde ghebzacht tot Goa, al waert ghestreel werde sommighe dagen op een mast in't midden van de Stadt/ tot exempel van een ander/ ende teecken van victorie/ waer mede die Portugesen weder begonsten eenighe corazie te krighen/ ende hebbende alhus dit sept ghetupft/ zijn van daer ghestreepden naer Ormus, om van daer den Coningh van Persien eenighe assistentie te doen/ als haer vande Vicorey bevolen was: maer comende tot Ormus, is haer veel volcx cranck ghewozden ende ghestozben/ onder welcke was den overste Marrijn Afonso da Mello, waer door quamen weder naer Goa, sonder pet meer upt te rechten.

Dese selfde Armade gaende naer die Custe van Abex, verballende by het Eylandt ghenaemt Zamzybar, welcke lepdt op 6. graden ende zuydtsijde/ omtrent 70. mijlen van Pate naer Moçambique toe/ by de 18. mijlen vande Custe/ in dese contrepe ghemoeten het Schip San Salvador, dat van Cochijn naer Portugael ghevaren was/ ende was gantsch open/ hadden alle het goet in het water ghewozpen/ behalven sommighe Peper/ daer sy niet by en konsten komen/ ende waren gantsch ontstelt ende verdestreert/ ende hielden met reacht van pompen noch boven/ doch hadden die moet al over ghegheven/ ende souden sonder twijfel al om den hals

Hoy stuerweer ontmet datter een groot ruimoer met schip quam.

Desgelijcx hadde dese selfde schip verscheiden ongeluchen.

Sommighe Heydenen worden ghedoncken met schip.

Hy vraecht de gheleghentheyt vande Portugesen en ondersoecht dese ingenomen om hier en daer te spijcke weer.

Ghroote sterfte onder hongher in Malacca.

De Conyngen van Samatra beletten de vaert van Malacca.

Hoy staecke van de vaert.

Aenrustinghe om Malacca te ontsetten.

1587. Tydinghe tot Goa vande ladinghe/ desghelijcx van't verderven van't Schip San Lorenço.

Desgelijcx vd de Armade die in December af ghedaen was.

Waer dat de Armade aen quā/ en waer de Portugesen op't landt traden.

De Portugesen nemen Pate en Brava in/ en vernielen alle tot de grondt toe.

De Coningh van Pata wert gevangē ontheoft ende ghoest tot Goa gebzacht

Veel Portugesen sterven tot Ormus.

Hoogh vaert Eylandt Zamzybar.

De Portugesesche Armade ontmoet het Schip San Salvador by t'selfde Eylandt.

Verscheyt hert seylen Schip verdoolden was.

gheromen hebben/ hadvense dese Armade tot alle gheluck niet ghemoet/ daer sy wepnich op verdacht waren/ in dierontrepe haer te binden. Dese Armade hebbent Schip met haer naer Ormus ghevoert/ al waer die reste van de Peper ende goet datter over gebleven was/ ghelost weert/ ende het Schip ghesleten/ ende marcheren alhaer een cleyn Schip toe/ welcke met het selfde volck van het ghesleten Schip ende over ghebleven goet naer Portugael is ghevaren/ al waer sy in salvement naer langhe moeyten gheaerriveert zijn.

Twerdoyden Schip weert naer Ormus ghevoert.

Een Galliotte brengt tydinge tot Goa vã hier Schepen uyt Portugael.

Den 7. Septembre Anno 67. quam een Galliotte van Mocambique, brengende thdinghe dat aldaer waeren ghecomen 4. Schepen van Portugael/ te weten/ den Nonnaet Sant Antonio, San Francisco, onse lief Vrouwe van Nazareth/ ende Sant Alberto, ende van het Schip Santa Maria, dat met haer van Portugael ghescheyden was/ en wisten niet af te segghen/ dat het stonden daer naer dat het weder naer Portugael gekeert was/ door eenighe fauten ofte quaet weder: Acht dagen naer dato van dien/ quamen die voorsz. Schepen binnen Goa/ al waer sy met blyschap ontfanghen worden.

Tcastel Columbo bekeyert vande Coningh van Ceylon.

Op dese selfde tydt is die voztresse genaemt Columbo, die de Portugesen int Eylandt van Seylon hebben/ belegghen vande Coningh van Seylon, ghenaemt Raju, ende was in grooter benauthevdt/ en wort om van Goa ghesonden een Armade van Fusten en Galepen/ wesende overste daer van Bernaldijn de Carvalho, om haer te ontsetten.

Wanneer dat de vloot van Goa na Malacca gevaren is.

Op dese selfde tydt is van Goa ghetrocken een groote Armade van Fusten/ Galepen/ ende Galliotten/ en ander Schepen met veel volcks/ ende munitie/ victualye/ ende andere dierghelycke materialen/ om Malacca te ontsetten/ dat seer benaut was/ als vozen ghesepdt is. Van dese Armade was overste eenen Don Paulo de Lyma Pereira, een vermaert Schipman/ ende out Cruseth-man/ hadde rechte te vozen ghewerst Capiteyn van Chaul, was seer ondervindende vierozeus in alle zijn aenslaghen/ waerom tot dese rechte ghecozen wozden.

In het leste van November zijn die vier boven ghenomde Schepen weder van Goa ghetrocken naer Cochijn, ende hare ladinghe hebbende/ naer Portugael gheseylt.

Vercustinghe vã de Armade om Columbo te ontsetten.

Inde Maendt naest volghende van December/ gheduerende die benauthevdt van de voztresse van Columbo in Seylon, hebben die van Goa noch een gheweldighe Armade toerebereydt/ ende hebben veel persoonen in Goa met gheweld op ghenomen/ ende inde selfde Armade ghesonden/ om dat daer volck ghebracht/ met groote contributie van gelde/ dat onder die Coopluyden ende inwoonders ghetrocken wozde/ met welcke Armade is ghegaen voor overste/ eenen Manuel de Sousa Courinho, een goet Edelman ende Soldaet/ die eertijdts Capiteyn vande selfde voztresse van Columbo gheweest/ ende een ander bequaem beschermt hadde/ waer door hem de Coninghs groetelijck begacht/ ende sijnen staet verstoocht hadde/ en wert noch naden doot vande Vigorey van Indien/ Gouverneur van Indien/ als wy op zijn plaets ende tijdt sullen verhalen. Dese aldaer heen gecomen/ is ghecomen op't Eylandt Seylon, al waer hem heeft ghevoecht met die eerste Armeye/ ende hebbende haer in ordinantie ghestelt/ om den Regiu slagh te leveren/ den welcken sijnde die meynthere vande Portugesen/ is op getrocken met alle zijn legher/ varende die voztresse leedich ende uyt/ tot een groote blyschap van de Portugesen/ hebben die voztresse versien met alle noodzuft ende volck/ zijn weder gekeert naer Goa, al waer sy met groote triumphe ende generale verblydinghe ontfanghen wozden/ inde Maent van Martius Anno 68.

Coloendo ontset.

Inde maent Aprilis naest volghende van het selfde jaer/ is in Goa gheaerriveert die Armade van Don Paulo de Lyma, die nae Malacca ghegaen was/ en zijn met victorie weder ghekeert/ hebbende Malacca ontset/ ende die passagie naer China ende ander weghen weder vry gemaeckt/ ende ghescheden alduis: dat comende die Armade by de Etrecho van Malacca, hebben ghemaet een Schip van de Coningh van d'Achein, in het Eylandt van Samatra, hooft vpandt van de Portugesen/ ende principale oorsaecke van dit beleegh ende benauthevdt. In die Schip was een Dochter vanden selfden Coningh van d'Achein, die hy sonde senden Coningh van Ioor in hoonwelijck/ om met hem vrientschap te maken tegheus die Portugesen/ en sondt hem tot een present een schoon stuck ghescheuts van Metael/ dat vreesghelijcks in Indien van groote hoyt ghesien is/ waerom het naermaels ghesonden wert vande Portugesen aenden Coningh van Spaengien tot een verwonderinghe/ in het Schip van Malacca, welck daer naer in het Eylandt Terceira, (een van de vlaemsche Eylanden) bleef/ al waert selfde stuck met grooten arbeyt uyt ghehaelt wozden/ ende lepdt alsdaus op die voztresse van het selfde Eylandt Terceira, om dat het dooz zijn swaerte qualijck naer Portugael ghebracht can wozden; Keerende weder op onse propoosten/ hebben dat Schip met des Coninghs Dochter ghecomen/ ende al wat daer in was bupt gemaeckt/ met welcke ereghen alle advijs van wat daer passeerden zijn eerstondt ghevaren naer Ioor toe/ ende hebben haer Volck op het landt ghewozpen/ in goeder ordinantie/ ende alsoo die Stadt van Ioor besozcht ende besprongen/ welcke was besloten ende ommeyght met houte staecken/ ende die Puypen meest van Stroy; Die vande Stadt siende soo veel volcks/ ende hare resolutie zijn bevreest ghewozden/ en hebben die vluchte genomen te landewaert in/ al die honden/ en die Portugesen overvielen die Stadt/ ende staken daer den brandt in/ ende hebbense gheheel vernielt ende verdestrueert/ ende die het niet ontlaopen konsten/ doot gheslagen ende gheraptveert/ ende vonden daer over die 1500. Metalen stucken/ soo cleyn en groot/ die al naer Indien ghebracht werden/ is te verstaen dat sommighe waren van de groote van een Musket/ ende ander grooter/ en oock gheheel groote/ en waren seer met gewzocht met figuren en loofwerck/ dat haer Italiaenders ende Portugesen gheleert hebben/ die het Christen gheloof verfaert hebben/ ende Wachomerssen ghewozden zijn: Dese spenden wonder veel op alle plaetsen van Indien/ ende doen het meeste quaet/ loopen daer als sy eenighe doot slaghen ofte andere quade feyten bedzeven hebben/ ende vreesen gheraptigeert te wesen/ loopen naer het vaste Landt onder die Heydenen ende Mooren/ al waer sy groote salarissen crijghen/ vanden Coninghen ende Capiteynen van het Landt:

Een groote contributie tot Goa.

Veel volcks gebruyckten om Columbo te helpen ontsetten.

De Coningh van Ceylon vlucht.

Seven

De Portugesen verbaest om een wonderlijcke groote stuck Metael dat sy in't Schip vonden.

De Portugesen verlaten Ioor/ ende steken de Stadt in brandt.

De Portugesen vinden 1500. Metalen stucken.

Verscheyden Schepen vande Portugesen stranden.

Verhaet van sommighe Trompetters ende Busschieters die daer comen by den Hydalcan.

Geschietenisse voor dat sy daer ontfanghen worden.

De Portugesen in Goa ontfanghen d'eerste Christenen Heydenen werden.

De Portugesen worden in Malacca ontfanghen.

De Portugesen maecken vrede met den Coningh van Sumatra, en keeren weder naer Goa.

Den Visroy Don Duarte de Meneses sterft met een haestige doot.

Verscheyden zaken bedroncken handen aenspraec den Bisschop.

Selven ofte acht jaren voor myn comste in Indien, waré daer in Goa sommige Trompetters ende Busschieters, dat dapperlyen ende Neder-landers waren, ende om dat sy in Indien van de Portugesen seer misprezen ende veracht waerden, gelijckse alle ander Natien vande werelt doen, ende oock mede so en konsten sy gheen betalinghe aenghen daer hare gheselte solde, ende alsse het verscorten ofte verepssehen, werden geopenbaert ende inde Galepen ghesmeten, en ghedwonghen te dienen, in het lest hebben haer beraet genomen, liebe dat sy niet meer upt het lant en mochten houten, zijn hemelicken gheloopen naer het hasse lant nae Ballagatte, by den Hydalcan, al waer sy blijdelijck ontfangen werden, ende met grooter eeren ghehouden, en groote salaris begaefe, en geacht als Heeren, al waer sy haer voor desperaethept gerenigeert hebben, doch sommighe meenen dat sy in haer geloof leve: maer weet altoos voorsehker dat sy daer getrout zijn met Heydensche Vrouwé, en waren noch leven den tijdt myn heer afscheyt upt Indien. Op dese manier zijn die Portugesen altemets ontfaen, voor haere verwerentheyt, ende hoe erdoor aen haer eyghen quaet, ende maken die roepen daer sy selfs met gegeesselt worden, het welcke u lieden vermaent hebbe te prayoost vande Metalen stucken, ende ander instrumenten van oorloge, dat die Indianen geleert hebben vande selfde Portugesen ende Christenen, daer sy te vooren niet af en wisten, ende hae wel dat sy dese stucken altemael hadde in goeder ordinantie gheselt, doch scheen wel en hadden die wetenschap niet om die af te richten, ende te ghebruycken alst behoort, ghelijck wel bleeck, want verleerent verstande alreseamen, ende leerent in handen vande Portugesen, met dese victorie bleven die Portugesen seer glorieus, ende met veel presenten, ende quamen in Malacca, al waer sy ontfangen worden met die triumphe alsmen wel can denken, als die ghene die haer sagen verlost vande benauwtheyt daer sy in waren. Dit verhoorende die Coningh van d'Achein, ende dat zijn Dochter ghevangen was, heeft zijn Ambassadeurs ghesonden aen Don Paulo de Lyma, met groote presenten ende pays begheert, het welcke gheconsenteert wert ende verstonde quamen weder van alle wegen naer Malacca, met alle victualie ende coopmanschappen dat haer te voren belet was, en groote ontbaeck, hier mede was groote verheuginghe, ende latende alle dinghen in goeder ordinantien en vrede, zijn weder ghekeert naer Goa, al waer sy arriveerden, als voorsepdt is, inde maene van April, ende worden inghehaelt met grooter feeste ende Te Deum laudamus, ende veel vande Soldaten quamen met eenen goeden buyt.

Inden naest volgende maent vande Wepe de 15. is ghestorven binnen Goa den Visroy Don Duarte de Meneses, ende was binnen 4. daghen ghesondt ende doot, van eene heete ende Continue coortse, welcke is die gemeene siecte van Indie, die periculeus is, ende presumeerden dat het van hertsweer was, om dies wille dat hy bleven ghecregen hadde van de Capiteyn van Ormus, waer in hen adverteerde, als dat aldaer tydinghe gecomen was van Venetien over landt, hoe dat den Aertsbisschop tot Lisboonen gearriveert was, ende vande Coninghs met grooter eere ontfangen, en om datse oneens ghescheyden waren, als voor sept is, willen seggen, als dat hy dat soo seer ter herten nam, ende dat hy dreesden in ongenaden vande Coningh te wesen, met die informatie vande Aertsbisschop: maer wast contrarie alsmen naemaels met den Schepen verstont: want den Bisschop was overleden in't Schip acht daghen, al eer en Portugael quam, doch sy hielden malkanderen ghesetschap ende doot: want overleden malkanderen wepuch, waer mede volepnde haren twist ende ghesetel ghelijckelijck met hare leven, Die exequien ofte uptvaert van de Visorey, werde met grooter solemniteyt ghehouden, als wolcke, Die begrafenis vande Visoreys is in een Clooster, ghenaemt Reys Magos, ofte die drie Coningen, is vande voorden van San Francisco, ende staet in't lant van Bordees, by de mont van de Aevier ofte incompste van Goa, ende alsoo wert het lijf van de Visorey ghebracht in die Galepe Kapitael, die altemael behangen was met swarte Scarlaeckren, ende met warte lakens bedeckt en behanghen, ende worde van al den Adel ghelepdt, ende romende by het Clooster van Reys Magos, dat sy drie mylen van Goa, die Revier neder waerts nae de Zee toe, soo quamen die Minne-broeders hem ontfanghen, ende voorsé hem inde Kercke, en setten hem boven die aerde sonder begraven, ende als dan wert die Mis met grooter solemniteyt ghecelebreert, dit ghedaen wesende, soo werden daer ghebrachte sommighe packetten ghesloten bleven, Dienen heet Vias, dese zijn altoos ghelaten ende bewaert in handen van de Jesuyté voor ordinantie vandé Coningh, en worden nimmermeer ghecpent als in absentie ofte doot van eenighen Visorey ofte Gouvernuer, welcke Vias jaerlijcks gesonden werden vande Coningh, sijn ghereserveert met nombres, te weten, 1.2.3.4.5. en soo voorts, ende salgherende den Visorey ofte Gouvernuer, soo doetmen dis eerste nombre ofte Via open, waer in staet als dat alsulcken persoon sal gouverneren in absentie ofte overlijden van die Visorey ofte Gouvernuer, en so die persoon die in d'eerste Via ghenoemt is, absent is, soo doetmen die tweede Via open, ende desen wie dat daer in staet, ende dien present wesende, wort terstont ontfanghen, ende ghehobedeert voor Gouvernuer, so dien oock absent is, doen d'ander navolghende open, d'een naer d'ander naer't vervolghen vande numeros, ende alsmen Gouvernuer heeft ghevonden, soo en doense niet meer open, en worden die overghebleven packetten ofte Vias terstont weder op gedaen, en bewaert in't Clooster, in handé van de Jesuyten, in somma dat alleenten die Vias open, en isser niemant die weet wie dat daer in staet, en wort met grooter solenniteyt geopent vande Jesuyté, en gelesen in presentie van alle den Adel, Capiteynē Regierders, en voorsoorders, en so de persoon die inde Vias staet, is op eenighe plaetsen van Indien ofte Orienten, als Capiteyn wesende van Soffala, Moçambique, Ormus, Malacca, ofte eenighe andere plaetsen daer hy soude mogen wesen, alst somtijts wel geschiet, so wort hy terstont ontboden, ende moet alle ander Ampté laten, so hy die bedient, en comen ontfangé het Gouvernement, tertier tijdt toe dat daer een ander van Portugael van d'Coninghs weghen ghesonden wert: maer wesende die persoon die inde Vias staet, in Portugael, Chyna ofte Iapan, ofte die Cabo de bona Esperança

Wie dat de Bisschop eerste in het Schip, waerende in Portugael.

De twist en't verbreet vanden Bisschop ende Visschey vanden ghelijck. Verklaringe vande uptvaert vande Visorey.

Verhaet dat sy dieren binnen Goa geen Vias hebben.

Wat dat sy de eerste Via en beseghelen vande eerste.

Ordre wie dat sy Vias sullen.

Verhaet hoe sy ghenne t'weede openen vande Vias.

voorby/ soo worden der ander Vias gheopent als voorsept is; Die Vias/ als verhaelt is gedaen wesende/ quamen die Jesupten met die Pachtren ofte 's Conings Vias, die altemael met des Conings Segel besloten zijn/ ende worden gheopent al eermen het lijf vande overleden Viçorey onder die aerde steckt/ alsdus werden die eerste Via ofte Numero gheopent/ met groote begeerten van de omstaenders/ wie dat upt sonde comen/ soo werden gheboden met Titel van Viçorey, eenen Mathias Dalbuckercke, welcke Capiteyn van Ormus gheweest hadde/ ende was den jaere te voren te compaengie vande Neerl-lusschop naer Portugael ghevaren/ voorsake dat hy een Heer gheboren hadde/ om het selfde aldaer beter te ghenesen: maer hadden hy verdacht gheweest/ van dit gheluck sonde wel ghebleven hebben; Desen absent wesende/ als gheseyde is/ werden die tweede Via ofte Numero geopent/ met die selfde solemniteyt ende vonden/ met Titel van Gouverneur Manuel de Souſa Coutinho, daer wy hier voren af vermaent hebben/ die Seylon ontset hadde/ tot groote verwonderinghe van een yeghelyck/ om dat het een slechte Edelman was: maer van groote reputatie/ het welcke hy met zynen langhen dienste verwoven hadde/ ende hoe wel dat noch andere veel treffelycke Edelmannen waré daer mede ere op verdacht hadde/ dat'et ooch wel spreet/ doch dissimuleerden ende moesten altemael thoonen dat het haer aenghenaem was/ hebben hem terstont ontheft/ ende die handen gheeyst/ ende managie ofte belosten ghedaen als Gouverneur/ en hebben altemael verlaten het doode lichaem van de Viçorey, en zijn terstonde ghesceyert in de Galepe metten nieuwen Gouverneur/ doende af alle rou-banderen Vaendels ende Standaerts/ ende inde plaetse van dien verciert met lustighen Vaendels/ ende cleeden van costelicheden sijde en ander ghewaet/ en quamen alsoo met Trompetten en Schalmeyen binnen Goa, alwaer hy met grooter triumphe ingehaelt worde/ ende inde groote Kerck gevoert/ al waer men sanck Te Deum laudamus, &c. Ende wert den Eet afgenomen van alle prælegien en ighertepten te onderhouden/ naer die ghewoonte ende santie in dergheliycken Acten/ ende worden van daer ghebracht op het Palleys vande Viçoreys, het welcke terstondt vande Dienaers vande overleden Viçorey gheruymt ende by naer verwoest is/ ende vanden nieuwen Gouverneur wert terstont weder gerepareert/ ende vervult van zijn volck ende abherenten/ gelijc als die gewoonlicheydt ende ghebruyck is/ in alsulcken veranderinghe te gheschieden; Den dooden Viçorey verlatent wesende/ worden van zijn Dienaers ter aerden besteit ende begraven/ sonder eenighe ghedachtenis daer meer af te wesen/ dan dit'et particulier aenstondt.

In dese naest volghende Maenden/ te weten/ Junio/ Julio/ Augusto/ van't jaer 28. is ghelweest in Goa, ende die Custe van Indien/ die grootsten Winter die in langen tijdt gheseen is geweest/ hoe wel dat het alle Winters altoos reghent/ dese ghaens sonder op houden/ den geheelen Winter deurendende: maer soo dapper niet als dese drie Maenden/ want reghenden van den 10. Junij af/ tot den 1. September/ staedts een uralcanderen/ dat'met niet en mochte seghen dat het een half ure op hielt/ nacht ende dagh/ waer door veel huysen ter neder slosten van de vochtigheydt/ en ooch om dat den steen daermense af maert seer mosruwe is/ ende niet stercte met half aerde.

Inde selfde maent van Augusto ghesciedden eenen grouſame ende wonderlicke moort binnen Goa, ende om dat het van eenen Heerlander was/ soo hebbet hier in't particulier willen verhalen/ op dat men hp dit exempel mach aenmerken die sloumheydt ende onkunsheydt vande Oosterlingen van Indien/ die al meest in't ghemeen over een tou ghescheven zijn; Soo is die Historie aldus/ eb jonck quant matroos van Antwerpen/ met namen Franç Coninghs/ wesende een Diamant slyper van zijn hant-werck/ ende ghelyck als die jeucht ghemeyn gheneghen is om wat te versoecken/ is getrocken naer Venetien/ daer den selfden een Oom hadde wonen/ den Oom begeert te hebbende/ om desen zijn Cozyn voorts te helpen/ heeft hem gheschuert in compaengie van ander Coopluden naer Alleppo in Suria, daer die Venetiaenders grooten handel dryven/ als wy op een ander ghesepdt hebben/ om aldaer eenighe ervaren heydt te krijghen inde coophandelinghe/ ysselpalycken in ghesteenten/ waer toe hem een sekere somme pennighen met ghegheven hadde. Dese quant aldus gherepst wesende naer Alleppo, al waer ghecomen zijnde is onder het ghesel-schap gheraeckt/ en inde plaets vande hoofd-somme te verminderé/ als den Oom mer-den/ heeft het wel de helft verminderd/ ende als den tijdt verloopen was/ dat die meeste van zijn compaengie hare dinghen verkoopt hadden/ ende weder wilden keeren naer Venetien met hare beste waren/ ende als desen Franç Coningh sagh den tijdt verloopen te wesen/ ende dat zijn hoofd somme die helft deur ghebracht was/ met goedt ghesel-schap/ en heeft niet weten wat beslaen/ vreesende zijn Oomps gramschap/ weder te keeren sonder beter rekeninghe te gheven/ van daer sy om upt ghetrocken was/ heeft hem beraden met sommige Venetiaenders/ dat zijn bestendt waren/ die hem rieden te gaen met die Caffyle ofte Carnana, die ghereet was naer Bassora ende soo naer Ormus in Indien/ verseeckerden hem/ aengesien dat hy verstandt hadde van ghesteenten/ dat hy goet profyt soude doen/ ende ghenoech weder restaureren het verlies/ dat door zijn onachtsaemheydt van de hoofd somme verminbert was/ ende noch daer en boven groote winste doen voor sijn selven/ sonder eenighe Interesse van zijn Oom/ met desen raedt heeft hem ganets ghereselveert het selfde te volbrengen/ ende niet weder te keeren voor dat hy zijn schade weder in ghehaelt hadde/ ende heeft hem gevoecht by sommighe Venetiaenders/ die oock verwaerts wilden/ ende zijn alsoo gherepst met die Caffyle door langhe bagh repsen/ tot dat sy ghecomen zijn in Bassora, die beste Stadt van het landt/ ghelegghen op het uterste vande Sino Persico, die naer Ormus loopt/ van daer stuke te water gheroomen tot Ormus, daer een pegelsijck zijn Creaturen ende Wtuckels voorsiedde/ ende desen Franç Coningh als jonck ende onbedreven synde dat hy verre vande Oom was/ meenden rekeninghe dat het ghene dat hy hadde genoech ergen was/ en begonst verder sonder achteer denckē goet leven te leydē/ sonder pet anders te pretenderē dan goet ciber te maecken/

Wie door de eerste Via gheprouisioneert Gouverneur gesept worde.

De absentie vā d'eerste Visoyt is oorsake dat de twee Vias gheopent is.

Wie dat door ooppent vande tweede Via Visoyt wert.

De Portugesen vermogen niet wel met haer Visoyen.

Wat triumph dat sy haer inwinnen Visoyen tot Goa inhaelen.

De Visoyen wert op het Palleys gheleyt.

De overleden Visoyen wert begraven.

Een groote Winter tot Goa in Indien.

Een stadigen regen van den 10. Junij tot een 1 September tot Goa.

Wert van d' comste der Jesupten.

Een goet huys nemen bij Franç Coningh.

Hy repst met sommige Venetiaenders naer Ormus.

maecken/ tot dat in't leste die hooftsommige hp naer gheheel geconsumeert was/ ende beginnende gem te bedencken/ en wist niet wat beginnen: want het weder keeren en docht hem niet goet: want en hadden die middelen niet/ en oock en dorst onder d'oogh an vande Oom niet comen/ in't leste heeft ghecreselveert naer Goa te varen/ alwaer hp verstont dat hp jem altoos soude moghen onderhouden/ met zijn hantwerck op te setten/ totter tijt toe dat het God anders ordineerden/ is alsoo naer Goa ghevaren/ daer gecomen wesende heeft winckel opgestelt/ en zijn hant-werck beginnen te ghebruycken: maer om dat het ghesellschap/ te weten/ ander vreemdelinghen van Meer-landers ende Duytschen/ die aldaer waré/ en gemeenlijck zijn bode Vigoreys voor Trompetters en Busschieters/ die hem dagelijcx quamen besoecken/ so en konst hp so veel niet voorderen ofte winnen ghelijck op/ Dit stonde heeft hem gedetermineert teenemael aldaer te blijven/ en gants niet schicken om alsoo oorsake te hebbé hem aldaer zijn leven te onthouden/ siende dat alle hooy verlozen was/ om zijn leven weder te verwen na huys keeren/ met dese resolutie heeft beginné om te sien naer zijn partuer. So is te weté dat onder ander vreé delingen die aldaer in Goa gecomen waré/ in voorleden tijden/ was eenen Fransoys naruel van Diepen/ met namen Johan du Xena/ dese was eertijdts ghecomen in Indien voor Tromslagher/ van eenen Vigorey, ende was naer sanctiepdt van tijden aldaer ghetrout met een Vrouwe van Ballagatte, van Moors ghestachte/ doch Christen/ ende onderhielt hem eerlijck met Trommelen/ ende ander Schrijn-werckerye te maken/ waer van hp winckel af hielt/ ende was oock des Coninex Kiem-maecker/ van die Galeyen/ in somma dat hp een goedt deuc comen hadde. Dese Fransoys hadde vpde voorsepde zijn Huysvrouwe/ twee Soonen ende een Dochter/ ende ghelijck als die vreemdelingen ter stont huysens landts ghemts maken met malcanderen/ principalijck alhaer in Indien/ daer der wepnich zijn/ en alle vreemdelingé/ het sy van wat Natien dat het zijn/ opghenomen Portugesen/ converseré met malcanderé als Broeders/ welcke is haren besten troost. So is oock desen Fransoys Coningh daer oock groot té hupse gewerst/ en hebdé hem veel gefeestreert en onthaelt: wat verstondé wel darse hem hier mede in't net soude krijgé/ om haer Dochter te gheé/ en darse daer mede een goet houwelijck beden/ om zijn hant-werck wille/ het welcke seer goet ende van groote waerde in Indien is/ om die groote handel van de ghestenten die daer is/ in somma en rusten niet ghelijck die van Indien haer manier is/ alsse yemandt ghecren inden kinp hadden/ tot dat sp hem met veel beloften en wondere dinghen soo verre kregen/ dat hp tjet jae woort gaf/ welcke hem naermaels het leven kosten: alsmen in't vervolghen van dese Historie ende waerachtighe ghesciedentisse hooren sal; Alsus beloost wesende/ hebben alle neerstichheydt ghedaen ende die ghebaden laten gaen/ ende om't cost te maecken die Bruylofte ghehouden/ als dat die maniere is/ wesende die Bruyt van elf jaren/ huys ende schoon van lijf ende leden: maer in boosheydt die arghste die opt aerde droech/ so dat haren Man hem voor gheluckigh hielt/ alsolcken Huysvrouwe ghevonden te hebben/ als hp mp dickewils mondelingh verteit heeft/ doch was daer soo jelours af/ dat hp die niemandt en betrouden/ noch van sijn eyghen Natien en part ticulier Vrienden: maer daer hp hem meest op betrouden ende mm af vermoepde/ dese was d'oorsake van zijn ongeluck; Voor contracht van sijn houwelijcks voorwaerden was gheordineert/ ende hadden hem beloost een sekere somme gelts/ ende totter tijdt datmé hem die selfde somme niet en gaf/ souden met zijn Huysvrouwe in't huys van zijn Schoon-vader blijven in woonen/ ende die hoft hebben/ ende sijn winckel aen d'een syde vant huys/ ende wat dat hp won soude voor sijn selven wesen/ welcke aldus gheschiede/ eñ bleef also langhen tijt/ om dat de Schoon-vader dte beloofde somme niet en wist op te brijghen/ ende ghelijck als die familie begost te vermeerderen/ eñ de Vader die out ende bedacht was/ in een cranckheyt viel/ waer van hp stierf/ so en wasser so veel ghewin niet/ ofte Frans Coningh die moeste oock altemet die kleedré verstén/ d'welcke hem niet wel aen en stont/ eñ begonsten in huys oneens te werden/ ende quam jem dickwils met mp raden wat hem te doen stont/ waer op ick hem seyde/ gheen oorsake te willen wesen van twist te maken tusschen Ouders ende kinderen/ doch dat het mp aen ghinck/ aengheseen darse hem die beloofde somme van de houwelijcx voorwaerden niet en hielden op brenghen/ dat ick soude een huys alleen huyren/ ende also beter huys houden alleen met mijn Huysvrouwe/ dā aldaer onder so veel/ daer hp nimmermeer en konste veroverē/ so dat hp hem in't lest gedetermineert heeft/ ende is met twist upt den huys geschepden/ nemende zijn Huysvrouwe ende kint/ met zijn Slaven/ eñ heeft een huys alleen gehuyert/ en zijn winckel op gestelt/ en sijn hant-werck ghenseert/ in somma dat hp begost welvarende te worden/ en hadde groote toeloop; Nu is te verstaen dat zijn Huysvrouwen Moeder/ welcken jaren moorschen oert niet verbozgen en mocht/ naer't over ijden van haren Man/ of was om't quaet herz datse haer Swagher dpoch/ ofte om haer eyghen sinnelijckheyt/ heeft haer eyghen Dochter daer toe gepersuadeert/ die daer oock soo't scheen goet behaghen in hadde/ datse tot haren Boel heeft ghenomen een Portugees een jonck Soldaet/ die daer seer groot ten huyse was/ soo dat hp daer daghelijcks quam eeten en drincken/ ende Frans Coningh betrouden hem meer als Broeder/ ende en debe gants ter wereld niet sonder raet vā dese Portugees met namen Ant. Fragoso; Wat minnen spel bzeven dese twee goep lieven/ met hulpe vande Moeder/ al ten tijden dat sp noch bp de Moeder in woonden/ ende affirmieren dat hp daer al met te doen hadde/ al eer hijse kreegh tot eé Bruyt/ al wasse jonck/ dat en is in Indien gheen wonder: want is een dagheliicks gebruyck/ alsse meer over die acht jaren zijn/ ende wetender oock seer goet remedie toe ons het selfde te bedecken/ soo dat sp voor goede Maechden ontfanghen worden: Dit alsus ghedurende bp de vier jaren/ ende oock den tijdt dat sp alleen woonden/ alwaer dese Antonio Fragoso sijn inghanck maechten/ met die voorsepde confiantie ende vrientschap/ al hoewel dat hp die dese dāde Camer altoos met een Mael-slot toe bede als hp upt ginck soo wasser dickwils dese Ant. Fragoso boben verbozgen/ sonder dat hp daer pet af wist/

Fr. Coningh maeckt bande ongheval beraeht als naert alst hem heel verkeert de was Goa.

Huysvrouwe van Frans Coningh niet op haer ouders.

Verhael van Johan du Xena Franssoys.

Groote ghestacenthept tusschen Meer-landers en Portugesen.

Vreese dat den Heer Coningh te doen gheven.

Fr. Coningh beloost hem met de Dochter vande Xena.

Sp worden ghetrout.

Johan du Xena sterft.

Haet van Jans Huysvrouw tegen Fr. Coningh.

Fr. Coningh schept haet twist upt den huys van Xena.

De Moeder raet de Dochter tot ontspel met een Portugees.

De Portugees gebruyckt Fr. Coninghs hulp voor hulpe vande Moeder.

ende bedzeven hare personagien. Nu geschiedent binnen middelen tyden als dat eenen Dirck Gerritsz. naturel van Enchuysen/ ghecomen wesende van China, en was Peter van dese Huysvrouwe van Frans Conincgh/ ende zijn goet vzient/ so heeft hy hem met zijn Huysvrouwe te gast gebeden/ binnen die stadt/ alhaer hy zijn woonplaetse hadde/ om alhaer eenen vrolycken welcomb te gheven/ ander ander heeft hy ook daer by ghenoot: maer om dat dese eerlyck Jofvrouwe haer excuseerde/ dat sy met haer eere niet en mochi comen daer veel loopender ghesellen waren/ om dat het in Indien gheen vlaemsche is/ en haer eere soude te naer gaen/ waer mede hy badt hem te excuseren tot op een ander mael; Het Conuyt alsus gheschiedende ten huyse vanden voorsz. Dirck Gerritsz. al waer was dese Frans Conincgh zijn Huysvrouwe/ en Wyver/ ende Broeders/ ende die familie van Slaven ende Slavinnen tot haren dienste/ gelyck als in Indien het ghebruyck is. Die maelt zijt volcpit wesende/ ende half beschonckten/ zijn in't Velt gaen wandelen/ ende niet verre van daer staet een out Speel-huys/ t'welcke deur noch venster hadde; maer was gheheel vernielt/ doe hadden oetyet eenē grooten schoonen Boomgaert/ van Indiaensche boomen ende fruyten; Dit Hof hadde den Schoonvader van Frans Conincgh in zijn leven gheeert/ om wepnigh gheits/ om dat het als ick segghe niet veel en dochte; In desen Hof zijn alte samen ghegaen/ doende alhaer dzenghen potten en pannen/ met eeten ende dzinken/ om alhaer dien dagh met vzolyckheyt over te brenghen/ ghelyck sy ook deden. Nu wast hy ghevallen als dat ick gantz wandelen met een goet vzient te verbeteert in/ tot by dese comtrepe van dit Speel-huys/ met die minste ghedachten van't gheselschap dat daer vergaert was/ en passerende een stuck weegs voorby de deure/ soo quam den selfden Frans Conincgh buyten de poort/ gheheel beschonken/ ende op ghevaer voordende/ heeft hy comen treden vyde Mantel/ ende ghedwonghen met hem te te gaen/ en mijn gheselschap te verlaten/ al waer comende bracht hy achter inden Hof/ daer saten die Vrouwen/ haer Moeder/ ende ander Slavinnen en Slaven/ met hare Indiaensche instrumenten/ en waren vrolyck daer wesende is dese Vrouwe verstomt wordy gelooven/ haer verborghende om haer eerlyck te maken/ maer wante van Indien/ alsser pemant van buyten ende vremt in comt; Haren Man heeft verstondē doen bereyden het avontmael/ hoe wel dat het noch vroech inden dach was/ van het ghene dat sy mede ghebzacht hadden/ ende die Tafel worde ghedeckt op een mat op d'aerde inden Hof/ om dat het huys/ als ick ghesept hebbe/ noch tafel/ noch banck/ noch diter/ noch venster en hadde; Die Tafel bereyt wesende zonder al te comael om gaē sitten/ behalve die Huysvrouwe van Frans Conincgh/ die haer excuseerde dat se daer inne beschaemt was/ en daerom niet en begheerde te comen/ dan dat se daer binnē met die ander Slave ende Slavinnen soude eeten/ en dat wel dat haer Man haer geeren gehadt soude hebbē/ dat sy by ons quam/ om te bewijsen dat sy daer niet jelours af en was: maer siende hare excusatie liet haer blijven/ seggende: dat se beschaemt was; Het avontmael aldus houdende/ wesende van Slaven ende Slavinnen ghedient/ die gingen ende quamen van daer die eerbare Vrouwe was/ die so haer Man mepndē alle dingh toe te bereyden/ ende voorden gaf: maer het was verre van daer: want ter wijlē dat wy vrolyck waren sonder achter denckē/ soo quam den bovengh. Fragoso, met een bloot Kappier onder sijnen mantel/ wesende noch claren lichten dagh/ voor in't oude huys/ in presentie van alle Slaven en Slavinnen/ soo van Dirck Gerritsz. als de mijne/ ende van haer eygen Man/ sonder vreese te hebben van ons/ die inden Hof ghecn vier schreeden daer van daen en waren/ en nam die eerbare Vrouwe by der handt/ ende leydense in een vande Camers die sonder vloer/ deur noch venster was/ ende sy dede haren dorch van't ijser/ ende spreydēt op d'aerde inder/ om haer niet vuyl te maken/ ende deden also eenen sprong/ sonder t'aensien die presente vande Slaven ende Slavinnen/ ende t'perijckel dat sy passeerde/ so wy stilcke hadden comen te verslagen/ ofte in't gheval pemant op ghestaen hadde/ ofte ernstich van de Slaven of Slavinnen daer af vermaent hadde/ ende offer pet af quam/ soo hadden den selfden Anr. Fragoso 10. ofte 12. Soldaten zijn besenden eñ vrienden niet verre van daer heeren verwachten/ die met een slupt ofte terrken naer wesende/ souden hem te hulpe ghecomen hebben/ om ons also den bech af te spelen/ ende die Vrouwe met te nemen/ welcke een dagelycksc neeringe in Indien is: maer ons gheluck was dat hy zijn dinghen ghekuyst hebbende/ is weder wegh ghegaen/ ghelyck als hy gecomen was/ ende sy wel ghemoet/ ende als haer die Slavinnen vraechden hoe sy die stoutichept hadde/ sulex te laten/ aenmerckende het groot perijckel daer sy haer leven in stelde/ aen voordeel: dat sy naer t'leven niet en vraechden/ als sy maer haer lust mocht boeten/ en dat haren Man een dronckaert was/ en haer niet weert en was/ en dat sy dese zijn ghesel over de 4. jaren tot eenen Boel gehadt hadde/ ende begeerden om zijnent wille gewillich te sterven/ en doen dit gheschiede en wast noch ghecn 4. jaren dat sy Frans Conincgh ghehadt hadde/ ende moeste wesen tusschen de 15. ende 16. jaren out/ een wepnich daer nae quam sy achter inden Hof/ ende hadde die schaemte/ soo't wel scheen al verloren/ ende begonst te dansen en te singen/ ende beweeg groote vreuchden/ waer mede alle t'gesel schap blij waren/ principalijck haren Man die sien daer in verheuchden. Den avont ghecomen wesende/ ende een peghelijck gestiepdet sijnde naer zijn logement/ so quam ons ter oozen dit ghesch iedenisse van dit sept/ ende t'perijckel daer wy in ghewees t hadden/ ghelijck als wy vande Slaven ende Slavinnen verstonden die alle het regiment aen ghesien hadden/ met groote verwonderinghe; en besghelijcks soo heeft den selfden Frans Conincgh beginnen te mercken/ voor waer schouwinghe van ander/ als dat zijn Vrouwe hem niet recht en bede: maer en wist niet met wie dat het morst wesen: maer en hadde gantz gheen gedachten noch mistrouwen in't minste met dese Anr. Fragoso, die hy meenden zijn beste vrient in alle getrouwicheyt vā de werelt te wesen/ ja dat meer is/ en dorst niemant zijn secreten en gedachten ontdeckē/ also dese Anr. Fragoso, dien hy in't hemelyck ginck raedt vraghen/ seggende: dat hy verstaen hadde/ ende ook eenspeels vermerckte/ dat hem sijn Vrouwe ontrouwe bede/ hem vragende wat

-jaen

Peter Gerritsz van Enchuysen comt uyt China by Fr. Conincgh.

Fragoso met 10. ofte 12. Soldaten belooft Fr. Conincgh te helpen.

Fr. Conincgh merckt de stoutichept van dese Vrouw.

Fr. Conincgh begint eenen wantrouwen te crijgen.

Fr. Conincgh Vrouw wil niet in tegenwoordicheyt van Jan Huygen eeten.

Jan Huygen comt by Fr. Conincgh vyden Speel-huys/ sy verbeeldē haer als de Jonste vrouwen.

Die verraet raet aen by Fragoso tegen Fr. Conincgh.

heem dorste dat heem te doen stont/ ende dat hy voorghenomen hadde om te dissimuleren/ en besien oft hyse bedde te samen conste verrapē/ ende haer beyde alsoo om brenghen/ t'welcke hem d'ander oock raden/ hem belovende daer toe alle hulpe ende favuer/ die hy van synen persoon souden mogen van doen hebben/ met alle secreten die sy malcanderen vastelijck beloofden; gheschiedende wesende van malcanderen/ is Ant. Fragoso ghegaen by de Vrouwe die sy alle den aenslagh gheopenbaert heeft/ en hebben terstont ghesloten dat sy hier naer beden/ ende dachte alsoos dat haer den voordeel best de beste voordeel was; So gheschiedt dat sy op eenen avont/ wesende inde maendt Augustus Anno 88. hadden een avontmael bereyt ten huyse vanden selfden Frans Coninghy/ ende een Baet-vereken ghebraden/ al waer dese Fragoso ende die Moorder van haer te gast waren/ die oock soo wel scheen van't contract was/ ende die pitmerpaelste oorsake vande Tragedia/ hoe wel sy sulcks naemaels stoutelycken ontkende wesende alsus vroolijck/ soo was t'elck op een seltere plaetse ten Avontmael/ tot een duytsch Schilder/ al waer ons Frans Coninghy sont een quartier van't Baet-vereken/ ons doen biddende dat wy't om synent wille wilden eeten/ ende een van onsen huyse die't selfde dracht/ haddese alsdaer eens geschoncken/ van een seltere Wijn/ die met het cruyt Dutroa vermenghde was: want die persoon die't gheroncken hadde/ quam half verstijft ende uyt zijn sinnen/ waer by geboelen dat die saetkens niet recht en ginck/ dit maemackt wel bleeck. Desen dranck hadden sy alsoo ghebrouwen met het cruyt Dutroa, om den armen Frans Coninghy also berooft van sinnen te maken/ ende te beter haren aenslagh te werck te stellen; Het cruydt begost zijn operatie te doen/ so dat hy slapen moest/ ende die compaengie gheschiedt wesende/ heeft zijn huere van zijn binnen trap gheslooten/ als hy voor een gewoonsept hadde/ en die sluytelen onder zijn hoofs-puelen gheleydt/ ende is met zijn lieve Hupsvrouwe te bedde ghegaen/ so sy haer ghelaet/ al waer hy terstondt ghesla pen heeft gelijck een doot Mensch/ ten eynden dat de tracht van't Dutroa, ten anderen om dat hy eenen goeden rups wegh hadde; Wesende ontrent elf uren inder nacht/ is gecomen Ant. Fragoso gheheel ghewapent/ met een ander zijn goet vrient/ die hem quam gheleyden/ sonder te weten wat dat hy gruck doen/ so hy segde; aende deur komende van't huys van Frāns Coninghy/ heeft goetschoens gheclopt ende gheseyt tegens die Slaven die beneden sliepen/ dat sy die deure souden open doen/ welke antwoorden dat haer Meester te bedde/ en dat die trap deur van binnen in het slot was; Dit hoorende die Vrouwe van bovē/ die niet en sliep/ quam terstondt gheloopen aen't venster/ seggende: dat hy een leer soude brengen/ ende climmen te venster in/ het welcke hy terstondt besteit heeft/ ende is met haer hulpe te venster in gheclommen/ ende sy heeft hem omhelst en willecom gheheeten/ ende by de handt gheleyt naer binnen/ daer haren Man wel vast lach en sliep/ Wennich verdacht op die groote verraderye van zijn Hupsvrouwe/ ende van dien die hy voor zijnen besten vrient hielt. In summa deese gheseyde nu wel daer sendt den duyvelsaert ende Ketter/ die ons meenden om den hals te brengen/ en ons liefde ende plaisier te scheyden/ niemt mijn wyfke van hem/ hebop mp lief/ den welcke heeft hem terstont een steecb ghegheven met zijn Kappier/ doot die hoest datter achter upt quam/ ende doen noch een ander van d'een syde in/ en d'ander syde weer upt/ ende noch meer ofte dyf steken naer zijn doot/ waer mede den ouwelen al klapende zijn leven verloor. Dit ghedaen wesende namen terstondt alle die ghesienten en Diamanten/ die haren Man van veel persoonen te werck hadde/ en oock om te verkoopen soo datse wel over de 40. duysent Pardauwen bedroeghen/ naer gemeen gissinghe/ ende namen zijn Kappier dat stalen sy hem inde hāt/ ghelijck als oft hy hem verwreet hadde/ om te seggen dat hy haer hadde willen vermoorden/ ende dat sy hem in hare beschermynghe gedoot hadde: maer men wist wel contrarier want die Slaven die beneden waren hadden altemaal aenghehoort; alsus namen het inde dat van twee jaren moeste wesen/ ende sy pen ter deuren upt/ ende een stuck gheloopen hebbende/ liepent stut op die straete pewers voor een deur van een huys liggē/ daermen smorghens vont/ en hoe wel dat die Slaven groot gerucht maeckten in't blieven van haer Vrouwe/ en die Justitie ginghen halen; maer niet en konstese niet vinden: want ginghen dien selfden avont cloppen aen't Cloester van de Jesupten/ haer biddende datse hem wilden herbergen/ en gaf haer de meesterdeel van de ghesteenten/ seggende: dat hy de Man gedoot hadde in sijn beschermynghe; maer hebbense niet willen ontfangen/ even wel namen die ghesteenten/ om weder in handen van de eygenaers te gheraken/ des anderen daeghs wast over die gheele Stadt/ met groote verwonderinghe/ ende hoe wel datmen alle neerstichept bedde/ met groote pene van diese huysden/ hoofden/ en herberghden/ nochtans en quamen nopt te voorschijn; maer mozdē eyndelijcken daer naer ghevisen in de Stadt van Chaul, welcke lepdt van Goa noozdwaerts aen 30. mijlen/ en ginghen alsaer vyp langhs de straete/ sonder daer pemandt meer te verepschen: want daer was al gras over ghewassen/ ende men siet wepnich op sulcke dingen: want ghelschiet meer als Sondaeghs; Den boosen Man lagh alsoo tot smorghens/ soo dat wy duytschen hem moesten doen begraven: want die Moorder en wildē daer niet een penninck toe gheven/ ende hielt haer al oft sy hem niet aengestaen en hadde/ ende hulp den Moorder noch met victualye ende ghelt/ om naer Portugael te varen/ ende quam met ons inde vloot/ en ick sach hem noch int Eylandt van Santa Helena, met een advatie ende presumptoen/ ghelijck oft daer met heur nopt pet quaets ghebeure wart/ ende quam naer Portugael sonder datter opt Paen naer traepden/ ende hadden noch belooft aen de Moorder en Vrouwe/ dat hy soude comen met vergiffenis ende haer noch trouwē/ het welcke niet eens en twyffele alsoo te gheschieden/ so hy sulcks maer pretendeert en verstaet/ alsus is volepnt die repse bā dese Frans Coninghy/ welcke op't langhe hebbe willen verhalen/ om datmen mach merecken ende verstaen dese stoutichept/ en inclinatie vande Indiaensche Vrouwen; want daer en is niet een jaer ofte daer werdender in Indien wel 20. ofte 30. Mannen van hare Vrouwen vergheven en omgebroght/ alleenlijck om hare onnuyschept te plegen; Desgelijcks werden daer jaerlijcks menichte van Vrouwē van hare Mans om

ghebracht

Ant. Fragoso vermoort Fr. Coningh als hyzende inde warbt/ door hulpe van Fr. Coninghs vrys.

Vlucht/ en leggen t'schip vande vpoyg. Coningh op de straet.

Comen op de Jesupts/ gelijck veel gesternde om wel ontfanghen te worden.

Vluchten in de Stadt van Chaul.

Fr Coningh wert vande sijne dieners begraven.

Ant. Fragoso trecht naer Portugael.

Oorsaeck van de Indische Vrouwen bastaerdinne baren soo veel Mans hebben.

ghebracht om overspel: maer en vraghender niet een hayr naer/ en seggen vrijmoedich datter gheen lieffelijcker doot en is als alsoo te sterven waer mede sy seggen/ bevestigen dat sy om oprechte liefde sterven ende ghedoot werden; Oock om te weten dat die eerbare Vrouwe alleen niet en was van quade inclinatie/ dan oock haren Broeder/ die welcke wesende van 14. oft 15. jaren out/ worden binnen Goa in't openbaer verbrant voor Sodomijter ofte Boggher/ en was ten tyden dat Francs Coningh ende zijn schoon Vader noch leefden: maer en was niet genoech om hem te waerschouwen van zijn Huysvrouwe/ ende hare ghenegentheyt: want scheen wel dat zijn ongheluck ende Planeet het also geordineert hadde/ om alsoo te voleynden.

De Broeder vande Vrou werdt in Goa levent verbrant.

Op den 16. September Anno 88. is gheärriveert in Goa een Schip van Portugael/ met namen San Thome, brenghende tijdinghe van vier ander Schepen/ die in Moçambique waren/ alle van Portugael/ die sommige dagen daer na quamē/ warē dese/ den Admirael San Christoval, ende Santa Maria, Sant Antonio, ende Nossa Sñora da Conseprao: Met dese Schepen quam tijdingh van't overlijden van mijn Heere den Aerts-bisschop/ Don Frey Vincente da Fonseca, wiens doot was op de reyse naer Portugael/ wesende den 4. Augustus van't jaer 87. inde contreye tusschen die Vlaemsche Eylanden ende Portugael: want acht daghen naer dato van dien/ soo quame 't Schip aen landt/ vermoeden dat het fenijn was die hy van Indien brachte/ ofte eenigen Apostem die hem in het lijf ghebarsten was: want op den dach dat hy sterf een ure te voren/ was noch t'eensten voor cloeck ende gesont/ hem quam een accident over subytelijck ende al eer hy zijn Testament mocht maken/ bleef doot/ ende naer dien so gaf hy wel een han vol fenijn uyt/ in somma werde met alle zijn Bisschops cleeren/ ende mijter/ ende ringhen in een Kist ghelept/ en also over boort geworpē inde Zee. Dese tijdinge heeft veele in Indien bedroeft/ te weten/ van die hem goetgunstigh en vrienden van hem waren: maer ter contrarye warē verblijdt die hem hatē/ ende een quaet herte toe droeghen/ om dat hyse op haer seer getreden hadde/ ende gereprehendeert van hare bescheyden/ ende die daer meer aen verlooren/ dat waren wy zijn Dienaers/ die verwachtende waren groote voordeelen ende verbeteringe/ als hy sonder twijffel vande Coningh verworven soude hebben: want was een vande principaelste oorsaken/ dat hy derwaerts zijn reyse ghenomen hadde: maer die doot heeft het al belet en verandert/ ende hoewel dat mijn meeninge ende intentie op dien tijdt wel was/ den Aerts-bisschop mijn Heere te verwachten/ en mijn vertoevinghe aldaer langher te doen/ ofte moghelijck gants ende gheheelijck mijn residentie te houden; maer met dese tijdinghe sy gantschelijcken van sinnen en propoostē verandert/ en my is geheelijcken een afgrijsen ghecomen/ van't gheene dat my te vooren aenghenaem was/ ende hoe wel dat my genoech middelen voor quamen/ om aldaer goet beter comen te hebben/ ende ghenoech als natureel bed' eden was/ en voor die ghehouden gheacht en bemint; Alle dese saken en hebben niet machtich ghenoech gheweest/ mijn affectie ende begeerten die my op een nieu aengroeyde ende vermeerderden/ van't versoecken ende weder keeren van't Vaderslandt/ soo dat my docht dat my Godt mijn oogen hadden geopent/ ende gants verclaert met den doot van mijn Heere/ om also te pretenderen/ die wederkeeringhe van't Vaderslandt/ t'welcke te voren so verdonckert was/ en soo weynigh ghedacht/ en oock in groote twijfel stont sulcks oyt geschiet soude hebben/ by levē ende wederkeeringe vande selfde mijn Heere den Aerts-bisschop/ ende om te ghenieten vande tijdt die my offresseerden/ sonder te verwachten eenighe ander inconvenient ofte oorsake van beletsel/ die my daghelijcks ghenoech voor oogen gelept werden/ en wel dapperlijck tempteerdē/ waeromme my gantschelijck hebbe geresolveert/ die reyse ende wederkeringe te pretenderen/ waer toe alle middelen ghesocht hebbe die my dachten noodich te wesen/ om sulcks te volbrengen/ ende dat my meer daer toe persuadeerde/ was daer en boven te verstaen/ het verlies van mijnen Broeder Willem Tin/ die met my in Indien gheweest hadde/ reysende van Setubal uyt Portugael den wech naer Hamborch/ achter Engelant om/ alwaer se (Godt betert) met schip met allen bleven/ ende niemant of en quam/ noch noyt tijdinghe of teecken van haer ghecomen is/ aldus gheresolveert wesende/ so ist ghevallen als datter een Schip toe gemaeckt werd uyt auctoriteyt vande Viçorey, en dat duer requerement vande pachters vande Peper/ om dat die menichte vāde Peper die vergadert was/ die Schepen die van Portugael ghecomen waren/ niet al en konsten laden/ ende hoe wel dat die Schepen ende vrachten van dien op haer selfs verpacht zijn/ met obligatie vande Coningh/ als datter anders geen schepen moghen bevracht noch afghevaerdicht worden als vijf/ diese haer verobligeeren jaerlijcks toe te maken/ ende af te vaerdigen/ ende soo daer eenigh goet waer in Indien/ als Peper ofte andere waren/ dat die voorsz. Schepen niet laden en moghen/ soo sullense gehouden wesen/ daer toe versocht sijnde van de pachters vande Peper/ ende Officiers vande Coningh/ een ofte meer Schepen daer toe te coopen ofte beschicken/ soo mender vindt die daer sufficient toe zijn/ ende wanneer sy sulcx weygeren/ dat als dan den Viçorey ende Officiers vande Coningh/ moghen bevrachten alsodanighen Schip ofte Schepen/ alst haer goet duncht/ ende bequaem daer toe vinden/ ende het selfde laden met Peper vande Pachters/ ende alsoodanighen goeden alsser soude moghen offereeren/ welverstaende dat na dato/ dat die Schepen vande pachters al eerst sijn afghevaerdicht/ ende dit alles tot profijt vande Coningh/ sonder dat die pachters daer hebben yet op te spreken; Soo ist aldus gheschiet dat een Schip/ ghenaemt Santa Cruz, welcke was ghebout in Cochijn, van de Coningh van die Malabaren, en hadder genoemt naer de Stadt van Cochijn, welcke eyghentlijck vande Portugesen den naem van Santa Cruz is ghegheven/ t'welcke hy ghedaen hadde ter eerē vande Portugesen/ om dat hy met haer broederlijcke aliance heeft/ ende wort vā de Coninghen van Portugael ghenoemt onsen Broeder in wapenen; Dit selfde Schip hadde aen een Portugees vercocht/ die daer een voyagie mee dede naer China en Iapan, wesende vande groote van 800. last/ ende om dat het sterck ende goet was/ ende bequaem om die reyse naer Portugael te mogen doen/ en om dat als geseyt is/ die Peper meer was

als die

Tijdinge van 4. Schepē die in Mossambique laghen.

Overlijden vande Aerts-bisschop.

De Bisschop werdt met al zijn gereetschap inde Zee geworpē.

De doot vande Bisschop maeckt bedroefde ende blijde menschen.

Jan Huyghen werdt door des Bisschops doot van sinnen verandert en wil weder om na huys trecken.

Jan Huyghen [illegible] om daer te blijven.

Jan Huyghens Broeder sterft achter Engelandt.

De Viçorey rust een schip [illegible]

[illegible] vande Peper [illegible] Portugael.

De Coningh vande Malabaren maeckt een Schip ter eeren vande Portugesen.

als dese Portugaelsche Schepen laden mochten/ soo hebben die selfde pachters den Vicoroy haer requirement ghedaen/ datment selfde Schip souden coopē/ maer inhout van haer contracte/ soo heeft den Vicorey die pachters van de Schepen doen coopen/ ende haer die weert ghedaen/ met het requirement van de pachters vande Peper/ dat in't Schip souden coopen naer ordinantie vande Coninghs aenghesten den hoot als sulcks epschte/ t'welcke sy ghewepghert hebben/ seggende: dat het haer niet ghelegen en was/ ende soo hy's begheerden te coopen tot voordeel vande Coninghs en de Peper/ dat sy hem oorloff gaven/ mids dien onder houdende den Coninghs ordinantie/ dat hare Schepen eerst souden hare ladinghe hebben/ ende af ghevveerdicht wesen/ hoe wel dat het haer daer naer berouden: want meenden dat sy gheen goet ghevonden souden hebben/ om daer in te Schepē: maer hadde wy nich min als d'ander Schepen/ en overmits dat het selfde Schip gerocht wert/ t'waer toe die pachters vande Peper t'ghelt verschoten van 's Coninghs wegen/) voor 10. duysent Ducaten ghereet gelt/ mids conditie dat die selfde Officiers/ te weten/ Schepper/ Conneſtapel/ ende Hoochbootsman/ die daer op ghevveest hadden/ inde reys naer China ende Iapan, souden daer op blijven/ met die selfde Officieren/ en de Conneſtapel was een Heer Gerritsz. van Schuylysen/ die naer dat hy 10. jaren in Indien ghereyseert hadde/ scheen nu meenden met dese goede Coopmanschap van het Schip vervult te maken/ om naer Portugael te reysen/ ende om't gheselschap goede vrientschap ende kennisse/ hebbe ghepresenteert in't selfde Schip eenighe plaetse te verrijsen/ en om dat die pachters vande Peper haer Factoren in Indien hebben/ dat dienstheen waren/ van wegen die Factoren ende Oelsaers van Ausburch/ die op die zijt part en deel hadden aende Peper/ Dese sonden in elk Schip een Factoor/ die de Coninghs plaets vergunt voor haer persoon ende victualie; Dese Factorie vande Peper van't Schip Santa Cruz, werden mit vergunst vande selfde pachters/ ofte haer Commissen/ om dat het mijn particuliere bestenden waren/ waer mede ghelegheijdten hebbe preparatie ghemaeckt/ ende alle mijn saken afghevveerdicht met een pas poort vande Vicorey ofte Gouverneur/ sonder welcke niemandt en mach uyt Indien trecken, dese ghesichts mijn Certificatien vande reken-camer vande Coninghs en die Malricola Generael/ haer alle die naer Indien comen op ghescheyden staē/ met hare soldye/ dat voor deuel vande Vicorey wort af ghereeknt/ met certificatie dat de Coninghs schuldich blijft/ ende den tijdt vande residentie ende dienste die men in Indien ghedaen heeft/ om alsoo in Portugael wtlende eenighe recompense requireren/ voor de gheen die weder in't sijn heeft na Indien te keeren/ ende hoe wel dat sulcks mijn intentie niet en was/ hebbe alle dese dinghen oock moeten doen naer die costume ende ordinantie/ ghehende te verstaen/ dat mijn meninghe was weder te keeren/ om alsoo beter oorloff te crijghen/ t'welcke mijn vande Gouverneur lichtelijck vergunt werde/ met alle die boven ghenoemde certificatien/ waer mede hebbe oorloff ghenomen van alle bekenden ende vrienden/ met ghemeerd hertsaer ende droefheydt/ als die ghern die ghinck verlaten het ewerdt Vaders-landt/ voor die groote en langhduerighe conversatie en ghewoonheyt/ wiens affectem my dickwils repugneerden die voorghenomen reyse in vergetenis te stellen: maer die ghedachten ende oude affecten van't rechte Vaders-lande waren stercker/ ende overwannen die leste affecten/ ende beden my ganss alle ghedachten van dien achter den rugghe stellen/ om alsoo mijn voyoost te achter volgen/ stellende mijn affairen in Gods handen/ die alleen is die ons te recht kan sturen ende helpen/ ende alle onse dinghen een goede uytganck gheven.

Inde maent van November Anno 82. zijn die Schepen weder van Goa naer die Custe van Malabar ende Cochijn gaen laden.

Den 23. van de selfden zijn wy met ons Schip Santa Cruz t'zepl ghegaen/ om onse voyagie te beginnen. Den 28. zijn ghecomen in Honor een factoresse vande Portugesen/ en is die eerste die sy hebben inde Custe van Malabar, is van Goa zuydtwaert den 18. mijlen/ al waer was onse plaets ghecassingneert om onse ladinghe van Peper te nemen; Op dese plaetsen plachten ghern Peper te laden/ ende wy waren het eerste Schip dat daer opt gheladen hadde/ ende meenden van dien tijdt voortaen/ alaer alle jaren een Schip te ladē/ overmidts dat die Coninginne dienen heet van Batticola, (dat daer dicht by legt/ ende Honor is in haer Jurisdictie ofte Coninghrijck) haer verobligeert heeft/ alle jaren seven ofte acht duysent Quintalen Pepers te leveren/ mides so moetmen haer alsoo die helft van het gelt ses maenden te voren geven/ ende als dan so doetser leveren allenchskens/ waer toe die pachters van de Peper hare Factoor in Honor hebben/ die't op rekeninghe ende met ghewicht ontfangt ende vergaert/ tot dat den tijdt comt van de ladinghe van de Schepen/ alsoo hebben sy ooch in alle ander factressen die op de Custe van Malabar liggen/ hare Factoren die op die selfde manier ontfangen ende vergaren/ als in Mangalat, Barselor, Cananor, Cochijn, Coulam, &c. Ende om recht te verstaen die manier vande verpachtinge vande Peper/ so ist alsus/ die pachters nement contract ofte verpachtinghe van de Peper voor vijf jaren/ ende dat sy alle jaren sullen senden haer Capitael van gelt/ om 30. duysent Quintalen Pepers te laden/ te weten alsser die Coninghs Schepen toe beschickt/ en die Coninghs verobligeert hem weder alle jaren vijf Schepen af te veerdigen/ om die selfde Peper te ladē/ die pachters loopen het perijckel ende fortuyn vande Zee op haer aventuer/ ende moeten die Peper in Indien coopen/ ende laden op hare costen/ ende loopent weder die aventuer soo van't ghelt in't gaens gaen/ als vande Peper in't weder om comen/ ende over comende/ so leveren sy alle die Peper aenden Coninghs/ tot 12. Ducaten elck Quintael/ ende soo daer wat af verliest/ is tot schade vande pachters/ sonder datter die Coninghs wat aen verobligeert is/ dan alleenlijck die Peper die sy hem ghelevert wert/ hoogh en schoon tot Lisboen/ in't hups van Indien/ die betaelt hy alleenlijck tot 12. Ducaten het Quintal/ ende en gheeft haer gheen gelt totter tijdt toe dat die selfde Peper vercocht is/ met wiens betalinge betaelt die pachters/ in somma dat die Coninghs sonder perijckel ofte aventure/ heeft altoos sijn seker gelt vande Peper/ sonder een penninc te verschieten/ mids dien hebben die pachters groote ende sterckte ordinantien

Die pachters soecken 't schip te coopen voor de Coninghs/ om Peper te laden.

Hoe dat sijn het schip verkocht worde.

Jan Huyghen stuert voyoost vande Gouverneur van Indien.

Die pachters hebben groote ordinantien van de Coninghs.

Die Coninghs verbint hem alle jaren vijf Schepen met Peper te laden.

Op wat pijl de Coninghs het Quintael Peper aen rekent.

Ordinantie vande Coninghs voor de pachters.

Wederlatinghe vande verpachtinge van de Peper.

Jan Huyghen stuert voyoost vande Gouverneur van Indien.

Tijt wanneer Jan Huyghen t'zepl ghegaen is.

Jan Huyghen laet tot Honor Peper.

Die Coninghs van Batticola is verbonden alle jaren 7000. Quintalen Peppers te leveren.

Niemandt mach met de Peper handelen dan die de Coninck daer toe ordineert.

ordinantien/ dat niemant van wat qualiteyt ofte conditie dat hy soude mogen wesen/ soo van Portugael als van eenighe plaetsen van Indien/ en mach in geen Peper tracteren op lijfstraf/ het welcke straffelijck onderhouden werdt/ oock soo en machmen om ghenen oorsake noch noot het Capiteel vande Peper verroeren noch verminderen/ noch eenighe beletsel doen in het lade van die selfde Peper/ met alle toesicht ende neerstigheyt die moghelijck is/ stellende alle saken/ al ist dat het die landen ofte Coninchlijcke persoon besorchde waren aen een syde/ so moetse die vande Peper voort gaen/ waer toe die Vicorey ende ander Officieren en Capiteynen van Indien/ moetse gheven alle hulp/ faveur/ en bystant/ met wachte/ ende alle noodsakelijcke dinghen/ die haer van die selfde pachters gheeyst worden/ tot sekerheyde ende beneficie van de Peper/ waer toe moghen die selfde pachters oock senden hare Factorē/ dienaers ende hulpers/ tot beneficie ende dienste vande selfde Peper/ een schare quantiteyt/ het sy van wat Natie die soude moghen wesen/ uyt ghesondert Enghelschen/ Fransoysen/ ende Spaengiaerden: want anders gheen byeenderinghen derwaerts moghen ryssen/ sonder particulier oorloff vanden Coninghe/ ofte synen raet van Indien. Die Peper cost tot Indien in't ghemeen die Bhar 28. Pagoden/ eelck Bhar zyn 3. Quintalen Portugaelsche wichte/ soo dat elck Quintal comt te costen 12. Pardauwen Xeraffijns, en 4. Tangas/ wesende het Quintal 128. pont ende elck Pardauw dese Testoenen/ ofte 30. stuyvers swaer gelt/ en elck Tanga 60. reys oft 6. stuyvers/ soo dat het soude wesen 12. Waelbers van 60. grooten blaems het stuck/ te weten/ swaer gelt/ naer die Portugaelsche munte te reeckenen/ en 24. Rupbers op dierghelijcke munte/ behalven alle arcosten en perijckel vande Zee: maer die groote menichte is dat het profijt in brengt/ alsse maer behouden reys over comē. Die Schepen ende hare verzachtinghe met obligatie van die te timmeren ende toe te maken/ ende voorsien van alle noodsakelijcke dinghen/ zijn ooch op zijn selvē verpacht/ alle op avontuer vande pachters/ geven de Conincklijcke Majesteyt soomma voor elck Schip alst behoude overcomt/ dies moeten sy op hare eygen costen die Schepen toe maken/ ende afveerdighen alle jaers uyt Schepen/ en daer en boven moeten die Solbaten om niet weren/ ende die de kost geven/ ende die Officieren ende 't Zee-volck worden daer en boven vāde Coninghy ofte zijn Admiralitept ghestelt naer haer believen/ daer die pachters met mocht te bzeden wesen/ in somma dat soo vande Peper als vande Schepen en abenturecert niet een penninc/ noch en verschiet niet een haer/ ende en heeft anders geen verlies/ dan als die Schepē blijven/ dan verliest hy het ghene dat hem inde verpachtinge van elck Schip verobligeert is/ met die Peper diemen hem leveren soude/ op zijn gesetten prijs behouden over comende/ en de winst van dien tot weder verkoopen/ waeromme den Admiralitept vā Portugael so wepnigh zorghe dzaghen om Conwoyen toe te maken/ die de Schepen geleyden souden/ ende behoozen te gaen verwachten/ ghesschickt plach te wesen inden tijden vande Coninghen van Portugael/ als alle die Schepen ende Peper voor haer eyghen rekeninge ende Capiteel quamen/ ende hoe wel de Coninck belooft heeft altoos zijn Armade te senden tot aen die blaemsche Eylanden/ om alhaer die Schepen van Indien alle jaren te verwachten/ ende die also te gelepden tot Lisbonen: maer naer dat sy verpacht zijn ghewest/ synder wepnich Armadas ghesonden/ en wort wepnich op ghepast maer inde reeckninghe van betalinghe en wil de Coningh niet een penninck verliesen/ noch quijt scheiden/ etc.

Den 6. December hebben onse lādinghe volendt met 6700. Quintalen Pepers/ ende is altoos die beste die op alle die Custe van Malabar valt: want is seer groot en hol. Den selfden dagh ghinghen weder t'sepl/ bzeende altoos dicht by de Custe langhs/ om dieswille datmen smorgens/ te weten/ van de middernacht/ hebbēde eenen oostē wint die van over t'landt comt/ ende duert tot smiddaechs/ ende als dan comt eenen westen windt uyt de Zee naer't landt/ met dese twee winden doen onse bopagie/ doch den oosten is altoos crachtiger ende sterckar als de westen windt/ daerom houden haer die Schepen liever dicht by het landt: want alsse wat verre in Zee raken/ cānen qualijck weder aende Custe kamen/ om dat die weste windt altoos slapper is/ gelijck alst ons ghebeurde/ waren een wepnich vande Custe gheloopen/ hadden ghenoecht te doen eer wy daer weder aen hostē comen/ ende souden dickwils voor dusdanige oorsake de reys naer Portugael verstijmen/ alst wel gebeurt is/ alle die Custe van Malabar is seer liefflijcken t'aenschouwen: want waren daer so dicht by/ datmen mach alle bergen/ huysen/ ja die boomen tellen/ is een seer groen ende schoon landt/ en seer vzucht baer. Den 11. December quamen tot Cananor, een ander forteresse vande Portugesen/ ghelijck als wy inde beschrijvinghe van dese Custe geroert hebben/ alhier lagen wy ander halven dagh stil/ ende namen sommighe maesten die wy van daen hadden/ ende ander verfrisinghe/ alle t'welcke daer in grooter abondantie is/ en zijn also onse werck vervolcht/ loopende altoos langhs die Custe voorby Calecut, Panane, ende andere seer fiere plaetsen tot den 14. December/ quamen tot Cochijn, daer laghen wy tot den 20. dach van Januarijs/ Anno 89. hier en tusschen soo conterteerden onse Schip/ en versaghent van alle noodtdruft/ verwachtende onse beurt om t'sepl te gaen: want die ander Schepen van't contract moesten eerst voor ons uyt sepelen/ de een voor d'ander/ naer wiens ordinantie wy alhier in't cort sullen verhaelē/ so is te verstaen dat so haest als het Schip die ladinghe vande Peper in heeft/ welcke wordt gheladen met groote toesicht ende wachters/ soo van s'Coninghs weghen als vande pachters/ en wort geladen onder die twee onderste over looper/ te weten/ op die ballast/ ende die oberdeck daer een volghende/ ende daer werden deelen ghelepdt op de ballast/ ende alremael met camerkens of gheschut/ te weten/ van de groote mast af naer achteren toe/ ende als dan blijft daer een seltsē spatie van de mast tot voorby t'luyck/ van waer ist weder af gheschut met camerkens/ ende elck afdeelsel ofte camerken heet een cleyn gat ofte luyck/ boven deurt overloop/ waer door men die Peper in stort/ tot dat het tot boven toe/ in somma datter alremael comen by de dertigh camerkens ofte afdeelsels/ die sy Payoos heeren/ te weten/ onder die twee onderste over looper/ als die alremael volghestout zijn tot boven toe/ so werden die gaten

Engelschen/ Fransoysen/ en Spaengiaerden mogen geen handel oft de lādinghe van de Peper wesen.

Verhael wat de Peper in Indien cost.

Het toerusten vande Schepē ware ooch verpacht.

De Coningh stelt volck na zijn believen op de Schepē.

Oorsaecken om dat de Admiralitept soo wepnich zorgh draecht voor convoyen te maken.

Waneer de heer uyt Portugael de Peper laden doet.

Schaerten by de Custe van Malabar.

Aen Portugal comt de Peper.

Wanneer de sp te Cochijn quamen.

Oyderwijs dat't met het laden vande Schepē uyt Cochijn.

gaten ofte lupchen vande camerkens toe ghecalfaet / met werck ende perij / ende worden ghenombreert met nombres / ende alsoo op gheteeckent / hoe veel datse zijn / met het ghewicht daer by; Soo blijven dese twee onderste overloopen altus geladen / ende toe ghestopt / ende blijvende alleenlijcken cuffijen die groote mast tot een wepnich voorby't lupch een plaets daermen het water / wijn en hout / en ander swaricheden vant Schip sept / daer mense dagheliicks af ende op cleint / boven die twee ende overloop soo staen aen beyde zijden afghedeelt die camers vande Officieren van het schip als van de Capiteyn / Schipper / Stuerman / Factoor / Schrijver / etc. ende alle d'andere beyghehijen vande Voorschesselen / welcke camers zy vercoopen ofte verhueren aende Coopluden / om goet in te laden / daer zy groot gelt af in rechten / op dit selfde overloop van de mast achtermaerts / soo staen die camers daer men het bus-cruyt / wusschupt / seplen / doecken / ende ander Schips ongheval bewaert / d'ander oberlooppen ende plaetsen van het Schip mogen vande Coopluden geladen / met allerhande waeren / dat altemael in kisten / vaten / balen / en packen comt / en is op dese manier / dat soo haest als de Peper geladen is / soo werden daer in't Schip ghesonden twee Coninghs wachters / ende een stouwer van Coninghs wegen / den welcken heeft 10. ofte 12. onder stouwers / dese alleenlijcken moeten het Schip stouwen ende laden / sonder datter die Schipper ofte penitant van't Schip met te doen heeft / dan alleenlijck den Hoochbootsman / die slechts mede helpt toe sien sonder pet te bevelen / men en mach ghen goet laden / het zy van wie het sonde mogen wesen / en hoe wepnich dat het is / ofte het moet ghe-registreert wesen in het boeck ende registeren vande Contingh / en men moet een schrift hebben vande Veador da Fasenda, welcke is den opperste bestendee van des Coninghs goet / waer in moet declareren van stuck tot stuck / wat datmen will Schepen / ende in wat schip dat het sal wesen / sonder dat en sullen het die wachters en stouwers niet ontfanghen / ende al isser cen datmen alsulcken schrift ende passpoort hzenghte / maetmen daer en boven die wachters hare handen vullen / willen hebben dat zy u laten over comen / ende als dan die stouwers boven haer salaris noch ooch beschencken / soo men een goede plaets will hebben / ofte anders sullen u goet laten staen / en die meest geest / heese die beste plaets in het Schip / zy stouwen t' Schip soo hysster wil dat daer niet een gat is ofte t'is vol gheppapt / al om haer proffijt het gheschiet dickwils als dat die opperste stouwer / die alleenlijck toe siet en bevoele / voor profijt upt trecht / van de stouwasie van een Schip / 7. ende 800. Ducaten / beschelijet die wachters / ende dat meest van giften en gaben: Dese officien worden al ghegheven met faveur vande Vicorey, ende die Veador da Fasenda, welcke is d'oorsake dat die Schepen altoos geladen zijn tot stricken toe / dat men sonde segghen met waerheijt te wesen / dat zy haer sonde mogen verwen ofte coeren: want die Schippers ende Officieren en hebben daer gants gheen bevel op / tot op die leste ure dat het Schip t'sept gaen sal / soo weet het haer ghelevert / ende als dan so gaen daer die wachters ende stouwers upt / laten de het Schip ober al vol / tot het overste verdeck ofte overloop / staet ghemeenlijck sewen / acht kisten hoogh van achteren tot voze / daer en boven die hooft-tonnen / het voor casteel / achter boven daer die Stuerman zijn stoel heeft / al om en rom vol groote potten / vaten / en kisten / smenber-hupsers / soo dat het schijnt eenen Hool-hof te wesen / ende alsoo varen zy daer heen op Gods ghenaden / ende ghescheet dickwils alst op ons Schip was / dat passeyckten van 50. Boetsghesellen boven die 10. niet en wisten te voet te gaen / ende dat meer is die meestes beet die Tee nopt ghehanteert hadden / die alle boze faveur de plaetsen bergunt werden / insghelijck vande Puegers ende Busschieters / ende alst noodich is inde Tee / soo sietmen malcanderen deerlijck aen / soo ist misericordia ende onse lieve Vzouwe / dat zy haer helpen willen. Men heeft in Cochijn een schoon ghergh van Schupten / die zy Tones noemen / zijn upt een hout upt ghehoolt / ende sommighe soo groot datmen daer tot 10. pijpen waters can in stoten / dat sy alsoo een boozt van de Schepen varen / die altoos tot by een mgl in Tee liggen / ende alsdan maecht men de pijps met een wepnich gelt / en als dan comense die pijpen ofte vaten selfs vullen / met potten op die plaets daer zy in't Schip liggheen / dat een groot gerijf is; Dit water werd ghehzacht upt die Rivier van Cochijn, ghenaemt Mangatte, ende is seer goet: Wat het landt ende stadt van Cochijn is beroerende / zijbbe inde beschzijptie van de Custe van Malabar verclaert / waer mede het selfde genoech is / wat Indien is belanghende / ende wil nu verclaren haere ordinantie op die Schepen / op die wederom reps als ick eenssdeels ghemoert hebbe / ende beschelijet onse ghescheedenisse ende repse van Indien tot Lisbonen toe.

De Pzoviande van Cadel haert Schepen soo veel dat zy by nae sincken.

Veel ondelen een volck opte Portugesen.

Gebaeuten bij de Schepe die men Tones noemt in Indien.

Verhael waer zy te Cochijn haer versch water halen.

Dat 93. Capittel.

Mijne voyagie ende gheschiedenisse van Indien naer Portugael.

1589.

Wanneer het Schip Santa Maria t'sept gegaen is.

Den eersten Januarij Anno 89. soo is het Schip Santa Maria t'sept gegaen / om dat het een vande oudste Schepen was / daecom ginghe eerste t'sept / ende voor moesten bzoeghter van Cochijn schept / hoe datmen beter tijt ende weder aen de Cabo de bona Esperança vint / ende hoemen later comt hoe quader weer ende meer tormenten / oorsake dat als dan die Son hem verlenght van't zuyden naer't noozden / daecom houtmen gemeenlijck die beste ende sterckste Schepe voor die leste / om dat zy daer beter zeghen magheu / ende in't Eplande van Santa Helena verwachten zy malcanderen / tot den 25. Mept ende niet langher / welcke is den gesetten dagh van de Contingh / die dan boven anderen zijn gaen in compaengie naer Portugael: want van Indien naer Santa Helena en is niet van doen eenich ghesellschap / oberuidts dat daer gheen dzees van Zee-roovers is / ende ooch hebbent altoos het gheschut altemael onder in't schip / om die tormenten van de Cabo de bona Esperança beter te passeren: Den 6. Januarijs is het Schip ghenaemdt Nossa Señora de Consepcao', t'sept ghegaen; den 10. dito / den Montmael ghenaemt Sant Christoffel; den 12. het Schip Sant Antonio; den 15. het Schip San Thome. welche was het grootste ende vleste vande vloot / ende ooch het rijckste: den 20. vande selfde zijn wp met ons Schip Santa Cruz t'sept ghegaen / wesende het leste / ende waren

Hoe lang dat de Schepen malcanderen in't Eplandt Santa Helena wachten.

Verhael wanneer alle de Schepe t'sept gegaen syn.

waren ontrent met Zee-volck / Soldaten/ en Slaven over die 200. persoonen / luttel min oft meer: want van Indien gaen weynich Soldaten/van met oorlof vande Visorey, om haer dienste te gaen presenteren/en eenige vergeldinghe te erlangen / ende dit gheschiet naer dat sy sommighe jaren aldaer ghedient hebben / ende ooch wanneer sy de macht hebben/ waer mede over comen: want die arm zijn en ghen hulpe en hebben / moeten dickwils in Indien blijven/ van noots wegen om dat sy niet en hebben noch erlanghen connen / waermede over comen / upt welcke oorsaecke daer menich mensch blijven/en vrouwen met Swartinnen en Indiaensche Vrouwen / om de cost te erlangen/en dat noch niet genoech misrieren: want het over comen cost altoos ten minsten/ 2. oft 300. Pardauwen / ende dat alleenlijck voor de mont cost ende dranck/ welcke somme een Soldaet qualijck can verovert / ten sy dat sy eenich maechschap hebben/die haer helpen ofte het saluer van eenighe Edelman / Capiteyn / ofte andere machtige persoonen en Officieren/ met wiens bystant ende assistentie sy haer moghen behelpen / ende haer reyse alsoo volbrengen: want op de wederom reys soo en geefse de Coninghs andere niet dan vijf passagien voor de Soldaten en passagiers / ende een kist van 4. spannen hoogh ende breet / en seven lanck / welcke is haer ghestort ryt/ nae dat sy daer onder drie jaren in Indien in des Coninghs dienst gheweest zijn / van dese kist en betalen sy geen vracht noch tol, desgheliex hebben noch een kist in't ruymen/ vracht vrij/en sommighe tol van dien/ weleken mach verkoopen in Indien/ willende / aende Cooplieden/gheliex sy gemeenlijck doen/ gelden dickwils dese plaets ende vryboom alleen in't verkoopen 40. en 50. Pardauwen / dese plaetsen heetmen Ipbertepten / ende die suler koopma doet het registreren op den naem vanden geen daer hy't af ghecocht heeft / om alsoo in Portugael te ghenieten van de Ipbertept ende privilegie; Desgheliex alle Bootsghesellen/ Putgers / ende ooch alle Officieren / van't Schip die vande voyagie in Portugael op ghescheyen zijn / hebben ooch behalven hare camers ende waeringhe elcks een kist vande selfde groote ende maet / vracht ende tol vry/ alle het welcke scherpelijcken onderhouden wort/ hoe wel dat naer dat die Schepen en Tollen verpacht zijn ghewest/ moeten alle kisten comen in Lisboen; in't huys van Indien / al waer sy gevisiteert worden / ofter eenige goederen in comen die verboden zijn / als Peper/ Anijl/ ofte Indigo / ende andere die verpacht zijn / daer pet in vindende / is altemael verbeurt / ooch so wert het goet vande kisten ghewaerdeert / ende soo die waerdye van sulcke goederen over die hondert mijl reys passeert/ moet tol betalen van't ghene dat het meer is/ welcke te boven dyp Coninghs tijden niet en plagh te wesen: want doegden die kisten van het Schip naer huys / ende schoonderse maer aende wachters in het Schip / en hoe wel dat haer die Bootsghesellen ende 't Zee-volck seer verlaghen/ datmen hare Ipbertepten ende privilegien breeckt / met reghen staende zijn weynich gheloort: Op dese manier so comen daer weynich Soldaten weder van Indien / oorsake boven verhaelt: want gheloove wel dat van 1500. Soldaten die jaerlijcks naer Indien gaen/ en somtijds meer/ dat van die selfde ghen 100. weder naer Portugael en keeren/ eenspreels van die daer sterven en verdwijnen/ ten anderen die deur armoede niet en hebben waer mede weer over comen / soo dat sy dickwils teghens haren danck aldaer moeten blijven/ en habitatie maken / hoe wel dat sy haer dickwils in Portugael wenschen/ ende so daer eenighe over comen / is met eenighe Visorey, Capiteyn/ ofte eenighe andere Edelman / ofte persoon die eenigh officie ofte ampt bedient heeft / als dusdanighe naer Portugael comen/ soo nemen sy altoos sommighe Soldaten in haer ghesellschap mede / die sy de cost gheven/ ende dat van haer partculiere middelen ende persoonen van obligatie / die welcke haer daer om langhe te voren dienen / ende altoos naer loopen met bidden en bleyen/ ende dit doen sy meest van hoogh moet ende om auctoriteyt te verwerven/op dese manier mogen daer jaerlijcx ten alderhooghsten comen in elck Schip by de 20. ofte 30. Soldaten / welcke hebben haren Slaven ende Swarten / so dat sy alle wel gedient connen ende reynlijcken/ als van hem de ende lijwaet/om dat het lijwaet in Indien seer goet coop is / ende die Schepen comen op die wederom reys/ reynder als met ginck gaen/ om datter min volck comt / ende dat die daer comen van als haren noodtzaet ende dienst mede tzeughen/ende het Schip comt weltrekende deur die Sperrepen / daer't over al vol af is/ als ghesepdt is: Die afdeelinghe van het Schip is aldus / den Stuerman heeft zijn logement boven op't achterste van't Schip/ aen de rechter zijde / al waer heeft twee ofte drie camers en comt nimmermeer beneden / noch en doet anders niet dan te bevelen den Schipper/ als hy die seylen sal op en af laten hijssen/ en voorts zijn regteringhe waer nemen / ende wat cours datmen sal stieren / en de Son te nemen / en alle daechs te schrijven en aenteekenen al watter passeert/ ende wat cours dat sy aen seylen/ met wat teecken/ winde/ende weder dat sy dien dagh ghehadt hebben; Die Schipper heeft zijn logement aen die selfde plaets/boven achter by de Stuerman / aende slincker zijde / met ooch soo veel camers ende plaets tot zijnen dienste als den Stuerman/ van waer hy staet en mandeert met eenen silveren Flupt ofte Soufflet / en regiert alleenlijck die groote mast met hare seylen / en van daer achteerwaerts/ dorft heeft ooch bevel ende sorghe van't gheheele Schip / ende al wat het Schips toebehoorte aengaet / ende 't ghedeet van dien / als van seylen te doen maecken alst noot is/ welcke van hem ghesorden ende van de Bootsghesellen ghemaept worden / desgheliex het Schip te besien ofter pet aen gheb reect/ en dat verstant te voorsien / het geschut op zijnen tijt alst noodich is te doen onderleghen/ende weder boven halen / etc. als sy pet van doen heeft/ als ooch voor seylen/ spieken/ ron/ ofte andere alsulcke dingen/ die noodich moghen wesen/ moet hy vande Factoor ende Schrijver van't Schip epssehen / die het hem leveré/ met eene assignatie in't boeck/ om daer van relientingh te gheven; Die Hooghbootsman heeft zijn logement op het voor casteel/ en heeft bevel ende regiert die Fockmast ende voor seylen/ heeft ooch een silveren Flupt als die Schipper; dese dyaerste sorght van als met die Fockmast voert / en van de anckers vast te doen bindé; Die Guardiaen ofte Schieman heeft zijn logement dicht by de groote mast/ buyte waerts aende slincker zijde: want aende rechter zijde staet die Coninghs ende

plaets

Oorsaecken waer om menigh Spaengiaert in Indien blijven moet.

Wat de Soldaten voor 3. jaer dienste ontfangt als weer na Portugael varen.

Wijfvanden vant Schepe volck/ en het overcomt van Indien naer Portugael.

De Portugesen verbieden de Ingesetenen van de Oostersche Gheselten upt Indien.

Hier leeren de Boots-gesellen en ooch Jongs over comen.

Afdeelinge vande plaetsen vant Schip van die/ dat ons bleven.

Wercken van een vant Schip te regeren.

Plaets vande Hooch Boots-man/ beschrijvinge van't Schip te regieren.

Beschrijvinge vande Schieman.

plaetse daer men koocht / daer heeft hy een cantoor staen voor zijn persoon; Dese heeft ook een Silveren Fluyt / heeft het bevel over die Purgiers / en te doen pompen / het Schip te doen repenighen / die cooyden te versien ende te voeren en onderhouden het Boot waer te varen en te regieren / etc. Die Constapel heeft zijn logheerder vande mast binnewaerts naer het Noor toe / onder't voorste verdeck / en moet altoos setten voor de groote mast met het aensichter nae den Schipper toe / wacht en dach / om als die Schipper slaept / die Busschieters te beveelen als sy willen die grooten schoot aen halen / of te uyt steecken; desgelijcks draecht sorghe voor 't geschut / ende gheweerschap daer van / ende alst noodich is dat te ordineren. Den onder Stuerman doet anders niet als den Stuerman te helpen / ende zijn quartier verlichten / hebben oock altijden twee of drie van de beste Bootgheselen / die anders niet en doen als onder staen vande Piloor manderen ende beyden / als die Stuerman rust; Die Bootsgheselen hebben haer logeement meest in't voor casteel / en darrom en comt; Die Busschieters achter by de Constapel / onder't verdeck / en doen anders niet dan met de spil met groote schoot aen halen / of te uyt steecken alst haer behalen weert. Die Purgiers maeten doen al waer haec alle Officieren heeten: inder en gaen niet te Boor / die Bootsgheselen gaen alleenlijck te Boor / ende regieren t'Schip waert van doen is behalven pompen / ende d'groote segl op halen / t'welcke moeten die Soldaten doen met die slaven / die Purgiers pompen / ende die Timmerlien moeten zijn timmeren waer / desgelijcks die Cuyper / Calfateren / in summa al gheele Schip int meest onder / soo sal een yeder moet doen als zijn officie is / en wat daer buyten is / sullen daer op staen sien; Die Capiteyn heeft Die Galerije ende d'achter camer toe / heeft alle uerlijck bevel over die Soldaten / ende die dese spaeghes te doen maken; Die Stuerman / Schipper / Hoocht-boetsman / laten haer seer magnifijck dienen / met hare Silveren Lamperten / Berkens / Cappen / en Schalen / elcken in zijn regiment op zijn selven / met hare Slaven en dienaers / en hebben alle dinghen seer als andersmans die ander Boots gesellen ende't Schips volck / hebbent soo hert met / en passeren meer miserien: want een yeder gheliickt meest zijn selven besorghen / als wy op een ander gelegh hebben / oock so is te verstaen als dat op dese Schepen geen Advarie is want voort gheweghen voort / ofte eenige ander verlies / soo verliest die ghene die't toecomt / sonder meer verhael daer op te hebben / ende is gemeenlijck vande arme Puygers / die in het benste staet / om dat sy niet en hebben te gheplaets te crijghen / gelijck Als d'ander die dat mocht zijn doen / ende alsser dan eenighe tormenten ofte ongheluck op comt / so moet oock voort dat eerst by de stuerlie staet / sonder aensien van personen / noch respect van averien daer van te maken.

Aldus seylende hebben ghegouverneert ofte aengheseylt zuydt zuydtoost / tot die Linie Æquinoctiael, dat zijn 150. mijlen / ende van daer tot 7. graden die selfde cours / ende alsdan zuydtwest ten westen / mijst coers nae die Cabo de bona Esperança toe / dese wegh en was noyt te voren ghevaren: want plaghen van Cochijn te seylen zuydtwest ende zuydtwest ten zuydten aen / tusschen voor de Eylanden van Maldiva, en ander duysent Eylanden ende droogheden / nae't Eylandt van San Lourenço, en alsoo nae die Cabo toe / ende nae dat die Piloot die met het Schip Sant Iago op de droogte van India bleef / die daer af esschappeerde / ende was als nu Stuerman van 't Schip San Thome, het beste dat inde vloot was; dese selfde hadde die voorighe reyse voor dese / de reyse buyten om begost / loopende alsoo 2. oft 300. mijlen upt de wegh / upt alle vermoeyen van Eylanden / droogheden / of te andere Clippen / vermoedende dat die oorsaecke van't verlies van soo veel Schepen / daermen noch tael oft teecken / noch oock eenighen tydinghe af en crijght / datse meest op die droogheden verliesen / ghelijck als hem ghelchieden / en oock sulcks te schouwen / en weder eenighe gratie by den Coningh ende Admiraliteyt te verwerven soo is hy d'eerste ghelweest die bestaen heeft dese wegh te ontdecken / met het selfde Schip daer onser Heere den Bisschop in ginc / ende is hy naest ende selfden wegh / die de schepen van Malacca comen met Portugael / alwaer men nest Eylandt / noch droogheyt / noch met met allen en siet / dan loutere ende suyvere Zee / ende is alsoo in Portugael gheromen / ghevende notitie van dese wegh / ende hoewel dat hy ghevanghen wierden / is weder los gheraken door subtijl / ende aenmerckende den Admiraliteyt / datter soo grooten perijckel was / tusschen die droogheden door te varen / t'welcke sy meenden principale oorsaeck was / van het verlies van soo veel Schepen / hebben expresselijcken ghevolen / dat men dese nieuwe ghevonden buyten om wegh souden volgen / naer informatie van den voorseyden Stuerman / om alle perijckelen te schouwen: maer ten is daer niet daer de fauten ligghen / hoe wel dat sy sometyds ock ghemeen oorsaecke zijn van veel quaets / doch het meeste ende principaelste is die ongheregheltheydt van het over laden / ende die Schepen te over lasten; ten anderen het onbedreven Zee-volck; ten derden die quade opsicht ende visitatie / ofter die schepen bequaem toe zijn / ende oft sy haren wortduyt van als hebben / door dese en dierghelijcke ghebreecken verliesen haer die Schepen dagheliicks / als wy op sommighe plaetsen by ervaringhen ende waerachtighe ghelchiedenisse eenvoudelijck bewesen hebben / als den selfden Stuerman inhoudt van dese ontwegh wel ghewaer is ghelworden in het Schip San Thome, dat hem die droogheden ofte Eylanden gheen quiet en geven / van die overtalligh tast / het Schip by de Caey op barstte / ende alsoo van de Zee verslonden en vernielt zijn ghelworden / als wy hier naer sullen verclaren / niet tegherstaende en is daerom dese wegh niet te misprijsen / al is sy wat verder upt de wegh; maer is seer goet ende ontsetteliick van alle droogheden ende Eylanden / ende om te schouwen die Eylanden van Maldiva, ende alle d'ander ontliggende ende naervolghende droogheden ende sanden.

Den 30. Januarij snachts / hebben ghepasseert die Linie Æquinoctiael, en daerin daer na sagheen een Schip / ende maeckten gissinge dat het 't Schip San Thome was; den selfden dach wiel ons een jongen over boort / wy deden alle neerstighept om hem weder te crijgen / met het eygene Boot: maer om dat het wat goedts ende prommelingen vande Schipper stonde / ende al-

Plaets vande Constapel.

Plaets vande onder Stuerman.

Werck van de Boetsgesellen ende Purgiers int Schip.

Plaets vande Capiteyn.

Wat voor een plaer de Heeren hebbers voeren dienen in het Schip.

Wat de Indiaensche Schepen ter zee over staen.

Jan Huygens Schip seylt een ander koers dan alle andere Schepen gedaen hebben.

Perijckel wie d'eerste was die dese vaert ontdeckte.

Gebreck vande Admiraliteyt datmen de meesten vaert swijgen sal.

What de oorsaecke zijn datter soo veel Indiaensche Schepen blijven.

Tijt wanneer Jan Huygens over de Equinoctiael quam.

ende alternment veerdich creegh/was den jonghen wel een paer mylen achterwaerts ende verbroken.

Jan Huyghens Schip ontmoet het schip S. Thome.

Den derden Februarijs quamen dicht by het Schip / ende kenden dat het Schip San Thome was / ende wy ghenaeckten malcanderen om te spreken : maer als het ons Schip begost te kennen aen onse touwen / die altemael wit waren van Cayro van Indien / wel wetende dat wy naer haer tot Cochijn bleven / ende meenden eerst dat wy een vande vorichste Schepen hadden gheweest / ende overmidts dat haer Schip ghehouden was / voor het alderbeste int seylen / ende van als / soo en hebben sy van hooghmoedt ons niet willen spreken / ende zijn weder af ghewendt / het welcke siende onse Officieren / hebben oock af doen wenden ende een yeghelijck zijn best ghedaen om d'een d'ander voorby te passeren / door dese en dierghelijcke punten van hovaerdie / verliesen haer dickwils die Portugesen / ghelijckmen hier by can verstaen te wesen een vande principaelste oorsaecke van't verlies van het Schip San Thome; want deden alle neerstichheydt met het Schip te compasseren om wel te seylen / ende dat sy de Caep eerst mochten passeren / als wy / al waer sy haren roem op draghen / als sy in Santa Helena by malcanderen comen / al oft het door haer wijsheydt toe quam : aldus ist ghesciet met dit Schip / dat comende by de Cabo de bona Esperança, creghen contrarie windt / heeft alle seylen ghestreken / ende alsoo ligghen drijven / hebbende bataille met die Golven vande Zee / die welcke op het Schip breken oft het Berghen waren / ende al waren sy van Steenroodtsen / souden moeten breken / hoe veel te meer Schepen van hout ghemaeckt / dat in't ghemeen hare usantie is / om alsoo eer die Caep te passeren / het welcke ons Schip niet en mocht lijden : maer liepen teghen met de windt weder te rugghe / soo luttel als wy mochten schouwende het ghewelt vande Zee / soo seer als wy muniers konden / ende om dat San Thome hem betrouwende was op zijn sterckheydt / ende in als pretendeerden die voortocht te hebben / om alsoo die Papegaey naer haer meeninghe af te schieten / is alsoo (als ghenoech te vermoeden is /) stil blijven ligghen drijven sonder seylen / het welcke sy Payrar heeten / ende is alsoo door het groote ghewelt van de Zee / ende den overtallighen last aen stucken ghesmeten / ende van de Zee verslonden / met volck met al / als wy merckelijcke saghen aende Cabo / in het ghemoeten van veel kisten / vaten / lucken / stucken van masten / ende doode menschen ghebonden op plancken / ende andere dierghelijcke schrickelijcke teeckenen / ghelijck als ons d'ander Schepen daer naer in't Santa Helena vertrocken / oock desghelijcks ghesien te hebben / dat een jammer dinck te aenschouwen was / ende dat meer te overdencken het verlies van soo veel costelijckheydt / volcks / ende sielen / ende wy die dit spectacle saghen / ons niet vry en achten van het selfde oock te passeren / het was een vande rijckste Schepen die in veel jaren van Indien ghevaren waren / ende dat door die goede fame die't hadde van wel te seylen / ende was nieuw / ende zijn tweede reyse / waer door daer een yeghelijck wilden in wesen / ende goet laden; in het selfde Schip ginck Don Paulo de Lyma Pereira, die Malacca ontset hadde / ende dertigh jaren den Coningh in Indien ghedient / ende veel heerlijcke victorien ghehadt / meenende als nu te wesen neven Throon van zijn heerlijckheydt / ende van de Coningh grootelijck verheven souden werden / hebbende met hem een groote schade van juweelen / rijckdommen / Huysvrouwe / kinderen / ende een Broeder / ende waren veel ander Edel-lieden en Soldaten met hem in compagnie / die met hem over voeren / meenende ghelucklijgh te wesen / desghelijcks thien ofte twaelf Edel-vrouwen / sommighe met hare Mans / ander die hare Mans in Portugael hadden / in somma was vol volcks / en altemael het puyck van Indien / ende vande gheheele vloot / daer waren der dickwils die haer beclaechden als wy in noot waren / dat sy wel hadden moghen met seeckerheydt gaen in het Schip San Thome, meenende dat dat onmoghelijck was te verliesen / daerom siemen expresselijck / dat alle wercken van menschen : maer enckel ydelheydt ende windt is / ende dat wy alleenlijck ons moeten betrouwen op Godt : want het is verloren stercke ende alle wetenschap / alst Godt niet en believe / soo ist al niet : Keerende weder tot onse materie / soo deden een yeghelijck zijn best om eerst voorby te seylen : Tot den sesten van Februarijs so hebben wy haer voorby ghesejlt / wesende in de hooghte van seven graden aen het suyden / ende van die tijt en hebben't noyt meer ghesien / dan alleenlijck die teeckenen die ick ghesegt hebbe / aende Cabo de bona Esperança, ende daer naer die tijdinghe in Santa Helena, van haer verlies / als vertelt is.

Oorsaeck vant verderf vant schip / goet en menschen van S. Thome.

Verhael vande ghene die met het Schip S. Thome ghebleven zijn.

Hovaerdie de Portugesche hovaerdicheyt.

Den selfden dagh creghen een groot onweder van reghen ende windt / soo dat onse Gavande groote stengh brack / ende hadden altoos van de Linie af / eenen noorden ende noordtwesten windt / met dagheljickse reghen storm ende onweder / sonder op houden / ende deerden ons tot in de hooghte van 20. graden / welcke was den 25. Februarijs / doen creghen wy een suydtoosten windt / met beter weder / welcke windt die Portugesen heeten den generalen windt / diemen ghemeenlijck crijght ende verwacht op 14. graden : maer quam ons eerst in 20. graden / vermoeden dat het was door oorsaecke dat wy soo verre in Zee waren / uyt die ghemeene wegh. Dese windt duert ghemeenlijck tot 27. ende 28. graden / luttel min ofte meer / ende als dan moetmen verwachten allerhande winden ende stormen / tot door by de Cabo de bona Esperança, sonder sekerheydt van winden te hebben.

Den vijfden Martius wesende in 25. graden / creghen eenen oosten windt / met eenen seer grooten storm en reghen / soo dat ons die lap van't Roer brack / ende hadden noch twee andere laden / die oock braken / met de penne ende den bout die door die lap ende het Roer passeert / brack oock ontstucken / in somma dat wy aldus laghen en dreven sonder regieringhe / hebbende alle onse seylen ghestreken / ende het Schip bestormt van de Zee van alle kanten / soo dat daer niet een drooghe plaetse in't gheheele Schip en was / en laghen aldus en dreven twee daghen en twee nachten / met een ghestadighe storm ende onweder met reghen / die selfde nacht saghen op de Mars ende grooten Ra / ende op veel andere plaetsen / een teecken dat die Portugesen noemen Corpo Santo, ofte het heyligh lichaem

Op 56 oft veel plaetsen op het Schip S. Elmo.

van Broeder Peter Gonsalves, die Spangiaerts noemen Sant Elmo, ende die Oyeren plagen hp ouden te heeten / als Ovidius de uytleit / Helle, en Phrixus, ende meenen dat wanneer dit teecken compt op de mars ofte groote Ra, oft pewers anders / dat het eē teecken is van beteringhe van't weder / ende als sp het eerst sien / soo comt die Schipper ofte Hooch-bootsm an die klupt / ende bereet een peghelijck dat ment sal groeten / met een Salve corpo Sancto, met misericordia achteraē / met een groot geeryesch / dese constellatie generert hem als die Astronomien bewysen / van de groote vochtichepdt ende vapueren / en comt alleenig als een keers die van verachtigh bzant / en dat al springhende van d'een plaets op d'ander / sonder stil te blijven / wp saghen daer ooch wpt hp den anderen / altemael ghelijc het licht van keersen / het welcke ons ooch veel verwonderden / en sonderat ghelijck ghelooft hebben / hadde ick selfs niet ghesien / ende wel beschepelijcken daer op gheset / ende hoe wel dat het onweder wepnich plaets gaf / op curicuchept te dencken / niet teghenstaende zyn daer expresselijck om boven gheloopen / om't selfde te noteren. Dese vijf lichten heeten de Portugesen Coroa de nossa Senhora, dat is: ons lief Vrouwen Croon / ende hebbender groot betrouwen op als sp se sien / waer mede ons Schip dat te vozen bedzoeft was / ende ganss misschoolstigh / is gheheel in rumoer gestaen / ende verbligh geworden / ghelijck ofse daer met verseekerdept hadden van alle goet en verlossinghe: Den 7. creghen beter weder / en als doen was goedt raet hier / om ons roer weder te concerteren / sonynighe waren van meninghe men soude naer Moçambique arriveren / ende het roer met een coorde rigieren / ander wildent contrarie / men soudt toemaken / ende onse reys volbzenghen / en somma hebben tot dzie ofte vier bouten upt de Kibben van't Schip ghetrocken / om dat wp niet een met en bzochten tot onse voordeel / desse upgetrocken wesende waren te clein / ende en dochten niet / ten lesten vondē goet ende opdinerden / van een Basse-camen een Ancker te maken / ende branden van hout-colen / en van twee Ossen Huyden / Blaesbalcken / hier mede bzi neerden ons werck / en maecten van een stuck van een oude bzeggie / twee ofte dzie bouten / waer van maer een diende / die noch half ghescheurt was / ende maecht en over die gesplecte lade eenen yseren bant / ende alsoo knoepden wp dat te samen / ende stelden voorts in Gods handen / hier over waren wp twee daghen doende / alduss trocken onse schē weder op met groote blijschap / ende trocken veel Relauissen voor veel lieve Vrouwen ende Heplighen / met groote beloften van Bedaerden ende beteringhe / ghelijck den noot altoos met brengt; eenen dach daer naer namen die hoochte vande Son / en de vonden ons in 28 ½ graden / wesende in de hoochte van het landt / ghenaemt Terra do Natal, hoe wel dat wp noch meer als 400. mylen van de Custe te Zeewaert in waren / creghen gort Weder met eenen zuydtwesten wint, in dese contrepe vande Custe van Terra do Natal, welck duert tot 32. graden / is die moeplijckste passagie met die Cabo de bona Esperança, die op die gheheele reyse is / ende bzesen dickwijls meer dit lande van Natal, als die Caep: want hier sijn ghemeen veel tozmenten ende onweders zijn / en heeft veel

Op 56 oft veel plaetsen op het Schip S. Elmo.

Ghestalten waer van S. Elmus oorsaeck Gebruycke van desen Elmus.

Op 56 5. lichten op het schip

Wat natie de Portugesen t'selve gaven.

Op stellen dit Schip gereetschap om een bout uyt het roer te maken.

De Portugesen danen onse bzeuc groote beloften

Verschil van beyden de zeylste wegh in't varen na Indien en Portugael.

Schepen verwesselt en verstonden / als die Portugesche meinozsaten bol zijn / ende daer af ghenoech gherupghen / in dese contrepe vonden ooch dte teecknen van't verloren Schip San Thoma, in somma in het ghemeen soo bezalen hier de Schepen tribupt / oft laten daer die gheheel reste / waerom ghenaemt wert Terra do Natal, dat is: het landt van Kerstmis / upt welcke voorsaecke passeren hier altoos met grooter vzeesen / en goede wacht en voorsichtigheyt / alle douwē vast en strack / het geschut onder in het Ballast / alle kisten / potten / baten / en alle commeluighe die onder geen plaets en hebben worpmen over boort inde Zee / ende alle dinghen gheset op zyn plaets: want men heeft hier d'een ure claer en helder weder / ende d'ander ure eenē storm / dat het schijnt Hemel en Aerde te vergaen / hier coomt met een claer ende helder weder een wolcken / welcke is in't schijnsel vande groote van een vupst / waerom van de Portugesen ghenoemt wert / Olho de Boy, ofte Ossen oogh / ende al ist dat het stock stil is / en dat die seplen aen de mast klappen / so moetmen verstondt met darmen dit wolckken siet / en ghewaer wert / met alle haestichept alle seplen strijcken gheluckelijck: want eermen omsiet soo ist bp het Schip / met sulcken storm ende ghetier / dat het sonder twijfel een Schip sonden inden afgronde smijten / soomen daer niet op verdacht en waer / alst ghescheede van de tweede vloot / naer die oorderinghe van Indien / die welcke waren thien ofte twaelf Schepen bp malcanderen met alsulcken stilten ende claer weder liete alle seplen hangen / sonder pwers naer te sien / gelijckmen in dese onse Navigatien vaer een ghewoonheydt heeft / soo is metter haest dit wolckken gecomen / met die vzeeselijcken storm / ende was haer op het lijf eer sp haer mochten reppen / soo dat daer bp de seben ofte acht vinde grondt ghevaecten / daer nopt taei noch treckten meer af en quam / ende die ander met grooten schade ende moeyten ontquamen; van dien tijdt voortaen hebben beter op haer hoede ghemeest / ende leerdent kennen / soo dat sp daer nutgoede wacht op hebben / ende gheeft haer noch genoech te doen; Dese over vallende tozmenten duerden in de gheheele contrepe van Terra do Natal, tot voorbp de Cabo de bona Esperança.

Wesschyninge van't perticulier land Terra do Natal.

Wesschynge ende gedaente van Olho de Boy.

De storm Olho de Boy brengt 7. schepen om den hals.

Hoe lang deze storm duerde.

Den twaelfden Martius / wesende in de hoochte van 32. graden / creghen weder recht in de windt / ende daer naer stilte / waerom streecken alle onse seplen / ende laghen alsoo en bzeven vier daghen / het welcke die Portugesen Payraer heeten / hadden alle dese daghen grooten overlast van de Zee / die ons Schip dapper tozmenteerden / so dat het die Schippers houden voor meer tozment als storm ende onweder: want die Zee-golven comen tegens malcandet van alle hoecken / en batent Schip tusschen beyden / dat sp hem alle zijn Kibben doen treecken / ende gants ongestellen / so dat het die Schepen seer bangereynt is; wp hadden altoos groote sorgie voor onse Fock-mast / soo dat wp onse masten ende het gheheele Schip met groote Cabels ende touwen te samen bonden / soo wp best mochten / dit duerden tot den seventhienden / doen cregen wp weder een wepnich windts / so dat wp ons seplen weder op shelden: maer duerden ons wepnich tot des anderē daechts / doe cregē wp weder inde wint met een storm /

Op crijgt opte 11. graden een groote stilte.

Lyden groot perijckel bp de Kust.

soo dat onse groote Ra brack / waer mede streecken alle onse seylen / ende bleven alsoo ligghen dryven ofte papzeeren/ende concerteerden onse Ra / laghen aldus en dreven sonder seylen tot den 20. Martius/ met groote overvallinghe van de Golven ofte Zee / die ons grootelijcken sexeerden en ontstelden / ghelijckse daer altoos ghemeenlijck doen/ waren alle dese tijdt op 31. graden/ sonder yet te moghen voorderen/ alle dese daghen/ saghen seer veel Vogelen die de Portugesen heeten Antenalen; zijn van de groote van Eynt-vogels. Den 20. Martius creghen weder een weynich windts: maer was scherp; doch trocken onse seylen op en seylden op de windt: Des nachts daer aen volghende creghen weder een groote stilte/ welcke duerde tot den 22. doen creghen weder inde windt/met een soo grooten storm / dat wy alle onse seylen ghedwonghen waren te strijcken / die wy met groote moeyten qualijck kosten in crijghen/ ende en konsten al dryvende ofte papzerende het schip niet gaende houden: want waren in groot perijckel/ soo dat wy ghedwonghen waren/ die bonet om't voor casteel te binden welcke ons seyl was: want anders geen en mochten veelen/ ende seylden alsoo weder te rugge/ aldaer ons die windt wilden hebben/ om alsoo eenighe versekeringhe te hebben: maer hadden ghenoech te doen/ moesten van noots halven onse groot Boot over boord werpen / ende alle kisten/ potten en vaten/ die op het overloop stonden/ ende noch ander goet datmen eerst by de handt vonde; Dese torment duerde ons twee daghen ende drie nachten sonder op houden.

De groote Ra brecht door t'onweder.

Sy sien veel Antenalen.

Een groote storm met groote perijckelen.

Sy seylen te rugghe.

Den 25. Meert/ wesende vesper va Palmsondagh/ creghen weder eenen beteren windt ende weder/ naer dat wy groote Aelmoessen ghetrocken hadden/ voor onse lieve Vrouwe van Annunciaon, wiens dagh het den selfden dagh was/ ende hebben weder onse seylen op ghehaelt/ volghende onse wegh naer de Cabo toe; In dese tijdt regneerden in ons Schip een cranckheyt/ inde mont/ende lippen/ters/ ende tonghe/ die swollen/ ende t'vel af ginck/ so datmen niet en konst eeten dan met groote smerte ende pijn/ ende was generael onder al die op't Schip waren.

Sy creghen een cranckheyt op het Schip.

Den achtsten Aprilis smorghens/nae dat wy 15. daghen voor windt ghesevlt hadden/ naer die Cabo ende het landt toe/ sagen sommighe teeckenen van't landt / het welcke is groen water: maer en konsten gheen grondt vinden/ doch ten was altoos ten alderhooghsten gheen 40. mylen van landt / naer meeckinghe van de Piloten/ ende saghen oock van de Voghelen/ dieman heet Mangas de Velludo, dat is: Fluweelen Mouwen te segghen: want hebben aen de punten vande vlueghelen/ swarte punten als Fluweel/ wesende voorts wit ende graeuachtigh/ welcke houden voor een sekere teecken van het landt/ vande Cabo de bona Esperança binnewaerts / te weten/ die Baya de Lagoa, ofte die Bay van't lack/ die leydt op 33 ½ graden/ van de Custe die naer Moçambique streckt.

Op wat dagh dat sy landt begonnen te sien.

Sy sien veel Mangas de Velludo.

Teeckenen vande Cabo op 11. een half graden.

Den 9. April des nachts/ creghen weder om rechs in de windt / wesende in 35 ½. graden/ met eenen grooten storm ende onweder/ die duerden tot den 14. vande selfde maendt/ soo dat wy ghedwonghen waren / niet moghende verdraghen het ghewelt van de Zee/ ende het ghedurighe onweder ende storm/ wederom te rugghe te loopen voor windt af/ en dat met die helft van het Fock-seyl alleenlijck op: want en bevonden ons niet machtigh ghenoech/ om te moghen papzeeren/ ofte sonder seylen te dryven/ gelijck als die Schepen ghemeenlijck ghewoon zijn / ende dickwils oorsaeck is van haer verlies: alsmé wel ghenoech vermoeden mach/ door die groote cracht van de Zee ende Golven die daer zijn/ dat het schijnt onmoghelijck te wesen/ een Schip te moghen verdraghen / soo grooten ghewelt / ol waert van yser moeste wijcken ende breken: ende hoe wel dat wy voor windt afliepen / hadden noch perijckels ghenoech; want die Zeen quamen van achteren boven over t'Schip/ ende bedeckten het gheheele overdeck/ ende moesten onse maste/ hooft-touwen / ende het gheheele Schip met koorden ende cabels aen malkanderen vast crijghen/ ende alsoo vast toe spannen ofte gorden/ op dat het van het groote ghewelt niet en mochte wijcken/ en van hem geven/ en moesten nacht en dagh pompen / hadden van elcken punt van Fock-ra een touw/ die quamen tot achter by de Stuerman / ende stonden aen elcke touw 15. 16. Man/ ende den Stuerman in zijn stoel/ ende d'onder Stuerman achter boven op het Schip/ om de Zee waer te nemen/ ende die Stuerman tauseren; Daer stonden thien oft twaelf Mannen aen het Roer/ ende die ander Bootsghesellen op het overloop/ om't seyl te regeren/ ende als dan die Golven quamen en bedeckten het Schip/ soo riep die onder Piloot/ ende als dan so riep dē Stuerman tot die van het Roer / ende beval aen de een oft d'ander syde die touwen vande Fockra te trecken/ desghelijcks die Bootsgesellen op het overloop met die Hoogh-bootsman/ om alsoo het Schip recht naer die Zeen te houden: want haddē ons die Zeen eens over dwers ghecreghen van de syden/ soo haddet met ons ghewcest Requiescant in Pace, ende was desghelijcks by naer soo cout als in dese landen is inde Winter/ alst sonder vriesen is/ waer mede altesamen seer mismaeckt ende moeploos waren/ ende die moet by naer verlooren gaven: want moesten by ghebeurten soo van het Roer naer boven trecken/ en van daer naer die pomp/ niemant uytghesondert/ soo datmen nopt tijdt hadden om slapen/ rusten/ ofte eeten / noch te verkleeden / ende tot meer hulpe soo brack ons noch die pen van't Roer/ ende souden sy naer twee oft drie doot ghesmeten hebben: maer God versaecht/ soo dat daer anders gheen schade en ghescheide/ als dan sommighe qualijck ghetracteert/ ende ghedurende noch den 14. van de selfde/ sonder verbeteringhe te sien/ zijn alle die Officieren van het Schip vergadert/ ende meer andere / ende hebben raet ghehouden wat haer best te doen stondt / ende siende dat het Schip niet machtigh ghenoech en was / om die Cabo te passeren/ hebben ghelijckelijcken ghesloten met een protest / dat sy alle onderteeckenden / om met het Schip weder naer Moçambique te varen / ende aldaer te verwinteren/ ende het Schip te versien/ ende te concerteren van alle nootdruft / het welcke het ghemeen Volck een groote droeffenis aen jaechden: want bevonden dat daer soo grooten perijckel was / weder te keeren naer Moçambique, als voor by de Caep te passeren: want moesten weder voor by het Landt van Natal, daer sy soo seer

Groote noot ende perijckel vant Schip.

Lyden groot perijckel door de storm.

Verhael hoe daer in de storm al gaet.

Veel coude aen de Cabo de Esperança.

Moeyte ende arbeyt die op het Schip waren.

De Officieren van het Schip besluyten nae Moçambique te keeren.

Desen raet quaet bevallen.

voor

Een raet om de Mossambiq. te loopen weert een verraet in't Schip.

Groote vreese dat sommige de berchbbers in't Schip.

Eenighe raet dander Hooftlieden alsse in haer zijn.

Vreest raet na beraden.

Wy loopen na Mossambique/ende vinden eenighe vaerdighe Schepen van de Schip Raet Choute.

Wy crijghen groote stilte opte 37. grad.

boor bzeede/als voor de Caep/daer enboven soonden naer Mozambique arriveert/ is soo veel als een verloozen reys; want mosten daer toe het ander jaer vertoeue/en men verteerder hap en hadde: want alle dingen moeten daer van Indien comé/ van alle provande/soo dat alle dinghen met Gout opgheweghen weert/het welcke die arme Baotsgesellen ende Putgers qualijcken aenstont; want hadden wepnich middelen daer toe/ende sonden haer armoede die zy met bzachte moeten vercoopen/ en versetten om half gelt/ en daer en boven waren noch wel 500. mijlen van Mozambique, door alle dese oorsake wasser een groote verdoerte in't Schip/ en verloeren de Capiteyn ende Officieré/ dat het schip soo qualijck versien was; want en hadde niet een roozbeken/ noch waer af maken/ soo ons eenighe quaey te bieden; de Capiteyn gaf de schult aende Schipper/dat hy't op't lant niet geeyst en hadde/ende die Schipper sepde weeder dat hy't gheeyst hadde/ ende dat het Cayro ofte Kentuy/daermen in Indien die roozden af maeckt/den Capiteyn gheleverd was/ ende dat hy daer die helft tom zijn beurs te vullen/) af vercocht hadde/ende dat wp daerom nu ghebzeck leden/met dusdanighe benselingen doen zy hare dingen sonder meer achterdencken/ dan alsse inde noot zijn/ so isser mi sericozdia/ende onse lieve Pzouwe om hulpe aente roepen/ ende onse Capiteyn wist noch te segghen doen wp in desen noot waren/dat hem geen dinck meer en verwonderden/ dan hoe dat God die Heer/ haer (die gaede Christenen ende Catholijcken waren) die Cabo altoos mee soo groote ende sterche tormenten ende schade liet passeren gelijdende soo groote ende stercke Schepen/ ende die Enghelschen dat ommers Ketters ende Gods lasteraers zijn/met soo cleyne ende zwacke Schepen so ghemacklijck die Caep passeerden/ ghelijck als in Indien die tijdinghe was/ dat zy een Enghelsman ghepasseert hadden met groote facilitept/. alsus liepen wp weder naer Mozambique, met groote desperatheydt: want niemant en hadde lust gewerckhantaen te staken/ende wilden qualijck die Officieren obeyeren; alsus bat ende sagen veel baten/ berders/en boot volck bzijven/ waer mede ons een Wepnich troosté/ meenende datter eenich ander Schip in het selfde lijden was/als wp/ ende datter sommigh goet over boort gheworpen hebben/ ende oock nae Mozambique toe liep/ boot ons/ waer mede meenden ghesellschap te hebben/ ende dat wp niet alleen die ongheluchtigheen waren: want men sept gemeenlick dat ewee ongheluchtighen malcanderen troosten/ so ginckt merons ooch: maer Godt gaf dat het alsoo gheweest hadde/ als wp ons giffinghe maeckten: maer het was (Godt betert) quader als wederom keeren: want waren die teeckenen van het verloren Schip Sant Thome als wp naermaels in't Sant Helena verstonden.

Den 15. vande selfde maendt creeghen weder een groote stilte/ ende bierden tot den [illegible] nemende die hooghte van de Handen ons op 37. graden/ tot. groote verwonderinghe van al die in het Schip waren: want wesende als ghesept is op 37. graden/ hadden wp dagen met soo grooten winde ende storm weder naer Mozambique gheloopen/ ende souden naer alle menschen verstant behoozen gedimineert te hebbé/ ende moeten onse giffinghe/ dat wp behoozden op 30. ofte 32. graden te wesen/ de oorsake dat ons Schip aldus achterwaerts tegen onse cours ghedzeven was/ naer die Cabo toe/ mesende dat wp naer Mozambique ginghen/ was door die cracht van het water/ die in die corrente altoos met sulcke stercke stroomen nae die Cabo toe treckt/ als ons de Stierman affirmeerden/ dat hy sulcks wel meer bevonden hadde: maer nopt ghedacht dat het water van soo grooten cracht was/ als hy nu merckelijcken by experientie gemerckt hadde/ soo dat het scheen dat ons God miraculeus teghens alle menschen vernuft ende verstant/ ende alle cracht van stozm ende windt/ ons sleept willen die Cabo doen passeren/ als wp daer minder gedachten toe hadden/ waer aen men hemelijcken mach contidereren dat alle menschen dinghen sonder Godts handt ende werck/ is niet dan ydelheydt; Den selfden dagh saghen weer groen water/ ende die Voghelen/ ghenaemt Mangas de Velludo, dat ghewisse teeckenen zijn van de Cabo de bona Esperança, dat ons noch weder eenighe hope gaf die Cabo te passeren/ ende teghens den avont soo quam ons een Swaelve aen boort/ die al om en om swerfde/waer mede een groote blijschap in het Schip was/ want sepden dat het een voorsegginghe ende teecken was/ van onse lieve Pzouwe/ die die sandt om ons te troosten/ende dat wp die Cabo noch sonden passeren/ waerom weer op een nieuw vergaederden/ ende besloten dat wp noch eenis sonden den wegh arometeren om de Caep te passeren/ ende dat aenghesien soo veel goede teeckenen ons een waerschouwinge was/ om goeden moet te hebben/ende dat wp op God souden betrouwen; Dit ghesloten wesende/ hebben die Lemsen ghesongen/ met Ora pro nobis, ende veel Aelmoessen/ ghetrocken met groote beloften van Beaerden/ende dierghelijcken dinghen/ dat onse dagheljckse neeringhe was; Hier mede is het volck weder verquickt/ende wel ghemoet ghewapden/ ende een yeghelijck thoonden zijnen dienst ghewilligh/ ende offreerden alle liever haer lijf ende leven te adventueren naer die Cabo toe/als met sekerheydt van hare salvasten nae Mozambique te keeren; wp hadden als noch groaten overlast ende gheweld van de Zee/ die ons niet en verlieten tot aen de ander zijde van de Cabo de bona Esperança.

Wy sien weer terrekenen van de C. de bona Esperança.

Verhael van een Swaelve die in't Schip quam.

De Portugesen doen oock hare Vrou grooten beloften inde tijdt der noodt.

Den achtienden Aprilis creeghen wederom recht in de windt/ met so grooten stozm ende onweder als wp opt te bozen ghehadt hadden/ ende meenden ganss ende gheheel verlozen te zijn: want die Zee bedeckten alle oogenblick ons Schip/ soo dat wp dickwilligh met water bedeckt waren/ ende moesten om eenighe verlichtinghe te crijghen/ veel Kisten ende Cancel/ ende ander waren dienen eerst by der handt beeghd over boort smijten/ in somma dat al die in het Schip waren/ die meer gantsch verloozen gaven/ ende een yeghelijck hem bleghten/ ende malcanderen om vergiffenis baden/meenende sonder meer hope/ dat het onsen lesten eijdt was; dese tormente duerden alsus over die vier en thontigh uren; Men treckt in het Schip veel Aelmissen/ voor voelderlicp lieve Pzouwen ende Santen/ met grooter devotien ende beloften van wondere dinghen upt te rechten/ een sandt comende: in het eynde heeft ons God

Erijgh groote stormen/ende lijden veel tormenten.

Werpen veel goets ouerboort.

vertroost/ende ons beter weer verleet/te weten/den 19. des sanoms begost het weer wat te beteren/ende cregen weder een wepnich beter moet; Den 20. namen die hooghte van de Son/ende vonden 36. graden/ en saghen weder groen water/ ende sommighe Voghelen/ die sy noemen Alcatrases, ende veel Zee-wolven/welcke houdē voor seecre teeckenen vande Cabo de bona Esperança, ende waren nae onse gissinge dicht by't lant/ hoe wel wy geen en cousten sien; Dese dach creghen weder de windt wat ruyuer/ende hadden groote hope om die Cabo te passerē/ende het volck begost beter te tzeden te wesen/door die teeckenē die wy saghen/ alle dese dagē sagen altoos groen water/ tot den 22. Aprīl/ dese dagh wozpent loot uyt/ des daechs tweemaels/ ende des nachts naervolghende: maer en vonden geen grondt/welcke oock de teeckē is vande Cabo/ diemen heet das Agulhas, ghepasseert te wesen; Dese Cabo das Agulhas lepdt op 35. graden/ ende is noch 20. mylen van de Cabo de bona Esperança, die op 34. graden lepdt/ende om dat by dese Cabo das Agulhas, men altoos grondt vindt tot 30. 40. mylen van de Custe/ verstonden dat wyse ghepasseert waren/ende colour van't water/ende die vogels diemen altoos inde contrepe voorseker vint/ ende ooch tot meerder verseckerheyt/ soo verlieten ons die groote baren ende Zee/ die ons soo seer altoos ghequelt hadden/ ende vonden een slecht water/seer different van't voorleden/ soo dat ons schten van de Hel in't Paradys ghecomen te wesen/ met soo grooten vreught dat wy meenden herbozen te zijn/ en creghen ooch eenen garben wint/ van seer coutachtigh.

Den 23. van Aprilis/ so passeerden wy die Cabo de bona Esperança, met groote ende eene generale blijschap/ wesende 3. maenden en 3. daghen dat wy van Cochijn ersepl ghegaen waren/ sonder opt lant ofte sandt ghesien te hebben/ dan alleenlijck seechere teeckenen van de Cabo/ welcke wepnich gheschiet; want die Piloten doen altoos haer uyterste neerstichept/om die Cabo te sien/ende't landt te connerchen/ om alsoo voorseker te weten dat sy die Cabo ghepasseert zijn: want moeten alsdan weder diminueren/ en mochten soo haest naer Moçambique loopen/ als na Santa Helena, doch al waert dat sy het aende Zee eynde/ t'water lichtelijck connen merchen/ soo ist haer nochtans noodich't landt te sien/ om alsoo haren course te setten naer Santa Helena, en weten dat altoos houden aende slimmer hant: want anders en waer haer niet mogheliick het selfde te mogher aen comen/ als sy dese cours verlozen: want soo zijt eens passeerden/ en mogent niet weder om crijgē/ om dat er altoos naer eenen windt waept/ dat is: eenen zupdtoosten windt/ De Cabo ghepasseert wesende creghen terstondt voor de windt.

Den 25. Aprīl/ soo beval den Heuerman datmen solden de Bona Viagen, vande Cabo de bona Esperança gheben na ouder costumen/ eenē cen groote verblijdinghe ende ghecrijs/ van alle die in't Schip zijn: want als dan hebben die reyse verseketert na Portugael te varen/ende niet weer naer Indien te arriveren: want so lang'te als men die Cabo niet gepasseert en hebben/ist altoos in twijffel ende waren ontrent 50. mylen die Cabo aen d'ander zijde. Die teeckenē diemē voorseker hout/ ende die warachtighste zijn van datmen aen d'ander zijde is/ zijn veel tromben ofte struperē van dicke riet/ die altoos daer seer veel dryven 15. oft 20. mylen vā lant/ desgelijcks seere vogelen die de Portugesen noemen Feyssias, zijn wat grooter als Meeuwē/ zijn wit ende vol swarte spickelen over't gheheele lijf/ zijn seer goet te kennen/ ende tonder/ schepden van alle Voghelen/ dit zijn seechere teeckenen daer by die Stuer-lupden seer op betrouwen/ ende altoos voor waerachtigh vinden. Die Cap ghepasseert wesende/ nemen haren cours naer Santa Helena, noordtwest ende noordtwest ten westen; Den 27. Aprīl creghen recht inde wint/ende duer dē tot den anderen daeghs/ doen creghen wy een stilte/ wesende in 30. graden aende zijde van Portugael. Den 29. creghen voor de windt/ welcke is den gheneralen windt die van hier altoos waept/ het gheheele jaer duer/ tot aende Lynie Æquinoctiael, ende is eenen zupdtoosten windt beteyende/ so datmen die seylen wel mach laten staen/en gaen liggen en slapen: want dit meesse wint die daer waept/ is/ datmen het mers sepl ter halver stenghe strijckt.

Den 12. Meye smorgens inden dageraet/ saghen wy het Eylandt van Santa Helena, ende daer was soo grooten vreucht in't schip als oft wy den Hemel ghesien hadden/ waren ontrent twee mylen van landt/ ende het Eylandt lach van ons west zydewest/ ende liepen daer dicht op aen/ so dat wy daer wel met een roer mochten op schieten/ dicht by wesende/ so liepen wy om een hoeck/ die van ons lagh noordtwest/ die om gheloopen wesende liepen dicht by't landt heen west noordtwest aen/ ende't landt van dese zijde was so hoogh ende stepl/ dat het scheen een muer te wesen/ die inde lucht raeckte/ dus liepen ontrent ander half mijl/ en liepen om den anderen hoeck die westwaert voor ons lagh/ dese hoeck om gheloopen wesende/ soo ontdeckten wy terstondt die Schepen die op de ree laghen/ ende waren die voor ons uyt Indien gheloopen waré/ liggende ontrent een liepn half mijl vā dese voorseyde hoeck dicht onder't landt/ so dat het landt bleef zydooss van u/ ende door die groote hooghte van het landt/ ligghen die Schepen oft sy in een Haven lagē: want niet boort die windt wel boven die stenghe uyt sien/ doch en can aen de stenghe niet eens raken/ die zijn soo dicht aen landt/ datmen opnaest niet eenen steen aen lant sonde wozpen/ al waer goede grondt is van 25. ende 30. vadem diep/ ende dat sy wat verder quamen af te dryven oft deurslipten/ moesten beurgaen/ en souden't landt niet weer comen crijgen/ om dat de windt recht contrarije/ deur dese voorsake liepen wy so dicht by't landt/ dat die hooghte van't landt onsen wint benam/ ende het Schip en wilde niet regieré sonder wint/ so dat het aende wal dreef/ ende raeckten met ons boech-spriet aen't landt/ meenende altemael dat het Schip ende goet om hals wag: maer door die groote diepten: want hadden noch wel 10. vadem diepten/ ende alle die Boots ende 't Volck vande ander Schepen/ quamen ons te hulpe/ende creghen ons weer van landt/ sonder eenighe schade/ ende brachten ons op die plaets daer die Schepen ancksteren/ welcke is recht tegens een Valeye/ die tusschen twee hoogste berghen lepdt/ al waer een Herrlicken staedt dat Santa Helena ghenaemt is/ wy vonden alhier vijf Schepen/ te weten/

Op wat hoochte datse haer schoonden opten 20. Aprīl.

Op den seckere teeckenen vande C. de bona Esperansa.

Teeckenē als nae voorby de Cabo das Agulhas is.

Hooghte van dese/ en vande C. de bona Esperansa.

Op creghen goede wondt by de C. de bona Esperansa.

Tijt wanneer datse de Cap passeren.

Hoe seckerer om dat het noodich is t'landt vande Cabo te sien.

Op creghen voor windes.

De Heuerman epscht Bona Viagen vā de Cabo de bona Esperansa.

Sekere teeckenen altemael voor by de Cabo.

Gedaente vā de Eylanden.

Cours nae S. Helena.

Wanneer dat sy S. Helena saghen.

Coursen om ende t'lauer te loopen.

Diepte daer de Schepē op het ree liggen in S. Helena.

Op lijdt noch moet er sijn de Galeyen gaen.

Gedaente vande plaets daer sy ancksteren.

weken/het Schip dat van Malacca gheromen was/ende 't Schip Santa Maria, die daer 15. daghen geweest hadden/ende waren by malcanderen gheromen aende Cabo de bona Esperança, ende het Schip Sant Antonio, ende den Admirael Sant Cristoffel, hadden daer 10. daghen ghe weest/ende 't Schip Conseycon was daeghs voor ons gheromen/ende ghebraeck alleenlijck het Schip Sant Thome, ende deur die teeckenen die wy onder d'ander Schepen gesien hadden/vermoeyden dat het ghebleven was/alsmen daer naer verstondt: want nopt meer af te voorsetten geromen is; want die ander Schepen hadden gesien masten/delen/vaten/kisten/kupckens/ende veel goet Volck/die haer op verdeck ghebonden hadden/ende ander duysent diergelijcke teeckenen: Ock soo hadden onsen Admirael in groot perijckel geweest van bijcoen: want hoe wel dat het een vier Schip/ende zijn eerste reyse/was vande Wapmen deurghaen/so dat sy op de 20. spannen waters in hadden/ende sinceten aende Caep over die helft van't goet int water/ende moesten macht en dach met twee Pompen pompé/sonder een oogenblick op te houden/ende souden voor Santa Helena te gronde ghegaen hebben/en hadden die ander Schepen niet te hulpe gheromen/alle d'ander Schepen wisten genoech te vertellen van haer perijckel ende noot/daer sy in ghe weest hadden; Ock soo wast drie maenden voor dese tijdt dattet Eylandt 't'sepl ghegaen/een Schip dat het voorighe jaer ghe schepden was van Ormus, met het overghebleven goet ende 't volck van't Schip San Salvador, dat vande Armade vande Portugesen gesalveert werden/by de Custe van Abex, ende nae Ormus tyrachten/als wy hier voor geroert hebben; Dit Schip hadde in Mozambique verwintert/en was die Caep voorby gepasseert/ende alsoo alleen naer Portugael/hadden in't Eylandt gelaten sommich cranck volck/alst alsoos die manier is/die dan alsoos die naervolghende Schepen niet nemen/dese gaven ons tydinge hoe dat vier maenden verleden/hadden in Santa Helena gheweest een Engels Schip/dat ghereedt hadde deur die Strecho van Magallanes, ende voor die zuyder Zee/ende alsoo naer de Fellippinas, ende was gepasseert voor die Strecho diemen heet vã Sunda, welcke is over Malacca, tusschen het Eylandt van Samatra ende Java, op welcke weeg nam een Schip van China diemen Junckos noemt/geladen met Silver ende Goet/ende allerhande zijde/ende sont den Bisschop van Malacca eenen brief/met een presents van wepnich valeur/seggende: dat hy hem dat sont om dyent schap te maken: want sy eendé hem noch connen te bestorben/van dit Schip van China ofte Juncko nam hy eenen Portugesschen Stuerman/en is also gelaopen voor by die Cabo de bona Esperança, tot het Eylandt Santa Helena, daer hy verversinghe nam van water en ander dingen/ende smeet den Altaer van't Kerckken/ende die Cruysen om heer/en liet aldaer een Ancker ende sweerd dat die Portugesen daer vonden/als wy daer quamen/doch en costen noyt bedencken wat het te beduyden hadde/so namen wy te moeyden dat het een teecken was voor eenighe Schepen van zijn ghesellschap/een perijckel naeh oorsaken wat hem best dunckt; In het Schip van Malacca quam voor Factoor vande Peper/eenen Heer van Afspijsen/naturel van Antwerpen/ende woonachtigh tot Lisbonen/die met het selfde Schip van Lisbonen gesepld was/twee jaer verleden: want moesten in Malacca oorsake die oorloge ende benauwtheyt/alsdaer 14. maenden stil bijden liggen/tot dat Malacca ontset worde/als wy op eé ander vertelt hebben/waer door hadden groote miserie ghepassiert/en oncosten gedaen/ende om dat het een seer ongesont landt is/ende gelycke lijck die benauwtheyt ende langhen tyt/dat sy daer moesten blijven/waerinder van 200. personen die op't Schip waren: maer 18. oft 20. overghebleven/ende alle d'ander ghestorven/ende moesten aldaer weer ander ende onbedreven volck aen nemen/om het Schip weer over te brenghen: Dese Gerardt van Afspijsen mijn kennis eh dyent/wesende voor mijn affscheyt upt Portugael naer Indien/hebben malcanderen niet groote verwonderinghe ende blijschap ontfanghen/wepnich denckende ons in alsulcken contrepe te ghemoeten/al waer wy t'samen communiceerden van die geschiedenisse/onse verloopen tijdt/ende aventura naer onse affscheyt/van wien ich onder ander dinghen veel ende warachtige informatien ghetrecken hebbe/soo van Malacca als die omliggende quartieren ende Eylanden/so van hare manieren/handel/eñ coopmanschappen/als andere notable dingen; Op dese naervolgende conterfeytsels machmen sien de waerachtighe ghelijckenisse van't Eylandt Santa Helena, vande drie zijden gelijck wy daer by quamen/ende om boeren tot op die tee, desgelijcks het Eylandt Ascencion, wiens declaratie van beyde dese Eylanden mien hier naer mach verstaen/ghelijck als ich het selfs hebbe connen bemercken.

Verhael wat Schepen dat sy in S. Helena vonden.

Verschryvinge vande perijckelen die den Admirael heeft by de S. Helena ghehadt.

Jan Huyghen komt here Gerardt van Afspijsen/eñ verscheyde malcanderen alle haer perijckelé die sy gehad hebbé.

Dat 94. Capittel.

Een corte beschrijvinghe van't Eylandt van Santa Helena.

HEt Eylant Santa Helena is also ghenaemt/om dat het vande Portugesen ontdeckt is geweest/op dé dagh van Santa Helena, welcke comt den 21. Meye/is van de groote van seg mijlen in het comt/luttel min oft meer/leyt op 16½. grade/ende zupdtzijde vanden Æquinoctiael, hondert en vijftigh Spaensche mijlen van de Cabo de bona Esperança, ende leydt van de Custe diemen noemt van Angola ofte Æthiopia 350. mijlen/ende vande Custe van Brasilien 510. mijlen/die zijn die twee naeste landen die't heeft; 't is een seer hoogh ende berghachtigh landt/soo dat het ghemeenlijck met die wolcken bedeckt is/het landt is in hem selven asachtigh ende seer hoogh/ende ock alle die boomen die daer veel zijn/die't van zijn selven heeft/te weten/die wilderniss/ende het hout daer vã/is tot wepnich meer profijts als om te branden: want en heeft sonderlinghen geen substantie/en is gelijck oft het half versenghe waer/soo dat het schijnt sonder twijfel datter eertijdts eenighen Vulcano gheweest is/ghelijck int ghemeen alle die Eylanden het mijst seer onderworpen zijn: want men vint alhier op sommige plaetsen Salfer en Swevel/alst die Portugesen eerst ontdeckten/so en wasser gants gheen ghebleerten/noch eenige frupten/dan alleenlijck abondante van soet water/dat seer goet is/ende comt van de berghen af vallen/ende stort also inde Valeye by groote menighten/aldaer het Kerckken staet/ende loopt also

Waerom dat het S. Helena ghenaemt is.

Groote ende hoogthe.

Gedaentheyt Eylandts.

What de Portugesen op't Eylandt vonden als sy't eerst ontdeckten.

Wat versch waters in S. Helena.

alsoo met sommighe cleyne Beecken tot inde Zee/al waer die Portugesen hare vaten vullen met water/ ende wassen die cleeren/so dat het een seer groot ghemack is/ende is een plaisier om sien/die claerheyt ende menichte van het water/dat tusschen die berghen af stort in de Valeye/ datmen soude seggen een mirakel te wesen: aenmerckende die hooghte van't lant ende Steen-clippen die't besloten/ die Portugesen hebbende alreyghens veel gedierten ghebracht/ ende allerley fruyten gheplant inde Valeyen/ die in so grooten abondantien aen ghewassen en ghegroeyt zijn/ dat het ongeloofflijcke schijnt te wesen: wat is so vol Geyten/Bocken/ wilde Beesten/ Delt-honden/Patrijsen/Duyven/by duysenden/so dat een yeghelijck die wil mach jaghen ende doot smijten/ende men vint daer altoos genoegh/ al quamen daer noch soo veel Schepen/ men mächte se met steenen ende houten doot smijten voor die groote menichte; Nu van alle vruchten als Portugaelsche Oyghen/ Granaet Appelen/Oranghien Appelen/ende Limoenen/ Lymoen/ ende dergheliicken/ zijnder soo veel aen ghegroeyt/sonder poten noch planten/van haer selfs dat alle Valeyen vol zijn/ dat een plaisier om sien is/ende schijnt een aerts Paradijs te wesen/en hebben 't gheheele jaer deur vruchten/ oorsake dat het alle dagen met vlaghen vijf oft ses malen regent/ en dan weder Sonne-schijn/ soo dat al watmen daer plant haer seer wel wast/ ende door die weynige cultiveyt van de Portugesen/en zijnder van alle fruyten van Portugael ende Indien niet: want souden daer sonder twijfel wel wassen/ naer die goede ghetemperheyt van de lucht ende 't lande/ende dat meer is: hebben daer so grooten abondantien van Visch/dicht by het landt ende rontom 't Eylandt/dat het schijnt een wonder van God te wesen: want met cromme spijchers ende naghelen/ kammen so veel Visch vanghen alsmen begheert soo dat haer alle die Schepen vervullé en versien van Visch/die sy op hangen ende droogen/ is van veel soorten/ ende van soo goeden smaeck als ick oyt Visch ghesmaeckt hebbe/ ghelijck sy oock alle affruyten die't gepasseert hebben/ ende tot noch toe der ghenoegh/so wtermaten op die Steen-clippé aen die Zee-cant/ Sout liggen/ twelcke ghenoechsaem voldoen tot die noodsaeck/ in somma is 't in het corte een aerts Paradijs/ voor die Portugaelsche Schepen/ ende schijnt dat het alsdaer mirakelen-selijcken ontdeckt is/ tot verversinge ende dienste van de Schepé: want aenstonde de cleynheyt ende hoochte van't landt/ ghelegen int midden vande Zee Oceanus, en so verschepdet van't wasse lande ofte eenighe andere Eylanden/ soo dat het schijnt by ghelijckenis te wesen/ een Boeye in't midden vande Spaensche Zee/en so dit Eylant niet en waer/ en waer niet wel moghelijck dat die Schepen soude goede ende behouden reyse mogen doen: want is wel ghebeurt dat het sommige Schepen gemist hebben/ die welcke die grootste misreken van de Werelt passeerden/ ende moesten inde Custe van Guyne loopen/ om aldaer te verwachten die vlaghen vande reghen/ om alsoo water te crijghen/ ende quamen half doot ende vergaen int Portugael; Tis een manier dat alle die cranckt zijn/ende niet wel meer en moghen/die laetmen in't Eylandt/ende geeftse p̄ovande van vlees/Visch/Olye/ en wat Specerijé: want visch en vleesch eyghé sy genoegh:

Vele Oranghien Citroenen/ Limoenen/ Granaten/en Oyghen.

Goet waer om alle dinghe wel wast.

Veel Visch/ lucht om te vanghen.

Plaetsen daer men sout vindt.

Gelegenthept van dit Eylandt.

Ghelegen het meeste tot de Indische vaert.

Oorsaken waer de Portugesen niet Helena soecken.

want als die Schepen wech zijn/soo comt alle 't ghedierte (dat voor't ghesicht van't volck op die berghen ghevloden is) weder inde Valeyen/ al waer sy se niet de hant gryppen ende hooden; Dese crancken blijven daer tot 't ander jaer/ als d'ander Schepen comen/ die metten se dan mede/ sy werden daer gemeenlijcken terstondt ghesont: want is een seer gesonde ende lieffelicke lucht/ ende ghebeurt weynich datter yemant sterft/en vinden 't ghheele jaer altoos een ghetemperthept ende wint/ en altoos vruchten sonder weynighe verandertnghe. De Coninghen wil niet toelaten datter yemandt woont/ om dat zijt landt niet en souden destrueren/ ende eyghenen/ op dat een yeghelijcken zijn ghenoegh/ ende alle dingen even naer souden hebben: daer bleef inde voorgenoemde jaren een Hermitaen ofte Clupsenaer sommighe jaren/ onder bedisel van penitentie te doen: ende het Heeren te onderhouden. Dese hooden veel Geyten ende Bocken/ soo dat hy alle jaren vijf oft ses hondert vellen vercoste/ ende daer goet profijt mede dede/ dat die Coninghen ter oozen quam/ doen hem verstondt naer Portugael te ghenghen/ desghelijcx soo ontliepender eens upt die Schepen twee Cafres ofte Swarten van Moçambique, ende een Iava met twee Slavinnen/ dese hadden haer verborgen inde geberchte/die seer hoorsch ende wilt zijn/ soo datmense qualijck can passeren. Dese verbleven haer by den anderen en generereden/en somma dat sy al bijde 10. personen waren aengheteelt/ende als die Schepen wech waren/ liepen het gheheele Eylandt heur/ende deden groote schade/ hadden haer woonplaetsen ende hupsinghe gemaeckt tusschen sommighe Berghen/ daer nopt Portugees gheweest hadde/ en qualijck comen conste/ al waer sy haer verberghden den tijdt als die Schepen daer laghen; men wordense in't eynde ghewaer/ en men dede alle neerstigheyt om haer te vanghen: maer sy wisten haer soo wel te bestermen ende te verbergé/datmense in sommighe jaren niet crijgen en conste: maer in't leste vreesende dat dese metter tijdt haer mochten schadelij wesen/ en grooten hinder doen/ hebben doen expresselijcken bevel bande Coninghs/ haer naer lange moeyten ende arbeyt ghevanghen ghebracht naer Portugael/ soo datter nu ter tijdt niemandt en is noch blijft/ dan alleenlijck die steerten/ als ghesept is. Als die Schepen daer comen/ een yeghelijck neemt zijn logement onder eenen boom/ende makenr daer een Tent om: want die boomen daer seer veel zijn/ soo dat het terstondt schijnt een Stadt ofte legher te wesen/ een yeghelijck verriet heim wat yacht/ fruyt/ visch/ en hout/ etc. want voor yeghelijcken ghenoecht is/ een yeghelijck repareert heur van Lijwaet met wassen en plassen/ende men houd eenen gemeenen Diesit ende Nachtmael/ met hare dagelijckse Missen/die men aldaer met grooter devotien doet/ met Processien en Lof-sanghen/ en ander Hymnus, van dat haer God hadde Cabo de bona Esperança bewaert hoeft/ en al daer ghebracht/ ende een yeghelijck procureert tot een eewige memorie/ hare namen en merckten inde stammé ende tacken vande boomen te snijden/ al waerder veel hondertden staen/ welcke letteré met het wassen vande boomen oock op wassen/ende groot worden: wy vonden daer namen van't jaer van 1510. 1515. ende alle ander jaren daer den volghende/ welcke namen op Oygh-boomen stondé/ wesende

Een gesonde lucht in S. Helena.

Hoe sy hier komen die Cranckt zijn in S. Helena komen.

Verbaet wat twee Slaven die in Helena woonden.

De Swarten werden ghevanghen ende in Portugael ghebracht.

In wat tijt sen dat sy S. Helena vinden.

Vermaninge op S. Helena.

ricke

sieke letter vande groote van een span/ door't wassen ende ontsepot van de boomen/ waermede genoech is om in het corte te verstaen/ dte ghelegghenthepdt van het Eylandt Santa Helena.

Wanneer dat sp van S. Helena vertrec.

Den 21. Mepe/ wesende den dagh van Santa Helena, ende Pinxter dagh/ naer dat wp alle onse verversinghe ende noodtsuft in hadden/ syn weder alle gheseylt in compagnigie t'sept ghegaen/ onse weg naer Portugael/ latende op't Eylandt ontrent 15. franchen/ ende sommighe Slaven die ontlooven waren/ vande Schepen.

Op wat plaetsen de Schepen verschepen.

Den 26. Mepe des saterdaghs/ quamen te spraeck met het Schip Sant Maria, ende des anderen daegs spraken met het Galleon van Malacca, des smorghens ende des naer middaechs met den Admirael/ ende bevalt dat wp hem souden volgen naer't Eylandt genaemt Ascencion. den selfden dach viel ons een Slaef over boort/ ende hoe wel wp veel neerstichept deden/ nochtans en houden hem niet cryghen/ om dat wp voor de windt ginghen. Den selfden dagh des saterdags/ sagh en het Eylandt Ascencion, ende bleven alle die nacht laverende/ om het Eylandt niet voorby te loopē/ des anderen daeghs smorghens/ was den 28.

Op wat plaetsen de Schepen verlooren haer Slaef die over boort viel.

Het Schip dat de Admirael voert leck.

Mepe/ liepen het Eylandt rondtom/ om te sien oft wp daer ancker gront vonden cryghē/ om dat den Admirael so leck was/ dat se het Schip niet langer boven en houden houden/ ende het Volck requireerde aen de Officieren van't Schip/ dat ment goet souden op't Eylandt Ascencion lossen/ ende daer laten niet goede wacht ende noodtsuft/ ende het lerghe Schip naer Portugael senden/ en daer provisieren om het goet te doen halen/ mettende dat het hier genoech verschickept hadde/ om wel bewaert te wesen: want altemet al hier in 20. jaer gheen Schepen en komen/ om dat daer niet te halen is/ wp liepen daer dicht by heen/ by een schoone watten ende seer groote strant/ ende den Admirael wierp het loot uyt/ ende wp bespeurden/ vonden van 80. tot 70. ende 40. vadem/ ende hoe wel dat se daer wel dichter consten aen landt comen/ doch die Officieren excuseerden haer/ seggende: dat se daer niet dichter aen en houden/ ende dat het te diep en te perijckeleus was/ om alhaer te anckeren/ ende beden dit al om't volck te vreden te stellen/ en dat se souden een paer pompen van d'ander Schepē leenen/ ende souden alsoo sonder twijfel het Schip sonder perijckel over brengen/ hoe wel dat het haer moeplschen was/ maesten gedultigh wesen: want den Admirael/ ende alle die Edel-lupden die in't Schip waren/ stonden ooch selfs alle dagen ende nachten haer baert aende pompen/ soo wel als die minsten/ ende dit al om't volck moet ende rojagie te gheven/ den Admirael leenden een pomp van't Schip Santa Maria, ende sont ons ooch aen met bedinghe om een pomp te hebben/ ende hoe wel dat ons Schip ooch vande beste niet en was/ en veel waren van meninge dat men se hem niet en behoorden te ghevenen/ wat wp niet en wisten wt te ons overcomen mochte: want hadden noch eenen verre wegh te varen/ maer in't leste stonde haren moet ende aenmoedigh bidden/ hebben se haer ghegheven/ ende senden dat den Admirael was van meninghe/ eenigh stil weer cryghende/ sommighe goet te lossen/ ende in de ander Schepen te laden/ om wt de verlichtinghe te cryghen/ maer en quam daer niet te pas/ waer door sp met ghenoech misperen ende moepten over quamen.

Gheleghentheyt van de Stadt van Ascencion.

Diepte rontsom Ascencion.

Verhael van den grooten wint van't Schip vande Admirael.

Dat 95. Capittel.

Van't Eylandt ghenaemt Ascencion, ofte Hemelvaert.

Houghte ende ghelegentheyt van Ascencion.

HEt Eylandt is ontrent gelegen op Hemelvaerts dach/ waerom genaēt wort Ascencion, ende leydt in't aensien wat grooter als Santa Helena, maer soo hoogh niet/ dan is ooch wel bergen ende hieuelen/ leyt op 8. graden/ aende zuydt syde vande Lynia Æquinoctiael, ende leydt van Santa Helena noortwest in 190. Spaensche mylen/ ende vande Lynia Æquinoctiael 140. mylen/ het gheheele Eylandt en heeft gants gheen soet water/ noch niet eenen groenen louer oft tack/ heeft veel ghebergten van roode colour/ die in't gesicht schynen te wesen eē aerde ofte roode verwe/ dienst in Spaēsch noemt Almagro, voorts ist seer Elipachtigh ende verzandt landt/ ghelijck Santa Helena, want hier hebben sommighe Schepen ghewest/ die Santa Helena gemist hadden/ metende hier water te vinden: maer en konsten noyt gheen vinden/ heeft sommighe schoone ende groote witte sandt stranden/ ende dpster veel Visch/ soo dat het daer in Santa Helena te boven gaet: maer op't landt en zijn anders gheen ghedierten/ dan voorsaecke/ die menichte vande Visch' aenhoude haer daer so veel vaghelen dat het wonder is/ zijn van de-groote als jonghe Ganzen/ quamen ons op dupsenden om die stenghen vlieghen/ met een groot ghejeruys/ ende vloghen al om en tom over het Schip/ ende en waren niet eens schou van't volck: want quamen ons op die schouweren ende armen sitten/ soo dat wp haer veel namen/ en den hals af wronghen: maer en zijn niet goet om eten: want smaken Visch achtich. Ghelooue dat die oorsake is van niet schoon te wesen/ dat sp wepnich vole sien/ alhier ontrent dit Eylandt/ ende ooch van Santa Helena, tot die Lynie toe/ vintmen veel vliegende Visch/ soo groot als Heeringhen ende vlieghen op groote scharen ofte menichten tessens/ twee ofte drie vademen boven t'water/ ende vlogen also wel een quart van een mijl voort/ tot dat haer die vinnen ofte vleughelen droogh worden/ ende als dan en moghen niet langher/ ende vallen weder inde Zee/ en maken haer weer nat/ en also heffen sp haer weder om hoogh upt het water/ d'oorsake daer van is dat sp vande groote Visschen verbolgen zijden/ dese eetē/ ende om haer te ontloopen/ so heffen sp haer upt het water ende vlieghen/ comen altemet wel inde Schepen: want in ons Schip quamender veel in ghevallen/ die haer te hoogh op hessen/ ende als die vleugelen ofte vinnen droogh zijn/ moeten vallen. Van dit Eylandt Ascencion, soo neemtmen die cours gemeenlijck noordwest ten westen/ tot een graedt over die Lynie aende zijde van't noordē/ al waer leydt een Clippe genaemt/ Penedo de sam Pedro, dtemen sommighs comt te sien/ ende is tot hier op dese cours van het Eylandt Ascencion af 300. mijlen.

Gheleghentheyt van't selve Eylandt.

Weel Visschen in Ascencion.

Weel vogelen soo groot als Ganzen/ die met menighte op de Schepen vliegen.

Beschrijvinge ende gedaente van de vliegende Visschen.

Oorsaecken waerom dat sp vliegen.

Cours na een Clip 300. mylen van Ascencion.

Den 5. Junius passeerden weder die Lynie Æquinoctiael, ende begonsten weder te sien de noorder Sterre/ die wp verloren hadde van de Lynie/ 10. graden van Cochijn, ende als nu verloren weder die suydt Sterre/ ende als dā so hebbē wp weder de Son des middaechs in't zuyden/

Op wat hoochde dat se haer den 8. Junij vonden

in 'tzuydt/die ons aende ander zijde van de lynie des middaeghs in't noozden staet; Den 8. Junij/ wesende in vier graden aen't noozden/ soo verlozen onsen generalen zuydooster wint/die ons vande Cabo tot hier toe gelept hadde/vooz de wint/ ende als nu begosten die stilten ende regen: want begonsten te comen inde hoochte van de Custe van Guyne, welke duert tot 9. graden toe/dese stilten ende regenen duerden ons tot 11. graden/ tot den 10. Junio/ waer mede die Schepen van malcanderen raecten/ vooz dese stilte/dat sy haer niet en konsten besturen/ ende in 11. graden quamen weer vp malcanderen/ en creeghen alhier eenen noozdooster wint/ die met den generalen winde heet: want altoos in dese contreye waept/ ende duert tot 30. ende 31. graden toe/ ende begint dickwils van 27. graden; maer hy creeghense eerst op 11. graden; dese wint is wat scherp: want moeten altoos aende wint seplen/ om dat onsen meesten cours is noozdwest en noozden/ die wy aen moeten seplen.

Die Schepen diwaten van malcanderen.

Hoochte vande Cabo Verde.

Den 23. passeerden die hoochte vande Cabo Verde, welcke lept op 15. gradē/ en den 26. daer na passeerde die Eylandē van C. Verde, welcke zijn 10. der som/ dese beginnen op 15. graden ende volzyndē op 19. graden/ liggen van't vaste landt vande Cabo Verda, van 70. tot 160. mijlen te Zeewaert in/ als doen quamen wy inde Zee/die men noemt van Sargasso: want is altemael bedeckt met crupt/ soo dat het gheheele velden schijnen te wesen/ datmen altemet qualijck 'twater daer vooz can sien/ en die Schepen hebben ghenoech te doen dat sy daer deur comen: want moeten met cracht van wint daer deur schieren; 'tis een crupt als Peterselye/ die men heet vande Zee: maer is van colenr geelachtich/ en heeft Besien/ ghelijck Crupf-besien: maer zijn pdel van binnen/ die Poztugesen noemen Sargasso, om die ghelijckenis van de crupderen die in de putten groepen/ dat sy Sargasso heeten/ waer van dese Zee ghenaemt weert/ die Zee van Sargasso. men en can niet weten waert van daen comt: want daer en is gheen landt ofte Eylanden die men weet daer ontrent: want is meer dan 400. mijlen vande Custe van Africa/ vermoeden dat het vande gront comt/ hoe wel datmen daer gheen gronde en can vinden/ in't gantz varen naer Indien en commen onder dit crupt niet: want die Schepen loopen van dichter by de Custe heen/ soo datmen daer als dan gheen memozie af en heeft/ dan tot weerom comen/ ende men vint het nieuwers op alle de vaert/ als alleenlijck in dese contreye/ ende begint van 20. graden/ duert tot 34. graden toe/ soo dick en vol met gheheele Eylanden aen malcanderen/ dat een wonder dinck om considereren is/ in dese contreye ist oock coud/ ghelijck in dese landen inde winter/ alst niet en vriest/ dat die Poztugesen vooz een groote coude houden/ ende haer daer dapper op versiē/ ende toe maken. Den lesten Junij waren inde hoochte van 23. graden/ wesende recht onder die Son/ om dat die Son inde selve hoochte was/ ende waren onder die Tropico van Cancker/ welcke is het upterste daer die Son comt/ aende zijde van't noozdē/ ende als dan keert weder naer die lynie/ ende van daer naer't zuyden/ en hebben oock ghepasseert twee maels die lynie van de Tropico van Capricozno/ te weten/ aende zijde van't zuyden/ eens op't eynde van het Eylandt van San Laurenço, ende noch eens op 23. graden/ naer dat wy die Cabo de bona Esperança ghepasseert hadden; Den 2. Julij waren inde hoochte vande Eylandē van Canarien/ welcke ligghen op 28. 29. graden/ en ligghen vande Custe van Berbarye ende Africa/ van 30. tot 80. mijlen/ende blijven ons aen de rechte hant/ende om dat inde selve eylanden sommighe dinghen zijn die weerdigh zijn om te noteren/ so en hebbe ick niet willen laten daer een cozte verhalinghe af te maken.

Hoochte vande Eylandē van Canarien.

Dat 96. Capittel.

Een corte verclaringhe vande Eylanden van Canarien.

Namen vande Canarische Eylanden.

DJe Eylanden van Canarien zijn seven/ welcke vooztijts genoemt wozden die Fortunadas, en hedensdaechs vande Spangiaerden die Canarien, dooz die menichten vande honden die sy daer vonden/ alsse eerst ontdeckt werden. Die namen vande Eylanden zijn dese/ te weten/ groot Canarien/ Teneriffe, La Palma. La Gomera. El Hierro, Lanfarotte, Fuerte Ventura; in't Eylandt Teneriffe is eenen bergh genaemt/ Pico de Terraira, diemen jugeert te wesen den hooghsten bergh/ diemen op geen plaetse dierghelijcke en vindt/ende men inachtse claer ende beschepdelijcken sien/ 60. mijlen in Zee/ eer men daer by comt: men en mach daer niet op climmen dan in de maenden van Julio en Augusto: want alle d'ander maendē lept vol sneeu/ jae wel datmen beneden in't Eylandt eñ alle die omliggghende Eylanden nopt sneeu ghesien heeft; men heeft dzie daghen werckx om boven op te climmen/ is op den top plat/ ende wanneer claer eñ stil weer is/ so mach men van daer seer beschepdelijcken sien/ alle die omliggghende Eylanden/ niet teghenstaende dat sommighe daer 30. mijlen van daen liggen/ende so heel in't rondt begrijpen. Die twee voorseyde maenden/ alsmen daer op climt/ so haeltmen dan't opperste van desen berch veel Solffer steen/ vā waermet men heel nae Spangien voert/ende is nu ghewesen/ wesende in't Eylandt van Tercera, van een Schipper die van Teneriffe quam/ die my eē Solffer-steen daer van schonck/ tot een ghedachtenisse. een van dese seven Eylanden/ genaemt del Hierro, oft van't yser/ is een wonder ende vreemt dinck d'aenschouwen/ende gelooue wel is een vande vreemste dingen vande werelt; dit Eylandt is wel een vande grootste vā alle seven; is een onvruchtbaer ende onbebout landt/ en soo droogh/ datmen in't heele Eylant niet een drop soet water en vindt/ dan op sommighe plaetsen aende oever vande Zee/ al waert verde vande hant is/ soo dat het die inwoonders niet/ ofte wepnich te profijt comt: maer dese noot van water heeft God wille versien/ tot noodzust vande inwoonders en het Vee/ op dese manier/ dat daer eenen grooten boom is/ van niemant bekent: want zijn ghelijckenisse nieuwers gevonden wozt/ wiens bladeren zijn smal en lanck/ende staē altoos groen/ sonder ymmermeer te veranderen/ welcken boom is bedeckt en omcingelt met een clepn wolcke/ die altoos blijft in een wesen/ sonder ymmermeer te veranderen noch te vermeerderen/ dese wolcke bedauwen die bladen vande boom/ die staegh dooz/ altijdts sonder op houden staen en druppen/ een claer duy ende fijn water/ het welcke valt in backen/ die om den boom van de inwoonders daer toe zijn ghemaeckt/

Beschrijvinge vande Zee die Sargasso.

Gedaente van Sargasso.

Verschepden gevaerlens dat overcomen van de Sargasso.

Waer datmen de Sargasso begint te crijgen/ en waermense verliest

Vreemt dat een wonderlijcke boom in Yseren.

Schaerte der boom sine bladen.

Hoe/ en waer in dat sy het water vanghen.

Vera effigies et delineatio Insulæ Sanctæ Helenæ, qua Ortum Occasum, et Septentrionem spectat, sitæ in altitudine 16 graduum ad Austrum Lineæ æquinoctialis.
Waerachtighe affbeeldinghe ẽn gedaente vant Eylant Sancta Helena, van de Oost, Noort, ẽn West zyde geleeghen op die hoechte van 16 graeden, aende Zuyt-zyde van de Linea equinoctiael.
Dit is den eersten hoeck dienen om leept ontrent ẽ roer schoet daer by heen seylende.
AMPLISSIMO CLARISSIMOQVE VIRO D.D. FRANCISCO PETRO MAELSONIO ENCHVSANO ORDINVM HOLLANDIÆ ET WESTFRISIÆ APVD PRINCIPEM MAVRITIVM CONSILIARIO ORDINARIO ETC. IOANNES HVGO A LINSCHOTEN L. M. D. D.
Den tweeden hoeck
Aldus verthoont hem de Noort zyde vant Eylant Santa Helena alsmender tot op een roer schoet nae by heen seylt
Aldus verthoont hem de west zyde vant eylant Santa Helena alsmender op de Reede geanckert leyt ontrent een roer schoet vant lant aff
140 en 141
Baptista a Doetechum sculp.

Aldus verthoont hem t Eylant van Ascencion alsmen van Santa Helena daer Noort west op aen comt seylen
DOCTISSIMO DNO BERNALDO PALLVDANO ENCHV: SANÆ REIPVB. MEDICO PERITISSIMO. DNO ET AMICO SVO SINGVLARI IOANES HVGONIS A LINSCHOTEN D.D.
Den eersten hoeck die wy om liepen.
Vera effigies et delineatio Insulæ, Ascenscio nuncupatæ, sitæ in altitudine 8 graduum, ad austrum lineæ æquinoctialis.
Waerachtighe affbeeldinghe en verthooninghe vant Eylant Ascencion ofte Hemelvaert gelegen op 8. graeden aen zyde vande linea Equinoctial.
Aldus verthoont hem tselffde Eylant alsmender een roer-schoot van aff by heen loopt van dit merck ♁ aff naere ♁ toe.
Den eersten hoeck alsmense om is.
Aldus is het Eylant van d'ander zyde alsmender tot op een roerschoot lange by heen loopt.
Witte sant strant.
Nullius mihi terra fergo atque indiga potus
Piscatu dives littus et aucupio:
Tota rubore satur medijs atollor in Vndis,
Qua videt austrinum torrida zona polum.
Plooger:
Baptista à Doetechum sculp.

ghemaeckt / om 't water daer in te conserveren ofte bewaren / ende dit water is in soo groote menichte / dat sy daer haer met ghemack / gewach tegheus haren noodtdruft / over altemets het volck: maer ooch alle het Vee en Beesten van't Eylandt / en daer en is niemant die van weten / wanneer dit wonder eerstelijck heeft ghehadt / ende rechteer haut van dese Eylanden / by de 100. mijlen verscheyden / is noch een ander wonder om te considereren / en is dat dickwils daer ghesien weert / een Eylandt dat sy noemen het Sant Borondon, waer van veel personen op 't landt geweest hebben / van die daer onderdacht op een quammen gevaren / en affirmeren dat het een groen en seer lustich landt is / ende vol boomen en bemaelten / ende dat het bewoont is van volck die Christenen zijn: maer en connen niet weten van wat Natie / noch wat tael dat sy spreken; die Spaengiaerts vande Eylanden van Canarien / zijn daer tot menighe reysen hen ghevaren / om het selfde t'ondersoecken: maer en hebbent noyt connen vinden / waeromme diversche opinie daer van zijn: want sommighe meenen dat het bewoont is / en batment maer op sekere daghen sien maeh / ander meenen dat het ciepen is / en altoos met wolcken bedeckt / en batmen daer van niet sien noch vinden en mach / en oock dat die groote stroomen en cracht van't water die Schepen daer af dryft / en sommige weert altoos voor waerachtigh ghehouden / dat het Eylandt daer leyt / maer seggent van al die daer van daer comen. Die Eylanden van Canarien zijn seer vruchtbaer / ende vol op van alle dinghen / als victualien ende lijfrachten / hebben oock veel gronen van alle soorten / ende principalijck excellente Wijnen / die van daer over al vervoert werden; men maeckter oock veel Sinckter / en van grooter estime / die oock als die Wijnen over al verhandelt en vervoert werden / waerom haer grooten crachtijck is / soo van Spaengien / Portugael / ende ander weghen / ende is in 't ghemeen die stapel van die Schepen / die van Spaengien naer Spaensch Indien varen / die comen altoos haere vervierschinghe nemen / ende voorsien van alle noodtdruft / en proveren van Wijnen dienen naer Spaensch Indien verhandele / heeft oock abondantie van Vee ende Cameelen: alle dese Eylanden worde hedens daeghs bewoont vande Spaengiaerden / ende hebben noch oock veel van de naturalen van't lant / die sy noemen Guanchas, vande Spaengiaerden ongheschickt ende stelsinnerie / al waer is den Bisschop ende inquisitie / gouvernement over alle d'ander Eylandē / die inen heert van Canarien.

Den 6. Julius waren ende hoochte van 32. graden / en doen verloren den generalen noordt oosten windt / ende creghen een stilte / en sagen noch veel van dat cruyt ghenaemt Sargasso, dat die Zee over al bedeckt; den 10. vonden in 34. graden / en als doen verloren het cruydt Sargasso, ende creghen weder eenen schoonen claren Zee ende water: den 18. Julius waren inde hoochte van 39. graden op welcke hoochte te lant het Eylandt ghenaemt de Corvo, ende de Vlieter t'Eylandt van Tercera, ende oock de Vlieter van Lisboren / wy hadden alle dese daghen veel stilten / den anderen daechs creghen eenen westen wint / was rechte voor wint / ende sagen veel vlieghende Visch / by naer soo groot als Schelvisch / ende vlaghen boven 't water drie ofte vier vaden hoogh; Den 22. gebuerende noch dese wondt ontrent smiddachs / saghen het Eylandt genaemt Flores ende de Corvo, welcke ligghen by den anderen / van daer oost een tot het Eylandt van Tercera zijn 70. mijlen: in dese tijdt begost ons volck veel cranckte te werden / te weten / vande oogben / ende boyst en scheurbuych / oorsake die langhe reyse / ende oock dat die kost ende victualie begost alle haere smaeck ende substantie te verliesen / en oock die meeste de spijse gebrack / ende waren daer wel in 't Schip die van waters ghebreck en noots halven / het cleyn met sout water moesten koken / waren oock sommighe van noots wegen ghestorven / diemen altemet onder 't overdeck door ende stijf wont / van ruer ofte dry dagen / sonder datter pennant af wist / t'welck een deerlijck dinck om sien is / aenmerckende die miserien dienen op dese Schepen is passerende / daer zijn ons tot hier toe van de geheele vloot gie ghestorven / op ons Schip / soo onder witten ende Slaven / over die 24. personen. Den selfden dagh tegheus den avont / wesende by de Eylanden van Flores ende Corvo, saghen tegheu ons comen drie seplen / die van onder 't landt van dach quamen / ende maeckten ons ghewerck confuys en vervoert: want quammen dicht by onsen Admirael / ende schoten langen tijt met hem / ende met een ander Schip van onse compagnie / waer voor wp genoech verstonden dat het Engelschen waren: want hadden elcke op haere groote sterckte een Engelsche vlagge / en waren elck boven dis 30. vaten niet groot d'aensien; tegheus den nacht soo volchden sy ons van achteren naer / ende deden in verandereu alle de nacht hier teeckenen met de Mers, den selfden nacht wesende lichte Maen / passeerden dicht voor by't Eylandt ghenaemt Fayael, des anderen daeghs wesende tusschen het Eylandt Sant Iorgie, welcke ons lagh aende rechter hant / ende tusschen het Eylandeken Graciosa, dat ons bleef aende slinckerhandt / hebbende drie Engelsche zachten noch in onse vervolch / die te samen raedt hielden / ende een van haer liep achter upt / meenende by aventueren datter noch eenighe mancke Schepen achter quamen / ende was een wijsel upt het gesicht / doch quam haest weder by d'ander / als doen hielden raet / ende quamen alle drie ghelijck op ons Schip aen / om dat wp waren inde sp van alle onse Schepen / ende hadden het Eylandt van San Iorgie tot een legher wal / ende meenden ons schadeloos te maken / ende alsoo aende wal te jaghen / dat niet veel en scheelden / quamen luslugh aen met uytbonden vlaggen / ende Musijck van Trompetten / ende beyden ons rontom tot drie reysen toe / ons dapper treffende met Musketten ende Halen / ende oock sommighe Gotelinghen met ons wepenen schade aen het Schip van maecken alle onse seplen ende hooft-touwen schadeloos / in sommma wp waren soo beroerert / dat niemandt en boyst her hooft uyt te steecken / ende als wp een stuck af schoten / hadden wel een uere van doen eer wijdt weder laden consten / en hadden soo grooten ghelerijs en ghevoel in't Schip / dat het schem dat wp alle verloren waren / soo dat die Engelschen selve haren spot met ons dreven / met dursent schimpighe woorden die sy ons toe riepen; ende alle d'ander Schepen setten hare seplen inden top / ende beden haer best om ha-

Wonderlijck boom in 't Eylandt van Canarien.

Wonderlijcke dinghen in 't Eylandt van Canarien.

Wonderlijcke dinghen in 't Eylandt van Canarien.

Wat gheseyt is van de Canarien.

Victualie van Canarien.

Wat Vee / Cameelen / en Natuerlijcke Canarien.

Op wat dach ende hoochte wy den 6. Julius waren.

Wonderlijcke dinghen den 18. Julius.

Beschrijvinghe van 't Eylandt van Tercera.

Guysaert waer omme datter een groote vrecht in het Schip quam.

Het veel volck datter onder weerdigh het Schip liep.

Drie Engelsche Schepen loopen na den admirael.

De Engelsche verbolgen en bloot.

Guysaert waer om de Engelsche de bloot verbolghen.

Op wat manier de Engelsche op de bloot aen liepen.

Groote vyers in Jan Hugo gheens schrift.

De vloot loopt van malcanderen.

om haren wegh te vorderen naer't Eylandt van Tercera, sonder d'een nae d'ander om te sien/ende meenden dat sy gheen tijts ghenoech en hadden/ en dat sy te laet ghecomen soudden hebben/sonder eenige naer ons om te sien: waer te verstaen als sy't lijf daer af consten bergen/ soo hadden se haer dinghen wel beseten/ waer by men mach sien en verstaen die conspiracie ende oogden die sy met malcanderen hielden/ in't eynde die Engelsche sieende wepenich voordeel; maer wepenich wetende hoe wy ons selfs en te moede waren/ en oock om dat wy begaten te ghenaken te Eylandt van Tercera, liepen ons niet vreemt/ dat ons niet lichte en verblijden: want meenden dat wy vande vloot verstroyen waren/ hoe wel wy ons noch niet en verscheurden/ noch die vreese achter de rugghe stelde/ voor dat wy voor Tercera op de Ree lagen/ ende verschrickinge van de Portugesche fortresse/ en om daer by tijts te comen/ beden alle onse onderste neerstichept: een anderen waren groote lijcken in't lijden/ en dat wy niet en wisten hoe dat het met die Eylanden stont/ niet wetende oft sy onse vrienden oft vyanden waren/ en deden ons noch meer vreesen/ om dese wille dat wy alsdaer ganse geen Armade oft eenighe Carveelen niet advijs van Portugael en hadden/ gelijckelijck als wy alsoo onse rekeninghe ghemaeckt hadden te vinden/ om ons te comporteren oft te een minsten te advijsen/ gelijckt alsoo d'usantie is in die contreye te vinden/ ende om dat die Engelschen aldaer soo dijnmoedich ende victorieus haer ontsiedden/ gaf ons quade suspitie dat die saecken niet wel en ginghen. Die van't Eylandt Tercera en waren niet minder bevreest/ ende en opvoer: want siende onse vloot/ meenden dat wy Engelschen waren/ ende dat wy't Eylandt quamen overvallen/ om dies wille dat die twee Engelsche Schepen hadden haer vlaggen op ghevoerden/ende quamen also met ons in compagnie loopen/ om dies wille dat die van't Eylandt souden een paer Carveelen die aldaer lagen/ met advijse van de Coningh/ voor die Schepen van Jndie/ daer comende dese quamen ons onder kennen/ ende nae ons tot loopen/ naer dat sy ons beseten hadden/ waerom ons die Engelsche Schepen voor by liepen/ om die t'overvallen en te nemen/ mits dat die Carveelen meenden dat het altemael vrienden waren/ en haer daer voor niet en wachten: want in schijn van vrienden met ons in compagnie quamen: maer wy schoten vier of vijf mael/ ende maeckten haer teerkennen/ dat sy haer souden onder't Eylandt begheven/ twelcke sy deden: dit die Engelschen siende/ zijn deur ghegaen te Zeewaert in/ en also zijn ons die Carveelen aen boort ghecomen/ seggende: dat die van't Eylandt altemael in wapenen stonden: want hadden advijs van Portugael/ dat Capiteyn Dgaeth hem tot gemaeckt hadde/ om d'Eylanden t'overvallen/ oock gaven ons tijdinge van't verlies van die Armade op Engelandt/ ende hoe dat die Engelschen tot aende poorten van Lisbonen ghevaren hadden/ waerom ons die Coningh liet adviseren/ dat wy souden loopen op de Reede van Tercera, onder besherminghe van de fortresse/ tot ander advijs van hem in contrarie/ en dat sy ons soude doen adviseren/ waer dat wy souden in loopen: want nae Lisbonen scheen haer te periculeus te wesen: Dese tydinghe stichten onse vloot in grooter benautheyt ende verschrickinge/ ende laghen malcanderen vast aen/ sonder te weten wat seggghen/ ende hoe wel dat het haer dochte periculeus te wesen, op die Ree te loopen om dese wille dat het een Ree is van een openbaer Tee/ soo dat daer noyt Schepen van Jndien/ door expres bevel van de Coningh en selden derden ancheren/ dan plaghen allenthalven daer te comen/ ende hielden alsoos die Ree met leveren/ende souden hare Vloote om herversinghe aen't landt/ sonder daer oyt te ancren: maer ghedwongē wesende door noots wegen soo wel van't bevel van de Coningh/ als om dat wy notitie hadden/ als dat Mulore Commerlande daer dagheliche voorby't Eylandt liep met sommighe oorloogh Schepen/ alle twelcke ons dede die Ree laten/ en dacht onder't landt te loopen/ onder beschutsel van de fortresse/ daer wy alle ghelijck ancherden naer waerschijnende advijs en oogden vande Coningh om onse voyagie te volbrenghen/ was den 24. dagh Julius/ op sint Jacobs dagh/ wesende onser 6. Schepen/ te weten/ vijf van oost Jndien, ende een van Malacca, ende laghen op de Ree voor de Stadt gemeente Angra, van waer wy verstont sonden drie ofte vier Carveelen na Portugael/ met advijs aen de Coningh van ons comste/ wy laghen op de selfde Ree met een groote vreese ende periculel/ overmits dat als Augustus begint/ soo begint het daer periculeus te wesen om te liggghen: waer dan begunnen die tormenten. men leyde daer van alle winden beschut/ behalven van den sunden en sudoosten wint/ want als die waeyt/ soo ligghen die Schepen dunckt lasten/ principalijck die Schepen van oost Jndien/ die seer lastigh en swaer zijn/ ende comen gheladen tot sinckens toe, en zijn qualijcken om te stieren.

Den 4. Augustus smachts/ soo quam daer eenen sudoost wint upter Ree/ en begost so te stormen/ dat alle die Schepen in groot periculel waren wat te verliesen/ende neude wal te loopen/ en waren in grooter noot/ deden niet dan schieten om hulpe/ ende oock die Officieren en d'ouerste Tee-volck was aen land/ ende die Schepen hadde maer sommighe Puttgers ende Slaven in't Schip/ dat die Portugesen ghemeenlijck voor een manier hebben/ waer dat sy comen/ terstondt altemael aen landt te springhen/ende laten Schip met een jonghen oft twee so liggen. Den luyden aen die clocken die inde Stadt waren om hulpe/ende daer was sulcken gerucht en ghetrassel ober die gehiele Stadt dat men hoore noch sien en mocht: want die van't landt en consten d'uut-grootte gerucht en gheluy van de Tee/ende Schepe niet comen/en die van de Schepen en mochten aen landt niet comen; ons Schip Santa Cruz was in groot periculel/ en meenden altemael/ het souden sonder twijfel aende wal ghesmagen hebben: maer God versacht: het Schip van Malacca brack zijn cabels/ende en hadden geen volck ghenoech in't Schip/ noch die bedreven waren/ om een ander cabel en ancker weer upt te werpen/ in somma sy verdoen die masten en quamen op de Clippen/ daer't op vliet en op berstten/ende bleef alsa sitten/ en sonck terstont onder't water/ tot dert oppersten overloop/ en hier mede schoot de wint naer't noordtwesten/ waer mede die stormen cesseerden/ ende't water weder slecht werde/ sonder dat/ alle die ander Schepen hadden die selfde ganck gegaen/want stonden sommighe al ghereet om masten en cabels af te houwen/ om't leven te salveren/ maer Godt en herste het niet willen lijden. In dit Schip van Malacca verloor veel costelijcke waren:

Een Portugees Schip verlooren.

Een Schip van Malacca verlooren.

De vloot loopt van malcanderen.

Hoort de overtreffelijcke daden der Portugesen.

De Engelsche laten de vloot niet bijeen.

Godt sacht een groote beschermheyt in Jan Huygens Schip.

Die van Tercera zijn bevreest vande vloot.

De Engelsche loopen met de vloot na Tercera.

De Engelsche loopen met de Carveelen bij Tercera.

De Carveelen comen Jan Huygens schip aen boort/ en verclaert haer't bevel van de Coningh.

Door de tydinghe brachte Coningh in de vloot in groote benautheyt

Verscheidinghe van andere saken van den Schrijver.

waren: want is altoos cijfer als eenich van de Schepen van Indien / comt altoos vol van alle cijckdommen van China, Maluco, Java, ende alle die contreen / soo dat het een jammer om sien was / die costelijcke stucken / soo van Tapen / Damasten / Laboreren / van Gout en Silver werck / cost lijcke Peselemen / ende ander diergelijcke waren / daer van die Zee ende den aerd contoumelie ontrent berckt lagh / ende aenstuckten gheseurden / men salveerden noch veel goeds / dat boven op de handt lagh / ende met lanckheydt van tijden met Duyvelen / noch soud nighe Peper / Nagelen / ende Massaten bloemen: maer die meestendeel was wegh en vergaen / ende verruckt / ende nochtans ghesalveert werdt / was meest al bedorven / ende van weynich estimatie / het welcke verstoordt wordt van de Officieren van den Coninghs weghen / op het Eylandt aenghetast / ende ghebeneficeert met hulpe van de eyghenaers / ende altemael ghesloten inde Alfandega, ofte Tol-huys / om des Coninghs Tollen ende Rechten te verseeckeren / ende ten was niet genoegh het verlies van het arme Volck / ende hare langhduerighe ende periculeuse wapagie / die hare jaren ghedueert hadden / met soo veel contrasten en de morgen als sy in Malacca ghepasseert hadden / als wy op een ander ghelaten hebben / en consten noot soo veel van de Coninghs verwerven / noch van sijn Officieren / dannen haer van het over ghebleven ende half bedorven ghesalveert goet / op haer eygen kosten / een penninck daer van willen ghe ven / hoe wel sy offereerden voorgh te setten voor den Tol / ofte soo veel goeds in pande te laten / als die waerdie van de Tollen souden moghen verdraghen / ende hoe wel dat sy aen menighen ende dagheliicks claghende waren / dat sonder en hadden waer af te leven / dat sy begheerden op haer aventuer Schepen ofte Carveelen te bevrachten / op hare eygen kosten / ende het goedt leveren met goeden voorgh / binnen den Tol van Lisboven / alle het welcke haer noot ghecomsenteert is ghewerst / van eerg'ten voor antwoordt / dat die Coningh tot voorseerkeren hepdt van sijn Tollen ende alle het goedt / sonden senden den Acm de van sommighe voorloghe Schepen / om het goet te halen welcke dat het noot ten effecten en quam / om de Acghen die sy in sluypoen van het Schip / die door desperaethept haer selven / ende den Coningh / met sijn Officieren verrolvelden / ende nach ten langhen lesten voor groote importunantie van de verpachters van de Peper / heeft een penning wat Schip daerum begheerde / nae dat het daer verdedhalf jaer gheleghen hadde / ende voorgh stellende / het goet te leveren binnen Lisboven / en het huys van Indien / al wer men moet betalen van Tol / sonder eenich respect / als dan nach van het goedt in see als die helft van alle ongheluck ende misserien / die't volck overtalt wil wesen / moet slaegh gaen willen die handen van de Officieren van de Tol / met giften en gaven / ofte anders hooptet altemael een maendt dese ofte vier nae eenmael goedt cen met den Tol krijghen / ende die beste en mesthebben / ofte eenighe praepe dinghen die men brenght van Indien / voor sijn eyghen

Hoe dat het Schip bevracht ghaen met die vaert Eylandt / verlanghende het advijs van de Coningh.

Hy werden met een Galeon nae Lisbona ghestuurt.

Hy varen met groote voorsp na Lisbona.

Verscheidinghe dat de goede ordonnantien van de Koninghe ontbreken van Portugael.

Op wat tijt de Schepen weder by Terceira quamen.

sonneliicksheydt / als sy die Officieren maer wel een staen / ende daer behaghen in hebben / nemene naer haer / doch niet eenbeloften van betalen: maer daer en comt anders niet meer af / en men is noch wijs dannen iet segghe / en dissimuleert.

Den achsten Augustus hebben die van de Schepen raet ghehouden met de Gouverneur van't Eylandt / wat haer te doen stont: want haer niet goet en docht het advijs van de Coningh te verwachten / sierde het langhe toeven / ende vreesden wider voor een ander ongheluck / daer langhe bijvende / ende om dat daer een groot ende sterck Galleon van voorloogh lagh / welcke hadden op den Gouverneur van Brasilien / ende was door quaet weer wever aldaer ghearriveert / soo ordineerden sy dat dit Galleon / dat wel ghemonteert was / met die Schepen soude varen nae Lisboven / hoe wel dat sy dit deden sonder advijs ende bevel van de Coningh / hadden nochtans haer liever also te avonturen ende Zee / dan al daer weder het perijckel van de Vaen te verwachten: want het alle daeghs later in het jaer wayde / waerom ghern betheteringe van weer te verwachten en was / zijn also met de carcoose versien / wesende van alle noodruste met malanderen t'seyl ghegaen / den selfden dagh op Gods ghenaden / met ghemeych vreese van eenich reghenspoet onder weghen te vinden / ende overmidts dat het verlies van't Schip van Malacca veel bede bleven / om het goet dat mogheliick was te salveren / ende te beneficieren / onder welcke was den Factoor van de Peper / injnder kennisse ende goede vrient / door wiens bedinghe / ende ooch om dat die Peper van dit Schip / ende ooch van alle d'ander Schepen / was altemael van een Pachters / van wien ick mijn obligatie van de Factorije hadde / siende den noot / ende dat hy alleen qualijcken sulcke konste beneficieren / hebben mijn particuliere affairen ghereconsenteert / ende het selfde afghe veerdicht met d'ander Schepen / ende sy alhier om die selfde oorsaecke ghebleven / om alsoo met malanderen te salveren / ende beneficieren het ghene dat ons mogheliick was tot ander oorden ende advijs van de Pachters ende Eygenaers van de selfde Peper / ende ander Specerijen te voeghen / waer van wy een goede somme / soo met Duyvelen ende ander instrumenten af ont ereghen met advijs ende oorden van de Pachters ende den Coningh / dat men ons terstondt souden halen / waerom ons behalve vertrouwen / met goede toesicht van de selfde ghesalveerde goeden / welcke vertoninghe ende halen ons duerden / als ghesepdt is / verdedhalf jaer / waer by men can considereren die goede ordonnantie ende policien van den Admiraliteyt van Portugael / ende met wat neerstichepdt haer beblijghen tot het ghemeene profijt / ende het landes welvaert / ende voorstandt / en hulpe van haer onderseten / die sy in als behoorlijck te verhoogheren / en favorabel te wesen: maer het contrarie van dien sal hy wel bevinden / die hare dagheliicksche handel in Portugael doen / ende die dagheliicksche ervarenthepdt van dien oirkont is; den dertighsten Augustus quamen die selfde Schepen weder alle ghelijck by het Eylandt Tercera, sonder te anckeren / om dat sy altoos contrarie wint gehadt hadden / ende door waters noot

waren wederom ghecommen; ende daerghs te vozen soo was voozby het Eylandt Tercera gheloopen / Milliore Commerlandt, met ses ofte seven Schepen / ende was tot alle haer gheluck / weder uyt het ghesicht / waer dooz haer haestigh afveerdaghde / ende namen tot meerder versekertheydt ende beschermnaghe 400. Spaengiaerden in / van die uit Tercera in guarnisoen laghen / waer mede zijn weder heen gheveylt / en creghen eenen goeden want / soo dat sy in elf daghen tot Lisbonen inde Revier quamen / met een groote blijschap ende triumphe / ende hadden sy noch een dach bijveren die Revier gheheydt om in te comen / hadden alsnoch ghenoinen gheweest van Capo de Verde / die met veertigh Schepe quam voor Casaps recht dat die Schepen van Indien haren anckers lichten / ende met gheweldt vande Galeyen binnen ghebracht werden soo dattmen in't discours van dese langhduerighe ende periculeuse reyse / can ghenoech verstaen / hoe dat alleenlijck deur particulier gratie / ende fauveur van Godt / dese Schepen hare reyse volbrenghen / met ghenoech miserien ende arbeydt / verlies ende schade / uyt welcke men ghenoech mach colligeren / hare dagheliexse Navigatie / hare ordinantien ghebruyck / ende stijle / van haer Schepen / regieringhe / ende handel / soo dattmen dese reyse noch mach met der waerheyt estimeren voor een prosperé ende gheluckighe reyse / want dickwils ghebeurt datter alleenet maer een oft twee Schepen overcomen / van vijf / die jaerlijcx derwaerts af gheveerdicht werden / alsmen uit binnen tozen jaren herwaerts ghesien heeft / die eenssdeels ghenomen / eenssdeels verloren worden / ende dat alleenet meest dooz haer eyghen misbruycken / ende quade ordinantie / alst genoech bp dese aen gheweesen ende bedoont is / etc.

Dat 97. Capittel.

Beschrijvinghe van de Eylanden van Açores, ofte die Vlaemsche Eylanden.

DE Eylandē van Açores ofte Vlaemsche Eylanden / zijn seven / te weten / Tercera, Sant Michiel, Santa Maria, Sant Iorgie, Graciosa, Pico, en Fayael; dan zijn daer noch twee Eylanden / te weten / Flores ende Corvo; dese zijn onder den naem van Açores niet begrepen / doch zijn nochtertijdt niet onder subjectie ende gouvernement vande ander Eylanden / soo dat sy niet dese twee zijn in als meghen te tellen / zijn ghenaemt Açores, dat is te seggen / Sperwers ofte Havicken / om dien wille dat als sy eerst ontdeckt worden / daer veel Sperwers vonden / waer van den naem behouden hebben / hoewel datter hedens daechs gantsch gheen en zijn. Alsoo heeftse oock de Vlaemsche Eylanden / te weten / van onse nederlanders / om dien wille dat in het Eylandt van Fayael, hebben die eerste nederlanders ghewoont / Neerlanders / waer van noch hedens daechs een grooten afcomste en ghetalte ghebleven is / die alle uit wesen / ende verschoonen / ende van haer Neerlanders ghelijck zijn / ende daer is noch in't self de Eylande een diepinghe van een water ofte Beecke / dat rept een ghebeerlijck comt / ende alsoo ghelijck een Reviersien ofte Beecke inde Zee loopt / daer dese ghelaschte ende afcomste noch habiteren / ende wozt ghesproken / Anders dos Framengos, dat is: die Vlaemsche Beecke / ofte Beecke vande Vlaenderen. Het hooft van alle dese Eylanden / is het Eylandt van Tercera, ghenaemt Insula de Iesus Xpus van Tercera, heeft ontrent vijfthien ofte sesthien mijlen in het rondt; is een hoogh Cluchtigh landt soo dat het onninbaer is: want is rontom als oft het brandt waer / ende daer pelwerts een strandeken is / seyt terstont een goede foztreffe; Ten heeft gheen Haven noch inganghen van water / tot scutterheydt ende bewaernis van de Schepen / dan alleenlijck voor de hooft Stadt / ghenaemt Angra, heeft een open Haven / is gheijckt een open mont ofte halve Maen / welcke die Portugesen noemen Angra, waer van die Stadt den naem ghecreghen heeft / heeft aen die een zijde met een wonderlijcke elle hoogh / twee hooghe berghen ghenaemt Bresijl, die comen ghesteyl in Zee / soo dat het van verre schijnt af ghesichterden te wesen van het landt: Dese berghen zijn seer hoogh / soo dattmen daer altoos wel thien ofte twaelf mijlen / en somtijts wel vijftien mijlen / ende meer / in Zee marsch sien / met claer weer; op dese bergen staen twee cleyne steenen Pilaren / alwaer een Wachteer is om schijt waerst te houden / vant de Schepen dattmen in Zee siet / om die vant Eylandt te waerschouwen: want soo menich Schijp als sy siet van Westen komen / dat is: van Spaensch Indien Brasilien / Cabo Verde, Guinea ende Portugaels Indien / ende ander weghen van het suyden ende westen / soo set sy soo menighen blagghe op die Pilaer van het westen / ende als die Schepen die sy siet meer dan vijf zijn / soo set sy een groot Vaendel op / dat bedupt een gheheele vloot Schepen: Desghelijcks doet op d'ander Pilaer / die in't oosten staet / vande Schepen die van Portugael ofte ander weghen van het oosten ofte noozden comen; dese Pilaren maken noch dooz dat gheheele Stadt ghenachelijcken sien / dooz de hooghte van de berghen / soo datter niet een Schijp ofte sepl het Eylandt mach ghenaken / ofte men weet het terstondt over die gheheele Stadt / ende het gheheele Eylandt deur: want dese wacht en wozdt niet alleenlijck ghehouden op dese berghen ende hoeck van het Eylandt / dan ooch op alle ander hoecken / berghen / ende heuvelen / het gheheele Eylandt deur / die meer ghesicht in de Zee hebben / ende met stendt wordt terstondt den Gouverneur ende Regierders ghendverteert / om alle goede toesicht te hebben / die daer moet dunckt te wesen; onder aen de voet van den voorsz. hooghen Berch van Bresijl ghenaemt / op den uytersten hoeck uit de Zee / staet een foztresse die correspondeert met een ander foztresse / die daer recht teghen over compt / soo dat dese twee foztressen beslupten ende beschermen de mondt ofte open Haven van de Stadt / daer die Schepen op de reede ligghen / soo dat daer niet een Schijp uyt ofte in mach / sonder ghelieven van dese foztressen; Alhier in de principaelste Stadt Angra; ende is het hooft niet alleen van het Eylandt Tercera, maer ooch voor alle de ander omliggende Eylanden / alhier is die Cathedraal voor het Bisdom ende het Gouvernement ende Tribunael van alle de Eylanden van Açores; dite mijden van dese Stadt / heydt noch een Stadt noozdtoost waerdt aen / ghenaemt

Villa

Hoe sterck dat sy Milliore Commerlandt voorby Tercera sagen seylen.

De Schepen comen tot Lisbona / werden heerlijck ingheha[l]t.

't Ghetal ende namen vande Vlaemsche Eylanden.

Oorsaecken waerom dat sy Açores ghenoemt worden.

Desghelijcks waerom datse de Vlaemsche Eylanden ghenaemt worden.

Gedenckwaerdighe ghebouwe van Tercera.

Beschrijvinghe van de Haven van Tercera.

Gedenckwaerdighe van de Stadt Angra.

Beschrijvinghe vande Pilaren op de hoogte van Tercera.

Op alle hoecken houden de wacht.

Sperwers ofte Havicken.

De Stadt met Bisdom ende Tribunael.

Beschrijvinghe van Villa da Praya.

Villa da Praya, om dat Praya is te segghen/ strant: want lept op een groote strant/ waerom daer wepnich handel ofte vaert is: want gheen begnaemheyd en heeft om die Schepen daer aen te komen: doch comter altemet wel een dry daey contrarie wint voor Angra comen en can/ dat sy daer noots halven alsdan hare goet loosen/ ende wat also naer Angra ghebracht/ ende verkoerts daer ghesleten; is bemoert/ ende van goede tammenagie: maer heeft wepnich volck/ die haer meest generen met lantwerck: want heeft seer schoone Cozenlanden/ ende oock is het Eylandt seer vruchtbaer ende playsantigh; heeft veel Cozens/ Wyn; maer die Wynen en zijn niet seer goet om te vervoeren: want zijn van leppiger cracht ende onduerigh/ wozden alsdaer in het landt ghedruncken van het gemeen volck: maer die van macht zijn/ dzincken meest Wynen van het Eylandt van Madera ende Canarien; van vleesch/ visch/ ende andere ghedierten ist abondant/ ende heeft soo veel van alle soorten/ van uyt waerighe spysen/ dat sy haer inder noot niet sauden connen behelpen; Olye en hebben sy niet/ moet van Portugael comen; desgelycks sout/ potten/ pannen/ ende alle aerde-werck/ Calck ende dergelycke materie/ moeten al van buyten ingheven; van scuyten/ hebben besonder veel Persen/ die van veelderley soorten/ ende in soo groten abondantien/ datter wonder is; Kersen/ Pruymen/ Noten/ Hasenaten/ Castaengien/ en sonder niet dat te verduyden heeft; Appelen/ Peeren/ Granaten/ Limoenen/ en dergelycke soorten/ sonder ghenoech van als: Van alle cruyden en planten/ als Cool/ Radysen/ ende dergelycke/ hebben een seecren tydt van't jaer; Hebben daer een besonder soupt/ wast onder d'aerde ghelyck Radysj/ ofte ander wortelen: maer die bladen ofte planten zijn boomen gelyck Wynganerden/ doch different van bladé/ ende wozdt al lanckx die aerde gheleyt/ heeft een soupt die sy noemen Batatas, die seer goet zijn/ van de groote van een pondt/ sommigh meer sommigh minder wozden wepnigh gesturreert/ doch is een groote onderhoudt/ est voetsel van het ghemeen volck/ men maeckt daer groot werck af in Portugael/ al waermense altemet brenge voor een present; ende die van het Eylandt/ om die groote abondantie dyde daer zijn/ achtense Wepnich: Daer is oock een ander cruych/ wordt ghesaept ghelyck ander greynen/ ende is een feuer/ wast aen de wortel van het gras ofte bladen/ zijn ronde greynen/ vande groote van een groote Eerte/ maer en is so rondt niet/ is in het eeten soet ghelyck Aerd-noten: maer is hachar in het beslen/ is oock een goede hoost/ en seer geestimeert op andere plaetsen: in der duer die menschen/ wordt veel ghebruyckt op het Eylandt om de Beesten s'met te mesten/ is ghenaemt Inssa; Daer is noch in het Eylandt een planter/ die men het gheheele Eylandt daer vint in het wilde/ is van de hoogste van een Mans lenckte/ en heeft gheen scupten/ dan alleenlyck die wortel daer van/ is een materie dat de dicte van een paer duymen/ ende is natuerlycken also ofte het goet Gout stont datter in't aensien/ ende in het tasten ghelyck sachte syde/ welcke alsdaer ghebruycken om die Bedden met te vullen/ in de plaets van pluymen ende Wolle/ ende ghelooft wel/ soo daer yemandt waer van curieusheyt/ dat men daer wel eenich ghewreefte werck af sonde maecken. Die principaelste meeninghe ende anderhout van alle dese Eylandé/ is den handel van het Pastel/ ofte weet daermé met werft/ dat men daer veel marckt/ ende wozdt daer ghesocht van de Enghelschen/ Schotten/ ende Fransopsen/ in wisselinghe van Lakenen ende ander waren/ die alsdaer hare da Pelgrijse traffijcke dyden/ hoe wel dat niet dese arrest van de Enghelschen/ haer verboden is te comen/ evenwel op den naem van Fransopsen en Schotten/ doen al even sterck haren handel: Het landt en heeft sonderlingh gheen wilde ghedierten noch Vogelen/ dan seer weynich/ dan alleenlyck Canarie Vogeltgens/ die zijn daer by dupsenden/ waerom haer daer veel Vogelaers onthouden/ die daer hare dagheliyckschen neeringhe af maken/ met die te vervoeren; heeft oock wonder veel Quackels/ die sy Codoenyssen heeten/ tamme Vogels als Hoenderen/ Calcoense Hoenderé zijnder seer veel/ yacht en is daer sonderlinghen niet/ dan alleenlyck Conijnen/ die zijn daer veel aen gecropt/ Hasen/ Herten/ Patrijsen/ Venesoensé/ ende dierghelycke/ en zijnder gheen/ ofte sonderlingh niet/ doch de wepnighe curieusheyt van de inwoonders; Visch is daer veel/ ende van veel soorten/ ende seer goet; inde Somer weert by groote menichten ghevangen: want inden Winter hanmen qualyckē die Zee gebruycken; Die principaelste Maenden van den Winter/ stormi/ reghen/ ende ouweer/ zijn Januarius/ Februarius/ Martius/ en Aprilis/ ende oock de Maendt van September is oock ghemeen stormachtigh/ alle de ander Maenden ist ghemeenlyck goet weer; t'landt is seer berghachtigh/ ende op veel plaetsen woest/ vol Bosschen ende boomen/ is seer quaet om repsen: want zijn merstendeel louter Clippen ende Steen-rootsen/ soo dat men die wijs een mijl ofte anderhalf/ anders niet en siet dan Rootsen ende Clipachtighe heuvelen op ende neer/ dat altemael schijnen te wesen puncten van Diamanten/ van scherpheyt ende ongelijckheyt/ soo dat men daer niet een dinck aerde can onderscheyden/ en men mach het qualyck betreden/ door vreys van de schoenen ende voeten te duerschnijdē/ even wel dit altemael is beplant met Wynganerden/ so vol/ dat men daer inden Somer niet duerssen en mach/ ende heeft haren wortel tuschen die steenen in/ dat het schijnt onmoghelyck te wesen/ datter wat soude wassen/ ende dat meer is/ schijnt op sommige plaetsen onmoghelyck te wesen/ dat yet van menschen mach betreden worden/ so wilde ende woest ist in't aensien/ al van louter Clippen ende Steen-rootsen/ en op goet land en wil de Wynganert niet wassen/ dan in dese steenachtighe ende wilde plaetsen/ die daer comme in groote estimatie worden ghehouden; het goet lacket ende platte velden/ die op sommige plaetsen veel zijn/ principalyck by de Villa da Praya veel besaept met Coozn en Pastel/ ende t'Cozen is soo veel dat sy ghoen van buyten van doen en hebben/ hoe wel dat sy behalven hare ingheboren en inwoonders noch veelen/ weerlyken Paerdelen Spaengiaerden/ die alle van't Coozn van het selfde Eylandt geboert werden/ ofte een waer dat het een seer onwijs haer vier/ als het wel geschiet/ dat sy als dan haer moeten behelpen met buyten landts Coozn/ ende dit principalyck om die Soldate wille die sy op den hals hebben: Doch het is een verwonderinge dat het Coozn/ ende oock alle dinghen van het

Eylandt

Wat de principaelste meeninge van alle de Eylanden is.

De Engelschen syden daer van de Schotten / handelen met Eylanders.

Veel Ganskens en andere Vogelen.

Wanneer de principaelste stormen syden.

Ghebraeck van't landt.

Veel Wijngaerden op de Rootsen ghe-plant.

Waerom veel de wilde plaetsen ghe-achte worden.

Hoe veel datse met haer ghewassen Coozn connen bestaen.

Eylandt/en duert niet meer als een jaer/ende wat bouwt jaer passe[illegible] deught niet meer/ ofte is van weynigh waerde/ ende om alsoo noch het Coozn te conserveren ende te bewaren/ soo moetment begraven vier ofte vijf Mannen onder die aerde/waer toe eich burgerzijn put heeft/op een eynde van de Stadt/ onder de wegh ofte straet/ die daer toe gheordineert is/ en een pegelijcken heeft zijn merck op zijn put staen/ is naer slechtsijc inde aerde ghegraven/ van binnen rondt/en die aerde naer slechtelijck af ghesteken: ende heeft boven een mont/ soo wijt datter effen een Man mach vier cruypen/ waer toe is een steen gemarckt als een dechsel/ die daer op slupt ende past. Dese putten zijn sommighen daer twee ofte drie last Coozns mogghen in gaen/ sommighe cleynder/ ander grooter/ naer dat een pegelijck Coozn heeft/ alsoo haest alst Coozn gemaept ende ghedoozt is; inde maendt van Julius doet een pegelijck zijn Coozn in dese putten/ legghen daer wat stroy onder en vont om/ ende vullent alsoo/ ost half/ naer het haer te pas comt/ ende stoppen dan die putten met die steen ofte dechsel toe/en bedecken alst dan met aerde/ ende laten alsoo staen tot vooz by Kerstmis/ als dan haer een pegelijck zijn Coozn rheps/ die wel/ sommighe laten langher daer in ligghen/ ende halen allenxbeens upt als sy het van noden hebben/ ende t'Coozn is soo goet als sy't daer upt halen/ als d'eerste uce dat sy't daer in doen/ hoe wel dat over dese plaets die ghemeen passagie van Carren/ Peerden/ ende Menschen is/ en dat het daer op regent/ noch sneeuwt en vriest niet een druppel waters in/ noch eenighe worlpichepdt/ ende dannen het Coozn soo niet en begraefven/ en souden gheen vier Mannen connen duerren/ ofte het waer altemael bedozven: Als sijt die voozseyden tgt alsoo begraven ghehadt hebben/ soo duert het daer naer voozts het gheheele jaer duer/ ende bewarent als dan in kisten/ ofte maken een dinck ghelijck een cuyp van Biet-matten/ daer bewaerrmen in/ sonder eenig te verschieten noch te verroeren/ ende blijft seer goet. Het meeste gherijf dat sy in't Eylandt hebben/ ende den besten dienst zijn die Ossen/ ghelooft wel zijn die grootste ende schoonste die in Christen-rijck gevonden werden/ met upzer maten ende verschrickelijcke groote hozens/ ende eichen Os heeft zijnen sonderlinghen naem/ ghelijck menschen/ ende al gaen daer dupsent op malcanderen in de weyde/ ende datter een niet zijnen naem geroepen wert/ comt terstont upt den hoop up zijn Heer die hem roept. Het lande is seer hoogh ende heuvelachtigh/ ende in het schijnsel hal: want dieswils gaetmen over Berghen die van louter Steen-rootsen zijn/ ende in't gaen soo ghebeet van onderen eenighelijck/ ghelijck een Kelder/ so dat het schijnt op veel plaetsen eenighe holle ende verbolghen/ Spelonchen te zijn: waer door noch seer onder wozpen is d'aertbevinghe/ ende alle dese Eylanden: want het daer een gemeen dinck is/ ende hebben dieswils aertbevinge/ ende ooch hebben alle dese Eylanden meest al Vulcanos ghehadt: Want men vindt noch op veel plaetsen/ als op Tercera, en Sant Michiel, sommighe plecken daer noch de gelijcke rooch eft damp upt gaet/ ende t'lant alomentum verseynght en verbrant is: Desghelijcks plaetsen daer men water ofte Fonteyne vint/ daermen een Spieden mach/ al ost over een vupr hinck. Op't Eylandt Tercera dzie mijlen van Angra, is een Fonteyn op een plaets ghenaemt Gualva, dese heeft een pzopzietepdt dat alle het hout datter in valt/ conbertreert met langhepdt van tijden in steen ende harde Clippen/ ghelijck ick selfs up een pertemte gesien hebbe/ dat eenen boom die de helft van de wortel onder dese Fonteyn comt onder het water/ ende is ganets in soo harden steen verandert/ als ost Stael waer/ ende d'ander deel van de wortel daer het water niet aen en roert/ is noch hout ende wortel/ ghelijck alle wortelen van boomen behoozen te wesen; Het Eylandt heeft veel ende seer excellent hout/insonder Cedren hout/ datter by so grooten menichten is/ dat men daer alle Schepen en Carren/en ander grove wercken af maeckt/ ende tot het meeste bpanthout/ soo dat het wozt ghehouden voor het minste geacht hout datter is/ ende dat dese de menichte. Daer is noch een hout datmen heet Sanguinho, is seer schoon van rootachtighe verwe: noch een ander soozte dat sy noemen wit hout: want is van hem selfs soo wit als ryst; desghelijcx anders dat perfect geel is/ en altemael bande natuer/ sonder ghever wt te wesen/ waerom Woonen in Tercera veel fraeye werckheden/ van Schrijn-werckers die schoone dingen maken/ en seer meesterlijck/als van Schrijfkozen/Bosseten/kisten/ en ander dupsent werchen/ die veel verboert werden naer Pozrugael/ende veel ghestimeert/ soo veel om die schoonheyt van het hout/ als om t'werck/pzincipalijc vãde Wooz van Spaensche Zeden/die altoos daer hare verversinge comen nemé/ Sijten seer veel van dit werck/ is wel van de beste ende curieuste datmen in Spaengien in Pozrugael marckt/ hoe wel datter niet te gelijcke is up de Schrijfkozen en coustige Werchen van Rozenberch/ ende die contrepen: maer in het hout gaet alle ander plaetsen te boven; want reyghen ooch met die voozseyde Spaensche vloten/ behalven die voozroemde houten/ dupsent verlep soozten van hout/ dat een wonder om sien is: want comt van alle colueren/ diemen sonde mogen versieren/ soo datmen niet schoonder en sonde mogen schilderen; Daer is een hout in't Eylandt Pico, 12. mijlen van Tercera, dãtmen heet Teixo, is een heerlick ende Coninghe hout/waerom het verboden is datter niemandt en mach af hewen/ dan van des Coninghs ofte zijn Officiers weghen: is een hout soo hart als yser/ heeft een coleur van bruncken alst ghrwoozht is/ gelijck root Camelot/ met dee selde watteren/ ende hoet onwt were ende inter ghemeert is/ hoe't schoonder van coleur wert/ soo dat het wert is om te estimeren/ ghelijcht ooch ghe daen werk; alle dese Eylanden zijn bewoont vande Pozrugesen/ dan naer dese Trubbel in Pozrugael/ soo zijnder Spaensche Soldaten op ghesonden/ met een Spaensch Gouverneur/ die schuldé alle sozteressen ende sterckten beset/ ende in haer gewelt/ hoe wel datter die Pozrugesen ganets gheen oncosten af en hebben/ noch eenigh ouerdaet af lijden; want worden bapper onder dwanck ghehouden/ soo datter niet een Soldaet en mach buyten die Stadt te landewaert in gaen/sonder oozlof: soo datmen up en wranck het gheheele Eylandt mach deurrepsen/by dargh ende nachter/ al waert alleen/ sonder dat u pet quaets sal ghemaeten, ooch soo en wijlen ghern veermeerderinghen conserveren dat sy het Eylandt dan tijden om te siey/

Een wonderlijck verhael van't Coozn.

Hoe dat op het Eylandt haer Coozn bewaren.

Hoe lang dat sy haer Coozn onder de aerde laten ligghen.

Oozsaecken dat sy het Coozn so lang onder d'aerde graven.

De Ossen zijn d'excellentste gherijf van't Eylandt.

Schoonsaemheyt van de Ossen.

't Eylandt in de aertbevinghe onderwozpen.

Sommighe plaetsen daer roock en damp upt gaet.

Vande ghelijckheyt van Fonteyn Gualva.

Ceders met groote menichten.

Verscheyden schoone houtbrael.

Verscheyden schoone Werckstucken ghemaeckt in Tercera.

Wonderlijcke kracht van het hout.

Beschrijvinghe van het hout Teixo.

Hoe veel dat d'Eylanden bewoont zijn.

Welcke

welcke oorsaecke dat de Spaengiaerts daer gebracht/ dan van de selfde Portugesen/ al voor den Troubel/ sulcks nopt en hebben willen consenteeren/ en dat meer was/ assigneerden den vremde Man een seuere straet/ om sijn coopmanschappen te vercoopen/ ende en mochten niet verder dan de straet gaen/ dat men soo nau niet onderhouden wert: want mochten nu over die gheheele Stadt gaen/ ende het Eylandt binnewaerts: maer niet rontom om die Custe te besien/ dat ons vande Gouverneur gheene wert/ ende leenden daer ons sijn Peerden toe/ om also t'gheheele Eylandt om te rijden/ ende alle sorgvuldigheden te besien/ dat hedens daegs die eygen ende ingheboren Portugesen niet toe gelaten noch betrout en wert/ wp reden het Eylandt tweemael rontom/ dat wp ons ganse/ om particulier vrientschappe die wp met hem hadden/ ende oor een lionsent ons die Portugesen niet beletten/ om dat wp inden dienste ende factorije van des Conincks goet lagen/ en dat sp ons soo goet als voor naturalen en inwoonders van Portugael hielden: want den Gouverneur hadde gheerne gehadt dat ich hem het gheheele Eylandt upt ghewoppen hadde/ om aen sijn Majesteyt te schrijven/ waer van wp excuseerde/ doch maecten hem die Stadt van Angra, met sijn Bayen/ sorgvuldigheden/ ende inconste/ het welcke wp na den Coninghsaint/ wtens weerghaep ende gelegentisse mien hier naer mach sien/ waer mede wp den Gouverneur grootelijck ghaffectioneert was/ ende veel vrientschappen beweeg/ wp hadden een Fransoys Coopman ende een Schot wp ons in het logement/ die geern met ons soudt het Eylandt gaen besien hebbe: maer en consenteerden noyt consent daer toe te crijgen: want die Portugesen meenen datmen daer met het Eylandt soudem af trecken/ ende haer also af handigh maecken; Hier ende weder tot onse materie/ soo zijn seer goede Eylanden/ van ghesonde lucht; Die crancksheyden die daer gheen zijn/ doch niet seer overvloedigh/ dan hier en daer een/ is een sieckte die sp heeten O Ax, dat is: die gecranckheyt vande lucht/ soo dat een persoon blijft somtijdts heel ofte half lam/ ofte van eenighe leden: desgelijcks een ander sieckte die sp heeten O Sange, dat is: het bloet dat comen haestelijck over comt/ als een swelsel aende oogen/ ofte ander plaetsen van het aengheslicht ofte van het lijf/ ende comt soo root als bloedt: want is naer haer seggen louter bloedt, die zijn twee sieckten ghelijck plaghen/ die daer de ghemeenste zijn/ ende causeert dat die Eylanden zijn seer winachtigh/ ende alle stormen ende tormenté onbewoppen/ en zijn oock upter maten vochtich/ welcke te vermoeden is een van de principaelste oorsaken van dese twee plaghen ofte crancksheyden: want die winden zijn al daer so sterck ende dangereus/ dat sp het peer ende steen vande schupen gants en dal op eeten/ ende in stof maken: want ick hebbe gheseen die peeren traljen van een arm dick/ van het Coninghs Tol-huys/ ende die steenen altemael van not gheslagen van Clippen/ die de windt so verteert hadde/ dat het peer was van de dunte van een stroy gheworden op sommige plaetsen/ desgelijcks de steen/ waer toe ghemeenlijck ghebruycken die gevels van de huysen te maken/ van steenen die sp onder die Zee ende het water/ aen de oever van het Eylandt upt trecken/ op die welcke de wint so geen cracht

Eylanden waer sonder Vogels hangt en maken alleen door't Eylandt repten.

Hoemanden mach ronde om het Eylandt varen.

Van wat sorgvuldigheden de Gouverneur den Schepper ende Coopman van Vranckrijck hoop den Gouverneur.

Een Schot off een Fransoys Coopman hiert ghewoppent 't Eylandt uyt te gaen.

Wat de ghemeenste crancksheyt int Eylandt is.

Vande sieckte onse O Sange heeten.

Oorsaeck van beyde sieckten.

Wonderlijcke cracht van de winde in Tercera.

en heeft/ om te verbeteren. Ende dit Tol-huys en hadden doen noch boven de ses ofte seven jaer met gheteumert gheweest/ altemael van nieus op; Het Eylant heeft behalven de twee Steden/ noch veel treffelijcke Dorpen/ als San Sebastiaen, Sante Barboran, Alvares, Gualva, Villa Nova, ende veel ander Parochien ende plecken/ so dat het altemael meest bebout ende bewoont is/ behalven die plaetsen die woestende wilderussen zijn/ diemen qualijck can duer passeren/ hoe veel te meer bewonen; Hare meeste onderhout ende principale neeringhe is/ ghelijck ghesepdt is/ het Pastel/ te weten; voor die ghene die daer met coophandelingh generen/ ende die Zoutleden die het maecken: maer het ander dat ich is te wachten op die vlote van Spaengien ende Portugaels Indien/ van Brasilien/ Cabo Verde, Guyne, ende alle die comen den die gemeenlijck comen aen Tercera, om verversinghe te halen: want lepdt seer proviand daer toe/ waer mede alle die inwoonders haer rijckelijck onderhouden/ ende alle hare waren/ so van haer hant-wercken als victualien in dese vloten verhandelen; ende alle die omliggende Eylanden comen als dan naer Tercera met haer waren/ om te verkoopen/ door welcke oorsaecke die Engelschen ende ander Zee-roovers/ haer altoos tusschen dese Eylanden onthouden/ wel wetende dat alle schepen door noots halven daer moeten aen comen/ hoe wel datter veel Schepen hedens daeghs die Eylanden om schouwen/ tot achterdeel van de Eylanden/ ende ooch ongherust van de Schepen; Dat Tercera zupdt oostwaert den 27. oft 28. mijlen/ lepdt het Eylandt San Michiel, dat is lpdt 20. mijlen lanch ende is ooch vol Steden ende Dorpen/ van Portugesen/ vande selfde lucht/ ende alle d'ander dingen als Tercera die principaelste stadt is ghenaemt/ Punta del Gada, al waer groote handel geschiet vande Engelsche/ Schotten/ ende Fransoysen/ meer als in Tercera, oorsaecke van het Pastels weghen/ die daer meer valt als in ghoen van alle d'ander Eylanden/ soo datter alle jaren ghemeeckt worden over die 200. duysent Quintalen Pastels/ heeft oock groote abondantié van Coozn-lidt/ soo dat sp altemael alle die omliggende Eylanden helpen spijsen/ ten heeft ooch geen Havens ofte Reviere/ dan die blacke Zee/ ende hebbé noch minder beschutsel als die vā Tercera, dan en ligghen onder gheen bedwanck van sorgvuldigheden/ ende moghen met alle winden hare ancheres lichten/ ende ter Zeewaerts inloopen/ dat sp op de Ree van Tercera niet en mogen doen/ waerom oock die vrientde schepen liever naer Sant Michiel varen: want men en hanse niet bedwinghen/ dan als sp selver willé/ daer is oor een Wandel Spaengiaerden op een Casteel dat daer staet/ tot bewaringhe vande Stadt van Punta del Gada, Van het Eylandt Sant Michiel zupdtwaerts 15. mijlen/ lepdt het Eylandt Santa Maria, dat is van 10. oft 12. mijlen in't ront/ ende heeft sonderlingh gheen handel dan van Pat-aerde/ dat die van de ander Eylanden al daer halen/ ten heeft gheen Pastel/ dan is vol van alle victualie als Tercera, ende altemael bewoont van Portugesen/ hebben geen Spaengiaerts op: want is als Tercera, Clipachtich/ en qualijc om aen te comen/ waerom het die inwoonders genoch beschermen conuen. Dō tijt dat ick in Tercera was/ so quam

S. Sebastiaen. S. Barbora/ Alvares/ Gualva/ Villa Nova.

Punta del Gada de principaelste Stadt van S. Michiel.

Waerom de Schepen liever in S. Michiel loopen dan in Tercera.

Groote van't Eylandt S. Maria.

Millort Commerlaade alhaer / om water te nemen / ende eenighe victualie te halen: maer wordt hem belet vande inwoonders / so dat sy hem wel volck en hem selven wonden / ende meester weer af creegh sonder pet te bekomen.

Gelegentheyt van't Eylandt Graciosa.

Van Tercera nat. W. aen 7. oft 8. mijlen / leyt het Eylandeken genaemt Graciosa, is maer 5. oft 6. mijlen in't rondt / een seer playsant en treffelijck Eylandt / vol van alle vruchten en victualie / so dat het met allerhande sin selven spijst: maer oock Tercera ende d'ander Eylanden met alle victualie voorsiet / en en heeft anders geen waren van coophandel; is bevolckt meest bewoont vande Portugesen / en heeft geen Soldaten op / om dat het die onkosten niet en mach afworpen; Millort Commerlant quam daer de tijt mynder residentie in Tercera, en ginck selver niet 7. oft 8. personen op't Eylandt / en ontfingen een deel Beest / en Hoenderen ander victualie en Wyne / met verversinge van water dat sy hem gewillichlicken gaven / waer mede weder daer upt trocken / sonder eenige schade te doen / waer van die inwoonders haer seer bedanckten / ende grootelijck present sijn courtosie ende beleefdheyt; Van Tercera west noordwest 8. oft 9. mijlen / leyt het Eylandt San Iorgie, heeft over die 12. mijlen inde lenghte: maer is smal van 2. oft 3. mijlen ten hoochsten / is woest ende berchachtich / heeft sonderlingh geen handel / dan heeft oock sommigh Pastel / maer weynich. die inwoonders genieten haer meest met Vee en landtbouwinghe / ende brenghen die ijsdochtighe waren in het Eylandt Tercera te verkoop; oock heeft veel Hebzen hout ende ander-soorte / dat van daer al naer Tercera ghebracht ende verhandelt werd / onder die Schijpn-werckers / die allesijn woonen om die ghelegentheyts wille in Tercera; Van San Iorgie west zuyde west 7. mijlen / leyt het Eylandt ghenaemt Fayael, dat heeft 17. oft 18. mijlen in't rondt / is een vande beste Eylanden na Tercera, ende Sant Michiel, is seer abondant van alle victualie / ende Vee / en Visch / soo dat van dit Eylandt die meeste victualie / ende alle noodtsake daghelijcks comt / met gheheele Carvelen vol naer Tercera toe: heeft oock veel Pastel / soo datter dcelijcks oock Enghelsche schepen varen handelt; Die principaelste Vee en placts is de Hondt genaemt Villa Dorta; die schepen ligghen oock op die blacke Vee onder't landt / ghelijck van alle d'ander Eylanden; by dese Hondt leyt een sterckte van wepnigh importance / en om dat die inwoonders haer offereerden / het Eylandt te beschermen van alle aenstoot en vyandt / worden haer die Soldaren afgetracken / die daer op laghen: want claerlijck bat sijse niet onderhouden noch logeren en mochten; den selfden rijt dat Millort Commerlant aent Eylandt Graciosa was / soo quam hy oock aen Fayael, al waer sy int eerste bewesen een wepnich resistentie te doen: maer doen onrustighept die sy onder malcanderen hadden / lieten hem aen landt comen / die welcke het casteel raserden / en sonder al t'gesight inde Vee / en namen sommige Schepen en Carvelen die daer op de Vee lagen / en sommige namen prooye / en al dat sy wilde / en trocken daer weder van daen waerom de Commich die principael hooftem bede casteelen / en sont wieder vande Soldaet van Tercera een Vendel inwechten / met alle munitie en geschut / en reet'en die sterckte weder op / om't Eylandt te beter te beschermen / sonder die Portugesen meer te betrouwen. op dit Eylandt zijnt meestendeel van de afcomste van Noortlanders / doch ghebruycken die Portugaersche tale / om dat sy met haer van langen tijt vermenght / en onder een zijn ghecomen / ende die de duytsche tale uyterden / al verstaedt sijn; sy sijn seer geaffectioneert tot de Noortlanders en vyendelijck. Van Fayael 3. mijlen zuydoostwaert / ende van San Iorgie 4. mijlen zuydwest / ende van Tercera zuyde west en westen 12. mijlen / leyt het Eylandt genaemt Pico, welcke is over die 15. mijlen lanck / is also genoemt van eenen hooghen bergh / die men Pico heet / die is vande hooghte dat sommighe meenen / dat sy die Pico van Canarien in hoochte te boven gaet / mencanse dierwijls alst claer weer is / op het Eylandt van Tercera soo perfect sien / al of men daer een half mijl af en waer / ende tepter meer als 15. mijlen af: want is op het uyterste van't Eylandt van naer Fayael toe; men sier den top bovt inde claere lucht upt steecken / ende onder is bedeckt vande Wolcken vanden Hemel / ende Ozijsont / waer door dit Eylandt seer vermaert is. is seer vruchtbaer van alle victualie / gheluck Fayael, ende heeft seer veel houtes / als Sebzen ende ander soorten / ende dat costelijck hout Teixo; men vant hier altemet veel Carvelen ende cleyn Schepkens / door die abondantie van't hout / oock van hier prooven haer die andere Eylanden vant hout / voorts is bewoont als d'ander / ende is hare handel met Vee ende landtbouwinghe: want heeft veel Wyns / ende is de beste van alle dese Eylanden / heeft de smaeckelijckste Oranghe-Appelen / die voor dese beste ghehouden worden van gheheel Portugael / waer door ghebracht werden in Tercera voor een present / ende worden seer gheestimeert / ende sijn naer mijn wetenschap die beste die ick opt ghegheten hebbe / ende om dat die Stadt van Angra in het Eylandt Tercera het hooft ende regteringhe is / van alle die Blaemsche Eylanden / so hebbe hem hier op willen voeghen nae het leven af ghewozpen / met alle zijn straten / fortressen / ende Vee / ofte open Haven / met die bergen / ghenaemt Brasijl, daermen de schuit wacht op hout van de Schepen / alles ghelijck het waerachtelijck gheleghen is / naer mijn beste vermoghen afgheteeckent.

Wat volck dat Fayael behoord.

Gelegentheyt van't Eylandt Pico.

Eylanden worden seer vermaert.

Verschijninge van de Eylanden van Flores.

Oorlochen worden hier by Tercera ge-

Dat 98. Capittel.

Vande Eylanden van Corvo ende Flores.

't Eylandt Flores 70. mijlen van Tercera 70. mijlen groot.

TEn Tercera west af / tot het Eylandt genaemt Flores zijn 70. mijlen / mach wesen ontrent 7. mijlen groot / is oock bewoont bade Portugesen / heeft sonderlingh geen waer / dan hebbende oock sommigh Pastel / is vol Bees ende ander ijsdochten / het is voor een peghelick open / wie daer wil comen / soo wel Enghelschen als andere: want d'inwoonders en hebben gheen macht om dat te beletten; een mijl oste soo noordwaerts van dit Eylandt / leyt een cleyn Eylandeken van 2. oft 3. mijlen in't rondt / ghenaemt de Corvo, heeft vande selfde inwoonders van Flores; tusschen dese twee Eylandekens ongheualden haer ghemeenlicken / ende voor rontom die Engelsche / om te verwachten alle schepen die van Westen comen: want dit zijn d'eerste Eylandē die men comt voerdē ende verkennē dā die na Tercera willē varē / waer door de inwoonders wepnich prospereren: want

't Eylandt Corvo leyt 6 mijl van Flores / is 3 mijlen groot / is oock open / heeft een hoogh bergh / die men van verre siet.

want sitten daer tot ghelteven van alle die haer willen besorchen / ende 't haet verlemen gheligh het dickwijls gheschiet / doch om haer ernoede / ende landt en goet niet te verlaten / moeten patientie hebben / ende hanghen den huyck niet alle winden: Het Eylandt Tercera leyt op 39. graden / op die selfde hoochte van Lisbonen / ende leyt van Lisbonen verscheyden oost en west 250. Spaensche mylen / waer mede ghenoech gheseyt is van de plaetsche Eylanden / die men heet de los Assores. ende ooch die dagheijelse ervarentheyt / die ghenoech in handt is / heeft ghedocht; want nu ooch veel van onse Natie bevaré worden / waer van sy ghenoech onder die ghemeene Coopliedē verstaet zijn / hebbe alleenlijc dese corte verclaringhe willen doen / voor die gheen die haer in coophandelinghe niet en generen / en voor die 't niet behent en is / om op 't corte die particularitepten van de selfden verder ghemeen te maken / etc.

Tercera leyt op 39. graden, ende de selfde hoochte als Lisbonen.

Dat 99. Capittel.

Van sommighe notable gheschiedenissen, den tijdt minder residentie in het Eylandt Tercera.

3. Mannen 36. Vrouwen vant Casteleren.

DEn 17. werden October Anno 89. worden in 't Eylandt Tercera, inde Stadt ghenaemt Villa da Praya, twee personen van den Vlieren voor gheworpen / wesende in het Velt dicht bijeren de Stadt.

Comen 14. Schepen in Tercera uyt Spaensch Indien.

Desen ghenaetheyden vanden selfden quamen in Tercera veertien Schepen van Spaensch Indien / gheladen met Cochenillie, Huyden / Gout / Silver / Peerlen / ende ander waren / ende waren ghewesen voorsichtigh inde companagie / alsy sy uyt het Eylandt van de Havana schepden / waer van 'tgheen uyt comen inde Canael 11. Schepen verscheken met coopluyden / d'ander waren verstroyt ende van malcanderen ghescheyden met het onweder / des anderen daeghs daer naer quam noch een Schip vande selfde companagie / dicht onder 't Eylandt / doch naer die Kust te loopen / ende gemoeden een Engels Schip / dat maer drie Stucken hadde / ende het Spaensche Schip wel twalf / sy worden langhen tijdt met het van 't Eylandt saghen / soo dat den Gouverneur van het Eylandt verwaerts sondt twee Boots met Musketiers / om het Schip te ontsetten maer eer sy daer by quamen hadden d'Engelschen al in de grondt gheschoten / ende saghen voor ons oogen te grondt gaen / met op staende seylen / sonder daer yet af boven te blijven / soo dat die Engelschen noch ontrent dertich persoonen met de Capiteyn / daer af verdroncken in haer Boot / sonder een penninck aen goet / ende het Schip hadde wel over die twee hondert duysent Ducaten aen Gout / Silver / ende Peerlen in / die reste van het volck verdronck / die mochten wesen by de vijftich persoonen / waer onder waren somnige Moniches ende Vrouwen / die de Engelschen niet en wilden bergen / ende het volck dat sy ghelevecht hadden / setteense aen landt / ende voeren weer ter Zeewaert in. Den 17. daer naer / soo voeren die veertijen Schepen weder van Tercera naer Sevilien / naer dat sy voorsien waren van alle verversinghe / ende comende dicht by de Custe van Spaengien / werden van de Engelsche Schepen (die daer laghen en waerschijn) genomen / uyt ghesondert twee die het ontliepen / ende worden altemael naer Engelandt ghevoert.

Vanden Vlieren voor Casteleren.

Nach dē schip werde selfde compagnie ghedt wat de Engelschen in de grondt geschoten / daer aen Gout en Silver en was 200. duysent Ducaten.

Wt boven ghenoemde 14. Schepen waren weder vijf onder Spaengien ghenomen / en die Engelandt ghebracht.

In dese selfde dagheu soo ontsteet hem om dese Eylanden Millore Commerlande, met een Commptns Schip / met noch vijf oft ses andere Schepen / ende quamen dichtwijls soo dicht aen het Eylandt / ende die Kust van Angra loopen / dat men al zijn volck ghemackelijck conste ghereken / ende konnen die op den overloop ghinghen wandelen / sonder dat die vant Eylandt opt naer hem schoten / wel hoghende: want liepen altemet ghen Musket schoot ver van het Eylandt en die sorteerden / ontsteet hem in dese contreye over die twee Mijlen / ende lagh al omtrent / ginck aen d'ander Eylanden / als aen Graciosa, ende Fayael aen het landt / als wp inde beschrijvinghe vande selfde ghesepdt hebben / ende nam veel Schepen ende Carveelen / dien sy al naer Engelandt sondt / ende het volck weder op het landt setten soo dat die vande Eylanden niet eens en dorsten het hooft uyt steecken / in dese selfde eydt ontrent ses oft acht dagheu nae dat Millore Commerlande in het Eylandt Fayael gheweest hadde / ende weder vertrocken was / q. namen in het Eylandt Fayael ses Indiaensche Schepen / wiens d'overste was eenen Juan Doryves. ende losten aldaer in het Eylandt veertich millioenē in Gout ende Silver / ende verjagen haer Schepen metter haest van de noordkust / door vreese die sy hadden vande Engelschen / ende zijn weder t'sepl ghegaen / ende ghecomen tot Sant Lucas in salvement / sonder yet te ghemoeten / tot een groot ghelurk van de Spaengiaerts / ende ongheluck vande Engelschen: want ghien twee dagen daer naer dat het Silver en Gout weer gheladen en weg zijn was / quam Millore Commerlande daer weder voor by loopen / soo dat het schoen dat het Gode niet en wilden hebben / dat sy het creghen: want hadden sy't maer in't ghesichte ghehadt / soudense sonder twijfel overweldicht hebben / gelijck als die Spaengiaerts selfs bekenden.

6. oft 7. Schepen van Millore Commerlant / passeerde somtijts soo dicht voor Angra / dat een Musket het selve bereycken.

4. Dagt nae dat d'Engelschen uyt de Eylandt Fayael 6. Indische Schepen / losten al dare 40. millioenen in Gout ende Silver.

Inden tijdt van 8 ovember / soo quamen in Tercera twee groote Schepen / ende waren den Admirael ende Vice-admirael / dan de bloot van het Silver / die niet tegenstaet van de bloot waren ghescheyden / ende hadden sy groot perijckel geweest van te gronde te gaen / soo dat sy't al pompende moesten boven houwen / soo dat sy dijsent mael wenschten die Engelschen te ghemoeten / ende souden haer gewillichlijcken alle het Silver (en al wat sy brochten) gegeven hebben / dat sy daer mede het leven ghesalveert hadden / ende hoe wel dat Millore Commerlande daer noch bij de contreye omtrent lagh / en ghemoetense nochtans soo dat sy noch naer lange moeyten ghetreden op de Rede van Angra, al waer sy met alle haest ende neerstichepdt gheloost werden / ende ontladen over die vijf millioenen Silver / altemael in stucken van acht ende thien pondt groot / soo dat het ghesheele hooft ende strant bedeckt lagh met silveren platen ende kisten / vol ghemunte Peerlen van achten / dat een wonder om sien was / elck millioen weert wesende thien mael hondert duysent Ducaten / behalven noch die Peerlen / Gout / ende ander ghesteente die niet geregistreert en comen / den overste oft Admirael vā dese schepē en vloot / met namen Alvaro Flores de Quiniones, die

De Admirael ende Vice-admirael vā Indien comen voor Angra.

Het hooft en strāt vā Angra lach vol Keyserens platen / ghelijck inhaest upt dese Schepen.

die sterk was van het Morbo Napolitano, soo dat sy aen landt ghedraghen werd / waer van daer naer in Sevilla ghestorven is; Desse bracht Patente ende volle macht van sijn Majesteyt / te wesen generael ende Oversten van de Zee / ende alle vloten ofte Schepen / ende van alle die plaetsen / van Eylanden ofte Landen daer sy soude mogen komen / waerom hem die Gouverneur van Terceira groote eere / beyden onder haer ghevloten / sijnde die swacktepdt van de Schepen ende oock het pergement van de Engelschen / datmen die Schepen soudert met Soldaten in haer Convoy leeghsepnden / naer Lissaboen ofte Sevilien / waer dat sy eerst hosten aen quamen / ende aenseen sijn majesteyt van dat daer passeerde / ende dat hy daer in wilden oorden gheven / om het Silver te doen halen / met goede verseckertepdt ende ghelep / waerom den selfden Alvaro Flores alsdaer dieck onder dechsel van het Silver te bewaren / ende niette verlaren : maer was meest om sijn sieckten / ende dat sy vervaert waren van de Engelschen ; Desse Alvaro de Flores hadde alreyden voor sijn particuliere eyghendom / over de seventich dupsent Ducaten aen Peerlen / welcke ons hier sien ende vrylde afsneuse heeren willen af coopen / ende in Spereerie betalen / ofte met wissel brieven. Dese twee Schepen als voorseydt is / waeren met ontrent 50. ofte 400. Mannen / soo van het volck van de selfde Schepe / als Soldaten om te convoyeren / ende ten ghen onder weghs reenen storm / soo dat den Admiraet berst / ende te gronde ginck met volck met al / sonder pemant te verghen; Die Vice-admiraet hier soo de masten / ende liepen / by Senoval aen de Custe het Schip aen stucken / waerder sommige af swemmende af quamen / die de rydinghe brachten / ende die rest verdroncken.

In dese selfde maendt quamen twee groote Schepen van Spaensch Indien / ontrent een half uyl vande Kee / van het Eylandt Terceira / om in te loopen / ende genoeten een Engelsch Schip diese beyde te samen nam / selven langhen tydt / soo dat wy't alle van het Eylandt saghen / ende om dat in Terceira seven ofte acht maenden verleden / daer een Engels Schip gewerft hadde / dat op den naem van Franssopsen quam trafficheren / ende passelladen / en wierden brent / ende't selfde Schip gheransisteert / ende alle het goet verstorte van Coningh wegher / ende het volck altemael ghevangen / doch ginghen langhs die straten los / om haer kost te mogen met werthen winnen / ghelijck Slaven / ende dat se in het Eylandt ghenoech bewaert waren / ende soo veel als een ghevanghen hadde / hoewel dat sy noch in het leste alle die Boots-ghesellen op een Sondagh achter den Berch / ghenaemt Brecht af ginghen / al waer sy een Visschers Boot vonden / daer sy in sprongen / ende tegh Teewaert in roeyden / ermeent ghewaer worde / ende voeren aen het Schip van Millorc Commerlande, die tot alle haer ghelucks daer voor by quam / ende ginghen met die Schepen anckeren / een half mijl van de Ree van Angra, by twee kleyne Eylandekens / welcke liggen ontrent een Bus schoot van het Eylandt / ende sijn vol Gevogte / Vogelen / ende Schapen / van de inwoonders van het Eylandt Terceira, dat dese Boots-ghesellen wel wisten / waer door daer aen voeren met haer Boots / liggende wel ghemackelick aen het ancker / den gheheelen dagh / ende haelden daer soo veel Schapen en Geyten af / als sy van doen hadden / dattet die van de Stadt ende het Eylandt den saghen / sonder daer teghens te doen / mach eens uyt te derven waren / aldus bleven alleenlijcken die Stuerman ende Coopman van het selfde Engelsch Schip aen landt / die bezigh ghestelt hadden ; Desen Stuerman hadde een Swagher / sijn Huysvrouwen Broeder in Engelandt / die de tydinghe hoorden van het arreseerende ghevanghen sijn Swager heeft aen de Conteryne bewoyen dat hy mochte een Schip toemaecken / ende soecken sijn schade te verhalen op die Spaengiaerts / om reninghe van dien te krijghen / tot ransom ende verlossinghe van sijn Swager / die in Terceira (als ghesepdt is) ghevanghen was. Desse was den selfden / dede twee Spaensche Schepen voor ons oogen nam / staende den selfden Engelschen Stuerman op myn siende het regiment aen : want myn spreecken kennisse was. Die Schepen ghenomen wesende die over die 300. dupsent Ducaten rycks waren / sonden alle het volck aen landt / behalven twee van de principaelste Edel-luyden / die hielt hy op heun / om door haer middel sijn Swagher te rantsoneren / ende sonder den Stuerman van de Indiaensche ghenomen Schepen / meer een Brief aen de Gouverneur van Terceira, heun desarrende sijn intentie / dat sy steun sijn Swagher soude leveren / soo wilden hy die twee Edel-luyden los ende vry laten / soo ist / meen dese met heun naer Engelandt te nemen / als hy bede ; want den Gouverneur sulcks niet en begeerden te doen / seggende : dat die selfde Edel-luyden sulcks mochten seguereren aenden Coningh van Spaengien ; Desen Spaenschen Stuerman hadde wy op ons te gast / in presentie van den Engelschen Stuerman / ende vertelden ons van haer verlies / ende preesen seer die ordinaricte ende manier van het vechten van de Engelschen / ende oock dat sy met haer tauerolsch ghelerft hadden / Dese Engelsche Stuerman is oock noch op ende wegh gelooven / met een Franssops Schip / sonder rantsoen of te pet te betalen.

Inde maent Januarij Anno 1590. quam in Terceira een Schip allene van Spaensch Indien / ende bracht tydinghe / hoe datter een vloot van 100. Schepen ghescheyden waren van het basse landt van Spaensch Indien / ende waren met storm ghedreven op die Custe / brennen heet de Florida aen / waer sy alle ghebleven waren / ende dit Schip was dart alleenlijck afgeromen / al waer grooten schat ende volck ghebleven is / alsmen wel conciderren mach / in somma datter rebeninge gemaect worde / dat van ontrent 120. Schepen dienne wist voorseyder geschepden waren van nieuw Spaengien / Santa Domingo, Havana, Cobo Verde, Brasilien, Guyne, &c. het meer van 80. om naer Spaengien ende Portugael te komen / en sijnder maer veertien oft vijfthien af in salvemente ghecomen / en alle die rest ghebleven / soo verdroncken / vergaen / ende ghenomen.

Inde selfde maendt Januarij quamen in Terceira van Syvilia vijftien ofte lesthien Schepen / waren meest Neerlanders Vlieboots / ende sommighe Vertoren die daer toe ghearresteert waren / quamen vol Soldaten / ende wel voorsien van alle munitie om het Silver

het Silver te laden/ en Alvaro de Flores over te brengen/ door vreet vande Coninghy / ende gheerte alst in dese tijdt alsdaer in de Eylanden altoos meest stormt ende onweert is / soo en dorsten die Haven ofte Rede niet wel liesen want wapenen eenen ontgaenden grooten storm / soo dat sommighe Schepen die daer van haer ghanckert hadden / moesten van noots weghen hare masten derven/ende waren in dapperst periculen van te verliesen / ende een Bisschops Schip van de compagnie/ stierret teghens de wal aen stucken : maer het volck verdroncken haer al eenmael/die ander schepen moesten de Zee houden / ende liepen verspreyt van malkanderen; daer haer die winst weldem heen werpen tot den wijsheyde van de Mandt Martins / soo dat alle dese tijdt noptt eenen dagh was om te mogen anckeren/ende op de Rede komen/ soo dat sy groote miserien passeerden / ende ghenoech het Silver/ende die Eylanden verlooctens; dese torrenten wat over wesende / ghenoeten een cleyn Enghels Scherpken / van ontrent 20. vaten / het welcke door die grote winde alle zijn seylen niet voeren mocht / soo dat sy het over vielen/ende met gewelt in nämen waer mede quamen naer die Zee toe gheskreecken/ met die Enghelsche vlagghe achter op het Schip/ met soo grooten hoochmoet / al oft sy gheheel Enghelandt ghy hadden inden hadden inder comende met verre van de Zee om te komen / ghenten hem twee Enghelsche jachten by / die hem soo dapper wat achtere gaven / dat sy alleenmael misericordia riepen/ ende sonderse sonder twyfel ghenomen hebben / hadden sy hem een wijl voorder in Zee ghehadt : maer om dat sy haer verstondt anden die sortresse van het Eylandt begaven/ die ooch begosten te schieten / soo dat sy die Enghelschen moesten laten/ende liepen weer ter Zee waert in/ende hadden daer bijf of ses Man doot ghescheten; die ghenomen Engelschen saten al te mael ghevangen aen boorden/ twee en twee ghekoppelt / ende naer dat sy drie ofte veer daghen ghevaren ghe weest hadden/ soo was daer in het selfde Schip een Spaensch Waendraghet/ die een Broeder in de vloot van Ost-Indiandt voeloozen hadde/ ende wilde als nu zijn verlies wreecken/ende zijn broeder bevrijden/ aen de ghevangen ende ghebanden Engelschen die in het Schip waren / dan het voorseyde Enghelsche jacht/ dat sy genomen hadden/ sneese een Pangraert genomen/ ende is beneden onder het verdeck ghegaen / daer die Enghelschen saten / ende sneese daer ses acnde op doot gestreecken / ende twee ander dat stonde / om van zijn handen niet te sterven/ hebben malkanderen ontlijft/ ende alsoo de armen om malk anderens lijf/ inde Zee ghesprongen/ende alsoo verdroncken; dit sept werde van alle die ander Spaengaerts seer verfoept/ ende qualijck af ghenomen / hebben den selven Waendraghet naer Lisbonen ghevangen ghebracht/ende de Coninghy tenteniteerden datmen hem naer Enghelandt souden ghevanghen senden/ op dat daer die Coninginne met souden handelen na haer believen / dat noch van zijn vrienden verbeden weert/ doch behaal datmen hem sonder ghenade souden onthalsen: maer wesende op den goeden Vrydagh tot Lisbonen/ hebben alse de ander Capiteynen ende bevelhebbers soo veel vererreghen / met bidden aen de Cardinael/ dat hy't hem vergaf/ welcke in het particulier hebbe willen verhael/ om datmen soude verstaen die bloetgiericheydt ende vyandschepdt vande Spaengiaerts / alsse pewers die over handt hebben.

Die selfde twee Enghelsche Schepen / die den Admirael van de vloot verlooren / tot onder die sortresse/ als voorseydt is/ liepen ter Zeewaert in/ ende ghemoeten een ander Schip van de Spaensiaerts/ van de selfde Armade/ dat ooch met het onweder versterren hadde ghewees / ende dit alleenlijck ghebracht haer van de ghehele vloot : want alle d'ander waren al weer op de Zee. Dit Schipken namen die Enghelschen/ende setten het volck altemael aen landt/ sonder penant leet te doen aen haer persoonen : maer hadden sy ghewe ren van dat haer ghepasseert was / met die ghenomen Engelschen/ ghelaobe wel souden haer wel ghewpoken hebben aende selfde/ gelijck het ooch daer naer menighen onnoosselen heeft moeten verghelden; Dit Schipken dat die Enghelschen Werroni namen / was het selfde dat in Tercera aen ghehouden ende gheconfisqueert was van de Engelschen/ die wegh liepen als boven verhaelt is / ende was vercocht ghewees aen de Spaengiaerts / die daer van Spaensche Jooden quamen / waren daer met naer San Lucas ghesepit / daer het van de Hertogh mede arresteerden / om het Silver te halen/ om dat het een vermaert jacht van seylen was / wesende in zijn Meesters ofte Enghelschen handen : maer onder die Spaengaerts handen wast die slimpste van alle de vloot/ waer door weder genomen wert/ ende ghevoert naer Enghelandt / daer het zijn Heer en toebehoorde weder creegh/ die daer haer giftinghe wepnig op gemaeckt hadden.

Den neghenhsenden Martins soo gingen die boven ghenomde Schepen t'sepl/ wesende in ghetal neghenthein/ hebbende ghesladen het Silver vande Coninghy met den generael Alvaro de Flores de Quisignes, ende zijn ghesellschap / alle mael wel voorsien van alle noodtsake munitie/ ende Soldaten / ende gheresolveert om haer te verweeren / ende te beschermen/ pet gemoetende tot den lesten stan toe/ als sy haer thoonden / ende hoe wel dat sy haren cours naer San Lucas namen ; maer die winst dreef haer naer Lisbonen/ die schenen haer niet cracht te willen helpen/ ende in sal vement bringhen / hoewel Alvaro de Flores seghens weer ende windt naer San Lucas wilde : maer ghedwonghen wesende van de windt / ende van het requerement van zijn compagnie / die hem protesteerden op alle schade ende interesse/ waer mede is inde Reviere van Lisbonen gheloopen / van waer het Silver over landt ghevoert wert naer Sevillen : want aen de Cabo de San Vincente, laghen twintigh Enghelsche Schepen/ ende wachten op dese Armade / soo dat sy daer souden veylt ende handen ghevallen hebben/ hadde haer die windt plaets ghegheven / ende mochten seggben dat die haer sanojable repse verlent hadden : want hadde sy d'Enghelschen gemoet/ souden groot perijckel gepasseert hebben / ende misschien wepnich afgheeomen/ naer die tijden die haer bevangen hadde/ om dat haer die soptuyn in als jegenlicp / welcke ghenoech voorsaeth is om die Spaengiaerts beschhoomt te maecken/ende te contrarie die Enghelschen die haer victorieus vinden / met een grooten hoochmoet/

stout

De Engelsche jachten nemen een Spaensch Schip / ende schenden het volck aen lande.

Wat Schip dat het was dat de Engelschen namen.

Tijt wanneer de Schepen uit Tercera naer Lisbona t'sepl gingben.

De windt bringt de Spaengiaerts teghen wat sy behouden hadden.

Trintich Engelsche laghen by Cabo de Vincente, en wachten hu vlaet.

stont ende vopagieus thoonen / stinde dat alle hare aenslaghen gelutlijsch af loopen / waer mede Heer ende Meester van de Zee zijn / ende op niemandt en passen / alst wel blijckt / ende connen sensoecls in dese memozael verstaen mach.

Een Heer vaert een Eylant.

Inde maendt Martius Anno 90. wozden ghesien in het Eylandt Tercera een Comeet / ofte Heer te mer eenen steert / ende duerde 4. nachten lanck / steerkende die steert naer het zupden.

Een Carveel wel bijstaen by gaet by Angra.

Inde maende dande Meye / quam hier in Tercera in de Haven ofte Zee van Angra, een Carveel van het Eylandt Fayael, gheladen met Ossen / Schapen / ende Hoenderen / ende ander bijstaethen / ait vol volck / ende doz togmeint dack het haer / soo dat zp van de Zee om ghesmeten wozden / waer dan verdzonchen die Kinderen / ende een mindet Zoodet alle d'ander menschen berghden haer met swemmen / ende hulpe dan het Vandt / ende woons alle het Beest ende Hoenderen / quamen verdzonchen aen landt / esh den mindet Zoodet werden met grooter Pzoseissen ende Cuosen-Hoeden begeaben / ende stelden hem voor een Sanct, om dattinen hen doot dijsche met zijn ghesp voick in zijn Armen / waer dit hem een teecken zoude een misbael quaden besten / inet een groote offerhande / om siet Missen te seggben.

Een Wijnte Zpoeder tiere quant en weert perrijc begeben.

Schijpen uyt Spaengien aende Gouvernuer van Tercera.

Den eersten Augustus quam schijpen aen de Gouvernuer van Tercera, upt Poztugael ende Spaengien / hoe datter over twee jaren verloren upt Enghelandt gheseylt waren / 12. wel ghesmaerte de Schepen / met resolutie te reysen seven van dien naer Pozttugaels Indien / ende d'ander dzif naer Malacca. dan welcke dzif zijn ghebleven twee / in het passeren vande Estreccho van Magellanes / ende die vesterende dzie zijn upt het landt van Malacca ghelooven / maer wat zp daer upt ghevecht hebben / en was geen schijpen af / d'ander seven zijn ghepasseert die Cabo de bona Esperança / ende ghearriveert in Indien / ende liggen naer die Custe van Malabar, al waer inwoners sen Fusten van de selfde Malabaren: maer Heydense vloer loopen / desghelijckes nagnag twee Galeyen van de Turcken / die upt die Estrecho van Meca / ofte het roode Meer quamen / die zp oock weder haren satk gaven / ende hebben haer Schepen gheladen met Speceryen / ende zijn weder daer ghegaen / bervolghende haren wegh: maer waer ende op wat plaetsen dat zp die ladinghe ghehaen hebben / en hebbe wp die claerheyt noch niet / dan alleenlijck dat die alous ghesichte wat is ghel eest van de Gouvernuer van Indien / ende ghesonden over landt naer Venetien / ende van daer naer Madrid.

De engelsche nemen 2. Turcksche Galeyen die met troupe de Heer comen.

Die van Tercera crijgen 24. Engelsche Schepen int ghesicht / daer Forbiechet die dzie dzif waren, om te bewachten op de kuste van Spaensche Indien / de Enghelschen spenden et ghelate met een Trompetter dem die van Eylandt Fayael / waer door ghestieten.

Den seventien Augustus / soo quamen wp ghesicht van Tercera een Armade van de Enghelschen / waren in alst minstigh Schepen / ende dzif van dien Coninghing Schepe, waer dan was oversten Heren Martin Forbischer, ghelijck wp daer naer verstonden / ende quamen met intentie om te bewachten die vlote van Spaensche Indien ende die Schepen van ander wegsten van westen / het welcke dit van het Eylandt in groote berocrte stelden / ende die van het Eylandt Fayael pzijsden: want die Enghelschen sonden daer een Trompetter nende Gouvernuer / en beden hem eyschen Wijn en bleysch / ende ander lijfcostigen / als haer gesteende met goede pzentschap / die van Fayael en gaven se niet alleen ghen ghehoor: maer schoten daer en bouert den Ambassaet ofte Trompetter doot / dat die Engelschen seer qualijck namen / ende entboden haer dat zp souden op haer hoede wesen: want zp meenden haer te komen besoecken / wast gaer hes ofte leet / den Gouvernuer bede haer antwoozden dat zp daer was dan zijn Majesteyt van Spaengien wegen / ende dat zp zijn best soude doen / om dat te beschermen ghelijck zp grobligeere was: maer daer en volghden niet naer / doch die van het Fayael waren wel dapper bezeest / ende deden den die van Tercera assistentie epschen / ende die van Tercera sonden haer sonnighe Barcken met Busscruyt / en ander munitie van oozlogshe / oock veel Busschupt / en alsder noodsakelijcke dinghen.

Coninghing Schepen met victuaille ende andere dingen om te Lissebon te brengen / worden by de Engelsche Galeyen ende Carveel ghenomen.

Den bertoghsten Augustus creghen seeren tydinghe upt Pozttugael / hoe datter upt die Caruuho waren ghevaren zachtentich Schepen met victuaille / munitie / ghelt / ende Soldaten / naer die Custe van Bertangten tot assistentie van de Catholijcken / ende Ligueurs van Vranckrijck / teghens de Coninghin van Navarre.

Op den selfden tydt komende twee Pertsaensche Hulcken upt Pozttugael naer Tercera, bonden ter halver Zee vier Coninghing Schepen / waer van was overste Meester Iohan Hawkins, dese haelden die Hulcken aen: maer sieten haer weer los / soudet pet te misdoen / welcke gaven tydinghe hoe dat elck Schip hadde up de 80. stucken ghesschuts op / ende dat Capiteyn Drake lagh in het Canael van Engelandt / met veertich Schepen / wachtende op die Armade van de Caraksen: ende oock lagen aen de Cabo de San Vincence, ander thien Enghelsche Schepen / om ofter eenige Schepen esschapperden van de Eylanden / die alsdaer waer te vernen / met dese tydinghe bleven die van de Eylanden wel dapper verbaest: want weesden soo zp die Spaensche vlote misten / ende geen dupt en zp zien / dat zp't dan op die Eylanden souden willen verhalen / om niet sedigh thuys te heeren / waer voor dappere ende ghesadighe wachthielden / met avyse aende Coning van datter passeerden.

Vlooten daer per waige se Tercera.

Een Aerdbe dapse ghesien boven de Eylanden / daer van de vlote naer de Indien.

Den eersten September quam in het Eylandt San Michiel, een Pozttugees jacht van Pestilien / upt die Haven van Pernambuco, die brachte tydinghe hoe dat in Pernambuco ghearriveert was / den Admirael van de vlote van Pozttugaels Indien / ende dat het Eylandt van Santa Helena ghemist hadde / moest van noots wegen Pernambuco nemen / hoe wel dat de Coninghin sulcks zoo groote pene verbiet / om die wozen die de Schepen beschadighen: Wese Admirael inet naemen Bernaldijn Rybeiro, was het verleden jaer van 89. upt Lissabon naer Indien ghescheyden met vijf Schepen / waer van maer vier in Indien quamen / ende van het vijfde en is noyt meer tydinghe af ghweest / vermoorden dat het verloren is / de ander vier quamen behouden in Pozttugael / hoe wel dat den Admirael seer schadelons quam / alsdat heer ewee Engelsche jachten ghemoet en / die lange tydt tegheus hen worsten / ende hoorden hem veel volcks / doch is behouden aber ghecomen.

Een Aerdbe dapse ghesien boven de Eylanden / daer van de vlote naer de Indien.

Den vijfden van de selfde maendt / quam in Tercera een Carveel van het Eylandt de

Corvo-

10. Aenvanghe tusschen de Engelschen ende Spaengiaerden.

Corvo, ende brachten wel wystigh persoonen die beroofft waren vande Engelschen/ die sy op de Corvo aen ghesien hadden/ ende waren van een Schip van Spaenschs Indien/ gaven tydinghe hoe dat (behalven haer) die Engelschen noch ander vier Schepen genomen hadden/ende een Carveel met des Conincghs van Spaengien abopse/ voor de Schepen van Portugaels Indien/ ende waren wel by de veertigh Engelsche Schepen vergaert/ met die sy genomen hadden/ soo dat haer niet een Barck en ontginck/ oft het quam haer al in handen/ waerom die Schepen van Portugaels Indien/ en voorsten die Eylanden niet verseeckert/ dan liepen in de hoogthe van 40. ende 41. graden/ en van daer naer Lisbonen/ schoumende desghelycks die Cabo de San Vincente, sonder dat hadden qualijck behouden reys konnen doen: want het over al bedeckt was van de Engelschen/waer voor de Coningh orde de vlote adviseerde/ die inde Havana lagh van Spaenschs Indien/ om naer Spaengien te komen/ dat sy daer dat jaer souden vertoeven/ tot het ander jaer/ om het perijckel dat daer was van de Engelschen/ welcke was tot groote achterdeel en onkoste van de selve vlote: want die Schepen daer lagghen en vergaen/ en eeten malcanderen op voor de menichte van het volck/ende gebrech van alle dinghen/ so datter wel Schepen een ende een haer liever wilden abandonneren/ dan daer te leggghen wachten/ die alsamen in de Engelschen handen raecken/ waer van veel van het volck op het Eylandt Tercera ghebracht werd/ daermen eenen gheheelen dagh anders niet en siet/ als gheraeckt volck komen/ van d'een Schip voor en d'ander naer/ die een jammer om sienis/ die dan niet en doen dan vervloecken die Engelschen/ende haer fortuyn/ ende die ghene die oorsake hebben ghe weest/ d'Engelschen tot oorloghe te verwecken/ ende van de wenighe remedie die naer den Coninghs Officieren van Spaengien in stellen.

Den 19. van de selve maendt/ quam in Tercera een Carveel van Lisbonen/ met een Officier van des Conincghs weghen/ om te doen laden het gesalveert goet/ ende Specerien van het Schip van Malacca, waerom wy daer laghen en wachten/ende daer was met die Caruanha vertrocken Don Alonso de Bassan, met veertigh zeer goede oorlochs Schepen/ om te komen aende Eylanden/ die vlote van Spaenschs ende Portugaels Indien te verwachten/ en souden met een het goet van het Schip van Malacca laden ende convoyeren/ tot die Reviere van Lisbonen: maer wesende sommighe daghen onder weghen/ altoos met contrarie winde/ en consten aen de Eylanden niet comen/ dan alleenlijck twee Schepen/ die van de Armade verstroken waren, doen dese de Armade ende Eylanden niet en vonden/ zijn weder gheheert om haer te soecken/ binnen dese tijden veranderden den Coningh van sin ende raet/ en heeft die vlote van Indien doen vertoeven/ als gesepdt is/ warom beden adviseren aen Don Alonso de Bassan, dat hy weder soude keeren naer die Caruagie, dat so verstoorde dese sonder pet uyt te rechten/ noch eens aen de Eylanden te ghenaken/ dan alleenlijck die voorsepde twee Schepen/ wel wetende dat die Engelschen by het Eylandt de Corvo laghen: maer en besorchten se niet eens/ liepen weder in de haven van de Caruanha, al waer sy van dit jaer niet eens weer uyt en hebben/ waer mede ons goet te schepen/ van het Schip van Malacca, weer opgeschoyst werd/ tot een beter conjunctie/ en maeselt patiente hebben per force.

Den 23. Octobris quam in Tercera een Carveel/ met advijs uyt Lisbonen/ brenghende tydinge hoe dat van dese Schepen/ die van dat selfde jaer van 90. uyt Lisbona naer Indien ghevaren waren/ de vier waren wederom gheheert in Portugael/ maer dat sy vier Marssen uyt hadden gheweest/ende den Admirael/ waer op den Vicorey Mathias Dalburkercke was/ dat allereerst ghepasseert was naer Indien/ghelyck sy naemaels eer dinghe van de selfde oversten/wesende wel elf maenden onder weegh sonder land te sien/ ende quamen met groote desolatie tot Malacca, ende hem waren af ghestorven 280. persoonen/ na uytwijsen van een memoriaal/ dien hy selfs ghe schreven hadde aende Cardinael tot Lisbonen/ met name ende toename van de overleden persoonen/ met het succes van alle zijn trabalie/ende miserie die sy ghepasseert hadden/ welcke was allenlijck geschiet/ om dat hy het Gouvernement van Indien niet en soude verlieren/waerommo ghe swooren hadde te blijven/ofte in Indien te comen/ghelijck sy ook debe tot achterdeel van zijn niede ghesellen/die het met haer leven becoopen moesten/ ende dat deur ghebreck halven/ als sinen ghenoech can vermoeden: want sy wist wel/ hadden sy weer naer Portugael gheheert/ als d'ander Schepen/ souden ghe raesseert hebben geworden/ van zijn regeringhe van Indien/ en dat men van hem dapper begost te murmureren/ van zijn vermeentheydt ende hoocrdye/ onder andere cupren hadden doen schilderen achter aent schip/ boven die Galerye/ die Fortuyn/ en zijn selven daer by/ met een stock in zijn handt/ als dreyghende die Fortuyn met dese woorden; Quexoque Vencas, dat is: ick wil dat ghy verwinne; dat van de Cardinael/ende anderen Edelen die hem ghelesden/ om hem te eeren tot aen het selfde Schip/ die het selfde lasen/ ghehouden wert voor een hoverdighe sottichept/ het welcke niet verre van is onder die Natie van Portugael: want meesten altoos boven alle ander de Sot uyt de moutwe laten hijsken/ principaelijck als sy ernich beyel hebben: want dese Mathias Dalburkercke hebbe ick ghekent in Indien/ wesende Soldaet ende Capitepn/ ende was geacht en geestimeert voor een van de beste/ ende van een peghelijck seer bemint: want beweers hem seer oot moedigh met een peder/ soo dat sy alle seer haerlien naer hem/ om Vicorey te wesen: maer doen hy nu vande Coningh die Patente en volle macht van het Gouvernement weeck hadde/ veranderden soo van conditie/ dat sy hem al begosten te vreesen ende te lasteren/ voor zijn opgheblasentheyt/ al eer hy uyt Lisbonen t'sepl ginck/ghelijckmen dickwils doen veel persoonen siet gheschieden/ in verhooginghe van state en officien.

Den 10. Januarij Anno 1592. quam in Tercera advijs van Portugael/ hoe dat die Engelschen ghenamen hadden een Schip/ dat die Coningh naer Portugaels Indien sonde/ met advijs voor die Vicorey van het weder keeren van de Schepen/ ende om dat die Schepen weder om waren gekomen/ soo was dit Schip soo vol goets ghestout/ als

gaen

10. Aenvanghe tusschen de Engelschen ende Spaengiaerden.

De Coningh beroeft de vlote in Havana en schiet op de Engelschen.

De Engelschen nemen groote schat onder de Portugeesche vlote.

Een Cardinael comt tot Tercera om tegenwoordighe goet te scheppen, &c.

Hoe d'vlote ghereet waren om de Spaensche vlote te comen beperren.

Hoe gesonden waren verstoren om te verhinderen dat het uyt te rasten.

Eylandinghe by Tercera vã de Indische vloot.

Op 18 Schip stopten vãt Indien verscheyden 280. menschen.

Gheschenken waarmen den Gouverneur alleen toegaet voor na Indien.

Een schilderye achter 't Schip vande Gouverneur.

Verhael vãde Gouverneur vande reys/ en sijn Gouvernement.

Gheschenk van de burgheliche vande Gouverneur.

Tydinge dat d'Engelschen een Schip genomen hadden.

Waerdye dat ghenomen Schip.

gaen mocht/ ende hadden alleenlijck in contant gheldt 500. duysent Ducaten/ in Realen van achten/ behalven ander waren/ liep die Revier uyt van Lisbonē/ de maent van November van het jaer 90. ēn gemoeten die Engelschen/ daer het een wijl met vorst: maer weert in't leste ghenomen/ ende naer Enghelandt ghebracht/ met het volck met al/ doch werden alsdoen vry ende los ghegheven/ haer persoonen alleenlijck/ ende quamen tot Lisbonen/ al waer die Capiteyn gevangen weert: maer hy gaf zijn ontschult/ en werden weder los ghelaten/ al waer ick hem selfs ghespraken hebbe/ die't ons vertelde; Weshalvē sy namen inde selfde tijdt een Schip dat van de Myna quam met Gout geladen/ ende noch twee Scheepen die met Peper ēn Specerijen naer Italien soudē varen/ weert wesende die Peper alleenlijck 170. duysent Ducaten/ alle welcke woorden naer Enghelandt ghebracht/ en vry vuyt ghemaeckt.

De Capitevn dat't gemelde Schip weert ghevangen.

Noch 2. schepen vande Engelschen ghenomen.

Een groote aertbevinghe/ in't Eylandt S. Michiel.

Inde Maendt van Julius Anno 91. soo isser een aertbevinghe geweest in het Eylant van Sante Michiel, welcke duerden van de 26. tot den 29. Augustus / soo dat van alle dese tijdt/ niemant en dorst inde huysen blyven/ ende vloden altemael in't Velt/ met vasten en bidden/ ende groote gheklem: want daer vielen veel huysen ter neder/ ende een Stadt ghenaemt Villa Francka, worden by naer ghheel geraseert/ alle die Cloosters ende Huysen onder die voet/ waer sommighe volck verstroogden/ het landt is op sommige plaetsen op gegaen/ ende die Clippen van de een plaets op d'ander verandert/ en sommighe gheberchten ghevallen ende geraseert/ en was soo grooten schuddinghe ende beven/ dat die Schepen die op de See laghen/ ende die Zee beefden ende schudden/ al oft hem die werelt wilden om keeren; oock soo isser een Fontevn uyt d'aerde ghespronghen/ die vier daghen uyt-ghevloeyen seer schoon ende claer water/ en daer naer weer toe stopte; Desgelijcks hoordemen soo grooten gheruchte van Donder/ ēn gerags onder die aerde/ dat het schenen alle die Duyvelen daer vergadert te wesen/ soo datter veel van vreesen beswijmden ende storven; Desghelijcks verstoen het Eylandt Tercera tot vier maels toe/ dat het schenen hem om te keeren; maer daer en gheschiede sonderlingh gheen schade. Dese aertbevinge is in dese Eylanden seer ghemeen/ soo dat't wintigh jaer voor dees tijdt/ gheschieden een ander aertbevinghe/ dat eenen hooghen bergh/ welcke leydt by de selfde Stadt van Villa Francka, boven haelt/ half af stortē/ ende bedeckten die ghelegene Stadt met aerde/ ende verstroogden veel menschen.

Groote Donder ende Bliksem.

Groote aertbevinghen in Tercera.

Den 25. Augustus is ghecomen in Tercera des Coninghs Armade uyt Farol, wesende in als 30. groote Schepen/ so Bisschapers als Portugesen en Spaengiaerts/ ende noch thien duytsche Vlieboten/ die in Lisbonē gearresteert waren/ om de Coningh te dienen/ behalven ander eigene jachten ende Pataxos, die quamen tot dienste vande Armade/ om af en aen te loopen/ ende alle dinghen te ontdecken; Dese Armade quam om te verwachten en te convoyeren die vlote van Spaenschen Indien/ ende die Vlieboten waren gheordineert om in die weperom rems het goet van het verlozen Schip van Malacca in Tercera te laden/ ende dat te convoyeren tot Lisbonen.

Het wanneere de Coninghs Armade in Tercera quam.

Hoe starck waren dat de Armade die in Tercera quam.

Den 13. September is die voorseyde Armade ghecomen by het Eylandt vande Corvó, al waer laghen die Enghelschen met ontrent seshtien Schepen/ ende verwachten die Spaensche vlote/ waer van sommighe ofte meesterdeel gheromen waren/ ende hadden daer al eenen hoop af ghenomen; als sy nu des Coninghs Armade saghen/ die so machtich was/ heeft den Admirael Thomas Hauwer, overste van de Enghelschen/ bevolen datmen geen Schepen en souden aen vallen/ noch van hem scheyden/ sonder zijn bevel/ dog met jeghenslaende/ soo is den Vice-admirael Richert Groenvelt, met het Schip Revenge ghenaemt/ ghesloopen onder alle die Spaensche Armade/ ende heeft rontom af ghescheten/ ende groote schade ghedaen/ meynende dat hem die ander van zijn compaengie ghevolcht souden hebben/ dat sy niet en dede/ dat lieten hem inden noot/ en gingen deur/ d'oorsake daer van en weetmē niet; Wit die spaengiaerts stroude/ klampten hem met seven oft acht Scheepen teffens aen boort/ ende hy hielt noch alsoo teghens/ al verbrande/ meer als twaelf uren lanck/ ende schoot twee Scheepen in de grondt/ te weten: een dubbelt Vlieboot/ dat noch spelderen was/ van seys tondert laten/ ende was den Admirael van de Vlieboten/ het ander was een Bisschapers Schip: maer zijn in het leste overweldicht/ doch die menschen/ ende hebbent in genomen/ ghemoert met haren schade: want hadden verlozen/ so verdzonchen als inde surpe boot ghebleven/ ouer die 400. persoonen/ ende hant de Enghelschen by de hondert/ wesende den selfden Groenvelt binnen in zijn herssenen geschoten/ waer van daer naer stopt. Dese Vice-admirael werde ghebracht in het Schip San Paulo, van Don Alonso de Bassan, Generael van de Spaensche Armade/ al waer hy verbonden weert van de Spaensche Ghevangijn: maer Don Alonso en wilden hem nopt sien noch spreken: maer alle d'ander Capiteynen ende Sel-magnen quamen hem visiteren ende troosten in zijn ongheluck/ ende waren verwondert van zijn staentvastichevdt/ ende groot heert: want en bemees nopt eenich ghelaet van klaeghwichevdt/ noch veranderinghe van wesen/ ende ghedurende die ure ghetomen wesende/ vā zijn doot/ heeft in Spaensch ghesevdt dese woorden: Ick Richart Groenvelt, sterf blyde ende gherust van gheest: want volcomē mijn leven als een goedt Soldaet toe behoort/ die ghevechten heeft voor zijn landt/ Coninginne/ gheloof/ ende eere/ waermede mijn siele vpdoe upt dit lichaem scheyt/ ende sal altoos naer laten een eeuwighe fame van een volherdigh ende vzoom Soldaet/ die ghedaen heeft al wat hy ghebiligeert was: maer die ander vā mijn compaengie/ hebben ghedaen als verraders ende Bloet-honden/ waer van alle haer leven sullen gevituppereert werden/ ende erne eeuwelijcke schandelijcke naem na laten/ dese woorden volcpnde wesende/ heeft zijnen gheest ghegheven/ met een groote staentvastichevdt/ soo datmen nopt eenighe wesentlicke veranderinghe den hem conste bemerchen/ van bezwaernisse/ doot wesende/ is terstondt in de See ghewozpen; Dese Richart Groenvelt was een groot ende rijck Edelman in Enghelandt/ en hadden groote jaerlijcxe inconsten/ van zijn eyghen patrimonie: maer was seer ongherust van gheeste/ ende geaffectioneert tot wozloge ende tyrannie

Warmer dan de ander in Cadix quam.

De Vice-admirael Richart Groenvelt Enghelsch sterft.

Dese Vice-admirael werde ghebracht in het Schip San Paulo, van Don Alonso de Bassan, Generael van de Spaensche Armade/ al waer hy verbonden weert van de Spaensche Ghevangijn: maer Don Alonso en wilden hem nopt sien noch spreken: maer alle d'ander Capiteynen ende Sel-magnen quamen hem visiteren ende troosten in zijn ongheluck/ ende waren verwondert van zijn staentvastichevdt/ ende groot heert: want en bemees nopt eenich ghelaet van klaeghwichevdt/ noch veranderinghe van wesen/ ende ghedurende die ure ghetomen wesende/ vā zijn doot/ heeft in Spaensch ghesevdt dese woorden: Ick Richart Groenvelt, sterf blyde ende gherust van gheest: want volcomē mijn leven als een goedt Soldaet toe behoort/ die ghevechten heeft voor zijn landt/ Coninginne/ gheloof/ ende eere/ waermede mijn siele vpdoe upt dit lichaem scheyt/ ende sal altoos naer laten een eeuwighe fame van een volherdigh ende vzoom Soldaet/ die ghedaen heeft al wat hy ghebiligeert was: maer die ander vā mijn compaengie/ hebben ghedaen als verraders ende Bloet-honden/ waer van alle haer leven sullen gevituppereert werden/ ende erne eeuwelijcke schandelijcke naem na laten/ dese woorden volcpnde wesende/ heeft zijnen gheest ghegheven/ met een groote staentvastichevdt/ soo datmen nopt eenighe wesentlicke veranderinghe den hem conste bemerchen/ van bezwaernisse/ doot wesende/ is terstondt in de See ghewozpen; Dese Richart Groenvelt was een groot ende rijck Edelman in Enghelandt/ en hadden groote jaerlijcxe inconsten/ van zijn eyghen patrimonie: maer was seer ongherust van gheeste/ ende geaffectioneert tot wozloge ende tyrannie

Dertheyt wat hy met recht/ al soo hy verdoemen wert.

Dese Vice-admirael werde ghebracht in het Schip San Paulo, van Don Alonso de Bassan, Generael van de Spaensche Armade/ al waer hy verbonden weert van de Spaensche Ghevangijn: maer Don Alonso en wilden hem nopt sien noch spreken: maer alle d'ander Capiteynen ende Sel-magnen quamen hem visiteren ende troosten in zijn ongheluck/ ende waren verwondert van zijn staentvastichevdt/ ende groot heert: want en bemees nopt eenich ghelaet van klaeghwichevdt/ noch veranderinghe van wesen/ ende ghedurende die ure ghetomen wesende/ vā zijn doot/ heeft in Spaensch ghesevdt dese woorden: Ick Richart Groenvelt, sterf blyde ende gherust van gheest: want volcomē mijn leven als een goedt Soldaet toe behoort/ die ghevechten heeft voor zijn landt/ Coninginne/ gheloof/ ende eere/ waermede mijn siele vpdoe upt dit lichaem scheyt/ ende sal altoos naer laten een eeuwighe fame van een volherdigh ende vzoom Soldaet/ die ghedaen heeft al wat hy ghebiligeert was: maer die ander vā mijn compaengie/ hebben ghedaen als verraders ende Bloet-honden/ waer van alle haer leven sullen gevituppereert werden/ ende erne eeuwelijcke schandelijcke naem na laten/ dese woorden volcpnde wesende/ heeft zijnen gheest ghegheven/ met een groote staentvastichevdt/ soo datmen nopt eenighe wesentlicke veranderinghe den hem conste bemerchen/ van bezwaernisse/ doot wesende/ is terstondt in de See ghewozpen; Dese Richart Groenvelt was een groot ende rijck Edelman in Enghelandt/ en hadden groote jaerlijcxe inconsten/ van zijn eyghen patrimonie: maer was seer ongherust van gheeste/ ende geaffectioneert tot wozloge ende tyrannie

Dese Vice-admirael werde ghebracht in het Schip San Paulo, van Don Alonso de Bassan, Generael van de Spaensche Armade/ al waer hy verbonden weert van de Spaensche Ghevangijn: maer Don Alonso en wilden hem nopt sien noch spreken: maer alle d'ander Capiteynen ende Sel-magnen quamen hem visiteren ende troosten in zijn ongheluck/ ende waren verwondert van zijn staentvastichevdt/ ende groot heert: want en bemees nopt eenich ghelaet van klaeghwichevdt/ noch veranderinghe van wesen/ ende ghedurende die ure ghetomen wesende/ vā zijn doot/ heeft in Spaensch ghesevdt dese woorden: Ick Richart Groenvelt, sterf blyde ende gherust van gheest: want volcomē mijn leven als een goedt Soldaet toe behoort/ die ghevechten heeft voor zijn landt/ Coninginne/ gheloof/ ende eere/ waermede mijn siele vpdoe upt dit lichaem scheyt/ ende sal altoos naer laten een eeuwighe fame van een volherdigh ende vzoom Soldaet/ die ghedaen heeft al wat hy ghebiligeert was: maer die ander vā mijn compaengie/ hebben ghedaen als verraders ende Bloet-honden/ waer van alle haer leven sullen gevituppereert werden/ ende erne eeuwelijcke schandelijcke naem na laten/ dese woorden volcpnde wesende/ heeft zijnen gheest ghegheven/ met een groote staentvastichevdt/ soo datmen nopt eenighe wesentlicke veranderinghe den hem conste bemerchen/ van bezwaernisse/ doot wesende/ is terstondt in de See ghewozpen; Dese Richart Groenvelt was een groot ende rijck Edelman in Enghelandt/ en hadden groote jaerlijcxe inconsten/ van zijn eyghen patrimonie: maer was seer ongherust van gheeste/ ende geaffectioneert tot wozloge ende tyrannie

Dese Vice-admirael werde ghebracht in het Schip San Paulo, van Don Alonso de Bassan, Generael van de Spaensche Armade/ al waer hy verbonden weert van de Spaensche Ghevangijn: maer Don Alonso en wilden hem nopt sien noch spreken: maer alle d'ander Capiteynen ende Sel-magnen quamen hem visiteren ende troosten in zijn ongheluck/ ende waren verwondert van zijn staentvastichevdt/ ende groot heert: want en bemees nopt eenich ghelaet van klaeghwichevdt/ noch veranderinghe van wesen/ ende ghedurende die ure ghetomen wesende/ vā zijn doot/ heeft in Spaensch ghesevdt dese woorden: Ick Richart Groenvelt, sterf blyde ende gherust van gheest: want volcomē mijn leven als een goedt Soldaet toe behoort/ die ghevechten heeft voor zijn landt/ Coninginne/ gheloof/ ende eere/ waermede mijn siele vpdoe upt dit lichaem scheyt/ ende sal altoos naer laten een eeuwighe fame van een volherdigh ende vzoom Soldaet/ die ghedaen heeft al wat hy ghebiligeert was: maer die ander vā mijn compaengie/ hebben ghedaen als verraders ende Bloet-honden/ waer van alle haer leven sullen gevituppereert werden/ ende erne eeuwelijcke schandelijcke naem na laten/ dese woorden volcpnde wesende/ heeft zijnen gheest ghegheven/ met een groote staentvastichevdt/ soo datmen nopt eenighe wesentlicke veranderinghe den hem conste bemerchen/ van bezwaernisse/ doot wesende/ is terstondt in de See ghewozpen; Dese Richart Groenvelt was een groot ende rijck Edelman in Enghelandt/ en hadden groote jaerlijcxe inconsten/ van zijn eyghen patrimonie: maer was seer ongherust van gheeste/ ende geaffectioneert tot wozloge ende tyrannie

Dese Vice-admirael werde ghebracht in het Schip San Paulo, van Don Alonso de Bassan, Generael van de Spaensche Armade/ al waer hy verbonden weert van de Spaensche Ghevangijn: maer Don Alonso en wilden hem nopt sien noch spreken: maer alle d'ander Capiteynen ende Sel-magnen quamen hem visiteren ende troosten in zijn ongheluck/ ende waren verwondert van zijn staentvastichevdt/ ende groot heert: want en bemees nopt eenich ghelaet van klaeghwichevdt/ noch veranderinghe van wesen/ ende ghedurende die ure ghetomen wesende/ vā zijn doot/ heeft in Spaensch ghesevdt dese woorden: Ick Richart Groenvelt, sterf blyde ende gherust van gheest: want volcomē mijn leven als een goedt Soldaet toe behoort/ die ghevechten heeft voor zijn landt/ Coninginne/ gheloof/ ende eere/ waermede mijn siele vpdoe upt dit lichaem scheyt/ ende sal altoos naer laten een eeuwighe fame van een volherdigh ende vzoom Soldaet/ die ghedaen heeft al wat hy ghebiligeert was: maer die ander vā mijn compaengie/ hebben ghedaen als verraders ende Bloet-honden/ waer van alle haer leven sullen gevituppereert werden/ ende erne eeuwelijcke schandelijcke naem na laten/ dese woorden volcpnde wesende/ heeft zijnen gheest ghegheven/ met een groote staentvastichevdt/ soo datmen nopt eenighe wesentlicke veranderinghe den hem conste bemerchen/ van bezwaernisse/ doot wesende/ is terstondt in de See ghewozpen; Dese Richart Groenvelt was een groot ende rijck Edelman in Enghelandt/ en hadden groote jaerlijcxe inconsten/ van zijn eyghen patrimonie: maer was seer ongherust van gheeste/ ende geaffectioneert tot wozloge ende tyrannie

Dese Vice-admirael werde ghebracht in het Schip San Paulo, van Don Alonso de Bassan, Generael van de Spaensche Armade/ al waer hy verbonden weert van de Spaensche Ghevangijn: maer Don Alonso en wilden hem nopt sien noch spreken: maer alle d'ander Capiteynen ende Sel-magnen quamen hem visiteren ende troosten in zijn ongheluck/ ende waren verwondert van zijn staentvastichevdt/ ende groot heert: want en bemees nopt eenich ghelaet van klaeghwichevdt/ noch veranderinghe van wesen/ ende ghedurende die ure ghetomen wesende/ vā zijn doot/ heeft in Spaensch ghesevdt dese woorden: Ick Richart Groenvelt, sterf blyde ende gherust van gheest: want volcomē mijn leven als een goedt Soldaet toe behoort/ die ghevechten heeft voor zijn landt/ Coninginne/ gheloof/ ende eere/ waermede mijn siele vpdoe upt dit lichaem scheyt/ ende sal altoos naer laten een eeuwighe fame van een volherdigh ende vzoom Soldaet/ die ghedaen heeft al wat hy ghebiligeert was: maer die ander vā mijn compaengie/ hebben ghedaen als verraders ende Bloet-honden/ waer van alle haer leven sullen gevituppereert werden/ ende erne eeuwelijcke schandelijcke naem na laten/ dese woorden volcpnde wesende/ heeft zijnen gheest ghegheven/ met een groote staentvastichevdt/ soo datmen nopt eenighe wesentlicke veranderinghe den hem conste bemerchen/ van bezwaernisse/ doot wesende/ is terstondt in de See ghewozpen; Dese Richart Groenvelt was een groot ende rijck Edelman in Enghelandt/ en hadden groote jaerlijcxe inconsten/ van zijn eyghen patrimonie: maer was seer ongherust van gheeste/ ende geaffectioneert tot wozloge ende tyrannie

Richart was oock zijn dapper oordeel.

tyranne/ soo dat hy upt zijn eyghen motijf/ hem offreerden tot des Coninghs dienst/ soo dat hy veel upsoecke seyden bedeven hadde/ ende was seer ansien in alle die Eylanden/ ende bären gelijck beleeft/ doch was weert van condutte/ waerom hem zijn eyghen volck haeten/ om zijn tyrannicheyt: ende ontfingen hem groodelijcks/ want dat sy eerst inde vlote ofte de Armade quamen/ hadden altoos haer groot seyl inden rant/ ende mochten gemacheliick ghenoech ontseylt hebben: want was een vande beschote Schepen van Enghelandt; Die Schipper stiende dat haer d'ander ghesellschap niet en volchden/ bevalmen soude het groot seyl los snijden om te ontseylen: maer Grouvelt dreyghden hem/ ende al die in het Schip waren/ soo daer yemandt hande aen storch/ dat hyse soude doen op hangen/ voor welcke oorsake moesten vechten/ ende genomen werden/ hy was soo hart van complexie dat het altemet ghebeurden als hy d'ander Capiteynen op hem te gast hadde/ dat hy voor een vrarcheyt/ ofte ses vier Coomers die Wijn upghedonchen hebbende/ de Coomer tusschen zijn handen nam/ ende aenstuchten haelden/ ende alsoo in swelchden/ dat hem het bloet op de mont upt liep/ sonder daer eenich letsel meer af te hebben/ ghelijck hy ghelooft veerdighe persoonen verrocken hebben/ die het hem selven sien doen hebben/ by meenige reysen; Die overghebleven Enghelschen/ te weten/ die Capiteyn van de infanterye/ ofte Soldaten op het selsoe Schip/ ende die Schipper/ ende ander/ waeden gedreyt op die Schepen/ die sy genomē hadden/ ende daer sonde by naer een nieuw ghewerkt op gheresen hebben/ tusschen die Biscajers ende Portugesen: want elck wilde die eere hebben van ete het eerst aen boort ghecomt hadden/ so hatter groote questie ende geschille om was; want d'een nam die vlagghen/ d'ander die Scandaerten/ ende de Capiteyn/ ende soo hielt een yeghelick het zijn: Die schepen die sy ghebovoert hadden/ waren gantsz ende gheheel ontstelt en ghebrolen/ ende hadden veel ongemacken/ waerom ghedwongen waren te keeren aen het Eylandt Tercera, om haer weder te repareren/ daer comende/ boort nieuwelijcks ghinck ick met mijn Camarade die Schepen besien/ om te vernemē hoe het gheschiedt was/ ende quamen by't schip/ welcke was eenen groote Biscajaer/ een van de twaelf Apostelen/ wiens Capiteyn was eenen ghenaemt Barrandono, die Generael ghewest hadde vande Biscajers/ inde vloot naer Enghelandt; dese ons stiende heeft ons boven inde Galeye doen roepen/ alwaer ons vrientlijck ontfinck ende noodde: want sat en hielt noch maelschat/ met den ghevanghen Enghelschen Capiteyn/ die by hem sat en at/ en dronck wel met veel ghecheer: maer en wist ons niet te verstellen: want anders gheen spraecke en conste/ als Engelsch ende Latijn/ het welcke Barrandono oock een weynich sprack/ soo verwonderde vande Gouverneur/ dat hy aen landt mochte comen/ met zijn ghewer op zijn zijde/ ende was ick ons logement/ by een Engelsman/ die op het Eylandt ontholden was van het Schip/ waer van die Boot ghesellen weeh waren ghelooten/ als voren ghesecht is; Den Gouverneur van Tercera noodde hem te gast/ ende beden hem veel eere aen; Desghelijcx quam die Schipper aen lant/ met oorlof van Barrandono/ ende was in ons logement/ hadden wel thien oft twaelf wonden ende quetsuren/ soo op het hooft als in het lijf/ waer van daer naer tusschen d'Eylanden ende Lisbonen ghestorven is; De Capiteyn schreef eenen brief/ waer inne verhaelden alle die ghelschiedenisse in het particulier/ en lier dien aen den voorseyden Enghels Coopman/ die met ons ghelogeert was/ om die te bestellen aenden Admirael van Enghelandt. Dese Capiteyn daer naer tot Lisbonen comende/ wordē wel ontfangen/ ende ganghs niet misdaen: maer met goet ghelep ghesonden naer Sentoval, ende alsoo weder naer Engelant/ met alle d'ander ghevanghen Enghelschen.

Die Capiteyn sterft tusschen d'Eylanden en Lisbona.

Die Spaensche Armade bleef by het Eylandt de Corvo, om die rest van de vlote te vergaderen/ tot het leste van September/ soo datter by een quamen over die 140. Schepen/ soo vande Indiaensche vlote/ als vande Armade/ dus by den anderen wesende/ om alsoo in goeder ghesellschap weder naer Tercera te comen/ soo isser metter haest ende subjectelijck een soo grooten stozm ende onweer op ghecomen/ dat die van de Eylanden affirmeren/ by menschen ghedencken sulck nopdt te vozen ghesien/ noch ghehoort en hebben: want een scheen anders niet dan of de Zee het Eylandt Tercera souden in ghezwolgen hebben: want het water spzonck boven op die Clippen ende het landt/ dat so hoogh is/ dat het een grouwel is om af te sien/ op dese plaetsen quam de Zee en wozden levende Visschen op gewozpen/ en dese tozmente en was niet alleen een ofte twee daghen met eenen windt: maer seven ofte acht daghen ghedurende/ loopende de wint het Compas wel tweemaels om/ en alleyen ghestadigh/ met eenen ghedurighen rempest ende onweer/ dat het een verschricken om hoozen was/ van wp die op het landt stonden/ hoe veel te meer die in de Schepen op de Zee zwemmen/ soo dat alleenlijck op de Custe ende Clippen/ rontom van het Eylandt Tercera bleven/ over die twaelf Schepen/ ende dat niet alleenlijck van d'een zijde/ ofte een plaets van het Eylandt: maer rontom op alle hoecken ende plaetsen/ soo datmen anders niet en hoozden dan claghen/ crijten/ en vermen/ ende segghen/ daer is een Schip aen de Clippe aen stucken gelooopen/ en daer een ander/ ende alle het Volck verdroncken/ soo dannen wel twintigh dagen naer dit tozment/ anders niet en bleven als dooden menschen visschen/ die aende Clippen en stranden ghauren ghedreven: onder dese was oock het ghenomen Enghels Schip de Revenge, het welcke bleef op een Clippe dicht aende Custe van Tercera, soo dat het in hondert stucken te ghonde ginck/ hadden 70. Mannen op/ soo Gallegos/ Biscajers/ ende noch sommighe ghevangen Enghelschen/ van alle dese quam daer maer een levent die Steen-rooters opghenamen/ met het lijf ende hooft gantsz ontstucken/ ende bol boode wonden/ van het sloten aende Clippen/ dese comende op't landt gaf die tijdinghe/ ende epschte dat men hem hechten wilden/ rnde is terstont daer naegestozuen; Dit Schip Revenge hadden seer veel schoone Metalen stucken op/ die alle te gront ginghen/ die die van het Eylandt noch hoopten/ tegheris de Hoover upt te halen/ Onder dese schepen die op Tercera bleven/ was oock een Vlieboot vande gearresteerde van Portugael/ ghenaemt die witte Duyve/ Schipper Cornelis Maertensz. van Schiedam/ in Hollandt

Waer de Spaensche Armade ontgaen verdwen.

Een grouwelijcke storm op het Eylandt Tercera.

Hoe lange dese storm aenghehouden heeft.

12. Schepen blijven om Tercera/ doorg dese storm.

Een Engels schip stont aen stucken/ en gaet te ghront.

Een Engels comt met veel particulen te lande.

Een Schip valt Schepen aen die hielt op Terrera.

Holandt. Dese hebbende bynde hondert Soldaten op / ghelijck sy altemael deden / ende overwesende van zijn Capiteyn soo dat hy / nosh den zyaen / gants gheen ghebiet te het Schip en hadde / loopende met dit tooment hier en daer op Gods genade / quamen in het ghesichte van't Eylandt Tercera, welcke die Spaengiaerts stende / mennde dat alle haer salvation stont naer het Eylandt te loopen / ende bedwongen den Schipper ende Bootsghesellen / dat sy naer het landt souden steeren / hoe wel dat den Schipper sulcks teghenspraek / seggende: dat het hare ghewisse verlies was / ende gheheele verderffenisse naer die Capiteyn heeft hem gheschelden voor een bronchaert ende ketter / ende met eenen stoock ghesteken / dat hy sonde doen dat hy hem beveelde. Die die Schipper stende / ende ghedwongen wesende / heeft ghesepdt wel / aenghesien dat ghy lieden alle van den galg wilt luysen / het hoist nyt naer een lgf / en zijn daer alsoo met desperaethept op aen ghesepdt / ende was aen de syde van het Eylandt / daer t'allenthalf louter steylen ende hooge Clippen en Steen-roosen zijn / als berghen / soo dat het een grouwel is om af te sien / al waer sommighe menschen stonden / met hoozden / ende aen het ende eneen ghebonden / om alsoo het Volck toe te werpen / dat sy daer die handen aen moesten slaen: maer quamen weynich soo nyt / waren al meest doot / ende in stucken / eer sy aende dal ghenaeckten. Dat Schip alsnu zepls nde / als ghesepdt is / comende dicht by de wal / is den Schipper / dat een out ende bedaecht Man was / groomen by zijne Soon die met hem op het Schip was / ende hebben malcanderen ontlyft / ende den lesten adieu ghesepdt / bevelende den ouden Vader den Soon / dat hy naer hem niet sien en souden / dan alleenlijck pzeteuderen om zijn lijf te bergen: want seyden hy / ghy zijt jonck ende moetsh noch veruighe hoop hebben om het leven te bergen: maer ick my is wepnich ghelegen / die alsus seggende met overvloedighen tranen / als een yeder Vaderlijcke heer / ende kunts liefhen by hem selven mach voorstaeren / soo ist Schip aen de Clippen ghenomen / ende in stucken geslooten / vallende den Vader aen d'een / ende de Soon aen de andere syde / ende een peghelijck heeft ghegeven het eerste dat hem bynde hant quam: maer pooseerden wepnigh: want die Zee was soo onstiel ende ongheestelick / dat sy meest al verdronchen / soo datter van alle het volck / maer veertien oft vijfthien af quamen / ende die nasch dryven en bezeten half schebzhen en nyt hnder leden waer onder was den Soon vande voorseyden Schipper / ende ander vier duppelicken jongers die reste van de Spaengiaerts ende Zee-volck / Capiteyn en Schipper / zijn daer ghebleven / wie en souden zijn haer niet weenen met druckenige spectacle / en dat meer is / dat die principaelste oorsaecke daer vã is / die beestelicheydt ende onbehendicheydt vande Spaengiaerts / als men hier by ghenoech can vaststaen / waer by men can considereren / dat het niet die ander alsoo oock toe ghegaen is / als sy ghenoech bijchelijck voor ons oogen sagh / ende vande over ghebleven verstonden / ghelijck sulcks wel mogen ghenyghen onse mede Hattroten / die haer in de selfde nyt-puttheydt ende miserie vonden: Op d'ander Eylanden en was niet min dit schade als op Tercera: want op het Eylandt San Jorgie bleven twee Schepen; op het Eylandt de Pico twee Schepen; op het Eylandt Graciosa drie Schepen; ende behalven dese / so quamen alomme tam aen de wallen vol stucken gheschoten / soo dat die Zee over al bedeckt was / dat een afgrijsen om sien was. Aen het Eylandt San Michiel bleven vier Schepen; en tusschen Tercera ende San Michiel waren onder drie te grondt ghegaen / dieuen sagh ende hoozden crijten / daer onder niet een mensch af en bergh den / ander liepen te Zeewaert in masseloos ende gants ontstelt / soo dat van de gheheele vloot ende Armade / van 140. Schepen die by den anderen waren: naer 32. oft 33. in Spaengien ende Portugael gaen t'veert zijn / ende die noch met sulcken misere / schade / ende moeyten / datter nopt twee ghelijck in een quamen / dan d'een een / ende mozgen een ander / alle d'ander zijn ghebleven / so op die Eylanden / als in de Zee vergaen / een peghelijck mach considereren die schade ende het verlies datter ghelichtet is / soo dunnen wilde affirmeren dat het meer was / als het verlies van de Armade op Enghelandt / waer by niet merchelijcken ghenoech can verstaen / dat het anders niet en is dan een loutere plage / ende Gods straffe voor de Spaengiaerts / ende mogen niet reecht wel segghen dat het nemen van de revenge, dat is: de wraeche wel te recht op haer ghewzoken wozden / niet door menschen cracht: maer door Gods toe doen ende sterckte / gelijck als sommighe van haer openbaer seyden in Tercera, dat sy niet en ghelooffen oft Godt wilde haer gants verniellen / ende dat hy die Ketters ende Lutheranen voorstondt; ooch seyden dat naer dat sy het doode lijf van de Vice-admirael / Richard Grosnvele ende Zee ghewoppen hadden / dat sy eucheliick ghelooffden / dat ghelijck als den selfden een Dupbels geloof hadde / ende daerom die Dupbels hem ghelieden / dat hy doen terstont is ghesoncken inden afgront van de Zee ende Helle / ende dat hy aldaer heeft verwreckt alle die Dupbels / tot een wzaecke van sijn doot / ende dat die alle dese tooimenten en destructie gedaen hadde onder die Spaengiaerden / om dat sy alleenlijck het Catholijcke ende Roomsche ghelooff voor stonden / dese en dierghelijcken blasphemien lieten sy openbaerlijck uyt hare monden gaen / sonder dat ter penant was die haer in dese openbare laster Gods / ende valsche opinie berispte / dan meest alsulcks toe stonden / en affirmeerden alsoo warachtich moetse wesen. Als een van dese Indiaensche vloten uyt nieu Spaengien seylden / soo bleven daer af meer stonnen en tooment 35. Schepen / die alles in de Zee verbronchen / wesende in compaengie 50. Schepen / soo datter dzieffelen over bleven. Van de vloote van Santo Domingo bleven in het uyt loopen van het Canael van Havana veertien Schepen / waer onder was den Admirael ende Vice-admirael; ende van Terra Firme uyt Indien / quamen twee Schepen met Silver ende Gout gheladen / die de Enghelsehen namen / ende al eer die Armade van Spaengien by de Corro quam / soo hadden die Enghelsehen al over dertwintich Schepen in repsen genomen / soo van Santo Domingo, Indien / Brasilien / etc. ende al naer Enghelant ghestuert / waer by ghenoech bijchelijck is / dat se Godt euchelijck wil plagen / ende haer gantschelijck verblint heeft / soo dat sy't noch niet eens en verstaen / en blijven al even opinialt: maer

Een Spaensch Capiteyn dwingt het Schip van Schepelingen al vlaendt te loopen.

Op hoe haer die luyt Terrera tegen bleven wolck omtrenten te bergen.

De Schipper neemt syn afscheyden syn Soon.

Sy stooten te gaen de Clippen stucken.

Wie en hoe veel datter vã het Schip ge-bleven waren.

Wat d'oorsaecke is dat datter so veel duysent menschen verdrincken ende blijven.

Twee brel-ghen quam hooter te gaen ander een tweede stucken.

Drie Schepen crijchden Terrera te grunde.

Waer de vloot naer-ghen quam.

Een Schepen blijven op Enghelant.

Waer de vloot van de Zee-lanse vergaen is.

De Enghelsen nemen 20. Schepen van de Spaensche Armade.

maer het is verlozen teghens Godt te strijden / ende op menschen vernuft te bouwen: want sijn al fondamenten die op sandt ghetimmert zijn / ende met dit windt ginder heen ghesmeten worden / als wp dagheliicks ghenoech voor onse ooghen sien / ende uit binnen corten tijden herwaerts / merckelijck op veel plaetsen ghebleecken is / een peghelijck mach hem aen zijn selven spieghelen / ende aen ons eyghen Vader-lant exempel nemen / soo dat wp sulcks niemant te wijten en hebben / dan onse eyghen sonden die ons soo verblinden / dat wp alle Gods benefitien ende weldaden vergheren / ende den Satan ende syn jack onberoaghlijk blijven / waer van ons God onse ooghen ende herren wil openen / op dat wp alleenlijck moghen kennen onsen eenighen Hepl ende Salichmaker Christus / die ons allein mach helpen / regieren / ende bewaren / ende onse saken eenen goeden uptganck geven; met dese destructie ende Stadt / is weder achter

Wp segghen dat't schijnt blijcken dat't laeden dat't verlozen Schip.

ghebleven / die ladinghe ende scheptinghe van het verlozen Schip van Malacca in Terrera, so dat wp moesten patientie hebbé / ende verwachten ander oozden ende advijs van syn Majesteyt van Spangien.

Wat sp ende Coninghe voor schepen om de ladinghe te ghijgen.

Die alsus ghepaerde wesende / ende siende die pachters vande Peper / ende die ander Coopliedé / die haer goeden in Terrera hadden / van het verloren Schip van Malacca, ende ooch dat den hoop van de Armade oste eenighe Schepen van des Coninghs wegen / ganss te niet was / hebben ghecontereert aen syn Majesteyt / dat hp haer oozloff wilde ghegheven / om een peghelijck sijn eyghen ende particulier goet te mogen bezeghen op syn eyghen avontuer ende kosten / het welck haer de Coningh doozlanghe bidden ghegunt heeft / mids dat een peghelijck bozgh soude stellen / die selfde goederen te leveren binnen t'Lhpps van Indien te Lisbonen / tot voozseeckeringhe van syn Tollen ende rechten / ende datmen haer alsdan in Terrera het goet souden leveren / met register / etc. Hier op hebben die Pachters van de Peper een Dienstinghe bevracht / om alle het ghene dat haer aengaet van Naghelen / Maten / Bassa oste Muscaten

Hier uyt can men sien dat sp het goet uyt Oostindien schip tot Terceyra laeden.

bloemen / en ander Specerijen / mitsgaders veel ander Coopliedé ghelijck het schip af ghevveerdicht / om alle het goet te halen / behalven die Peper / het welcke so noch van de Coninghinne verworven en koust; dit voorseyde Schip is in Terrera ghearriveert / in't leste van de Maendt Novembet / ende om dat het periculeus was / om dat het in't leste van het jaer was / heben alle naerstichepdt om het Schip te laden; want was nu alder vepligste van de Engelschen / in somma het Schip ghesladen wesende / met het meestendeel van't goet / behalvende Peper / die daer bleef sijn te sepl ghegaen naer Lisbonen / passeerden somwijlige cleyne tormenten / sonder pet te gemoeten / dan dicht bp de Custe thien Hollandtsche Schepen / die met Coren naer Lyorna ende Italien scholden / zijn met Gods hulpe den 2. Januarij Anno 1592. inde Revier van Lisbonen ghearriveert / wesende neghen jaren dat ick daer upt ghescheyden was / al waer bleef mijn dingen afveerdigen / tot dien dat den Julius / ende den den 17. naer Seuval ghetrocht / daer somwijlige Hollandtsche Schepen laghen / waer inne ghegaen sp / ende gheschepden upt Seuval; Den 21. Julius nemende onsen cours na Hollandt / wesende in compagnie twaelf Schepé / liepen ter Zeewaert in / om dat wp contrarie windt hadden; Den 27. vanden selven / hebbende eenen beurgaendé stozm / quamé een ander Schip aen boozt / soo dat wp in hondert perculen waren dat wp te gronde te gaen / en ten schreiben geen spaen / dat wp malhanderen raeckten: maer Godt verlacht / dat wp weder van malganderen quamen / dat ons onmoghelijck schijnt te wesen / soo dat de boogh-spriet van het ander Schip / stiet teghens onse Fock-ra / ende brack sijnen boogh-spriet aen stucken / ende verstoont daer naer viel sijn Foch-mast daer bp over boozt / ende meest die bloot verlaten / desgelijcks een ander van onse compagnie wazden leck / die wederom liep naer die Custe toe / al waer hp het Schip aende strant liep / om het volck te berghen / als wp naemaels verstondé / aldus bleven nach thien Schepen in compagnie.

Verhael van twee Schepen upt Zant ghegaen bleef.

Den eersten Augustus / wesende 50. mijlen te Zeewaert in / om dat ons die windt altoos contrarie was / onsen rechten cours te volgé / sagben dzie wzeemde Schepen: maer bleben weder upt het ghesichte. Den vierden quamen ons weder dzie Schepé ander die bloot / ende vermoerden dat het Visschapers waren / wp liepen naer haer toe / ende schoten sommighe schooten naer haer / waer mede ons verlieten. Den 16. ghedurende noch contrarie windt / ende om dat wp oock de vijfthien Passagiers waren / oogst onse victualie / ende principalijck den dzanck te saelgeren / soo dat wp moesten regel stellen / ende het selfde met mate upt deelen: want waren noch 120. mijlen van Hepsantte Zeewaert / op 46. graden / dat men heet ter halver Zee; Den 18. creghen eenen stozm / waer mede dzie Schepé van onse bloot achter bleven / om dat sp ons niet volghen en mochte; Den 24. wierpen het loot upt ende vonden grout / waer mede groote blijschap in het Schip was: want was den tuganck van her Canael / van Engelandt ende Vlanderijck; Den 27. wesende in't Canael / quamen ons twee Engelsche jachten onder die bloot besien: maer liepé weder naer die Custe van Engelandt toe; Den 28. sagen landt te loef waert / est was Goutsterre ende Dozemupen; Den anderen daeghs liepen voor bp het Eylandt genaemt Wicht / loopende altoos lancx die Custe; Den 30. quamen in de hoosden / alwaer tagh een Coninghs Schip op het anker: maer haelden sijn anckers op / ende liep naer die Custe van Engelandt toe / sonder ons te besoecken / ende wp setté bp d'Geberen vier Mans op het landt / ende creghen terstont daer naer eenen harden windt / waer mede in de noozder Zee liepen / sonder aenstoot van pemant; Den eersten September wesende donckter weder / hadden altoos stozm-weder upt den noozdwesten / soo dat wp geen landt en konsten beckennen: maer op den avondt ghemoeten twee Schepen die van Oosten quamen / die seyden ons het landt verkent te hebben / te weté / Terel / ende behalen ons dat wp haer volghen soulden / waer mede wp het landt ontdeckten / ende was Vlie-landt: maer meendé dat het Terel was / waer om en wilden d'ander Schepen niet volghen / liepender op aen / ende quamen soo dicht bp de wal / dat wp in groot perijchel waren: want beseenden dat wp ons selven bedzoghen hadden / ende sagen de ander Schepen eenen anderen cours naer Terel loopen / ende wp hadden de windt

so scherp

Wp dwijlt ons eygens ongeval / dat wp anderen oock niet straffe.

Wp quamen bp Terel / ende sagen niet aen de plaetse daer bermeent.

Wp waren bp de Custe van Engelandt / ende niet Goodt Tel.

Wp waren bp Dunkerck.

Wp quamen bp Vlie-landt.

Wp wat tijdt daer in Lisbonen quamen.

Wp de Schepen repen na Hollandt.

soo scheep/ ende waren soo seer vervallen/ dat wy qualycken van de leegher wal konsten comen/ ende noch daer en boven creghen eenen subyten ende haestighen storm/ soo dat onsen Fock-mast scheurden/ wesende desghelijcks die groote mast te voren gheraeckt/ waerom gants ghedelibreert waren/ om aldaer op het ancker te rijden/ waer op onsen troost ende hope souden ghestaen hebben: maer God die versacht/ soo dat de wint een weynich ruymde/ ende deden noch so veel met groote moeyten ende sorghe/ dat wy recht ouder den onderganck vande Son Texel in liepen/ sonder Lootsman: want door die harde windt en dorsten niet uyt comen/ in somma sijn binnen ghecomen/ al waer wy met danckseggingh tot God/ ons ancker hebben uyt gheworpen: Des smorghens wesende den tweeden September/ willende onsen Constapel het geschut ontladen ende schoon maecken/ om voor die Stadt van blijschap te schieten/ so is het vier inde Lepel met cruyt ghecomen/ in het laden/ ende heeft hem die rechter handt gheheel afghesprongen/ ende op veel plaetsen van het lijf verbrant/ waer mede onse blijschap weder vermindert/ ende gants getempert wert.

Sy loopen sonder Loots-man in Texel.

Den derden van den selfde/ sy gecomē binnen die Stadt van Enchuysen/ alwaer ick hebbe gevonden Moeder/ Broeder/ ende Suster in goeder ghesondtheyt wesende derthien jaren min derde half maent/ dat ick daer van baen ghescheyden was/ waer mede sy gelooft ende ghebenedijt die Heere ende almachtighe Godt/ door sijnen Sone Jesum Christum/ wien alleen is die eracht/ eere/ ende heerlijckheydt/ inder eeuwicheyt/

AMEN.

Jan Huyghe comt en Enchuysen.

EYNDE.

REYSGHESCHRIFT

Van de Navigatien der Portugaloysers in Orienten/ inhoudende de Zeevaert/ soo van Portugael naer Oost Indien/ als van Oost Indien weder naer Portugael: Insghelijcx van Portugaels Indien/ nae Malacca, China, Iapan, d'Eylandē van Iava ende Sunda, so in't heen varen/ als in't wederkeeren: Item van China nae Spaenschs Indien/ ende wederom van daer nae China; Als oock van de gantsche Custen van Brasilien/ ende alle die Havens van dien: Item van't vaste landt ende die voor Eylanden (Las Antilas genaemt) van Spaenschs Indien/ met noch de Navigatie vande Cabo de Lopo Gonsalues, naer Angola toe/ aen de Custe van Æthiopien: Mitsgaders alle die Coursē/ Havens/ Eylanden/ diepten ende ondiepten/ fandē drooghten/ Riffen ende Clippen/ met die gelegentheyt ende streckinghe van dien. Desghelijcks die tijden vanden jare dat de winden wayen/ met die warachtighe teeckenen ende kennisse van de tijden/ ende het weer/ wateren/ ende stroomen/ op alle die Orientaelsche Custen ende Havens/ ghelijck sulcks alles gheobserveert ende aengheteyckent is/ van de Piloten ende s'Coninghs Stuer-luyden/ door de ghestadighe Navigatie/ ende experientie byde selfde ghedaen ende bevonden.

Alles seer ghetrouvvelijcken met grooter neersticheyt ende correctie by een vergadert, ende uyt die Portugaloysche ende Spaensche in onse ghemeene Nederlansche Tale ghetranslateert ende overghesct.

Door IAN HVYGHEN van LINSCHOTEN.

t'AMSTELREDAM,

By Cornelis Claesz. op't water/ in't Schrijf-boeck/ by de oude Brugghe. Anno 1604.

AENDEN HOOGH-GEBOREN VORST ENDE HEERE MAVRITZ GHEBOREN PRINCE VAN ORANGIEN GRAVE VAN Nassau, Catzenellebogh, &c. Marquis vander Veere, ende Vlissingen, &c. Gouverneur eñ Capiteyn Generael van Gelderlandt, Hollant, Zeelant, West-vriesslant, Zutphen, Vtrecht, ende OVer-yssel: Admiracl Generael vander Zee deser Nederlanden. Ende aende Ernt-festen, eersamen, Hoogh-gheleerden, Wisen, ende voorsienighe Heeren, de Gecommitteerde Raden vande Admiraliteyt in Hollandt, Zeelandt, ende West-vriesslandt.

HOe wel dat onder alle oeffeningen daer de menschen haer meest mede genieren, de Landt-winninge de alderoutste, voornaemste, ende heerlickste altoos geacht is geweest, nochtans so dunckt myn (onder verbeteringe) dat de Zeevaert sonder wichtige reden, daer mede wel mach vergeleken, ende in gelijcke Weerden gehouden werden, sonderlinghe soo wy op de gelegentheyt der landen maer yet willen letten, het is wel waer dat door de Landtwinninge des aertrijcx, vetticheyt moet uytgetrocken, ende alle noordtrufte der menschen ghewonnen werden: maer door dien dat een landt (als den Poet seyt) niet alle dinc voortbrenght, ende seer weynich ofte geen soo vruchtbaer ghevonden werden, die haer van alles ter maten soo besorghen mogen, of haer ontbreeckt soo veel aen't een, als aen't ander overschiet; derhalvē soo heeft de noot geradē, elders onderstant des noodtrufts te soeckē het welcke kennelijck is dat noch overvloedigher, noch tot minder costen gheschieden can, dan door behulpsaemheyt van Schepen, principalijck daer toe helpende de bequaemheyt van de Havenen ende Zee, welcke onghetwijfelt haer verrste ende wijtste verstreckt, ende gemercckt dat des eene behoefticheyt uyt des anderen overvloet moet vervult werden, ten waer dat door de scheepvaert tot zijn weerde ghebracht werde, dat een lantschappe in menichte overschiet, soo souden, ofte veel landen ongebout blijven, ofte den Bou-man des arbeyts ten laesten verdrietē, waer aen't gemeene welvarē so veel gelegen is, als inde noot ontset te werden; Ick bekenne hier jeghens wel, dat de bouwerye mit ghevaerlickheyts ende perijckels onderworpen is dan dat verbetert de Scheepvaert met menichte ende verscheydenheyt van waren, ende is allesins blijckelijck datse niet alleen inbrenght ruymte ende welvaert: maer oock de macht om een Stadt teghen gewelt te verdedighen: Die seer vermaerde rijckdommen ende prachtder Coninghen van Ægipten, zijn principalijcken uyter Zee gehaelt: Der Athenienser macht bestont principalijcken in haer Schepen; Eñ wat heeft de Venetianen tot het jegenwoordich ghewelt ende heerlijcheyt gebracht, dan dat van Visschers geworden Schippers, ende allenexkens verder trachtende, Traeien, Syerien, ende Ægipten, als met een beuggeaen haer oever hebben gebracht? Ende wy (des Godt ghelooft zy) hebben ons oock diens niet te ontdancken, siende merckelijck de welstant onses lieve Vaders-landts, daer door veel verbetert ende verstijft te zijn; Blijft niet te min de Lantwinninghe onvermindert haer oude heerlijckheyt en weerde, alleen is van ons soo veel gheseyt, om te bewijsen dat uyt een heerlijck ghemoet oock ghedreven werden, ende nutbare ingheseetenen zijn, die haer tot dienste van haer Vaders-landt, ofte des getrouwe Coopmans ter Zee generen, onder welcke der onseren moet, trouwe, ende geraddicheyt, mach by anderen oock met recht wel ghepresen werden, ende om daer benevens loopender wyse te bedencken geven, wat handel ende voordeel te verwachten staet, tot verbeteringhe vande ghemeene welvaert, uyt het heerlijck voornemen van uwe F. G. om t'ondersoecken de twijfelachtige enghte tusschen de Schitische ende Tartarische Zee, t'welcke tegen meenige van veele soo geluckelijck volbracht, als wijsselijck voor ghestaghen ende begonst, ons alreede heeft opghedaen een gerade ende wel handelbare vaerte, tot aen de uyterste ende rijckste palen van Asien, ende der Eylanden Oceani, gelijck wy op onse wedercomste voor uwer F. G. door onderstant des Eerentfesten ende hoogh-gheleerden Heere D. Francoys Maelson, Raet van State neffes uwer Excel. verhopen in trouwen waerheyt gherapporteert ende vertoont te hebben, ende eer langhe metter daet te sullen ervinden, end uyt ghevvisse ervarentheyt onder uwe Princelijcke ende heerlijcke name, voor

alle

alle de werelt te doen blijcken; Voor nu beraden zijnde, om mijn schuldige danckbaerheyt te bewijsen ende t'nieuwe werck voorstandt te beraden, in druck te voorderen, het jeghenwoordigh REYS-GHESCHRIFT vande Portugaloysers, Navigatien van alle de contreyen van Orienten, ende meer andere, Bidde onderdanelijck V. F. G. ende uwe E. willen haer dat, middeler tijt laten een onderpant zijn van, mijn gantswilligen dienst ende genegentheyt, gelijck ick my oock anders niet laet, noch oyt heb gelaten voorstaen, dan dattet insonderheyt behoorde uwe F. G. ende E. eygentlick toegheschreven en opgedragen te worden, so yet daer in zy, dat eenigen tot vermakelijckheyt, of anderen tot ondersichtinge souden mogen streckē, als onder der selver dienst ende eerlicke besoldinge eerst voor den dach gebracht, so vant ic oock niet vrien een beschrijvinge vande Zeevaert behoorlicker mocht toegedocht werden, dan den ghenen die by haer selfs diens vvetenschap ende oordeel hebben, ende wetteliicken bestelt zijn, om de voorderinge ende de veylicheydt van dien te beforghen, alst vvel gebleken is, dat in haer ghetrouvven dienst een grooten deel des gemeene welvaerts berustende is, Ick bekenne geerne t'selve te geringe te zijn, om soo heerlicke ende uyt-muntende name voor te wendē, dan vertrouwe my wat aen const ende ejerlickheyt ontbreeckt inde welcke ick niet geoeffent en ben, dat t'selve bevonden sal vverden met gevvisse ervarentheyts aenwysinghe verbetert te zijn, mogende in goeder gevvilheyt versekeren niet daer by gevoecht te hebben, dan dat ick selfs bevonden hebbe, ende van veel ende verscheyden der cloeckste Stuer-luyden in Oost Indien, ende elders, wel ende wisselijck onderricht ben vvaer te zijn, vvaer mede mijn seer onderdanichlijck ghebiedende; Bidde gants hertelijcke den oppersten Coninck, V. F. G. Princelijcke gemoet, heerlijcke voorslagen, ende entreprinsen, ende Vaderlijcke sorchvuldicheyt; Mitsgaders V. E. getrouwen arbeyt, ende menichvuldighe moeyten te begh'nadigen, ende stueren tot grootmakinghe suns heyligheen naems ende tot vvelstant van onsen lieven Vaderlandt, t'Enckhuysen, &c.

V. F. G. ende E.

onderdanighen Dienaer

Ian Huyghen Van Linschoten
van Haerlem.

AD IO.

AD IO. HVG. LINSCOTIVM IN DETECTIONEM FRETI ARCTICI *VAIGATS* BARBARIS, AB EO NASSOVIS NVNCVPATI.

HActenus assiduo geminæ sub flatibus vrsæ
AEquora credidimus stricta stetisse gelû.
Detegis errorem pelagi provectus in altum
Algida campestris per freta Tartariæ.
Quæ descripta tibi radio haud fallace, recludunt
Ad famosa patens ostia Gangis iter.
Vt mihi nec servens post hac Hyperionis astrum
Mec Lybiæ ad fines vis metuenda Nothi.
Terreat aut quemquam glacies, ne divitis agri
Cerula decurrens æquora portet opes.
Nocte per æstivos quæ nec fax aurea menses
Deserit cõis æquora juncta vadis.
Macte, Magellani voto par, nec minor ausu
Gloria virtutis propria utrique sua est.
At tibi Nassovi donec freta navita scindet
Conjunctum tanto cum duce nomen erit.
Nos reduci edomitum frigus gratamur & æstum
Torrida quo squalet, Zona sub axe riget.

Sapere aude.

AD LECTOREM DE NOVA VERSVS ARCTICVM INVENTA NAVIGATIONE, PER D. IOHANNEM HVGONEM A LINSCOTEN.

ANtipodum regna ampla viris incognita priscis,
Cognita nunc cuius arte requiris? Habe.
Est Batavos inter Iuvenis lectis simus, alter
Vcalegon, Ianus *nomine, Ianus ope.*
Nam velut Ausoniam Ianus *cognomine bifrons,*
Linschotus *petijt sic patriam Antipodum:*
Per sala, perque solum, sylvas per, & arua pererrans
Nec metuens famem, frigora, tela, situm,
Nobis quo possit mores ostendere gentis
Cuius non ullis cognita fama prius.
Ergo Linschoto *Iustas per sæcula laudes,*
Perpetuum & nomen fata dedere. VALE.

D. H. B.

Op de Noordtsche ontdeckinghe van Ian Huyghen van Linschoten.

SONNET.

DErwapenen roem in heerlijcke vertoone
Heeft langh ghevoert de Spaensche Soldaet/
Stout in't ghemoet / dringhend' aen/snel van raet/
En ghewordenen dwanck van Europa schoone/
Was tot een schrick de Barbarische Croone
Als d' Hollander uyt noot heeft aenghevaet.
t'Swaert inde vuyst om te vryen zijn staet
Liet hem niet langh' zijn eyghen daet te loone:
En bont vrees met vrees/des roept Vive Oraengien
t'Martiaelsch' herc/eere van Alemaengien,
t'Lof van't opdoen der onbeseylde Beken
En rijcken veer gheplant was noch by Spaengien:
Maer Linschoten toen heeft haer af ghestreken
Den ranck: des blijft by Magellaen gheleken.

Schaemt u niet te beteren.

Ander SONNET tot de selve.

WAer ser ghy nu u cours? met yvers lust bevanghen,
Doot't woedende ghedruys darmen vallend' siet rijsen?
En doen u niet, vermenght Ys, Haghel, Sneeu, eens grijsen?
Oft hebt gh' om te sien t'begin des Noordts verlanghen?
Maer neen, de groote raet *Neptuni* heeft ghehanghen
De triumphelijcke crans die met seer groote prijsen
Sal ghejont worden dien, die cloeckelijck can bewijsen
Te zijn een werelt nieu, ontdeckt door nieuwe ganghen.
Palinurus, Typhis, Peter die van *Medynen*,
Neptuni Waghenaer, noch *Magelanes* cloeck
Noch dien, die oock in't ront, *Tethim* sloot doort't versoeck,
Maer *Linschooten* u, die voorsichtich deet verschijnen
Het onghebaende pat, daer de *Tabin* den hoeck
Daegh'lijcks van den *Tartar* doet meeren en verdwijnen.

t'S'treckt al tot een,
H. Compostel.

Aen Ian Huyghen van Linschoten, op't ondervinden ende vernemen van Vaygats.

SONNET.

SOo langh als sal de wijt-vlieghende fame
uytroepen snel over water en velt
t'Nassausche bloet voor een cloeck strijtbaer Helt
Voortdringhende vroom en van zeden bequame/
Wiens d'hooghe stam van Orangien met schame
Linschoten sal u lof worden ghemelt
Die ons den ganck onder t'Beyrckens ghewelt
Ontdeckt en stelt een onsterflijcke name/
Des sal eer langh Spaengien hooren met rauwe
Dat een plomp Volck door de Straet van Nassouwe
Eermael Vaygats met uytghestreckte seylen
Ghedronghen spoort al door de Cathaysche baren
Sonder verlet/ nae de soet-reucke waren
Om Ganges voort u stranden te bepeylen.

Schaemt u niet te beteren.

Aen

Aen mijn Heeren/ mijn Heeren de Superintendente Raden vande Admiraliteyten in Hollant/ Zeelant/ ende West-vrieslandt/ tot lof vanden Aucteur.

ODE

O Wonderlijck bestaen! o stoutheyt onghehoort!
O ghevaerlijcke reys! o onbuygh'lijcke moeden
Der vrome Bataviers/ die borst'lend' voort en voort
Hebt door coud'/ Mist/ Ys/ sneeu/ en Neptuns strenghe vloeden:
(Jae teghens t'groot ghehuyl van Boreas gheblaes
Dat de Zee wit beschuymt doet om de Clippen branden
Dies dan schrickelijck ghehoort wert Scylas groot gheraes)
Ghespuert om tot ons nut t'ontdecken nieuwe stranden.
Want doen u Leeus ghemoet gheruckt had uyt den vuyst
Martis bloedighe Swaert/ vande trotse Spaengiaerden:
Die met Heyrcrachten groot (van menich/ menich duyst
Voetvolcks/ en ooc niet min van swaer' en lichte Peerden.)
Trachten om u vrijheyt te werpen in het zandt
En haer bloedigh ghemoet toonden met veel wreetheden:
(Ghelijck zy de'en en doen in't Gout-barende landt)
Verdelghend' met strafheyt u sterck' en schoone Steden.
En doen onsen Hector met Crijchs-list en ghewelt
Had haer beschanste cracht voor Koeverdden verdreven/
Wrekende soo de doot als een vroom-dadich Helt
Van d'Oraensch' Vorst sijn Vaer/ moordigh berooft van't leven:
Heeft u voordachte raet o Vaer-landts Vader wijs/
Nae onghehoorde vaert oock Crijch-schepen doen trecken
Op dat wy (als het swaert) haer afruckten den prijs
Die zy hebben verdient met nieuw' landen t'ontdecken.
En zijnd' verwitticht van ons Huyghens vroom ghemoet
Dat van zijn jonckheyt af de werelt ginck doorsoecken/
Van daer't vlammigh ghespañ rijst uyt de bracke vloet
Tot daer het weder daelt in Tethijs vochte hoecken,
Hebt hem onder de vloot als een Commis ghevoecht
Om dat zijn versochtheyt haer cours soude beleyden:
(Want hy het vochte Velt Neptunis heeft beploecht
Siende van't Indisch' Volck al de verscheydentheyden.)
Ghelijck een Kiecken-dief die al swevende jaecht
Gaet tusschen Aerd' en Lucht d'ooch-rijcke fame vliegen
Onbegrijpelijck snel in't spreken onversaecht/
Nae-segghend' dat waer is/ en oock t'gheen datmen lieghen
Dese toe-rustingh' heeft zy niet soo haest ghehoort
Of haer held're Trompet blaest sulcks door s'werels wijcken/
Dit comt als t'moede Hert swoeghende snellijck voort
In't Aerd' omcleppend' Hof/ en inde ooren strijcken
Vande Grijshaerde Vaer/ die heeft straffelijck ghfronst
t'Ghebor stelde Voorhoofd/ verheffend' de Wijnbreuwen/
En splackend' d'ooghen op./ heeft vol gramschaps begonst
Met een luyd heesche keel seer ijselijck te schreuwen.
Wel/ wat stoutheyt is dit: sal ons dit botte Volck
Inde bevrosen hoeck oock beginnen te quellen?
Doet u Hiel vleughels aen ghy Goden trouste Tolck

Wilt tot Discordia, en Hyems u versnellen:
De Wolck-verdrijvende Boreas niet vergeet/
(Als houwend' d'eerste plaets van d'Yscoude Kadetten)
Op dat sijn strenghe cracht t'onsen dienst zy ghereet/
En dat samender hant wy dese tocht beletten.
Seght dat de Bataviers met stoutmoedighe cracht
Pooghen om door Waygat een nieuwe vaert te stichten/
Soo dat ons heerlijckheyt sal tot niet zijn ghebracht/
En t'ghevleughelt hout sal ons rijck steets bevichten.
Tot weerstant doe elck t'best/ d'een met stormende wint/
D'ander met Ys en Sneeu Mist/ en herd' Haghle steenen/
t'Fenijn zy niet ghespaert dat d'Eendrachts bant ontbint/
Ick sal t'gheschubde Heyr oock brenghen op de beenen.
Hy had naulijcx volseyt Mayæ Soon maeckt hem ree/
Met de ghewieckte Hoet gaet hy t'wys hooft vercieren/
t'Mantelken slaet hy om/ neemt de Slanghroede mee/
Die seer vast slapen doet menschen en wreede dieren.
Met een spoedighe vlucht kappende slach op slach
Gaet hy de soete Lucht op ende neer doorboren/
Tot dat hy t'coud' Yslandt onder sijn voeten sach/
Waer Pluto in Hecla de zielen schijnt te smoren.
En soo men d'Arent siet om Reyghers te bespien
Met een doorsichtich oogh om Strimons kanten sweven/
Welck hebbend' int ghesicht gaet snellijck neder vlien:
Soo comt die snelle Post op den Bergh neer ghedreven.
Wiens onbetreden spits/ doordringht de koude Lucht/
Zijnde t'heel jaer rontsom met Meel wit stof bevanghen/
Des wints twistich ghedwarl vol vervaerlijcx gheruchte/
Ruyscht hier in plaets van der Syrenen soete sanghen.
Hier woont d'huyvrigh Hyems op wiens knorrigh aenschijn
Rollen met groot ghedruys die dwarlinghen met hoopen/
t'Benst' hayt rinckelt van teuck'len t'allen termijn/
En sijn rugh-deckent Vlies hangt vol seer groote droopen.
Als ghewill'ghe Dienaers staen om sijn troon int ront/
Haghel/ Vorst/ Nevel/ Sneeu/ Rijm/ Hysel/ vochte reghen/
De Clip-schudd' Aquilo met d'uytpuylende mont/
Bereyt om Zee en Lucht tot stormen te beweghen.
De Roos-wanghd' Aurora had s'Hemels poort ontdaen/
En d'al doorsiende Son ginck sijn claerheyt vertoonen/
Doen dees vlieghende Bood zijn reden dus vingh aen:
O Hyems door wiens cracht beven die noordtwaerts woonen.
Die Rudsen beven doet/ en rooft des Velts schoonheyt/
Die met een ysich toom breydelt Zee en Revieren/
En die Heuvel en dal met coude Sneeu verspreyt:
Aquilo ghy die doet de Lucht heen en weer swieren.
En de woest' Oceâen schuyft aent ghesternde vaut/
Wilt t'samen u ghewelt (bidt d'Omhelser der Aerden)
Tot sijn bystant ontdoen/ op dat werden benaut
De plompe Bataviers/ die moedichlijck aenvaerden.
Sijn vocht' rijcx waerdicheyt een groot afbreuck te doen
Om het Chinasche rijck by Noorden te ontdecken/
Vriest/ Haghelt/ Sneeut/ en wayt/ wilt u nae Waygat spoen
Om haer strijtbare macht onder t'Water te trecken.
Hy volseyd' en vloogh nae de tweedracht/ en met spoet/
Sendens haer wree Dienaers verdubb'lend' hare machten

Die vlieghen

Die vlieghen spoedigh heen om met een straffe moet
En eendrachtighe cracht op de Schepen te wachten.
Niet langh d'Atlandtsche Bood daelt in't donck're Spelonck
Daer in twist en gheraes de menschen hen verblyen/
En t'schrickelijck gheswerm seer onmanierlijck clonck
Verweckt door vrees van vred' en lust tot twistigh stryen.
Hier sat Discordia duysent-cleurigh ghecleet
Wiens gheschäckierde rock los was en opghebonden/
En t'bonte ghekruyft hayr hier droogh en daer besweet
Vloogh inde Lucht d'een los/en d'ander vlecht bewonden.
d'Handen waren ghevult met menich snoot Libel
Met menigherley' vraegh' /glosen/raden/en keuren
Voor haer/achter/ ter zijd' maeckten seer groot gherel
Schrijvers sonder ghetal / Voorspraken/ Procureuren.
Zy was hert'lijck bedroeft door dien dat's uyt den raet
Met t'eendrachtich ghemoet der staten was ghedreven/
Dies knaeghd' zy't nydigh Hert soeckend' met listen quaet
Dees vast gheveste knoop door twist weder t'ontweven.
Maer d'eeuwighe Wijsheyt die in d'Eendracht verheucht
Had door zijn dond'rend' woort haer sulcks te doen verboden/
Soo dat dees herten-bant te vaster wert gheveucht
Hoe zy met twisten meer d'Eendracht soeckt uyt te roden.
Mercurius haer siend' heeft grammelijck gheseyt
Staet op ghy oude Teefen vervoecht u seer spoedich
Sy die't coude Waygat na trachten / en verspreyt
Daer strax byde Stierluy strijt ende twist verwoedigh.
Op dat indrinkend' al een waen-wetend' gheschil
Door schoon schijnende raet t'samen werden bedroghen/
t'Is in u macht te doen Neptuni hooghste wil
Zijn last zijnde volbracht is weer opwaerts ghevloghen.
De nijdighe Tweedracht had dees Zee-Gods ghebodt
Soo haestigh niet ghehoort of blylijck gincks' haer richten/
Grijppend' een quastigh hout inde handt/siet de Grot
Tredend ras nae de vloot sonder van gaen te swichten.
Vercoos zy de ghedaent' van een Cosmographist
En onder de Stierluy vol cout vergifts ghecomen/
Heeft secretelijck d'een teghen d'ander ghehist
Door valsche inbeeldingh' van noyt ghehoorde stroomen
Onderclookend' d'een voor d'ander nae't swert fenijn
Gaet Slaughende door't Hert/ Nieren/en ooghen loopen/
Dat wint allenghskens Velt / en vult d'herten met pijn
Terwijl t'radde Boots-volck na wint en weder hopen.
Soo haest dan Auster blaest winden zy d'Anckers op
En de heesche Stierman die roept een jonghman boven/
Die velt spoedigh de Fock/ t'Mers-seyl hijstmen in top/
Het Roer sweeft heen en weer/en t'Schip wert voort gheschoven.
De ghevleughelde wint drijft haer ras eens loefs voort
(Als een gheveerde strael die snellijck comt ghevloghen)
Onse Scheep-rijck Hollandt schijnt inde vloet ghesmoort
Dies zy Water ende Lucht alleen crijghen voor ooghen.
De Strijt-baer' Enghelsman/en Crijch-soeckende Schot
Werden uyt het ghesicht veer aen't backboord ghelaten
Aen't stuyrboord siens' alleen de Noorman slecht en bot
En hoe tot d'Hemel hoogh strecken zijn woeste straten.
Zy verlaten d'uytsiers/Berghen/Stadt/Beresont

Wisthoins

Witholm/Grijp/Momendael/Traen-oogh/en t'Eylandt Ruste
De woeste Muskestroom (die slorpend' welt in't ront)
Lofvoet/Westrol/Arnou/en de Clip-rijcke Custe.
Van Vinmarck en Giarm/daer nae soo buyghen zy
Om de coude Norde-caep/richtend' het cromme steven
Nae Caep de Candenos, trachtend' met herten vly
De onbevaren Straet spoedich te zijn beneven.
Op d'Olympissche top sadt d'alder-frayste hoop
Met grooter heerlijckheyt van de machtighe Goden/
Die met gheneucht aensien der Schepen snelle loop
Gaende met soet ghedruys over d'Oceâen schoden.
De Nereïden oock maeckten met vrolijckheyt
Een wel gevlochten dans opte Azure baren/
Zijnde (t'aem ringhs ghewijs) om't vlieghend' hout ghespreyt/
Terwijl d'oude Neptun' zijn crachten deed' vergaren.
Gevelend' dat Triton soud' spanuen int gareel
Vande blaeu-verfde Koets snel-swemmende Dolphijn
Die hy dan moedichlijck leydt met het schubbich seel
Doende zijn Majesteyt op't vochte Velt verschijnen.
Als inde morghenstont met veel kleuren ghetiert
De dagh-brenghende Bood haer Paerden doet aensporen/
Soo triumphlijck hy zijn Waghen door't water stiert
Met de vorck inde vuyst: om de vloot te versmooren.
Ghelijck de golven des Zees die aende dore strant
Door Zephirs soet gheblaes allenghskens zijn gheschoven/
Maken een sacht ghedruys datmen van hant te hant
Door s'windts wassende cracht hoort meer en meer vergroven.
Soo hoortmen terwijl oock een murmurigh ghelupt
Onder al de Stierluy beginnende te twisten
Om de cours daer haer reys door soud' werden gheupt
Meerende voort en voort door Tweedrachts arghelisten.
d'Een riep ons cours behoort Noordwaerts te zijn ghereecht
Het Zuyd'lijcker riep d'aer moeten t'steven wenden/
Dees koos een ander padt/ die wilde sulck ghevecht
Sonder wat anders voor te slaen niet laten enden.
Sulcks dat nae groot gheroep zy op.t laest twee en twee
Om t'ontdecken/de vaert gaen cloeckelijck beginnen/
Richtende sonderlingh (met op.ghehijste Ree)
Hun cours om t'haerder eer die reys eerst te ghewinnen.
Maer Huyghen tot ghedacht van dit haperigh ghekijf
Den Caep ghelaten naem van Twisthoeck, ginck voort rennen
Door de schuymighe Zee vord'rend' met cloeck bedrijf
Zijn reyse naer VVaygats. Dit siend 'Hyems gaet sennen/
Een verduyst'rende Mist die hun soo dicht bedeckt
Als somwijl t'modd'righ' slijck t'claer water der Revieren.
Of soo de douck're nacht sijn swerte vlecken streckt
Over de Waghen glantz die Phaëton woud stieren/
Jae dat Lincei oogh' niet soud' hebben gheschout
Dese Scheeps lenghte verr': en om d'ancre te vermeeren
Met klat'rende gheslagh stort Haghel menich vout
Voorboden van een storm en schrickelijck onweeren.
Ghelijck t'Noordwest gheblaes somwijl crachtelijck schut
De Dodonissche Eyck/doende d'Eyckels met hoopen
Storten op Gras/ op Aerd'/op Loof/op Beest/op Hutt'/
Sulcks dat haer snelle val met mogh'lijck is t'ontloopen:

Soo valt

Soo valt met groot ghebaer dit vochte Cristalijn
Op't verdect/op Roebrugh/op't hooft/op voet/en handen
Slaende t'moedigh Goots-volck met smertelijcke pijn
Die loopen vlijtich schuyl/verlatend' des Scheeps banden:
Maer mette cleenste wenck comens' onbeschromt weer
Trecken met groote cracht aen de swert picte touwen/
Verachtende t'ghebruys des waters/ en t'ghebeer
Van t'clappende ghesteent' dat hun herd'/ comt bedouwen.
Ghy onbeschaemden hoop/ nu zijdy vast in't strick
(Riep de dolle Neptun') ghy sult my niet ontstueren
Ick versuloor u alt'saem binnen een ooghenblijck
Doend' u dese stoutheyt met lijf en goet besueren.
Doen stiet hy sijn Drie-tand met een verbolghen cracht
In de woest' Oceaen om t'neerst' boven te roeren/
Die heeft hy met ghedruys driemael weer op ghebracht
En so veel reysen oock tot aen de gront gaen voeren.
Stracx were de Zee beschuymt/en het varighe Sout
Door Boreas gheblaes aenden Hemel gheschoven
Dat valt stopelinghs neer overt bevende haut
Makend' dat al t'Bots-volck in't water staet bedoven.
Een droeve swerte Lucht wert rontom uytghestreckt
Berovend' hun van't licht / men gaet het Seyl inhalen/
Slaende teghen de Mast/elck roept/elck crijt/elck treckt/
Om dat seer spoedelijck binnen t'Boord te doen dalen.
De fluytingh van't ghetou/ de ruysschingh van de wint/
t'Murmureren des Zees/de luyde Donderslaghen/
Maken schrickigh gherucht/d'een maeckt los/d'ander bint/
t'Scheen of Zee / Wint / en Lucht/over hoop te Veld' laghen.
Boreas drijft voor hem een luyd-loeyende hoop
Van Golven peerssigh wit: de Wolcken gaen vermeeren
De Zee met soete Zeen: die doet met snelle loop
Een soute regheningh weder ten Hemel keeren.
Nu schijnt de heele Lucht los te vallen in Zee
Dan schijnt de Zee weerom tot aen d'Hemel te dringhen/
De winden zijn alt'saem teghens t'Schip dat seer dree
(Als een hipp-lende Bal) op ende neer moet springhen.
Nu hanght het op een Golf van daer't Volck dunckt te sien
t'Diepste vanden afgront / dan schijnt ghy weer te rijsen
Tot aende sternde vaut/ Dus moet gh' op en neer vlien
Om dat sijn gramme moet Neptun' recht soud' bewijsen.
Maer u onversaecht hert / en stantvastigh ghemoet
O wijt-versochte Huygh'! gaet zijn ghebaer verachten/
Poghend' altijt voort voort/en door beleydingh' vroet
t'Behijselde Waygats gheluckigh te betrachten.
Hier teghens stelt hem weer Hyems met Ys en snee
Dat besprenght u seer dicht en keert t'Zee spouwend' steven
Bruyst/breeckt/barst voor de boech/ schuyft t'een op t'ander mee
En wert met groot ghekraeck rontsom u Schip ghedreven.
Dat klooft allengskens door't bar-barstende ghebaer
Morselende met cracht de hert ghebacken stucken/
Dat knarst met heesch ghelupt/en parst teghen malcaer
Schijnend' oft zy het Schip aen sleters souden rucken.
Neptunus sent hier toe noch een seer grouwelijck dier
Klimmend' op't driftigh Ys met onbrekelijcke tanden/
Huylend' seer vreeselijck toont een ghesicht als vier.

En schijnt schier te versmaen de Rues met hondert handen.
Doch blyft ghy onverschrickt/en t'Volck stelt hun ter weer
Varend' onbevreest heen/houwen met scherpe bijlen
Op de verstaelde Huyt/die springhen op van't leer
Als of de slagh gheschiet was op Diamants stijlen.
t'Moet nochtans wijcken oock/met al't Neptuns ghespuys
En Hyems felle cracht/coud' Ys/en groote reghen/
Oock t'fluytende gheraes van Boreas ghedruys
Die u met groot ghewelt dacht vande Zee te veghen.
O vrome Batabiers! Ey! wat sal schricken doch
V onversaecht ghemoet nu niet en kan beletten
V stout en cloeck bestaen/ dit rasen/ noch t'bedroch
Dat de snoode Tweedracht looslijck had gaen uytsetten?
Want nae al dit ghevaer crijght ghy vreuchdich aen boort
De langh-ghewenschte Straet/gaende hier door laveren
Tot inden Oceâen, van daermen spoedich voort
Met de Chinasche schat ons rijckdom sal vermeeren.
Dit onbetreden padt hebt ghy moedich betre'en
Tot nutticheyt van ons met arbeyt onverdroten:
Waer toe u nootlijck diend' het cloeck-sinnigh bele'en
En d'ervarentheyt van Ian Huyghen van Linschoten.
Dies vliecht door dese tocht en seer loflijcke daet/
O Linschoten! u naem van de Zuyd'-Pool/tot d'ander
Daer't Bayrken sijnen poot nimmer in't water slaet:
En verr' voorby d'Outaers vande groot' Alexander.
Sulcks dat noch Bacchi reys'/ noch d'ontelijcke stien
By Herculem ghestelt op de Spaensche Zee-stranden/
Noch die Gamaes cloeckheyt door seer neerstich bespien
Sett' in't Cal'coutsche rijck van d'Oost Indissche Landen:
Noch't omseylen van Draeck (wel waert eeuwighe prijs)
Noch t'stout bestaen/ waer door t'rijcke Vlies wert vercreghen/
Noch t'gheen d'Itaecsche Vorst/ verstandich/ cloeck/en wijs/
Deed' met sijn snelle vloot op s'Midlandts vochte weghen.
Niet te ghelijcken zijn by dees sorgh'lijcke tocht
En d'eeuwighe Tropheen die ghy hier hebt doen stellen/
Tot teeckens dat u reys' gheluckigh is volbrocht
In spijt van alle t'gunt dat u sochte te quellen:
Want wat heeft hun ghekrenckt dan een golvighe Zee
Verweckt door het gheblaes vande ruysschende winden?
Maer u queld' strackelijck Haghel/ Ys/ Mist en Snee/
Reghen/Rijm/groote wint/die Naptuns toorn ginck senden
Door wat waerdich gheschenck mach dan werden beloont
Dit perijckel en vrees van u moedigh gheleden
Met onverschrickt ghemoet/kan't ghenoech zijn becroont
Door't seer-gheachte Gout aen duyst stucken ghesneden?
O neen: Dies heeft de faem met een eewigh ghelupt
V seer lofflicke naem in elcks ooren gheschoten/
Soo dat landt/sandt/en strant ghestadich roepen uyt
Lof/prijs/en eer/ zy u Ian Huyghen van Linschoten.

In Amor' Perseverando.

C. Taemss.

Sommighe Derouten ofte Coursen vande Navigatie ende vaert/ so van Portugael naer Indien/ als van Indien weder nae Portugael: Desghelijcks van Indien naer Malacca, China, Japon, d'Eplanden van Iava ende Sunda, soo uyt ghinys varen/als tot wederom keerens/eñ van China nā Spaensch Indien/ eñ wederom van daer na China, als oock vande gantsche Custe van Bzasilien/ ende alle die Havens van dien. Item/ van't vaste landt/ ende die voor Eplanden (Las Antillas genaemt) van Spaensch Indien/ met noch de Navigatie van de C. de Lopo Gonsalues, naer Angola toe/ aende Custe van Ethiopien: midtsgaders alle de Coursen/ Havens/ Eplanden/ Hoogh ten/ Kusten/ Clippen/ Zanden/ Ondiepten eñ Diepten/ met die ghelegentheyt eñ strecklinge van dien: Insgelijcks die tijden vanden Jare dat die Winden waepen/ met die waerachtighe teyckenen eñ kennisse vande tijden en het weder/ wateren eñ stroomen op alle die Oriental sche Custen ende Havens/ gelijck als sulcks alles ghecappomteert eñ aenghetevkent is vande Piloten eñ sCommighs Stuerluyden/ met die dagelijcksche Navigatie ende experientie voor die selve gedaen/ alles door Ian Huygen van Linschoten seer ghetrouwelijcken met groter neerstichevt ende correctie by een vergadert/ ende uyt die Portugalosche ende Spaensche in onse Nederlandesche tale ghetranslateert ende overgheset.

Dat eerste Capittel.

Vande Derouten ofte Coursen vande voyage van Portugael naer Oost-Indien.

t Spaensche Chastelen-eylant aende noordsijde vā den Equinoctiael, leyt op 39 ½. graden.

Lisbona leyt op 38. ½ graden.

Cabo de S. Vincent 8. mijl.

Cabo de S. Augustijn 8. mijl.

Cabo de bona Esperança 1060. mijlen.

TEn eersten is te weten dat het gantsche Christenrijck gelegen is aende noordzijde vanden Æquinoctiael, ende Lisboeren op 39 ½. graden/ welcke leyt met het Eylandt Madera noordt oost ende zuydt west/ ende de cours is 172. Spaensche mijlen/ t'Eylandt Madera leydt op 32. graden/ ende leydt van't Eylandt La Palma (dat die Schepen die naer Indien gaen connen verkennen) noordt noordtoost/ende zuydt zuydwest 63. mijlen/ het Eylande La Palma leydt op 28 ½. graden/ van hier moetmen sijnen wegh nemen zuyden om/so verre als den tijt sulcks toegheeft: want gheneralijck alsmen vint op 5. en 6. graden/ soo vintmen zuydtoostewinden/ ende moeten dan zuydwest aen gaen/so veel alsmen mach/ tot datmen voor by de Cabo van S. Augustijn is/welcke leyt op 8 ½. graden aende zuydtzijde/te weten aende custe van Brasilien; Van't Eylant La Palma tot dese Cabo de S. Augustijn, zijn 900. mijlen/op de cours van noordoost ende zuydwest: alsmē den hoeck voorby is/ salmen terstont sijnen cours nemen zuydtwest aen: wāt men heeft gemeenlijcks de winden naer't zuyden ende zuydtoostē/men sal hem houden naer't zuydtwesten vande Eylanden van Tristan da Cunha, gheleghen op 34. graden aende zuydzijde vanden Æquinoctiael.

Hoogte en Course van de Eylandē van Tristan da Cunha.

Alsmen naer gissinge d'Eylanden van Tristan da Cunha voorby is/ salmen looven tot op 36. graden/ ende alsdan sijnen routs oost aen nemen/ tot datmen die Cabo de bona Esperança voorby is/ so salmen dan noordtoost aen loopen naer't landt toe/ ende t'landt verhent hebbēde/ende naer t'landt datmē meent/ salmen sijnen cours achtetten naer Monçambique toe/ ofte dan buyten om t'Eylant San Loutenço. Vande Cabo de S. Augustijn tot de Cabo de bona Esperança toe/ zijn 1060. mijlen/ welcke Cabo de bona Esperança leyt op 34 ½. graden ruym/ aende zuydzijde vande Æquinoctiael, ende leyt met de Cabo das Agulhas oost zuydoost/ eñ west noordtwest 32. mijlen: Cabo das Agulhas is gheleghen op 35. graden ruym/liggende met de Cabo de Infante oost eñ west/eñ heeft wat vā oost ten noordē/ eñ west ten zuyden/de cours is 26. mijlen: Cabo do Infante leyt op 34 ½. graden schoorg/ eñ is gelegen met de Cabo Thalhado o.n.o. eñ w.z.w. 19. mijlen. Cabo Thalhado leyt op 34. graden ruym/leyt met die Bahija Fermosa o. ende w. 10. mijlen. Bahija Fermosa is gelegen op de selve hoogte van Cabo Talhado, ende leyt met die Eylandē Chaons oost noordoost eñ west zuydtwest 17. mijlen/ eñ leyt met die eerste punt dienen hiet Punta Primeira noordoost eñ zuydtwest/ eñ heeft wat van n.o. ten o. eñ z.w. ten w. de cours is 50. mijlē. Die Punta Primeira is gelegen op 32. graden schoorg/ eñ leyt van't laetste lant datmen heet Terra do Natal 50. mijlen/ t'welcke leyt op 30 ½. graden/ eñ is gheleghen met tet landt datmen heet Terra dos Fumos, noordoost ende zuydtwest ende heeft wat vant noordtoost ten noorden/ ende zuydtwest ten zuyden/ de cours is 75. mijlen. Het landt ofte Terra dos Fumos leydt op 27 ½. graden/ ende is gheleghen met de Cabo das Correntes noordtoost ende zuydtwest/ende heeft wat vān noordtoost ten oosten eñ zuydtwest ten westen/de cours is 95. mijlen. Cabo das Correntes leydt op 24 ½. graden/eñ leyt met d'Insulas Primeiras noordoost eñ zuydwest/eñ heeft wat vant noordtoost ten noorden/ eñ zuydwest tent3. de cours is 132. mijlen. d'Insulas Primeiras liggē op 17 ½. graden schoorg/ liggen met Moçambique n.o. eñ z.w. de cours is 52. mijlen. Moçambique leyt op 15. graden/loopēde tot Moçambique naer Indien/ moetmen sijnen cours nemen noordoost aen/ tot datmen voor by't Eylandt de Comoro is/ de cours is 80. mijlen tot op 11. graden/ alsdan salmen noch sijnen cours nemen noordtoost aen/tot datmen by d'Eylanden As Ylhas do Almiraute is/ welcke zijn gelegen op 5 ½. graden aent zuyden. Dese Eylanden voorby wesende salmen sijnen cours nemē n.o. eñ n.o.ten o.aen/waer mede mē sal comen by d'Eylanden As Ylhas Queimadas, welcke liggen op 16. graden aende custe van Goa ofte Indien, oock mede so is te weten dat op dese tijt de stroomē op dese cōtreye altoos naer't n.w. loopē/te weten naer de Estrecho de Meca, ofte t'roode Meer toe/ darrom so haest alsmē de hoogte vā 16. gradē heeft (om sijnē reesē wegh aē te setten) salmē altoos de voorsepde cours behoudē/nemēde sijnē wegh o.n. o. ofte wat meer aē vā daē wesende/ doch het

Hoochte van verscheyden Cours. van verscheyden plaetsen.

Punta Primeira op 32. graden.

Terra do Natal op 30 een half graden.

Terra dos Fumos op 27. een half graden.

C. das Correntes op 24 een half graden.

d'Insulas Primeiras op 17. een half graden.

Moçambique op 15. graden.

Ylphas do Almiraute op 5. een half graden.

Ylphas Queimadas op 16.

Compas salt altoos wel wijsen wat daturen doen sal: men sal altoos aengaen tot op 200. mijlen nae de Custe van Indien / hem wel wachtende niet leegher te loopen als op 15. graden / om te schouwen die dzooghten die men heet Os Baxos de Pandita, welcke ligghen op 13. graden aen't noordzen: ooch mede Wanneermen sijn giftinghe gemaeckt heeft / te weten op de custe van Indien / salmen hem altoos boven de 16. graden houden: Want de stroomen ende wateren altoos aende Custe zuyden aen loopen / ende men heeft albaer ghemeenlijck de winden van uyten noozden ende noozd westen: Om nu te weten ofmen op de Custe van Indien is / soo salmen dese teeckenen vinden / te weten / Crabben / op 300. mijlen vande Custe af / ende wesende vande Custe wijnich mijlen / veel Slanghen uit water dzijven / vande grootte gheljck Aelen de Palinghen / welck altoos seker is / ende op twintich mijlen van het landt heeft men gront op 80. vaden diepte / en 14. 15. mijlen daer van tsebentich vadem / ende hebt gheen vreese stoutelijcken na de Custe toe te loopen: Want t'is over al suyver ende schoon / met goeden ancker gronde / ende alle d'Eylanden ende Clippen die aende Custe zijn / ligghende dicht nen't landt heen / so datmender gantz gheen perijckel af en heeft. Alle de Custen dienen heet van Indien / strecken noorden ende zuyden / ende heeft wat van n. ten westen / ende zuyden ten oosten.

Dzy teeckens omtrent Indien te weten op 13. graden.

De stroomen van Indien loopen zuydt aen.

Oftmen recht is dan te zien of men aende Indische cust is.

Ooch soo is te weten dat alle de Custe van Indien / Persien / Arabien / die Estrecho de Meeca, ofte het Roode meer / de Custe van Choramandel, Seylon, Bengalen, Pegu, Siam, Malacca, Camboja, Chauchinchina, China, Japon, &c. is altemael gheleghen aende noozdt zijde vande linea Æquinoctiael.

Alle die custe van Indien / ende de daerbijgelde landen zijn noordtwaert.

Dat 1. Capitel.

Roteiro ofte Deroute, dat zijn de coursen vande vaert van Oost Indien, uytgherocken ofte ghestppoinckeert door des Conincks Pilote, Diego Affonso, Portugees.

Wegh te varen hoe dat men sijn course van Oost Indien nemt thuys.

WAeende van Lisboenen nae het Eylandt van Madera, soo sult ghy uwen cours nemen zuydwest aen / ende gaen verbeelden het Eylandt Porto Santo, ende van daer voortaen tusschen d'Eylanden van Peseira ende Madera, u waerstrende vande Eylandekens ofte Clippen ghenaemt Os Salvagiens, welcke ligghen twee mijlen nae't Zuydwesten van Madera af / wantet albaer altemael dzooghte zijn / die nacht seer periculeus zijn / men maeckt aende oost zijde langhs heen voozby passeren / loopende alsoo uwen wegh nae die Canarien toe: De Eylanden van Canarien ghepasseert wesende / sult uwen wegh nemen zuyden aen / tot op de hoochte vã 14. graden / houde uwen cours 50. mijlen van Cabo Verde, nederwaerts / ende van daer voort aen sult uwen cours doen zuydwest ende zuydwest ten westē aen / tot dat ghy komt op de hoochte van 6. graden ende van daer voorts zuydwest / ende 5. w. tent z. aen / so dat ghy uwe cours komt te doen 70. mijlen vande dzooghte vande Revier / genaemt Rio grande, ende 80. mijlen van Sant Anna, altoos u beste houde om aende linea Æquinoctiael te comen / want contrarij altoos boven t'zuyden aen doude / ende soo de wint zuyden lieg / so hest liever die zijde van't oost als van't westen / al zijt ghy schoon dicht die Linea / ende so langhe als ghy gheenen zuydoosten wint en kregt / soo hout altoos den boech vant oosten / sonder te genaken het landt ghenaemt Terra do Mallagetta tot op 50. oft 60. mijlen nae / ende als ghy die hoochte ende lenghte hebt van ghepasseert te wesen de C. da Palmas, soo maeckt int laveren coute streken / te weten / onder die Linie ofte een deegs zijde op dat u de stroomen ende wateren niet en dzijven binnen dit vooijs. Cabo / strijckt liever alle u seylen / als daer in te dzijven: want en sout u anders niet salveren / noch nae Indien comen. Ie hebbe u hier boven verclaert wat dat ghy doen sult op 140. mijlen onder die Linie wesende / soo loopt als dan dwers over om voozby Brasilien te passeren: want volghende den wegh ende coursen boven verclaert, en waecht niet saelgereé / ofte sult Brasilien voozby loopen.

Wanneer u lanigie heb de C. de Palmas.

Aen dese vooijs. custe van Mallagetta, soo loopen de Wateren ende stroomen (te weten / met de nieuwe ghetij) nae het z. w. toe / daer om en sult u alsdan niet beghéven te nemen de cours nae Brasilien toe / onder die Linie wesende / ende soo wanneer ghy uwen cours zuyd west aen stelt / u daer op houdende / soo langhe als de wint duert / soo doet alle weerstithept / als ghesept is / de Linie te passeren over den boech van Brasilien / om te comen op de hoochte van 8. graden / op welcke hoochte ghelegghen is den boech ghenaemt Cabo de S. Augustijn: Ende soo ghy op dese 8. graden begeert de t'ghesicht van t'landt te hebben / soo en wilt niet op den anderen boech wenden: maer werpt liever het ancker uyt / tot dat de wint ruymt om uwen wegh te vervolghen / want soo is te weten dat die stroomen (aen dese zijde van Brasilien C de S. Augustijn en die contreyen) na de Antillas, (dat zijn die voozeylanden van nieu Spangien) toeloopen / waeromme u voor best rade niet te laveren: want sulcks doende moest sonder twijfel weerom naer Portugael keeren.

De stroomen by Brasilien gaen noordt ende zuydt.

Wanneer men niet meer nae Brasilien gaen is.

Van hier af sult ghy eenen anderen wegh nemen / nae die Eylanden van Martijn Vaaz toe / die Linie ghepasseert wesende / ende hoe ghy desen wegh rechter nemt / hoe het beter is.

Eylanden van Martijn Vaaz.

Vande Eylanden van Martijn Vaaz af / ofte vande hoochte daer sy op ligghen nae d'Eylanden van Tristan da Cunha toe / voor de wint hebbende / sult uwen rechten cours nemen / sonder eenigh wzaken ofte abatement te reckenen: want dese Eylanden ligghen metten anderen altemael op een longitudo ofte lenghde / met de differentie die het Compas in dese contreye heeft / te weten / by d'Eylanden van Tristan da Cunha, soo waeret ofte noordoosteert de Naelde van het Compas onderhalven streeck / ende alst een ure nae den middach is op het Compas / soo ist op den Astrolabio eerst middach.

Onderschijt tusschen de Naelde van het Compas ende Astrolabio vande Eylanden van Tristan.

Om te weten ofte ghy dicht by de Eylanden zijt / soo sult ghy't by dese tekenen connen te weten / als ghy sommighe Vogelen siet / vijf ende vijf te samen vliegen / soo isser daer by / en van daer voort een sullen u volghen eenighe Vogelen vande Pinguinen

Teeckens ofmen by de Eylanden van Tristan is.

Peigions

Reigiones ghenaemt/ zijn van witte eñ swarte vlechten beplacht/ so datse hierom seer goet te bennen zijn: met dese Eylandē 3. eñ 11. over een zijnde / soo suit ghy inde Zee vinden drijven/ eñ genaemt vande Portugesen Sargasso ghelleerenis by naest ghelijck het Wier datmen by Wieringhen in Hollandt vint.

Van dese Eylanden van Tristan da Cunha nae de Cabo de bona Esperança toe / wesende in dese contreye tot omtrent den achsten Junius / suit het water siem drijven sommighe hoopen van het kruyd Sargasso met Trombas, dat zijn gheluck struycken van dick Riet: dese Rieten zijn cozt ende torlachtich/ ende en zijn soo lanck niet als biemen vindt by de Cabo de bona Esperança, suit alhier niwen wegh vervolghende altemsheng / hier van minder vinden / en laet u suiker niet verdrieten: want comt dooz dien/ dat hoe datter op d'Eylanden meer stozmt ende onweert/ hoe het meer van dese Riet struycken ende kruyt opt smijt/ dat also met het water ende Winde (die van achter ende over d'Eylanden heen comt) nae de Cabo de bona Esperança toe ghedzeven wert / waerom ick u advertere/ so ghy dese kruyderen ende Rieten vint/ te willen houdere vijftich mijlen vande Eylanden van Tristan da Cunha, voozder aen loopen: want zijn experientien van dat ick boven verhaelt hebbe.

Comende op die hoogthe van 35. graden/ ruym ofte schaers / nae de Cabo de bona Esperança toe / suit vande Trombas (ofte vande dicke Riet struycken) int water siem drijven: Als ghy dese comt te sien/ soo west verkeert vande Cabo de bona Esperança te wesen: want ghy zijt die vande Eylanden al ghepasseert ende voozby: alsmen dese Trombas vint / soo isment maer 30. ofte 40. mijlen vande Cabo de bona Esperança: Dese Riedt struycken zijn langhachtich / by naest van fatsoen als Bastmatten: Maer so ghy quaemt op 35 ½. graden suit dese cozeluren niet siem/ dan mogheliicken sommighe Voghelen soo groot als Raven / hebben witte ende platachtighe vechen/ swart van veren: dese vlieghen maer 20. ofte 30. mijlen vande Cabo de bona. Esperança, ende noch andere gratiuse Voghels vande Portugesen Alcatrases ghenaemt: Dat zijn de rechte teycheren vande Cabo de bona Esperança, tot die Cabo das Agulhas toe.

Ooch soo is te weten dat die traversie ofte dweers wegh / te weten van Bzasilien af tot die Cabo de bona Esperança toe / veel cozter ofte minder is alsmense inde Paskaerten stelt/niemant en begheere te weten/d'oorsake hier van/ wanter doch niet aen gheleghen en is / die Navigatie aengaende / ende al waert worre ofte van vzeemde Nation verstaet: wat souden teghen ons selven wesen: Men vint oock tusschen de Eylanden van Tristan da Cunha, ende de Cabo de bona Esperança sommighe Zee-wolven : maer wesende in dese contreye int laetste van Junius / mocht wel wesen dat ghyse dan niet en saecht/ overcoude/ onder het landt.

Soo het ghebeurde dat ghy u vondt tot dry thienden Mepe/ luttel min ofte meer/ in die contreye van dese Eylanden van Tristan de Cunha, soo en suit ghy boven die 35. graden niet passeren/ om dieswille dat die weste winden daer alsdan dapper en ghestadich reguieren ende waeyen met een groote furie ende verbolgentheyt / namelijcken wesende niet een nieuwe Maen / op dattet u niet en wederware / gheluck het ghestichte mettet Schip Bom Iesus. het welcke de Zee in swelghde dooz den grooten overval ende furie vande wint / gheluck als ick Diego Alfonso dat selfs aengheseten hebbe/ wesende int Schip S. Clara.

Als ghy by de Cabo de bona Esperança sommighe Voghelen vindt int water sitten/ diese Antenayas heeten / t'welck zijn groote ende beplachte Voghels / soo zijt ghy by de Cabo das Agulhas: Suit oock vinden in het water drijvē sommich vis-beren ofte sas-beren van dat de Coutsnieden beschghen / ende soo ghy het ghesicht van't lant hebt op de hoogste als boven verhaelt / wesende dertich mijlen vande Cabo de bona Esperança / als oock mede comende op de hoogthe van 36. graden / suldy dese voghelen Antenales vinden. Soo haest als ghy de Cabo de bona Esperança ghepasseert zijt / ende het landt ghesien hebt / t'zy vande Cabo de bona Esperança ofte van de Cabo das Agulhas, oft voozder/ oft hender) soo houdt terstont van landt af tot dertich mijlen Zeewaert in / ende soo ghy nae Moçambique meent te gaen / soo moet ghy uwen cours nemen noozoost ten/ te weten nae de Baixos ofte drooghten van Iudia toe.

Op de cours van Bzasilien nae de Cabo de bona Esperança toe / volghen u altoos veel voghels nae: maer so haest als ghy comt recht int aengheschte van de Cabo de bona Esperança, soo verlieftmense / ende ooch somtijdts de swarte Gabens / daer boven af vermaent is / op datmen te feberder mach weten de Cabo binnewaerts te wesen/te weten aende oost zijde van Indien.

De Zee-baren die u volghen van de Cabo af van upten oosten naer't westen / suit se verliesen soo haest als ghy zijt by de Cabo das Agulhas binnewaerts/ tot dat ghy andere van upten zupdtwesten crijght / welcke is ghelijck als de Custe streckt / te weten vande Cabo binnewaerts: ooch mede soo zijn hier by dese Cabo de Baelden vande Compassen sier ende essen/ so dat wanneert middach opt Astrolabio is / soo isset vast ghelijcken op de Sonnewijser of het Compas comende beyde te gader over een / t'welck een goet teycken is te wesen noozden en zupden met die Cabo das Agulhas, ofte tusschen beyde (te weten/ tusschen de Cabo de bona Esperança, ende die Cabo das Agulhas,) dit is een goet teycken/soo wel van Portugael nae Indien/ als ooch van Indien nae Portugael / ende comende van hier nae Indien/ soo noozdtoosteren ofte wzaeckē de Baelden van de Compassen weder.

Dertich mijlen van de Cabo das Agulhas nae Moçambique toe / soo loopt men de Custe oost ende west / ende suit dooz u sien/ (wesende dooz by de Cabo das Agulhas, seß ofte seven mijlen t'Zeewaert van het landt ghenaemt Aguada de Sambras) niet te nemen den weth naer de Cabo toe: maer nae het zupdwesten/ ende zupdwest ten westen/want het also noodich is om dese wegh te salveren/ dooz oorsake vande stroomen ende wateren die nae die Bayen ende Inwijckē te landwaerts in loopen.

Weerschijninghen als men te veel vande Cabo afgesepet is.

Soo het ghebeurden dat ghy de Cabo te wijdt af passeerden/so dat ghy geen van deese tepeckenen quaemt te sien / soo sult ghy de hoochste nemen/ ende besien nae t'Sonnewijser:maer moet seker wesen/eñ met reesen recht staet / ende soo ghy waert 150. mijlen de Cabo binnewaerts/ wesende middach op de Astrolabio / soo en coomt de schaduwe van't Sonnewijser noch niet op den middach / eñ scheele een streech / ende wanneer't middach is op't Sonnewijser / so sal de Son op de Astrolabio ten halve graedt gheraeckt en afgegaen wesen/so ghy dit vint/ soo weest voorseker te wesen 150. mijlen vande Cabo de boua Esperança, ofte Das Agulhas binnewaerts/ ende oversteket wel : want sultet alsoo bevinden: ende soo ghy u cours neemt om binnen San Lourenço door te seylen / sult sonnighe cleyne witte vogels op hoopen te samen vinden: Dese vlieghen ontrent 20. mijlen van't landt naer de hooghten van Judia toe/ende comende op 20. graden/ sult voorseeker tepeckenen vinden de vogelen Garagiaus ende Alcatrafes, welcke zijn gheljck als Meeuwen/ alsdan gaet ghy eenen goeden cours aen/ende soo ghy niet niet allen van dese tepeckenen en siet/soo siet wel voor u: want soo zijt ghy by het Eylandt van San Lourenço, ofte op de banckenvande Custe van Soffala, ende veel vogelen strende/ soo en zijt ghy maer 10. mijlen vande hooghte van Judia/ so loopt van daer n.o. ende n.o. ten n. aen/nemende op dese manier tuwen wegh tot op 19½ graden / ende daer nae soo loopt noordt oost aen/tot op 18. graden:Van dese 18. graden sult n. ende n. ten o. aen loopen/ tot dat ghy zijt op de hoochte van 16½. graden / wesende in dese hoochte/ ende sietde veel vande vogelen Alcatrafes, te weten 6.7.8. ende 10. te samen vlieghen/ so zijt ghy maer 10. ofte 15. mijlen van't Eylandt van Ioan de Nova, darom doet alle neerstichept/ by daegh en by nacht daer van daen te comen/namelijcken soo't met een niet Mach waer/ende loopt n.w. aen/ so sult ghy comen by de Eylanden ghenaemt dos Angoxas, ende hoe dat ghy van daer meer noorden aen loopt / hoe dat ghy beter cours sult doen nae Moçambique toe/ voor u siende by dit landt niet te passeren onder de 25. vadem nae't landt toe : want zijn altemael hooghten / alwaer Don Ioan pereira op liep / ende heeft rondtom 13. vadem diepte.

Meerschijninghen als men te veel vande Cabo afgesepet is.

Middel om te weten hoe verre datmen vande C. bona Esperança is.

Tepeckenen alsmen by de C. Corrientes is.

De hoochten vande Custe van Soffala ligghen 20. mijlen vande hooghten van Judia.

Custe van de hooghte tot het Eylandt van Ioan de Nova.

D'Eylandt van Angoxas.

Meerschijninghe om een't landt van Soffala niet te loopen.

Dat 3. Capittel.

De Navigatie van de Cabo das Correntes nae de drooghten, ghenaemt Os Baixos da Iudia, ende van daer nae Moçambique.

SOo het ghesciede dat ghy quaemt te sien de Cabo das Correntes, ses oft seven mijlen daer van af wesende/ willende naer Moçambique seylen/ soo loopt oost noordt oost aen / hebbende scherpe Windt / ende comende op twee entwintich graden (op welcke hooghte liggen de drooghten van Judia) sult veel vande Vogelen Garagiaus by hoopen sien vlieghen/ ende soo ghy de windt wat crijmer hebt/ soo loopt noordt oost / ende noordt oost ten oosté aen tot op de voorsepde hoochte. Om nu te weten oft ghy dicht by de drooghten zijt / soo sult ghy veel van de Vogelen Garagiaus ende Alcatrafes by hoopen tessens sien vlieghen / ende soo ghy veel Alcatrafen siet/ so zijt ghy by de drooghten: maer stende de Garagiaus alleen sonder de Alcatrafen, soo zijt ghy noch 25. mijlen daer van: Van hier af sult ghy noordt oost ende noordt oost ten noordten aen loopen / tot op 19½. graden/ ende daer nae soo loopt noordt oost aen tot op 18. graden / ende van daer noordten ende noordten ten oosten tot op 16½. graden: Wesende op dese hoochte/ sult veel vande Vogelen Alcatrafes sien / soo weest verseeckert dicht by't Eylandt van Ioan de Nova te wesen / ende soo ghy d'Alcatrafen siet, te weten / ses ende seven by een / soo en zijt ghy maer thien ofte vijftien mijlen van't selve / om datse altoos haer aes comen halen / daeromme doet alle neerstichept om u uyt dese hooghten van't Eylandt te crijghen / welck lept op 16½. graden: Ende om verseeckerder te gaen / soo loopt noordt-west aen / waer mede ghy sult comen by d'Eylanden van Angoxas, die dicht aen de Custe naer Moçambique toe ligghen / ende hoe dat ghy noordelijcker aen gaet / hoe dat ghy naerder Moçambique sult ghenaken/ sult voor u sien/ int aenloopen van de Eylanden Angoxas naer Moçambique toe/ dat ghy niet en passeert onder die 25. vademen ober de Cozalen/ daer heen Don Ioan Pereira op verlooz/ ende heeft daer rondtom derthien vademen diepte. Dese Eylanden van Angoxas ghepasseert wesende naer het noordt oosten/ so loopt noordt oost ten oosten aen/ t'welck eenen goeden cours is/ u altoos wachtende onder de 25. vademen niet te passeren/ als ghesept is.

De hoochten van Judia ligghen op 22. graden.

De drooghten van Judia ligghen op de 22. graden.

Teckenen alsmen dicht by de drooghten is.

Teckenen alsmen niet veel Vogelen en siet.

Dese boven ghesepde coursen vande Cabo das Correntes voorder aen/ sult doen / soo ghy u voort byde voorsepde Cabo / ende hebbende de zuyde ooste winden / soo sult ghy loopen langhs het Eylandt gheleghen op de banckeu van Soffala, om te passigher tot Moçambique te comen/ ende met de oosse winden op de hoochte ende teckenen/ als boven verhaelt is: Sult ooch scheuwen de drooghten van Judia / ende de banckeu van het Eylandt San Lourenço, die naerder de drooghten van Judia toe liggen: tusschen beyde dese drooghten heeft men 95. vadem diepte.

Een Custe opden Eylandt van Soffala.

Waerschouwinghe om niet te veel by de drooghten van Judia te comen.

So ghy begheert te looper op de Ree van Moçambique, so moet ghy passeren int intromat de twee Eylandekens van San Iorgie ende San Iago, ende sultse laten aen de zuyde vant zuydtwesten / wat van San Iorgie afloopende op ses ende seven vademen diepte/ loopende also beurts naer binnen toe/ altoos goet opsicht hebbende vande banckeu daer ghy het water op siet breken / tot dicht voor het Eylandt ende sestreste van Moçambique, &c.

S. Iorgie ende S. Iago twee Eylandekens int intromat van Moçambique.

Dat 4. Capittel.

De Navigatie van Moçambique naer Indien toe.

SChepdende van Moçambique af naer Indien toe/ soo loopt noordt oost aen / waer mede sult ghy het Eylandt A Ilha do Comoro comen te sien / t'welcke lept van Moçambique 94. mijlen op elf een half graden / te weten het uyterste

Eylandt A Ilha do Comoro 94. mijlen van Moçambique.

uperste eynde naer het noorden / is een seer hooghe landt: Pysetten moeten daer van suit ghy sommighe van de Voghelen Rabos de Juncos sien (dat is ghesept Biesen steerten:) want hebben een cnchele langhe uptgaende steert ghelijck een Biese/ende suit des nachts de Voghels Garagiaus hooren singhen ofte gheruchte maken.

Voghelen/ Rabos de Juncos.

Voghel Garagiaus.

Vervolgende uwen wegh van dit Eylant af naer Indien / soo is te weten (so haest als ghy ontdeckt den uytersten hoet na het noorden van het Eylandt San Lourenço,) dat de wateren ende stroomen noorden ende noordwestwaert aen loopen / naer de C. de Guardafu, ende de mont vande Estrecho de Mecca ofte t'Roode meer toe: Suit gradveriteert wesen/dat soo't gheschiede/ ghy met halve wint ende ruyme schoté/ofte voor de wint seylden/ so en moecht ghy daerom den wegh niet reckenen naer de cours die ghy aengaet / neemt altoos een streeck voor u abatement ofte afslach/ ende wesende by de wint twee streken/ om oorsaecke dat de wateré ende stroomen u altoos dryven nae't noordtwesten/ ende sier wel voor u/ dat wanneer ghy veel hoochten vint/ is daerom dat u de wateren op dryven als voorsept is: Ende om verseckerder te wesen de Custe van Indien te moghen crygen/ so moet ghy u wachten vande Naelden van de Compassen, die een streeck en meer noordoosteren / so ghy de cours reknt naer den coers ofte streeck die't Schip aengaet / so verliest ghy alle t'ghene dat de Naelde vant Compas wyaeckt ofte noordoostert / ende t'ghene u de wateren nae't noordwesten dryven/waer mede die te cort ende in saure blijft vande Custe van Indien te moghen crygen: De stroomen ofte het trecken vande wateren nae t'Roode meer toe/ is van 4. tot 7. graden: Hebt altoos goet opsicht op u voordeel te wesen / en niet te cort te comen. In dese coutrepe ende wegh suit altoos sien veel vande voghelen Rabos de Juncos, ofte Biesen steerten / ende als ghy ghenaeckt de Custe ende drooghten de Pandua, en suit van daer voortaen ghen gheen meer sien / dan alleenlijcken in de Zee sien drijven (50. mijlen ende meer van landt) veel Slanghen ghelijck als Aal / ende grooter.

Onderrichtinghe over de Custen van Indien te crygen.

De droogheden de Pandua.

Ooch is te weten dat de stroomen van't water aen de Cabo de bona Esperança tot desen voorseyden tijdt tos altoos loopen vande Cabo Delgado af naer de Cabo de bona Esperança toe zupdwest waert aen / niet tegenstaende datter sommige diversche stroomen onder loopen / te weten/ langhs d'Eylanden As Ilhas primeiras, loopense naer't westen/ op de bancken vande Cabo das Correntes tot de Revier ghenaemt Aguada de Boapaz, loopen de stroomen van ghelijcken nae het westen/ trecktende nae de Zuydtsten toe die by de Cabo das Agulhas liggben / by de Aguada de san Bras, loopen de stroomen nae het landt toe / ende op dese Custe suit ghy bevinden dat hoe het sterckst waeyt uyt den westen / hoe dat de wateren ofte stroomen meerder te gaens den windt aendringhen.

Hoe dat de stroomen by de Cabo de bona Esperança loopt.

Aguada de Boapaz.

Hoe de stroomen by de Aguada de San Bras loopen.

Dat 5. Capittel.

Deroute ofte de Navigatie ende Coursen van Lisboenen naer Oost Indien, gheappointeert door des Coninghs Stuerman, Vincente Rodriges de Lagos, Portugees.

SOo haest alsmen schept uyt de Revier van Lisboenen / om te loopen nae het Eylandt ghenaemt Porto Santo, moetmen zupdwest aen loopen / en varende uyt Lisboenen / salmen de Son mercken met het Compas om dat te proberen / te weten int op ende ondergaen van de Son / ende het midden van daerse op ende onder gaet / dat is noorden ende zupden/ende alle het ghene dat ghy bevindt de Naelde van het Compas te noordoosteren/dat selfde suit ghy zupdwaerts aen loopé: Want Porto Santo lept noord oost ende zupd west met de Revier van Lisboenen / waer met het wel ende ghelijck over een comt.

Porto Santo lept 32. gr. ofte 3. M. uyt de reviere van Lisboenen.

Wanneer dat ghy comt te sié Porto Santo, ofte het Eylandt Madera, varende nae het Eylandt La Palma, so suit ghy alle het ghene dat de Naelde vã het Compas noordoosteert hem toe gheven / ende wat meer: want lept meer nae het oosten alst inde Pas-caerten gestelt is: ende van daer nae het Eylandt Do Ferro, welck Eylandt van ghelijcken een wepnich meer suit vinden na het westen/dan het inde Pascaerte lept/daeromme en wilt niet versupmen met onachtsaemheyt: want al ist dat ghy van het Eylandt La Palma 10. mijlen af uwen coers neemt / ghelijck alst inde Pascaerte lept/sult recht op aen looperi.

Varemt nae het Eylandt Madera ta Palma / ofte do Ferro ofte perfect.

Wanneer ghy het Eylandt La Palma ghepasseert zijt / so ist goet zupden aen te loopen vande Eylanden van Cabo Verde dertich mijlen af/altoos toegevende alle het gene dat de Naelde van het Compas noordoosteert/ ofte inde twee eynalen suit loopen/ te weten/ het eene eynael zupden/ende het ander zupen ten oosten aen / toegevende de cours nae het zupden/ofte om beter te verstaen alle het ghene dat de naelde van het Compas wyaeckt/ het welcke mach wesenen halve streeck/ eer min dan meer.

D'Eylanden van Cabo Verde.

Comende vanden 22. tot op den 18. graet/ suit ghy groen water sien/ het welcke is van den tracck ghenaemt Cabo Branco, ende van den Inwijck daer de fortressen van Arguijn lept / so ghy dit groen water meer dan twee eynalen siet/so ist een teycken van dichte bpde Custe te wesen: maer wepnich groen water steude/te weten minder dan de twee eynalen/ so zijt ghy naerder aende Eylanden.

Oost water by de Cabo Blanco. Teycke dat men dicht by de Cabo Blanco is.

Comende op thien graden/ soo langhe als ghy zijt by de Custe van Guinea, so en suit ghy de Naelde van het Compas gheen abatement ofte afflach gheven / door oorsake dat het water nae het landt toe trecht/ waer mede blijft het noordoosteren vande Naelde van het Compas / (het welcke mach wesen een derdendeel van een streeck) in verghelijckinge van het trecken van het water/ ende oock so gaet het Schip zupd oost aen/ en het water en stroomen comé altoos uyt den zupé/waer mede nas't laut toe gedreué wert.

De Custe van Guinea.

Loopende vande 5. tot op 3. graden/so ist goet hem vande Custe af te houden van de t'seventich tot hondert mijlen toe / ende niet meer: want meer wesende / en soude niet goet zijn voor u repse / om reden / te weten/

Waerschouwinge van de 5. tot 3. graden.

soo wanneer ghy zijt 100. ofte meer mijlen vande Custe af / so hebt ghy weynich zuydweste winden om nae't landt toe te comen: maer crijght eer alle die Donderen en Blixemen vanden oosten tot den zuyden en z. o. die u verhinderen het landt te ghenaken.

Hoe datmen hem houden sal ontrent twee ende half graede.

En om dat u dese Donderen over comen van alle canten / so ist goet te loopen ende hem te houden / moghelijcken wesende / vande 70. tot op de 80. mijlen / te weten / tot op twee en half graden / al waer ghy de zuydooste winden sult crijghen / wesende vanden 20. April tot den vijfsten Meye: want later zijnde / sullen u de zuydooste winden aen comen op meer graden ofte hoochte / als op 3. ende 3½. graden / wesende tot den 10. Meye: maer zijnde noch tot het eynde van Aprils / so macht wel comen dat ghy van die z. o. winden niet en sult crijghen / dan op een graedt aenden Æquinoctiael. Die teyckenen dienen heeft aen dese Custe van Guinea, zijn sommighe vande Voghelen Garagiaus, ende so die Donderen cesseren van uyt den oosten / wesende van de 60. tot op de 70. mijlen van't landt / sult sommighe Swaeluwen ende Duyckers sien.

Teeckenen vande custe van Guinea.

Soo wanneer dat ghy crijght de zuydooste winden / ende u maeckte op den boech naer Brasilien / al ist datter u die eerste daghen vande Navigatie so wel niet en diminueert in de hoochte / so en laet u dat niet eens verdrieten: want al wat ghy bevinde van weynich te diminueren / en is altemael gheen water ofte stroomen die u verhinderen / ghelijcker veel ende den meesten hoop meenen / want dese gradē dicht by den Æquinoctiael, zijn grooter als d'ander van meer hoochten / ghelijck alsmen sal bevinden / naer Indien varende / ofte van daer comende met een voorwindt / aende Linie comende / so diminueertmen ooch weynich / waer mede men mach bevestighen / dat alle de weynighe diminutie ofte voortganck altemael gheen wateren ofte stroomen zijn die nae die Antilhas ofte voor-Eylanden van Spaensch Indien toe loopen.

De graden bij den Equinoctiael / zijn grooter als andere.

Weynich zijn voor Eylanden van Indien.

Comende aende Linea tot op een graedt ofte voorder / so en wilt op gheenderley wijse weder naer Guinea keeren: want soude u selven inden wegh wesen / ende onnuttelijck uwen tijdt verslijten: want sommige Schepen ghebeurt is / die in mijn compagnie uyt Lisboenen schepden / datse haer van de Linea af op den boech naer Guinea toe wenden / t'welck ick niet en begheerden te doen: maer hey in't contrarie over den boech naer Brasilien toe / waer door d'ander Schepen een gheel Maent nae my in Indien quamen.

Waerschouwinge ... op den eersten Martis.

Op desen boech naer Brasilien sult uwen cours om setten / naer dat u de wint plaets gheeft / ende hebt goede acht op het Compas: want so haest als ghy de Linea ghepasseert zijt / so noordtoosteert de Naelde van het Compas een halve streec ende meer / ende comende van de acht tot die achthien graden / hoe dat u dan de Naelde van't Compas meer noordoosteert / hoe dat ghy verder vande Custe van Brasilien af zijt / in voeghen dat wesende / oost ende west met de Cabo de sant Augustijn, ende dat die Naelde van't Compas twee derdendeelen van een streeck noordtoosteerden / so zijt ghy daer hondert vijftich mijlen van / t'Zeewaert in: Dit is te verstaen / dat so wanneer t'selve Compas in Portugael ghemaeckt is / aldaer een halve streeck noordtoosteerende / so sy goet ende oprecht zijn: Het selfde sult oock doen aende Custe van Brasilien / wesende oost ende west met die Abrolhos op 170. ofte 200. mijlen naer / so sal de Naelde van het Compas noordtoosteren een gheheele streeck ofte wat meer / overmidts dat de Meridiaen (van het Compas dat eenen halven streeck noordtoosteert in Portugael) maeckt die Meridiaen hondert ende so veel mijlen binnen in't landt van Brasilien / het welcke alsoo van gelijcken respondeert met die Zee: Op desen voorseyden cours siet men sommighe Voghelen van dienen heet Rabos Forcados, dat is ghesept hanghende steerten / en by alle d'Eylanden van Martijn Vaas, witte Garagiaus ofte Meeuwen.

Hoe op't Compas te nemen als ghy de Linea ghepasseert is.

Rabos Forcados op de cours van Brasilien.

So wanneer dat ghy comt op die voorseyde hoochte / crijghende ruymen windt / in voeghen dat ghy oost zuydtoost moecht aenseylen / wraeckbevinde het Compas een streeck ofte anderhalf / het welcke so veel wraecken sal / comende op dertich graden / ende al ist schoon dat het Compas anderhalf streeck wraeckt / en sult daerom op uwen cours gheen abatement ofte afslach rekenen / meer dan een halve streeck: want desen wegh een gheheele streeck corter is dan sy in de Pascaerte ghestelt wort.

Hoe datmen het Compas rekenen sal comende op de 30. graden.

Doet altoos alle neerstichept / dat ghy niet hoogher en loopt als op twee en dertich tot 33. graden / te weten tot die Eylanden van Tristan da Cunha toe: want sult beter cours hebben ende seker gaen van groot onweder ende tormenten minder te hebben: want meestendeel vanden tijdt heeft men aldaer de winden van uyt den Noorden ende Noordtoosten / die u dan beter te stach comen / doe u dese vermaninghe / om dat ick het altemael seer wel gheexperimenteert hebbe.

Niet hooger loopt als op 32. tot 33. graden.

Comende by de voorschreven Eylanden van Tristan da Cunha, so sult ghy comen te sien sommighe hoopen van't cruyt Sargasso in het water drijven / met Trombas, dat zijn vande dicke struyck rieden / als ghy dit comt te sien / soo zijt ghy aen gheen zijde vande Eylanden: Sult oock alhier sien vande groote Zee ravens / ende sommighe cleyne met witte becken / welcke dicht by de Eylanden vlieghen / so wanneer ghy met d'Eylanden zuyden ende noorden over een zijt / soo begint het noordtoosteeren van't Compas te minderen / ende en wraeckt niet meer als een streeck / ende het vierendeel van een ander: want 70. ofte 80. mijlen van dese Eylanden af / so is men in't midden ofte ten half weghen vande Meridiaen / van tusschen Brasilien ende die C. das Agulhas.

Teyckenen als men bij de Eylanden van Tristan is.

Als ghy by de Eylanden van Tristan is / so ... den Meridiaen etc.

Oor mede so is te verstaē datmen (op dese hoochte van 35. graden luttel min ofte meer) 330. mijlen voor elcke streeck van't Compas van't Noordtoosten heeft / als ghy de voorschreven teyckenē comt te sien / als gesept is / so sult ghy loopen tot op 35½. graden / t'welcke een goede hoochte is / doende uwen cours oost ende oost ten noordē aen / tot op 100. mijlen naer de Cabo de bona Esperança, alsdan so en sal het Compas niet meer als een ½. van een streeck wraecken / desgelijcks so sal u het water oock naer't noordtwest / ofte noordē toe trecken.

Op dese hoochte heeft men 330. mijlen voor elcke streeck van't Compas.

Verscheyt stimmen verhaelt na opte 35. graden.

So ghy quaemt te verhallen door eenige onachtsaemheyt/ofte daer toe vande winden ghedwonghen wesende op de 35. graden/ so sult ghy 30. 40. mijlen/vande Cabo de bona Esperança af/ vande dicke rietstruycken ende oock Zee-Wolven vindé/t'welcke ghy niet en sult sien/wesende op de 36. graden t'zy cuyp ofte schaers.

Comende op 40. mijlen naer de Cabo de bona Esperança, t'zy op de 36. ofte 35. graden/ so sult ghy comen te sien vergaderinge ofte ravelinge van water/te weté wesende by daeghs:want des nachts en mocht et niet sien/ om dies wille dat alsnemder in is/ so en can men niet vermerclen/men vinter veel vogelen in sitten/ van de Pozt ugesen Gavoroijns ghenaemt/ende dan hier af naer de Cabo toe/ so herstmen sommighe vande Zee ravens witte witte bechē/t'welcke een seer goet tepeken is:want mach wel comen dat ghy gront vint/sonder de voghelen Alcatrasen te sien.

Het gront niet overal bekent.

Wat gront daer op sijnde en diepten van 35. graden.

So wanneer ghy comt noozden eñ zupden met de Cabo de bona Esperança,vande 35. tot op de 36. graden/ so sult ghy modder gront vinden tot de Cabo das Agulhas toe/ende als u dese modder ofte slijc gront volepnt/sult een gelachtige gront vindé/ende wat meer binnewaerts aen/ te weten by de Cabo das Vaquas, t'welcke is naer D'aguade de san Bras toe/sterstmen schulpen ende steen gront.

De Compassen sien hier by de Cabo das Agul. haer gestalten en verschillen vande angheslaten sijn.

Die Compassen (als ghesept is) die hier eñ gelijck aende Cabo das Agulhas zijn/ moeten hy Lisboné gemereckt ofte aengestreké wesen/dat se aldaer een halve streec noozloosterē ende mocten se seer wel weten te merckē/met tegenst aende dat sommige Stuerlijdé meenen niet noodich te wesen/ om te weten wat dz het Compas noozloost ofte noozwestert/ ghevende voor reden dat onse Voozouders eCompas niet en verstondé/ende also de cursten afgeteyckent hebben/waer op antwoozde/dat men sulex in sommige Navigatien wel mach excuserē: maer op't meestendeel vande waerdē eñ Navigatien ist seer noodich/te weten van't noozloost ende noozwesten/gelijck als daer is te varen van de Cabo de bona Esperança naer Moçambique toe/ so wel inde coursen als om te mogen loopē te midde Westwerts door westen, vant de Bancken.

ghen tusschen t'Eylandt san Lourenço ende Soffala, moet hebben een streeck van't noozwesten/ te weten:om te sepsen doozt midden van't Canael/ eñ dit is noodich alle Stuerlupdern/die naer Indien varen/te weten:Aenlant/alsdan op de banchen van Soffala,en dat dooz oorsake vande waterē ofte stroomen.

Als ghy uwen cours neemt vande Cabo das Agulhas nae Moçambique toe/ so ist goet te sepsen 100. mijlen oost aen/ om de custe te schouwē/dooz oorsaeche vande waterē ende stroomē/die naer't zupewesten toe loopen/eñ comende noozden en zupdē met die Bahya de Lagoa gheseeten/ so sal de nael de van't Compas 3. van een streec en niet minder noozwesterē/van hier af voozné/so en wilt de custe onder de 60. mijlen naer niet genaken/ uwen cours doende als gesept is om u daer van af te houdē/van hier af sullen u de Ravens met de witte bechen volghen/tot dat de Cabo das Correntes noozt west van u blijft/ eñ so wanneer u dese Cabo blijvende is op de voozsepde streche/só sullen u die voozseyde Ravens verlaten:wantmē die niet en vint dan vande Cabo das Correntes af/ naer de Cabo de bona Esperança toe/ zijnde noozdē en zupdē met die voozschreven boreh/so sal het Compas 3. van eē streec oer meer dan min noozwesterē/ ende int midden van't Canael een gheheele streecke.

Verscheyt afstant in eñ 10. mijlen van de byeenbleyvende Indianen.

Comende by de hoochten Os baixos da India,wesende westwaert daer vā af sonder die te sien/so sult ghy veel vande voghelen Alcatrasen sien / te weten daer 10. ofte 15. mijlen daer af zijnde:maer daer 20 mijlē van af wesende aende selfde zyde/ so sietter oock eenighe sien/ eñ het Compas en sal geen streech wzaken:maer so ghy waert aende zijde van't Eylant san Lourenco, 10. 12. tot 15. mijlen toe/ so mochtet wel comē dat ghyse niet en saeght

De hoochte van Indien liggen op 22. graden cuyps

So wanneer ghy inde hoochte van dese hooghten/welcke liggen op 22. gradē cuyps de voghelen Alcatrales sietl/ so en wilter Eylant van san Lourenco niet voozby passeren: want aende zijde naer't Eylandt toe en sulcse niet sien/dan seer dicht by/eñ vande zijde van Soffala salmense sien tot op 20. mijlē. dit is te verstaē op den tijt vande Monson, dat is den tijt dat de Schepen van Pozrugael (die inde Meert uyt Pozrugael schrijdē) daer voozby comen:want die inde Monson ofte tijt vande Winter comen/mach wel wesen dat spse dan niet en vinden/om dattet my geleert is/dat comende inde Monson vande Winter/ in gesselschap vanden Grave Don Luis de Tayde, loopende 20.mijlē ofte meer vā dese hoochte af aende zijde van Soffala, en saghen niet een Vogel/ebenwel hadden des daeghs te voozē 10. of 12. vande voghelen Alcatrasen gesien/ so haest als ghy de voozschreven tepeckenen comt te sien/ so en wilt noch niet noozdē noch noozden ten oosten aenloopē/ tot dat ghy zijt op 16½. graden/op welcke hoochten zijn gheleghen d'Eylanden As Ylhas primeiras,en Wat meer meert westen:wāt trecklende nwē cours upten noozloosten/ so loopen de stroomen so seer/dat ghy terstont op de banckē van Soffala sondt comen.

De Eylandē as Ylhas primeiras leggen op 16. byse duyts. bedl graden.

Soo't ghebeurden dat ghy quaemt te sien d'Eylanden As Ylhas Primeiras,so en betrout u niet op de Coursen en Derouten van dien: want al ist datmense daer in oost noozdoost voozby heē loopt/is nochtās valsch/,om dat het eerste met het laetste gelegen is by na oost en west metten anderē:van daer tot een sant-hoochte/ ghenaemt A Coroa de Sanguase, (dat is die Croon van Sangase,) so loopmen by d'Eylanden van Angoxas heen/oost noozt oost ende west zupt west/van dese Croon van Sangase tot Moçambique toe/ loopmē langes de custe noozdoost ende zupdwest heen.

Vermaninge eñ waerschouwinge alsmē de Eylanden primeiras sien.

De sant-hoochte vā Croa de Sanguase.

Van hier af naer Moçambique heerstenen sommighe reen ofte Ancker plaetsen/van 18. tot 25. vadem diepte:maer mijn goet dunckē waer somet examinerē can/beter te wesen niet te ancheren/om datter langhs dese custe heen wel clippen ende steenen liggen/diemen dickwils niet en siet/ so daer t water niet op en bzeeckt.

Een banck 10125. vadē van Bongase tot Moçambique.

Steenclippen van Moçambique.

Dese tepeckenen diemen heeft 14. mijlen/ al eer men tot Moçambique comt / is een groot dick lant/ende anderhalf mijl vande custe af/ sept een bancke daermen op 15. vadem over loopt:Dit voozschreven lande wert geheeten Mogincuale, heeft langhs de Zee cant sommighe boomen gheltich Pinappel boomen staen:van daer tot Moçambique zijn 12. mijlen/ende tot Mocango 5. mijlē/hebbende daer altemael lanes heen de voozschreve boomen/ ende

ende bp wijlen so vrant ofte vreetliet water/ een mijl van't lant af.

Stormen in Mossambique comen bloeyt het.

Om nu in Moçambique te loopen / so salmen sijnen cours doen van te midde weghen tusschē hier Eplant sant Iorgie, eñ die vroochten van Cabaceira, sulter 7. 8. en somtijts 9. vaem diepten vinden/te wetē met hoogh water/ ende wesende so verre als t'Eplandt/ so datter schijnt dat hem t'Eplandt sant Iorgie door d'Eplanden van sant Iago eñ Darvores steeckt/ so sijt ghy dan metter Eplant gelijck over een/ende loopende van hier naer binnen toe/sult uwē cours recht op de straut vā sant Antonio van't Eplandt Moçambique aenstellen/tot dat ghy op goede diepte comt/t'welcke sal wesen in een Canael/streckende noordē en zuydē/comende met de voorschreve cours op 12. vadem diepten / so wenter terstondt noorden aen/u altoosvorderende vande punt van Nossa senhora do Baluarte, (t'welcke is een Heertsken dat op een hoeck van't Eplant op t'water buyten de voztresse van Moçambique staet) ende oock vande vroochten van Cabaceira, t'welcke is van d'ander zijde tegens over Moçambique: Dese Bay van Moçambique is gheleghen op 15. graden schaers: In dese haven van Moçambique so noordtwesteert het Compas schaers een streeck/ eñ van hier af naer't Eplant A Ylha de Comoro salmen noordtoost aen loopen/ welcke Eplant gelegen is op 11 ½. graden/te wetē t'eynde van't zuydwestē/de cours van dit Eplant af naer de linie toe/ is noortoost eñ noortoost ten oosten.

Wat Nossa Senhora do Baluarte is.

De Bay vā Mossambique op 15. graden schaers.

Ylha de Comoro op 11. graden bedect veel graden.

Van hier voortaen tot die linie toe/salmen sommighe nachten wit ofte blinckent water sien op 3. ende 4. graden/ ende sult hebben de wint van uyten zuydoostē/eñ vā daer voortaen sult beginnen te crijghen de zuydwesten eñ zuyde winden/ overmidts datmen begint te comen inde Winter van Indien.

Opte 3. ende 4. graden blinckent water.

Goa leyt op 15. een bedt veel graden vande Equinoctael.

Van de linea Æquinoctiael af tot op de hoochte van Goa, te wetē op 15. graden/ sal mē altijt oost noordoost aen loopē/ eñ het Compas sal op dese weeh noortwesterē anderhalf streeck/ ende alle hoe ghene datter noordtwestert sult siemen toeghe ben naer't noordoosten/ tot op de voorschreven hoochte van Goa.

Teyckenen op de wegh nae Goa.

Die teyckenen die men op dese wegh vint zijn dese/men heeft altemet op 10. graden degs nachts wit ende blinckent water/eñ van dese 10. graden voortaen tot die custe van Indien toe/ sietmen somtijts veel gevogels die van't lant ende custe verstellen zijn (te weten vande custe vā Arabien) als Quartels en ander diergheliche Velt-ghevogelt/ ende 180. en 200. mijlen vande custe van Indien af / so begint het Compas te minderen met noordwesteren: want inde havē van Goa en noortwesteert het niet meer dan een streeck/ eñ ½ van een ander een mijn als meer.

Dat 6. Capittel.

Om met dese Schepen te seylen van Goa naer Cochijn toe.

t'Eplandeken Batecola.

VAn Goa na Batecola toe/ sult ghy seylē van twee tot drie mijlē vā lant af/ vande 20. tot op 25. vadem diepten: wantet alhier dieper is als naer Cochijn toe/men heeft ontrēt een half mijl van't Eplandeken Batecola af 26. vadē diepten/van daer af ist goet zuydoost eñ zuydoost tē zuydē aē te loopē/naer de voztresse van Barcelor toe.

Om te weten oft men by Barcelor of in de hoochte van dien is/so is te weten/datter comen hooge bergen/ beginnende van Batecola af tot Barcelor toe/ ende recht boven Barcelor heeftet eenen ronden heuvel liggen/ in gelijckenisse van eenen donckerē nust ofte woleke/ welcke staet aen't eynde van die hooghe bergen/ te weten aende zuytzyde van Batecola tot dese haven zijn 4. ofte 5. mijlen/eñ een half mijl van't lant af ist altemael steen.

Oft men by Barcelor is.

Sult by Barcelor ankeren op 10. vadem diepten/ te weten anderhalf mijl van't landt af/ eñ begeerende te seylen naer Cochijn toe/so moet ghy uwen cours zuyd zuydwest eñ wat meer zeewaert in/als loopē/u daer in regulerē de nae die wint sulter toelaet: want men heeft aldaer ander Eplandekens ende Clippen liggē/daermē op 14. vadem (als boven geseert is) dicht voorby loopt: t'is een goeden cours te loopen op 16. vadē: van dese Eplandekens tot 3. ofte 4. mijlen voortaen / zijnt altemael Eplandekens ende Clippen/ dit voorby wesende/sult die voztresse van Mangalor beschepē lichten connen te sien/loopende by de 2. mijlen van lant op 15. vadē diepten: Van daer af voortaen loopt mē op die selfde manier tot de voztresse van Cananor toe: Van Cananor tot die Eplandekēs as Ylhas Cagadas zijn 7. mijlen/ daer altijer uwen cours wel naer't zuydt zuydoosten op 18. vadē: Vande Eplandekens Cagadas tot Chale zijn 7. mijlen/ eñ de cours is zuydt zuydoost aen op 18. vadē diepte: Van Chale tot Panane zijn 9. mijlen/ op de cours als voozen: Van Panane tot Cochijn zijn 16. mijlen/op de cours van zuyd zuydoost/eñ op 12. ende oock op 10. vadem diepten/ t'welcke eenen goeden wegh is/etc.

Wel Eplandekens.

De Ylhas de Cagadas.

Dat 7. Capittel.

Deroute ofte die Coursen vande Navigatie van Cochijn naer Portugael, beschreven door den selfden Piloot Vincente Rodriges de Lagos.

De stadt van Cochijn is gheleghen op 9 ½. graden/ert min als meer/ schepē de uyt Cochijn naer Portugael / so dort mē de cours west aen/ en wel so noordelijck tot op 30. mijlen van Cochijn af/ altijt wesende sult uwen cours nemē in sulker vorgen/ dat als ghy door d'Eplandē van Maldiva eñ Mamale loopt/ moght connen op de hoochte van 8. ende 8 ½. graden/ om gheen Eplanden te ghemoeten/ hoewel dat die Paskaerte op dese streckinge sommige Eplanden heeft/ niet teghenstaende en zijnder niet.

Deze Eplanden ghepasseert wesende/so ist goet uwen cours te nemē zuytwest aen tot op 4. graden/ ende van daer voortaen zuyt zuydwest aen/tot op 3. graden aen de zuytzijde van de linea Æquinoctael, van Cochijn af op die voorschreven wegh tot hier toe/ so noordtwesteert het Compas anderhalve streec/ comende op de 3. graden aende zuytzijde vande linea/ so sult ghy de donderē beginnen te crijgē van uyten Westen ende noordtwesten met stercke winden: van hier af sult zuyden eñ zuydē ten westen aenloopen/tot op 10. ofte 12. graden/ in welcke contreye sult crijghen de zuydooste winden: op dese 12. graden so noordtwesteert het Compas een streec ende ½. van een ander/ en sult daerom gheen abattement ofte afflach reckenē: want men somtijts vint dat de waterē ofte stroomē altijer naer't westē toe loopē/ t'welcke

t'welcke dan twee vaten soudē weſē/ in voegē dz nae te het te verſtaē eñ op dese cours/ so moetmen alle t'geen torgeben ofte rehenen datmen gist het schip voor te gaē/ om datmē van gelijcken sal vinden stroomen die naer't zuydooſten toe trecken.

Comende op de 12. graden(als voorzeit) tot op de 15. graden/ so crijghtmen somtijdts de winden van upten zuyd zuydooſtē/ so en wilt dan niet op den boech naer't weſtē toe loopē: wantet niet goet en is: maer loopt eer naer't ooſten eñ ooſt zuytooſtē/altoos goede wacht houdende tot op de 18. graden / op welcke hooghte gheleghen zijn de drooghten genaemt Os Baixos dos Garagiaus, ende crijghende de zuydooſte windē/so isset goet uwē cours te nemen zuydwest aen/tot dat ghy eōt te sien het Eylant van Diego Rodrieges,eñ soo't u recht voor upt lept/so sult ghy sommige vande vaghelen Alcatrasen sien / ende ooch sommighe hoopen van't kruyt Sargasso in't water dryvē/alhier so en nooztwesteertet Compas niet hooger: maer begint van daer voortaen weder te dimmueren ofte te minderen.

Als ghy dit voorschreven Eylandt ofte de hoochte van dē gepasseert zijt/so loopt zuytwest ende zuydwest ten westen aen tot op 26. graden/ op welcke hoochte gheleghen is t'tipterste lant bā sant Lourenço, so haest als ghy op dese hoochte zijt/ so sult ghy uwen cours west zuydwest aen doen tot op de 20.graden/ ende van daer af/west eñ west ten zuydē aen.

Om te weten wanneermen noozden ende zuyden met het Eylandt sant Lourenço over een is/te weten metter midden van't upterste lant aende zuydzijde/so merckt het Compas wel/ eñ so ghy waert op'de voorschrevē contrepe/ so salt Compas een streeck ende ¼. van een ander nooztwesterē; Van hier af voortaē salmen de cours nemen naer den tijt eñ t'weder sulcks toe gheest: want wesende tusschen 25. Aprill tot het laetste van de May mandt/ so ist noodich in tijts t'vaste lande aen boozt te crijghen: want mēn in desen tijdt alhier de winden van upten noozden ende noortwesten heest/ ende comende in Februarius eñ Martius/ so heestmen de winden upten ooſten eñ zuyden/ waer door men hem moet reguleren naer den tijt datmen hem daer vint.

Wesende noozden ende zuyden metter lant over een/so salt Compas een ghelijcke streeck eer meer dan min nooztwesterē/t'welcke een gewis teyckē is daer met over een te wesen: maer soo't meer waer/so weest verseckert dat ghy by t'lant niet en zijt/dan 30. ofte 40. mijlen daer van af/ ende so ghy maer 30. mijlen van lant en zijt/sult gzoē water siē/doch t'vēich gesept hebbe sullen sijt ende gelijck wesen aende Cabo das Agulhas, eñ die dese differentie doen nooztooſterē in Portugael/een halve streeck eer min dan meer/ eñ so wannere dat ghy comt aen de Cabo das Agulhas, ofte hergzōt bā modder ofte slijt/ so en zijt ghy noch niet/het loot dickwils upt te worpē: want sal u altoos wel wijsen wat dat ghy doen sult.

Passerende de Cabo das Agulhas naer de Cabo de bona Esperança toe/ so en ist niet goet nooztwest aen te seplen/terwijle dat ghy gzont neemt:want en sout daer met de Cabo de bona Esperança niet om loopen: maer die ghepasseert wesende/so loopt alsdan nooztwest aen tot op 16.graden/op welche hoochte 16 gheleghen zijn de Eylandē Sancta Helena. ofte tot op 16½. gradē/ so haest als ghy comt op dese hoochte sult west eñ een wepnich zuydelijcker aen loopen/ofte d'eerste etmael west ten zuyden/om voorsaeche van't Compas/ de Tee en sommige stroomen: want meene wel dat ghy gheen meer hoochten crijghen sult/ al seylde ghy west ten zuyden aen.

Seylende op dese cours sult op die selfde hoochte noch 50.mijlē voort aen loopē:maer meer niet/ende als ghy't Eylant comt te siē/ en daer by daegh niet en mocht aenloopen/so strijckt alle u cleyne seylen/ u overlach houdende ontrent vijf mijlen daer van af/in sulcker voegen dat ghy't snachts moeght sien/ u altoos houdende naer't westen ende west ten nooztē:alhier so nooztooſtert het Compas ruym een halve streeck/ eñ so ghy u rekeninghe wel maeckt vande cours vande Cabo de bona esperança, tot op dit Eylant niet toegevinge opt Compas naer behoozē/sult bewinden datter niet meer dan 70. mijlen westwaerder lept/alst tusschen de Pas-caerte staet.

Seylende van dit Eylant om te seylen naer Portugael/ ende te gaen sien t'Eylandt Acencaon genaemt/sult nooztwest eñ nooztwest ten westen aen loopen 70. mijlen/so sult ghy wat naert ooſten af gaen.

Soo't by gevalle gebeurden dat die Cōpassen ¼.van een streeck nooztooſterdē/ als somtijdts doen/als dan solt noodich wesen te seylen 100. mijlen nooztwest ten westen aen/ eñ van daer voort nooztwest aen / tot dat ghy comt bynde generale windē:maer en gemeert het lant niet meer: want en sout gheen goede reyse doen/ al ist dat de zuyde winden u wat langher op dese cours beyden/welcke u byengen tot op 12. eñ 14. graden aende zijde vant nooztē/en wilt u daer niet opverlaē/ noch en begeest u niet dicht onder de custe bā Guynea,als ghy de generale wint crijcht/al ist dat ghy maer west noordwest aenseylē/ en laet daer om niet die cours te volghen: want t'sal wel rupnē/ overmits ghy somtijts niet en rupnt om datmen dicht by't lant is.

T'is goet datmen 150.tot 200. mijlen toe vande custe af loopt : want alist schoon datmen naer de Pas-caerten 200. mijlen vande custe af loopt/niet tegenstaende/ so isser onder een goet stuc diepter by/ de reden daer van is dese: als datmen schepdt vanden hoeck van't Eylant Sancta Helena. dat inde Pas-caerten lept/ende niet van't Eylandt dat 70. mijlen westwaerder lept/als boven/ eñ al ist schoon dat die punten seker upt comen tot het Eylant Flores toe/en gheest daeromen gheen reden dit alsus niet te wesen/als ick segge:want de cours van deur de Tee vant kruyt Sargasso, dewijle de wint daer altoos nooztooſt is/ so loopen die wateren ofte stroomē naer de Antilhas,ofte voor Eylandē van Spaensch Indien toe/ upt welcke oorsake die Schepen so wepnich multipliceren inde cours van Sargasso, endse so dese wateren ofte stroomen de Schepen comen te gemoetē/ loopende op dese cours van Sargasso, so geburt het wel dat de Schepen te loefwaert comen/dorch selden: oock ghebeurtet wel dat somtijts by Guynea de stroomen naer't nooztē loopen/ende wesende yet wat by't lant/so treet u twater terstont voorts naert lant toe/ oock mede so ruyserender de winden meest upten hooztwesten ende nooztē/t'welck u belet nooztwest aen te seplen/

Os Baixos dos Garagiaus.

t'Eylandt van Diego Rodrigues.

Cours van 26. graden na S. Laurenco

Tijckenen dienen nooz dit en zijdē by S. Laurenco is.

Verhael hoe de Indianen hare wateren.

30. mijlen vant lant S. Laurenco is goet water.

't Root dickwils upt-worpen/etc.

Hoe men dese Cabo de bona esperança loopen sal.

D. Helena op 16. graden.

Hoe men een langen tijt alsmen opte 16 een halve graet is.

t'Eylandt bā D. Helena lept 70. mijlen west/ende alst inde Pas-caert staet.

Cours out t'Eylant Acencaon te seylen.

Waerschouwinghe dyes hier ontrent streeck nooztooſterdē.

Vermaninghe, ghe datmen niet dicht oot der Guynea comen sal.

Het Eylant Flores.

Oorsaeck waerom de schepen soo wepnich multiplieren voor corens van Sargasso.

Oorsaeck waer door nooztwest seplen belet werdt.

seplen/eñ te Zeewaert wesende sult de noordooste winden t'eerder krijgen/ in voegen datmẽ veel voordeels heeft met dicht onder de custe van Guynea te loopen/ doe dese verclaringe hier bp/ om dat ick het selfs altemael wel ghenoteert hebbe/want alle die Schepen t'zp in wat voeghen dat het mach wesen/die haer eerstont wendẽ tert loefwaert van Guynea af/ en krijgen inde cours van Sargasso geen ruymer winde/dan alleenlijcken noordooste winden/ende sontijts suilten/ t'welcke men niet en vint seplende te lijwaert/alwaer men de winden oost ende oost zydooste heeft.

De scherpste winde bp de Spaensche Indische Eylanden/bp den oosten,

Alle die Schepen die vandt Antillas ofte voor Eylanden van Spaensche Indien comen/die scherpste winde diese vinden zijn van uyten oosten/waer bp men verstaẽ mach/dat als wp wijt van Guynea af loopen/geen oorsaecke en is vã een langer repse te hebbẽ/maer suilen eer beter ende ruymer winden vinden/ ende so wanneerwe comt op 20. graden/ eñ dat het Compas fijn en gheljck comt tot op 25. graden toe/ so en zijt ghy niet te lijwaert alhier begintmen het kruyt Sargasso te sien/ waer van dese Zee ghenaemt wordt van Sargasso, en maeckt ghern rekeninge van te loefwaert ofte te lijwaert: want daer en is gheen seker hept af.

De Zee van Sargasso.

Teychenen of t'Eylant Flores recht voor u sept.

So wanneer ghy noorden ende noordooste aengaet/eñ dat die naelde van't Compas niet en noordwesteert/ soo zijt seker het Eylandt Flores recht voor upt te hebben/ ghedurende also tot het Eylant Fayael toe (dit zijn vande vlaemsche Eylanden dienẽ noemt As Ylhas dos Acores) te weten: die Compassen die int Sancta Helena rupm een halve streeck noordt oosterẽ/somen die wel weert te merrcken/wanneer ghy comt vande 36. tot op de 39½. gradẽ/so suldp t'Eylant Flores comẽ te sien/ met sommighe Schilt-padden int water bzijden: ende wesende van't Eylant Flores 40. mijlen naer de custe toe/ so sult ghy vande voghelen Garajaus ende Dupckers sien/ ende t'Compas sal bp naer fijn wesen/ ende soo't eenighe differentie heeft/sal wesen van een wepnich te noordoosteren:want bp't Eylandt Flores tot het Eylant Fayael toe/soo zijn de Compassen fijn ende gheljck als boven.

Ghyte 36. ofte 39. een heel deel gras dwers sien nieuw t'Eylandt Flores met heel Schilt-padden.

Dat 8. Capittel.

Die Coursen ende Navigatie van Indien naer de Cabo de bona Esperança toe, door een ander Portugesche Piloot ofte Stuerman aengheteyckent.

Als ghy scheydt van Cochijn om uwe cours te doen naer Portugael/soo doet altoos u upterste neerstichepe te loopen op 10½. graden/ tot op 50. mijlen west zydtwest daer van/ soo dat ghy comt op 10. graden schaers/ op welcke hoogte zijn gelegen d'Eylanden Maniales: want de stroomen suilen u altoos trecken naer't midden van't Canael/tusschen dese Eylanden ende d'Eylanden van Maldiva, op 9½. gradẽ/ so moecht ghy dan rupm passeren sonder eenich van de Eylanden te sien/ ende gaet altoos seker op 9½. graden/hoewel datse inde Pas-caerte veel valsche Eylanden stellen.

d'Eylanden Maniales liggen op 10. graden.

Inde Pas caerten veel valsche Eylanden.

Hoe datmen zijn cours uyt Cochijn neemt/ aflaten den 20. Januarij t'seplgaet.

Ende soo't ghebeschiede dat ghy t'sepl ginckt van Cochijn den 20. Januarius luttel min ofte meer/soo loopt also dat ghy d'Eylanden comt te passeren aen't zydwesten/ende zydwest tẽ zydẽ/ tot dat ghy zijt onder de Linea Æquinoctiael, om oorsake dat ghy laet t'sepl gaet/ende t'mael comen dat u de windt/ende t'weder soo wel niet voegen en sal/ende om te houden de zijde van ter Zeewaert van't Eylandt Brandaon, so moecht ghy uwen cours nemen tusschen d'Eylanden ghenaemt Dos Ymaos, gheleghen op 4. graden aen't zydẽ/ ende van daer moecht ghy uwen cours nemẽ naer d'Eylanden van Pedro Maschareñhas, also uwen wegh volghende: soo't geschieden/ wesende op 4. gradẽ aen't zydẽ/u veel Donderen/ Blixemen/ ende veeghens overvallende/ waerom datmender gheneenlijcken inde maent Februario also vindt: want ick het al so ghevonden hebbe tot op de 14. graden toe/ daerom doet altoos u beste om te comen op 14. ofte 15. graden: want sult gemeenlijcken op 15. ofte 16. graden zydooste winden vinden/en wilt alsdan niet meer ter Zeewaert inloopen:maer loopt tusschen het Eylant Brandaon ende t'Eylant van Lopo Soares, t'welcke een goeden cours is/ so haest als ghy dit Eylandt voorbp zijt/ soo neemt uwen wegh langhs t'Eylandt van Ioan de Lifboa heen/ tusschen dit Eylant ende d'Eylanden van Pedro Maschareñhas, heeft men eenen goeden wegh/ so dat ghy comt te loopen 14. ofte 15. mijlen van't Eylant san Lourenço, van daer af neemt uwen cours tot op 29. graden/ west zydwest aen/ ende daer nae soo loopt west ende west ten zydẽ aen tot op 34. gradẽ ofte so verre als ghy wilt.

D'Eylanden Dos Ymaos liggen op 4. graden.

Over 14. ofte 15. graden comtmen veel Donderen/ Blixemen/ ende veeghens.

t'Eylandt van Lopo Soares.

Het dese cours aldus aenloopende/ comẽde op 50. ofte 60. mijlen naer't land genaemt Aterra do Natal, suilt seer veel voghelen sien ende hoet meer stoynt ende onweert/ hoe ghyder meer sien suilt/ende soo ghyder veel siet/so zijt verseckert verre van land te wesen/ eñ als ghyse verliest/so siet voor u: want zijt dichter by lant/suilse altemael verliesen/behalven de swarte Ravens metre witte bercken/ende hoe ghy dichter by't land comt/ hoe ghyder meer sult vinden/al hoewel datmẽ die oock heeft tot 20. mijlen voort land af:maer verdort niet: so haest als ghy begint het Eylandt san Lourenço voorbp te comen/ soo neemt de bovengeseyde cours/ ende als ghy begint te ontdecken den mondt van't Canael/ tusschen san Lourenço eñ Moçambique, soo hebt ghy terstont het loopen vande stroomen naer de Cabo de bona Esperança toe/ en twijfelt niet in dese contreye uwen cours te nemen zydwest aen:want hebt gemeenlijckẽ de wint terstont naer't zyden toe/ende al wat ghy west noort west aengheloopen zijt/ dat zijt ghy voorder aen/ waeromme u waerschouwe u altoos te houdẽ bp de custe/ so suilt ghy beter repse doen: want de stroomen suilen u naer de Cabo toe dzijven/ al ist schoon dat u de winden niet en helpen/ende dit is te verstaẽ als ghy laet van Cochijn schept/ so suilt ghy hier altoos vindẽ groote tracht vã weste windẽ: God so is te weetẽ dat allhiertin Martius eñ Aprilis op desen gheheelen wegh/vanden upterstẽ hoeck van san Lourenço af tot de Cabo toe) ghemeenlijcken noorden eñ noordooste winden waeyen/ende soo't een ofte twee dagen upten zydooste ofte zydẽ waeyt/is hp miraekel/daerom en maeckt daer ghern rekeninghe op: want waeyender in desen tijt seer selden/op alle den voorschreven wegh tot de Cabo toe/ende hoe naerder de Cabo, hoe meerder noorde windẽ: maer als de noorde wint met zWest eñ Nebel comt/ so verwacht voorseker weste winden: want

Cours van hem t'Eylandt van Lourenço eñ Moçambique bque tot.

In t'Canael ofte tusschen Moçambique ende Madagascar.

De Cabo de bona Esperança.

Teychenen alsmen weste winden moet wachten.

't Verschiet isser gemeenlijck beslister als en ver gaen.

Verschil van variatie.

want dat is sijn natuere/ in dese contreyen: sult gadverteert wesen/dat so ghy in dese contreyen quaemt in een sijnichel jaer: want die selfde pertinentien zijn dan d'ander jaren/ om noyt seecker dat die Conjunctien vande Hemelsche Planeten ende lichamen als dan differeren zijn/als oock die inferioze lichamen/die de superioze ofte opperste subject ende onderwozpen zijn: waer dooz sy ghregeert wozden/ so sult bevinde in dese contreyen vande 30. graden opwaerts/ dat so hoest als ghy de windt upten noozden crijght met een stof-regen/een groot onweer daer upt te rijsen / soo siet wel vooz u/ende weest op u hoede/op datter u niet en verrast: want soot u van voozē onverziens overviel/en sout ghen remedie hebben om u boven te houden en te sal veren/sonder besonder hulpe en ghenade van God: want comen met groter furie en desperaetheyt.

Vermaninge op het eerste Februarius.

Soo't ghebeurden dat ghy u vondt int beginsel van Februario/bynden upterste hoeck van San Lourenço 70. ofte 80. mijlen t'Zeewaert in/ soo neemt uwen cours nae de Cabo das Agulhas toe: want sulter de winden alsdan altoos zupdoost vindē/ so dat ghy niet en passeert op de 36. graden t'Zeewaert in / welcke Navigatie ghy doen sult/schepdende upt Indien inde maent van December: sult by dese Cabo das Agulhas ghent hebben 20. ende 25. mijlen van't laut af/ op 100. ende 130. vaem diepten/te weten op de hoochte van 36 ½. graden/etc.

Dat 9. Capittel.

De Navigatie vande Monte Delijn naer Portugael, t'welcke is den vermaemsten bergh gheleghen in Indien, te weten: op de custe van Malabar 6. mijlen van Cananor noordwaertsende van Goa 61. mijlen zuydwaerts.

Cousen van t'Gheente de Delijn beginten. Een Eylant. Een Eylant ofte 10. een half graden.

AFvarende vanden Bergh ofte Monte Delijn naer Portugael / den wegh van upten het Eylandt van Laurenço / soo stelt u noozdtoost ende zupdtwest met den Bergh Monte Delijn, uwen cours nemende oost ende oost ten zupden aen/ soo sult ghy comen by een Eylandt ghelegen op 10 ½. graden/ te weē 50. mijlen van Monte Delijn af/ sult alsdan uwen wegh nemen zupdwest/ ende zupdwest ten westen aen/ so sult ghy en hoochte van 9 ½. graden/ u wachtende niet zupderlijcker naer d'Eylanden van Maldiva te loopruren half mijl daer van af is het diep ende schoon/soo haest als ghy dese Eylanden voozby zijt/t'zy vroech ofte laet int jaer/ soo loopt zupdwest en zupdtwest ten zupden aen/ tot dat ghy over de linea zijt/ende so ghy daer de winden van upten westen vindt/ so loopt zupden ende zupden ten westen aen/ mogelijc wesende/ soo niet/zupden aen/ t'welcke ernen goeden wegh is / ghy moecht op dese courts voozbyghen sonder vrees.

Een Baixos de Lopo Soares ende Garagiaus.

Soo't ghesichtede dat ghy op dese courts/ te weten vande 15. graden opwaerts veel voghels Garagiaus vont/ blieghende by hoopen by den anderen / en wilt daerom niet vreesen uwen cours te vervolghen/ende wesende laet int jaer/ so hout u altoos aēde zijde vā't zupben/om te schouwen de drooghten ghenaemt Os Baixos de Lopo Soares, ende Garagiaus, gheleghen op 16. graden / dese courts aldus doende/ moecht wel byz en wanck by daegh en by nacht sonder ontsien/ heen seylen: want sult niet niet allen gemoeten/ ghelijck als ick het selver ghexperimenteert hebbe.

Die 16. graden niet ghepasseert wesende/ moecht oock loopen tusschen de voozschreven drooghten ende het Eylandt van Brandon, ende comende op de hoochste so wilt liever een nacht verliesen/om altoos verseker der te goen / ende sulter op letten dat wanneer ghy vindt veel vanden vogels Garagiaus, met andere verplackte voghels onder een blieghen/te weten by hoopen te samen/so zijt ghy van dit Eylandt 40. mijlen voozraen/ van hier af/ soo loopt zupdtwest ofte zupdtwest ten zupden aen sommige etmalen/ ende wesende noch vroech int jaer als ghy van Indien scheypt/ so scheut alle dese Eylanden ende drooghten / doende uwen cours t'Zeewaert aen naer de Cabo das Agulhas toe.

Vermaninge dat men cours sal neemen. Een Eylandt.

Soo't geschiede dat ghy u vont den 6. ofte den 7. Februarius 100. mijlen luttel min ofte meer vanden upterste hoeck van't Eylandt San Laurenço, te weten op sijn hoochsten/ghelijck ick die ghevonden hebbe/ soo loopt west zupdtwest aen/tot dat ghy zijt op de hoochste vande Cabo, u altoos waechtende vāde stroomen die u mochten bedrieghen: want se in Februario alder crachtichste loopen / dooz de noorste winden die alsdan ghewoldich regneren / soo neemt uwen cours nae de Cabo de bona Esperança toe/tot op 36 ½. graden/ ende als ghy by de Cabo das Agulhas zijt/ so besiet wanneert op die Astrolabio middach is/ende soo't alsdan op de Sonnewijser oor middach waer/ ofte scheelende dite dicte van eenen graet/ so ist een goet teycken/ so wel int gaen als int comen van Portugael/ so zijn de naelden vant Compassen hier sier ende gelijck/ende wesende aen d'een ofte d'ander zijde/ sullese noozdoost ofte noozdwesteren/ naer dat ghy vande Linea Meridionael verschepden zijt / soo veel scheelt het van ghelijcken op het Sonnewijser.

Teycken als men voozby de C. bona Esperança is.

Item so wanneer ghy comt naer de Cabo das Agulhas ofte voozder af/so bestetet water/ ende soo't groen is/ so keert wedet op de 36 ½. graden/ende wozptet laet upt/so sult ghy vinden 30. vademen/ ende wesende op de 35 ½. graden sult 90. vademen hebben/en en sult niet veel swarte Navēs met witte berēs noch Alcatrasen sie/ sulter af weer zijdē van dese Cabo das Agulhas veel sien/ soo aende Custe als tot 20. mijlen t'Zeewaert in/ maer verder niet: sult het water (so langhe dat ghy niet en vont op de voozschr̄e diepten) licht ende groenachtich vinden/als oock mede van dat Bas-been in't water drijven.

Teycken als men voozby de C. bona Esperança is.

Soo haest als ghy groot ghevonden hebt/ sonder t'landt vande Cabo de bona Esperança te willen sien / soo loopt alsa lanet dese groot heen tot dat ghyse weder verliest/so west alsdan seetsber de Cabo das Agulhas voor by te wesen/ende dart dan uwen cours west noozd west aen/ soo sult ghy 12. mijlen vande Cabo af verballen/ als ghy daer begint af te scheydē/ so sult ghe in't water vinde drijvēde dicke Riet-stroppelen/te weten tot 10. ende 15. mijlen daer van af op de voozschreven cours/als ghy dese cout te sien/ so ist een goet teyckē/ eñ moecht wel verseeckert wesen dat ghy de Cabo de bona Esperança om zijt: by de Cabo das Agulhas, so merckt Sonnewijser ende t'water vande groot / sy sullen u wel toonen wanneer ghy daer by zijt: wāt by desen hoeck

so zijn

so zijn de naelden vande Compassen fier ende gelijck/ende binnen ofte buyten dien so noozd oost ofte noozdwesterense altoos/als dickwils gheseyt is.

Vande C. de bona Esperança tot den C. Commorijn is gheen perijckel.

Die Navigatie van de Cabo de bona Esperança naer Portugael / is sonder perijckel tot die Linea Æquinoctiael toe: want men heefter altoos eenen zuydtoosten deurgaende wint/ende vande linea af naer Portugael toe wozt genoech daghelijcx bevaren/waer dooz de gheineen Stuerluyden gheenoech bekent is/ doch die daer lust toe heeft mach het hier booz lesen/daer't oock alsgeteyckent is/als oock in mijne Itinerario ende Navigatie op mijn wederõ komste van Indien naer Portugael/ alwaer int particulier verhaelt wozdt tot Lisboen toe/ etc.

Dat 10. Capittel.

Vande rechte teyckenen ende kennisse Vande Cabo des Correntes, ende d'Eylanden As Ylhas Primeiras, van alle de Havens, ende custe tot Moçambique toe.

Manckẽ van Soffala begrijpt de drije C. de B. Bonaventura/ Corrientes/ etc.

DJe banckẽ van Soffala begimmen aen de Cabo de san Sebastiaen, eñ streckẽ tot die Eylanden Primeiras langhes de custe heen/ende de custe strect noozden ende zupdẽ tot Soffala toe/ende heeft wat van noozden ten westen/ ende zupden ten oosten/alhier zijn sommige Revieren: maer zijn alleenlijcken booz elcpus schepen.

De Revier tot Maraca lept op 21 ½. graden.

De Revier van genaemt Maraca ofte Monemone lept op 21 ½. graden/ is een cleyne Revier hebbende binnen in d'Haven met hoogh water 3. vadem diepten/eñ heeft tot een teycken eenen hoogen boom/ staende aende zuydzijde / ende langhs de strant heen sommighe sant duynen / die int schijnsel heen verthoonen als Eylandekens sonder boomẽ/aende noozd zijde ligghen sommige oudiepten/ men loopter in de Haven noozdwest aen/ te weten aen de zijde vande boomẽ/en daer lanex by heen/ als ghy binnen den Hoeck zijt / soo moecht et ancheren op 5. ende 6. vadem diepten.

Teyckenen van de Revier van Maraca.

Sommighe oudiepten aen de noozdzijde

Quiloan lept op 20. eñ half graden.

Quiloan ofte Quiloane, is gheleghen op 20½. graden/ ende heeft aende zupdzijde eenen hoogen Palm-boom / ende t'landt van die selfde zijde heeft fatsoen van eenen hoet; So ghy in Quiloane begheert te loopen/ alwaert met een schip van 200. vaten / machtet wel doen/ wesende met hoogh water: maer moet u wachten van een drooghte/ drie mijlen van de Haven af gheleghen/ dese Haven heeft met hoogh water 5. vadem diepten/ende als ghy daer binnen in zijt/ so ghenaeckt de punt van de Revier/ sulter 5.ende 6. vadem diepten met modder-grondt binden/ men loopter in west zuydwest ende zuydwest ten westen aen/ende de voorschreven droogh ten ligghen oost zuyd oost/ ende west zuyd west gheseyck als Quiloane.

Vanden Mesmen opte 21. graden al so vadem diepten is/so binnen 15. mijl it Suyden lant t'Boca/ etc.

Van Maraca ofte Monemone tot Quiloane sultet landt komen te sien op 13. 14. vadem diepten/ ende homende op 21. graden eñ op 60. vadem diepten / so sult ghy 15. mijlen van landt wesen/ende sult op de gront Cozael vinden/eñ van daer binnewaert is cleyn sant/ seplende van Quiloane af naer Soffala toe/ soo loopt noozden ende noozden ten oosten aen/te weten buyten de punt ofte hoeck om op 12. 13. vadem diepten/ tot dat ghy Soffala int gesicht cryght/ende so ghy daer begheert te setten/ so loopt tot op 6. 7. vadem/ t'welck is 6. ofte 7. mijlen van landt af.

De Haven van Soffala verloopt alle jarẽ/ daeromme en moecht er sonder Loots-mãn van't landt niet wel in komen / Soffala heeft tot een teycken om te hemẽ/een hoop Palm-boomẽ by den anderen staẽ/te wertẽ aen de zijde van't noozden/ loopende van hier af naer Moçambique toe / sult oost aen loopen / tot dat ghy komt op de 40. vadem/ ende van daer af oost noozdtoost aen / loopende 15. ofte 16. mijlen vande Eylanden Primeiras af / sult altoos in dese contreye/ te weten: de geheele custe langer hlijft/ dint/ swart sant (met aerde gemenght) op de gront vinden/ al ist schoon dat ghy by dicht ende int gesicht van't landt loopt.

De Haven van Soffala verloopt alle jarẽ.

Trecht van de Haven van Soffala.

Soffala is gheleghen op 20. graden/ ende die Haven genaemt Bango op 19½. en die Revier van Cuama op 18½. graden/ men loopt langer de custe van Soffala tot Cuama toe noozdtoost ende zupdtwest/ wesende inde cours 30. mijlen / soo't u noodich waer in dese Revier van Cuama te loopen om versch water te halen/ soo moecht met een kleyn jacht in loopen: want t'is binnen in altemael soet ofte versch water.

Soffala leyt op 20. graden. De Haven Bango op 19 graden. De Revier Cuama op 18 graden en ½.

Van Cuama af naer d'Eylanden Primeiras loopt men langer de custe heen oost ende west/ ende heeft wat van oost ten noozden/ eñ west ten zupden/ men heeft twee verthoontinghen van landt/ ende comende op 18. graden sult 35. vadem diepten vinden/ hebbende ghesicht van lant: want die banckẽ van dese contreyen seer smal zijn/ de cours is 30. mijlen.

Vanden C. van Cuama naer d'Eylanden Primeiras loopt men.

De Revier ghenaemt Dos bonis Synais ofte vande goede teyckenen lept op 17½. graden/ende heeft dese teyckenẽ om te kennen/ te weten vande zijde van't noozdoosten staen eenen hoop boomen aende mont vande Haven/ ende aende zupdzijde heefter eenẽ sant strant/ ende op den uytersten hoeck naer't zupdtwesten staet een Sant-bergh ofte Duyn/welcke heen van verre verthoont als een Eylandeke/ d'incomste is aen de zijde van't zupdwesten/ langer het sant heen: Wie Haven heeft met hergh water int incomen 2. vadem/ ende binnen in wesende marchment setten op 6. ende 7. vadem diepten: Men en kan van buyten af d'incomste niet sien; want men siet van buyten comende/ den ingangh vande noozdtwest zijde/ welcken ingangh heeft een deel boomen by een staen/die heen van verre verthoont als een Marsch van een Schip/eñ hoemen naerder t'lant genaert/hoe datmen't minder komt te sien/so datmen't inde Revier wesende gãtsch niet sien en kan/om datter van die ander tacken belet wort.

De Revier Dos bonis Synais lept op 17½. graden.

Teyckenen vande Revier Dos bonis Synais.

Messchien ghe vanden ingangh van de Revier.

Het Canael van de Eylanden Primeiras, ende d'Eylanden van Angoxas is altemael een/men loopter booz oost noozdoost eñ west zupdtwest / ende heeft inde cours 30. mijlen met 10.12. vadem diepten/te wetẽ:wat naerder aende Eylanden als men't vaste landt/ so ghy't by eenige van dese Eylanden wilt settẽ/ met eenige weste winden/so comter by dicht by:want t'isser over al diep ende schoon.

Het Canael van de Eylanden Primeiras, ende d'Eylanden van Angoxas is altemael een/men loopter booz oost noozdoost eñ west zupdtwest / ende heeft inde cours 30. mijlen met 10.12. vadem diepten/te wetẽ:wat naerder aende Eylanden als men't vaste landt/ so ghy't by eenige van dese Eylanden wilt settẽ/ met eenige weste winden/so comter by dicht by:want t'isser over al diep ende schoon.

Het eerste Eylandt Primeira lept op 17½. graden/ ende so ghy daer begheert tusschen in te loopen/so neemt uwen cours zupdwest aen van't Eylandt af/eñ maecht by sonder schouwen tot Cannael loopẽ/t'isser over al diep genoegh:want die droogheen liggen wel anderhalve mijl van't Eylandt af/ende so ghy daer begheert in te loopen met weste winden/ soo ghenaeckt dicht by't Eylant/loopende tot de middel-

Het eerste Eylandt Primeira lept op 17½. graden.

middewegen van dien aende zuydtzijde/ alwaer ghy moecht anckeren tot op een schoot van een gotelingh daer vant af/ op 6. 7. vadē diepten/ eñ begeerende tusschen de dzoochten/ (gelegen tot n.o.)en oste tot te seplen/ moecht het seer wel doen/ ja met alle de seplen op wilende/ alzoo wat naer der de sandē van't Eylandt/ als de dzooghten eñ het middelste Eylandt: want is al even veel van wat zijde van het Eylant dat het is/ en hebt nieuwers vooz te vreesen/ dan van daer ghy het water op siet hylen.

Die dzoochte bynde Eylanden zijn gemeynlijck bygen uitwoyt water.

Begeerende te ancker̄ vp't middelste Eylant/ ghy moecht er vp wel dos/ te weten/ roemende vpz dicht aen landt: want heefter 12. vadem diepten met lergh water/ dit is te weten/ met weste windē: maer met ooste windē niet/ te middewegen van op het vaste landt/ heeftmen een hoop boomen bp den anderen staen/ by de welcke suit winden een Lack met soet water/ om ute versien noodich wesende: is een wepnich vande strant af binnewaerts nen/ eñ so het u geen gelegentheyt geest by het Lack te gaē so gaeft maer inde selfde strāt/ suiter verstant verseh water vinden: maer dit moet wesen met ooste winden; want met W. winden so smijter het water so sterck op/ dat ment met het Boot aende strandt niet houwen en can.

Goede ancker̄ het oost by't middelste Eylandt op 12. vadē niet lergh water.

Een lac dan het water het middelste Eylant.

Het middelste Eylandt lept nae 1 n. oost.

Die dzoochte die op de middewegen tusschen dit middelste ende vaste Eylandt.

Het middelste Eylant (t'welck is gelegen nae het n.o) en heeft gants geen doorgangen nae de Zee toe: Van hier af tot die dzooghte/ ghenaemt A Coroa de sant Antonio, zijn 7. mijlen/ eñ tot d'eerste Eylanden van Angoxa 5. mijlē/ ende is op de selfde rotus van d'Eylanden/ moechter vpz by het sant heen loopē/ het zy met wat Schepen dat ghy wilt: want ijsser diep ghenoech/ alle d'Eylanden van Angoxas hebben doorgangen/ d'een door d'ander heen loopende/ altemael van diepe eñ stijpere gront/ oock so heeftmen tusschē d'Eylanden eñ het vaste landt/ het alderminste 8. vadem diepten/ sulk alzoo het vaste sant nader liggen als aen d'Eylanden: Maer is een santdzoochte/ gheleghen tusschen d'Eylanden van Angoxas in/ die oock bā beyde zijden doorgangen heeft. Dese Eylanden van Angoxas zijn hier eñ tusschen die twee middelste liggen de voorss. sant dzoochten/ daerom en wilter niet te na by comen/ want zijn perieuleus.

Dompere die de strandt by de Eylanden bā Angoxas by 3. int ge-sicht zijn.

Hier moeten dat het eerste Eylant van Mossambique van den dzoochte.

Daer lept een dzoochte van sant/ vier mijlen van het eerste Eylandt van Angoxas af na Moçambique toe/ die met de spz inkluloeden bedect wozt van die Zee/ hebbende daer rōts om noch andere sanden liggen/ die altoos vande Zee bedeckt zijn/ waerom ick u adviseere op u hoede te wesen: moecht van daer af langhs het landt heen loopen/ al waert seer diep is. Van dese sandt dzoocht. af na Mocambique toe 14. oft 15. mijlen wreghs/ lept een Haven/ ghenaemt Os Corais, (dat is die Coralen gesept/ van welcke Hadē af/ ontrent dieseer dangereus is/ ende men en cause niet ghewaer wozden/ dan alsmender by na vadē bloet/ so en breeckter het water niet op/ waer om u daer van suit wachtē: want daer al eenighe Schepen aen ghestooten hebben/ ende Don Ioan Pereira selfer met sijn Schip op geweest: Als ghy alhier voorby passeert/ suller altoos 2. mijlen van af t'Zeewaert in loopen/ te weten/ n. o. ende n.o. ten oosten aen/ wesende by nacht/ maer zijnde by daeghe/ moecht altoos selverder waren/ en van u sien/ doch altoos onder de 25. vadem na landt toe niet passerende. Op dese rourg suit ghy de dzoochten van Mussicate voorby loopen/ ende doende de rourg van noordtoost aen/ so suit ghy recht op d'Eylanden van Moçambique aen comen.

Dzooghten van Mussicate.

Soo't u noodich waer te ancker̄ eer dat ghy tot Mussicate comt/ soo houdt u van dese Clippe af nae het landt toe/ tot dat ghy comt op 15. vadem diepten/ aldaer mocht set̄en: want is een schoone gront/ doch eventwel op wepnich plaetsen/ van alleenelijcken onder den hoeck van Mussicate, te weten op 20. vadem ende meer/ suit repue ende stijpere gront hebben. Den hoet van Mussicate met die Eylanden van Angoxas, ligghen n. o. ende z.w. vanden anderen zijnde 18. mijlen inde rourg van daer nae Moçambique toe/ so loopt men langhs de Custe heen noordtoost aen.

Waer dat men ancker̄ sal eer men op't Noordt-oost te comt.

Den hoeck met Mussicate lept n.o.

De oost zijde van't Eylandt Primeira, lept met de dzoochte n.o. ende z.w. ende heest wat van n. o. ten o. ende z.w. ten w. Het landt van de Eylanden Primeiras, te weten aende zijde. van Moçambique lept op 16 ½. graden: Hier loopt voorby alle dese Eylanden ende sanden o. ende west/ ende o. ten n. ende w. ten z. so ghy u alhier vondt/ te weten/ binnewaerts in/ op 12. 13. eñ minder vadem diepte/ en schoot van een gotelingh van de Eylanden af/ so en vreest daer om niet: maer wacht u alleenlijcken vande buyten zijde/ d'welcke veel steenen ende ontreputeyt heeft/ daermen in grooter lep wijse ancker̄en mach/ want niet dan steen ende stout en is.

Het gheen dat de Eylandē aende oost zijde van Mossā bique ligt op 16. dite vorenden graden.

Ancker̄ angher̄ gelijck by de Eylanden/ etc.

So het gheburde dat ghy u vont te middewegen van onder d'Eylanden eñ dzoochten met eenighe ooste winden/ so moecht ghy tusschen d'eerste Eylanden eñ sant dzoochten (die te middewegen van dese Eylanden Primeiras liggen) met ende in varen/ te weten/ van de zijde van Soffala, als oock van't derde Eylandt nae Moçambique toe/ loopende aende w. zijde langhs/ op 7. 10. ende 12. vadē diepten/ die ander dzoochten liggen te middewegen van onder de steen clippen/ daermen hebter niet voor te vreesen: maer tusschen het Eylant vande boomen/ (dat aende oost zijde blijft) en moecht op gheender lep manier passeren: want over al dzoochten ende onditen zijn.

Gant dzoochten niet inde buyt vande Eylanden Primeiras.

Tusschē het Eylant dat aende oost zijde blijft/ en gemeldt wort gantsch niet gerustigh te seplen.

Vande zuydt west zijde van dese Eylanden Primeiras, ende noozdt oost en zuyd west/ met het eerste Eylandt vande west zijde/ te weten 7. mijlen daer van af/ is gheleghen een sandtdzoochte van vier vadem diepten/ wesende so inde lenghte als inde breedt/ van een gotelingh scheut groot: Van dese Eylanden Primeiras, 10. oft 12. mijlen/ lept de Kabier van Quylimani, al waer de Custe strecchende is oost ende west/ ende heeft wat van oost ten noozden/ ende west ten zupen/ sulk altoos tot op 5. mijlen van lant af 6. 7. vadem diepten binden/ al waer men anders geen dzoochten en heeft/ dan die van Quylimani, waer van ghy u moet waehtē/ want strecchende tot 6. 7. mijlen in Zee: ende so ghy u vint vande Cabo das Correntes binnewaerts/ mocht altoos seteen: want sult over al gront binden/ om dat ghy op de banchen zijt/ en hebt nieuwers vooz te vreesen/ dooz dien dat de wint hē wel sal houwen van over het lant/ waer mede altoos alst u belieft t'Zeewaert in mocht loopen/ etc.

Een sandt dzoochte bā 4. vadē ent 7. mijlen van't eerste Eylandt.

De Kruyce Cuylimani.

Op de Cabo das Correntes moet goeden ancker gront

Dat 11. Capittel.

Deronte ofte de Navigatie ende Courſen van uyt Indien naer Porto Piqueno de S. Iago, (dat is de cleyne haven van S. Iacob, t'vvelck de mont van de Revier Ganges is,) ghelegen int Coninckrijck van Bengalen, &c.

Porto Piqueno ligt in Bengalen.

DJe begheert te ſeylen van upt Indien naer Porto Piqueno, ofte die cleyne haven ghelegen in Bengalen, te weten/ van biyten om't Eylant Seylon, ſal t'ſeyl gaen upt de haven van Cochijn, vanden 10. tot den 20. Apzil toe/ ſijnen courſ neminde langhs de cuſte heen/ tot een plaets ghenaemt Brinjao toe (t'welc ligt bp de Carp ofte hoeck van Comorijn, te weten/ den uptterſten hoeck ofte eynde vande Indiaenſche Cuſte zupdweſtwaerts aen) nemende vã daer af ſijnen courſ zupen aen/ tot op 6½. gradẽ/ en van daer z. o. aen/ tot op 5¾. graden: Alhier weſende/ ſult ooſt aen loopen/ tot dat ghy het Eylandt Seylon int ghelicht kijcht: want den hoeck van Seylon, ghenaemt A ponta de Gualle, (dat is de punt vande Gallepe geſept) is het verſte landt van dien/ gelegẽ int zupen op de hoochte van 6. graden/ daerom ſo meet deſe courſ oost aen doet op 15. graden/ en moecht niet laten gheſicht te hebben van het ſelfde Eylandt Seylon. Dieſen wegh ẽ courſen ſult alſdus doen/ ſcheydende upt Cochijn, vanden 10. tot den 20. Apzil/ alſ voorẽ: want ſo ghy later van daer ſcheyt/ ſult ghy u meer moeten waerhten/ om dat de winden alsdan ſeer ſterc van upt den zupẽ beginnẽ te waeyẽ/ hebbẽde op d'ander tijdẽ de windẽ vã inteẽ z. w. ẽ n. w. wapẽ de ſeer furieus en gewelditch.

Wijnſão ligt bp de Carp ofte hoeck.

A ponta de Gualle (is de hoeck van't Eylant Seylon) ligt op 6. graden.

Courſe van Cochijn naer Seylon.

Als ghy dit Eylant Seylon comt te ſien/ ſo ſult ghy daer langhs de Cuſte bp heen loopẽ: (men loopt die Cuſte o. ẽ w. ẽ heeft wat vã o. ten n. ẽ w. ten z.) tot die eerſte dzoochte gelegen op 6. gradẽ ſchaers/ ẽ d'ander dzoochten ligghen noch voozder aen op 6½. graden/ zijnde vanden ander 7. mijlen verſchepdẽ/ op de ſelfde ſtreckinge van o. ẽ w. ẽ o. ten n. ẽ w. ten z. Van den hoec A ponta de Gualle, tot d'eerſte dzoochtẽ/ zijn ontrent 28. mijlẽ. Weſende 10. ofte 15. mijlen voorbp deſe dzoochtẽ/ ſult ulwẽ courſ n. o. aen ſettẽ/ tot op de hoochte vãn 16½. gradẽ loopends van daer af n. aẽ/ waer mede ghy ſult comen bp de Cuſte vã het waſte lant te weté 10. ofte 12. mijlen vãt lant/ ghenaemt/ O Pagode de Iorganatte, (dat is den Afgoot ofte Afgodts tempel van Iorganatte geſept) het welck een ſeer goede courſe is voor deſe vaert.

Voochten dat Seylon op 6 ẽ 6. en half graden.

Punten de Gualle leyt 28. mijlẽ vant eerſte dzoochten.

Wat dat O Pagode te Iorganatte is ẽ wanneer legt.

Als ghy dit lant comt te ſien/ t'welck ſommige hooghe gheberchten heeft/ ſo ſult ghy eenighe ronde heuvelen (te weten/ vonder ende hoogher als die ſelfde ghebercht) boven op ſien ſtaen/ ghenaemt Palur, ſult alhier daer langhs bp heen loopen/ men loopter voorbp n. o. ẽ z. w. ẽ heeft wat vã n. o. ten o. ẽ z. w. ten w. tot datmen comt bp't dunne ende leege lant/ alwaer langhs loopende/ ſult bp eenighe bier comẽ/ welcke heeft tot een kenteyckẽ een blach hoogh velt van lant/ ende noch een ander pleyn met een heuwel/ hebbẽde aende een zijde wat verder heen t'ſchijnſel van eenẽ anderen dicken heuvel met gheboomten/ ẽ loopende uwen wegh aen tot recht tegens over deſe Revier/ ſo ſchijnen deſe voorz. heuvelen mettet ander dicke landt gheliſck over een te comen: Deſe vertoontingge ſalmen hebben/ weſende omtrẽt 1½. mijl daer vã af t'Zeewaert in. Van deſe Revier tot d'eerſte Pagode ofte Afgod toe/ heeft men ontrent 3. ofte 4. mijlen/ ẽ van deſe eerſte Pagode voortaẽ/ ſo en ſiet men geen hooge bergen meer gelyck als die men voorbp is/ ẽ loopende daer terijt vã af/ ſchijnen ſommige als taſelen ofte pleynẽ bovẽ op te weſen. Deſe voorz. Pagoor ofte Afgodt/ is gheleghen op 20. graden ruym/ ſult altoos u beſte doẽ om die te comen verkennẽ: wãt is u noodich om eẽ goede repſe te hebbẽ.

Voor bp deſe eerſte Pagode ſtaet eenẽ anderẽ Pagode/ ſo groot als d'eerſte/ hebbende noch andere 2. ofte 3. cleyne Pagode wat voozder aẽ ſtaẽ: Men heeft vã d'eerſte Pagode tot deſe tweede omtrẽt 4. mijlẽ weeghs/ en de Cuſte vã d'een tot d'ander is ſtreckende o. ẽ w. en wilt alhier niet te dicht onder t'lant loopen: want is quaet daer wederom af te valẽ/ om dattet een inwgck maeckt: Van gelychẽ al ommẽ bp de eerſte Pagode comt/ ſalmen van't lant af-houden: want men heeft bp 2. mijlen alder-menſt bp comt/ een cleyne dzoochte liggen/ een mijl t'Zeewaert in ſtreckende.

Vã d'eerſte Pagode tot die tweede/ ſiet men ſommige bewaſſen heuvelẽ/ ẽ geboomtẽ/ ẽ vãde tweede Pagode tot Saraguan toe/ iſt een leeger lant van ondichte wilderniſſe/ weſende boven op gants kael tot den hoeck toe/ genaẽt A punta das Palmeiras, dat is/ de punt vande Palmboomen/ ẽ men loopt de cuſte w. aen.

A punta das Palmeiras.

Van de voorz. Pagode tot een punt met een Riffe (gelegen 12. mijlen/ alder-menſt bp de punt vãde Palmeiras comt) heeft menẽ Revier ligghen: Dit voorz. punt ſteeret eẽ groote half mijl t'Zeewaert in: men loopt de Cuſte o. n. o. aen/ ẽ vande voorz. riffige punt/ tot die Palmeiras toe/ loopt mẽ de Cuſte n. o. ẽ n. o. t'ẽ o. aẽ/ Om nu het Rif ẽ het landt van dien te vermẽ/ ſoo is te weten dat het landt van dit Rif groeyt ẽ dicker is als het ander lant vande Cuſte/ makende daer langhs bp heen t'ſchijnſel van een eylãt/ ẽ ſult terſtont wat voozder aẽ 9. ofte 10. boomẽ ſien ſtaẽ/ die hẽ vertoonẽ gelijc als ronde bewaſſe heuvels/ vande Pagode tot deſe Riffe zijn ontrent 12. mijlen.

Dan hier af voortaẽ/ ſult langhs de Cuſte heen loopen op 9. ofte 10. badẽ diepten/ tot bp de voorz. Palmeiras waer van het voorſte vant lant ſeer leegh is/ hebbende eenen halen heuvel/ welcke hem vertoont gheliyck als die Arenas gordas, ofte roode Duynen/ ghelegen bp S. Lucas de Barremeda, aen de cuſte van Spangien: Van deſe Duyne ofte heuvel af tot die Palmeiras toe/ iſt altemael een kael ẽ leghe ſtraudt/ ſonder eenighe geboomten ofte wilderniſſe. Die Palmeiras pleghen te weſen 10. ofte 12. Palmboomen: maer tegenwoordich ſo ſtaet maer een alleẽ: Dicht bp de ſelfde Palmeiras, te weten/ aende zijde van Saraguan, ſtaen eenighe bewaſſen heuvelen: Van daer voortaen ſoo en heeftmen gants gheen punten ofte hoecken/ boomen/ noch eenighe wilderniſſe meer/ dan het landt is een mijl weeghs altemael gheliſck als een Rif.

Soo wanneer dat ghy de punt ofte hoeck vãde Palmeiras comt te ſien/ ſo ſult ghy uwen courſ o. aen doen/ tot op de diepten van 12. badẽ/ ende van daer af n. o. aen tot op 8½. badem/ ende weſende bp daegh/ ſult terſtons landt ſien/ het welck ſal weſen beneden alle de Riffen/ ẽ ſo het lant bedeckt waer met eenige dpſinge ofte dampen/ en ſulcet niet mogen ſien/ voor dat ghy op de 4. badẽ diepte comt.

Deſe

Dese cours salmen albus doen/ met een Cōpas dat niet en wijaert/ eñ so het pet wjaechten/ sult ghy u rekeninge daer na maken: Dit landt daer ghy by comen sult/ sal wesen een black leegh landt sonder eenige gheboomten ofte wilderuisse/ eñ loopende langhs de Custe heen/ sult aende oost zijde comen te sien eenen swarten tanchwerpēde bewassen heuwel/ opt fatsoen van een Champana sonder mast/ (het welcke een Indiaensche Carveel is/) eñ wat voorder van desen bewassen heuvel aen/ staen een hoop boomē by den anderē/ onder welcke zijn 3. oft 4. boomen/ die wat groter schijnen te wesen als den bewassen heuvel: Dese gheboomten staen wat leeghachtich: Een Wepingh van dese gheboomten af/ soo begint de Kiffe van't landt van Orixa: Dese in't gesicht cryghende/ sult terstont t'Zeewaert aen/ het water sien bzeken/ het welck is op de drooghten van Bengalen: want alhier is het Canael op zijn smalste/ eñ laet achter u veel Kiffen te weten/ aende zijde van Bengalen, die u altesamen t'Zeewaert aen blijven/ waeroan ghy die niet sien en moecht: alhier passerende/ so ghemaeckt altoos de Kiffe van't lant van Orixa, want al ist schoon dat ghy daer dicht by heen loopt/ en hebt nieuwers af te bzesen/ dā van dat ghy voor ooghen siet/ die diepten zijn bzie vadem/ met cleyn swart sant op de gront.

Sult vande zijde vā Bengalen 4. ofte 5. vadem diepten hebben van modder gront/ van welcke zijde u sult wachtē: want sout vā dese modder gront op't eynde van een banche ofte drooghten van Bengalen comen: so ghy dese gront vint/ sult u.o. eñ u. (voodich wesende) aē loopen/ tot dat ghy weder op de 7. vademen comt: wāt dit is dē rechtē weeg: Die voorsz. Kiffe van Orixa gepasseert wesende/ sult terstont meer diepten beginnen te crijghen/ ende so ghy begeerdeer te loopen langhs het landt van Orixa heen/ so doet uwen cours recht op d'eerste punt (die ghy voor u sept siet) aen: De minste diepten die ghy sult vinden/ zijn 5. vadem: dit is den rechtē weegh/ tot dat ghy wel dicht by het landt zijt/ alwaer ghy alsdā sult vindē 5. 6. vadē diepte: eñ so ghy eenich barnhout van boom hadde/ so loopt naer d'ander zijde aen't landt van Bengalen: want men heeft aldaer beter barnhout/ als aē deese zijde van Orixa, maer moet daer nae weder nae de zijde van Orixa comen/ tot dat ghy voorby twee Revieren zijt/ gheleegen aende selfde zijde van Orixa, waer van d'eerste meer eenen Inwijck dan een Revier gelijck is: D'ander leyt ontrent een mijl weegh voorder aē/ de welke eenen grooten mont ofte Inhoude heeft: Twee ofte 3. mijlē voorby dese Revier voort aen/ heeftmen eenighe bloeyende Beken met gheboomten/ eñ een mijl voorby dese Beken/ staet een bosschagie ofte wilderuisse bol en dicht van gheboomten/ in gheliickenisse van Palmboomen: Dan't beginsel van dese bosschagie af salmē sijnē cours dwers over doē: loopende na d'ander zijde (van het landt genaemt Guynette) toe/ te weten recht op eenen boom/ die aende selfde zijde staet aē den welcken inde hoochte bolle alle d'ander uptrect: staet aende rijncker hant vande Revier ghenaemt Chandecan. Dāter af voort aen zijn't altemael ondiepte/ daerom en sult niet voorder aen loopen/ van wette bolle bloet.

So ghy begeerde te loopen door het Canael vant landt heen/ sult de cours doē als boven gesept is/ eñ vāde Palmeiras nae't n.o. toe/ sult setten op 5. vadē/ est wesende inde dach/ sultet houdē op de 7. vademen/ loopende also op dese diepten langs het lant heen/ al comt ghy schoō altemets op wat minder diepte/ en wilt daerō niet vreesen/ niet welcke course sult comen te sien de Kiffe van Orixa, als ghy dte int gesicht hebt/ so sulter by genaken/ in voegen dat ghy twee derdendelen nae het lant/ ende een derdendeel nae de Kiffe toe loopt: alhier heersemē den rechtē wegh/ als bovē gesept is.

Dat 12. Capittel.

Een ander deschriptie vande selfde vaert ende coursen van Indien na Porto Piqueno, ofte de cleyne haven van Bengalen door een ander Pilootaengeteyckent, breeder ende correcter verhaelt, met alle die ghelegenheyt ende streckinghe van dien.

Porto Piquene leyt in Bengalē.

SEplende vande Custe van Indiē/ na de Haven genaemt Porto Piqueno, int Coninckrijck van Bengalen, te weten van buyten om t'Eylant Seylon, soo sult ghy uwen cours nemen nessens de custen van Indien/ tot dat ghy comt te sien Brinjaō, gheleghen by de C. de Comorijn. Het uyterste eynde vāde custe vā Indiē/ nemende van daer af uwen wegh dwers over: want is van hier af een goede cont repe/ eñ maecht den cortsten dwers wegh/ als oor verseckert te gaen/ van niet te verdallen binnen ofte tusschen het Eylant Seylon in. So wānеer ghy comt te siē de Barreiras, dat zijn de Duynen van Brinjaon voorsz. so sult ghy zuyē aen loopē/ doēde also uwē cours vāde 15. tot die 20. mijlē toe/ eñ vā daer voorts aē sult uwen wech verrozten/ maer dattet u best goet dunct en gelegēthept geeft/ om te comē op de 5. gradē: alhier wesende sult v. aē loopē/ so veel als u noodich dunct te zijn om u te verseherē/ de plat ofte hoge vā Gualle te mogen om loopen/ t'welcke is het uyterste eynde vant eylant Seylon, nemde 5. W. zijde/ gelegen op de hoochte vā 6. graden/ als u dunct te wesen inde cōtrepe vāde Ponta de Gualle Yseker om te wesen/ so wiltet Eylant genaken om dat te verkennē/ al eer ghy by die drooghten comt/ te weten/ tusschen Tanadare, (het welcke 5. mijlē vāde Ponta de Gualle is) eñ de eerste drooghten/ al waer int ghemeen alle die schepen het lant comē verkennē/ van die geē die na Bengalen willen seylen/ het zy nae ruste havens van dien/ als daer is Porto piqueno, ofte Porto grande, dat is/ de cleyne ofte groote Haven/ alwaer de Portugesen hare baert eñ handelinge hebben: Het landt aende voorsz. contrepe int gesicht hebbende/ so ghemaerter so dicht by als ghy begeert/ doch onder de 12. vadē nae't lant toe niet passerende/ om datter sommige clippen lanex t'lant heen liggen/ daermen sonderlinge so geen benuisse af en heeft/ behalven de drooghten/ tusschen welcken eñ het lant men door heen mach loopen als hier nae gheseyt sal worden.

Wat cours datmē op 5. gradē zuyē de aen loopē sal.

Wat hoeck van Gualle leyt op 6. gradē.

Tanadare leyt 5. mijlen van ponta de Gualle.

Waer de Portugesen haer baert hebben.

LOopende albus/ als gesept is lanex t'lant/ so is te wetē dat het lant vā Tanadare (om dz te kennē) te weten/ vā daer af 5. mijlē voort aē tot de drooghtē toe altemael aende Oever vā de Zee een laeghlant is: Eñ als ghy voorder aen te landewaerts binnē/ begint te siē eenige gebergtē te wetē 3. groote bergen/ daer met overē comēde/ so sult ghy die eerste drooghtē terstōt comē te siē/ tusschē welcke eñ lant mē wel passerē mach: want die meeste schepē die voorby het Eylant gaen eñ comen/ loopender door heen: sulter vindē/ te wetē te middewegē

Gheskenisse ende teyckenē vant lant Tanadare.

van tusschen dien eñ het landt 11. 12. hadem diepte/ vant schoone/en op sommige plaetsen steenighe gront / en hebter nieuwers vooz te vzeesen/ dan van dat ghy vooz ooghen siet.

De eerste bjoechte bp Cavegare leyt op 9. en half graden rupm.

Dese eerste bjoechte leyt op de hoochte van 6½. graden rupm/eñ dart recht teghens aber sult op het landt eenen eenighen steenen hemel sien/ sonder andere meer op alle dese contrepe te sié. Van dese eerste eñ groote bjoechte 6. mijlen voozder aen/ leyt noch een ander: maer cleynder bjoechte / men loopt d'een met d'ander n.o.eñ z.w. ende heeft wat vã n. o.ten o.eñ z.w.ten w. Dese cleyne bjoechte is gheleghen op 6½. graden/ontrent twee mijlen van't landt verst heyden/so ghy begheert tusschē t'lant eñ dien vooz te loopē/ ghy moecht tot wel doen: want men herfret 5. 6. hadem diepte met leegh water vã sant gront/ t'welc ick weet vande geen dieper meer als 30. mael vooz gepasseert heeft/so in't gaen als in't wederom keeren: maer so men een groot Schip heeft/ so ist beter van buyten om t'Zeewaert daer van af te loopen.

Dit moeten bã de bjoecht de noch een cleynder bjoechte.

Coursen van de bjoechte vn de Capella de Frade.

Die vooꝛsz. bjoechten gepasseert zijnde/so loopt langhes t'landt heen/ sonder daer af te wijcken/ wantet eenen goeden cours is daer dicht bp heen te loopen/ eñ comende vooz bp het eynde vande gheberchten eñ het hooghe landt/ sult eenen hoogen spitsigen top zemen te sien / staende tusschen andere gheberchten in/van de welcke loopt een uptsteckende punt naer't z.w. afdalende: Desen top wozt genaēt O Capello de frade, dat is/ de Mennicks oꝛ wel ofte capzoē: is op de hooghde van 8. graden rupm. Ick en stelle alhier de coursen niet dienen langhs dese Custe tot die vooꝛsz. Capello de Frade heen doet/ om datment op geen rechte streeck langhs en loopt. Dese Capello de Frade maert eenen hoet ofte punt landts/ vande welck een Rif afloopt/ stekende tot op een half mijl t'Zeewaert in/ darmē het water op sommige plaetsen op siet bzeken. Van dese punct af tot Trinquanamale zijn 17. mijlen mē loopt de custe n. eñ z. welcke altemael van een leegh landt is/ hebbende daer langhs heen een banckachtige gront/ en sulter gants geen landt van sien/ dan te landtwaerts binnen. Op 5. mijlen alderminē comt bp Trinquanamale heeftmen een cleyne reuier ligghen. Trinquanamale is een groote Haven / hebbende inde mont meer als 3. mijlen inde bzeede/ is aen d'incomste van dien van een leegh lant/wesende over al diep: die daer in wil wesen om te anckeren/mach het setten onder het beschutsel van eenich vande Eylandē/is dan binnen in een Gebier / welck loopt tot Seyra Vaqua toe : tot hier toe ist altemael een leegh landt. Om Trinquanamale van verre te kennen/so is te weten datter aende mont tã dien aende vooꝛdt zijde gheleghen is een Duyn van gheelachtige colour/ ende herst aen den eersten hoeck ofte punct twee lanck streckende gheberchten van een verheven landt/ streckende recht te lande binnewaerts aē/sonder datmē vooz ofte achter eenigh ander hoogh landt meer siet langhs de Zee cant heen. Comende bp Trinquanamale, en dat verkent hebbende/ mocht van daer af terstont uwen cours naer diwers over setten: want dit de beste placts is om uwen wech te vervolgen/ sult van hier af vooꝛden/ ende n. ten o. aen loopen / mits altoos vi reckentinge makende vant declineren ofte t'wassen vant Compas/ eñ so het waer inde Monson vande winden van Augustus, so sult alsdan n. aen gaē/ om dieswille dat die stroomen alsdan seer sterc t'Zeewaert in loopen / sult dese coursen altijs doen tot op de hoochte van 19. graden/tweleh is de hoochte vanden hoeck ghenaemt A ponta de Guadovarijn, ghelegen aen't lant eñ Custe van Choramandel, beginsel vant landt ende Coninckrijck van Orixa.

Waerschouwinghe voor de ghene die in de Straet Sincapura sullen loopen.

Comende op de 17. graden / sult van daer vooztāē nae de Custe vant vaste lant toe loopen/om een goede reyse te vaē/ waer schouwe u boven de 19½. graden niet te passeren sonder lant te sien/om dieswille datter op de 19. graden een Gebier leyt/ ghenaemt Pusaora, van welcker mont af 3. mijlen t'Zeewaert in/ is gelegen een steen Clippe van een schips lēgte groot/ welc men beschēdelijckē genoech sien can/want het boven water uyt steeckt: Men mach tusschen dien eñ het lande vooz loopen/ willende/ sonder pet meer te vzeesen/ dan dat men vooz oogen siet. Alle dese Custe/te weten vande punct Guadovarijn voozt aen / is altemael van groff dick landt en ghebergh ten die men van verre sien can. Van die vooꝛsz. Gebier Pusaora af/ tot een ander Gebier genaēt Palvor ofte Palura, zijn 12. mijlen/ men loopt de Custe n.o. eñ z.w. Boven dese Gebier van Palura leyt eenen seer hooghen bergh/ genaēt A Serra de Palura, dat is/ het gheberghte van Palura, welc is den hoochsten bergh van dese Custe. Dese Gebier leyt op 19½. graden rupm. Van dese Gebier tot den hoec genaēt A Derradeira terra alta, dat is/ het laetste hoogh landt looptmen de Custe op de selfde streck/ eñ is inde strecktinge 7. mijlen/is ghelegen op de hoochte van 19½. graden rupm: Doe alhier dese vermaninge van't laetste hooge lant/ op dat de gene die op dese custe heen loopt/ mach weten dat alhier alle de gebercrhten eñ hooge landt volcpndicht/ eñ van daer vooꝛt aen ist altemael leegh landt eñ sandt strandē/ tot die plaets ghenaemt As Palmeiras ofte Palmbooinen toe.

Vant laetste hooghe landt ofte Derradeira terra alta af tot de Gebier ghenaemt Rio de Manicapatan looptmē de Custen. o. eñ z. w. ende is inde cours 1. mijlen. Om nu te weten waneer datmen recht teghens over dese Gebier van Manicapatan is/so salmen eenē hoogh en rondē boom alleen langhs de zee cant heen sien staen/eñ is een seer vlack landt/hebbende aende Zee cant een banckachtighe ofte ondiepe gront. Dese vooꝛsz. boom staet aende slincker hant vande mont vande Gebier. Dā Manicapatan looptmē de Custe o.n. o. eñ w. z. w. tot die Pagode de Iorganate toe (dat is den Afgod ofte Afgodts tēpel van Iorganate ghesept) zijnde inde cours 3. mijlen. Dese Pagode dā Iorganate leyt op de hooghte dā 20½. graet. Van dese Pagode de Iorganate tot tēnen anderen grooten ende swarte Pagode ofte Afgodt, looptmen de custe o. ende w. eñ heeft van o. ten n. eñ w. ten z. is inde cours 7. mijlē: Dese swarte Pagode leyt op de hooghte van 20½. graden schaers.

Dā dese swarte Pagode tot de Gebier Cayegare looptmen de custen. o. eñ z. w. eñ heeft wat vā n. o. ten o. eñ z. w. ten w. is inde cours 10. mijlē. De Gebier vā Cayegare leyt op 21. gradē schaers/eñ op 4. mijlē na/ alderminder bp comt ligghen 5. bewassen heuvelteghens/ welcke sien vertoonen int schijnsel ghelijck een haven vander Zee/ met hutten bebout wt. Inde mont vande vooꝛsz. Gebier liggen twee

sandt

saut dzoochté/strecktde een goede myl weegs zupdt westwaert aen/eñ heeft noch aende incomste van dien een Cliffe liggen/ strecklende langhs de Zee custe heen tot een half myl t'Zeewaert in: D'incomste van dese Revier heeft 4. vadem diepten/men looptter upt eñ in 11.W. eñ 3.0. De voorsz. dzooghten sullen u niet inlooppen blijven eende stucker handt / ende die diepte is daer langhs heen.

Cenckenen aende Cayegare van verre te kennen.

Om Cayegare van verre te kennen/so is te weten/dat wanneer ghy de voorsz. bewassen heuvelt gerijs ghepasseert zijt/so schijnt Cayegare een Eylant te wesen/ hebbende 3. ofte 4. boomen boven alle d'ander upt steken/eñ een wepnetsch daer voorby staet eé cleyne Pagode: Wat voorby dese Pagode heeft men een wilderuisse ofte bosschagie/seer dicht ende swart vã geboomté/welcke schijnt van Cayegare te wesen/en hebt daer voorby anders geé swarte wilderuisse dan dese. Voorby die voorsz. Pagode staen sommige sandt Duynen van roode coleur/ met sommighe water weerkien.

Cenich dan Cayegare ten N. zijden bas Palmeiras.

Vande Revier van Cayegare,tot den hoeck genaemt A ponta das Palmeiras, looptmen de custe n.o. eñ 3.w. eñ heeft wat van n.o. tẽ o. eñ 3.w. ten w. is inde rourg 11. mijlen/al eer mẽ op 2. mijlen nae by de punct vande Palmeiras comt/so sult ghy sommighe bewassen swarte heubelen comẽ te sien/staende op een lant dat hooger is als alle het ander daer omrent/ eñ vã daer af na de punct toe/so beginter weder leegh te worden:eñ recht tegens die bewassen heubelẽ over/sult op de strãt sommige cleyne: maer niets te witte sandt Duynen sien: Dit zijn de tepckienen ende rechte kennisse dienen heeft/wesende dicht by de punt vãde Palmeiras, want op de punt gants geen gheboomte noch wilderuisse en staet/eñ hoe wel datterdé naem vande punt vande Palmboomé heeft/ eñ heeft niet tegenstaende/rechte voozt maer eenen boom alleen. Tenckenen vande punt vande Palmeiras.

Hoe datmen by nacht by Cayegare zijnde/voozt kan sat.

Soo u de nacht overvuel/ zijnde by Cayagare, eñ even wel uwen wegh begeerden te vervolgé/so loopt op de diepten van 12. vadem n.o. eñ n.o. ten o. aen/ altoos met het loot inde hant / met gorde wacht eñ opsichte:eñ comende op 16. vadé/sult u terstõt nae't n.o. aen houwen/ tot dat ghy weder op de 12. vadem comt/ altoos malende op dese diepten te blijven/tot dat ghy rõt op 7. vadé: ende wesende alhier by nacht/sultet setten tot dattet dagh wert/ eñ metten dagheraet u anekers krijtsen/loopende op de selfde wegh ende rourg van n.o. eñ n.o. ten n. aen/ tot dat ghy comt op 4. vademen.

Tenckenen dan't Eandt vant de custe van Orixa.

Sult alhier comẽde/een Man inde Mars hebbé/ om wacht te houden eñ t'lant te bewennen: Dese custe strecktt o.n.o. aen/tot dat men comt te sien een bewassen heuvel/welcke hem vertoont in schijnsel als een Champana sonder mast/met een boot achter aen: (Dese Champanas zijn de Caravielen vande Indianen/daerse hare Navigatie over Zee eñ lãges de Custe met doen:) Dit is de beste kennisse dienen heeft aen dese custe van Orixa, hebt altoos goede acht opt diepté/dat so u de diepte begonste te vermeerderé/te weten/tot aber de 5. vadem/so sult ghy terstont wederkeeren op de 3.3½. eñ 4. vadem schaers/om dat dit de rechte rourg is:wãt so ghy bleeft loopé de op de 5. eñ 6. vadé/sault int eynde aé de grót ralé.

Tenckenen vande Champanas.

Ingheschaarde banque van de diepten.

So wanneer ghy tót te sien de voorsz. bewassen heuvel de Champana genaẽt (als gheseyt is) so sult ghy daer langs by heen loopé/ tot dat ghy comt te sien 3. boomé by een staé/ verscheyden vandé anderen/ welcke boomen ghenaemt worden As arvores da Conhecença, dat is/de bekenté vande kennisse gelept:Recht teghens over dese boomen/ lept de Cliffe van Orixa, eñ siende t'Zeewaert aen/ sultet t'water op sien bzelen/ te weten/ aende zijde van Bengalen, en sult dese voorsz. tepckienen niet mogé sien bã met claer weer/ en so't mistich/ bãclier ofte dpstich weer waer/so hebt altoos cloot inde hant/sonder daer onachtsaem in te wesen:want moet daer op n looptn/te weté/ op de 3½. eñ 4. vademé schaers:sult oor weten datmen aende zijde van Bengalen harde sant gront/ ende aende zijde van Orixa modder en swart cleyn sant heeft:Door dese verclaringe/ om dat ick het selver dickwils dooz geloopen ben met groote scherpen.

Aen de Conhecença.

Tenckenen aen Bengalen harde sant gront.

Aende zijde van Orixa modder gilt met cleyn sant.

Gepasseert zijnde beyde de Cliffen(te weté/ die van Orixa ende Bengalen) sult comen te sien het Eylandt ghenaemt A Ylha dos Gallos,dat is/het Eylandt van de Hanen/ sultet recht op een looptn/sonder vreesen: want is over al diep ghenoech/ende van d'ander zijde van Orixa ist altemael banckachtich / daerom me u vermane het Eylandt Dos Gallos wel te genaken/daer langt by heen loopende/ waer mede ghy terstont by een Revier comen sult/genaemt Rio de Chandequan,die voorby passerende/sultet vã daer dwers over loopen na de zijde vãOrixa toe/alwaer ghy sult comẽ té sien eenen hoeck ofte punt/welcke is vande Revier Angelijn genaemt. Dese punt landts sal u blijven int voozden: alhier comende sult altoos meetter lost inde handt loopen / die diepten die ghy alhier sult vinden sal wesen 3.3½. eñ 4. vadem:maer wesende volle Tee/sal daer meer diepte wesen/twelck alsoo sal dueren tot dat ghy met de Revier van Angelijn over een zijt: want men aldaer langhes heen veel diepten heeft. Comende met de Revier Angelijn over een / soo sult ghy langhs den oever heen loopen tot een Revier toe/ghenaẽt Gilingoa,met dese Revier over een zijnde/ soo en wilt alsdan niet te seer van landt af wijchen nae de rechter handt toe: want men aldaer een sandt dzoochte heeft/ daer hem Bartolomeus Rodriges de Morais op verlooz/ met een geladen schip/te weten/int upt loopé/ waerom ick u advertere de stucker handt te houden: want het is daer over al diep ghenoech.

Rio dee bãdequan.

Den hoeck vãde Revier Angelijn.

Diept tot aende Revier Angelijn.

Een Revier Gilingoa ge naemt.

Een sandachtich dan heen waert.

Van dese Revier af tot eenighe hooghe Beecken ofte afwateringhen toe/ mathmen daer hoge erghen / wiltmen: mochtet van dese voorsepde Beecken af nae de ander zijde van Guynette toe / dwers over loopen (alwaer terstont vijf ofte ses boomen boven alle d'ander sult sien upt steecken) tot dat ghy wel dicht aen d'ander zijde zijt. Dese voorsepde boomen staen by de mont vande Revier Chandecan,te weten/aende oost zijde.

Mathmen daer hoge erghen.

Wiltmen: mochtet van

De diepten diemen op dese bancke sal vinden/ zijn 2½. ende dzie vademen schaers tot aen de ander zijde toe:want hebt alhaer veel diepten.

Van hier voozt aen en is u niet meer noodich eenich advertissement: want de Visschers u alsdan wel bzenghen sullen daer ghy wesen wilt / ghy sult daer over heen loopen met het water van de halve bloet voozt aen/etc.

Zeg advertere u wederomme/dat soo ghy by ghevalle quaemt teghens den dagheraet by de voorsepde Revier Cayegare, bovete

verhaelt/so loopt langhes de Custe heen/ tot aenden hoeck de Punta das Palmeiras, ende van daer oost aen tot op 17. vadem diepten/ doende van hier af uwen cours n.w. ende n.w. ten noorden aen: Desen wegh moetmē alsoo doen/niet een Compas dat een streec waerct/ tot dat ghy comt op de 12. vadem diepte/ ende dan noch also op de selfde cours aenloopende tot op 4. ende 3½. vadem/waer mede sult treffen/so't claer weder waer) t'lant van Orixa moghen sien: maer soo't donckerder ende mistich waer/so en wilt met meer nae't lāt toe loopē/ u altoos houdende op de 4. ende 3½. vadē seffaers loopende oost aen/wāe het loot ende die diepten sal u wel hinnen leyden/ ende wacht u van op veel diepten te comen/u houdende als gesept is op de wepnich diepte. Soo u die nacht overviel/wesende op de 17. vademē/ so loopt nae de twee Eylanden toe/ in voeghen dat ghy't niet en set: want is quaet te anckeren.

Wat ghy doen sult/als ghy in't gesicht van Aracan sult comen.

Waer dat ment loopen sult/als dat u de nacht overvalt.

Passerende voor by de voorsz. Punta das Palmeyras, uytten doot loopende inder nacht/ so en sult boven de 7. ende 8. vadem niet passerē tot dat dē dach aen comt/ waer mede alsdan binnen doot sult loopen/ ende soo het ghevriel dat ghy daer waert met een cleyn Schip/ so hout u op de 7. ende 2½. vadem/ tot dat ghesicht vande Riffe van Orixa, als ghy met die begint aber een te comen/ soo loopter tot op een scheut van een roer nae by: want t'ijser diep genoech ende vande zijde vā Orixa ist altemael banckachtige en ondiepe gront: Dese voorsz. Riffe sal u blijvē aen u rechter hant/ te wetē/ t'Zeewaert van u: van daer afschepdende/ mochtet houden recht op't Eylandt A Ylha dos Gallos aen/ ofte willēde na de punt int's vande Ryver Angelijn toe/alwaer u ypeliche meest op een loopē: want sult er 2½. ende 3. vadē diepten ghebben/maer moet wesen met een cleyn schip/als boven.

Wende zijde van Orixa haer meest ruych ende onderp.

Dat 13. Capittel.

De Navigatie ende Coursen van uyt Indien na de Haven van Aracan toe, t'welc is den selfden wegh diemen doet naer die Porto grande, ofte Groote haven, gheleghen in't lande van Bengalen.

De coursen dan Aracan sullen nae de plaets niet.

Sepelende van Indien ofte Cochijn af nae de Haven van Aracan toe/ salmē sijnen cours doen nae't Eylant Seylon toe / in sulcker voeghen als hier voren (inde beschrijptie vande coursen ende vaert nae die Porto piqueno ofte cleyne Haven) verclaert is / loopende alsoo naer de punct ofte t'eynde vande voorschte toe (gheleghen op 6. graden rupm) ende op den hoeck vant lant (twelc streckt oosten westwaert: Op dese punct ofte hoet comende/ sultet van daer vant lant af steken/loopende 7. ofte 8. mijlē n.o. aen/ om van onder het Eylant af te comen/ ende alsdan uwen cours doen n.o. ende n.o. ten n. tot op de 12. graden/so dat u Monacost. comt te blijvē int 3. w. ende van hier af sult n.o. aen loopen tot op de 20. graden seffaers/ twelck is de hoochte van Aracan, ende so ghy alsdan noch geen landt en soecht/ sultet o. aen houden na Aracan toe.

Aracan lant op 20. graden seffaers.

Op 20. graden 3. mylen vant lāt lept een Riffe 4. mylen van lant af lept een Riffe daert water op breeckt/ende is met leegh water ontdeckt: mach wesen vāde groote vā 7. scheps lenete/ so wde breede als inde lenchte: alsghy dit rif comt te sien/so sult ghy u daer van wachten/ tot op een schoot van een gotelinck nae. De Haven van Aracan lept op 20. graden/ ende wesende 5. ofte 6. mijlē t'Zeewaert daer van/ sult daer 10. vademi diepte vindē/ sant gront: Ende comende op de 29½. graden by't landt/ so sult ghy 6. mijlē van lant diepe modder gront vinden/ende naer 5. ofte 4. mylen van lant wesende 50. vadem modder gront/ ghy moet u wachten op dese hoochte vande 19½. graden nae't landt met te loopen: maer sult doen als boven gheseyt is.

Op 20. graden 3. mylen vant lāt lept een Riffe daert water op breeckt/ende is met leegh water ontdeckt: mach wesen vāde groote vā 7. scheps lenete/ so wde breede als inde lenchte: alsghy dit rif comt te sien/so sult ghy u daer van wachten/ tot op een schoot van een gotelinck nae. De Haven van Aracan lept op 20. graden/ ende

Dat 14. Capittel.

Die Navigatie ende coursen van uyt Indien nae de Haven van Martavan toe, gheleghen int Coninckrijck van Pegu, met alle die gheleghenheyt van dien.

Sepelende vā Indien af nae Martavan ofte naer Coninckrijck van Pegu toe/ sult uwen cours doen (tot dat ghy t'Eylandt van Seylon ghepasseert zijt) gelöck als de geen die na Bengalen wil seplē/ ende het Eylāt om wesende/ sult na d'Eylandē As Ylhas d'Andemaon toe loopē/ welcke liggende te wetē het uytterste eyndt vāde Eylāden aēde 5. zijde op 11. gradē/ ende het uytterste lant aende n. zijde op 14. gradē. Men loopter aēde 5. zijde vant oosten voorby heen op de cours vā n.o. ende 3. w. Vande Eylandē d'Andeman, tot het vaste lant toe/ zijn over de 60. mijlē weegs. Loopende na Andemaon toe/ sult u best doen om aēde n. zijde daer vā af te passerē/ ende daer voorby wesende/ willēde loopē als gheseyt is nae Martavan toe (twelck lept op 16. graden sult op de 14. graden/ comende nae het landt toe loopen/ ofte om beters op de 15. graedt/ om oorsake vanden Inwijck van Martavan, daermen seer sterche stroomen heeft / altoos nae het n. w. trechtende/ende so ghy nae het lant toe liept/westende op de 14. graden/so sult ghy veel Eylandē comē te siē/alwaer ghy moetet wy dicht by comen: want is over al schoon diep/men heerster dicht by aende zijde vāde Tre 12. 13. vadem diepten modder gront/behalven het Eylandt Pulo Comuda, t'welck inach liggē ontrent 6. ofte 7. mijlē vande Haven vā Martavan af/ tusschen dit Eylande ende het vaste lande liggen veel Riffen/ niet tegenstaende/so het gevriel dat ghy tusschē dese Eylanden verviel/so sult ghy de zijde van't Eylandt genaē: maer niet te dicht/ alwaer ghy een Canael sult vindē van 3. vadem diepte ende aende zijde van't vaste lant heerschen op veel plaetsen ondiepten ende dyoochten/ loopende van hier af naer de haven van Martavan toe/ (dit Eylant voorby wesende) sult by't lant heē loopē/ alwaer ghy sult comē te sien sommige clippē t'Zeewaerts liggē/die uit schijnsel hen vertoonē als Almadias (dat sijn Indiaensche schuytgens/ diemē inde Reviere gebruyct.) Dese voorsz. clippē liggen van Pulo Comuda af na Martavan, ontrent 2. mijlen weegs na het landt toe: Recht tegens over dese clippen heerschent aende vaste lant een punct ofte hoec van't hooge lant/aende n. zijde van dit punct is een strant van sant gelegē aent lege landt: Dit lant behoort Xemin Vegarum toe/ dat is op de Peguusche tale die Heere van Vegarū gesept: want Xemijn is so veel als Heere gheseyt/ende Vegarum, den naem vant landt: Van hier af n. aen/so loopt het lant hooch op/ sichbende op sommige plaetsen Inwijckē/ Clippen ende Eylandekens.

Op 14. graden comt men int eerste veel Eylandē.

Het Eylant Pulo Comuda lept 6. mylen vande Haven van Martavan.

Ghebreken ende ongemackē vande Haven van Martavan.

Indiaensche schuytgens.

Pulo Comuda lept 2. mylen van Martavan.

Al eermē comt by de habē van Martavan, so beschermen een wit heuveltgen ofte verhevē lant/dienende voor een kentteyken ofte bake/ hebbende dicht by hē 2. Palmboomen staende.

Kenteyken vanden Haven van Martavan.

Ontrent

Ontrent 2. mijlē verder suldy een dick rop lants sien/ aent eynde vande welcke/ te weten t'Zeewaert aē/ lept een Eylandeke/ twelc mē niet siet noch vant lant onderscheydē en can/ tot dat mender met over een/ ende die Revier van binnen (daer die Haven van Martavan lept) ontdeckt siet/ dit Eylandeken geyasseert wesende sulc een wit henwelcgen connen te sē/ dat it van gelycken aende zupdzyde blyft/ binnen tot Eylant heeftmen een lack ofte beslotē water liggen van een goede Visscherije/ aleermen by dese Haven van Martavan comt/ (comende van't Eylandt Comudo af) sult te Zeewaert ontrēt een mijl ofte ander half vāt lant af/ een cort Eylandeken vol wilder russe sien liggen/ ghenaemt A Ylha das Cebollas, dat is t'Eylant vanden Apun/ by welck Eylandeken/ te weten aende zupdzyde daer van lept een Clippe daermen de Zee op siet bzeken/ van dit Eylandeken af tot de Haven van Martavan toe/ mach wesen ontrent twee mijlen: Comende van Pulo Comuda af sule verdarht wesen/ daer van af te loopē aende zyde van't lant/ voende de cours als boven gelept is: want ru hebt nieuwers af te vzeesen/ dan van siet ghene ghy voor oogen siet/ sult ooch weten datmen van dit Eylant Das Cebollas voortaen naer't noozden toe anders geē Eylanden noch Clippen meet en heeft / t'welck een seer goedt lienteycken van desen inwyck is: want wesende aen deese zyde/ so en suren so haest niet by't een Eylandt ofte men siet een ander / ende van daer af voortaen soo en siet mender gants geen/ als gheseyt is/ moet wel voor u sien voorby de Haven van Martavan niet te passeren: want wesende op 12. vaden soudt een verpuych daer nae op droogh comē.

Dese Haven van Martavan is ontrent een mijl ofte ander half vzeet/ hebbēde vāde noozt zyde een laegh ofte vlack landt/ wesende waterpas met de Zee/ eñ is een Eylandt t'welc te ghenaem wordt Momuay, men mach het sien alsmen langhs t'landt heen (te weten van Pulo Comuda af) naer dese Haven toe comt/ sult altoos loopen op de diepten van 12. vaden/ende comende op 8. 9. vaden/ soo sulter setten: want zijt alsdan inde Haven / ende en wilter landt niet naerder ghenaken/ noch en loopt niet verder naer den inwyck/ ende die vancke toe/ sulter t'eleke mael minder diepte vinde: Dese Revier vā Martavan loopt noozt oost ende zupdwest upt ende in: maer men en mach daer sonder Loots-man niet in loopen: want heeft binnen inde Revier (te weten aen de oost zijde) een Steen clippe liggen/ welc sie alle t'water naer hen toe trecklt/ daerom en machmē daer sonder Loots man niet in loopen /ock mede so heeftmen in d'inconste vā dese Revier ende Haven (te weten aende rechter hant) een vancke ofte droochte ligghen/ al waer te midde wegē een Camael door loopt van 6.7. vaden diepten/ t'welcke sule mogen lemmen by dese repelienen/ te weten/ heeft op't diepste veel visch dienen sien mach: Dese Haven van Martavan is gheleghen op 16½. graden/ende de Stadt Martavan op 16. graden.

Aen't uytterste eynde vande Eylanden van Andeman, te weten aende noozdtzyde heeft men twee Eylanden liggben/ tusschen welcke ende d'Eylanden Andeman men wel passeren mach/ van gheliycken aende uytersten hoeck van't zupdeynde vande Eylanden Andeman (gheleghen op 11. graden) heeft men ooch sommighe Eylandekens liggben/ ende van daer af naer d'Eylanden As Ylhas de Nicobar, te weten zupden aen/ so street eenen anderen reghel Eylanden/ ooch aende soo ghy ghaende te loopen van d'Eylanden d'Anderman af/ naer de Custe toe/ ghemoet ende sommighe verganderinghe ofte cabelinghe van wateren/ soo en wilter niet voor vzesen: want en is anders niet dan t'selfde water/ sonder datmen alhier eenighe droochten heeft/ alhoewel dacter aen de custe eenighe liggen/ men heeftet alleenlyck sien te midde weghen een Eylandt ligghen/ t'welcke die Ingheseetenen noemen Vracondam, is een clepn Eylant /wesende daer rondom over al schoon: maer heeft seer weynich versch water/ anders met hebbēde dan Pynboomen/ waerom niet noodich is daer aen te loopen.

As Ylhas das Cebollas vol wilder russen.

Merckt zynde voor dat het Eylant een Clip.

As Ylhas de Nicobar.

Eenighe droochten by Andeman.

Vracondam is een clepn Eylandeke.

Dat 15. Capittel,
Deroute ofte die Navigatie van Cochijn uyt Indien naer Malacca toe.

Die naer Malacca wil varē inde groote Monson (dat is principalyck tyt dat de windē daer toe dienende courseren) inde maent van Aprils/ so salmē (om syn repse te verseheren) maken t'sepl te gaen van Cochijn af tot den 16. Aprilis toe/ ende upt de Haven wesende/ terstont de cours zupden aen setten tot op 7. graden/ ende van daer af zupdt zupdtoost aen tot op 6. graden/ wesende op dese hoochste salmē zupdtoost aen looper/ tot op 5. graden schaers/ eñ van daer oost aen tot datmen het Eylant Seylon noozt by is/ wesende in dese contrepe sult aenloopē/ in voegen dat ghy comt op 5½. ende 5¼. graden/ van dese hoochste sult uwen cours doen naer d'Eylandekens van Gomespola toe/ (welcke liggen op 6. graden by den hoec van d'Acheijn van't Eylant Samatra.)

Comende by d'Eylanden Gomespola, soo ghy gheen vzees en hebt vande Acheijns, (dat zijn d'Ingheseetenen van't Comanckrijck van Acheijn, uit Eylant Samatra, hoot vpanden vande Portugesen) so neemt uwen cours langhes t'Eylandt Samatra heen / tot de Cabo (ghenaemt) Tanjamburo toe/ ghelegben aende selfde Custe van't Eylandt op 5. graden ruym/ontrent by de 30. mijlen van d'Eylanden Gomespola, ende van hier af sult uwen cours nemen naer de Custe van Malaca toe/ spoedē so veel te doen waert als ghy ruymers moecht/ om te gaen verkennē Pulo Sambilao, t'welcke is een Eylandeken gheleghen diche aen de custe op 4½. graden van Malacca, noozt-west ten noozden 40. mijlē. Want die dese Eylanden comt te verkennen/ heeft een repse om haest tot Malacca te comē/ ende die daer van te spwaert aen comt naer Pulo Pinan toe/ (t'welcke een ander Eylandt is/ gheleghen op 5½. graden / ligghende van Pulo Sambilao noozden ten westen 12. mylen/ soo heeftmen naer Pulo Barun toe/ een ander Eylandt/ van Pulo Pynao gheleghen noozdtwest ten noozden 10. mijlen op 6. graden/ sout by aventuren zupdoostse winden vinden/ die aen dese custe seer veel waeyē/ daerom die laet t'sepl gaet is een lange repse verwachtende/ waeromme t'beste is voorth van Cochijn te schepden/ om een beter vopagie te hebben/ etc.

Waer tē dat men t'sepl gaen sal nae Goa.

Cours vā Cochijn tot de Eylandē van Gomespola.

d'Eylanden Gomespola liggen op 6. graden.

De schepmē vint droot op dese d' vande Portugesen.

Cabo Tanjaburo leyt op 5. graden.

t'Eylandeke Pulo Sambilao leyt op 4. mijlē bezuyt bendrelgjaers. N. eñ N.O. vā dese Eylanden tot Malaca.

Pulo Pinā leyt op 5. een half graden.

Pulo Barū leyt op 6. graden.

Dat 16. Capittel.
Een ander breeder verclaringhe vande Navigatien ende Coursen, om te seylen van Goa uyt Indien naer Malacca, met alle die strecklinghe ende gelegentheyt van dien.

Die

Cours van Goa nae Malacca.

DJe gene die begeert te seylen van Goa, ofte uyt Indien naer Malacca, sal tot 20. mijlen weeghs t'Zeewaert in looyen/ in sulcker voegen dat hy het Eylandt Seylon mach uyten om looyen/ naer d'Eylanden As Ylhas de Nicobar toe/ te weten dooz't middelste Cammael heen/ t'welcke leyt op 7 ½. graden/ sult ghedurich weert weesen op dese courtepe/ acht te hebben op de stroomen: want se metter weste windt naer de golfe van Bengalen toe looyen/ ende metter ooste winden t'Zeewaert aen/ 20. ofte 30. mijlen vande Eylanden af/ herstromen so groote verderinge ofte rabelinge van water endestroomen/ dat het dzoorden schijnen te wesen.

t'Middelste Eylant van Nicobar leyt op 7. een half graden.

Waerschouwinge dooz de stroomen.

Opt midden van d'Eylt de Nicobar op 8. een half graden leyt t'Cammael.

Doo ghy quaemt op't midden van d'Eylanden Nicobar aen/ so weet darmen doer een Cammael herst/ liggéde op 6 ½. gradé/ wesende d'Eylandé vanden anderen verschepden omtrent anderhalf mijl/ daermen wel tusschen dooz mach looyen sonder schroomen: want en hebt anders niet te vreesen/ dan alleenlijcken dat ghy dooz oogben siet/ de dieptenbiemen daer heest zijn 12, 15. vadem aen't eynde van dit Cammael/ te weten by't noozder Eylandt van d'Eylanden Nicobar, leyt een Eylandeken daermen tusschen dooz mach passeren/ mettet grootste schip datmé vint: het zuyder eynt van dit Eylandt is gheleghen op 6 ½. graden/ ess t'bovenghenoemde Cammael op seven en half graden/ als voozen.

Een Eylandeken op 6. een vierendeel graden.

Vier Eylandekens.

Doo ghy quaemt by't middelste Cammael gelegen op 6. graden/ sult by't inkomen van't Eylant vier Eylandekens sien/ waer van de drie een half mail van't Eylandt af ligghen/ zijnde twee van dien groot ende hoogh/ ende t'ander cleyn/ ende vierde leyt verschepden van't Eylant omtrent drie mijlé/ is een groot ront Eylandeken black boven op/ ende nae't noozden sult een ander Eylandt sien/ gelegen op 8. graden/ d'inwoninge van dit Eylandt heeft eenen dicken hooghen ruggbe/ wesende aen't eynde black: comende int midden bant Cammael sult noch een ander Eylant sien/ gelegben dicht by dat vande 8. graden van een black lant/ liggende vanden anderen omtrent twee mijlen weegbs/ van d'Eylanden Nicobar tot dit noozder Eylant/ zijn omtrent seve mijlen weegbs/ en hebt alhier niewers van te vreesen/ aen't eynt van dit Cammael heeftet Eylandt Nicobar eenen ronden heuvel/ hebbende aende voet van dien een Eylandeké liggben/ sult geadverteerde wesen aende zuydzijde van Nicobar niet te passeren/ om te schouwen die van Acheijn van't Eylandt Samatra, die hen alhier ontholt: want zijn doot vianden vande Portugesen: doet eer u beste om te passeren/ als boven gheroert is/ al waert schoon dat ghy u vont op 8 ½. ende 8 ¾. gradé/ moechtet evenwel passeré sonder vreese: wat zijn altemael Cammalen ofte Dooztochten.

Eylant Nicobar op 8. graden.

Omtrent 2. mijlé weders noyen een Eylandt.

Waerschouwinge dooz de zuydzijde vā Nicobar.

Dese gelijckes dooz de verderinge van't Eylant Samatra.

Ghepasseert wesende d'Eylanden van Nicobar, als gheseyt is: sult uwen cours nemen naer't Eylant Pulo Cuto toe/ men looyt Pulo Cuto met Nicobar oost ende west/ en heeft wat van oost ten zuyden/ ende west ten noozden/ is inde coutrs 9. mijlen/ ende leydt op de hoochte van 6 ½. graden: Om Pulo Cuto te kennen/ comende van uyter Zee daer op aen/ so sult ghy wāde oostzijde een hooch ront lant sien/ wesende aenden ouer vande Zee laegh/ zijn drie cleyne Eylandekens by een/ hebbende vande zuydtzijde/ te weten: aenden uytersten hoech van dien 3. ofte 4. Clippen ondecūt liggen/ eñ vande noozdtzijde een ander meest ofte open/ loopende tusschen t'groote Eylant ende t'Eylandt van tet Zee: In dit Eylandt naer't landt toe/ te weten: aende zijde van't Zuydtoosten/ is een plaetz daermen seer goet versch Water heeft/ by eenen legghen punt landts.

t'Eylandt Pulo Cuto leyt op 6. ende derden deel graden.

Cenckenen van Pulo Cuto te kennen.

Woecht ooch wel uwen cours nemen van d'Eylanden Nicobar af/ naer't Eylandt Pulo Peratoe/ t'welcke is een cleyn ront Eylandt sonder eenighe gheboomten/ gheleghen op 5 ½. graden/ wesende inde coutrs van Nicobar tot Pulo Pera outrent 100. mijlen/ men looyt er oost zuydoost eñ west noozdtwest: Van Pulo Pera, tot het Eylandt Pulo Pinaon, zijn 15. mijlen/ ende liggen vanden anderen oost ende West/ en heeft wat van oost ten zuyden/ ende west ten noozden: Dit Eylandt Pulo Pinaon leyt 5. mijlen van't vaste lande af/ op 1 ½. graden ten zuydte kēnisse van dié 10/ datter hoogh int midden is/ hebbende aenden hoeck van't noozden eenen rondē heuvel/ ende een Eylandeken te midde weghen van't selfde Eylandt liggben/ ende comende langhes t'landt heen/ so herstet eenen grooten inwijck met een sant strant/ hebbende aen't eynde vande strant een Eylandeken liggen/ daermen die plaetz vant versch water heeft/ eñ aende punt van't zuyden ist laegh landt/ maeckende een ander Eylandeken: Men loopt Pulo Pinaon met het Eylandt Pulo Sambilaon noozden eñ zuydē/ moet altijet wel dooz u siē: want van dit Eylant Pulo Pinaon strecht een banche af/ strekende tot een punt ofte hoet hooch landts toe/ (die t'Zeewaert in is mit) ende strekt tot op twee ā 3 mijl t'Zeewaert aen sulcx op binden 5. vadem diepten/ ende wat meer naer't land toe/ wesende minder.

Pulo Pinaon.

Pulo Sambilaon op 4. graden.

Suilt weten dat wanneer u dese voorschreven punt blijft int oosten eñ oosten ten noozden soo sult ghy Sambilaon connen te sien/ de coutrs van Pulo Pinaon tot Pulo Sambilaon zijn 22. mijlen/ lept op de hoochte van 4. graden schaers: oost ende west van Pulo Sambilaon t'Zeewaert 4. ofte 5. mijlen/ lept het Eylandt genaemt A Ylha das Iarres, is een cleyn ront Eylandt bedeckt met Bosschagie/ ende heeft aende zijde van't zuydwesté versch water/ doch is wepnich: maer in Pulo Sambilaon heeftmen seer goet versch water/ te weten op de 4. Eylanden van dien/ waer van het grootste aldernaest het landt toe lept int midden/ dan't welcke aen de zijde van't noozdoosten slaet eenen heuvel/ van welcker beyde zijden men strande van sant heeft/ aen dese beyde stranden heeftmen versch water: Van gelijckē die ander drie Eylandē, welcke int midden blijvē hebbē aende zijde vant oostnoozdoosten altemael sant stranden/ int midden van de welcke/ te weten/ daert een opē heeft/ vintmen seer goet versch water/ aende voet van eenen grooten boom/ by alle dese Eylanden/ soo wel aende zijde vande Zee als van't lant/ als oock dooz de Cammalen daer in t'sien heē/ machmen vryelijc passeré sonder vreese want is over al diep genoech/ ende moechtet setten int gesicht van't landt op 20. ende 25. vadem diepten.

Pulo Sambilaon. Een beest by Pulo Pinaon.

Pulo Sambilaon leyt op 4. graden.

In Pulo Sambilaon is goet versch Water.

Verschooninge van 3. Eylandekens.

Begheerende te passeren doort groot Cammael van Pulo Sambilaon, so sult ghy zuydē ende zuydē ten oosten aen loopē/ naer d'Eylanden As Ylhas d'Arre toe/ welcke liggen aen de custe van't Eylant Samatra, zijn drie cleyne eñ lage Eylanden/ bedeckt met Bosschagie/

Cammael van Pulo Sambilaon.

Pulo Ylhas d'Arre.

alsghy

als ghy so verre sijt als dese voorschreve Eylanden/tot op een mijl daer voorby wesende/ sult uwen cours nemen zuydtoost/ zuydtoost tot oosten/ende oost zuydtoost aen/ loopende op de diepten van 10. vadem/ naer Pulo Parcelar toe / welcke is eenen hooghen Bergh/ gheleghen nende custe van Malacca, en schijnt van verre een Eylandt te wesen / staet in een vlack landt/ so datmen t'lant niet en siet dan alsmeender dicht by is: Van Pulo Parcelar tot den hoeck ghenaemt Cabo Rachado, dat is/ de ghelooven hoeck/ gheleghen op 2½. graden ruym / looptmen van daer tot Malacca oost zuydtoost en west noordwest: langt de custe heen ist altemael een puntigh en heuvelachtich landt: maer niet te hoogh: Comende te midde weghen / te weten: vande Cabo Rachado naer Malacca, sult terstont ontdecken d'Eylanden die ontrent een half mijl voorby Malacca (dicht by't landt heen) liggen.

Pulo Parcelar is een hoogh Berg dencelst boven alle d'andere.

Cabo Rachado is op 2. graden ben noorden.

Anchijsinge van vande custen van Malacca.

Dat 17. Capittel.

Om te seylen van Pulo Sambilaon af door't groote Cannael naer Malacca toe.

d'Eylanden Aes Ylhas d'Aru gelegen aende custe van Samatra.

Ylha das Larras (dat is t'Eylandt vande potten)

Cours van Pulo Sambilaon, naer Malacca.

Pulo Parcelar.

Seylende bã Pulo Sambilaon af naer d'Eylanden As Ylhas d'Aru, gelegen aende custe van't Eylandt Samatra, sult uwen cours doen zuydoost aen tot op 15. mijle toe/Waermede op de bancke sult comen/soo datter al evenveel is te seylen van Pulo Sambilaon zuyden aen / als van't Eylandt Ylha das Larras (dat is t'Eylandt vande potten) zuydtoost ende zuydoost ten zuyden aen: want comt altemael op een plaets upe/ ende als d'Eylanden d'Aru blijven west ende west ten noozden van u/ so werpter loot upt/sulter sant gront vinden / vanhier af sult uwen cours doen zuydoost aen / altoos het loot ghestadich upt wozpende/ende vindende 10. vadem de selfde cours behoudende tot op de 13. vadem/t'welcke modder gront sal wesen; sult zuydt zuydtoost ende zuydtoost ten oosten aen looper: maer vindende 16. 17. vadem sant gront/soo wentet naer die zijde van Malacca toe/tot op de 12,13. vadem/ doende alhier weder uwen cours naer zuydtoost en zuydtoost ten oosten/ en soo't gevuel dat ghy ghaemt op de 10. vademen/ soo keert weder naer't zuydoosten/altoos u bestoende om te loopen op die 10,12. tot 13. vadem toe: want is de beste diepten en gront van dit Cannael: Soo wanneer ghy comt te sien verre voor u upt eenen ronden Bergh / t'welcke hem vertoont als een Eylandt / soo sult weten datter Pulo Parcelar is/tot welcke contreye die voorschreven diepte streckende is/ niet teghenstaende en sult daerom niet laten uwen wegh te vervolghen/ Pulo Parcelar niet genaekende tot op 2. mijlen naer't noordoosten toe: want alsdan so sullen de voorschreven diepten voorby/ van hier af voort aen so genaeckt het landt tot op een mijl nae/ uwen cours neme de zuydtoost aen / naer den hoeck Cabo Rachado toe/al eermen op dese mijlen naer bode Cabo Rachado comt/ soo heeftmen een kuste 4. mijlen vande custe af liggheu / welcke niet meer als 4. vadem diepte heeft/te weten niet hoogh water / ende t'Zeewaert daer van af loopt een Cannael van 10. vadem diepten/ loopende van d'Eylanden d'Aro naer Pulo Parcelar toe / sult u beste doen datter grootste Eylandt van Aru zuydtwest ende zuydtwest ten westen van u blijft / uwen cours doende zuydtoost aen/altoos op 18. ende t'ondiepste op 17. vadem: Wesende loopē van Pulo Parcelar naer d'Eylanden d'Aru toe/ sult maken dat u Parcelar int noozdtoost ende noozdtoost ten oosten blijft/ noozdtwest ende noozdtwest ten westen aenlopende/altoos op de 16. 17. 18. tot op 15. vadem diepten/ dese wegh en is anders niet te doen: want ick hebse altoos so selver ghepasseert/ende nip daer wel niet bevonden.

Pulo Parcelar is een hoogh Berg dencelst boven alle d'andere.

Cabo Rachado is op 2. graden ben noorden.

Anchijsinge van vande custen van Malacca.

Cours van Pulo Sambilaon, naer Malacca.

Pulo Parcelar.

7. mijle van Cabo Rachado leyt 4. Vad. hart 4. vadem diepte een quest.

De Cannael van 10. vadē diepten.

Dat 18. Capittel.

Deroute ofte de Coursen vande Navigatie van Malacca naer Goa, met alle die streckinghe ende gheleghentheyt van dien opt breest verclaert.

Cours van Malacca naer Goa.

Seylende van Malacca naer Goa ofte Indien/ soo is den besten cours te seylen een mijl en anderhalf/ de Custe van Malacca langhs heen/ altoos int gheselcht houdende de stricpelen ende t'onderste vande boomen die op't lant staen/ te wetē tot Pulo Parcelar toe/ alsen heeft alhier vande 26. tot 27. ende 28. vadem diepten / sult ghe-adverteert wesen beneden de 14. vadem niet te passeren/ aen d'een oock aen d'ander zijde/ loopende van upt Malacca af tot ontrent derde half oft dzie mijlen/ so heeft men twee ofte dzie dzoochten van steen en Clippen (ontrent een half mijl t'Zeewaert in streckende) liggē/ recht teghens over de Cisterno ofte Conincx baeck ghenaemt / vande Portugesen Tanque del Rey geheeten: Van gelicken sult u wachten van te ghenaken den inwyck vande Cabo Rachado, (welcke Cabo lept op 2½. graden aende selfde custe van Malacca, noozdwest ten noozden af 10. mijlen) soo verr' vande zuydtoost zijde als vande zijde van't noozdwesten/ en comter op gheen mijl naer by't landt/ als ghesept is: alhier so heeftmen een goede mijl weeghs tot anderhalf toe/tpzinnipaelste vā't Cannael tot Parcelar toe.

Wermaninge dat men niet dwijnt de 14. vadem te passeren.

Ontrent 3. mijlen buyten d'Malacca ligghen twee dzoochten. Tanque del Rey.

Cabo Rachado leyt op 2½. graden ben noorden.

Comende by Pulo Parcelar, ende begeerende de dzoochten dwers over te looper/ sult u ontrent twee mijle van Pulo Parcelar af houden/ovēmits datter vande custe van Parcelar een bancke af steert/ strerkende tot ontrent een half mijl in Zee/wesende als gesept is/ tot ontrent 2. mijlen van het lant af/ om over de dzoochten te passeren / zijnde metter wassen van het water/ soo sal u Pulo Parcelar blijven int oosten/ende metter vallen vant water int oost noozdoosten/ waerom u noodich is goede opsicht te hebben metter getye/ op datter u niet en bedzeghe: Comende op deser manier in dese contreye/ sult west noozdwest aen loopen/ u altoos naer d'ee ofte d'ander zijde houdende/ naer dattet ghetyloopende soo't saet-be waer dat ghy ghaemt (int dwers over loopende) sien Pulo Parcelar, soo ist goet datter u blijft int oosten ende oost ten zuyden/ende comende ten half weghen naer d'Eylandekens van Aru toe/ (ghelegen dicht ende custe van Samatra op 3. graden/ te weten west noordwest 30. mijlen van Malacca) al ist dat u Pulo Parcelar alsdan blijft tusschen oost zuydtoosten/ende oost ten zuyden/ so hebt ghy niet teghenstaende eenen goeden cours/ in voegen dat comende naer Pulo Parcelar, soo ist goet datmender met over een rōt/ oost noozdtoost ende west zuydwest/ die is te weten twee mijlen daer van af: maer int afwijckē naer d'Eylanden d'Aru toe/ so ist best datter u blijft int oost

Coursen om dwers over de dzoochten te loopen.

d'Eylandekens van Aru liggen dicht aende custe van Samatra op 3. graden.

Wermaninge om naer't groote Eylandt d'Aru toe te houden

oost ende oost ten zuyden/wesende int gesicht vande voorschreven Eylanden d'Aru, u houdende naer't groote Eylandt van d'Aru toe/ moetster op een mijl ofte twee naer by comē so dicht alst u belieft: want is daer rontom diep ghenoech/ die diepten dienen sal vanden by de voorschijnende droochte/loopende door't Canaal/sal wesen vande 10. tot 21. vadem/ doch sult wepnich wozpen van 21. vadē hebben/en die meeste diepten dienen heeft door't Canaal loopende/ is 12. 13. 14. 15. 16. 17. vadem/ende al ist schoon dat ghy comt op de 10.9. ende 8. vadem dzie oft vier wozpen/ te weten van cleyn/fijn en swart sant ofte mobder gzondt / is evenwel eenen goeden cours: want sult terstont weder op 12. 13. 14. vadem comen/hebbende dese diepte ende gzont/ ende doende dese cours als gesept is/al ist dat ghy sommige wozpē van cleyn/fijn/wit sant trocht/ist noch al eenen goeden cours: maer so ghy gzof sant ofte schulpen crijght/so weet dat ghy buyten t'Canael zijt/ weest op u hoede/ dat so wanneer ghy de gzont van swarte schulpen/ende gzof sant vindt/dat ghy weder cleyn/duyn/swart sant ofte mobder gaet soecken:want de gzont van gzof sant en schulpen is buyten t'Canael/daerom sult in alles goet advijs hebben/ het loot ghestadich uptwozpende/ om u te verseckeren / is oock goet met twee looden te diepen/te weten:van elcke zijde van't schip eē/niet goede opsicht eñ wacht/ ende u Anckers altoos gereet te hebben/ met een Cabel van 12. oft 15. vadem hoogs / soo't noodich waer/om u daer mede te helpen: Nu om dat wp hier veel repsen mentie maken vā Pulo Parcelar, soo hebbe altijer by willen voegen waer ende op wat hoochte t'selfde gelegen is/hoe wel dattet genoech inde Pas-caerten afgheteyckent staet: t'is een landt twelck eenen hoeck maeckt/in ghelijckenisse vanden Cabo, ghelegen aende selfde custe van Malacca, te weten by de 15. mijlen noozdwest ten n. daer van af/ op de hoochte van 3. graden ruym: oock mede doe u gedencke dat nemende uwen wegh vā Pulo Parcelar af/ nae d'Eylanden d'Aru toe/comende ter halver wegen/ so moet u Pulo Parcelar blijven int oosten/ eñ oost ten zuyden/ende wat naerder d'Eylandē comende/ so blijft u Pulo Parcelar bynaest int oost zuydt oostē/dit is te weten als ghy d'Eylanden begint te genaken: want loopende op dese manier hebt eenen goedē cours/ende zijt verseckert en vrij vande droochten/ ende soo ghy dese droochten inder nacht over loopt/so sult des daeghs t'landt meerken als boven/ hebbende eenen goedē wint/altoos acht hebbende op de getijden van't water/ op dat het u niet en bedrieghe/ en aen d'een ofte d'ander zijde dzijft:want de stroomē alhier seer sterck loopen/ so wel int bloopen als int ebben / u in als conformerende naer't ghetp/ doende uwē cours in sulcker voegē/ dat ghy altoos t'loot inacht int wozpen.

Als u t'voorschreven groote Eylant d'Aru int zuydwestē blijft/wesende ontrent twee mijlen daer van af/so sult ghy u stellen metter Pulo Sambilao recht over een/ in voegen dat ghy niet en wijst ofte verhalt vande Eylanden af/maer de zijde van Samatra toe/uwē cours als gheseyt is/ verholgende naer Pulo Sambilao toe / sonder pet te doorsen/ om dat de Monson ofte den tijt vande winden/ alsdā van over t'landt nae de Tee toe waepen/ende sonnen hier in onachtsaem waer/ sonde groot achterdeel ende verhinderlage inde repse tonnen doen: de diepten ende gzont dienen heeft van d'Eylanden d'Aru naer Pulo Sambilao toe/is van 27. tot 40. vadem modder gzont/ ende op sommige plaetsen sant/ ende loopende by de Eylanden d'Aru,so heeftmender van de 40. tot 50. vadem diepten: Van dese Eylanden Pulo Sambilao af / naer d'Eylanden van Pulo Pinao toe/ sult altoos lanex t'landt heen seylē/ sonder daer af te wijcken u waeschtende vanden hanckte (ghelegen recht tegens over t'landt ghenaemt Baruas, tusschen Pulo Sambilao ende Pulo Pinao) is van modder-gzont/ende seggheu datmen daer dzie vadem diepten op sterft/ sult u altoos metter loot behelpen/onder de 15. vadem naer't landt toe niet passerende/noch boven de 30. vadē t'Teewaert/om dieswille dat de bupen alhier altemets van over t'landt (upteet gheberechte van Queda comen vallen) upren n. o. ende n.n. o. en sometijts noch scherper/by wijlen wel ruym niet lanex de Custe loopende / als gheseyt is: sult uwen vaert sonder schzomen mogen doen/ vande custe van het Eylandt Samatra, daermen in dese Monson aldermeest vooz bzeest/ daerom sult uwen cours doen sonder van het lant af te wijcken/te weten tot d'Eylanden van Pulo Pinao toe/ daer by wesende de ofte op de hooghte ende lenghte van dien/ende de Monson (dat is:de winden die alsdan regneren en u favozabel zijn) crijghē/moetht dan wel van het lant af wijckē/ u best altoos doēde om te loefwaert van Pulo Pera te passeren/ twelcke eenen goeden cours is:maer so u de wint dienden om te gaen verkennen t'Eylandt van Pulo Bamm, is noch beter: want moecht van hier af uwen cours nemē nae het Canael/van op de 7 ½. graden:maer de Monson crijghende als boven/al ist wat te rugge/ sult den tijt verliesen: want de Monson sonnetijts int eerste scherp is/ende begint daer nae allenskens te ruymen/geljck alsmen het lant ende custe af wijckende is.

Op dese cours sult ghy loopē nae't Canael van op de 7 ½. graden daer dooz passerende/ ende eer dat ghy comt van op de 7 ½. graden/ tot op 7 ½. ende minder d'Eylandē gepasseert wesende/sult u altoos houden op de voorsepde 7 ½. graden/ om dieswille dat men in dese Golfo ofte contrepe altemets/ende veel tijts n.n.o. eñ n/ winden heeft: Ende cours naer Eylandt Seylon toe/sult loopen op 7 ½. eñ op 7. graden/ met welcke gangh sult comen opt Eylandt Seylon aen/by een plaets ghenaemt Matecalou, t'welcke te loefwaert van de dzoochten is; alhier en hoeftmen gheen gzont van vande 2. mijlen naer het landt toe/ sult ooch geadvertert wesen/ dat van te middewegen vande Golfo af/ tot het Eylandt Seylon toe / de stroomen ende wateren (in desen tijt ofte Monson) nae buyten toe t'Teewaert in looper/van gelijcken so wzaeckt het Compas elcke reys meer naer't noozdwesten/ opt welcke ghy altemael sult goet regaerd nemē/ ende comende by het Eylandt Seylon,dat int gheslicht crijgende suitet niet weder verlaē/ altoos de gzont houdende/te weē van onder de 30. vadem/ (wel vooz u siende/ eñ u wachtende vande droochten die quaet ende pertuleus zijn/ wesende d'uyterste van dien van steen ende clippē/ de lenghte van een Galepe/ sonder eenige andere meer te schriben dan datmen siet) loopende op de diepte van 12. ende 16. vadē/ ten halfwegen ofte te middewegen van

Cruyckt dant Canael.

Cruycken als men buyten t'Canael is

Waerschouwinge vande gzont buyten t'Canael.

De schouwinge van Pulo Parcelar.

Pulo Parcelar leyt op 3. graden ruym.

Cruyckeriest alhier by valde dzoochten.

Wanneer men acht vp de gzont te hebben.

Wanneer men gaen sal als het Eylandt d'Aru tot 3. vp blijft.

De diepten daer d'Eylanden Pulo Sambilao af tot 40. vadem.

Waerschouwinge van de bancke Baruas.

Waerschouwinge van't gheberchte van Queda.

Wanneer ghy buyten t'Canael zijt.

Wanneer ghy van Pulo Parcelar passeert.

De Canael Pulo Parcelar op half gheen.

Coursen naer t'Eylandt Seylon.

Loefwaert van de droochten is't landt beter te crijgen.

Wanneer de stroomen te doen en wanneer te loopen.

Waerschouwinge vande droochten.

Een verborgē hoochte, ghenaemt Manaresme, daer men niet sien kan.

van dien ende t'lant sult de voorschreve diepten vindē/ ende een ander dyoochte die u achter blijft/welcke is d'eerste/en machmen niet sien dan datter de Zee op breeckt: seggen dat men met cleyne schepen tusschē dien ende t'lant mach passeren/wesende van 4. vadem diepte/ niet teghenstaende is beter t'Zeewaert daer van af te loopen/ is van hier af tot het landt een mijl weeghs/sulter tot op 16. ende 18. vadem naer aen comen/ende so ghy u alhier by geballen vont tegens den nacht/ salt noodich wesen mettet Lock-sepl alleen te seplē/ te weten alsmen ghesicht van onbekent lant heeft/ onder die 18. vadem naer't lant/ noch boven de 30. vadem t'Zeewaert niet passerende.

Wat vadems hen tegens het afsetē by nacht naer den bescreven coust.

Van dese dyoochte af salmen langs de custe heen loopen/op de diepten van 15.16. ende 20.25.30. vadem: maer in sulcker voegen dat ghy de gront niet en verliest: want mochter stilte erghē/dat verliesende gront/u de stroomen ēn wateren mochten dijven naer d'Eylanden van Maldiva toe/ waer door noodich is goet opsicht te hebben tot dat mē comt by Negumbo (t'welcke int Eylandt Seylon is) van daert goet is dwers over nae't vaste lāt te loopen / tot Negumbo en comende sulter van't landt niet af wijcken / dan vanden 15. Febuarius voort aen: want van dien tijt af so beginnen de stroomen ende wateren weder binnewaerts aen te loopē/ende wesende van den 15. Febuarius voort aen moecht van't landt (te weten van't Eylandeken Verberijn, t'welcke dicht aende custe van Seylon lept) af loopen/tot die fortresse vāde Portugesen genaemt Columbo toe/ maer datter u best gelegenthept sal gheven / op datter u niet en weerbare alst niet veel schepen gestelt is/ die door onachtsaemhept gedreven worden naer d'Eylanden van Maldiva toe.

Wat Eylanden lept int Eylandt Seylon.

Van Negumbo tot Columbo toe, is 4. mijlen.

Van Negumbo met dood tot 15. Februarius af varen.

Dicht aen Seylon lept d'Eylanden de Verberijn.

De fortresse Columbo.

Van dese laetste dyoochten af naer Tanadare, ende tot den hoeck genaemt A Punta de Gualle toe/te weten langhes de custe ende Zeekant heen/ist lant over al bruaest eben gelijck ēn hoogh/ ēn recht teghens die voorschreven dyoughten over/ te landewaerts binnen sternen dese hooghe bergen: Van hier af tot Tanadare toe heeft men sant strandē: suit altoos langhes t'lant heen loopen sonder schromen/ tot tot ghesicht van Tanadare, t'welcke seer wel behent is/ en laet selfde u niet bedrieghen: want hem van buyten aen comēde verthoont als die Punta de Gualle, die teerlienē ēn rechte kennisse daer van is als volcht/te weten heeft een uytsteeckende hoeck van dun lande/ makende t'satsen van een tonghe/met een cliffe van steen daer van t'Zeewaert af steeckende/ de lenchte van eenen goeden steenworp: Dese punt landts ofte uytstekende tonghe is vol Indiaensche Palmboomē/ die hen seer schoō en cierlick int ghesicht vertoonen / ende een halfmē daer op ēē mijl ofte twee nae by comt so vertoont hem dese hoeck ofte punt landts int schijnsel van een tonge/ te weten bruytē de Palmboomē naer de Zee toe: maer het bosch vande Palmboomen in sijn selven is dick ēn schoon int aensien/ende aleermen by Tanadare comt/ so heeftmen twee oft drie sant bapē/ waer van niet noodich is mentie te maken.

Hoe Tanadare 2. oft 3. sant Bapen.

Een witte Pagode int bosch van de Palmboomen.

So wanneer ghy comt met dit bosch van de Palmboomen over een/sult int middē van dien een witte Pagode/dat is eenē Indiaenschen Afgoden Tempel ofte Afgodsien/van dese Pagode af naer de zijde van't noozden/ sult ghy sommighe Boelen ofte Duynē van witte ēn roode aerde sien/twelcke goede teyckenen ēn rechte kennisse van dese contreye is/ sult niet te dicht aen't landt comen: want heeft een cleyne dyoochte wat te Zeewaert in sticken/ doch wepnich: als ghy dese voorsz. Boelen ontdeckt/so sult ghy loopen op 18. ēn 20. vadem diepten: want so de wint begonst te stillen/ende de gront dirper te werdē/sultet Ancker upt worpen: want soo ghy sulet verslapende/sout metter haest gront af wesē/ om dat de stroomen ēn wateren seer sterck t'Zeewaert in looper.

Wijsinge hoe men de Pagode van Belligan sien.

Vermaninge voor de stroomen.

Van Tanadare tot Belliguao zijn ontrent 6. mijlen / dese plaets van Belliguao is een seer grooten inwijck / ende vande zuydtzijde van dien vertoonen hem sommighe groote Boelē ofte Duynen van roode aerde/te weten bunen indē inwijck: want men en machse niet siē/dan alsmen den inwijck geheel ontdeckt heeft/ende vande noordtzijde heeftet 2. cleyne Eylandekēs dicht by't lant/van welcke Eylandekēs een cleyne dyoochte af steect: maer is vande zuydtzijde naer't landt toe: Van Belliguao tot Gallee zijn 5. mijlen / dese wegh van Belliguao tot Guallee is altemael langhes de Zee cant heen vol Palmboomen/ ende tusschen beyden leydt een Eylandeken (dicht by't landt) vau Steen-clippen.

Gheschrifte ende gheteyckent.

Ende noozt by 2. cleyne Eylandekēs met een dyoochte.

Een Eylandeken vull Steenclippē

So wānеer ghy loopt naer Guallee toe/so sult ghy comen te sien een hoogh blanck landt vol Bosschagie/ende een effen wildernisse/eñ vande zijde van't noozden vande Bay heeftet een groot bosch van Palmboomē/ ende soo't u noodich waer inde Bay te Ancherē/moechter wel in loopen tot op 15. ende 14. vadem diepten: maer die sijnen wegh begeert te verwolghen en heeftet niet van doen in te loopē: Van Tanadare tot dese Haven van Guallee, (t'welche zijn 12. mijlen) loopt men van d'een tot d'ander n.w. ende z.o. ende heeft wat van n.w. ten w. ende z.o. ten o. sult ghenbverteert wesen desen wegh langhs dese custe tot Guallee toe/niet te doen sonder gront.

Wesschrijvinge vande gelegentheyt van Guallee.

Cours van Tanadare tot de stadt van Guallee

Van Guallee tot die punt ghenaemt Belitore, zijn wijf ofte ses mijlen/ welcke punt een dicke Bosschagie van Palmboomen heeft/ (ende daer recht tegens over ontrent een half mijl weeghs/ heeftet een groote Clippe) ende tusschen beyden ligghen veel Steen-clippen langhs t'landt heen/ by dese punt de Guallee liggen twee dyoochten daert water op breet/ d'eene is gelegē eer datmen by de punt comt/ welcke ½. mijls t'Zeewaert in streckt / ende d'ander recht teghens over de Bay / ende noozdzijde een cleyne mijl t'Zeewaert in stekende/ ende van dese mort ghy u principalicken wachtē: mē mach alhier wel under nacht voorby loopen/te pas comende op de 20. vadem diepten/ so en isser geen vreys te hebben: op dese dyoochte breeckt de Zee altemet seer verlanckt saem/te weten alst hoogh water is.

t'Punt Belitore.

Remerpeken deser bosschagie punt.

Twee dyoochten de gelegentheyt by beschreven.

Alhier langhes heen salmen sijnen cours nemen tot Columbo toe/ ghelijck als de custe streckende is/ ende vant Eylandt Verberijn voortaen/ so is de gront hanckachtigher ofte ondieper: Comende dicht by Columbo te weten op 3. ofte 4. mijlen naer tot by Negumbo soo machmen altoos Ancheren op 8. ende 9. vadem: maer by Columbo en sultet niet doē/ dan soo't grootelijck vā doē waer/ somoerhe ghy't setten vande 18. vadem naer't lant toe/ men heeftet steen gront/tselfde is het oock van gelijcken hoben de 25. vadem t'Zeewaert in/ en dit op de meeste plaetsen/ sult altoos op u

Waerschouwinge voor deser dyoochten.

t'Eylandt Verberijn.

Negumbo lept 4. mijle van Columbo.

Steen gront by Negumbo.

horde

Verscheyde colueren van sant langhs dese cust.

horde wesen als ghy't Anckers upt wozpt/dat eerst bezzoevende met het loot: de grout van dese coutreye ende custe is op sommige plaetsen diepn en op ander grof sant/ t'welcke t'seekerste is/dese oock by wijlen roor sant: Insghelijcks plaetsen van wit ende swart sandt: dit zijn de tepeckenen vande gronden langhes dese Custe/ op alle welcke gronden men Anckeren mach.

Beschrijvinge vande fortresse Coulão. Pico d'Adam.

De rechte tepckenē ende kennisse van Coulão (t'welcke is daer de Pozrugesen haer fozt resse hebben) zijn dese/ te weten als men in de Haven is/ so sal de Pico van Adam gesien (dat is een hooghen spits/t'hoochste van alle de omliggende coutreye) blijven int oosten: Hoende nwen cours naer de Haven van dese fozt resse/so sult ghy alderchens alle die berghen ende heuvelen comen te verlesen/ en beginnen te comen by dun ofte vlac laegh landt/ t'welcke een tepcken vande Haven en een seer goede kennisse is: De winden diemen alhier sal vinden t'meestendeel van deser tijt ofte Monson stillen wesen n. n. oost / n. o. by wijlen o. n. oost ende oock oosten winden: De Viraçoins (dat zijn de winden die van upter Zee waepen) blijven veelijts int noozden en n. w. Hoe dese verclaringhe op dat hem niemant en verwondere sulex alhaer vindende: Van ghelijcken so vinnen hier oock wel w. n. w. w. ende w. z. w. winden/ naer de Conjunctie vanden tijt datmē by dese custe comt: Dese winden diemen noemt Viraçoins, welcke ghemeenlijcken van upten westen waepen doox gheheel Indien/te weten den tijt datmē de Zee ghezeylt/ (twelcke is des Somers vande namiddach tot de middernacht) comē van upter Zee nae het landt toe/waerō vande Pozrugesen ghenaemt wozden Viraçoins, dat is te verstaen/winden van upter Zee: Nu vande middernacht af tot des middaechs/ waepen ghemeenlijck de winden van upten oosten/welcke comen van over t'lant naer de Zee toe/ van de Pozrugesen Terreinhos ghenaemt/dat is winden van over t'lant naer de Zee toe ghesept: gelijck als wy alles dies beroerende bzeeder verclaert hebben/ in mijne Itinerario ende beschrijvinghe van Indien/ wozt alleenlijckē hier verhaelt op dat het niemant wzemt en schijnt/de maniere vande beschrijvinge van dien/ ende t'waepen van dese winden langhes alle dese custe: Als ghy des nachts wilt zepl gaē met die Terreinhos, (ofte Landt Winden) sose geen noozdtoost en waren/ so en sult niet zepl gaen/ dan vande middernacht voozaē/ ende sose niet en rupmbert (t'Zeewaert in loopende) so en wilt u niet seer van't landt af steecken: want souden u quaet wesen verre t'Zeewaert in te loopen/om daer naer weder by't lant te comen/om dat de Viraçoins ofte Zee winden van upten noozden ende noozdtwesten dickwijls verlanchsaem en slap aencomen.

Wat de Viraçoins zijn.

De Viraçoins blijven veelijts int noozden.

De Viraçoins waepen upten westē by de namidd bach tot de middernacht.

Wat winde dat ter vande middernacht tot des middaechs waepē. Terreinhos, dat is winden van over t'lant.

Waerschouwinghe vanden winden.

Custen van Negumbo nae C. de Comorijn. t'Landt daer Areas Gordas leyt 12. mijlen van Coulão. Gorsteen waerom dat het hier goet ancker is.

Van Negumbo af salmen dwers over loopen naer de Cabo de Comorijn toe / loopende naer de oostzijde vande Cabo, te weten aen't landt genaemt das Areas Gordas, (dat is van de vette ofte grove Duynen gheseyt) twelcke is 12. mijlen vande Cabo de Comorijn aende zijde van Choromandel: want is goet hier aen te comen/om oozsaecke vande stroomen/ die seer sterck naer huptē toe loopē met schierpe winden / by dese Areas Gordas als oock een stuck woegh is naer de Cabo toe / so vinnen gronde (alee men het landt comt te sien om trent

Waerschouwinge van de Areas Gordas.

't dattet leegh is) van 40. ende minder vademen diepten.

Soo't gebeurde dat ghy vande Cabo binnewaerts quatt/wesende by nacht/ eñ gront vont/so moeght uzpelijckē op dese gront het loopen/te weten vande 12. tot op de 18. vadē diepten: want alsmen metten Cabo over een comt/so is de gront veel steyler afgaēde van wit sant/ende sult boven de 20. vadem t'Zeewaert niet in loopen / te weten vande Areas Gordas naer de Cabo toe: want vande Areas Gordas binnewaerts aen/so is de gront bantachtich/ende van diepn swart sant/sult loopē op een mijl ofte anderhalf tot op twee mijlen van't landt af/ op de gronde ende diepten als ghesept is.

Waerschouwinge van de gront by de Areas Gordas.

Do wanneer ghy comt by de Cabo de Comorijn naer Coulaon toe / so sult ghy uwen cours nemen langhs de custe heen tot by een mijl vant lant af om te mogen Anckeren/onder de 12. vadem naer't landt toe niet passerende/is goet te loopen van 15. tot op 18. vadem/u alroos wachtende van de Kudsen ende sterren van Frauancor, welcke ligghen tusschen de Cabo ende Coulaon, ende wesende by nacht / so is het alderseckerste tepcken (om te weten of men by Coulaon is) de gront banckachtigher te vinden: want van Coulaon tot Batequola toe (dat is by Onor niet verre van Goa) so heeftmen de gront banckachtich/ eñ moechter op de 8. vadem setten soo [illegible] weeg: Van Batecola tot Goa toe is de [illegible] op sommighe plaetsen steylder en dieper/ waer naer u moecht reguleren niet te Anckeren: Van Cochijn af tot Cananor toe/en hebt nieuwers af te vreesen dan alleenlijckē u te wachten vant Eylandeken ghenaemt Ylheo Cagado, gelegen 7. mijlen van Cananor zupdtwaert/ eñ 3. mijlen noozdtwaerts: vande fortresse van Mangelor leyt noch een tegkel Eylandekens/ Klippen/ ende Kudsen langhs de custe heen/ tot datmen comt by de fortresse van Barcelor, van daer tot Batecola heeftmen sommighe Kudsen: maer staen dicht by't landt/ende die twee Eylandekens van Batecola moeghe passeren tusschen t'upterste van dien/ en t'vaste landt sonder schrammē: want hebter 15. 16. vadem diepte: Wat voozder aen leyt het Eylandeken van Honor dicht aent vaste landt/ daer naer volghen d'Eylanden van Angediva, welcke strecken gheliick als de custe/ ende soo't lact inden tijdt vant jaer waer/en sult u niet seer in den inwijck van Ancola stellen: want en hebt alsdan gheen Terreinhos ofte Landt winden om u weder upt te dzijven/so is het alsdan beter langhs alle dese custe wat verre vant Landt af te loopen: want hebter dickwijls de Viraçoins ofte Zee winden wat verre af/ende wesende dicht by't lant/ en souden u niet te baet comē/dit is te verstaen van den 20. Meert voozt aen.

Soo't gheschieden dat ghy u vont by Angediva, ende u noodich waer reuige Zee ende beschuttsel te soecken/so mocht ghy loopen in Angediva, te weten ende noozdtzijde/so verre vant Eylandt als van't vaste landt/ ende eer wat naerder t'Eylant dan't vaste landt/ al waer ghy een goede Zee eñ beschuttsel siebt: want alhier sommijts wel schepende winters alst noot doet: men heefter huuijc in 6. vademen diepten: Wat voozbee van Angediva liggen de 4. ofte 5. Eylandekens vande Heer Sanguisijn dicht aen't vaste landt: van hier af een Half mijl voozt aen / so leyt het Eylandt van

Gheschrift van de Eylanden Angediva.

Plaetsinge van Zee te soecken.

Eylandekens vande Heer Sanguisijn.

Eylandekens.

Het Eylant Goa verlaet.

Goa velha, (dat is/ oudt Goa,) en daer en zijn anders gheen Eylandekens meer daer men mentie af maken mach.

Aduertentie hoedemen de winden vinden sal, waer schoonste vande selue.

Aduertere u datmen dickwils gheschiet dat men langhs dese Custe heen / de winden van uptē n.w. ende n. n.w. crijcht sonder ombloopē/ die terstōt crachtich ende sterc opstaen / waer om ick u rade met sodanige winden niet t'schip te gaen: al waert schoō dat se upt den noorden waepen/ van wesende niet den claren dach/ so moecht ghy alsdan u anckers lichten / ende t'Zeewaert in loopē/ ende so de winde niet om en liep na't n.o. wesende by de 4. mijlen vā lant/ ende des voormiddaeghs vande 9. ofte 10. uren voort aen/ so sultet setten tot op den naemiddach toe / dat u die Vinçoins ofte Zee winden by comen/ om weder nae het landt toe te seylen: want op dese maniere sult pet comē te winnen van te loef waert te gheraken / al ist met moeyte/ oock mede so sal den tijde u wel wijsen wat u te doen staet.

Warmeninge dat ghy niet en moet ancker werpen.

Aduertere u noch eens/ dat wanneer ghy u bint by de Custe van Seylon, wesende vandē 15. Febr. voort aē/ so en derft niet verder loopen als tot het Eylandeken Verberijn toe/ ende van daer af uwen cours doē nae de C. de Comorijn toe: want ghy hebt in desen tijde niet te schroomen voor Water noch te stroomen/ om u binnen te drijven/ doch niet teghenstaende daer altoos opsteyt op hebbende: want sommige jaren later/ en by wijlen voeger comt/ nae dat de winden loopen/ op alle het welcke acht sult hebben: Ende wesende vanden 15. Februarius voort aen / sult verdacht wesen op den hoeck na binnen toe niet te loopen/ u daer van wachtende: want de stroomen alsdan na binnen toe trecken/ twelcke u alder meest bedrieghen moecht/ ende hoe het later in Februarij is/ hoe sy crachtiger na binnen toe loopen.

Het 15. Feb. is dan ontrent niet te schroomen noch te stroomen ofte stromen.

Waer t'goet is 20. Meert om Goa te laden.

Comende in Cochijn, vandē 15. tot den 20. Meert toe/ moet ghy wel bestaen/ om vā daer na Goa te loopē: hoe wel de repse twijffelachtich is: maer wesende vāden 20. Meert voort aen/ so soude mijnen raet wesen dat niet te bestaen: want van veel jaren herwaerts / soo heerschen aen dese Custe van Jndien/ (te weten/ met de Maen van April/ ende het begin sel vande Meye/) zuyden ende stormen vande traverse ofte dwaerswinden op de wal met bedomde lucht ende bedreyt Hemel/ waer mede u in groot perijckel sout stellen/ daerō ist best teghens desen tijdt een goede plaetse te kiesen/ niet te min/ God can tot alle tijden eñ stonden/ goet weer ende wint gheven.

Winden ende stormen in April ende Meye in dese Custe van Jndien.

Warmeninge dat ghy een Haven nit de suit tgt te duchten.

Om te loopen inde Haven vāde Foztresse van Barcelor, ofte de Custe van Malabar voorsz. so sult ghy weten/ dat wanneer ghy eenē conden heuvel siet / staende aen het eynde vande berghen van Batecola nae het n. o. eñ n. o. ten o. als dan so sijt ghy met die Foztresse vā Barcelor over een/ eñ moecht er wel tot op 7. vaden in loopen/ in sulcker voegen/ dat ghy die Foztresse oost/ eñ ter halver streer van o. ten n. van u hout/ sult comen te sien alle die Cluyppen eñ Cubtsen die langhs de Custe heen ligghen/ tot die Eylanden As Vlhas de S. Maria toe/ het welcke altemael Cuotsen ende steenen zijn: maer staen dicht by het landt.

Gheleghenheyt van de Foztresse vant Barcelor.

Wat hier te doen staet wanneer ghy hier comen mach.

Dat 19. Capitel.

Beschrijvinghe van alle die Havens, plaetsen, Custen eñ droochten vande oost ende zuydt zijde van't Eylant Seylon, met haer hoochten, coursen, streckinghe ende gheleghentheyt van dien, met die Navigatie daer lancx henen, tot die Fortresse van Columbo toe, daer de Portugesen haer residentie houden.

Trinquanamale leyt op 9. graden aen de noort zijde van't Eylant.

Jnden eersten/ beginnēde van Trinquanamale, t'welck leyt op de hoochte van 9. graden, te weten/ aende o. zijde van't Eylandt Seylon: Van hier af 8. mijlen zuyen aen leyt een cleyne Revier/ alwaer men by dese Revier comt/ comende vā Trinquanamale af/ so heeftmen sommige Eylanden/ (die vanden voghelen breed witachtich zijn.) Aen de monte van dese voorsz. Revier liggen oock twee cleyne Eylandekens/ die wel groen staen. Van Trinquanamale tot dese Revier toe is de cours n. eñ z. eñ n. ten o. ende z. ten w. loopende lancx de Custe heen nae dese revier toe/ so sult ghy de voorsz. Eylandē aende zijde van het lant laten/ daer buyten om varende: want tusschen dien eñ het lant heeftmen veel steenen ende ruytsen. Dese Revier ende Trinquanamale ligghen vanden anderen outrent 8. ofte 9. mijlen/ als voozen.

Aende monte vande twee cleyne Eylandekens.

Tusschē het lant ende de Eylanden sijn veel steenen ofte Cluppen.

Van die voorsz. revier (met d'Eylanden aende mont ofte incomste) tot die Revier van Maraqualou toe/ zijn 12. mijlen, eñ is gelegen op de hoochte van 7½. graden: de cours vā d'eē tot d'ander is n.w. eñ z.o. Dese Revier gepassert wesende/ comende tusschē d'Eylandē eñ inden mont/ moecht het landt genaken so nae als ghy wilt: want is altemael schoon eñ super: Men loopt een schuyt van een gotelingh vān het landt op 20. vaden diepten.

De Revier Maraqualou / leyt op 7. een half graet.

Van Maraqualou tot outrent 1. ofte 6. mijlē weeghs/ so is de cours n. eñ z. tot eē punt ofte hoec toe. Van dit punt af/ noch andere 5. ofte 6. mijlen voort aen/ so looptmen de custe langhes n. eñ z. eñ n. ten o. eñ z. ten w. Wat voorder aen nae d'eerste dzooghten toe/ tot outrēt 15. ofte 6. mijlen nae het n. toe/ staet een bosch van Palmboomē. daer met over een comende/ so looptmen dese Custe n. n. o. eñ z. z. w. eñ Wat van n. ten o. eñ z. ten w. Van dese 5. mijlē tot die eerste dzoochte/ is de cours n. o. ende z. w. eñ n. o. ten o. eñ z. w. ten w. Al eermen op 4. ofte 5. mijlen nae by dese dzoochten comt/ soo sult ghy sommige heuvelen eñ hoochten van roode aerde sien/ te weten/ langhs de Zee cant by de strant heen/ eñ te lādewaerts in so verroonen hem sommige hooghe berghen / ende den aldernoordelijckste van dese bergen heeft een heuvelegen boven uytsteken / het welck een Blockhups schijnt te wesen/ ende is van roode aerde. Men mach tusschen dese eerste dzoochten ende het lant door loopen op 7. eñ 8. vadem diepten/ te weten/ soo verre vande dzooghten/ als van het landt: want men heeft van daer tot het landt een mijl weeghs/ ende loopende van buyten t'Zeewaert om/ sult over al sandt gront vinden. Dese voorsz. dzoochte is gelegē op de hoochte van 6. gradē. Vā dese eerste dzoochte outrēt 6. oft 7. mijlē z. aē/ heeftmen noch eē ander dzoochte/ eñ mē loopt van d'eē tot d'ander o. n. o. eñ w. z. w. de cust lancx: Dese twede dzoochte leyt op de hoochte vā 6. gradē schaers/ tusschen welck eñ t'vaste lant heeftmē 12. ofte 13. vadē diepten/ al super gront.

Een bosch vant Palmboomen nae den noorden.

Verscheyde courten ende streckinghen.

Treckernet ertrent by de dzoochten comt.

Diepte tusschen t'lant ende d'eerste dzoochte.

De dzoochte leyt op 6. gr. doch een op 6. graden schaers.

Van desen laetste dzoochte tot eenē inwijc/ genaēt Ajalla, loopt mē de cust 9. eñ w. eñ o. tē n. eñ w. tē z. Vier ofte 5. mijlē vā desen Inwijc Ajalla voort aen/ leyt een ander Inwijck/ genaemt Hulpulam, van waer tot Tanadare mach wesen 7. mijlen. Tanadare is een punt lants/ daer eē bosch vāPalmboomē op staet/ so wāneermen alhier recht met over eē cōr/ so

Coninx hoedē dzoochte tot Ajalla.

Hulpulā is een Inwijck 7. mijlen van Tanadare.

Waerschouwinghe om niet dicht af het landt te loopen.

fálnien comen te sien een witte Pagode/ (dat is een Indiaensche Afgoden tempel) ende de noordzijde van dese Pagode/ staen sommige doelen ofte heuvelen van witte ende roode aerde: Alhier voor by loopende/ en sult niet seer dicht by't landt comen: want daer sommige droochten ligghen. Dit punt gepasseert wesende/ so loopt terstont tot op 20. vadé diepte: want is oock al seer gorde ende suyvere gront/ ende so u de wint stilden/ ist daer goet ancheré.

Beschrijvinge van Belliguon.

Van Tanadare tot Belliguon, zijn ontrent 6. mijlen. Belliguon is eenen seer grooten Inwijck / hebbende vande zuydt zijde sommige groote heuvelen van roode aerde / staen van binnen inden Inwijck: waermense niet sien en mach/ voor aleer dat men den Inwijck gheheel ontdeckt heeft / ende aende noordt zijde heeft twee Eylandekens dicht by't landt ligghen / langhes dese Eylandekens loopt een Ruffe ofte droochte aende zuydzijde daer van af. Van Belliguon tot Gualle zijn 11. mijlen.

Wde 11. zijde staet Eylandekens met een Ruffe.

Streckinghe van Belliguon tot Gualle.

Wesende weeh van d'een tot d'ander/ is het lant altemael dicht / ende vol van Palmboomen/ te weten langhs de Zee custe heen. Ontrent ter halver weghen van Belliguon tot Gualle, leyt een Clippigh eylandeken dicht by't lant/ ende noch een ander aende zuydtzijde vã Gualle daer na toeloopende / sult een hoogh plat landt sien/ vol geboomten/ende van een effen wildernisse/ende aende noordt zijde vande Bay heeftet een groot Bosch van Palmboomen staen/aenden oever vande Zee/ ende sult binnen in de Haven een wit huys sien / t'welcke een Kerssten van onse lieff Vrouwe is. Loopende van Belliguon nae Gualle, (ende remeinde met die punt over een) aende zuydzijde wage de Bay toe/ so sult ghy u wachten van te Zeewaert in te loopen / om te schouwen een droochte daermen het water op siet breken/ ende om te ancheren/ sult loopen 11. ende n.n. w. aen/ in sulcker voeghe dat ghy altoos sommighe Clippen (die aende noordt zijde staen) ontdeckt siet/ende vande Bay binnewaerts/ sult het gheboomte vande Palmboomen sien/t welck u sal blijven aende zuydt zijde na Belliguon toe/ dat u niet de punt bedeckt blijft/ sulter vinden 14. 15. vadem diepten en loopende tot op 13. vadem/ ende sandt gront vindende/ sult het setten: want ter Zeewaert ist altemael steen. Van Tanadare tot dese haven van Gualle, (t'welck zijn 12. mijlen) loopmen van d'een tot d'ander n. w. ende z. o. ende n. w. ten w. ende zuydt oost tot oosten. Dese Haven van Gualle leyt op 5 ½. graden.

Een Clippigh Eylandeken aende zuydt zijde van Gualle.

Een groot bosch van Palmboomen aende noordt zijde van een Bay.

Ist dicht bestaen van onse L. Vrouwe.

Waerschouwinge voor een droochte.

Plaetse om goeden ancher gront te vinden.

De Haven van Gualle leyt op 5. een halven graden.

Van Gualle verbolghende de Custe om loopende nae de Fortresse vande Portugesen toe (ghenaemt Colombo.) Dese streckinghe ende Navigatie hebben wy ghemeen/ en't besonder verclaert/ende Navigatie van Malacca naer Indien / waerom niet noodich en is sulcks wederte verhalen.

Dat 20 Capittel.

Die Navigatie endé rechte Coursen van Malacca af nae Macau in China, met alle die gheleghentheyt vande selfde vaert, alles in't breedt ende op het corectste aengheweesen.

De Straet Sincapura.

SChepédée upt Malacca na de Straet upt Sincapura ende nder China toe/ sult wéen cours nemen nae het Eylandt ghenaemt Vlha grande, (ghe-

leghen dzie mijlen vande Haven van Malacca) passerende (tot meerder seiherheyt) d'Eylandekens bynen om. Van dese Eylandent tot de Revier van Muar zijn dzie mijlen / de welcke heeft tot een kentepeken eenen heuvel vol gheboomte/ staende aende zijde van het zuydtoosten / sonder eenich ander hoogh landt meer daer ontrent te hebben.

Vande Revier Muar, tot de Revier ghenaemt Ryo Fermoso, loopmen de Custe noordtwest ende zuydoost / ende noordtwest ten westen/ ende zuydoost ten oosten / is inde distantie 9. mijlen. Dese Revier Fermoso is groot ende schoon / hebbende int incomen 6. 7. vadem diepten / als oock binnen in: men loopter in by de boet van eenen hoogé bergh langhs/te weten aende zuydoost zijde: is ghelegben aende zuydtzijde van Malacca, heeft sommighe bancken /vande punt van het n.o. het welcke een plat ende vlack landt is/af te sien totteen half mijl t'Zeewaert in/van welcke u sult waghten.

Van dese Ryo Fermoso af tot het Eylant Pulo Picon, loopmen de Custe op de selfde streckinge van zuydoost ten oosten toe: (Dit Eylandt Pulo Picon is ghelegben een half mijl vande Custe af/hebbende dzie Eylandekens by hem liggen / te weten / twee vande zijde vande Zee/ ende een vande zijde van het landt / ende sult tusschen dien ende het landt niet loopen: want het altemael droochté zijn) is inde distantie seven mijlen.

Van Pulo Picon, t'Zeewaer zuydooste aen/ leyt een groot ende seer hoogh Eylandt / met wel Eylandekens om hem / ghenaemt Pulo Carmon: Langhs het selfde Eylandt/te weten aende West zijde hem loopmen nae die Straet van Sabon toe/ t'welck den wegh na Sunda ende het Eylandt Iava is/ welcke Navigatie eñ coursen wy op een ander beschrijvé/ waer om die voor dese maal voorby slaé/ keerende weder op onse begonnen Navigatie ende baert nae China toe.

Van dit Eylandt Pulo Picon. af / tot een uytstekende punt landts toe/ghenaemt Tanjamburo loopmen de Custe oost aen/ wesende ontrent dzie mijlen. Dit voorseyde punt maeckt een hoeck/ende van daer voort aen soo wijckt het landt ende Custe binnewaerts aen/ ghelijck een Inham/ comende daer nae weder recht nae het zuyen upt. Ontrent een mijl van dese punt af leyt een Revier / ende een cleyn mijl voorder aen/ heeftmen een ander Revier / met eenen grooten mondt / al waer een Eylandeken leyt/ ghenaemt outt Sincapura, hebben de diepe ende suyvere grondt.

Dese Revier comt inde Haven van Iantana weder upt / alwaer eenig onderhoers u gheloopen is Antonio de Meno, met een Schip van acht hondert Bharen groot/ (wesende elcke Bhar dzie en half Quintalen / ghewicht van Portugael/) ende quamen inde Revier van Iantana weder upt. Van dese voorseyde Revier af steeckt het landt nae het zuyen upt (als gheseyt is) t'welck eenen hoeck maeckt/ alwaer de mont ofte inganck vande eerste Straet (daer ghy door moet) begint. Het lande vande noordtzijde van desen Inwijck is hooghet als dat van het zuyden/ het welcke leegh ende oneffen is/ hebbende eenen heuvel van gheboomten / boven alle de andere uptuijckt: Alhier heeftmen het eynde ofte den uyterssten hoeck van dit landt:

Pulo Picon leyt 3 mijlen van Malacca.

De Revier van Muar leyt 3 mijlen vande Custe.

Ryo Fermoso.

Het Eylant Pulo Picon leyt 3 Eylandekens bewesten ende voor.

Een groot ende hoogh Eylandt met veel Eylandekens om hem.

Tanjamburo is een punt landts.

Een Revier met het Eylandt Sincapura in Iantana.

Scheltenisse tusschen de Heeren van Iantana.

De Straet vande eerste Inganck.

Scheltenisse van het landt een dagse zijden.

waert

want oostwaerder voortaen/ soo crijghtmen Eylanden ende steenclippen/ welcke strecken eerst zuyden aen/ ende comen daer na weder nae het oosten uyt / makende t'fatsoen van eenen Inwijck. Vande voorsz. hoec van Tanjamburo af / tot de mont ofte inganck van dese straet is de cours o. ende w. 5. mijlen weeghs/ met 7. ende 8. vadem diepten.

Die door Sincapura naer China wil loopẽ/ (comende by Pulo Picon, int beginsel vande maent Iulius) sal genakẽ de zijde van't groote Eylant Carymon, om dieswille dat die windẽ vande Monsoen van Iava, (t'welck in desen tijt is) altoos vande zijde vã Sumatra af waeyen. Van gelijckẽ/ so wanneermen de zijde vã Carymon hout (daer voor by wesende) heeftmen terstont de mont ofte inganck vande Straet voor hem open/ met die voorsz. teeckenẽ Op desen wegh heeftmen veel diepten/ ende loopẽde aende zijde van Tamamburo, soo leyt het lant vandẽ inganck vãde Straet (int schijnsel) gelijck of het d'een door d'ander staeck/ t'welck een gemeen ende seker merckteycken is/ hout u te loefwaert/ om also nae uwen wille daer in te loopen.

Dese eerste Straet heeft in't incomen twee Riffen/ te weten/ van elcke zijde een/ die vande uytsteeckende punten ofte hoecken vant landt af comen/ t'landt vande zuydt zijde/ (beginnende vande incomste af) zijn altemael Eylãden/ eenen geheelen regel oost aen streckende/ welcke de Straet maken: Om nu daer in te comen/ sult altoos wat meer genaken de zijde van't zuyen/ als d'ander zijde/ sulter int eerste incomen 12. 10. ende 9. vadem diepten vindẽ/ ende wesende soo verre binnen in/ dat het landt vande zuydt zijde/ (twelcke d'Eylanden zijn) maer een punt alleen maeckt/ so sult ghy aen d'ander zijde voor u heen een hoecksken ofte punt sien/ daer eenen cleynen roodẽ heuvel op staet/ als ghy dit comt te sien/ so wilt allentxkens vande rechter hande af na desen cleynen heuvel toe wijcken/ om dieswille dattet d'eerste Eylandt / t'welck ghy langhs gheloopen zijt volcynt: ende van het selfde Eylandt voort aen/ so begint een ander Eylandt. Tusschen dese twee Eylandẽ leyt een Riffe ofte droochte/ diemen eensdeels met leegh water ontdeckt siet/ ende streckt tot int midden van't Canael toe/ sult altoos met het loot inde hant loopẽ/ t'welcke u wel wijsen sal waer dat ghy zijt. Comende by de voorsz. punt vanden cleynen heuvel/ soo wijckt weder nae het landt vande rechter handt toe/ t'welcke d'Eylanden zijn/ als geseyt is/) want heeft alleenlicken tusschẽ die voorsz. Eylanden de boven ghenoemde Riffe/ sult aldus oost aen loopen/ ontrent een half mijl op de voorsz. diepten van 8. ende 9. vadem/ ende van daer voortaen/ so streckt desen reghel Eylandẽ (die ghy langs seylt) z. o. waert aen/ ende sult terstont (wat voorder aende selfde Eylanden vande rechter hant) een ront Eylant sien/ een weynich vã dander uytsteeckende/ t'welck u oock sal blijven aende rechter hant/ ghy sulter langhs heen loopen / met goeder opsicht / sulter altoos vinden 8. ende 10. vadem diepten modder gront. Het landt vande slincker hant/ te weten/ vande noordtzijde/ is van inwijcken ende openen/ heeft eenen grooten Inwijck / die sijnen keer nae het zuyden neemt/ aen welcke zijde is ghelegen een ander rondt Eylandt / dat u vande selfde zijde blijft. Sult u van dese zijde van't noorden (t'welcke als gheseyt is/ altemael Inwijcken zijn) wachten: want zijn altesamen vol Riffen ende ondiepten/ loopẽde als gheseyt is/ langs d'Eylanden vande rechter handt heen. Comende by't voorsz. rondt eylandeken vande rechter handt/ sult recht voor u uyt (te wetẽ/ aen't eynde vande reghel Eylanden/ daer ghy by heen loopt) comen te sien een cleyn vlac en gheaccompanieert Eylandeken / met weynich gheboomten/ hebbende een witte sandt strant/ t'welck leyt oost ende west/ met de mont vande Straet van Sincapura: Sult op dit Eylandt aen loopen/ ende soo wanneer ghy daer aen begint te ghenaken / soo begint u die Straet te openen ende te ontdecken/ sulter nae toe seylen/ doorchs gewijs om loopẽde/ om te schouwẽ die Riffen ende ondiepten vande noordt zijde/ als oock om niet te vervallen (nae de zuydtzijde vande mont vande Straet af) met het ghety datter loopt: want heter veel diepten ende vuyle gront: Sult u altoos houden nae de noordtzijde toe/ alwaermen een sant straut heeft (vande lenghde van een scheut grof gheschuts/) makende aen't eyndt van dien t'fatsoen van een sandt bay/ daermen versch water heeft/ ende so verre als dese strant is streckende/ ist daer over al langhes heen suyvere grondt om te ancheren noodich wesende. Comendẽ by dese strant/ so crijghtmen die stroomen/ die u langhs het landt na de mont vãde Straet toe drijven/ het welck men niet en heeft daer verre van af loopende : want drijven u dan nae die diepe ende onsuyvere grondt toe/ die het aende zuydtzijde heeft/ als voren. Advertere u noch eens niet te passeren (van het eyndt van dese strandt af) nae het noordẽ toe/ want heter altemael Riffen ende ondiepten/ als gheseyt is.

De mont ofte incomste van dese Straet/ comt tusschen twee hooghe berghen in / wesende van ontrent een steenworp inde breede/ ende streckt oostwaert aen/ mach hebben in de lenghte ontrent een scheut van een gootelingh. Het Cannael van dese Straet heeft op het leeghsten 4 ½. vadem diepten. Int in comen aenden voet van den Bergh vande noordt zijde / is ghelegen een steenclippe/ welcke inde vertooninghe een Pilaer schijnt te wesen: Dese wort int gemeen van alle Natien (die dese passagie bevaren) ghenaemt die Varella vande Chinen: ende vande zuydt zijde/ te weten/ een stuck weeghs vande mont/ van de Straet voort aen maecket eenen inwijck. Int midden van desen inwijck leyt een Clippe onder water / van welck een bancke af loopt nae het midden van het Cannael toe. Wat voorder aẽ/ aende selfde zijde/ de lenghde van een Roer scheut heeftet een open/ het welc tot inde Zee aẽ d'ander zijde door loopt/ maeckende een Eylandt. Dit open is over al vol ondiepten/ dient alleen om niet cleyne Fusten door te passeren. Te middelweghen van desen Inwijck daer dit open staet / leyt een Clippe ofte steen plaet / twee vadem onder water/ welcke steen plaet soo verre buyten den Inwijck comt/ als de punten van het landt uytsteken/ ende wat meer nae het midden van het Cannael toe: Voor by desen Inwijck wesende/ soo heeftet landt eenen hoeck ofte punt van eenen steylen afgebickten heuvel/ alwaer de Straet volcynd/ ende int omloopen van dien/ heeftet eenen rooden heuvel/ by de welcke men diepe ende suyvere grondt heeft/ ende als men der om geloopen is/ so streckt hem het landt van daer af z. o. waert aen.

Eylandẽ ende steenclippen streckinghen vande stier.

Beschrijvinghe vande incomen van Pulo Picon door Sincapura wesen sal.

Ghelegentheyt vande inganck vande straet.

Ghedaente van het Eylandt Carymon.

Twee Riffe int incoment vande straet.

Reghel van Eylanden die de straet maken.

Dese ondiepten in de Straet te gaen.

Een droochte tusschen twee Eylanden.

Vermaninge tot het loot ghebruyck inde hant te hebben.

Een ront Eylant/ daer ontrent modder gront met 8. ende 10. vadem diepten.

Ghedaente van het lant vande noordt zijde.

Veel Clippẽ en ondiepten aende noordt zijde.

Merckteyken nae de selve.

Beschrijvinghe van een cleyn Eylandeken by de mont van Sincapura.

Comt om te schouwen de ondiepten vande noordtzijde/ ende niet te vervallen na de zuydtzijde.

Een Sandtbay daer versch water is.

Wat stroomen datmen crijcht als men by de straet comt.

Waerschouwinghe.

Ghedaente vande mont vande straet/ lenghde/ breedte ende diepte.

Een steenclippe ghenaemt de Varella vande Chinen.

Een Clippe in een Inwijck aende zuydtzijde onder water. Een banck ofte droochte.

Een Clippe twee vadem onder water/ hoe de selve ghelegen is.

Ghedaente daer de straet volcynt.

Een rooden heuvel.

Wat inwijcke heeft aende noordtzijde, Gheleghentheyt vande roode heuvel ende gheleghentheyt van Clippe by deselve.

Men heeft aende noordtzijde vā dese straet/ te weten/ vant beginsel tot het eynde toe/ drie inwijcken/ waer vā die twee eerste cleyn zijn/ wesende de derde groot / welck is gheleghen recht teghens over den hoeck ofte punt van den rodē heuvel/ daer de straet voleyndicht: Desen derden inwijck heeft een bancke van steen/ die mettet leegh water van een springvloet ontdeckt is/ ende streckt van d'een punt tot d'ander/ men sal hem wachten daer op te vervallen/ alle t'welcke vande noortzijde is/ ende buyten den Inwijck ist over t'gheheel Cannael van d'een punt tot d'ander suyver ende schoon.

Int uytloopen vande straet twee Kiffen plaetsen vande selve.

Int uytloopen vande Straet / soo heeftmen daer buyten zijnde twee Kiffen/ waer vā d'eene recht tegens over den uytganck vande straet leyt / een scheut van een lepelstuck nae het ooste toe/ comēde van't lant vande noortzijde af/ streckende zuydē aen: D'ander is gheleghen in't zuydē/ te weten/ een scheut van een gotelingh/ vandē uytganck van't landt/ van de Straet af/ streckende oostwaert aen/ soo datse beyde gaer door den anderen een cruys maken/ eñ tusschē dese twee Kiffen door loopt het Cannael heen/ ende men mach beyde dese Kiffen (mettet leegh water van een springhvloet) ontdeckt sien.

Beyde de Kiffen maken een cruys.

Diepte vant Cannael/ ende gheleghentheyt vande gronde.

Dit Cannael/ welck tusschen beyden door loopt/ heeft schaers 4. vadem diepte: De grondt binnen int Canael is modder/ ende buyten t'Cannael zant; Hebbe dit alles also int particulier willen verhalen/ tot dienst ende gerief voor den genen die daer van nu voortaen begheert door te passeren: want die beschrijvinghe vande oude Derroteren ofte Navigatie voor dese ghemaeckt/ zijn seer cort ende duyster te verstaen/ voor de geen die daer noyt door geweest en hebbē/ door welcke oorsake daer veel schepen aende grondt gheraeckt/ ghestooten/ ende groot perijckel ghepasseert hebben/ jae eenighe verlorē.

Oorsake waeromme dit particulier verhaelt wert.

Waer/ eñ hoe dat men door de straet loopen sal.

Keerende weder op onse materie/ ende vervolgende de voorgenoemde reyse/ als ghy so verre zijt als de mont ofte Inganck vande straet/ so sulter recht te middewegen door loopē/ altoos een weynichsken naerder de noordtzijde/ om oorsake vande droochten (daer van gesept is) die binnen in dese straet ligghen/ altoos met het loot inde handt/ eñ d'ooghen rontom gaende: want t'alder ondiepste vant midden van het Cannael zijn 4½. vadem.

Ghestadich het loot inde hant hebbē.

Diepte vant midden van de Cannael.

Oock mede/ dewijle dat het so smal is/ datmē qualijc plaets heeft het loot uyt te worpē/ so soude nae mijn goetduncken het alder seeckerste wesen / op elcke droochte een schuyt ofte ander teycke vast te legghen/ om u te dienen tot Bakens / die te mogen schouwen/ eñ comende een weynichsken voor by dē Inwijck/ die't open heeft (dat aen d'ander zijde vande Zee uyt comt/ te weten / daer de Clippe ofte steen plate twee vadem onder het water leyt) soo hout u terstont nae den heuvel (aende rechter hande) toe/ welcke den hoeck vande voorseyde Inwijck maeckt/ daer also langhes heen loopende op het Compas aen/ gelijck als te vooren by het landt vande slincker hant/ te wetē/ daer wat naeder aen/ als aen d'ander zijde/ tot dat ghy uyt de straet zijt / u altoos wachtende vant landt/ ende Inwijck vande zijde vā het noorden gheleghen/ recht tegens over desen heuvel: want is altemael vol steenende Rudtsen/ als ghelept is.

Waerschouwinghe voor Clippe/ Inwijcken/ etc. door de straet varende.

Waerschouwinge voor de Zee/ Oosten.

Van gelijcken sult u wachten vande Zee in't oosten/ te weten/ recht tegens over den uytganck vande straet: want een scheut van een lepel stuck daer af/ zijn het altemael Kiffen/ als boven geroert is/ als ghy uyt de Straet zijt / ende begeerden te ancke ren/ so loopt na de zijde van het zuyde/ te weten/ langhs het landt heen/ so dat ghy uyt de stroomen raeckt/ so mocht ghy't op 6. vademen setten: want so ghy inde stroomen vā de Straet bleeft/ mochte wel ghebeuren dat ghy eenige anckeren quaemt te verliesen door het draeyen ende slingheren van het schip / ofte dat ghy uyt slibberde eñ op het drooch dreeft: Op dese Ree isser recht teghens over een strandt daer versch water is / soo men't van doen hadde.

Plaetse om te ancker te setten buyten de straet.

Uyt de Straet wesende / in voeghen als boven verhaelt is/ so sult uwen cours nemen langhes het landt vande rechter hant heen/ altoos het loot uytworpende/ ende benedē de 4. vadem schaers nae het landt noch te Zeewaert niet wijckende / ende als ghy ten half weghen vande strandt ghepasseert zijt / comende buyten de Straet/ en sult niet meer als ruym vier vadem diepte hebben:

Wat men vandaer heen te doen heeft.

Ghepasseert wesende dese eerste strāt/ met een heuvel ende Clippen/ die aen het eynde staen/ eñ een sandt bay gheleghen teghens desen heuvel over/ comende ten half weghen van den anderen heuvel die aent eynde vande voorseyde sandt bay staet / achter welcken (dat open dat binnen de straet comt) weder uyt loopt/ so neemt alsdan uwen cours oost aen / te weten/ onder de 4. vadem / aen d'een oft d'ander zijde niet wijckēde: wāt sout terstont droochten ende sanden vinden: het Cannael is modder gront/ sult altoos met het loot inde hant loopen/ tot dat ghy meer diepte crijght / het welcke niet langhe sal duerē/ eñ om het seeckerste/ so is het beste met een schuytgen voor uyt te loopen om het Cannael te sien: want sal u beyde de Canalen wijsen.

Clippen met heuvel ende een bay.

Welcke de gronde vant Canael.

Als ghy comt op de diepten van 12. tot 15. vadem toe/ so wacht u vande zuydtzijde / tot dat ghy over een mijl vande Straet oost af zijt/ want vande 15. vadē sout op 10. comē/ eñ van daer opt droogh/ want zijn altemael Kiffen van sant.

Verbeteringhe ende diepte te vaten.

Dese straet heeft 6. Eylandekens/ gelegen aen het eynde van het landt van Lantana, het welcke de zyde vant noordē is/ eñ mē loopter langhs o. eñ w. is inde distātie ontrent 8. mijlen/ eñ sult tusschen dien eñ het lant niet passeren: De Zee daer by/ te weten/ ontrent een half mijl na het zuydē/ is altemael suyver eñ schoon/ van 15. vadem dieptē/ met sant grōt.

Ses Eylanden aende Lantana.

Te middeweghen van desen wegh vande Straet/ nae d'Eylandekens toe / sulcx mm ofte meer / leyt de Revier van Lantana, den welcken eenen grooten mont heeft / wesende d'incomste van dien langhs het landt vande oost zijde heen/ alwaer dickwils groote schepen in ghekomen zijn/ ende aende west zijde/ daer een heuvel van roode aerde staet/ heeftet over de gehele mont vāde Revier een bancke van hart sant ontrent anderhalf mijl t'Zeewaert in streckende/ daer veel schepen op geraect zijn/ waer van ghy u sult wachten.

Te middeweghe de Revier van Lantana.

Een sandt bancke over de monde.

Vā den hoeck van d'Eylanden boven geroert (gelegen aen't eynde van het lant van Lantana,) loopt een Kisse af/ streckende o.n.o. t'Zeewaert in twee groote mijlē/ eñ alst stil weer is/ so en canmen der het water niet op sien breken/ dan maeckt alleenlijc wat wit schuyms boven op/ het welck men terstōt can sien en onderscheydē/ eñ alst hart weer is/ so breecter het water over al op. Tusschē dese Kisse eñ de Eylanden

Een Kisse vande lant Lantana.

Teeckenen vande selve bancke.

loopt

Of gaet een groot Canael tusschen Pedra branqua ende Pulo Timoan.

loopt een groot Canael/ altemael vã een steenighe gront/ eñ het alder ondiepste dat ic daer gevonden hebbe/ zijn 5. vadẽ/ eñ vã dese diepten comtmen op 7. vadem/ ende dan weder op sept en 8. vadem/ het mach wesen vande hoogere vã een groot grof geschutg/ te weten/ recht dwers over. Die dit Canael wil passeren/ moet een half mijl van dEplandt af loopen/ sonder daer naerder bp te comen: want soudt op't dzooch loopen/ hem goetdunchen waer datter ghren groote schepen met haren volle dooz en liepe/ tẽ waer dat haer dẽ noot daer toe dwongh/ ghelijck als Francisco Dginer debe/ die daer aende groot striet/ eñ wag in perjckel van't schip te verliesen / om dieswille dat hp te na aende klippen geloopẽ was/ en dat hem de wint scherpte. Van dese Eplãdekens 2. mijlen 3.3.0. aen/ is gelegẽ dse Pedra Branqua, (dat is/ witte steen gesept) welck is een Eplandeken van witte steencootsen ofte Clippẽ/ hebbende daer dicht bp noch etlijcke andere kudtsen eñ Clippen/ ghelegen aende zupdt zijde daer van af/ van welcke zijde inspgelijcks ghelegen is t'Eplandt van Binton; t'welck seer lanc is/ hebbende int middẽ wat dien eenen hoogen heuwel/ bp de welcke lanct heen mẽ diepe gront heeft: maer is quaet om te ancherẽ dooz die vã China comẽ: Mẽ heeft rontsom die Pedra brãqua, en daer dicht bp 6. vadẽ diepte/ stipper gront: sult u altoos wachten vande Clippẽ eñ kudtsen daer bp gelegẽ.

Ancker affgaen aldaer 15. vadẽ diepte bp de Kaart Jansen.

Ick heb hier dooz bevolen int uptloopen vande Straet (als ghp over de dzooghten op de 15. vadem diepten zijt/ in voeghen als gesept is/ oost aen te seplen naer dEplandekens toe/ die ghp terstont sult comen te sien/ te weten / soo haest als ghp de Kevier van Iantana ghepasseert zijt/ eñ als ghpse begint te ghenaẽ/ so sult ghp u houdẽ nae die Pedra branqua ofte witte steen toe/ in voeghen dat ghp daer een half mijl van af loopt/ u wachtende vande zijde vande Eplanden/ om twee redenen: Ten eersten/ om dat de winden (in desen tijt datmẽ na China vaert) altoos vãde zijde van Binton af wayen/ welcke is de Monson van upten 3. eñ 3. w. eñ so u de wint scherpten/ eñ na het 3. o. liep/ (alst dickwils in dese contrepe geheurt) wesende aende zijde van d'Eplanden/ en sout de Kiffen niet dooz bp moghen comen/ waer dooz gedwongẽ soudt wesen te loopen dooz't Canael (dat tusschen Pedra branqua eñ d'Eplanden loopt) ofte sout so veel tijts te soecken makẽ in daer te vertoevẽ/ dz ghp de Monson, (dat is/ den tijt vande Voyage) verliesen sout nae China te varen. Ten tweeden is/ dat soo ghp u daer vont met een slap ghetp eñ wint/ ofte met wepnich seplen op/ so soude u water eñ stroomen op de Kiffen dzijven/ sonder dat eenig ghewaer te wozden/ gelijck alst gebeurden met het Schip van Don Diego de Meneses, van welcke Stuer-man was Goncalo Vyera, die t'water op 10. vadem dzeef/ daer hp het sette (eñ quam een wepnich daer na op 7. vadem/ waer dooz hp bp de 3. dagher om bzacht/ om hem met d'ancherg weer upt te winden. Dooz dese twee redenen advertere u/ dat ghp u houdt aende zijde van Pedra branqua, ofte de witte Clippen boven verhaelt.

Van Pedra branqua af nae het Eplandt Pulo Timge, soo looptmen 11. eñ 3. eñ 11. ten 0. eñ 3. ten W. is inde cours 13. mijlen. Dit Eplandt is rontachtich eñ hoogh/ hebbende int midden eenen hoogen spitsen bergh vol gheboointen/ is ghelegen bp de Custe vant vaste landt/ eñ tusschẽ dien eñ het vaste lant is een goede Navigatie: maer en is niet oozbaer. Dit Eplandt lept met Pulo Timon, 11. o. ende 3. w. zijnde ontrent 7. mijlen inde cours.

Om te seplen nae Pulo Timge, sult alwen cours nemen (vã Pedra branqua af) eẽ groote mijl oost aen/ eñ dan daer 11. eñ 11. ten 9. nẽ/ altoos met het loot inde handt/ tot dat ghp de Kiffen ghepasseert zijt/ eñ comende op 14. vadem/ wesende nae u gissinge in dese contrepe/ so sult u terstont t'Zeewaert daer van af houden: daer voozbp wesende/ en hebt nier meer te vreesen/ dan dat ghp dooz oogheu siet. Op dese cours nae Pulo Timge toe/ te weten/ in't ghesicht van't Eplandt ligghen 4. ofte 5. Eplandekens/ welcke u sullen blijven aende zijde van het landt/ ende alsmẽ dicht bp Pulo Timge is/ so marhmen Pulo Timon terstont sien.

Gheleghentheyt van Pulo Timge met Pulo Timon.

Opte cours na Pulo Timge 4. ofte 5. Eplandekens.

t'Eplandt Pulo Timon is groot eñ hoogh/ hebbende van dese zijde daermeder meer loopt/ twee oozen van landt staende vol gheboointen van groote houtẽ/ om cleyne maste eñ anckers af te maken (om datmen in dese contrepe sodanighe ancker van hout is gebruyckende/) is den meesten tijt met mist eñ damp bedeckt/ heeft over al eenen supveren modder gront: Daer zijn twee plaetsen daermen versch/ ende seer goet water vint/ te weten/ d'eene plaets is aende zijde van het lant/ in het midden van een langhe strandt/ een wepnich te lãdewaerts in/ bp de welcke men een goede Reede heeft: maer alsmen dzoech comt/ te weten/ inde maent van Iunius, ende het beginsel van Iulius, soo ist daer perteulens te ancheren / om oozsake vande weste winden/ die daer in desen tijdt seer furieus en verbolghen waeyen / daerom waert mijns bedunckens beter te loopẽ na d'ander plaets daermen ooch versch water heeft / te weten/ aende oost zijde van t'Zeewaert / loopende recht op't aenghesicht van het Eplandt aen/ ende langhs de oost zijde heen / ende ghepasseert wesende eenen heuvel/ den welckẽ eenen hoeck maeckt / so sult ghp een sandt bap crijghen / al waer ghp moecht in loopen nae het landt toe / ende soo wanneer u de voozseyde hoeck ofte punt blijft int zupdoosten/ so sultet setten/ alwaer men genoech mach liggẽ vooz de winden vande Monson/ sulter 20. vadem diepten modder gront hebben: Men herstet oot een groote visscherye vã seer goede vissch/ ende binnen inde Sandtbãp/ so heestmen die plaets om versch water te halen / comt inde Zee upt loopen/ ooch mede soo heestmen van dese zijde veel beter hout / ende meerder bp de hant/ ende lichter seker en beschut vãde weste winden: Vande zijde van het landt heeftmender etlijcke Eplandt lanct heen liggẽ. Vãde noozder hoeck van dit Eplandt Pulo Timon contrent een schoot van een stuck grof ghescheuts af) lept een ander Eplandt / eñ bp den hoeck van het zupen heeftet ooc een Eplandeken. Van ghelijcken ontrent 3. mijlen nae het 3. o. t'Zeewaert in/ ligghen noch 3. ander Eplanden / waer van het eene groot hoogh ende ront is/ wesende de ander twee wat clepnder wozdẽ geheetẽ Pulo Laor. t'Eplandt vã Pulo Timon lept op die hoochte vã 2½. gradẽ aende n. zijde vãden Æquinoctiael. eñ n. w. daer van af 12. mijlẽ is gelegẽ die Kevier Pan aẽt vaste lant/ tegẽ welcke Kevier over/ te weté 2. mijlẽ t'Zeewaert in/ is gelegẽ eẽ clepn ront Eylãdeke/ hebbẽde eenẽ rondẽ effẽ hoo int middẽ/ rñ eẽ ½. mijl daer vã/ herstmẽ 6. vadẽ stipper gront.

Ghelegentheyt van Pulo Timon ende t'Eplandeken daer bp gelegen.

Goede Reede nae Pulo Timon in Iunius.

Gaysterk huyscreum 200 het Eplandt hier ontrent ancherens is.

Een Sandt bap met de Water schoon diep.

Wende noozt hoeck van Pulo Timõ lept eẽ ander Eplandt.

t'Eplant vã Pulo Timõ lept op 2. twee derden deel graden aende noozt zijde buyten Equinoctiael.

Oct ghenoe bãde reuse Pan.

Cours van Pulo Tymao tot Pulo Condor.

Van Pulo Tymao, tot Pulo Condor, is de cours n.n.o. eñ 3.3.w. 115. mylen. Het Eylãt Pulo Condor lept op de hoochte van 8½. graden, is een groot Eylandt met hooge bergen/ hebbende diepte by hem 5. ofte 6. Eylanden eñ Clippen liggen/ van de zijde van het n.o. heeft een Eylandeken ofte steen ripp/ t'welck hem van verre verroont/ ghelijck een seylent schip/ heeft over al rondtsom suyvere grõt vã 10. eñ 12. vadem diepten/ aende zijde van't n. w. heeft een plaetse van versch water/ lept n. ende 3. met die custen van Camboja, (die men noemt de Habé vande Malajos,) 12. mijlen/ en is niet seker daer vers water te halen: want alst laet inden tijt is/ so heeftmen altijt stercke winden met donderen van upten n. eñ n.w. so datmense niet een seyl alleen niet verwachten en mach: want sonder seylen wesende soude u te gront smijten en vernielen/ ende alst vloeth inden tijt is/ soo heeftmender die ooste winden.

Vis van Pulo Condor.

Van Pulo Tymao af tot Pulo Condor toe/ sult altoos gront vinden op 35. tot 38. vadem toe: om nu uwen rechten cours na Pulo Condor te doen/ soo sult altoos n.n. o. aen loopen/ sonder eenighe wzake ofte afslach vant Compas te rekenen: want so ghy sulcks dede/ soudt daer aen de zydt zijde/ te weten/ t'Zeewaert daer van voozby loopen sonder dat te sien/ gelijck alst veel schepen gebeurt is/ t'welck eenen quaden cours en nabigatie is: want de winden altoos in desen tijt vande zijde vant landt waepen/ als vorẽ geroert is/ ende so het sake waer dat (alleer ghy het Eylandt Pulo Condor comt te sien) ghy het water turbuleert/ dick ofte grondich vont/ so werpt het loot upt/ ghy sulter 18. eñ 19. vadem diepten vinden/ met de gront vã wercke modder/ so loopt dan ter halver street vande cours aen/ tot dat ghy comt op 17. vadem: daer op wesende/ so loopt n.o. aen/ eñ comẽde op 16. vadem/ alleer ghy het Eylandt siet/ soo doet uwen cours 9. eñ 10. ten n. aen/ altoos op de voozs. 16. vadem diepten/ waer mede sult comen te belanden aende zydt zijde van het Eylandt/ weest wel op u hoede/ van twee cleyne eylandekens/ ghelegen 7. mijlen aende w. zijde van Pulo Condor af/ zijn met wildernissen bewassen/ eñ liggen een mijl ofte daer ontrent vanden anderen verschepden/ eñ soot mogheliick waer/ soo en wilter niet tusschen beyden door loopen: wãt men heeft daer diepten om eñ dicht by heen/ suyvere sandt gront: Ick hebbe daer selfs met stilte geanckert geleghen/ te weten/ ontrent een cleyne mijl vant Eylandt/ dat aldernaest het landt lept: De stroomen loopen altijt seer metter ghetp/ te weten/ n.o. ende 3. W.

Cours van Pulo Condor tot Pulo Cecir.

Van dit Eylandt Pulo Condor af nae het Eylandt Pulo Cecir toe/ is de cours n.o. eñ 3.w. eñ voozdoose ten oosten/ ende zuydwest ten westẽ/ 45. mijlen: Dit Eylandt is een leegh eñ lanckwerpich lande/ strecckende noozden ende zuyden/ heeft aenden hoeck van't noozden/ een Eylandeken van roode steen/ liggende een half mijl van het lant af: Men mach tusschen dit ende het Eylandt door passeren: Aende zijde vant oosten heeftet een sandtbay/ alwaer eens een Junco, (dat is een Judiaes ofte Chijns groot schip) op't strandt ghehaelt is om te conerteren eñ te versien/ toebehoozende eenen Zee-roover van Patane, (een landt ghelegen aende Custe vande oost zijde vã Malacca, na het Coninckrijck van Siam toe:) Ick hebbe een half mijl t'Zeewaert van dese voozs. sandtbay af ghepasseert/ is altemael vanden suyveren grondt. Dit Eylandt lept verscheyden vande Custe van Camboja ofte Champa neghen mijlen.

Pulo Condor lept op 8½. graden.

Die gheen die t'Zeewaert van Pulo Condor af loopt sonder dat te sien/ te weten/ op de hoochte van 8. graden sal 25. ende 26. vadem diepten vinden/ met swarte modder gront/ eñ veel van dat Zee schuym ofte Zaf-ben op't water dryven/ ende wesende by de 12. mijlen daer voozby/ op de hoochte van 8½. graden/ so sult ghy sommighe Zee slanghen int water sien dryven/ met 28. eñ 30. vadem diepten/ eñ noch 10. mijlen voozder een veel van't cruyt Sargasso onder het water/ op de selfde diepte/ welcke diepte also vinden sult tot op 9½. graden/ tot hier toe sult de cours van't n. o. behouden: want wy en mochten niet hooger aen loopen/ om dat de weste winde seer sterck waepen/ eñ lepen van hier 3. o. aen nae Pulo Cam toe/ om dat wy wanhoopten de Custe van Champa te moghen crijghen. Als ghy comt op 2. mijlen na by twee Eylandekens/ (ghelegen van Pulo Secir, zuydwaert aen 9. mijlen/ so sult ghy gronduich water vinden/ eñ by dese Eylanden comende/ sult de gront verliesen. Dese twee voozs. Eylanden wozden vande Chijnen ghenaemt Tomsitom, ligghen 4. mijlen vanden anderen verschepden: Men loopt se langhes o. 3. o. eñ w.n.w. Het Eylant van't oosten is hoogh eñ rondt/ zijnde aende Zeekant steyl af gebrickt/ ende den oppersten top heeftet t'satsoen van een bonet/ gelijck de Mandorijns. (dat zijn de Heeren) van Chijnen dragen: Een half mijl daer van af/ lept een Clippe/ gelijck een Eylandeken/ eñ heeft aende west zijde roodachtighe Clippen/ hebbende vande noozdt zijde noch een ander cleyn Eylandeken: voorts om alle dese Eylandekens eñ Clippen en heeftmen gheen gront: Doe alhier dese verclaringhe/ om dieswille dat ick desen wegh ende contreye bevaren/ ende alle het selfde wel ghenoteert hebbe/ als oock alle wat in dese beschrijvinghe ende coursen verhaelt wert: (Wy deden dese voozs. coursen dooz faute vande mast/ want en dozsten onse seylen niet voeren/ dooz die sterche weste winden) op dat/ so hem yemandt vont in dergelijcke noot ende morpte/ niet en wil wanhopẽ de Custe weder aen boort te crijghen. Dã dese Eylandekens af/ sult uwen cours n. aen doẽ/ om te gaen verkennen Pulo Secir, ende vandaer nae de Custe van Champa toe/ wãt sult weten dat de stroomen (vant Pulo Condor af ende vande Custe van Champa, tot Pulo Secir, ende dese Eylandekens toe) loopen nae het oosten/ dooz welcke oorsake men terstont nae de Custe toe loopt/ als wy hier nae sullen verklaren/ ende alsmen passeert voor by dese Eylandekens van Pulo Secir, noozdt oostwaert aen/ soo trecken die stroomen terstont nae de Custe van Champa toe/ die u derwaerts aen sullen dryven. Van dese voozschreven Eylanden tot Pulo Secir toe/ en heeftmen gantsch gheen dzooghten noch ondiepten/ als wese meenden/ het groet water is/ is dartwerder gheen gronde en heeft. Dese Eylanden ligghen achtien mijlen verscheyden vande Custe af.

Van Pulo Condor af sult terstont nae de Custe van Champa toe loopen/ te weten/ soo ghy daer voozby passeert aẽde 3. zijde/ so doet uwen cours ter halver streech van n.n.o. tot dat ghy de Custe int ghesicht hebt/ sult ter halver wegẽ van dese cours vindẽ 28. vadem diepten/

diepten/ ende so ghy daer voorby gasseerden aende zijde van't noorden/ so loopt n. o. ende n.o. ten n. aen/ende niet hooger te loeswaert/ om te schouwen de droochten daer Heer Matheus de Brito op verloor/ so ghy inder nacht by't landt quaemt/so Werpter loot uyt/ ende vindende 15. vadem/ soo en loopt niet meer naer't lant toe/dan loopt terstont oost noordoost aen/ gheljck als de Custe strecktende is: want de droochte lept op de contrepe van 13. vadem langhs de Custe heen/te weten 4. mijlen daer van af.

Deze custe van Champa is langes de Zeekant heel/van een leegh landt/ende van groote sant stranden: men loopter langhs heen n. o. n.o. ende w. z. w. tot een punt gheleghen op de hoochte van 10½. graden/ ende alcrmen op twee ofte drie mijlen nae by dese punt comt/ so volenden de sant stranden en't lage lant: want dese punt is van een seer hooch landt/ strecktende t'Zeewaert in/ so datter een Cabo maert/ van hier af voortaen ist altemael seer hooch landt/ (tot de Varella toe) met groote gheberghten/binnen dese punt ofte hoorn/ te weten/ naert west zuydtwesten lept eenen inwijck/ ende 2. mijlen herwaerts aen een dalmen daer by comt/ so heeftmen dicht by't lant een clepn/lanck ende leegh Eylandt/altemael van louter Steen clippen/ t'welcke hem van verre vertoont gheljck een bewaende stadt: Van dit Eylandt tot Pulo Secir toe/ loopt men van clue af van 10. ende 12. vadem dieptens: Aen de voorschreven Custe vande sant stranden/ te weten 15. mijlen alcermen by't voornoemde punt is/so heeftmen een Revier ghenaemt Sidraon, al waermen wel met schepen van 600. Bharen mach in loopt/aen dese revier is ghelegen de schoonste ende veste stede van't gheheele Coninckrijck van Champa, heeft tot een bientepchen eenē langwerpenden hoogh bel/ met twee ofte drie toppen bolen opt Zeil hebber op een schoor van een Oosterlingh naer ghepasseert by't Eylandt vande Steen clippen/boven verhaelt/ ende vont altoos 8. vadem dieptens/ altemael effen steē gront met veel van't cruyt Sargasso, soo dat ick het loot daer qualijc conste voor rechen/ ende langes de voorschreven hooge punt ofte hoorn heeft men 20. vadem dieptens.

Als ghy by de Custe van Champa zijt/ soo sultet langhes heen loopen o.n.o. aen/ tot op twee ofte drie mijlen nae/ den alderhoochsten/ is altemael suyvere ende goede Ancker gront tot die voorschreven punt ofte Cabo toe/ sult het Eylant vande Steen clippen aende zijde van't lant laten/ daer niet binnen door passerende: Van dese voorschreven punt af voort aen tot een ander punt/ zijn 12. mijlē/ en men loopter noordtoost langhes heen: Van dese tweede punt noch 12. mijlen voortaen heeft men een ander punt; dese cours daermen ter halver streeck van n. o. tusschen dese 2. en 3. punt zijn gheleghen twee inwijcken/ waer van d'eerste de Haven is daermen t'swarte hout laept/ (t'welcke men noemt het Hont Deiraon: Van dit derde punt af tot die Varella toe/ loopt men de Custe noordē aen/ ende al eermē by de Varella comt op 7. mijlē naer/ so heeftmen eenen inwijck daer een bleck ofte stede lept/ ende 2. mijlen voortaen lept een Eylandeken van Steen clippen/ dicht aen't landt/ twelck hem van verre vertoont gheluck een man die staet en visscht ofte hengelt/ waer van't genaemt wort vande Portugesen

O Pescadar. ofte den Visscher/ende so men begheert te loopen naer de Varella toe/(dit Eylandeken voorby wesende) so salmen terstont t'lant genaken/alwaermen een groote stranck met een suyvere gront heeft.

Deze Varella is een hooghen Bergh die t'Zeewaert in steeckt/ende heeft opt bovenste landen roy een seer hooghe Steen voorse/ in gheljckenisse van eenen toorn ofte pilaer/ diemen van seer verre can sien: waerom van de Portugesen Varella gheheeten wort (dat is soo veel als een Caep warthe ofte merckteeken gheseyt/) aenden voet van desen Bergh/ te weten aende zuydzijde heeft'er eenē seer grooten inwijck strecktende noordē in/ aber al met suyvere endc schaone modder gront van 15. vadem diepten / men en cause van verre niet sien / om dat hem t'eene landt door't ander steeckt: maer als ghy by de voorseyde strandt comt/ende die Varella begint te ghenaken/ so begint hem den inwijc te openen/ den welckē heeft een seer wyde incomste / ende heeft binnen in twee loopende beckē/ van seer goet en versch water/die daer met eē schip eāt/ waer mijn advijs daer niet in te loopen: want sal moeyten hebben om weer uyt te comen/ om datmen daer de wint scherp heeft/men mach het wel binnen setten/ te weten aende incomste ofte mont van dien/ als ick gedaen hebbe/ ofte men mach d'ander plaetsen daer versch water is gaen beseorhē/ te weten die nē d'ander zijde vanden Bergh (naer't noorden staē) aende voort van dien/daer't hoogste landt dat in Zee streckt volenbricht/ al waermen een seer groote voet strant begint te crijghen/ om dese waterinche te crijghen/ soo moetmen de punt van desen Bergh wel dicht genaecken/ ende so ghy daer langhes heen loopt/ sult int ondoopen van dien een clepne sant Bay sien/ met die voorseyde groote strandt ende plaetse vande waterinche/ alwaer ghy't naer uwen wille moeghte setten/want heeft seer goede ancfiers gront: maer heeft een groot inconvenient ofte quaet/dat ghy ligt om besyongēte werden van die van't landt / want zijn hier over al vanden vande Portugesen ende Hoogberghs: daerom sultet altoos op u hoede wesen/ met goet opsicht int versch water te halen/so wel van binnen als van buyten/ om dat die vant landt voor een manier hebben het bole t'over vallen/en te verrasschen: Dese Varella lept op de hoochte van 13. graden.

Dit landt vande Varella is eenen hoeck/eñ van daer voortaē tot Pulo Catao,is de cours n.ende n.ten w. 48. mijlē/ende t'landt begint van hier af veel leeger te wesen/ dan dat ghepasseert is / hebbende op veel plaetsen sandtstranden/al waermen ober als reckerē maēh: Thien mijlen van dese Varella voortaen / te weten een mijl van landt is gelegen een lanck ende black Eylandt ghenaemt Pulo Cambir, tusschen dit Eylandt ende t'landt heeftmē 12. vadem diepten sant gronde/ ende int midden van't Eylandt vāde zijde van't lant/ al waer een clepne sant Bay is/ heeftet versch water daermen mach setten noodich wesende: wāt is suyvere gront/ ende te middewaeghen vant Caimpel van tusschen t'Eylandt ende t'landt ist altemael schoon / wesende van een clepne mijl weeghs: Van dit Eylandt entrent twee mijlen noozden aen marcketet landt een punt/ ende van daer naer't Eylandt toe/ heeftet eenen grooten inwijck/ ende van binnen naer't noozdtwesten/ te weten/ daer't hooghe landt

volcynt

t'Eylant de Pescadar.

Ghedaente van Varella.

Wat dat in alle ghelesen is ende bedeutende.

Een groote inwijck neer de west van Varella.

Hier loopter de Schepen.

Hoe men met alle wille te loopen is ghevaerlijck.

De Varella lept op 13. graden.

Ghedaente van Varella mach gheacht de cours af naer na Pulo Catao.

Plaets van het Eylant Pulo Cambir.

Goet Ancker gront.

Ghelegentheyt van een Revier by't gebieden van Pulo Caton.

volepnt (t'welcke van dese punt af naer binnē toe west aen gaet) heeftet een open ofte gebroken leegh landt/ alhier is een Revier van dzie vademen diepten/ ende Haven met sant gront/ ende is van eenen grooten mont ofte incomste/ ende heeft binnen in een put van 13. vadē diepte: Dese Revier loopt verre te lādewaert in/ ende 4. ofte 5. mijlen vande mont af naer binnē toe/ lept een groot bewoont bleeck/ daer veel victualye ende lijstochten zijn: Int incomen van dese Revier heeftet eenen hoogē heuvel aende oost zijde / westende aende west zijde van een leegh lant eñ sandstrant/ suiver recht te middewegben door heen in loopen/ al hoewel datter wat is/ binnē in wesende suit u wel vast binden en versien van Anckers en Touwen/ te weten vande westzijde: wat so't noch wroech inden tijt waer/ so heeftmē alhier seer sterckie weste winden/ so darse u souden dzijvē aen d'ander zijde vande Revier: Dese Revier heeft veel visch/ eñ men heefter oock opt lant menichte van Venusoogen/ wilde Verckens/ Tygrē/ Serpentoserotten/ eñ dergelijcke jacht: t'Volck vant lant placht goet te wesen maer wy hebbense suspect gemarckt door argherniſse die wy hen aengedaen hebben. Van dese Revier af vijf mijlen voortaen/ te weten langhes de Custe heen/ so heeftmen twee Eylandekens met sommighe klippen ligghen/ ontrent een half mijl van't landt af / ende men mach tusschen dien ende t'landt door passeren: Van dese Eylandekens 12. mijlen voortaen/ liggen ander Eylandekens by't lant/ alwaer sommige blacken van root sant staen met een strant/ aldaer heeftmē een cleyne Revier daer veel Katte is/ (dat is ongheschooten Rijs met doppē/ maer al gelijc als het wast/) dit is noch 12. mijlen van Pulo Caron af/ waer mede hen veel bedzoghen hebben daer diwers naer toe loopende/ alsset saghen/ en quamen op de dzooghten.

Pulo Caton is een langhwerpent Eylant/ hebbende twee hooghe berghen aende eynden van dien/ ende int midden ist een leegh landt/ so dattet van verre twee Eylanden schijnt te wesē/ heeft een blacke ende effen wilderusse/ streckt noordtwest ende zuydoost: Vande zijde van't zuydtoosten heeftet een Riffe daer't water op breecht/ stekende tot een schoot vā een stuck grof geschuts verre t'Seewaert in/ Vande zijde van't lant heeftet versch water/ lept verschepden vande Custe derbehalf mijl weegbs/ dit Canael van tusschen beyde heeft 30. eñ 35. vadem diepte/ met suyvere gront/ recht tegens ober dit Eylant lept een Revier met een groote mont ofte incomste/ hebbēde inde Haven 5. ende 6. vadem diepten/ is seer bewoont eñ behoudt/ alhier heeft Gomes Barreto met sijn schip in ghewest/ dit Eylandt is gheleghen op de hoochte van 1 5 3. graden/ ende n. n. w. daer van anderhalf mijl/ lept eē ander cleyn ende blach Eylant/ eñ men mach tusschen beyden wel door passerē: Daert n.n. westen 14. mijlen weegbs/ te weten langhes de Custe heen/ is gheleghen het Eylandt van Champello, op de hoochte van 16 3. graden ruym: Dit Eylandt Champello is groot eñ hooch/ hebbende boven op uytstekende toppen/ street n.n.w. ende 3. 3. o. heeft twee hooghe bergen met een dal int midden/ waer vā die vaert zuydtoosten veel hooger is als d'ander: heeft ooch veel ghebooumten: Vande zijde vant noordtwesten heefter een seer hoogh Eylandt / met noch twee cleyne Eylandekens daer dicht aende boet by liggēde.

Aende westzijde heeftet veel ende seer goet versch water/ lept vande Custe verschepden ontrent twee mijlen/ is een seer leegh lant langhes de Terrant heen van sant stranden/ w. n. w. daer van af is gheleghen de Revier van Coaynon, hebbende twee vademē diepten/ in de Haven sant gront/ daermen oock handel dzijft: maer t volck van dien is wepnisch te betrouwen: naer't noordtwesten van dit Eylāt Champello af/ soo is het twee ofte dzie mijlen weegbs vol geboomten/ eñ twee mijlē voorder aen so merckt de Custe eenen groben ende dicken hoeck vol van geboomten/ dzie mijlen voorby desen hoeck lept eenē groote inwijck/ welcke int incomen een Eylandt (tot een beschutsel) heeft liggēde/ ende is ober al schoon/ alwaermen veel victualye eñ goederen heeft die vande Revier Sinoha van binnē af romē/ desen inwijck wort altangh geheeten die Enseada ofte inwijck van Don Iorgie, heeft veel houts/ ende seer goet om schepē af te bouwē/ vijf mijlen voortaen de Custe langhes lept de Revier van Sinoha, welcke heeft inde Haven 14. span waters/ alkemael sant gront/ in dese Haven is den gantschen handel ende traffijcke vande goederen van Cauchinchina, ende tot hier ende Champello toe loopende noordtwest aen: Dit Eylandt van Champello heeft een goede Ree ende beschutsel/ opgenomen voor een westen ende zuydtwesten wint/ ende alhoewel dat de wint van ober t'landt komt/ gheest u niet teghenstaende groote moeyten door de leeghte van't landt.

Men sal weten dat op thien mijlen (alleer men comt by de Varella) te weten 13. mijlen t'Seewaert in/ so beginnen eenighe dzoochten die seer perneleus zijn/ de welcke strecken gelijck als de Custe tot op de 17. graden/ eñ loopen wat naer't noordtoosten toe/ aende ende vande werke (den wegh naer China toe) zijn gheleghen 8. Eylanden/ te weten dzie groote ende vijf cleyne / altemael met ghebooumten ende sandt stranden/ maer sonder versch water/ tusschē dien ende rontom ist ober al vlac ende vuyl/ dat so haest alsment t'Ancker laet vallen/ so is corstont de Cabel aen stucken gesneden: men heeft tusschen dese Eylanden in/ vier vademen diepten: Dese informatie hebbe tot getrogen van eenighe personen van Sian die haer lunco ofte schip alhier met stilte verlozen: om dieswille datse Ancker den/ eñ alle de Cabels (vande gront) aen stucken sneden/ hen int boot salveerende/ eñ liepē alle dese Eylandē door om versch water te soechē/ sonder eenich te vinden / men loopt den hoeck ofte t'eynde van dese dzoochten met Pulo Caton, n.o. ende 3. w. ende n. o. ten o. ende 3. w. ten westen / want strecken voechs gheweis om/ daeromme wilt u niet betrouwen op d'oude discriptie van dese Navigatie / welcke stellen datse Cammalen hebben: men heeft van daer af tot Pulo Caton toe int diwers over loopen 30. mijlen.

Keerende weder op de Navigatie vande Varella naer Pulo Caton toe/ wanneer ghy so verre zijt als daer de Custe begint noordē ae te strecken/ so sult ghy uwen cours doen op 2. mijlen naer langhes de Custe heen/ loopende also tot Pulo Caton toe: want soo ghy noorts indē tijt comt/ so zeylt ghy daer de weste winden so sterck/ dat so sy u quamē te crijgen wat verre vande Custe af/ souden u met gewelt op de dzoochten dzijvē/ sonder eenige remedie te

hebben

Ghelegentheyt vande riviere Coaynon.

Op groot volck om te vertrouwen.

Plaets voor de Scheepen goet.

Inde haven daer de Scheepen by de ghemeene wonen van de Portugesen.

Wonderlijcke menichte van vogelen aen dese Varella.

Na de Eylanden ligghen de Eylanden.

Ghedaente der plaets.

Cust vol gront.

Dangerous Coast and Pulo Caton.

Coorts op na Pulo Caton toe int langhste.

Wanneer ghy by de Custe comt.

hebben/ gelijck alst ghebeurde metter Schip Santa Cr[illegible]s, sult passeren tot twee ofte drie mijlen te[illegible]n alderhoochsten / t'Teswaert van Pulo Ca[illegible]on af/ ende soo't ghebeurde dat ghy aen bont a[illegible]nde zyde van't lant/ moetster ooch seer wel [illegible]ooz passeren/te weten booztCanael dat tusse[illegible]hen t'vaste landt ende t'Eplant loopt/ twelcke derdehalf mijl inde breede heeft/altemael va[illegible] schoone ende suypere groot als voren ghese[illegible]pt is.

Pulo Caron is gelegen met de zuyder punt van't Eylandt Aynon, n. ende z. en n. ten o. en z. ten w. wat over de 50. mijlen weeghs/ dese voo[illegible]spde zuyder punt van Aynon leyt op de hoochte van 18 ½. graden schaers: Die Eplande streckt van dese voozspde punt af/ zuydwest iwaert aē 12. ofte 13. mijlē weeghs/ ende van de oost zijde af soo is de wegh naer China te s/ t'welcke men langhes loopt n. o. ende n. o. ten n. aen/ tot op de 19½. graden/ en aende zij be van't vaste landt so strect het Eplandt on i/tot de punt ofte t'eynde vande 19½. graden v aende noozdtoost zijde/in borgen dat dit Eplandt maßende is de figuer van een Quadzan te:t'Canael van tusschen dat en vaste lant h[illegible]eft op sijn smalste 6. mijlē weeghs/ (al waer een Haven gheleghen is ghenaemt Anchio,) sebbende etlijcke dzoochten tusschen beyden/ doch met doozgaende Canalen daer men met groote schepen dooz heen mach: Dē Anchio 7. mijlen oost aen is gheleghen eenen goeden i nwijck met beschutsel/ende noch een mijl voo[illegible]nder aen (ontrent dzie mijlen van't landt verstrepden) heeftmen groote Riffen ofte dzoochten liggen: Leerende weder op de voozs. zuyder punt van't voozspde Eplant/ (welche is int aenghesicht van een seer hooch landt/ beyden alle t'ander vant Eplandt uytstekende) soo heeftet aende vant van dien (te weten naer't noozdooosten) een seer goede Haven ghenaemt Taalhio, aen welcker mont is gheleghen een cleyn ront Eplandeken: Van dit voozscheven hooch lant af streeket also noozdtoostwaert aen 12. mijlen weeghs/ en van daer voozt aen ist altemael een leegh lant langhes de Te zant heen/ hebbende van binnen in/ Heuvelen ende Berghen.

Vant eynde vant Eplandt Aynon (te weten vande noozdtoost zijde/ gheleghen op de 19½. graden) af/ naer't Eplandt Pulo Gomtoe/op de selfde cours van n. o. en n. o. ten n. aen zijn 8. mijlen/ ende is gheleghen vijf mijlen van't vaste landt af/is van een hooch lant maßende t'satsoen van een clocke/ ende heeft vande zijde vant lant eē Ree met een beschutsel/daer't Schip Santa Crus gheleghen heeft/ men loopt van daer af noer de 7. Eplanden/ (diemen noemt Pulo Tio) op de selfde streckinghe van n. o. ende n. o. ten n. aen/wesende inde cours vijf mijlē: Pulo Tio zijn 7. Eplanden onder groot ende cleyn/ligghen verscheyden van den anderen sonder eenighe geboomten: Van hier voozt aen so streckt de custe n. o. ende n. o. ten n. aen / tot die Enseada dos Ladroins, (dat is den inwijck vande Roovers.) Van Pulo Taio 7. mijlen voozt aen is gelegen een Riffe/welcke vijf ofte ses mijlen vant lant af t'Zeswaer in steeckt / ende men heeft aende oost zijde daer van/te weten een half mijl af 4. vadem blacke sant-gronde / ende een mijl weeghs daer van af voozt aen/ is gelegen een groote Revier daer veel Schepen daer uyt maken en in loopen: Wat van dese Revier af/ voozder aen/ lepdt een ander Revier daer ick selver in geweest hebbe/ den welcken een goet beschutsel heeft tegē de Monson van China, ende is met een zuydelijck wint ondecht / doch nae de so loopender sterche stroomē: d'inwoonste daer van is dicht aende oostzijde tegē een punt lants heen/ijsser suyver ende schoon dese punt landts om wesende/ sult loopen tot dat ghy rōt op een zant Bay/ alwaer ghy terstōt sult setten: want binnē in ist ondiep en dzoogh/ aende custe van tusschen dese twee Revieren/ zijn gheleghen twee ofte drie Eplanden dicht aen't landt/ van dese twee Revier 6. mijlen voozt aen lept de Enseada dos Ladroins, (welcke seer groot is/heeft aende w. z. w. zyde van de mont etlijcke Steen clippen liggen/ waer van een Riffe af steert/strecbende t'Zeswaert in/daer een vande Portugesen schepen op gewest is/ vande voozschreven twee Revier af tot desen inwijck toe/ so heeftmē tot op een half mijl aende custe / seven ende acht vadem diepten suypere gront: t'Landt van desen inwijck/ te weten vande oost noozdtoost zijde/ heeft een seer hoogen hoeck ofte punt landts: desen hoeck onloopende tot op een half mijl langes t'lant heen (is het ondiep/ doch modder gronde) soo loopt men naer de Haven van Combay, (waer van dese Custe ghenaēt wozt de Cusse van Combay,) allwaer de schepen van Sion ofte Siam plaghen te comen/ is van gelijcken een inwijck die seer groot is/ hebbende een ander punt ofte eynde van hooch lant/ t'welcke streckt noozden ende zuyden: Recht teghens over dese Haven/te weten zuyden aē is gheleghen het Eplandt van Sanchaon ontrent vijf ofte ses mijlen daer van af/ ende is vande bovenghenoemde punt vande Enseada dos Ladroins ofte inwijck vande Roovers af 7. mijlen/op de streckinge van zuydtoost: Dit Eplandt Sanchoan is groot ende hoogh van veel gebergh te/onder welcke staet eenē crommen Bergh met hooghe Heuvelen boven op/ maßende de gheljckenis vande knobbels van de vingeren/ van een beloōt hant ofte vuyst/ t'welcke een seeckere ende seer goede kenteycken is: dit Eplandt heeft veel geboomten eñ groote inwijcken ofte Haven/allwaer mē eertijts plach te handelen/ tusschen dit Eplandt ende t'vaste lande ligghen noch vier ofte vijf andere groote ende hooghe Eplanden/sonder eenighe wildernisse ofte gheboomten/ liggen op de selfde streckinghe ende reghel van't vaste landt ende t'Eplandt Sanchoan, In borgen dat Sanchoan den uytersten hoeck ofte eynde maert/ende streckt van daer naer't landt toe/ noozdtwest ende zuydtoost/ so dat het hā t'ene altemael een lant schijnt te wesen: Dit zijn d'eerste Eplanden van Canton, welcke liggen op 21 ½. graden: Vant hier af voozt aen naer Lamon toe/ so loopt men dupten d'Eplanden heen oost n. oost aen/men heeft van Sanchoan af naer't landt toe drie Canalen ofte Doozganghen die dese Eplanden maken/ dooz alle welcke men met schepen passeren mach: t'beste Canael is langhes t'Eplandt Sanchoan heen/(welcke t'uytterste van te Teswaert is) van 6. ende 7. vadem diepten / Heeft inde incomste van dié (aen't selfde Eplandt) een Eylandeken ligghen met wildernisse bewassen/ ende vande zijde van't noozdtwesten ligghen twee groote en hooge Eplanden/die de mont ofte incomste maken/ men heeft int incomen langhes de strant heen/ sommige cleyne Eylandekens ende Rudsen ligghen/ voozby die voozschreve twee Eplandē naert landt toe/ ict

gheleghen

Courst tusschen't Eplandt en't vaste lant is 2. een half mijl breet.

Gheleghentheyt van Pulo Canon.

De zuyder punt van het Eplant Aynon lept op de 18½. graden.

Eplant Aynon is van gedaente als de Quadrant.

Plaets van de Haven Anchio, daer men met groote schepen moet hoochmaken.

7. mijlen van Anchio liggen groote Hoochten.

Vant zuydereynde vant Eplandt de baken Taalhio met een cleyn Eplan bekent.

De noozdtoost zy van Aynon lept op 19. graden 30. minuten.

Cours van Aynon tot Pulo Gomtoe.

De 7. Eplanden of Pulo Tio heet beschrijft.

Gelegentheyt van Pulo Tio.

7. mijlen vant Pulo Tio is Riffe der 7. mijlen vant lant lept.

Inwijck vande Roovers.

Van Pulo Taio 7. mijlen vant lant is gheleghen een Riffe/ die 7. mijlen vant lant lept.

Inwijck vande Roovers.

Groote Revier daer veel Schepen in loopen.

Plaets van d'eerste Eplanden van Canton liggen op 21. graden verdendeelt gheboomten.

Canael van Sanchoan tot Macan.

Wesschijnende van 3. Canaelen die men passeren mach.

Eplanden.

Dese Eplanden drie.

Gheboomte vant Eplandt Sanchoan.

Enige Reen clippen vant een Riff.

Diepte tusschen de Revier ende de Inwijck.

Gelegenheyt vande Haven van Combay.

Plaets vant Eplandt Sanchoan.

Gheboomte vant Eplandt Sanchoan.

Menigherley ben dit Eplandt.

Ghetal Eplanden noch 5. groote en hooghe Eplanden.

Gheboomte ben alle de Eplanden te samen.

Hoog bant Eylandt ofte Cabo met de groote schepen passeert.

Verscheyden bancken om dit Eylandt.

Middel om te weten oft sijn hoogt of achter de Eylanden is.

Tekenen als ghy recht tegens over de Eylanden is.

Cours van Pulo Caton tot Cyma.

Waer dat de stroomen eerst Monson toe loopen.

Cours om tegens te sijl

Gheleghenthy bant Eylandt Aynon.

Cours om na Sanchoan te loopen.

Eylandt Sanchoan wel te kennen.

Verscheydenheyt bant Eylandt Sanchoan.

Eylandt de Mandorijn.

Cours omtrent de hoogh bant Eylandt Macau te loopen.

Verscheydenheyt van de hoogh van Sanchoan.

Om t'Eylandt van Sanchoan wel te kennen/behalven die voorschreve tekens/ ofte om te weten oft dese Eylandt achter of voor ligghen/ so sult dese achtinghe hebben/ te weten/ als dat Sanchoan eenē upterstē hoeck maeckt/ ende datmen van daer af naert lant toe noordtwest eñ z. o. aenloopt/eñ van daer voortaē o.n.o.eñ w.z.w. merckt de custe met het Compas/so sult ghy terstont comē te weten of ghy voorwaerts of achter zijt/ende so ghy so verre t'Zeewaert zijt/ dat ghy siet dat d'eene Custe is strechende o.n.o.ende d'ander n.w.so zijt ghy daer recht teghens over/ met dese merckinghe heb ick het altoos comen te verlieren:want ick ben d'eerste geweest diet aghemerckt heeft/ ende die't altaus weten/ hebbent van my gheleert.

Keerende weder tot Pulo Caton, tot die vaert vā daer af naer China toe/ t'welcke sal wesen op dese manière/ te weten: sullen twee ofte drie mijlen ten hoochsten t'Zeewaert af passeren/om reden als voorē verhaelt is/daer voorby wesende/ soo loopt n. n. w. ofte n.w. aen/tot dat ghy tusschen t'Eylandt ende t'vaste lant een open crijght/ ende alst u begint te openen/ soo loopt terstont ter halver streeck vant n.n.o.aen/naer den hoeck vant Eylant Aynon toe/ ende passerende tusschē t'Eylant Pulo Caton ende t'vaste landt / sult de selfde cours aengaē/ om dieswille dat de stroomen in dese Monson naer den inwijck van Cauchinchina toe loopen / op dese cours sult Aynon comen te sien/te weten daer 7. ofte 8. mijlen t'Zeewaert van af wesende/eñ t'mach wel gheteuren dat so ghy quaemt inde conjunctie van een spzinckvloet/ofte met slappe windē/ dat ghy meerder naer binnen gedzevē wozt: als ghy't landt gheware wozdt/ so pepit het terstont mettet Compas/ eñ so de custe strechende waer o.n. oost/ so loopt terstont op de selfde cours aen/ tot dat ghy't naer u gissinge voorby zijt/ ende so u de custe strechēde waer n.o.ende n. o. ten n. gheliek alst Eylandt gelegen is/ so loopt also heen tot dat ghy't lant wel eñ beschepdelijcken sien moecht/daer vijf ofte ses mijlen van wesende/ ende so ghy van hier af begeerde te seylen naer Sanchoan toe/ so loopt opde selfde cours vā ter halver streep van n.n.o. aen/waer, mede sult comen te sien Pulo Tio, soo ghy u dont vier ofte vijf mijlen daer van af t'Zeewaert in/ so loopt n. o. ende n.o.ten n. aen/ ende so ghy daer naer 2. mijlen af waert/ so doet alvē cours van ter halver streech/ van tusschen n. o. ende n.o.ten n. Op dese cours sult op het Eylandt van Sanchoan aen comen / ende sult comen te sien het Eylandeke Do Mandorijn genaemt/ (t'welcke een depn/ront/ende hoogh Eylandeke is/ ende is gelegen vijf ofte ses mijlen vande Eylanden af/ ende begeerende te wesen tnde Paven van Macau,so loopt n.o. ende n. o. ten n. aen/ loopende t'Zeewaert van Sanchoan vijf ofte ses mijlen af:als ghy op 15. ofte 20. mijlen naer hy d'Eylanden comt/soo sult ghy de grondt van modder vindē op 25. vadem diepten/als ghy d'Eylandē comt te sien/(op u hoede wesende als voren gheware schout is) soo sulter by gemaken/ eñ daer langhes heen loopen tot op een mijl naer/ men heeft van Sanchoan tot Macau toe 18. mijlē/ ende daer zijn vijf Canalen ofte doorgangē/ te weten,t'eerste is van tusschen Sanchoan ende t'Eylandt van Vasco de Faria, van vijf mijlē breet: Dit Eylandt van Vasco de Faria is wat meerder naert landt toe gheleghen als Sanchoan, eñ heeft eenen hooghen spitsighen bergh/eñ van de zijde vande Zee heerlet eenen hoogen rondē heuvel/wesende tusschē dien eñ den bergh seer leegh lant/ so dat het hem van verre vertoont als twee Eylanden/ ende alsmen daer dichst by comt/ datmen t'lege landt begint te ontdecken/ maeckt het een vertooninge gheljck een Canneel/ heeft een cleyn stuck weegs t'Zeewaert daer van af/ twee ofte drie Eylandekens ligghen/ dit Eylandt is gheleghen n. ende z. met Sanchoan, een mijl daer van af lept een cleyn langhwerpent Eylant/ sonder eenighe wilderniſſe/ t'welcke int geheel eenen crommen opgaende ruggha maeckt/ gaende weder al dalende aende eynden af/ dit Eylant wort ghenaemt Pulo Baby, voor by dit Eylandt/ te weten/ lancx t'landt van Sanchoan heen/lept een Clippe een wepnich boven water uptluickende: Stelle alhier alle dese merckē eñ tepckenen van dit Canael/om datmēt te beter soude moghen kennen/ ende diet van doen is daer door te loopen / mach het wpe-jsicken doen/ eñ gepasseert wesende d'Eylandekens van't Eylandt van Vasco de Faria, d'eerste dienen dan langhes d'Eylandē heen siet ligghen/ is inde vierdemont ofte incomste/welcke hem niet opent/ om dieswille dat het een Eylant voort ander streckt. Vier ofte vijf mijlen voortaen liggen andere Eylandekens langhes t'Eylandt (dat u sal blijven aende west zydtwest zijde) heen/altemael op een rp/ende schijnē van verre d'een voor dander te steken: maer alsmen daer recht tegens over comt/so liggense als gheseyt is/zijn onder groot ende cleyn vijf ofte ses int ghetal: Van dese Eylandekens af/outrent twee mijlen weeghs oost noordoost aen/zijn gheleghen twee Eylandē dicht by den anderē/ strecken de n.ende z. Voorby dese heestmen daer noch andere op de reghel naer landt toe/strechende altesamen op de selfde streech heē. In d'incomste dicht by dese twee eerste Eylanden/is ghelegen een groot/ hooch ende ront Eylandeken: Tusschen de voorsz. reghel Eylanden/ ende d'Eylandekens boven verhaelt/maeckt het een groot gat ofte open/door't welcke mē den naesten wegh naer Macau toe herft.

Tot meerder kennisse van dien/so heestmē dzie ofte vier mijlen (o. n. o. voortaen) dzie Eylanden verscheydē van den anderē ligge/ de welcke van't landt af op een reghel t'Zeewaert in stekē/ so datse veel meer uptwaerts aen liggen/ als alle d'ander daer langes heen comt/ in voegen datse diwers teghens u over blijben. Keerende weder op de mont ofte incomste van Macau,alsmen daer by comt/ende daer begint in te loopē/ (so ist altemael open sonder eenich Eylant om te loopen) seylende also recht naert vaste landt toe/t'welcke vant daer af acht mijlen weegs noordē aen is/ alwaer de mont ofte t'gat gelegen is daermen naer Canton toe loopt/ vā de Portugesen genaemt As Orelhas de Lebre, (dat is der Passen ooren.) In dese mont heestmen 8.9. ende 10. vadem diepten/ eñ so men daer comt met die ebbe van een spzinckvloet,so loopender de stroomen

stroomen ende t'water so sterck en geweldich af/ dat er gheen wint toe mach helpen om te ghemp op te comen/ waerom goet is aldaer te anckeren met opstaende seylen/ tot datment kennelijcken siet vloeyen/ loopende langs die reghel Eylanden (die aende oostzijde liggen) heen naer binnen toe/ alwaer d'incomste langs heen loopt/ u wachtende van een Clippe gheleghen dicht by dese Eylanden boven water/ daer t'Zeewaert van af loopende: want tusschen dien ende d'Eylanden met geen schepe en passeert: Ooch mede so sal u een ander Clippe blijven aende zijde vant westē/ wesende ter halver weghen/ ende commende recht voor u upt te sien een cleyn ende leegh Eylāt/ gheleghen op de selde reghel Eylanden vant oostē daer ghy by heen loopt/ so weet dat ghy zijt by de mont ofte doorganck van't tweede Canael/ dat naer Macau toe loopt/ dese incomste streckt oost en west/ ende mach wesen bā een mijl int breede/ sult op dat cleyn Eylandeken aen loopen/ dat latende aende noort zijde/ nemende alweer cours tusschen dit Eylandeken ende d'ander Eylanden in nae binnen toe/ houdende altoos t'Eylandeken aldernaest/ al waer u de diepte sal beginnen te minderen/ ende dan noch veel meer als ghy't Eylandeken gepasseert zijt: want hebter een bancke van 28. spannen waters/ van weecke modder gront: Elandt vande zydtzijde van dit Canael zijn 4. ofte 5. Eylanden dicht by den anderen gheleghen/ welcke strecken oost ende west/ hebbende aende noordtzijde een groot en seer hoogh Eylant (welcke streckt tot die haven daer der Portugesen habitatie ende ghemurente is) heeft eenen Inwijck ofte Bay/ in strechende: In de incomste van desen Have is gheleghen een groot ende hoogh Eylandeken/ te weten/ dicht by't Eylandt vant noorden/ tusschen twelcke en t'Eylandt ist diepte ende endiep/ ende alsmen met dit Eylandt ober een comt/ soo heeftmen aende zijde vant noorder Eylandt/ een Clippe onder t'water liggheu/ te weten/ t'Zeewaert naert midden vant Canael toe/ daer om suldy van dit lant vant noordē af houdē/ en wat meerder naert zuyden genaherde. So wanneer ghy der Portugesen Stede ende Woonplaetsen begint te ontdecken/ met die Haven daer de schepen geanckert liggen/ so sult op die oosterhoeck van d'incomste van dese Have aen loopen/ u daer dicht by heen houdende naer binnē toe/ sulter 4½. ende 5. vadem diepten vinden/ u wachtende de wāde westzijde: want zijn daer over al banckē ende sanden/ ende langhes de punt heen heeftmen modder gront: Dese punt ofte hoec is een hoogh landt/ ende van daer af binnewaerts aen/ een schent van een stuck groot geschuts verre/ lept een ander punt van sant/ eñ van het leegh lande loopt een bancke af/ van 18. spannen waters) strecklende dwers over naer d'ander zijde toe/ tot so verre als deerste hupsen staen/ ende alsmen daer by comt/ so heeftmen int midden vande Revier een Klippe ligghen/ daerom sult het landt vande oostzijde houden/ daer by heen loopende tot datmēt anckert/ is een seer goede modder gront van 4½. vadem diepten.

Warschouwinghe vant een Clip, gheleghen dicht by dese Eylanden.

Cruysen als men by de mont van't tweede Canael is.

Coerst dat men by de Eylandekens moet.

Een Banck van 28 spannen waters, vande zuydtzijde van't lant 4. of 5. Eylandekens.

Gheleghentheyt vande Have daer de Portugesen haer habitatie hebben.

Coursen om vande Haven te loopen.

Diepte der Have.

Een Banck vant leegh lant van 18. spannen, Waerschouwinge voor een Klip die gheleghen is tusschen de Eylanden.

Van 21. Capittel.

Die Navigatie ende Coursen van uyt het Coninckrijck van Sion naer China toe, met die gheleghentheyt van dien.

SCheydende upt de Haven ofte Revier vande stadt Sion ofte Sian, sult alweer cours stellen naer de Wester custe toe/ daer by comende sult u waeghten vant een Kiffe/ gheleghen aende noordtzijde vande Haven ghenaemt Bancosea, twee mijlē vant landt af/ tusschen welcke ende t'lant heerftmē een Canael van 4. vadem diepten: niet tegenstaende sulter bupten om passerē/ so verre als ghy daer boven comt comen: Dese haven van Bancosea lept met de haven van Sion noordoost ende z.w. ende herst wat van n. o. ten o. ende z.w. ten w. By de Custe wesende sult u wen wegh daer langhes heen nemen: want hebter ober al suypere gront/ alsmen de voorschreven Kiffe ghepasseert is/ so is dese Custe aenden ouer vande Zee van een leegh landt/ hebbende binnen in cleyne heubelen strecklt u. ende z. Vier mijlē weeghs voor by Bancosea zuyden aen/ maertet leege landt een punt ofte uytstrekenden hoeck/ gheleghen op 14½. graden van daer af voortaen sult een groot ende dick landt sien/ twelcke t'Zeewaert in schijnt te steken/ alsemmen hier by comt so heeftmen een Revier/ dienten noemt Chaó, aen welcker mont staen etlijcke boomen die hen verthoonen als Palmboomen: Commende by't voorschreven lant/ so sult noch een ander dick groot landt comen te sien/ twelcke inde vertoninghe schijnt oost en west/ te landewaerts in te strecken/ hebbende veel scherpe spoorsen/ alhier maeckt het landt eenen hoeck ofte punct/ welcke int ghemeen ghenaemt wort de punt van Cuy, tot hier toe so strecke het lant naer't zuydtoosten toe/ ende van daer voortaen soo loopt de Custe zuydwest aen: Dese punt van Cuy lept op de hoochte van 12⅔. graden/ tusschen dese punt ende het voorschreven groote dicke landt/ dat u achter blijft/ te weten/ een mijl vant landt af/ sult 11. ende 12. vadem diepten vinden/ vant schoone gront.

Een Kiffe aende N. zijde vande Stadt van Sion.

Een Canael van dry vadem diepte.

Gheleghentheyt vande Have van Sion met de Haven van Bancosea.

Ghedaentheyt vande Custe voor by de Haven.

Een punt op 14½ graden gheleghen.

Als ghy dese punt van Cuy voorby ofte daer ontrent zijt/ so sult ter stont alweer cours doen z. z. o. aen/ tot op 15. mijlē daer van af/ voende alsdan alweer cours z. o. ende z. o. ten z. aen/ waer mede sult comen te sien een Eylandt/ het welcke heen van verre vertoonende is als drie Eylanden/ is langhwerpich eñ black/ vol ghebooms/ gheleghen op 10. graden ruym/ sal u blijven aende zijde vant oostē/ op alle desen wegh sult u waeghten van te lp waert te verhallen.

Placte van de Revier Chaon/ met de gheleghentheyt.

Een dick landt comt met den eersten scherpen hoeck sien.

De punt van Cuy lept op 12. graden ofte ontrent. Diepte tusschen Cuy ende't groote landt.

Cours van Cuy totten Eylant dat op 10. graden lept.

By dit voorschreven Eylant wesende/ sult zuydtoost aen loopen/ ende liever de loef aen zuyden houdende/ als naert westē te verhallen/ om voorsake vande scherpe winden die hier ghemeelijcken herst/ op dese cours sult noch een ander Eylandt comen te sien/ twelcke grooter is als d'eerste/ streckt oost eñ west/ is van een dick black landt boven op/ wesende de wester punt van dien/ een groben dickē hoec/ te weten aende Terkant stepl af gebirt/ ende naert oosten gatet al dalende af naer een swartachtigh landt toe/ t'welcke een dichte ende dicke wilderuisse schijnt te wesē/ lept op 9⅓. graden ruym.

Weschgewinge van dit Eylant bey de van ghedaenne ende gheleghentheyt.

Lept op 9. eñ half graden.

Dit Eylant loopt mē mettet Eylande Pulo Wy zuydoost eñ noordwest/ sulter op dese streeck naer toe loopen/ is inde cours 25. mijlen/ Pulo wy zijn twee Eylanden/ waer van t'grootste strechende is noordē ende zuyden/ hebbende eenen hooghen heubel aende zuydtzijde/ eñ vande n. zijde twee leghe heubelen/ met een dal sat midde/ dit is de vertoonynghe vande

Cours van t'Eylandt Pulo Wy.

Ghedaentheyt vande zuyd zijde van Pulo Wy.

vande westzijde: maer vande zijde van't zuyden/ schijnt altemael hooch eñ cort te wesen/ hebbende een cleyne dal int midden/ makende twee Kotsen/ met schijnsel vã twee mannen/ t'ander eynde t'clepnste Eylant is gheleghen aende zuydoost zijde/ wat verschepen daer van af/ makende een Cammael tusschen beyden/ daermen wel door passerẽ mach: wãt is schoone gront: Dit clepn Eylant heeft ab de zijde vant zuydooste/ een Eylandeke van Steen clippen liggen/ waer van een Riffe vã sterren af loopt/ daermen hem alleenlicke vã moet wachtẽ: want alle d'ander plaetsen zijn schoon/ hebbende de diepten van 12. vadem dicht by't Eylant/ende met groote Eylant/ te wetẽ aende zuydwest zijde/ herstmẽ versch water met eẽ sant Bay: als ghy naer dit Eylandt toe loopt/ so sult ghy (daer ontrent commende) 14. vadem diepten vinden/ met harde gront/ende so ghy modder gront vint/ so zijt ghy aende zijde van't landt.

Van Pulo VVy tot het vaste lant vã Camboja zijn 7. mijlen/ dese Custe van Camboja is van leegh landt vol geboomten/ende daer lanex heen is het vanchachtich van modder gront/ streckt n. w. ende z. o. tot eenen hoeck toe/ welcke lept met Pulo VVy n. n. o. ende w. z. w. streckende van ghelijcken op de selfde cours vande voorschreve hoeck af/ tot de haven van Camboja toe/ dese daer 12. mijlẽ van daen lept: Dese Haven wordt ghenaemt Dor Malyos, (dat is vande Malaquiters ofte die van Malacca) gheleghen recht teghens over Pulo Condor, t'welcke lept met dese Haven ofte Revier n. w. ende z. o. ende n. w. ten n. eñ z. o. ten z. Van Pulo VVy noordoost waert aen/ is gheleghen aende Custe een seer groote Revier/ welcke heeft drie vadem diepten inde Haven/ te weten/ aende zijde sant gront/ ende int midden modder: De Chynen die van Sian naer China varen/ passeren aende noordtzijde van Pulo VVy, eñ alsser recht met over een comen/ so looyense oost aen/ om te gaen verkennen den bovengenoemden hoeck/ loopende op de selfde cours naer Pulo Condor toe/ twelcke sy comen te sien aende noordtzijde/ als ghy met dese Cabo ofte hoeck over een zijt/ so sult ghy 10. vadẽ diepten hebben modder gront/ ende wat voorder aen 13. vadem sant gront/ ende sult van dese 13. vadem niet legher naer landt looyen/ hout liever de 14. vadem/ want is sekerder: warht u wel vande twee Eylandekens/ die 6. mijlen van Pulo Condor af liggen/ welcke u sullen blijven aen de zijde vant zuydẽ: sult recht voor u upt hebben de noorder punt vant Eylant Pulo Condor, gheleghen op de hoochte van 8½. graden/ eñ men loopt het met Pulo VVy oost eñ west/ ende heeft wat van oost ten zuyden eñ w. ten n. So ghy quaẽt te sien Pulo VVy aende zuydzijde/ te wetẽ/ dat het u aẽde noordzijde blijft/ so sulter tot op eẽ mijl ofte half mijl naer voor by looyen/ altoos wachtende vande boven genoemde Riffe/ vande Eylandekens/ uwen cours nemende oost aen/ naer Pulo Condor toe/ met goet opsicht vande Eylandekens: t'Eylandt daer ghy op aen sult comen aende zuyder punt (passerende aende zuydzijde van Pulo VVy tot op drie mijlen naer) sulter vindẽ tot op 16. vadem diepten/ ende doende uwen cours nae Pulo Condor toe/ op dese voorschreve diepte/ so sult ghy comẽ te passerẽ tot op eẽ half mijl aende zuydtzijde/ vande Eylandekens die 6. mijlẽ van Pulo Condor af liggen/ ment liever (tot meerder seeckerheyt) de diepte van 17. vadem schaers/ waer mede sult comẽ aende zuydtzijde van Pulo Condor, op 3. ofte ten hoochsten 4. mijlen nae/ als ghy't gesicht vande Eylandekens hebt/ so moecht ghy nae Pulo Condor toe looyen/ naer uwen wil/ latende d'Eylandekens aende noordtzijde.

Soo ghy passeerde aende zuydtzijde van Pulo Condor, om naert vaste landt te loopẽ/ (te weten aende Custe van Champa) so loopt n. n. o. ende n. o. ten n. aen/ op welcke cours sult de Custe comen te sien/ om te schouwẽ de hoochten daer hem Matheus de Brito op verlooz/ welcke zijn gheleghen 4. mijlen vant landt af/ comen langhs t'landt heen loopt op de 3. vadẽ diepten/ so salmen op dese hoochten aen comen: maer alsmen dese hoochten gepasseert is/ so is alle de reste langhs de custe van Champa heen/ schoon en supper/ in dese contrepe wesende/ sult uwen wegh eñ cours nemen/ gheljck als wp inde descriptie (inde Navigatie van Malacca naer Chinen) hier vozen verclaert hebben. Die voorsz. hoochte gheleghen aende Custe van Champa, loopt men met Pulo Condor noordẽ ende zuyden/ ende n. ten o. ende z. ten westen/ ende wat van ter halver streeck/ etc.

Eẽ Cammael tusschẽ beyde de Eylandekens.

Een steenen Eylant met een Riffe.

Diepte ende gront omtrent dit Eylant.

Ghelegentheyt vande Custe van Camboja.

Plaetse van de Haven Dor Malyos.

Aende noordtzijde van Pulo VVy is een groote Revier. Gront ende diepten der selver.

Waerschouwinge van de Eylandt die 6. mijlen van Pulo Condor liggen.

t'Noordste punt van Pulo Condor leyt op 8½. graden.

Diepten omtrent d'Eylandt 3. mijlen van Pulo VVy.

Dat 22. Capittel.

De Navigatie ende Coursen van't Eylant Pulo Condor af, tot de Haven van Sian toe.

VAn Pulo Condor tot Pulo vvy zijn ontrent 20. mijlen ruym/ liggen van den anderẽ oost ende west/ ende heeft wat van oost ten noordẽ/ ende west ten zuyden/ om nu te schouwen naer Pulo vvy, so doet uwen cours recht west aen/ sonder te verlieren eenich asslach dant wzaken vant Cõpas/ ende comende wat meer als ter halver weghen/ sult een bancke vinden van modder gront van 8. ende 9. vadem diepten/ eñ siende noordwaerts aen van achteren opt schip af/ sult de boomen (op't landt vande Custe van Camboja) moghen sien staen/ twelcke een seer leegh landt is: Dese voorseyde bancke gepasseert zijnde/ so en salt niet langhe duren/ ofte ghy sult Pulo vvy recht voor upt comẽ te stẽ/ ende so haest als ghy't int gesicht crijghe/ sulter aende noordtzijde op aen looyen.

Sult weten dat dit lant van Camboja eenen hoeck maert/ van welcke de voorschreve bancke af comt looyen: Van desen hoeck af naer de Haven van Sian toe/ looptmen lanex de Custe n. n. west aen/ by de welcke men veel Eylanden heeft liggen/ te weten daer langes heen/ strecklende tot op 12. ende 12½. graden: In dese contrepe zijn de meeste ende grootste Eylanden by een gheleghen/ eñ maken alhier eenen hoeck: want het lande eenen inwieck heeft ghenaemt A Enseada de Lian, welcke een goet stuc weeghs inneweerts een loopt/ ende is gelegen op 12½. graden: Dese noorder punt vant landt vande mont van desen Inwieck lept op 12½. graden/ t'Landt van dese voorseyde punt/ te weten dat inneweerts o. n. o. aen streckt/ herft veel gheboomten met een sant strant: Van dese punct af Zeewaert in/ zijn gelegẽ twee hooge eñ ronde Eylandẽ/ sonder eenige geboomte/ mẽ en mach tusschẽ t'eerste Eylandt ende het landt niet passeren: want het Cammael ofte die passagie is tusschẽ t'eerste ende tweede/ (ofte om beter te verstaẽ:

tusschen

tusschen beyden door/is een smal Canael/doch seer diep/ van 60. vaden/ ende daer loopt een sterche stroom door. Op de hoochte van dese voorsz. punt van desen Inwijck/ luttel min ofte meer/te weten/ een half mijl van't landt vande binnen zyde af/is gelegen een seer lange Clippe/ streckende gelijck als het landt/ welck men niet leegh water sien mach. Men loopt van dese voorsz. punt af nae de Haven van Syan toe/noozden ende zupden langs het landt heen. De boven gheroerde Eylanden strecken tot op 10. mijlen nae vãde selfde Haven/ altesamen langhs het landt heen/ en zijn niet te groot/noch en hebben gants geen ghebooms noch versch water/ en men heeft daer langhs/by heen/tot op een half mijl daer van af schoone gront/ en sulter niet dichter by comen/ noch u tusschen dien ende t'landt in steken; maer latense altesamen blijven aende oost zyde.

Coers vãde Eylandekens tusschen Pulo Condor ende Pulo Wy.

Wat wint dat by Pulo Wy in Febr. meest doorgh.

Wanneer men die hoeken aen loopen sal/ etc.

Het uyterste eynde van Pulo Wy/ leyt op 12. graden.

Cruyck als men seker zijn den Inwijck van 8 30.

Custen voor by den Inwijck wegh.

Hier ost vijf cleyne Eylanden. Ghenaemte dan/ dese Eylanden.

Het Haven van Syan leyt 10. mijlen van dese Eylanden.

Gheleghentheyt vande Haven Syan.

Ghedaente vanden ingangh der selver.

Een banck van modder voor de Haven leyt.

Comende by Pulo VVy, tot dē 10. Febzuarij toe/ soo heestmen daer veel oosten winden/ waer mede u de wester Custe tot een lergher wal blijst/daerō sult uwe wegh nemen aende oost zijde van de voorsz. Eylanden (die langs de Custe liggē) heen/u altoos wachtēde van daer tusschē in te loopen/doende alsdus uwen cours noozdt noozdwest aen/daer langhs by heen/als gesept is/en comende aen't uyterste eynde van dien (welck is op de hoochte van 12. graden ruym) sonder eenighe Eylanden meer te sien/ so weet voorseker dat ghy inden Inwijck van Lyon zijt: alhier wesende/ sult terstont n.w. ende n.w.t.w. en n.aen loopen/ om van desen Inwijck te geraken/ op dat u de stroomen niet nae binnen tae en dryben: Op dese streckinge sult ghy comen te sien de twee boven ghementioneerde Eylanden/ghelegen aende noozder hoek vande voorsz. Inwijck/ ende is int overloopē 12. mijlen weeghs. Als ghy de Custe van d'ander zijde begint te ontdecken/te weten/ voorby den Inwijck noozden aen/soo ligghender die Eylanden langhs heen/als gesept is. De punt vandē Inwijck voorby wesende/sult daer nae toe loopen/ ēn daer by comende / sult daer van bupten heen loopen/tot ontrent een half mijl daer van af. Dese Eylanden volependen tot op 10. mijlen eertmen by de haven van Syan comt/als vorē/ ēn die laetste vā dien zijn 4. ofte vijf cleyne eylanden/ liggende d'een voor d'ander langhs t'landt heen. Dese Eylanden en hebbē gants gheen ghebooms/ende zijn van roodtachtige aerde. Comende aen t'eynde van dese Eylanden/so loopt nae't landt toe/tot dat de Eylanden recht zupden van u blijven/ alsdan so neemt uwen cours recht noozden aen/ waer mede ghy sult comen te sien de Haven van Syan, welck is gheleghen van dese Eylanden af 10. mijlen weeghs.

Dese Haven van Syan is gheleghen aen een leegh land vol van ghebooms̄t/ en heeft gants gheen sant stranden: maer is altemael van weecke modder ende slijck / ende heeft oock mede een bācke van modder gront/ strecklēde derdehalf mijl zupen aen: In't eerste aencomē van dese hanelie/so ist harde modder: Eylen en mach in dese Haven met ghēen groot Schip comen/ dan met het ghetp van een spitsch-bloot / ende al ist schoon datmen op't droogh van dese modder raeckt / en is daerom niet perteleus: wāt moet doch ebbwel op droogh comen / om met die ghetyden upt ende in te varen. Vande voorsz. Eylanden comende nae de Haven van Syan toe / in voeghen als ghesept is/noozdē aen seplende/als sp u int zupen blijven: wesende by nacht / mochtet wel wat op de modder op't droogh aen setten: want sult u des mozghens recht teghens de Haven over vinden / soo dat ghyse beschepdelijcken ghenoech sien sult: want is een mont ofte ingoinste van een groote Revier / sult daer af seplende over modder over al heen in loopen/ met de getijden ende supelijcke winden/ dte u ghenoech opwaerts nen sullen brengghen.

Coers vāde Eylandē na Syan toe.

Dertien mijlen ghelijcken op de modder.

Ghedaente vande Eylanden.

Dat 23. Capittel.

De Navigatie ende Coursen vande Haven van Camboja af, tot het Eylandt van Pulo Tymon ende die Pedra branqua toe.

Twee cleyne Eylandekens tusschē Pulo Condor ēn Pulo Wy.

Wanneer men ontwijcken sal de half mijlbanck desē Eylandē te loopē. Oock waer men het beste ancker vinden sal aende Golfo.

Cours om recht op Pulo Tymon aen te comen. Ghedaente van Pulo Tymon.

Custen van Pulo Cambodia nae Pulo Cambi.

Ghedaente vanden Eylandt Pulo Condor.

Het begin vande straet van Sincapura.

SCheydēde van de punt vande Haven van Camboja af/ comende tot op een half mijl ofte daer ontrēt t'Zuewaert in/ sult uwen cours nemen zupdwest aen / waer mede ghy sult comen te sien twee cleyne Eylandekens/ ghelegen tusschen Pulo Condor ende Pulo VVy, sult daer een half mijl van af loopen / evenwel zupdtwest aen seylende/ sonder yet nae't zupden te houden/ om oorsaeke vande sterche stroomen / die nae het Eylandt van Bornon tde loopen/ ende so het sake waer dat de wint begonst te stillen/ endē dat ghy't begeerden te anckeren in het midden vande Golfo/ mochtet wel doen: want hebter gront op 3 8. ende 40. vademen diepten/ daerom en laet niet op de voorsz. streeck van het zupdtwesten aen te loopen: want met dese cours sult recht op Pulo Tymon aen comen. Het Eylandt Pulo Tymon is groot ende hoogh/ende vol ghebooms̄t: heeft seer goet versch water / soo't u van doen waer/ mochtet daer ghenoech crijghen / te weten/ recht teghens over een Eylandeken / ghelegen in eenen Inwijck van't selfde Eylandt. Als ghy naer dit Eylandt Pulo Tymon toe loopt/ so sult ghy aenden hoech vant noozdtoosten sien een rondt Eylandt/ ēn begeerende tusschen dat ende tEylandt/ofte tusschen dat ende het vaste landt te loopen/ moechtet wel doen: want moechtet over al uytseylen passeren. Comende by Pulo Tymon, sult uwen cours zupden/ende wat na het 3. ten w. aen setten nae Pulo Tyngo toe/ het welcke een seer hoogh ende rondt Eylandt is/ in gelijckenisse van een Bupm/ ofte als ēē hoop Cozēs/ heeft sommighe cleyne Eylandekens by hem liggen. Op dese selfde street van 3. ēn 3. ten w. aen/ sult comen by de Pedra Branqua, ofte witte steen Clippe: Van hier af so beginnen de waert nae de Straet vā Sincapura toe/ loopende ontrent dzie ofte vier mijlē westwaert aen/ etc.

Dat 24. Capittel.

De Navigatie ende Coursen van uyt de Haven van Macau in China, nae't Eylandt van Pulo Tymon, ende die Straet van Sincapura toe.

Cours van de Clippe van Sincapura Pomerada te schouwen.

DJe upt Macau schepdt nae de ander Custe toe / die sal door het ooster gat upt loopen/ soo de wint na het noozdwesten loopt/so niet/ daer en is niet aē bedzeven: wāt moechtet gat van't zupdwestē door seylen/ t'welck eenen goedē uptganck is/

loopende bande punt van Varella af/ reeste naer het Landt vande ander zijde van Macau tot/ om te schouwen de Clippe van Belchior Dalmeida, ende als ghy op een scheut van een Boert nae een d'ander zijde comt/ soo sult ghy alsso langhs heen loopen tot een punt landts (Welcke t'eynde is) tot/ alwaer gelegen is het Eylandt van Castro: Van dese punt streckt die bäcke af/ om welcke oorsake sult het Eylandt van Castro naerder looper/ als de punt landts/ om niet op d'rooch te raken: wāt men heeft in dese contrepe de meeste ondiepte aent landt vande slinckher handt/ eñ het diepste aen de rechter handt: Men heeft op dese bancke met het hooch water van een spyrich vloet 4½. vadem diepten bupten de bancke wesende/ sult nae het gat toe seylen/ loopende alsdan na de punt vande bancke toe/ om niet te looper op de Clippe (diemen terstont sien mach: wāt sult daer t'water op sien bselen/) tot datse u blijft aende rechter handt: Bupten t'gat van desen uptganck wesende/ sult volgen de coursen hier nae verclaert. Oock mede/ als ghy cryght vande Varella, (een Boer scheut daer van af wesende/) so moecht ghy loopen nae't Eylandt ghenaemt Do Bugio, (dat is vande Meerhatte) en daer met over een comende/ so loopter dicht by: want is eenen goedē wegh/ voor de noorde windē dienē daer heeft/ overmidts datmen de winden aen d'ander zijde scherp heeft. De voorsz. Clippe is ghelegen te middewegben van't Canael/ ghy moecht aen dese zijde van't noorden langhs t'landt heen loopen nae het Eylandt van Castro toe.

Ploetse van de gelegentheyt van het Eylant Castro.

Plaetse daer de meeste en diepten zijn.

Waerschouwinge voor de Clippe.

Het Eylant Do Bugio/ dats t'Spelt vant handt Meerhatte.

Plaetse van de Clippe.

Na dat ghy t'Canael ofte tgat upt zijt sult uwen cours 3. w. aen langs d'Eylandē heen doen/ so't claer weer waer/ tot dat ghy comt te sien het Eylant van Sanchoan, eñ als ghy't siet daer op 8. mijlen nae/ t'Zeewaert van wesende/ so hebt ghy een goede navigatie: want ick doe dese cours altoos/ en vinder my wel met. Seven ofte 8. mijlē t'Zeewaert van Sanchoan wesende/ sult 3. w. aen loopen/ te weten twee etmalen lanck/ ofte tot dat ghy na u gissinghe 12. mijlen banden uterste hoeck ofte t'eynde vande droochten af zijt/ alhier wesende sult alsdan 3. w. aen gaen/ so veel als u dunckt dat ghy van't uterste eynde vande droochten nae Pulo Caton toe binnewaerts zijt doende alsdan weder de cours van 3. 3. w. aen/ eñ naet 3. eñ 3. en w. op welcke cours sult comē te sien d'Eylandē van Ieronimo Pretto, welcke coursen ick aldus ghedaen hebbe met goede ende voorspoedighe winden/ comende altoos uit gesichte van d'Eylanden van Ieronimo Pretto, ende somtijdts daer bupten heen nae Pulo Cambir toe/ ende quade wint hebbende sonder noodē te wesen/ so salt heen selven wel wijsen wat u te doen staet.

Coursen uyt het Canael tot het ghesicht van Sanchoan.

Ghelegentheyt t'nā d'eyl landen vant Ieronimo Pretto.

Pulo Cambir.

Als ghy dese Eylanden met gesichte crychst moecht hier wel by ghenaken so ghy wilt: want hebt alhier over al suyvere ende schoone sant gront van 15. vadem diepten. Van hier af na Pulo Cambir toe/ loopt de Custe n. ende 3. eñ heeft wat van n. ten w. eñ 3. ten o. Dit Eylandt Pulo Cambir is lanck eñ blanck/ heeft vande zijde vande Zee/ sommige roode blacken/ wesende de wildernisse van dien effen eñ gelijck. Recht tegens over de punt van dien/ te weten naet noorden upt vaste landt/ is gelegen een Revier/ welcke is de selfde van Pulo Cambir. So ghy alhier quaemt inde Monson vande zuyde winden/ moecht hier wel verversinghe van water nemen/ want is goet. Sult oock weten/ dat wesende 8. mijlē vant Eylant Sanchoan t'Zeewaert/ moecht oock wel van daer af uwe cours nemen altoos nae't 3. 3. w. toe/ so sult van gelijckē d'Eylandē van Ieronimo Pretto comen te sien: maer moet wesen niet een Compas dat fer is. Adverrere u noch eens/ dat so wanneer ghy uw gesicht vā Pulo Cambir comt/ daer op 3. ofte 4. mijlen nae by wesende/ so heeftmen daer sommighe Eylandekens liggen/ ende een half mijl t'Zeewaert vande punt vant zuyen af/ liggē eenighe steenclippen boven t'water/ die hē bertoonen gheljck als Borken hooznen/ ghy moecht wel passeren tusschen alle d'Eylandekens eñ het Eylandt door/ want is altemael schoon.

Coursen uyt het Canael tot het ghesicht van Sanchoan.

Waerschouwinge voor sommighe cleyne Eylanden.

Van hier af nae de Varella toe/ looptmen de Custe n. eñ 3. eñ wat van n. ten w. eñ 3. ten o. is inde distantie 12. mijlen. Dese Varella is eenen seer hoogē toorn/ staende op eenē hoecke landts/ die van binnē't landt upt comt/ t'Zeewaert in stekende. By dese Varella heeftmen een Habē/ de welcke men niet sien en can/ als men daer van bupten af na toe comt/ om oorsake dat het een lant dooze ander streckt: Oock mede so heeftmē aen desen uptstekendē hoec/ te weten/ vande zuydtzijde een watteringe vā seer goet eñ versch water aen een sant strant. Vande noordtzijde vanden selfden hoech/ is een ander plaets van versch water/ aen een ander sandē strant: Het lant heeft alhier sommige Clippen eñ cleyne Eylandekens liggē/ eñ so wanneermen alhier comt water halen/ moet wesen met een goede conjunctie eñ tijt/ want men en heeftet geen anckers gront/ dan seer dicht by het landt/ t'beste is binnen inde Bay te loopen: want is een goede Haven/ tck hebber selver in gewerckt/ heeft goet beschutsel voor n. ende 3. winden/ met 14. 15. 16. vadem diepten sandt gront/ ende so ghy begeert wat naerder aent lant te comen/ sult daer 8. eñ 7. vadem diepten vinden vā goede gront. Dese Haven vande Varella is ghelegen op 15. graden. Op dese werck vande Varella, tot het Eylant Pulo Sesir toe/ heeftmen sommighe Eylandekens/ liggende ontrent 9. ofte 10. mijlen vande Varella af. Vande punt vande Varella tot dese Eylanden/ looptmen de Custe n. eñ 3. ende van dese Eylandekēs na Pulo Sesir toe/ begintmen bp het landt heen te loopen n. n. o. ende 3. 3. w. aen. Dit Eylant Pulo Sesir van het landt genaemt/ om dat het aende Custe lept: want daer is noch een ander vande selfde naem t'Zeewaert in ghelegen/ is een clippich Eylandt/ sonder eenige wildernisse/ hebbende int midden van dien eenen spitsighen bergh gheliick een Varella, is een blanck Eylant van gheclaetsighe colenr van't Zee water. Om Pulo Sesir te kennen/ daer op een mill ofte 2. van wesende/ soo sult ghy aen het vaste landt een scheurtsel ofte open steen/ is in dese contrepe goet op een paer mijlen na langhs t'lant heen te loopen/ alwaer ghy sult op 7. vadem gront hebben van groff sant/ en wilt u van Pulo Sesir af niet t'Zeewaert in steken: want is eenen quaden wegh/ om datmender maer 4. vadem diepten (met steenighe gronde) heeft. Pulo Sesir van het landt/ lept op thien een derdendeel graden/ ende de streckinghe vande Varella tot Pulo Sesir toe/ is ontrent 50. mijlen weeghs.

Een Haven in Varella.

Diepten ontrent d'Eylanden van Ieronimo Pretto.

Ghedaente van het Eylant Pulo Cambir.

De Revier van Pulo Cambir.

Van Pulo Sesir nae Pulo Condor toe/ sult uwen cours nemen 3. 3. w. ende 3. w. ten s. eñ op 18. ende 20. vadem diepten/ waer mede het Eylandt Pulo Condor sult comen te sien.

Pulo Condor.

Adver-

Waerschouwinghe van de diverse cours van Pulo Condor/ etc.

Abbertere u dat wâneer gy dese diwers wegh van Pulo Sefir nae Pulo Condor over loopt/ uwen cours te doē vande sant punt af 3. 3. w. aen/ sulter hebben 18. eñ 20. vadem diepten/ eñ so wanneer ghy 5. vadem vint/ so zijt ghy dicht byde custe vā Cāboja, en sult Pulo Condor niet sie/ dā vāde zijde vant lant: maer om beters wille/ sult u al toos houdē op de 18. eñ 20. vadem/ haven de 20. vadem t'Zeewaert/ noch onder de 18. na het landt toe niet loopē de: Hiet dese cours sult recht op't aengesicht van Pulo Condor āē comen/ is een groot Eylandt/ hebbende veel Eylandekens rondtsom hem liggen/ eñ over al veel ancker gront/ van gheliicken so heeft men daer versch water/ te weten/ aende w. zijde/ is gelegen op de hoochte van 8½. graden. Van Pulo Sefir tot Pulo Condor zijn 50. mijlen / ende van Pulo Condor tot Pulo Tymon, sult uwen cours doen zuydt zuydtwest aen op 30. ende 35. vadem diepten/ modder gront. Op dese cours ende diepten sult comen te sien een Eylandt/ ghelegghen recht tegens over die seve punten vāde Custe: Heeft dese verrooninghe/ te weten/ dzie berghen/ welcke staen op de spatie van twee openen die t'landt int midden heeft/ eñ aende zijde van't noordtwesten/ heeft een Cluppigh Eylandeken. Van hier nae Pulo Tymon, sult uwen wegh nemen/ 3. ende 3. ten w. aen/ op de diepte van 28. eñ 30. vadem/ wesende vā d'een tot d'ander 115. mijlen/ sult altoos als gesept is/ loopen nae het Eylandt vande seven punten (genaemt Pulo Tyngaron, 3. 3. w. aen/ om oorsake vande wateren eñ stroomen/ dte naer Eylandt van Borneo toe loopē/ en wilt geē sins vāde cours af wijchē/ tot dat ghy't comt te sien: want lept van Pulo Tymon 20. mijlē. Dese cours is eē goede Navigatie. Advertere u wederom/ dat soo wanneer ghy zijt op den wegh van Pulo Condor naer Pulo Tymon toe/ sult (tot middewerghen van het eerste tot het ander) vinden de diepten van 25. vadem/ ende van ter halver wegen (nae Pulo Tymon) toe / sult hebben de diepten van 35. vadem. Pulo Tymon lept op de hooghte van 2½. graden aende noordtzijde/ is een groot Eylandt/ hebbende ander Eylanden by hem liggen/ heeft aende noordtzijde versch water/ te weten aen een sandt strant / daer de schepen (die van Sunda af comen) / en naer China loopen) haer water comen halen.

Waerschouwinghe van de Eylanden van Pulo Sefir.

Gelegentheyt van Pulo Condor.

Hoochte ende diepten van Pulo Tymon.

Comende in't gheselt van Pulo Tymon, sult vande diepten zijde by heen loopen / tot dat by de zuyder punt langhs heē dooz t'Canael dat tusschen dese punt eñ een ander Eylandt dooz loopt / welck Eylant u sal blijven ter Zeewaert: Soo haest als ghy in't Canael zijt/ so sult terstont aende zijde vant 3. w. een ander seer hoogh Eylant sien: genaemt Pulo Tinge, alwaer ghy sult nae toe loopen/ tot op anderhalf ofte twee mijlē na: Alhier wesende sult uwē cours nemen (na de Pedra Branqua, ofte witte Cluppe toe) zuyen aen/ op 18. ende 20. vadem diepten / altoos met het loot ende hant/ eñ so ghy op dese cours quaēt op minder gront / so hout u te Zeewaert/ in voeghen dat ghy loopt op de 18. vadem/ ontrent vier mijlen verschepdē vande Custe/ om te schouwen de Cusse die vande punt ofte hoeck van Iantana af comt / daer de Eylandekens liggen / die ghy terstont sult comen te sien/ alhier goede opsicht hebbende / dat ghy de Pedra Branqua niet voorby en loopt / als ghyse comt te sien/ sult ghy daer nae toe loopen/ die altoos houdende aende ly vanu af/ want wesende niet de vloet/ so loopender de stroomen ghewelddich nae het Eylant van Bintou toe/ waer mede de Pedra Branqua niet voorby en sant mogheu comen: want dese rip altijter/ dat ick het met twee anckers fetē morst/ sult altoos (als gesept is) met het loot inde hande loopen/ en so wāneer dat ghy vint 15. 16. vadem/ so zijt ghy arent eyndt vande Cusse/ ende mocht wel wesen dat ghy alsdan die Pedra Branqua noch niet en sacht. Comende op de 18. vadem/ so en loopt niet meer t'Zeewaert/ alduys heen loopende tot dat ghy binnen de Pedra Branqua zijt / loopende alsdan nae een punt landts toe/ die ghy sult sien aen't landt vant Iantana, welck is het lant vande noordtzijde/ sulter by heen loopen/ tot dat ghy comt te sien sommighe roode doelen ofte heuvelen/ ghelegghen aende Haven van Ior, alleer ghy by dese haven van Ior comt/ sulter u eē weynich van af houden/ u niet inde Haven stekende want heeft alhier een bancke liggē/ sult voorby de roode doelen wesende/ nae het landt toe loopen/ het welck een sant strant is/ daer alsdan langhs heen loopende / tot de mont ofte incomste vande straet van Sincapura toe/ goede opsicht hebbende/ dat soo haest als ghy de Pedra Branqua binnen zijt / nae het landt van Iantana toe loopt / sonder nae d'ander zijde te wijcken / want hebt daer seer quade gront/ ende de wint sonde u beletten over te comen. Soo ghy begeerden te loopen vande binnen zijde van't Eylandt Pulo Tymon, moecht et wel doen/ etc.

Eylandt Pulo Tinge.

Coursen nae de Pedra Branqua.

Waerschouwinghe van de Cusse van Iantana.

Coursen nae't Eylandt van Iantana.

Waerschouwinghe van de mont van Sincapura.

Dat 25. Capittel.

Derolute ofte de Navigatie ende Coursen van Malacca af nae Sunda toe, gheleghen in't Eylandt van Iava major, met alle die gheleghentheyt ende streckinghe van dien op't correcktste verclaert ende aenghewesen.

LOopende van't groote Eylandt (gheleghen dzie mijlen nae het zuydtoosten van Malacca) af / tot die Revier ghenaemt / Rio Fermoso, soo doet men de cours noordtwest ende zuydtoost / ende noordtwest ten westen ende zuydoost ten oosten/ en de zijn 13. mijlen / moecht op alle dese wegh (so ghy begeert) ancksren/ ende en hebter boven de 30. vadem diepten niet/ met suydere modder gront: Dese voorseyde Rio Fermoso is gheleghen aende selfde Custe van Malacca, welcke heeft d'incomste aende 3. 0. zijde hooch landt / wesende vande zijde vant noordtwesten leegh landt / heeft inde Haven 6. 7. vadem diepten / int incomen van dien sult ghenaken de zijde van't zuydtoosten / u waechtende vande noordtwest zijde: want zijn daer ondiepten.

Coursen vant Eylandt 3. mijlen van Malacca nae Rio Fermoso.

Strecktnghe der stroom.

Gelegentheyt van Rio Fermoso/ diepte der selver.

Waerschouwinghe voor de n.w. zijde

Van dese Rio Fermoso af/ tot het Eylandt Pulo Picon toe/ (t'welcke is gheleghen aende selfde Custe/ te weten/ een mijl weeghs vant landt verschepden) looptmen noordtwest 'een zuydtoost/ ende noordtwest ten noorden ende zuydtwest ten zuyden/ tusschen dit Eylandt ende t'vaste landt ist ondiepe gront/ is inde cours 6. mijlen.

Cours van Rio Fermoso nae Pulo Picon.

Van dit Eylandt Pulo Picon tot Pulo Carymon, (t'welcke een groot ende hooch Eylandt met gheboomten is / hebbende sommighe Eylandekens rondtom

Cours vant Eylandt Pulo Picon tot Pulo Carymon.

Ghelegentheyt van Pulo Carymon.

heen ligghen/) so loopt men noorden eñ zupē/ ende n. ten W. ende 3. ten O. is vande distantie 5. mylen. Van dit Eylandt Carymon af/ heeft men ontrent 3. mylen weeghs / tot de Custe van Samatra: Suyt nae dit Eylant toe/ ende daer langhs by heen loopen/ te weten/ aende west zijde/ want ts over al schoon.

Verschendē eylandekens.

Aen't punt van't zupen van dit eylant Carymon, ligghen sommige eylandekens. Van dese eylandekens/ twee mylen voortaen/ lept een ander cleyn ende langhwerpent eylandt/ ghenaemt Pulo Alonalon, alhier ist Cannael op sijn smalste. Van dit Eylandt af/ so begint de Straet diemen noemt Estrecho de Sabon, dat is/ die smalte ofte voorgaende enghte van Sabon, wesende so verre als het selfde eylant/ so suyt ghy ontrent eē half myl van af wesen.

Het Eylant Pulo Alonalon.

Het begint van de Straet de Sabon.

Van dit eylant Alonalen af/ tot het groote eylandt van Sabon toe / zijn ontrent twee mylen / int midden van dit Cannael zijn ghelegghen andere cleyne eylanden / die u altesamen suyten blijven aende oost zijde / u altoos wachtende daer niet op te verhalen/ als ghy door dit Canael heen loopt/ soo weest ghewaerschout/ dat te middewegheu van dien ghelegghen op een verborghen Clippe onder water / daer eens een schip sijn Roer op af stiet.

Waerschouwinge voor een verborgē Clip.

Plaetse der selver.

Comende by het Eylandt Alonalon, suyt ghy aende zydewest zijde daer van af / (te weten / aende zijde van Samatra,) tomen te sien twee cleyne eylandekens / met noch een ander cleynder van ghebooraten / wesende gantsch gheramparneert / met eenighe Clippen daer by ghelegghen. Als u dese eylandekens blijven in het zuydewesten / ende zuydewest ten westen/ so suyt u wen cours zupen aen doet: suyt daer 9. vadem diepten vinden / u altoos wachtende vande Custe van Sabon. (t'welck d'oost zijde is:) want isser ondiep/ suyt maken dat ghy te middewegheu vant Cannael heen loopt/ is altemael modder gront.

Waerschouwinge van sommige clippen ende eylanden.

Een half myl weeghs van't eylandt Sabon af/ is ghelegghen een cleyn eylandt / ghenaemt Pulo Pandha. Dit eylandt heeft in't midden een Steenclippe. Als ghy soo verre zijt/ dat u Pulo Pandha in't oost zuydtoosten blijft/ doende uwen cours zupen aen/ soo suyt ghy daer 9. vadem diepten vinden/ loopende een half myl vant eylandt Sabon af. Het voorseyde Eylandt ende Clippe ghepasseert wesende/ suyt harde gront vinden / doende alsoo uwen cours zupden aen / tot dat u het Eylandt ende Clippe van Pulo Pandha int n. n. o. blijft / alwaer ghy terstont modder gront suyt vinden/ van daer voort aē moecht anckeren nae u believen. Als u de voorseyde Clippe op de voorsz. strekinge blijvende is/ so suyt ghy comen te sien Westwaert een twee eylandekens ofte Clippen/ waer van d'eerste sommighe boomen op heeft/ ende het ander/ (welcke de mont van Campar int Eylandt Samatra alder naest is ghelegghen/) en heeft gantsch gheen ghebooraten / ligghen dicht by den anderen. Van daer af nae Samatra, heeft men veel Steenclippen liggen: Als ghy comt om dese eylanden voorby te loopen/ die u suyten blijven aende zijde van Samatra,) suyt maken door't midden vant Canael heen te loopen/ (te weten/ tusschen die eylanden ende de Custe van Sabon,) zupen aen/ als gheseyt is/ uwen cours altoos doende langer de Custe van Sabon. tot ontrent een half myl daer van heen/ alwaer ghy altoos suyt vinden 8. vadem modder gront/ tot dat ghy comt by een cleyn

Plaetse van het Eylandt Pulo Pandha ghedaente selve.

Goeden ancker gront int n. n. o. van Pulo Pandha.

Twee Eylanden ontrent de mont van Campar.

Veel Steenclippē aende zijde van Samatra.

eylandeken/ ghelegen dicht aende Custe van Sabon, hebbende veel Clippen rontsom hem: als ghy daer voor by loopt / soo suyt ghy u wat bepten af wachten / dat laetste aende zijde van Sabon, hebt alhier noch modder gront ende een schaut graf ghesteurs voor der aen/ soo sal u terstont de diepten beginnen te minderen/ tot op 7. ende 6½. vadem. Vant hier af suyt ghy loopen naer eenen hoeck (van het eylandt Sabon) toe/ ghelegen recht tegens over een vande monden van Campar: Dese monden ofte gaten zijn ghelegen aende Custe van Samatra,) Recht int aenghesicht van desen hoeck/ te weten / ontrent twee boeckschoten verre vant landt af/ liggen twee clippen/ diemen alteraers met volle Zee niet sien en can/ zijn ghenaemt Batoringe: Men heeft tusschen dien ende het landt 6. 7. vadem diepten/ ende tusschen beyde 9. vademmen mach met een Schip tusschen beyden door passeren/ ende t'Zeewaert daer van af nae Samatra toe / heeftmen daer dicht by 12, 13. vadem diepten.

Plaetse van een cleyn eylandeken.

Wat ghelegentheyt daer van men moet by ghelandt spreken.

Ghelegentheden vande monde van Campar.

Clippen ghenaemt Batoringe.

Om wel te mogen na dese Clippen toe/ eñ daer voorby loopen/ so suyt ghy twee cours nemen/ te weten/ soo haest als ghy t'voorsz. Eylandeken (dat het eylant van Sabon lept ghepasseert zijt/) ghelijck alsmen langhs Sabon heen loopt/ met het loot inde handt / op 7. 6½. eñ 6. vadem diepten: tot hier toe sal u de diepten minderen / altoos modder gront/ welck ghy suyt hebben/ tot dat ghy metten hoochsten heuvel (van die op den hoeck van Sabon staen) eñ met een punt vant landt van Samatra, van een vande monden van Campar. (ghenaemt Asbocas de Campar) over een comt/ waer van het vene landt met het ander ghelegghen is n. eñ W. In dese contrepe heeft men de voorsz. Clippen van Batoringe, als boven: Alhier wesende/ sal u terstont de diepten beginnen te vermeerderen tot op 7. eñ 8. vademen/ op welcke diepten suyt loopen/ soo langhe dat u de Clippen achter upt blijven/ daer t'Zeewaert af loopende/ te weten/ nae de zijde van Samatra toe/ die laetste aende zijde van Sabon. u daer altoos van wachtende: want en hebt alhier anders gheen dinck dat u schadich can wesen/ dan dese Clippen daer de stroomen nae toe loopen: Ook mede suyt ghy u wachten van beyde zijden / so wel van Sabon als van Samatra: want zijn daer over al dicht langhs heen banken eñ ondiepten.

Coursen om wel tusschē dese clippē te loopen.

Diepte van vademen ende gheleghenheyt van gronde.

Als men de Campar toe wil loopen moet men by Campar.

Waerschouwinge voor de Clippen by Batoringe.

Dese voorsz. twee Clippen gepasseert wesende / (die u bynaest recht achter upt suyten blijven) suyt terstont 3. 0. aen/ loopende na het landt van Samatra toe met het loot inde hant/ niet passerende onder de 5. vadē nae het landt van Samatra noch boven de 7. vadem t'Zeewaert / sonder het loot nimmermeer upt de hant te laten: wat in dese cōtrepe regerrtum hē meer na het loot eñ diepte / als nae't cōpas.

Coursen achter by de clippen in de Samatra. Wat diepte daer is ontrent dien.

Als dit Eylandt van Sabon volcomt / soo heeftmen terstont een ander Eylandt/ genaēt Pulo Dure, welck street tot eē ander Eylant/ ghenaemt Pulo Boyon, eñ dan noch eē ander eylant/ ghenaemt Pulo Buron. welcke zijn ghelegē so dicht aē Samatra, dat het altemael een landt schijnt te wesen: Aen't ende van dit eylant Dure, liggē 3. eylandekens/ te weten/ een groot eñ 2. cleyne. Dit eylant Dure loopt men met den hoeck van Sabon, daer die 2. cleyne clippē liggen/ n. n. w. eñ 3. 5 0. is vande distantie ontrent 6. ofte 7. mylen/ met die diepten van 6. 7. 8. vadem diepten/ modder gront.

Gelegentheyt van Pulo Dure. Pulo Boyon ende Pulo Buron.

Dese Eylant beschreven.

Als ghy

trijwerck/gheleghen naert noordtwesten vande mondren van Palimbon af/ende selfde Custe van Samatra, de welcke een seer groote Haven ende incomste heeft/ soo datter veel schepen met bedzoghen zijn gheweest/ die daer in liepen/en heeft gheen ondiepten/sult terstont connen te sien (soo ghy langhs de Custe heen loopt) dat het landt van dien 3. 3. W. aen streckt: Van hier af voortaē so dorfmen die Coursen ende Habitatie naer Sunda toe/ gheljck als wp die op de wyage ende beschrijftē vā Malacca naer Sunda ende Iava verclaert hebben/ waerom niet noodich is hier weder te verhalen.

Hoe verre t'Eylandt Iava naer Sunda toe loopt en den mondt van Sunda schuijnen eruit.

Dat 28. Capitrel.

Derouten ende Coursen langhs de Custe van Samatra heen, te vveten vande buyten zijde, beginnende van't uyterste eyndt, gheleghen op 5. graden, aende noordtzijde vanden Æquinoctiael, tot die Straet van Sunda van't Eylandt Iava major toe, met alle die ghelegentheyt van dien.

Gelegentheyt der Landouwerije, bergen ende bapen langs de Custe vā Samatra.

IJnden eersten wesende bp den upterstē hoeck ofte t'eynde vant Eylant Samatra, te weté/ vande buytē zijde/ so looptmen langhs de Custe zupen aen, is van een seer hooghe eñ lustighe Landouwe t'aensien/ met veel groote Inwijckē ende Bapen langhs de Custe heen.

Van desen eersten ende upterstē hoeck (genaemt vant Achein) 12. mijlen voortaen/ tot eenen anderen hoeck (die t'Zeewaert in steeckt) looptmen de custe zupen langhs heen/ eñ van daer tot die dzoochten ghenaemt Os Baixos de Tristan de Tayde (dat is de dzoochten van Tristan de Tayde) looptmen de Custe 3. 0. eñ 3. 0. ten 3. aen/ ende is inde cours 50. mijlen/ bpde Eplanden van Tristan de Tayde, heeftmen veel dzoochten ende ondiepté daer rontom heen ligghen/ te weten aende zijden vant westen/noordtwesten/ende noordten/met veel Eplandekens ende Clippé vande selfde zijde: Dese voorsz. eplandé willen wat gelycheniſſe hebbé met ti Eplandé van Pulo Sambilon, gheleghen aende Custe van Malacca, t'Zeewaert van dese Eplanden van Tristan de Tayde af/ zijn ghelegen twee Eplanden genaemt Ylhas Douro, dat is de gout Eplandé/ waer van het naeste 10. ofte 12. mijlen daer van af lept/ eñ t'ander noch 12. ofte 13. mijlē voozder t'Zeewaert in/ ligghen op de hoochte vant 2. ende anderhalf graden/ aende noordtzijde vanden Æquinoctiael, van daer af looptmen naer de Straet van Sunda toe/ hebbende veel Eplanden daer langhs heen liggen/ te weten/ inden ersten so heeftmen dzie Eplanden/ gheleghen op de hoochte van anderhalf graedt/ aende zupdtzijde vandē Æquinoctiael, oost eñ west van dese Eplanden lept eenē hoec aende custe van Samatra, ghenaemt Cabo das Correntes, (dat is den hoec vande stroomē/ om dieswille dat de stroomē alhier seer stere naert zupdwesten loopen) waerom men onderst geen remedie en heeft/ dan dicht langhs de Custe heē te loopen.

Hoe de rivier tusschen Eplanden ende de Custe vant Eylandt Samatra gelegen zijn.

Gantrent de Custe vā Samatra alhier magmen de stercke stroom van C. das Correntes wel bespeuren langs de custe schieten.

Eylanden van moordtsche doenderheyden tusschen dese Straet van Sunda.

Bomen begeert te loopen naer die Straet van Sunda, so moetmen goede opsicht hebbē: want men heeft langhs dese Custe so veel eplanden/ datse ouerhaer zijn: Van de Eplanden van Tristan de Tayde, tot die eplanden van Manancabo zijn ontrent 100. mijlen/ eñ men loopt de Custe n. W. ende 3. oost/ eñ heeft wat van n. W. ten n. ende 3. 0. ten zupden/ sult tusschen d'Eplanden As Ylhas Douro eñ t'landt heen loopen/ op welcke cours sult comen tot aenden hoeck O Cabo das Correntes, welke seer hoogh is stekende buyten alle t'ander lant t'Zeewaert in: maer en wilt de punt niet te dicht ghenaken: want daer dzoochten ende Clippen van af steken/ desen hoeck is gelegen op 1 ½. graden aende zupdtzijde vandē Æquinoctiael.

Gedenckt eñ kennende hem de C. das Correntes.

Ick en verhale alhier anders geen tyckenen ofte kenniſſe van dese custe van Samatra, om dieswille dat wp de stroomen t'Zeewaert in dzeven/ buyten alle dese Eplanden om/ende en consten niet beter doen/ als te loopen tot bp het Eplandt ghenaemt Ylha Douro de Manancabo, dat is het goude Eplandt van Manancabo. quamen daer op aen/ aende zijde vande Zee/ daer vier ofte vijf daghen bp heen loopende/ is een seer hooch ende schoon Eplandt int gesicht/ so datmen dese hedelijcken ghenoech sien ende kennen mach dattet gout heeft/ is altemaal van een stepl afgebrickt lant langhs de Zeekant heé/ heeft ontrent 10. ofte 12. mijlen inde lancte/ mien loopt het noordē ende zupden/ ende heeft wat van noozden ten westen ende 3. ten 0. Heeft vande zijde vande Zee vijf ofte ses Eplanden liggē/ ontrent een mijl ofte anderhalf verschepden van't landt/ op de hoochte van 3. graden/ twelcke is de hoochte die icker gevonden hebbe/ maer liggen verschepden vant vaste landt van Samatra 8. ofte 9. mijlen: De Revier van Manancabo, gheleghen aent landt van Samatra, hier tegens over dunckt mp een seer groote Revier te wesen: want schiet eenen grooten stroom van hem/ met veel dzijf-hout ende andere bijlechept/ en dat wel 10. ofte 12. mijlen t'Zeewaert in.

Verclaringe hoe de Straet Hoocomen ons al daer ghy met gout Eplant van Manancabo/ende dant selfde gelegentheyt

De beste tepeckenen eñ kenniſſe die wp vonden van dese custe van Samatra, is dese/ te weten/ datmen de custe nimmermeer en moet laten uyt het ghesicht/ dan daer altoos langhs heen loopen: want men sal op dese cours aent Eplandt Ylha Douro aen comen/ op schaers 3. ende ¾. graden: Doe dese vermaninge op dat ghy u niet en betrout op't loopen vande stroomen/ die naert zupdwesten treckten/ als ghesept is.

Kenteyckē der beste kēnisse op de custe vant Samatra, met waerschouwinge dattē op't loopen vande stroomen niet mach betrouwen.

Van't Eplant Ylha Douro, ofte t'goude Eplandt af/ looptmen naer de Straet van Sunda toe/ 3. 0. ende 3. 0. ten 3. aen/ ende wat voozby t'goude Eplant zijn ghelegen twee eplanden/ welcke streecken noozden eñ zupden d'een naer d'ander/ op de selfde streckinge van t'goude Eplandt/ ontrent vijf ofte ses mijlen weeghs. Om nu te loopen naer de mont ofte incomste vande Straet van Sunda, soo en wilt de Custe vant vaste lant niet verlaten/ altoos met goet opsicht van de Eplanden eñ Clippen dienen daer seer veel voor upt heeft liggen/ so datmen niet en weet waermen de mont van de Straet vinden sal/ dan alleenlijcken bp de kenniſſe van d'Eplandē/ welcke is een hoogh Eplandeken/ gheleghen recht tegens over een punt landts van Samatra, te weten aende n. zijde daer van af/ dit vaste landt van Samatra volepndicht alhier daer het die Straet mettet Eplandt Iava major) maecht / heeft aende n. W. zijde van dese Custe twee ofte dzie eplandekens/ ontrent een mijl vant landt gheleghen/ ende op't eplandeké dat aldermaest aent landt lept/ worden eens een schip met Fransopsen gheware gen/ waer van het geschut de Comine

Coursen/ merckē/ clippē ende ghevaren/ die noodtsakelijck op dese passagie vant goet Eplant nae de straet van Sunda.

Een schip met Fransopsen gewangē genomen op een Eplant bp de Straet van Sunda.

vant

van't Eylandt Banda eñ die van Calapa treghen/ende een mijl vant landt af zupden aen/ lept dat Eylandeken/ welcke eenen hooghen top ofte spitsighen Bergh heeft/als gesept is: Ende noordtzijde van desen spitsigen bergh ofte Eylandeken/zijn ghelegen 4. Eylanden/ waer bi het een seer hooch is/strecken noordoost eñ zupdwest/ liggē wat voorder dare bi af/te weten/ bynde dzie voorsz. Eylandekens/ dicht by den hoeck aende zijde vant noordoosten/tusschen alle dese Eylandekens eñ t'lant heeftmen eenen groten Inwijc/van veel ondiepten ende verborgen Clippen onder t'water liggen/waer van etlijcke ontdeckt zijn/en latet u niet bedzieghen om door dese inwijck te loopen / ten waer met een Fuste ofte seer cleyn Schip: want is beter te loopen naer't Eylandt ghelegen aende zupdzijde daer van/ langhs de punt van dien heē/van welcke niet vreesen en hoeft: want en heeft niet dat u behadighen can/sult terstont voor u upt comē te sien oost noordtoost aen een punt landts/ gheleghen aende zijde vant noordoosten/ende schijnt twee ofte dzie Eylandekens aēde punt te hebben.

Waerschouwinghe voor de perijlen der verborgē Clippē ende ondiepten des inwijcx tusschen de Eylanden.

Gelegentheyt ende gestaltē der Straten ende des Eylants Sunda.

Langhs dese voorsz. punt heen / soo heeftmen de mont ofte incomste vande straet van Sunda, daermen door moet loopen/. dese punt streckt noordwest ende zupden/ hebbende int noordwesten hooghen heubel/ wesende de zupdzijde het eynde vant selfde landt.

Dicht bynde mont vande Straet salmē tot een beter teycken comen te sien/te weten naer noordtoosten een lanckwerpich Eylandt/ eñ naert zupdtoosten een hooch landt/ t'welck landt is gheleghen boven Bantam, een haven int Eylandt Java, alwaer de Portugesen de Peper gaen laden/die daer int selfde Eylandt wast ende vergadert wordt / achter t'voorschreven hooghe landt is gheleghen die stede van Bantam.

Eylandt int Eylandt Java, daer de Portugesen den Peper des selfden lants laden.

Al eer ghy comt by dit voorsz. landt dat boven Bantam leyt/so sult ghy int oost noordoosten comen te sien twee ofte dzie Eylandekens / ende soo ghy begheert naer Bantam te loopen/so moecht wel tusschen dese Eylandekens door loopen.

Aenwijsinghe voor de voorschreven hooghe landt passē Bantā te loopen.

Vermane u wederom van't Eylandeken gheleghen inde mont van't Cannael ofte die Straet vā Sunda, hier voozen geroert/t'welcmen tot een kennisse ende teycke heeft/wesende seer hooch ende diep daer by/ende heeft die cleur/dat als ghy de punt ofte eerstē hoer om zijt/so moecht'er ancheren op 20. ende 25. vadem ditzten/naer't u te pas comt/upt ghenomen dicht by't landt/alwaer veel witte steenē ende kudsen liggen/eñ wat meer t'Zeewaert ist altemael modder / op 20. ende 25. vadem seer goede gront/sult u best doen die ancheren naer't landt toe wel te verkupen en te verseke-ren: wāt mē daer seer stercke bupē van obert landt crijght: Dit hooch Eylandeken ofte spitsigen top is gheleghen op de hoochste van 5 ¼. graden: want hebbe alhier dickwijls de hoochste vande Son ghenomen en ghepeylt/ daer geanckert wesende: Op de selfde hoochste lept van ghelijcken de mont ofte ingatick van't Canael/ofte die Straet van Sunda.

Aenwijsinghe der plaetse ende diepten daer men mōt inde mōt der Straten van Sunda seylē eñ ancheren mach.

Men heeft dese naevolghende Eylanden t'Zeewaert/alsmen naer de mont ofte incomste vande straet toeloopt/te weē/d'eerste Eylanden zijn ghelegen naert westen t'Zeewaert in/vande voorsz. spitsighen top ofte t'hooge Eylandeken af / ende naert west zupdwesten ses ofte seven mijlen weeghs/heeftmen eenen gantschen regel Eylandē met sommige Clippen daer omtrent liggheu/ ende naert zupden ander ses ofte seven mijlen, liggē andere hooghe ende groote Eylanden/als oock mede int zupdtwesten daer van/zijn ander Eylanden: tusschen alle dese Eylanden in/heeftmen veel Cannalen/welcke so smal tusschen den anderen door loopen/dat men daer in verwert om weer upt te rabien: Het beste Canael om door te loopen/hebbe gevonden by de voorsz. hooghen top ofte t'spitsighe Eylandeken heen/te weten aende zupdoost zijde/strecklende noordoost eñ zupdwest/in alle dese Canalen en hebt anders niet te vreesen/ dan dat ghy voor ooghen siet/etc.

Dat 29. Capittel.

Om te seylen van Calapa uyt het Eylandt Iava major naer China toe, met alle die Coursen ende streckinghe vande selfde Navigatie int particulier verclaert.

Eylandt Iava major.

Seylende upt die Haven van Calapa, sult loopen naer een Eylandeken gelegen naer de punt van Caravon toe/ (te weten t'naeste aen't landt) waer mede sult terstont comen te sien twee hoecken van sant duynen/welcke naert d'Eylandekēs van te Zeewaert toe streecken/ als u de selfde aende rechter hant blijvē/ so moecht ghy tusschen d'Eylanden in comen loopen/te weten/ doort Cannael daer u de wint best placts toe gheeft: want zijn altemael schoone eñ suyvere gronden: Dese Eylanden gepasseert wesende sult langhs de Custe heen loopē/ nae de punt ofte hoeck van Caravon toe / welcke is oostwaert aen/ strecklende outrent herdehalf ofte dzie mijlen weegs/ om van daer wten cours dwers over te nemen naert Eylant van Lusepara toe.

Aenwijsinghe der Coursen/ ende wanneer men beginnen sal te Caravon naer Calapa vā daē.

Sult weten datmen van dese punt vā Caravon af / (welcke is gheleghen aende selfde Custe van Iava) loopt naert Eylant van Lusepara ofte Lasapara toe / noordwen eñ zupden/ ende heeft wat van noordwen ten westen/ ende zupden ten oosten/eñ is inde cours 50. mijlen: Men doet dese cours alsdus/om dies wille dat d'ooste ende oost zupdooste windē in dese contrepe alsdan beginnen te waepen/ te weten/so haest als de Mey maent aen comt: van ghelijcken so beginnē alsdan de waterē eñ stroomen te loopen/met die Monson bātsner (dat is die Conjunctie ende tijt vande beseste winden naer die Straet van Sunda toe/te weten/ naert Canael van Lanpon genaemt/ t'welcke begint vande mont af/ ende strecht tot eenen dicken hoeck ende inwijck met een Risse toe/ gheleghen aende Custe van Samatra, outrent 18. ofte 19. mijlen van Lusepara af/ wesende inde contrepe boven verhaelt/ bynde punt ofte hoeck van Caravon, (welcke gheleghen is dzie mijlen vande Haven van Calapa af) sult uwē cours nemen noordwen noordooste aen/ 8. ofte 9. mijlen weeggs/waer mede sult comen te sien een ront Eylandt/twelcke u sal blijven aende zijde vant landt van Sunda ofte Iava. voorby dit Eylant wesende sult westwaert daer van af/ remen gheheten reghel Eylanden sien / die altesamen noordwen ende zupden aen strecken/ tot voorby de contrepe vande mont vande Straet van Sunda, by dit voorsz. ronde Eylandt sult gronde vinden op 20. vadem diepten/op welcke diepten sult uwen cours nemē noordwen

Op twee mijlen int naer men Bereyt Banda bereyt Cannael van Lanpon sonder perijl. De Custe van Lanpon.

noozden ende noozden ten westen aen / waer mede altoos sult blijven int gesicht vande bovenn gemeten oneerde Eplanden/tot het eynde van dit/altoos met die voozseyde diepte van 20.vadem. Als ghy dese Eplanden begint te verlesen upt het gesicht/ daer voozby wesende/soo sult terstont op de 14. ende 13. vadem comen/ende op de 13.vadem wesende/ sult de selfde cours van noozde ende noozden ten oosten aen looper/ tot dat ghy naer u gissinghe t'Eplant van Lusepara op 15. ofte 16. mijlen nae zijt: op dese contrepe comende/ so loopt terstont wzpelijcken op de straet van noozden aen/ alhier sal u de diepten beginne te minderen tot op 11.vadem / t'welcke eenen goeden cours is:want op meer diepten loopende/sout buyten Lusepara om loopen: Seylende aldus noozden aen als geseyt is op 11.vadem diepten/so hebt ghy den rechte cours tot dat ghy comt op de diepten van 9.vadem/ aldaer wesende so siet voor u upt: want en sult niet langhe loopen/ofte ghy sult het Eplant van Lusepara comen te sien/t'welcke hem sal op doen gheljck twee cleyne heuvelen/strecken de oost ende west metten anderen/ wesende die van't oosten grooter als d'ander: op alle dese voozseyde wegh/hebbe inde Mey maent gevondē ooste ende oost zuydooste winden/ als boven gheroert is /ende naer dat die gheseyden van't Water/windē/ende stroomē zijn/ sult u regieren/in sulcker voegē dat ghy altoos in uwe cours noozden behout: want dit is den rechte cours ende wegh/ te weten/ vande punt ofte hoeck van Caravon af / tot het Eplandt Lusepara toe/ende so ghy later t'zepl gaet/hebbende de winden ruymer/ sonder eenich abatement ofte afslach/ sult uwen cours recht naer doen: want is seer periculeus buyte t'Eplandt van Lusepara om te loopē/ daerom sult uwen wegh nemen/ in voeghen dat u t'selfde Eplandt aende oost zijde blijft/ om dese wille dat men van Lusepara 12. mijlen oost af een ander Eplandt heeft/t'welcke genaemt wort Lusepara falça: dat is / valsch Lusepara, om dat ter veel Schepen niet bedzoghen zijn ghe weest / die wenden dat het t'rechte Lusepara was/comende van't Eplandt Java af/waerom dat sy den naem van Lusepara falça gegeve hebben: men moeter hem van wachten: want heeft noozden daer van af eenen grooten inwijck/gheleghen int Eplandt van Banca, en die daer in loopt eē qualijc weder op de rechte wegh gheraken: want de winden daer seer scherp zijn/ soo dat men daer groote moeyten ende perijckel booz heeft/ om in de Straet te comen/ghelijck als sommige schepen wel gebeurt is/ die haer met valsch Lusepara bedzogē vondē/ daerom waerschouwe ick yeder/ dat so wanneer ghy naer Lusepara toe loopt/ dat ghy boven de 11. vadem diepte niet en loopt/ makende dat u t'Eplandt van Lusepara int oosten blijft/ om uwen cours en wegh te beseilieren.

Als ghy't Eplandt Lusepara int gesicht crijght/ daer op aen comende tot op dzie mijlen naer/ soo sult u wachten daer zupden ende noozden met over ende te comen: want aende zijde vant noozden als oock vant zupdē/zijnt altemael tot over de derde half mijl/ banckē ende sant dzoochten/ die seer periculeus zijn/ waerom u terstont sult houden aende zijde vant zupdtwesten / in voeghen dat ghy daer twee mijlen van af/ naert landt van Samatra toe loopt/ ic hebber selver onder een mijl van af/ gheyasseert/so dat wp die gehele strandt/ als oock een witte sant banckie ganss onbedeckt saghen/welcke banckie is gheleghen aenoe n. zijde/hebbe altoos ghevonden op desen wegh ende cours 5½. vadem modder gront: maer so haest als ons t'Eplandt bleef int zupdtoosten/eerghen maer 4½.ende 4.vadem si haecy, ende tachten tweemael metter Loot aende gront: maer waren cleyne stontē/ vondē over al sant gront: maer so haest als wp ons wenden naert landt van Samatra toe/ quamē terstont op dieper gront: daerom advertere u altoos byde twee mijlen bant Eplant af/ nae Samatra toe te loopen/ als ghy t'selfde begint te ghenaken/so sult ghy in die contrepe vondē schaers byf vadem modder gront/ende alst u blijft int oostē/so zijt ghy daer recht met over een / alsdan sult ghy terstont eent lande van Samatra een punt landts sien / daer ghy naer toe sult loopen/so sult ghy terstont meer diepten vinden/ende naer de Custe loopende/ soo gheraecke de voozsz. punt landts op een half mijl naer/ sulter 10. vadem diepten vinden/ van harde blacke gront/ tot dat ghy een goet stuck wergh voozby de punt zijt/ men loopt de custe van Samatra, te weten/ vande Straet van Sunda af tot dese punt toe/ noozd noozdoost ende zupdt zupdtwest.

Vā dese eerste punt dzie groote mijlē voozt aen/ heeft de selfde Custe van Samatra een ander punt/ sult uwen wegh nemen daer langs heen/ontrent een half mijl vande Custe af/ altoos metten loot inde hant/ alwaer sult vindē de selfde diepten van 9.ende 10.vadem harde gront/ als ghy de voozseyde tweede punt begint te genaē/so sult ghy modder gront vinden/ ende daer recht teghens over/ te weten/ aent Eplandt van Banca. lept een ander hooghe punt landt ofte hoeck/ alwaer het Canael op sijn smalste is/maeckt wesen vant reste lant tot het ander ontrent dzie mijlē wegh: vande eerste punt tot die tweede punt is de cours noozden ende zupden.

Van dese tweede punt ses mijlen voozt aē/ so heeft de Custe van Samatra noch een ander punt/welcknen met de tweede punt loopt n. n.w. ende 3.3. o. ende is tusschen beyden altemael van bankachtighe ende seer ondiepe modder grondt/ t'welcke alsoo tot ontrent te middewegheu vant Canael heen streckt/ hebbende meer dan 4. mijlen inde leuchte/ te weten/ langhs de Custe van Samatra heen tot eē Revier toe/ die ghy sult comē te sien: weset de soo verre als die voozseyde punt/ so en weest niet ouachtsaem om t'loot altoos upt te woz pen/ sult comen tot op 5.vadē modder gront/ ende beneden dien niet loopen: want sout terstont op 4. vadem comen/ moecht u regulerē naer de diepten die ghy vindt / altoos uwen cours nemende aende zijde van Samatra, boven de 7. vadē niet comēde/ als ghy de voozsz. Revier int gesicht crijght/ en daer begint bp te comen/ so sal u de diepten terstont beginnē te vermeerderen / altoos daer dicht by heen loopende / tot dat ghy daer voozby zijt / de punt tot op een half mijl naer ghenakende.

Van dese derde punt vier mijlen voozt aen lept noch een ander punt/ de welcke mē loopt met dese punt oost zupdoost ende west noozd west/ uwen cours doende langs de custe heen/ tot op een half mijl van landt/ op 7.8. vadem diepten / is altemael tot die vierde punt toe modder gront.

Van dese 4. punt af tot de eerste mont ofte inwijck

Wat men wepnt ende samenrenning verscheydenheyt tusschen t'Eplant Lusepara de verschen loopende aldaer.

Waerschouwinge dat men t'Eplant Lusepara niet en sie, ende dat men daer niet en comt te beseylen.

Waerschouwinge dat men niet en loope in de Straet van Banca, ende dat men daer niet en comt te beseylen.

Op dese mijlen by Lusepara moet men wachten t. vadē en 3. mijlen daer om te bzingē/ ende blijft noch daer om heen.

Gheleghenheyt van de hoeck Caravon en de lepden by Lusepara tot het eynde van Banca/ ende meer andere punte

Gheleghenheyt van de Custe van Samatra en de lepden by Lusepara.

Strecklingen ende inwijcken des derden punts.

Streckingen ende merckē dese vanden punen/ende warschouwinge met de voorden Pas tunhāre, te schouwen/ eñ wat dieptē ende Course men houden moet.

inwijck van Palimbon toe/ (ghenaemt A primeira Boca de Palimbon) mach wesen ontrent twee mijlen/ en men loopt set oost ende west/ende 9. ten 3. ende w. ten n. Wesende tot op een mijl weechs: vooztaē vooz by dese vierde punt/so sult u vande Custe af houwen/nae de Zee toe / om te schouwen de monden van Palimbon, (As Bocas de Palimbon ghenaemt) sult maken dat ghy daer twee mijlen van af loopt (om oozsake vande veel sandē ende ondiepten dienē daer heeft) altoos met het loot inde hant/onder de 6. vadem nae't landt toe met loopende/ om verschert te wesen: want vande 5. vademen comtmen terstont op de 4. ende van daer op vzooch/ en wilt oock niet te diep loopen nae de zūde vant Eylant Banca toe: want men aldaer steenen en Rodtsen heeft ligghen/alwaer die Iunco (dat is t'schip) van Antam de Payva op liep/t welcke was op 15. vadem / ende raeckten met het Roer aende steenen ofte Clippen/daerom advertere u boven de 8. vadem noch onder de 6. tot vijf ofte 5½. vadem toe niet te loopen / tot vooz by de tweede mondt ofte inwijck ghenaemt A Segunda Boca de Palimbon, tot dicht by de derde mont: want als u den bergh vā Manopijn (dat is den hoeck vant Eylandt Banca) blijft int ooste vp en vzanck / alsdan sult ghy't dwers over setté/ nemende uwen cours twee mijlen daer van af/om te schouwen een Riffe die daer zydtwest van af steeckt.

Wesende in de contrepe dat u den bergh vā Manopijn int zydtoosten blijft/ soo sult ghy noozden ende noozden ten oosten aen loopen/ op welcke cours sult comen te sien seven Eylandekens/altesamē by den anderen gelegen/ ghenaemt van die van't landt/ Pulo Tayo, zijn ghelegē ontrent 15. mijlen van Manopijn af: Dese Eylanden sullen u blijven aende zijde vant zydtoosten: niet dese Eylanden over een zijnde/sult comē te sien een cleyn Eylandt gheleghen int noozdtwesten/ t'welcke heeft twee heuvelen/ makende t'satsoen van twee mannen/ lept ontrent seven mijlen van de voorschreven Eylandekens af/is genaemt Pulo Pon.

Van dese voorseyde Eylandekens af/so is uwen wegh vooz by dit Eylant heen/ eñ soo't claer weer wart/ soo sult vooz by dit Eylant vooztaē comen te sien het Eylant van Linga, t'welcke seer groot is/ hebbende twee hooghe Rodtsen noozden ende zuyden vanden anderē verscheydē/op de Godtse vant zuyden/te weten/ op de noozder hoeck heeft het eenen spitsighen hoogen top staen/met twee uytstekende heuvelen gheliick Hasen oozen/sult op dese cours 9. ende 10. vadem diepten vinden/ altemael modder gront: Van dese voorseyde Eylandekens ontrent vijf ofte ses mijlen noozdoostwaert aen/lept een ander cleyn Eylandt/ ende dicht by't Eylandt van Banca, sult twee ofte drie Eylandekens sien ligghen/ als ghy dese comt te sien/so en wilt se niet voozby passeren: wāt zijn die van Pulo Tayo die ghy soect.

Op dese Eylandekens van Pulo Tayo wesende als geseyt is / soo sult u best doen daer dichter by heen te loopen/ als by t'Eylant vā Pulo Pon, doende uwen cours noozden ende noozden ten oosten aen/ waermede sult comē te sien het Eylandt van Bimon eñ Pulo Panjon, t'welcke daer dicht by (aende oosser hoze) leydt/makende van tusschen beyden dooz een cleyn Canael / van dit Eylandt Pulo Panjon af/twee mijlen naer't zydtoosten/lept eē ront Eylant vol gebooomten/ moecht tusschē beyde Eylanden/ofte buytē t'ronde Eylandekens heen passeren: want is oock al schoone ende diepe gront/u wachtende van een Riffe gheleghen int zydē/ontrent twee mijlen van dit ront Eylant af / daermen de Tre op siet byeen/macht wesen van een schuyt/van een Godtelingh lanck / uyt dese Eylanden van dien zijnde/ soo loopt terstont noozden aen/ waer mede sult comen te sien die Pedra Branqua, dat is: de witte steen ofte Clippe/ daer wy in de Navigatie van Malacca naer China dickwils mentie van gemaeckt hebben: Van hier af vooztaē sult u wen wegh ende cours nemē als inde beschrijvinge eñ Coursen van Malacca naer China gheleert is/waeromme niet noodich is alhier weder te verhalen.

Vande Eylanden Pulo Tayo vozen ghesept/tot het voorseyde Eylandt Pulo Panjon, mach wesen inde cours ontrent 37. mijlen luttel min ofte meer/etc.

Dat 30. Capittel.

Die Navigatie ende Coursen, midtsgaders de descriptie van d'Eylanden van Canton, met alle de Custe, hoecken Havens, ende Eylanden vant Coninckrijck van China tot Liampo ende Nanquin toe, met alle die streckinghe ende ghelegentheyt van dien, op't breetste ende correckste verclaert.

Jnde beschrijvinge vande Navigatie ende Coursen van Malacca naer Chynen toe/hebben wy aengewesen d'incomste ende Canalen vande eerste Eylanden diemen noemt van Canton, ghelegen op 21 graden/ welcke is het Eylandt genaemt Ilha de Sanchoan, ende die andere dan daer af/ naer't landt toe ghelegen/als oock het eylant van Vasco de Faria: Dit weten dat van dit eylandt Sanchoan, (t'welcke als gheseyt is t'eerste ende t'uyterste t'Zeewaert gheleghen is/)tot eenen hoeck gheleghen 12. mijlē van't eylandt Lamon, so loopt men luyten alle dese eylanden af oost noozdtoost ende west zydtwest: Dese eylanden strecken tot op 38. ende 39. mijlen vooz by't eylandt Sanchoan vooztaen / ende van't selfde eylandt tot Lampacon zijn 11. mijlen/ ende tot die Havé van Macau 18. mijlen/ ende van Macau tot het eynde van d'eylanden zijn 21. mijlen: Dese eylanden van Sanchoan af tot Macau toe/ te weten/ van die t'Zeewaert op de ry volgen/zijn veel eñ dicht by den anderen/ welcke van verre altesamen een lant schijnen te wesen/ eñ van daer vooztaen so beginnense minder ende verscheydēder te wozden / soo datmense beschrijvelijck ghenoech can sien ende onderscheyden datter eylanden zijn/ op alle desen wegh tot aen t'eynd van dien/te weten/t'Zeewaert daer van af/en hebt u nieuwers vāte wachtē/dā bā dat ghy vooz oogen siet: maer hebt alleenlijck 10. ofte 12. eylandekens ofte Steen clippen/ghelegen 10. mijlen van Macau vooztaē/te wtē/t'Zeewaert van een eylant af/tusschē welcke Clippen eñ eylant mächmen genoech passerē/by't eylandt heen loopende: want is een schoon eñ groot Canael/ofte willende machtum t'Zeewaert vā buytē de Clippē het vry passerē/so mē daer niet en begeert tusschē door te loopē.

Sullen alsnu alhier verclarē de Navigatie ende Coursen/met die Canalen (diemen heeft tusschen dese eylanden (diemen noemt As Ylhas de Sanchoan, ofte van Canton) dooz/ soo is

soo ts te weten dat 14. thuijlé noozd noozdoost vanc Eplandt Sanchoan af/ ts gelegen eenen hoech langs/ welche van daer af n. aen strect/ tot de Haven van Comay toe/ ooch mede soo loopt het lande van daer af 6. aen/ vijf mijlen weeghs/ alwaert een epndt maecht/ strechde van daer af 4. mijlen innewaerts n. aen/ van waer het weder 6. waert upt comt tot Macau toe: In dit landt dat n. aen strecht heeftmen eenen cleynen inwijck/ van waermen 6. aen loopt tot Comay toe/ wozdt bevaren vande Lanteas ofte Bancoins, dat zijn de Chijnse barcken ofte lichters die de cooplieden schappen ende goederen aende Iuncos ofte schepen (die van Syam alhaer comen laden) af ende aen boeren: dit lant maeckt een verscheyden eplant welck men noemt Taaquinton, dzie mylen booz bp den voozseyden cleynē inwijc voozaen/ is gelegen een vande mondē ofte incomsten van de Reyer van Canton, die ghenoemt wozdt Camon, is van eenen schoonē incomste: want daer groote Bancoins ofte Chijnsche lichters booz heen varen/ na de stadt van Canton toe/ woozbp dese mont ofte incomste van Camon booztaen/ leyt de Haven van Pinhal, ende t'Zeewaert/ te weten/ dicht bp de incomste van dien is gheleghen een sandt dzoochte daer men hem van moet wachten/ twee mylen voozbp dese Haven van Pinhal voozt aen/ heeftmē d'ander mont ofte incomste daermē naer Canton toe loopt/ met die cleyne Lanteas ende Bancoins, t'welche wozt genoemt vāde Pozt ugesen/ As Orelhas de Lebre, dat is: die Hasen oozen/ om dies wille dattet binnen int lant 2. hooge spitsige toppen van bergen heeft/ makende de gheleghentheyt van Hasen oozen: een wepnich binnē dese mont ofte incomste leyt een Cilse/ die men ghemeynlijck sien mach: Van hier af tot de Haven van Macau toe zijn ontrent 3. mylen/ men loopt langhs t'landt heen/ booz een smal ende ondiep Canael/ welche maer anderhalf voden diepten heeft/ te weten/ met hoogh water.

De westerhoeck van Taaquinton voozs. leyt noozden ende zupden met tot midden van't Canael/ vande Incomste van Sanchoan ende t'Eplandt van Vasco de Faria: Dit Eplandt van Vasco de Faria strecht oostwaert aen/ gheliick als Taaquinton, ende liggen noozden ende zupden metten anderen: Dese Incomste ofte t'Canael (dat beyde dese Eplandē maect) is van een schoone ende suppere mobder gzondt/ om daer in te anckeren/ so moet ment dicht bp't Eplandt van Vasco de Faria setten/ te weten/ te midde wegen alwaert goet versch water heeft: Vande oosterpunt ofte hoeck van dit voozseyde Eplandt af/ tot die punt van Taaquinton toe/ heeftmen een banckie van drie vadem diepten/ modder gzondt/ wesende het diepste daer op bp't Eplandt van Vasco de Faria voozseydt/ ende daer over gepasseert wesende/ heeftmen meer diepten.

Die ghene die begeert te varen van't Eplant Sanchoan af naer Macau toe/ heeft twee weghen/ waer van die alder seeckerste is/ uytwaerts aen/ te weten/ door de mont ofte t'Canael van tusschen t'Eplandt van Vasco de Faria, loopende t'Zeewaert langhs d'Eplanden heen/ gheliick als de geen die van bupten upter Zee comt/ den anderen wegh is oost aen door't Canael van Taaquinton, en Vasco de Faria heen: Comende aent epndt van dien/ te weten/ vier mylen weeghs noozdoost aen/ sult comen te sien de Haven van Lampacon, welcke zijn twee hooghe ende groote Eplanden met veel ghebooomten/ strechende o en w. De mont ofte incomste vā dese Haven (t'welcke tusschen die voozseyde Eplanden is) heeft 4. 5. vademen diepten binnen in/ van mozwe modder gzont/ waeromme daer quaet te anckeren is/ en daer gaet een gheweldighe stroom/ heeft aende incomste van't w. een groot eylāt deken ofte Steenclippe leggē/ te weten/ recht te middewegh vande mont/ die in dese Haven begeert te loopen van dese w. zijde/ sal tusschē dese groote Clippe/ en het 3. eplant heē loopē/ alhier heeftmē een banckie van 8. spanne Waters modder gzont/ naer't 3. van dese 2. eplāden heeftmen een ander groot en hoogh Eplandt/ t'welcke strecht n. o. en 3. w. Tusschen dit Eplandt ende Lampacon machtmen wel booz passeren. Aende oost zijde vande mont ofte incomste vande Haven van Lampacon, leyt een groot en hoogh Eplandt/ strechende noozden ende zupen. De zupder hoeck van dit Eplandt leyt oost ende west/ met den ooster hoeck van het noozder Eplandt van Lampacon, ende het Caanael dat tusschen dese twee Eplanden door loopt/ t'welcke strecht noozden aen/ is diep ende schoon/ hebbende ontrent een scheut van een Lepel stuck inde breede.

Dicht aende ooster hoeck vant zupder Eplandt van Lampacon, leyt een ronde steenclippe/ en wat oostwaerder aen/ is gheleghen een groot en hoogh Eplant/ strechende aende noozdzijde o. en w. en aende w. zijde n. w. en 3. oost. Dese Canalen/ welcke dese steenclippe maecht/ zijn diep en schoon. Van dese Steenclippe af 3. o. waert aen/ heeftmen eenen uptgaenck ofte Canael/ strechende t'Zeewaert in/ alternael van sant gront/ met 3. vadē diepte/ waer door alle de Schepen loopen/ die van Lampacon af comen/ en bupten begheeren te wesen/ t'zp na wat wegē dat het wesen mach: want vande west zijde ist ondiep/ als gesept is. Van Lampacon 7. mylen oost aen/ is gheleghen Macau, en men heeft een reghel Eplāden op de selfde strechinge tot Macau toe/ alle dese Eplandē blijven u aende zupd zijde/ ende van daer af tot het vaste landt toe/ zijn ontrent 5. ofte 6. mijlen. Dese Golve/ ofte spatie van tusschen d'Eplanden en het vaste landt/ als ooch van Lampacon af tot Macau toe/ is altemael een opē Zee/ en en heeft niet meer dan 2. ofte 3. Eplandekens/ doch is over al een hanckachtighe gront: want het alder diepste van dien is 2. vadem/ t'welcke is tot op een mijl nae aent vaste landt/ ende het Canael/ het welcke loopt vande Zee af nae de mont ofte incomste vande Reyer van Canton toe/ (dienen heet/ der Hasen oozen) loopt langhes de Eplanden vande Haven van Macau heen.

Keerende weder te rugghe/ aen't Eplandt van Vasco de Faria, comende met het eynde van dien over een/ soo heeftmen daer bp een ander hoech ende rondt Eplandt/ tusschen dese twee Eplanden door looptmen t'Zeewaert in/ ende voozbp dit voozseyde Eplandt/ heeftmen een reghel van ander Eplanden/ welcke strecken tot die mont ofte het Canael toe/ (daermen door loopt/ alsmen van upter Zee nae Macau toe comt) ende strecken oost noozdoost aen.

Alle dese Canalen ofte doorganghen/ die van upter Zee dart tusschen heen loopen/

zijn altemael suyver eñ schoō/eñ en hebt daer niemmers vooz te vzeesen van dat ghy siet.

Sult langhs dese Eylanden heen loopen/die latende aende zuyd zijde/hebbēde aen de zijde van't nooxden d'Eylanden van Lampacon. Als ghy met die selfde over een comt/soo sult ghy tot 11.0. comen te sien eē Eylant/ t'welck een punt lancx van een seer witte sant straut heeft/ op welcke punt sult aen loopen: want men heeft van daer af/ nae d'Eylanden van Lampacon toe een sant bancke/ waer van het alder diepste lant; dese punt heē is/ sult daer by heen loopen/tot op een schaut van een goetelingh naer. So wanneer ghy dese punt gepasseert zijt/soo loopt n.o.aen/so sal u blijven vande zijde van't n.w.eē groot eñ hooch Eylandt/ t'welcke is gheleghen o. eñ w.met het zuydoer Eylandt van Lampacon tusschen dit en Lampacon en heeftmen anders geen verhinderinghe dan die groote steen clippe/ het voozen gheroert: Sult loopen op de 3.0. punt van dit Eylandt aen/ dat latende aende zijde van't nooxdt west loopēde dooz't Canael dat tusschen dit ende een ander Eylant (dat westwaerder aen lept) dooz loopt: Iter dooz wesende/so ismen in het Canael/t'welc vā upter Zee af nae de mont (genaēt der Hasen oozen) nooxden aen loopt/ en van't Canael af westwaert aen/so is de wegh na Macau toe. Ie en stelle alhier desen wegh ende courts niet: want hebbe die op een ander verclaert eñ aengewesen/te weten/ inde Navigatie vā Malacca nae Chyna. Die tusschen dese Eylanden dooz waert / is hem altoos noodich met het loot ghestadich inde hant te gaen en te diepen.

Van Macau 7. mijlen n.o. aen/ is gheleghen een seer groot eñ hooch Eylandt/van een seer hooghen eñ spitsigen top / lept inde grootste mont ofte incomste van de Revier van Canton,dooz welck de groote Iuncos (dat zijn die Spaensche coopvaerders) in loopē/daer onse schepen/ (te weten/de Portugesche) oock wel dooz mogen passeren/ eñ vande wester hoeck van dit Eylant/te weten/een half mijl zupen aen zijn gelegen eenighe steen clippen/tusschen welcke eñ t'Eylant het over al diep eñ schoon is/alsoock langhs het Eylant vande zuydt-zijde heen. Dooz by dese steen clippen t'Zeewaert aen/heeftmen sommige clepne Eylanden liggen/eñ wat dooz by dese Eylandē/wat meer t'Zeewaert aen/ zijn gelegen eenighe andere groote Eylandē/en sult tusschen de voozseyde steen Clippen/ende die clepne Eylandē niet passeren: maer tusschen de clepne ende de groote Eylanden moecht vryelicken sonder seylgoorien dooz loopen.

Van Macau 4. mijlen 3.o.aen/lept eē groot eñ hooch Eylandt/ wesende in tween gedeylt met een seer clepn doozloopent water vande Zee/ eñ vertoont hem vā verre als een schip/ en heeft noch wilderniſſe noch geboomte/een half mijl daer van af nae het lant toe/ heeft men een ander langhwerpent Eylande met geboomte/te middewegen van't Canael: van tusschen dese twee Eylanden/te weten/inde incomste aende zijde van Macau, is gelegen een steen ofte Clyp daer't water over spoelt/ waer van u alleen sult wachten: want de reſt over al suyver ende schoon is.

Van dit groot Eylandt (dat hem in tween deylt af/ n. 3. o. aen 6. mijlen/ lept een ander langhwerpent eñ hooch Eylant (met een seer swart schijnende bosschagie van geboomte/) welck men noemt Tonquion, eñ van daer af een half mijl t'Zeewaert aen/lept een regel vā 10.ofte 12. Eylandekijns ofte Clippē, suit loopen tusschē die eñ t'Eylant heē/alwaer schoō is/ ofte moecht ook t'Zeewaert buyten alle d'Eylandekens heen loopen willende. Vā dit voozs. eylant af nae't lant toe/tot op een mijl ofte daer ontrent is gelegē een ander leech eñ lanck Eylandt met geboomte/te middewegē vant Canael: Van tusschen dese 2. Eylanden heeftet een Eylandeken ofte Clippe liggen/eñ mocht eē ander by't eylant van te lādewaerts: Tusschen dese Clippe van te middwegen vant Canael eñ t'Eylant van t'Zeewaert is diep eñ schoon/ eñ aende 0.n.0. punt vant Eylant t'Zeewaert/ aende zijde van't lant/ heeftmen eenen clepnen Inwijck ofte Bay/ alwaer een goet beschutsel is vooz de Monson vāde zuyd winden/eñ heester goet versch water: Gontsoon dit Eylant Tonquion, isst over al schoon.

Aen de weder op het groote Eylant van den hoogen top/ gelegen inde mont vande Revier van Canton, te weten/vāde Wester punt van het selfde Eylant af 7.ofte 8.mijlen/ 0.3. 0.aen/ is gheleghen een hooch groot eñ lanckwerpent eylandt/t'welcke is streckende n.w. eñ 3.0. is gantsch sonder geboomten ofte eenighe wilderniſſe. Vande zuydtooster punt vant selfde eylant af/een half mijl t'Zeewaert aen/ lept een ander rondt eñ hooch Eylandt. t'Canael dat tusschen dese twee eylanden dooz loopt is diep eñ schoon. Aende n.o. zijde van dit groot eylandt/te weten vant midden van dien nae het landt toe/zijn gheleghen twee ofte drie lanckwerpende gheclooven Eylandekens ofte Cudtsen/ daer dicht by van een rosachtighe aerde/sonder eenighe geboomten. Tusschen het eynde vānt n.w. van het voozs. eylandt eñ het landt loopt eē clepn Canael/dooz het welcke die clepne Bancoins (dat zijn de Chynesche Barcken eñ lichters) heen loopen. Van Canton tot dit voozs. Eylandt/moecht het water een Golve ofte inwijck: Dooz dese contrepe looptmen alsmen van Iapon af cōt.

Van dit lanckwerpent eñ ront eylant af/ te weten/van de mont van tusschen beyde/ 7. mijlen o.n.o.aen/ heeft het landt eenen hoeck van een hooch eñ effen lant bovē op/ vol van een swart schijnende wilderniſſe/hebbēde aen deegs zijde van het w.z.w. een slepl afgebickt landt/eñ na het o.n.o. loopt het al dalende af. Van dit landt af steecht een punt t'Zeewaert in/ende recht teghens dese punt over/ tot ontrent een Roer schaut verre/ is gheleghen een groot eñ lanck Eylandt/ streckende gheliick als de Custe. Het Canael van tusschen dese punt eñ t'voozs. Eylant heeft schaers 3. vādem diepte. Binnen dit punt na het lant toe/ te weten aende w.z.w. zijde/ heeftmen veel eñ goede Reeden te ancieré (vooz de Monson vā Chyna,) op 7. ende 8. vadem diepten/modder gront: Ick heb daer een ancker gheleghen/ roemende van het Eylant Iapon af/ eñ quamen dooz't voozs. clepne Canael geloopen: Alhier volgenden alle de eylanden van binnen heet As Ylhas de Canton, ofte d'eylanden vā Canton. Dese wegh vande 2. voozs. eylanden af/ tot dese punt ofte hoeck lants toe/maert een Golve/ dooz den grooten inwijck die't heeft/ is op dese dwers wegh over al suyver ende schoon/ende alst eenich hart weer is/ soo gaet alhier een seer hol water/namentlijckē/ dicht by't Canael vande twee Eylanden.

Van dese voozs. punt vant landt eñ hoeck van de eylandē af/ 6. mijlen de Custe voortaē/ is ghe-

Een punt hoeck van witter sant straut beschenen op een seylen mijlen.

Hoogen bergen streckende sal, mede wat perijcke lant de schoue Revier zijn.

Wanneer ghy inde Canael (de plaats oock genoemt) sult comen hout dat streckt naer Noordt.

De voozste oosser steen clippen, synde 4. Eylanden Clippē ende diepte van 3 Vadem tot de Cleine van Canton.

Een hooch Eylant met ander meer den eñ diepte zuydooster waert van Macau.

Een steen Clip diemen schouwen moet.

Het Eylant bij Macau

Wesp gen van't groot eylandt de Revier van Canton, tot eē cleyne Canael, dooz het welcke die Iuncos heen loopen.

Aenmerckinge

Het Eylant Tonquion.

Een Inwijck hebbende hanwage en landerijen alder cleynst/ alhier gheseit/ ghelijc oock elders in Sinas als boven.

is ghelegghen eenen Inwijck hebbende sommighe Eplandekens ende Clippen inde moot van dien liggheu/ te weten/ aende zijde van't o.n.o. de welcke een goet beschutsel zijn voor eenige stormen ende ontweder: Men heeft alhier victualie en ander lyfcrochten van doen/ wesende 4. mijlen t'Zeewaert daer van af/ is gelegghen een steentotse ofte Clippe (die hé van verre vertoont ghelijck een seplent schip) op de hoochte van 22 ½. graden. Dese Custe is langhs de Zee heen/ altemael van een leegh lande ende sandt stranden/wesende van binnen een hoogh lant/streckt o.n.o.aen/tot es punt landts toe/gheleghen 15. mijlen van't Eplant Lamon, men mach het over al anckeren/ ende is inde distátie tot dese pút lant toe 18. mijlé.

Clippe op 22. ende half graden/ verthoont de naem een seplent schip.

Sult weten/dat váde coutreye van't eynde van d'Eplanden van Canton af/ tot het Eplandt Lamon toe/ te weten/ 18. mijlen t'Zeewaert in/ zijn gheleghen eenighe droochten ende Riffen vã root sant/die met leegh water ouderdeckt zijn/ op welcke plaetse de Visscherp vã alle dese Custe haer visscherpe houden: Alle dese voorsz. droochten ende Riffen zijn gesloten/ sonder eenighe Cannalen ofte passagien te hebben.

Voorsichtigheyt vande Visschers vã root sant die geen Canalen hebben.

Vande boven gementioneerde punt lants (die 15. mijlen van't Eplant Lamon lept) af/ tot die Enseada dos Camorijns,) dat is den Inwijck vande Garnaet)tse/die váde Chijnen Cayro ghenaemt wort / gheleghen op de hoochte van 25 ½. graden ruym/ loopt men de Custe n.o. ende z.w. ende n.o. ten o. ende z.w. ten z. te weten/ buyten alle de punten ende hoecken heé/ is inde coutre 36. mijlen. Nu keerende wederom tot den hoec/ so heeftmen van daer af tot Lamon toe 15. mijlé. Tyten mijlen vã de voorsz. hoeck voortaen/ lept een Revier ghenaémt Ryo do Sal, (dat is/ de Revier van't Sout/) van waer het Sout na Canton toe gevoert wert: is van een groote Haven ende incomste. Dese Revier van't Sout ghepasseert wesende/ te weten/4 mijlen voorts aen/ heeftmen een ander Revier/ gelegen op een ander punt lants ofte hoeck/welcke Revier van de Chijnen genaemt wort Chaochen. ende vande Portugesen O porto de Peças, dat is de Haven vande Stucken: want alhier gemaeckt worden de goede Chijnesche stucken van Tijde/ende ander costelijck tuych. Dese Revier is seer groot/ende heeft veel bewoonde plaetsen ende vlecken te landewaerts in / langhs de watercant heen liggen/ is gelegen met de zuydtwesster hoeck van het Eplandt Lamon, o.z.o. ende w.n w.

Eynde punts lants/ op 25. ende half graden daer veel buyten ende hoecken leggen.

Ghelegentheyt van Ryo do Sal/ende haer groote Revier.

De revier O porto de Peças, daer de Chinesche vande meeste Ghemaeckt worden.

Het Eplandt Lamon lept op 22 ½. graden.

Het Eplandt van Lamon is gheleghen op de hoochte van 23 ½. graden/ is groot ende seer hooch/bedeert van wildernisse ende geboomten/ streckt ghelijck als de Custe lept/ontrent een mijl weeghs verscheyden van't väste landt/ alsmen (van Macau af komende) daer langhs by heen seylt/te weten/aende zijde vant w.z. w. soo doet het hem op ghelijck als twee Eplanden/ alhoewel dat het maer een en is/heeft aende z.w.zijde/ofte de zijde van't landt sommighe steen clippen recht by hem liggen/ die met leegh water ouderdeckt zijn/ ende met hooch water/so bycans ter Zee op. Voorts soo is alle de reste van't Canael vã tusschen t'eplant ende t'väste lant) schoó/suyver en diep genoech/ evenwel soen machmen daer niet door passeren: want is vol van wildernisse / en ander dutstich tuych/ al hoewel dat te daer door geweest hebbe door noots halven: maer was met groote moeyten/ waer omme niemandt rade daer door te loopen / ten waer met een Soma, (dat is een Chijnsche Canoe) / daer sy met langhs de Custe varen/ en haer handelinge dryven) aen desen voorsz. z. wester hoec van't Eplant, so liggen t'Zeewaert daer van af/ eenighe clepne blacke Eplandekens ende andere dudtsen/ tusschen de welcke ende het Eylandt men niet passeren mach/ende heeft de noordtooster hoeck/ aende zijde van't landt/ een seer groote Inwijck/al waermé een goet beschutsel ende louve Zee heeft voor alle Winden/ daermen van gelijcken met onse schepen mach in loopen/noodtich wesende/herfter 3 ½. vadem diepten modder gront: Om nut daer in te comen/ soo sult ghy ghenaken ende loopen aende zijde van't z.w. Want ick hebber selver in ghewest.

Eplandt ende Inwijck daer qualijck te passeren.

Inwijck daer men voor alle Winden ghenoech heeft van 2. ende half vadé diepte.

Van dese zuydtwester punt van't voorsz. Eplandt af / anderhalf mijl t'Zeewaert in/ heeftmen een Riffe/die hé boven twater verthoont/is van sommighe swarte steenen / die op een tp oostwaert aen strecken/tot ontrent 3. mijlé weeghs/ende heeft aen't eynde vã dien/ 3. blacke landtwoyende Clippen op een rp ligghen / waer van d'upterste de grootste is: Men en mach in geender lep wijse aber north tusschen dese Riffe ende Clippen door loopen/ maer tusschen de Riffe ende t'Eplandt / herfter een seer goet Canael: want ick hebber selver door ghepasseert/ herfter 20. vadem diepten van clepn dunt ende blacke sant gront/en hebber anders niet te doé/dan u alleenlijck te hoeden voor't Eplandt/ende de voorsz. Riffe: T'is goet (voor de ghem die van Lapon af comt) daer by daegh door te loopen: want soo men t'Zeewaert buyten om loopt(om de Riffe te schouwen) so gheburt het wel datmen de winden aldaer seherp vint/en daerom qualijck aende Custe can gheraken/waer door sy/so hem het weer verhest) groote moeyten passieren.

Een Swaert steenich Clip 3. mijlen lanc met 3. Clippen aen't eynde.

Goede Canael tusschen het Eylandt ende der Eplandte van 20. vadé breet.

Ordenest hoemen behoort door het Canael van buyten om het Eylt te loopen.

Van dit Eplandt Lamon af/6. ofte 7. mijlen o.n.o. aen/ is gelegen de Haven van Chabaquon, t'welck is een arm vander Zee / die seer diep te landewaerts in loopt/n.o. waert aen/heeft aende ingomste van dien/ te weten/ aende z.o. zijde een dicke ende grove punt lants ligghen/die hem van daer voort aen seer verheft en hooch op loopt/ende aende zijde van't n. w. ist een leegh lande van sandt stranden. Váde voorsz. punt lants af op de selfde streckinghe/ een scheut van een gotelingh verre/ is gelegen een Riffe van sant daer't water op breeckt. Die in dese haven begeert te loopen/ moet ghenaken de zijde van't z. o. loopende langhs de punt vande incomste heen/ herfter derdehalf vadem diepten. Een half mijl bohé de voorsz. punt landts/ te weten/ aen't landt van't zuydtoosten/ is ghelegen eenen clepnen inwijck ofte Bay van modder gront/welcke haven een goet beschutsel is voor eenich onweer/ende tot meerder verseherthent/ so marchmen daer soo dicht aen het landt loopen/ dat men inde modder blijft steken/ende springt alsoaent landt van het n. w. het welcke voorsz een Eplandeken is / daer een bewoont vlecke ofte stede lept/ alwaermen veel proyande ende lyfcrochten vint. Dese vaert doetmen alderst met Juncos ende Somas, dat zijn Chijnsche scheepen ende Boots: Dese Haven is gelegen op 23 ½. graden.

De haven van Chabaquon lept 7. mijlen vant Eplant aenlien/ gilt beyde zijde 3.o. zijde een punt lants.

Een Landtruf op de selfde streckinghe.

Ghoet dese in de boven loopt mijlé.

Een clepnen Inwijck op de oste lants zijde goet schuylsom stormen.

Er bewoont vlecke daer men proyande can becomen.

De Haven lept op 23. ende half graden.

Rechter dese en inwijck/te weten/ aende zijde váde Zee/lept eenen anderen inwijck/alwaer lancx het/te weté een scheut vã een Tepeistne daer vã (zijn gelegé 4. ofte 5. eplandekens ofte

Een ander inwijck tusschen veel sommighe Clippē: daer men mede can't eylandt en de selue passeert mach.

Clippē/tusschen de welcke eñ t'lant met passeren mach: want isser schoon eñ diep. Desen Inwijck vande Eylanden is een beschutsel voor de Monson van Malacca, (dat is voor de winden die inde tyden darmen vā Malacca af nae Chyna coers wapen/) heefe binnen in seer goede schoone gront: t'lande gheleghen tusschen dese twee voorsz. Inwycken/is van een hooghe eñ groene landouwe/sonder eenighe wilderuisse ofte gheboomten/eñ de voorseyde Eylandekens zijn ront eñ hooch/ strecken de altemael op een rp langhs t'lant heen.

Vande Haue van Chabaqueo tot Chincon toe, 22. mijle N.O. eñ N. ten O. ende is de distantie 22. mijle/is altemael van een hooch lant/ eñ men heeft diepte bp't lant 16. vāde diepten/ en daer loopen veel quade eñ groote stroomen: Keerende op Chābaquen, so heerstmē van daer af 6. ofte 7. mijlen voort aen/ A Enseada Pretra, (dat is den swartē Inwijck gesept/ vā die vant lant Lauho gheuaemt/) boven welcke is geleghen een hooch landt/ met een seer swart schijnēde wilderuisse/eñ heeft inde mont vande uiterste twee Eylandekens ligghen/is binnen in vant een schoone ende goede gront/wesende een beschutsel voor eenighe winde/ alwaer Ruy Lobo met syn schip/ ende noch een groote Iunco ofte Chijns Schip verwintert heeft. Twee mijlen t'Zeewaert daer van af/ligghen twee Eylandekens van witte Steen clippen/dicht by den anderen/tusschē welcke eñ t'vaste lant ist over al schoon.

Vande Streē van zeē/clippen/Gaedens/ diepte/ gheslechte van stroomen tusschen dese Inwijcken/ende de Eylanden ghelegen.

Van dese Enseada Pretra, ofte swarten inwijck/7. mijlen voort aen/ zijn gheleghen twee hooghe eñ cleyne Eylanden/ (wat meer landwerpender van ront/ sonder eenighe wilderuisse ofte gheboomten/seer dicht bpden anderen/strecken de n.w.eñ z.o. hebbende tusschen beyden 3. ofte 4. steen clippen. Dese Eylanden eñ Clippen liggen verscheydt vant vaste landt/ontrent een half mijl weeghs/ eñ daer recht tegens over leyt eenē cleynē Inwijc/vā eenen seer leegē hoeck ofte punt lants langhs de Zee heen/ eñ aent Eylandt dat aldermaest het landt leyt/te weten/ vande z. w. zijde/ is gheleghen een sandt bay/ t'welck een goede Ree is van 7. eñ 8. vaden diepten/ so dat u de Clippen die t'Zeewaert blyven/een beschutsel maken/ sult het landt vande Sandt bay wel dicht ghenaken/want ic heb daer selfs in geleghen/ om dat ic daer met een groot onweer in liep/comende van Iapon af. De Japoneen hebbender oock wel bp wijlen met hare schepen in verwintert. D'incomste daer van is aende zijde vant n.o. wel dicht bp de punt vāt Eylandt (die nae't landt toe leyt) heen/sult altoos tu't incomen wel dicht nae't Eylant aē loeven/om de Havē niet te missen/eñ moetse altoos/so aende n.o. zijde/als aēde zijde vant z.w. tusschen t'Eylandt eñ t'lande) upt eñ intomē. Men heeft ooch op dit Eylandt verscht water. Dese Eylanden worden ghenaemt Chiocon, isser over al suyvere gront/ uptgheseondert alleenlijcken een steen clippe daermen het water op siet breken/ ghelegen een scheut van een goetelingh w. waert vande Ree af.

Van dese Eylanden van Chiocon af/ drie mijlen voort aen/ leyt de Haven vā Chiocho, ende twee mijlen verscheyden vant landt af/ zijn gheleghen twee Eylandekens van witachtighe Steen clippen/ tusschen welcken eñ t'landt/als ooch daer binnen om t'Zeewaert ist over al schoon. Van dese Eylandekens af twee mijlen voorsaen/ ende es half mijl van't landt/ heerstmen een hooch eñ ront Eylandeken ligghen/waer van een riffe af streckt/tot op een half mijl t'Zeewaert in/ daer men het water op siet breken sulter is van wachten. Tusschen t'landt eñ dit Eylandeken zijn't altemael ondiepten: Tusschen dit Eylandeken eñ den hoeck vande mont van Chinchon leyt eenen cleynen Inwijc/daer de Schepen inde Monson van Chyna) setten. Alle dese Custe van Chabaquen af tot Chinchon toe/ is van een hooge landouwe/ met diepe ende schoone gront/uptgheseondert alleenlijcken de voorsz. Riffe van't Eylandeken.

Die Haven van Chinchon (comende van dese zijde van't z.w. af) heeft boven hem ober leggheu een seer hooch landt/ met een steenroorse boven op/ in ghelijckenisse van een pylaer ofte colomne (als de Varella aende Custe van Champa,) dit hooge lant ofte gheberchte/ gaet al dalende (na eenen uytstekenden hoeck ofte punt landts) af/eñ comende van de zijde van't n.o. te weten/van upter Zee/soo heerstet een groot open/met sommige Eylanden inde mont. Vande voorsz. hoeck af/soo streckt het landt noorden aen/ontrēt anderhalf mijl/ eñ van daer keert het weder nae't w. n. w. hebbende een arm vāden Zee/ die een groot stuck weeghs te lādewaerts in loopt: Op de selfde streckinge/so heerstmen (aen dit lant dat vāde punt vander Zee/ tot dat ander punt/ daer't landt nae't w.n.w. streckt) een lanckwerpēt eñ hooch Eylandt/ sonder eenige wilderuisse ofte gheboomten/streckende gelijck het selfde landt/ eñ leyt een cleyne half mijl vant landt verscheyden/ eñ heeft vande zijde van't landt een goede Sandt bay/te middewaeghs van't selfde Eylandt/ te weten/ een scheut van een Bas/westwaert af/ leyt een verborgē clippe ofte Steen plate/ van 18. span waters/ beslaende wepnich plaets/ alle d'ander reste is schoon eñ suyver om te mogen ancketen. Dit Eylant heeft goet versch water: Alhier heeft Diego Pereira met syn Schip verwintert: Men en loopt by dit Eylant niet aēde z. zijde/ maer vande oost zijde bupten om heen: Comende alsoo vande noordt zijde binnen inde voorseyde Haven.

Van dit Eylandt een quartier mijls noorden aen/ zijn gheleghen drie Eylandekens/ strecken de metten anderen oost ende w. Van daer af nae't lant van't westen toe/ heerstmen een Canael van ontrent een half mijl breedt/ diep ende schoon: Men mach oor wel tusschē t'eerste ende d'ander twee Eylandekens door passeren/ willende: Tooster eylandeken ist lanckste ende t'grootste van alle drie. Dese eylandekens ligghen verscheyden vant noorder landt/ontrent een groote mijl/welck lant is een seer hooghe landouwe. Een scheut van een Bas vant ooster Eylandeken noorden aen/ is gheleghen een groot ende hooch Eylandt/ strecken de noorden ende zuyden/ het welcke heeft aende west zijde een Sandtbay: Ouder het beschutsel van dese Sandtbay/ te weten/ dicht by het landt heerstmen een goede Ree om te ancketen/ met een seer schoone gront/ alwaer dit swijs de Portugesche schepen gelegen hebben/ alwaer goederen eñ waren ladende/ van die daer te lande ballen. Van desen Inwijck een scheut vā een goetelinck/ z.w. aen/ ende een scheut van een Bas vande ghementioneerde Eylandekens/ leyt een Sant plate van 12. span waters.

Voorts

Wat de Stadt Tangen-Eplandt/ Lantbouwinge/ ende andere dingen daer bynne gelegen sijn. Van Zuytwijck ben Tamangheen/ ende het Eplandt Cantaa voorbijgaende.

booxts so is alle de reste schoo. Op de Noordt eñ langhs d'eplandekens heen/ heeftmen groote stroomen. De beste plaetse om te anckeren ende het alderseckerste te ligghen/ is dichte bpde zijder hoeck/ om van de stroomen bewaert te wesen/ ghy en sult den hoeck vande strant (van den Zuytwijck) nae het noordten toe niet te passeren/want is ondiep. Die van Liampo eñ Japon af comen/loopen in dese haven/door't Canael/van tusschen dit Eplandt eñ die drie eplandekens/welcke schoon is/bñ 5. eñ 6. vadem waters/ twelck men van gheluchten heeft langhs de Eplandekens heen/te weten/soo wel aende zijde van't landt/ als te Noordwaert/uptghenomen de sant plate boven verhaelt. Dit Eplant woxdt vande Chijnen ghenaemt Tantaa; Twee mijlen van die Eplandekens t'Noordwaert af/leyt een clein eñ gheclooft eplandeken/ geheeten Tantheaa. Van't Eplant Tantaa tot het noordter landt/ is ontrent eñ mijl weeghs/twelc altemael ondiepe gront is/ so dattmender gheensins door passeren mach/noch oock op eñ groot stuck weeghs t'Noordwaert daer van af.

Ontrent het eplant Antaa sijnde ondiepe te weynich tijt.

Van dit Eplant Tantaa af/eñ mijl weeghs westwaert aé/is gelegen de mont ofte inclóste vanden arm vande See/ welcke mach wesen van een half mijl inde breedte/ eñ t'lant vande 3. zijde/heeft een punt landts/tegens t'welcke ober (te weten/aen't ander lant bñ den 3. zijde) is gheleghen eenen Zuytwijck ofte Bay/ met seer goet beschutsel/daer hen die Armade vñ des Conincks van Chijnas schepen ont houden. Een mijl weeghs vñde voorsz. punt lants af/ de Noordter riviermaerts aen/ leyt een eplant (bn't zuyder lant) met sommige roode Duynen: Te middelweghen van dit eplant/ te weten/aende zijde van't zuyder lant steecht een punt lants upt: Wat voorby dit punt w. aé/ heeftmen een clein Bay aen't self de Eplant/ in welcker mont de schepen ancksren/ alhier leytmen bupten alle stroomen/ onder het beschutsel vande voorsz. punt lants. T'gebeurt oock wel dat de Schepen somtijts door onachtsaemheyt opt droogh blijven/om datse te diepst aen't lant comen/doch en doet hen geen schade ofte letsel: wat is weeche modder gront.

Wande steerlingen/ Eplanden/ende riviers standen/ plaetsen/Reeden/Bergen Zuytwijck/ de inwoonde stadt ende Chijnsche wateren/ voorts op tslit van Italien/ tot het punt van Chersechen.

Van dese voorsz. punt af na den ooster hoeck vant self de eplant toe/ heeftmen een seer goede plaetse om de schepen opt landt te halen en te verssen / alwaer de Portugesen haer schepen dickwils versien ende geconserteert hebbe. Vñ ghelicken soo heeftmen alhier veel provande en lustvruchten: Sult weten dat die Schepen/ (by't eplandt Tantaa liggende) aldaer het onweder niet en verwachten: maer so haest als sp eenich quaet vermoeden van tempeest ofte quaet weder crijgé/ so lichtense terstont haer anckers op/ eñ comen setten by dit Eplant/ te weté/inde mont vande voorsz. cleyne Bay/ wel dicht by't zuyderlandt heen/op alle desen wegh ist over al schoon. Dese havé vñ Chinchon leyt op de hoochte van 24 ½. graden.

Van't Eplant Tantaa, eñ het eplandeken van dese Haven van Chinchon af 5. mijlen O.N.O. aen/ is gheleghen een punt lants/ aende welcke leyt eenen goeden Zuytwijck/ (voor't quaet weder eñ de Monson van China) ghenaemt Lialoo. De Kerde van desen Zuytwijck is dreyt by de voorsz. punt lants: want alle t'landt van desen Zuytwijck af tot het eplandt Tantaa toe/is altemael (te weten daer langhs heen) van een vanchachtighe ende ondiepe gront / strecktende alsoo tot het eplandt toe/ want tusschen t'selfde eplandt ende het landt ist oock altemael droogh ende ondiep/ als voren gheseyt is.

Van desen Zuytwijck van Lialoo af voorts aen/so begint het lant wat leeger van hoochten eñ heuvelen te worden/sonder eenige hooghe ghebergten/(als de voorgaende) meer te hebben/ ende is van luttel wilderenisse/ en op plaetsen gantsch geen/is eñ seer schoone custe/ en hebter niet te verssen / dan dat ghy voor voghen siet.

Chinchon/ ist de haven van Foquien ligt ontrent 40. mijlen dese-ghen.

Van Chinchon tot de Haven van Foquien, zijn 40. mijlen/eñ men loopter N.O. ende N. ooxt ooxt ten oosten aen.

Van de punt van Lialoo af/ twee mijlen voorts aen/ is gheleghen een blanck eplandeken/ te weten een half mijl verscheyde van't lant/ eñ noch een ander halve mijl voorder aé/ ligghen twee eplandekens by den anderen/ wat dichter by't lant: Dicht by de selfde heeftmen een clevier/ hebbende aende mont van dien sant stranden/met een lengh lant. In dese revier loopen de Somas ofte Chijnsche schepen/ die na de stadt van Enon willen wesen/ welcke daer binnen in is gelegen/al waermen veel Chijnsche waren eñ goederé heeft. De Custe 7. ofte 8. mijlen voorts aé/ so heeftmen de punt van Chencheu ghenaemt / welck is van een hooch eñ naet landt/van een witte eñ rosachtige colcur / stekende wepnich ter Noordwaert in: Heeft vande voorst zijde eenen cleynen Zuytwijck ofte Bay / est daer boven over een seer hooch ende stepl afgebrocht landt: In desen Zuytwijck lept een groot eplandeken/tusschen twelcke ende de punt landts men daer in loopt. Van dit eplandeké af/ een schent bñ een Noordnaet't N.O. is gelegen een steen plate/ een halve vadem onder water / ende nae het noordt westen van't selfde eplandeken af / te weten/tusschen dien ende het landt / lept een ander steen/eñ aende zijde van't lant heeftmé by dat eplandeken een goet beschutsel om te ancksren. Ick hebbe in dese Haven selver geleghen/te weten/wat naerder aent eplandeké als by't lant/met twee Juncos,(dat zijn groote Chijnsche schepen) wesende een peder wel van 500. eñ 600. Bhaten, rekentinghe van Indien/twelcke is over de 90. baten/eñ liepéder langhs de punt lants heen in. Boven op dese punt landts/te weten/ op't opperste/ lept een groote bewoonde Stede. Noordt noordtoost van dit eplandeken af / zijn gheleghen twee lanckwerpende gheclooven eplandekens van rootachtighe colcur: maer en hebben gheen schoone gront noch eenich beschutsel: Twee mijlen alcermen by dese punt van Chencheu comt/soo heeftmen te landewaerts in/te weten/ nae Chencheu toe eenen bergh ligghen/ van ghelijckenisse van Monte Fermolo, ofte de schoone Bergh.

Wande steerlingen/ Eplanden/ende riviers standen/ plaetsen/Reeden/Bergen Zuytwijck/ de inwoonde stadt ende Chijnsche wateren/ voorts op tslit van Italien/ tot het punt van Chersechen.

Desen voorseyden Bergh is gheleghen van Chinchon af 13. mijlen. In dese contrepe soo heeftmen seps ofte seven mijlen van het landt af sommige Bopen met gheraleurde blenghelen ende vlaggen ligghen/welcke zijn van de Visschers van het landt/ daer sp henlieder netten ende want met af teyckenè/ ende de Somas, (dat zijn de Chijnsche Carveelen) van dese contrepe/zijn met overloopé ofte verdecken gants teeneinael ghesloten/ met slechts een sepl alleen / sonder eenich ander ghereetschap meer.

Ghedaente vñ sommige schepen ende vlaggen van eenighe Visschers.

Vanden hoeck van Cruchon af 7. mijlen
vooztaen/ is gelegen t'zupdwest eynde vant
Eplant (vande Pozrugesen geheeten) Ilha dos
Cavallos, dat is/het Eplant vande Peerden/
eñ wozt vande Chynen ghenaemt Tachoo,
hebbende den naem nae een groote stadt/alsa
geheetē/ die daer uiet Cerre van daer en lept/
te weten/ de Revier 2. mijlen binnewaerts aen.
Sult weten/dat dit Eplandt gelegen is binnen de Custe/ omringt wesende van een arm vande Zee/gelijck als het Eplandt van Goa in Indien/)welcke arm vande Zee 5. mijlen vooztaen aende selfde Custe weder upt comt/ welcke upt comste ofte mont gheheeten wozt Puysu. D'eerste mont van't z.w. mach wesen van ontrēt een half mijl breet/eñ vande punt vant Eplandt af naer binnen toe/ tot op een halve mijl/herstmen daer langhs heen goede ancker grondt/ om te setten dooz de winden vande Monson vā China, van 10, 11, vadem diepten/schoone gzont: men sal hem wachtē vant lant vant z.w. t'welc leegh is van saint-stranden/eñ is daer langs heen over al vantathtighe eñ ondiepe gzont: want te hebbe dit gantsche Eplandt van binnen in gheheel om gheloopen/heeft veel andiepten/ende daer is eē Canael waer vā het alderdiepste t'ware vadem is: Die daer begeert binnē in te loopen/ is noodich een man vant lant te hebben die daer kunt schap heeft. Wy stepē de mōt vant n.o. in/t'welcke de smalste eñ ondiepste is/eñ heeft een verborgen steen clippe onder t'water ligghen/ te weten/ dicht aende zijde vant Eplant/ontrent een scheut van eē gotelingh/ de punt binnewaerts aen. Van dese Steenclippe af nae de punt toe/moghen wel Schepen anckeren. Beyde dese Habens zijn sonder dzoochten ofte ondiepten. De Custe van tusschen beyden/te weten / van d'eene mont tot d'ander/is van sommighe roode Duynen/eñ van een kael lant/is daer langs by heen over al schoon. Van dese mont vant n. o. af/ een mijl t'Zeewaert in/lept een clein eplandeken. Vande maent van Apzil af tot Septēber toe/ so waxer in dit voorsz. Eplant veel Vee ghewepst/als ock Peerden en diergheliicke/ waer vant de Pozrugesen den naem van Ilha dos Cavallos ofte vande Peerden gheghéven hebben/als vozen.

Vande mont van Puysu vant voorsz. Eplant vande Peerden/ 8. mijlen de Custe voozt aen/heeftmen een grove eñ dicke punt lants/ met een wilderniſſe boven op. Dicht by dese punt is gelegen een groot ront Eplandeken/ waer van het Canael van tusschen beyde seer smal (doch schoon) is/ daermen noodich wesende tusschen heen dooz mach loopē. Vande voorsz. punt af nae't z.w. toe/so is het eē hooch lande met wilderniſſe/ende van daer af na de Zee toe/ heeftet eē groot groē velt ofte pleyn: Langhs dit groen velt heen/is seer goet ancrē voor de winde vande Monson vāChina, is modder gzondt: Op de voorsz. punt lants lept een bewoonde stadt/ ghenaemt Pinhay.

Van dese punt van Pinhay af/ de Custe 5. mijlen voozt aen/lept de haven van Foquyen, de welcke een groote Bee heeft/eñ is altemael van een gzof dick landt met wilderniſſe/ende binnē by't lant vant z.w. so heeft het eē groot rondt Eplandeken/met een swart schijnende wilderniſſe. Voor by dit Eplandeken na binnen toe/so lept de mont vande Revier/ aende welcke is gelegē een seer groote stad omringt met ghewelbighe muren eñ tozens/ eñ heeft een bzugge vant lant af stekende/aende welcke (die schepen die haer daer onthoudē) gebondē ligghen/ dese incomste is schoon ende wp.

Van dese Haven van Foquyen af/ 5. mijlen voozt aen/is gheleghen den Inwijck (vande Pozrugesen ghenaemt/ A Enseada dos Camaroins, dat is den Inwijck vande Garnaet) eñ bāde Chynen Cayto geheetē. Op desen wegh zijn gelegen sommige cleyne eñ hooge eplandē/ sonder eenige geboomte ofte wilderniſſe/ te weten/ontrent 3. groote mijlen vant landt af t'Zeewaert aen: Men heeft tusschē dien eñ daer rondsom over al Riffen eñ Steen clippen/eñ schijnt op eenige plaetsen Canalē ofte doorgangē te hebben: want te ben daer selver dooz gheloopen met een Piloot vant landt. Men sal hem van dese Eplanden wachten.

Van't eynde van dese Eplanden af/ 2. mijlen voortaen/ so heeft het landt een punt van een dick eñ groff landt/gants sonder eenighe wilderniſſe ofte geboomte/ aent eynde van eenige mijl/soo heeftmen w.z.w. aen twee Eplandekens ligghen/eñ aende z.w. zijde van dit punt is een goet beschutsel/voor de winden vande Monson hare Chijnen/hebbende schoone sant gzont: maer hebt de winde scherp om buyten d'Eplandē om te loopē/ dooz welcke oorsake wp daer tusschen dooz tzepen: maer en is niet goet dooz onse schepen. Aen d'ander zijde van het n.o. van dese voorsz. punt/ te weten/ seer dicht by't landt is gheleghen een cleyn hooch Eplandt/strecckende n.w. eñ z.o. Het Canael van tusschen dit Eplandt eñ het vaste landt/ wesende van een Bag scheut breet/met 3. vadem diepten/het meestendeel steenighe gzont/ in voegen/dat so haest alsmen de anckers laet vallen/soo zijn de touwen en Cabels terstont aen stucken gheschneden/vande scherpte vande steen. Dit Canael en cammen van verre niet sien/het Eplant heeft aende zijde van het lant een cleynen Inwijck ofte Bay. Die geen die hier met een ongheval quam/gheliick het nu ghebeurde/sal daer in loopen/te weten/ dicht by het Eplandt heen/so seer aen loovende/dat hy met die voor kiel op't dzooch vande straet vande voorsz. cleynen Inwijck loopt/ om op het diep vande harde gzōt d'anckers te setten: want soo ghy't quaemt te setten inde Zee/soo sullen u de Cabels terstont aen stucken ghesneden wesen / als het nu ghebeurden.

Dit Eplandt blijft onder een punt bedeckt. Van daer af noozdoost / ende noozdtoost ten oosten aen/ so heeft het landt een ander punt/ wesende ontrent ander half mijl vanden anderen verschepden/ makende tusschen beyden eenen inham.

Van dit voorseyde Eplandt ende punt af/ tot ontrent een half mijl oost noozdoost aen/ lept een Riffe daermen het water op siet bzeken / strecckende noozdtwest wilde zupdoost/ ontrent een half mijl lanch. Van dese Riffe af / tot de noozdtoostet punt vanden hovengeseyden inwijck/ is ontrent eē mijl weeghs: alle de reste vandē inwijc is schoō eñ suyver.

Dit is den Inwijck dienē noēt A Enseada dos Camaroins, ofte den Inwijck vande Garnaet: Dieslee vā dié is onder t'beschutsel bāde n.o. punt ofte hoec bové verhaelt: want is goet dooz dē tijt bāde windē vāde Monson van China, te weten/ dooz de schepen die van Lisbo eñ Iapon af comē/ om daer in te comē/ so salmen t'lant genakē (alcermē by de selfde punt cōt) daer by lāghs eenēde/tot datmē de pīt om en daer binnē in is daermēt ancker: men

Vande strecckinghe/ weesende onder ghedaenté dooz by de mont van Puysu: etc. dat cēpst landtsaet een cont Eplant hier de Vlaēder Vlaghap op stiert.

Strecckinghe eñ wiercken dooz by het puntsch Pinhay/ tot de haven van Foquien.

Strecckinghe van Pinhay tot den Inwijck vande Garnaet.

Diuersche merckt/ vande Eplanden/ Canael tusschen Eplanden/ diepten/ en wpgrondt/ Revier/ punten/ en Cabo/ Canael tot den Inwijck.

Steen clippe die de Canael beslaet.

Verstaet/ inloopē/ pointen/ en wpgrondt.

Hoe men den Inwijck vande Garnaet best en soo men best sal connen ancken/ sonder Eplanden/ clippen/ ende Riffen.

men heeftet een seer goede modder gront/te weten/by dese noordtoosster punt heen/so dat ti de Cisse sal connen te bighen int zupdwesten: Hierom so stiet het landt vande punt wel ghemaken/ om op de Cisse niet te verballen: Van desen Inwijck af voortaen tot den hoeck ofte punt van Sambor toe/ ghelegen op de hoochte van 28½ graden/ loopt ment de Custe noordoost ende noordtoost ten noorden aen/ te weten/ hupten t'voorsz. Eplandt/ende de punten vanden voorseyden inwije heen: Nu keerende weder op den inwijck/ soo herstet landt van daer af 12. ofte 13. mijlē voortaen ernē hoer/ ende van daer strecht het landt n. n. w. inwaerts aen/ commende daer naer weer n.o. en n. o. ten n. upt 2. twee mijlen daer van af zijn ghelegen dese Eplanden by den anderen/ te weten/ twee groote ende hooge/ en een clepn/ wesende daer rontsom ober al schoon/ maer en hebben gants geen beschutsel noch reede/ om de Schepen daer voor eenich weer beschermt te wesen: Dese Eplanden zijn ghenaemt Canton Sion, alle dese Custe vande Enseada dos Camoroins af/ tot dese eplanden ende voorseyden hoeck toe/ is altemael vā een teegh landt met heuvelen/ ende dalen van een essen wilderentsse/ende men heeft daer langhs heen een seer schoone Zee ende gront.

Gelegentheyt der landen ende tijdten beschr. Canton ende diep landen aen Arabia.

Op de contrepe van ter halver wegen/ van de Enseada dos Camaroins af/ tot d'Eplanden van Canton, Sion toe/ te weten/ daer dese mijlen t'Zeewaert af/ zijn gelegen twee Eplanden by den anderen/ ende het Eplant ghelegen aldernaest het landt/ heeft int midden eenen hooghen bergh/ welcke gaet al dalende naer d'eynde vant Eplandt af/ ende hebben gants geen boomen noch wilderentsse/ wesende daer rontsom ober al schoon.

Vande Eplanden van Canton, Sion voort aen/ so strecktet landt ende custe binnewaerts aen/ ende van daer af 10. mijlen voortaen te weten 2. mijlen vant landt af/ zijn ghelegen twee hooge ende groote Eplanden by den anderen/ sonder eenich ghebroonte ofte wilderentsse/ strecktende gelijck als de custe/ waer van het eerste (ghelegen aende zupdwest zijde) seer lanckwerpigh is/ ende t'ander (vande noordoost zijde) maeckt een forme van Triangula, ofte drieharnigh/ ende t'Canael dat haer van den anderen scheyt/ is van een wepnich meer als een steen worp breet/ maer is diep ende schoon/ want hebber selver door gheloopen: Wel dicht vyde noordoosster punt vant eerste lanckwerpich Eplandt/ (welcke by't ander uyt comt) hecftmen een sant Bay/ hebbende daer dicht by een seer goede reede: want dese sandt Bay herft beschutsel voor alle winden/ ende oock dat het van gelijcken een Haven is/ so wort het vande Chynen genaemt Pudem, dat is: soo veel ghesept als een sack: Vant dese sant Bay af/ ontrent een Gotelingh schuit n. w. aen/ leydt een put van seer groote diepten/ daerom sult op u hoede wesen den inwijck te ghenaken/ alwaermen seer goede gront heeft van 5. 6. vadem diepten: In desen inwijt ofte sandt Bay vintmen seer goet versch water/ als oock daer recht tegiens over aen't ander Eplant/ herftmē een groote plaets vā versch water/ t'Canael van tusschen dese Eplanden ende t'vaste lant/ is altemael schoon ēn diep/ als oock van ghelijcken t'Zeewaert daer van af: Rent landt van't noordtwesten van dese voorsende Haven af/ heeftmen een ander Haven ghenaemt Fuychon, te weten een Gevier maer is van een clepne inconinste/ zijnde vant de byede van ontrent een schuit van een Gotelingh/ met een schoone ende diepe gront: Vande monit af inwaerts aē/ so herftet een groot water/ loopt de een groot sinck weeghs binnen int landt/ ende is over al schoon: die daer begeert in te loopen om te ancherē/ moet hem naer't loot ende diepten reguleren: Dese Bay heeft veel steden ende bewoonde plecken langhs de Revier heen ligghen: Van't voorseyde eerste Eplandt af/ 5. ofte 6. mijlen t'Zeewaert in/zijden aen/ligghen twee clepne eplandē/ een half mijl vanden anderē verscheyden/ zijn beyde gaer sonder gheboomten ofte eenighe wilderentsse: Het Eplandt vande zijde van't landt is vlack/ en dat van ter Zeewaert is seer hooch/ ende herft eenen inwijck: maer is clepn/ende is alleenlijck met eenen noordtwesten wint onbeschut: d'inconinste van dien is seer clepn/ wesende van binnen in ront/ met goede ende schoone gront: Dit Eplandt heeft het fatsoen van een hoef yser: wāt vande binnen zijde vanden inwijck af/ naer de hupten zijde van te Zeewaert/ mach wesen van een boech scheut verre/ te weten/ inde byede vant Eplandt: beyde dese Eplanden zijn clepn.

Van dese Haven van Pudeon af de custe 5. mijlen voortaen/ ontrent een mijl van't landt af/ zijn ghelegen twee Eplanden/ waer vant eerste lanckwerpich is/ strecktende gelijck als de Custe/ ende t'ander strecht vant landt af/ naer de Zee toe: want tusschē dat ende t'landt en machmen geenssins passeren: de punt van dit Eplant strect tot by de noordoosster punt vant voorseyde lange Eplant dat t'Zeewaert leydt/ heeft van tusschen beyden een clepn Canael: maer is diep ēn schoon/ als oock langhs ende rontom dit Eplandt/ so wel van binnen als van buyten: Van dit Eplandt naer't lant toe/ heeftmen een schoone modder gront/ met 4. vadem diepten/ ēn is voor de Monson vant China een goede Haven: maer is onbeschut van eenen s.w. wint/ met welcke wint desē alhier twee Iuncos (dat zijn Chijnsche schepen) verlozen hebbet: Dese Haven wort ghenaemt Guotimony, alwaer men op twee mijlen naer dese Haven genaeckt/ so herftmen aende custe twee inwijcken/ ghelegen dicht by den anderen/ welcke strecke tot ontrēt een mijl te lant waerts in/ zijnde wat meer als een schuit van een Gotelingh breet: maer en dienen voor sulcke schepen niet/ de gront isser schoon/ hebbende binnen in bewoonde plecken.

Beschryvinge/ merckē/ eplanden/ punten/ Canaels/ hauens/ Inwijcken/ Reeden/ en gronde/ de voorsz. de haven van Pudeon/ tot de Haven Guotimony.

Van dese Haven van Guotimony af/ 7. ofte 8. mijlen oost aen/ leydt een seer groot ende hooch Eplandt/ hebbende vande zupdtwest zijde 3. ofte 4. Eplandekēs/ dicht by hem liggen/ is ghelegen ontrent 7. ofte 8. mijlen vant lant af/ ende seer verscheydē van d'ander Eplanden: Deese aende noordtwest zijde twee inwijcken/ ghelegen seer dicht by den anderen/ waer van die vant noordtoosten het beste beschutsel heeft/ met goede ende schoone gront/ strecke tot op ēē half mijl inwaerts/ ende hebben binnen in goet versch water/ met een sant Bay/ al waermen de schepē op halē mach om te versien/ nosdich wesende: is daer rontsom ober al schoon/ men sal heen gheenlijck warhten te loopen tusschen d'Eplandekens ende t'Eplandt/ dit Eplandt wort ghenaemt Lanquijn.

Beschryvinge ende ontrent lingen vant Eplanden/ Inwijcken/ Reeden ende gronde voor by de Haven Guotimony tot het Eplandt Lanquijn.

Van dit Eplandt Lanquijn af bijf mijlen n. ende n. ten o. aen/ so heeftmen veel Eplandē by een ligge/ onder groot en clepn/ hebbende

sommighe

sommighe gheboomten: maer staen ondicht ende leegh/streecken langhs de Custe heen/tot op 10. mijlen werghs vooztaen / d'eerste zijn gelegen dicht bp den anderen/op een rp t'Zeewaert van d'ander af: De Canalen van tusschen dese eplanden zijn van dzie vadem diepten/en sommige wat minder/modder gzont/ diet goedich waer albaer beschutsel te soecken/ met de Winden vande Monson van China, salt moghen setten inde monden van dese Canalen/daermen seker ghenoech lept: want op dese Monson ofte Conjuncrie van die tijden/ en heestmen gheen onweer op de streeck van de generale winden: En sult vau desen eersten reghel Eplanden af t'Zeewaert gheleghen/ naer't landt toe niet passeren/want is over al banckachtighe gzont van sant plaetsen: want t'alder diepste van dese bancken zijn twee vademen: Aende zijde van't noozdtoosten/te weten/ van dese Eplanden binnewaerts / heeft men twee Eplanden langhs t'landt heen liggen / welcke streecken n. o. ende z. w. waer van dat van't zupdtwesten veel grooter ende hooghet is als t'ander van te landewaerts/ t'Canael vā tusschen beyden doo2/is diepe eñ schoone modder gzondt: den opganck van't noozdoostē van dit Canael/heest alle de gzont van cozael ende steel steenen / hebbende veel cleyne Eplandekens ende Steen clippen / de stroomen loopen altijt met de Monsoins van de Winden alder sterckste.

Van dese twee eplanden een mijl ofte wat meer oostwaert aen/ soo heestmen een goede schoone Zee ende gzondt: Tis tusschen dese Eplanden seer perijculeus met groote schepen doo2 te seplen/want men daer niet met passeren mach: Aen't landt van teghens over dese Eplanden / heestmen een Haven ghenaemt Hunchon, eñ d'eplanden zijn geheeten Lyon.

Van dese eerste Eplanden van Lyon af tot de punt ofte hoech van Sumbor toe / zijn ontrent 13. mijlen / ende men loopt het als boven gesept is/noozdoost ende zupdwest: Dese Eplanden streecken tot op 3. mijlen naer den hoeck van Sumbor toe/maer zijn van ter halver weghen vooztaen minder ende verscheydender vanden anderen: alee men comt op 6. mijlen naer de punt van Sumbor: so heestmen een Eplandt van rootachtige aerde/ hebbende twee berghen/ int fatsoen van twee mammen/makende int midden een dal/ eñ strecht noozdwest ende zupdoost/heest aende zupdoost zijde een goede haven/voo2 de winden vā de Monson van China: Dit Eplandt is een goede kentecken voo2 de gene die van Iapon af comt: De punt van Sumbor steet eē groot stuck t'Zeewaert in/is van een dick landt/met een hooghe ende verheven rugghe boven op/ heest aent eynde vande zupdwester punt / te weten / seer dicht bp een lanck ende hooch eylandt/ ende vande noozdooster hoeck van dit Eplandt af lept een Eplandeken ofte Clippe/ makende tusschen dit eplandeken eñ de voo2seyde punt een seer engh Canael/daer de barren vā't landt wel doo2 passeren: van de punt binnewaerts van dese zupdtwest zijde/ ende vant Eplandt af/so maecktet landt eenen grooten inwijc/die int omgaens bp de 4. mijlen groot is: Twee mijlen vāde punt af naert zupdtwesten toe/ liggen twee ofte dzie cleyne Eplanden/ tot dese Eplanden toe/ (te weten van bupten aen comende/so heestmen een diepe ende schoone gzont: maer van daer af naer de punt ofte hoeck toe/eñ over alle den inwijc ist altemael ondiep/ so dat het met leegh wāter dzooch (ende de modder gzondt ontdeckt) blijft boven op't pleyn vande voo2seyde punt vande zupdwest zijde/lept een groot bewoont bleck ofte stede/hebbē alhier veel ende groote barcken/ die overdeckt ende met over loopen en nagelen gebout zijn: Waer zijnder die 200. Bharen groot zijn. Aende noozdoost zijde vā de voo2seyde punt ofte hoeck/ heestet van gelijcken eenen inwijck/te lantwaert in loopende / aen desen hoeck van Sumbor so maecktet landt een eynde ofte hoeck/is gelegen op 28½. graden: Van dese punt 4. mijlen t'Zeewaert oost noozdoost af/ zijn gheleghen twee groote Eplanden / sonder eenighe gheboomten ofte wilder nisse / waer van het eerste strecht oost ende west/eñ van die ooster hoeck van dit eplandt af/so begint het ander/ t'welcke strecht noozden ende zupden/ t'Canael van tusschen beyde mach wesen van een Goteling schent breet/diep ende schoon: Dit eplandt t'welcke strecchende is oost ende west / heest aen't oost eynde een tipt stechende punt naert noozde toe/ in welcke punt men eenen cleynen Iuwijck heest van 5. 6. vadem diepten schoone gzont/ alwaermē beschutsel heest voo2 alle winden/ behalven van eenen n. w. wint: Het noozdet eplandt heest vande wester hoeck af/twee eplandekens op een rp ligghen/ waer van t'een groot ende t'ander cleyn eñ lanck is/tusschen welcke ende t'Eplant men met cleyne schepē passeren mach/ voo2ts mede so is het tonts om alle dese eplanden over al schoon: Ende men heest in dese Eplandē seer goet versch water: Dese Eplanden zijn ghenaemt Timbalam. Van dese eplanden af 1½. ofte 2. mijlen noozden aen/ zijn gheleghen twee ander cleyne eplanden/ welcke strecken o. z. o. ende w. n. w. Waer van het eene grooter ende langher is alst ander/ligghen seer dicht bp den anderen/ ende het Canael van tusschen beyden is diep eñ schoon/met beschutsel voo2 noozd/noozdoosten/ende zupdtweste winden/want ick heb daer selber gheanckert gelegen met een groot onweer.

Van dese punt van Sumbor af naer Liampo toe/so loopt men bupten d'Eplandekens heen/n. n. o. ende z. z. w. ende de Custe is van een hooghe Landouwe: Nu van desen hoeck van Sumbor 5. ofte 6. mijlen de Custe voo2taen/so heestmen binnen int landt een hooghe Steen rootse/ welcke int schijnsel hem vertoont als de Montuchs Kobel van't eylant Seylon, ghenaemt O Capello de Frade. Voo2bp desen Montuchs Kobel ofte Steen rootse anders seys mijlen voo2taen/lept de haven van Chapoly, welcke een Revier van soet ofte versch water is/ ende heest van binnen in een groot ende bewoont bleck ofte stede/alwaer sijen van gheluchten een Armada van t'lants schepen onthoudt/ tot een bewaringhe vant de Custe: De kennisse eñ rechte tecken van dese Haven zijn dese/te weten/ so wanneermē dicht bp Chapoly komt, soo heest de Zee sommighe rootachtighe ghe verwde blacken opt water dzijven / ende sommighe stucken van Riet struycken/ gelijck als Calsia Fistola ofte Spaensch Riet/t'welcke de selfde Revier opt smijt: Van dese Haven af twee mijlen oost zupdtoost t'Zeewaert in/zijn gheleghen twee cleyne ende hooge eplanden/ dicht bp den anderen/ gantsch sonder ghe boomten ofte eenighe wildernisse: men heest daer ronts om 20. vadem diepte modder gzont/eñ vande monde vande

Herckeningen ende sommige custen van d'eplanden/ diepten/Canalen/ gzondt/ stroomen/ Clippē Havens ende Eplant van quijn tot d'Eplanden Liao ende t'punt van Sumbor.

Schoone Canael gezijt.

Periculeuse plaets om met groote schepen doo2 te seplen.

Hoe te verkennen op een Eplandt van rootachtighe aerde/ ende aen't punt van Sumbor comt.

Ghelaente van punte vā Sumbor.

Verdriet vā een Clippe. Enge kanael ende ander ongemacken.

Inwijc van 4. mijlen groot.

Vā schoone diepte ende blacke ondiepte.

Riet struycken ende ander teyckē van Havens.

Een Revier van soet water.

Twee schoone eplanden/ dicht bp den anderen.

vande Hevier af een half mijl vant lant zuyden aen, leyt een lanck Eplant/strecckende gelijck als de Custe/tusschen dit ende t'landt ist schoone modder gront van dzie vadem diepten/waer van d'incomste vant zuydē t'diepste is/ende langhs t'landt heen ist ondiep.

Van Chapoly 18. mijlen de custe voozt aē/ ligghen d'Eplanden van Liampo, alwaer de Poztugesen haren handel plaghen te dzijven: Dese Eplanden wozden ghenaemt Syongicam, eñ t'vaste landt Liampo, twelcke langhs de Seekant heen van een hooch landt is: De Poztugesche schepen en varē daer niet langs by heen/maer tusschen d'eplanden vooz: men heeft int eerste beginsel wepnich ende cleyne Eplanden: maer die ghepasseert wesende/soo heestmen (op de ry van d'eplanden alder uyterste t'Zeewaert gheleghen/) een seer groot Eplandt met veel hooge bergen/ eñ inwijckeling langhs de Seekant heen/ende is daer ronts om vber al schoon, eñ vande zijde vant westen soo heeftet eenen inwijck/int midden van den welcke heeftet een groot ende hooch eplandeken/tusschen twelche eñ t'landt men de Ree heeft/vooz de Monson vande zuydē eñ zuydtweste winden: dese incomste is van vijf vadem diepten/maer is te smal om t'schip te moghen om wenden/daerom moetmen hem wel vast binden/ofte d'anckers vooz eñ achter uyt te dzengē: Van dit eplandt twee mijlen west noozdtwest af/is gelegen een ander groot eplandt met seer hooghe gheberghten/ende vande zijde van 5.5. w. vant selfde Eplandt/ soo heeftet een schoone Haven vooz de Monson vande noozde ende n.o. winden/van welcke zijde het een seer goede lucht eñ versch water heeft: ende t'ander boven ghenaemt Eplandt vooz de Monson vande zuyde winden/is ongesont: Het Canael van tusschen beyden heeft 35. vadem diepten/ maer op de Ree heestmen de dieptent diemen selver begeert: Van dit noozder Eplandt af/tot het landt toe zijn ontrent dzie mijlen/ hebbende sommighe cleyne Eplanden onder weegh liggheñ/ men heeft aen't vaste landt naer't west noozdwesten toe/een cleyn inwijckxken liggē/ ghenaemt Camocon: Van hier af soo looptmen naer de Haven ghelegen aende custe (vijf mijlen voozby't Eplant/) twelcke een Groter is gheheeten Tinay, heeft 4. vadem waters ende incomste van dien/sonder eenige dzoochten ofte andiepten: Dese twee voorsz. Eplanden van Syongicam, (daerinnen plach te handelen) zijn gheleghen op 29½. graden: Sult weten dat dese Eplanden van Liampo comen te streecken tot op 31. graden rupm/ noozden aen/ eñ en zijn niet als d'Eplanden van Canton, wiens Canalen suyver ende schoon zijn/ sonder peyl ers vooz tedozvē vreesen/ dan vā daermen alleenlijck vooz oogheñ siet: Maer tusschen dese eplanden heeftmen op plaetsen Steen clippen ende Riffen onder t'water ligghen/te weten/ vande eplanden van Syongicam vooztaen/ oock mede soo looptmen daer de gat ijden ende stroomen seer geweldich/te weten/een verdendeel waters int vallē/ ende een verdendeel int wassen/waeromme goede opsichte hebben sult op de diuers stroomen/die vande veel Canalen ende vooztochten pzoz deren/ die seer sterck en ghweldich loopen/ so datse een dlewils doen dzijven op de punt eñ hoecken van d'eplanden/ daermē vooztijd begeert te looptē/ daerom die vooz dese eplandē heen wil seylen/ moet pemant by hem hebben die daer kuntschap af heeft: t'Zeewaert van dese eplanden af ist over al schoon.

Loopende upt het eplant vande verwinteringhe/vooz de zuyde winden (te weten/ van de Eerde van't Eplandeken ofte Clippe af/) t'Zeewaert in so moet ghy daer altoos dicht by heen looptē/ ende als heen t'Eplandt begint te streecken naer't oosten/ soo maeckt het een uytstekende punt: alsdenmen by dese punt comt/so heestmen een cleyn leeggh ende lanckwerpich eplandt/ t'welcke int midden eenen cleynen inwijck heeft/wesende binnen in van een gheeloben afgebicte Steen rootse/ hebbende aende oost van dien 20. vadem diepte/ lept verscheyden vant groote eplant ontrent een scheut van een Gotelingh/ dit cleyne Eplant sal u blijven aende noozdtzijde/ ende suit u altoos naert groote eplandt toe houden/ so veel als ghy moecht: want dese voozseyde inwijck creet het water na heen toe/ dat so ghy daer dicht by waert/ souden u daer in halen/ alst my selven gebeurt is/waer vooz ick daer groot perijckel ende moeyten om hadde/ eer ick daer weder upt conste comen.

Van dit Eplandt af een half mijl noozden aen/ begint een ander groot ende hooch eplant/twelcke van daer af oostwaert aē streckt/ makende een Canael van tusschen beyden/ t'Zeewaert in loopende/ welcke Canael van upter Zee af/ tot dit cleyn eplandt toe/ altemael schoon ende suyver is: maer van daer af naer de punt vant ander noozder eplandt/ eñ van beyde dese eplanden naer't westen toe/ (twelcke een groote spatie vāder Zee is/zijnt altemael Riffen ende steenen onder t'water/ strecckende alsoo tot het Canael toe/ (twelcke vant eplandt vande verwinteringhe vooz de noozde winden af loopt) langhs d'eplanden die aende zijde van't Landt ligghen heen/ daerom alsmen vant eplandt vant zuyden af comt naer de Zee toe/so moetmen heer dicht by heen loopen/tot die boven gheseyde punt/ gheleghen aent selfde eplandt.

Vant eplandt vande verwinteringe (vooz de noozde winde) af/loopt een Canael noozdt noozdtoost aen/tusschen d'eplanden vooz/ so dat het d'eplanden scheyt/latende sommighe aende zijde vant lant/ eñ eylijcke t'Zeewaert/ welck Canael heen altemets eens opent/heen selven vertoonende.

Van dit voorsz. eplandt (vande verwinteringe vooz de noozde winde) vijf mijlē vooztaen/te weten/op de selfde strecckinghe/ soo begint een ander groot ende hoosch eplant/ van vijf mijlen lanck/ leggende op de selfde strecckinghe van n.n.o. ende s.s.w. Dit eplandt is seer bewoont van een quaet aerdich Volck. Vande zuyder punt van dit groot eplant af/ een scheut van een Carouwe oostwaert aen/ heestmen een verborgen Clippe ofte Steenplate onder water ligghen/ alwaer eens een Portugees schip op verlozen is/wesende met Peper ende Specerijen geladen/(twelcke van Joden af vooz dese contrepe een goede coopmanschappe is.) De boven verhaelde Riffen eñ steenen/ strecken tot dese Steen plaete toe/ daerom die vooz dit voorseyde Canael ofte diep wil seylen/ sal altoos dicht by d'eplandē (vande west zijde) heen looptē.

Vande punt van dit groot eplant af/ dzie mijlen n.o. aen/heeftmē noch een ander groot ende hooch eplandt/ (ts een van d'eplanden die t'Zeewaert op de ry ligghen) alwaer een Chijnesche Tempel ofte Aertse op staet/ van groote

Vermaen de schuyt een kundich Pilote dient te hebben.

Vermaen u wel dat ghy de eerste diep bin nen comt de voorsz. Eplanden/ want het selve diepte lept de Custe van't eylant aenleyt.

Een cleyne inbaeck daer menigh pretentieuse dreck meer leyt.

Wat steenen ende diepten daer omtrent gelegen van dese Landt/Canal toegaende en staende/ende Plantsoenen/ vooz rooms de het Canael vant eplant der Winteringe.

Hoedanighe dat men eerst op dit coraet ofte t'boven bedachte punt is sullen ghen.

Vermaen u wel voor dese ondiepte/ende dat ghy den Stuyrmanne langer laet/als ghy dit merckt vertoont.

Quaet aerdich Volck.

Verborghen Clippe.

Vermaen vooz Canael te seylen/ sal ghy vande zijden dese steenen daer omtrent gheleghen.

groote ende cierlijcke Edefitie ofte bouwsel/ waerom vande Portugesen ghenaemt wort/ A Ylha da Varella, (dat is het Eylandt van de mercken ofte kentecken) aenmen hier by comt, soo laetmen aende zijde van't landt/ twee ofte drie cleyne eylanden/ ende het groote eylandt vande vijf mijlen/streckt hem van achter dese Eylanden (van te landewaerts) heen/ende t'Zeewaert van dese Eylanden af/ is gheleghen een ander groot Eylandt/strecckende vande Steen plate af/ tot aen't Eylandt vande Varella toe/ tusschen dese twee Eylanden loopt een cleyn Canael ofte doortocht: t'ghantsche Canael/ te weten van dese drie mijlen af/ tot d'incomste ofte doorganck vande Varella toe/ heeft drie vadem diepten met volle Zee/ ende dat vande Varella als oock de mondt vant Canael/ (t'welcke oostwaert aen daer door heen loopt/ naer de Zee toe) is over al diep: Inde incomste van dit Canael van dit Eylandt (te weten/ aende voet vande Varella) heeft het eenen Inwijck met een sandt Bap/twelcke een goede Ree is: Vande zuyder punt van dit Eylandt vande Varella, ofte Chijnschen Tempel af/ t'Zeewaert aen/zijn gheleghen drie Eylandekens/ op een rij dicht by den anderen/ strecckende oost ende west/ welcke Eylandekens van ghelijcken ghenaemt worden vande Varella, by de welcke het Canael verkent wordt. Dit Eylant vande Varella ofte Chijnsche Tempel/lept op de hoochte van 20. graden ruym/ ende is gheleghen acht mijlen vande Eylanden Syongicam, boven verhaelt.

Vande Eylanden Syongicam af, 12. ofte 12. mijlen wooztaen/ soo zijnt altemaal groote ende hooghe Eylanden/ liggende seer dicht by den anderen: maer van daer af tot op 31. graden ruym/ soo begimense minder/ verscheydender/ ende oock cleynder te worden: Aen het eynde van dese Eylanden/ ligghen twee eylanden by den anderen/waer van het Canael, van tusschen beyden een seer goet beschutsel ende Zee heeft/wort genaemt Lepion, zijn gheleghen dicht by een groote Revier/ die van veel Volcks ende Coopluyden bewoont ende ghefrequenteert wordt.

In dese Haven van Lepion hebben de Iaponen dickwijls ghehandelt/en hare vaert ghehadt/ als oock noch: Van het eynde van dese Eylanden af/ tot is de Custe wooztaen van een leegh landt langhs de Zee cant heen/ende van een banckachtighe grondt: want men heeft een mijl van het landt maer anderhalf vadem diepten/wesende de grondt van harde Rotsel steenen: Die van het landt varen daer over heen met ghenaghelde barcken/van bepecte overloopen ofte deckselsl/twee Boeys/ Zeylen van Biet ofte matten/ ende een yser een dregghe met scherpe tanden: Dese Custe strect noozden aen/tot op 34. graden/allwaer gheleghen is een groote Revier die van Nanquijn af comt/ welcke heeft inde mondt ofte Incomste van dien/ een bewoont Eylandt ligghen/ van veel Volcks/ soo te voet als te peerde: Dit Eylandt maeckt dat de Revier twee monden ofte meonsten heeft: Van hier af wooztaen soo strecht het Landt noozdtoost/noozdoost ende oost aen: Comende tot daer het zuydtoost aen strecht/ alwaer dit landt een eynde ofte hoeck heeft/ makende op deser voorghen eenen grooten Inham: Van desen hoeck af wooztaen/ soo strecht de Custe weder nae het noozden toe/ wijckende daer nae inwaerts noozdtwestwaert aen/ aen welcke Custe comen die van Iapon, traffijckeren met het Volck van die contrepe/ diemen noemt Cooray, ende men heeft daer Havens ende beschutsels/ hebben een tuych van smalle ende ondichte stuchen gheweeft werck/ t'welcke die Iaponen aldaer comen verhandelen waer van ic goede/breede/ ende waerachtighe informatie hebbe/ als oock vande Navigatie naer dit Landt toe/ vande Pilooten die't aldaer ondersocht ende bevaren hebben/ als volght.

Van desen hoeck van den Inham van Nanquijn af/ 20. mijlen zuydtoostwaert aen/zijn gheleghen eenighe Eylanden aen het eynde/vande welcke/ te weten/aende oostzijde lept een seer groot ende hooch Eylandt van veel Volcks bewoont/ soo te voet als oock te peerde.

Dese Eylanden worden vande Portugesen gheheeten As Ylhas de Core. ofte d'Eylanden van Core: maer het voorschreven groot Eylandt is ghenaemt Chaulien, heeft vande zijde van het noozdwesten eenen cleynen Inwijck/ hebbende een Eylandeken in de mont ligghen/t'welcke de Haven is: maer heeft weynich diepten/ alhier houdt de Heer van het landt sijn residentie: Van dit Eylandt af 25. mijlen zuydtoost aen/ is gheleghen het Eylandt van Goto, een van d'Eylanden van Iapon, t'welcke lept vanden hoeck vanden Inham van Nanquijn af/ oost ten noozden t'Zeewaert aen/ 60. mijlen weeghs ofte weynich meer.

Dese voorseyde informatie hebbe ick ghecreghen van een Portugees Edelman/ ghenaemt Pero da Cunha, die't altemaal selfs ghesien ende ghepeylt heeft/hebbende by hem alle instrumenten dart toe dienende/ als de ghene die daer wel in ervaren ende erbaren was: want arriveerden ende verstaken in de voorseyde contrepe met een onweer/ teghens haren danck/willende naer Iapon varen/ ende seylden van daer wedet af naer het bovengeseyde Eylandt van Goto toe: Die Eylanden gheleghen van dit Eylandt af naer het landt toe/ hebben tusschen den anderen/ en daer dicht by heen/ over al veel Riffen ende steenen: d'Informatie van den Inwijck ofte Inham van Nanquijn, hebbe ick ghehadt van een ervaren Stuerman/ naturael van het landt van Algaive in Spaengien/ den welcken zijn Schip verloor op de voorsijden die vande Revier van Nanquijn af steken/ hebbende alle desen Inwijck met een Barcke om gheloopende/ende seyden oock dat binnen in wesende/de Son in het op gaen van over't landt heen quam/ ende datter vande Revier van Nanquijn af/ sommighe sandt Platen ende droochten af quamen/ die zijden aen strecksten tot op 32. graden/ ende ter halver weghe vande Golffo van Iapon toe.

Hier mede volcndt de beschrijvinge ende kennisse vande uyterste Navigatie ende vaert der Portugesen langhs het Landt/ de Custe ende Eylanden van het Conincrijck van Chynen, t'gene van die contrepe tot huydens daeghs bekent ende onderkt is.

Dan

Strecckingen der eylandt/ Inwijcken/ Canaelschipē/riffen/ etc. Diepten/ etc. voorts d'exploratie van't landt Iapon gaet tot der Eylant Varella.

Eylant Varella of Chijnsche Tempel lept op 20. graden.

d'Eylanden Lepion hebbe goede cl. mael rijcke Revier daer veel groot handel gedreven wordt.

Banckachtighe Rotsel grondt.

Seylsarme schepen ende scherpe ghereetschap.

Een Revier op 32. graden/ conincklijck van Konincrijck.

Diepte ende Inham.

Eylanden van het Conincrijck van Chynen.

Dat 31. Capittel.

Beschrijvinghe van een voyagie ofte Schipvaert, ghedaen door een Portugesche Stuerman, van Liampo af tot Iapon toe, in een Soma Chinchea, (dat is een Schip van Chinchon) met de verclaringe vande Custen van Bungo, Miaco, Cacay, ende van't Eylandt Toca, alte samen landen van Iapon, met alle de Courten, streckinghen, ende gheleghenheyt van dien.

Inleydinge der volghende beschrijvinghe.

DEn dertichsten Junij des woensdaegs/ wesende den derden dach vande nieuwe Maen/ trocken dagheraet/ ginghen t'zeyl van uyt het Canael vant noordoosten vant Eylandt Syongcam, met eenen z.o. wint/ ende roemde wpten d'Eylanden creghen de wint van upten zuyd zuydoosten/ doe de onse cours oost/ en alternets wat nae't oost ten noorden aen/ teghens den nacht hadden eenen z.z. w. wint/ loopende o. o. ten z. en o. z. o. aen/ hebbende seer groote Tee baren van upten zuyden/ soo dat wp qualyck onsen wegh consten behouden/ hadden de Seylen maer half op/ metten dagheraet liepen ter halver streeck van oost ten zuyden/ ende o. z. o. om dat de wint wat ruymde naert zuydoosten toe/ roemende met vlaghen van reghen en gheweldige opheffende Tee baren/ uyt welcke oorsake de wateren ende stroomen (in dese contrepe) naert noorden toe loopé/ wp maeten onse gissinghe ende reckeninge dan gestelt te hebben/ op dese Coursen van o. ende o. ten n. aen/ 26. mijlen int etmael/ t'welcke was tot des donderdaeghs smiddaeghs/ wesende den eersten Julij/ hadden alsoos groote aenstoot/ ende overval vande Tee baren/ om dattet de Conjunctie vā een spranck vloet was/ hebbé de dē geheelen nacht over veel Weerlichten/ van upten oosten comende/ van op alle de streken vant Compas van noorden tot het zuyden toe.

Wanneer sp der Equinoctiael hoochte ontrent 30. graden bevinden/ etc.

Groote Tee baren/ ende stercke stroomen.

Den eersten Julij des donderdaechs/ te weē/ van des middaechs af tot des nachts toe/ hadden eenen zuydtwesten wint/ loopende o. ende o. ten z. aen/ ende wat naer't o. z. o. toe/ met groote vlaghen van reghen/ sonder eenighe verheffinge van wint/ ende wesende twee uren inder nacht/ so beslaet hem t'weder van alle zijden met een seer grooten plas reghen/ waer mede de wint begonst te stillen/ loopende naer't noorden/ welck siende d'Officieren vande Soma, (dat Chijnsche luyden waren) begonsten seer verturbeert te worden: want de Chynen houden voor gewis in dese Maen vande maent Julius/ tot datse 12. dagen out is/ (te weten/ aende Custe van gheel China) daer een groot onweer naer te volghen/ ende is naer mijn gissinghe tot den dagh van sint Jacob toe/ dat men daer alsoos is verwachtende stormē en onweder: want it daer op de voorsz. daghen twee groote stormen ghepasseert hebbe. Herrende weder op onse materie vande noorde winde/ welcke allenckens begonst te vermeerderen/ hebbent terstont ghewent op den boech van't westen weder naer d'Eylanden toe/ ende mochten geloopen hebben vanden middach af/ tot deser tijt ontrent 10. mijlen weeghs/ in waeghen dat wp (naer onse relieninghe) van't landt van China af/ waren ontrent 36. mijlen/ deden aldus onse cours van west en west ten noorden aen/ crijghende daer naer een betrocken ofte besloten lucht/ met wepnich wints/ soo dat wp sonderlingh met voorsz. ginghē. Des vrydaeghs begonst de noordert wint wat meer te waeyen/ loopende noch also op de selfde streec tot des middaeghs toe/ hebbende op dese cours van west acnghesepelt/ ontrent ses mijlen weeghs.

Des vrydaeghs van des middaeghs af tooztaen/ liepen met de selfde noordē wint alle desen avont ende nacht tot des saterdaeghs smorgheus/ doen creghen wp eenen noordoosten/ ende daer naer oosten wint/ ende liepen noch also west aen/ tot des middaeghs toe/ so dat wp gisten ghesepelt te hebben 18. mijlen weeghs/ ghewende t'schip sijnen wegh op west en w. ten n. aen/ hadden in alle desen tijt nopt Son noch Sterren/ om de hoochte te moghen nemen.

Des saterdaeghs twee ofte drie uren nae den middach/ so liep de wint weer naer't zuyden/ beginnende t'weder wat op te claren/ liepen noch also een sontlooper langh/ en siende dattet weer een schijnsel gaf van bestandicheyt/ wenden ons weder (inden naem Godts) op den boegh naer Iapon toe/ wesende alsdoe naer mijn gissinghe van de Custe van China af/ ontrent 12. mijlē: deden aldus onsen cours dien avont ende naer volgenden nacht/ te weten/ oost ende oost ten zuyden aen/ met eenen flappen wint ende stille Tee.

Des anderen daeghs des sondaeghs smiddaeghs/ nam de hoochte vande Son/ op 30. graden min ¼. ende waren gheskeyden van de hooghte van 29. graden ende z. reckenende voor d'etmalen 13. mijlen/ so dat ick my giste te wesen vant landt van China af 25. mijlen.

Des sondaeghs naer den middach deden onsen cours op de selfde streeck/ van oost ende oost ten zuyden aen/ alle dien avont ende aenvolgende nacht/ tot des anderē daeghs smiddaeghs met eenen flappen wint ēn sterckt water/ en hadden geen Son om de hoochte te nemen/ maeckten mijn relieninghe van 18. mijlen op't etmael/ te weten/ ter halver streer vā oost/ ēn oost ten noorden aen/ wesende de wint scherp zuyden.

Des maendaeghs van des smiddaeghs voortaen/ hadden noch al eenen zuyden flappen wint/ ghedurende alsoo dien avont ende nacht door/ ende tegens den dagheraet des dinsdaeghs/ soo ruymden de wint wat tot des middaeghs toe/ dat ick de hoochte vande Son nam/ en vont my op 29½. graden/ doende onsen cours oost ende oost ten zuyden aen 22. mijlen weeghs/

Wanneer sp 29. vyfe vierendeel graden bevonden.

Des dinsdaeghs vandē middach voortaen/ wesende op de voorsyde hoochte/ hebbe bevolen oost aen te gaen/ (hebbende den selfden winde/ doch wat stilder) allen dien nacht tot des woensdaeghs middaeghs toe/ doen begonsten wp te sien dzijven inde Tee/ van dat Tee schijnen ofte Sas-been/ hebbēde 15. mijlen ghesepelt/ moeckten mijn gissinghe noch te wesen vant Eylandt Tanaxuma 30. mijlen/ en hadden noch Son noch Sterren om de hoochte te nemen.

Gissinghe naer t'Eylāt Tanaxuma.

Van des woensdaeghs middaeghs voortaen/ so begonst de wint wat op te koelen vant upten z.z. w. ēn om dat ick onderrecht was/ dat de stroomen ēn wateren (in dese contrepe) naer't Eylandt van Lequeo toe loopen/ ende siende ooch op etlijcke plaetsen ghelachtich schijnen op't water dzijvē/ (twelcke in schijnsel hem vertoont als ruipe Lemoenē) so hebbe terstont bevolen dzaghē te houdē/ en oost noordt oost

Remarcken/ daer by ghekent wordt dat de stroomen na't zuyden loopen.

noordtoost aen te gaen/ tegens den avont saghen veel repetienen van lant/te weten/ Kiersstrijpelen/ Vghsen/ ende ander soodanich dijf tuych/ den nacht aenromende/ hebbe bevolen oost ende oost ten noordē aen te loopen/ d'eerste wacht gedaen wesende/ so heeft de Chijnse Piloot in sijn quartier veel weeghs beteert de cours aen ghegaen: want liet het oost aen loopen tot den dagheraet toe: Doen beual ick weder oost ten noordē aen te seplen/ (gedurende noch den selfden koelen windt) tot den donderdaeghs ten 10. uren toe/ doen begonsten wp te sien (al hoewel dat het eenen donckeren ende beslaten Lucht was) een lant dat seer benevelt/ eñ met dijs ofte dampe bedeckt was/ liggende zuydtoost van ons/ ende waren daer ontrēt dzie mijlen vā af/ t'selfde lant hadde langhs wp hem heen ligghen twee Eylandekēs/ dēē onsen cours op de selfde streec aen/ tot dat wp quamen te sien bp't selfde eerste lant/ te weten/ oostwaerder aen/ een ander groot/ hooch/ ende lanck streckent lant/ ende saghen noch aen't ende vant voorseyde hooch landt/ oostelijcker aen/ twee ander Eylanden ligghen/ waer van t'een seer groot was/ strectende noordoost ende zuydwest/ ende t'ander daer dicht bp strecten noordē ende zuydē/ t'welcke d'cleynste was/ wesende vā veel hoecken: Aende noordtzijde van dit cleyne Eylāt/ te weten/ ontrent een mijl weeghs daer van af/ heeftmē vijf cleyne Eylandekens ofte strē Clippen op een rp ligghen: Dan't eerste lant ofte Eylandt dat wp saghen/ (t'welcke is het laetste Eylandt van diemen noemt As Sere Vrouas, dat is die seven ghesusters/ ghelegen aende zijde van't noordtoosten/ tot het voorsz. cleyn Eylandt vande veel hoecken toe/ macht wesen ontrent ses mijlen oostwaert aen/ als wp met het voorseyde eerste Eylandt vande Steen clippen over een quamen/ so machtet wesen indē tijt ontrent vijf uren nae den middagh/ hebbende gheloopen naer onse gissinge tot dat wp't landt int gesicht cregen ontrent 24. mijlen: Des donderdaeghs voorsz. hebbe des morgheus de hoochte vande noordelijcste ghenomen op 30½. graden.

Comende op 2. mijlen naer bp't Eylandt/ (dat wp eerst saghen) vande Eylandekens ofte Steen clippen/ liepen noordtoost eñ noordtoost een oosten aen/ als wp met dit Eylandt over een waren/ soo dat het zuyden van ons bleef/ daer ontrent dzie mijlen af wesende/ saghen aende noordtzijde van dit Eylandt af/ een ander groot/ hooch/ ende lanckwerpicht Eylandt van veel ghebooraten/ twelcke ghenaemt is/ als wp daer naer quamen/ te weten Yeoo, strekt oost ende west/ waren daer ontrent dzie mijlen van af: maer en consteer door die groote douckerheyt van't weer ende mist niet gesien: daer wat dichter bp comende/ saghen noch een ander Eylandt/ gheleghen dicht bp de wester hoeck vant voorseyde Eylandt af/ wesende veel cleynder als't ander/ ende om dat wp ons vonden bp de voorseyde wester hoeck/ (te weten/ van tusschen beyden) waren gantsch gheresolveert te loopen door't Canael/ dat hem vertoonden van tusschen dese twee Eylanden heen: maer om dies wille dat ter niemant int Schip was/ die daer eenighe kuntschap van hadde/ vreesende voor eenige Clippen ofte onbiepten/ en dorstent niet bestāē/ wenden wee op den boeck van't oosten/ om t'hooghe Eylandt om te loopen bp de windt heen/ nemoedende al wat wp mochten met eenen zuyden wint/ hebbende groote Zee baren die ons nae't landt toe setten/ beden aldus onse distantie te 03.0. aen/ hadden ontrent noch twee mijlen om bp't Eylandt om te loopen: maer den nacht overviel ons met een groote duysternisse/ soo dat wp gantsch gheen landt en mochten onderscheyden/ hoewel dat wp daer dicht bp waren/ ende om ons daer van te waerschen/ liepen op de selfde streeck aen/ tot ontrent over een ure naer den middernacht/ alsdoen soo claerdent weder (met de Maen) op: maer en costen noch evenwel t'Eylandt niet sien/ liepen terstont daer naer n.aen/ met wepnich seplen op/ naer't Eylandt van Tanaxuma toe/ dat naer mijn gissinghe recht voor ons upt moste liggen/ hier mede brachten wp de rest vande nacht over/ tot dat den dagheraet aen quam/ waer mede wp quamē te sien t'Eylandt van Tanaxuma, dat recht voor ons upt lach/ daer ontrent twee mijlē vā af wesende/ was seer benevelt/ liepen daer also n.op aē/ om dat aende west zijde voorbp te passeren: maer en costen't niet bp kreghen/ om dat de wint z. w. was/ ende wp aende z. hoeck van't selfde Eylandt waren/ daer aen de oost zijde langhs heen loopende/ te weten/ een half mijl daer van af: Dit Eylant strecht n. ende z. wesende lanckwerpich/ eñ van een leegh lant: hebbende witte sant stranden/ met een seer groene Landouwe van Palepē/ heeft veel Pijnboomen: maer staen verscheyden/ ende seer dicht van den anderen/ mach wesen van ontrent 7. ofte 8. mijlen lanck/ hebbende te middewaeghs/ te weten/ vande oostzijde dicht bp't Landt/ een Eylandeken ofte Steenclippe ligghen/ t'welcke heen van verre vertoont/ gheluck als een seplende Fuste: Dit Eylandt is gheleghen op 30½. graden/ te weten/ recht int midden/ t'is daer langs heen over al schoon.

Van dit Eylandt Tanaxuma af n. aen/ saghen wp een seer groot eñ hooch landt/ strekende o. ende w. ontrent 10. mijlen weeghs/ maekende int schijnsel aende selfde Custe (te weten/ n. o. ende n. o. ten n. van Tanaxuma af) een open/ t'welcke is de mont vanden inwijck van Xabuxij genaemt: Wesen inwijck heeft tot een kentreken/ als dat het lant van de o. zijde van dien/ loopt al dalende af/ tot dē hoeck ofte punt van den inwijck toe/ wesende van een blacke Landouwe/ ende vande west zijde/ soo is het lant soo hooch/ alst eerste dat wp saghen n. ende z. met Tanaxuma ligghen: Dese voorseyde Custe mach liggen verscheyden van't Eylandt Tanaxuma, inde dwers wegh ontrent seven ofte acht mijlen.

Vande noorder hoeck van dit Eylant af/ bedeen wp onse distantie naer de voorseyde inwijck toe/ ende comende ter halver weghen/ liep ons de wint naer't w. z. w. waer door wp mosten bp liggen/ ende was een stil weer/ so dat ons het water (t'welcke met het ghetij vande vloet naer't o. toe liep) seer af dreef/ dat wp qualijck de Haven costen crijghen: maer d'ebbe die daer nae seer sterck in liep/ dede dat wp de Haven creghen met de schemelin ghevanden avont ende sichte Maen/ wp quamen in eenen seer grooten Inham/ inde welcke is gheleghen de voorseyde Inwijck/ te weten/ aende n. zijde/ ende heeft binnen in aende west zijde een Eylandeken vol ghebooraten/ liggende ontrent een scheut van een Bus van't landt af: Van dit Eylandeken af oostwaert aen/ so heeft't landt eenen hooghen Heuvel/ eñ aende zuyde

Hoe dē schrijver eñ strecken/ gen volgens ghehouden werden.

Weder sp't ghesicht van't lant eñ van twee Eylan dekens creegē.

Gesichte vā meer ander Eylanden.

Vijf Eylandekens of Clippē op een rye

t'Eerste eylant dat sp saghen/ was t'laetste Eylant van de seven Susters.

Wanneer sp de hoochte der n. ster op 30. een halven graden hadden.

t'Ghesichte vant Eylant Yeoo.

Waer sp noch een ander eylant saghen.

Waer sp dese twee Eylanden heen: waren/ etc. doen't Canael niet konden door sien.

Waer sp't Eylandt Tanaxuma af n. aen saghen.

Inwijck Xabuxij/ waer dat sp dē ingaen.

Inham.

Eylandeken.

Heuvel.

zuydt zijde van den voorseyden heuvel/is gelegen een groot opē/ t'welcke heeft aen d'ander zijde een punt van leegh landt ende witte sandt stranden met geboomten. Alhier heeft men dit haven ghenaemt Manaco, t'welcke een Revier is/ wat beter als dit van Batecola gheleghen aende Custe van Malabar. Aende noordt zijde van desen heuvel af ontrent een cleyne mijl/soo herstmen een ander open/ commende in een landt dat wat leeger is als den heuvel/met sommighe geboomten. Dit open heeft recht in't midden een Eylandeken liggen/ binnen t'welcke is de plaetse van Xibuxij. Dit Xibuxij is een groot bewoont dierpt van veel volcks/ ende is een Revier van soet ofte versch water/maer is ondiep: want men moet daer met een spitsch vlaet in loopen.

Van Xibuxij voort aen/ so street den inwijck west aen/ altemael van een leegh landt dan sant strandē/ontrent 2. mijlen weeghs. Van daer keert het wedet nae't zuyē toe/ tot datse comt te stupten aen een hooch gheberchte/ t'welcke is het ghene datmen siet/ commende van't Eylandt Tanaxuma af aende voet van dit gheberchte lept een cleyne Revier van ondiepē gront. Van dese Revier af/so loopt het landt weder oost aen/ tot de mont van daer men in comt/ welcke mach hebben een half mijl inde breede. De gront van alle desen inwijck ende inconste/ is sant ende van quade ancker gronde/ alle dit voorsz. hooghe landt wort ghenaemt Quimonsiquy.

Van desen Inwijck van Xibuxij af 7. mijlen o.n.o. voort aen/ is ghelegen den Inwijck van Tanora, t'welck een vande beste Havens van Iapon is/ men loopt de Custe oost ende oost ten noorden aen. Ter halver weghen van Xibuxij af nae Tanora toe/ sal herstmen eenen cleynen Inwijck ofte Bay/ welcke uit eerste gesichte een goet beschutsel schijnt te hebben/ maer als men daer met over een comt/ so siet men terstont hoe't daer gheleghen is/ te weten/ heeft veel steen clippē ende Rudtsen/ ēn loopt wepnich te lādewaerts in: Stelle alhier dese verclaringhe van desen Inwijck/ op datter hem niemant met en bedrieghe/ die nae Tanora begheert te wesen/ ghelijck als wy gedaen sonden hebben.

Voor by desen cleynen Inwijck wesende/ sult terstont comen te sien dat het landt een eynde ofte hoeck van hooch landt maert/van welcken hoeck voort aen/soo wijckt de Custe binnewaerts aen/al waer ghy eenē sant strāt sult sien/ hebbende daer langhs by heen (twee Eylandekens vol gheboomten liggen. Aen't eynde van dese Eylandekens sult ghy noch andere cleynder Eylandekens sien/(die vant landt af t'Zeewaert in steken) met noch ander groote steenen ende Rudtsen. Binnen dese Eylandekens ēn steenen/is gheleghen de Haven van Tanora, om in dese Haven te comen/ so moet men loopen na de punt ende het eynde van dese Eylandekens ende steenen (die t'Zeewaert uyt steken) toe/ daer by wesende/ so sal ut Zeewaert daer van af nae het noordē oosten een steen clippe blijven/ met een Eylandt/sonder eenighe gheboomte ofte wildernisse/van een stepl afghebickt landt/strekkende noordē ende zuyen: Tusschen dit Eylant ende het landt/ soo maeckter eenen grooten Inwijck/alwaer men het setten mach: want heefter recht deghens over 25. vadem diepte/ maer de verste Haven en is alhier niet/ dan als ghy de punt ende het eynde vande voorsz. Eylandekens ende steenē (die t'Zeewaert uytsteken) om zijt/ soo sult ghy als van terstont daer langhs by heen nae't landt van binnen toe loopen/ t'welck men wijt sonder schroomen mach doen: want isser schoon ende stijver/boende uwen coers west aen/so sal u een punt landts comen te blijven aende rechter handt. Voor by dese punt wesende/ sult daer diepe by heen loopen/ schouwende het landt vande west zijde: Alhier wesende/ soo sijnen binnen inde Haven/ t'welcke eenen langhen Inwijck ofte Bay is/streckende noordē aen nae binnen toe/ sult het ancker te midwegen van dien/op 4. vadem diepten/ soo blijft ghy besloten met eenen ronden booch/ het is daer altemael van modder gront.

Beghendende vā Tanora af na Fyunga toe/ so looptmē de Custe noordē aen/ tot een punt landts toe/ ghelegen van Tanora af ontrent 5. mijlen. Tusschen dese punt landts ēn Tanora, zijn gheleghen twee Havens/ de eene geheeten Gico, niet verre van Tanora, ēn d'ander wat voorder aen/ (voorby sommige Eylandekens ēn steenclippen) genaemt Vrobra. Dese twee Havēs zijn onbeschut voor d'ooste winden/die veel aen dese Custe wayen. Vāde voorsz. punt landts af tot Fiunga toe/ mach wesen noch ander vijf mijlen weeghs: waer van de Custe ēn t'landt inwaerts aē wijt/ gheljck eenen Inhaim/ commende wat voorder aen weder noorden upt. Dese Inhaim is van een leegh landt (te weten/langhs de Zeestrant heen) met sant stranden/ēn een mijl voor by de voorsz. punt lants/so heeft de Custe een open ligghen/aen de zuydtzijde van dit open/ so staet daer eenen grooten rondē boom dichte aende Zeestrant: Alhier heeft men een goede haven/welcke ghenaemt wort Vrdo, ēn wat voorder aen/so lept een ander haven gheheeten Tocanofuchy, welck landt hooghet is/ als van d'ander Haven/ heeft aende zuydt zijde sommige hooghe ēn groote boomen/ en aende noordt zijde een leegh landt/ het welcke van verre/ ende van buyten af hem vertoont gheljck als Eylandekens met gheboomten: Dese Haven en is niet goet om in te loopen. Een mijl weeghs voor by dese Haven voortaen/ heeftmen een ander Haven/ ghenaemt Myme, t'welcke een goede Haven is om met cleyne schepen in te loopen/ ende heeft twee inconsten diemen terstont van buyten aen siet/ende onderscheyden van/ hebbende in't midden een vlack Eylandt vol gheboomten: Dese gheboomten maken twee openen/ ende men siet boven over t'Eylandt heen/te landewaerts in/(t'welcke hooger ende blachter is/) eenen grooten boom staen/t'lant vande zuydt zijde heeft een hoochte met een dal.

Van dese Haven af derdehalf mijl voortaen/ lept een ander cleyne Revier ghenaemt Tomxijma: Voorby dese Revier anderhalf mijl weeghs/volgende het lerghe landt/ ende dan begint het wieder hooch te zijn: Van hier af twee mijlen voortaen/ so maeckt het landt een punt ofte hoeck van hooch landt/ ende schijnt van verre te wesen den hoeck ghenaemt Cabo de Ramos, ghelegen aende Custe van Indien by Goa.

Desen hoeck om loopende/ heeftmen daer dicht by een Revier/ (te weten/noordē aen) ghenaemt Camyco, welcke heeft twee vadem diepten inde Haven: Dit is het uytterste landt van het Coninckrijck van Fyunga. Vande boven ghementioneerde punt landts

De Haven Manaco ende andere daer by.

Gheleghenheyt van Xibuxij ende zijn Revier.

Inwoninghe van Xibuxij beschreven.

Vruchtbaerheyt ende hooge groeyinghen.

Gheleghenheyt/ ende de afwesinghen van dese haven.

Manquade ancker gront/ ende hoe het hooge lande Quimonsiquy gheleghen is.

Beschrijvinge van den Inwijck Xibuxij tot den ancker Canoga.

Cleyne Inwijck vol steen clippen ende Rudtsen.

Hoeck van hooch landt/ vanse strant/ ende Eylanden.

Steen clippe.

Inwoninghe in desen Inwijck ende hoe de ancker plaetse is/ ende wanneer de winden ghaen wayen.

Punt lants.

Wanneer men inde Haven wijnde de ge legentheden daer van.

Beschrijvinghe ende ontvanginghe van Tanora voor Fyunga.

Voor by een punt dat men Gico ofte Vrobra.

Gheleghenheyt ende ontfanginghe van Inhaim.

Gheleghenheyt der haven Vrdo ende Tocanofuchy.

Gheleghenheyt der haven Myme/ ende de steecklippē voorsegh.

Revier Tomxijma.

Punt ofte hoeck hooch landt.

Gheleghenheyt der Revier Camyco.

Ghestaechte des boecks van Camuco ende diers ommeganck.

(gelegen vijf mijlen van Tanora af) tot desen hoeck van Camyco toe/soo heeft het landt de manier van eenen Inham/makende t'water alhier eenen dwerschē stroom: want langhs t'landt heen/soo loopt het water altoos nae't zuyden toe: Men loopt desen hoeck met de voorseyde punt landts noordē ende zuydē/ende noordē ten oosten/en zuydē ten westen/ende zijn ontrent acht mijlen van d'een tot d'ander/ over alle desen Inham machment setten langhs t'landt heen op 12. ende 15. baden diepten/schoone sandt grondt.

stroom afligh zuydē.

schoone diepte ende sandigen gront.

Streckinghe v.d. Cabo C. prigo tot de haven van Saquay.

Van desen hoeck/ghenaemt C. de Camyco af voort aen/soo loopt men de Custe n. n. w. aen/alsmen met desen hoeck over een is/ soo salmen terstont comen te sien/ int noordoost/ende noordoost ten oosten/ het landt van Toca, t'welck een Eylandt is/ mach hebben ontrent 40. mijlen inde lenghte/ende streckt oost ende west/ en oost ten noordē/ ende west ten zuydē/heeft aende noordt zijde met het landt van Iapon een Straet ofte doorgaende enghte/ welcke streckt tot die Haven van Saquay, en t'landt van Miaco toe/ende vande zijde van't Eylant/te werē/daer langhs by heen/heeftet veel cleyne Eylanden: De Navigatie diemen doet door dese Straet nae de Haven van Saquay ofte Sacay toe/ ts altemael langhs de Custe ende het landt van Iapon heen/ welcke veel ende goede Havē heeft/aen't eynde van dese straet hebben beyde dese landen elck een uytstekende punt lants/ zijnde van d'eene tot d'ander ontrent een mijl weeghs: Op de punt van het landt Toca is het banckachtighe gront/ ende alle het volck van dit landt (te weten/ vande noordt zijdē) en is gants niet te vertrouwen. Van gelijcken so machmen loopen vande zuydt zijde van dit Eylant Toca, nae het landt van Myaco toe/alwaer langhs een goede Navigatie is/ende heeftet seer goede Havens: D'eerste Haven van dien/is gheleghen aende eerste punt landts/ vande west zijde van't Eylandt/ de welcke dicht by hem eenighe Eylanden ende Clippen heeft liggen: Dese Haven is ghenaemt Focora, heeft een goet beschutsel voor alle winden: maer niet voor de Hoobers: want hebbē daer veel Fusten daer sy met loopen rooven ende stelen/ t'ooste eynde van dit Eylandt Toca, met het landt van Iapon gheleghen daer teghens over maeckt een ander Straet ofte doorgangh (gelijck als die vande west zijde) daermen na de Haven ende Stadt van Sacay toe loopt. Te middewegen vande voorseyde oost zijde van Toca, leyt een Haven ghenaemt Ava, welcke bewoont is van een seer fozts ende stoutherticht volck van oozloghe/ alhier soo omtrent haer een groote Armeye van toegherustē oozlooghs schepen ende Fusten/daer sy met loopen rooven ende stelē de gheheele Custe langs. De schepen ende Fustē die hier door begeerē te varen/ verepsschen alhier byy passen/waer niede byzelijcken sonder eenighe hinder moghen passeren. Vande voorseyde oost zijde/so streckt het landt van Iapon seer zuydtwaerts aen/ makende eenen hoeck ofte eynde/ ghenaemt Cumano, ende de Custe die tot daer toe streckt/is ghheeten Bandol. heeft eenighe Havēs die van seer rijck ende machtich volck bewoōt worden/maer en zijn niet seker noch byy. De Haven van Sacay is gheleghen van den hoeck ofte het eynde van het Eylandt Toca af noordt oost aen/ontrent neghen ofte thien mijlen weeghs. Dese Haven van Sacay is met de weste winden onbeschut/ (die daer veel tijdts waepen/) ende heeft een ondiepe sandt grondt/ door welcke oorsake men die Schepen (die alhaer met gort gheladen zijn/) terstont met aller haestichept loost/ ende het volck spruyt op't landt/ latende de Schepen vast ghebonden/ ofte halense by wylen op't landt.

Straet tusschē Iapon ende Saquay en t'landt van Miaco.

De haven Sacay ligt langhs de custe van Iapon.

Waerschaeuwinghe v. gront/ en bal een hele die men te bevaren schijt.

Comen van Toca nae Miaco ende vande haven daer omtrent.

De haven Focora vol voorspeels.

Een Straet nae de stadt Sacay.

Gheleghenheyt van Havens Ava.

Natuyre van Oozlooghsche Vooll schepē.

Streckinghe des landts Iapon tot de hoeck Cumano.

Havens van rijck volck.

Gheleghenheyt van Havens Sacay.

Vande voorseyden hoeck O Cabo de Camuco af vijf mijlen voortaen tot een punt landts toe/so loopt men de custe noord noordwest aen/ ende men heeft onderweghen vier ofte vijf Eylanden ende Clippen langhs de Custe heen ligghen/ ende rechte teghens het voorseyde punt over/zijn gheleghen twee andere Eylanden/ dicht by't landt/ hebbende van ruschen beyden een smal Canael/ ende heeft daer dichte by/ soo een het noordē als aen het zuyden veel Eylandekens ende Clippen (onder groote ende cleyne) liggheu. Dese twee Eylanden met de Eylandekens ende Clippen ligghen oost ende west/ met den hoec ende het eynde van Toca, op de hoochte van 33. graden. Alle dese custe is van een hoogh landt/met die Eylanden daer langhs by heen ligghende/ ende heeft daer 60. 70. vadē diepten/dicht by't landt. Van hier af voort aen/ soo begint de Straet ofte doorgaende enghte / van ruschen het Eylandt van Toca, ende het landt van Bungo, ende soo het u noodich waer oy dese contreye te ouckeren/ so ghemarckt het landt van Toca, alwaer ghy een modder gront suit vinden. Als ghy den voorseyden hoeck vande twee Eylanden een zijt / soo begint het landt westwaert aen in te wijcken/ altemael van een hoogh landt/ hebbende binnen in dicht aende zijdt zijde een cleyn Eylandeken: Suit u van desen Inwijc waehten/ey datter u de stroomen niet in en trecken. Desen Inwijck voor by zijnde/ suit rechte voor u upt (te weten/ te middewe ghen van't Canael vande Straet) comen te sien een cleyn rondt Eylandeken / het welcke u sal blijven aende zijde van het oosten/ ende langhs de Custe heen vijf mijlen voortaen/sult ghy een ander Eylandt sien / dicht by't landt liggheu/ t'welck t'Zeewaert van hem af streckt/veel steenē Clippen ende Ruden. Voorby dit Eylandt noordtoost een anderhalf mijl weeghs / zijn gheleghen twee ander Eylanden by den anderen.

Voorby dese twee Eylanden noch anderhalf mijl voort aen / leyt een ander lanck Eylandt van een black cleyn ofte velt boven op / strecheude noordtwest ende zuydtoost/wesende het zuydtooster eynde van dien het allerhoochste. Binnen dese Eylandē nae het westen toe leyt den Inwijck van Vsquy, alwaer den Conincki van Bungo sijn residentie houdt/die daer in begheert te wesen/sal nae het eerste Eylant toe loopen/ u altoos waerschende vande voorseyde Eylanden/ ende die Eylandekens ende steen Clippen daer by gheleghen / doende uwen cours tusschen dit ende die andere twee Eylanden/ (die voorder aen liggheu) binnen door. Dit Eylandt met de Eylandekens en steen clippen voor by wesende/ nae binnen toe / soo suit ghy comen te sien in't westen / te weten / binnen in den Inwijck/een groot rent ende hooch Eylandeken vol ghehoomten/ op het welcke ghy suit aen loopen/altoos meer ghenaekende die twee Eylanden / dan het Eylandt vande Steen clippen: want by't Eylandt vāde steen

Clippen

Clippen heen/ hoeftmen 70. vadem diepten/ ende binnen de twee Eplandē westwaert af/ sult ghy 25. vadē vinden/ modder grōt/ doēde also wijen coers op't voorseyde Eplandeken (dat inden Jawijck lept) aen/ houdende de noordt zijde: want ts daer oock al schoon. Met dit Eplandeken oock een zijnde/ sult 20. vadem diepten vinden/ al waer ghy't sult setten/ op daernen u van daer af de Haven mach wijsē/ welcke twee zijn/ te weten/ d'eene gheleghen (een cleyne mijl van dit Eplandeken af nae't z.w. toe) by een punt lants/ daer sesō oft seven boomen (verschepden vanden anderen) op staen/ niet een weynich wilderuijsse: Sult op dese punt lants aen loopen/ den welcken binnen in eenen cleynen Jawijck ofte Bay heeft/ hebbēde aen't eynde van dien/ een Riffe van steen t'Nerwaert daer vā af uytstekende/ binnen den welcken is gheleghen den voorsz. cleynen Jawijck/ wele heeft een seer goet beschutsel en dzie vadē diepte/ goede eñ schoone gront/ alwaer ghy sult anckeren: maer en is niet voor groote schepen: D'ander Haven is nae't n.w. toe/ te weten/ aen d'ander zijde van den Jawijck/ binnen sommige Eplandekens eñ steenen in/ is een groote Bay/ die te landewaerts in loopt/ maliende eenen bocht met seer goet beschutsel. Dese Haven is voor groote schepen.

Van desen Jawijck van Vsquy af/ wat voordet noorden aen/ is gheleghen een ander grooter Jawijc/ welck loopt west noordwest inne waerts aen/ t'Landt ende den hoec van tusschen dese twee inwijcken/ mach wesen van d'eene Tee tot d'ander/ ontrent een schenut van een Goetelingh bzeet in't omloopen/ ende een half mijl van't eynde vande pūt af nae't westen toe/ te weten/ aende zuyd zijde/ lept een cleyn eplant dicht by't landt/ tusschē t'welcke ende het landt loopt een Canael van 12. vadem diepten/ met schoone grondt van grof sandt/ alwaer ich aent ancker gheleghen hebbe. Recht tegens over dit Eplandt (te weten/ aen't landt vant noordtwesten) ontrent een schenut van een Goetelingh daer van af lept eenen cleynen Jawijc/ met een bewoont vleck/ ghenaemt Sanganaxeque, alwaer Don Francisco Maschacenhas met sijn Schip gheleghen heeft met de Monson. Dese Haven is niet eenen noordtwestē wint onbeschut. Van desen Jawijck af ontrent een half mijl noordt aen/ soo begintmen een leegh landt te crijgen/ hebbende langhs de Zee rant hem over al sandt stranden ende ghehoomten. By alle dese Custe ende het langhe landt langhs/ ist over al benachtighe gront/ waerom u daer van sult wachten/ een goede halve mijl/ daer van af loopende/ te middewegheu van dit leeghe landt/ heeftmen twee Monden ofte Incomstē vande Revieren ligge/ die seer ondiep zijn/ waerom men daer in ghemderlijp wijs en mach in loopen. Aen't eynde van dit leeghe landt heeftmen een Revier van versch water/ van 12. spannen waters inde Haven/ te weten met een spruckvloet/ ende binnen inde Revier blijven de Schepen met leegh water op droogh/ zijnde sandt gront: Dicht by de Zee ofte incomste van dese Revier lept een bewoont vleck/ ghenaemt Aquina fama, ende de Revier een half mijl inne waerts aen/ is gheleghen de grootste ende gheweldichste Stadt van het gheheele Coninckrijck van Bungo, alwaer de voorleden Coninghen pleghen haer Hof te houden/ daer mede alle de Cooplupden van dese omliggheude contreye (die seer rijck ende seer treffelijck zijn) haer residentie hebben.

Van dese Revier af/ te weten/ aen d'ander zijde van desen Jawijck/ is gheleghen een seer goede Haven/ met beschutsel voor alle winden/ is een cleyne Bay/ waer de punten ofte hoecken van dien/ streken voor den anderen/ waerom de selfde een goet beschutsel maken voor de zupe winden. D'incomste van dese Haven is schoon/ en hebt anders niet te doen/ dan te loopen te middewegheu heen nae binnen toe/ alwaer men heeft van vijfthalf tot vijf vadem diepten: Men heefter een groot voordeel: want comt daer voor wint in/ te weten/ met de Monson ofte conjunctie vande zupe winden/ ende loopter weder voor wint upt/ metde Monson vande noordte winden. Om dit te deghe te verstaen/ soo is te weten datmen alle dese contreye (also oock van gheheel Chyna, Malacca, Iodea, ende alle de omliggheude Oziental sche plaetsen) bevaert/ met de conjunctie vande winden/ die daer eenelijcke Maenden over comen hoerh waepen/ als nu upten noordē/ alsdan upt den zupden/ en dat op sekere tijden ende daghen van't jaer/ sonder dat men daer eenighe faliteit aen herst/ welcke conjunctie ghemeynt worden (also op een ander gheroert is) Monsoñ/ te weten/ Monson vande zupe winden/ dat is als de winden hun upt den zupden reghineren/ ende de Monson vande noordte winden/ hun ghelijckē/ waer mede men in gantsch Indien ende Oziente sijn reckeninge maett/ om van d'een plaets op d'ander te varen/ ende door dien datter verscheyden in dese beschrijvinge mentie ghemaeckt wordt van sommighe Havens/ Inwijcken/ Revieren/ Bayen/ ende Eylanden/ daermen goet beschutsel eñ verwinteringhe heeft voor de Monsoen van de noordte ofte zupde winden/ te weten/ den tijt dat de selfde contineren/ is daerom gesept/ (soo sy pernant contrarie ende tegens waren/ nae dat hem sijnen wegh soude mogen strecken) om gheabberteert te wesen/ welcke Havens dat goet zijn/ om sodanighen tijt te verbeyden en te verwinteren/ (want men noemt in Oziente winter/ als men contrarie wint heeft/ datmen sijn repse niet en can volbrenghen/ en noodwendich moet wachten nae de wint ende het weder/ dat is/ de Monson/ die een met eñ favorabel is/ eñ waer datmen een goet beschutsel heeft/ om te verbeyde de Mōson die hem soude moghen dienen/ alsdan sijn repse weder te volbrenghen/ waerom my goet ghedocht heeft alhier dese verclaringhe te doen/ om datmen te beter soude verstaē de meeninghe vande Portugesche ende Indiāsche Piloten/ die dese coursen ende Nabiggtien eerst aenghetepckent/ ghenoteert ende selfs bevaren hebben/ ghebruyckende daer om alhier de selfde maniere ende reckeninghe van die contreyen/ sonder eenighe veranderinghe met het selfde woort van Monson/ niet teghenstaende dat wy op ander plaetsen hier voren by wijlen oock mentie af ghemaeckt hebben.

Keerende weder op onse voorseyde materie/ soo is te weten/ dat dese voorsz. Haven ofte Bay genoēt wort Fingy, maer en is niet seker noch wy hāde Roovers/ eñ die vō. Hāde

voorsz. Revier tot dese Haven/ heeftmen ontrent 3. mijlen in de diverg wegh. Den heeft op de Ree van de Revier 10. vadem diepten/ te weten/ dicht by t'landt heen: maer is een quade gront/eñ tē is niet goet aldaer de winden te verwachten: want men en soude daer niet een diensā comen berghen. Van desen inwijck af/ soo mach men het landt int ooste stenen t'eynde van daer desen grooten inwijc volcmt/is een leegh landt/t'welcke genaemt wort Moryce, ende is daer langhs heen over al schoon: De voorseyde Revier eñ stadt zijn ghelegen op de hoochte van 33½. graden.

Goede diepte inde reede.

Hoeck van Moryce.

Van dese punt ofte t'eynde van Moryce af twee mijlen voortaen/ comt een ander punt ofte hoeck landts/ den welcken is gheleghen met dese punt noordē ende zuyen/is van een leegh landt van zandtstrandē/hebbende aent eynde van dien/ etlicke steenen ende ruddtsen liggen. Van daer af voort aen/so looptmen de Custe noordwest aen/ ende een mijl weegs daer voorby/so heeftmen een bewoont vleck/ ghenaemt Tamboca, eñ noch een ander mijl weeghs voort aen/ lept een ander plaets gheheeten Tambico, zijn beyde tsamen gheleghen aen de Teecant/ maer en hebbē geen Haven met beschutsels/ oock mede so en is het volck van de selfde plaetse niet te vertrouwen/ met dese punt lands over een wesende/so sult ghy langhs de Custe heen comen te sien een tamelijck perpeut Eylandt/ (t'welcke hem van verre vertoont gheijsch als twee eylanden) liggende bant landt verschepden outrent twee mijlen weeghs/is genaemt Fimexyma. Tusschen dit Eylandt ende het landt / zijn't altemael ondiepten. Van de punt van den Jowijsel van Bungo af/ tot dit voorsz. Eylandt toe/so is het alle de Custe langhs tot een groote mijl daer van af/ over al hantlachtighe gronde/ Riffen/ Steenen ende ander vuylichept. Op alle desen wegh / van't beginsel van't Rijcke van Bungo af/tot dit Eylandt toe/soo looptmen ende oost zijde/ te weten/langhs t'land van Tocan heen.

Wonderlijcke gronden/eñ hoe den ganschen coers langhs Cocan streckt.

Van dit voorseyde Eylandt Fimexyma af 9. mijlen noordē voortaen/soo heeftmen een seer hooch landt/t'welck streckt oost eñ west: Dit is het landt van Amanguchen, een groot machtich ende seer rijcke landouwe: want alhier heerstmen een van de Mijnen van Silver van Iapon, aen dese Custe heeftmen goede havens liggen/als oock mede het Eylandt van Meagyma, t'welcke in voorighe tijden (aleer die Portugesen op Iapon voeren) eenen grooten handel hadden: want alhier was de vergaderinghe ofte stapel van gheheel Iapon, van alle waren ende Coopliedē. Langhs dit landt van Amanguchen, eñ die contreye van het Eylandt Fimexyma, (boven verhaelt) heen/soo begint de straet ofte doorganck/ die nae Facunda toe loopt / van welcke Facunda (als van de andere plaetsen van daer ontrēt) sullen wy op een ander tracteren/met de Navigatie / Coursen / ende gheleghenthept van dien.

Beteekinghe van Fimexyma tot Amanguchē.

Een van de Japonsche Silver mijnen.

Goede haven by t'Eylandt Meagyma/ daer de Portugesen stapel plach te wesen.

Wat de straet van Facūda begint.

Om te seylen van den punt van Moryce, van den Jowijck van Bungo af/ nae de Haven van Caminaxique toe/ (gheleghen in het Caminckrijck van Amanguchen,) welcke seer schier ende goet voor alle winden is/ende van grooten handel ende neringhe. Ghy sult uwen coers nemen Noordt-oost/eñ Noordt-oost ten Oosten zijn/ zijnde ontrent sesthien mijlen weeghs. Dit landt daer ghy nae toe loopt / is een seer groot ende hoogh landt/ ende men loopt alle de voorseyde Custe langs tot eenen heerlt oft punt landts toe/oost ende west/ende oost tē noordē/ende west ten zuyden/ende men heeft van de Haven van Caminaxique af/ tot de voorseyde punt / ontrent veertich Portugeesche mijlen/ te weten/van 175. in een graedt/gheluck het oock altemael zijn / van die in al dese beschriptien ghementioneert worden / een welcke Custe zijn gheleghen dese nae volgende Havens/het welcke altemael Bayen zijn / te weten / van Caminaxique tot Tozaque, zijn outrent derdehalf mijl. Van Tozaque tot het Eylandt Meagyma, heeft men ses mijlen ende een halve. De Heer van dit Eylandt/is tusschen dat ende het vaste landt. Van Meagyma tot Camangarij, zijn anderhalf mijl. Van daer tot het Eylandt van Anooxyma. vijf mijlen.

Van Anooxyma tot Toumoo, zijn oock vijf mijlen.

Van daer tot Xynaco, ander vijf mijlen.

Van Xynaco tot de Haven van Vxymando, vijf mijlen.

Van Vxymando tot die Haven van Murroo, vijf mijlen. Dese Haven mach ligghen ander vijf mijlen vande punt voorseyt verhaelt. Voorby de voorseyde punt / te weten / drije ofte vier mijlen Oost waert aen / lept de Haven van Fyongo, ende van daer af ses ofte seven mijlen voort aen/ heeft men de Haven eñ Bayen van Sacay, alle dese voorseyde Custe is schoon ende suyver/ hebbende over al ancker gront. Dit zijn altemael als gheseyt is/ Portugesche mijlen. Men sal weten/dat twee Japonsche mijlen/ maken juyst een Portugaelsche mijl / t'welcke gheverifieert ende alsoo bevonden is / door de Portugesche Piloten/ die aldaer de hoochte van de Son gheneplt/ ende nae de Japonsche reeckenynghe haer calculatie ghemaeckt hebben/ etc.

Wat Stede ghelegen is tot een begin der landen tot een begin boeck van paint

Particulier ghael der Landen ende plaetsen op dese custe.

Cabo de Spichel by de Eylandē Canarien.

Cabo de Sacre op de Custen van Portugael.

Cabo de Finisterre ende Cabo de Ortegal.

Cabo de Finisterre op de mont van Galicien.

Custe tusschē Cabo de Ortegal ende Cabo de Finisterre.

Wonderlijck gebou der Toren op Cabo de Finisterre.

Beteekinge dan't woort punt ende hoeck landts in gebruyck is.

Het Eylant Corvo leyt noch ten noorden van Flores.

Gelegentheyt der Custen van Chinesen.

Twee Japonsche mijlen maken juyst een Portugaelsche mijl.

Beteekinge van Lampacon.

Het Eylant Tenasserim leyt ten noorden van Sincapura.

Namen van de 24 en half winden met Hangos voorsz.

Beteekinge van Canael.

Eylanden Filippinas leyt tusschē de 29. en half graden ende 30. en half graden, ende daer ghenoemde Eylanden.

Ghy moet passeren.

Beschrijvinge van Tsuyder Eylandt.

Dat 32. Capittel.

De Navigatie ende Coursen van Lamparon af, (t'welck is gheleghen by Macon, aen de Custe van China) nae het Eylandt Iapon, tot het Eylandt Firando toe, met alle die streckinghen ende ghelegentheyt van dien, vanden ander Piloot aenghetreyckent.

SEylende van Lampacon af/ naer het Eylandt van Iapon toe / sult loopen door d'eerste uytganck ofte Canael/ (van het zuyder Eylandt/) het welcke strecht Zuydt Oost aen / hebbende een Clippe ofte Eylandeken te middewegen van dien / tusschen het welcke ende de punt van't Eylandt sult door loopen/ om oorsake van de scherpe windt / gemaeckt so veel als ghy immers moecht/ het eynde van het Eylandt/ altoos met het loot in de handt. Commende ter halver wegen van het Canael van de Eylanden die t'Teewaert strecken/ sult een Banckie van zandt vinden / die te middewegen onder de drije vadem diepten niet en heeft. Stiut daer u beste dorn om te loopen boven een groot eñ hoogh Eylandt/ dat u in het oost zuydt oosten lept. Dit Eylandt/ met d'ander die t'Teewaert op de selfde rije liggen) om wesende/ sult langhs d'Eylandē van t'Teewaert

Zeewaert heen loopen. Van dit Eylandt af 6. mijlen voorts aen/ſult vinden een Kegel Eylandeken/ Eylandekens oft Cluppé/ welcke zijn in als negen/ſtekende buyt' alle d'ander (daer ghy langhs heen loopt) t'Zeewaert in/ welck ſtreecken n.n.o. oft 3.3.w. en mocht ſe niet om loopen/ noch en is u oock niet noodich: ſult tuſſchen deſe oft een groot Hoogh Eylandt vol gheboomten (dat u aen de zijde van het landt blijft) voor loopen/ welck Eylandt hem vertoont alſmen daer nae toe comt/ ghelijck of het rondt waer/ om datmen daer recht op de punt aen comt/ niet tegheſtaende is lanckwerpich/ſtreckende ghelijck als de Cuſte een ſtuc weeghs daer van afgeloopen hebbende/ heeft et een Canael/ van tuſſchē dat oft een ander Eylandt (daer dicht by gheleghen) achter dit laetſte Eylandt nae't o.n.o. toe/ leyt een Haven/ daer ſommige ſchepen Chineſche goederen oft waren comen laden en verſchandeſen/ leyt niet verre van den mondt ofte t'gat van Lanton af. Dit boven ghenoemde Eylandt wort van de Chijnē genoemt Tonquion. Van hier af ſo loopt o.n.o. an/ om te comē verkennen de Cuſte van tuſſchē Chinchon, oft Chabaquon, die ſchoon oft ſuyver is/ daer 2. mijlen van af loopende/ om te ſchouwē een Kijſſe die dicht by Chinchon leyt/ welck heeft een rondt oft hoorch Eylandeken/ ſeer dicht by t'lant ligghen: Men loopt deſe cuſte van Chabaquon af tot Chinchon toe/ n. o. oft 3. w. oft n. o. ten o. en 3. w. ten w. Alſmen met Chinchon over een is/ ſo heeftmen 2. mijlen t'Zeewaert in een hoogh ende rondt Eylandeken ligghen/ ende binnen int landt eenen hoogen bergh met een Steen-rotſe boven op/ ghelijck als Pulo Varella, gheleghen aen de Cuſte van Champa, oft d'incomſte is door ſommige Eylanden heen. Dit voorſz. rondt Eylandeken wort van de Chinen gheheeten Toanhea.

Als ghy met Chincheo over een zijt/ als voorsz/ ſoo loopt oost aen oost noort oost tot dat ghy zijt 8. ofte 10. mijlen van de Cuſte af/ om buyten alle d'Eylanden te blijven: In deſe contreye weſende/ ſo loopt noort oost aen/ op welcke cours/ ſult comen te ſien het Eylandt van Lequeo pequeno, dat is/ cleyn Lequeo, gheleghen op de hoochte van 25. graden/ is een ſeer hoogh ende lanckwerpent Eylandt/ liggende verſcheyden van de Cuſte van Chijna ontrent 18. mijlen weeghs/ als ghy Lequeo pequeno voorby zijt/ comende op de 25½. graden/ ſoo ghy begheert te weſen nae't landt van Bungo toe/ ſoo loopt noord oost/ en noordt oost ten oosten aen/ op welcke cours ſult comen op d'Eylanden (ghelegheu aende zuydt zijde van't Eylandt Tanaxuma af) ſien/ welcke Eylandē beginnen op 29½. ende ſtrecken tot op de 30½. graden/ zijnde in als ſeven hooghe ende cleyne Eylanden/ welcke ſtrecken met den anderen/ te weten/ d'eerſte dijc met een Eylandeken oſte Clippe/ noordt oost ende z.w. ende n. o. ten noorden/ ende z.w. ten zuyden/ en die ander dijc/ o.n.o. ende w.z.w. ende een een't eynde van dien noorden ende zuyden. Deſe ſeven Eylandē voorby weſende/ ſult comen te ſien ſes mijlen noord noordt oost aen/ twee ander Eylanden/ liggende oost ende weſt metten anderen/ waer van dat van het ooſten het cleynſte is. Het oost eynde van dit Eylandt heeft eenē hoogen heuvel/ welcke gaet al dalende naer't ooſten af/ maſtende een leeghen punt/ ghy moecht wel tuſſchen deſe twee door paſſeren/ begheerende: want heeft een goet Canael van tuſſchē beyde: Het grootſte van deſe twee Eylanden (het welcke een hooghen lanckwerpent Eylandt is) is gheſaemt 7 c o o. Van den ooſterhoeck van dit Eylant af dijc ofte vier mijlen noorden aen/ is gheleghen het Eylandt van Tanaxuma, t'welck is een lanckachtich Eylandt ſtreckende noorden ende zuyden van 7. ofte 8. mijlen lanck. Te middewaeghen van't ſelf de Eylandt/ te weten/ aen de ooſtzijde/ heeftmen de Haven/ het welc is eenen cleynen Inwijc/ gheleghen binnen ſommighe Steen-clippen in: maer en is de beſte niet om in te loopen. Weſt noordt weſt van deſe Haven af/ anderhalf mijl weeghs/ is gheleghen een cleyn blanck Eylandt/ t'welcke heeft een heuvelken in't midden. Van Tanaxuma af zeven ofte 8. mijlen noorden aen/ ſult comen te ſien een groot ende ſeer hoogh landt (t'welcke ſtreckt 10. mijlen ooſt ende weſt. Dit is het landt van Japon, aen den hoeck ofte het eynde van deſe Cuſte/ te weten/ aen de weſtzijde/ is gheleghen den Inwijck van Cangoxuma, ende de Haven van Amango, hebbende boven dien eenen hooghen ſpitſighen top/ ende recht teghens over het Eylandt van Tanaxuma, te weten/ noorden/ ende noorden ten ooſten aen/ leyt den Inwijck van Xeburij, die ſeer groot is/ hebbende van binnen in de Havens van Minato, Eoxima, ende Xeboxij. alle dijc Revieren voor cleyne Schepen/ alreenael ghelegen aen de ooſtzijde/ te weten/ aen de rechter hant van als men weſtwaert aen binnē in dē Inwijck comt: Noordt noordt oost langhs de Cuſte heen 6. oft 7. mijlen voorts aen/ leyt de Haven van Tanora, twelcke de beſte Haven van gheheel Iapon is.

Soo ghy begheert te loopen naer de voorſeyde Haven van Tanora toe/ ſoo ſult ghy u wel moe de Cuſte toe houden/ en daer wel dicht by ghenaken: want is over al ſchoon: maer en heeft er gheen anckers gront ofte Reeden/ om dat het diep is: Zo wanneer ghy daer langs by heen zijt/ weſende voor by den Inwijck van Xeburij, by de Cuſte heen loopende/ ſoo ſult ghy by eenen cleynen Inwijck comen/ welcke in't eerſte gheſicht ende vertoonninghe oock beſchutſel ſchijnt te hebben: maer daer met over een comende/ ontdeckt het terſtont al wat her heeft/ te weten/ veel ſteenen ende Rudeſen/ ſtreckende wepnich te landewaerts in. Doe alhier deſe vermanninghe/ op dat daer hem niemant met en bedrieghe. Voor by deſen cleynen Inwijck weſende/ crijchtmen terſtont eenen groben/ dicken ende hoogen hoeck ofte punt landts. Van deſen hoeck af voort aen/ ſo wijckt het landt binnewaerts aen/ alwaer ghy ſult comen te ſien een zandt ſtrant/ ende twee Eylandekens met gheboomten daer langhs by heen liggheu. Aen het eynde van deſe Eylanden/ comt noch andere cleynder Eylandekens/ ende groote ſteenen van het landt afſteken t'Zeewaert aen.

Binnen deſe Eylandekens ende ſteenen in/ is/ gheleghen de Haven van Tanora, om daer in te loopen/ ſult uwen cours nemen naer het eynde van deſe Eylandekens ende ſteenen/ (die t'Zeewaert in van het landt af ſteken) als ghy met het eynde van dien over een zijt/ ſoo ſal u t'Zeewaert nae het noordooſten blijven/ een ander Eylandeken oſte ſteen-clippe/ ſult binnen dit Eylandeken heen

Op reech eenige Eylanden 18 mijlen van 25 vadem.

heen loopen / tusschen het welcke ende het landt men eenen grooten Inwijck heeft / daer ment op wysen wintsch vodem mach ancketren / noodich wesende: maer de rechte Haven en is alhier niet / dan als ghy de Eylandekens ende steenē (die t'Zeewaert uyt steken /) om zijt / soo sult ghy daer terstont langhs by heen loopen / te weten / tusschen een punt landts (gheleghen aende rechter handt ofte aende noozdt zijde) ende d'eylandekens heen / tot naer binnen in't Canael dat ghy open siet / sonder schroomen. Dese boozseyde punt landts om wesende / sult terstont eenen Inwijck sien / streckende noozden inewaertes aen / sult alspan ghenaken het landt van desen punt / die u sal blijven aende rechter handt / ghy moechter vyp binnen in loopen: want heefter vier vadem diepten / altemael modder gront / ende set het by het landt vant oosten / u wachtende vande west zijde.

Van desen Inwijck van Tanora af beginnende / looptmen de Custe noozden aen / ende is het landt van Fyunga ende Bungo, altemael een schoone Custe / ende en hebt daer nieuwers van te vreesen / dan van dat ghy booz ooghen siet / ende 18. mijlen voozt aen / sult een seer groot Eylandt vinden / dat u sal blijven aende oost zijde / t'welcke is het landt van Toca, welck streckt oost ende west / en oost ten noozden / ende west ten zupden over de 40. mijlen inde lenghte / comende tot by Sacay ende Miaco upt: De zupdt zijde van dit Eylant is altemael van eē supvere Custe / by de welcke langs men na Sacay toe loopt: Tusschen dit Eylandt ende de Custe van Bungo, gheleghen aende west zijde daer van af / heeftet een straet ofte doozgaende enghte van vier / vijf / ende meer mijlē breet / ende die gheen die nae Bungo toe wil / moet hem altoos houwen langhs de Custe van Tanora ende Fyunga heen / hem waechtēde van de Custe van Toca.

Keerende weder op de contrepe van 25½. graden booz by't Eylandt van Lequeo pequeno, als boozen gheseyt is: Begeerende te seylen nae t'Eylandt Firando, so salmen loopē van daer af op de boozseyde cours van n. o. ende n. o. ten oosten / tot op de hooghte van 28½. graet / alhier wesende n. o. aen / op welcke cours sult connen te sien twee cleyne landē werpende / hale ende ghebrocken Eylanden / ligghende noozden ende zupen met den anderen / ende hebben aende zupdt zijde twee Eylandekens ofte Cleppen liggen / een half mijl vanden anderen verschendē. Dese boozseyde twee Eylanden zijn gheleghen op 31½. graden. Van dese Eylanden af 2. ofte 4. mijlen n. o. aen / leyt een Eylandeken ofte steen clippe overmidts gheclooven / hebbende boven op 4. ofte 5. spitsen / ofte uytstekende toppen: Als ghy met die boozseyde Eylandē over een zijt / so zijt ghy noch 10. mijlen vande Custe van Japon af / te weten / nae't westen toe / ende loopende op de boozseyde cours van n. o. af / sult recht op een seer groot ende hooch Eylandt comen / ghenaemt Cojaquijn, (t'welcke is gheleghen oost ende west met die Haven van Angone, ligghende dzie ofte vier mijlen verschepden vande Custe af wesende / van dzie ofte vier mijlen lanck / heeft aende oost zijde / te weten / nae het landt toe / veel Eylandekens ende steen clippen: Soo het ghebiet dat ghy quaemt te vervallen binnen het Eylandt / u vindende by de Custe van Japon, soo dat ghy't Eylandt niet en moecht van buyten om loopen / soo neemt uwen cours van binnen tusschen t'landt eñ het Eylandt booz / te weten / buyten alle d'eylanden ende steenen heen / tot op een schoot vā een Gotshuys daer van af; maer en genaeckt de Custe niet: want men heeft van't noozder landt aen de ander zijde een punt af steken: Die lenghte van het Eylandt gepasseert wesende / langhs d'Eylandekens ende steen clippen heen / als gheseyt is) sult terstont een loeven langhs het Eylandt heen / t'Zeewaert nae buyten toe / waer mede sult connen te sien int noozden de punt landts boven gheroert / welcke sommighe Clippen ende Riffen heeft / binnen de welcke gheleghen is noozden aen de Haven van Amacusa. Dese punt landts leydt recht teghens een ander punt landts over / die van het Eylandt upt steerkt / ligghende noozden ende zuyen met den anderen: Soo wanneer ghy dese punt landts om ende voozby zijt / so sult ghy't dzagende houden / om also langhs de Custe heen te loopen tot op eē mijl weegs / t'Zeewaert daer van af. Dese Custe looptmen / te weten / van den eersten hoeck ofte punt landts tot den anderen / noozd noozd west eñ zupd zupd oost: Ende so ghy buyten t'Eylant Cojaquijn om liept / sult den selfden wegh nemen (dat voozby ende om wesende) nae de Custe toe te comen / en daer langhes heen loopende / als voozen. Vande voozseyde punt van Amacusa / die de Clippen ende Riffen heeft) af / dzie ofte vier mijlen voozt aen / soo heeft de Custe een ander punt van een groot ende hooch landt: Voozby dese punt wesende / sult een groot open ofte Incomste van een Canael sien / het welcke ghenaemt wozt O Estrecho d'Arima, dat is / de Straet van Arima, binnen in dese Straet zijn gheleghen twee goede Havens / waer van d'eerste ghenaemt wozt Xiquij, welcks een vande beste Havens van Japon is: Dese Haven lept ontrent een half mijl weeghs vande Incomste af binnen in / aende zupd zijde van de rechterhandt / te weten / westwaert aen eerst eyndt van eenen grooten Inwijck / welcke heeft beschutsel booz alle windē / met vier ende vijf vadem diepten modder gront: maer in dese Haven wozden ons dzie Portugesen doot gheschoten / dencke dat het toegheschoomen is / booz hare stinckende hovaerdye ende trotsheyt / want op alle plaetsen die die Heeren ende Meesters willen wesen / tot verachtinghe ende verleeninghe vande Ingheseetenen / t'welckmen over al niet lijden en wil / mainelijcken in Japon, daer't een hartneckich ende opstinaet volck is. Keerende weder op de vaert / soo sheftmen aen de noozdt zijde van desen Inwijck / te weten aen't landt van d'ander zijde / een hoogh ende rondt Eylandeken ligghen / tot hier toe soo ist over al schoone ende supvere gronde ende Zee.

Om in Arima te loopen / soo sult ghy het landt van't noozden ghenaken: want men heeft aende zupdt zijde (soo haest alsmen den Inwijck van Xiquij ghepasseert is) twee Steenen ligghen / ende zijn daer rondtsom over al vol Riffen / ende ander buytichept. Dese voozseyde straet strecht / (te weten / alsmender eerst in comt) oost aē / eñ heert

Op reech eenige Eylanden 18 mijlen van 25 vadem.

Waer by de rechte haven te kennen is.

Cusschit het punt landts ende sommighe eylandekens uyt te mael te spitz.

Men moet het selve punt landts langhs heen landt op goede diepte seylen sal.

Steerckinghe vanden inwijck Tanora langhs de Custe van Fyunga ende Bungo.

Boomen nae Sacay toe.

Mijlen nae Bungo langs de Custe van Tanora ende Fyunga loopt nabeenen de Custe van Toca schoon wert.

Strecklanghe ende ongheschicktheyt vant Eylandt de quos preter notat het eylandt Picalldo.

Gebrocken eylanden ende twee Cluppē op 31. een drie quartier graet

Steen clippe hier 4. ofte 5 spitsen hebbende

Gheleghenheyt vanden Eylanden Cojaquijn / ende de haven Angone.

Ingheseetenen van Arima hoe gesint.

Een goede Eylandt nogh niet bewoont.

Straet van Arima.

Keerende de Custe van Arima.

Inwijck van Xiquij.

Een goede Haven.

Ingheseetenen van Arima hoe gesint.

Een goede Eylandt nogh niet bewoont.

Straet van Arima.

Keerende de Custe van Arima.

Inwijck van Xiquij.

heert daer na naert noozden toe/ende langhs de punt landts heen (daer de Straet synen heert noozden aen neemt/) gaen gheweldighe stroomen/ jae so seer dat soo ghy niet wel op u hoede waert/ souden t'Schip om eñ weergaen doen dzaepen/ soo verre ghy niet eenen stijven doozgaende windt en hadde / om de stroomen haer cracht te keeren: dese voozseyde punt om wesende/ soo hefstmen aen't selfde landt een seer goede Haven ligghen / ghenaemt Cochinochy, ofte Cochinoqujn, ende dan noch d'Haven van Aryma, waer van dese Straet den naem heeft / is gheleghen een half mijl van Cochinochy af/ooztaen / wesende eenen Inwijck/ die onbeschut vooz d'ooste winden is / sonder eenich beschermsel te hebben vooz eenich ouweder/ wat voozder aen hefstmen de Haven van Simonbara, welcke heeft dzie Eylandekens/ die vooz de noozde windt een beschutsel maken/ maer de schepen blijven daer met leegh water op dzoogh/men en heeft in dese Straet anders gheen Havens die seecker en vooz alle winden beschut zijn/dan alleenlijckē Xiquy ende Cochinochy, als gheseyt is.

Van dese Straet af naer't Eylandt Firando toe / heeftmen langhs de Custe heen veel Eylanden ende Clippen ligghen / ende eenen grooten Inwijck / vande uptcomste vande Straet van Aryma, ses mijlen vooztaen/ is gheleghen een Eylant dicht by de custe ghenaemt Cambexyma, t'welcke is van een groot ende hooch landt/ hebbende aende zijde van ter Teewaert daer dicht by / vier ofte vijf Eylandekens ofte Clippen ligghen/ tusschen dit Eylandt ende t'vaste landt heeft men een goede Reede/ ende int selfde Eylant lept een goet bewoont vleck van veel volcks/ met een goet clepn Inwijcksken ofte Haven/ daermen veel Visschers Barcken/ende Fusten heeft ligghen: Van hier af soo begtinnen d'Eylanden naer Firando toe.

Van dit Eylandt Cambexyma af/vijf ofte ses mijlen vooztaen / soo heeft de Custe een uptstekende punt landts / met veel Eylanden ende Clippen / die van't landt af t'Teewaert in steecken / sult naer de selfde punt toe loopen/te weten/noozdt noozdtwest aen: Weesen wegh van Cambexyma af / tot de voozseyde punt landts toe / is altemael van eenen Inwijck/ om dat het landt binnen aen wijckt/ende overmidts datmen aen dese custe van Japon (ghemeenlijcken tijden tijdt datmen daer aen comt) doncker achtich ende mistigh weer heeft / soo can men qualijck de gheleghentheyt/van't landt onderscheyden/ dan soo't claer weer waer/ sult terstont d'uptstekende punt / die d'Eylanden ende Clippen van hem afstreckt) comen te sien/ ende soo't mistigh ende doncker weer waer/ soo en wilt alsdan de Custe niet volghen/ dan doet uwen coers ter halver streeck van noozdt noozdtwest aen/ als boven/ ende als ghy daer dicht by comt / sult terstont alle d'Eylanden ende Clippen ondeckt sien/ d'alder uptterste t'Teewaert van dese Eylanden ende Clippen / zijn twee cleyne Eylanden/ verscheyden vanden anderen / zijn tusschen hoogh ende leegh / meer langhwerpich dan rondt/ ganesch sonder eenighe gheboomten/ ende dat van het alder uptterste t'Teewaert streeckt rwee Riffen van hem af / strecckende d'een naer het oosten ende d'ander naer het west noozdtwesten/ tot ontrent een half mijl veer / by het ooster Eylandt (van dese voozseyde twee Eylanden) is het daer dicht by schoon/ soo myn gheseyt is / als oock naer het schijnt te wesen / ende achte noozdt zijde daer van heeft het beschutsel vooz de Westen son vande zuyde winden / soo het u noodich waer / moerstet dan wel setten: Van dese voozseyde twee Eylanden af naer het Landt toe / zijn gheleghen twee Eylandekens ofte Steen clippen int fatsoen als Pilaren / tusschen dese Clippen ende noch andere Caralen idte u d'Eylanden altemets beginnen te openen/) loopen veel luncos ofte Chinsche Schepen vooz/ gheladen met coopmanschappen / naer Firando ende de Haven van Ymbra toe / niet tegheustaende suit alle dese Eylanden ende Clippen laren ende oost zijde ofte verstersandt/daer ontrent een half mijl t'Teewaert af loopende: met dese Eylanden over een wesende/ soo heeft men dzie ofte vier mijlen op de selfde cours van noozdt noozdtwest aen / een ander punt van een Eylandt/ steckende recht van het landt af westwaert aen/wesende van een hoogh ende blanck landt boven op / vertoont hem in't op doen ghelijck als dzie Eylanden/ alhoewel dat het altemael maer een is / heeft twee scheurselsofte bzoken/ waerom het t'schijnsel van dzien maeckt.

Van de punt van dit Eylandt af/naer het westen dzie mijlen t'Teewaert aen / sult comen te sien een rondt Eylandeken / hebbende dicht by hem een cleyn ende langhwerpich Eylandt/ende soo het claer weer waer/ sult naer het west zuydtwesten / ende westen comen te sien het Eylandt van Goto, welcke seer groot ende hooch is / van veel scheurselsende cloven / zijnde boven op altemael van een blacke essen landt.

Soo wanneer ghy het voozschreven Eylandt (t'welcke dzie schijnt te wesen) int gesicht hebt / soo loopt recht op d'uptstekende punt van dien aen/ ende soo het waer dat het ghetp u teghens waer/ met wepnich windt/ soo maeckt het water (by desen uptstekenden hoeck ofte punt landts van het voozseyde Eylandt/) groote ravelinghe / ende ghekappelt water ende schuym/ dat het onbiepten schijnen te wesen daer't water op breeckt/ niet teghenstaende iffer over al schoon ende diep / daerom moerstet daer vzp stout ende sonder schzoomen op aen loopen/ u alleenlijcken een wepnich vande punt af houdende/ op deser voeghen de punt landts om loopende / soo wilt het daer langhs by heen aen boeven / alwaermen eenen grooten goeden Inwijck heeft/ alwaer suit in loopen tot dat ghy vindt thien / elf vadem diepten/ is van een harde groudt / daer ghy het naer uwen wille moerstet ancheren / heeft een goet beschutsel vooz de windē vande Monson/ alhier wesende suit terstont ghemoetsh Barcken ende Fusten aen boozt crijghen/die u nae Firando sullen lzeughen: Inde selfde Inwijck/ te weten/ binnen in oostwaert aen/ heeftmen een Reede om te ancherē/met goet beschutsel vooz alle winden: dan gelijckē een schent van een Tepel stuck naer het noozdtoosten / lept een ander Haven die een goet beschutsel heeft vooz alle winden / alwaer meer Schepen moghten liggen dan op de Zee van het oosten voozseyde.

Soo't

Op gelijcken gheprincken. Dese schijnen boven hoogh te wesen.

Van de punt landts heeft men de beste ancherplaetsen als de Haven van Aryma.

Inwijck die goede Reede heeft.

Beschut van Simonbara.

Veel Eylanden ende Clippen.

Groote Inwijck.

Vant eylant Cambexyma/ en sommige Eylandekens daer by.

Goede Reede/ vermaerde vleck en een Inwijck. Hier beginnen d'Eylanden van Firando.

Hoochte d'Eylanden en trent landts daerna/ veel en veelerhande cleine Eylanden ende Clippen op te loopē.

Overmidts gedurighe mist en donckere weer/ en dese Eylanden niet te sien/ en wilt niet te dicht by de Custe comen.

Eylanden van Firando.

Twee riffen

Placiet u niet seecken ende goede Reede voor de Fusten te zijn.

Beschut tegen 2. sterke stormen.

Plaetse daer veel d'Inlandse schepen van Firando en de Haven van Firando heen en weder loopen.

Vertooninge dese punten by't eylant Firando/ gelijck 2. eylanden schijnt te wesen.

Ander eylant ende andere vlecken daer omtrent.

Eygentlijcke beschrijvinge des Eylants Goto.

Vermijdt op het punt landts aenden eersten punt sal komen het beschutte water ongevallen te schoonen.

Inwijcke daer men op 20. ofte 12. vadem in loopt ende ancheren mach.

Goede reede inden inwijck

Hoek van de goede Reede.

Plaetse van goede Reede maer perijckel voor oosten.

Soo het ghebeurde dat ghy alhier in dese contrepe quaemt/ten tijde dat ghy vreese ofte vermoepen hebt voor eenigh onweer/ soo moetet ghy u bzelicke in een van dese voorsepde Havens comen berghen/ daer ghy vrij ende bzaeck light/behalven van de Hoopers ende Dieven/die daer moghen comen. Dit Eylant t'welcke dzije schijnt te wesen/ is genaemt Faquija, ende van hier af tot het Eylandt Firando heefttmen vijf mijlen.

Het Eylandt Firando legt Zuytwaert van't Eylandt Faquija.

Van dit Eylands Faquija af/ (soo't claer weer waer) sult seer wel moghen sien het Eylandt van Firando, te weten/ 11. daer van af liggende: maer om dieswille dattmen daer de meesten tijt bewolcken ende donckeren Hemel ofte lucht heeft / soen is hier gheen seeckerheyt van: maer van de Haven daer ghy licht/sult terstont comen te sien een hoogh ende rondt Eylandeke/hebbende soinmige steenē rontsom hem/liggende ontrent eē half mijl vande Kee/van de voorsepde Custe daer ghy an zijt/ af/ welcke streckt n.n.o/ n.ende n.ten w.aen: Ontrent der dehalf mijl van u af/ sult een andek lanck / hoogh ende black Eylandt sien/ wesende ober midden gheclooft/waerom het schijnsel van twee Eylandē maeckt/strecktende oost ende west/ontrent een half mijl bā dit Eylandt af/ is ghelegen een groote ende hooghe ronde Clippe: tusschen dese Clippe ende t'ronde Eylandeke/ (dat een half mijl vande Haven van't voorsepde Eyland af legt) heeft men eenen grooten inwijck/ ende maeckt een Canael/waer doorp men loopt naer de Haven van Vmbra toe: So wanneer ghy comt te sien het Eylandt/t'welck tu twoen schijnt gedeelt te wesen/ soo loopter recht op aen / naer den hoeck ofte t'eynde van't o. toe/ daer by genaekende tot op een scheut van een Voet-boogh naer/ als oock by de groote Clippe die u in't oosten blijft/naer binnē loopende/ als dan so sult ghy een seer lanc lant comen te sien/ t'welke de Custe is / die de Straet ofte t'Canael maeckt van tusschen t'landē ende t'Eylandt van Firando, sult u wachten van alle t'landt dat u blijft aen de Oost zijde: want is daer ober al vuyle gronat / als ghy't bobenghenoemde Eylandt om loopt/ het welcke ghenaemt wozdt Caroxijma, dat latende aen de west zijde/ so sult ontrent een scheut van een Voet-boogh van't eynde van dien af / twee cleyne Eylanden hebben/waer van dat van't westen lanckwerpich is/wesende t'ander dat u booz uptblijft / cleyn ende rondt/ende heeft een steen-clippé/daer ghy u van moet wachten/ende sult terstont noch twee andere Clippen sien/ t'welck u altemael sal blijven aen de westzijde/op dese contrepe wesende/so sult het Eylandt van Firando comen te sien voor u uptligghen / daer ontrent twee cleyne mijlen van af wesende/sulter vrij sonder vreesen nae toe loopen : want is daer langs heen over al schoon/ende de Custe van't vaste landt vande oostzijde loopter boven heen. Als ghy nu by de Eylandekens ende Clippen zijt/ so heeftet eenighe cleyne Canalen/waer bā u sult wachten/u altoos wel dicht houdende by't Eylant van Firando, t'welck u aen de westzijde blijft ende is een seer groot ende lanckwerpich Eylandt/ ende vertoont hem (te weten/van dese zijde daer ghyder naer toe loopt/) met eenen grooten hoogen heuvel/ staende te middewege op eenē uptstekende punt van't selfde Eylant: Als ghy wel dicht by't Eylandt zijt/so sulter langhs by heen loopen/alwaer ghy een open sult vinden/ strecktende inwaerts aen gheljck een kachel/sulter tot ontrent een mijl weeghs voorby passeren / alwaer ghy eenen cleynen Inwijck ofte Bay sult hebben/ ghenaemt Cochijn , daer ghy tot op 12. vaben diepten sult in loopē/ende setten daer neder/ al ist schoon dattmen daer met de zupde winden onbeschut leyt/even wel so gater geen hol water: alhier wesende/ sult ontbieden(t'zy te water ofte te lande/ nae de stede van de haven toe/om eenige Fusten ofte Barcken te crijgen die u in de Havē brengen/welcke Haven wat voozder aen gelegen is: want heeft d'inconste van dien/ seer perijculeus / om de groote strootmen die daer loopen.

Inwijck ofte Bay daer men moet ancker werpen.

Den inganck is seer diep en al en gheen gaten.

Waer men bevoorraden moet met eenige dingen te becommen/ende ontbieden de Vaeten.

So ghy in dese Haven begeerden al seylende in te loopen / te weten / alst water by naer hoogh is: want hebt inde mont vande Haven de windt seer scherp om in te comen/ende alst water begint te vallen/ so helpt het u mbzengaen/ so sult op sulcker boegen langhs t'Eylandt heen loopen/als voozen verhaelt is/ en als ghy den inwijc bā Cochijn gepasseert zijt/ te weten/ tot de eerste punt lants toe die u gemoeten sal/ die van t'selve Eylant uptstreckt/ (van welcke punt twee cleyne steencklippē afsteken/ n.aen) so sult de steencklippen genaken/ om de haven des te beter te mogen crijghen/ sult terstont recht booz u upt comen te sien/ aende zijde van Firando, een groot en hoogh Eylandeken vol geboomten/ als ghy dit met gesicht hebt/ soo neemt uwen cours recht op de wester hoeck van t'selve Eylandeken aen/ tot dat u twoozs. eylandeke gantz en al onderlit blijft van telkwaert/waernede terst dit binnewaerts aen sult comen te sien den hoet ofte t'eynde van de stede ofte behoont bleck/ en als ghy de hupsen daer van begint t'onderscheen/ soo wilt het wat het aenboeven/recht tegens over t'voozs. Eylandeken/te weten/ aen de z. zijde van de slincker hant/ so heeftet Eylandt eenen cleynen en leegen punt lants/ comende van eenen hoogen heuvel af/ t'Zeewaert in sieken/ van welcke punt landts een zoochte ofte banckie is afstekende / daerom sult de zijde van de hupsen van den voorsepdē hoeck ofte eynde aldernaest ghenaken / om u hupten de strootmen te houden / als ghy daer upt zijt/wesende in't stille water(so u de wint niet en stende)so moechtet setten/ ende u van daer af met Fusten en Barcken: oft met het Boot laten inroepen: d'incomste van dese Haven is west ende west zupdt west aen/etc.

Eylandeken.

Cleyne Eylandekens.

Alle dese verclaringhe ende beschrijptie van dese Navigatie beslupt hem in dese corte vermaninghe/te weten/ dat als ghy comt by de Custe van Iapon,so sult ghy alle d'Eylanden die u op de rij van de Custe liggen/laten blijven aen de oostzijde/te weten/aen de rechterhandt/en loopen daer van buyten af heen/en d'Eylanden ghelegen t'Zeewaert daer van af / waer van d'eerste beginnen van't eynde van't Eylandt van de Kee af/ (Saquija ghenoemt/ende t'langhe Eylant van Caroxijma dat voorder aen leyt / d'welcke streckt n.en n.ten w.aen/te weten/van't eynde van de Kee/ ende de twee cleyne Eylandē/met noch twee cleyne Eylandekens ofte Clippē voozder aen gheleghen/zijnde in alles seven/die al te samen latende aen de slincker hant/ofte aende westzijde/ met welcke cours recht op het Eylant van Firando,sult upt comen als vozen.etc.

Cost bezijde en bestaet van hoort Eylandt.

Een

Dat 33. Capittel.

Een voyage ofte reyse, ghedaen door een Portugees Pilóot, met een Soma, dat is, een Chins Schip, van Macau af uyt China, naer het Eylandt van Japon ende t'landt van Bungo toe, met alle de Coursen ende geleghentheyt van de selfde vaerdt.

Noot't Eylandt Ilha dos Ladróns ende dat oock gheleghen is.

DEn negenthienden Junius des Seuerdaeghs/ scheyden wy vant Eylandt/ ghenaemt A Ylha das Outeas, (ghelegen aen de westzijde van den uytgangh ofte t'Canael van Macau,) loopende na buyten toe t'Zeewaert in/ te weten/ door het gat daer de schepen van Malacca naer binnen toe comen: maer om dat wy boven t'Eylandt A Ilha grande dos Ladróns (dat is t'groote Eylandt van de Dieven/ gheleghen 4. mijlen o.z.o. t'Zeewaert aen/ van t'Eylandt ende de Haven van Macau af/ niet en konden comen/ so zijn wy dat te lywaert voorby gheloopen/ tot op een schemt van een Bas daer van af/ zijn twee Eylanden die haer van den anderen scheyden met een seer smal Canael datter tusschen door loopt: door het welck men met cleyne Banckoins/ ofte Chynese Barthen door loopt: van hier af ontrent een half mijl noozt aen/ is gheleghen een ander lanckwerpich Eylandt/ van seer veel wilderuissen ende geboomten/ ende soo wanneer men daer van dese zijde/ van't W.z.W. in loopt/ soo heeft het te middewege van't Canael/ den steen liggen daer de Zee over heen spoelt.

Geleghenheyt en gheschaft van eylanden der Dieven.

Canael tusschen twee Eylanden.

Lanckwerpich eylandt. Een steen te middewege t'canael daer de Zee over spoelt.

Noot eylandt Lequeo pequeno.

Van dese Eylanden af 6. mijlen o.z.o. aen/ is gheleghen het Eylandt van Tonquian, t'welck een hoogh en lanckwerpich Eylandt is/ vol van geboomten ende wilderuisse ende heeft aen de zijde vã ter Zeewaert daer dicht by/ 9. ofte 10. cleyne Eylanden ende Clippen ligghen/ ende om dat wy de hoochte niet en konden crijghen/ om tusschen t'Eylandt ende de Clippen door te loopen/ (t'welck een goet ende schoon Canael is/) so passeerden wy't te lywaert/ tusschen dit ende een ander Eylandt/ gheleghen ontrent een cleyne mijl weeghs n. daer van af/ t'welcke een groot Eylandt is/ en daer liggen twee Eylandekens ofte Clippen by/ te weten/ t'grootste lept daer dicht by en t'ander wat verder af/ wy lieten dese te samen aen de stuerboort handt/ loopende langhs t'Eylandt van Tonquian heen/ daer't over al schoon is/ welck Eylandt heeft aen de punt van't o.n.o. te weten/ aen de zijde van't landt een zandt-bay/ t'welck een seer goede Rade is/ voor de Monson van de zuyde Winden.

Veel cleyne Eylanden als Clippen.

Goet canael by't Eylandt Tonquian.

Gedaenten van sommige dier Eylanden.

Als wy buyten dese Eylanden waren/ soo namen wy onsen cours o.z.o. aen/ tot dat wy soo verre t'Zeewaert waren/ als d'uyterste Eylandekens t'Zeewaert aen gheleghen/ ende wesende in't ghesicht van dien/ namen onsen cours o. ende o. ten n. aen 60. mijlen weeghs tot in de hoogte van't Eylandt Lamon, wy deden onsen cours alsus/ om te schouwen de Zee-roovers ende Dieven/ die op desen tijdt ende in dese contrepe hen aldaer onthielden/ hoerende oorloghe met de Portugeesen van Macon,) saghen niet tegenstaende/ altoos met dese cours t'vaste landt/ te weten/ het bovenste oft die toppen van de wilderuisse en Bosschagien/ wesende op plaetsen leegh land. Comende op dese contrepe van't Eylandt Lamon, (hoewel wy't niet en saghen/) liepen terstondt n.o. aen/ op welcke cours hadden wy ghesicht van't hooge landt van Chabaquon, aen de custe van China, wesende in dese contrepe van de Custe/ bonden veel quade wateren en stroomen/ ende quamen te sien de Varella, ofte root-steen/ die bouë de Haven van Chinchó staet/ sonder yet anders meer te sien dan hooge geberghten/ van hier af vooztaen soo en sagen wy't landt van Chynen niet meer loopende op dese voorschreven cours van't n. o. (die wy van Lamon af altoos deden/) quamen te sien het Eylandt van Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo, te weten/ op de hier de eynael naer dat wy van't Eylandt Macau afgestreken waren: want saghen des woensdaeghs smorgens in den dageraer/ wy aenkerden 8. mijlen daer van af/ naer de Custe van China toe: want quamen daer by den hoeck van't zuydtwest aen. Dit Eylandt Lequeo pequeno, streckt n. o. ende z.w. ende n. o. ten n. ende z.w. ten z. is een seer hoogh Eylandt van ontrent 15. ofte 16. mijlen lanch/ den uyterste hoeck ofte eynde van't n.o. van't selve Eylandt/ is gheleghen op 25½. graden ruym: want heb daer de hooghte vande Son selve ghepeylt met stil weder/ wesende 5. ofte 6. mijlen dwers daer van af: van dese voorschreven hoeck af/ so streckt de Custe van't selfde Eylandt naer't z. o. toe/ hebbende aen't eynde van dien/ een ander groot ende hoogh Eylandt/ makende een cleyn canael van tusschen beyden door/ ende schijnt van dese zijde van't n. o. een goede ree te hebben/ door de Monson vande z. en z.w. winden: wy hadden alhier langhs dit Eylandt Lequeo dry dagen stilten/ die ghepasseert wesende/ tregen eenen coelen windt vande Monson: ghelooue dat wy dese stilten creghen om dat wy soo dicht onder t'landt waren.

Water/ ende hoe hem dat Chabaquan op de custe van China vertoont.

Gantmoetage de tusschen het 25. en half graden/ tot den 26. ende verder graden.

Van den hoeck van Lequeo (te weten/ van de 25½. graden) af/ deden onse cours n. o. ende n. o. ten o. aen/ loopende op dese cours tot op 29. graden ruym/ ende vande 10. mijlen voorby Lequeo af vooztaen/ vonden oock al veel Sáf-beens op't water dryven/ en veel andere vierghelijcke schulpens/ die seer wit waren/ soo dat het hen van verre vertoont of het Catoen waer: maer doende wy nieh dat se dicht en veel by een dreven: want voordese daer naer allenxkens minder/ hier en daer verscheyden van den anderen/ duerende aldus tot op 26. ende meer graden.

Canael ende goede Ree by tusschen het Eylandt Lequeo ende ander Eylandt.

Comende op 29. graden ruym/ deden onse cours op de halve streeck van oost n. o. aen/ loopende aldus 8. oft 9. mijlen tot het ondergaen vande Son/ doen saghen wy recht voor ons upt liggen/ een rondt en hoogh Eylandt/ ende waren daer ontrent noch 6. mijlen van af/ dit is t'eerste ende t'uyterste Eylandt/ ghenoemt A Sere Yrmaõ, dat is: de seven gheusters/ welcke ligghen op 29½. graden.

Water/ ende hoe hem dat uyterste ijs landt ten is/ van de 7. susters vertoont.

Dit voorsz. eerste Eylandt heeft eenighe spitsen top/ int midden hebbende aen de oost van dien/ aen de westzijde/ eenen steen gelijck een Pilaer/ int fatsoen als de Varella vande Straet van Singapura by Malacca, ende aen't oost n. o. heeft het een half mijl daer van af/ een ronde swarte clippe ligghen.

Dit voorsz. Eylandt int gesicht hebbende/ liepen terstont n. ten o. aen/ als te voozen/ alle den nacht over/ ende niet den dagheraet (wesende met het voorsz. Eylandt over een/) sagen alle d'ander Eylandt/ die in als 7. zijn als gesept is/ alhier wesende liepen noch n. o. aen/ tot by't laeste vã de voorseyde Eylandt/

Waer dem d'Eylandt der 7. susters openbaren.

van

Gebaerte eñ streckinghe dien vande Eylanden voor by de 7. susterne.

van welcke contreye af/te weten/6. mijlen n. o. aen/zyn ghelegen twee Eylanden / strecklende o. ende w. waer van dat van't o. seer lanck ende hooch is/ vol van swart schijnende geboomten zynde/dat van't w. veel cleyner ende leegher/ t'eynde ofte den hoeck vant oosten van dit cleynste Eylandt / heeft eenen hooghen heuvel/ die naer't w. toe al dalende af gaet/ makende eenen leeghen ende langhen punt/ dese Eylanden liggen ontrent een mijl weeghs verschepden vanden andere: van desen langhen punt af/derdehalf mijl w. waert aen/sheeftmen een ander Eylandt/so groot eñ hooch als dit voorsz. Eylandt/ dat voor gemeltoneerde groot eñ hooch lanckwerpich Eylandt is ghenaemt Ycoo, ende die voorsz. 7. Eylanden sullen u altemaal blijven aende zijde van't z. o. ende mogen hebben inde strekinge van d'eerste tot die laetste 7. ofte 8. mijlen/als wp niet het eynde vande 7. Eylanden over een waren/namen onsen cours n. o. aen/ naer't Canael t'welcke loopt tusschen t'groote hooghe Eylandt/ende t'Eylant vande leegh ende langhe punt heen/daer wp voor liepen/ comende aen d'ander zijde van't n. weer upt: Dit Canael van tusschen dese Eylanden voorsz. is diep ende schoon/sonder eenige Clippen ofte steenen te hebben / vier mijlen n. w. aen van dit Canael ofte doorganck af/ lepdt een seer hooch ende rondt Eylandt/ t'welcke schijnt aende west zijde Clippen te hebbe: Dit Eylandt heeft den meestren tijdt een Vulcano, dat is: een Swavel ofte vierighen Bergh/ te weten/op't opperste vant Eylandt: Van dit vierighe Eylandt af een mijl weeghs n. aen/ is ghelegen een ander cleyn ende leegh Eylandt: Van dit voorsepde vierighe Eylandt af/recht oost aen 8. mijlen weeghs/ lepdt het Eylandt van Tanaxuma, dat voorsz. groot ende hooch Eylandt Ycoo, ghelegen aende oostzijde van't Canael/als voorsz/heeft aende n. zijde een leegh landt/ ende daer langhs by heen goede Reede/zynde over al schoone gront/ strecbende vier ofte vijf mijlen o. en w. Dant oost eynde van dit Eylant Ycoo af/ dry mijlen n. aen/ lept het bovenghenoemde Eylant van Tanaxuma, als ooch ghesept is inde beschrijvinghe vande Coursen ende Navigatie naer het Eylandt Fyrando toe: Dit eylandt van Tanaxuma street n. en z. zynde altemaet van een leegh landt van heubelen ende dalen/ hebbende Pijnboomen op/ die seer ondicht ende verschepden vanden anderen staen/ende heeft 7. ofte 8. mijlen inde lenghte/eñ int midden van dien/te weten/aende westzijde/ lepdt een Haven ghelegen binnen sommige Steenrootsen ofte Clippen in/ende van dese Haven af/anderhalf mijl w. n. w. aen/is gelegen een seer cleyn ende black Eylandt / met een heuvelegen int midden: Dit cleyn Eylandt heeft aen't eynde van't n. sommighe uytstekende steenen en Rudsen/strecbende so verre als een schijnt van een Gotelingh bereyckt mach/alle de reste is schoon/ van gelijcken tusschē dit Eylandt ende Tanaxuma ist over al schoon inde sijpher: Van't Eylandt Tanaxuma af 7. ofte 8. mijlen n. aen/lept het groote ende hooghe landt van Iapon, welche Custe strecht te weten/aende zuydt zijde) o. ende w. 10. mijlen weeghs: Vant Canael bovē verhaelt dat tusschē de twee eylanden door loopt/ en cannen Tanaxuma niet sien/ dan soo't claer eñ helder weer waer/wp liepen o. n. o. aen/ende comē de tot ontrent dzie mijlen verschepden van't voorsepde Canael af/ soo onderkent wy eerst Tanaxuma, als ooch van ghelijcken het groote landt van Iapon, t'welcke als gesept is seer hooch is/strecbende oost ende west 10. mijlen weeghs / ende om dat swille dat Tanaxuma strecbende is n. ende z. wesende leegh/eñ t'lant van Iapon hooch/ so vertoont het hem in die contreye daer wp waren/ altemaet een landt te wesen/om dat het voor den anderen streckt/ welcke was d'oorsake dat die Chijnsche Piloot die wp by ons hadde/meende dat het altemaet een landt was: maer als wp't begonsten te genaken/so begonst hem t'Canael van tusschen beyden allenckens te openē/wesende van d'eene tot het ander van dwers ober 7. ofte 8. mijlen/wp liepen op deser voorghen op de halve streeck van o. n. o. aen/ naer t'landt van Iapon toe/wesende int waffen van't water/waerom het oostwaert aen liep/te weten/ naert cleyne Eylant (dat by Tanaxuma lept) toe/dart ons naer toe dreef/so dat wp moesten ghemeesst hadden om daer boven te comen/ passerende tot op een Gotelingh schrut naer dart langhs by heen/ waerom noodich is n. o. aen te loopē/tot datmen t'voorsz. cleyne Eylandtken voorby is.

Als wp Tanaxuma om waren / soo liepen wp n. n. o aen naer de Custe toe/ daer noch 3. mijlen van af wesende/ende eenighen recht teghens den twisch van Xebuxij ober/een stilter: dit was den laetsten Junius/ghescheyden wesende vant Eylandt genaemt A Ylha das Outeas. (t'welcke lept aende westzijde vande mondt ofte t'Canael van Macau af/) den 19. vande selfde maent/ hebbende onder weghen ghewees tot dit landt van Iapon toe 11. dagen/waer van dzie dagen stilten hadden/ dat de seylen voor de mast hinghen/ onder t'Eylandt van Lequeo, als ghesept is/etc.

Dat 34. Capittel.

Een ander beschrijvinghe vande Navigatie ende Coursen vande Haven van Macau af, langhs t'landt van China been, naer't Eylandt Fyrando, ende de omligghende Eylanden toe, tot die Haven van Vmbra, gheleghen aende Custe van Iapon, met verclaringhe van andere Havens daer ontrent gheleghen, daer men handel en traffijcke drijft, met de gheleghentheyt van dien.

Die ghen die begeert te seylen van upt Macau, ofte die van dien af naer Iapon toe/ tijde Monson van Junius ende Julius/ ende so ghy int upt seylen niet en mocht loopen te lof waert van eē Clippe/ dimmē van Macau af genoech sien can / welke t'schijnsel van een Seyl maeckt / en berst daer niet eens om becommert wesen: want latende t'Eylandt Lanton aende ly / mocht terstont loopen waer ghy wesen wilt / want is over al schoon/ende en hebt daer nieuwers af te vreesen/als ghy tusschen d'Eylanden int zat/ sult tijden cours nemen naer't Eylandt Ylhea Branco toe / (dat is: t'witte Eylandt/ ofte eyghentlijck de witte Steen clippe ghesept/) loopende o. n. o. aen/tot naer't Eylandt Lanton toe/ eñ al ist dat ghy seer goede windt hebt / scheydende des avonts vande voorsz. Eylanden af/ so sult ghy erst des morgens t'voorsz. Ylhea Branco connen te sien/ als ghy daer met over een zijt / so sult ghy aent vaste landt een groot hooch landt sien / wesende aende

Streckinghe vanden langhen punt tot het t'eylant Ycoo/ is ontrent de 7. susterne.

Langh punt.

Gheleghenheyt eenes goeden canaels tusschen een eylandt ende t'langh punt.

Hooch rondt eylant t'welck lijdt bijna dat halfdt lijdt weeght.

Gheleghenheyt eenige eylanden Camazuma/ ende den eylandt Ycoo.

Goede reede

Gheleghenheyt ende gheda'te van Eylandt Camazuma.

Haven hebbende seecker Clippen.

Gheda'te der Eylanden sijn seer hoogh/ en van de ghedaen daer omtrent.

Iapo lept 7. of 8. mijlen vant Eylant Camazuma/ en doet't selve streeckt.

Beschrijvinghe vande Navigatie naer Iapon toe.

Beschrijvinghe vande Clippen van Macau.

Beschrijvinghe van een Clippe.

Waerom men den cours moet nemen naer't Eylandt Ylhea Branco toe.

aende oost zijde stepl afgebickt/ hebbende int midden eenen tonden heuvel met fatsoen van een bzoot/ de diepten diemen daer langx heen steest/te weten/twee mijlen daer van af/ (luttel min ofte meer) zijn 30. ende 35. vademen modder gronde: Van dit Eylandt ofte Vlhea Branco af naer Lamon toe/ so heeft de Custe vant vaste landt eleyne Eylandē daer langhs by heen ligghen: Men heeft op dese contrepe (te weten/ 12. mijlen of daer ontrent aen beede zijde Lamon, ende 7. ofte 8. mijlen vant vaste landt af/) cleyn swart sandt met sommighe schulpkens ghemengt / op de gronde met 27. ende 28. vadem diepten/ en sult alhier wesende/ niet laten te loopen op de begonnen cours van o.n.o. aen/ al en siet ghy schoon geē lant: want hebbēde die voorseyde diepten eñ gōt/ soo gaet ghy bp ende behouden vande Custe van't Eylandt Lamon, ende soo't sake waer datmen geen landt en saegh/ so cannen evenwel/ voor de diepten ende gronde weten waer datmen is: want vant Eylandt Lamon af naer Macau toe/ soo heeftmen de voorsz. diepten ende gronde van 25. tot 28. vadem/ ende voorby Lamon ende daer ontrent/ is de gront han wit/ cleyn/ dun/ met sommich swart sant gemenght/ ende so men by gevalle alhier passeerden met dyssch ende donckier weder/ so sal men sijnen cours doen als verhaelt is van o. n.o. aen/ want dit is den besten wegh: alsmen hem gist by't Eylandt Lamon te wesen/ ende vindende de diepten van 15. 16. vadem/ so ist een teyckē dat ghy verre t'Zeewaert zijt/ (want in dese contrepe so loopen de stroomen seer crachtich naer't o. z.o. toe/) daerom stilt alsdan n.o. aen loopen/ om weder den rechtē cours te gheraken.

Loopende op de diepten van 25. ofte 28. vadem sandt gronde/ is eenen gorden wegh/ doende de cours van o.n.o. aen/ want zijt op dese manier op den rechtē wegh/ van te middewegheu barre Canael / alsmen t'Eylandt Lamon voorby is/ te weten/ van naer Chincheu toe/ so heeftmen de stroomē ende waters met hun in sijn faveur/ eñ so men de winde vande Monson heeft / salmen terstont deg anderen daeghs landt sien/ van beyde zijden/ te weten/ t'landt datmē heeft van suyderboort/ is het eynde ende den hoeck van het Eylandt Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo, eñ t'begin sel van't Eylandt genaemt Ilha Formosa, dat is/ t'schoone Eylandt/ende aende zijde vā het backboort / leyt het lande in fatsoen ghelijck een hoeck/ al hoewel dat het gheen en is/ dan is het Eylandt A Ilha dos Cavallos ofte t'Eylant vande Peerden/ t'welcke seer hoogh is/ leggende op de hoechte van 25. vaden/ eñ heeft aen d'een zijde/ te weten/ vier ofte vijf mijlen t'Zeewaert daer van af het Eylandt van Baboxija, dit landt int gheslcht hebbende salmen sijnen cours noordtoost aen doen/ t'welcke eenen goedē wegh is/ om buytē alle d'Eylanden om te loopē: want van dit voorseyde Eylandt vande Peerden af voort aen/ tot de Cabo de Sumbor toe/ heeftmen veel Eylanden t'Zeewaert uytstekende/ waerom dit den beste cours is om naer de Cabo de Sumbor te loopen/ alsmen naer sijn gissinghe met den hoeck ofte Cabo de Sumboe oock een is/ al en sietmense niet / en is niet aen bedzeven: want mē isser ontrent 8. ofte 10. mijlen vā af.

Op dese contrepe wesende / salmen sijnen cours n.o. aen doen/ om te connen verkennen het Eylant van Puloma, ofte Meaxuma, ofte het Eylandt Guoto. want dit is eenen goeden cours voor de winden vande Monson/ ofte sonden eenighe stormen ofte contrarie winden treegh / soo datmen sijnen rechten wegh niet houden en mocht/ soo salmen hem in sulcker voeghen reguleren/ datmen daer naer weder op sijnen wegh comt/ om eenighe van dese eylanden te connen verkennen: Dit voorseyde Eylandt van Puloma is gheleghen n.o. ende z.z. w. met het Eylandt Guoto, ontrent 10. ofte 12. mijlen vanden anderen verstreken/ ende sesteydt hem in vier ofte vijf ghedeelten/ hebbende veel gaten ende stucken daer contsom heenmen en heeft daerom niet te vreesen/ want heeft daer dicht by noch veel meer ander stucken / t'welcke ick weet om dat ickse selver altemael wel perfectelijcken gheseten hebbe.

Van dit voorsz. Eylant af/ naer de Haven van Vmbra, ofte t'Eylandt van Pyanado toe/ salmen sijnen ouden cours van n. o. aen loopen/ waer mede sult comen te sien het lant bereden Vmbra, t'welcke seer hoogh is/ hebbende de byde Custe langhs heen veel cleyne Eylanden ligghen/ onder welcke zijn twee Clippen/ die seer scherp ende puntich uytsticken gelijck als Diamanten: van hier af tot Vmbra toe zijn 6. ofte 7. mijlen/ in dese contrepe comende/ te weten/ tot ontrent een mijl naer't landt/ so salmen sijnen cours n. aen doen/ loopende op dese streec de Custe langhs/ byde Custe comende / salmen hem daer wel dicht by heen houden/ om t'lant ende de mercken van dien wel te verkennen/ welcke zijn dese/ te weten/ alsmen dicht by't lant vande rechterhant is/ so heeftmen een punt landts/ waer van twee Eylanden t'Zeewaert af liggen/ welcke is by d'incomste van Vmbra: want van dese punt af naer binnen toe/ so looptmen n.o. aen daer nae toe/ op dese hoec ofte punt staē dzie Pijnboomē/ ende met desen hoeck aber een wesende/ salmen t'Zeewaert daer van af/ (te weten/ aende slincker handt/) een cleyn Eylandt met een ronde Clippe sien ligghen/ sult binnen desse voorseyde Clippe heen loopen/ waer mede sult recht voor u upt comen te sien het landt van Vmbra.

Alsmen comt te sien een groot Eylandeken ofte Clippe/ (t'welche seer steyl ende afgebickt is/ t'Zeewaert in gheleghen/ so salmen aende zijde van't lant veel crapt int water sien dzijven/ dit Eylandeken salmen laten aende zijde vant backboort ofte slincker handt/ loopende tusschen dat ende t'landt heen: want isser by een half mijl bzeet/ van dit Eylandeken af tot de mont ofte incomste vant Canael zijn twee mijlen op de cours van noordtoost aen waer mede men terstont d'incomste sien sal/ die seer bzeet is.

Van dit Eylandeken ofte Clippe af/ loop/ een Custe van steen/ strechende tot de mont vā de incomste toe/ liggende een deels bovē water/ en op sommighe plaetsen bedeckt / doch moecht het genoech sien/ daerom en heeftmē daer nieuwers van te vreesen dan van datmē voor oogen siet/ tusschen dese Custe eñ t'lant vande rechterhant heen/ heeftmen te middewegheu 15. ofte 18. vadem diepten modder gront/ alsmen d'incomste van't Canael comt te sien/ soo salmen daer recht naer toe loopen/ sonder schroomen/ want is een seer goede incomste/ in dese Straet ofte Canael wesende/ so datmē de Cabier van binnen comt t'ondersien/ soo doetmen sijnen cours al byde rechter handt

Gheraemte dese eylanden/ Eylandtgens ofte de gronde daervanden.

Streckinghe ofte ommeloopinghe van't voorsz. Eylandt Lamon. Diepte ende gheraemte dese sanden entrent 7. ofte 8. mijlen van't landt/ met verscheyden hoe veele diepten.

Diepte van Lamon tot Macau/ ofte van de gheraemte dese gronde daer ontrent.

Onderscheyt tusschen twee eylanden upte cleyne/ ofte Clippe/ streckende van't landt/ ende hoemen daer tusschen door sal loopen.

Cleyne eylanden upte incomste van't Canael.

Gheraemte van't Eylandt Lequeo pequeno.

Eylandt vande Peerden/ ende Eylandt van Baboxija.

Diepte van't Eylandt van Baboxija.

Gheraemte van't Eylandt vande Peerden.

Diepte van't Eylandt van Baboxija, tot de Cabo de Sumbor toe.

Cours van't Eylandt Puloma ofte verdere te Noorden.

Cours na de Haven van Vmbra.

Gheraemte dese gronde ende diepten.

Diepte van Lamon tot Macau/ ofte van de gheraemte dese gronde daer ontrent.

Twee scherpe Clippen/ streckende van't landt van Vmbra.

Kennisse van Vmbra/ ende byde.

Twee eylanden byde incomste van Vmbra.

Gheraemte van't eylandeken.

Clippe ofte eylandeken ofte Eylant is.

Gheraemte van't eylandeken.

Gheraemte van d'incomste vant Canael.

Een Clip ofte beincommende vant Canael.

Diepte tusschen t'Clip ende t'landt aende rechter handt.

Cours tot de incomste vā de Revier.

handt

Een Eylandeken staende een cruys boven op.

hant heen/ al waermen terstont een vont eylandeken sal sien/ t'welcke een cruys boven op heeft/ en al ist datmen d'incomste niet en siet/ so salmen evenwel op dit Eylandeken aen loopen: want alsmen daer niet over een is/ so salmen terstont dese comē te sien/ daer de schepen ligghen/ als oock een Portugesche Kercke op't landt sien staen/ alhier binnen weesende soo looptmen zuyden aen/ tot ontrent een schoot van een Gotelingh verder/ al waermē het mach setten op 10. vadem diepten/ van seer goede modder gront: men sal hem alhier vast binden vande zijde van't N.N.O. ende 3.3. W. ende naer dat de wint waept/ salmen hem met het voorste vant schip keeren/ dat met de ancliers aender de steenen vast makende: wāt is daer enghe/ niet teghenstaende en dorst als dan niet vreesen/ al ist schoon dat het harde waept.

Vermaninghe dat men vande C. de Rhumbaz nā Japan toe niet verre sal verwolghen/ al waer dat men Eylanden en siet.

Vermane u wederom/ dat so wanneer ghy comt vande Cabo de Sumbor, vande Custe van Chynen af/ naer't landt van Iapon toe/ al ist sake dat ghy de voor ghementioneerde Eylanden niet en siet/ so en laet daer om niet u cours van N.O. aen/ niet te verbolgen/ tot dat ghy aende Custe van Iapon comt: want al ist dat ghy verbalt op de Haven van Aryma, (t'welcke is twaelf mijlen van Vmbra,) en is daerom niet aen gheleghen: want men heeft in dese contrepe seer goede Havēs/ voor schreven Haven van Aryma, is gheleghen een Eylandt (te weten/ een wepnich meer naer't N. als naer't Z.) ghenaemt Cabexuma, t'welcke aende binnen zijde een seer goede Haven heeft/ daermen seker ende vry mach ligghen ende handelen/ en soo ghy van hier af begeert naer binnen toe voor te looper/ so doet uwen cours N.N.O. ende N.O. ten N. aen/ waer mede sult comen op een Haven genaemt Cochimochy, gheleghen int Coninckrijck van Aryma, van Cabexuma af schepende/ sult langhs t'landt vande noordtzijde heen looper/ tot 7. ofte 8. mijlen toe/ waer mede met Cochimochy over een sult comē/ (t'welcke een beter haven is als die van Vmbra, om dies wille dat de schepen aldaer t'haren wille mogen liggē/ ende oock dat meer is/ so is te weten/ dat al eer ghy dese Haven ghenaeckt/ soo comen u veel Barcken en Schupten aen voort/ die u vry eylicken sullen binnen brenghen/ en hebt gheen vreese voor den Inwijck van Aryma: want d'oude Piloten hadden daer vreese voor/ om dat spse so wel niet en conden als ick/ overmits dat ick daer selfs met een Fuste over al binnen in/ en contsom hebbe ghevaren/ niet ghenoegh moeptens/ recht tegens Cochimochy over/ lept een ander seer goede Haven genaemt Oxij, toebehoorende den Coninck van Bungo, alwaermen oock vry ende seker mach handelen ende traffijckeren.

Gheleghenthy van Cabexuma,

Cours om nae Cochimochy te loopen.

Gheleghenthept van Cochimochy.

Een seer goe beghinnen tot Cochimochy.

Vermaninghe dat men ghen vreese hebben sal voor een inwoch van Aryma.

Gheleghenthy vāde groote haven Oxij.

Advertere u wederom ghen vreese te hebben voor d'incomste van Aryma: want behalven de voorghenaemde Havens/ daermen vry ende seker in liggen mach/ so sullen u menichten van Fusten ende Barcken terstonde aen boort comen/ die u sullen voerē daer ghy wesen wilt/ ende u in alles naer u begeerte te rechte helpen.

Tweede vermaninghe voor Aryma.

Over al de Custen van Chyna ist schoon ende suyver.

Voort al de Custen van Chyna ist schoon ende suyver/ dat men hem langhs alle de Custe van Chynen heen/ nieuwers af heeft te schoonen/ want isser over al schoon en suyver/ u alleenlijcken buyten alle d'Eylanden heen houdende: want so ghy daer tusschen in raeckte/ sout daer qualijck weder naer uwen wille comen upt comē/ daeromm ist best hem daer van buyten af te houden/ dewijle sijnen cours daer langhs by heen/ so en heeftmē daer nieuwers af te vreesen/ ende is over al eē schoone wech/ soo wel naer't Eylandt Fyrando, als naer de Haven van Vmbra toe/ alleenlijcken dat Fyrando 7. ofte 8. mijlen vande hoeck ofte punt vande boomē noordwaerts aen leyt/ in die contreye wesende/ sult Fyrando terstondt connen te sien/ nae aennemen van dien heeftmen een Varella, dat is: een merckteycken van een Rootse ofte spitsigen berghy/ ende dieheen sult u reguleren als voorzen gesept is: want is terstont kennelijck/ zijnde een seer hoogh landt/ welcke streeckt O.N.O. ende W.Z.W. Hebbende te middewegen van dien veel cleyne Eylanden ligghen/ met Canalen van daer tusschen heen door/ om van d'een naer d'ander zijde te moghen loopen: maer somen van't Eylant Cabexuma af naer Vmbra toe wilt loopē/ moet men hem altoos wel dicht by't landt heen houwen: want int Eylandt vandē Diamant ofte t'spitsighe Eylandt ghenaemt/ heeftmen een andere seer goede Haven/ daermen terstōt (alsmen daer int gheticht is/) met menichten van Barcken ende Fusten ontfangen voort/ om t'schip binnen in te brenghen.

Een goede Haven.

Die havens diemen in dese contreye heeft/ zijn dese naervolgende/ te weten/ so aen't sout van Iapan, als aende Eylanden daer naest by gheleghen/ waer van in dese beschrijvinghe mentie ghemaeckt is. Inden ersten/ so heeftmen een seer goede Haven int Eylandt van Cabexuma: Item Cochinochy gheleghen int Coninckrijck ende de Straet van Aryma, is noch beter Haven: De Haven van Oxij, welcke sept recht teghens over Cochinochy, is oock een goede ende beter Havē: Aent Eylandeken ghenaemt Olhea de Diamon, (dat is/ t'Eylandeken vandē Diamant/ door sijn spitsige ende scherpe Rootsen/ heeftmen oock een seer goede Haven/ welcke is van't landt van Vmbra: Item de Haven van Vmbra is oock een goede Rede/ etc.

Een goede Haven.

Dat 35. Capittel.

Een corte vvaerschouvinghe ende onderrechtsel vande vaert van Macau uyt China af/ naer Iapan, ende t'Eylandt Cabexuma, tot de Haven van Langhesaque ofte Nangesache toe, vvelcke is de gheen die buydens daeghs aldermeest vande Portugesen gefrequenteert vvorde met alle de Coursen ende streckinghen op't cort verhaelt, door een expert Piloot ende bedreven Stuerman, met verclaringhe vande vvinden, Tuffon ghenaemt.

SOo haest als ghy't Eylandt Ilha do Lame voorby zijt/ (t'welcke is comende van uyt Macau af/) soo doet uwen cours O.N. O aen/ waer mede sult het Eylandt van Lamon connen oock te loopen/ en soo't by nacht waer/ sult het lout upt werpē/ ende vindende 22. 23. vadem diepten/ met schulpkens ende swart sandt op de gront/ soo zijt ghy recht teghens de Kiste over/ ende als ghy die voorby zijt/ sult wat cleyn sandt vindē/ doende alsdā uwē cours N.O. ēn N.O. ten O. aen/ u altoos wachtende vande Custe van Chinchon af/ so veel als ghy pointers moecht: want den besten wegh is te loopen te middewegh van't Canael heen/ te weten/ so veer

Cours van Macau tot Lamon.

Een kiste.

Waerschouvinghe van wegen de Custe van Chinchon.

Pointers.

so verre dant' Eylandt vande Visschers/alsg vande Custe van Chinchéo,af/ ende so ghy't Eylandt vande Visschers (A Ilha dos Pescadores ghenaemt) naerder waert/ sult minder diepte vinde/ daerom sult op u hoede wesen/ so wanneer ghy t'Eylandt Lemao' voor by zijt/t'loot uyt te worpen / om voorsake vande Visschers Eylanden / As Ilhas dos Pascadores. Soo het ghebeurde dat u in dese contrepe de stormen vande Winden Tuffon ghenaemt overvielen/en so zy quamen van uyt den n.o. af/ so neemt uwe cours op den boech van ter Zeewaert aen/en dat so veel als ghy immers moecht / om de Custe te schuwen : want de wint sal sonder twijfel nae het z.o.looyen/het welcke dwers op de Custe is/so datse u blijft voor een leegher wal / ende op dat het u niet op de Custe en jaecht/so is het goet alle de seylen te strijcken ende in te nemen/en also stil te dryven/tot dat de Wint nae t'zuyen loopt/om alsdan uwen weech wederte vervolgen: ghelijck u desen raet ofte advijs / om dien willic dat ick my twee jaren achter een gevonden hebbe in dese contrepe altoos met de tormenten Tuffon, so dat wy d'eene reyse by naest teenemael verlozen waren/om op de Custe te gheraken. Om nu te verstaē wat dit woort Tuffon te segghen is/soo is te weten/ dat het een Chijns woort is/t'welck de Portugesen sonder veranderen oock alsoo aengheneemt hebben/en is ten tormente ofte onweder / dien ghemeenlijcken crijcht op dese baerden van Chyna nae Iapan toe / oft is ten minsten seer selden/dat men se mist: Comt ende begint vāden eenen hoeck ofte d'ander/ loopende alsoo met een gedurige stormy by naest alle de strecken van t'Compas om / altoos even ghestadigh wayende/so dat het de Zee-luyden ghenoech te doen gheeft/en dat in sulcker voeghe/ datter op alle de baerden van gantz Oziēt ofte d'Indische quartieren geen tormenten ofte onweder so seer ontsien en bevreest wort als dese Tuffons, van tusschen Chynen en Iapan, waer om wel noodich is daer op verdacht en voorsien te wesen/op dat mē daer niet onversiens vā overstulpt en wort/alst somtijts wel gebuert is/ van die daer met in groot perstkel en lijden gheraecken zijn/als dese self de Piloot ghetuycht hem ghe schiet te wesen / ghelijck als oot een peper vā die de voors. baert gevaren hebben ghenoech weten te vertellē/ en sulcks altoos ofte den meesten tijt bevonden hebben.

Als ghy met het Eylandt A Ilha formosa (ofte t'schoone Eylandt) over een zijt/so loopt n.o. aen / met welcke cours sult recht op de Straet van Aryma aen comen/ t'welcke eenē goeden gangh is. Nu soo haest als ghy comt gront te nemen/ te weten / aende zijde van te lorswaert/en dat ghy crijght 75. vaden diepten/soo sult ghy recht op't midden van't Eylandt Meaxuma gen comen/ en hebbēde middelste diepten/so ist eenen quaden wegh/waer ō u noodich sal wesē uwen cours te verbeterē/ om wederte recht te comen : maer wesende neer ghy het Eylandt Sancta Clara comt te sien/het welcke een cleyn Eylandt is/hebbende de zuyde zijde van't noorden oosten twee ofte drie Clippen ligghen / ende wat voorder aen het Eylandt Cojaquijn, het welcke seer groot is/zijnde in drien ghedeelt. Ick hebber aende zijde van het landt by heen gepasseert/ het welcke eenen seer goeden wegh is / en hebt u meuwers van te wachten / dan van sommighe steenen / die langhs het Eylandt heen liggen/welck men beschaydelijcken ghenoeght sien can: want de Zee daer op breeckt/ sult daer uwen wegh langhs heenen doen/ latende dese Steenen aende zijde van't baeck hoogt/ omtrent een schuet van een Bas daer af loopende: Als ghy dese ghepasseert zijt / so loeft soo veel als ghy immer mueght t'Zeewaert aen/ om te schouwen dese Eylandekens ofte Clippen / die aen d'ander zijde recht teghens het dick ende groot landt over ligghen : want is tusschen beyden altemael vol Riffen/daerom is het beste te loopen t'Zeewaert van't Eylandt Cojaquijn af/ te middewegh van het voorsepde groot ende dick landt(dat voor by d'Eylandekens ofte Clippen vande Riffen lept) is gheleghen de Haven van Amacusa, die seer goet is/ al waer begint den Jawijck van Aryma. Dan hier af sult ghy terstont/(te weten / int n.n.w. comen te sien het Eylandt van Cabexuma.

Als ghy met Cabexuma over een zijt / soo sult ghy voorder aen comen te sien ses Eylandekens ofte Clippen/daer ghy aende zijde van ter Zeewaert sult by comen/soo sult ghy terstont comen te sien nae het oosten/ ende oost ten noorden aen het Eylandt/ghenaemt Ilha dos Cavallos, ofte vande Peerden / het welcke heeft aende zijde vande Zee eenen groven hoevel / ende aende ander zijde nae het Eylandt Fyrando toe / twee Clippen langhs de Custe heen liggen / die in't schijn heen vertoonen als twee seylende Schepen : Oock mede soo heeftmen wat voorder aen nae Fyrando toe/ twee blacke Eylanden langhs de Custe heen ligghen / welcke ghenaemt worden As Ilhas das Restingas, dat is / d'Eylanden vande Riffen gheseyt.

Soo't u noodich waer (als ghy van uyter Zee aen comt) te anckeren / al eer ghy inde Haven loopt / (wesende by d'Eylandekens ofte Clippen) soo set het met nieuwe Cabrils die wel verseckerende / op dat ghy daer gheen anckers en verliest : want isser seer diep ende scherp.

Met de voorsepde ses ofte seven Eylandekens ofte Clippen over een zijde/ soo loopt recht op't Eylandt / A Ilha dos Cavallos aen/ als ghy daer by comt(te weten / vande punt binnewaerts /) soo sult ghy langhs het self de Eylandt heen een dyepte hoogte haven water sien ligghen/alle d'ander Eylandekens ende Clippen die ghy siet / sullen u blyven aende zijde van't backboort/t'welck is aende zijde van't Eylandt Facunda, sult altoos loopen tot inde Haven vā Langasaque, eñ en hebt daer niemwers van te schroomen / dan vant dat ghy voor oogen siet : want men heeft alhier de Zee ende grondt gheliick aende Custe van Spaengien

Sommighe steenen / die langhs het Eylandt heen liggen / welck men beschaydelijcken ghenoeght sien can:

Waerschouwinghe voor 2. Eylanden ofte Clippen

Plaetse vā de haven vā Langasaque.

Een Eylandeken ofte Clippe ligghende voor de haven vā Langasaque.

Dat 36. Capittel.

Een voyage ofte Schipvaert, ghedaen van Macau uyt Chyna af, nae de Haven van Langasaque ofte Nangasache in't Eylandt Iapan, met het Schip Sancta Cruz, vvaer van Capiteyn vvas eenen Portugesecher, met namen Francisco Pays, ende Constapel van dien , eenen Dirrick Gerritszoon, Burgher deser Stadt Enckhuysen, in het Iaer 1585. met alle de coursen ende ghescheidenissen alles gheappoincteert

ende aengheteeckent door den Piloot ofte Stuerman van't selfde Schip ende vaert.

Dit is 't cours van 't Schip S. Crus uyt Macau gheloopen is.

DEn 5. Julius / anno 1585. wesende des vrijdaeghs smorgens/ ginghen wy t'seyl/ (te weten/ vande punt die teghens t'Clooster van S. Francisco over leyt af) met resolutie om te loopen te loefwaert vā een ronde Eylandeken ofte Clippe/ ghelegen o.z.o. daer veer van af: maer om dat de wint scharp was/ en consten niet volbrenghen/ in voeghen dat wy't draghende hielden/ om door het Canael ofte t'gat van Lanton te loopen/ ghelijck als wy deden. De diepten die wy alhier vonden/ waren van 5. tot 6. vademē toe/ en dit was dicht by't ronde Eylandeken dat t'Zeewaert van't Eylandt Lanton af leyt/ ē van daer voort aen / soo begint het dieper te worden tot 18. ende 20. vadē toe: Wy hadden dese dieptē/ tot dat wy buytē t'Eylant A Ilha do Leme, (dat is t'Eylant van't Roer) warē.

Diepten int Canael van Lanton.

Plaetse van het Canael van Lanton.

Diepten tot buyten A Ilha do Leme.

Dit Canael vā Lanton heeft in't aencomē van diē een bocht/ alwaer de wint seer scherp was/ so dat wy ons qualijck consten wachtē van een Eylandt / gheleghen aende slincker hant van't Canael/ ten waer dat de wateren ē stroomē so groote cracht niet ghehadt hadden/ die't schip dwers over te loefwaert daer van af dreven/ sonder dat souden wy grooten arbeyt ē moeyten ghepasseert hebben om't Canael door te comen/ eyntlijcken dat wy teghens den nacht mochten wesen ontrent 4. mijlen van't Eylandt Ilha do Leme af voort aen. De cours die wy desen nacht dedē/ was oost/ ē o.ten z.aen/ om dieswille dat wy een scherpe wint hadden/ hebbende de dieptē van 20. tot 26. vadem modder gront: Met dē dagheraet quamen wy by naest recht voor uyt te sien het Eylandeken Ilha Branco, ofte de witte Clippe/ ē door die voorseyde diepten/ maeckten onse gissinge/ daer een groote half mijl van af te passeren.

Opbaernis alsmen by't Canael van Lanton is.

Het Eylandeken Ilha Branco ofte witte Clip.

Den 6. Julius des saterdaeghs/ en constē de hoochte vande Son niet nemen/ om datse ons recht over t'hooft was/ hadden eenen z.o. ende z.z.o. wint / met seer goet weder des daechs: maer des nachts wast wat koelder: Deden onsen cours o.n.o/ o. ende o. ten n. aē/ na dat de wint wayde: Wy vonden des middaeghs van 25. tot 27. vadem diepten / met swart cleyn sandt op de gront. Dit was altoos in't ghesicht van't landt / ende met den dagheraet saghen wy t'lant van Lamon, het welcke een lanck ē vlack landt is/ in gelijckenisse van een tafel ofte vlac velt/ hebbende aende zijde vant oost noord oosten een dunne punt landts t'Zeewaert uyt steken/ ē aende zijde van't west zuydt westen/ loopt oock een ander dunne punt t'Zeewaert in/ ende daer dicht by / te weten/ aen't dickste van dien/ sietmen t'fatsoen van een witte plaet/ welcke is het Eylandt van Lamon, ende t'Zeewaert daer van af/ heeftmen drie Clippen / gheleghen aen het eynde vande Riffe van Lamon, alhier worpen wy't loot uyt ende vonden 27. vadem diepten / hebbende wit cleyn ende sommigh swart sant/ met cleyne schulpkens onder een ghemenght/ wesende vant landt af ontrent 7. ofte 8. mijlen.

Hier de Son recht boven t'hooft.

Teeckenen vant lant van Lamon int gesicht/ is lanc ende vlack.

Omtrent 7. oft 8. mijl vant lant Lamon 27. vadem diepte wit ooch swart sant.

Den sevenden des Sondaeghs / hadden wy stilte / ende altemet een weynich / maer niets te veel wints van uyten zuydt oosten/ ende zuyd zuydoost/ doende onsen cours oost noord oost/ noordoost / ende noord oost ten oosten aen/ op de diepten van 24. tot 26. vadem. Soo haest als wy het Eylandt van Lamon ghepasseert waren/ kreghen terstont wit/ cleyn ende dun sant op de grōt/ met sommighe schulpkens ghemenght: Wy waren des smorghens ontrent 7. mijlen van't landt af / te weten / van het landt van Chincheo, ende saghen van ghelijcken het Eylandeken/ t'welcke een ghelijckenisse heeft van't Eylandt / ghenoemt Ilha dos Lymoins, dat is/ t'Eylandt vande Lymoenen / gheleghen by Malacca, ende wat voorder aen / saghen een dun landt / met eenen spitsighen top boven op / welck men seyt te wesen A Varella do Chinchon, (dat is/ die kenteyckē ofte Baecke van Chinchon:) Dit was den achtsten van de maent/ des Maendaeghs: Des nachts daer aen kreghen wy stilte / waer mede de wint na het noorden liep/ comende wat voorder aen/ altemets met vlaghen regens: maer met de zuyd ooste wint/ en hadden noyt regē/ kreghen des nachts twee donderslaghen van de selfde zijde van't zuydoosten / met weerlichten van uyten z.o. ende noorden.

Den 9. des dijnghsdaeghs/ hadden wy de hoochte vande Son op 23½. graden/ hebbēde de wint des snachts ghehadt oost ende o.z.o. met een goede koelte/ laghen alle de nacht en dreven sonder seylen/ worpende altemets het loot uyt / op de diepte van 20. tot 24. vadem toe/ en creghen eens 18. vadem/ waer van de gront wit cleyn sant was / met sommighe schulpkens onder een ghemenght. Des smorghens met den dagheraet/ kreghen wy eenen noorden wint/ waer mede wy ons wendē op den boech vant oosten/ (hebbende alleen t'fockseyl ende de besaen op) tot teghens den avont: Op de voorseyde diepten namen daer nae de seylen in/ om stil te drijvē: Des anderē daegs sagen wy landt/ te weten/ dat van den voorleden dagh/ ende lach ons in't noorden/ ende ter halver streeck van noorden ten westen.

Den 11. des donderdaeghs/ en namen de hooghte vande Son niet/ om oorsaecke/ dat wy laghen en dreven sonder seylen/ met eenen oosten ē o.z.o. wint/ ē hadden de Zeebaren van uyten z.o. laghen met het schip ghewent nae't n.o. Dit was des nachts; maer des daeghs hadden wy eenen n.o. ē n.n.o. wint/ in voeghen dat wy als nu op den eenen / als dan op den anderen boegh lieyen/ nae dat de wint ende tweer ons plaets gaf/ op de diepten van 20. tot 24. vadem toe/ van wit cleyn sant/ hebbende sommighe worpen op 18. vademen: Wy hadden die voorleden nacht veel weerlichten van uytē westen ende zuyen/ wesende den 13. vande nieuwe Maen / hadden des daeghs te voorē de hoochte vande Son op 23½. graden cuyn/ het landt dat wy sagen costmen qualijc onderscheydē/ evenwel docht ons te wesen/ het landt dat wy die vorighe daghen ghesien hadden.

Den 12. des vrijdaeghs / en hebben de hooghte vande Son niet ghenomen / om dieswille dat wy noch laghen en dreven sonder seylen / met eenen oost zuydtooste wint/ te weten/ des nachts / wesende des daeghs noordoost/ op de dieptē van 20. tot 24. vadē/ met sommighe worpen op 18. vadem/ waer van de gront cleyn/ dun/ wit sant was/ zijnde de gront vande vier en twintich vadem was grober sandt/ met sommighe schulpkens ghemenght. Als het begonst te dagē/ so warē wy nae ons gissinge 5. ofte 6. mijlen vant lant af/ wy had-

Wel weerdighen ende swerelaghen ontsteken.

wp hadden die voorledē nacht veel weerlicheit van alle cauren/ hebbende des morgheus sommige vlaghen regens/ sonder wint/ met een overtoghen hemel ofte lucht/ soo dat het schoen veranderlinge van weer te wesen. Teghens den avont cregen wp eenen z.o. wint/ loopēde terstont na het z.z.o. wat mede wp onse seylen lieten valle/ nemende onsen cours n.o. ende n.o. ten o. aen/ ende ooch oost n.o. maer den meesten tijt n.o. in voegen dat ons de diepte begonst te verminderen/ dat op 32. vadem/ met wit cleyn sandt/ wesende inden tijdt vande volle Maen: Wp hadden de Lee-baren altoos van upten z.o. eyntlijcke dat wp alsher met dese voorseyde windē vijf daghen om brachten.

Op den hoogh van 24. graden 20. minuten gecalculeert bevonden sij noch 80. mijlen van't Eylandt Ilha Formosa.

Den 13. des saterdaeghs/ namen wp de hooghte vande Son op 24. gradē minus/ loopende desen nacht o. n.o. aen/ tot des morgēs toe/ behoudende t'Schip de cours van o. eñ o. ten n. wp bevonden 20. mijlen ghevaren te hebben/ zijnde vande Custe van Chijna af 8. mijlen/ saghen terstont des morgens t'landt van d'ander zijde. De grōt vā dese zijde/ was wit/ duyn/ met sommich swart sant gemengt eñ ontrent tot t'ondergaen van de Son/ wierpen t'loot upt/ vonden 13. vadem diepte/ met seer fijn swart sandt op die grent.

Den 14. des Sondaeghs/ namē de hoochte vande Son op 25. graden schaers/ hebbende eenen z.w. wint/ met seer goet weder/ doende onsen cours n.o. eñ n.o. ten n. aen/ den geheelen nacht over op de diepten van 37. vadem/ met seer dun sandt/ eñ sommige swarte modder op de grōnt/ eñ inde laeste waerne vandē daghe reat/ quamē wp op modder grōnt/ op de voorz. diepten van 30. vadem/ zijnde met swart sant gemengt/ eñ begonden te daghen/ saghen t'landt vande Custe vā Chijna/ daer ontrent 4. ofte 5. tot 6. mijlen toe van af wesende/ quamen te verkennen die Lagareo, met die twee Gesusters/ dat zijn/ die Corodijl/ etc. gesept) Eylandekens also genaemt/ worpen t'loot upt/ ende vonden de diepten van 42. vadem modder grondt/ die noch sandachtich was/ saghen van gerustē op den selfden dagh/ het Eylandt Ilha Formosa gheleghen by Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo. de wint scheen hem te willen voeghen om beter te wapen.

Ilha Formosa by Lequeo pequeno.

Den 15. des maendaeghs/ namen wp de hooghte vande Son op 25½. graet/ eñ kregen de wint des nachts vanupte n. met seer goet weder/ loopende also om nae t'n.w. liepen o. n.o./n.o. eñ n.o. ten o. aē/ eñ als het begonst te daghen/ sagen t'landt/ te weten/ t'eynde van t'Eylant Ilha Formosa, ofte t'schoone Eylād/ t'welcke een langh uytgherent eñ leegh landt is/ wesende in t'midden gebrokē ofte geschuert/ t'welcke een open schijnt te wesen: maer en is anders niet/ dan als verhaelt is: Wp saghen terstont in t'oosten een ander hooger landt/ t'welcke zijn d'Eylanden/ As Ilhas dos Reijs Magos, dat is/ d'Eylanden van de drie Coningen/ wp passeerdē daer voor by hem/ ontrent 7. ofte 8. mijlen van af: Hadden desen nacht de diepten van 34. vadem/ ende begerende te weten/ wat diepte datmen heeft int gheselcht van t'boven gementioneerde landt/ so vonden wp daer 40. eñ meer vademen/ liggende t'voorz. landt (van Ilha formosa) o. z.o. van ons af/ eñ was modder gront. Wp hadden op desen dagh eenen coelen wint van de Monson: maer en hieldē se niet langer dā tot den nacht toe/ doen wordent weder stil/ ghedurende also tot des morgens/ doen cregen wp hem van upten n.w. loopende also vande westzijde om/ tot dat hy z.w. worde/ eñ wanden tot des nachts/ wordende doen weder gantsch stil/ die was des dijndaegs/ den 16. wesende in t'gheselcht vande bovengenoemde eylandē: Op desē dagh hadde wp de hoochte vande Son op 26. graden minus ½. eñ t'eynde van t'groot Eylandt bleef ons int' o. eñ o. ten z. eñ t'ander eleyne in't o. z.o. Dit eleyn Eylād is hooghet aende zijde van't z. z.w. als vande z.w. zijde. De punt ofte hoeck van t'z.w. heeft een duynte ofte schuersel/ t'welcke/ hoe men daer dichter by comt (voorder aen loopende) hoe dat het grooter wert.

Hebben hier de hooghte op 26½. graden ontrent stil.

Dit Eylandt is seer hoogh in't midden/ eñ loopt al dalende af nae d'eynden toe/ de punt ofte het eynde van't n.o. is leeger/ als die vāt z.o. in voegen dat het een uytstekende tonghe maeckt/ die seer leegh is. Van daer af nae't o. n.o. toe/ heeftmen andere Eylanden liggheu gheselch als Clippen/ de diepten alhier zijn 25. vadem/ modder gront.

Comen aen een Eylandt dat afgaet/ ende als een tonge smaleder voor/ maer't gaet voor liggheu noch Eylanden bekent als Clippen.

Des woensdaeghs den 17. kregen wp weder eenen n.n.o. wint loopende terstont nae't n.o. eñ begonst so sterck te wapen/ dat wp gedwongen waren alle onse seylen te strijcken/ eñ het Schip den geheelen dagh te laten dryven z.o. aen/ eñ des nachts hebbe bevolen op den boech van't n.w. te stueren den geheelen nacht over/ teghens den dagheraet begonst de wint so dapper op te striken/ met so gheweldighe Lee-baren/ dat wp ghedwongen waren te loopen met het halve fock-sepl op/ met alle de touwen wel vast aen gheregē/ gebondē eñ versten/ in voeghen dat dese tempeest ofte Tuffon so sterck eñ dapper was/ dat wp't al moesten bindē wat in t'schip was/ ofte was terstont geramponeert ende aen stucken gesmeten. Dese tempeest begonst erst op te comen van upt den n.n.o. eñ hep alsoo om volepndende in't n.n.w. gelende op t'laeste ende t'afstrijcken den grootsten eñ gheweldichste stoot/ comēde met water hoese/ dat zijn wolcken die t'water schijnen te drincken en op te slorpen: Dit was des dāderdaeghs/ wesende den 22. dagh vāde nieuwe Maē. Des nachts daer aen volgende/ liep de wint nae t'weste/ maer om dat de Lee noch seer hol eñ verbolgen ginck/ en lieten onse seylen noch niet vallen/ dan des morgheus cregben de wint van upten z.w. lieten onse seylen vallen/ makende gereetschap om onse repse te verbolgen/ met een generael blijschap door het gesteele schip/ want mienden voorseker dat wp de wint vande Monson gewisselicken hadden: maer teghens den nacht wordent weder stil/ crijgende de wint weder upt den noorden/ dorende also onse cours oostwaert aen: maer worden een wijl daer nae weder gantsch stil/ hadden niet teghenstaende de Lee baren altoos van upt den zupen/ in voeghen dat wp ontrent ten twee uren de wint upt dē z.o. cregē/ waer mede onse seylē op hijsten/ loopēde n.o. eñ n.o. ten n. aē/ alst begonst te dagen/ quamē te sien t'Eylandt datmen seyt te wesen A Ilhas dos Reys magos, (dat is vāde drie Coningē) t'welck ic mercke (liggēde z. 10. oft 12. mijlen van ons af) eñ wont daer de hoochte vā 23. graden/ wesende den 21. vande maent.

Den wint gaet weder de derde t'hemelwaert in t'schip waert.

Comen met de t'landt Ilha dos reys magos, gheleghen vande drie Coningen.

Wp sagen altoos de volge dagen t'Eylāt Ilha formosa, t'welcke een seer hoogh landt is/ so datmēt boven de wolcken siet upt stekē/ eñ

habben daer de diepten van 45. ende 50. vadē moddergront. Des vrijdaeghs met dē dagerae wolcken/ wt ende vonden 21. vadem met swart zandt op de gront/ t'eerste tepeben ende voorbode die wp hadden van de voorst. trumpet ende omweder/ was reuen elephāts leghen voogh/ dicht bp den Horizont van de zee heen/ dā een schoon paersch coleur/ met noch twee andere grooter leghen boghen/ waer van de punten ofte eynden bynaest hen verthoonden/ als Olhos de Boys, (dat is/ Katten ooghen ghesept/) tweleck zijn clepne wolcxkens/ die hen in't schijnsel (in't eerste gesichte) opdoen van een vuyst groot/ te werē/ aen de Cabo de bona Esperança, die van de Zee lopen van de oost Indische waert/ seer onsien worden: want zijn tepekenen van suyderlijcke overvallende tempesten ende onsydelicke commotiē/ als wp in de vopage van Indie naer Portugael eenstdeels aengeroert hebben/ waerom goet is daer van geadvertiert te wesen/ om hen daer voor te wachten/ en op te voorsien/ tot welcken eynde het selve alhier int bysonder hebbe willen vermanen. Keerende weder op onse materie/ soo advertere ick u dat als ghy comt in dese contrepe/ soo lange als de wint van uptē noozden (comende) nae t'z. westē loopt en maerkter geen rekeninghe op/ want sal terstont weder nae't noozden/ noozdoosten ēn oosten loopen: maer als het gants stil wort/ soo sal u de wint van uptē z.o. komen/ loopende van daer af nae't zupen ēn zupdt westen toe/ twelcke de Monson ēn winden van dien tijt zijn: maer soo hp dan weder quam te stillē mocht wel gebeuren/ dat hp nae't oost zupdt oosten liep/ doch sal terstont weder nae't z.o. keeren met goet weder/ twelck wp alsoo bevonden hebben/ dese Monçon van Julius/ anno 1585.

Des Woensdaechs den 22. hadde de hoochte van de Son op 27½. graden ruym/ hebbende de reuen zupdtoosten/ ēn z.z. oosten wint met goet weder/ deden onsen cours noozdt oost aen/ ende hadden nae mijn gissinghe gheloopen/ (sint het goet weder ēn wint) 22. mijlen/ wesende van het landt van China af/ te weten/ van de Cabo ghenaemt de Sumbor, ontrent 12. mijlen/ zijnde ontrent noch 100. mijlen vant Eylandt Meaxuma, wozpen op desen dagh t'loot upt/ ende vonden daer 55. ende 57. vadem diepten/ ende saghen veel swarte ende witte Zeevogheien/ die haer aes albaer hadden/ waer van de swarte voghels bande Portugesen ghenaemt worden Alcatrases.

Den 23. des Donderdaeghs/ hadde seer goet weder/ en boegē dat wp op dese etmael seplen ontrent 25 mijlen/ wesende van't vaste land van China af ontrent 12. mijlen: Des morgens wierpen wp t'loot upt/ ende vondē 51. vadē/ met wit ende swart zant onder een ghemengt. Des Woensdaeghs den 24. hadden de hoochte van de Son op 29. graden scheers/ met reuen oost zupdt oost ēn zupdt-oostē wint/ en goet weder/ doēde onsen cours noozt oost/ ende n.o.ten noozden aen/ en somtijts (maer niet veel) n.o.ten oosten aen. Ick maerkte mijn rekeninge van noozd oost ten noozden behoudē/ ende 16. mijlen gesciplt te hebben/ wesende noch van't Eylant Meaxuma 70. mijlen/ ligghende van ons af noozdt-oost aen/ wierpen alhier het loot upt/ ende vonden 49. vadem van zandt ende modder-grondt.

Des donderdaechs den 25. Julius/ en namen de hoochte van de Son niet/ om dat wp laghen en dreven sonder zeylen met reuen oosten wint/ ligghende zijpen aen ghewent/ gedurende alsdus tot den 26. toe/ ende dreven westwaert aen/ ende creghē twee vadem minder in de diepten.

Den 26. wenden wp ons op dē boech vant noozden/ sonder seylen/ doch ēē wepnich tuys daer na hielē onse schoverseylen hallen (maer was gants teghens mijn wille) door impozcumatie vande Chijnsche Piloot/ seggheude/ dat wp op desen boech de wint ruymer soudē crijghen/ twelcke alsoo niet en gheburden/ want was gants int contrarie/ om dat wp (met alle het ghene dat wp aldus aen liepen) daer nae te meer moeyten door hadde/ waer om het beter is/ voor de gene die hem op dese contrepe van 29. graden vint/ te verwachten de zuydtoosten winden/ dan noozt noozdoost/ noozdtoost/ ende n.o.ten n. aen te loopen/ om oorsake dat de wateren ēn stroomē seer stert nae Liampo toe loopen/ ende als ghy zult cz de 30. tot 31. graden toe/ hrbbende eenē z.z.o. wint/ soo sult ghy groote moeyte hebben om het Eylandt Meaxuma te mogen gecrijghen: want is ons alsoo gebeurt/ door dien dat de wint so crachtich was/ dat wp niet meer als de schoverseylen ēn halve marys seylē mochtē voerē/ voor daerom dat de Zee seer hol ēn verholghen ginck/ en t'Schip seer ontstelden/ als mede om oorsake dat de stroomen zijdoostwaert aen liepen: Dit mocht wesen ontrent 25. oft 30. mijlen vant Eylandt Meaxuma af.

Soo haest als ons de wint ruymde/ so dat wp oost ēn o.ē n. ēn o.n.o. crijghē/ comē de met dese coursen van de 40. tot op 34. vadem diepten/ wesende de gront gelijck als schijfzant/ loesem soo veel aen/ als wp immers mochten nae't o. toe/ en altemets nae't o.ten z. waer mede ons de diepten begonst te verminderen/ doch soo verlanckzaem/ dat het ons verdroten soude hebben/ so t'schip eenen harden voortganck gehadt hadde: maer om dat het water seer hol ginck/ waer door het schip niet wel bestiert was (daer wp ons alleen op vertroosten) so quamen wp eyndelinck op 50. ēn 60. vadem diepten/ modder-gront/ en daer na tot op de 70. ēn 75. vadē/ met clepn dun zant op de gront/ een poos naer nae tregen 80. vadē: maer geloobe dat het was door dē dat het loot een wepnich achter upt bleef. Desen voorp hadde de gront wat goeder zant ende om dat wp nae onse gissinge dicht bp't Eylandt Meaxuma waren/ liet ick de Marsseplen ende bleef in nemen/ teghens d'opinie van sommighe Piloten/ voorpen ghestadich (ghedurende alle de quaerten ofte waerden vander nacht) het loot upt/ ende terstont met het dagheraet de Marsseplen weder op ghehijst/ seplende alsoo een wepnich tijts/ saghen het landt/ welck was vant Eylandt Meaxuma. hoe wel dat d'ander Piloten/ die met in't Schip quamen/ seyden te wesen het Eylant van Guoto: maer waren hier so seker in/ als in alle andere dinghen. Dit landt van Meaxuma hadde in d'eerste ontdeckinge/ een hoogh stepl afgheblickt landt/ wesende na het z.w. toe/ alderlaechst/ soo wanneer men daer met over een comt/ so heest het ēē clippe aent eynde van dien/ welcke hem int schijnsel vertoont ghelijck als ēē Foztresse: Ons voorde ghesept datter een wepnich van dese Clippe af/ een verborghen Clippe onder water lept/ daer het water op breeckt.

Dit

Cocksf vant ontdeck. / 10 een clijnen groenen tepeken te ghetdoge/ nijs tuych rivier groote diepē hebben bot. Eylant oogt dat zijn clepne wolckxkens de schijnen een duyst groot te zijn.

Waerschouwinghe uyt wanneer hoog dese tempesten.

22. mijlen zijnde van China van Cabo Sumbor 12. mijle synde 100. mijlen vā't Eylandt Meaxuma/ die diepe heer 55. 57. vada.

Swarte ēn witte Zeevogelen die met Alcatrases ghenaemt.

12. mijle van het lant van China/ heeft veel 51. vadē diepten.

Verschijdenheyt vande gronde/ die ge. reen/ ēn sandt 70. mijlen vā Meaxuma zijnde.

Wat gedaente de Clippe heeft.

Diuersche beschrijvinghe vā Meaxuma.

Dit voorsz. Eylandt vā Meaxuma, maeckt het schijnsel vā dzie oste vier Eylandē/ waer van het eerste (te weten/ aēde zijde van't zuydt westen hem vertoont/ als gheseyt is/ hebbende de hoecken om hooch ofte t'opperste van dien/ twee ronde hueveleu als bozsten/ ofte gelijckeen sael: Die ander twee Eylandē ofte schijnselen van te middewegē zijn als groote Clippen/ met veel rootsen ent opsteluende scherpten/ ghelijck alg Ozgelen/ eñ het ander Eylandt ofte t'sijnsel van het Noozdt-oosten/ heeft de ghelijckenisse van een seer langhe maer niet te hooghe Clippe. Wp liepen by dit Eylandt heen/ doende de cours van n.o. gen: daer ontrent twee mijlen van af. Als wp Meaxuma lieten blijven/ om dat de wint z.o. was/ so liepen wp n.o/n.n.o.ten o. ende o.n.o. aen/ ende metten dageraet/ sepden zp dat wp de leughte van t'land van Amacusa hadden/ ende siende te lpwaert/ wozden ghewaer een groot dick lant/ gheleghen dicht by't Eylandt Cabexuma: Dit Eylandt Cabexuma is vlacke ende landtwerpent/ van een essen landt/ hebbende azn't noozdt eynde een Clippe liggheu. Dit was den laetsten Julius/ ende quamen den selfden dagh binnen in de Yauē van Langasaque, t'welcke is de Haven ende plaets daer huydens-daeghs de Poztugesen haer meeste vaert ende handel hebben.

Coursen van Meaxuma naer't landt van Langasaque.

Gheleghenheyt ende gestaltenisse van Meaxuma.

Diuersche beschrijvinghe vā de Clippe.

Dat 37. Capittel.

De rechte kennisse van't Eylandt Meaxuma, so by de diepten, als by't fatsoen ende opdoeninghe van't landt, met een onderrechtinghe van de incomste ende rechte coursen om te looper in de Haven, ende op de Ree van Langasaque ofte Langasache gheleghen int landt van Iapan.

Wat wat diepten dat men recht op t'Eylandt van loopt.

Ghehaente vā een lanckwerpende vlacktē.

Ghelegheni-heyt vā twee Clippen ende een Eylandeken.

Wat Eylandt dat men eerst aen-sien sal/ ende de 70. vadems diepte vinde.

Verscheydenheyt vā 70. vadē diepte/ hoogh-te vā Meaxuma.

Cours van Meaxuma naer Langasaque.

Inden eersten/ so wanneer dat mē is op de diepten van 75. vadem/ soo salmen recht op het midden vant Eylandt aen comen/ ende comende op dese diepten landt te sien/ so salt wesen een hoogh steyl afgheblecht land: maer niet te groot/ hebbende op't opperste van dien twee mammen/ ende alsmen daer by ghenaeckt/ so salmen terstont een ander lanckwerpender landt sien/ wesende black eñ essen boven op/ hebbēde van tusschē beyden twee groote met veel clepne Clippen by een liggen/ int fatsoen als Ozgelen: maer om dese Clippen te sien/ moet men daer dicht by heen loopen/ te weten/ tot op twee mijlen nae het allernaeste/ luttel min ofte meer. Dit Eylandt heeft aen't eynde van't zuydt westen een Clippe liggheu/ ende een stuck weeghs daer van t'Zeewaert aen/ is gheleghen een ander Steen-clippe onder water/ daer de Zee op bzeeckt/ ende aen't eynde van't noozdt oosten/ heeft het een ander Eylandeken ofte Clippe. Sult weten/ dat comende nae Iapan toe/ ende vindende meer diepten als gheseyt/ is eñ quaem het landt te sien/ soo en sal't Eylandt van Meaxuma niet wesen: maer sal eer wesen t'Eylandt ghenaemt Sancta Clara: ende soo men comt op minder diepten als de 70. vadem/ landt te sien/ so salt van gelijcken Meaxuma wesen: maer sal wesen aende zijde van het stuerboozt. Het Eylandt Meaxuma legt op de hooghte van 31½. graden: Die geen die na de haué van Langasaque begeert te seplen/ passeerde van dit Eylandt twee mijlen na het oosten daer van af/ sal zijnē cours noozd oost ende noozd oost ten oosten aen loopen/ ruymē wint hebbende: maer comen by de wint heeft/ salt noodich wesen o.n.o. aen te loopen. Op dese cours salmen op't Eylandt vā Cabexuma aen comen/ ende men sal van gheluchten comen te sien de ghebergh̄ten van Amacusa, als ooch eenighe clepne Clippen/ ghelegē recht teghens over Cabexuma, dienen terstont int gheslicht sal hebben/ ende so men in Langasaque will wesen/ soo salmen hem langhs d'Eylandekens ofte voorseyde Clippen heen houden/ te weten/ t'Zeewaert daer van af. Voor by dese Clippe wesende/ salmen terstont comen te sien den hoeck ofte t'eynde van't Eylandt A Ilha dos Cavallos, ofte van de Peerden/ t'welcke heeft op het eynde van't noozdt westen sommighe Pyn-boomen staen: men sal op dese punt ofte eynde aen loopen/ ende so wanneer men met de selfde over een comt/ so en sal men terstont niet aen loeven/ om oozsaeckie vande bupen/ die van over't Eylandt Caffury comen/ die men hier ghemeenlijcken crijght ende ghewisselicken over comen: als men de voorseyde bupen crijght/ soo salmen aen loeben alle het ghene noodich is/ om int midden vande Haven te comen: als ghy te middewegh zijt/ soo moecht ghy daer bypelijcken op aen loopen: wāt en hebt daer niet weers af te vreesen/ als ghy daer nae binnen toe begint in te loopen/ so sult ghy terstont het water sien breken op de steen-plate/ welcke legt so verre als te middewegh het Eylandt Ilha dos Cavallos, eyntlicken/ datmen in dese incomste van Langasaque, anders niet en heeft te doen dan te middewegen door te loopen/ tot op de Ree daerment set/ aenkerende op 4½. ofte 5. vadem/ twelck is/ tot soo wanneer u blijft (eenen boom die recht teghens de groote ende principaelste sierck duer over staet met het dack ste weten het opperste van die voorseyde Kercke) effene en gheluck over een/ als dan heeftmen de rechte plaets/ ende is seer goet om te ancketen. Sult op u hoede wesen/ dat als ghy zijt dicht by de punt lants/ die rechtvande Kercke af comt/ u als dan wat nae de de slincher handt toe te houden/ om te schouwen een Riffe ofte droogte/ die van de selfde punt af comt/ anderende als voozen gesept is.

Ghehaente vā een lanckwerpende vlacktē.

Ghelegheni-heyt vā twee Clippen ende een Eylandeken.

Wat Eylandt dat men eerst aen-sien sal/ ende de 70. vadems diepte vinde.

Verscheydenheyt vā 70. vadē diepte/ hoogh-te vā Meaxuma.

Cours van Meaxuma naer Langasaque.

Aduerteren u/ dat soo het ghebiet dat ghy quaemt by de voorseyde Clippen (daer hier vooren af gerort is/ inder nacht/ ende begeerdent daer langhs heen te setten/ (ghelijck als d'oude beschrijvinghe raden) op 40. vadem diepten/ liggheude op perijckel ende met sorge van eenen oosten wint: So waer mijn advijs (voor beter) te loopen tusschen de voorsz. Clippen/ ende het eynde vant Eylandt Cabexuma, en sommighe Eylandekens/ die op de zp van de Eylanden Ilhas do Cavallos liggheu) door heen/ twelcke een seer breet eñ goet Canael is dan 20. vadem diepten/ ende men mach daer in laveren ende wenden vanden eenen boeck op den anderen/ nae zijn ezghen will/ in voeghen datmen mach comen te setten op 12. ofte 15. vadem nae u ghelieste/ op een vlacke ende effen grondt/ te weten by het Eylandt Caffuri, soo datmen op dese manière beschut blijft vant n.o. af tot het z.o. eñ z.toe/ blijvende verseeckert ende dichter by om des noozghens te loopen/ tusschen de Eylanden van Ilhas dos Cavallos, ende van Caffury door nae binnen toe/ twelcke een seer goet Canael is/ van 20. vadē diepten/ hebt anders niet te doē dan recht doozt midde hē te loopē/ eñ om te byer

Op wat diepten men moet ancketen.

Verscheydenheyt vā 70. vadē diepte/ hoogh-te vā Meaxuma.

Cours van Meaxuma naer Langasaque.

Vreemdinghe aensien by nacht ontrent de Clippen/ of hoe men hem regulieren sal.

Ghelegheni-heyt vā't Canael vant 20. vadem diepten.

Goet ancker-ghront by het Eylandt Caffury.

Een goede Canael tusschen Caffury ende Ilha dos Cavallos van 10. vadem diepten.

eñ seker der te weseñ/ so moecht ghy een Boot ofte schuytgen voor heen senden/ om te garn liggheñ daer't op zijn smalste is/ om u te dienen tot een Bake ofte merck-teecken/ etc.

Dat 38. Cappittel.

De Navigatie ende rechte Coursen om te seylen van't Eylandt Meaxuma af nae de Haven van Cochinochy ende nae Facunda, met alle de streckinghen ende gheleghentheyt van dien.

Hoe na Cochinochy aen het Eylandt Meaxuma loopt men.

SO wanneer ghy comt te sien het Eylandt Meaxuma, soo ghenaeckter op anderhalf ofte twee mijlen na by/ ofte wat dichter / soo ghy begheert: want en hebt daer nieuwers van te verssen / dan vã dat ghy voor oogen siet. Begheerende vã hier af te seylen na Cochynochy toe/ soo sult ghy twé routs doen ooste eñ o.ten n.oost/ u altoos houdende nae't ooste toe/ waer mede ghy sult comen op den inwijck van Arryma aen/ ende so het inder nacht waer/ eñ begheerden te weten wanneer ghy by't landt zijt/ so worpt het loot ghestadich upt/ eñ comende op 40. vadé/ so zijt ghy ontrent derdehalf ofte tot 3. mijlen toe van't landt af/ ende wesende inde mont vanden Inwijck/ soo sult ghy hart ende graf landt op de gront vinden: Soo wanneer ghy comt op de 40. vadem/ soo moecht het setten/ soo't goet weer waer/ ende u dunckt dat het vallent water is / om den dagh te verbeyden: want de stroomen loopen alhier seer gheweldigh nae de Zee toe/ upt waerts aen/ tloot sal u altoos wel onderrechté wat u te doen staet.

Coersen van Meaxuma nae Cochinochy.

Hoemen bi nachtag te gaderen sal/ alsmen weet wat af men bi't landt is.

Op wat diepten dat men eerst grondt.

Gheleghentheyt van Cabexuma.

Een Clippe in ghedaenten als een seyl.

Gheleghentheyt van sommige Clippen.

Op wat diepten dat men eerst landt ende den Inwijck van Arryma siet.

Hoe na dat men een gedeelte van Cabexuma loopen magh: ende hoemen voor een Clip te wachten.

Plaetse daer men Cochinochy voor oogen krijgt.

Coers nae Facunda toe.

Soo het bp daegh waer / sult terstont het landt van Cabexuma comen te sien / t'welck een Eylandt is / gheleghen dicht bp't landt: langhs desen hoeck ofte eynde van Cabexuma heen/ (te weten / aende zyde van ter Te-waert) is gheleghen een Clippe / welcke hem vertoont/ in t'schijnsel ghelijck als een seyl. Dese Clippe en machmen niet sien / dan als men dicht bp de punt is: Te lpwaert van dese punt af/ te weten/ nae het noozden toe/ liggen sommighe Steen clippen: maer ten is niet goet datmen die stet alsmen nae Cochinochy wil seylen / om datse te lpwaert liggheñ / als ghesept is. So wanneer ghy comt land te sié/ (t'welcke sal wesen op de 40. vademen) so sult ghy terstont den inwijck van Arryma connen ontdecken/ als oock de punt van Cabexuma van d'een zijde / ende het landt van Amacusa ende Xiquy aen d'ander zyde / t'welcke seer hoogh is. Dit landt lept aende zuydt zyde/ eñ Cabexuma aende noozd zyde. Als ghy dese punt van Cabexuma comt te sien / soo loopt ghy daer tot op een mijl nae by / (om oorsake van een Steen clippe/ gheleghen in den mont van desen Inwijck) uwé weeh nemende dicht by Cabexuma heen / te weten/ tot op anderhalf mijl daer van af/ ofte by tlandt van Amacusa heen. Soo u de wint alhier in desen inwijck seherp waer/ soo wacht tot dat de vloet begint in te loopen/ welcke u bzengen sal daer ghy begheert te wesen / al hier wesende hebt ghy Cochinochy voor u ooghen / daer u de Barcken ende schuyten terstont by wenichts ghenoech nae uwen wille sullen in bzenghen. Die na Facunda begheert te wesen/ sal sijnen coers nemen oost noozd oost/ ende noozd oost ten ooste aen/ ende alsmen dicht by het landt is/ salmen vinden de diepten boven verhaelt/ ende wesende te lpwaert van Cabexuma af/ sult daer eenen harden gront vinden/ ende soo het waer recht teghens over de mont vanden Inwijck / sult sant gront hebben / als boven gheseyt is. Soo wanneer ghy comt te sien de punt van Cabexuma, so sult ghy nae het landt toe loopen/ ende sult terstont by het land heen te weten/ een mijl daer van af / en lichte Steen-clippen comen te sien / by de welcke Steen-clippen sult uwen cours daer langhs heenen doen/ te weten/ t'Oostwaert daer van af. Voor by dese eerste Steenclippe is gheleghen een ront Eylandeken/ niet eenen boom boven op. Wat voor by dit ront Eylandeken met den boom/ heeft men een ander Eylandt (welcke streckt noozdt west ende zuydt oost/ (genaemt A Ilha dos Cavallos,) dat is/ t'Eylandt van de Peerden. Hout dit Eylandt ghenaken/ te weten/ by een punt landts / die aende noozt zyde van het selfde Eylandt upt streckt. Dit Eylandt heeft aende zyde van't noozd Westen tot een kenteycken seemnighe Pijn boomen staen. Als ghy dicht by de voorseyde noozder punt zijt soo sult ghy van daer af oost noozd oost aen/ nae binnen toe loopen/ alwaert eenē Inwijck maeckt. Recht teghens dit Eylandt over nae't noozdt noozdt oost toe / is gheleghen eenen spitsigen eñ scherpen hoedel-steenende t'Oostwaert in / van welcken hoedel u sult wachten: want een half mijl van daer af noozt aen/ zijn gheleghen twee Steenen/ diemen terstont sien mach: Alsmé desen Inwijck in loopt / comende binnen een Eylandeken ofte Clippe / t'welcke u sal blijven in't oost noozdt oost / sult daer by ghenaken tot op een scheut van een Guetelinck nae / en daer also langhs heen nae binnen toe loopen. Sult terstont binnen inde weten/ op't landt van de rechter handt) sommighe Dijnen sien/ ende aende slincker handt een wilderniſſe/ hebbēde by de stranden langhs de Zee rant heen / veel groote steenen/ gelijck als tafel steenen. Recht teghens dit Eylandeken over / aende slincker handt / liggheñ de twee Steenen boven ghemoert / diemen niet en mach sien / dan met leegh water van een spitsinck vloet: Alsdan nae binnen loopende / sult een cruys sien staen / te weten/ op een punt landts / recht teghens dit cruys over is de Zee / ende van dit cruys af oostwaert aen/ bestirmen een seer goede haven daer men heen wel vast moet binden / eñ verssoghen vande zuydt zyde / dit is de Haven/ van Facunda, &c.

Wat gheleghentheyt men in lpwaert van Cabexuma heeft.

Gheleghentheyt van't Eylandeken met den boom.

Weesschepen de van der Spaenschen Eylandē eñ Steen clippen.

Kenteycken van't Eylandt van Cavallos.

Gheleghentheyt van een spitsigen hoedel steen.

Wonderlijcke werckinghe van den selfden hoedel.

Plaetse daer men dicht by't Eylandeken comt te ancker ligghen / eñ sal blijven.

Plaetse van twee Steenen.

Gheleghentheyt van't cruys bi de Zee.

Dat 39. Cappittel.

Een instructie ende sekere onderwysinghe, van de Navigatie ende Coursen van uyt de Haven van Langasaqué ofte Nangasache af, tot de Cabo de Sumber, aen de custe van Chyna, ende so voorts nae Macau in Chyna, al waer de Portugesen haer residentie houden.

Plaetse daer men eerst sal connen lanc Langasaque seylen.

SEylende van uyt de Haven van Langasaque af nae Chynen toe / hebbende eenen noozden wint / soo't u nódich waer te ancheren / beneden by de drie Eylandekens ofte Clippen/ gheleghen recht teghens over het Eylandt Ilha dos Cavallos, aen de zyde van Facunda, soo set het daer langhs heen: want is over al diep ghenoech/ ghelijck als ick het selver met het loot onderzocht hebbe / sult het alhier d'eerste nacht onthouden/ om datmen des morgens/ met dat

Goede stille gront aen de zyde van Facunda.

niet dat den dagh aencomt/ de winde van het landt af crijght/ waermede sulc t'sepl gaen altoos soo veel aenloevende als ghy primers moecht/ tot dat ghy't Eylandt Ilha dos Cavallos, om zijt want om dat wy sulcks niet en deden/ int schip van Tristan Vaaz da Veiga,) waren in perijckel van't Eylandt niet te moghen om loopen.

Gevaerlijck waeren d'Heeren van Tristã Vaaz en perijckel quamen/ ende t'Eylandt niet om loopen.

Voor by t'Eylandt dos Cavallos wesende/ sulc nuen cours west/ west ten zuyden/ en w.z.w.aen doen ende soo de wint rupin waer/ so en wilt niet loopen naer t'Eylandt Guoro toe: want men heester in dese tyden somtijdts zuyde winden/ twelcke ick weet/ om dien sulle dat ick hier in ander tijden geweest hebbe/ (int Schip van Manoel Travassos,) met groote mopten/ door dien dat het eenen dwersen wint recht op de Custe is/ ende men en heester gheen gront/ oock mede om des nachts niet te verballen byde Pannellas, (dat is: de potten gheseyt/ Clippen also ghenaemt:) Soo is den besten wegh te looper te loefwaert van t'Eylandt Meaxuma, te weten/ daer langhs by heen/ aende zyde van't z. w: van't selfde Eylandt Meaxuma leyt een Clippe:. Van hier af voortaen sult nuen cours nemen w. z. w. aen/ al ist dat u de wint scherpte/ sult eben wel dese cours behouden: want comende ter halver weghen vande Golvo naer de Custe toe/ sult sonder twijfel rupine windt ghenoech crijghen.

Pannellas dat is: de potten/ Clippen also ghenaemt.

Ontrent 37. oft 38. mijlen van Sumbor af/ een Bancke leyt een Bancke.

Sult op desen wegh (te weten/ als ghy wel te loefwaert loopt/) ontrent 35. ofte 40. mijlen vande Cabo de Sumbor af/ een Bancke vinden/ van 3 à 5. 37. ende 38. vaden diepten/ t'welcke men soude meenen (van die daer niet van gheadvertcert en zijn:) dat het de gronde vande Custe van Chynen waer.

Deese Bancke ghepasseert zijnde/ sult wederom meer diepten crijgen: maer als de diepten daer naer begint te minderen/ so stiet voor u: want alsdan zijt ghy voorseker by t'landt: Als ghy t'landt van Sumbor comt te sien/ soo sult ghy des nachts 3.3.w. ende des daeghs nae't land toe loopen/ om also alte meer een stue weeghs t'Zeewaert van't landt af te gheraken/ om te schouwen de Clippen As duas Ymaas, (ghe-heeten/ ofte die twee gesusters/) die seer t'Zeewaert in steken/ als oock mede t'Eylandt genaemt Ilha do Baboxijn, t'welcke u dwers voor upt blijft/ liggende verschepden van het vaste landt/ t'Zeewaert aen 4. ofte 5. mijlen weeghs/ strecklende n.w. ende z.o. Men loopt alle de Custe van Sumbor n.o. ende zuydwest ende heeft wat van n.o. tot n. ende z. w. tot z. Als ghy t'voorseyde Eylandt van Baboxijn voorby zijt/ soo loopt op de boven-gheseyde cours 3. oft 4. mijlen voortaen/ ende van daer af w.z.w.aen/ waer mede sule comen opt Eylandeken Chinchon aen/ alwaer sult sant op den gront vinden/ (t'welcke op alle die achterghelaten wegh ende Custe niet en heest/) met 18. ende 20. vaden diepten.

Ontrent 37. oft 38. mijlen van Sumbor af/ een Bancke leyt een Bancke.

Twee Clippen de 2. gesusters ghenaemt/ voor ghy hier gesichter schout ben te schouwen/ mede hoe.

Op't Eylandeken Chinchon sijn 18. ende 20. vaden diep.

Van't Eylandeken van Chinchon af/ nae t'Eylandt van Lamon toe/ sult nuwt cours nemen z.w. aen/ ofte also't u goet duncht: eñ als ghy met die Eylandekens ofte Clippen/ ghenaemt Os Yllas de Ruy Lobo, over een zijt/ soo sult ghy op de gront vinden/ grof sant ende schulpkens/ ende van daer tot Lamon toe (t'welcke zijn 12. mijlen/) heeftmen t'selfde: By't Eylandt Lamon heeftmen schulpkens met swart sandt ende Oester-schulpkens onder een gemeent: so ghy u vont in dese contreye wesende des nachts/ so en loopt nimmermeer onder de 22. vademen diepten: want hebt langes de Kisse heen/ 21. ende 22. vadem/ met schulpkens en swart sant op de gront/ loopt altoos z. w. aen/ sonder daer van te wijcken/ ende soo't ghebeurde alcert daeghs/ ofte wesende des daeghs met een betroosten en donckeren Lucht/ (zuydwest aen loopende:) dat ghy creeght clepn/ wit/ dun/ sandt/ so weet dat ghy Lamon voorby zijt/ soo doet als dan uwen cours w.z.w.aen/ soo sult ghy recht op't midden van't Eylandt Ilha Branco aen comen/ van Ilha Branco, af/ so loopt west aen naer't Canael ofte t'gat toe/ daermen nae Macau toe loopt.

Op't Eylandeken Chinchon sijn 18. ende 20. vaden diep.

Wan ghy dan by Lamon te comen zijt/ soo doet als dan uwen cours w.z.w.aen/ soo sult ghy recht op't midden van't Eylandt Ilha Branco aen comen/ van Ilha Branco, af/ so loopt west aen naer't Canael ofte t'gat toe/ daermen nae Macau toe loopt.

Eylandt Lamon.

Wan dan by Lamon voorby zijt/ doet Ilha Branco is de cours w. tot t'Canael toe/ Macau toe.

Dat 40. Capittel.

Een ander voyage vande Haven van Langalaque af, naer Macau toe, t'welcke is van Iapan naer China, met sommighe verclaringhe ende gheschiedenisse by't Eylandt Guoro, ende die gheleghentheyt vande Havens van dien, ghedaen int jaer 1584. door een portugeesche Piloot ofte Stuer-man.

Anckeren onder Facunda/ dan een quaet weder moet men nae Tomache loopen.

UPp schepden upt de Haven van Langalaque, den 25. Febuarijs / Anno 84. ende loopende voorby d'Eylandt van Facunda, creghen eenen w.n.w. wint/ soo dat wy't ancherden: den 26. soo begonst het soo dapper te waeyen/ dat wy ons ginghen berghen binnen Tomache: den 27. liehten onse ancliers weer op/ met eenen o. n. o. en o. wint en claer weder/ ende comende by t'Eylandt Ilha dos Cavallos, creghen weder eenen zuyden wint/ waermede wy weder nae Facunda toe liepen/ daer wy't setten.

De Facunda af sepdon tot 3. mijlen van't Eylandt Ilha dos Cavallos neemen heer cours tsoebo t'Eylandt Guoro.

Den 28. des vrijdaeghs / ginghen wy weder van Facunda af t'sepl wesende dese daghen voor de nieuwe Maen/ met eenen o.n.o. coelen wint: comende tot op dese mijlen van het Eylandt Ilha dos Cavallos af/ creghen eenen z.o. couden wint/ loopende op den hoeck van het zuydwesten/ alle dien gheheelen dach over/ en begonste wat op te coelen: wy gisten ons als doen te wesen 3. ofte 4. mijlen voorby het Eylant Guoro: maer inde waerli vanden morghenstont/ quamen wy eerst den hoeck van Guoro te sien/ te weten/ eenen heuvel gheleghen int noordwesté/ alhier cregen wy eenen scherpen wint/ ende begonst hem te verheffen van upten z.z.o/ so seer als t'schip met alle zijn sepelen verdragen mocht/ wy lieten de mars sepelen op staen/ om het te moghen aen loef winnen doch daer naer liep de wint naer't z. w. ende w. z.w. met twee Wonder-daghen ende veel Blixems en Weerlichten/ so dat het ons gheweldich verwonderden/ dat het daer nieden niet en stilden: Des saterdaeghs quamen wy te dagen/ recht tegens den hoet van Guoro ober/ te weten/ bynaest aen't eynde van t'Eylandt aende n. w. zyde/ wesende ontrent twee mijlen vande wal af/ hebbende met de w.n. w. wint eenen dwersche stroom/ met de Zee-baré van upten z.w. seer hol ende verheven/ twelcke het schip seer ontstelden/ al hoewel de wint niet te veel en was/ dan scheen door de cracht en gewelt vande stroomen eñ Zee te comé/ die ons achterwaerts dreven: want vonden alhier groote ende gheweldighe stroomen/ om dien wille dat de wint slap was/ soo soughden wy dat wy boven de punt van't Eylandt niet en souden moghen comen/ noch van d'een noch van

Winden hier gheweldighe stroomen door t'schip ofte waert dreven.

van d'ander zyde: want hadde de wint dwers opt Eylandt: wy saghen aen t eynde van dit Eylandt / noch een ander Eylandt van een leegh ende bebout landt / hebbende ontrent 2. mylen inde lenghte / zijnde gelegen ontrent anderhalf myl verscheyden van Goto, sommighe van ons schip affirmeerde dat daer een seer goede Haven was / loopende aen d'een zijde in / en comende aen d'ander zyde weer uyt / waerom wy besloten daer in te loopen / om meerder verseeckerthept te hebben / ghelijck als wy deden / wy liepen w.n.w. aen naer binnen toe / herft aende mont van d'inconste een seer groote hoeck met twee Clippen / gelegen aende zijde vande punt van t zuydtoosten: het Eylandt dat wy opten lept bleef aen de slinckerhant / tot ontrent een myl daervan af: tusschen twelcke ende t landt is het over al schoon / meerlyt het Eylandt Goto veghelijcken genaken soo naer als ghy wilt / en hebter u nieuwers van te wachten / dan van dat ghy voor ooghen siet: d'inconste vande Haven streckt n.w. ende z.o. hebbende binnen in een groote Bay / die over al seer diep is / van 20. 30. vadem / ende en hebter u nieuwers van te wachten / dan van dat ghy siet / t'heeft binnen in een bewoont bleck: Van dit Eylandt af tot het landt toe / sept men over al de diepten van 30. tot 40. vademen te hebben / doch ick heb het ondersocht van ter Halver wegen af tot Goto toe / ende vont vande 18. tot 30. vademen / met sandt ende schulpliens op de gront / hebbende op sommighe plaetsen goede gront: Van binnen in heeftmen op plaetsen sant / ende op contreyen modder gront / wy lieten ons alhier met schupten weder uyt haelen / een groote half myl weghs / so dat ons daer naer de n. wint bleef dienende om ons te salveren en te bevryden / vande punt vande zuydzyde / twelcke sommige Steen-clippen zijn / wy liepen langhs t'land van't n.o. heen / ende slaetjden ons wel: want eergen 20. ofte 30. schuyrgens van d'Eylanden / die ons voor 20. Taes Chynesche munte seer wel hielpen / ende ons Boot voor-haelden / wy gaven hen van ghelijcken vyftigh Taes / ende ontrent 20. Depesas / voor schip geanckert ende vertuyt te hebben / al hoewel dat sy daer wel 300. epschten / waer over wy een van onse Portugesen aen landt sonden / die sy in hostagie vast hielden / doch wy creghen hem voor een goede middel ende practijcksche weer uyt haer handen / ende als wy ons daer naer hier van beclaetjden / baden ons om vergiffenis / ende sonden hem terstont wederom / hoewel wy ghenoech verstonden / dat se vrienden van int eerste waren: want sy saghen seer wel dat se ghern macht hadden om ons te beschadighen / en dat wy ons ghenoech sonder heur hulpe consten behelpen: wy vermerckten soo veel wel aen haer / dat soo sy ons eenighe hinderniss hadden comen doen / en souden't niet naer-ghelaten hebben / oft men soudense met ghewicht van Silver hebben moeten te vreden stellen: wy quamen al hier te weten dat dit Eylandt Goto 6. ofte 7. Havens heeft / die seer goet zijn / passerende van d'eene zyde tot d'ander: maer de voorschreven haven en hadde ghern int ganesh / evenwel was ons so veel dat wy alhier de nieuwe Maen verscheerden / t'welcke was den eersten Martius / ende wy ghinghen den derden weder t'sepl / wesende Wastelavont dach / met eenen noordt noordtoosten windt / ende eenen claren ende helderen morghen stondt / luyten upt wesende / beden onsen cours zuydtwest aen / vervolgende onsen wegh / met welcken cours quamen wy te sien het Eyland Meaxuma, ende die Panelas (ofte de potten /) ghelegen zuyd zuydtoost van ons af / quamen daer recht te middewegen op aen: dese Panellas zijn twee cleyne steenen: Meaxuma is een Eylandt / ende alsmen daer noordt west ende zuydtoost met over een is / so strecket een schuyrsel van 2. ofte 3. Eylanden / waer van dat vande noordtoost zyde langhwerpigh ende t'grootste is / ende schijnt aende selfde zyde een Clippe te hebben: Dit Eylandt is lanckste: maer niet seer hoogh / en dat van te middewegen is cleyn / hebben dese spitsen ghelijck als Oxghelen / met ooch een Clippe naer t'noordtoosten ghelegghen / t'ander Eylandt van't zuydtwesten is ronde ende stepl afghebickt / schijnende t'hooghste van allen te wesen ende schijnt van alle canten Clippen te hebben / aen d'ander zyde zijn ghelegghen de voorschreven Panellas, al hoewel boven ghesoert is / dat het maer twee sternen zijn / niet teghenstaende zijn dese / te weten twee / by den anderen / ende d'ander wat verder daer van af verschepden / ende ligghen met het Eylant Meaxuma noordtwest ende zuydtoost: Van hier af voortaé beden wy onse repse eñ Coursen naer Chyna ende Macau toe / als wy hier voozen op een ander verhaelt hebbé / ende hier naer noch eenssdeels verhalen sullen / etc.

Dat 41. Capittel.

Een ander Voyagie ghedaen Van uyt de Haven Van Langasaque, van het Eylandt Iapan naer Macau in Chynen, in't Schip Sancta Crux, vvaer van vvas Constapel Dirrick Gerricks. van Enchuysen, in't jaer 1586. met alle de Coursen ende ghescheydenissen van dien, door den piloot van het selfde Schip ende vaert aenghetyeyckent.

DEn twintighsten Martius scheyden wy upt de Haven van Langasaque, wesende den eersten dach vande nieuwe Maen des donderdaeghs / met eenen noordtoosten / ende noordt noordtoosten windt / ende waren te 9. uren soo verre als de punte van het Eylandt dos Cavallos loopende west zuydtwest aen: Comende twee mylen van het Eylandt dos Cavallos af / worden't ganssch end' al stil / ende van daer liep de windt naer't noordt westen / in voeghen dat wy zuydtwest ende zuydtwest ten westen aen liepen / ende sommydts ter halver streeck met eenen slappen wint / des anderen daeghs met den dagheraet / saghen wy d'Eylanden van Cojequijn ende Goto, ende ontrent te acht uren des voor-middaeghs / saghen wy van ghelijcken het Eylandt Meaxuma, in voeghen dat wy dese drie Eylanden teffens quamen te sien / teghens den nacht-stont waren wy met het Eylandt Meaxuma oost zuydtoost / ende west noordtwest over ren / beden aldus onsen cours zuydtwest aen / hebbende eenen herden noordtoosten windt / ende regen / met eenen seer donckeren ende bedecte Lucht / alhoewel de Wolcken ofte sweech altoos han upten z.w. over dreven. Des sondaeghs worpen het loot upt / ende vonden een wesnich meer als 40. vadem diepten met modder gront / mosht wesen van Meaxuma ontrent 40. mylen: dese diepten is han een

Bantike

Op den drie en twintighsten Martius / ghesichten wy Eylanden / 2. mylen lanck sijnde een goede Haven.

Die Haven van Goto is n.w. ende z.o. ghy hebt u nergtens voor te wachten dan dat ghy hier,

De 3. syde van Goto is Clippachtigh.

Die van Goto sochten ons te beschadighen soo sy best mochte hadde ghedaen.

Laveren met 3. w. bewesten ghesicht eenige Eylanden.

Eylanden west Eylant hebbende in midden 3. steenen gelijck als Oxghen.

Loopen tot t'Eylandt dos Cavallos.

Op Aen de Eylanden van Goto ghenaemt Goto Libra te ghelijck.

De Banckie leyt dan't diepe landt van China ende schaerlinge half verdroghen.

Banckie gheseghen in de contreye van ter halver weghen/van ruysschen t'Eylandt Meaxuma, ende de Cabo de Sumbor van't vaste landt van China.

Des maendaeghs den 24. van de maendt/ en hadde de hoochte van de Son niet/om dat sy bedeckt was/ hebbende so slappe winde dat het schip effen geregeert mochte werden/ ende om dat wy wepnigh voortgaende hadde/wierpen het loot uyt ende vonden 40. vadem modder gront: dit was des middaeghs ende teghens den avont/ int ondergaen vande Son wierpent loot wederom uyt/ende vonden 55. vademen/ waer door wy verstonden dat wy begonsten over een Banckie te comen/ op dese cijt so hadden wy al eenen n.o. ende n.n.o. wint niet een goede coelte/ niet tegenstaende dat de Wolcken altoos upten 3.w.ende 3.3. w. over dreven/ so streeck datse ons verscheyden verzeynde dat ons de windt van daer af soude nae comen: maer wy hadden eenighe personen in ons Schip/die eertse alsiter wel meer gheseylt ende onderbonden hadden/ sonder datter yet naer volghden/waernede ons te verdeylen sel den/in somma dat wy met desen voorsz. wint onsen wegh verbolghden/des middaechs wesende des dinerdaeghs/ nam de hoochte vande Son op 29. graden schaers/ hebbende van te voren mijn gissinge ende punt inde Caert gheslelt/onsen wegh te wesen 100. mijlen van de Haven van Langasaque af: maer de Son en gaf soo veel niet.

Gissen hier 100. mijlen te zijn vande Haven van Langasaque.

Des Woensdaeghs den 26. en hadden de hooghte van de Son niet / om dat het een betrocken lucht was: maer hadden eenen goeden n.o. windt ende voortganck / soo dat het scheen dat wy 30. mijlen int etmael aen liepe/ eventwel soo en reckende ick niet meer als 25. mijlen / om dat ick docht dat het schip niet te hert en seylden/wy sagen op desen dagh veel Vaschoen drijven/ dede onsen cours 3.w. aen/ tot des morgens toe/ende om dat de windt begonst te verstijve/ so docht het my goet het landt wat naerder te ghenaken/om t'selve te verkennen/ daeromme liepen wy (van dat den dagh aenquam/ terstont west aen tot des avonts toe/sonder nochtans land te bemercken door dien dat het mist ende damp bedeckt was: maer door de diepten ende gissinge vermoedden wy ofte ses mijlen vant land te wesen/de diepten waren 37. vadem/ende wesende de tegens den nacht met een doncker weder/ liepe 3.w. ende 3.w. ten 3. aen/dien ghestelt nacht over/ ende alst begonst te dagen/twelcke was des donderdaeghs/ gisten ons met die Lagarto ofte Crocodille (een Clippe also genaemt) over een te wesen/te weten/ wy ofte ses mijlen t'Noordtwaert daer van af / doch bevonden dat het een wepnigh meer was.

Vasen hier veel Vaschoen drijven.

D. vadem diepten te veel trecken dan 6. mijlen vant landt te zijn.

Des donderdaeghs t'welcke wasden 27. vande maent/liepen terstont) van dat het begonst te daghen/(w. aen naer landt toe/ende ontrent te vier uren naer den middagh/sagen t'landt/ te weten/ d'Eylanden As Ilhas dos Camaroins (dat is/ d'Eylanden vande Garnaet:) Dese Eylanden en zijn niet te hoogh/so haest als wy die int gesicht cregen: deden onsen cours 5.3.w. aen/ende wepnigh gesepte hebbende/saghen een ander rout Eylandekens ghenaemt A Ilha do Baboxim, t'welcke ons recht voor upt lagh/ soo haest als wy die in't gesicht creghen: deden onsen cours terstont 3. aen/om t'selve te schouwe/om dat wy daer boven een quartier mijls niet van af en warck

Ilhas dos Camaroins/ dat is: de Eylanden vande Garnaet.

wy vonden alsiter soo stercke stroomen/ ende loop vant water/en dat in ons faveur / dat wy t'voorsyde Eylandeken in een wepnigh tijts / twee ofte drie mylen achter upt lieten/ tot morgen dat wy alle dien nacht 3. ende 3. ten w. ende oock 3.3. w. aen liepen / ende int uytcomen vande Haven bevonden onsen cours zuydt west aen.

De stercke stroomen dijven hart en hielt herde voor vant van China de voorsegt.

Den 28. des voydaeghs/begonsten wy met den dagh w. 3. w. w/ende w. ten 3. aen te loopen/des middaeghs ofte daer ontrent wierpent loot upt / ende vonden 29. vadem modergrond/ loopende alsoo op de selfde cours een wepnich tijts/quamen lande te sien maer was so bedompt datmen niet en conste verkennen/dan ontrent ten 2. ofte 3. uren/ beginnende wat op te claren / saghen ende kenden het Eylandeken van Chinchon. liggende n. van ons af/ wesende alsiter t'loot upt/ ende vonden 19. vademen sandtgrondt / sagen een wepnigh daer naer van gheliyken/de gesteele Custe ende t'vasteland van Cijnen/liepen alsoo op dese diepten alle dien gheheelen nacht over/op 19. 20. ende 21. vadem diepten / met reenen soo claren ende helderen Peryel/dat wy omtrent den gheelen nacht de Custe saghen ende alst begonst te daghen/ so waren wy een wepnigh verder als d'Eylandekens / genaemt Os Ilhas Ruy de Lobo, ende quamen terstont te sien het Eylandt van Lamon, alhier begonsten wy sommighe stroomen tegens te crijgen: Den herst nae mijn gissinge vande Ilhas de Ruy Lobo, tot het Eylandt Lamon, 10. mijlen weeghs: wy saghen alhier by t'Eylandt Lamon dat het water schuymden ende berenden/te weten/naer de Zee toe/in voorghen dat wy dicht voorby de Kiffe heen liepen: Dit gre die van Iapan af comt/ moet altoos eerst by d'Eylanden comen als by de Kiffe: dese Kiffe streckt n. o. ende 3. w. is periculeus voor die gheen die van Macau af nae Iapan vaert / wy liepen daer op drie mylen naer by heen / met een stercken n.o. ende o.n.o. windt/ so dat wy een voortgaende hadden/ dat het scheen 50. mijlen in't etmael te seylen: maer de cracht van't water en teghen-stroomen waren so gheweldigh/ dat wy maer 25. mijlen en seylden: dese gheweldighe stroomen ende loop vant water comt (naer informatie diese ons dede/) uyt de Revier van Tancoan: Dese sterche stroomen duyren altoos tot binnen voor by t'Eylandekens van Ilha Branco toe/ daer voor by wesende/loopen terstont de stroomen naer't Eylandt Ilha do Leme toe / welcke is gheleghen dicht by Macau, wy liepen altoos van Lamon af w. 3. w. aen/ ende vonden inder waerheydt: Desen wegh van Lamon af tot Ilha Branco toe/seer cort: want streken des nachts terstont alle onse seylen/ende bleven also liggen en drijven/ sonder seylen 3. w. aen ghewent / altoos op de diepten van 25. ende 26. vadem/ende int quaert ofte werelte vanden naermiddernacht/ begonsten onse schuyten seylen met het groote marts seyl op te hijssen/loopende also west aen om op de 20. vadem diepten te comen/twelcke is het middeweghen van't Canael daermen voor moet/sagen terstont metten dagh t'Eylandt Ilha do Leme, (dat is: t'Eylandt van't Roer/ (een wepnigh aende zyde van het backboort gheleghen: Dit Eyland do Leme schijnt (alsmen daer o. en w. op aen comt/) vlacke te wesen: maer alsment daermaer begint te ghenaken/ ende t'Canael dirper in comt/ soo begint het grooter te werden/ heeft int incomen aende

De sterche stroomen loopen dicht by een Kiffe daer by die seer periculeus is voor die gheen die van Iapan vaert.

Over langs het de sterche stroomen duyren.

Een seer cogte dagh van Lamon (als men in 3.w. aen loopt) na Ilha Branco.

Op wat dieptens dat men loopen moet als in het middelvant Canael te comen.

Ghedaente vant Eylandt Ilha do Leme.

Twee Eylandekens ten zuyden van Jlha do Lame.

aende rechter handt/ twee Eylandekens ofte Clippen ligghen/ende van daer af voorts aen/ soo beginnen d'Eylanden te strecken op een rp tot Macau toe/ als op een ander gheseydt is/etc.

Dat 42. Cappittel.

Een instructie ende breede verclaringe vande vaert van het Eylandt Fyando uyt Japan af, naer de Custe van China toe, tot de Haven van Macau, met alle de Coursen, streckinghe, ende gheleghentheydt van dien, seer correct gheapointeert ende aenghevvesen, door een Portugeschen Piloot ofte Stuetman.

Oplvat blijckt dattmen loopen moet vã Fyando nae Macau ofte Canton.

DJe gheen die begeert te seylen van het Eylandt Fyando af/ naer Macau ofte Canton in Chinen toe/ sal (so haest als hy uyt de Haven van Fyando schept/ so hy tuts genoegh heeft om te comẽ by t'Eylandt Goto,) terstont voortaen varẽ/ en soo niet/ salt een myl weeghs van Fyando af setten/ op de diepten van 28. vadem/ alwaermen hem gherect ende veerdigh maken mach/ en sijn Boot vast bindẽ/ om des anderen daeghs met den dagheraet t'seyl te gaen.

Wenneer ghy hebben lantsy t'Lant van Fyando loopẽ/ sal tot het Canael tusschen Fyando ende Goto.

So haest als ghy van hier ofte van Fyando af t'seyl sijt ghegaen/ om uwen wegh te verfolghen/ sult langhs t'landt van Fyando heen loopen/ tot het eynde van dien/ ende als ghy 3. W. aen loopt/ (tot dat ghy by t'landt comt/) so sult ghy wat meer dagheinde houden naer't 3. W. toe/ soo sullen u blijven aende west sijde 3. ofte 4. Eylanden/ ende comende by t'uyterste van dien in't 3. sult terstondt comen te sien het Canael/ dat tusschẽ dit Eylandt ende t'Eylandt van Goto door loopt/ door t'welcke sult passeren: Door by dit Canael is ghelegen een ander Eylandt/ tusschen t'welcke ende t'Eylandt Goto sult van gheliicken heen loopen/ als ghy door ende buytẽ dit Canael sijt/ ende dat u d'Eylanden blijvẽ aende west sijde/ so sult ghy langhs Goto heẽ loopen/ (tot dat ghy daer voorby sijt/) t'Zeewaert u/ om uwen cours te stellen en wegh te verbooz deren/ soo't ghebiet dat u de winde quam te stillen int door loopẽ van't Canael/ mocht het daer wel ancheren/ te weten/ dicht by t'landt vã Goto, men heeft in dit Goto seer goede Havens/ die door en weer door passeren/ waer om het gheen een Eylandt alleen en is/ maer is ghedeelt in veel afscheptselen: Als ghy twee mijlen van Goto af sijt/ sult uwen cours W. 3. W. aen doen/ tot dat ghy de twee Eylandekens (diemen noemt Xuma ende d'ander van Meaxuma,) door by sijt/ welcke sijn ghelegen van dit Eylandt van Goto af/ acht mylen weeghs: Dese Eylandekens voorby zijnde/ sult 3. W. aen loopẽ/ ende naer't 3. van de voorsz. Eylandekens af/ sal u een ander Eylandt blijven ghenaemt Meaxuma, daer ghy ooch langhs heen mocht loopen/ by dese voorsz. Eylandekens ist over al seer schoon/ sonder eenige ongheleghenheyt te hebben/ noch by t'Eylandt van gelijcken: Dit Eylandt is gelegen op 31½. graden/ sult tusschen t'Eylande en d'Eylandekens heen loopen/ als ghy door by dese ende t'Eylandt Goto sijt/ so sult ghy 3. W. ende zuydt west ten zuyden aen loopen.

Gheleghentheyt van een Eylandt by Goto.

Plaetse in stille winden te ancheren.

Gheen plaetse waer om Goto een Eylandt is.

Strecckinghe dat Xuma ende Meaxuma tot Goto.

Meaxuma leyt op 31. ende derdendeel graden.

Hoochte dat C. de Sumbor zeude Chinesche zijde.

Als ghy dit Eylandt ende d'ander Eylandekens voorby sijt/ 3. W. aen loopende als geseyt is/ soo sult ghy recht op den hoeck Cabo de Sumbor aen comen/ welche is ghelegen aende Custe van Chhina/ op de hoochte van 28½. graden/ ende soo't claer weer waer/ende bygheerden t'lant altijt te connen verkennẽ/ moecht het wel doẽ/ so niet/ so en wilt de Custe niet te naer ghenaken/ om gevaelijc vande veel Eylanden/ die daer langhs by heen ligghen: want sulter van buyten af by heen loopen/ u daer altoos so verde van af houdende/ alst u duncht noodigh te wesen/ om daer uyt van te wesen/ en des nachts niet tusschẽ in te verballen: want sijn aen dese Custe/ te weten/ vande C. de Sumbor af tot Chinchon toe/) alremael Eylanden/ sult van ghelijcken op u hoede wesẽ/ met te veer t'Zeewaert in te loopen/ om te genieten de winden die van obert landt waepẽ/ eñ men heeft t'Zeewaert d'Eylanden van cleyn Lequeo, (ghenaemt Lequeo pequeno,) en dat vande Visschers/ welcke liggen vant vaste landt verscheyden ontrent 20. mijlen weeghs. Somen eenen claren eñ helderen nacht hadde/ so machmẽ wel voorsijns by d'Eylandẽ heen loopen/ doch altoos met goeder acht ende opsicht/ t'alderperijckuste Eylandt dat aen dese Custe leydt/ is het Eylandt dos Camaroins ghenaemt/ ofte vande Carnaet/ t'welcke buytẽ alle d'ander t'Zeewaert in steet: Ick heb tweemaels tusschen dat ende t'landt ghepasseert/ ist een Eylant in tween ghedeelt/ door een schuersel ofte open dat t'heeft: Vier mijlen voor by dit Eylandt voortoen/ is ghelegen een cleyn Eylandeken/ t'welcke blanck ende effen met de Zee is/ hebbende seven witte steenen n.o. waert van heen af steken/ doch niet te veel/ soo't ghebueren dat ghy alhier inder nacht by heen lieght/ sulter u van wachten met goeder opsicht: want is cleyn ende blanck sonder eenighe ghebooraen/ sult van gelijcke op u hoede wesen/ voorts Eylandt Baboxijn, t'welck insghelijcx t'Zeewaert in steeht/ in borgen dat soo wanneer ghy daer op verdacht sijt/ met goeder wacht eñ voor-raet/ moecht altijt vryelijcken heen loopẽ: want en hebt u niet wers van te vreesen dan van dat ghy voor oogen siet/ als geseydt is.

Ghebueren dat een Eylandt by Goto.

Beschrijvinge van Baboxijn.

So wanneer dat ghy sijt 15. mijlen vande Cabo de Sumbor af/ (te weten/ vande punt van het vaste landt te reckenen/ en niet vande Eylanden daer by ghelegen/) so sult ghy alsdan uwen cours 3. W. aen doen/ loopende alsoo buyten alle d'Eylanden heen/ waermede verseeckert sult wesen van het Eylandt Lequeo pequeno, oock mede so sal u dunckt sijt eñ t'weder wel wijsen wat dat u te doen staet. Als ghy Lequeo pequeno voor by sijt/ ofte wat eer/ so het te pas comt/) sult het landt comẽ te verkẽnen: want is u noodich dat te sien/ om oorsake van het Eylant Lamon, als ooch mede om niet te seer t'Zeewaert in te wijckennen loopt dese Custe van Sumbor af tot Chinchon toe/ n.o. ende 3. W. ende heeft wat van n.o. ten n. ende 3. W. ten 3. doch niet veel.

Cours als men van de Cabo de Sumbor sal seylen.

Cours als men van de Cabo de Sumbor sal seylen.

So wanneer ghy met Chinchon over een sijt/ ende dat ghy't ryde mercken van't landt ofte door de hoochte vande Son verlies hebt wesende 4. mijlen van't landt af/ soo sult ghy uwen cours 3. W. aen doen/ om buyten t'Eylandt Lamon heen te loopen/ ende so ghy bygheerden binnen dese Eylandekens door te passeren/ mocht het ooc wel doẽ/ want isser schoon ghenoech/ ende en hebt niet wers van te vreesen/ maer soo ghy sorgh hadde t'Lamon te missen/ so ist beter te loopen/ als hoẽ gheseyt is: want sult alsdan verscheydẽ gemeech vande

vande Riffe van Lamon af loopen/ die seer quaet is/sult alhier seer goede opsicht hebbē: want als ghy Lamon voorby zijt/ so sult ghy uwen cours nemen naer de Eylanden van Lamon toe: d'Eylandekens dienen heest al ertrum by Lamon comt/ zijn ghenaemt Os Ylhas de Ruy Lobo, dat is: d'Eylandekens van Ruy Lobo, vande welcke dat van't n. o. het cleynste is/ wesende t'ander een weynich grooter/ op het grootste sternen sommighe wilder nusse staen: Van hier af tot Lamon toe zijn 7. ofte 8. mijlen/ heester vande zijde van t'Oostwaert 20. vadem diepten/ met schulpkens op de gronde/ sult van hier af loopen 3. w. aen/ ende houdende een weynich naer't z. w. ten z. toe/ en soo't by daegh waer/ sult terstondt d'Eylandekens (die aen't eynde vande Riffe van Lamon liggē/) comen te sien/ waer van de voorz. Riffe af comt/ strecklende van anderhalf tot twee mijlen toe heer/ op dese voorseyde cours sult seer wel loopen/ en soo't by nacht waer moechten u van wachten/ en op u hoede wesen.

Loopende op de voorseyde cours van 3. w. aen/ so sult ghy t'Oostwaert vande steenk van Lamon af loopen/ sult alroos u beste dot om alhier des daeghs voorby te passeren/ en als ghy t'Eylandt Lamon gepasseert zijt/ so hout u terstondt naer't landt toe/ om daer langhs by heen te loopen: Van Lamon af tot ontrent 15. mijlen weeghs voort aen/ so street de custe vant vaste landt n. o. ende z. w. ende van daer voortaen o. n. o. ende w. z. w. tot het Eylandeken Ilha Branco toe/ t'welcke is gheleghen verschepen vande Custe af/ ontrent vijf mijlen op de hoochte van 22½. gradē/ te weten/ recht tegheus over den Inwijck / A. Enfeada de bona ventura ghenaemt / dat is: den Inwijck ofte Bay van het goet avontuer: Wen macht dicht by dit Eylandeken Ilha Branco het passeren/ so wel vande zijde van't land als t'Oostwaert/ naer't u te pas comt: voorby dit Eylandeken wesende/ so beginnen terstont de Eylanden van Canton, op een by gheleghen: Van dit Eylandt Ilha Branco af/ tot het Eylandt Ilha de Sanchoan toe zijn 50. mijlen.

Als ghy Ilha Branco voorby zijt / soo sult ghy w. z. w. aen loopen: men heeft van Ilha Branco af tot Macau toe 24. mijlen/ te weten 12. mijlen/ tot dat men in't Canael ofte t'gat van tusschen d'Eylanden in comt/ ende van daer af ander 12. mijlen tot Macau toe/ sult u beste doen om te loopen door't eerste Canael dat ghy vint/ by t'welcke zijn ghelegen sommighe hooghe ende ronde Eylandekens: desse Eylandekens sullen u blijven aende zijde van het n. o. ende heeft aende zuydtwest zijde twee Eylanden/ waer van t'een seer hoogh eñ stepl af ghebicht is / hebbende aende zijde van ter Oostwaert een Steen clippe liggen/ met dese hooge ende kale Eylandekens over een zijde/ sult aende noordzijde daer van af/ een gat ofte mont van een Canael ofte doorgane sie/ daer teken mpt door gesopē hebbe/ dan laten de de voorseyde Eylandekens aen stuerboort/ loopende also z. w. aen/ sult terstont de mont van't Canael (daer ghy deur moet/) comen te sien/ al ist schoon dat het u smal schijnt te wesen/ tis niet tegenstaende seer goet: want tek heb daer wel by nacht in gheloopen/ sult als ghesept is/ die voorz. groote Eylanden t'Oostwaert laten/ en loopen met de vloet naer binnen toe/ West/ West ten noorden/ en west noordt west aen / soo sult ghy recht op Macau een comen/ oock mede so sal de windt ende t'weder u wel wijsen wat u te doen staet.

So wanneer ghy comt van Iapan af/ recht teghens de Cabo de Sumbor over / daer 15. mijlen t'Oostwaert af wesende/ soo voopt het loot upt/ sult daer van 40. tot 45. vadē diepte vindē mobber gront/ met veel stronē bā wijt water/ als ghy't landt int gesicht hebt/ so sult ghy daer langs by heē loopē/ tot die lage strepe landen van Chinchon toe/ die 8. mijlē t'Oostwaert in steē/ by de welcke sult vindē vopen van netten mde kupcken/ met vlegels ende vlagghen/ die de Visschers van die contrepe daer tot merckteckenen op stellen: Van hier af tot Chinchon toe zijn 12. mijlen.

Recht teghens dese voorseyde vopen met de vlagghen ende vlegels over/ is gelegen een Stadt ghenaemt Guara, van dese Stadt af sult u terstondt naer't landt toe houden/ eñ om te kennen de Somen/ (dat zijn de Chijnesche Carverlen eñ Barcken) diese in dese contrepe gebruycken/ so is te weten/ dat se maer een sepl en voeren/ mit om naer uwen wille by het landt te comen/ soo sult ghy west aen loopen/ ook mede sult weten dat de Varella van Chinchon (dat is: de baecke ofte kentepelen van Chinchon,) een hooch landt is/ gelegen langhs d'incomste van Chinchon heen/ synde vande zijde vant z. o. een hooch landt/ loopende nae't z. w. al dalende af/ strechē de tot teghens een Eylandeken over/ gelegen 3. ofte 4. mijlen t'Oostwaert in: langhs de punt vāde Varella heen is gheleghen een Eylant/ te weten/ een mijl weeghs vande punt verschepē/ vant welcke steert een Riffe van sant af/ hebbende met lergh water twee vadem diepten/ strecklende tot ontrent een schoot van een Gestelinghe verre/ naer't ander boven gementionneerde Eylandeken toe/ gheleghen recht over d'incomste/ t'welcke strecht inde lenckte oost eñ west/ hebbende int midden seven scherpen bergh/ ende naer't zuydtwesten/ soo loopt het voorz. landt (van Laylo genaemt/) seer leegh af/ alhier wesende/ soo is men daer dicht by/ eñ en hebt anders niet te doen dan de punt om te loopen/ ende setten't op 4. vadem mobber gront/ aende zijde van't noordtoosten liggen sommighe Eylandekens/ te weten/ dicht by de punt van Laylo, ende twee mijlen t'Oostwaert daer van af/ herstmen de diepten van 20. vadem/ t'water dan dese contrepe is seer blau: Van hier af naer Lamon toe/ te weten/ 3. ofte 4. mijlen vant landt af/ so en passeert men boven de diepten van 18. tot 20. vadem toe niet / ende wesende van Chinchon naer Lamon toe/ so sult ghy op de gronde vinden/ van clepn sandt/ met sommighe schulpkens onder een ghemenght / ende zijnde teghens Chinchon over/ ofte naer't noordtoosten toe/ soo sult ghy daer mobber gront vinden/ met dite selfde diepten van 18. ende 20. vadem/ ende recht teghens Lamon over / heerstmen sommigh swart sandt op de gronde/ etc.

Dat 43. Capittel.

Een verclaringhe om te loopen uyt ende in, door die Canalen ende gaten van tusschen d'Eylanden ende Clippen van Macau, met alle de merckreyckenen ende rechte kennisse van dien, om daer door te seylen tot in ende uyt de Haven van Macau, &c.

Soo ghy

Waer de vaer de ſchepẽ in Macau op de ree liggen

SOo ghy begeert te ſeylen uyt Macau, ſoo weet dat ſoo haeſt als ghy u ancters licht vande Ree daer de ſchepen ligghen af/ (t'welcke is recht tegens over het Bolwerck van Caſpar Borgies,) ſoo ſult ghy terſtondt noordtooſt) comen te ſien een witte vlecke/ſtaende boven aenden berch/ ende hebt terſtondt naer het ooſten twee hue- velen / makende met den bergh vande witte vlecke drie te ſamen.

Beſchrijvinghe van 3. huevelen.

Men heeft den tweeden huevel (t'welcke den middelſten is/)bloot en gantſch ontdeckt ſtaen/ſchijnende door de Roodtſen ende Clip- pen (van het opperſte van't velt dos Patanas ghenaemt/) heen/ t'welcke te middeweghen van het Canael is/zijnde tot by de laeſte huy- ſen vande Stede: Soo wanneer ghy met de voorſeyde huyſen over een comt/ſoo ſult ghy terſtont den derden huevel ontdecken/in voe- ghen dat ſoo wanneer ghy met die ſant punt (gheleghen dicht byde Varella dos Mando- rijns ghenaemt/) over een zijt/ſo is den voor- ſeyden huevel bynaeſt gheheel ontdeckt / al- waer ſult hebben vijftehalf vadem diepten/ te weten / met hoogh water van een ſprinck- vloet: Soo haeſt als ghy de ſandt punt ghe- paſſeert zijt/ſoo ſult ghy beginnen meer diep- ten te crijghen / te weten vijf ende ſeſtehalf vademẽ/loopende op deſer manier/ſult recht op een ghebroken landt (gheleghen aen d'an- der zijde / teghens over t'Eylandt ghenaemt Ilha do Bugio,dat is/ t'Eylandt vãde Meer- katten/) aencomen.

Een ſant punt by Varella dos Mandorijns.

Diepte by den tweede huevel.

Plaets vant Eylandt do Bugio.

Als ghy comt op de voorſeyde diepten/ ſo ſult ghy in het zuyden comẽ te ſien een open/ t'welcke ghenaemt wort A Enſeada de Gon- ſalo Vaaz,dat is / den inwyck ofte Bay van Gonſalo Vaaz, heeft binnen in een berchsken/ (t'welcke hem vertoont gelijck een Eylan- deken ofte Clippe/) ſtaende aende ooſt zijde/ ende aende weſtzijde heeft het twee uytſtec- kende punten/ als ghy deſe twee punten aen- den anderen brenght/ſoo zijt ghy int midden van het Canael/ſult daer acht op hebben dat d'een altoos met d'ander over een comt:wãt ſult met deſe mercken op het diepſte ende het beſte heen loopen/t'welcke is op 27. ſpan wa- ters/te weten/met een ſprinckvloet/ ghelijck als ickt daer gevonden hebbe inden tijdt van de Monſon / ofte Conjunctie/ datmen naer Iapan vaert / hebbende einen ooſten windt/ want met de noordeliwinden heeftmen daer minder waters ofte diepten.

Gheleghentheyt vande Inwijck van Gonſalo Vaaz.

Sekere merc- ken om de diepten te vinden.

Om nu te weten wanneer dat ghy ſoo ver- de zijt als de Bancke / ſoo is te weten / dat noorden aen naer het Eylandt A Ilha do Bu- gio toe / gheleghen is een Steen-clippe / die hem in't ſchijnſel vertoont ghelijck een be- waſſen huevel/ welcke leydt t'alder-noordel- lijckſte van alle d'ander/eñ langhs de ſtrandt heen heeft het een ghecloven Rootſe/ van twee punten: Als ghy de voorſchreven Steen-clip- pe/ (t'welcke een bewaſſen huevel ſchijnt te weſen/)met die voorſeyde ghecloven Roodtſe (recht in't midden)over een brenght/als dan ſoo zijt ghy op de voorſeyde Bancke/ ende ſo wanneer het voorſeyde merck-teycken van d'een ofte d'ander zijde oneffen ſtaet/ ſoo ſult ghy terſtondt meer diepten vinden/ t'welcke ſal weſen aldus / te weten / loopende uwen cours van zuydtooſt recht op het dickſte eñ grootſte landt van d'ander zijde aen / tot dat ghy comt op de vier ende vijf vadem dieptẽ/ t'welcke is de punt diemen noemt van de Varella, ende begheerende te loopen door het ooſter Canael / ſoo ſult ghy zuydtooſt/ende ooſt zuydtooſt aen loopen/ tot dat ghy t'Ey- landt genaemt Ilha do Laſtro ontdeckt hebt/ te weten/ tot gheheel by het eynde van't Ey- landt do Bugio , als dan ſoo eñ iſt niet goet meer zuyden aen te loopen/ om te ſchouwen die ſteen die teghens het landt vande Varella over leydt : Soo wanneer ghy't Eylandt do Laſtro ontdeckt hebt / als gheſeydt is / ſoo moecht ghy by die voorſeyde ſteen heen loo- pen/tot op die lenghte van twee Cabels nae/ ſult alhier hebben die diepten van 28. tot 29. ſpan toe/te weten/met een ſprinckvloet/ende om te weten wanneermen de ſteen aldernaeſt is / ſoo weet dat het ſal weſen / ſoo wanneer ghy d'eerſte Clippe (vande twee die aende noordt zijde van het Eylandt do Laſtro lig- ghen/) gantſch ende al ontdeckt ſiet/ als dan zijt ghy ontrent een ſteen worp vande voor- ſeyde ſteen af/ op de diepten als gheſeydt is/ ende ſoo wanneer ghy de tweede Clippe ghe- heel ontdeckt/ſo zijt ghy boven de ſteen: Van gelijcken ſoo machmen het weten by een an- der merck-teyckẽ/t'welcke is een witte vlac- ke/ſtaende aenden bergh diemen boven over de Stadt heen ſiet/ eñ heeft een ſteen/t'welc- ke hem vertoont ghelijck als een Mons hooft.

Door t'ooſter Canael loopt ghy Z. O. ende O. Z. O. ...

Merck om te weten ...

So wanneer ghy de voorſeyde witte vlec- ke brenght te middewegen van't dack/ van't huys van Don Ioan d' Almeyda, alsdan ſoo zijt ghy met de voorſz. ſteen over een/ alſmen daer voor by is / ſoo iſt goet t'landt van het zuyden te genaken/in ſulcker voegen dat ghy de twee derdendeelen laet aende zijde vande Stadt/ende een derdendeel aende zuydtzijde/ loopende op deſe manier / ſult meer diepten hebben dan te middeweghen/ tot dat ghy op de Bancke comt / welcke niet meer dan 26. ſpan waters heeft/ te weten / met het hoogh water van een ſprinckvloet/ ende begheeren- de te weten wanneer dat ghy daer beghint over te comen/ſoo weet dat het ſal weſen dat wanneer u de dwers ofte zy-duer vãde groo- te Kercke/ met het dack van een huys (dat aende ſtrandt ſtaet/) over een comt/t'welcke reſpondeert op de wegh die vãde ſelfde duer/ recht naer de ſtrant toe comt/in voeghen dat u de duer geheel ontdeckt blijft/ alhier heeft- men 27. ende 28. ſpan waters ofte diepten/ t'welcke ſal weſen/ ſoo wanneer ghy comt te ſien en te ontdecken het Clockhuys ofte t'op- perſte vande Kerck van San Paulo, met ee- nen bergh / die achter de ſelfde Kerck ſtaet/ ende ſoo haeſt als u het ſelfde Clockhuys be- deckt blijft/ſoo ſult ghy terſtondt meer diep- ten vinden/ te weten/32. ſpan/ dat zijn vier vademen / dit ſal weſen teghens over de plaets daer men het verſch water haelt/ende loopende een weynigh voorder aen / ſult $4\frac{1}{2}$. ende vijf vadem diepten vinden / te weten/ met een ſprinckvloet: Dit was de Ree daer het Schip Sancta Crus (een Schip van ſe- ven ofte acht hondert vaten/) gheanckert lagh / ende ſoo wanneer het ſelfde ombraey- den met d'ebbe / ſoo bleef het halve Eylandt van Laſtro ontdeckt / al hoewel het een ſtuck weeghs van het landt af was: Men heeft een ſeer goet teycken ofte merck / om te weten wanneermen het landt vande zuydt zijde al- dernaeſt is / ſoo ſalmen naer het Eylandt

Dack van huys ... Don Ioan d'Almeyda ...

De ... vande ... een huys ... ſtaende ...

Merck ... vande Kerck van San Paulo.

twee Clippen stroomen streckende/ so stieren recht aen op de punt van Canael.

DO Lasteo toe/ te weten/ noozden daer van af twee Clippen steen. Als hem dese twee Clippē dooz den anderen stellen/ als dan so stieren op het diepste van't Canael/ tot datmen oock de bancke ig/ etc.

Dat 44. Cappittel.

Van't loopen vande stroomen ende vvateren, op de vaert ende vvegh van Malacca nae Chyna toe, op den tijdt vande Monson ofte conjunctie, datmen van Malacca nae Chyna vaert.

Vande Custe van Champa ofte Camboja loopt de stroomen seer sterck na't zupen.

SOlt weten dat van't Eplandt Pulo Catao' af (gheleghen aende Custe van Champa, van't landt Camboja,) tot dit Varella toe (t'welck is een plaetz/ gheleghen op den wegh van Pulo Catao' af nae Malacca toe/ aende selfde Custe vā Champa ofte Camboja,) so loopen de stroomen seer sterck nae't zupen toe. Van't Eplandt Pulo Catao' af 5. mijlen nooztaen / soo loopen de stroomē seer gewelditch na't Eplandt Champello ende den Inwijck A Enfeada de Cauchinchina toe.

Hier merckt loopen hier de stroomen naer het n. w. naer daer nae n. z. w.

Item/ inde Monson van Chyna, dat is/ alsmen van Malacca af schept inde maenden van October/ November/ ende December/ so loopen daer de stroomen nae't n. w. toe.

Vande maent Januarij voozt aen/ so loopense nae't z. w. (dat is nae de dzooghten) toe/ dartō moetmen daer op verdacht wesen met gort abbijs voor de gheen die alhier legheert te varen / dat als ghy begint te ghemaken de contrepe vande dzooghte (die tegens de Custe van Champa ober ligghen) tusschen dien eñ de Custe inromende) so loopen de stroomen so cracht ich nae't zupen toe/ als een steen wozp vander handt.

Hier loopen de stroomen crachtich nae het zupen.

Advertere u dat ghy niet en wilt comē int gheselcht van't Eplandt Aynao', soo't niet en waer met eenen noozden winde: want hebbende eenen oosten winde) soude in groot perijckel wesen.

Dat 45. Capittel.

Vande ghetijden ende het vvassen vande vvateren van Malacca.

Hier loopen de stroomen eñ wateren altoos nae het zupen.

IJsden eerstē/ vande Habē van Patane af/ (gelegen aende oost zijde van't landt ende Custe van Malacca,) tot het Eplandt Bintao toe/ (t'welcke lept bpde Straet van Singapura, onder de Linea Æquinoctiael,) loopen de stroomen eñ wateren altoos nae het zupen alle de voozseyde Custe langhs/ tot het voozs. Eplandt toe/ te weten/ inde maenden van November eñ December.

Hier Eplandt Pulo Condor toe.

Van't Eplandt Pulo Condor af / gheleghen tegheus over d'Haven ende t'landt van Camboja) tot het Eplandt Pulo Timao', (gheleghen aende oost zijde vande Custe van Malacca, te weten/ ten tijden datmen van Chyna af comt / op de cours van ter halver streeck vaert zupen) soo loopen de stroomen nae het Eplandt Borneo toe / ende comende op de halve street nae't z. w. toe/ so loopen de stroomen nae de Custe van't landt van toe/ welck lept aende Custe van't landt vande n. zijde vā Malacca.

Hier loopen de stroomen nae de Custe van Camboja toe.

Van Pulo Condor af nae't Eplandt Pulo Sesir (gheleghen tegheus over de Custe van Camboja,) so loopen de stroomē nae't oosten/ eñ voozby Pulo Sesir, de wegh na China toe/ loopen de stroomē nae de Custe van Champa toe. Vande valsche Varella, (t'welck lept 15. mijlen vande verste Varella, gheleghen aende Custe van Camboja) so loopen de stroomen oost aen/ te weten/ vijf ofte ses mijlen vande Custe af. Dit is te verstaen in't eynde vā Julius/ ende de maent van Augustus.

Inde Monson vande 3. winden / alsmen van Malacca nae Chyna vaert/ soo loopen de stroomen/ te weten/ inde Golfe vā Pulo Catao', tot het Eplandt Aynao' toe nae den Inwijck A Enfeada da Cauchinchina ' dit is te verstaen tot het laetste van December toe/ eñ van Januarius voozt aen / soo beginnen de stroomen in dese Golfe eñ voozs. contrepe/ te loopen na de dzooghten toe/ die tegheng ober de Custe vanf Champa eñ Camboja, (te weten/ van d'ander zijde) heen strecken/ ende hoe het later (van Januarius af) in't jaer wozt/ hoe datse stercker ende gheweldighre nae de dzooghten toe loopen.

Nasomen van Malacca nae China vaert/ loopt de stroomen na de dzooghten toe.

Inde Monsen van China nae Malacca vaert/ loopen de stroomen sterck van Pulo Catao tot d'Eplandt Pulo Cambir toe.

Inde Monsen van Chyna af nae Malacca vaert / soo loopen de stroomen seer sterck/ van't Eplandt Pulo Catao' af / tot nae't Eplandt Pulo Cambir toe/ zijn bepoegaer gheleghen bp de Custe van Camboja ofte Champa.

T'gheschiet somtijts datmen vanden 28. Julius/ tot den 4. Augustus / vande Varella af/ tot Pulo Catao' toe / stilten crijcht / ende als dan so crijchtmen de Terreinhos, dat zijn winden/ die van ober't land wayen) van uptē westen ende noozdwesten/ ende de Vyraçoins (dat zijn de winden van upter Zee) van't oost zupdt oosten / ende o. n. o. ende comende in't noozden/ loopen terstont nae het zupen/ waer nae terstont de stilte volcht / tot dat de Terreinhos ofte landwinden weder op comen.

Verkeste winden die alle aen de 4. winde comt passen.

Dit is te verstaē tot op 2. mijlen vāde Custe af/ en niet verder: want sijn winden/ die alle-cleck aende Custe regueren / als wp op ander plaetsen ghenoech verclaert hebben/ daer wp vande winden Terreinhos ende Viraçoins ghesjadt hebben.

De stroomē loopen oost-waers aen bpzijdt het Eplandt Lequeo Pequeno, (ofte cleyn Lequeo, nae't landt van Bungo toe/ gheleghen in't Eplandt Japan, soo loopen in die contrepe de stroomen (te weten/ tot het Eplandt Tanaxuma toe) oostwaert aen.

Vande 30. graden noozden aen / tot een weynich meer als te midde weghen vande wegh nae Japan toe/ soo loopen de stroomen/ (te weten) van die contrepe af / tot die Custe van Chyna toe) noozden aen na den Inwijck A Enfeada de Nanquijn toe. Dit is te verstaen inde Monson vande zupe ende zupdt weste winden.

Loopen van stroomen na den Inwijck A Enfeada de Nanquijn toe.

In dese Monson vande zupe ende zupdt weste winden/ so loopen de stroomen van het Eplandt Pulo Tayo af (gheleghen voozby het Eplandt van Aynao', aen de Custe vā China) tot na het Eplandt van Sanchoan eñ d'Eplanden van Cantao', nae't zupdt westen toe.

Dat 46. Capittel.

Vande ghetijden vande vvateren, van't vloeyē ende ebben, by de daghen ende uren vande Maen, inde Haven van Macau in China, met de hoochte vande selfde Haven by experientie onderzocht door een expert Piloot ofte Stuerman.

Wanneer het hoogh water inde Haue van Macau.

DEn 19. September/hebbe experientie ghedaen vande gheyden van Chyna/ te weten/ binnen inde Haven van Macau, wesende op den dagh vande volle Maen/ en bevont dat het volwassen water was/des voormiddaeghs te half neghen/ eñ een werckuh meer nae neghen toe: Debe dese experientie vande volle Maen/ om te sien oft sy oock met de nieuwe over een quam.

Hoe veel oft dat Macau vande Linie ligt.

Den 3. Februarij/ anno 1585. hebbe de hoochte van de Son ghenomen/ die doen ter tijt was op de 13. graden vande Linie af/ eñ bevont dat dese Haven van Macau gheleghen is op de hoochte van 22½. graden ruym/hebbe alsdoen oock gheluckelicken d'experientie gedaen vande ghetyden van t'water inde selfde Haven/ ende bevant dat het volwassen ofte hoogh water was een werckuh over den middagh/ wesende den 3. dagh vãde nieuw Maē/ in voegen dat na de calculatie van t'selfde/ so comt het te wesen den eersten vãde nieu Maē volle Zee ofte hoogh water/ te 10½. uren des voormiddaeghs/ welcke experientie ick alsoo met de nieu Maen bevonden hebbe.

Eñder al volle Maen te Macaw hoogh water ingaeden op den dagh te 12. uren.

Den 16. Februarij/ anno 85. hebbe experientie ghedaen vande ghetyden/ binnen inde Haven van Macau, wesende inde oppositie vande volle Maen/eñ bevont dat het den eersten dagh vande Maen vol ofte hoogh water was/ te half twaelven des middaeghs.

Inde Haue van Macau is oock op alle de custē van Chyna/ende ebbet inde diepte niet altoos als hiere.

Den 2. Junius anno 85. hebbe experientie ghedaen vande ghetyden binnen in de Haven van Macau, eñ bevont hoogh water te wesen recht op den middagh/ wesende den 4. dagh vande nieuwe Maen/ in voeghen dat het selfde gheexalteert blijft/ maxende den eersten dagh vande nieuwe Maen hoogh water te 9. uren des voormiddaeghs maer is te verstaē/ dat dese water-ghetyden van Chyna niet effen upt en comen nae de rechte reckeninghe/ dan vier daghen voor/ eñ 5. dagen nae de conjunctie vande Maen: want alsdan heeftmen soo veel waters als den derden dagh/t'welcke ick voor ghewis affirmere/ om dat ic het wel eñ dickwils geexperimenteert hebbe: D'oorsake daer vã is/ om dat het voor aē altemael eplãdē eñ Canalē zijn/dat so wanneer de wateren beginnen te vallen/ en loopense geen dzie uren upt/ende wesende met winden vãn uyten ooste/so vallen en loopense noch rasscher af.

Dat 47. Capittel.

Vande teyckenen ende Prognosticatie, vande tijden, vveder ende vvindt, aen de gheheele Custe van Chyna, ende op de vaert nae Iapan toe.

UVesende inden tijdt vande Monson/ vande 3. ende 3. W. winden/ soo heeftmen voorseker aende gheheele Custe van Chynen ende vaert na Iapan toe/ dat soo wanneer de winden vande Monson wayen ende datse van daer na het ooosten loopen/ datse van t'oosten niet weder naer't zupen sullen keerē/ maer sullen van daer nae t'voorden loopen/ eñ van daer af wat gewaeyt hebbende/ sullen weder nae t'oosten keeren/ ende dan van t'oosten nae het zupen/ eñ soo t'eenen n.o. wint waeyden/soo gheburt het wel van daer af nae t'z.w. te loopen/ sonder nae t'o. te keeren/ doch seer selden: maer het sellerste is/ als boven geseyt is/ comt oock dickwils van't noorden af nae het zupen toe/ sonder nae het oosten te keeren/ welcke het ghemeenste is. So wanneer men in t'ondergaen vande Son/ daer over heen heeft sommighe roode wolcken van een colleur/ als ghesoden granaert/ dat is seer syn teyt/ende dat de Son veel straelen bã hem gheeft/ so dat hy schynt sunteus eñ dzeyghende te staen/so ist een teyckē ofte voorseghinghe van een groot onweer/ eñ navolgende tempeest: Dan ghelijcken/ als de Maen int op ofte onder gaen/ haer op de selfde manier vertoont/ bedupt het selve van tempest ende onweder.

Soo dan de Son int opgaē so schoon ende claer upt comt/ datmen daer beschepdelijkē in sien mach/ ende zijn circuit ofte rondicheyt perfectelijcken moecht onderscheyden/ soo ist een teyckē van goet weder. Van ghelijcken hebbende die selfde effecten in t'ondergaen. Soo wanneer de Son int op ofte ondergaen root ende van een doode colleur is/ ende datmense rondts om math sien/ sonder eenighe straelen van hem te gheven/bedupt stil weder: Desgelijcks vande Maen.

Inde tijden vande Monson/ te weten/ als de n.o. winden ghemeenlijcken wayen/ so dan de wolcken int ondergaen vande Son van een roode colleur blijven/ so betepckent het n. winden: alsmen op't water hier en daer siet dijvē sommigh schuym soo wit als Catoen/ vande leughte van een vinger langh aen een/ soo bedupt het tempest ende onweer. Dese schuymen comen vande gheyne Zee-backen/ die men daer veel heeft.

Soo daer inde Maent van Julius ander winden wayen/ als die vande Monson/ loopende van d'een op d'ander tot datse ten laetsten comen int n.o. soo heeftmen voor gewis stozm ende onweder.

Soo men van't Eylandt Lamon' af/ tot de C. de Sumbor toe/ inde Monson vande 3. ende 3.W. winden/eenen o. wint crijcht met hitte/eñ sommighe groote dzoppelen waters/ bedupt onweder.

Dat 48. Capittel.

In wat maenden ende daghen datmen tempesten ende onweder is vervvachtende aende Custe van Chyna.

UVanden 7. tot den 15. Junius/ heeftmen ghemeenlicken eñ dickwils aēde Custe van Chinen groote tempesten.

Int beginsel van Julius/ tot den 20. vande selfde maent/so en ijmen aē de Custe bã Chynen/ noch dagh noch nre verscheert bã tozment eñ onweder: want men alle desen tijt door veel stozmen eñ tempesten heeft/ sonder dat de wint peyvers plaets hout/ loopende vã d'een op d'ander. Vanden 12. Augusti voort aen/ met die gantsche maent van September tot het eynde van October toe/so en heeftmen op alle desen tijt gants gheen verscheerthept vãn tempest ende onweder.

Dat 49. Capittel.

De tijden van't goet vveder aende Custe van Chyna.

DE gheheele maent vã Junius/ upt gesaubert vanden 7. tot den 15. heeftmen seer selden onweer/ want behalven die ghenoemde dagen/so heeftmen de winden vãde Monson/met eē claer eñ heldet weer sonder tozment. Om te seylen van't Eylandt Pulo Cantao' na d'eylanden van Cantao' ende Macau toe sonder onweer/ sullen t'seyl gaen vanden 26. Julius af voort af/tot dē 12. Augusto toe/ so ismen vry ende verseeert vande tempesten. Te midweghen van't Eylandt Iapan af/tot

af/ tot na de Custe ende het landt van Lyampo toe/ hintmen altoos de weste winde/ welcke in Iapan waepen/ de maenden van November ende December/ etc.

Dat 30. Capittel.

Een instructie ofte corte ondervvysinghe vande Navigatie ende coursen van Macau uyt Chyna af, nae het landt van nieu Spaengien, met alle de streckinghe ende gheleghentheyt vande selfde vaert.

Van Macau nae nieuvve Spaengien te seylen/ met ghy eerst te cours houden n.o. ofte n.o. ten n. dat ghy 300. mijlen ghevaert hebt.

LOopende uyt het Canael vande Haven van Macau, te weten/ van't oosten Canael af/ soo salmen zijnen cours t'Zeevvaert in doen/ alle het ghene datmen macht/ende wesende de wint rõtrarie/so loopt soo langhe als u de wint plaets gheeft/ dese cours te behouden: maer ingevalle u de wint scherpte/so dat ghy de cours van't n.o. ofte n.o. ten n. niet en moecht behouden/ soo went het op den anderen boech/terwijlen u de wint plaets gheeft/om z.o. aen te loopen/te weten/ den tijt van dzie ofte vier daghen: want suit weten dat het beter is nae het z.o. te houden/ dan noozden aen te loopen: Dese coursen suit ghy aldus doen/ na dat u de wint voeghende is/ tot dat ghy nae u gissinghe dzie hondert mijlen van dit landt af zijt: In dese contrepe wesende/ suit noch twee hondert (ofte wat meer) mijlen boven Iapan heen loopen/ al ist schoon dat ghy uwen cours noozdt aen doet/ en is daerom niet aen gheleghen/ altoos goede rekeninge houdende met het wzaeckē bãde cours nae't westen toe: want sonden u veel moghen verhinderen: Soo dickwijls als ghy z.oost ofte te lorswaert moecht aen loopen/ soo en wilt de cours van't noozd oosten/ ofte so als ghy best moeght niet laten te vervolgē tot dat ghy op de hoochte comt. Ghy suit inde Golfe sommighe groote swarte Voghelen vinden/ t'welck een teprēen is dat ghy verde t'Zeevvaert zijt/ ende so ghy die quaemt te sien teghens den avont/ ende datse de veenen verhiten/ by de steert uytstekende/ so weest op u hoede: want bedupt stogm ende agiweer. Ateermē op ontrent twee hondert mijlen nae (ofte wat meer) by't ander landt comt/ soo salmen de selfde Voghels weder uyt het ghesicht verliesen/ sonder die meer te sien: So u t'weder ende de wint quam te dzijven op veel hooghten/ eñ dat ghy quaemt te sien veel hoopē cruyts opt twater dzijvē/ t'welck men 100. ende 120. mijlen t'Zeevvaert in placht te sien/ so mocht ghy bupten Iapan om loopen/ op den boech van het zuydt oosten/ tot op de 31. ofte 32. graden toe/ ende comen als dan t'landt verberren/ dat daer dicht by sal ligghen/ ende als ghy't comt te sien/ soo loopter han bupten af heen/u waghtende om niet te loopen op't Eylandt ghenaemt Isla de Sedros, dat is/ t'Eylandt vande Zederboomen/ en maect gantsch gheen rekeninghe op de coursen vande Zee ofte Passaerten: want het Eylandt vande Zedren is gheleghen by de Cabo de San Lucas, ligghende seer walsch inden cours/ om dat het landt (soo't daer by lacht) meerder ende gheliicker by uyt comt/ dan't nae het zupen doet. De Cabo de San Lucas, is van een hoogh landt/ ende schijnt (als men daer dicht by is) uytstekende Steen-clippen te hebben/ wesende het eynde van dien seer swart schijnende ende boucker in het aensien/ van waer af het lande weder verstont timewaerts noozden aen wijcht. Hoemen versch water van boen hadde/ soo is te weten/ dat men binnen de Clippen vande voorseyde Cabo de San Lucas, een groot sant strant heeft/ daermen eē seer goede Heede heeft om te anckeren/ al waermen dicht by de Zee-cant veel versch waters vint. Suit van hier af diwers over loopen nae d'ander zijde toe/ op den boech van het zuydtoosten/ te weten/ bupten die Marias om/ het welcke eenen beteren cours is als binnen door: Alle dese Custe is schoon/so datmen daer wel by heen mach loopē/tot datmen comt by etliche Clippen/ gheleghen by de Haven El puerto de la Natividad, ghenaemt/ alwaer met (binnen in den Inwijck) terstont de Haven van San Iago de Colyma heeft. De tepeknen ende hennisse van dien/ zijn dese/ te weten/ heest aende oost zijde eenen ronden steplen afgebicten Heuvel. Soo het u noodich waer daer in te loopen/ soo weet dat het eenen grooten mont ofte inromsle heeft van meer als twee ofte dzie mijlen groot/ alwaer u niewers van en hebt te vzesen/ dan van dat ghy voor voghen set: Men loopt daer in tot gheheel binnen inden hoech/ al waer men een Hebier van versch water heeft/ die inde Zee uyt comt/ daer men Spaensche Visschers sal vinden. Soo ghy begheerden voozder aen te passeren/ soo weet datmen van hier af (nae de Haven van Acapulco toe) loopt/ te weten tachtentich mijlen langhs de Custe heen: want seer suyber ende schoon is/ tot soo verde als het hooghe lande een eynde neemt/ dat is/ tot die Haven El Puerto del Marques ghenaemt/ het welcke hem van verde vertoont gheliick als een Eylandt: maer als men daer soo nae by ghenaeckt/ datment ghenoech onderscheyden ende kennen can vast landt te wesen/ soo salmen op het opperste van dien sommighe witte Steernen sien/ welcke hen vertoonen/ gheliick als witte Kunderen/ die inde wey gaen/ suit daer by op aen loopen tot dat u de mont beghint te openen/ en loopender alsdan binnen in.

Wat ghy voor Spaensche Visschers sult vinden.

Hier landt ghy Spaensche Visschers.

Wat Hauē el Puerto del Marques by ligghe op toopersten van de boeghte/ wat seyrē ofte clippen daer voor by gelegen sijn.

Dit is in het corte ghene my dunckt die rechte ende beste coursen te wesen/ die men op dese voyagie soude moghen ghebruycken/ het welcke ick also achter-volghen soude/ soo ick de vaert onderhanden hadde/ etc.

Dat 31. Capittel.

Een vvaerachtich verhael ende verclaringhe vande Navigatie vande Eylanden Los Lucones (ghenaemt,) af, nae de Haven van Acapulco, in't nieuvve Spaengien, ende hoe men de selfde vaert soude moghen doen van Macau uyt Chyna af, met een vermaninghe van de profyten ende verdienſten aen de goederen ende vvaren van Chyna, met die Streckinge ende Coursen tijdt ende mylen van dien, alles in't particulier aenghevvesen om te onderſoecken.

MEn sal tseyl gaen uyt de Haven van Manilla, gheleghen aen het Eylandt vande Lucones, op veertthien en half graden/ ende noozdt zijde vanden Æquinoctiael, hebbende den mont nae het z.w.) inde maenden van Iunius ofte Iulius.

Eylandt by Lucones leyt by n. den Equinoctiael op 14. en half graden.

te weten/als de wint eñ het weder plaets geeft om upt te comen / loopende langhs de Custe van't selfde Eplandt / eñ tusschen het Eplandt van Mindoro heen / ofte op den hoogh van't oosten/tot datmen upt het Canael is (daer mē doot in comt alsmen van buyten af comt/ gheleghen 100. mijlen van Manilla af / op de hooghte van 13½. graden) te weten / tusschen die laetste ende upterste punt van't selfde Eplandt Lucones, eñ die punt van een ander Eplandt ghenaemt Tandaya, tusschen de welcke t'voorseyde Canael doot loopt. Soo wanneer datmen upt het Canael is soo salmen oost aen loopen / so lange als de wint sulcks toe geeft/ op welcke cours men hem altoos houden sal/ soo de wint sulcks niet en verhindert / om dat men vande 13½. graden is affscheydende / loopende nae de Haven van Acapulco, gheleghen op 17. graden: maer de wijle dat de winden in dese contreye/ in den somer/ t'welcke den tijdt is datmen tsepl gaet/als bovē seer slap wapē/ al hoe wel datse vande Monson zijn / in stilder voeghen / dat soo wanneert datse met scheppen/ en machmen die selfde cours van't oosten niet behouden/ende tot soo langhe datse niet en loopen nae't zuydt oosten toe / soo doetmen altoos de cours van noordt oost aen / soo langhe alst duert: maer als sy loopen nae het oost zuydt oosten) ende oost / soo went men't op den voeth van't zuyden / tot dat de wint weder ruymt/om noodt oost aen te loopē. Op dese manier seylt men 1700. mijlen heen / nae de Custe van't landt van nieuw Spaengien toe / doch altoos t'Oostwaert van't Eplandt Japon. offeylde/ so veel als mē meynt/ om dieswille dat eenighe schepen die laet tsepl ghegaen waren (comende dicht by Lapan) aldaer stormen ende onweder creghē/ ende quāmen te sien het Eplandt A Ilhado Fogo ghenaemt/ (dat is/ t'vierighe Eplandt ghesept/) loopende een vande voorsz. Schepen inde haven van Xaxuma, in't Eplandt Japan, om hem daer te berghen / gheijck als sy dede/ daerom die gheen die daer 100. mijlen t'Oostwaert van af loopt/heeft eenen goeden cours: want loopende stier te loefwaert van dese Eplanden af / so comt men aen de Custe van nieu Spaengien op wepnich hooghten/eñ so wanneer men daer op aen comt/op de hooghte vā 35. graden/soo heeft men een seer goede Nabigatie: maer soo men by't selfde landt comt/op de hooghte van 38. ende 40. graden/(het welcke is t'upterste landt dat ondertit ende bekent is/ghenaemt El Cabo de Mendosino,) soo salmen mopte hebben / om datmen aldaer begint hol water te krijghen/ door oorsake datmen de winter aldaer op handen heeft / als oock om dat die Schepen (van d'Eplanden Lucones af comende) qualick van alle noodruft voor sien gaen.

Alsmen t'gheseicht vant landt / eñ de Custe van nieuw Spaengien krijght/ so begintmen n.w. winden te krijghen/ t'welcke van haer af voor de wint is/ om datmen upnat alle dese Custe op de voorsz. cours langhs loopt/doch op sommighe plaetsen daer wat van af / om oorsake vande Inwoonders die daer zijn: Men loopt langhs alle dese custe heen / (die ober al seer schoon is) tot de Haven van Acapulco toe het welck zijn ses ofte seven hondert mijlen weeghs.

Soo men dese reyse begeerde te doen van Macau upt Chyna af / soo moestmen ghereet liggen om t'sepl te gaen/ so haest als de z.w. winden beginnen te waeyen/ om upt te loopen met de Maen ende conjunctie van Iunius ofte Julius, nemende sijnen cours nae den hoeck oft t'upterste ende van't Eplandt dos Lucones toe / ghelegen op de hooghte van 10. graden / ghenaemt Cabo de Bojador, t welck zijn 90. mijlen vande Haven van Macau af.

Cabo de Bojador 90. mijlen vande H. Macau.

Van d'Eplanden ghenaemt Ilhas dos Baborones af / (ghelegen by de Custe van't selfde landt ende Cabo de Bojador,) nae t Eplandt de Cajagon, (dat is/ vande Sleutel gesept) toe/ loopt men oost ende west. Alsmen dese Eplanden ghepasseert en daer tusschen door heen is/ soo salmen sijnen cours nemen/ gelijck alsmen doet/ comende van't Canael vande Haven vā Manilla af als voorgen verhaelt is/ altoos ālockende alle het ghene dat u den tijt ende het weder toe geeft / t welck is den wegh die men sept dat die Spangiaerden nu in't sin hebben te bevaren/ loopende tot aen d' Eplanden van Maluco, ende van daer dwers over nae nieu Spaengien toe / t'welcke de selfde vaert ende cours is/ die Francisco Gualle (Capiteyn ende Piloot van't Schip dat van Spaensch Indien alhier inde Haven van Macau ghecomen is) ghedaen heeft/ van waer hy wederom gheschepden is den 25. Julius/ met eenen z. westē wint / inden tijdt ende conjuncte vande volle Maen / met welcken van gheliicken tsepl is ghegaen t'Schip van Ayres Gonsalves de Mirranda, welcke Gualle men sept niet meer dan vier d' half maent onderweegen ghewest is/te weten / tot aen de Custe toe/ eñ van daer af anderhalf maent tot in de Haven van Acapulco, ende een ander Schip dat int selfde jaer van Manilla af tsepl ginck/ was tusschen de achte ende neghen maenden onder weghē / comende noch te langhen laetsten inde Haven van Acapulco, met hy naest alle tvolck doot ende verswacht/en gants gheramponeert/eñ noch een ander Schip was maer vijf maenden onder weghen/ om dat het een beter schip was: maer de ordinaris is 6. maenden/ luttel min ofte meer op de repse te wesen: De reden dat dese Nabigatie van Macau af beter is dan van Manilla, is om dieswille datmen gheen verhinderinghe noch vertoevinghe en heeft / om derstont sijnen cours aen te setten/ ghelijck alsmen doet in die 100. mijlen/ diemen heeft van Manilla af/ van doort Canael heen naer buyten toe / waer mede somnighe schepen soo veel tijts verseten hebben / dat het daer nae een oorsake was van weberom te moetten keeren / sonder de vaert te volbrengen: maer wesende inde mont ofte ingangh van voorseyde Canael / soo ist een beter Nabigatie als van Macau af / om dat het 150. mijlen meer te loefwaert aen lept/ soo het niet en hadde het ander belet van daer af upt te comen/ als ghesecht is.

Als de Schepen van daer seylden (te weten van nieu Spaengien af) op de heen comste nae Manilla oft Macau toe / soo maeckt tsepl inde Vasten/ seylende altoos voor wint/ met de winden ghenaemt Brysas, t welcke zijn oost ende oost noord oostē winden / die aldaer mette Monson ofte ghetijden wapen/ ende is dickwils ghebuert datse vijftich ende tsestich daghen achter een ghesepelt hebben/ sonder eenig een vande septen te strijcken / altoos met eenen voorgaenden wint/ ende sonder eenigh landt te sien ofte ghemeeten/ noch dat tot hunpden toe eenich Schip perijckel ofte ongheval ghehadt heeft.

Het schip

Dat 52. Capittel.

Een verhael ende vvaerachtighe beschrijvinghe, ghedaen door eenen Francisco de Gualle, Spaensch Capiteyn ende Piloot, aen zijn Excell. den Viçorey van nieuvv Spaengien ende Mexico, van een Voyage ofte Schipvaert, doot den selfden ghedaen, (te vveten) van uyt de Haven van Açapulco van nieuvv Spaengien, nae d'Eylanden vande Lucones ofte Phelippinas, tot in de Haven van Manilla, ende van daer tot in de Haven van Macáu, in't landt van Chyna, ende vvederom van uyt Macau nae de voorsz. Haven van Açapulco toe, met alle de coursen ende geschiedenisse op de selve Voyage, seer correct ende in't particulier verclaert, vvelcke reyse voleyndt is in't jaer 1584.

Hoe men de reyse ofte vaert met beginnen sonde, maest seer goet zijn, om aende wint te seylen, ende ooch seer wel voorsien van alle toebehoogen ende t'schips ghereetschap, namelijcken van een Portugesche Stuerman, ende een bozijn Boodtsghesellen (wozt daerom ghesept, om dieswille datmen op alle de contreyen van Oziente ende Oost Indien, ghebruycken de Boodtsghesellen van Indie, als daer zijn Arabyers, ende andere dierghelijcken, die op andere vaerden wepnigh bedzeven zijn, als ooch onghelegē sonde wesen, die uyt hare ghewoonlijcke vaer-maten te bzenghen) onder welcke waer goet eenighe Spaengiaerden te hebben (te weten, van die, die desen wegh ghevaren hebben) om het landt te verkennen, welcke men altoos wel binnen Macau vinden sonden, als zy in Indien niet te becomen waren: wat de reste belanghende is, als van alle noodtzaken ende ander gereetschap, heesternen van als genoech binnen Chyna.

In dese Macau een groote vermenichte af alleen ongesponnen Zijde, waer van men een wepnigh ghenoech heeft.

De winsten ende verdienſten zende goederen ende waren van Chyna zijn seer groot van alle Coopmanschappen, uytghesondert ongesponnen Zijde, waer van men een wepnigh ghenoech heeft: want willen daer lieber ghemaeckt hebben, al waert schoon datmen daer veel sonden slijten, so en waer nochtans geen reden, die daer veel te bzenghen, ende niet te verminderen die bezagen ende trafijcken van die van Iapan ende oost Indien: want men doch wel andere goederen ghenoech heeft om daer te bzengen, daer veel meer verdienſten op zijn als aen de Zijde.

Die waren uyt Chyna gebzenghende in nieu Spaengien geeft 6. maal de helft verdienſt.

Vande ghemeene goederen ende Coopmanschappen die de Spaengiaerden inde Eylanden vande Lucones ofte Phelippinas op coopen, (en dat veel dierder alsmense in Chyna coopen sonden, maken zy in nieu Spaengien van een meer als ses, ende in Peru vā een thie, waer aen gantsch geen twijffel is: want die Portugesen die van hier derwaerts ghezeylt hebben in't schip dat hier ghecomen is, hebben so veel ghewonnen aende goederen die zy met hadden, dat hen de tijt ende stont (die zy verbeyden om weder op de vaert te wesen) schijnt dijpsent jaer te wesen, ende na dat zy segghen, soo heeft daer de Viçorey van nieu Spaengien, ende alle d'ander groote Cadetten een goet genoeghen in, ende zijn sulcks grootelicks begeerende.

Goedkope waren ende dat veel op nieu Spaengien ende op Peru en Chyna.

Hier zijnder veel van opinie, om dese vaert na Peru te doen, welcke veel langher sonden vallen: want men moeste (nae datmen met Açapulco ober een is) noch eenen anderen weech ende cours doen van 700. mijlen weeghs, diemen van Açapulco tot de Haven van Callan de Lyma heeft, (welcke is Metropolis ofte de Hooft-stadt van Peru, gheleghen op 10. graden aende zuydt-zijde vanden Æquinoctiael,) alwaer men in't selfde jaer niet en sonde mogen comen, ende behalven dat, soo ist een landt van veel onroosten ende dieren, waer mede men weder (alle die meer winsten diemen daer (van nieu Spaengien af) sonden mogen hebben) verlieten ende verteeren sonden, ende om dat het landt van nieu Spaengien veel overvloedigher van alle lijstochten is als Peru, waerom men daer beter coop teeren, ende alle dinghen nachenadt heeft, aldus ghe-schreven binnen de stadt van Macau in Chyna, anno 1583. &c.

Dit is gheschreven in Chyna.

Den 10. dagh vande maent Martius, anno 1582. ghingen wy t'seyl uyt de Haven van Açapulco, (gheleghen in't landt van nieu Spaengien) onsen cours aenstellende, (nae d'Eylanden Las Philippinas, alias Lucones toe) van w. z. w. aen, loopende alsdus om uyt de stilten van onder het landt te gheraken, ontrent 25. mijlen weeghs, tot op 16. graden. Van daer af voortaen, beden onsen cours west aen, ontrent 30. mijlen. Op dese contreye wesende, lieyen west ende w. ten z. aen 1800. mijlē, tot by't Eyland, ghenaemt Iliad'Eugano, t'welck is het uyterste nae't Meridionael ofte zuyden gheleghen, (van d'Eylandē de los Ladrones, dat is, vande Hoovers, alias, Isla de las Velas ghenaemt) op de hoogte van 13½. graden de latitudo Septentrionael, ende op 164. graden de longitudo Oziental, op de sire Meridiaen, die met het Eylandt Tercera, (een vande Vlaemsche Eylanden) over een komt. Van hier af beden wy onsen cours west aen 280. mijlen, tot dat wy quamen te verkennē den hoeck, ghenaemt El Capo d'Espirito santo, dat is, den hoeck vanden Heyligen Gheest, gheleghen aen't Eylandt van Tandaya, (t'eerste Eylandt van dieren noemt de Phellippinas, Lucons ofte Manillas,) t'welck is een landt van wepnigh ghebeerchten, hebbende sommighe cleyne Vulcanos ofte Vier-berghen in't midden van dien. Vande voorseyden hoeck af, seylden wy west aen 18. mijlen weeghs, tot den hoeck ende incomste van't Canael, twelcke loopt tusschen dit Eylandt ende het Eyland Lucon in. Desen hoeck ofte incomste lept op 12. gradē schaers. De Custe, welcke streckt vande incomste van het Canael af, tot den hoeck El Cabo d'Espirito sancto, en is niets te schoon. Acht mijlen vande voorsz. Cabo vooz aen, lept een Haven van middelbare grootte, ghenaemt Bahya de Lovos, dat is, de Bay van de Wolven ghesept, welcke heeft een cleyn Eylandeken inde mont van dien, ende in't Canael (te weten, op een half mijl nae het eyndt van't selfde Eylandt) is gheleghen een Eylandeken ofte Clippe, ende alsmen comt tot voorby den hoeck van te middewerghen van't Canael, soo heeft men daer de diepten van 25. vadem, met bzuyn sant op de gront. Wy vonden alhier so groote stroomen w. waert aen loopen, dat het daer een schijnment water maeckt, ghelijck of het een bzooghte gheweest hadde, soo dat het ons een bzeese aenjaeghden: maer het soot uytwerpende, vonden de voorseyde diepten van 25. vadem.

Den 10. dagh vaert gaen t'seyl uyt Açapulco uyt de Eylandē las Philippinas.

Waren wel 180. h. dien es so ver van't Eylandt Isla Grigalgo.

t'Eylandt Tandaya, eerste Eylandt Phelippinas een landt van wepnigh ghebeerchten.

Incomste vanden Canael af tot Cabo de Espirito sancto, en is niets te schoon.

Streamen, waer hier seer hert.

Het Eylandt Canandua-nes leydt een myl bant van Lucon.

Wande voorsz. incomste van't Canael af noorden/ende noordē ten oosten aen/ontrent 10. mijlen / is gheleghen t'Eylandt van Canduanes, liggende ontrent een mijl weeghs van't landt Lucon af/ te weten/ aen't uyterste eynde van Oosten ofte nae't oosten / ende vande selfde incomste van't Canael af nae't westen ende z.w. leyt het Eylandt Capuli, te weten / ontrent ses mijlen daer van verscheyden/streckende west z.w.ende o.n. oost/ zijnde van vijf mijlen inde lenghte / ende vier inde breedt / bleef ons in't voorby loopen aende noordt zijde/ liggende op de hoochte van 13½. graden / is van een wepuich verheven landt.

Want Eylt Capuli 4. mijlen n.w. van zijn 3. Eylandekens ten t'Eylandt Lucons.

Van't voorsz. Eylandt Capuly af 4. mijlen noordt west aen/ zijn gheleghen de dese Eylandekens / van de Haven van Bolon, aen het Eylandt van Lucons, strecklende noordē ende zupen / met begrijp van 4. mijlen weeghs liggende verscheyden van't vaste landt ontrent een half mijl / waer van het uyterste van't zupen / gheleghen is op de hoochte van 13. graden zupst. In dit Canael heeftmen 20. vadem diepten / met wit sant op de gront/ met groote water stroomen / loopende nae het zuyd oosten toe. Wy passeerden door het midden van't Canael heen. Van dit Canael af namen wy onsen cours z.w. ende z.w. ten westen aen 20. mijlē weechs / tot dat wy quamen by't west eynde van't Eylandt Tycao', t'welck is strecklende oost eñ west 13. mijlen. Dese punt ofte hoeck daer wy aen quamen/ leyt op 12¼. graden: Te middewegen van tusschen dit Eylandt / eñ t'Eylandt Capuli liggen dese Eylandekens / ghenaemt de Faranjas. Dē loopt op de voorsz. cours: aende noordzijde voor by alle dese Eylanden heen / op de diepten van 22. vadem / met wit sandt op de gront. Van de voorsz. wester punt van't Eylandt Tycao' af / tot de punt van Buryas toe/ heeft men oost ende west ontrent een mijl weeghs ofte anderhalf. Wy liepen dit Canael in/doende onsen cours z. ende z. ten westen aē/ ontrent dese mijlen/tot dat wy t'selfde Canael upt quamen / op de diepten van 16. vadem/ met de gront van half wit eñ rosachtich sant/ te weten / int Canael ende d'uptcomste van dien / waer van het midden gheleghen is op 12½. graden/ende de stroomen loopende alhier noordē aen / t'voorsz. Eylandt van Buryas, strecht n.w. ende z.o. is van een leerachtich landt / waer van de punt ofte t'eynde van't n.w. op dese mijlen nae aende Custe van Lucon upt comt: maer men en mach daer tusschen beyden met gheen schepen passeren / dan wel met cleyne Fusten / ende barcken van't landt Dit midtste Canael leyt op 12. graden/ loopende door't voorseyde Canael van tusschen d'Eylanden Tycao' ende Buryas heen / als gheseyt is / zuyden aen quamen / tot ontrent twee mijlen van't Eylandt Malbate, t'welck street oost eñ west 8. mijlē weeths inde lenete/ hebbende inde breede 4. mijlen eñ is gheleghen op de hoochte van 12½. graden / te weten / het midden van dien / wesende van een wepuich verheven landt.

Eylandt Capuli mede tseghen liggende 3. Eylandekens ghenaemt de Faranjas.

Eylandt van Buryas streep n.w. ende z. oost/ eñ is een leech landt ontrent de punt op 3. mijlen aen de Custe van Lucon.

Van't voorsz. Canael van tusschen Tycao eñ Buryas af beyden onsen cours w.n.w. aen 14. mijlen weechs/ latende t'Eylandt Malbate aende z. zijde/eñ t'Eylandt Buryas aende n. zijde: op't eynde vande 15. mijlen quamen wy op een Eylandeken genaemt Banton, t'welck heeft het fatsoen gelijck als een fozme van een hoedt/liggende op de hoochte van 12½. graden/

Het Eylandt Banton is in sogen als een hoet leydt op de hoogte van 12. ofte 12½. graden.

Als wy de voorsz. 15. mijlen gheseylt hadden/ eñ noch 8. mijlen daer toe/soo lieten wy aende zupdt zijde / t'Eylandt ghenaemt Rebujag, het welcke strekt n.w. ende o.w. ten n. ende z.o. ende z.o. ten zupden/ hebbende op de selfde strechinghe 8. mijlen weeghs / wesende van een hoogh ende cromachtich landt/ waer van het noordtste gheleghen is op de hoochte van 12½. graden/ eñ mē heeft daer op desen cours de diepten van 35. vadem / met wit sandt op de gront.

Wie Eylanden van Banton nae't zupē gheleghen. Banton Eylandeken. Eylandeken van Banton.

Van't voorsz. Eylandt Banton af nae't zupē toe 9. mijlen/beginnen achter een volghende 3. Eylanden / te weten / Bantonsilla, t'welcke is een cleyn Eylandeken/makende t'satsoen van een hoedt (sprekende) ende Crymara, (dat wat grootachtich is / hebbende inde strecklange vā o. eñ w. ontrent 2. mijlen weechs) een Yras, ofte anders vande Oepten ghenaemt / t'welcke ettelijcke huevelen heeft:) Op alle dese voorsz. Eylanden machmen met alle schepē passeren/ waer van het uyterste in't zupen ghelegen is/ op de hoochte van 12½. graden. Van't voorsz. Eylandeken Bantonsilla, ofte cleyn Banton af. De dē onsen cours n.w. aē 4. mijlē weeghs tot het Canael van tusschen d'Eylandekens/ ghenaemt de Virejes eñ t'Eylandt Marinduque, liggende de Virejes aen de zupdt zijde/ op 12½. graden/(twelcke zijn twee cleyne Eylandekens / in't satsoen van twee Fregatten,) ende het Eylandt Marinduque aen de noordt zijde / op 12½. graden / t'welck een groot Eylandt is / strecklende w.n.w. eñ o.z. oost. hebbende inde longitudo ofte lenchte 12. ende in de breede 7. mijlen. Dese Eylandt Marinduque leydt met 12 diepten 7 mijlen. Dese zijde met het Eylandt Lucon, een langh ende smal Canael / een wepuich eronn om loopende / het welcke altemael vol ondiepten ende dooghten is/ in voeghen dat daer gantsch gheen schepen door mogen passeren: Wie uyterste punt ofte t'eynde van't westen van het selfde Eylandt lept op 13½. graden / is van een hoogh landt / hebbende aende oost zijde de ghelijckenisse van eenen Vulcano ofte Dierigen-bergh/ eñ aende west zijde loopt het landt al dalende af/ volgyndende aen't uyterste eyndt/ ghelijck als een ront hoot: Men yerst in't voorseyde Canael tusschen dat / ende de Virejes achthien vademen diepten / met cleyn swartachtich sant.

Tusschen Marinduque eñ het Eylandt Lucon is een deel ondiepten vol cleyne Eylandekens.

Van't voorsz. Canael vande Virejes ende Marinduque af / namen onsen cours west noordt west aen 12. mijlen weeghs / tot het landt van Mindoro toe / tot aen die punt ofte hoeck / ghenaemt Dumarijn, ghelegen op 13. graden ruym: van't voorsz. Canael af vijf mijlen voort aen / lieten wy aende zupdt zijde het Eylandt / ghenaemt Illa del Maestro del Campo, (dat is / t'Eylandt vande Cozonel ofte opperste Vele-heer: ghelegen op 12½/graden/t'welck is een cleyn eñ blanck Eylandt. Men heeft op desen cours de diepten van vijf en veertich vademen / met wit sant op de gront.

Dumarijn ghelegen op 13. graden. Illa del Maestro del Campo 5. mijlen.

Op dese punt ofte t'eynde van't Eylandt Marinduque, begint het Eylandt van Mindoro, t'welcke heeft inde lōgitudo ofte lenghde van oost eñ west 25. mijlen/ ende inde latitudo ofte breede 12. mijlen / waer van t'uyterste eynde vande zuydt zijde ghelegen is op de hoochte van 13. graden / ende het uyterste eynde van't noorden op 13½. graden/ ende den uyterste hoec in't w. op 13. gradē. Dit Eylād maeckt een Canael met het Eylant Lucō, daer

Het Eylandt Mindoro leydt van Marinduque nae't zuyden gheleghen. Mindoro is 25. mijlen lanck.

Het Eylandt Marinduque leydt op 13. graden. Marinduque is 12. mijlen breet.

Tusschen Marinduque eñ het Eylandt Lucon is een deel ondiepten vol cleyne Eylandekens.

Het Eylandt Mindoro leydt op 13. graden.

Mindoro is 25. mijlen lanck.

bijf

vijf mijlen inde breete / ende 10. 12. vaden diepten met modder / van vale colueur / ende luttel sandt op de gronde: Van Marinduque af vijf mijlen wooztaen / is gheleghen de Reuier van de stede van Anagaen, welck soo ondiep is datter gheen Schepen moghen in comen: van daer af twee mijlen wooztaen / ligghen d'Eplandekens van Bacco genaemt / welcke zijn drie Eplandekens / gheleghen in Triangulo ofte drie hantich / ligghende twee van dien van het Landt af verschepden ontrent 300. Cubiten / ende tusschen dien ende het landt machmen met cleyne Schepen wel door passeren / ende van het landt af tot het ander Eplandeken toe / zijn ontrent 200. Cubiten / al waer het altemael ondiepten ende droogh ten zijn / soo dat daer de Schepen van hupten (ontrent 150. Cubiten /) af heen moeten passeren / men laetse bydegaer aen de zuydt zijde / loopende tusschen het derde Eplandeken ende Reuier genaemt Ryo del Bacco heen / altoos wat meerder van te middewegh en van het Canael af naer Eplandekens toe / t'welcke is gheleghen een mijl weegh verschepden vanden anderen / heeft in het Canael de diepten van thien vaden / met modder ende schulpkens op de gronde: de Reuier van Bacco is soo ondiep / datter gheen Schepen moghen inomen: Van dit Eplandeken af op de selfde cours twee mijlen wooztaen / soo comtmen by den hoeck ghenaemt El Cabo de Reseaseo, alwaermen't gheloot ende ghediept heeft / soo datmen daer wel dicht by het landt heen mach passeren / men sal daer groote ende stercke stroomen vinden / een half mijl weegh op de selfde strecktnghe wooztaen / is gheleghen de Stede van Mindoro, welcke een goede Haven heeft voor Schepen tot de groote van 150. laten / recht teghens over de selfde Haven / te weten / drie mijlen noozden aen / leydt het Eplandt ghenaemt calaa, strecklende oost ende west / wesende van een berghachtigh landt.

Van Ellanmindaque 5. mijlen wooztaen legt de Reuier van de stede van Anagaen in een ommedraey.

De Reuier van Bacco is soo ondiep datter gheen Schepen inomen in comt.

De Stadt Mindoro heeft een goede Haue voor gemeene Schepen tot 150. laets.

Vande wooztschreven Stede van Mindoro af / namen onsen cours west noozdtwest aen acht mijlen weegh / tot dat wy quamen by de punt ofte hoeck vande drooghten van Tuley ghenaemt / gheleghen aen het Eplandt van Lucon, welcke drooghte ofte Banche een half mijl vande Custe af / t'Zeewaert in streckt: men sal daer op 100. Cubijten naer af blijven / al waermen heeft 8. vaden diepten / van modder ende schulpkens op de gront men loopt by dese wooztseyde drooghten noozden ende noozdten een westen heen / twee mijlen weegh / tot by de Reuier ghenaemt Rio de Anasebo, alle de reste vande Custe (dieren heet de los Limbones,) tot de mont ofte Inwonste vande Bay van Manilla toe / (welcke zijn vier mijlen /) loopt men op de selde cours langhs: Die Limbones, (dat zijn Eplandekens alsoo ghenaemt /) zijn hoogh / makende het fatsoen als Oxhoofden / hebben goede Havens voor cleyne Schepen / loopende langhs de Limbones heen / (twee mijlen ghepasseert wesende /) soo laetmen aende zuydt zijde het Eplandeken van Fortan, ende noch vier ander Eplanden: maer die drie Eplanden van Lubao, welcke seer leegh zijn / liggen op de hooghte van 13. ende 14. graden: Ende die Limbones zijn gheleghen by de mont ofte Inwonste vande Bay van Manilla, op 14. graden.

Van daer af liepen wy noozdtwest aen ses mijlen weegh / tot die Haven van Cabyte toe / ons houdende langhs het landt vande westzijde heen / alwaert ondiep is / ende noemt ghenaemt Los Baixos del Ryo de Cañas, dat is: de ondiepten vande Reuier van het Riedt: men heeft dese gheheele Bay over (op de wooztseyde cours) de diepten van 10. tot 4. vaden.

Los Baixos del Rio de Cañas.

Wesende by de punt ofte hoeck van Cabyte, soo houtmen hen daer naer 100. schreden van af / loopende zuydtwest / zuydt zuydt west / ende zuyden aen / tot dat de punt ofte hoeck die gheheele mont (ofte het gat van de Inwonste) vande Bay comt te bedecken / alsdan salmen het setten op vier vaden / ontrent 200. Cubiten ofte elle-boghen verde van het landt af / soo blijft als dan de Stadt van Manilla (twee mijlen weegh) noozden van u af / etc.

Dat 13. Capittel.

Die Navigatie ofte vaert vanden selfden Francisco Gualle, van uyt de Haven ende Ree van Manilla af, tot die Haven van Macau in China toe, met alle de Coursen ende gheleegentheyt van dien.

SEplende upt die Haven van Cabyte, (gheleghen inde Bay van Manilla,) namen onsen cours west aen 18. mijlen weegh / tot den hoeck ghenaemt El Cabo de Samballes, ende als wy acht mijlen gheseylt hadden / lieten wy aende zuydt zijde de twee Eplandekens / de Marbellas geheeten liepen daer ontrent een mijl weegh van af: De wooztschreven hoeck van Samballes leydt op 14½. graden / wesende van een leegh Landt / hebbende een Eplandeken ofte Clippe ligghen aen het eynde van de selfde Custe van Lucon, te weten / aende westzijde daer van af.

El Cabo de Samballes in 18. mijlen vã Manilla

Vande wooztschreven hoeck ofte Cabo af / liepen wy noozden ende noozden ten westen aen 35. mijlen / (te weten / tot op een mijl weegh vande Custe van Lucon af /) tot den hoeck ghenaemt Cabo de Bullinao' toe / alle dese Custe ende Cabo is van een hooghende berghachtich landt / welcke Cabo is ghelegen op de hooghte van 16½. graden: Van dese Cabo de Bullinao' af / beden onsen cours noozden ende noozden ten oosten aen / 45. mijlen tot den hoeck El Cabo de Bojador toe / welcke is het uyterste landt van het Septentrionael / ofte naer het noozden van het Eplandt Lucon, gheleghen op 19. graden.

Den Cabo de Bullinao' tot Cabo de Bojador is 45. mijlen w. aen 35. mijlen al hooch berghachtigh landt.

De Cabo de Bullinao' ghepasseert wesende / soo maeckt de Custe eenen grooten Inwijck ofte bocht / ende van desen Inwijck af / so streckt de Custe noozden aen tot den hoeck van Bojador toe / ende is een landt van Clippen ende Rootsen die ter Zeewaert in steken / ende het landt vanden hoeck ofte Cabo / is hoogh ende berghachtigh: Vanden hoeck van Bojador af beden wy onsen cours west noozdtwest aen / 120. mijlen tot dat wy quamen aen het Eplandt Olha Branco, (ofte het witte Eplandeken /) t'welcke een cleyn Eplandeken is / gheleghen in het beghinsel van de Custe ende Bay van de Reuier van Canton, op de hooghte van twaelf uytnigh graden ruym / hebbende de diepten van vier entwintich vaden bruynen modder gront.

Eplandt Olha Branco is gheleghen in de Bay van de Reuier van Canton op de hooghte van 22. graden en noch 16 mijlen van Macau.

Van

Van't selfde Eylandeken Ilha Branco af/ beden de voorsz. coers van west noordt west aen/ 16. mijlen tot het Eylandt van Macau, gheleghen inde mont vande Reviere van Canton, ende maeckt dat de Reviere twee monden ofte uicomsten heeft/ is een cleyn Eylandt van omtrent dry mijlen groot/ etc.

Dat 54. Capitrel.

De navigatie ofte vaert vanden voorseyden Gualle, van uyt de Haven van Macau af, naer nieuvv Spaengien toe, met alle de Coursen ende gheleghentheyt van dien, met andere notable ende gedinckvveerdighe dingen, belanghende de selfde voyagie en tot verder versoeckinge, &c.

Den 24. Julius van Macau te segel gheraeckt/ op den coers van 3 0. ten S. 16 mijlen af ghegaen vande Macau.

ALs wy onse dinghen in Macau afgheveerdicht ende ooxloffgenomen hadden/ zijn weder t'sepl ghegaen/ wesende den 24. Julius/ doende onsen coers 3. 0. ende 3. 0. ten o. aen/ was uit afgaen vande Macau: want met het wassen van dien ist qualijck sijnen rechten coers (tusschen dese Eylandē ghē) te behouden/ om dat de watteren ēn stroomen alsdan seer sterck naer t'n.w. loopen/ wy septen door veel enghe Canalen/ hebbende des nachts de diepten van 8. ende 10. vadmen/ met weecke modder op de gront/ tot dat wy het Eylandeken Ilha Branco om waren/ hoewel wy t'selve niet en sagen/ dan hyde hoochte verstonden wel daer voorby te wesen.

Voor by Ilha Branco wesende/ liepen o. 5. o. aen 150. mijlē weeghs/ om bovē de broochten (Os Baixos dos Pescadores, ende t'begin sel van d'Eylanden Lequeos,) te comen/ te weten/ aende oostzijde/ welcke Eylanden men noemt As Ilhas Formosas, dat is: de schoone Eylanden/ dit wist ick door informatie van een Chijn, ghenaemt Santy van Chinchon; ende seyden dat se ligghen op de hooghten van 24. graden: men heeft daer de diepten van 30. vadmen/ ende alhoewel dat wyse niet en sagen/ niet reghenstaende door die hooghte ende diepten verstonden wel dat wyse voorby waren.

Loope 50 mijlen vāde Eylandekēs ghehieten Lequeos/ die veele met getal sijn/ hebbende goede haven.

Die schoone Eylanden voorby wesende/ beden onsen coers o. ende o. ten n. aen/ 260. mijlen weeghs/ te weten/ tot dat wy alle die longitudo ofte lenghte (die dese Eylanden van de Lequeos hebben/) ghepasseert waren/ wy mochten daer omtrent 50. mijlen van af heen loopen/ de selfde Chijn seyde my/ dat dese Eylanden (de Lequeos ghenaemt/) veer veel sijn/ ende datse veel en seer goede Havens hebben/ ende dat het volck ende inwoonders van dien/ haer gesichten ende lichaemen bemaelt ende beschildert hebben/ gelijck als die Bisayas van d'Eylanden Lucones ofte Phellippinas, sijnde oock geleet als die selfde Bisayas. Item datmen daer oock Mijnen van goudt heeft/ seyden noch datse dickwils comen met cleyne schepkens ende Barcken/ gheladen met huyden en vellen van Beneseenen/ als oock Gout in greynen ende seer cleyne stucksgheng/ aende Custe van China handelen/ t'welck den voorseyden Chijn affirmeerden altemael wel ende voorseker te weten: want seyden op die selfde Eylanden selfde/ menighen reysen gheweest te hebben/ daer van daen byzeylende/ vande voorsz. waren na China toe/ ick ghelooftem sulcks also te wesen/ overmidts dat ick daer na vernomen hebbe binnen Macau ende aende Custe van Chinen/ ende dattet alles waerachtigh te wesen/ dat my desen Chijn ghesepdt hadde: D'uytterste van dese Eylanden so vant Septentrionael als Oztemael/ (dat is: van't noozden ende oosten/) zijn ghelegen op de hooghte van 29. graden.

Dese Eylanden voorby wesende/ so erghat men d'Eylanden van Japan, waer van het eerste ende t'uytterste int Occidente ende Septentrionael/ (dat is: int westen ende zuydwaert gheleghen/) is het Eylandt van Fyrando, alwaer de Portugesen haer traffycke ende hādel dryven/ hebben altesamen inde lenghte ofte longitudo 130. mijlen/ ende t'uytterste int Oziente ofte oosten/ leyt op de hooghte van 32. grade/ wy lieten altoos o. ende o. ten n. aen/ tot dat wyse om en voorby waren/) die voorseyde 150. mijlen aen.

Fyrandoor Japangelandt/ de voornaemste alhoer een factorije.

Alle dese informatie hebbe ick gehadt vanden voornoemden Chijn, oock mede hoe dat ick daer sommighe Vulcanos (dat zijn vuyrighe ofte brandende berghen/) souden gheweest/ te weet/ by de 70. mijlen daer voorby wesende/ ende noch ander 30. mijlen voorder af/ vier Eylanden by den anderen liggen/ t'welcke ick altemael also ghevonden hebbe/ gelijck als hy my gheseyt hadde/ ende seyden my daer by/ t'leer wel wiste/ om dat hy in Japan sommighe Mans-personen ghesien hadde/ van seer cleyne statueren/ met groote wrongen ofte ghewonden doecken om't hooft/ de welcke alhaer Goud brachten/ te weten/ in seer cleyne stucksgheng/ ende sommige witte Cangas van Algodon, (dat zijn stucken Catoene Linraet/ also ghemaemt in China,) als oock ghesouten Visch gheliick als die Atun van Spaengien/ ofte Abberdaen/ die selfde seyden te comen uyt ander Eylanden gheleghen oostwaerdoer van Japan af/ ende door die reyckenen ende mereken die hy my seyde/ verdeent my in/ waer dat de selfde Eylanden souden mogen wesen ende wonsse wegnigh verscheyden van daer hyse my geseyt hadden te ligghen: seyden my oock dat alle de Eylanden van Japan goede Havens ende Canalen hebbē/ wesende een volop landt vā Rijs/ Coorn/ Visch ende Vleesch/ ende dat het een redelijck ende bequaem volck is om met te handelen/ ende dat daer veel Silver is.

De Eylanden van Japan hebben goede Havens.

Den Chijn seyden in Japan te hebben cleyne lieden met cleyne wrongen op't hooft/ ende de selfde Eylanden gheleghen waert van Japan/ sijn oock veele Gout in gruyen ende cleyne Cangas vā Catoene Linraet.

Japan is seer vruchtbaer van Rijs/ Coorn en Vleesch.

Loopende aldus onsen coers van o. ende o. ten o. aen/ tot op 300. mijlen van Japan af/ vonden wy een seer hol water/ met die stroomen van uyten n. ende n.w. als oock een ruyme ende spacieuse Zee/ sonder eenighe moeyte ofte swarighept van eenighe verhinderinghe sinden wegh te hebben/ ende met wat wint dat daer waydden/ soo bleef de Zee noxtzans al in eenen doe met het selfde hol water ende stroomen/ tot dat Wy over de 700. mijlen gheseylt hadden/ te weten/ tot op 200. mijlen naer aen de Custe/ ende t'landt van nien Spaengien/ in welcke contreye begonsten die voorgaende stroomē ende holle Zee gantsch en t'eenemael te verliesen/ waer door ick sonder twijfel vermoede ende vastelijcke gheloove/ dat daer een Canael/ doorgaende enghte/ ofte Straet is/ tusschen t'vaste landt van nien Spaengien/ ende t'landt van Asien van Tartarien: Van gheliicken soo vonden wy op alle desen wegh/ [bande voorseyde 700. mijlē/ groote menighten van Walvisschen/ ende die Visschen bande Spaengiaerden Atun genaemt/ (die veel aen de Custe van Gibraltar in Spaengien gevanghen worden/) als oock Albacoras ende Bonitos, t'welcke altesamen Visschen zijn/ die hen gemeenlijcken inne Canalen/ doorgaende enghten/

Straet ende doorvaert 200. mijlen breet te meenden tusschen nien Spaengien ende Tartarien.

enghten/ ende loopende wateren onthouden/ om alhaer haer krupdt ende saedt te schieten/ ten tyden datse in haer teelen zijn / tweleck mp altemael noch vastelijcker ende voor ghewisser dort ghelooven datter een Canael/ doorgaende enghte / ofte Straet / sonder eenighe twijfel moet wesen.

Ghecomen wesende (op de selfde cours) op de Custe van nieu Spaengien/ op de hooghte van 37½. graden/ quamen op een hooghe ende seer scraepe Landouwe/ met veel gheboomten verciert/ gantschend al sonder griet/ ende men heeft daer vier mijlen vant landt af veel ghe dijsels van wortelé/bladen van boomen Kiet/ ende ander bladen ghelijck als van Pijghboomen / welcker ghelijcken men in grooter menighten in Iapan vindt / diese aldaer eten/ ende van die wp alhier vonden / liet icker etlijcke nemen ende met het vleesch koken/hadden (ghesoden wesende) een smaeck ghelijck als koolmen herst alhier oock groote menghten van Zee-wolven/die wp Zee honden hieten / waer voor ghenoegh te presumeren en te ghelooven is/dat daer veel Cruyteren/Vapen/ ende Havens moeten wesen langhs alle dese Custe heen / tot die Haven van Acapulco toe.

Van daer af liepen wp 3.0 / 3.0. ten 3. ende wp mijlen 3.0. ten 0. aen/naer dat wp de wint creghen / tot den hoeck El Cabo de San Lucas toe/ (t'welcke t'beginsel van't landt van California is/ te weten / aende zijde van't n. w.) ghelegen op 22. graden / zijnde 500. mijlen vande Cabo de Mendosino.

Op dese wegh vande voorsz. 500. mijlen/ treffmen (langhs de Custe heen) veel Eplanden ligghen/ al hoewel datse cleyn zijn / evenwel so is het sonder twijfel/of men moet daer sommighe goede Havens in hebben/als oock aen't vaste landt/ alwaermen dese naervolgende Havens heeft/die als noch eerst bekent zijn/ te weten / die van't Eplandt Isla de Sant Augustijn, gheleghen op 30½. graden / ende t'Eplandt Isla de Sedros, op de hooghte van 28½. graden schaers / ende t'Eplandt geleghen besueden San Matthijn , op 24½. graden / alle dese Custe ende Landouwe is mijns bedunckens bewoont / ende vertoont hem int schijnsel eé seer goet landt te wesen: want saghen daer altemets des nachts vieren / ende des daeghs roocken/t'welcke een ghewisse tepeken is van bewoont te wesen.

Vanden hoeck ofte Cabo de San Lucas af/ tot naer d'ander zijde vant 3. 0. van California toe/beden onsen cours 0. 3. 0. aen 80. mijlen weeghs/ tot den hoeck ghenaemt El Cabo de las Corientes (dat is : den hoeck van de stroomen) tot/ gheleghen op de hooghte van 19½. graden/ loopende op dese cour eh west/ saghen in't noozden outrent een mijl van ons af/ drie Eplanden ligghen/ dienen noemt Las tres Marias, (dat is: de drie Marien ghesept:) Op de voorseyde cours heen loopẽde / so heeft men 4. mijlen van d'ander Eplandé verscheyden/ noch ander Eplanden van twee ende drie mijlen weeghs: Men heeft van de voorschreven mont ofte Inwijck van California af/ alle dese wegh van de 80. mijlen heen / groote stroomen die westwaert aen loopen.

Van den hoeck ofte Cabo de las Corientes af / beden onsen cours 3.0. en op mijlen 3. 0. ten 0. aen/ 130. mijlen weeghs tot inde Haven van Acapulco, op desen wegh vande 130. mijlen/hadden wp (20. mijlen gesept hebbende / de Haven/ ghenaemt de Natividade, dat is:van onser Vrouwen gheboorten gheseyt/ ende ander 8. mijlen voorder aen de Haven bã Sant Iago, ofte Sint Jacob/ende noch 6. mijlen voorder aen / de Zee-straat ghenaemt La Playa de Culyma. dat is: de strandt van Culyma ghesepdt. Alle dese Custe/te weten/ van California af / tot de Haven van Acapulco toe is bewoont/van volck die met de Spaengiaerden vrede ende alliantie hebben / zijn van conditien ende qualitept als't volck van d'ander Custen van nieu Spaengien / etc.

De Haven van Sant Iago.

Van Cabo de Corientes af tot de Haven van Acapulco/is al bewoont van volck die met de Spaengiaerden handelt.

Conclusie.

Alle het ghene dat in dese diffchriptie ende verclaringe verhaelt is/hebbe ick alles selver ghesien ende wel ghenoteert/in dese vaert ofte Navigatie die ick gedaen ende volepndt hebbe dit jaer van 1584. te weten / van groot Chyna af upt die Havé ende Revier van Canton, ghelijck als ick het alles vreeder ende copieuser u Excell. te kennen sal gheven, met die Parallelen eñ Meridianen vanden / soo mp God de Heere sijex voerlaet/die u Voorluchtige Excell. wil sparen in langhduerige gesontheyt. Alle t'welcke voorschreven ick alhus getranslateert hebbe / upten Spaenschen in onse Nederduytsche tale / van woort tot woort/ upt de Coppe van't Originael/ die alhus ghesonden is gheweest aenden Viçeoy van Portugaels Indien.

Dat 5. Capittel.

Een relaes ofte verhael van een Voyagie ofte Schip-vaert, ghedaen door den Piloot Nuno da Silva, voor zijn Excell. den viçeroy van nieu Spaengien, den 20. Meye Anno 1579. binnen die Stadt van Mexico, van vvaert ghesonden is ghevveest aenden Viçeroy van Portugaels Indien, vvaer inne verhaelt vvorde die Courssen ende ghescheidenisse van die vaert van François Draeck, die hem (belyder) ghenomen hadde by de Eylanden van Cabo Verde, ende alsoo mede voerden, door die Straet van Magállanes, tot die Haven van Guatulcó in nieu Spaengien, daer by hem vvedet liet váren.

NVno da Silva ghebooren van Porto upt Portugael / Burgher ende Ingheseten van Guaja, sept: dat hp beghinder upt zijn huys ghescheyden is/ int beginsel van November / Anno 1577. nemende zijn repse ende cours naer d'Eplanden van Cabo Verde, ofte den groenen hoeck/ al waer comende heeft het geset met zijn schip dichst bpde Haven van't Eplandt Sant Iago, (een van d'Eplanden van Cabo Verde voorseyt/)wesende den 16. Januarij/ Anno 78. al sept/)wesende den 16. Januarij/ Anno 78. al hier ligghende soo zijnder ghecomen 6. Schepen/welcke scheenen Engelschen te wesen/ van welcker hem den Admirael een boodt clampte eñ overweldighde/ hem met zijn Schepsvolck daer upt nemende/ haer vrijmende met eenit Schupt in't Schip vanden voorsz. Admirael/latende int Schip van hem deposante ofte beliedet/t'onbequaemste eñ snootste Volck/ als sommige Bootsgesellen eñ jongers/ eñ al hoewel dat die bãde fortresse/ (van't Epland) wier of vijf maels naer hem toe schoten/en bedan d'Engelsthen gantsch geen schade noch eenigh letsel: dit ghedaen wesende / ginghen van hier af weder t'sept naer het Eplandt

Liggende onder't Eplandt Sant Iago/ eñ dit de Eplandt van Cabo Verde weer overcomen ende gemonteert by d'Fransoys Draeck.

Brava

Brava toe/ dat is: t'woeste Eylandt ghesept) nemende met haer t'voorsz. Schip van hem Nuno da Silva, alhier comende vulden sommighe vaten met versch water/ nemende van daer af hueren cours t'Zeewaert in/ hebbende te voozen t'volck vanden voorsz. Nuno da Silva, met een Schuyt aen landt ghebzocht/ behoudende alleenlijck den selfden Nuno da Silva met hem int Schip/ van ghelijcken zijn Schip met de Wijnen die daer in waren/ ende den voorsz. Nuno da Silva sept/ dat d'oorsake dat se zijn persoon met namen was daerom/ om dat se wisten dat hy een Piloot vande Brasilische vaert was/ om henlieder alhaer te gelepden om versch water te crijghen.

Welck den Nuno da Silva te laste de gaf: maer hem selfde gelooft dat hy een goet Piloot vande Brasilische vaert was.

Van't Eylandt Brava afgheschepden Wesende/namen haren cours naer het landt van Brasilien toe/ t'welcke zy quamen te sien den eersten Aprilis/te weten/ op de hooghte van 30. graden/ende sonder eenigh landt noch versch water te nemen / verbolchden haren cours voortaen/tot bynde Revier van Rio de la plata,(dat is: de Revier van't Silver ghesept) ghelegen op 35. graden luttel min ofte meer/ alwaer zy een landt spronghen ende versagen hen van versch water: Van daer af deden haren cours voortaen / tot op de hooghte van 39. graden / alwaer zijt setten by sommighe Clippen/ alhier wesende/ verlieten twee schepen /(vande ses die zy hadden)ende verbolchden hlieren wegh met die vier resterende schepen/(te weten/ met dat van Nuno da Silva gherecktent/) tot by de Bay dienen noemt Bahya de las Vlas, (dat is: de Bay van d'Eylanden ghesept/)gheleghen op de hooghte van 49. graden / al waermen sept dat Magallanes verwinterde/ als hy aldereerst die Straet ontdeckte/die naer hem den naem behoudt heeft: Zy liepe in dese Bay wesende dē 20. Junius/ ende anckerden so dicht by het landt/ datmen daer met een Roer op schieten mocht: saghen dat het landt bewoont was van Indianen/ die met vellen bedeckt waren / hebbende die cleederen tot de luiden ende halve armen toe/ ende d'ander rest van't lichaem ende t'hooft gantsch bloot en ontdeckt/hadden bogen ende pijlen voor haer ghewert inde handen / was een cloeck/groot/ende lvighy volck / wel ghestatueert van persoonen: Voeren alhier met hen sessen aen landt/ om versch water te soecken / ende al eer dat zy op't landt spronghen/ soo ghenaeckten daer by't Boot vier Indianen/de welcke d'Enghelschen Broot en Wijn gaven / ende als de voorseyde Indianen wel ghegheten en ghedroncken hadden/ soo scheyden zy daer weder van daen / loopende een hooghte opwaerts aen / eerpende een vande selfde Indianen Magallanes Esta heminha Tarra, dat is: Magallanes dit is mijn landt/ ende om dat se d'Enghelschen verbolchden/so zijn de voorseyde Indianen soo't scheen/voorgheloopen en ghevlucht naer bovenen toe/ en een weynich om hoogh gheloopen hebbende/ zijn d'Indianen wieder om gekeert/ende smeten daer 2. van d'ander boot / waer van d'een een Engls-man / ende d'ander een Neer-lander was / ende de reste ontquamen en bergden hen int Boot/daer zy terstont met af staken/ bleven alhier legghen tot den 17. Augustus/ op welcken dagh ginghen weder te sepl voordee aen/loopende langhs de Custe heen/ tot ontrent anderhalf mijl weeghs van het landt af: want is daer over al schoon en suyver/van 20.tot 25. vadem diepten/ en waren ontrent vier ofte vijf daghen onder weghen/ tot de mont ofte incomste vande Straet toe: maer om dat de windt contrarie was / verlorsden tot den 24. Augustus / al eer dat zy daer in liepen.

Weerlaten hier 2. schepen vande 6. die zy hadden.

Woeren met den Boot met haer 6. an landt: Ende Wijn de Indianen gheven.

Verlaten de 2. schepen.

D'incomste ofte mont van de Straet heeft ontrent een mijl weeghs inde breedt/ hebbende van beyde zijden een hael ende black landt: Aende noordzijde saghen Indianen die groote vieren maecten: maer aende zuydtzijde en saghen gantsch geen Volck: Den 24. voorsz. begonsten zy de Straet binnewaerts aen te loopen/met eenen o.n.o. windt/ ende dat hem duncht dat dese Straet mach hebben ontrent 110. mijlen inde lenghte / ende inde breedte / te weten/in d'incomste een mijl weeghs/ende dat alleenlijcken de helft van de Straet recht upt (sonder bochten) loopt / ende van daer voortaen tot op 8. ofte 10. mijlen naer't eynde/ heeft zy sommighe bochten ende cromten / onder welcke een so grooten bocht is/dat het schijnt t'eene landt door't ander te steken / ende heeft alhier minder dan een mijl weeghs/van t'eene landt tot het ander / ende van daer voortaen soo looptse weder recht upwaerts aen/ ende alhoewel dat daer noch sommige bochten comen / zijn cleyn ende hebben niet veel te bedupden / heeft d'uptcomste vande Straet naer't westen toe / ende op 8. ofte 10. mijlen naer eermen aen't eynde comt / soo was de Straet wat breeder als te voren/ is altemael van een hoogh landt tot het eynde toe / te weten / van dathen daer 8. mijlen binnen in is af: want d'eerste 8. mijlen van d'incomste is vaneen black ende effen landt/als voorzen ghesept is/ ende inde incomste vande Straet/ soo bluncken dat de stroomen vande zuyder Zee/ naer de noordt Zee toe loopen/ende naer dat se begosten te seplen met die o.n.o. wint/ (binnen in wesende/) liepen daer naer haren wil door/sonder eenigh bedwanck ofte over-last van weer ofte wint/ ende dat het hooge landt van beyde zijden met suer bedeckt lagh/en dat alle dese Straet suyver ende schoon is/ liepen tot op een Roer schoot van het landt vande 11. zijde af / doende haren cours daer langhs by heen/ hebbende de dieptes van 9. ende 10. vadem/met schoone gronde/ als ghesept is/ende datmen oock al noodigh wesende soudem moghen anckeren/ ende dat die ghebergtens van beyde zijden vol ghebooms staen / comende op sommighe plaetsen die berghen ende ghebooms tot aenden oever vande water toe/ hebbende op eenighe contrepen pleynen en plat landt boven op/ en saghen daer gantsch gheen groote Revieren/ dan sommighe cleine Revieren/die in de bzoecken ende schuere van het landt upt quamen/ende inde contrepe daer den grooten bocht ofte cromte is/saghen aende zuydtzijde sommige Indianensche Dissthergs/ in haer Canoas ofte schuytgens / ende waren van gheskaltents als de voorgaende / diese te voozen aende noordtzijde gesien hadden/ ende datse op gheen ander plaetsen vande zuydtzijde meer volck gheseen hebben.

Woonen meest den Noort zijde.

Comende buyten de Straet aen d'ander zijde upt/ (t'welcke was den 6. September van't voorseyde jaer/) deden haren cours drie daghen langh noordtwest aen/ende cregen op den derden dagh eenen n.o. Wint / die hen niet ghewelt w.z.w. waert aen bleef/loopende al soo 10. ofte 12. dagen met wepnigh seplen op/ ende om dat de wint seer verbolghen begost op te steecken,soo namense alle haer seylen in/

ende

Verlesen haer jacht upt gesicht.

ende laghen aver staeghen dezelven tot den laesten Septembr toe/hebbende den 24. vande selfde maent haer jacht upt het gesicht verlozen/ t'welcke mocht wesen dan 50. vaten groot/) alsdoen hijsten sy weder haer seylen op/ om dar de wint wat ruymer was/ doende haren cours den tijdt van 7. dagen noozdoost aen/ int eynde vande voorseyde 7. daghen creghen gesicht van sommighe Eylanden/ alwaer sy naer toe liepen om te anckeren: maer t'weer en gaf hen gheen plaets/ alsoo wesende liep de wint naer't noozdwesten/ waermede sy west z.w. aen liepen: Deg anderen daeghs daer aen verlozen een ander Schip van haer Compaengie upt het gesicht/ (twelcke mocht wesen vande groote van 180. vaten) wan't het onweer begonst dapper op te steken/ in somma dat het Schip vanden Admirael alle bleef: want het Schip wa hem Nuno da Silva was binnen sinken inde Wap/ daer sy herwintert hadden eer sy doot de Straet quamen/ liepen alsoo met het onweer tot op de hooghte van 57. graden/ alwaer sy in een Haven van een Eylandt liepen/ ende setten een Gotelingh schoot van het landt af/ op 20. vadem diepten/ ancherden hen alsdier 3. ofte 4. daghen/ende loopende de windt naer't zuyden lichten haer ancherg weer op/ vonden haren cours noozden aen/ twee daghen lanck: in het eynde van dien creghen gheselschap van een clepn ende leegh Eylandt/ alsdier viesende strecken haer seylen/ ende setten Boot upt/ en vinghen daer veel Vogelen ende Zee wolven: Deg anderen daeghs ghinghen weder t'sepl/ doende haren cours n.n.o. ende n. aen/ tot by een ander Eylandt ghelegen vijf ofte ses mijlen van het vaste landt af/ te weten/ aende n. zijde vande Straet: daer by comende ancherdent ontrent een vierendeel mijls daer van af/ op de diepten van 12. vadem: Dit Eylandt is clepn ende van een leegh landt ende is seer bewoont van Indianen/ zijnde t'landt van dien altemael bebout/ sy setté t'Boot terstont upt/ alwaer de Capitepn ofte Admirael met noch elf Engelschen in spronghen/ varende naer't landt om versch water ende virtuahe te soecken: aen't Eylandt comende/ soo waghten hen d'Indianen in wisselinghe van ander omgen twee Spaensche Schapen/ende een weynigh Mays ofte wortelen daerse hen tuyschen Boot af maken/ ende om dat het laet was/ beeraden weer naer't Schip toe/ sonder dien dagh yet meer upt te rechten: Deg anderen daeghs soo voer den voorseyden Capitepn/ met die voorschreven elf personen (t'welcke Arcquebusiers inde Wort) schieters waren/) weder nae land toe/ende setten daer twee van dien op't landt/ met de vaten om versch water te halen/ ende by de plaets daer sy het water souden halen/ laghen een deel Indianen verborgen/ welcke de voorseyde twee Engelschen overvielé/ en vinghense die die van't Boot siende sijn hier te hulpe gheromen: maer wozden met steenen en pijlen vande boghen soo wel ghegoet/ dat sy meestendeel ofte altemael ghequetst en gewont wozdé/ zijnde den selfden Capitepn met een Pijl int aensicht/ ende een ander Pijl in't hooft ghescoten/ so dat sy daer door gedwongen waren weberom te rugghe te keeré/ sonder dat d'Engelschen eenigh van d'Indianen ghequetst ofte ghescoten hadden/ niet tegenstaende datse hen soo dicht aen het Boot quamen/ dat sy daer vier Cienen upt namen: Dit alsoo ghepasseert wesende/ ginghen naer

Comen hier op een Eylandt ancherden te lande/ doen waren wozden over hallen/ gedreven ende vier gedoodt.

datum van dien van hier af weder om t'sepl/ doende haren cours langs de Custe heen/ met eenen zuyden windt/ seylende alsoo 6. mijlen weeghs/ tot voozby de Haven dienen noemt van Sant Iago, ofte sint Jacob/ alwaer sy een Haven namen/ alhier comende vinghen een Indianen/ die in een Canoa ofte Schipligien lagh en visten/ ende backten hem aen boozt: maer lieten hem teghens den avont weder los en vyy met zijn Canoa, naer dat sy hem een wepnigh lowaet en sommighe Vleyschhouwers Messen/en ander snuysterye gheghven hadden: een wepnigh daer naer is een ander Indianer aen boozt gheromen/ ghenaemt Felippe, die Spaensch sprack/ den selfden gaf notitie van den Capitepn van d'Engelschen/ waer dat een Schip lagh/ (te weten/ inde Haven van Sant Iago, welcke sy 6. mijlen te rugghe gelaten hadden/) met dese tijdinge en den Indianen die de Guye ofte Lootsman was/ zijn deg anderen daeghs weder t'sepl gegaen/ ende liepen naer de voorsz. Haven van Sant Iago toe: daer in comende hebbent voorseyde Schip ghenomen/ in't welcke vonden 1770. Bottyngas ofte Spaensche potten met Wijn/ ende ander dinghen: Dit ghebaen hebbende spronghen op't landt/ alwaer sy sommighe sacken met meel namen/ met alle het gene dat sy meer vonden: namen van ghelijcken die Ornamenten ende ander Werck goet/ met alle t'welcke sy daer weer van daen scheyden/ nemende het voorseyde ghenomen Schip en twee persoonen (die sy daer in vonden/) met hen/ liepen van dese Haven af/ (welcke leyde op de hooghte van 32½. graden/) langhs de Custe heen/ tot op die hooghte van 31. tot 30. graden/welcke was de contrepe daer sy malcanderen bestemt ofte verdacht hadden/ om te vergaderen en den anderen te verwachten/ soozy dooz eenich onweer ofte storm malcanderen quamen te verliesen/ ende van een scheyden.

Een Indiaen die Spaensch spraec/ is haer een hoozt gecomen ende heeft haer de plaetse gheweest daer een Schip lach in de Haven van S. Iago/ sijn daer met 100. gelopen en t'Schip ghenomen/ vonden 1770. Botyngas met Wijn en ander dinghen/ en te lande comende vinden sacken met meel/ Ornamenten/ en Werck goet/ weynighe van den segen met 2. persoonen die sy daer in vonden.

Comende op dertich graden/ vonden daer een seer goede Haven al waer sy in liepen/ende ancherden op de diepten van ses vadem/ te weten/ een Boot schoot van't landt af/ t'welcke was recht tegens over een Rivier/ alwaer sy ses pijpen waters namen/ende om die geé (die't water souden halen/) te beschermen/ setten twaelf personen op't landt/ alsdoe besigh wesende met het water te vullen/ saghen een hoop Volcks op haer aen comen/ waer van de helft Spaengiaerden waren/ mochten wesen ontrent 250. personen te Peert/ ende den noch so veel te voet: maer so haest als sy ghewaer wozden/ liepé terstont naer't Boot toe/ ende verlozen alleenlijckē eenen Engels mā: Die selfden nacht ginghen sy met dryft de Engelschen int water/ ende setten hen weder t'sepl/ loopende langs de Custe heen/ tot op 10. mijlen weeghs voozder af/ alwaer sy sommigh water namen/ maer om datse sommigh Peerde-vole int oogh tregen/ soo scheyden sy daer upt sonder meer waters te nemen: Van daer af verdolghden heuren wegh voortaen/ de Custe langhs tot 30. mijlen weeghs/ af waer sy een onbewoonde Haven namen/ doch en quamen daer niet aen landt: want saghen alle daeghs volck alhier/ armeerden ofte rusten sy een clepn jacht op/ waer van sy't hout al ghewrocht en gemaect met haer upt Enghelandt bzachten: t'voorseyde jacht ghemaecht ende opgherust wesende/ hebbent int water ghestelt/ alwaer de Capitepn met vijfthien personen in gegaen is/

Comen in een Landt daer sy verlust zijn int bulst van hare pluym met vlaeren.

Rusten hier eenighe tijt/ daer sy't hout upt Enghelandt inne bezighebbeden.

met den

Op wat dagh datse t'Eylandt van Nicaragua ontdeckten. Ghelegentheyt van't selve en waer datse haer setten.

Den derthiensten Martius een dach min ofte meer / zijnde inden morghen-stont ontdeckten het landt / het welcke niet te hoogh en was / hadde een cleyn Eylandt / twee mijlen van het landt verscheyden / sy settent in een Bay die zy in het landt vonden / op de diepten van vijf vadem / te weten / dicht by het landt: bleven alhier stil ligghen tot den 20. toe / op welcken dach een Fregatte dicht voor by't Eylandt heen liep / alwaert jacht nae toe liep / diese nam ende brachtense aen't Enghels Schip: welcke Fregatte ghéladen was met Salcaperilla ofte Pock-cruyt / ende Bottigas ofte potten met Boter en Hunich / ende ander dingen: d'Enghels Capiteyn gingh daer in / ende dede de Salcaperilla opt landt worpen / latende de reste inde Fregatte blijven dewijl alle t'gheschut uyt zijn Schip nemē / ende settent inde Fregatte, om het Schip over te halē en te versien / waer mede zy besich waren tot den 23. ofte 24. Martius. t'Schip versien wesende / ende hen gheprovideert hebbende vā barn-hout en versch water / zijn haren wegh vervolcht langhes de Custe heen / doende haren cours west aen / ende namē met haer die voorschreven Fregatte met volck met al: Twee daghen ghezeylt hebbende / namen t'volck uyt de Fregatte, ende passeerdense int jacht / ende onder ander waren daer twee Bootsghesellen ofte Zee-luyden die naer Panama meynden te seylen / om van daer naer China te varen / vande welcke zy een namen / met de Brieven ende Caerten diese met hadden / onder welcke waren de Missiven ofte Sent-brieven van zijn majesteyt / voor den Gouverneur van China, als oock die Zee ende Pas-caerten daer zy de vaert met souden beginnen / ende haer naer reguleren.

Beschrijvinghe vande Fregatte die zy namen den 20. Martij.

Waer mede t'Schip ghéladen was.

Verhael van twee Bootsghesellen opt de Fregatte / etc.

Beschrijvinghe van een Schip datse den 6. Aprilis ontmoeten / ende hoe sy met het selve ghehandelt hebben.

Seylende aldus hueren wegh voortaen tot den 6. Aprilis teghens den avondt / quamen uyt de Mars een Schip t'ondecken / twelcke dede sijnen cours twee mijlen van't landt af / ende al eer des anderen daeghs deghonst te daghen / soo waren zy daer dicht by / soo dat zijt onversiens over vielen / terwijle t'meestendeel van het ander volck sliep / en bedense terstondt altesamen in heur Schip over gaen / onder welcke was eenen Don Francisco Carate: Dit ghedaen hebbende vervolghden hueren wegh (met het voorseyde ghenomen Schip /) voortaen / uyt het welcke zy etlijcke Packen ende andere waren namen: maer en weet niet hoe veel dat het mochte bedraghen / ofte in alles wel was / namen daer van ghelijcken een Swartinne uyt: Drie dagen daer naer lieten zy het selfde Schip met volck met al weder varen: settent daer van ghelijcken in de Bootsghesellen vande voyagie van China, dien zy inde Fregatte ghenomen hadden / behoudende alleenlijcken een Bootsghesellé / om haer te wijsen waer datse versch water souden moghen crijghen / waer toe zy de leeghe pijpen en vaten met namen om t'water in te doen / hier mede liepen zy heuren wegh voortaen / tot de Haven van Guarulco toe / al waer zy in liepen / wesende des Maendaeghs den 13. Aprilis / ende settent daer binnen in / alhier bleven zy tot den 16. Aprilis toe / ende zijnde ontrent drie ofte vier uren inder nacht / zijnse weder te seyl ghegaen / nemende haren cours westwaert aen / ende een ure ofte twee te voren hebben zy hem Nuno da Silva beijder ghelaten / ende setten hem in een ander Schip dat daer in Guatulco lagh: Van hier af voortaen zijn de voorseyde Enghelschen / de reste vande reyse ghepasseert / naer de Eylanden van Molucos heen / ende van daer af voorby de Cabo de bona Esperança, ende also naer Enghelandt toe / ghelijck als sulcks ghenoech notorie ende oircondt is / en dit is alleenlijck het inhoudt vande voyagie van den tijdt / datter den voorseyden Piloot Nuno da Silva by ghewéest heeft.

Wanneer dat zy t'ghenomē Schip weder lieten varen.

Op wat dagh datse inde haven van Guatulco quamē en hoe langh datse daer bleven.

Wanneer dat zy Nuno da Silva verlaten hebben.

Hier naer volcht een Copye van eenen brief gheschreven door den Capiteyn Fransoys Drack Enghels-man / wesende inde zuyder Zee van nieu Spaengien / in zijn Schip ghenaemt / het vergulden Hert / (met het Schip van Sint Ian de Anton, het welcke hy berooft hadde /) aen zijn Mede-ghenooten die van d'ander Schepen van zijn gheselschap / daer hy met het onweer van versteken is ghewéest / als vooren gheseydt is.

Seigneur VVouter, soo het Godt gheheught de dat ghy quaemt te ghemoeten / met dit Schip van Sint Ian de Anton, soo bidde ick u dat wel te tracteren / achter volghende het woort dat ick haer ghegeven hebbe / ende soo u yet ghebreeckt ende noodich waer / van het ghene dat dit Schip / Sint Ian de Auton heeft / soo wilt V. L. het selfde dubbel betalen / als het ghene dat wy brenghen / ende sult bevelen dat niemant van u Soldaten haer eenigh quaet ofte molestye aen doet / ende het ghene dat onder ons ghesloten is ghewéest / om weder naer ons landt te keeren / sullen wy met Gods hulpe volbrenghen / al hoewel dat ick daer seer aen twijfel dat u desen sal behandighen / niet teghenstaende blijve gelijck als noch / den Heere altoos biddende / (die ons / u / ende my / ende alle de weereldt verlost heeft /) ons te willen bewaren / wiens ick alleen ghéve de prijs ende eere / etc. Het ghene ick alhier schrijve en is niet alleenlijcken voor Seigneur vvouter: maer oock voor Seigneur Tomas, Seigneur Charles, Seigneur Caube, ende Seigneur Antonio, ende alle d'ander goede Vrienden: Alle de welcke ick bevele den genen die ons met zijn bloet gecocht heeft / ende hope op Godt dat hy ons niet meer moeyten sal gheven / ende dat hy ons sal helpen in onse tribulatie / ende bidde u lieden door't lyden van Jesus Christus / dat soo het God believt u eenighe tribulatie over te senden / dat ghy niet en wilt wanhopen van de groote bermhertigheydt Godts: want die sal u gantschelijcken verschijnen / den welcken de selfde ophout ende weder met het leven gunt / waer mede hy ons groote vrientschappe sal doen / ende ons zijn bermhertigheydt bewijsen / den welcken alleen zy prijs / eere / cracht / ende heerlijckheydt inder eewigheyt / Amen. By my uwen bedructen Oversten / die het hert seer mistroostigh is / Fransoys Dracke / etc.

Vermaninghe tot den Leser.

AL ist schoon dat ick in het eerste alleenlijcken gheproponeert ende voorghenomen hadde, mentie te maecken van de voyagien, ofte vaerden, Coursen, ende streckinghe van de Orientaelsche Custen, Eylanden, ende alle die contreyen. met eelijcke andere Navigatien van de byligghende quartierē, eñ ghelegheintheyt van dien, als vvy hier vooren van alles aengevvesen hebben, op het alder correctste, als ick sulcks hebbe connen

comen becomen, niet teghenstaende overmits dat ick onder andere myne memorialen ende pampieren ghevonden hebbe, de Navigatie Van alle de Havens, Revieren, ende hoecken vande custe van Brasilien, ende vaert vande Portugesen aldaer: Als oock mede alle de coursen, streckinghe: ende gheleghentheyt vande Atillas, ofte voor Eylanden van nieu Spaengien, mitsgaders van alle de Canalen daer tusschen door heen, ende de Havens, soo vande voorsz. Eylanden als van't vaste lande van't voorseyde nieu Spaengien: Van ghelijcken van d'ander zijde vande custe van Angola ofte Æthiopien, &c. en hebbe niet cunnen nae laten die hier achter by te voeghen, hoewel dat het seer verscheyden ende different is, vande Orientaelsche contreyen niet te min, om dat het oock voor onse Natie een vreemdicheyt is, ende vvordt van de selfde Portugesen ende Spaengiaerden bevaren, van vviens voyagiens ende Navigatien vvy in dese deschriptien alreenlijcken zijn verhalende, soo en salt daer in de materie niet te buyten gaen; maer eer seer voechlicken daer by behooren, ende hope niet inin aenghenaem, als gherijsselijck sal vvesen, devvijle men als nu dese voorseyde Navigatien oock onder onse Natie beginte courseren, verhopende t'selfde een beginsel te vvesen van meerder ende tot verder versoeckinghe, tot prijs, eere, ende glorie des Heylighen Evangeliums, ende der Godtlijcke Majesteyts, met vvelvaert ende segheninghe deser onse Nederlanden, &c.

Dat 56. Capittel.

Inden eersten, die Deroute ofte Navigatie vanden hoeck van Cabo Verde af, naer Brasilien toe, met alle de rechte coursen ende kennisse van de custe ende Havens van Brasilien, tot die Revier ghenaemt Rio de la Plata toe, met alle de gheleghenheyt van dien.

Coers van C. Verde tot by 5. of 6. graden.

SOplede van Cabo verde (dat is: den groenen hoeck) af / naer Brasilien toe / so salmen zupdt zupdtooste / zupdtooste ende zupdtooste ten zupden aen seplen / ende comende op 5. ofte 6. graden / (ofte t'zy waer dat het soude moghen wesen /) daer men de donderen ende blagen aen comen / so sult ghy se vande zijde vant zupden nemen / ende de minueren al wat ghy mueght. Sult gheadverteert wesen / dat soo haest als u de generale winden aen comen / (wesende van upten zupdooste /) so sult ghy op den boech van't zupdewesten / ende west zupdtwest aenlooper / ende so de wint waer van't zupdē nae't zupdwestē / sult over den boech van het zupdtoost loopen: maer niet te veel / want en doet u ganes gheen profijt / in vorghen dat hoe ghy daer meer op loopt / hoe ghy meer verliest / doet altoos u uytterste neerstichept om u onder de custe van Guynea niet te steken / te weten / boven de 60. ofte 70. mijlen van de droochten / ghenaemt Os Baixos de Sant Anna: De wiert sal u wel ruymen / in sulcker voeghen dat ghy genoech sult moghen seplen / op den boech naer Brasilien toe.

Afschijt ofte het eñ verstandighe vande generale winden.

Waerschouwinghe om onder de custe van Guynea niet te comen.

Suit weten dat soo men op dese Coursen (naer Pernanbuque toe) seplt / (wesende van October voortaen /) en dat men quaem te loef waert van't Eyland bā Fernan de Noronha: Comende tot op 8. ofte 8½. graden / salmen west aen naer't landt toe loopen / ende soo ghy landt quaemt te sien op 8. graden / sullen wi te Duynen wesen / soo weet dat ghy aen de noordtzijde zijt / sult als dan naer't zupden toe loopen / dit is te verstaen van October voortaen: want als dan soo regneren die noordtoostе ende oost noordtooste winden / ende so ghy u vant op de hoochte als boven / sult de voorseyde Duynen sien / eñ soo wanneer ghy comt te sien het eynde van dien / (te weten /) aen de zupdtzijde / sonder dan daer voortaen eenighe meer te sien / so weet dat ghy zijt by Capiguaramirini: Van daer af tot Pernanbuque toe / zeestromen vijf ofte ses mijlen.

Gheduerte vant landt op 8. graden.

Wanneer datmen is by Capiguaramirini.

Ock soo is te weten / dat somen waer op 8½. graden / soo salmen altemael een black landt sien / tot op 10. eñ 12. vadem diepten / eñ t'landt aendē oever vander Zee sal effen en vlacht wesen / t'welcke ghenaemt wort Capiragua, alsghy met dit landt oost ende west over een zult / wesende inde contrepe daer ick gheseyt hebbe / op de 12. vadem diepten / (zijnde inden tijdt van October af naer Februarijs toe /) soo en dorst uwen oogh niet af wesen / ende hebt achtinge van zupdtwaerts aen te sien: want ghy sult den hoeck Cabo de Sant Augustijn gheware worden ende naer't noorden toe / sult ghy een ander punt landts sien / welcke men heet Aponta d'Olijnda, allwaer die stede ofte t'werck van Olijnda gheleghen is / ende de Custe van de selfde hoeck noordwaerts aen / loopende zupden ende noorden langhs.

Gheduerte vant landt alsmen op 8. een half graden is.

Waerschouwinghe voor de Cabo de S. Augustijn.

De gheschicke vooraponta d'Olijnda.

Soo ghy waert oost ende west met de Cabo van Sant Augustijn, soo sult ghy comen te sien te landewaerts in een gebercht / welcke maeckt het fatsoen (inde vertooninghe /) gheliick als een Cameels rugghe / hebbende aen de zupdzijde dzie hueveln langhs de Zee cant lopen / ende de Custe sal hem noordtoost ende zupdtwest heen strecken.

Gheduerte vant landt alsmen 9. en 10. mijlen af is de S. Augustijn.

Van desen hoeck tē Sant Augustijn af / tot de Stede van Olijnda toe / zijn 12. mijlen n. oen: Desen hoeck tē gheleghen op 8½. graden: ende Olinda lept op 8½. graden: eñ Pernanbuco op 8. graden: De boven gheroerde Navigatie is te verstaen alsmen in October ende November van Lisbonen seylt.

Hoochte vant Cabo de S. Augustijn / Olinda / eñ Pernanbuco.

Seplende upt Lisbonen in Februarijs ofte Martius / soo sult ghy het landt gaen soecken op 9. graden: want vande Meert voortaen / so regneré de zupdtooste / ende zupdt zupdtooste winden / ende soo ghy u by ghevalle vant by't landt / op de voorseyde hoechten / so dorst niet vreesen / ende sult uwen cours doen op 17. eñ 18. vadem diepten: want isser over al schoon ende zupder / en hebt daer anders niet dan de Riffen / (gheleghen dicht by't landt /) daer men t'water op siet breken / ende loopende noordē aen / soo weet dat wanneer ghy eenighe Duynen langhs de Zee-strant heen siet soo en twijfelt niet noordē aen te loopen / waer mede den hoeck van Sant Augustijn sult comen te sien. Desen hoeck is aende Zee-cant vā een slept afgebickt landt / makende inde vertooninge t'fatsoen van een Waltrisch mupl / hebbende boven op een t'ondē bergh met gheboomten omringt / ende comende op de voorsz. diepten dicht by't land / sult daer een clepn Eylandt sien liggen / t'welcke ghenaemt wort Ilha de Sant Alexus, Van dit Eylandt af tot de Cabo de Sant Augustijn, heeft men 5. ofte 6. mijlen weghs / ende is gheleghen op de hoochte van 8½. graden.

Wat voorder dat men landt soecken sal alsmen in Februarius van achten segelt.

Wat cours men tot bi C. de Sant Augustijn aenloopē sal

Gheduerte vandt hoeck van Sant Augustijn.

Hoochte vāy Cabo de S. Augustijn.

Coers als men te loef waert van't Eylandt Fernan de Noronha quam.

Dat 57. Capittel.

De Navigatie ende Coursen naer de Haven ofte Bay ghenaemt A Bahya de Todos os Santos, ofte van Alderheyligen, gheleghen aende voorsz. Custe van Brasilien.

Hoogthe vã Bahya de todos os Santos.

SOo ghy begheert te seylen nã de Bahya de todos os Santos, (dat is: de Bay van Alder-heyligen) so wilt u houdé aende Navigatie hier voré verclaert, nemende op die maniere de getuyden van't jaer waer/te weté/ vande maent Martius voortaf/als oot vã October af/gelyck als geséyt is.

Op wat hoogthe men eerst soecken sal. Wat kennte hier selue landt.

Dese Bay van Alder-heyligen/is gheleghen op de hooghte van 13. graden/ eñ wesende vã October voortaen/ so sult ghy't landt comen aen soecken vande 12. tot 12½. graden eñ comende int ghesicht van't landt/ (t welcke sal wesen van witte sandt stranden/ die hem int schijnsel vertoonen ghelijck als blyckerkens van Linnewaet/) so sult ghy uwen cours langhs de Custe heen doen/3. waerts aen/ tot so langhe dat ghy de voorsz. stranden ten eynde zyt/alwaer ghy een Eylandeken sult sien (gheleghen aende N. zijde inde mont vande Bay ofte Haven/) ghenaemt Tapoan: Van hier af soo loopt men de Custe W. ende W. ten S. aen.

Wat landt tusschen dit gheseyde eylandt en dese loopt.

Comende naer dese Bay toe/inden tijt van Martius voortaen/soo en wilt boven de 13½. graden naer't S. niet passeren/ende so wanneer ghy comt int ghesicht vant landt/soo't niet en waren de voorsz. witte sandt stranden/so sult ghy u best doen om N. aen te loopen/ ende als ghy de sandt stranden vande 12½. graden int ghesicht hebt/ soo sult ghy comen te sien eenen bergh/ staende langhs den oever vande Zee/ eñ soo't gebuerde dat ghy u so dicht op't landt vont, dat ghy geen middel hebt daer van af te raken/so sult ghy't landt te degen verkennen: want sult comen te sien aende Zee-cant een ronden huevel/ (dien men heet Othorio de San Paulo,) van welcken huevel af tot de Bay toe zijn 12. mijlen: langhs dese huevel heen te weten/aende N.W. zijde/ heeftmen een seer groote Revier/ genaemt Timbare, welcke seer goet is om in te loopen/ noodich wesende/ heeft 6.7. vaedem diepte. Advertere u/ dat soo wanneer ghy zijt op de voorsz. hooghte van 13½. graden/so en wilt u niet naer't landt toe begeven: want heeft eenen Inwijck die seer quaet is.

Gheleghenheyt van de Bay van Alder-heyligen tot Pernambuco.

So ghy begheert te seylen van de Bay van Alder-heyligen af/ naer Pernanbuco, ofte na Portugael toe/so sult ghy uwen cours N. aen doen/ende soo u de wint plaets gheeft N. ende N. ten N. tot 30. ofte 40. mijlen t'Zeewaert in/ ende en sult het landt van Pernanbuco niet aen soecken/ vãde 10. tot de 9. graden toe: want so ghy verbiekt op de 11. graden/so sult ghy comen inden Inwijck ghenaemt/ A Enseada de vaza Barris, (dat is: den Inwijck vande vaten uyt te storten:) Van gheliicken so wanneer ghy van Portugael af comt/ende de gesicht van landt op de 11. graden/ soo en loopt daer niet naer toe om uwe wegh te verkorten: maer doet eer uwen cours zijden aen/daer van af.

Op wat hoochte dat int inde Inwijck ofte Enseada de vaza Barris pas seren staet.

Inden heeft van dese Bay van Alder-heyligen tot Pernanbuco 100. mijlen/ ende men loopt de Custe noordtoost eñ zuydtwest: Van daer af tot de Revier/ ghenaemt Rio dos Ilhas, ofte de Revier vande Eylandekens loopt men de Custe zuydtwest ende noordtoost/ende zuydtwest ten westen/ ende noordtoost ten oosten.

Coorts ende streckinghe vanden Inwijck ofte Enseada de vaza Barris tot Rio dos Ilhas.

Dat 58. Capittel.

De Navigatie om te seylen naer de Reviere, Rio dos Ilhas, (dat is: de Revier van de Eylandekens) gelegen aen de selfde Custe van Brasilien.

Op wat hoochte de Revier van d'Eylandekens leyt.

SOo ghy begheert te seylen naer de Revier van d'Eylandekens/ soo weet dat d'Eylandekens gheleghen zijn op de hooghte van 14½. graden/) vermde uwen cours om die te soecken/ te weten/ van Martius voortaen/soo sult ghy loopen op de hooghte van 15½. graden/ eñ al ist schoon dat ghy comt op de 15½. graden/en is niet aen gheleghen: Comende op dese hooghte int ghesicht van't landt/soo sult ghy comen te sien seminge hooge geberchten/ welcke zijn de geberchten binnen Iheri As serras dos Aymores, als ghy dese geberchte int gesicht hebt/so sult ghy langhs de Custe heen comen N. waerts aen/ sonder eenighe dyepte te hebben: want men en heeft daer naer't N. toe gantz geen ondiepten: So haest als ghy d'Eylandekens int gesicht crijght: (want daer anders gheen en zijn/) soo sult ghy op dese Custe comen te sien een ronde berch/ staende langhs de Zee strant heé: aende N. zijde van desen berch/ so loopt men de Revier lantwaerts af: So ghy u alhier vont by gevalle/inden tijt dat ghy daer niet en moecht in comen/ soo neemt uwen cours t'Zeewaert van d'Eylanden af/u daer van wachtende/eñ moecht het alhaer by d'Eylanden wel setten: So ghy in dese contreye quaemt inde tijt van de N.O. winden/so sult ghy't landt aen soecken op de 14. graden/ eñ so ghy quaemt te sien een blanck landt/ sonder dat het is t'landt/ genaeé Camamuc, langhs t'welcke ghy sult heen loopen naer't S. tot eñ toe men daer u het blancke landt bolependicht/so sult ghy een hoogh landt vinden/te weten/ langhs de Zee-cant heen/gelijck als't ander boven verhaelt: dit is alreemael te verstaé langhs dé oever bãde Zee-cant hek.

Op wat hoochte dat de Revier van d'Eylandekens leyt.

Op wat hoochte dat de Revier van d'Eylandekens leyt.

Voor de Eylanden verscheyden clippen en steenen.

Op wat gheteyckende manieren men de Revier van d'Eylanden soecken sal.

Camamuc.

Sulck weté dat inde contreye daer dit voorseyde land hoogh begint te zijn/is gelegen een cleyne Revier/ Rio das contas genaemt/ (dat is: de Revier van't Bysterich oft Pater-noster geseyt:) maer en is niet goet om in te loopen/ heeft een witte Rotse tot eé hermisse: Van hier af tot d'Eylandekens toe/ heeftmen 9. mijlen 3. waerts aen: Comende tot daer u dit voorsz. hooge landt bolependicht/ so sult ghy daer een groote Inwijck vinden/ eñ siende naer't W.S.W. sult ghy noch een ander hoogh landt comé te sien: Aenden voor hãn dit hoogh landt/het welcke is bynaest te middewegé van desé inwijck/ sult ghy sommighe witte hopen sien/ t'welcke zijn de Ingenien ofte Suyckerhuysé/ dat men de Suyckier coe maect en bereyt: al Hier wesende sult d'Eylandesiens verstont comen te sien/etc.

Scheyding van Rio das Contas.

Streckinghe dat Rio das Contas van Rio dos Ilhas.

Gelegentheyt van de Suyckerhuysen.

Dat 59. Capittel.

Om te seylen naer de Haven Porto Seguro dat is: de sekere Haven, gheleghen aende selfde Custe van Brasilien.

SOo ghy begheert te seylen naer de Haven van Porto Seguro, inden tijt van de S.O. winden/(t welcke is van Martius voortaé/) so en sult ghy niet hooger loopen als op de 16½. graden: want heeft daer eé rotsige dyoochte/(genaemt Os Baixos dos Abrolhos,) die seer perteleus zijn/ welcke seer verre t'Zeewaert in steké. Sult geadverteert wesen/dat als ghy cõt op de cours vã 9. en west/

Waerschouwinghe voor de Rotsen van Abrolhos.

en west/niet onachtsaem te wesen dieweils het loot upt te werpen/ ende comende by't landt/ ende dat ghy ghaemt te sien eenen hooghen lanckwerpenden bergh/gelijck als eenen spitsghen top/ (welcke ghenaemt wordt Monte Paſqual,)soo sult ghy van daer af noordeu een loopen/ ende soo wanneer u den selfden bergh int z.w. blijft/so moecht ghy't naer't landt toe houden/doch altoos met goet opsicht.

Placte van Monte Paſqual.

Advertere u dat wanneer ghy't landt siet/ ende comt te sien eenen rooden heuvel/ so sult ghy tu't zuyden van die selfde heuvel af/ een bergh met een groote strant sien/aende noord zijde van dien is ghelegen de Haven van Porto Seguro, eñ loopende langhs de Custe heen/ soo hebtmen boven om hoogh de Stede van Porto Seguro ligghen/ dese hooghte is van een witte Steen-rootse/aende noordzijde van dese Steē-rootse heeft het een groote Valepe: Comende oost ende West met dese Steen rootse over een/ soo sult ghy in't noorden t'water sien byeenen / t'welcke is op een dyoochte die twee mijlen t'Teewaert in steecht/ aende zuydzijde van dien / soo sinnen recht teghens over de Stede van Porto Seguro.

Gelegentheyt van Porto Seguro.

Placte van een hooghte bynae Porto Seguro.

Soo ghy dese repse ghaemt te doen inden tijt vande noordtoosse winden/ ende ghaemt op de 15. ghraden / sonder eenighe ghebergh-ten te sien/ so en wilt niet laten langhs de custe heen te comen / ende soo wanneer dat ghy comt op de 15. graden / soo salt eerste hooghte landt/(dat ghy comt te sien/)wesen met landt stranden langhs de Zee cant heen / ende soo ghy (op dese hooghte) een Revier ghaemt te sien/so en wilt het landt niet ghenaken: want heeft daer sommighe quade ondiepten/ welke zijn ghenaemt Os Baixos de Sant Antonio, van hier af naer t'zuyden toe / heeft men Porto Seguro:Comende langhs de Custe heen ende siende t'water op d'ander dyoochten byeen/ (te weten/ op die boven ghementionneerde/ die twee mijlen in Zee steecken) so sult daer voorby heen loopen / u t'Zeewaert daer van af houdende/als ghy aen't eynde van dit zijt/ so sal u de Stede int w. blijven / ghy moecht daer wel naer toe loopen/altoos met behoorlicke opsicht / ende setten op de hooghte voorseyt.

Wat schouwinge voor de Os Baixos de S. Antonio.

Cours naer Porto Seguro toe om de Dyoochten te ontgaen daer Rio Grande te beschern.

Schepende van d'Eylandekens af naer Porto Seguro toe/ soo moet ghy 10. ofte 12. mijlen van d'Eylandekens af t'Zeewaert in loopen/om te schouwen de dyooghten/ghelegghen met de Revier Rio grande, dat is: de groote Revier / over een/) ende als ghy dese Rio grande voorby zijt/so moecht ghy't landt weder genaken/en dat comen verkennen/ als ghesept is/etc.

Dat 54. Capittel.

Om te seylen naer de Haven ghenaemt Bahya do Eſpiritu Santo, (dat is: de Bay van den Heylighen Gheest,) gheleghen aende selfde Custe van Brasilien.

Streckinghe vande gront van Spirito Santo voor de Baye tot op de 20. graden toe te naderen tot op 19. een duysendtael ghaens.

SEylende naer de Haven van Spirito Santo, (zijnde voorby de dyooghten Os Baixos dos Abralhos tot op de 19½. graden/) soo moecht ghy't landt comen verkennen op de 20. graden: want mē en heeft aen dese Custe ende contrepe geen Monçoins, dat is: Conjunctie vande tijden/ ende het courseren van eenderley winden. Soo't ghebiet dat ghy ghaemt landt te sien op de 19½. graden/ ende dat het aende noordt west zijde van u af blarkt landt waer/ so weet dat ghy zijt aende noordtzijde vande Haven van Spirito Sancto, Welcke is het landt ghelegen boven Criquare, ende boven de Revier ghenaemt Rio doce, (dat is: de Revier van soet ofte versch water ghesept) sult uwen cours langhs dit lant heen doen/ tot dat heen t'landt begint te verheffen/ hebbende sommighe ghebergh-ten: maer en betrout u niet op den eersten/ die ghy u't ghesicht krijght / sult alleenlijcken comen te sien eenen hoogen ronden bergh/welcke staet langhs den ocver van de Zee cant heen / dienen noemt La Sierra de Meſtre Alvaro, &c.

Erophmen alleen een deel zijt van de Haven Spiritus Sancto toe.

Placte van la Sierra de Meſtre Alvaro.

Advertere u/ dat so wanneer ghy naer dese voorseyde bergen toe comt / vande zijde van't n. so sult ghy comē te sien een Revier/ Rio dos reys Magos genaemt/ dat is: de Revier vande drie Coninghen gesept/ende comende vande z. zijde/ so sal u terstont de mont vāde Bay openen/aen't eynde vanden voorsz. bergh/ te weten/aende zuydzijde/ herstmen een horrik van Steen clippen / dienen heet A punta do Tubaron, dat is de punt vande Haye gheseyt/ eñ aende zuydzijde vāde Bay/herst het twee ofte drie hooghe ghebergh-ten/alwaer wesende/ soo sult ghy u recht teghens de Bay over stellen/ ende loopen daer alsoo westwaert aen in.

Wanneer dannen de revier Rio dos reys Magos te sien comt.

Placte van A punta do Tubaron.

So ghy by ghevalle ghaemt op de voorsz. cours/op de hoorhte van 20. graden/ soo sult ghy comen te sien veel ghebercht̄e/ onder welcke staet eenen hoogen eñ spitsigen top/dienen noem Serra de Guarapari, dat is: t'ghebergh-te van Guarapari, heeft van gheliicken noth̄ een ander aende n. zijde/ ghesteten A Serra de Pero Can, dat is/den bergh van Pieter hout: Dese gebercht̄e staē aēde z. zijde van Spirito Sancto: Van dese gebercht̄en af naer't z. toe/ sult ghy een eenighe Bergh alleen sien staen / dienen noemt Guape: Sult ghedvertert wesen/ dat wanneer ghy dese bergen int ghesicht hebt/so sult ghy van gelijcken comē te sien dzie cleyne Eylanden by den anderen gheleghen/hebbende nae't z. daer vā af/noch een ander cleyn/ront/ ende black Eylandt: T'landt gelegen recht tegens over dit voorsz. ront ende black Eylant heeft een groote Bay/ al waer men soo't noodich waer in mach loopen om te ancreē: So ghy in dese Bay begeert te wesen/so sult ghy u stellē o. eñ w. met het gebercht̄e/ eñ loopē daer also naer binnē toe/ en het black ront Eylant sal u blijven aende n. zijde: Dit Eylandt wordt genaem A Ilha de repouſo, dat is: t'Eylandt van gheruste/ is gheleghen seer dicht langhs t'landt heen/ ende moecht het tusschen dat eñ t'landt wel setten.

Op wat hoochde dat men Serra de Guarapa ri ziet.

Gelegentheyt van A Serra de Pero Can.

Beschrijvinge van de Eylanden.

Placte van A Ilha de Repouſo.

Sult weten dat van dese voorsz. dzie Eylanden af/tot de Bay van Spirito Sancto, ofte den Heyligher Gheest zijn 12. mijlen / ende doende uwen cours noordē aen naer Spirito Sancto toe / sult ghy comē te sien noch een ander Eylandt alleen ghelegen/ daer ghy t'Zeewaert sult voorby loopē/ daer voorby wesende/ sult terstont de mont ofte d'incomste vāde Bay van Spirito Sancto comen te ontdecken/ dese Haven ofte Bay is gelegen op de hoochte van 20. graden/etc.

Streckinghe vande 2 Eylanden tot op graden van Spirito Sancto.

Dat 61. Capittel.

Om te seylen vande Bay van Spirito Sancto af, tot de Bay, Bahya de san Vincente ghenaemt.

Wat cours hallines nae de Cabo Frio.

SEplende van Spirito Santo af nae San Vincente toe/ so moecht ghy wel langhes de Custe heen loopen (tot 7. ofte 8. mijlen daer van af/) naer den hoech toe/ ghenaemt Cabo Frio, (dat is: den couden hoech ghesept/) tot so langhe dat ghy daer by comt/ men heeft daer tusschen weghen een groote Bay/ ghenaemt A Bahyo do Salvador, dat is: de Bay vanden Salighmaker/welcke is gelegē van Cabo Frio verst hepdē 12. mijlē.

Streckinghe van C. Frio tot d' Bahya do Salvador.

Gelegtheyt van een Eylandt by Cabo Frio.

Alsoornen comt by Cabo Frio, so heeftmen twee Eylandē/vande welcke sult t'Zeewaert af daer voorby loopen/doch noodich wesende ofte begerende/ moecht oock wel tusschen dien ende t'landt heen loopen. Sult weten/dat de C. Frio een Eylandt recht tegens hem over heeft ligghen/t'welcke den hoech afschept/ alwaer ment wel mach settē van doē wesende/ te weten/aende W. zijde daert over al schoon is.

Hoochte vā Cabo Frio.

Diese Cabo Frio is gheleghen op 23. graden: Van hier af tot de Revier genaemt Rio de Janero, dat is: de revier van Januarijs/ zijn 18. mijlen/ dese Revier van Janero heeft 3. ofte 4. Eylanden inde mont ligghen. So ghy in dese Revier wilt wesen/moecht daer wel in loopē/ nemende uwen wegh van tusschen twee Eylanden (van die inde mont ligghen) door/ aen de zuydzijde van dese Revier staet een bergh/ die hem in't schijnsel vertoont / gheljck een man met een Kovel ofte Capuyen op.

Beschrijvinge vande Revier Janero.

Plaets ende gheleghentheyt van een hooveel by Janero.

Suit ghenadvertert wesen/dat so wanneer ghy comt op de hoochte van dese Revier/ soo sult ghy te landewaerts in comē te sien/ sommighe hooghe geberchten/ die hem int schijnsel vertoonen gheljck als Oxghelen/t'welcke een goede ende rechte kentepchen is / datmen by dese Revier is/ ende als ghy't landt begint te ghenaken / soo sult ghy een rondt / hoogh ende haer Eylandt sien/geleghen aende zuydtzijde: De mont van dese Revier is gheleghen op 23½. graden: Van dese Revier af naer de Zee ofte open Haven toe / die de Portugesen Angra hieten/ zijn 15. mijlen/ eñ men heeft 2. Revieren onder weghen / en steeckt u in dese contreye niet nae't landt toe/dan soo't u gheloftelijcken noodich waer.

Kenteckē vā hoochte vanden Eylant acht de 3. zijde van dese Revier.

Gelegtheyt van Ilha de S. Sebastiaen.

Vande mont van dese Revier af/w.z.w. eñ z.w. ten w. aen/sult ghy sien een groot Eylāt/ dat men noemt A Ilha de San Sebastiaen, welcke heeft aende z.w.zijde van hem af een ander cleyn hoogh Eylant/ genaemt A Ilha dos Alcatrafes, dat is: t'Eylandt vande Weeuwen/ al eer ghy hier by comt/ so moecht ghy uwen cours w.aen Soen/ om te schouwen sommige bvoochten die daer by liggē/waer mede op de mont vande Bay van San Vincente sult een tonteel/ alwaer sult comen te sien een Eylandeken genaemt Ilha da Muda, dat is: t'Eylandeken vande stomme Vrouwe: Nu om te loopen inde Bay van San Vincente, soo sult ghy dit Eylandeken laten aende o. zijde: De Bay van San Vincente is gheleghen op de hoochte van 24. graden/eñ so ghy te lywaert van dese Bay af waert/so sult ghy veel Eylandē comē te sien/waer van een van dien t'Zeewaert uyt steert/t'welcke zijn de beste kentecken dierme van dese Bay heeft/alwaer wesende so zijt ghy n.w.eñ z. o. met de mont vāde Bay over een.

Beschrijvinge vande Revier Janero.

Diepheyt by Ilha de S. Sebastiaen.

Gelegtheyt van Ilha dos Alcatrafes.

Opcours om in de mont vande Bay van S. Vincente te loopen.

Hoochte van de Bay van S. Vincent.

Kentegecken aldaer voor de Bay is.

Dat 62. Capittel.

Om te seylen van Cabo Frio ofte den couwen hoeck af, naer de Revier van Rio de Plata, ofte de Revier van't Silver, met alle de gheleghentheyt van dien.

SYt weten dat vande Cabo Frio tot de Revier van Janero ofte Januarijs zijn 18. mijlen/ eñ men loopt de Custe o.eñ w.ende te gelegen op 23. g: adem/ heeft dese kennisse eñ tepckenen/te weté / heeft te landewaerts in sommige hooge geberchte diemen heet d'Oxghelen: maer de meerstenderl van dien zijn nu ter tijt verballen/eñ heeft aen de zijde van't w. z. w. nae de Zee cant toe/het fatsoen van een Maers van een Schip/ eñ in de mont vande Revier zijn gelegē 4. Eylandē/ waer van het eene hoogh eñ cront is/ t'welcke een goedt kentepcken is/ als oock het broot vā Supcker/een hoevel also genaemt/gheleghen binnen inde Haven/ doch men en can dit van buyten af niet sien/men mach wel aen dese custe vryelycken heen loopen sonder vreesen/ eñ en hebter niet te schouwen/ dan dat ghy voor ooghen siet: Van hier af naer San Vincente, loopt men de Custe o.n.o. ende w.z.w. en is in de cours 42. mijlē/eñ men en heeft op alle dese wegh gants geen ondiepten noch broochten: maer hebt daer goede Havens voor alle winden/ te weten/ 12. mijlen vande Revier af/ is gheleghen een Eylandt ghenaemt Ilha grande ofte t'groote Eylandt/t'welcke seer goede havens heeft / so wel vande zijde van't zuydwesten/ als vande oostzijde / ende heeft seer goet versch water/en een groote Visscherye/is een hoogh landt met veel gheboomten/ ende is te landewaerts in seer hoogh ende scherp puntich/soo ghy daer begheert in te loopen / so en hebt niet min dan 7. vadem water voor te bresen / dan dat ghy voor ooghen siet.

Streckinghe van Ilha grande tot Ilha S. Sebastiaen.

Gelegtheyt van Ilha grande.

Ghestaltē ende beschrijvinghe vande selve.

Van dit groot Eylandt af/ tot het Eylant van San Sebastiaen zijn 18. mijlen / ende tot het Eylandt A Ilha dos Porcos, dat is: t'Eylandt vande Verckens zijn 14. mijlen/ t'Eylandt vande Verckēs heeft een seer goede haven/maer is te seer binnen int landt: Van hier af tot het Eylandt San Sebastiaen zijn 4. mijlen / t'welcke een groot ende hoogh Eylandt is/ met veel gheboomten/ heeft goede inkomsten/so wel van d'een als van d'ander zijde/is gheleghen n.o. eñ z.w. Van daer af nae't landt toe/ so heeftmē de Zeede ontrent een half mijl daer van af/maer t z.w. toe/is gelegen een ander lanckwerpich Eylandt/ghenaemt A Ilha dos Alcatrafes, ofte t'Eylandt vande Meeuwen: Dit Eylandt heeft diepte by heen 3. Clippen liggen/hebbende vande zuydzijde een Eylandeken/ t'welcke een seer goedt kentepcken is: want het landt is somtijdts met misse ofte nevel overtogen en bedeckt/ dat ment niet onderscheyden noch kennen can/ ende sinde dit Eylandeken / weetmen terstondt waer dat men is.

Grootte vā Ilha de S. Sebastiaen.

Diepheyt int Canael tusschen Ilha de S. Sebastiaen.

Van dit Eylandt af tot San Vincente toe zijn 12. mijlen/ t'welcke eenen lichtheerdigen wegh is/ ende men heeft op dese contreye drie cleyne Eylanden ligghen / diemen noemt As Ilhas de boa Sicanga: Van dese Eylanden af tot die Haven ghenaemt A Barra de Bertioga zijn 6. mijlen / het welcke een seer goede eñ diepe haven is: Tusschen de voorsepde Eylanden ende dese Haven/ is gheleghen een ander cront Eylandt / ghenaemt Monte de Trigo, dat is: den berch ofte den hoop van Tarwe/twelcke een seer goedt kentepcken is voor de gheen die inde Haven van Bertioga begeert te loopen.

Streckinghe vanden Eylandē voor de Haven van S. Vincent.

Kentepcken dat men int Canael vande Eylanden by Bertioga sal vinden.

Van dese Haven af tot die Haven ghenaemt A Barra d'Estenao' da Costa, (dat is: de Haven van Steven da Costa,) hebbemen 5. mijlē:

Dit is

Dit is een seer goede Haven voor groote schepen / heeft een seer goede Wap om te ligghen / ende so ghy daer niet en begeert in te loopen / soo hebt ghy van beyden / te weten / dicht by't Eylandt / een goede Ancker-plaets.

Dat ghelegen is vande Eylanden da Moela.

Van dese Haven af naer't zuydwesten toe / is gheleghen een Eylandt ghenaemt / A Ilha Queimada, dat is: het verbrande Eylandt / t'welcke een blanck Eylant is / zijnde altemael van steen: maer is daer langs by heé schoon: Van ghelijcken soo herstmen int 3. 3.0. vande Haven af een Clippe ligghen / die van velen niet bekent is / steeckt boven het water uyt / is ghelegen ter halver weghen van tusschen het Eylandt dos Alcatrafes, ende Ilha Queimada: Van hier af tot het Eylandt ghenaemt / Canavees, (dat is: dat't hier bosch ghesepdt) zijn dzie mijlen / ende men loopt de Custe n. n. oost ende zuydt zuydtwest: Canavea is een Eylandt t'welcke een goede Haven (ende veel versch water) heeft / is ghelegen op de hoochte van 25½. graden / heeft vande zuydt zijde 2. kuydtsighe Eylandekens / waer van't een wat lanckwerpigh rontachtich is / recht teghens over t'voorsz. Eylandt is gheleghen de Revier ghenaemt Rio de Canavea', alwaernuen met cleyne Schepen mach in looppen.

Van Canavea', tot het Eylandt A Ilha de Santa Caterina, zijn 48. mijlen / en men loopt de Custe noordoen ende zuyden / dit is een lanckwerpich Eylandt / mach hebben 8. mijlen in de lenghde / heeft seer veel gebooraten / is gheleghen by de Custe / welcke streckt noordoen en zuyden / heeft inde inconste ofte mont vande noordtzijde / twee cleyne Eylandekens liggen / ende aende zuydt zijde lept een ander / ghenoemt A Galle', dat is: de Galepe ghesepdt / men en mach daer aende noordtzijde niet in comē / dan met cleyne Barcken en Schupten: maer vande zuydtzijde heeft het een seer goede inconste voor groote Schepen / heeft veel versch waters / als oock veel Visch ende jacht: Dit Eylandt lept op 28½. graden.

Van hier af nae de Haven ghenaemt / O Porto de don Rodrigo zijn vijf mijlen / noch ander vijf mijlen voorder aen / is gheleghen de Haven Dos Patos ghenaemt / dat is: vande Ganssen ghesepdt / ander La Laguna ghenoemt / dat is: t'Lack ofte Meer ghesepdt: Dese Haven is alleenlijcken voor Barcken en cleyne jachten die daer handelen.

Van hier af tot de Revier van Rio de Plata, en heeftmen niet een haven daermen mach in looppen / ende de Custe streckt noordt noordoost / ende zuydt zuydtwest: Sepelende van het voorsepde Eylandt Santa Catarina af / naer Rio de Plata toe / so moecht ghy uwen cours zuyden aen doen / tot op die hoogthe van 34½. graden / alsdan sult ghy naer't landt toe loopen / ende so ghy comt te sien een landt / t'welcke heem int schijnsel vertoont ghelijck als een Eylandt / (ghenaemt Los Castillos, dat is: de Casteelen gesept /) so sult ghy langhs de Custe heen loopen / die u sal blijven int zuydtwest / en zuydtwest ten westen / ende dat int west zuydt westen / ende en wilt gheen reseninghe maken de Cabo van Santa Maria te sien: want het landt van dien is so blanck / dat men daer gheen teycken van een hoeck af onderscheyden can / sult daer sommighe Riffen sien / evenwel en hoeft daerom niet vreesen: want en hebt daer anders niet te schouwen / dan dat ghy voor ooghen siet / en soo't waer dat ghy geen landt en saechte / (daer nae toe loopende / ende wozpt het loot uyt / ende vindt daer 10. 14. ofte 18. vadem diepten / soo en vreest niet: want is altemael een grondt / en zijt wel te wergh.

Wesende in dese contreye als boven ghesepdt is / so loopt so langhe tot dat ghy't landt te beghen int ghesicht cryght / ende sult comen te sien een Eylandt / genaemt A Ilha dos Loubos, dat is: het Eylandt vande Wolven: want men vindt daer veel Wolven op / is een blanck Eylandt / zijnde altemael van steen / heeft een de zuydtzijde een Eylandeken / ende aende zijde van't oosten een Riffe: maer in hebt daer nieuwers af te vreesen / dan van dat ghy voor ooghen siet: Dit Eylandt is gheleghen drie schepden van't landt af 2½. mijlen naer noord westen: Van dit Eylandt vande Wolven af / is gheleghen een cleyn blanck Eylant / met een leeghe wildernisse / ligghende dicht by't lant / t'welcke een goede Haven heeft om te ancheren / so u eenighe buyen van uyten zuydwesten over quamen / soo't gheval dat ghy langhs dit Eylant heen liept / aende zijde van't oost zuyd oosten / so genaeckt den hoeck ofte punt van't vaste landt / welcke eenen blancken streughen hoeck is / tusschen desen hoeck ende t'Eylandt lept een dzoochte diemen terstont can bemercken van't water datter op dzeeckt / en hebter niet met allen te schouwen / dan dat ghy siet / ende om te ancieren soo ghenaeckt wel dicht by't Eylandt / men heeft daer versch water / ende veel grondt Visch.

In dese contreye wesende / sult op u hoede wesen / want alhier so begint het eerste hooge landt / ende van dit eerste hooghe landt 8. ofte 10. mijlen af / is gheleghen een dzooghte die seer quaet en periculeus is / lept ontrent 4. mijlen van't vaste landt af / ende heeft 2. mijlen inde lengde / men loopt tusschen die ende t'vaste lant heen / west ghedwerteert / dat seplende van dit voorsz. hooge lant af / sult uwen cours nemen van anderhalf tot op 2. mijlen naer de Custe / om oorsake vande voorsz. dzoochten / en van daer boven nutter loot inde haut / met goeder wacht en opsicht / en soo't gheen goet weer en waer om by nacht te seplē / so ist beter t'ancieren om den dach te verwachten / om u daer te verseekeren.

So wāneer ghy nae u gissinge dese battche ofte dzooghte voorby zijt / so sult ghy comē te sien eenen bergh diemen noemt O Monte de Santo Seredio, t'welche is eenen rondē en hoogē bergh / so datter in alle dese contreye geen so hoogh en is / tusschē desen bergh vā Sāto Seredio, en de voorsz. Banche ofte dzooghte is gelegē een eylant genaemt A Ilha das Flores, dat is: t'Eylant vande bloemen / alwaer ghy genoech sonder vreesen moechte buytē om loopē.

So wāneer dat ghy comt int sort ofte versch water / t'welcke bloept tot 25. mijlē beneden de Revier genaemt Rio de Buenos Aires, dat is: de Revier vande goede lucht gesept / te weten / daer't water wel en te degen versch is / so doet uwen cours w. aen / so sult ghy comē beneden Buenos Aires 8. ofte 10. mijlē weeghs / t'welcke de beste Navigatie is diemē doē mach / advertere u dat ghy't loot altoos inde hāt hebt / en so wāneer dat ghy comt op de bieptē vā 2. ofte 4. badē / so houd op vā voorder aē te seplē / soo't by nacht waer: maer wesende by daegh / sult wel siē waer dat ghy henē loopt / t'welcke moet weskē int gesicht bā't lāt / so verre bz ghy

de boomen

Ghelegentheyt van Ilha dos Loubos.

Gelegentheyt van Ilha dos Loubos.

Plaetse dese Eylandt. Wesgheliger van een dzooghte.

Waerschouwinge voor een dzoochte. Plaetse ende groote vande selve dzoochte.

Gelegentheyt van Ilha das Flores.

Wesdzijdse vande beste coursen na Rio de Buenos Aires.

Verplaetsinge van't Eylant gelegen dicht by't Cabo de Sāto Maria.

de boome daer beschreydelicke op sien moecht/ so dat ghy u ten hooghste 2. mijlē van't landt af houdt: want voorby Buenos Aires niet loopen en meucht / sonder de hupsen van dien te sien. T'meerstendeel van't landt van Buenos Aires is een dick landt/makende de gheluckenisse van een Duyn / welcke heeft drie mijlen inde lenghte / strecht aende water rant heen. Ghelegene van Buenos Aires.

Soo haest als ghy dit landt int gesicht crycht/ soo sult ghy recht op de hupsen aen loopen/ doch wat meer naer de zuydzijde toe houdende/al waer de putte is daert de Schepen anckeren ofte setten: maer soo't ghebeurden dat ghy begheerden te loopen aende noordtzijde/ so sult ghy uwen cours nemen van't Eylant Las Flores ofte van Santa Horodio af / ontrent anderhalf mijl van't landt/loopende op de diepten van 3½. ende 4. vadem / tot d'Eylanden van San Gabriel toe/ t'welcke zijn drie cleyne Eylanden/ maer en hebben gheen goede Reede/ende soo't gheviel dat ghy't daer setten/so en vaert aen't landt niet/dan met voorsichticheyt / overmidts dat d'Inwoonders van dien met de Spaengiaerden ende Portugesen oorloch hebben / alle de Revier langhs: maer het beste van dese Navigatie is vande zuydtzijde/ van het versch water inwaerts aen/ etc. Courswaerts aende N. 3de loopt voor van Buenos Aires. Beschrijvinge van d'Eylanden van San Gabriel

Dat 63. Capittel.

De Navigatie ende Coursen om te seylen van't Eylandt La Gomera (een van d'Eylanden van Canarien) af, naer de Antillas ofte voor Eylanden van Spaensch Indien, ende van daer af naer de Custe van t'vaste landt, te weten, naer Cartagena, Nombre de Dios, ende de Navigatie van daer af naer de Havana ende t'Canael van dien, ende so voorts naer de Vlaemsche Eylanden ende Spaengien toe, &c. met alle de ghelegentheyt van dien, naer apoinctement ende beschrijvinge vande Spaensche Stuerluyden ende Piloten vande selfde vaert.

Cours naer't Eylandt La Desseada.

SEylende van't Eylandt La Gomera af / naer't Eylandt La Desseada ghenaemt/ (dat is: t'begheerde ofte verhoopte Eylandt ghelept/ een vande voor Eylanden van Spaensch Indien/) soo sult ghy uwen cours doen (een cruael langh) zuyden aen/om upt de stilten te geraken: Dan daer af sult west zuydwest aen loopen/ tot op de hoochte van 20. ofte 22. graden / alhier wesende / sult uwen wegh nemen w. ende w. ten z. aen/ tot op de hoochte van 15½. graden/ t'welcke is de hoochte van het Eylandt La Desseada. Hoochte van t'Eylant La Desseada.

Soo ghy (alhier wesende) w. winden crijght/so loopt op den boech van't zuydwesten/alle t'gene dat u goet dunckt/ om weder op de 15½. graden te comen / loopende op de weerhael w. n. w. aen/om t'selfde op een te boeghen/waer mede de verbeteringhe vinden sult van noorden en zuydē/ooste ende west/om dat ghy dicht by het landt zijt / doende uwen cours W. ende w. ten n. aen/ om dieswille dat het Compas een streck noordtwesterrt ofte wzaerdt/ met welcke cours sult het Eylandt La Desseada gaen verkennen: Dit Eylandt is gheleghen oost ende west / ende vertoont hem van bupten t'aensien int schijnsel als een Galepe met zijn Colden ofte verremelte van achteren op: Vande o. zijde ist een leegh landt/ makende t'fatsoen van een Boegh-spriet van een Galepe: Vande west zijde ist een hoogh landt / inde vertooninghe als de achter tente ofte verhemelte van een Galepe/ aende zuyde zijde vertoont hem/ gelijck een half Eylandt/ makende t'achterste van dien t'fatsoē van een hoef-yser. Wat voor cours dienen ghehouden te worden by't Eylandt de Desseada, ter hoogte sit. Ghelegentheyt vant Eylandt Desseada.

Het Eylandt Marigalante ghenaemt/ist een leegh ende vlack Eylandt/ende strecht oost ende west/ende is wel ghebeuntē/zijnde vande o. zijde al der hoochst/hebbende vande zuydtzijde sommighe witte Duynen/ende aende west zijde is gheleghen/te weten/ een half mijl van het Eylandt af/ een swert schijnende Clippe: Dit Eylandt lept op de hoochte van 15. graden ruym. Strecken boechten ghelegentheyt vant Eylandt Marigalante.

Het Eylandt La Dominica is een groot Eylandt/ende strecht n. w. ende z. o. alsment (van bupten aenromende) eerst siet / soo vertoont het hem gheliick als twee Eylanden/ door oorsake van een groot open dat het in't midden heeft: maer alsmen daer dicht by is/ so siet men eerst dat het altemael een is/ is een Eylandt vol ghebergten/ wesende aen de zijde van't z. o. een leegh landt/ hebbende eenen smallen ofte dunnen punt lants met een heuvel boven op: Aende zijde van't n. w. ist groot ende hoogh landt/ hebbende eenen Bergh die verschoyden en op zijn selven schijnt te staen/ al hoewel dat hy in effect niet alleen en staet/ boven op dese bergh staet een Roolse / t'welcke hem vertoont gelijck als een Clockhuysy/ bupten t'voorseyde groot ende dick lant/ is gheleghen een Ruytse ofte Clippe / welcke vande dicke punt af steecht: Dit Eylandt lept op de hoochte van 15½. graden. Verclaringhe dat men by't Eylandt La Dominica loopen moet. Gheleghentheyt vant Eylandt La Dominica. Strecken van't selve landt.

De Eylanden ghenaemt Los Santos, (ofte Heyligheu) zijn 4. Eylanden die niet te hooch en zijn/ ligghen metten anderen in Triangula ofte drie hoeckich/ tusschen dese Eylanden en t'Eylandt La Dominica loopt een goet Canael door/om te passeren. Gheleghentheyt van de Eylanden Los Santos.

Seylende van't Eylandt La Dominica af/ naer den hoech van Coquibocoa, (gheleghen aen't vaste landt/ sult uwen cours nemen w. ende w. ten z. aen/ tot dat ghy bpde punt zijt/ ende so ghyse niet en siecht/soo loopter (z. w. aen) naer toe/ofte z. aen/tot soo lange dat ghy die int gesicht crijght: Dese hoeck ofte punt van Coquibocoa is van een leegh landt / strekende t'Zeewaert in / ende binnen in't lande heeft het een roghel ghebergh ten / (dienen noemt de Olye bergen/) de welcke tot by Venansuela toe strecken / daerse op upt comen/ t'welcke is aende Custe van't vaste lant: Van dese punt af soo loopt men de Custe tot de Cabo de la Vela ghenaemt/ende men heeft tusschen dese twee voorseyde hoecken twee havens onderweegh/ waer van den eenen ghenaemt is/ Bahya honda, (dat is: de diepe Bay/) dese is ghelegen aende oost zijde/ heeft van bpde zijden Duynē daer de Zee op aen komt: d'ander Haven ghelegen aende zijde van het westen/ heeft binnen in een hoogh landt ofte gebergh te liggen/welcke street noorden ende zuyden: In bpde dese Havens machmen met Schepen van 100. vaten groot in loopen / alle dese Custe tot Cabo de la Vela is stijver / schoon/ ende seecker: Den hoeck Cabo de la Vela is van een hooch landt/ hebbende de gelijckenisse van een groot Superiers / heeft ontrent een half mijl doer van af/ een Clippe liggē/ welcke hem vertoont int schijnsel als een seplent schip / (waeromme desen hoeck ghenaemt wort/ de la Vela, dat is: want sepl ghesept:) Dese Coursen naer Coquibocoa. Gheleghentheyt van Bahya honda. Diepte van Bahya honda. Gheleghentheyt van Cabo de la Vela. Gheleghentheyt van Cabo

Clippe

Clippe leyt n.o. ende z.w. met de selfde hoeck over een/ men seyt datmen tusschen dien ende t'landt wel passeren mach/ ende so ghy schept vanden voorseyden hoeck af/ om te seylē naer de Clippen ende hoeck ghenaemt/ Cabo de la Aguja, (dat is: den hoeck vande naelde ghe-seyt/) so sult ghy w. z.w. aenloopen op welcke cours ghy die sult comen te sien / zijn vier Clippen/ die hen te samē vertoonen int schijn-sel als een hoef-yser/ en t'landt datter teghens over leyt is een hoogh landt / wesende binnen te landewaerts in noch hooger/ t'welcke wort ghenaemt/ Las Sierras nevadas, dat is: de be-sneeude gheberchten geseyt / als u dese geberch-ten int zuyden van u af blijven/ so ziet ghy niet de 4. Clippen recht over een.

Cours nae Cabo la Aguja.

Gedaente vā las Sierras nevadas.

Comende by't beghinsel van dese Sierras nevadas, ofte besneeude gheberchten/ (gepas-seert wesende de Revier de Palomina genaemt gelegen bijde laetste Clippe/) so sult ghy de Ca-bo de la Aguja comen te sien: Dese Cabo is van een steyl afgebicht landt aende Zee cant: maer en is niet te hoogh/ heeft boven op een dal/ t'welcke hem vertoont ghelijck een Za-del van een Peert/ heeft noch daer van buyten af/ (dicht by) drie swert-schijnende Clippen liggen/ daer't water bynaest over heen spoelt zijn ghelegen met de voorseyde Caep noordē ende zuyden/ de selfde Cabo is kael ende swert schijnende inde vertooninghe.

Gelegentheyt vande Revier de Palomina.

Gedaente vā t'Cabo de la Aguja.

Gelegentheyt van 3. swerte Clippen.

Alle dese Custe streckt bynaer oost en west: Vande Cabo de Santa Marta af voortaen/ en heeftmen anders niet te doen dan langhs de Custe heen te loopē / doch altoos op u hoe-de wesende/ voor de buyen ende stormen die u altemets (comende van over't landt) schie-lijcken overvallen: Int ontdecken van't land van Cartagena, sult comen te sien twee Clip-pen/ welcke ligghen bijde Haven van Carta-gena, sult bijde eerste Clippe heen loopen / te weten/ tusschen dien ende t'landt door/ altoos Met het loot inde hant/ ende sult onder de 10. vadem naer't landt toe niet loopen/ sult daer altoos witte sandt gront vinden/ ende comen-de op 15. ofte 16. vadem/ wesende modder-gront/ soo loeft het terstont aen naer't z.o. ende z. toe loopende also nae binnen toe: want sult het gat voor u open sien.

Streckinghe vande cost vā S. de Sta Marta &c.

Beschrijvinghe vant gene datmen siet in t'ontdecken vā Cartagena.

Hoe men op hoe diepten datmen inde Haven loopē mach.

Seylende van Cartagena naer Nombre de Dios, (dat is: den naem Godts ghesepdt/) met de winden Brysas, (dat zijn: winden die vande ooster ende noorder randt waeyen / die men int generael Brysas noemt/) soo sult ghy uwen cours doen w. aen u een weynigh hou-dende naer't west ten zuydē/ tot dat ghy comt op de hooghte vande 9½. graden / op welcke hooghten, is ghelegen den hoeck van Can-tina ghenaemt/ t'welcke zijn seven Eylanden/ waer van de vijf o. en w. strecken/ ende d'an-der twee n.o. ende z.w.

Courssen van Cartagena nae Nombre de Dios.

Hooghte vande hoeck vā Cantina.

Wat voorby dese Eylanden wesende / sult ghy comen te sien een leege punt landts t'Zee-waert in steken / ghenaemt Apoara de Lan-dras, is ghelegen aen't vaste landt / ende w. waert daer van af/ heeftet eenē bergh die wat hoogher als de punt is/ ende comt het geneech onder schepden/ dit is te weten / soo wanneer ghy daer van ter Zeewaert naer toe comt/ en dat de punt z.w. van u af leydt / hebbende de voorseyden berch in't z.o. van hem af/ leegh landt liggen/ en wat meer w. waerder aen be-gint het landt weder hoogh op te strecken/ t'welcke also comt te volgnden aende Re-vier van Francisco: Aende mondt van dese Revier / te weten/ t'Zeewaert daer van af/ is ghelegen een Steen-clippe: Van dese Revier af tot Nombre de Dios, streckmen over al een vlack ende root-schijnent land/ en dat tot den huevel de Niquea (ghenaemt) toe / welcke is ghelegen ontrent een myl weeghs van Nom-bre de Dios af: Sult van ghelijcken comen te sien die Edificien ofte Timmeragien vā Ca-pyra, Soo men u beracchden dat so wanneer u dese Edificien n.o. van u af liggen / waer dat ghy dan zijt/ soo antwoort: aende Custe van't n. o. ende z. w. beneden Nombre de Dios.

Plaets van Apoara de Landras.

Gelegentheyt vande Revier Francisco.

Gedaente vanden huevel diemen Niquea noemt.

Waer dat men is als men n.o. vā de huysen van Capyra is.

Seylende van Nombre de Dios naer Car-tagena toe/ soo sult ghy uwen cours doen o.n. o. aen/ tot den hoeck toe: Van daer af sult oost aen loopen/ waermede sult comen verkennen de Eylanden van San Bernardo ghenaemt/ t'welcke zijn leeghe doch verchachtighe Ey-landen/ met seer schoone gront daer by: Soo't waer dat ghy daer met een Fregatte by waert/ soo moecht ghy wel tusschen dien ende t'landt door loopen: Vijf ofte ses mijlen voorder aen/ sult comen te sien / d'Eylanden de Brava ghe-naemt / t'welcke zijn vier cleyne Eylanden/ waer van het uyterste t'grootste van allen is/ zijn altesamen van een leegh ende kael landt/ hebbende daer by schoone en suyvere grondt/ ende moechter met een Fregatte binnen door loopen: maer niet een Schip soo en loopt on-der de 6. vademen niet: Van daer af sult int o. z.o. comen te sien / de Galeye van Cartagena met de merck-teeckenen/ boven verhaelt: ende op den hoeck van't oost ende o.n.o. sult comē te sien t'landt van Cariscos, het welcke een hoogh ende berghachtighe landt is / sult van daer af langhs de Custe heen loopen/ tot dat u de Haven begint te openen / soo moecht ghy daer als dan in loopen / u altoos wachtende vande drooghten van Carijs, loopende by de ooster punt heen: Soo u de nacht (alhier we-sende) quaem t'overvallen / soo moecht ghy't tusschen Carijs ende Baru, setten / op de seker-ste plaets die ghy naer u goet-duncken vindt/ om u te beschutten vande winden Brysas, met het hooghe landt van Carijs, ende so ghy uyt de Haven van Nombre de Dios, loopt/ sult al laverende uyt seylen/ tot dat ghy de Edificien ofte Timmeragien voorby zijt / ende op sey-lende sult uwen wegh nemen naer dat u de winden voeghen.

Cours van Nombre de Dios nae Cartagena.

Gedaente vande Eylanden de S. Bernardo.

Plaets vā d'Eylanden de Brava.

Gedaente van d'Eylanden Brava.

Op wat diepten datmen tusschē d'Eylanden loopen mach.

Gedaente vant landt vā Cariscos.

Waer u waer met op nacht setten sal.

Hoe datmen uyt de Haven van Nombre de Dios seylen sal.

Seylende van Cartagena af naer het Ey-landt van Havana toe/ sult uwen cours/ doen n.w. aen/ tot op de hooghte van 13½. graden: Als ghy op de hooghte vande 13. gradē comt/ soo sult ghy u laten drijven z. z.o. ende z. aen/ ghelijck alst een ghedruysch is / tot dat ghy de hoochte ghepasseert zijt/ te weten/ tot dat ghy daer uyt comt/ ofte op de diepten van dien/ en als ghy comt op de gront van de Serrana, soo sult ghy't aenloeven soo veel als ghy moecht/ ende soo't mogelijck waer noorden aen/ want sult daer te eerder door comen. Vanden hoeck Cabo de Camaron af / tot de Cabo de Ron-cador, met de Zee-strandt die van deen tot d'ander streckt / als oock vande Serrana ende Serranilla, (dat zijn Eylanden ende Clippen also ghenaemt/) so heeftmen (te weten/ aende westzijde van alle dese droochten/) wit grof sandt met Visch aes op de grondt/ en de min-ste diepten diemen alhier sal vinden/ sal wesen van 15. vadem / zijnde over al van een schoo-ne ende sekere gront: Sult aldus op dese diepten heen loopē/ tot dat ghy daer over zijt/ daer over comende sult terstont beginnen te

Coursen vā Cartagena naer t'Eylādt van Havana.

Beschrijvinge vanden gront van den hoeck C. de Camaron tot de C. de Roncador.

multipliceren

Op wat hoochte de Serrana ende Serranilla te ligghen.

multipliceren / tot op de diepten van 50. vadem ende meer: De Serrana is gheleghen op 14½ graden: ende de Serranilla op 16. graden. Soo't ghevel dat ghy de Serranilla quaemt te sien aende westzijde/so weet dat het van die zijde een leegh sandich Eylandt is/strecckende n. w. ende z. o. Seylende van Serranilla oste vande Cabo de Roncador af / naer de Cabo de Sant Anton (gheleghen aen't het Eylandt Cuba,) toe / suit uwen cours doen n. w. ende n.w. ten n. aen / met welcke cours suit comen verkennen de voorseyde Cabo oste Cabo de Corientes, (dat is: vande strocmen/) t'welcke een gheeloven hoeck is naer de Zee-cant toe/zijnde dan een leegh landt / hebbende boven op sommighe Bosschen van Palm-boomen: Van daer af naer de Cabo de Sant Anton toe/ soo begint het landt leegher te wesen/ ende de Custe streckt daer n. W. ende z.o. De Cabo de Sant Anton is eenen leegen sandighen hoeck/hebbende boven op twee oste drie huevelen/ende is ghelegen op de hoochte van 22. graden. Soo't ghebeurden dat ghy op gevalle/op dese cours /quaemt te sien t'Eylandt genaemt / Cayman grande, (dat is: het groot Cayman/ghesept/) so weet dat het leydt op 19. graden / ende is van een leegh landt vol ghebroomten/ strecckende oost ende west/heeft aen de z. zijde sommighe stranden van wit sandt. Seylende vande Caep van Sant Anton af/ met de winden Vendaval, (dat zijn de winden die vande wester ende zuyder cant af wapen/ dienen int generael Vendavales noemt / ghelijck als die vande oostet en noorder cant Brysas ghenaemt worden/) naer de Havana toe/ soo suit ghy n. o. aen loopen/om te schouwen de hoochten die van desen hoeck af streckken/ welcke strecken tot by het beginsel vande ghebergten / dienen heet Los Organos, (dat is: d'Orghelen ghesepdt/) als ghy dese hoochten ghesichtigt hebt / suit uwen cours langhs de Custe heen loopen: want en hebt daer nieuwers af te vreesen/ dan van dat ghy voor oghen siet.

Op wat hoochte de Serrana ende Serranilla te ligghen.

Cours vant Canael na Cabo de S. Anton.

Ghelegentheyt van Cabo de Corientes.

Hoochte ende gedaente van Cabo de S. Anton.

Hooghte vant Eylandt Caymon grande.

Namen vanden winden die vande weste/zuyder/ooster ende noorder cant waepen.

Plaets van een Kaep-plaet.

Ghelegentheyt van Los Organos.

d'Orghelen zijn sommighe hooge gebercht en/die veel openen ende schuerssels maecken/ waer van die vande zuydtzijde vant't Eyland ghenoemt worden/de hooghte van Guanico'. Dese Orghelen oste ghebercht en strecken tot de Revier ghenaemt Rio de Porcas, (dat is de Revier vande Teughen oste Vercken ghesept:) Van daer af so beginnen de geberchten/ de Cabanas ghenaemt/ welcke hoogh en dubbelt zijn / hebbende op het opperste een pleyn oste plat landt: alhier bestimen een Haven die men noemt/ El Puerto de Cabañas, dat is: de Haven van Cabanas. Van dese hooghten af oostwaert aen/soo bestimen (tot het Welt van Mariam toe /) een leegh black landt van ghebroomten/al waermen een ander Haven heeft: Van daer af tot de Havana toe/so ist altemael een leegh Landouwe sonder eenighe hoochten/ uytgesondert eenen huevel/ gelegen recht teghens de Havana over / welck een geloven bergh is/hebbende bovē op een spitsigen top/ dienen d'Atalaya heet/dat is: een Guarde ghesepdt/ende wesende noorden en zuyden met de Haven / suit binnen int landt comen te sien 2. gheberchten / die hen vertoonen int schijnsel als twee Teten van Mammen/ende om daer binnen in te loopen/ so moetmen sijnen cours op den huevel heen doen.

Ghebergten vande Los Organos.

Plaets van d'Orghelen.

Plaets van de Cabanas tot het Welt van Mariam.

Cours om binnen de Haven te loopen.

Soo ghy quaemt te scheyden vande voorsepde hoeck oste Cabo/ met de winden Brysas, soo suit ghy uwen cours nemen naer de Clippen ghenaemt / Tamugas, (dat is: de Schuitpadden ghesept/) naer dat u de winden voeghen: ende suit besien wat diepte dat ghy daer vint: want so ghy daer vont de diepten van 40. vadem/soo zijt ghy daer aende zuydzijde van af: ende vindende 30. vadem/so stiemen daer oost ende west met over een / wesende op eenighe van dese diepten/suit uwen cours doen z.z.w. aen/tot dat ghy't landt comt te sien/ t'welcke ghy suit gaen verkennen aen't Welt oste Haven van dien/te weten/soo ghy quaemt te sien een landt dat wat hooghachtigh is/hebbende sommighe hoochten en leeghten/ dat hen vertoont gheliick als de vingheren vande handen / soo is het t'landt de Xarego ghenaemt: Suit van daer af naer de Havane toe loopen/ doende uwen cours langhs de Custe heen.

Revieren vande Los Organos.

Ghebergten vant landt de Xarego.

Cours van Matanças naer de Havana.

Seylende uyt de Havana nae de Martyres toe/suit uwen cours doen noordtoost aen/ op welcke cours suit den hoeck comen te sien/ welcke zijn drie leegste Eylanden/waer van't middelste t'grootste is / ende t'buytenste is de Custe van't oosten / ende t'binnenste de Custe van't noordtoosten en zuydwesten: Van daer af n. oostwaert aen tot de Cabe de Cañaverales toe/(dat is: den hoeck van't Riet-bosch/) so streckt de Custe noorden ende zuyden / ende naer't noordtoosten: en suit gants gheen landt sien/ende wesende op de 25. graden/ so zijt ghy ende mont van't Canael: Nu om daer deoz te loopen / soo suit ghy uwen cours nemen n.o. aen/ ende soo ghy de Cabo de Cañaverales, oste van't Riet-bosch met en saecht/ wesende op de 28½ grade / soo zijt ghy buyten t'Canael uptwaerts aen.

Streckinghe van't verloop van Cuba.

Op wat hoochte de Mont ende vant Canael comt.

Hooghte vant Riet-bosch.

Seylende upt de Havana (met de winden Brysas,) naer't Canael/so suit ghy uptwaerts aen loopen tot den middach toe / ende des nae middaechs suit het op den boech naer't landt toe houden/ om teghens den avont by't landt te wesen / en te ghenutten de winden Terrenhos, (dat zijn winden die des nachts van over t'landt af wapen/) loopende op deser voegen langhs de Custe heen/tot dat ghy comt noorden en zuyden met den huevel El-Pan de Matancas ghenaemt / (dat is: t'Broot van Matancas ghesept/) wesende noorden ende zuyden met het selfde Broot / soo suit noordtoost aen loopen/so u de wint plaets gheeft/so met/suit loopen op den boech van naer de Custe van Florida toe/daer u de windt lebben wil/u beste boende/om op desen boech/so wepnich als ghy moecht/ achterwaers te depsen: want de stroomen loopen seer gheweldich nae dit landt toe/ende soo wanneer dat het nijet duncker/so suit het op den anderen boech weuden/daer u de wint plaets gheeft/tot dat ghy't landt in't gheticht crijght/ als ghy dat comt te sien soo suit het wende/daer op dese maniet doez loopende / ende comende op de 28½ graden/ soo zijt ghy buyten t'Canael: Advertere u dat ghy de streken die ghy int laveren naer't land van Florida doet/ cozt maeckt/ende die nae de Custe van Mynare, langh: want de stroomen drijven u naer't landt van Florida toe. De geberchten van Chupiona, comen by't Broodt van Matancas uyt/ zijn sommighe (doch niet te) hooghe ende essen berghen/ plat boven op/ hebbende eenighe wit-schijnende huevels. Het Broot van Matancas ghenaemt / is een hooghen huevel/plat boven op/ strecckende noord oost ende zuydwest / heeft van beyde zijden so van't n. o. als van't zuydwesten/twee leeghe hoecken/

Op wat hoochte dat ghy int laveren naer't landt van Florida doet comt.

Ghebergten vant gheberchte van Chupiona.

Ghebergten vant Broot van Matancas.

hoecken/ (te weten /leeger als t'elfde Boot/) welcke hem vertoonen in't schijnsel gheliick als hoofden van Schille-padden: Vande zijde van't n. o. soo streckt het landt leegh heen/ ende naer't n. baer van af/ so maeckt het land eenen smallen punt: achter dese punt is gheleghen de Haven van Matancas, om alhier in te loopen/ soo moet ghy u stellen n. o. ende z. w. met het selfde Boot obereen/ so sal de Haven z. van u af ligghen/ sult daer also z. aen naer toe loopen / is eenen grooten Bay / ende men en heeft daer ghen Steede / dan wel dicht bp't landt: Int uyt loopen (latende t'Boot een't z.) sult uwen cours n. o. aen doen / naer buyten toe.

Buyten't Canael wesende/ (zijnde inde tijt vanden Winter/) sult oost aen loopen / waermede o. ten n. behouden sult/ voor het wraken ofte declineren van het Compas/ met welcke cours sult comen te passeren aende zuydzijde/ van d'Eylanden ende Clippen de Bermuda ghenaemt / sult dese cours alsus behouden/ tot dat ghy zijt op de hoochte van't Eylandt Fayael, (een vande vlaemsche Eylanden/) het welcke een groot Eylandt is/ strecktende n. w. ende z. o. / hebbende aende z. o. zijde een groot landt/ sijnde aende zijde vant n. o. leeger. Om van daer af te loopen naer't Eylandt Tercera, sult uwen cours nemen buytent'Eylandt van San Jorgie om / o. ende o. ten n. aen het Eylandt San Jorgie is een hoogh landt/ strecklende o. ende w. als oock Tercera van ghelijcken / t'welcke heeft aende z. zijde eenen gheloven berch/ ghenaemt O Brasijl, ende een wepnigh naert o. daer van af heeft het drie Clippen ligghen. Het Eylandt San Michiel is een groot ende hoogh Eylandt strecklende o. ende w. wesende vande w. zijde het leeghste / ende vande o. zijde het hooghste/ heeft van ghelijcken eenen gheloven bergh/ gheleghen aen het eynt/ te weten / aende o. zijde: Dit Eylandt leydt op de hoochte van 38. graden/ etc.

Dat 64. Capittel.

De Coursen ende rechte kenteyckenen vãn het Eylandt La Desseada af, tot het landt ende Custe van Cartagena, Nombre de Dios, nieu Spaengie, ende vant Canael van Havana, &c.

SOo ghy begeert te seylen door't Canael/ (t'welcke loopt tusschen het Eylandt La Antigua, ende La Desseada,) om naer de Custe toe te looper/ so sult ghy uwen cours W. aen doen/ tot het Eylandt van Monserratte toe / loopende langhs t'Eylandt van Guadalupe heen / t'welcke een gheloven Eylandt is over midden door/ ende is vande w. zijde hooghet als vande o. zijde. Het Eylandt La Antigua. (dan is't oude Eylandt ghseydt /) sult ghy vinden aende n. zijde van Guadalupe af / strecklende in de lenckte o. ende w. / heeft gheberchten die hen van buyten af wesende / vertoonen gheliick of het Eylandt niet waren: is gheleghen op de hoochte van 16½. graden.

Die kenteyckenen van het Eylandt Monserratte, zijn dese/ is ront ende hoogh/ (gelijck alst Eylandt La Gomera, vande Canarien/) heeft sommighe berghen met eenighe paden/ gheliick als water Beecken: Seylende van dit Eylandt Monserratte af / sult w. n. w. aen loopen / waermede sult comen verkennen het Eylandt Santa Cruz: maer en sult daer niet te dicht by comen: want is daer onsuyver ende vupl/ strecht o. ende w. is bergharchtich haven met te hoogh/ zijnde vande west zijde hooghet als vande o. zijde/ heeft int midden een schuertel ofte scheptsel/ ende aende o. zijde is een Reede daermen anckeren mach: want heeft daer schoone sandt gronde. Om van Santa Cruz af te seylen naer het Eylandt van Puerto Riquo. (dat is: t'Eylandt vande eyche Haven/) te weten/ aende z. zijde / sult w. n. w. aen loopen/ waermede dat sult connen verkennen aen het gheberchte / genaemt Sierra de Loquillo, ende sult van daer af naer de Cabo Roxo toe/ west ende w. ten n. aen loopen / doende uwen cours langhs t'landt heen / tot dat ghy by de voorz. Cabo zijt/ welcke is het uyterste van't selfde Eylandt.

Wesen hoech ghenaemt Cabo Roxo, (dat is: den rossen ofte roodachtighen hoech ghesepdt/) is van een smal ende leegh landt/ hebbende aen de Zee-cant sommighe root schijnende Duynen/ ende aende zijde van't n. w. sietmen de gheberchten/ binnen noemt Las Sieras de San German, welcke seer hoogh zijn / doch so hooch niet als die van Loquillo: Van desen hoech Cabo Roxo af / sult uwen cours doen w. ende w. ten n. aen/ waermede sult comen te verkennen t'Eylandt genaemt de la Mona, (dat is: vanden Arp ghesepdt/ sult daer vande z. zijde voorby loopen: t'Eylandt la Mona is van een leegh landt/ en streckt oost ende west / wesende aen de Zee-cant van een stepl afghebrockt landt/ heeft aende n. zijde een Clippe ofte Eylandeken / ghenaemt Monica, (ofte t'Aepken/) tusschen t'welcke en het Eylandt men wel passeren mach: Aende west zijde van Mona, herkennen de Steede van een schoone ende goede Gronde/ hebbende van gelijcken noch een ander Reede / by de punt van het zuydtwesten.

Van't Eylandt de la Mona af / tot het Eylandt de la Sahona toe / sult uwen cours doen (wesende by de gh/) z. w. aen / ende zijnde in der nacht w. ende w. ten z. aen. Sult alhier gheadverteert wesen / dat den hoech Cabo del engaño ghenaemt / (dat is: van bedzogh/) al eben eenigh is als den hoech van Sahona, hebbende eenen gheloven huevel op het opperste van't Eylandt/ staende tusschen t'leechste landt dat aende Zee-cant uptreckt. Tusschen Cabo delegaño ende die Sahona, is gheleghen een cleyn Eylandeken/ ghenaemt de cleyne Santa Catalyna, de reden waerom / dat men alhier w. ten z. aen loopt / is daerom dat de stroomen naer den Zuydzijck toe trecken.

De teyckenen van't Eylandt Sahona, zijn dese / te weten / is een leegh Eylandt vol van geboomten/ so datmen van buyten af comende de boomen een in't gheslicht heeft alst Eylandt / ende streckt o. n. o. ende w. z. w. heeft valle in dese contreye ghenaemt van buyten Zee af/ ende dat ghy in't gheslichte creyght van boven overt Eylandt heen/ en sijnde gheberchten/ soo west dat het zijn de gheberchten van Niquea, welcke ghy oock sult connen te sien/ tusschen groot Santa Catalyna, ende la Sahona door: Dit Eylandt Sahona heeft aende west zijde een Steede/ van 8. ende 10. vaden diepte. Om te seylen van Sahona af naer Santo Domingos toe/ (wesende dzie mijlen van Sahona t'Zeewaert/) sult uwen cours nemen n. w. en noordtwest ten westen aen: Van hier af tot Santo

Waerschouwinge trent't Eylandt van S. Cruz.

Gheberchte vant Eylandt S. Cruz.

Cours van S. Cruz naer Puerto Riquo.

Gheberchte van Cabo Roxo.

Gheberchte van Las Sieras de S. Germain.

Cours vant Eylandt de la Mona tot het Eylandt de la Sahona verkennen sal.

Gheberchte vant Eylandt de la Mona en Monica.

Cours van de la Sahona naer't Eylandt del Engaño.

Gheberchte van Cabo del Engaño.

Gheberchte vant Eylandt ghenaemt de cleyne Catalyna.

Teyckenen en gheberchte van het Eylandt Sahona.

Plaets van sommighe Riffen.

D'Cours waermen't gherechte van Niquea sal.

Beschrijvinge van een Rivier de vant S. en 10. vaden diepte.

Cours van Sahona tot S. Domingo.

Santo Domingos toe/ ist altemael een leegh landt / zijnde aen de Zee-cant van een afgrijsselijck lant / ende is het gene dat alhaer upterste vande Custe van oost ende west) af steert.

Kenspeckenen ofte gheweenten van S. Domingo.

De tepelkens van Santo Domingo zijn dese/ te weten/ so wanneer datmen ign.w.en z.o. met de oude Mijnen over een/ so ismen n. en z. met de Kebier vãn Santo Domingo sult comen te sien boven over de voorseyde Kebier twee hueveleu / die hen vertoonen int schinsel / gelijck als Teten van vrouwen Borsten/ als u dese hueveleu blijven in't n. ende n. ten w. / soo zijt ghy te lorf waert vande Kebier/ in voeghen dat ghy aen dese hueveleu ofte Teten sult moghen weten / of ghy daer voorby ofte lorf waert zijt: Aende oosterpunt vande Incomste vande Kebier / staet een Cozentgien/ welcke dient voor een guarde ofte Backe/ voor de Schepen die van buyten af comen: Van dese voorseyde punt steeckt een verborghen Clippe af / waer van u sult wachten/ende moetse alsoo naer binnen toe loopen: maer en gemaeckt niet te seer Al Maradero, (dat is: de plaets daerinnen de Beesten doot:) want is daer ondiep: Wesende binnen de voorsz. verborghen Clippe/ soo heeftmen daer 4. vadem diepten/ sult alsoo uwen cours doen naer de sandt strandt (ghelegen aende oost zijde/) toe/ u wachtende vande Clippen vande sortresse: Comende vande sortresse binnewaerts aen/ so moetse ghy u ancker o laten vallen/ te weten/ recht teghens over de huysinghe van den Admirael/ te midde weghen vande Kebier/ al waer de beste legh-plaetse ende Reede is.

Cozentgien alsmen te loefwaert vande Kebier dant S. Domingo is

Gheleghenthept van een Cozentgien.

Verborgen Clippe.

Waerschauwinge voor Al Maradero.

Dese zijnde voor de Clippen vãn de sortresse.

Van Santo Domingo af / wesende 4. mijlen t'Zeewaert/ sult uwen cours nemen z.w. ende z.w. ten w.aen/ tot dat ghy comt n. ende z. met het landt van Niguao over een. Om nu van hier af te loopen naer de Haven van Oquoa toe / soo en wilt de Custe niet verlaten: maer sult daer dicht by heen loopen baerende met alle de seplen op die ghy voeren muecht/ tot dat ghy de Kebier ghepasseert zijt: want soo ghy daer van af raeckten sonder de Palma seen Bancke alsoo ghenaemt/ daer het de Schepen setten/) te nemen/ soo en muecht ghy het niet ancieren: Inde Kebier wesende sult wel voor u sien / dat als ghy't set / u wel vast te binden en te vertuyen/ met een ancker te lãdewaerts/ende een van ter Zeewaert/ soo zijt ghy ghenoech versekert

Beschrijvinge vãde Coursen van S. Domingo naer de Kebier ende Bay van Oquoa.

Cours vant het Eylandt de la Beata te mijden.

Seylende van dese Haven ende Bay van Oquoa af / sult daer z. aen naer buyten toe loopen/ tot dat ghy de punt om ende 3. mijlen t'Zeewaert aen zijt/ soo sult ghy als dan uwen cours doen z.w. ende z.w. ten z. aen / waernede sult comen verbinnen een Eylandt de la Beata ghenaemt / (dat is: vande Godtsalighe gheseyt/) welcke is een leegh Eylandt/ strerkende oost ende west: twee mijlen westwaerder aen van dese Beata af / leydt ten Eylandeken ofte Clippe / ghenaemt Altobello, (het welcke hem inder nacht in't schinsel vertoont ghelijck een Schip: Als ghy de Beata ende Altobello voorby zijt/ soo sult ghy west ende west ten noorden aen loopen / naer den hoeck Cabo de Tubaron toe / (dat is: van de Baye gheseyt:) In desen Inwijck blijven u 3. ofte 4. Eylandekens ofte Rodtsen / die men noẽt Los Frayles, dat is: de Monicken: Alsermen by de Cabo de Tubaron comt/ so heeftmẽ eenen Inwijck/ inde welcke is gheleghen een Eylandeken / Yabaque gheheeten / t'welcke heeft noch meer andere Clippen ende Rissen om henligghen/ sijnde van een ruyle groudt boven over dit Eylandeken heen/ seemen elcke gheberchten / die ghenaemt zijn / Las Sierras de doña Maria, anders Las Sierras de Sabana gheseydt: Als ghy met de lenghte van Yabaque over een zijt / soo sult ghy w.n.w. aen loopen: De Cabo de Tubaron is vant eenen swert-schijnende hueyel / sijnde aen de Zee-cant af gheloven / hebbende boven op sommighe witte plaetsen ghelijck als water-Beerken/ binnen dese hoeck ofte Cabo / is gheleghen een Kebier van versch water/ al waermen Kesel-steenen voor Ballast vint/ ghelijck als inde Kebier van Minijcka: Van hier af naer den hoeck Cabo de Crus toe / sult uwen cours nemen n.w.aen / tot dat ghy voor by't Eylandt van Nabassa zijt/ daer aende n. zyde voorby looprude / ende soo u by ghevalle de stroomen quamen te dryven aende zuydtzijde/ soo sult daer op verdacht wesen/ (dat soo ghy in een groot Schip waert/) u te houden een goet stuck weeghs naer het n.w. daer van af/ om te schouwen de droochten/ die vande punt (A punta de Morante,) af sticken / ende streecken tusschen dese punt ende Nabassa, ende men heeft daer op sommighe plaetsen over de vier vadem diepten / ende aende epnden van dien machmen loopen van op de 15. tot 20. vadem toe.

Gedaente van C. de Tubaron.

Plaetse van een Kebier van versch water.

Cours na C. de Crus.

Cours van Nabassa voorby te mijden.

Gedaente Eylants Nabassa.

Nabassa is een ront ende leegh Eylandt. sijnde over al black eñ effen aen de Zee-cant/ van een afgebeckt landt / loopende aende n. zijde voorby dit Eylandt heen/ sult uwe cours doen n.w. ende n.w. ten w.aen. Soo ghy begeert te loopen langhs de Cabo de Crus heen/ soo weet dat het eenen uptstekenden hoeck is/ die hem vertoont (alsmen daer upter Zee op aen comt/) gheliick oft zy boven op vol gheboomten stont: maer is te landwaert in: Aen de oost zijde van desen hoeck/ is gheleghen de Haven van Cabo de Crus.

Gedaente van C. de Crus.

Welgelegenthept van de Haven van Cabo de Crus.

Om nu te loopen naer't Eylandt de Pinos ghenaemt / soo sult ghy w.n.w. aen loopen/ waernede t'selfde Eylandt sult comen te verkennen: Dit Eylandt de Pinos is van een leegh landt vol gheboomten/ soo datmen van buyten upter Zee af comende/ de boomen eer alst Eyland comt te sien/ streckt oost eñ west/ heeft te middewegē drie hueveleu staen/ waer van de middelste de moorste is.

Gedaente van't Eylandt de Pinos.

Cours van Eylandt de Pinos na C. de Corrientes.

Van dit Eylandt de Pinos af / naer de Cabo de Corrientes toe / sult w. n.w. aen loopen / met welcke cours ghy die sult comen te sien/ desen hoeck is aende Zee-cant van een af ghebickt land/ hebbende boven op sommighe gheboomte van Palm-boomen staende aende westzijde heeft het een sant strandt/ alwaer een Reede is om te moghen ligghen: boven op dese Cabo de Corrientes staet eenen top / die boven alle andere hoecken uptsteecht: Als ghy alhier naer binnen toe loopt / soo sult ghy in't land recht voor u upt comen te sien/ een Lack van versch water / alwaer ghy u noodich wesende/ naer uwen wille voorsien muecht. Om van hier af te seplen naer de Cabo de Sant Anton toe / (wesende twee ofte drie mijlen te Zeewaert/) sult w. n. w. aen loopen: Van't Eylandt de Pinos af / naer Cabo de Sant Anton toe/ heeftmen twee groote Inwijcken / te weten/ den eenen gheleghen van't Eylandt de Pinos af/ naer de Cabo de Corientes toe: ende d'ander van de Cabo de Corrientes af / tot de Cabo de Sant Anton toe: Al eer datmen comt by den hoeck Cabo de Corrientes, so heeft men een punt

Gedaente van C. de Corrientes.

Gheleghenthept van 2. groote Inwijcken.

Veelderleyster van d' punt de Guaniguanico.

een punt ghenaemt La punta de Guaniguanico, ende fult boven over't landt heen te landewaerts in/ connen te sien sommige geberchte/ dieme noemt Las Sierras Guaniguanico, de C. de Sant Anton, is eenen lagen hoeck vol ghebooomten/hebbende boven op sommighe wildernisse/heest sant stranden/ en steert van hen af een Banckie ofte drooghte/tot ontrent vier mijlen weeghs noordtwestwaert aen.

Ghebarnte vanden Cabo de S. Anton.

Coers van C. de S. Anton nae nieuw Spaengien.

Septende van dese C. de Sant Anton af/nae nieuw Spaengien toe/ te weten/ inden tijdt vande Winter/ (dat is: van Augustus af tot Martius toe/)so fult ghy uwen cours nemen tusschen d'Eplanden en Clippe (Las Alaclanes genaemt) om w.n.w.aen/met dese cours fult ghy comen (60. ofte 70. mijlen geseplt hebbende)gront te nemen/wele sal wesen van Visschaes ofte graf zandt/dit fult ghy aldus vinden tot op de hoochte van 24. graden: So ghy op gevalle quaet gront te nemē/ op minder dā 40. vadē/seplende op de voors. cours/so fult ghy u houdē op de cours van n.w.eñ. n.w.ten w. eñ so wāneer dat ghy hier mede weder begint te multipliceren/eñ op meer diepten comt/ so fult ghy weder op u eerste course van't n. w. keere/. eñ so wanneer dat ghy de gront begint te verliesen/ so fult ghy ontrent 20. mijlen w. aen loopen / waer mede fult comen te blijven n. eñ 3. met het Eplant Bermeja (dat is: t'roode Eplant ghesept) aver een: Van daer af fult 3. w. aen sepien/tot op de hoochte van 20. graden/eñ so ghy't landt niet en saecht/fult w. aē loopen: want in dese tijdt en ist niet goet benedē de voors. hoochte te loopē: Op dese hoochte eñ cours fult comē te sien/ La Torre blanca, (dat is: den witte Toorn/)eñ so ghy op gevalle quaemt te verliesen de Revier van San Pedro, en San Paulo, soo weet datmen boven over dese Revier/ sommighe Bergie gebergheten heest: maer niet te hoogh.

Wat gront datmen op 24 graden vint.

Cours van C. de S. Anton nae nieuw Spaengien.

Wat gront datmen op 24 graden vint.

Cours dat men in 3. mijlen Epist la Bermeja loopen sal.

Op wat hoochte dat men Torre blanca te sien comt.

Wat gront datmen op de hoochte van Torre blanca vint.

So ghy vont de diepten van 3 5. vadē met harde modder gront/ hebbende op sommighe plaetsen schulpkens/ soo fult ghy van daer af uwen cours doen 3. eñ 3. ten o. aen/ tot dat ghy comt met de velden van Almeria over een / so ghy quaēt vā upter Zee af/ fult benedē gront soecken/ eñ vindende 30. ofte 40. vadē op wijlen swarte modder/ so zijt ghy met de Revier van Almeria o. en w. over een/ tot ontrent 7. mijlen van lant/ eñ so ghy quaemt te siē nae't z. w. de geberechten / ghenaemt Las Sierras del Papalo, eñ dat de selfde d'een dooz d'ander staē/so zijt ghy daer n. o. eñ 3. w. van af: Vā hier af fult uwen cours 3. eñ 3. ten w. aē doē/ waer mede u de geberechten van Papalo sullē beginnen te openen/welcke u sullen maken 2. ronde geberechtē: Sult dan gelijcken terstont comen te sien Las Sierras de Calaquote, t'welcke zijn sommighe rosachtighe berchkens/dese regel gheberghten comt aende Zee rant upt.

Veelderleyster van d' punt de Guaniguanico.

Ghebarnte vanden Cabo de S. Anton.

Coers van C. de S. Anton nae nieuw Spaengien.

Wat gront datmen op 24 graden vint.

Cours dat men in 3. mijlen Epist la Bermeja loopen sal.

Op wat hoochte dat men Torre blanca te sien comt.

Wat gront datmen op de hoochte van Torre blanca vint.

Veranderinge van de Revier van San Pedro en San Paulo.

Coers na de hoochte van Almeria.

Verandertekens van de gront ofte aert van Almeria.

Ghebarnte vanden geberch de San Pauls.

Plaets van Las Sierras de Calaquote.

Diepte 3 mijl. uyt't lant van 't punta Gorda.

Hoochte van de ronde van Almeria, ende Granada. Schadelijcheyt van Los Cabos d'Almeria.

So ghy begeert gront te nemē vpdē hoech ofte punt van Villa Riça, (dat is de rijcke stede gesept) so weet dat ghy sult vindē/3. mijlen vant lant af/80. eñ 90. vadē diepte/met modder gront. De Revier van San Pedro ende San Paulo, is gelegē op de hoochte van 21. graden/ eñ Los Campos d'Almeria, dat zijn de velden van Almeria, op 20. graden/Villa Riça la vieja, (dat is: out Villa Riça, ofte rijcke Stede) lept op 19½. graden: Villa Riça la vieja, zijn sommige geberghte/ waer van het een eynde aēde Zee rant upt comt/ dese geberchtē en zijn niet seer hoogh/ maken veel openē ofte scheptsels/ gelijck als de geberchten van Abano, diemen noemt d'Oggelen/)strecken n. eñ 3. So ghy op gevalle van upter Zee aen quaemt/ eñ saecht de geberchten van Villa Riça, so fult ghy se connen te kennē/ daer aen dat se n. eñ 3. heen streken/eñ de geberchtē van San Martijn, streckt o. eñ w. moechtse noch aen een ander dinck kennen/te weten/dat so ghy w. aen liept/daer dicht by comende/so fullense u lager schijnē te wesen als die van San Martijn, die hoogher en grooter zijn als mien daer aen de Zee rant by comt: Sult oock by Villa Riça (3. mijlē t'Zee waert daer van af wesende/) gront hebben/ t'welcke ghy by San Martijn niet hebben sult/ alwaert dat ghy daer maer een half mijl af waert/ eyntlijcken al ist schoon datmen geen kennisse van landt en heest/so sult ghy't selfde connen verkennen aende voorsz. tecken: Te lpwaert van Villa Riça is gelegen een Clippe genaemt N. Bernardes, welcke is int farson gheliick als een Groot Schepters: Van Villa Riça la vieja, ofte out Villa Riça af/naer San Ioan de Luz toe/ sult uwen cours nemen 3. eñ 3. ten o. aē/eñ sult van onder de 30. vadē naert landt toe/de gront binden van Visschaes / eñ op sommige plaetsen sijē gront: By de Revier van Veracrus, sult ghy fant gront hebben/ ende op plaetsen modder.

Veranderinge van de Revier van San Pedro en San Paulo.

Coers na de hoochte van Almeria.

Verandertekens van de gront ofte aert van Almeria.

Ghebarnte vanden geberch de San Pauls.

Plaets van Las Sierras de Calaquote.

Diepte 3 mijl. uyt't lant van 't punta Gorda.

Hoochte van de ronde van Almeria, ende Granada. Schadelijcheyt van Los Cabos d'Almeria.

So ghy bupten waert/ so weet datmē van San Christoffel af/ tot San Ioan de Luz toe/ altemael daer langhs heen sant stranden heeft/ wesende o. en w. met den hoeck genaēt Punta Gorda, (dat is: de dette ofte groue punt ghesept/) soo zijt ghy n. eñ 3. mettet Eplandt van San Ioan de Luz over een/ eñ wesende n. o. eñ 3. w. mettet Eplandt van onder de 40. vadem diepten noer't landt toe/ so fult ghy daer rotsighe gront hebben/ ende op plaetsen Visschaes/ ende vande 40. vademen bupten waerts witte modder gront.

Hoe datmen int Eplant S. Ioan de Luz sal connen comen.

So ghy quaemt van upter Zee af/ende begerrden te weten of ghy o. eñ w. mettet Eplāt over een zijt/so fult ghy merchen eenē hoogh achtigen heuvel/die vande geberchtē van Veracrus af steeckt/ als ghy niet desen heuvel o. eñ w. over een zijt/so zijt ghy van gelijcken o. eñ w. mettet Eplandt/ moechtet oock weten/ dat soo wanneer u het geberchte van Sierra Nevada (dat is: de besneeuden Bergh) w. eñ w. ten 3. van u af lept/ so zijt ghy van gheliicken o. eñ w. mettet voorsz. Eplant over een: Sult terstont connen te sien de punt van Anton Niquardo ghenaemt / als oock Mendano Montuoso, (ofte de hoochachtighen heuvel boven verhaelt/) fult van gheliicken connen te sien den Oever vande Zee van Medellin, ende aende zijde van't n. w. den hoeck van Punta Gorda: So ghy by gheballe beghreer den te wesen (mette noordse windē) in dese Haven/so loopt op 18. eñ 20. vadem diepten/waer mede fult connen door het Canael van te lorfwaert/ ghenakende het Bolwerck / doch u daer van wachtende/sultet setten aende lorf zijde/want heeft te lpwaert wepnich diepten.

Kenteyckenen vande geberchten van Villa Riça. Veligheyt van S. Christoffel.

Diepte ontrent Villa Riça la vieja.

Ghebarnte vande gront by de Veracrus.

Wanneer de lien w. ende w. ten 3. van het eplant op Piaten weer mach te sien comen de spits van Almeria.

Op wat diepten datmen in de Haven sal comen.

So ghy schept vanden hoeck Cabo de Sant Anton af/inden rijt vande Somer/ naer nieu Spaengien toe/ so fult ghy uwen cours doen ontrent 20. ofte 30. mijlen west aen/waer mede fult gront binden op de diepten van 80. vadem / wesende de gront van Visch aes: Van hier af fult west ende west ten zuyden aen loopen/ tot op dertich vadem / ende van de dertich vadem af west aen / tot op de 20. vadem/op welcke cours ghy u in dese cōtrepe houden sult / ende comende op meer diepten/

Cours van C. de San Anton naer nieu Spaengien.

Wat diepte datmen 30. mijlē van S. Anton vint.

Cours om door de Eylanden Isla desconocida ende Isla d'Arena.

sult W. ende W. ten Z. aen looperen / waer mede weder op de voorighe diepten sult comen/ met dese cours sult comen te passeren door de Eylanden van Isla desconocida, ende Isla d'Arena, dat is: het onbekende Eylandt / ende het sandighe Eylandt ghesepdt: Van't Eylandt La desconocida af/ naer het Eylandt d'Arena toe/ W. ende W. ten Z. aen/ sult comen te verkennen t'ghebergh te Las Sierras de San Martijn, welcke zijn twee hooghe bergen/ malcanderé int midden een groot open ofte schepsel. Dese lenden van dese ghebergheen af/ sult west aen loopen / met welcke cours sult comen te verkennen de Steen rootse/ t'welcke eenen geloven bergh is: Van dese ghebloven bergh af/ sult N. W. ende N. W. ten W. aen looperen / waer mede sult comen te sien de Revier van Medellijn,

Waer dat men Las Sierras de S. Martijn comt te kennen.

Cours van de reyse van Medellijn te becommen.

Plaets van Isla blanca/ Isla Rio riffias/ en Isla de Sant Joan de Luz.

Gheleghentheyt vant landt van Rio Varado tot Rio de Vera Cruz.

Isla-blanca, ofte het witte Eylandt / als ooch het Eylandt Rio riffias, welcke Eylandt hem van verre vertoont ghelijck als een seplent Schip: Sult terstont het Eylandt van San Ioan de Luz int ghesicht crijghen: Sult weten dat men vande Revier ghenaemt Rio Varado af/ tot de Revier van Vera crus toe/ gants gheen hoogh lant en heest / dan alleenlijck eenen swaren schijnende berch/ ghelegen boven de voorseyde Haven/ etc.

Dat 65. Capittel.

Om te seylen van het Eylandt La Desseada af, naer het Eylande van Porto Riço toe, door't Canael ghenaemt de Passagie.

Coursen van la Desseada naer Porto Rico.

SEylende van't Eylant la Desseada af/ naer't Eylandt Porto Riço, (dat is: de rijche Haven gesept) wilt de loopé door't Canael de Passagie ghenaemt/ dat is de doortocht gesept/) so sult ghy u beste doen om te looperen tusschen d'Eylanden van Monserratte, ende Redonda door/ ofte te loefwaert/ dat is tusschen t'Eylant San Christoffel, ende d'Eylanden d'Estacio door: Van daer af sult uwen cours nemen N. W. aen/ ende een wepnitch meer te loefwaert naer d'Eylanden d'Estacio toe/ t'welcke zijn 2. Eylandekens/ d'een wat grooter als d'ander/ hen by na vertoonende ghelijck als twee brooden: So ghy daer by comt/ sult er de diepten vinde van 10. 12. tot 25. vadem toe/ op de wepnitch diepten vande 10. 12. vadem nae't landt toe/ heerstmit sant op de gront: ende op de 25. vadem ist swart sant: Om te seylen van dese Bancke af/ nae d'Eylanden Las Virgines toe/ (dat zijn de Maegthen gesept/) sult uwen cours N. W. aen doen: (want de stroomen trecken alhier nae't Z. W. toe/) om te schouwen Santa Cruz, welcke strect by naest N. W. en Z. O. Sult weten dat so wanneer ghy in't gesicht vande Virgines cōt/ dat het eerste t'grootste is/ waerom genaemt wort La Virgē gorda, ofte de vette Maecht/ en terstont comen d'ander vervolghens daer aen/ zijn langhwerpent/ en hueylachtige Eylanden/ strecken O. en W. en staen door de anderen/ hebbende sommige Clippen en Rotsen daer by heen ligghen.

Coursen na de Eylanden Las Virgines.

Wat eylant daermen dan de Virgines eerst int gesicht crijght.

Gheleghentheyt van Isla de Virgines.

Loopende aende zuydtzijde/ sult te middewegen van dien/ een groote Clippe sien/ ghelegen twee mijlen ter Teerwaert uit Dese Clippe heest tot een kentepcken een graenachtighe coleur/ en behalven dese so ligghender noch veel meer ander Clippen: Om uit te weten wanneer dat ghy inde Passagie zijt/ loopende nae Porto Riço daer langhs heen/ als ghesept is/ so weet dat ghy sult comen te sien sommighe witte Clippen / die heen van verre vertoonen gelijck als een seplent Schip/ de witticijs van dese Clippen comt heen van de Vogelen dreck.

Plaets van een groote Clippe.

Kentepcken van dese Clippe.

So wanneer ghy dese comt te verkennen/ so sult ghy daer recht op een loopē/ en begeerende te looperen door de Passagie/ sult uwe cours doen tusschen dese Eylanden/ en d'Eylanden Las Virgines door/ als ghy daer by comt/ soo sult ghy N. W. aen looperen/ naer een diepe Eylandt toe/ t'welcke twee mijlen voorraen lept/ genaemt Isla verde, dat is: t'groene Eylandt.

Kentepcken van de Passagie.

Coursen door de Passagie te loopen.

Plaets van Isla verde.

Comende met dit Eylandt over een/ so zijt ghy upt de Passagie/ ofte buyten t'Canael/ alsdan west zuydt/ sult terstont comen te sien t'lāt van't Eylandt del Porto Riço, den eersten hoeck van dien/ genaemt La punta de Loquillo, leyt met ter Eylandt Isla verde oost en west: Soo't by geballe gebuerde/ als dat ghy by de voorsz. Clippe zijt / dat u de Wint scherpte/ ende dat ghy daer niet te loefwaert voorby en moecht / soo sult ghy daer ende Ly voor by looperen: want is ooch een goet Canael van 18. tot 20. vadem diepten/ met sant en Visch-aes op de gront/ dit is te verstaen tot een mijl weeghs te lywaert daer van af: Om te weten wanneer dat men buyten t'Canael is/ (op dese cours/) so moet u dese Clippe blijven int Z. O. van u af/ wesende op de diepte van 30. vadē/ met wit sant op de gront: Sult dan terstant (als gesept is) uwen cours doen op't Eylandt van Isla verde aen / loopende by de punt van Loquillo, langhs t'lant van Porto Riço heen/ W. N. W. aen / ende soo ghy begeerden te wesen inde Haven van Porto Riço, ende dat u dunet dat ghy daer dien dach niet en moecht aen comen/ so sultet oberstargh/ ofte op de Ly inde Zee houden dryven/ soo dat de punt van Loquillo Z. O. van u af blijft / en van de middernacht voortaen / sult uwen cours vervolgen / om dieswillen dat de stroomen naer het Z. O. toe trecken: De merckteyckenē dienē alhier herst/ zijn dese/ te weten/ over de Habē vā Porto Riço, staet een Clupsenaers Capelleken / op een hoogh Berghken / welck men noemt Santa Barbora, ende vertoont hem int schijnsel ghelijck als een witte blacke op den bergh/ en comende langhs de selfde heen/ sult comen te sien het Clooster ofte Convent van Santo Domingos, Welche mack liggen ontrent een quartier mijls vā deys Clupsenaers Cappelleken af/ sult als dan terstont den berch sié/ die heen vertoont gelijc als een geloven Eylandt/ dit zijn de rechte kentepcknen van deste Haven/ en om daer in te looperen/ sult dē bergh genaken/ dorh niet sse nae/ om te schouwē een oudiepte die binnen den selfdē bergh leyt/ sult daer naer al wat ghy moecht aenloeven / tot dat ghy comt daer ment ancktert / t'welche is recht tegheng over de huysen die aen de ooster zijde vande Haven staen/ etc.

Kentepcken van Porto Riço.

Coursen van Porto Riço naer Spaengien.

Dat 66 Capittel.

De gronden ende diepten by de Custe ende contreyen van nieu Spaengien.

Gheleghentheyt vande Eylanden by Isla de Robos.

BY d'Eylanden genaemt die Alacranes, ghelegen tusschē t'Eylandt Cuba, en de Custe van nieu Spaengien/ tegēs over dē hoeck/ ghenaemt Punta de Sant Anton,) herstinen de gront van Visch-aes.

By het Eylant Isla de Robos, mobbet ende Zee-sterkisselent op de gront.

By de

Bp de Revier van San Pedro ende San Paulo, vande 40. vadem naer het landt toe/ schulpsteens op de gront.

Bp de velden ofte plepnen van Almeria, los Llanos de Almeria, ghenaemt/ op 40. vadem sant gront/ eñ van daer af buytewaerts/ Kinckhozentgtens ende Vlsch-aes.

Bp Villa Riça, (ofte rijcke Stede/) op 16. vadem modder gront.

Oost ende west met de Clippen eñ dzooghten / de Tortugas, ofte Schilt-padden ghenaemt/ wit sant: n. o. ende 3. W. met de selfde Tortugas, Kinckhozentgtēs eñ roode schulpsteen / n. ende 3. met de selfde Tortugas, swart sant: north oost daer van af/ rudsighe gront.

Bp de Revier van Panuco, vande 40. vadem buytenwaerts/ wit ende root sant/ ende naer't landt toe, modder gront.

Bp de Revier genaemt Rio Hermoso, ofte de schoone Revier / vande 30. vadem/ naer't landt toe/ wit sandt/ende buytenwaerts naer de Tee toe/ modder gront: bp de Revier ghenaemt Rio de Palmas, e de Montañas, (dat is: de Revier vande Palmen/ende ghebergh-ten ghesept) heeftmen vande 40. vadem naer't landt toe/ sant: maer niet te wit/ende buytenwaerts modder met graeu sandt vermenghe.

Dat 67. Capitel.

De Coursen ende rechte kennisse vande Navigatie, ende vaert vanden hoeck genaemt Cabo de Lopo Gonsalues af, tot de Revier van Congo ende Angola zuydewaerts aen, aen de Custe van Guinea ende Æthiopien, met alle de streckinghe ende gheleghentheyt van dien.

Seplende vandē hoech genaemt Cabo de Lopo Gonsalues af/ welcke is gelegē op de hoochte vā een graed rupni/ ende 3. sijde van de Linea Æquinoctiael, aende Custe van Guinea, ofte Æthiopia, so weet dat dese Custe van daer af wooztaen strechende is n. W. eñ 3. o. sijnde van een black lanckwerpent landt/ men streeft vande diepten van 10. oft 9. vadem af/ naer't landt toe/ altemael een gront gelijc het sant vāde Sant-loopers/ te weten/ over alle dese contrepe/ upt gesondert bp den hoech genaemt Cabo de Catarina, heeftmen graf sandt / ende steentgiens op de gzondt.

So ghp aen dese custe / in dese Navigatie eenich voozdeel wilt doen / so moet ghp't alle nachten ancheré/ tot dat u de Terreinhos (dat zijn de winden die van upter Tee waepen/) aen comē/ om also weder naer't lant toe te loopé/ tot dat het stil wozt/ ofte dat ghp comt op de 10. vadē diepten/ soo moecht ghp't serren tot een ander conjunctie van't op comē bāde lant windē/ dtemē alsus dagelijcx heeft op sijnen tijt/ als gesept is. So de stroomen alhier metten wint courseerdē/ soo machment altijt vandē eenen boech op den anderē wenden/ hen te lpwaert houdende/ als boven: de Conjunctie dat de stroomen met de windē loopen/ is met een meuwe Maen / te weten/ 2. dagē vooz ofte na/ eñ dzie dagē eer sp vol is. Soo't u ghebeuren te loopen vanden eenen boegh op den anderen/ so sult u in sulcken wegen regulieren/ dat ghp altoos des mozgheus bp de Custe zijt/ om te ghemieten de windē die alsdan van over het landt af comen.

De hentepchenen van dattet langhwerpēr lant is/ zijn dese/ heeft eenighe groote heuvelē/ dienen noemt As Serras do Santo, Espirito, (dat is: t'ghebeerchte vanden heyligen Gheest gesept/ en wat voozder een heestmen noch 2. ander heuvelen/ welcke seer wel te kennē zijn/ op dese contrepe heeftmē modder gront: Wat voozder af/ sult ghp sien eenē hoogē bergh/ is weten/ binnen indē inwijck/ dienen het Palmella: want heeft eygentlijckē de gelijckenisse van Palmella, gelegen tusschē Lissabon eñ Setuval, van gelycken sult ghp comen te siē/ wat voozder af indē selfden inwijc een lāt/ t'welck streckt n. eñ 3. gelijc alsinnender lantē loopt/ heeft dicht bp de strant eenen groben blancken heuvel/ welckē heet Cascays, om dattet eenige gelickenisse heeft met Cascays, bp Lissabonē.

Sult ghe adbertert wesen/ dat al eer ghp't anckert (in dese contrepe) op wint/ de sepsen te laten vallen / om te sien oft het schip can upt treckē/ eñ soo't niet upt entreet/ so blijft liggē tot dat de Viraçon van upter Tee comt: want in dese cōtrepe so loopē de stroomē seer trachtich/ van upt de Revier van Congo, na buyten toe/ voor welcke oorsake het Schip qualijc can upt treckē.

Als ghp so verre comt/ als de plaets genaēt A Palmeirinha, (dat is: t'Bosken van Palmboomen gesept) so weest gewaerschout u beste ancker te laten vallen: want de gronden van desen dwers wegh zijn van mozwe modder/ voor welcke oorsake d'ancherē daer qualijck in baten willen/ blyberen verletdts upt.

So wanneer dat ghp zijt inde Revier van Congo, wesende op de diepten van 30. eñ 40. vadem/ so sult ghp de gront comē te verliesen/ sult als dan de Sant-looper doē om heerē/ eñ als die verloopen is/ soo werpt let lot upt/ soo sult ghp u terstont op 10. eñ 12. vadē diepten vinden/ te weten/ aen d'ander zijde vande Revier Congo, sulter tot op een steenwozp naer ofte minder bp het loopē/ eñ de beste course is/ dicht bp't lant heen: want en sout anders inde Revier niet mogen comē/ dooz't groot gewelt vande stroomē/ daermen veel moetens dooz heeft: want zijn de grootste ende trachtichste stroomē/ dtemē op genige plaetsē diergelijckē vint/ comē tot ober de 12. mijlē t'Zeewaert in.

Seplende van Congo af naer Angola toe/ op de self de manier als bozen gesept is/ eñ comende op 35. mijlē luttel min ofte meer voozt aen/ sult comē te sien eenen hoogen bergh/ by welcken bergh is gelegen een Eylant/ genaēt A Ilha de Loanda: naer soo ghp niet seer dicht bp't landt en zijt/ en sult het Eylant niet sien: want is seer laegh ende black.

Soo't gebeurdē dat ghp bp't lant quaemt op de hoochte van 6. 7. graden/ so sult ghp comen aende mont vande Revier van Congo, eñ sulter 10. mijlen t'Zeewaert af/ veel tepckenē van sien/ te weten/ de groote stroomen/ dicke riedē/ treyderen/ met veel bant Salvien/ eñ so ghp bp't lant quaemt/ op de hoochten van 7. eñ 7½. graden/ soo sult ghp ober al een black landt met ghebooniten sien: Sult op dese contrepe op de diepten van 18. eñ 20. vadem ober al goede gront vinden/ te weten/ vande 2. tot 2½. mijlen bant landt af/ men heeft altijt aen den ober vande Tee/ witte Duynen/ die hen in't schijnsel vertoonen gelijck als sant stranden/ eñ de gront daer dicht bp is van sant met steentgiens gemenght/ dit is te verstaen van de 7. tot op de 8. graden.

Sult weten dattet lant vande vijf graden/

Gheleghentheyt vande ghront op Angola.

Goet schoone Custen van 7. tot 8. graden.

Op wat hoochte de twee Bergen leyt.

Hoochte van de Cabo de S. Vincente.

Verscheydenheyt van de selve Cabo. alsmen op 9. graden is.

Gheleghentheyt vander Rivier Pasqual.

Ghedaente vant landt zuyden af liggende/etc.

zuydtwaerts aen/altemael hoochachtigh is/ zynde de gront daer by over al van modder/ ende vier hoester een mijl van af/ de diepten van 30. ende 35. vadem goede gront/ zijnde over al een schoone Custe/ sonder dat mender het heeft te vreesen/ dan datmen voor oogen siet/ t'welcke is te verstaen vande 7. tot de 9. graden/ ende belanghende het landt vande 8. graden zuydtwaerts aen/is seer hoogh. Soo ghy ghaende van upter Zee naer't landt toe/ op de hoochte van 7 ½. graden/ soo sult ghy comen te sien seven bergh oste heuvels/ (welcke strecken n. w. w. ende z. o.) genaemt As sete Serras, dat is: de seven Bergen.

Soo ghy by't landt ghaemt op de hoochte van 8. graden/ soo sult ghy comen te sien een hoech landts/ liggende oostwaert van u af: Dese hoech heeft de gheleghentheyt ende vertooninge vande Cabo de San Vincente, ghelegen aende Custe van Spaengien: Comende by't landt op de hoochte van 9. graden schaers/ so siet naer't n. ofte n. o. soo sult ghy de voorsz. hoech sien: heeft onder aen sommighe witte Duynen liggé/ die wat meer t'Noordwaert upt steken/en dese daerom niet verschen: want is daer over al schoon/ daerom moetmen het landt wel ghenoech gaen/ om dat te verkennen.

Wesende op de voorseyde hoochte vande 9. graden schaers/ so sult ghy oostwaert aen/ te landtwaert in/ comen te sien een ronden berch diemen heet Monte Pasqual: Als u de boven gesepden hoech blijvende is int n. o. so sal hem t'ander landt strecken naer't z. w. welcke is het uperste landt/ gelegen bupten t'Eylandt van Loanda, het landt dat ghelegen is zuyden van u af/ is een groff dick landt/ hebbende beneden aende voet sommige roode en witte Duynen/ met eenighe cleyne boomen boven op) welcke hen in't schijnsel vertonen gelijck als Dijgeboomen van Algarven in Spaengien.

Om nu te loopen binnen dit Eylandt van Loanda, soo sult ghy uwen cours doen recht op't landt (dat 3. van u af leyt) aen/ comter wat dicht by/ tot op een half mijl naer/ al hier wesende/ soo sult ghy zuydwest waert om het Eylandt comen te ondecken/ het welke seer blanck ende van wit sant is/ waerom men dat seer qualijck sien can/ dan alsmen daer dicht by is/ dit is de Haven van Angola.

Dit Eylandt van Loanda, heeft de ghelegentheyt vast een Eylandt/ ghenaemt A Ilha das Cabras, ghelegen aen de Cabo de Santa Maria, in't landt van Algarven, aende Custe van Spaengien/ is van de selfde blachte/ doch is langher/ want heeft 7. mijlen inde lenghde: Om nu binnen dit Eylandt te loopen/ so sult uwen cours doen op de punt van het noordtoosten aen/ daer wel dicht by comende/ tot op een steenwerp naer/ en hebt daer ganss niet te vreesen: want hebt alsdan de diepten van 15. vadem/ en is daer binnen over al seer schoon/ dit is de Ree vande zijde van't Eylant/ te weten/ wel dicht daer by/ men heeft van dit Eylandt af/ tot het vaste landt toe/ niet meer als een vierendeel mijls/ en men en can d'incomste niet ontdecken/ voor al eer datmen daer by is/ ende soo daer eenighe Schepen inde Haven ligghen/ sult se comen te sien/ al eer dat ghy't Eylandt cant onderscheyden oft kennen/ ende schijnt inde vertooninghe gheliick oft het boomen waren die op het landt staen.

De uyterste punt ofte ende vande noordtoostzijde vã dit Eylãt/ is gelegé op de hoochte van 9. graden jupst/ daerom en kaet u van de Pas-caerten niet verabuseren: want sommige hebbense van op 9. graden/ en ander op 9 ½. graden/ daerom en betrout u niet dan op de gheen diese op 9. graden hebben/ te weten/ het ende van het noordtoosten van het voorseyde Eylandt/etc.

Coers om in Loanda te loopen.

Gheleghentheyt van't Eylandt Loanda.

Ghedaente van't selve Eylandt.

Diepte en Ree by't Eylandt Loanda.

Waer men te de Kaert van de Pas moet by u de Eylanden legghen.

Hoochte van't uyterste ende noordtoosten van't voorseyde Eylandt.

Hier naer volghen de graden ende hoochten van alle de principale Havens/ Revieren/ Hoec[illegible] Eylanden ende plaetsen vande Kustgatte der Portugesen ende Spaengiaerden/ ende de landen by den selfden ontdeckt/ ende eenstheils bewoont/ alles met hare rechte namen ende toenamen/ ghelijck als sy van de selfde ghenoemt ende in hare Pas ende Zee-caerten afgheteyckent zijn/etc.

Indeneerstен, van den uyterstен hoeck van Portugael af, ghenaemt Cabo de Finisterre, vervolghens de Custe van Portugael, Spaengien, ende Barbarien, tot de Linea ofte Tropico van Cancer, ende van daer af de Custe van Guinea langhs, tot die Linea Æquinoctiael toe.

De graden aen de noordtzijde vande Linea.

		Gr.
R.	CAbo de Finisterra, dat is: den hoech van het uperste landt/ is gheleghen op de hoochte van	43
R.	De Eylanden van Bajona, zijn gheleghen op	42
R.	Porto de Portugal, dat is: Poorte poort/ leyt op	41
R.	As Barlengas, dat is: de Barlegs/ liggen op	40
R.	Lisboa, ofte Lisboren/ ende het Eylandt van Tercera, op	39
R.	Perseveira ende het Eylandt Sinte Michiel, op	38
R.	Cabo de San Vincente ende het Eylandt Santa Maria, op	37
R.	Trasfalgar, gheleghen aende Custe/ leyt op hoochte van	36
R.	Larache, is gheleghen op de hooghte van	35
R.	Soneja, leyt op de hoechten van	34
R.	Cabo de Canty ende Porto Santo, dat is: de heylighe Haven gheseyt/ gheleghen by het Eylandt Madera, leyt op	33
R.	Rio dos Saueis, dat is de Revier van d'Eisten gheseyt/ leyt op	32
R.	Het Eylandt van Madera, ofte het Eylandt van het hout/ leyt op de selfde hoochte van	32
R.	Taffatana, is gheleghen op de hooghte van	31
R.	Mecca ende A Ilha dos Salvajes, dat is: het Eylandt van de Wilden/ op	30

Cabo

R. Cabo de Non, ende d' Eplanden van Palma ende Lancarotte, vande Canarische Eplanden/ zijn gheleghen op de hoochte van	28. 29
R. A Ilha, ofte het Eplandt de Forte Ventura, lept op de hoochte van	28
R. Cabo de Bojador, ende het Eylandt van groot Canarien/ ende oock A Ilha de Hierro, ofte het Eplandt van het Yser/ zijn gheleghen op	27
R. Angra dos Cavallos, dat is: de open Haven ofte Reede vande Peerden ghenaemt/ is gheleghen op de hoochte van	25
R. Rio d'Ouro, ofte de Revier van het Goult/ lept op	24
De Linea ofte Tropico van Cancer.	
R. Angra, ofte open Haven van Gonçalo de Sintra, op	23
R. Cabo das Barbas, ofte den hoeck vande Baerden/ op	22
R. Cabo Branco, ofte den witten hoeck/ lept op	21
R. Rio de Sao' Ioao', ofte de Revier van Sint Jan/ lept op	20
R. Furna de Santa Maria, ofte Spelonche van Sinte Maria/ lept op	19
R. Sete Monte, ofte seven Bergen ende d' Eplanden van Sant Anna, San Vincente, Santa Luzia, en San Nicolas, ligghen op	18
R. Ante roste ende Ilha de Sal, ofte het sout Eplandt/ op	17
R. Rio ofte Revier de Canaga, ende het Eplandt Ilha de Maia, op	16
R. Cabo Verde, ofte den groenen hoeck/ ende d' Eplanden de Sant Iago, ofte Sint Jacob/ ende Ilha do Fogo, ofte het Eplandt van het vuyr/ op	15
R. Rio ofte Revier van Gambia, lept op	14
R. Rio das Ostras, ofte de Revier van de Oesteren/ lept op	13
R. Cabo Roxo, ofte de paersen hoeck/ lept op	12
R. Buguba lept op de hoochte van	11
R. Rio do Pichel, ofte de Revier van de Kan/ lept op	10
R. Rio ofte de Revier van Cacheçache, lept op	9
R. Rio da Serra Lioa, ofte de Revier van der Leeuwinnen Bergh/ lept op	8
R. Rio das Palmas, ofte de Revier van de Palmen/ lept op	7
R. Cabo do Monte, ofte den hoeck van den Bergh/ lept op	6
R. Cabo dos Baixos, ofte den hoeck vande dyoothten/ ende de Myna van San Iorgie, ligghen op	5
R. A Ilha ofte het Eplandt van Fernan do Poo, ende Cabo das Palmas, ofte den hoeck van de Palmen/ ligghen op	4
R. Rio do Campo, ofte de Revier van het Velt/ lept op	3
R. Rio do Principe, ofte de Revier van de Prins/ lept op	2
R. Het Eplandt van San Thoma, ofte Sint Thomas/ lept op	1

Vande Linea Æquinoctiael af, naer de zuydzijde, vervolghens de Custe van Congo, Angola, ende Æthiopie, tot de Cabo de bona Esperança toe.

De graden aen de zuydtzijde vanden Æquinoctiael.	gr.
R. CAbo ofte den hoeck van Lopo Gonsalves, lept op de hoochte van	1
R. Cabo ofte den hoeck van Caterina, lept op	2
R. Angra da Iudia, ofte de open Haven vande Judinne/ lept op	5
R. Praya de San Domingos, ofte de strant van Santo Dominicus, lept op	6
R. Rio ofte de Revier van Congo, lept op de hoochten van	7
R. A Ilha d' Ascençao, ofte het Eplandt van den Hemelvaert/ lept op	8
R. Rio ofte de Revier van Angola, ende het Eplandt van Loanda, ligghen op	9
R. Cabo Ledo, ofte den lijpen hoeck/ lept op	10
R. Rio ofte de Revier van San Lazaro, lept op	11
R. Cabo dos Loubos, ofte de Revier van de Wolven/ lept op	12
R. Monte Negro, ofte swarten Bergh/ lept op	14
R. Serra Parda, ofte het graeuwe gheberchte/ lept op	15
R. Angra das Aldeas, ofte de open Haven van de Dozpen/ ende het Eplandt van Santa Helena, ligghen op de hooghte van	16
R. Manga das Areas, ofte de sandighe Mouwe/ lept op	17
R. Cabo Negro, ofte den swarten hoeck/ lept op	18
R. Os Mendoins ghenaemt/ ligghen op	19
R. A Serra de San Lazaro, ofte het gheberchte van San Lazaro, lept op	20
R. Praya ofte de Straet van Ruy Pires, lept op	21
R. Cabo do Padrao, ofte den hoeck vande Colosse ofte Colomne, lept op	22
R. Praya Fria, ofte de rouwe strant/ lept op	23
De Linea ofte Tropico van Capricorno.	
R. Ponta da Concepçao', ofte de punt van de ontfangenisse/ lept op	24
R. Praya das Alagoas, ofte de strant van de Lacken/ lept op	25
R. Feiçao' da Boçao, ofte het fatsoen vande mont/ lept op	26
R. Angra ofte de open Haven van Sant Antonio, lept op	27
R. Angra ofte de open Haven van Sant Thome, ofte Sint Thomas/ lept op	28
R. Angra ofte de open Haven van San Christoffel, lept op	29
R. Rio do Infante, ofte de Revier van den Coninghs Soon/ lept op	32
R. Angra ofte de open Haven van Santa Helena, lept op	33
R. As Ilhas ofte de Eplanden van Tristan da Cunha, lept op	34
R. Cabo de bona Esperança, ofte den hoeck vanden goeden hoop/ lept op	34½

Vande Cabo de boua Esperança af, noordwaert aen vervolghens de Custe, nae Soffala, Moçambique, ende Melinde, tot de Linea Æquinoctiael toe, alles aende zuydzijde vande selfde Linea.

		Gr.
R.	CAbo das Agulhas, ofte den hoeck vande Compassen/ leyt ruym op	35
R.	Cabo de Infante, ofte den hoeck van s' Coninckx Soon/ leyt op	34 ½
R.	Cabo Talhado, ofte den ghecloven hoeck/ leyt ruym op	34
R.	Cabo das Vaças, ofte den hoeck vande Koeyen/ ende Bahya Formosa, ofte de schoonen Bay/ zijn ghelegghen op	34
R.	Cabo do Arecife, ofte den hoeck van't Clif/ leyt op	33
R.	Rio do Infante, ofte de Revier van s' Coninghx Soon/ leyt op	32
R.	Ponta Primeira, ofte d'eerste punt/ leyt schaers op	32
R.	Terra de Natal, ofte het landt van Kerstmis/ leyt op	31
R.	Ponta ofte de punt van Santa Luzia, leyt op	28
R.	Terra dos Fumos, ofte het landt vande roock/ leyt op	27 ⅓
R.	Rio d'Alagoa, ofte de Revier van't Lack/ende het Eylandt van Ioan de Lisboa, ende den upterssten zuyder hoeck van't Eylandt San Lourenço, op	26
R.	Agoa de boa Paz, ofte het water van goeder vrede/ leyt op	25
R.	Cabo das Correntes, ofte den hoeck vande stroomen/ leyt op	24 ⅓
R.	Rio ofte de Revier van Mataca, ofte Monemione, ende het Eylandt A Ilha do Mascharenhas, ligghen op	21 ½
R.	Os Baixos da India, ofte de vroochten van de Judiane/ ligghen op	22
R.	Cabo ofte den hoeck van San Sebastiaen, leyt op	21
R.	Rio ofte Revier van Quiloan ofte Quiloane, leyt op	20 ½
R.	Soffala ende het Eylandt van Diogo Rodriges, ligghen op	20
R.	Porto ofte de Haven van Bango, leyt op	19 ½
R.	Rio ofte de Revier van Cuama, leyt op	18 ½
R.	Os Baixos dos Garajaus, ofte de vroochten van de Meeuwen/op	18
R.	Rio dos bons Sinais, ofte de Revier van de goede teyckenen/ op	17 ½
R.	A Ilha ofte het Eylandt van Brandao', leyt op	17
R.	Het Eylandt A Ilha Primeira, ofte het eerste Eylandt/leyt op	17 ½
R.	A Ilha ofte het Eylandt van Ioan de Nova, leyt op	16 ½
R.	Rio ofte Revier van Angoxa, leyt op	16
R.	Moçambique ts ghelegghen op de hoochte van	15
R.	Rio ofte Revier van Sancto Antonio, leyt op	14
R.	Rio dereito, ofte de rechte Revier/ leyt op	12
R.	Het Eylandt Ilha do Comoro ts ghelegghen op	11
R.	Cabo del gado, ofte den buytensten hoeck/ ts ghelegghen op	10
R.	Die Stadt van Quiloa leyt op	9
R.	Het Eylandt A Ilha de Monfia, leyt op	7
R.	Het Eylandt A Ilha de Zanzibar, leyt op	6
R.	Het Eylandt A Ilha de Pemba, leyt op	5
R.	As Ilhas dos tres Yrmaos, ofte de Eylanden vande drie Broers/op	4
R.	A Ilha do Almirante, ofte het Eylandt vande Admirael/op	3 ½
R.	Mombassa ende de Revier van Tacharigo, ligghen op	3
R.	De Stadt ende Haven van Melinde, ts ghelegghen op	2
R.	De Stadt ende Haven van Pate, ts ghelegghen op	1

De Linea Æquinoctiael.

De hoochten ende graden van de havens hoecken, ende Revieren vande Linea Æquinoctiael af, tot die Straet ofte doorgaende enghte, O Estrecho de Mecca, anders het roode Meer, aende noordzijde vanden Æquinoctiael.

De graden aende noordtzijde.

R.	BArra boa, ofte de goede Haven/ ghelegghen op de hoochte van	1
R.	De Stadt ende Haven van Brava, leyt op	2
R.	De Stadt ende Haven van Magadoxo, leyt op	2 ½
R.	Zarzella, ts ghelegghen op de hoochte van	6
R.	Cabo ofte hoeck van Guardafu, ende het Eylandt A Ilha de Socotora, ligghen op	12
R.	Van den hoeck de Guardafu, Binnewaerts naer de roode Zee toe/ te wercken/ de zuydt Custe van dien.	
R.	Mite ende Barbora, zijn ghelegghen op de hoochte van	11
R.	Zeila, leyt op de hoochte van	12
R.	Het Eylandt A Ilha d'Alaca, ts ghelegghen op	15
R.	Het Eylandt A Ilha Soaquen, leyt op	18

Vande noordtzijde van het Roode Meer, ofte die Straet van Mecca gheheeten.

R.	TOor, ts ghelegghen op de hoochten van	17
R.	Gyda, een Haven van de Stadt Mecca, daer Machomet begraven leyt / waer van dese Zee ofte Straet den naem heeft/ leyt op	20
R.	Het Eylandt A Ilha de Zeyban, ts ghelegghen op	15

Het Ey-

R. Het Eylandt A Ilha Camaram, leyt op de hoochte van — 15
R. Adem, een fortresse die de Portugesen eertijdts ghehadt hebben: maer zijnse nu al weer quijt/ leyt op — 13

De Custe van Arabien, vervolghens tot de Straet ofte enghte van Persien, ende het Eylandt Ormus. — Gr.

R. FArtaque, leyt op de hoochte van — 15
R. Diufar, leyt op de hoochte van — 16
R. De Eylanden van Curia, Muria, ligghen op — 17
R. Het Eylandt A Ilha Macira, leyt op — 20
R. Cabo ofte den hoeck van Rosalgate, leyt op — 22
R. Curiata ende Masquate, ligghen op — 23
R. Hoor, is gheleghen op de hoochte van — 24
R. Cabo ofte hoeck van Mocandao', leyt op — 27
R. Het Eylandt ende de Stadt van Ormus, leyt op de selfde — 27

Van Ormus ofte Persien af, vervolghens de Custe tot de Cabo de Comorijn toe.

R. CAbo de Iasque, is gheleghen op de hoochte van — 25¼
R. Rio do Sinde, anders de Revier Indo ghenaemt/op — 24
R. De Stadt ende het Eylandt van Diu, leyt op — 21
R. Goga, een Stadt gheleghen binnen inden Inwijck van Cambajen, op — 33
R. De Stadt ende Haven van Chaul, leyt op — 19
R. De Stadt ende Haven van Dabul, leyt op — 18
R. Het Eylandt ende de Stadt Goa, ende d'Eylandekens Os Ilhas Queimados, ofte die verbrande Eylandekens/ gheleghen aende selfde Custe/ op — 16
R. De fortresse van Honor, ende d'Eylanden As Ilhas d'Angediva, op — 14
R. Baticala, ende de droochten Os Baixos de Pandua, ligghen op — 13
R. De fortresse van Mangalor ende Monte de Ly, zijn gheleghen op — 12
R. Cananor ende Calecut, zijn gheleghen op — 11
R. Cranganor ende Cochijn, ligghen op — 10
R. De fortresse van Cay Coulao', leyt op — 9
R. Cabo de Comorijn, het welcke is den uytersten hoeck van de Custe/ diemen eygentlijcken noemt van Indien/ leyt op de hoochte van — 7

Van het Eylandt Seylon, te vveten, aende oost ende zuydtzijde, om loopende naer het vvesten.

R. TRincanamalle, leyt op de hoochte van — 9
R. O Capello de Frade, ofte de Moninckx Kovel/ leyt op — 8
R. Rio de Matacalou, leyt op — 7½
R. Pota de Gualle, ofte de punt vande Galeye/ leyt op — 6
R. Columbo, een fortresse der Portugesen/ leyt op — 7

Vande Cabo de Comorijn af, vervolghens de Custe Choramandel, Orixa, Bengala, Pegu ende Malacca, tot den hoeck Cabo de Sincapura toe.

R. CAbo ofte den hoeck van Negapatan, leyt op de hoochte van — 11
R. Povoacao' de San Thome, ofte die Stede van sint Thomas/ leyt op — 13½
R. Die Stede ende Haven van Muselepatao', leyt op — 16½
R. A Punta ofte de punt van Guadovarijn, leyt op — 27
R. O Pagode de Iorganate, ofte den Afgodt van Iorganate, op — 20½
R. Rio ofte de Revier van Puacota, leyt op — 19
R. Rio ofte de Revier van Palura ofte Paluor, op — 19½
R. Aderradeira Terra alta, ofte het laetste hooghe landt/ leyt op — 19⅔
R. Rio ofte Revier van Cayegare, leyt op — 21
R. Rio ofte Revier van Ganges, anders Porto Piqueno, ofte de cleyne Haven genaemt/ leyt op — 22
R. De Haven ende Stede van Aracan, leyt op — 20
R. De Haven ende Stede van Martavan, leyt op — 16¾
R. Het uyterste eynde aende noordtzijde van d'Eylanden Andeman, op — 14
R. Het uyterste eynde aende zuydtzijde van de selfde Eylanden Andeman, op — 11
R. De Haven ende Stede van Tanasserijn, leyt van ghelijcken op — 11
R. De Haven ende Stede van Gunfalan, leyt op — 8½
R. Het Eylandt Pulo Curo, leyt op — 6⅔
R. De Haven ende Stede van Queda, leyt op — 6⅓
R. Het Eylandt van Gomespola, ende het Eylandt Pulo Batum, ligghen op — 6
R. Het Eylandt Pulo Pera, leyt op — 5⅔
R. Het Eylandt Pulo Pinon, leyt op — 5¼
R. De Haven ende Stede van Pera, leyt op — 4½
R. Pulo Sambillao, leyt op — 4
R. Pulo Parcelar, ende d'Eylanden As Ilhas d'Aru, ligghen op — 3

Cabo

R. Cabo Rachado, ofte de ghecloven hoeck/ leyt op — 2 [illegible]
R. De Stadt ende fortresse van Malacca, leyt op — 2 [illegible]
R. Cabo de Singapura, is gheleghen op — 1 [illegible]

Van het Eylandt Samatra, te vveten, aende noordtzijde van den Æquinoctiael.

gr.

R. DE Haven van d'Achein, is gheleghen op — 4 [illegible]
R. De Haven van Pedir, leyt op — 4
R. Cabo ofte den hoeck van Tanjamburo, leyt op — 5

De plaetsen gheleghen aende zuydzijde vanden Æquinoctiael, soo aen het selfde Eylandt, als anders.

R. TErra d'Arruen, ofte het landt van Arruen, leyt op — 2
R. Ilha d'Ouro de Manancabo, ofte t'Goude Eylandt van Manancabo, leyt op — 3
R. De Haven van Campar, leyt op — 4
R. De Straet ofte doorgaende enghte van tusschen het Eylandt Samatra, ende Iava major, ofte groot Iava, leyt op — 5 [illegible]
R. A Ilha Iava major, ofte groot Iava, te weten/ te middeweghen/ leyt op — 6
R. A Ilha do Fogo, ofte het vuyrighe Eylandt/ leyt op — 7
R. A Ilha Solitaria, ofte het eenighe Eylandt/ leyt oock op — 7
R. A Ilha Banda, ofte het Eylandt Banda, leyt op — 5
R. De Eylanden vande Nagelen van Maluco, ligghen onder de Linea Æquinoctiael.

Vande Cabo de Singapura af, vervolghens de Custe naer Sion, Camboja, Champa, ende China, tot de Revier van Liampo', ende Nanquijn, met sommighe Eylanden, alles aende noordtzijde vande Linea Æquinoctiael.

R. HEt Eylandt Pulo Tymao', is gheleghen op de hoochte van — 2 [illegible]
R. De Haven ende Stede van Pan, leyt op — 5 [illegible]
R. De Haven ende Stede van Patane, leyt op — 7 [illegible]
R. De Haven ende Stede van Sion, leyt op — 14 [illegible]
R. Punta ofte de punt van Cuy, leyt op — 12 [illegible]
R. Enseada de Lion, ofte den Inwijck van Lion, leyt op — 12 [illegible]
R. De Haven van Varella, leyt op — 13
R. Het Eylandt Pulo Condor, leyt op — 8 [illegible]
R. De Stede ende Haven van Camboja, leyt op — 10
R. Het Eylandt Pulo Secir, van het landt/ leyt op — 10 [illegible]
R. Het Eylandt Pulo Caron, leyt op — 15 [illegible]
R. Het Eylandt Pulo Champello', leyt op — 16 [illegible]
R. Het uyterste zuyder eyndt van het Eylandt Aynon, leyt op — 18 [illegible]
R. Het eynde van het noordtoosten van het selfde Eylandt Aynon, leyt op — 19 [illegible]
R. De Eylanden van Sanchoan, ligghen op — 21 [illegible]
R. De Stede ende het Eylandt van Macau, leyt op — 22 [illegible]
R. De Stadt van Canton, leyt op — 24 [illegible]
R. Ilha Branco, ofte het witte Eylandeken — 22 [illegible]
R. Ilha Fermosa, ofte het schoone Eylandt — 21 [illegible]
R. Ilha de Lamon, ofte het Eylandt van Lamon ghenaemt/ op — 23 [illegible]
R. De Haven van Chabaqueo', leyt op — 23 [illegible]
R. De Haven van Chincheo', leyt op — 24 [illegible]
R. Enseada dos Camaroins, ofte den Inwijck van de Garnaet/ anders Cayto genaemt/ leyt op de hoochte van — 25 [illegible]
R. Het Eylandt Lequeo pequeno, ofte cleyn Lequeo, leyt op — 25
R. A Ilha dos Cavallos, ofte het Eylandt van de Peerden/ leyt op — 25 [illegible]
R. Ponto, ofte Cabo de Sumbor, leyt op de hoochte van — 28 [illegible]
R. De Eylanden As sete Ytmaas, ofte de seven Ghesusters/ welcke sijn gheleghen op den wegh naer Iapan toe/ ligghen op — 29 [illegible]
R. De Eylanden van Syongican, gheleghen aende Custe/ leyt op — 29 [illegible]
R. De Eylanden diemen noemt van Liampo', gheleghen aen de Custe/ streeken tot op — 31
R. Het midden van het Eylandt Meaxuma, leyt op — 30 [illegible]
R. Het Eylandt van Tanaxuma, is gheleghen op — 31 [illegible]
R. De Revier van Nanquijn, leyt op — 34
R. De Eylanden van Iapan hebben altesamen inde longitudo ofte lenghte 130. mijlen/ ende het uyterste in het oosten/ is gheleghen op — 32

Van de Eylanden de Philippinas, anders de Luçons, ofte Manillas ghenaemt, aende noordtzijde van de Linea Æquinoctiael.

R. DE mont ofte incomste van het Canael ofte enghte van tusschen het Eylandt
R. Luçon, ende het Eylandt Tandaya, leyt op de hoochte van — 12
R. Het Eylandt Capuly, ende het Eylandt Ticao', leyt op — 12 [illegible]
R. Het Eylandt van Masbate, leyt op — 12 [illegible]

Het Ey-

R. Het Eylandt van Banton, leyt op	12 1/3
R. Het Eylandt Rebujan, te weten/ het noorder eyndt/ leyt op	12 1/3
R. De Eylanden de Virejes ghenaemt/ ligghen op	12 1/3
R. Het Eylandt Marinduque, leyt op	12 1/3
R. Cabo de Dumarijn, van het Eylandt Mindoro ende de Eylanden van Luban, zijn gheleghen op de hoochte van	13
R. De mont ofte incomste vande Bay van Manilla, de Hooftstadt van het Eylandt Luçon, leyt op	14 1/2
R. De Stadt van Manilla, leyt op	14 1/2
R. Cabo ofte den hoeck van Samballes, aen het Eylandt Luçon, is gheleghen op de hoochte van	14 1/3
R. Cabo de Bullinao', aen het selfde Eylandt van Luçon, op	16 1/3
R. Cabo de Bojador, welcke is den uytersten hoeck/ gheleghen aende noordtzijde van het Eylandt Luçon, leyt op	19
R. Het uyterste Eylandt gheleghen int noorden ende oosten van de Eylanden de Lequeos ghenaemt/ is gheleghen op	19
R. De Eylanden A Islas de las Villas, anders de los Ladrones, ofte vande Dieven ghenaemt/ ligghen op	13

Van het landt van nieu Spaengien, gheleghen teghens over het Eylant van Iapan.

R. HEt Eylandt Isla de Sant Augustijn, aende Custe/ gheleghen op	30 1/2
R. Het Eylandt Isla de Sedros, ofte van de Sedre-boomen/op	28 1/4
R. Cabo de San Lucas, beginsel van het landt van Callifornia, op	22
R. Cabo de las Corrientes, ofte den hoeck van de stroomen op	19 1/3
R. De Haven van Acapulco, leyt op	17

Vande Straet van Magallanes af, vervolghens de Custe van Brasilien, tot de Linea Æquinoctiaeltoe, aende zuydtzijde van dien.

Graden aende zuydtzijde van den Æquinoctiael. gr.

R. DE Straet ofte doorgaende enghte van Magallanes, op	51 1/2
R. Bahya de las Islas, ofte de Bay vande Eylanden/ leyt op	49
R. Rio de la Plata, ofte de Revier van het Silver/ leyt op	34 1/3
R. Arrecife, ofte het Clif/ leyt op	34
R. Bahya Aparcellada, ofte de vanckachtighe Bay/ leyt op	33
R. Cabo da Ponta, ofte den hoeck vande punt/ leyt op	32
R. Rio dos Negros, ofte de Revier van de Swarten/ leyt op	31
R. Angra onde Sevio o Battel, dat is: de open Haven daermen het Boot ghesien heeft/ is gheleghen op	30
R. Ilha da Bahya, ofte het Eylandt vande Bay/ leyt op	29
R. Ilha de Santa Caterina, ofte het Eylandt van Sinte Caterine/ op	28 1/2
R. Bahya do Repairo, ofte de Bay van het beschutsel/ leyt op	28
R. Rio do Estremo, ofte de Revier van uyter maten/ leyt op	27
R. Rio dos Dragos, ofte de Revier vande Draecken/ leyt op	26
R. Ilha de Cananea, ofte het Eylant van het Riet-bosch/ leyt op	25 1/2
R. Het Eylandt A Ilha Doropica, is gheleghen op	25
R. Bahya, ofte Bay van San Vincente, leyt op	24
R. Rio, ofte Revier van Canane, leyt op	24
R. Rio de Ianero, ofte de Revier van Januarius/ leyt op	23 1/3
R. Cabo Frio, ofte de couden hoeck/ leyt op	23
R. Bahya do Salvador, ofte de Bay van den Salichmaker/leyt op	22
R. De drooghten ghenaemt Os Baixos dos Pargos, ligghen op	21
R. A Bahya do Espirito Santo, ofte de Bay van den Heylighen Gheest/op	20
R. Het Eylandt van Santa Barbora, op de selfde hoochten van	20
R. Rio ofte de Revier van Santa Luzia, leyt op	19
R. Rio de San Iorgie, ofte de Revier van Sint Joris/ op	18
R. Porto Seguro, oft een sekere Haven/ leyt op	17
R. Rio das Santos Cormos, dat is: de Revier van Sint Cosmo ende Damiaen/ op	16
R. Het Eylandt A Ilha de Santa Helena, leyt van ghelijcken op	16
R. Rio da Praya, ofte de Revier vande Strant/ leyt op	15
R. Rio dos Ilhas, ofte de Revier vande Eylandekens/ leyt op	14 1/2
R. Porto Real, ofte de Coninckliijcke Haven/ leyt op	14
R. Bahya de Todos os Santos, ofte de Bay van Alderheylighen/ leyt op	13
R. Rio Real, ofte Coninckliijcke Revier/ leyt op	12
R. Rio ofte de Revier van San Francisco, leyt op	11
R. Rio ofte de Revier van San Michiel, op	10
R. Santo Alexo, is gheleghen op	9
R. Cabo ofte den hoeck van Sant Augustijn, leyt op	8 1/2
R. De Stede van Olinda, is gheleghen op	8 1/3
R. Pernanbuco, ende het Eylandt van Ascençao', ofte Hemelvaert/ ligghen op	8
R. Santo Domingos, leyt op	7

Artapica,

R. Arrapica ys gheleghen op — 6
R. Santa Roque, ende Santa Maria d'arribada, ofte onse lief Vrouwe vande ghearriveerde/ zijn ghelegen op — 5
R. Bahya, ofte de Bay van Sinte Lucas/ leyt op — 4
R. Bahya das Tartarugas, ofte de Bay vande Schiltpadden/ op — 3
R. Rio do Arreciffe, ofte de Revier van het Clif/ leyt op — 2

Vande Antillas, ofte voor Eylanden van Spaensch Indien, ende sommighe plaetsen aen het vaste lande gheleghen, alles aende noordzijde vande Linea Æquinoctiael. gr.

R. Isla la Desseada, ofte het begheerde Eylandt/ is gheleghen op — 15½
R. Het Eylandt Marigalante, leyt op — 15
R. Het Eylandt La Dominica, leyt op — 15½
R. Het Eylandt La Antigua, dat is: het oude Eylandt ghesept/ leyt op — 16½
R. Cabo de Cantina, aen het vaste landt/ leyt op — 9½
R. Het Eylandt La Serrana ghenaemt/ leyt op — 14½
R. La Serranilla, ofte t'leyn Serrana, leyt op — 16
R. Cayman grande, ofte de groote Crocodijl, leyt op — 19
R. Cabo de Sant Anton, aen het Eylandt Cuba, leyt op — 21
R. Rio, ofte de Revier van Sant Pedro ende Sant Paulo, leyt op — 21
R. Los Campos d'almeria, ofte de Velden van Almeria, liggen op — 20
R. Villa Riça la vieja, ofte out Villa Riça, ofte rycke Stede/ leyt op — 19½

De Havens ende plaetsen gheleghen aende Custe/ diemen eyghentlijcken noemt van Indien/ met die distantie ende verschepenheyt/ ghelijchse vanden anderen liggen/ beginnende van het noorden af/ vervolghens de Custe/ zuydewaerts aen/ gheljck als het selfde landt streckende is.

Inden eersten, so is te weten, dat de Custe diemen noemt van Indien, zijn beginsel neemt vanden Invvijck (diemen noemt A Enseada de Iaquetta) af, beginnende van een plaets ghenaemt Espero, &c. mij

R. Van Espero tot Mangalor, zijn mijlen — 8
R. Van Mangalor tot Patane, zijn mijlen — 8
R. Van Patane tot den hoeck ghenaemt Punta de Diu, zijn mijlen — 12
R. Van Diu tot het Eylandt ghenaemt A Ilha do Berte, zijn mijlen — 9
R. Van Ilha do Berte tot Goa, een Stadt gheleghen binnen inden Invvijck van Cambajen, zijn mijlen — 20
R. Van het voorseyde Ilha do Berte tot die Stede van Daman, zijn mijlen — 26
R. Van Daman tot Surratte, een Stede gheleghen inden Invvijck van Cambajen, zijn mijlen — 8
R. Van Daman tot Danu, de Custe uytwaerts voort aen/ zijn mijlen — 7
R. Van Danu tot As Ilhas das Vaças, ofte de Eylanden vande Koeyen/ zijn mijlen — 7
R. Van As Ilhas das Vaças tot de Stede van Bacain, zijn mijlen — 3
R. Van Bacain tot de Stede van Chaul, zijn mijlen — 12
R. Van Chaul tot Danda, zijn mijlen — 5
R. Van Danda tot den Invvijck ghenaemt/ A Enseada de Pero Soares, zijn mijlen — 3
R. Vande Enseada de Pero Soares tot Siffardao', zijn mijlen — 3
R. Van Siffardao' tot Dabul, zijn mijlen — 10
R. Van Dabul tot Sanguiserra, zijn mijlen — 6
R. Van Sanguiserra, tot de Revier vande Bettele, zijn mijlen — 12
R. Vande Revier van de Bettele tot Seyta pôr, zijn mijlen — 3
R. Van Seyta pôr tot Carapam, zijn mijlen — 11
R. Van Carapam tot de Hooft-stadt van Goa, zijn mijlen — 14
R. Van Goa tot Angediva, zijn mijlen — 12

Van hier af soo begint de Custe ghenaemt Malabar, doch evenwel begrepen onder de Custe van Indien. mij

R. Van Angediva tot Batecala, zijn mijlen — 12
R. Van Batecala tot de fortresse van Barçelor, zijn mijlen — 5
R. Van Barçelor tot het Eylandeken ghenaemt Primeira Ilha, zijn mijlen — 6
R. Van Primeira Ilha tot de fortresse van Mangalôr, zijn mijlen — 6
R. Van Mangalôr tot Monte Fermoso, ofte schoonen Bergh/ zijn mijlen — 4
R. Van Monte Fermoso tot Monte de Lijn, zijn mijlen — 10
R. Van Monte de Lijn tot de fortresse van Cananôr, zijn mijlen — 6
R. Van Cananôr tot Calecut, zijn mijlen — 8
R. Van Calecut tot Coulette, zijn mijlen — 2
R. Van Coulette tot Chale ende Parangale, zijn mijlen — 7
R. Van Parangale tot Tanôr, zijn mijlen — 3
R. Van Tanôr tot Panane, zijn mijlen — 6
R. Van Panane tot Cochijn, zijn mijlen — 15

Van

R. Van Cochijn tot een plaetse genaemt Arbore de Porca, ofte den Boom vande Zoch/ ofte het Verckien/ zijn mijlen 9
R. Van Arbore de Porca tot Caule Coulao', zijn mijlen 9
R. Van Caule Coulao' tot de fortresse Coulao', zijn mijlen 6
R. Van Coulao' tot de Barreiras, ofte de Dorlen ofte Aert-dupsten/ zijn mijlen 4 8
R. Van de Barreiras tot Brinjao', zijn mijlen 6
R. Van Brinjao' tot het Eylandeken gheraemt Ilha de Tarabancôr, zijn mijlen 6
R. Van Tarabancôr tot den hoeck ghenaemt Cabo de Comorijn, zijn mijlen

Alhier volendt die Custe diemen eygentlijcken noemt in gheheel Oosten/ de Custe van Indien/ waer onder begrepen is de Custe van Malabar, als boven: Alle d'ander Custen van Oosten/ hebben haer particuliere namen bysten Indien/ als wy voren ghenoech aengewesen hebben.

Alle de verhaelde mijlen/ als noch alle die inde beschrijvinghen van de Navigatien ende Itinerario verhaelt zijn/ zijn altesamen Spaensche mijlen/ van 17½. in een graedt/ het welcke zijn 15. duytsche mijlen inde rekeninghe/ etc. 11

Hier naer volght een instructie ende memorie van het vvraken ofte declineren van de Naelden vande Compassen, op de Navigatie ende Coursen van Portugael naer Oost Indien, soo in't gints varen, als in't vvederom keeren, ende op vvat plaetsen, ende hoe veel datse noordevvest ofte noordoosteren, dat is: hoe ghene dat die Naelde van het Compas vvijckt ofte vvraeckt, naer het oosten ofte vvesten, alles seer correctelijcken aengheteyckent, van de Portugaloische Stuerluyden vande selfde Navigatie ofte vaert, &c.

SEplende van Lisbonen af/ tot by naer den hoeck van Cabo Verde, so nooordoosteren de Naelden ofte Lelien van de Compassen/ (dat is: naer't oosten wijsende/) twee derdendeelē van een streeck ende meer.

Loopende van daer af tot op 4. ofte 5. Graden/ aende nooordzijde vanden Æquinoctiael, weserde 70. ofte 80. mijlen van de Custe/ soo wyckt de Naelde van het Compas naer het oostē/ dat is nooordoosteren/ een halve streeck/ ende so ghy waert 100. ende 120. mijlen van het landt af/ soo salt nooordtoosteren ½. van een streeck.

Loopende by de Custe van Brasilien/ tot op 7. 8. 10. graden/ aen de zuydtzijde vanden Æquinoctiael, soo salt Compas nooordoosteren ofte wyken naer het oosten ½. van een streeck/ dit is te verstaen alsmē dicht by Brasilien heen loopt.

Van dese hoochte af/ tot op de 17. 18. graden/ (op welcke hooghte zijn gheleghen de hoochten/ diemen noemt Os Baixos dos Abrolhos,) soo salt Compas nooordtoosteren ½. ofte ¾. van een streeck/ dit is te verstaen alsmē boven de 100. ende 120. mijlen van de Custe van Brasilien niet en loopt.

Loopende voort by de Eylanden van Martijn Vaaz, soo sal het Compas een streeck ofte meer nooordtoosteren.

Van hier af voortaen tot op de 33. graden/ so sal het Compas nooordtoosteren ander halve streeck/ tot op 70. ende 80. mijlen voor by d'Eylanden van Tristan da Cunha.

Van daer af naer de Cabo de bona Esperança toe/ soo beginnen de Compassen weder minder te wyken/ ende soo ghy het Compas wel merckt/ en dattet hadde een halve streeck van het nooordtoosteren/ so weet dat ghy dicht by de Cabo de bona Esperança zijt/ tot op de 30. ofte 40. mijlen ten hoochsten daer van af/ want als ghy daer nooorden ende zuyden met over een zijt/ so salt Compas ½. van een streeck nooordtoosteren.

Seplende van hier af voortaen/ so ghy het Compas comt te merckē/ ende dat ghy't siet ende eyssen vindt/ soo weet dat ghy zijt 80. mijlen oostwaert van de Cabo das Agulhas af.

Seplende naer Moçambique ende merckende het Compas/ soo het ½. van een streeck nooordtwesteert/ (dat is: wyken ofte wijsen naer het westen/) soo weet dat ghy zijt nooorden ende zuyden met den hoeck genaemt Cabo das Correntes, ende wesende op 25. 26. tot op de 20. graden/ ende dat het Compas ½. van een streeck ofte meer nooordtwesteerden/ soo weest op u hoede van het Eylandt Sante Lourenço: want sult het verstondt comen te sien.

So wanneer ghy met Moçambique over een comt/ soo heeft het Compas een streeck van't nooordtwesteren/ ofte een weynich minder/ en heeft de selfde differentie tot de Linea Æquinoctiael toe/ te weten/ de wegh nae Indien toe.

Wesende 200. mijlen oost ende west met de Haven van Goa, ofte met de Custe van Indien/ tot den hoeck Cabo de Comorijn toe/ soo sal het Compas nooordtwesteren ander halve streeck/ ende aende Custe van Indien een streeck/ende ¾. van een ander.

Seplende van Cochijn naer Portugael/ tot dat ghy de Eylanden van Maldiva ghepasseert zijt/ zuyden en zuydtwesten aen/ soo sal het Compas wyken ofte nooordtwesteren ander halve streeck/ tot op 8. ende 10. graden/ aen de zuydtzijde vande Linea Æquinoctiael, ende soo't ghebuerde dat ghy per minder als d'ander halve streeck vont/ soo weet dat ghy zijt by westen/ dicht by de hoochsten genaemt A Saya de Malha, dat is de Pancier ofte het Wambays van ijsere stinghen gheseyt/ om de gheljckenis dieter van heeft.

Soo wanneer dat ghy zijt op 27. ofte 30. graden/ doende uwen cours west aen/ soo sult ghy bevinden dattet Compas een streeck ende ¾. van een ander nooordtwesteert/ als ghy dit aldus bevint/ soo weet dat ghy dan zijt nooorden ende zuyden met den hoeck Cabo de San Roman, ghelegen aen het uyterste eynde van het zuydtoosten/ van het Eylandt San Lourenço.

Wesende nooorden en zuyden met de hoochten Os Baixos da India over een/ loopende naer het landt

het landt (Terra do Natal) toe/ op de 30. ende 31. graden/ so salt Compas noordwesteren ½. van een streeck/ ofte wat minder/ ende sult wesen noorden ende zuyden met den hoeck Cabo das Correntes.

Comende van op de 32. ende 33. graden voort aen/ ende bevindende dat het Compas effen en gelijck is/sonder pet naer't oosten ofte westen te wraken ofte declineren/ so weet dat ghy recht onder de Meridiaen zijt.

Soude gheadverteert wesen/t'Compas wel ende te degen te mercken/ datter met een hayr en faelgeert/ te weten/ houdende (in't peylen) een oogh toe/om beter en scherper te sien:wāt so ghy hier in comt te faelgeren/ so keunt ghy qualijcken goede gissinghe maecken/noch pet rupt reckenen dat deuche.

De Cabo de bona Esperança ghepasseert wesende/ loopende naer't Eylandt Santa Helena toe / soo noordtoosteert ofte wraeckt hes Compas naer't oosten ½. van een streeck/ende in't Eylandt Santa Helena een halve streeck:. Van't Eylandt Santa Helena af/ tot het Eylandt Açençon, ofte Assumption, dat is: Hemelvaert gheseyt/so noordtoosteert het Compas ½. van een streeck.

Doe u gebenckē dat so wanneer men comt van Portugael af/ naer Brasilien toe/ tot op de hoochte vanden hoeck ofte Cabo de Sant Augustijn, eñ dit Eylandt van Assumption, so weet/ dat hoe't Compas meer noordoosteert ofte wraeckt naer't oosten/ hoe dat ghy oostwaerder ende verder vande voorseyden hoeck af zijt/ daerom wilter goede achtinge op hebben: want soo ghy't wel weet te peylen / sult bevinden dattet hier met over een comt / als gheseyt is.

Van't Eylandt Açençon' af/ tot de Clippe Penedo de S. Pedro ghenaemt / te weten / 20. ofte 30. mijlen by oosten daer van af/ so heeft het Compas een halve streeck schaers/ vant noordtoosteren.

Van daer af 17. ofte 18. graden voortaen/ sult de Compassen fier ende gelijck vinden/ te weten/ wesende zuyden ende noorden met het Eylandt Santa Maria.

Van daer af voortaen/ so ghy rupme wint hint/ in sulcker voegen dat ghy t'Eylant Flores set in't noordwesten/ alsy van salt Compas ½. van een streeck wraken.

So wanneer ghy zijt op 70. ofte 80. mijlen naer by't Eylandt Flores, so hebt ghy't Compas fier ende effen.

In't Eylandt Fayael, ende van daer naer't Eylandt Tercera, (vande Blaensche Eylanden) salt Compas noordtoosteren ½. van een streeck/ ende van Tercera naer Lisboanen van ½. tot ¾. van een streeck.

Om nu te verstaen het wraken ofte declineren van't Compas/so is te weten/dat alsmen is onder de Meridiaen/dat is:onder de Linea ofte streeck/diemen verstert inden omloop vā het Firmament / vanden eenen Pool tot den anderen/te weten/reeckt te middewegē/crupswijs over de Linea Æquinoctiael, als dan soo heestmen alle Compassen (die goet en opzecht zijn) fier ende gelijck/sonder te wraken naer't oosten ofte westē/, ende wesende een d'een ofte d'ander zijde daer onder van daen/so wraeckt de Lelie ofte Naelde van't Compas aen d'een ofte d'ander zijde/te weten/alsmen is aēde zijde van't oosten/ so wraeckt de Lelie ofte Naelde van't Compas naer't westen / dat heeten wy noordwesteren/ende alsmen is aende west zijde vande Meridiaen voorsept/soo wraeckt ofte declineert de Naelde van't Compas naer het oostē dat heeten wy noordoosteren/ waer mede dit nu ghenoech verstaen can worden/ om hen daer naer te reguleren/ als verhaelt is/ etc.

Sommighe vraghen ende antwoorden, seer nut ende oirbaer te weten, voor alle Zee-varende luyden.

SOmmen u vraeghden hoe veel graden datter zijn inde rondicheyt ofte omloop vande weereld,

Antwoort. 360. graden / welcke elcke graed van 15. duytsche/ est 17½. Spaensche mijlen.

Vraghe. Wat dinghen zijn de Poolen vande weereld?

Antwoort. Twee punten diemen imaginert ofte verstert/ daer't Firmament ofte de weereld op om draept.

Vraghe. Wat dinghen is de Linea Æquinoctiael?

Antwoort. Eenen verstierden streeck ofte draet / vanden oosten tot den westen / om de rondicheyt van de weereld ofte Firmament/ welcke is het scheydsel ende't midden van tusschen beyde de Poolen / ende soo wanneer de Son daer op is/t'welcke is den 21. Meert/ est den 23. September / soo heeftmen de daghen ende nachten even lanck / waerom Æquinoctie ghenaemt wordt.

Vraghe. Wat dinck is Meridiaen?

Antwoort. Is eenen streeck ofte draet die men verstert inden omloop vande weereld/vā den eenen Pool tot den anderen/ ende so wanneer dat u de schaduwe comt tu't midden van dese streeck/soo is het ūwe Meridiaen.

Vraghe. Wat dinck is Paralel?

Antwoort. Alle dinghen ende plaetsen die met u oost en west over een comē/ is Paralel.

Vraghe. Wat dinck is Tropico?

Antwoort. Een streeck ofte punt diemen imaginert ofte verstert/ inden omloop van't Firmament/welckais het besteck/tot so verre hem de Son vande Linea af verlenght/ est dan weder te rugghe keert/ te weten/ den 21. Junij comt hy aende noordzijde van den Æquinoctiael, tot op 23½. graden/ welcke besteck ghenaemt wordt Tropico van Cancer, ende den 21. December comt hy aende zuydzijde vandē Æquinoctiael, op gelijcke hoochte van graden/ welcke besteck ghenaemt wordt Tropico van Capricorno.

Vraghe. Hoe veel distantie isser van de Linea Æquinoctiael, tot eenighe van de beyde Poolen?

Antwoort. 90. graden / dat is: het vierendeel vanden omloop van't Firmament ofte Weereld.

Vraghe. Want dinck is Horizont?

Antwoort. Is so veel als u gesicht streckt/ tot daer u dunckt dat hem de Lucht met het landt ofte Zee vereenicht/ het welcke zijn 90. graden van u af/ dat is den Horizont.

Vraghe. Wat dinck is Zenith?

Antwoort. Alle t'ghene dat in de Lucht u recht over t'hooft staet/ dat is u Zenith.

Vraghe. Wat dinckt is longitudo ende latitudo?

Antwoort. Longitudo is de lenghde van den wegh diemē doet/ ende latitudo de breedte.

Vraghe. So ghy waert onder de Pool van

ATTICO.

Of Compas verandert onder den Pool sonder de coursen aen-sit aen.

Arctico ofte Noordt-sterre/of u dan het Compas sal connen wijsen/ende te recht oozberen vande Coursen die ghy vaert?

Antvvoort. Neen: want wesende op die contrepe / sal u de naelde van't Compas daer't ghestrecken is / opwaert getrocken worden tegens t'glas aen / so datter daer voor zijn operatie niet en sal mogen vertoonen: maer daer wat onder van daen wesende / in sulcker voeghen dat de Pool gheen plaetse meer en heeft. dat naer hem opwaerts te trecken/ so salmen terstondt weder t'Compas in zijn effect hebben/om u daer naer te mogen reguleren/ etc.

In wat hoochte dat men de Son vint den 22. Junij op de Custe van Florida voorz. bant.

Vraghe. Soo ghy waert den 22. Junij / by de Haven van Havana, byde Custe van Florida ende ten Spaengien / hoe veel sult ghy dan op d'Astrolabio vinden int peylen van de Son?

Antvvoort. Datmen op sulcken dagh sal hebben de Son voor Senith / dat is recht over't hooft/ ende men en sal aen geenige zijden schaduwe vinden/ soo sult ghy weten de declinatie van dien dagh/ende alle t'ghene dat ghy beurt van declinatie / dat selfde zijt ghy verschepden van de Linea Æquinoctiael af/ nae de Son toe/ ende dat is u hoochte.

Op wat hoochte dat men de Son vint/ als de 21. Decemb. daer op de selve plaetse.

Vraghe. Soo ghy u vont op de selfde plaetse den 23. December/ wat sult ghy als dan op u Astrolabio hebben in't peylen van de Son?

Antvvoort. Op alsulcken dagh is de Son verschepden van de Linea Æquinoctiael af/ 23½. graden / ende daer by voorgende noch ander 23½. maken te samen 47. graden / soo ghebreckende tot volcomentheyt vande 90. graden noch 43. dese 43. graden sult ghy op de Astrolabio nemen in't peylen vande Son.

Wat een Graet is.

Vraghe. Wat dinck is een graet?

Antvvoort. Een 360. graden ofte ghedeelten/ daer de Werelt met afghedeelt ende genomen is/ so is de graedt een ghedeelte/ so dat een graet een 360. part vande Werelt is.

Of twee 5. ende 21. graden de declinatie hebben de Son doch ongelijck is.

Vraghe. Soo daer waeren twee persoonen noordert ende zuyden van den anderen af / in ghelijcker distantie/ oft dan den eenen soo veel hoochten ende declinatie van de Son sal hebben als d'ander?

Antvvoort. Ja: maer moeten wesen / den eenen aende noordtzijde en d'ander aende zuyd zijde van de Linea Æquinoctiael, ende is te verstaen den 22. Meert/ende 23. September/ als de Son op de selfde Linea is.

Wesende 5. graden declinatie van de Son beyde/ hoe veel saemen dan is't Sterflatsch nemen sal.

Vraghe. Soomen waer op de hoochte van 10. graden/ hebbende 5. graden van declinatie/ de Son ende schaduwe verschepden / hoe veel salmen dan op d'Astrolabio nemen?

Antvvoort. 75. graden/ ende 5. van declinatie/ zijn 80. soo ghebreckende noch 10. tot voldoeninghe van de 90. dit selfde is de Linea Æquinoctiael, tusschen u ende de Son.

Wat ander hoogh dan de Son.

Vraghe. Soomen de Son ende schaduwe aen een zijde hadde/wesende op de hoochte vã 10. graden / hebbende 10. van declinatie / hoe veel salmen dan op d'Astrolabio nemen?

Antvvoort. 80. soo ghebreckende tot de 90. noch 10. ende 10. vande declinatie zijn 20. welcke is de hooghte daermen op is.

Wanneer 4. of 5. daghen de Son op 90 graden meenen/ hoe veel daghen daer verdwijnen alle daghen ghesept.

Vraghe. Soo't gebeurden dat ghy de hoochte van de Son naemt 4. 5. ofte meer daghen op 90. graden/ hoe veel werghs suldy alle dese daghen ghesept hebben?

Antvvoort. Alle het gene dat de Son voort ghegaen heeft/soo dat alle de graden ende minuten / die ghy van declinatie op de selfde daghen vint / dat zijn de mijlen ende wegh die ghy ghevaren hebt/te weten soo de Son 6. graden noch ofte meer ghereesen ofte gedaelt waer/soo hebt ghy van ghelijcken soo veel mijlen wegh verloordert.

Op wat hoochte dag ook is alsmit de hoochte van dant. ist gaet aent landt heeft / als 80. mijlen W. en zw. ten N. aenloopt.

Vraghe. Soo ghy waert peylers by't landt op de hoochte van een graet / aende Custe van Nost ende West / houdende uwen cours van daer af 89. mijlen west ende west ten noorden aen/ op wat hoochte ende hoe verde sult ghy alsdan van landt wesen?

Als ist op d'eene Tropico is de Son op d'ander/ende ghenoeghde daermit maeckt selfde peyl int Zuyden.

Antvvoort. Op de hoochte van 2. graden/ ende 15. Duytsche/ ende 17½. Spaensche mijlen van't landt af.

Vraghe. So de Son waer op d'eene Tropico, ende ghy op d'ander / wat relentinghe sult ghy alsdan maken in't peylen vande Son?

Antvvoort. De Son is alsdan verschepden vande Linea Æquinoctiael af/ 23½. graden/ met noch 23½. graden/ dat ghy daer af zult zijn te samen 47. soo ghebreckender noch tot voldoeninge vande 90. / 43. dese salmen op d'Astrolabio nemen / met dese sult ghy de declinatie voorghen / welcke zijn 23½. soo marckter te samen 66½. soo ghebreckender dan tot de 90. 23½. graden / dit selfde is de hooghte daer ghy op zijt.

Oft de declinatie dach de Son te weten is sonder boeck/ etc.

Vraghe. Soo ghy op eenighe plaetse waert/ ende wist de hooghte wel daer't op lept: maer en weet de declinatie van dien dach niet / hoe sult ghy die sonder boeck connen weten?

Antvvoort. Neemt de hooghte vande Son met die Astrolabio, ende't ghene dat ghy vint sult voorghen by de hoochte daer de plaetse op lept / ende alle t'gene datter boven de 90. over schiet/ofte onder de 90. ghbreert/ dat is de declinatie van dien dagh.

Op wat plaetsen van der 6. maneb dagh ende 6. maenden nacht is.

Vraghe. Welck zijn de plaetsen vande Werelt/daer't ses Maenden dagh/ende ses Maenden nacht is?

Antvvoort. Onder beyde Poolen van de Werelt.

Vraghe. Wat dinck is de hooghte?

Wat de hooghte is.

Antvvoort. Het ghene dat de Son rijst van dat hy upt ofte op comt tot op den middagh: Van gelijcken is hoochte de graden / diemen heeft vande Pool tot den Horizont / oock mede so is hoochte alle het gene datmé verschepden vande Linea Æquinoctiael af is.

Hoemen de declinatie vande Son weten sal.

Vraghe. Hoe salmen weten de declinatie vande Son?

Antvvoort. Men sal de Son peylen op den 12. Januis ende wachté dan tot den 23. December / op welcke dach sult weder de hoochte vande Son nemen/ dit ghedaen hebbende/ sult de minste somme van de mreste af trecke/ en t'ghene datter overblijft salmen overnimé deylen/ op dese maniere salmende declinatie connen te weten.

Hier leert de Son op een dagh maeck doen.

Vraghe. Welcke is de grootste declinatie die de Son op eenen dagh maeckt doen?

Antvvoort 24. Minuten.

Hier leert grade een streeck vant Compas is.

Vraghe. Hoe veel graden reckenmen voor eene streeck van't Compas?

Antvvoort. 11¼. want 32 maels 11¼. maken 360. graden/ welcke is den omloop van de Werelt.

Hoe verre de Noordt-sterr by de Pool verschepdt is

Vraghe. Hoe veel is de Suydtsterre verschepden vande onsienlycke Pool?

Antvvoort. 30. graden/ sonder daer dichter ofte verder af te comen.

Wat Compas beduyt.

Vraghe. Wat beduyt het Compas?

Antvvoort. Den Horizont met den omloop van de Werelt/ghedeelt in 32. ghedeelten.

Vraghe. Wat dinck is de Pas-caerte?

Wat gelijcks t'Astrolabium.

Antvvoort. Het landt ende die Zee.

Vraghe. Wat dinckt bedupt het Astrolabium?

Antvvoort. Het vierendeel van de Werelt/ t'welcke zijn 90. graden.

Wtercomste der strijcklijnen van het Compas altemael door den Centerloop.

Vraghe. Waerom zijn de strecken van het Compas/ ofte inde Nabigatie altemael evenghelijck/ ende passeren altemael door den Center / op een maet sonder eenigh verschijt inde groote vande rondtheydt / waerom reckent men dan op een graet inde streeck meer mijlē als op d'ander/ gesien dat zy beschoorden naer advenant de mijlen ghelijck te hebben?

Antvvoort. De groote Cirkulen ofte omloopende streken/die de Æquinoctiael nae verlijck heeft / te wetende 32. graden zijn altesamen essen en ghelijck/van 15. Duytsche/ ende 17½. Spaensche mijlen: maer de cleyne Cirkulen ofte omloopende streken / hebben d'een min en d'ander meer/naer de Elevatie van de Poolen/ in sulcker voeghen/ dat hoe ghy naerder aende Linea Æquinoctiael comt/hoe u den Wegh langher sal wesen/ende hoe ghy naerder de Polen comt / hoe datse corter sal wesen: want de Pool rijst ofte daelt een graet / ende loopende langhs de Linea heen / soo en salse noch rijsen noch dalen.

Hoe datmen den middagh mach weten.

Vraghe. Hoe salmen des middaeghs mogē weten wat die Son noordoost ofte noordwestcert/te weten:op wat plaetsen vande Werelt datmen soude moghen wesen?

Antvvoort. Men sal maken een Circule ofte Kinghe met const op de aerde/ende setten der een Naelde ofte wat anders midden in / ende verwachten alsoo den dagher aet dat de Son opcomt / soo salmen alsdan in't eerste optecommen merchen / waer dat de schaduwe heen streckt / dit afgeteeckent hebbende / sult den avont verwachten/tot dat de Son weder onder gaet/ doende alsdan van gelijcken/ merckende de schaduwe met eenander schreffen ofte trecken af/ met tot welcke ghy u rekeninghe sult maken / te weten: sult meten watter van d'een schreef ofte trecken tot d'ander is/ ende deplent alsoo crijgswijs/in gheluckter distantie metten anderen / t'welcke sal wesen in noorden ende zuyden / nu soo wanneer dat de schaduwe vande Son op dese streeck comt/ soo salt middagh wesen / om nu te weten wat ende hoe veel dat de Naelde vaert Compas noordtoost ofte noordwesteert/ soo setter het Compas bp / soo sult ghy terstondt connen te sien waer dat de Naelde ofte Leite naer toe wyeckt / ofte wijckt naer't oosten ofte naer't westen/ende hoe veel/ waer naer u muerckt te gulderen/en u calculatie maken.

Vraghe. Waer sullen u de Naelden ofte Leiten van Compassen stey ende gheluck comen?

Antvvoort. Onder de Meridiaen/ etc.

FINIS.

Een zeker Extract ende Sommier van alle de Renten/ Domeynen/ Tollen/ Chijnsen/ Imposten/ Tribuyten/ thienden/ verde penninghen/ ende incomsten des Coninghs van Spaengien/ over alle sijne Coninghrijcken/ Landen/ Provintien ende Heerlijckheyden/ soodanich als die alles uyt de Originale Registers der respective Reken-camers ghetrocken zijn: Met een corte ende claere beschrijvinghe/ van de regieringhe/ macht/ ende afcomste der Coninghen van Portugael: Door den selfden Ian Huyghen van Linschoten, uyt den Spaenschen in onse Nederduytsche Tale ghetranslateert ende overgheset.

Tot den Leser.

AEngesiē dat dese mijne Itinerario ofte Schipvaert/ alleenlijcken is tracterende vande Landen ende Custen van Oost Indien/ ende die Orientaelsche contreyen/ alle het welcke huydens doeghs is onder de regieringe eñ t'gebiet vā den Coningh van Spaēgien/ soo en heeft my niet vreemt noch buyten propoosten gedocht/ alhier by te voeghen een Extract eñ Sommier van alle de rentē/ Domeynē/ eñ incomstē van den selfdē Coningh/ van alle sijne Coninghrijcken/ Landen/ Provintien ende Heerlijcheydē/ gelijck als ick het alles ghetrockē hebbe uyt de Originale Registers der respective Reken-camers/ eñ uyt de Spaensche in onse Nederduytsche Tale getranslateert/ waerinne niet alleen vertoont wert d'incomste van elcke Provintie eñ Jurisdictie op sijn selven: maer oock mede van alle die Steden ende gewesten van't gantsche Coninghrijck van Spaengien int particulier met hare rechte namen ende toenamen/ so dat men daer niet alleenlijcken uyt mach scheppē de vermakelijckheyt ende memorie van sodanighe renten/ in't gheheel ende in't bysonder/ maer oock van ghelijcken om te weten het ghetal vande Steden en ghewesten van gheheel Spaengien: Hopende het selfde aenghenaem/ oirbaerlijck/ ende oock vermakelijck sal wesen/ voor alle liefhebbers van curieusheyden.

Onderrechtinghe ende maniere, hoe ende met vvat gelt datmen in Spaengien rekent.

EErstelijck soo is te weten/ om dese navolghende verclaringhe wel te verstaē/ datmen in Spaengien is ghebruyckende de rekeninghe van Maravedijs/ soo wel in't meesten als in't minsten/ ende passerende over die hondert duysent in't ghetal/ te weten/ ehtemmaels hondert duysent/ so is het een Quento/ dat is: eygentlijcken een milioen van Maravedijs gheseydt/ met welcke twee namen en verdeelinghe/ sullen de selfde incomsten aenghewesen worden/ achtervolghende d'ordonantie ende t'ghebruyck van des Coninghs Reken-camers in Spaengien. Nu soo is te weten/ dat 34. Maravedijs doen een Spaensche Reael in spetie ofte Silver/ ende elf Spaensche Realen doen een Ducaet/ ende elcke Quento ofte milioen van Maravedijs/ doet soo veel als 2673. Ducaten/ 8. Reaelen/ eñ 26. Maravedijs: De Maravedijsen worden geteyckent naer usantie van Spaengien/ te weten/ als de somme passerende is over de hondert/ soo setmender dit ✓ ofte diergelijcke merck voor/ beginnende als dan van de duysendē opwaerts/ om te lichter met het eerste gesicht de somme te vervaten/ alle het welcke wy om de lichtichept wille/ ende beste accordantie/ alsoo achtervolgen: want als nu met dese verclaringe genoech verstaen mach worden/ van de gheen die daer onervaren in is.

Vande Renten, Domeynen ende incomsten des Coninghs, van zijn Coninrijcken van Spaengien, Napels, Cecilien, Arragon, &c. Ende van alle zijn heerlijckheyden, behalven het Coninghrijck ende Iurisdictie van de Croone van Portugael, die vvy daer naer op haer selven sullen relateren, met alle het ghene meer dies beroerende is.

De Sout Splanden, Chiendē vāde Zee/ die van buyten in Biscayen comen Tolhuysen in de steden van Victoria/ Horduna/ eñ Valmasceda. Chiendē van de Zee/ door het Coningh die vā Leon/ Chiendē vande Zee/ door de stadt Oviedo. Renten vant Prevoot-schap van Bilbau.

R. DE Salinas, dat (zijn de Sout landen/) van de Croone van Spaengien/ zijn jaerlijcks ghetaxeert voor des Coninghs incomste/ drie en tneghentigh Quentos van Maravedijs. — 93 Quentos

R. Van de thienden van de Zee/ van de Coopmanschappen die van buyten in Biscayen comen/ ende vande Provintien van Guipiscoa, ende van de vier Bergh Steden/ gheleghen aen de Zee Custe/ betalen van alle Coopmanschappen/ te weten/ die nae Castilien te landtwaerts ghevoert worden/ van thien een/ het welcke ontfanghen wert in de Tol huysen van de Steden van Victoria, Horduna, ende Valmasceda, te samen ghesommeert/ comt voor den Coningh jaerlijcks — 70 Quentos.

R. De thienden van de Zee/ welcke comen door het Coninghrijck van Leon, ende passeren door de Haven van Sanabria, ende Villa Franca, gheven des jaers 1 Quento.

R. De thienden van de Zee/ van het Prinsdom van Asturias, welcke passeren door de Stadt van Oviedo, gelden jaerlijcks — 375 ✓ 000. Maravedijs.

R. De rente van het Prevootschap van de Stede Bilbau, het welcke zijn van dingen die van buyten comen/ gelden jaerlijcks voor den Coningh 490 ✓ 500. Maravedijs.

7 [illegible] # 1203000

Dat tweede Capittel.

Verclaringhe van de Alcavalen, ende Tercias, ofte derde penninghen, diemen in Spaengien betaelt.

ALle de Alcavalen, Tercias, ende andere renten die de Coningh in Spaengien heeft, in alle de Provintien, Stedé Dorpen, ende gheweslen / van alle zijn Coninghrycken ende heerlichheden / gelijck als elcke Stadt / haer ghebiet ende ghebeelte in het bysonder verclaert gaet / wat dat elck op brengt / ende op dat men tot meerder claerheyt mach sien ende verstaen / wat dat dese renten van Alcavalen te segghen is / soo is te weten / dattmen van alle goederen / Coopmanschappen / Huysen / Erven / ofte wat dat het souden mogen wesen / gheen uyt gheseyndert / betalen moet van elcken een / voor den Coningh / ende dat soo dick ende menichmaal als sulcke goederen / Coopmanschappen / Huysen / Erven / het zy wat het is / van d'een aen d'ander vercoft wordt: dese thiende penninghen worden gheraemt Alcavalen: Van ghelijcken die Ambachts-lieden / Hant-werckers / ende andere Cremers / die in haerlieder Ambachten / ende Hant-wercken vercoopen / als oock inde Vleesch-huysen / Visch-mercten / Herberghen / het zy van wat Ambacht / Hantwerck / ofte neeringhe dat souden mogen wesen / moeten altesamen / als gheseyt is / van elcken een gheven / van alle het ghene / ende soo dickwils als zy het vercoopen / waer toe ghemeenlijcken het meestendeel van de Steden / ende haer ghebeelten in alle plaetsen van haer Jurisdictie / met den Coningh verdraghen zijn / ende ontfanghen alsoo de selfde Alcavalen, daerde aen den Coningh betalinghe / naer haer contract ofte pachtinge buyten alle oncosten des Coninghs: Boer en boven soo zijnder noch inde Hoofd-steden ende Provincien / Ontfanghers van den Coninghs / die reckeninghe hebben / ende lest geven / om te doen inmaelen ende ontfanghen / te leveren alle de Alcavalen die inde verpachtinghe ofte contract ende gedeelte van elcken Stadt ende haer Jurisdictie verschoozeert is als oock van ghelijcken om te betalen van de selfde Alcavalen, de Juros, dat zijn eenighe leenen die de Coningh ghecozdineert heeft / aen sommighe personen / om van de selfde haer betalinghe te hebben / ende eenighe andere Inwaerten ofte assignatien / die op de selfde haer ordinantien hebben / van welcker betalinghen de voorschreven ontfangers hare reckeninghe ghegeven / (van dat zy alsoo betaelt ende ontfanghen hebben) aende opperste reken-meester des Coninghs. Om nu te verstaen dat vande Tercias, dat is soo veel als derden penninghs gheseyt / soo is te weten: dat van veel jaren herwaerts / soo hebben de Pausen gheconcedeert / ofte ghegunt aen de Coninghen van Spaengien / den derden penningh / van alle de renten der Kercken ende ghestelijcke goederen / ende dat tot hulpe van de oorlogsen ende beschermnighe van het Catholicke ende Roomsche ghelooff / het welcke insghelijcks van de voorschreven Ontfanghers inghehaelt ende ontfanghen wort ghelijckelijcken met de Alcavalen, worden ghemeent (als ghesept is) Tercias, wordende van ghelijcken verpacht te samen met de Alcavalen, aen elcke Stadt ende Jurisdictie / sommighe Alcavalen heeft den Coningh verecht / ofte pemant tot een gave ofte gifte vereert / waer van elck op zijn plaetse mentie ghemaeckt sal worden.

Onderscheydinghe tusschen Alcavalen ende Tercias.

Alle Ambachten ende neeringhen betalen den thiende peni, ghelijck van hare verkoopen.

Juros ofte brieven aen den Coningh.

Onderscheydinghe tusschen Tercias ende Subsidien.

Oorsaken waer om Tercias gegeven worden.

R. DE Stadt van Burgos met haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 17 Quentos. 519 ✓ 880. Maravadijs.

R. Het Balliouschap van Burgos, het welcke wort ghemaent / de Bureba, is ghelegen dicht by Burgos, gheeft jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien, ofte derden penningh — — — — 2 Quentos. 646 ✓. Maravadijs

R. Het ghebergte van Oca, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 34 ✓. Marabr.

R. Het Balliouschap / dattmen noemt vande Provintie van Rioza, betaelt jaerlijcx Alcavalen ende Tercien — — — 5 Quentos. 757 ✓. Maravedijs.

R. Het Balliouschap dattmen noemt van Hebro, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 2 Quentos. 346 ✓. Maravedijs.

R. Het Balliouschap ghenaemt den Hoeck van Hebro, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 1 Quentos. 402 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Victoria, betaelt jaerlijcks aen den Coningh 269. Maravedijs.

R. De Provintie van Guipuscoa, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — — 1 Quento. 181 ✓. Maravedijs.

R. Het Yser van de selfde Provintie van Guipuscoa, betaelt jaerlijcks van Tol aen den Coningh — — — — 150 ✓. Maravedijs.

R. De seven Balliouschappen / diemen noemt van out Castilien / het welcke is inde ghebergten betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — 942 ✓. Maravedijs.

R. De Valeye van Alena, welcke is int selfde ghebeerchte van out Castilien betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 225 ✓. Maravedijs

R. De Provintie diemen noemt vande Stadt van Logroño, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 7 Quentos. 246 ✓ Maravedijs.

R. De Stede van Iangas, ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 152 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Santo Domingo, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 4 Quentos. 812 ✓. Maravedijs.

R. Het Balliouschap van de Stede Diego, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 1 Quento. 545 ✓. Maravedijs.

R. Het Balliouschap van Cande muñon, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — — 4 Quentos. 612 ✓. Maravedijs

Het Bal-

R. Het Baliouschap van Castro Xeres, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 8 Quentos. 485 ✓. Maravedijs.
R. Het Baliouschap van Serrato ghenaemt / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 1 Quento. 965 ✓. Maravedijs.
R. Het Baliouschap van Monson, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 2 Quentos. 276 ✓. Maravedijs.
R. Nu soo is te verstaen dat alle het ghene datmen in out Castilien / Baliouschap noemt / is een Spaensche Provintie.
R. De Stadt van Palencia, ende die Provintie van Campos, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 16 Quentos. 940 ✓. Maravedijs.
R. De Stede van Carion, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 4 Quen. 945 ✓. Ma.
R. Het Baliouschap vã Carion, betaelt jaerlijcx vã Alcavalen eñ Tercien 2 Qu. 910 ✓. Ma.
R. De vlecken van Pedro Alvares de vega, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 655 ✓. Maravedijs.
R. De Stede van Sahagun, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 2 Quen. 125 ✓. Ma.
R. De Stede van Saldana, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 1 Qen. 13 ✓. Mara.
R. Het Baliouschap van Perina, betaelt jaerlijcks van Alcavalen eñ Tercien 178 ✓. Mã.
R. Het Baliouschap van Campo, het welcke zijn de geberghten / betalen jaerlijcx van Alcavalen ende derden penninghs 1 Quento. 750 ✓. Maravedijs.
R. De Valeye van Miranda ghenaemt / ghelegghen in de ghebercht̃en betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende derden 557 ✓. Maravedijs.
R. De vier Steden dienen noemt van de Custe vande Zee / te weten / Laredo, Sane Ander, Castro de Vrdiales, San Vincente, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 3 Quentos. 616 ✓. Maravadijs.
R. Het Prinsdom van Asturias, eñ de Stadt van Oviedo, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 12 Quentos. 345 ✓. Maravedijs.
R. de Stadt van Lugo, ghelegghen in't Conincrijck van Gallisien, betaelt jaerlijcks van Alcavallen ende Tercien, te weten / met de placets van sijn Bisdom. 4 Quen. 137 ✓. Ma.
R. De Stadt van Modoñedo, ghelegghen in't selfde Conincrijck van Gallisien, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 1 Quento. 732. ✓ Maravadijs.
R. De Stadt van Orenso, ende haer Jurisdictie in Gallisien, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 6 Quentos. 505 ✓. Maravedijs.
R. De Stadt van Sint Jacob in Gallisien, int Latijn Compluto genaẽt / eñ die Jurisdictie zijn vã Aertsbisdom / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 18 Qu. 212 ✓. Ma.
R. De Stadt van Toy, ende die Jurisdictie van sijn Bisdom in Gallisien, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 5 Quentos. 827 ✓. Maravedijs.
R. De Stede van Ponte Ferrara in Gallisien, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 1 Quento. 975 ✓. Maravedijs.
R. De Stadt van Leon, ende de placetsen van sijn Jurisdictie ende Bisdom / betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 6 Quentos. 350 ✓. Maravedijs.
R. De placetsen vande Stadt / ende het Bisdom van Astorga, in't Conincrijck van Leon, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 2 Quentos. 455 ✓. Maravedijs.
R. De Dorpen ofte vlecken van de Abdyen van Leon ende Astorga, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende derden penninghs 797 ✓. Maravedijs.
R. De Parochien dienen noemt van Salas, int Prinsdom van Asturias, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 231 ✓. Maravedijs.
R. De Stadt van Samora, ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 15 Quentos. 525 ✓. Maravedijs.
R. De Stadt van Toro ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 11 Quentos. 112 ✓. Maravedijs.
R. De Stede van Viena, toebehoorende den Hertoch van Ossuna, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende derden penninghs / ofte Tercien 62 ✓. Maravedijs.
R. De Valeye van Guyrena, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 2 Quentos. 335 ✓. Maravedijs.
R. De Stede van Batisal de la Coma, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 250 ✓. Maravedijs.
R. De Stadt van Salamanca ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 24 Quentos. 300 ✓. Maravedijs.
R. De Stadt Rodrigo ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 14 Quentos 345 ✓. Maravedijs.
R. Die Jurisdictie van Trigeros ghenaemt / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 417 ✓. Maravedijs.
R. De Stede van Olmillo, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 47 ✓. Maravedijs.
R. De Stede van Torde sillas ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 2 Quentos. 600 ✓. Maravedijs.
R. De Stede van Valla dolid ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 29 Quentos. 730 ✓. Maravedijs.
R. De Stede van Torde Humos, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 827 ✓. Mara.
R. De Stede van Medina del Campo ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 31 Quentos. 375 ✓. Maravedijs.
R. De Stede van Olmeda ende haer Jurisdictie / betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 2 Quentos. 149 ✓. Maravedijs.
R. De Stede van Nava ende sevenbercken / betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 333 ✓. Maravedijs.

R. De Stede van Madrigal, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 682 ✓. Marabe.
R. De Stede van Arenalo ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 5 Quentos. 310 ✓. Marabedijs.
R. De Stadt van Avila, ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 19 Quentos. 365 ✓. Marabedijs.
R. De Stadt van Segovia ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 12 Quentos. 480 ✓. Marabedijs.
R. De Stede van Aranda de Duero ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 3 Quentos. 350 ✓. Marabedijs.
R. De Stede van Roa, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 1 Quen. 515 ✓. Mara.
R. De Stede van Gumiel de Yzan, toebehoorende den Hertoch van Ossuna, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien ofte derden penningh — — 154 ✓. Marabedijs.
R. De Stede van Sepulueda ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 3 Quentos. 540 ✓. Marabedijs.
R. De Stede van Soria ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 10 Quentos. 282 ✓. Marabedijs.
R. De Jurisdictie vande Stadt ende t'Bisdom van Osma, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 4 Quentos.
R. De Steden van Agreda ende Tarasona ende haer Jurisdictien, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 2 Quentos. 83 ✓. Marabedijs.
R. De Stede van Molina ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 5 Quentos. 792 ✓. Marabedijs.
R. De Stadt van Siguença ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien — — — 3 Quentos. 662 ✓. Marabedijs.
R. De Stadt van Cuença ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 24 Quentos. 645 ✓. Marabedijs.
R. De Stadt van Huete ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 17 Quentos. 916 ✓. Marabedijs.
R. De Stede van Villa Rexo de Fuentes, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 2 Quentos. 517 ✓. Marabedijs.
R. De Provintie diemen noemt het Marcq-graefschap van Villena, t'welcke zijn de Steden van Timithilla, Albafette, La Roda, San Clemente, ende die Stadt van Villena ende haer Jurisdictie, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 31 Quen. 505 ✓. Marabe.
R. De Stede van Belmonte, betaelt jaerlijcx van derden penningh alleenlijcken: want de Alcavalen behoorden den Marcqgraef toe. — — 476 ✓. Marabedijs.
R. De Stadt van Murcia ende haer Jurisdictie, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 14 Quentos. 820 ✓. Marabedijs.
R. De Stadt van Lorca ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 5 Quentos.
R. De Stadt van Cartagena ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 2 Quentos.
R. De Stede van Alcaras ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 16 Quentos. 984 ✓. Marabedijs.
R. De Stede van Segura de la Sierra, eñ haer Provintie en Jurisdictie, t'welck is vãt Meesterschap van sint Jacob, betalen jaerlijcx vã Alcavalen eñ derden. 11 Qu. 91 ✓. Mar.
R. De Stede van Villa nueva de los Infantes ende haer Provintie, t'welcke men noemt El Campo de Moyel, is vant Meesterschap van Sint Jacob, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 8 Quentos. 664 ✓. Marabedijs.
R. De Stede van Ocaño, eñ die Provintie, diemen noemt van Castilla, welcke is vant Meesterschap van sint Jacob, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 23 Quentos.
R. De Stadt van Guadalaxara ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 11 Quentos. 64 ✓. Marabedijs.
R. De Steden van Plos eñ Poso, betaelen jaerlijcx van Alcavalen eñ Tercien 160 ✓. Mar.
R. De Stede van Almonasid ende Provintie van Sorica, welcke is vant Meesterschap van sint Jacob, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 1 Quento. 188 ✓. Mara.
R. De Steden van Vzeda, Talamanca, Tordelaguna, ende haer Jurisdictie, welcke zijn van het Aertsbisdom van Tolledo, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 18 Quentos. 250 ✓. Marabedijs.
R. De Stede van Yepas, betaelt jaerlijcks van Alcavalen eñ derden. 433 ✓. Marabadijs.
R. De Stede van Alcala de Henares ende haer Jurisdictie met die Stede van Biravega, zijn van het Aertsbisdom van Tolledo, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 16 Quentos. 210 ✓. Marabedijs.
R. De Stede van Madrid ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 23 Quentos. 250 ✓. Marabedijs.
R. Het Graefschap van Puño en Rostro, dat is: een dupst in't aensicht gheseyt, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 1 Quento. 262 ✓. Marabedijs.
R. De Steden van Cuba ende Grinos, welcke toebehoorden Don Alvaro de Mendoça, welcke aenvanght de Alcavalen, betaelt alleen van Tercien — — — 117 ✓. Marabedijs.
R. De Stede van Galapagar, behoort den Hertoch van Infantadgo toe, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 160 ✓. Marabedijs.
R. De Stede van Illescas ende haer Jurisdictie, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien — — — 2 Quentos. 297 ✓. Marabedijs.
R. De Stadt van Tolledo ende haer ghebeelte, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien — — — 73 Quentos.

De reniten

R. De reuten vanden dienst van't ghebergh te/ te weten/ t'ghene dat betaelt woir vande eygenaers van't Ve/ dat naer't landt van Estremadura passeert om te weyden/ is jaerlijer weert voor den Coninck 19 Quentos. 503 ✓. Maravedijs.

R. De vlecken van't Prioorschap van sint Jan/ betalen jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 7 Quentos. 55 ✓. Maravedijs.

R. De Stede van Almagro ende haer Provintie/ welcke ghenaemt woirt de Campo de Calatrava, is van het Meersterschap van Calatravà, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 7 Quentos. 120 ✓. Maravedijs.

R. Van gelijcken d' Alcavalen vande erupden ende gronichepden/ diemen in dese selfde Meersterschap vercoopt/ gelt jaerlijer voor den Coninck 3 Quentos. 438 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Cuydad Real, betalen jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 4 Quen. 150. Ma.

R. De vlecken gelegen inde contrepe/ genaemt het Archidiaconschap van Talavera de la Reyna, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 14 Quentos. 326 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Placentia ende haer Jurisdictie/ ende die vlecken diemen noemt van't Archidiaconschap/ betalen jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 18 Quentos. 475 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Truxillo ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 12 Quentos. 224 ✓. Maravedijs.

R. De Stede van Caceres ende haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 7 Quentos. 350 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Badajos, ende haer Provintie en Jurisdictie/ betalen jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 9 Quentos. 972 ✓. Maravedijs.

R. De Stede van Alcantara, Jurisdictie ende Provintie/ is van't Meersterschap van Alcantara, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 9 Quentos. 403 ✓. Maravedijs.

R. Van gelijcken so gelt jaerlijer d' Alcavalen vande erupden ende gronichepden (die vertocht werdē om in de selfde contrepen te weyden) voor den Coninck 3 Quen. 481 ✓. Mara.

R. De Provintie van Serena welcke is van't Meersterschap van Alcantara, betaelt jaerlijer van Alcavalen ende derden. 7 Quentos. 570 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Merida ende haer Jurisdictie/ welcke is inde Provintie van Leon, wesende van het Meersterschap van Sint Jacob/ betaelt jaerlijer van Alcavalen ende derden. 21 Quentos. 234 ✓. Maravedijs.

R. De Stede van Fuente el Maestro, ende hare Jurisdictie/ is inde Provintie van Leon, van het Meersterschap van Sint Jacob / betaelt jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 6 Quentos. 973 ✓. Maravedijs.

R. De Stede van Guadalcana eñ Jurisdictie/ is van't Meersterschap van sint Jacob/ betaelt jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 3 Quentos. 305 ✓. Maravedijs.

R. De Stede van Xerez de Badajos, is van't Meersterschap van sint Jacob / met haer Jurisdictie/ betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 7 Quentos. 100 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Sevilla haer ghebeelte ende Jurisdictie / betaelt jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 182 Quentos. 387 ✓. Maravedijs.

R. De Renten diemen heet vande herrlijckheyt vande selfde Stadt / gheeft jaerlijer aen den Coninck 2 Quentos.

R. De Steden van Palma ende Guelues, rorbehoorende de Graven van Palma ende Guelues, betalen jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 235 ✓. Maravedijs.

R. De Steden van Tevar ende Ardales, rorbehoorende de Marckgraef van Ardales, betalen jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 235 ✓. Maravedijs.

R. De Stede van Llerena ende Jurisdictie/ is inde Provintie van Leon, van't Meersterschap van sint Jacob betaelt jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 3 Quen. 125 ✓. Mara.

R. De Stadt van Cadiz betaelt jaerlijer van Alcavalen eñ derden 8 Quen. 452 ✓. Mara.

R. De rente van Cadiz, diemen heet vande Almadravas, dat is: de visscherye vanden Visch/ diemen heet Atun, gelden t'een jaer voor't ander/ jaerlijer 3 Quentos. 35 ✓. Marave.

R. De Stadt van Gibraltar, betaelt alleenlijcken den derden penningh / ofte Tercien: want zijn vry vande Alcavalen, voor gunst vanden Coninck/ gelt jaerlijer 1 Qu. 500 ✓. Ma.

R. De Stadt van Xeres de la Frontera ende Jurisdictie / betaelt jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 21 Quentos. 50 ✓. Maravedijs.

R. De Stede van Carmona ende Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 9 Quentos. 450 ✓. Maravedijs.

R. De Steden van Lora eñ Sete filla, betalē jaerlijer van Alcavalen eñ Tercien 680 ✓. Mar.

R. De Stadt van Ecija met sijn voor Steden/ betalen jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 11 Quentos. 500 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Cordova ende Jurisdictie / betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 48 Quentos. 995 ✓. Maravedijs.

R. De contrepe vande plaetsen ghenaemt Realengos van Cordova, betalen jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien, ofte derden penningh 17 Quentos. 316 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Anduxar ende Jurisdictie / betalen jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 4 Quentos. 800 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Wieda ende Jurisdictie / betaelt jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 11 Quentos. 640 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Baeça ende Jurisdictie / betaelt jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 17 Quentos. 316 ✓. Maravedijs.

R. De Stede van Quexada, betaelt jaerlijer van Alcavalen eñ Tercien 1 Qu. 425 ✓. Mar.

R. Het Adelantaetschap van Carcola, betaelt jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 6 Quentos. 885 ✓. Maravedijs.

R. Het Graefschap van Sint Elseven, betaelt jaerlijer van Alcavalen ende Tercien 1 Quentos. 340 ✓. Maravedijs.

R. De Stede van Martos, ende Jurisdictie, is van't Meesterschap van Calatrava, vant ghedeelte van Andaluzien, betaelt van Alcavalen ende Tercien 11 Quent. 436 ✓. Mara.

R. De Stadt van Jaen ende Jurisdictie, betaelt jaerlychs van Alcavalen ende Tercien 15 Quentos. 909 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Granada ende Jurisdictie, betalen jaerlychs van Alcavalen ende Tercien 42 Quentos. 910 ✓. Maravedijs.

R. De zyde van't Coninckrijck van Granaden, plaghen te gheven, te weten, eerder die Moricos ofte Granadyenen uyt verdreven waren, 42 Quentos, gheven nu ter tijdt maer 22 Quentos.

R. De renten dienen heet Aguela ende Avifes van Granada, gelt jaerlijcks voor den Coninck 2 Quentos. 710 ✓. Maravedijs.

R. De Stede van ofte Stadts van Loxa ende Alhama, in't Coninckrijck van Granada, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 3 Quentos. 650 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Baca in Granaden ende Jurisdictie, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 10 Quentos. 626 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Guadix in Granaden ende Jurisdictie, betaelt van Alcavalen ende Tercien 6 Quentos. 395 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Almeria in Granaden ende Jurisdictie, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 3 Quentos. 80 ✓. Maravedijs.

R. De Steden van Almuñecar, Motril ende Salabrena in Granaden, betalen jaerlijcx van Alcavalen ende derden 2 Quentos. 643 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Malaga in Granaden, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 16 Quentos. 269 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Velez Malaga in Granaden, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende Tercien 3 Quentos. 519 ✓. Maravedijs.

R. De Stede van Pulchena, betaelt jaerlijcx van Alcavalen ende derden. 410 ✓. Maravedijs.

R. De Stadt van Ronda ende Jurisdictie, betaelt jaerlijcks van Alcavalen ende Tercien 5 Quentos. 334 ✓. Maravedijs.

R. Het Eylandt van Canarien geeft den Coninck jaerlijcx 4 Quentos. 850 ✓. Maravedijs.

R. Het Eylandt van Teneriffe geeft den Coninck jaerlijcx 3 Quentos.

R. Het Eylandt La Palma gheeft den Coninck jaerlijcx 2 Quentos. 400 ✓. Maravedijs.

Den dagelijckschen dienst/obligatie/ofte contributie/die de Coninckrijcke ofte landen van Spaengien/jaerlijcks aenden Coninck betalen/zijn waerdich 104. Quentos/305 ✓. Maravedijs. Nu so is te weten/dat dese dagelijckschsche dienst/obligatie/ofte contributie/gedeelt wert door alle de Provincien/Landen ende Steden van Spaengien/onder t'volck die gheen Leenheeren/Edelberg ofte Edelmanen en zijn/van onder dien/welcke men noemt t'ghemeen Populus/ingheseetenen ende onderdanen/dese boetuen een peder schatten ende betalen/naer de gualiteyt ende vermoghen van elck een/moeten des jaers een seckere somme geven/en dat naer die waerdye van heuliedet goederen/welcke jaerlijckschse schattinge ofte cõtributie/is t'een jaer door't ander/de voorsz. somme van 104 Quen. 305 ✓. Mara.

R. De Tollen vande thiende penninghen vande dyooge Havens/(dat zijn die passagiens van te lande) vande Coninckrijcken van Vallencia, Arragon ende Navarre, dienen betaelt van alle goederen ende waren/die uyt Spaengien vae de voorsz. landen ghevoert werden/soo wel van't indoonen/als van't uytvoeren: want alle de goederen die van't eene Coninckrijck in't ander verboert worden/betalen altesamen den thienden penninck/welcke Tollen ofte thienden vande voorsz. Coninckrijcken/te weten/vande dyooge Havens ofte passagiens/gelden t'een jaer door t'ander/des jaers 49 Quentos. 35 ✓. Maravedijs.

R. De dyooghe Havens ofte binnenlandtsche passagiens/incomsten ofte uytgangen/die van't Coninckrijck van Portugael strecken/naer de landt die onder de Croone van Spaengien gheleghen zijn/eyghentlijcken Castilien ghenaemt/ghelven den Coninck jaerlijcx van thienden vande goederen en waren/die daer heen en weer door passeren/t'een jaer door't ander. 34 Quentos. 115 ✓. Maravedijs.

R. De Wollen die jaerlijcks uyt Spaengien getrocken/en verboert werden naer alle weghen/ghelven van elcke sack/(wegende omtrent 10. Aroben. Wesende peder Arobe 25. pont) diesmen uyt Spaengien naer buytens landts voert/twee Ducaten/toebehoorende d'ingesetenen ende inwoonders: maer den vreemden Man moet betalen vier Ducaten voor peder sack: dese Tol beloopt t'een jaer door't ander/des jaers 53 Quentos. 586 ✓. Maraved.

R. Het opperste Almorarifschap van Sibilla/het welcke de selfde Stadt vande Coninck ghepacht heeft/voor 154 Quentos. 409 ✓. Maravedijs 's jaers/dese renten zijnde thienden van alle Coopmanschappen/ende waren van Neerlandt/Vranckrijck/Enghelandt/Portugael/Italien/etc. van alle wegen comende van buyten/om aldaer te lossen/gelden altesamen van thien een/voor den Coninck/t'welcke genaemt wort Almorarifazgo/comt t'een jaer door't ander/de voorsepde somme van 154 Quentos. 409. Maravedijs.

R. Het Almorarifschap van Spaensche Indien/het welcke de selfde Stadt van Sevilla ghepacht heeft vanden Coninck/des jaers voor 367. Quentos/ende is van alle Coopmanschappen/die in Sevilla gheladen ende gheschcept worden naer Spaensche Indien/betalen in Sevillen den 20. penninck/ende comende in Indien/betalen de selfde waren noch eens den 20. penninck/soo dat het op de rekeninge den 10. penninck comt te wesen/t'welcke t'een jaer door't ander de voorsz. somme is bedraghende. 67 Quentos.

R. De renten die den Coninck heeft vande Munten van Spaengien/te weten van peder marck Silver/dat inde selfde Munten ghemaeckt en bearbeyt wort/zijnde elck marck ses Ducaten aen Silver/betaelt een Real in specie voor den Coninck: dese rente wort genaemt El Señoreaxo de la Moneda: Ende de munte van Sevillen brenght alleen soo veel op als alle d'ander/ghelijck dese rente is/des jaers waert voor den Coninck 22 Quentos.

Den

R. Den Coninck heeft verpacht aende Furkaers van Ausburch/de Meesterschappe van Sint Jacob Calatrava ende Alcantara, voor 98 Quentos 's jaers/ en zijn alleen de Tollen van't Cozen/ Wyn/ Olye/ende andere dingsen die den ghenden penninck betalen/ die de Meesters in voorghen tyden plaghen te hebben: Ju dese Tollen en zijn niet begrepen de Terein noch Alcavalen, die noch buyten blyven/ als op een ander ghesept is: Dese Meesterschappen zijn vande opperste Cruys heeren/van dese dzie oorden/te weten/van S. Jacob/ Calatrava ende Alcantara, de welcke plaghen oversten ofte hoofden te hebben / diemen Meesters noemden/ ghelyck als die oversten van Rodes ende Malten, ofte gelyck als van de Cloosters ende Religieusen/met belofte van onderdanicheyt ende seckere puncten t'observeré/alst ooch noch hupdens baegh is/ welcker oversten plagen te wesen (als een ampt van grooten aensien ende autoriteyt/) van des naesten bloetverwanten des Conincks/ ofte ooch wel sijn kinderen/ hebbende haer eyghen landen/ besit ende volcomen tomandement ende ghebiet: maer de Coninghen van Spaengien hebbent metter tydt allenerhens onder haer ghetrocken/ bedienende ofte ten minsten presenterende/ als nu selfs/ als Meesters ende oversten van alle Cruycen/Comendozen/ende oorden/waer van de verpachtinghe van de selfde Meesterschappen aen hem comen/ als boven/ comt als ghesept is. 98 Quentos.

R. Noch heeft den selfden Coninck verpacht de Cruyden/en het groenichept vande Weyden vande voorschreven Meesterschappé/om het Vee daer op te weyden/ des jaers voor de somme van 37 Quentos.

R. De Coninck heeft verpacht het Quicksilver van Almaden ghenaemt/ in't ghebergte van Sierra Morena, in't Velt van Calatrava, des jaers voor 73 Quentos.

R. De Bullen ofte aflaets Brieven vanden Paus van Roomen / diemen noemt de Santa Cruisada, gheven den Coninck jaerlijcx/ alle oncosten afghetrocken 200 Quentos.
Het welcke ghereduceert in onse Nederlandtsche Munte/comt te bedragen over de sesthien Tonnen schats.

R. De rente ghenaemt Subsidio, welcke in dat alle Priesters ofte ghestelijcke personen/ die eenighe benefitien ofte renten hebben/ te weten/ van Kercken/ Cloosteren/ Cappellen/ Clupsen ofte dies aenlevende/moet een peghelijck betalen een seckere somme/ende dat conform sijn Stipendio Sallarijs, benefitie/ende qualitept / ende naer dat het in een yeder Bisdom verdeelt comt/ende dit tot hulpe vande oncosten ende oorlogben/ teghens die ongheloovigen ende Ketters/ waer van de meeste Kercken ende Cloosters met den Coninck verdraghen zijn in maniere van pachtinghe/voor een seckere somme s'jaers / dese hem boven alle oncosten moeten opbzenghen ende leveren / dese Subsidio is t'een jaer voor het ander waerdich 65 Quentos.

R. Noch sa geven alle Bisschoppen ende Kercken van Spaengien/jaerlijcks aen den Coninck/tot hulpe van de oncosten teghens d'ongheloovighen ende Ketters/ 110 Quentos.
Dese rente ofte obligatie wert genaemt El Excusado, het welcke de Paus gereduceert ofte ghegunt heeft / doot sijn Brevis, ofte Patente Apostolica Romana, aen den Coninck van Spaengien/ soo dat de Coninck mach siesen uyt elcke Capelle van een yeder Kercke/ een ont saughter/ van die de tsenden vande Ghestelijckheyt ende Kercken ontfangen/ als daer is van't Cozen/Gerst/Wyn/Olye/etc./ ende alle andere dinghen diemen pluckt/ ende wassen/ende de selfde Ghestelijckheyt ende Kercken leverent den Coninck/boven alle oncosten van hen en daniels/ t'een jaer doort ander/de voorsz. somme van 110 Quentos.

R. De Mijne van Guadalcana, ghelegben in't landt ghenaemt Estremadura, in het ghebergte van Sierra Morena, placht te gelden/te weten/ het Silver daemen daer des jaers uyt trock/187 Quentos: maer hoe veel datter nu ter tijt op bzenght/en is gheen seckerheyt af: want is seer ghedebilleert ofte verlapt.

R. Alle de Landen van Spaengien ghe ven den Coninck jaerlijcks van obligatie/diemen noemt de Exercitio, voor de Slaven ende Galep-boeven / ende tot onderhout vande Galeyen. 7 Quentos. 750 ✓. Marabedijs.

R. Die rente ghenaemt de la Moneda Forera, dat is: een Munte ofte penninck die een peder persoon jaerlijcks moet betalen van obligatie/ te weten/ elcke heerstede seven Marabedijs 6 Blancs/ t'zp van wat conditie/staet/ofte qualitept die souden mogben wesen/ welcke rente beloopt t'een jaer voor't ander/des jaers 6 Quentos. 656 ✓. Marabedijs.

R. Het ghene dat den Coninck jaerlijcks van Spaensche Indien komt/is de somme van 300 Quentos.

R. Het Conincklijck van Navarre gheeft jaerlijcks aen den Coninck / de somme van 35 Quentos. 500 ✓. Marabedijs.

R. De Coninclijcken van Valencien, Arragon ende Catalunien, gheven des jaers (behalven andere dienſten ende obligatie/) aenden Coninck 75 Quentos.

R. De Eylanden van Sardinien, Majorca ende Minorca, en heeft de Coninck gheen pzofijt af/ om dat de renten ende inconsten van dien ghedespendeert ende verdaen worden / in de bewaringhe ende beschermınghe van de selfde/ ende comt is meer bay doen wesende.

R. Het Conincklijck van Cecilien geeft den Coninck jaerlijcx 575 Quentos.

R. Het Conincklijck van Napoles, t'landt van Pullia ende Callabria, gelden jaerlijcx van alle renten voor den Coninck 450 Quentos.

R. Het Hertochdom van Milanen geeft den Coninck jaerlijcx 300 Quentos.

R. De Pzovintien van Nederlandt ende Bourgongien/plagen te geven aenden Coninck jaerlijcx 100 Quentos.
Waer teghen woordich in dese troubles ende gheduerighe oorloghe en rammender gheen claerheyt noch feuerheyt af weten.

R. De verpachtinghe ofte rente van de Troessipelen van gheheel Spaengien/ geven jaerlijcks aen den Coninck/ 20 Quentos: want van elcken Troessel datter vercocht wert moeten

moeten geven een halven Real voor den Coninck/ ende is verpacht des jaers voor de selfde somme — — — 16. Quentos.

R. De Tassen ofte Labeng van Florencen, te weten: die van buyten in Spaengien gebracht werden/ gelden jaerlijcx van Tol/ 10 Quentos: Wanneer elck stuck Tasse ofte Labeng/ moet 6. Duyten van Tol voor den Coninck gheven. — — — 10 Quentos.

ALle dese rekeninghe vande Tollen / Alcavalen, thienden ende derde penninghen/ Chijnsen/ Imposten/ contributien/ renten/ Domeynen/ ende incomsten vanden Coninck van Spaengien/ zijn ghetrocken uyt de registeren der respective Reken-cameren deser selfden Coninckx/ ende sonder eenighe veranderinghe overgheset en getranslateert/ ghelijck als sy verpacht/ opgheheyacht/ ende betaelt zijn gheweest het jaer van 1578. al eer dat den selfden Coninck het Coninckrijck van Portugael aen hem hadde/ waerommme hier niet in begrepen en is/ dan sullent hier naer int besonder/ ende op sijn selven verhaelen/ als oock van hare regierderg/ alles in't corte verhaelt/ met de waerachtighe cijfer van dien/ door informatie ende Coppe der Officieren/ ende bedienders van deser Coninckx Ampten ofte Officien/ inde selfde Coninckrijcken ende haer heerlijckheyden. Nu soo bevraghen in alles de voorschreven Domeynen/ renten ende incomsten deser Coninckx/ ghelijckse alles in't particulier verclaert staen/ t'een jaer door't ander te samen ghesommeert/ 13. Millioenen Gouts/ ende 48 ✓ 000. Ducaten/ het welcke comt ghereduceert in onse Nederlandtsche Munte ende rekeninghe/ te weten/ drie guldens voor een Ducaet/ ofte elf Spaensche Realen/ de somme van 452. Tonnen schats/ ende 44 ✓ 000. Carolus guldens/ van 40. grooten vlaems t'stuck. — — — 452 Tonnen schats. 44 ✓ guldens.

Het welcke is eyntlijcken de ghheele somme/ ende incomste deser selfden Coninckx van Spaengien jaerlijcks/ behalven Portugael ende haer ghedeelte/ als ghesept is: Het welcke nu ter tijdt oock mede den selfden Coningh is besittende/ als hier naer verclaert sal werden.

De Coninckrijcken die verhaet zijn onder den naem van Spengien/ eyghentlijcken Castilien: maer in het ghemeen Spaengien ghenaemt/ zijn dese Leon, Arragon, Castilien, Navarre, Granaden, Tolledo, Valiencien, Sevilien, Cordova, Murcien, Iaen, Gallicien, Gibraltar, Catalonien, zijn voortijts die eertijdts elck een Coninckrijck op haer selven hebben ghewest/ ende noch den naem behouden. De Coninckrijcken Provintien/ ende Steden/ die in't Hof van Spaengien in eenighen dachvaert ofte vergaderinghe van't ghemeene landts saken haer voysen ofte stemmen geven/ en gheroepen werden/ zijn dese naervolghende/ te weten: De Coninckrijcken van Leon, Sevillien, Tolledo, Granaden, Cordova, Murcien ende Iaen: Die Steden/ te weten/ de Hooft-steden/ welcke zijn als Bisdommen/ zijn Burgos, Salamanca, Segovia, Soria, Avila, Cuenca, Toro, Zamora, Guadalaxara: Ende die Steden dat ghen hooft-steden noch Bisdommen en zijn/ hebbende de voorschreven den naem van Steden/ al hebbense Mueren ofte ghen/ dienen eygentlijcke Villas ghenaemt/ van dese hebbender maer twee hare voysen ofte stemmen uyt Hof/ welcke zijn Valladolid ende Madrid: Die ander Coninckrijcken/ als Arragon, Navarre, Valencie ende Catalonien, &c. hebben haerlieder Vicerois ende Gouverneurs apart/ houdende haer dachvaerden op haer selven/ regierende met des Coninckx advijs/ ghelijck als die van Napels Cecilien, Milaen, &c.

R

Dat 3. Capittel.

Een cort verhael vande notabelste dinghen, ghelegenheyt, regieringhe, ende incomste van't Coninckrijck van Portugael, eertijdts Lusitanea ghenaemt.

Eynde vant Portugael.

HEt Coninckrijck vã Portugael heeft in't omgaens 285. mijlen/ te weten/ byde Custe vander Zee 135. mijlen/ en te landewaerts omgaende 150. mijlen: Heeft 17. Steden in Portugael en Spaengien/ Cuidades ghenaemt/ welcke tijtel ghenighe Steden mogen voeren/ dan die hooftsteden van eenigh Bisdom/ ofte door particulier gunst ende privilegie des Coninckx/ alle d'ander worden genaemt Villas, al isset schoon datse met Mueren en Poorte omringet en besloten zijn/ ofte dat sy ghen Mueren en hebben/ gelijck alsser veel zijn/ doch hebben evenwel den naem van Villas: Van dese Villas, Steden ende Casteelen/ zijnder in Portugael 470. behalven Dorpen ende hleckens/ heeft 3. principale Havens ofte Revieren/ om Schepen te anckeren/ te weten/ Lisbonen/ Porto, ende Setuval, ende noch ander die in't lande van Algarve, (t'welcke voor outde Croon van Portugael is/) te weten: Tavilla, Lagos, ende Villa Nova: De sleutel ende beschermínge vã de Revier ende Stadt van Lisbonen/ is het Casteel Sint Julaen (vande Dupi sechen sint Gillis gheheeten/ welcke is ghelegghen aende eerste passagie ende incomste vande Arbier/ die ghenaemt wordt Tegio, in Latijn Tagus, een van de vermaertste van ghheel Europa.

17. Steden ghenaemt Cuidades ende haren staet.

Hoe veel Steden en Casteelen daer in Portugael zijn.

Hoe veel Revieren in Portugael.

Drie Revieren in Portugael.

Gheleghenheyt vant Casteel S. Julaen op Lisbona.

Dat 4. Capittel.

Vande Justitie ende regieringe van Lisbonen ende Portugael.

TEn eersten het Tribunael, ghenaemt t'relaes van't Civil, waer van opperste Rechter is/ den Regidoor, dat is: de Regierder van Coninghs wegen/ met noch twee andere rechters: Het Tribunael vã het Crymen, ende twee Rechters: Eenen Auditeur ofte Rechter van des Coninckx Tolhuys/ ghenaemt Alfandega: Een Rechter van de provisioneten ofte eygendommen/ ende benefieten: Acht Rechters van de Weesen: Een Rechter vande Gast-huysen: Een opperste Rechter (ghenaemt Correcteur,) vande dinghen ende saken van Indien/ Guinea, Cabo verde, San Thome ende Brasilien: Van alle dese voorsz. rechten maghmen apelleren aen het relaes van het Civil: Het Tribunael ghenaemt vande supplicatien/ weens Rechters ghenaemt worden Desembargadores, dat is soo veel als ouclasters ghesept/ dese zijn van

Verhael van verschiedene Rechters ende Officien.

Vande Rechters ende Officien ghenaemt.

grooter

Wooter auctoziteyt ende aensien/ als by ons opperste Raets heeren ende Presidenten: Aen dit recht comen die appellatien van't Tribunael van't Civile: Haren oversten is eenen ghenaemt Corrector vande supplicatien: Twee Rechters die ghenaemt worden Desembargadores da Façenda, dat is soo veel als Curateuren ende Rechters van des Conincks goederen/ dese oordelen de rechten/ ende plegten tusschen den Conincklijcken ende particulieren: Van dese en is ghen appellatie. Den Raet van de oordenen Tribunael Suppremo, ofte den hooghen Raet dienen noemt Desembargadores van't Palleys: Tribunael vande Consientie ghenaemt: Tribunael vande Veedores da Fazenda, dat is: Besienders/ Voorsiens/ ofte Besorghers van des Conincks incomsten ende goederen: Tribunael van des Conincks reken-cammer/ welcke staet onder de Veedores da Fazenda: Den Raet van Staten: Twee tytelen van Hertoghen: Een van Marteliga aen Thien van Ozaut/ met die qualiteyt van elck een: Die foztressen der Portugesen in Africa ofte Barbarien, zijn dese/ te weten: Tanger, Zepta, Azilla, het Eylandt van Madera, die Vlaemsche Eylanden/ As Ilhas dos Açores ghenaemt/ als daer is Tercera, Sint Michiel, Santa Maria, Sint Iorgie, Pico, Fayael, Gratiosa, d'Eylanden Flores ende Corvo: d'Eylanden van Cabo verde zijn/ Sint Iacob, O Fogo Mayo, Boa Vista, Sant Antonio, ende San Nicolaes: Arguyn een foztresse in't landt van Guinea: De Mijne vã Sint Iorgie, ef Casteel aende selfde Custe van Æthiopiæ noch aẽ de voorseyde Custe het Eylandt del Principe, Sant Thome, Ataubon: Het Conincklijck van Congo ende Angola, aen de selfde Custe van Æthiopien, leyt onder tributr vã Portugael: Het Eylandt Santa Helena: aen d'ander zijde van de Cabo de bona Esperança, de foztresse van Sofala: het Eylandelien van Moçambique: het Eylandt van Ormus, gheleghen tusschen Persien en Arabien: de Stadt ende foztresse van Diu: die Steden ende foztressen van Daman, Baçayn, Chaul, Goa, alwaer de Viceroys resideren/ altemael ghelegen aende Custe van Indien: Die Steden ende foztressen van Honor, Barcelor, Mangalor, Cananor, Cranganor, Cochijn, Coulan, altesamen ghelegen aende selfde Custe van Indien/ diemen heet Malabar: Een foztresse in't Eylandt van Seylon, ghenaemt Columbo: De Steden van Negapatan, ende Sant Thome, aen de Custe van Choramandel: De Stadt ende foztresse van Malacca, d'Eylanden van Maluco, te weten/ Tarnate, Tydor, Banda ende Amboyna: Het landt ende de Custe van Brasilien/ van 500. milen in de strecklinghe/ghedeelt in acht Capiteynschappen ofte regieringe/ van waer jaerlijcx naer Portugael gebracht wert over de 150 ✓. duysent Arroben Suyckers te weten/ yeder Arrobe van 32. pont: De Haven ghenaemt De todos os Santos, ofte van Alderheyligen/ alwaer den Gouverneur van Brasilien hem onthout.

Die ordinarische rentẽ vande Croone van Portugael/ bedraghen jaerlijcx over een Millioen Gouts/ ende 100. duysent Ducaten: De renten ende incomsten vande Meesterschappen van de Cruys-heeren/ wiens Meester eñ oversten alchang is de Conincklijck/ de welcke toebehoozen d'Eylanden van Açores, (ofte Vlaemsche Eylanden/) Madera, die van Cabo verde, San Thome, del Principe, zijn des jaers 200 ✓. duysent Ducaten: Die rente dã de Mijne/ toebehoozende het Meesterschap vande Cruysheeren van Christo ghenaemt/ zijn jaerlijcx 100 ✓. duysent Ducaten: Van Brasilien jaerlijcx 150 ✓. duysen Ducaten/ De Renten ofte Tollen vande Speceryen eñ incomsten van de goederen van Oost Indien/ zijn jaerlijcx 600 ✓. duysent Ducaten/ dat zijn 18. Tonnen schats/ dit is allereerstelijck vande Tollen/ vande goederen/ ende waren/ die daer van daen komen: want alle d'ander renten ende incomsten/ te weten/ van't landt van Indien/ ende hare Steden/ wort ghedispendeert ende verdaen in bewaernisse/ ende beschermynghe der selver plaetsen/ in somma dat die renten ende incomsten/ vande Croone van Portugael/ eñ haer gebiet/ des jaers bedragende zijn 2200 ✓. duysent Ducaten/ dat zijn 66. Tonnen schats naer onse reeckeninghe.

Dese Desembargadores da Fazenda.

Desembargadores van't Pallays.

Tribunael van de Veedores da Fazenda.

Twee tytelen van Hertoghen in Portugael.

Verhael van de Portugesen hare steden en sterckten in Africa.

Beschrijvinge van d'eylanden van Açores ofte Vlaemsche eylanden.

Hoe veel de renten van de Cruys van Portugael Meesters bedragen.

Vande jaerlijckssche oncosten van het Coninckrijck van Portugael.

Dat 5. Capittel.

DE soudye ofte het sallaris vande Ministren/ ofte Rechters van de justitie opt vaste landt/ zijn jaerlijcx 100 ✓. duysent Ducaten.

Van de Tenear, dat zijn giften ofte previlegien/ als leenen/ die de Coninck tot een verertinge vergunt/ aen seckere persoonen als lijf renten/ dienen ontsangt soo langhe als sy leeft/ ende sterven dan weder op den Coninck/ dese zijn jaerlijcx 300 ✓. duysent Ducaten.

De Juras die vercocht zijn/ dat zijn eewighe renten/ welcke men coopt op des Conincx Domeynen/ Tollen ende Rechten/ jaerlijcks t'ontsanghen/ sonder te moghen losse ofte af legghen/ ende sterven op d'erfghenamen van Aver tot Aver/ zijn des jaers 150 ✓. duysent Ducaten.

Tot onderhout vande foztressen eñ sterckten van Africa ofte Barberien/ jaerlijcx 300. ✓. duysent Ducaten.

Tot onderhout van vijf Galeyen/ jaerlijcx 50 ✓. duysent Ducaten.

Tot die jaerlijckssche Armade/ die de vlooten ende Schepen van Indien convoyeren/ ende weder in halen 300 ✓. duysent Ducaẽ.

De Moradien dat is ghelijck sallaris ofte tractement/ die de Coninck geeft (tot onderhout van sijn Dienaers/ ghenaemt Mocos da Camara Cavelheiros Fidalgos: ende ander duysent tytelen/ tot een verertinghe/ aen persoonen die hy eenige dienstschappe wil bewijsen/ ofte vergeldinghe van eenighe dienst/ ofte door ginste van haer Ouders ofte Heeren/ met welcke tytelen ende previlegien worden ghenaemt/ Dienaers van s'Conincks huys/ t'welcke een groote eere is/ welckot persoonen een seckere/ doch cleyne somme/ van dese Moradie des jaers gheassigneert is/ tot hulpe van de Gerst ofte Haver van hunlieder Peerden/ al ist datse alreedt qualijc hare schoone cost vergeldẽ/ en haer levẽ geen Peerdẽ en verridẽ: maer is allercleynsten een teycken van des Conincks guyste eñ dienstschappe/ daer de Portugesen meer moetys eñ roems op hebben/ als op alle de weldaden vande weereld/ doch is dã wenich importantien/ en wert seer selden betaelt/ beloopt des jaers de somme van 80 ✓. duysent Ducaten.

Wy oncosten en de behoefteynghe voor des Conincks van Portugaels cammer ende hups-dienste

Besoldinge vande Ministren van Justitie.

Tenear.

Juras.

Onderhout van de foztressen in Africa.

Onderhout van de Galeyen.

Onderhout van de Armade.

Moradien.

Oncosten van Mocos da Camara/ eñ Cabalheros Fidalgos.

dienste / is ordinaris des jaers 200 ✓. duysent Ducaten/t'welcke placht verpacht te wesen/ gelijck alsi noch hyden's daeghs is/met de costen ende tafel des Cardinaels/ Don Albertо van Oostenrijc/Gouverneur van Portugael.

Groote van de Heerlicheden in Portugael.

Tot onderhout vande voorschreven onroosten en staten/ van't Coninckrijck van Portugael 200. duysent Ducaten.

In somma dat de voorschreven onroosten te samen beloopen / des jaers 1680 ✓. duysent Ducaten.

Dat 6. Capittel.

Vande Stadt Lisbonen.

Hoe veel Heerlicheden ende Hamelen in Lisbona sijn.

LIsbona heeft 32. Parochie Kercken/ en over de 12. duysent Huysen/ waer in sijn over de 20. duysent woonplaetsen/ dit is te verstaen behalven t'Hof ende haren aencleef/ heeft over de 120 ✓. duysent menschen / waer onder meer als 10. duysent Swarten ende Slaven sijn/dit alles nae aentekeninge/ ende die memorialen der Pastoren vande Parochie Kercken/ t'welcke sy eens t'saers sijn verobligeert te doen/ een yeder in sijn quartier/ ende Pastorie/ alle het selfde is noch uytgesondert/der geender die't Hof volghen/ende die vande Cloosters ende Conventen/Gasthuysen/ ende andere Godtshuysen/ als oock den verpsonden ende verarmden Man/ die gaet en comt: want de Stadt is vol van Cloosters/ Conventen/ende Godthuysen/ so datse int begrijp te samen/ so veel beslaen soudē/als de huysen vande Stadt: Mit van ander by Kercken/ Clupsen/ en Cappellen/ van lieve Vrouwen ende Santen/ dat gheen Parochien en sijn/sijnder so veel datse ontelbaer sijn: de Stadt heeft over de 350. straten / behalven dwers straten ende steghen/ en straetgiens die gheen door ofte uytgaenghen en hebben/ die seer ende ontallijcke veel sijn.

De getal van de menschen in Lisbona/ sonder de geestelijcke ende verpsonde persoonen/etc.

Een ontelbaer gheval van Cloosters in Lisbona.

350. straten in Lisbona.

Dat 7. Capittel.

Een cort relaes vande Coningen van Portugael, tot op Philippus, Sone van Carolus Quintus, Roomsch Keyser, die't nu teghenwoordich onder sijn gheweldt en ghebiet heeft.

Van wiese eerste Coninc van Portugael.

DEn eersten Coninck van Portugael/ is gheweest eenen Don Afonço Henriques, Sone vanden Grave Don Henrick, welcke was als die Cronijcken vermellen/) Sone vanden Hertoge van Lotrijck/ andere meenen van den Coninck van Hungarien/ doch het seekerste is te wesen van Lotrijck/ den selfde souden gheromen wesen in't Hof vanden Conine van Spangien ofte Castilien/om hem uyt een yver van't gheloof t'emploperen/ teghens d'ongheloovigen ende witte Mooren ofte Mauritanen, die doen ter tijde noch het meestendeel van Spangien/en t'gheheele landt van Lusitania (nu Portugael) besaten/met een dagheliickse oorloghe/tegens de Christenen van Castilien/ende die sy laggende contrepen/ in welcke oorloghe sy hem soo wel gedefendeert/met soo veel Ridderlijcke feyten/ dat hem den Coninck nieuwers met wist te betalen/als hem te vereeren met sijn Dochter int houwelijc/en tot een houwelijcx gaet/ het landt van Lusitania, ofte Portugael / te weten/ t'ghene dat sy der af geconquesteert hadden/ met alle t'gene dat sy doen noch meer machte toe crijghen/ ende worden ghenaemt Graef van Portugael / ende de voorsz. sijn Sone Don Afonço, werden geboren in t jaer 1094. den welcken t'meestendeel van Portugael/ vande Mooren ofte Mauritanen af ghewonnen heeft / naer de doot van sijn Vader/ wordē genaemt Prince 27. jaren lanck/ welcke tijdt in Spangien nieuant en noch voren/ dan alleenlijck des Coninex eerste ghebooren Soon/ ende erfgenaem van't Coninckrijck/ende wesende van 15. jaren/ worde voor Coninck ghecroont / door privilegie en gunste vanden Paus van Roomen/ van dien tijdt herwaerts/ so is Portugael een Coninckrijck ghewordē: Desen eersten Coninck heeft getrout/ wesende van 32. jaren/ ende geteerde een Soon en drie Dochters/ hadde noch behalven dese een Soon ende Dochter Bastaerden/ heeft gheregeert 46. jaren/ is overleden inde Stadt van Coymbra, lept begraven int Cloosster van Santa Cruz, t'welcke hy selve gheticht hadde / als oock die Cloosters van Alcobaça, ende Sant Vincente buyten Lisboen/ ghenaemt San Vincente de fora.

Op wiese graf de Heeren van Portugael eerst begraven worden.

Wie d'eerste Coninck van Portugael gheweest heeft.

Desen Coninck heeft de Stadt van Lisboenen aldereerst gewonnen/ vande Saracenen ofte Mauritanen/ door hulpe en bystant van de Duytsche Natie/ welcke aldaer by gheval met een vloot Schepen (door het weder ghedwonghen wesende) in quamen gheloopen/ om daer naer henlieder reyse te vervorderen naer't Heylich landt / daer sy om't Christen gheloof te vermeerderen) upt een yver nae toe troelen/ dewelc gheweest is ten tijden van de overwinninghe vande stercke ende gheweldighe Stadt van Damyate, daer hem die van onse Vaderlijcke stadt Haerlem/ soo vromm- badich toonden / als die teerlincx soo van't swaert ende't Wapen / noch gedurende ghenoech bekent ghen/ ende over al ontcent is/ alsiser gecomen wesende/ ten tijden dat de voorschreven Coninck besich was/ende belegeringhe vande voorsz. stadt Lisbonen / ende onderstaen hebbende datse upt een yver allerulijcksten gheromen waren/om haer teghens de ongheloovighen ende ghemeene vyant aller Christenē t'emploperen/heeft haer vrient lijcker versorht ende gebeden/ gesien dattet God gelieft hadde aldaer te arriveren/in so bequamen tijt/ om soo't scheen hem te moghen assisteren/ haer vermanende datse hen alsiser soo wel(als in't heylich landt daer sy heen wilde) consten besteden/ om't gheloof te vermeerderen/ ende d'ongheloovighen te vernielen/ende wel gheluckende / (ghelijck sy niet en twijfelden/ met haerluder hulpe de victorie voor gewis hielden/) mochten alsdan noch eben wel haer voorghenomen reyse vervorderen / tot Gods ende hare eere / t'welcke sy eyerlijcken hem verwilligden/en hebben hem so dapperlijck en mannelijck gequeten/ datse niet alleen Lisbonen en verovverden: maer noch veel ander plaetsen / daer en boven stellende den Coninck in sijn volcomen besit ende eere / door welcke vrywilligen dienste hem den Coninck verobligeert bindende/aende selfde Duytsche Natie/ heeft hem willen (in recompense) versien voor haer ende hare nacomelinghen / der selver Natie/ met veel ende sijsondere privilegien ende vrijdom/ boven alle ingebozen ende naturelen van't landt/ ordinerende voor hem ende sijn nacomelinghen / voor een eeuwich ende onveranderlijck Edict/ dat van dien tijt voortaē/ alle de gene die van Duytsche Natie in sijn

Hy wiese de Heeren van Portugael eerst begraven.

Wie d'eerste Coninck van Portugael gheweest heeft.

Hoe d'eerste Coninck van Portugael gheweest heeft.

Wat Duytsche Natie hen hulpe ende bystant gedaen heeft.

De Duytsche Natie sal altijt voor haer vrijheden verobligeert.

in sijn lant begerren te wonen / ofte trafficqueren / genoten sonder veel previlegien / libertyten ende voordeelen / te weten / pfrie eñ vry van alle Impositie ende Chijnsen / van alle het gene datse voor henlieder personen / huysen / ende familie van doen hebben / te mogen draghen soodanighen cleeren ende juweelen / ende van soodanighen stof alst hen gelieft / als oock henlieder huysvrouwen ende familie / al sijnde schoon Portugesen / t'welcke d'ingebozen verboden is geweest hebben een Lop ende Wet van de habyten eñ haer stof toe / een pegelijck naer sijn qualiteyt. Item te mogen gaen by nacht en mistijden alst hen te pas coint / met wijf ofte sijn Dienaers / met ittelijk ofte sonder liecht / ende met soodanighe wapenen en geweer alst hen belieft / t'welcke d'ingebozen in gheender lep manier toeghelaten wert: Eyghen justitie in hare huysen te mogē permant te exercenderen / ofte over haer recht ende dommp wijsen / t'sy van wat saken dattet sy / uytgenomen Crimine lese Majestatis, dan alleenlijcken hueren Heesster / namentlijcken vanden Coningh daer toe gheordineert / die ghenaemt wordt / luis dos Alemayns, ofte der duytschen Rechter. Item dat hare huysen niet en mogen genomen worden / t'sy eyghen ofte gheluert tot dienste vanden Coningh / ofte sijn Hof gelijck alle d'ander onderworpen sijn / oock en mogē met ghedwonghen weken tot eenighen dienst ofte ampten van't lant ofte t'Comptoir / ghelijck als de inghebozen / nochte ghestelt op eenighe contributien / tot beschermnighe ende noot van't ghemeene welvaert: Voor't lant repsende moeten voor alle Man ghedient en gheyst worden / voor haer gelt / ende noch andere dierghelijcke veel punten meer / die alle te lanck souden vallen om te verhalen / hebbe allereerstlijcken mentie ghemaeckt van de principaelste / eñ sommighe uyt ghenomen in't corte / om daer voor te beter te (als henlieder eyghen Cronijcken verhalen) voor wiens ende met wiens hulpe de Portugesen besitten / het gene sy snyders daeghs bewoonen / dese previlegien worde noch (als oock alreets) sonder eenighe feyl scherpelijck onderhouden / ende van alle Coninghen onverbrooplijck gheconfirmeert sijn ghewest / ende meest daghelijcks vermeerdert / voor daghelijcksche weldaden die sy vande selfde Natie ontfanghen / als sulcks ghenoegh oirconde is.

Don Sancho, Sone vanden bovengenoemden Coningh / was den tweeden Coningh vā Portugael / wordē ghebozen in't jaer 1154. ende voor Coningh ghehult / wesende van 31. jaer / heeft ghehadt onder Sonen en Dochteren 15. Kinderen / ende regneerden 27. jaer / is overleden inde Stadt van Coymbra, in't jaer 1212. wesende van 58 jaer / leyt begraven in't Clooster van Santa Cruz, by sijn Ouders.

Don Alfonsus, den tweede van dien naemen / eñ den derden Coningh van Portugael wordē ghehult voor Coningh / wesende van 25. jaren / heeft gehadt twee Sonen / in sijnen tijt waren die Sauren / te weten / Dominicus, Franciscus, ende Antonius, is overleden in't jaer 1223. ende leyt begrafē in't Clooster van Alcobasse.

Don Sancho Capello, Sone vanden voorschreven Don Alfonso. den 4. Coningh van Portugael / wordē ghehult / wesende van 16. jaren / ende is overleden inde Stadt van Toledo, int jaer 1247. ende leyt begraven in de groote Kercke.

Naer't overlijden van desen Don Sancho, wordē voor Coningh gheroont sijnen Broeder / de Graef van Bolongien, ende was den lijfden Coningh van Portugael / heeft geregneert 31. jaer is overleden in Lisbonen / jnt jaer 1279. leyt begraven in het Clooster van Alcobasse. De Wyerde van Portugael Capello de Coningh.

Don Denijs, Sone van desen overleden / wordē voor Coningh ontfanghen in Lisbonen wesende van 18. jaren / ende was den 6. Coningh van Portugael / heeft ghyregneert 46. jaer / is overleden in de Stede van Sant Arein, in't jaer 1325 denzo. Januarijs wesende van 64. jaer / leyt begraven in't Clooster van Olivellas, t'welcke leyt ontrent twee mijlen van Lisbonen / dat hy in sijn leven gestight hadde / was ghetrout ghewest met Dona Ysabella, Dochter van Don Pedro, Coningh van Aragon, de welcke altijts ghereumoneert is onder de Santen / haer benavento is inde Stadt van Coymbra, t'welcke sy ghestight heeft / alwaer t'lichaem veel mirakelen bort. Don Denijs de sesde Coningh.

Naer desen heeft ghyregneert sijn Sone / Don Afonço o Bravo, dat is den stouten ghesept / wordē gehult voor Coningh in de stadt van Sant Arein, wesende van 35. jaer / eñ den 7. Coningh vā Portugael regnerdē 31. jaer / is overleden binnen Lisbonen / inde Meymaent van't jaer 1356. leydt begraven in het groote Choor van de groote Kercke: Desen herse de Mauritanen, ofte Moozen van Salado overwonnen / in assistentie vande Coning van Castilien. Don Alonso Bravo de 8 Portugesen Coningh.

Sijn Sone Don Pedro, is ghewest den 8. Coningh van Portugael / heeft het landt ghoregiert met goeder justitie eñ vzede / is overleden in't jaer 1366. ende leydt begraven in't Clooster van Alcobasse, hadde eenen Soon / met namen Don Fernando, ende al eer hy ghetrout was / hadde twee Sonen van Dona Ynes, ofte Angnier de Castro, te weten: Don Joan, ende Don Denijs. Don Pedro de negende Coningh.

Naer het overlijden van desen Coningh / is ghehult den vooysz. Don Fernando, ende was den 9. Coningh van Portugael / treude met Dona Lianor Gonsalues Telles, de welcke hy met ghewelt nam van haren Man / Lorenço Vaas da Cunha, dieder met ghetrout was / hem uyt het landt bannende / was (teghalen dat) groot vyent van sijn Onderseten / ende te straffen alle quaetdoenders / ende Vagabungos, ofte Landloopers / heeft ghyregeert 17. jaren / is overleden in't jaer 1383. wesende van 43. jaer / leydt begraven in het Choor van San Franciscus, inde Stede van Sant Arein. Don Fernando de negende Coningh.

Naer de doot van desen Don Fernando, is ghecomen uyt Castilien den Coningh Don Joan, met sijn Huysvrouwe Dona Beatris, om de Croone van Portugael t'aenbeert hem: maer den Bastaert Sone van den Coningh Don Pedro, ende Broeder den overleden Coningh Don Fernando, heeft hem daer tegens gheset / ende heeft den Coningh vā Castilien met alle sijnne macht verwonnen / in een Velt slagh / op't Velt ghenaemt Sint Joris, al waer sijn tot een eenwighe memorie deser victorie / ghestight heeft een Kercke eñ ghewelbich Clooster / het welcke hy noemden t'Clooster vande Batalle ofte Vele slagh / om dat hy op de selfde plaets d'overhandt teghens de Castillianen bers behouden hadde: Desen voorsz. Bastaert Sone Don Joan, wordē ghecroont / eñ was De Coningh van Castil treckt inne Portugal / om de Croone aen te draghen met gewelt. Tegenstander / ende ontloge / van Don Pedro tegen Coningh eer. Don Joan de 13. Coningh.

dese 10.

den 10. Coningh van Portugael / wesende vã 38. jaren heeft gheleeft 76. jaer / is overleden den 14. Augusti / Anno 1433. lepdt begraven in't selfde Clooster van de Batalie/dat hy gestichst hadde: Desen Coningh heeft de voztresse ende Stadt van Septa ghewonnen / van de Mauritianen/ in Barbarien ofte Africa/ende was Vader van die Infante Don Fernando, die als m voor Santo gheranonseert is/ende Catalogo vande heyligben.

Don Joan van de stadt van Septa.

Naer hem heeft geregneert zijn Soone Don Duarte, ofte Eduart, ende was den 11. Coningh van Portugael heeft gheleeft 42. jaer/ waer van vijf jaer regneerden / is overleden in't Palleys van't Conben van Thomar/ in het jaer 1438. lept begraven int Clooster van de Batalie.

Don Duarte de 11. Coningh.

Don Afonso, Soue van den voorsz. Coningh / is gheboren in Sant Arein, in het jaer 1432. ende om dat hy maer 6. jaer out was/ als zijn Vader storf/so regierdē in sijn plaets sijnen Oom / die Infante Don Pedro, tot het jaer van 1448. doen werden den selsden Don Afonso het regiement over gheleverd / ende was den 12. Coningh vã Portugael/ is overleden in Sant Arein, inde selfde Camer daer hy gheboren was/ den 28. Augusti An. 1481. lept begravē by zijn voor Ouders/in't Clooster van Batalie.

Don Afonso den 12. Coning

Naer sijn overlijden heeft geregeert sijnen Soon/ Don Ioan de groote ghenaemt / den 2. van desen name/ ende was den 13. Coningh van Portugael/ wozden gheboren te Lisbonē den 4. Meye Anno 1455. desen heeft in't openbaer/ eñ met ghewesen vonnis / doen onthalsen Don Fernando Hertoch van Bergança te weten: op de merckt van de Stadt Evora, den 22. Junij Anno 1483. ende heeft met sijn eygen hant / met een Poignaert ghedoot Don Domingos, Hertoch van Begia, Broeder van sijn Hupsvrouwe de Coningrine / Dona Lianor, doende terstondt roepen Don Manoel, Broeder vanden voorsz. Hertoch / hem assignerēde t'selfde Hertochdom/met alle zijn toebehoor / heeft gheleeft 40. jaren/ is overleden t'Aluor in't Bat / den 25. October An. 1495. lept begraven in't Clooster vande Batalie by sijn voor Ouders.

Don Joan de groote de 13. Coningh.

Duer't Testament van desen Coningh/ so is voor Coningh ghehult den Hertogh van Viseu, ghenaemt Don Manoel, ende was dē 14. Coningh van Portugael / wozden gehult in Alcacer do Sal. den 27. October An. 1495. Desen Coningh heeft in alle zijn Coningrijc/ alle de Joden doen Christen dooper/soo met haren wille als ock tegens haren danck om haer goet niet te verliesen/in't jaer 1499. ende beden alle de moozen ofte Mauritanen (die te Lisbonen hapten de Poozte van Moreria woonden/) tot jaghen/ waer van de Poozte noch hupdens daeghs den naem behouden heeft/ inden selfden tijdt van desen Coningh/ soo isser te Lisbonen een rumoer opgheslaen van de Gemeente / teghens de nieuwe Christenen/ ofte de ghedoopte Joden / soo dat zy daer elfsche honderdē doot smeten/so Mans/ Vzouwen/als Kinderen/ haer verbrandende/ en andere duysent schandalisatien andoende/ verooruende hare hupsen/winckels/ eñ goederen/ waer van de Coningh groot ondersoeck hede/ vñ dieder de principale oorsake vã waren/ende beden hen dapper castigeren / waermede alle dinghen weder gheresseert werd.

Wat Manuel wert heur Testament de 14. Coningh.

De Coninck doet alle de Joden in sijn eyge doopen.

Jaecht alle de Moozen van Lisbona.

Een rumoer tegē de nieuw ghedoopte Joden.

De oppers maheren worden gestraft.

Desen Coningh heeft ock aldererst ontdeckt ende gheconqueskeert door zijn Capiteyns/de landen ende baert van Oost Indien/inde die Oziental sche contreyen van de Specerien/ als ock de Havens en werf van Peru Zantlandt: Dan ghelycken heeft gheconqueskeert die Steden ende voztressen van Safim, ende Azamor in Africa, is overleden te Lisbonen/ op den dagh van Santa Lusia, Anno. 1521. lept begraven in't Clooster van Bethleem/ van de Duytsche Oostiers ghenaemt.

Hoe hy heeft de Indien bekomen.

Conquesten van plaetsen in Africa ghemaeckt.

Naer het overlijden van desen/ heeft geregneert zijn Soon Don Ioan tercero, ofte de derden van dien name/ende was den 15. Coningh van Portugael/wozden gheboren inde Maent Junij / Anno 1502. inde Stadt van Lisbonen/al waer hy gehult wert voor Coningh / in het jaer 1521. was sachtmoedich/ goedertieren/milt/seer groot vzient/ende toeghedaen de Heligie ende Gherechticheydt/ als ock de Studien / heeft ghefondeert de Universiteyt van Coymbra, ende ander Collegien/is overleden den 11. Junij / An. 1557. lept begraven in't Clooster van Bethleem/ ofte Oostiers.

Don Ioan tercero, de 14. Coningh van Portugael.

Hoe hy ontdeckt de Indien.

Naer zijn doot wozden voor Coningh gehult / Don Sebastiaen, ende was den 16. Coningh van Portugael / dese was Soone vã de Prins van Portugael/ Soone vandē voorsz. Coningh Don Ioan, welcke ghetrout was by leven van zijn Vader / met Dona Ioanna, Dochter van onsen Keyser Carolus Quintus/ eñ Suster vanden Coningh van Spangien/ Don Phelippe, dese Prince overleet/ghyvende zijn Hupsvrouwe bevrucht / van desen Don Sebastiaen, die naer het overlijden van zijn beste Vader wert ontfanghen voor Coningh van Portugael/ wozden gheboren op den dagh van Sint Sebastiaen / in het jaer 1553. is gepasseert met eē groote Heyr-vracht naer Africa, om dat te conqueseren / in het jaer 1578. al waer hy met het merstendeel vñ sijn volck gheslaghen wert/ ende de overgheblevē ghevanghen/ van de Moozen ofte Africanen.

Don Sebastiaen 16. Coningh.

De Coninck trout de Dochter van Carolus Quintus.

Naer dit verlies / ende doot van den voorschreven Don Sebastiaen, Wozdt in Portugael ghehult den Cardinael Don Henrick, welcke was out Oom vanden voorschreven Don Sebastiaen, ende was den 17. Coningh van Portugael / ende is overleden in het jaer 1580. latende in zijn Testament voor erfgenaem / den Coningh van Spangien / Don Phelippe, als Successeur ende rechte naercommer van de Croone van Portugael / want sijn Vader Carolus Quintus/ was ghetrout met die outste Dochter van de Coningh Don Manoel, welcke was de Moeder van Don Phelippe, eñ Suster van de groot Vader van Don Sebastiaen, eñ vanden beyden genoemden Don Henrick, al hoe wel dat daer noch een Broeder hadde geweest / vanden selfden Don Henrick, met namen Don Luijs., die naer sijn overlijden achter het erfve Soue/ met namen Don Anthonio, welcke was Prior de Ocrato, van de Cruys-heeren van sint Jans wozden/den welcken de Portugesen voor Coningh op stieven: maer door de groote macht ende het gewelt vanden Coningh van Spangien / die het meestendeel van den Portugesschen Adel om vercocht hadde / soo dat in emsdeels met giften en ghesschenken / eñ anderen met cracht en ghewelt / t'Coninghrijck

De 17. Coningh van Portugael.

De Coninck van Spangien vercrijcht Portugael.

Don Anthonio vlucht uyt Portugael.

onder zijn gewelt creegh/ hebbende den voorschreven Don Antonio verdreven / is in persoon ghecomen in Portugael / in het jaer van 1581. alwaer hy ontfanghen ende ghehult is geworden / zte weten: binnen het Clooster van Thomar /) van de drie Staten van het Coninghrijck (als daer is de Gheestelijckheydt/den Adel / ende de Procureurs van de Steden/voor de Ghemeente/) voor Coningh ende Wettelijcke erfgenaem van de Croone van Portugael/ ende is den 18. Coningh van Portugael/die huydens daechs regeert/waer mede de Croone van Portugael ghecomen is aen die van Castilien ofte Spaengien / hebbende gheduert 442. jaer / onder seventhien Portugesche Coninghen / de welcke haren oorspronck ghehadt hebben (als vooren gheseydt is/) van de Hertoghen van Lottrijck/ ende Coninghen van Castilien / ende is weder ghekeert / ende ghestorven op die Hertogen van Lottrijck/ ende Coninghen van Castilien / ofte Spaengien / etc.

FINIS.

Beschrijvinghe van de gantsche Custe van Guinea/Manicongo/Angola/ Monomotapa/

ende teghen over de Cabo de S. Augustijn in Brasilien/de eyghenschappen des geheelen Oceanische zee: Midtsgaders haer Eylanden/als daer zijn S. Thome/S. Helena/ 't Eylant Ascencion/met alle hare Havenen / diepten/ droochten/zanden/gronden/wonderlijcke vertellingen van de zee-vaerden van die van Hollandt / als oock de Beschrijvinghe van de binnen Landen.

Midtsgaders de voorder beschrijvinge op de Caerte van Madagascar/anders t'Eylandt S. Laurens ghenoemt/ met de ontdeckinge

aller droochten/clippen/menichte van Eylanden in dese Indische Zee ligghende/als oock de gelegentheyt van't vaste landt van de Cabo de boa Esperança, langhs Monomotapa, Zefala, tot Mossambique toe/ ende soo voorby Quiloa, Gorga, Melinde, Amara, Baru, Magadoxo, Doara, &c. tot die Roo-Zee toe/ende wat it dan voort van de beschrijvinge ontbreeckt/hebdy int Boeck van Ian Huyghen van Linschoten int langhe: Met oock alle de Navigatien van alle vaerden die de Portugische Piloten ende Stier-lieden opt beseylt hebben/uyt haer Zee-Caert-Boecken ende gheexpermenteerde stucken ghetrocken / ende in ons tale int licht ghebracht.

Daerom is de oncoste van dese nette, perfecte Caerten ghedaen, met oock dese beschrijvinghe daer op, om dat sulcks eyste aen't heerlijck werck van Ian Huyghen voorschreven.

Noch volght de beschrijvinghe van West-Indien int langhe/met hare Caerte.

't Amstelredam/
By Cornelis Claesz. opt Water int Schrijf-boeck/
by die oude Brugghe/ Anno xvj^c. v.

Beschrÿvinge van Guinea/ Manicongo ende Angola/ ende voorts tot voor by de C. de boa Sperança. midtsgaders de Eylanden in Zee legghende/ als S. Tome Ascencion. S. Helena &c.

OM dat die Indie-vaerders het meeste deel vā Aphrica, omvarē/ so zijn alhier by dit voorseker Caerten ghewracht/ die de deelen Aphricae, aftreckenē/ daer dē cours langs streckt latēde vā ligghē achter rugge die voortreffelijcke Eylandē vā Canarien eñ van C. Verde, als wel bekēt/ eñ daer tegē over in Abbrica die Coninckrijcken Gualata, Tombuto ende Melli, waer van Gualata seer kleyn is ende arm: van victualie voor ghewas/ weynich anders van Millie hebbende. Tombutum, grooter ende rijcker van volck/ Koorn/ Beeste/ Melck eñ Botter dan arm van Sout. Melli, rijck van koorn/ Vleesch eñ Cottoen. Comen voorder in Guineam, noch eē ander eñ machtiger Coninckrijcke ligghēde in Aethiopien, ofte der Swarten landt.

Beschrijvinge van drie Coninckrijcken in Aphrica gheleghen.

Om dese sake beter te verstaē/ sal mē voor eerst aen mercken/ dat die auders Aphricae afgedeelt hebben in 4. hooft deelen in Barbaryen, Numidien, Lybien eñ Aethiopien, ofte der Mooren landt/ uytsluytende Aegypten ende Abexin mit Priester Iohās, lant gheheeten/ dat oor Mooren zijn/ eñ die rechte na der schrift anropsinge/ ende mede onder die Hooft Provincien vā Aphrica gerekent hoorē te werdē: dan hier van machmen die beschrijvers van die werelt/ eñ insonderheyt van Aphrica lesen.

Aphrica by den ouden in 4. deelen afghedeelt.

Egypten en Abexin buyten Aphrica ghetrekent.

Comende dan weder tot het Coninckrijck van Guinia, waer in die Portugesen eñ Fransoysen vele jaeren handel ghedreven hebben: eñ daer ons volc nu oor begint te varen/ streckt sulcks aen 't Coninckrijck van Melli, eñ aē die groote rivier Niger, wel in die lengte van 500. mylen/ 'twelck zijn ontrent 100. duytsche. Hier in hebbē die Portugesen eenige sterckten/ als het Casteel van die Mine, op die Gaudt custe. Hier is oock die Grein custe/ Melegete gheheeten. Also ons volc dit jaer aldaer gheweest zijn so zijn sy eerst aengecomen tusschen C. de las Palmas, eñ die C. de 3. puntas, hebben op 20. vandē steech gront gevondē/ eñ met die Jacht na landt varende/ zijn gecomen ontrent een plaetse daer veel hutten stonden/ eñ eē sterckte op eē Rotse/ waer by vele Swartē warē/ daer so na geschoten werde/ dat sy afwijcken moesten: Die vlecke was genaemt Achombene, eñ het landt Chaine, (ick denck Ginia,) Dit Casteelken hebben die Portugesen in/ dan ten is niet sterck/ eñ voor dit Casteelken/ ontrent een Gotelinck schoot weeghs in die Zee/ ligghen 2. Clippen/ also dat mē tusschen die Clippen in recht in 't Kasteel toe roept/ ligghende in een kromte. Dit Casteel leyt ontrēt 3. ofte 4. mylē van die C. de tres Puntas, een weynich voorder clipachtich eñ berghachtich lant/ met veel geboomte/ eñ onder anderen boomen die 16. ofte 17. vademen dick int ront zijn. Daer nae ghecomen ontrent eē dorp/ gheheeten Cemencijn, daer veel volcks eñ handelinge gedaen wert. Alhier haer trafijcke gedreven hebbēde int wisselen van Linnen tegens gelt/ zijn met goede

Wat streckē die Portugesen in Guinea hebben.

Verhael/ waer dat de Hollandsche scheepen in Guinea eerst aenghecomen zijn/ ende wat haer ontmoet is/ een laut comēde.

Gheleghentheyt van die gheleghentheyt van een Casteelken.

Boomē 16. ofte 17. vadē dick.

Comē sy by een dorp met die van Cemencijn.

koelte uyt dē 3. w. ten 3. eñ al z. o. aē ghekōde/ in twee dagē met voorder dan op 2. gr. gecomen also dat sy in 2. etmalen niet meer dan 1. gr. gewonnen hebbē hoe wel het moye koelte altoos was/ eñ dat om dē stroom die daer valt/ om t'oost n. o. eñ o ten n. nae de walle toe/ also die van die Goudt haven wel seylen na die C. de Lopo Goncales, ofte in S. Tome, die moet so zuydelijck aē gaē als hy mach/ gemerckt wint overgevēde/ dā al tē naestē by/ salt noch quaet genoech hebbē/ ofte vervallē benedē die Caep aen Rio di Gabā, dat is die rivier van Gabam, ofte elders/ ofte het moeste wesen dat die wint heel westelijck was/ dat sy eenighe Dorade, kreghen uyt ten noorden en dat sy alsoo om den zuyden quam/ anders ist niet wel doenlijck: want daer zijn wel sommighe die daer vijf ofte ses weken over varen.

Wat soort van wint men hebben moet van de Goudt haven na S. Thome ofte C. de Lopo Gonsales.

Hier staet te mercken hoe dat men naerder die Linie comt/ hoe dat den wint zuydelicker waeyt/ alsoo als men door die Linie comt/ dē wint z. eñ z. ten o. eñ wel hooger. Noch is te noteren dat als men die groote vlaghē Russchen siet/ dat mē als dan niet verre vā S. Thomas is.

Wat wint men daer by de Linie op hoogte waeyen.

Met het volck van Guinea, is wel te trafiqueren/ insonderheyt met die/ die soo niet bedwongē zijn vāde Portugesē/ die de menschē wegvoerē/ eñ daer over gehaedt werdē. Het landt is volck rijck/ dan alle verwijtent van Godt/ eñ vā goede disciplijne/ Heydenē eñ afgodē dienaers/ sōder regel eñ ordinātie/ abundant vā Gout/ Olyphants tandē ofte Yvoor/ Greyn/ Ethiopische Peper/ Rijs/ Garste/ Boomwolle/ eñ velerhande vruchten/ die my vā daer over die 100. onderscheydelijcke alle onbekende ende onbeschreven sorte gebracht zijn/ behalvē dat wassen al daer allerley soorten van groote Boonen/ sommige aē boomen in pueles ender ellebogē groot/ eñ eender hāt breedt/ andere roode eñ swarte vā onse Turcsche boonkē ß art/ dā grooter/ sommige witte eñ ronde/ elck in een dopken alleē/ gelijck die Cireren: noch andere rōde eñ cleyne/ seer root als Coraelkens/ wesende met swarte/ steyplēs gelijck oock diergelijcke in Egypten wassen/ al waer ick die gesien hebbe/ eñ wordē genoemt Abrus, zijn geschrevē van den hooghgeleerden D. Prosper Alpinus, in zijn voortreffelijcke boeck van die Egyptische kruydē/ noch was sender andere harde/ gesprinckelde ende ghemarmelde/ etc.

Wat volck en wonen die van Guinea/ waren ghebannen.

D. plantaghe voor die 100. brachten Guinea gebracht.

Viervoetige beesten eñ vogelen/ zijnder in grooter menichte/ insōderheyt Pauwen/ wilde Hoenderē/ grauwe Papegayē/ Psittagē ofte Spareweers kleyn gevogelte/ die aē die tackē der boomē seer kunstich hare nestē hangē (als my sodanighe mede zijn gebracht) om vande gewormte eñ slangen bevrijt te wesen/ niet minder overvloet isser vā Visch/ in somma datter niet gebreect/ dan een ontdeckinge vā Christo eñ zijn woort/ om die arme mēschē tot eenige geregeltheyt eñ salicheyt te brengen/ het lant is seer heet eñ ōgetēpert voor onse luyden/ eñ insonder-

Wat beesten datter in Guinea zijn.

Overvloet van Visch.

insonderheyt is schadelic die regē/ die groste wapinusse eñ wormen bp brengt/ om datse voetst en in arm/eē moeder is dā putrefactie Dier reghen in Guinea is oorsaeck dan verschijdē/dem ferucrie.
quee door ontstaen vele sieeten/insonderheyt groote Oostsen/Dupe-loop/eñ het roode Melzoen/ende dergelijcke.

Verbolgende de Custe/passeré sy het Eylant principe ende gelegeten/om dat het op des H. Apostels S Thomas dach eerst ontdeckt is. Dorschyn-ge dan t eylant S. Thomas.

Dit Eylant is weert ontrent 60. Italiaensche mylē/beloopt 112. dā die ouje/geest rōtsomme 180. zijn 36. duytsche/is dā gedaente bp na ront/overloedich van Suycker ende Gengber/eñ allerley victualie/om die regen eñ vochtigheyt des lands/ die alle morgens het aertrijcke aldaer verdersyt/dienoetot wasdom sulcker vruchten.

Een berch doet Alto Cristo dat sal ge sich is. Van S. Thome 30. ten 0. aengaēde/zijn gezien noch nio/oste Reuier dan Gabo/ waer door eē bāē ligt op 3. eñ 4. vadē/dare't dappere verre om die stroomē die upt de reviereñ Zee t samē slooten. Dese revier is wel 2. mylen oste meer breet/ hebbē de aē wepde syden veel gebouwen/ dā hier ontrēt hebbē sy geen volc vernomen/ waerōme voortgevaren nae gelegentijz der windē/na aē die Wal/na daer af: Die Custe street hier zuyten eñ noorden is gheleert ondiep/datmē wel eē mijl oste anderhalf na die wal met en leest over 12. oste 13 vadē diepte/eñ naderhāt bp't lāt op eē halve mylē 4. 5. 6 oste 7. vadē/ dā mē mach na gemoedt bp eenē/om datter is claye steye gröt eñ gemeenlijck heeft men des nachts hoelte van't Lant/gegeerten Vento di Terra / onsonderheyt na bp wesende: Eē weynig voorder begint die Custe wat weslijcker/na die C. di Lopez Gonealim toe/al waer sy ettelijcke dagē gelegen hebben/met dat volck handelende/ dan wanneer uytreeckende/om dat die Käpsoysen voor eē corte tijt daer geweest waren/ eñ alles bedorven hadde/ eñ om dat sy altijt eenige dagen gebleven hebbē/so hebbē sy veel beter manieren van dit volck gramateert. Diepte langst de custe van Mina tot Gabam.

Geestelijcken belangende hare religie/en weten van God oste zijn gebodt gants niet/ de sonne aenbidden de Sōne eñ Maen: anbeden seekere boomē/ oste die aerde/ om dat sy daer voetsel vā genetē? Achtēt oock voor onweert op die aerde te spoudē: Gaē weynich over straet/oste hebbē een groot/breet/bloot Mes in haer hāden? Op zijn alle/ so Mans als Vrouwen gepickeert op verschādē maniere/ seer breet/dit doē sy met messen/ swidē in die huyt/eñ strijckē daer eenige smeerigē met verwe smeergrin: sy en suffē niet drincken/ sonder eerst wat uyt den pot oft hāne te gieten: Drincken oock niet over maeltijt/dan na die volexndet is/drincken sy eenē heerlijcken dronc waters/ oste van haren wijn de palm/ oste water met honich gesoden eñ siedē gr. Religie valt in Guinea bp de Custe Cabo de Lopez Gonsalua.

Wes morgens oste door dē dach bp eenige mende/oste haren Overste geestēde in teesten vā reverentie / vallen sy op haer knien/ kloppende met die hāden te samen/eñ slāge sittende/tot dz sy weder cloyt/anders kloppen sy ooc elcx eens tegens malcāderen/met dese woorden: Fuio/Fuio/Fuio / daer mede sy ooc gelovē eñ pas gedē/eñ alles goets daer door verstaē. Yet volc des lāts is seer genegē tot diverse tegens die vreēde/dā niet tegens hare eygen volc. Eñ het Vrouwen volck seer genegen tot onkuysheyt eñ hoererye/ insonderheyt met vreemde natiē/ twelc daer oock geen schande is. Sommige mās zijnder ooc die rōde hussen aendē hals dragen vā schotsen gemaeckt/ kleyne eñ groote / met diverse die hussen/die me altijt bp ons in die herbergen hangt voor die armen/dan willen geen huys toelatē dat mē het water in is. Yet lopen meestē deel Mās eñ Vrouwen bloots voets/ yet hayr wonderlijc geschooren eñ geblochten/ oock alle cost/ eenige dragen voorgeers/die gemeenlijc upt hasten da vooren/ oste Indijsche Naten gemaect werden. Sōmige dragen voor voetstuck van beden een cruce playmen/die niet pserkens aē't hayr vast gemaeckt zijn/ghelijcker mp verscherley soorten mede gezuyert zyn/vā dese voorgiens en bedecken. Oaer zijn sommige die gaten hebben in die boverste lippe/eñ voor door't midden ste vā die nese. Jn die gatē der lippen steckē sy stucken vā Eyren beyn/dan die groote vā eenen Duckder/met eē steel daer in dz gat sluytēde twelc ongelooflijck zuyde/comt boven aendē Mars eñ over den mont. Sommige hebben ooc wel een gē door't middelste vā die nese/oste door die lippen hangen: andere zynder ooc die cleyne voorlikes oste rādē daer door steken eñ dragē: als sy meenen rot een cieraet: andere doorboren ooc die onderste lippe/eñ spelen daer met die tonge door. Veel van die mānen eñ Vrouwen dragen ooc ringen door die oozen/waer vā de sommige 7. oste 8. loot swaer zijn: Sommige hebben daer stocxkens door steken 5. oste 6. vingeren lanck. Sommige hebben oock seer groote gaten in haer oozen/ waer door sy een hant connen steken. Oorringhen. dan 7. oste 8. loot swaer.

Voorder/belangende haer kleedinge/hebbē niet dā een matken vān hasten van boomen gemaeckt/ twelc voor geveerwet is / om haer schamelheyt te bedeckē. Op sodanige matkens hangen die sommige vellen van Käpen/ Meerratten/oste andere wilde dierē/met eē Velle uit malcādē/gelijck bp ons die Meeyen oste Schapen aē gehangen wert. Hare liegamen schilderen sy root / met verwe van root hout gemaeckt/ gelijc wp mede doen dā men gebruyckt in't geest eē goede verwe/ dā is veel lichter als Brasili hout: sy makē ooc de tanden d'eē oege root/eñ het ander wit oste geel/ eñ noch wel eē streep oste twee door't aengesicht. Hoe dat se haer lichaem bereyden.

Yet meesten deel dieses volcs draecxt eenē cleē oste bāt om't lijf van een Busfels huyt met het hayr noch daer aē/ welcke rōt vozen ontrent een hant breedt na bp een / aen elck eynde een stuc uytsteckde/eñ weert vozen met een klepn hādeken vast gebonden/eñ voor op den buyc helden sy een cozt eñ breedt pseren mes steken/die scheyde ooc vā pser toesende. Dese banden zijn sommige een handt breet/ sommige 2. sommige 3. ende ooc wel breeder. Benessens dese Messen/gebruycken sy noch weyp messen/met 3. oft 4. hoecken (als men ooc bp mp sien mach) die gantsch vreelicken zijn. Soudē dit so hebbē de Vrouwen tē meesten deel groote pserē/ oste roode coperē oste tenuen ringē om de beenen/sommige eē/ sommige twee/die die wijs 3. oste 4. ouser pōden sy aer zijn/rōtsom die beenē bycās sluytēde/ alsa datmen malvelic hertē mach hoe sy die daermme gekregen hebben. Dese worden ooc van sommige mans gedragen/ dan niet so veel. Daer zijn ooc sommige Vrouwen die voorschootgiens dragen vā Biesen gemaect gelijckee mp ooc mede gebracht zijn/ eñ dus vele belangende hare kleedingh en ende verciersels des lichaēs/die grouwelijc eñ misvaert zijn/niet teeminder disordre is in haer hayrshondinge/levē als beesten/ eñ slapen op der aerden op matten: hare cost nemen sy vā groote witte wortelen der aerden / Iniamos Pyre ringen om der Vrouwen beenen van 4. oste 5. pont. Vrouwen. Voorschorten van Biesen.

geheeten/

Wat Indiaens eyghen Bananas zijn.

gheheeten/lieffelick van smake/gelijc die spaensche Batatas ofte Castanien: woorden ghesoden en gebraden: en andere wortelen/en Suycker riet En Bananas zijn vruchten van boomē/ so d'Indiasche Oygen in dat boeck geheeten worden lange gelijc Co.nconmerē/ en wpt dē soetē suer/lieflick van smaeck: Eten oock ten tyden vischy ofte vleesch dan leggent altemael in eenē back by den anderē/ waerō zy daer setten gelijck een hoop beestē/ en dzinckē met/ dan nae den eersten Die overstē eersten gemeenlijc alleen wpt een temmen back/ d'andere wpt eē leelijcke aerde/ sittende op een mackē op die aerde uptgespreyt. Die Vrouwen/ haer meesten arbeyt is water en bruchten te halen en die te hoken. Haer gheloofch sullen zy gestus op der aerden achtē sulcks voor groot quaet/ dan hebbē hier toe groote kupten in d' aerde gegravē: Sommige mans maken mathens/ en verhādelen die tegens malcanderen: gelijcken geen geweer dan te Wapen/ dan busssen ofte stocken tegens den vpandē/ allerley hostiliteyt/ na die manierē des lants: Zijn beter gewapent/ dan die by die Mine wonen met Spiessen/ Bagē met Pylen/ Sondassen in die lengte geslachtē van hasten van boomen en dierghelijcke: Daer Trōmelen zijn onder nalv en bolē wijt: Cornetten van Olyphāts tanden: Alle dese instrumenten en w ipenen zijn myn mede ghebracht

Wat gebruyck de Oversten in haer eerste beladen. Wat de groote meesten arbeyt is.

Wat gheschiedt daer meest tot de oopstoch ghebruyckt.

Wat dat ons volck in Rio de Gabam bevonden is.

Ons volck in Rio de Gabam. Ons volck vatten den Moor te hart en clappen in haer handen.

Worden met Moorsche heeren t' huys de Moren.

Verhael wat dat ander volck bevonden en op de selue plaetsen in Rio Gabam.

Ons volck in Rio de Gabam: oste die Reviere van Gabam komende op seekere Eylanden/ zijn ingevoert van eē Swarte/ die een grooten kant hadde door zijn overste lippe uptstekende/ met een beest Bes in zijn handē en zijn gheheel lichaem gepickeert/ als verhaelt: Bzacht haer in een hutte onder die Swartē/ al waer eenige Tapeten van seylgaren van boomē op die aerde nedergheslept waren/ zy daerop sittende/ en op geē ander sabē lettēde/ weert haer op die schouderen geklopt en aenghewesen opwaerts met dese woorden Mani Gabam, zy niet gedenckēde ofte luctende wat het was/ sughen om hooge/ al waer een swart menschē sat/ op seekere trappen verhoocht/ schier oubeweghlick/ gelijck een Afgodt/ met vele hetenkens van beenkens en ringen omhangē/ vreselijck om aen te sien: Dese hadde aen zijn voeten liggē eenige swarte Vroulyē met Olyphants steerte/ by de Vliegen af heerende en wint makende/ daer upt zy verstonden dat hy een Heer moest wesen van sulcken Eylandt zijn tersont op een linie gehalen/ reverētie dōēde na die wyse des lāds/ in haer handē kloppende/ so lange tot dat die Mani ofte Heerē weder teecken gaf/ en klopte in zijn handen/ doen zijn zy op ghestaē/ en haer zijn vereert van dese heerlicke Watkens van hasten gemaeckt/ als Conincklicke presentē/ gelijck men die selvighe eenigerhanden soortē met het Linnen by ons sien mach. Andere upt die Jacht van ons volck/ zijnde ghecomen aen een ander uptloop der selfder Reviere van Gabā, ontrent 2. mylen opgemaetē/ zijn by eē groot Dorp ghecomen ontrent die reviere liggende/ also na by/ daruē met eenighsteen op die hutte werpen mochte/ en op 2. schips lenghte na by de wal wesende/ hebben daer het ancker inde gront gesmeten/ al waer sienden over die 1000. Swarte op 't landt/ soomans/ vrouwen als kinders/ daer van eenighe Spiessen/ andere Messen/ en dierghelicke gewcer hadden/ en riepē met hunder stēme 10. 10. en andere woorden/ kloppende tsamentlicken in haer handen/ nae die maniere des lands/ 't welck vreemt was om te sien en hooren. Een wenich daer nae is eē seekere Swarte/ die zy 4. oft 6. mylē daer vā ingenomē hadden/ met water getreden/ en aen landt gegaen Aen landt comende/ met hē dat volc/ en principalick dat vyon-volc om 't lijf also dat hy niet voort conste comen/ singhende gelijcker hant/ en hē bestrooi ēde met groot gras datmen natuerlicks sie oft hoore mocht. Ouersen aen land wesende/ en hielē zy van haer gheweer niet na/ dā hoe langer hoe meerder/ dansende en springende/ stipdende al het gras dat aen die strant stont met hare Voeten af. Ender tusschen ysser een upt die Vrouwen genomen/ hebbēde eenē langē stoc in die hant/ alsi regeru eenich bevel te hebbē/ verbiedende d' ander af te laten van sulcke gekruysch/ en van't water te rugge te dryvende/ dā het volck niet/ door die menichte die daer vergadert was? Oock so is die Swarte/ die ons volc upt die Jacht daer hadde gewesen/ met een Canuyten, (so heeten zy haer schupthēs) weder aen boort gecomē/ met hē brengende 2. mans en een outachtich wijf: die welcke eē van des overstē vrouwe was/ en die selfde was met middē met wat groenachtich bemaelt/ en hadde in elcke hant eē groen taeckē/ wenckēde met beyde die handē/ en die ander 2. manné kloppēde die handen tsamen/ bediedende/ so zy daer upt verstaen kondē/ nae die manieren des lands/ alle vrede des vreēschap. Met dit volc zynder 2. upt die Jacht at landt gevaren/ al waer van't volck sulcken timmer en blijschap gethoont is/ met dansen/ singen en springen/ ende dierghelijcke gesten. Aldus na den overstē vergaende/ is wel die gelijc van dit volck gevolcht/ uytsonderheyt de Vrouwen achter en voren/ loopende en springende/ ghelijck upt sinnige menschen/ en het meesten deel gelbende van die bize en groote messen in de hāt/ kloppende die also tesamē/ dattet vreeslijc was om te sien/ dan ten was ghen wonder dat dit volck aldus veel spects maeckte: wāt zy hadden nort Witten gesien/ die daer noch tot gemeen tot extraordinaris hadde. Daer waren wel Portugesen door inde Reviere geweest/ dan niet so veel mylen opwaerts: want zy waren wel 8. oft 10. mylē van 't schip ende die reviere was gelijcke wel ontrent dit dorp/ (twelck Cermenijn gheheeten is) maer als eē myle vreede/ over d' andere zyde een ander dorp liggende Door dit dorp liggende met die Jacht/ schoten zy eens met een steen-stuck/ waer door al het volck te rugghe liep/ verbaest zijnde/ dan quamen ghelijckewel straeks weder. En als sommige van ons schepen by volck gingen na den overstē/ werden zy met beyde armen gelpoet/ al singende/ ende vrolijcke tereckenen betuysende/ dat daer luyden in haer landt waren. By den oversten zijn huys comende/ twelc bā riet gemaeckt was hebben by nae een half ure ghewacht al eer hy upt quam/ ondertusschen liet dat volc dat ghevolcht was/ niet af dan singen en dansen. Als nu den oversten quam/ wierden hē eerst 3. Watten en 2. stoelē/ eē groote en eē kleyne gebracht van eenige Swaerten die nae volchdē. Op was over zijn lijf/ als ock in 't aengheschicht wit gemaeckt met Kruit/ ofte met andere witsel/ ende hem werde een stercken met witsel na ghedaen. Op zijn hooft hadde hy een Mutse van een vel vol van vederen/ ende een Keten van beengiens ghemaeckt/ meer als 100. mael om den hals en om armen ende beenen. Inden stoel sittende/ quam hy hē een outachtich wijf/ hem van dit witsel langhende/ dede ghelijck of hy zijn handen daer mede ghewassen hadde/ streecken die veste in zijn aengesicht/ en stack als doen beyde zijn handen om hoogh/ ende zijn Mijf wert oock witsel ghegheven: Dit ghedaen zijnde/

zijnde / begonste die Vrauwe te singen ende te dansen ten huyswaert upt/ haer volgēde ende van ghelicken oock alle die andere Vrouwē: daer na sprack die Heere sommige woorden/eñ riep de Swarten die ons volck mede ghebracht hadden van die wijze plaetse/hem tseggende dat ons volck willeñ was die handen tsamen klappende/met dese woordē/Faio, Faio, als ghewoonelijc/eñ na andere propoosten sepde hy dat sy Heer souden halen / datter tanden genaeckt waren/hebben also ghedaen/ eñ schone tanden ghemaelt.

Dese reviere als gesecht is /is seer breet/vol van Crocodillen eñ Zeeperdē/ heeft veel inwijchen/steect zijpd oost int afwaren van Cermenija, laveerden inden nacht wel 2. ofte 3. uren dan caeckten twee mael aenden grondt.

Int vervolgen van dese cepse/zijn een Eplāt 8 jeps afseert in die mont van die reviere liggēde/ghelijckende wele zijn/ om datter leech slecht landt/eñ vol boomen is/dit noemt ghemeerten Caracombo. Van dit Eplandt is ghecomen aen onse schepen een Canoen met 18. personen/hebbende by haer een trommelkē met een uytgehoolde stock/ daer op sy speelde/ aen boegt comende/ister 4. ofte 5. overgeteelde/ daer onder een was gheheel wit toegemaeckt int aengesicht/over die buyst eñ armen. Dese hadde een groen mycken in die handt met een schelleken/eñ oock een gebrept duick/van die groote van een schuffelje/ esteloat groter/eñ hadde oock witsel in zijn handen / t'saelck hy opt schip streeckende/eñ ginck met het schelleken alle het schip langs engelende/eñ als sy wat spraken ofte wy oock/so schelde hy recht oft hy enige conseeratie ofte benedicte gaf: daer na stekende/eñ in zijn woorden bevonde/gelijc een nemen sal, en die beste is ofte die eē bekende kortse heest/werter ghelanght eenen grooten pot met Wijn de palma, daer zy dan anderen af doe dronchen/wel ontrent een half nee gedueronde/zijn daer na weder in haer schuijtjen gegaen/eñ nae landt gevaren/hebben ons oock daer heenen gewesen/om te comen tuyslen / gelijck wy beden ons Vier daer brengende / invrydende int passeps des Overstem/hier westenwijdende int passeps des Overstem/hier westenwijdende eñ het dorp doorgaende/ hebben onder anderen gesien een kleyne hutte/ontrent 3. voetē hoogh/ boven ghedeckt met een dack/ter zyden wat open/onder welcke stont een kleyne galge/daer aen eē clepa knick hoorntje hinck/ daer sommighe goet in was: dat zyt niet wesen wilden hebben/eñ beneden die galge stont een stockken/met een boodts hooft daer op van eē jonc hint int eene ooge hebbende een beenken by/als gelijck die Scheepslieden int hooft hebben/ (by ons maecht men dit Peerden toomē/ eñ die sy niden hals banden hier af.) Wenden aen t'landt/ecrlijck lach allerley ghebeente vā visch eñ van ghedierten/onder anderen/lach alhaere oock een stuyt van een paerdts , ,cluckt onse landen een soorte Visch inemen / was sonder tanden/dat die schipper voor zijn medē nam/ende om ghebracht heeft/ waghende wat dit machten bedupden/ seyde sy datter een doot was. Zijn een ander dorp wesende/eñ dat doorgaende/sagē sitten eē hoop mans/ wel tot 20. toe voor een duere van een hutten/waer onder sommighe schenen van die overichent te zijn/ in die hutte was sulcken ghesanck van allerley stemmen klein eñ groot / dat het wonder om hooren was/waghende wat sulchs bedupden/seyden datter een doode was. Die Vrauwen in barens noot zijnde / isser ganis gheen scheute/loopter al toe wat wil / jonck eñ out mans eñ jongers/ghelijck die Vrouwen /die deuren open stellende: Ons oock is te verwōderen/dat die hinderen alle besunden wozden/ dat zy nochtans gheen wet ofte regel/ofte kēnis vā Godt hebben: Het landt is vruchtbaer als ghesept is/van allerley vremde vruchte/ vol van dieren eñ vogelen van veellerley aert/ groote eñ kleyne/ men vint woonen/daer aen die tacken van eenen boom/ober die 100. hoogels nesten hanghen/ wonderbaerlijck in een zy wisschen/dat het eē hist om aen te schouwen is/hangen nedet aen schere stropen d'aerdes/ vast aen eñ tacke/om der Slange willen daer uyt dat die jonghskens niet en mochten beniet werden. Dese nesthens zijn my oock veel mede ghebracht/schoon om sien/eñ dus vele belangende die Custe van Guinea, light voorder die Custe van het machtige Conunchrijck Congo.

Die Ouden hebben een opinie ghehat/ dat dit landt niet bewoont en was/eñ nae den dat selvige Torridam Zonā, dat is/ een plaetse des aertbodems/ die gantschelick doo; die hitte der Sonnē verbrent is/dan zijn gesien doorwoonen geweest : waer ghelijck bewijcht Odoardus Lopez, Portugees/die daer lange gewoōt heeft/met vele andere Portugesen / is altaer goet woonen. Die luchte boven aller meninge also ghetempert/dat men des winters gheen felle coude ghevoelt/die Alsaer niet anders en is/als den Herfst tot Coomen / ghebruycken geē voeder ofte bont/noch veranoe cinge van kleederen/noch storcken daer niet/ soo sy ook niet konden op 't hooghste der berge/ahi is in die ebene velden/dach int generael is indē winter warmer dan inden somer/ende dat om die ghestadighen regben/insonderheyt op dē middach/ twee uren voor eñ na den eeten welche hitte seer qualick is om verdraghen voor ons luyden: Het volck des landts is zweert/ doch sommige van die vrouwen een wenich treckende nae 't geele/hebben meest swarte eñ ghekrolte hayr/andere cos/ofte root/zijn vermidelbaere groote/den Portugesen hier in niet ongelijck. Die ooghaypelen hebben zy van veellerley colueren/ swart ende Zeeverwicht/ die lippen niet so dick als die van Nubien eñ andere Swarten/haer aengesicht alderhandt/ vet/maegher/middelbaer/die Portugesen ghelijck/ eñ niet andere Swarten van Guinea, die misnaeckt eñ leelick zijn. In die langste van dagh eñ nachte/als wepnich onderscheydt want in't gheheele jaer schijnt het naulverlijck een quart van een ure/ soo men merckens kan/ Paeen winter dan gemeynelijck sijckede/ begint in onse Lente/ontrent int midden vande Meert/eñ haren Somer int midden van September/ Inden winter regbent het alhaer gestadelijcken vijf maendē aen eē/namentlijcke/ April, May, Junij, Julij, Augustus, in welcke tijt wepnich klare dagen zijn/ende die regben valt daer so hestich met so groote dyoppelen/ dat het te verkondigen is/welck haeter altesamen van die boyse aerde werdt ingetreckt/ so dat die voorgaende weernte ghedroocht is/ in welcke tijdt het naulwelick in sess maendē regbent. Hier voor werden ook die Revieren niet dick stijnach water verbult/eñ over't lant lopende bevroeschten het aertrijck.

Die winden die op die selvighe Somers tijt ghestandich wayen/zijn/ de welcke Hippocrates, eñ na hē Iulius die eerste Hoofsche Keyser met een Griecksche name genoemt hebbē

Die ongheloouighe ketterie van Ethiopien dat sy niet gheen reghen en laten/ hoewel wel met ende tegen willen.

Reefos, dat sijn hoogh westen aan die Portugesen Verde in cabo, ofte groene ghesien/ en/ als voor/ aende tot die tijt des jaers en aan dat landt/ die ooch ooghsaken/ ghelijck van den regen. hoogh opsijnen aan veel mista en nevels op t'hoogste der berghen/ die aldaer aenstootende en na berijant dat water resolverende/ met regen het aerdtrijck verbasseneren hoogh comt het/ dat men siet die hooge berghen met nevel bedeckt alst tegenen sal. Dese ghestadighe durrende regen aan/ is ooch ooghsake van die wassem der groote Revieren/ die in Ethiopien en Egypte zijn/ ghelijck Niger ende nilus, ende alle andere daer omtrent/ so eensdeels in die Middellandtsche Zee/ andere in de groote Oceanum uitloopen/ bevochtende ende vruchtbaerheyt brengende in die hoogre landen daer sy hoogh loopen: hoogh haer flijn ende vertrecken die so met haer vrijen. Nu om dat het jaerlijcks in onse somers tijt (t'welck haer winter is) in Ethiopien ende Congo meestendeel regent/ so ist ooc niet te verwonderen dat aldaer die Revieren groter worden/ ende overloopen/ dan in die voorgaende ende seer hooge landt/ gelijc Egypten is (uytgenomen Alexandrien en die plaetsen daer omtrent/ daer het nimmermeer regent/ is ghehouden voor een seer vreemdt ende wonderoore saecke/ hoe die Revieren van nilus soo hoogh moghte wassen aan die troubel water/ ende dat alle jaers op een sekere tijt/ sonder uit aller minste daer af te mijnen/ verversschende het aerdtrijck/ ende ghevende voetsel menschen ende dieren/ waer hoogh die Guden deze Revieren sacrificien ghedaen hebben/ die noemende als Ptalomeus in zijn vierde boeck aentreffende/ een goeden Geest: En noch huydens daeghs houden veel Christenen sulcke hoogh een miraekel. want sonder sulck wassem des waters moesten sy van hongher vergaen/ haer leven (ghelijck Johannes Chrisostomus segt) aen het wassem deses waters hangende. So zijn dan die voorduwesten winden/ die op ons deg somers wayen/ t'welck haer winter is/ die da er dijnen ende vergaderen wolcken en damp op die hooge ghebergten ende boven reghenen/ om welcher regens wille (als voor ghesept is) haren winter niet so koud en valt/ gemereerende in sodane warme provintien lauw water. Dese regenen dan/ zijn oorsaecke dan het wassem der Revieren Nilus, en andere Reuteren deser plaetsen/ daer van die ouden soo veel questien en fabulen vertelt hebben. Waer in haren Homer/ t'welc onsen Winter is/ waepen cotrarie winden van die voorighe/ als nae t'Compas te reghelen zuydt oosten en noozooosten/ die welcke sonder alle twijfel koude zijn/ als van die tegen paertje winden Polo Antarctico waerende/ ende alle dit landen verkoelende/ ghelijck ooch eyen onse winden alhier in onse landen doen/ en gelijc sy alhaer op haer maasten een heldere schoone lucht/ also komen sy ons toe met veelvoudighe reghen/ hoogh een seerdere naturele disposition des aertbodems van den Hemel en van de ghenen ghegouverneert wesende hoogh die hooghe voorsienige van God/ die den Hemel afghedeelt heeft/ ende den loop der Hemelen ende andere Planeten op sulcken maniere/ dat alle ghedeelten des aertbodems van haer licht ghenieten/ in warmte en koude/ en int bysonder met seer groote proportie en eyendtgaehtighept/ ende hoogh seker/ soo die fruchtbaerheyt ofte verboetinge van sodane winden wel verversschede die landen van Ethiopien ende van Congo, ende andere omliggende landen/ en waer niet mo heilsaem te lyden die hitte. Deze selfde coelte ghenieten ooch die inwoonders van Guinea landt/ ende van die Canarien. Cabo Verden en Cypers. ende die van Siberia Asia, als ooch die van Syrien en Egypten, die daer woonen hoogh het berghachtich van deze hooghenomde Monstrale/ n.w. ofte w. winden/ die wel te rechte met die Griecksche namen Zephyros, dat is, Levendt brengende/ gheteeren worden. So is ooch te letten/ dat noch uyt ghelooffwaerdighe van Ethiopien, hoogh in Congo, ofte andere meest liggende plaetsen nimmermeer en sneeuwt/ ooc niet op t'hoogste der bergen/ een waer dan voorder na die Cabe buena Speranca toe/ ofte in andere schere plaetsen/ van die Portugesen Snee-bergen gheseyt en/ gheteenen ooc niet een dinck is ofte Snee in Congo, die boven Gout ghestimeert souden worden/ om die bij de haer mede te verhoelen/ also dat die Revieren niet tormentē mogen/ hoogh smetten des sneeuws/ dan hoogh het ghestadich regenen dan die opt winters maenden ghelijck gesept is.

Ende alsoo/ hoogh in Congo boven Gout gheestimeert.

De reviere hebben haer hoogh ghestadich regenen dan de 5. hoogh maenden.

Nu weder comende tot ons voornemē, marcht men na Congo varen op tweederley manieren ofte hoogh die hooge Zee op S. Helen, en so verder over ofte langs die Custe vā Aphrica, op het Eylant van S. Thomas, nā die Cape van Lopo Gonzales, liggende op eenen graed/ aē die zuydzyde van die Linie wesende ontrent 11. duysent mylen van S. Thomas, ende van daer septhien met wille van t'landt/ alhoog neffens die Custe heen/ ende alle ayont werpt mē het anker op een schere plaetse/ after eenigen hoek/ ofte in een haven/ tot dat men comt daermē wesen will.

Alle alsoodanige havens worden van de Portugesen/ als sy ooc alle andere plaetsen/ die sy besitten/ Presidios genaemt.

Het Coninckrijck van Congo streckt hem tot Cabi S. Catharina toe/ t'welck ligt van die zuydt zyde van den Equinoctiael, ontrent op 2. graden en een half/ bevolghende voorder die Custe/ passeerende eenighe bergen ende stranden niet weert te verhalen/ tot twee rivieren/ ofte inbuyghten die de Zee maeckt/ beyde ghelijckhept hebbende van eenen beel/ dat waer een goede haven is/ ghenaemt Baia d'Alvaro Gonzales, dat is den inhoet van Alvaro Gonzales. Een wijnigh voorder loopt een kleyn Revieren in de Zee/ ghenaemt van die Portugesen om zijnder roodichept willen/ De la Boberas rossas, om dat soodanich water zijnen loop heeft over eenighe roode aerde/ verwende dat water. Alhier om deze contreye begint een hoogh ghebercchte/ van die seer hooghe Portugesen la Sierra Complida ghenoemt/ dat is/ langh gheberchte. Passerende voorts/ comt een ander Revieren, ghenaemt Baja de las Almadias, t'welck so veel te seggen is/ als inhoet van Bacche/ om dat der veel Bercken ghetimmert werden. Ende mont uā dese revier hogē 3. Eylanden/ daer af het grootste int midde lept/ en bewoont wert. ontrent de selvige is eē haven voor clevne schepen/ d'andere twee onbewoont: Van hier verstreckende comtinen aen die groote revier van Congo, welke Zaire genoemt wert/ oorspronck nemende ensderlis uyt de selfde Lac/ daer uyt die Nilus voorts comt. Deze revier gheeft so overvloedighe water uyt/ dat het ongelooflijc is/ wāt al eer sy in die Zee loopt/ is sy bp die 5. 6. mijlen breet/ en ghet seer water op hoogste/ wel 8. ofte 10. en somtijts 16. ofte meylen in die groote Zee/ waer uyt die Diertuyghen verscheydighe makē wārt omrēt sy zijn/ en niet mach omrēt 5. mylen deze revier opwaerts/ bācē niet groote berckē/ hoogher niet/ om des afvals wille daer sy bā een hooge velsen afvalt/ als oock die Nilus,

Ten boore niet mogelijck voor het volck afghaer de groote hitte/ en swaerlijck te verdueren/ ten waere de verscheydene deser voorseyder winden.

Ende hoogh de groote Lacus/ daer uyt die Nilus ende Zaire gemeenlijck haren oorspronck nemen.

Op dese Revieren swemmen schepen met een hoop die 200. mannen draghen konnen.

Crocodillen houden haer in dese revieren ende eten veel menschen/die sy vanden/ende hier gaet den Conincq van Congo.

Die Barckeren gedraghen sich onbeschaemt voor den Coninck draghen bloot.

De Revier Lelunda daer de hooft stadt Congo ghebouwt is.

Op de Revier Lelunda hiegen schepen varen wel 200. mannen.

Nilus, Donouw, ende den Rhijn op sommighe plaetsen doen/daruen Caesarius noemt/ dat zijn waterstoortinghen ofte vallen/ brengende sulcken grooten gelupt/daermen seer veer horen mach. In dese Revieren ontrēt die Zee/zijn veel Eylanden/ alle met veel volcx bewoont/ waer over seeckere Heeren ghebieden/ den Coninck van Congo onderworpen. Het heeft sich op eenighe tijt toegedragen/dat dese Eylanders tegens den anderen oorloch voerden in seekere schuyten/die gemaeckt waren upt een tronc van een seer grooten boom/Leōndo op haer spraeke gheheeten/ daer af sommighe so breet zijn/dat sy niet mogen van 6. mannen ombaent werden/hoogh eñ lanc daer by na proportie/also dat een vande grootste uytgehoolet wesende/by die 200. mānē draghē mach. Dese schuyten roeyen sy met vier riemen in die handen/varende seer snel voort / een tegelijck eenen riem houdende/eñ een boghe daer by/uytleghe sy int wechten van haer werpē/ eñ beschetsen haer met den boge. Dat stieren ende wenden deser schuyten / ghebruycken sy ooch niet anders dan euen dese riemen. In dese revieren houden haer veelderley vreemde gedierten insonderheyt die Crocodil/ die seer groot hier gesien wort/eñ op haer tale Caiman geheeten/ eñ het Zee-peert/eñ een ander dat twee hāndē schijnt te hebbē/eñ eenē steert/ op de maniere ghelijck een Flesschē/twelck sy noemen Anibize Angulo, dat is / Slepp swijn/om dat het so vet is als een Swijn hebbēde goet smakelijck vleysch/ niet ghelijck een Visch/ hoe wel het een Visch is / die niet upt dat soet water komt/maer eerst dat gras vanden Oever der Riviere/eñ heeft een hooft ghelijck als een Orse/eñ dusdanige diermē die 500. p. wegen. De Visschers deser vaugende/zijn ghehouden den Coninck diere brenghen op hūr straffe.

Hijlier comt wieder eenen uytloeck/die sy heeten Capo di Padrā, ende eē wepinck wonder vā die reviere Lelunda, die upt een slepp Lack comt/boven tot landt liggende/waer upt meer reviereu comen/insonderheyt een die Conza heet/daer af int verbolch gesproken sal worden. Dese reviere Lelunda, in tijden alst niet en reghent/is seer droogh / dannen die te voete mach over gaen/loopt onder aent ghebercchte steen/daer op Congo die hooftstadt ghebout staet. Van hier steect die cours na die reviere Ambrizi, welck groot is/ eñ een Haven heeft/ loopt oock met verre van die stadt Conga, nae die Zee toe. Noch wijder komt nē aen een ander Loze gheheeten / welcke sonder haven is. Eñ van hier waertmē tot Ozzo, een ander revier die een goede haven geeft/eñ oorspronckt herkruyt het selfde Lack / daer die Nilus upt comt: noch zupdelicker volght Lemba, oock een revier/ dan geen hāvē hebbende/ nochtmet schijnbaer wesende. Na dese komt mē aen Dio, een seer groote revier, daer op scheepen mogen varen van 200. veren. Oot dese revieren loopt een arm zupdelijcker op/ Rengo genoēt/ maekende met Conza (een ander seer groote revier) het eylant Loanda, beyde water stroomen te samen loopēde/upt voeren veel landen eñ lants/die't Eylandt bergoten. Bengo is, een groote stroom ofte Revier / die men wel 25. Italiaensche mylen mach opvaren/ dat zijn ontrent 5. ouser duytsche mylen. So lept dantusschen beyde dese voorse. revieren/ het vertreffelijck Eylandt Loanda, met zijn haven/ die name vāt't Eylandt verkrijghende/ende wordt oock Loanda gheseyt/twelck te seggen is/even ofte plat landt/sonder gebercht̄e.

Op dese Revieren swemmen schepen met een hoop die 200. mannen draghen konnen.

Op Eylandt Loanda graeft men 3. ofte 4. palmen diep/ als de Zee vol is/ dat is heel ghy soet water/ende is't selfde water zijnde is't brack.

Dit Eylandt is ontrent 4. mylen lanck/ ende wepniger als een vierdeel eender mijle breet eñ op sommige plaetsen niet meerder als eēder boghen schoot/ in't welcke dit seer te verwonderen staet/dat graevende op't lant twee ofte drie palmen diep/als die Zee vol is/eñ op het hooghste/dannen als van soet en drinckbaer water vint/ende die Zee legh zijnde/eñ van graevende/ist selfde so al en brack.

Op Eylandt Loanda worden ghevischet die schulpvens/die men int gantsche Coninckrijck van Congo,eñ ander ontliggende beest̄/ in plaetse van gelt ghebruyckt ende upt ghevist/ welcke visscherye op dese maniere ghesciet: Waer zijn seeckere Vrouwen die aen den Oever des Meers haer een wepnick in die Zee begeven/eñ schepp en eenige hoopen op met sandt: Dese ghevult zijnde/brenghen sy die te lande/ eñ wāschen het sant van die schulpvens ofte hoopkens / die seer klepn zijn eñ verloren lep/ doch by haer meest tweederley/sommige mā nemens/andere wijfkens ghenoemt / welcke die schoonste zijn int aensien vān glantse ende verwe. Eñ ofte wel dusdanige hoopkens op vele stranden van Congo gevonden werden/ so zijn doch dese van Loanda die weerdste ende schoonste/ende die alleē geacht werden / zijn seer subtijl blinckende/ eñ asperwijs / andere sorteringe van coleurē zijn vā geender prijs.

Voor dusdanighe hoopkens hoopt men alhare alle dinghē/ja selfs Gout eñ Silver ende alle victualie/waer upt te aenmercken staet/ dattien niet alleen int Coninckrijc van Congo,eñ naestliggende landen: maer ook in andere plaetsen van Aphrica, ende int rijck van China,ende sommige deelen van Indien/ andere materien van gelt ghebruyckt heeft/alsh op ons ghebruyckelijcken is/van Gout/ Silver ofte Coper/ofte eenige vermengunge van desen: want in Ethiopien geven sy Peper upt voor gelt/ende int Coninckrijc van Tombuto, ontrent die Revier Niger, Zee Hoornbeē ende Pezelleten/als ook in China ende Bengala, also dat voor die geheele werelt het Metael niet in sulcker weerdichept is/gelijck in Europa/eñ andere ontliggende plaetsen. Op dit Eylant zijn 7. ofte 8. dorpkens, gheheeten nae die tale der landen Libata, waer af het voornaemste genaemt wort die Heylige Gheest, in't welcke die Gouverneur resideert/van Congo gesonden wesende/die alhaer het recht verwaert/ eñ op het visschen deser Blacken-hinghens ofte Zee-hoornbeens acht neemt/Hier houden oock verscheyden beestē/ Geyten eñ wilde Swynen /want die tamme wilde ghenoorden zijn/ ende haer nit in die bosschagien onderhoudē. Voorts groeyt alhier eenen grooten eñ wonderen boom/gheteeken Enfandi, altoos groen wesende/van seer breeden deechden / namentlijcken voor zijn tacken die hoogh op wassende / nederwaert werpen seeckere dunne draepkens/die welcke vallende op die aerde/worteleen voorts brengen/waer upt andere planten ofte boomē voort spruyten: seer overvloedich vermenichfuldigende. Onder die eerste ende beste deser boomen, groept een seeckere sorteringhe van Linnen/twelck ghelijckt ende gherepnight zijnde int breede ende lengte upt getrocken wert/ ende van dit Linnen kleeden sy haer: genieten ende arme lappen.

Op dit Eylandt ghebruycken sy ooch scheepen gemaeckt vā Palm/ ofte Indiaensche Noot boom/die voorders te samē gevoecht/op

Op dit Eylandt worden gevischet die schulpvens/ daer sy ghelt voor hebben.

Voor dese schulpvens ghevē sy veel.

Veel dese schulpkens coopmē voor victualie eñ alle dinghen/ als Gout ende Silver.

Aen dese Revier leyt het Gout en Silver in soo veel overvloedicheyt als in Europa.

Dit Gouverneurs residentie, hier ache opt visschen deser schepen.

Eenen boom die in veel stucken kent ghedeylt/ en al voort, waer/sonder dat hy eenighe Lane men van moet.

Maken scheepen vant hout van Indiaensche groote boomen.

de manieren als die Portugesche Beesten/die met seylen ende rieme voorts gaen/en de met dese visschen sy in alle reviieren daer ontrent/ die seer rijc van visch zijn: voor varen sy daer mede na't naste landt.

Oesters wassen onder de wortels vande boomen/aen den Oever staende.

Op die syde/welcke daer streckt na't lant/wassen in sekere dieptenten boomen/aen die wortelen dalende het water van die Zee/ alwaer Oesters groeyen een hant groot wesende/seer goet om te eeten/ende wel bekent van dat volc/ die sodanige noemen Ambisiamarao/dwelc te seggen is/Visch van steenen. Dit Eylant op het alder naeste is na by't naste lant/ende de Canael verdeelt menichmael van dat volc overgesworomen/ en in dese engte stetemen sekere Eylandekes/ die ten tyden als die Zee hoogh is/bedeckt zijn met water/en ten tyde boue water. Ondeet wesende/bintaen al die wortelen des booms/ die voorgenoemde Oesters. Na by dit Eylant aen die buytenste syde/swemmen ontallicke veel Walvisschen/die swart schijnen te wesen/ en vechten tegens een/malcanderen voodende welcke van die Swarten gebeeten wesende/ brandt daer Traen uyt/met dit en mel Peck die schepen versorgheende. Die voorste haven heeft haeren mont nae't noorden/wyt ontrent zijnde een halve Italiaensche mijl/ daer seer groote diepte is/en recht tegens overaet naste lant/is dat voor gheseyden S. Paulus,met vast oste gefortificeert wesende/bewoont van de Portugesen/die aldaer gebuert zijn met Wijf en kinderen uyt Portugael. Dese geheel Canael is seer visschelic/insonderheyt van Sardijns en Enchioues,die welcke in winters tyden alsoo veel daer zijn/ dat sy van selfs uyt lant springen/als oock veelderley andere goede visschen/ Tongen/Butten/Barbelen/ groote Vreesen/ die seer gesont en overvloedich daer zijn/dat het meeste volck hem daer mede geneert.

Walvisschen meynt dat de Portugesen Troye kregen

Opt voorg. Paulus woonen Portugesen/die daer gecomen zijn met Wijf en kinderen.

Overvloet van Visch.

Het Eylandt Loanda.

Van Loanda nach lancker varende / comt men aen die Reviier Coanza,welcke reviier met Bengo een ander voorgenoemt/ het Eylandt Loanda maken. So heeft dan Coanza oor sprongh uyt een kleyn Lac/'twelc een reviier maeckt/die daer bloeyt uyt het selfde groote Lach/daer uyt die Nilus en meer andere reviieren haer beginsel hebben/welc Lach in dese Caerte geheeten wordt Zaire ende Zebe, van den ouden Triconus Lacus, om dat hier in (so men seyt) Zee-goden en Meermin en gevonden worden.

Het Lac Zaire ende Zebe houden haer bel ghe remains ende Meerminne.

Comende weder tot die Reviier Coanza, is die selfde uyt ouaren ontrent een halve mijl breet/ende men nach tegens stroom op met kleine schuytkes vare/ontrent 20. onser mylen/dan heeft sijnen onsondere haven. Hier ontrent begint het Conunckrijc van Angola, 'twelck wel eertyts oor gehoort heeft onder het gebiet des Conings van Congo,dan voor wenich jare door eé seker Gouverneur daer vã afgetrocken/en eé bysondere heerschappie gewoorden/ die hem heut voor vient/en niet voor onderdaé ofte Vasal des Conings van Congo, schict hem nochtans ten tyden eenige giften op de manieren als schattinge.

Hier begint dat Conunckrijck Angola,

Angola plegh onder dantich te zijn de Conunck van Congo/nach gewelt sy hem pijsten.

Van Coanza valcht een uythoec/ genaemt Capo Lodo,om die welcke gepasseert zijnde/ comt me nach aen sommige andere reviieren. Die eerste dieme be senlt/ voort Sóga geheete/ die men ontrent 25. Italiaensche/ ofte 5. duytsche mylen nach oplaré : Die ander Bengeli, alwaer een ouerste vã die onderdane des Conincks van Angola het commandement ofte gebiet heeft/ten lesten comtmen aen een middelbare have vã groot gaet/ en begaen voor Allerley schepen/ gheseyden den ingeboren der Koyen/ van sommige den Ouer der Koyé/ om dat aldaer groote menichte van Koyen woyden/ het sande plat landt/ende daer van Gras en allerley materialie en me heeft hier ooch openbaerlycken op eenige tyt te koopen gevonden eenigerley metalen / en insonderheyt Silver/als Loper ende Pigaserra zijn Overseeter beringen/ waer uyt die ten meesten gemeynt is. Ende dus verre plach te strecken die Custe langs het groote en machtige Conunckrijck van Congo, al waer die meeste baren en handelinge der Portugesen int begunsel der ontdeckinge geweest is/ende wijst den 4. graden/een die Tyndt zijde van den Equinoctiael, vervolgende tot op die hoochte van 13. gradé/welcke make 630. Italiaensche mijle/en 126. duytsche/5. mylen voor een gerekent. En eest vert dit lant / gelijck oock alle andere provintié vierderley syde ofte grensen heest/ oost/ west/zuyden en noorden / so sal dit genoech wesen/dat beschreven is die west syde deses Conunckrijcs/ so verre het streckt langs die Zee Custe/dienstelicken tot die Italiaensche en Jndische navigatie: Veer by salick noch voegen eenighe discoursen. Dit Conunckrijc ende dese vruchtbaerheyt beter ontdeckende/so staet dan te mercken dat het gheheele rijck van Congo, afgedeelt wort in ses voornaemste Provintien / die gheseyden voorden Bamba, Sogno, Sandi, Pango Batta ende Pemba.

Dese beginge is de sorige der Italiaensche en Jndische navigatie.

Het Conunckrijc van Congo is gedeelt in diverse provintien.

Bamba is die grootste en die rijcste / streckt langhs die Zee custe/ van die Reviier Ambris tot die reviier Coanza toe/ghebuede onder haer veel Heeren: Dese name niet noodich te verhalen/want alle gheseyden Mani dat is Heere/ als Mani Bamba: Heer vã bamba : Mani Loanda Mani Coanza/Heer van Loanda/Heer vã Coanza. Dese provintie van Bamba is de sleutel/ het schilt/en die beschermnige van 'tgheheel Conunckrijck Congo daer uyt alle ghewelt en tegenstant den yslandt geschiet: want sy verstaen alle rebellié vã die omliggede plaetsen: Hebbé dapper volc/die altemt inde wapenen zijn/den Conincx in allen swaricheden en rebellen hulpe bewysende. In tijt vanoot mach hy allen uyt dese eenige provintie by die 400000. wel gewapende mannen (verstaet na die maniere des landts) op bringen.

Het Lac Zaire ende Zebe houden haer bel ghe remains ende Meerminne.

De Heeren van Congo heeten Mani Bamba/Mani Loanda/etc.

Bamba is de beschermer vant heele Conunckrijck Congo.

De provintie Bamba heeft op haer wapen 4 honderd duysent gewapende mannen/naer de maniere des landts.

De hoofstat Banzil/daer hem de Koning vermeert in onthoudt.

De Hoofstat Banzil/ligt in een even velt/'twelck heen streect tusschen die Reviere Loze ende Ambris / ende is gheheeten Panza/'twelck een gheneene name is van alle steden/ al waer die Gouverneur woont: ligt van die Zee ontrent 100. Italiaensche mylen/'twelck 20. bande ouse zijn. In dese provintie heerst oorspröc het geberecte/ende welcke Mynë zijn van Silver/en allerley andere Metalen: streckende nae't Conunckrijck van Angola/seer rijck zijnde / om dat men oock aen die Zee-strandt vindt die Stecken hayskés/ die haer dienē voor gelt/ so is ooc hier die grootste coopmanschap van Slaven/ghebracht zijnde van Angola welcke die Portugesē alle jaers in groote menichte tot dupsenden toe aldaer koopen/en die verwerren in differente landen/ om aldaer te verecoopen.

In dese gheberechten zijn groote hoop Silver.

Hier valt groote hoop bel van Silver.

Het volck van dit lant zijn dapper in wapenen dragé lange en breede geweeren ofte rappieré/gelijc die Slavos en Switsers/ die haer toegeeuert werden vã die Portugesen

sey

sen: Men vindt so steercke mannen al daer/ dat sy een Slave meenen lach nidden door houwen: ja eenen te venden Esse den kop af? Dat meerrs /men hoester ghebeuren de het werde deel van een boote swijms / verzonde ontrent 345. ponden op haren arm ghedragen: hebbe Benessens dese ghewoeren worden sy ook togen/ daer op sy wel gheassen: zijn met langhe Bakelaers van schoosen samen ghelochten/ als men by my sien mach.

Dappere stercke ghelijnde es stier sterck in mannen/ dat de inwoonders deses dencken.

In dese Provincie van Pamba vintmen verscheyen wzeemde dieren/ als eersteliken Elephanten/ die men hier seer veel vindt, ende die overcomt der bosschen /wepden/ende stromen die overvloedich water by hzenghen / die hier seer groot zijn: want sy wassen die halve tijt gantz levens/ghelijck men seyt/ en leuen 150 Jaren/die in Portugal ende by ons gesien zijn zijn kleyn/ om dat sy jouch / ende ter haer volcomen wasdom niet en zijn ghecomen. Dat desse beesten dus groot worden/ mach mē ook afnemen uyt die groote schepen swaerheyt sommiger tanden /die daer van ghehzacht werdē want men hoester ggevonden die 100. medicinael ponden/ het pont van 24. loot gelwegen hebben In die tale van Congo waert een Elephants tant ghenaemt. Mene ManZao, dat is Olyphants tant: Wie jonghe Olyphanten noemen sy Moana Manzao, dat is een jongsken van een Olyphant: Haer oozen zijn niet minder als een der grootste Rondässen die de Turcken baeren /seg spannen lanck/ van gheduruste oste zo me eentes Eyns trecken de na de schouderen schoep toe/ en met het klop pen der oozen en deg steerts bedzijven sy die vliegen als oock met het sensselen oste staven preesen deg wels /die selvighe doodende: Het haer van den steerte gebuē zy seer dick/ als kleyne biesē swaert ende glansserende / ende nidē ouden veel schoonder en stercker dan inden jongen: ook waerder van weerden: Dese hayzen worden van die volckeren gebruickt /tot betrieselss deg halses /unsonderzeyt de Mannen en edele vzouwen uit rijck van Angola' ende dominghende plaetsen /die seer weert ende lief hebbende om deg weeses/ daer sy afgenomē zijn/ ende der hayzen schoonheyt en steeckheyt: wāt sy so sterck zijn / dat men die niet met handen lzicken mach. Men vint sommige die haer leuen in perickel stellen om dese hayzen te becomen / en dat op de maniere als volght: Wen Olyphant in eenighe engte comende / dat sy hem niet dzayen en kan /springen sy daer op / ende finden die af/ die verkoopende / welcke ghebrochten weerden / oste ringhs wyse oste anders /ende ghedzaghē om den hals/om die armen ende aen die vingeren / Dusdanighe heele steerten /met die schoenē daer op zy gaē ende verkoop ringen van dit hayr ghemaert van die Swarten /mach men by Paludamum sien. Die Ouden hebben gheen goede kennisse van die Olyphanten ghehadt/ indien dat sy schzyven dat sy haer niet konsten buy ghen en dat sy masten aen boomen ruysten / waer door zy seldom dat men die vangh/ dan die experiētie van ons volck/ als oock hier te vozen van die Portugesen/ hebbē de sake veel anders bewonden /hare beenen met juncturen/ haer hōnende bugē/ haer tuye berē opheffende as boomen /om het loof daer af te eeten/ en nae,t leeghe water te buckē / ende daer upt te dzinken /ghelijck men sulcke juncturen en het ghebeente daer by sien mach by my: Wat belangt die beschzyvinge vanden Olyphānt / dewijl veel autheuren en soo auch beschzyuē hebben/ achte het met noodwendich dzeder hier te verhale. Noch so zijn in dese Provincie veel Tiger dieren /van ghelicke sorme en grootenthe als die ten tyden in dese landen gesien werde. Verthelt Lopez van dese beesten een wonderbaerlijcke maniere/ en is /dat sy nemmermeer sullen aenvallen witte menschen / maer wel die swaerte /en ligghende by een te slapen witte ende swaerte / sullen sy die swarten doodden ende eeten /ende die witten onbeschadicht laten: In hongherss noot nemen sy die beesē (sonder byeese van die hupsen) wesp/ wel verstaende met velt gheen ghedierte te vernende. wāt sy gheen derley soozte van dieren sparen/ werden ghemeint in die tale van Congo Engoi zijn bzeede beesten ghelijck die Reen/ dan anders van hayr en gepleckt/ werden gevangen met vergift /sulcks in vleesch verbergende/ oste in strichen oste met pylen oste Roers geschotē. Men hout al daer die knobelen vā den Tiger voor een boos ende schadelijck vergift / daer af gheeten wesende /eē rasende doot volcht/ waer door zy ook vanden Comnck ghestraft worden/ die het vel bzenghen sonder die knobels. Dese selve provincie bzenght ook voort een ander ghedierte Zebra ghenoemt/ in allen ghelijck een Muil/ alleē daer in uptgesonderet dat het voozt teelt / ,thelck die Muil niet en doet: Dit beest is seer vreemt van hayr: want is van die vugghe graet af tot die buyck toe al gestreept /met dzydeelep verwe /swart/ wit/ ende boucker root /die strepen oste lysten met proportie verbolghende ende entrent 3/ vingheren bzeet wesende/ ghelijck sulcken figuer ghestelt is int Boeck tot Roomen ghedruckt/ dat men daer af sien ende lesen mach dese beesten om dat zy alle jaers voozts teelen / zijnder seer veel/ eñ alle wilt/ eñ boven maten snel int loopē/ also dat die Portugesē hier af eē spzeert voozt hebben: so snel als een Zebra . willende daeromme bedunden die uptterste snellichept/ Tam gemaeckt wesende /souden seer wel dienen in plaetse van Peerdē om te loopen eñ te trecken: ook inde oozlogh eñ andere nootwēdighe sake /also dat hier uyt kennelijck is die voorsighter der natueren /die alle landen verzoycht heeft met nootwendichept/ so van beesten als andere dingen/ eñ victualie der selver: Maer de Muil int ghelheel Connckrick van Congo ghеen Peerden en zijn / eñ ook niet en weete te gebynnichē /die Ossen die daer veel zijn/ veel min weeē dese beesten tā te makē / om sulckels daer op te leggē/ eñ met toomē te regeerē/ so ghebruycken zy in plaetse der beesten / dieuse van mensche /die daer op afgericht zijn /eñ op hoochē vande straēt haer houden/ d'andere op verscheyden manieren dzaghen/ oste in sekere verscheyden manieren Welt-kussen liggende/ gelijck die Indianē in die Palanquins (oste op stoelē sittende /als mē siē mach in de conterfeytsels int selfde boeck tot Roomen gedruct. Waeromme die snel begeert te wesen in dese landen/ghelijck by ons voort te wesen in dese landen/ghelijck by ons op die post/ die neemt veel Slaven eñ uytruisselt die partyen als sy moede zijn /mach also seer haestich zijn reyse volbzengen. Men vint noch verscheyden andere beesten / daer sommige van die groote ende der Olyphanten/ sommighe kleinder/ die zy Empalanga heeten. Veel wilde Buffelen/ Wolven die seer naeuwe ruycken/ eñ wonder bemannen die Lyne/ die zy uyt den Palmboom trecken. Vossen/ Herten /Vinden/ Geyten/ Conynen/ Haesen in seer groote menichte

Wonderlijcke verscheydenheyt van Tiger dieren.

Dat sy hier in witte menschen/ maer wolf/ waerom sy aenvallen en verspaeren.

De Tiger baren heeft sy enyge.

De knobelen vande Tiger dieren is een boos fenijn/ daer om verbaeden de Portugesen niet op te laten ghen sonder de knobels.

Woonen in Congo zijn ghebooren van groote swerheyt/ also dat de Italiaenen een spreckwoort daer af hebben.

Dat Sabelen niet kandt tot haer onderhout van als ghenest.

In plaetse van peerden te ghebruycken.

Diuersche beesten/ ghebruyckt men hier de menschen.

Het breet Empalanga/ ook Buffelen en Wolven.

Vossen/ Herten/ Vinden/ Geyten/ Conynen/ Haesen in groote menichte.

want sy werden niet ghejaecht noch ghedoodet. Men vindt oock aldaer veel Civet-catten/ die sy tam maken / om die Civette daer af te nemen/ hebbende groote lust aen den rueck.

Oorsake waerom datse de Civet-catte vanghen.

Slanghen ende Aderen zijn der van vreemde ghedaente by die onse te ghelijcken/ ende seer groot: want men vindter die 25. palmē lanc zijn/ ende 5. breet: den buyck ende de mont so groot hebbende/ dat sy konnen verslinden een Harte/ ofte een ander ghedierte van die groote: woonē op't Lande ende berghen ende int water/ ghebruycken beyde elementen. Dese beesten haren buyck vol ghegeten hebbende/ blyven dickwilsligghen als dronckē ende slapende/ ēn wordē also van ghedoodet/ ende van dat volck ghegheten/ achtende dit vleysch beter als wy Hoenderē doen moghen. Daer zijn seer veel vergifte Aderen/ die den menschen bytende / in 24. uren dooden. Noch zijnder sekere andere beesten/ vā die groote eenes Rams/ op de manier als Draken/ die vlogheleu ēn eenen steert hebben/ met eenen langhe beck/ daer in veel reyen van tanden/ eeten rauw vleesch/ zijn van verwe blau ēn groen/ ēn met een ghescheldert vel/ ende twee voeten. Dese worden van sommighe Swartē aengebeden. Noch vindt men al daer vele Cameleonten / zijn van die groote als een Haghedisse/ met een hooghe rugghe/ ende vier voeten/ veranderen haer verwen/ etc.

Slanghen die 25 palmen lanck zijn.

Door wat middel dese Slanghen ghevanghen werden / ēn daer nae tot spijse ghebruyckt.

Aderē die de menschen in 24. uren dooden.

Ghedaente van Draken/ die sommighe Swarten aenbidden.

Natuer ende ghedaente vā de Cameleos.

Belanghende de ghevogelte/ zijnder oock in groote menichte / insonderheyt Indiaensche Hennen/ Pauwen/ Gansen/ Endtvogels/ wilde ēn tammen/ Patrysen/ Fasanen/ Duyven/ Tortelduyven seer abondandt/ als oock Arenders/ Valcken/ Sperwers/ Pellicanen/ ēn dierghelijcke. Behalven die voor ghenoemde/ zijnder oock veel Papegayen/ groene ende grauwe seer schoone roode voghelen/ Fiamenghi gheheeten / ontallijcke soorte van kleyn ghevoghelte/ niet minder lieflijck van ghesanck als eenigh Canary voghelkens moghen wesen.

Verscheyden soorten van water ende Landt vogels.

Die tweede Provintie van Congo Songo ghenaemt/ light ontrent die Rivviere Zaire ende Loango, streckt tot die Rivviere Ambris, nae't Noorden/ op 7. graden ēn half/ ende eyndicht aen die roode Steen-rotsen/ die welcke ligghen op die bepalinghe van't Coninckrijck Loango. Int midden van dese Provintie is een stadt Songo gheheeten / al waer die Gouverneur woont : daer af die Provintie oock haren name heeft. In dit Landschap zijn veel Olyphanten/ waer omme hier grooten handel is int verwisselen der tanden teghens Yser. Oock zijn hier veelderley Apen ende Meerkatten/ groote ende kleyne/ van menigerley sorteringhe/ daer onder sommighe seer vriendelijck ende lieflijck zijn/ dryven veelderley tijt cortinghe/ ende doen alles nae/ wat menschen voor doen. Men maeckt oock in dese Provintie veelderley lynwaet van die Indiaensche Palm boom / daer sy grooten handel mede dryven. Van dusdanighe sorteringhen mach men veelderley by my sien. Sy zijn rijck van Koyen/ ende van andere voor ghenoemde beesten.

Op wat hooghte Songo de tweede provintie van Congo leyt.

Veel olyphanten Apen Meer-katten van veel soorten.

Lynwaet vā Indische Palmboom.

Belanghende haer ghelooke/ zijn Heydenen/ ende aenbidden wat haer ghelieft / houdende die Sonne als die Man / voor den grootsten Godt / ende die Mane als die Vrouwe voor den tweeden. Haer kleedinghe is ghelijck die van Congo, doch oorloch met haer nabueren die van Anzicana.

Cleedinghe/ manieren ēn religie vā die van Songo.

Sundi die derde Provintie is die eerste/ ende een beleeninge des Coninckx/ waer omme dese altijt gheregeert wert vanden Coninckx eer ēst gheboren Soon/ ofte van Princen des bloets/ die in die regeeringhe volghen sullen: light ontrent die stadt Congo, van die Portugesen S. Salvator gheheeten/ ende streckt van daer ontrent 40. Italiaensche myien/ ofte 8. duytsche myien/ tot aen die Rivviere Zaire toe.

De derde provintie Sundi oorsaeck waerom dese des Coninckx eerst gheregeert wert.

Die volckeren deses Lants/ als oock die van Pango, handelen veel met Sout ende gecoleert Lynwaet uyt Indien ende Portugael gebracht, voor haer gheel schelpkens ghebruyckende: sy ontfanghen voor dese waren Linnen vander Palm boom. Olyphants tanden/ Tabelen/ Matteren/ ēn eenighe banden ofte gordelen van die selvige Palm booms bladeren gemaect, seer weert gehouden in die landen: ghelijckmen sodanighe oock op my sien mach. Het wast in dese Provintie veel Christaels/ ēn veelderley soorte van Metalen/ doch so beminnē sy boven allen het Yser/ seggende dat andere Metalen niet nut ofte profijtelijc zijn: want uyt het Yser maken sy messen/ Swaerden ēn wapenē/ ēn diergelijcke instrumenten/ noodtwendich tot onderhoudinghe der menschelijcken natueren.

Pango, die vierde Provintie / is in voorighe tyden een vry Coninckrijck geweest/ zijns selfs regieringe houdende/ streckt nae't Noorden aē Sundi, nae't Zuyden aen Batta, nae't Westen aen Landschap vā Congo, ēn nae't Oosten aen die gheberchte van die Sonne : Die voornaemste stadt heet oock Pango, leyt op die West-zyde vā de Rivviere Barbela, die oorspronck neemt uyt het groote Lack/ daer uyt die Nilus vloeydt. Haren handel is eenderley met die van Sundi.

Batta, dat 5. Landschap grenst nae't Noordē aen Pango, ende nae't Oosten ande Rivviere Barbela, ende streckt voorts aen die gebercghten der Sonne / ende aen die voet van die Salpeeters bergen/ ēn nae't Zuyden van 't selfde gebercghte/ voecht hem aen Barbela / tot die verbernde bergh toe. Die voornaemste stadt voert oock Batta gheheeten/ al waer die Gouverneur woont/ den welcken toeghelaten werden Busschutten/ ēn dat om oorsake/ dewijle oost op, over die gebercghte van die Sonne ende van Salpeter aen die Oost ende West-zyde van die Rivviere Nilus woonachtich is eenigerley volck/ Giaquas gheheeten/ van die van Congo/ ende in haer eygen Landt Agag, seer wreedt ēn strytbaer/ geneycht om wapenen te handelen/ ēn roovetye te dryven/ van welcke daghelijcksche invallingen geschieden in die naest ligghende Landen/ ēn ten tyden oock in Batta, daer omme het van noodt is/ dat sy gherust ende op haer wacht staen om haer te beschermen.

Dese Provincie mach op brenghen 70. ofte 80. duysen wel ghewapende mannen ēn alhier van daen brenght men vele Tabelen ēn Fluynen/ hebben eenderley handel/ ghelijck die van Pongo ende Sundi.

In Pemba, wesende die seste Provintie/ light de Hoofstadt van Congo, eertijts Banza gheheeten/ dat is't Hof/ ende nu van de Portugesē Sant Salvator, light op een ghebercghte/ tlandtwaert in verre van die Zee/ 150. Italiaensche mylen/ zijn 30. onsere. Dit ghebercghte is groot ende hooch/ ende meest steen/ die nochtans Yser gheeft/ ontrendt 2. onser mylen int ronde hebbende al bebouwt met vele dorpen ende huysen/ bewoont met meer dan 100. duysent menschē.

Het aertrijc deser berghen is seer vruchtbaer/ door de versche lucht die seer claer ende ghesont is. Gheeft oock veel goet waters, den menschē nimmermeer schade ghevende / is rijck van gras ēn allerley beesten: van vruchtbaere boomen/

men/ die altoos groen zijn/ overvloedich van allerley soorte van Gewassen / dienen in die landen gheplandt/insonderheyt van verscheyden speciē/die zy Luco heten/ende voor het voor naemst eñ beste Gewas houden/als wy Terwe/ doch is kleijnder/ende heeft eenighe gheluckheyt met het Mostaert saet / uytgheslondert dat het wat grooter is/ 't welcke zy malen op handt menichfeus daer af zy een seer suer merl becomen/ blanck/ghesont/ende seer smakelijck broodt ghevende/is van gestheyt met minder als ons Tarwen broodt/ende diesdanich geacht is in Congo seer veel/ 'twelck voor wenighe iaren daer eerst ghebracht is van die Riviere Nilus, insonderheyt van die plaetse daer die Nilus die tweede Lack verbuilt.

Lucohet beste eñ gheplante graen.

Gheweente van Luco.

Uytgroyen Luco eerst in de rivier Nilus voorgaende.

Oock so isser veel witte Milie ofte Gheers/ ghenoemdt Mazza di Congo, dat is gheseydt Gheers van Congo, ende oock abundant ofte overvloedich Maiz, dat is / Turcksche Terwe / die welcke aldaer wepnich van weerden ghehouden wort/ ende van haer luyden ghenoemt Mazza Manprito, dat is geseyt van Portugael/ met dit meesten zy haer Verckens. Rijs isser oock overvloedich / dan van groen weerdie: Dit landt is oock vol van verscheyden onderscheydelijcke vruchbare boomen / alsoo dat het meesteneel van't genieptue volck/ haer van die vruchten onderhouden/ als Citroenen/ Lamoenen/ende insonderheyt seer smakelijcke Oranghe appelen/die niets te soet ofte suer/ dan middelbaer zijn/ eñ worden sonder schade gheeten. Bananes zijnder oock seer veel/ het welcke sommighe meenen dat die vruchten zijn/ die in Syrien ende Egypten Muse ghegeten worden/ende in dit boeck Indische Vygen/ zijn seer lieffelijck ende welsmakende fruyten/ uyt den soeten suer/ ende goet voetsel gevende. In die plaetse velden wassen verscheyden speciē van Palmboomen/ als die Indianensche Noten / ende die Dapen voorts vrenghen. Noch groeyter een andere soorte van Palmboome/ die voorighe twee specien gelijck/van die welcke zy nemen Olye/Olijn/Azijn Fruit eñ Sroot. Die Olye persen zy uyt die pulpe van't fruit/ ghelijckmen doet uyt die Olyven/ welcke van verwe ende substantie onse Botter ghelijck is/ alleene wat groener/mae't geele trecksende/ die welcke zy ghebruyckē in plaetse van Oly ende Botter / ende branden die oock in Lampen/ smeeren oock hare lichamen daer mede/ om die selvighe gheradt te maken/ in summa/ is goet om te eeten in tijt van noode / ghelijckerwijs alst ons volck overcomen is / die sonder dese Olye van honger hadden moeten vergaē. Dusdanighe machinen by my oock sien/ van die plaetse ghebracht/als oock den Wijn ende Azijn van die selvighe Palm-boom. Die wijn Azijn van die selvighe Palm-boom. Die wijn tappen zy bouen uyt die boomen/ die selvighe voorboor ende/ waer uyt loopt ofte druypt een sap ghelijck Melck/ wesende koel ende fris om te drincken/is ten eersten gheapt/ liefelijck ende soet/daer na wert het suer / eñ ten lesten Azijn/ datmen tot Salaet ghebruycken mach: maer versch ghedroncken zijnde/ doyft het die urine ofte't water af/ waer door dat m die landen wepnich ghevonden werden / die lenden ofte blasen steen hebben : Hier oock te veel af drinckende/m sacht het drincken/ ende ghiest groot voetsel. Het broot maken zy van die Steenen deser vruchten/ welcke zijn van satsoen ghelijck Amandelen : maer veel harder: In dese steenen zijn herten seer smakelijck om te eeten / ghesont eñ goet voetsel uytgevende/ eñ deze ghebeele bruycht is soo wel uytwendich als inwendich groen/eñ werr raw ofte gekookt geten. Daer zijn andere boomen die een fruyt voorts uytgheven/ twelcke zy noemen Cola,van die groote eender Pijn-appel/hebbende in sich andere vruchten ghelijck Castanien/in verleene zijn 4. roode ofte incarnate pitkes/die welcke zy in die mondt houden/ diesyghende eñ kauwende om den durst te blussen. Deze fruyten in water gedaen/ maken die selvige suer eñ smakelijck sterecken die Mage, en zijn boven maten goet tot een quade Lever. Andere soorteringe van wilde palm-boomen worden daer oock ghevonden/ die verscheyden eetbare vruchten voorts gheven/uyt der af die bladeren dienen om die Wijnkens te maken/die hutten te decken kost kenis eñ andere noodwendicheden des huyses te vruchten/gelijck men verscheyden dā soodanige soorteringe by my sien mach.

De vruchten van de boom Cola is seer lieflijck eñ smakelijck/ eñ sterckt de magte/ is oock goet tot een quade Lever.

D. palmboom van veelderley soorten waer van deze palmboomen/ maecken van bladen ghemaeckt.

Noch so zijnder andere boomen/ghenoemt Oglieghe die fruyten voortbrenghen/van ghedaente ghelijck geele Pruymen/lief lijck van smaeck/eñ smaeck. Van dese bomen houwt zy racken/die zy dicht by een plantē/eñ aē malkanderen vast maken/ghelijck men by ons bā Bucken ofte Hagedoornen boomen doet/ maken alsoo schuttinghen om haer huysen/die geplantende racken in een ghelooeht/waer sedert Oock so maken zy hier wat galeryen eñ sonnerhuyskens om haer daer in te beschermē voor die hitte der Sonnen. Behalven die voorghenoemde vruchten worde aldaer noch verscheyde ghevonden/ seer dienstelijck in die medecijn/eñ ook om te eeten/ insonderheyt Tamarinden, die uyt den soeten seer lieflijck van smaeck/eñ in heete corsten wōder aegenaē zijn. Die Mooren eñ Turcken over land repsende/ nemen die Pulpe van Thamarinden voor haer/ vermengen die met water/ drinckende sulcks tot verkoelinghe der inwendighe hitten / insonderheyt der Lever eñ Nieré/oock om sachten cauergange daer af te hebben:gelijck oock Cassia Fistula, die daer abundant is/eñ Cederen Meloenen Pepoenen Concommerē/ eñ allerley ander aert van aertvruchten/die breeder instructie hier af begeert/die lese Odoardum Lopez overgheset van Pigafetta,ende tot Rommen ghedruckt/daer uyt dit ten meesten deel ghenomen is.

De planten van desen boom/ daer maken sy haer schuttinghe van.

Dese vruchte zijn seer nut voor den gast.

Hier wast veel Cassia Fistula/ met lange ruyten/ pooren/ comen.

Ende hoe veel die woninghen in Congo kleyn ende nederigh zijn/so en ghebreckt het haer nochtans niet aen die materialē/ insonderheyt aen den steen: want daer steens ghenoech groent/daermen ghheele columnen eñ verkante stucken van spitsen roode Marmer uythouwen mach/dat meer is men hunter so groote stucken/dat men uyt een stuck een ghheele keeck soude houwen moghē. Boven die verhaelde soorteringhe van Marmer/vindmē noch bergijen van Jaspis/van Porpher/ofte roode Marmer/van witte ende andere colore Marmer/die tot Romen ghebeeten worden Marmer van Numidien van Aphrica ende Egiptie, daer af men verscheyden columnē tot Romen siet/eñ by my eenighe blocken van dusdanighe Marmoren ghesiepen/ van Romen gebracht zijn. Men vint oock aldaer verscheyden gehoutte steenē/ onder andere so zijnder waer in seer wonderbaerlicken Opacenthen ghespreyckelt ligghen/ die men uyt nemen mach/ eñ affscheyden van die ander steenen/ daer in zy ghegroeyt zijn. Men mach oock van dese ghheele columnen maken Obelisquen ofte andere werckē/ daer in men gespreydet sonde

Allerley steē in Congo.

Hier te bergē in Congo bē Jaspis/ van porpher ofte roode Marmer/ vā witte ende andere colueren.

Steenen dat men Colomnen Obelisken van sal maken.

Een

ſack blincken deſe ſteentgues. Item ſo vinden andere vreemde Steenē / Metael houdende / verscheyden van verwen / als daer Coper / uut ſien groen ende blinckende: daer af men Statuen ende andere wercken / ſchoon van ghedacute make mach. Oock is dāer met het gebruyck van materie voorſake der kleynheyt haerder woninghen: want noch aen ſteen / kalck / hout / noch aen verſten om ſulcks voorts te brenghen en ontbreeckt / dan alleen aē Steen-houwers / Timmerluyden ende Metſelaers / die daer gantz gheen zijn / waer door ſy haer behelpen met haere hutten. Hier mocht in verhaelt werden / hoe dat dit Coninckrijck uit ontdecken van Oost Indien / int jaer 1490. ende 91. gebracht is door die Portugeſen tot het Chriſtelicke gheloove. Item / hoe ſchandelickē dat naderhandt dat volck is verlaten gheworden / doenmen Goudt begonſt te ghebreken / Ick ſeggh de met door afganck ofte vermindertinge des Goudts / dan dat den Coninck van Congo ghetraden was van eenen Portugees ſelfs / die Ioyne met te ontdecken: ooch die quade regieringe der Biſchoppen / Papen ende Monicken aldaer gheſonden / achterlatende: blijckt genoech uyt de ſtichtinge van Lopez beſchreven / dat ſy niet die ſalichheyt der arme menſchen: (maer veel meer die grootſheyt ende regieringe / ende haer ommatigheyt begeerlickheyt des Goudts te verſaedigen) geſocht hebben: Do heeft noch voor weynich jaren die tegenwoordige Coninck twee-mael zyne gheſanten geſonden aen den Coninc van Spaengien / ende den Paus van Roomen / gantz vriendelijcken biddende / om Perders ende Leeraers zynes volcks / daer by aenbiedē de ende preſenterende die ontdeckinge der ryche Goudt-mynen die in zijn landt zijn / om daer door Dienaers ende Leeraers zynes armen volcks in zijn ryck te trecken / dan in die Chriſtenheyt is / anders te doen / die moet men ſamen hanghen / onderzucken / verbolgen ende vernielen / doch dit buyten myne profeſſie weſende / hier af veel te ſpreken.

Comende weder tot verbolgh der Cuſten van Angola, na die groote Cape van Goeder hope toe. Eerſt Angola belangende / is ſulcks boven alle geloofwyckheyt ſeer volckrijck: oock overvloedich van Silver / Coper ende ander Metaelrijck van allerley victualie ende beeſten / inſonderheyt Kopen.

In Angola is overvloedich Silver / Coper ende ander metael / ende ghees gheltzeck van victualie ende beeſte / inſonderheyt Kopen / noch-tans eer dat volck liever Ponde-vleys dan Kopen vleys / die ſy ſlachten ende dueder betalen / dan eenigh ander vleys:

Haer gelt zijn ſcholpkens ofte hoornkens / ghelijck oock die van Congo, als oock die tale / doch onderſcheydē van uytſpraake in ſommige woorden / als tuſſchen Spaens ende Portugees. Haren Coninc is eenē Afgoden dienaer ofte Perdent: Hy nemen ſo veel Vrouwen als zy ſelfs willen / waer door ſo grootē overvloet van volck is / dat Angola alleen by een milioen ghewapende mannen kan op brenghē / alle bereyt tot dienſte haerder Heeren / inde oorloch te gaen. Dit volck gebruyckt vele glaſen Paternoſtertkens van Venetien / van differente colueren tot haer verciersels om den hals ende armen / noemen die op haer tale Anzolos, ende acht ſnoerkens ghemaeckt weſende Mizanga.

Ghevafferet zijnde het Coninckrijck van Angola, ende die Gheer der Kopen / ſoo delle Vaccue ghegeeten / Vyper Aen / ſoo die ſwarte Cape ofte uytvoerck / die Cuſte ſtreckt langhs die Zee ontrent 220. Italiaenſche mylen. Op deſe Cuſte is veel verſcheyden landt / ghelijck als in Angola is / ende ſtaet onder ſ'ghebiet dā vele Heeren / ende van deſen ſwaerten uytvoerck ſtreet een hare oost aen / afdelende het gheberchte / die men noemt Tie berghe / die ooch in ſommige hoogh plaetſen met ſneeuw bedeckt ſijn / ende daer na by den Aequinoctiael ghe-ſpreten werden die Sneeberghen van die Portugeſen / welcke endighen aen die voet van die Chriſtael bergē. die name nemēde van die overvloedicheyt des Chriſtals / ſo zy uyt geven

Uyt deſe Sneeberghen nemen oorſprunck die wateren die de Lack maken / van die Portugeſen Dumbea Zocche ghenoemt / ende die Chriſtael gheberchte ſtreet voorder nae / noorden / na die Silver bergen tot Malomba toe / al waer endight het Coninckrijck van Congo. Die Revier Coan ſulcks afdelende / verbolgende die cuſte van't Coninckrijck van Angola / nae die Cabi buena Speranca toe / ſteert die coucs langs het Coninckrijck Chimbebi / al waer regiert den Coninck Matama, ende dit landt ſtreet verr tot die Revier Bavaghul, ooſtzoonck nemende uyt die gheberchten dā Luna ofte die Mane / ende te ſamen loopende met die Revier Magnice, welcke vloeyt uyt het voorghenoemde groote Lack / ende hier na volcht dē Tropicus Capricorni, ende tuſſchen deſen Tropicum ende die Cabi buena Speranca en regeert geen een Coninc / maer veel differente Heeren. Dit landt is beſet met hooghe / ſcherpe ende ronde onbewoonde bergen: t Volck datter is leeft int velt / gelijck die Arabiers in hutten / bekleedt met breſte vellen / wilt ruych volck / ende niet om te betrouwen / laten ooc die vreemdelingen ghern converſatie ofte traſique tot. Haer wapenen zijn Flitzen ende Pylen: Haer ſpyſe beſtaet dē dach de / ende Vleeſch der beeſten.

In het gheberechte van die Mane / hebben die Oude gemeent dat de Nijls haer oorſpronck hadde / dan qualijck / als te voren verclaert is

In dit gheberchte nae / t weſtē / leyt ende klein Lac / Gale ghelegen / uyt het welcke vloeyt de Revier Camiſſa, van die Portugeſen / die ſoete Revier ghenoemt / welcke ontrent den valſchen hoeck van die Cabi buena Speranca haren uytloop heeft in die Zee: Weſen hoeck voor dat comt in die valſche ofte onrechte geheeten / om dat die ſchepen die van Indien na Portugal waren / eerſt eenē groote hoeck ofte hooft ontdecken / gewenst Delli Aguglie, ende daer na dit kleyndere / waeromme zy het noemen dat valſche hooft / weſende ontdekt van't oprechte ende groote hooft. Die ſpacie die tuſſchen deſe twee hooftē ofte hoeche is / beloopt ontrent 10. duyſche mylen / ende de wijle die ſelfs uytſteken gelijck twee hoornen / maken zy een Inham ofte Golf / in de welcke die Portugaelſche ſchepen ten tyden water in nemen uyt die ſoete voorgenoſde Revier / ende het volck ontrent deſe Revier woonende / is ooc ſwart / (hoe wel die Polus Antarcticus hem aldaer verheft op 35. gradē) als ooc die bewoonders van die houde gheberchten van die Mane: alſo dat niet die hitte der Sonne; maer veel meer die eyghenſchap des landts mogen toeſchreven

Ende om dat dit dē alder grootſten hoeck is / die alderverſt in die Zee uytſtreckt voor alle d'andere van die gheheele Werelt / en ſeer periculeus om te paſſeren / (als ooc alle andere uyt hoecken / ende ooch om dat die Zee alhier ſeer ſchricklijck tiert / ende dat van dē landē ſonder

Die van Congo gebruycken Afgoden / Afgoenshouwers om goede hayſen te hebben.

Congo is int 1491. totten Chriſten gheloove bekeert.

De Coninck van Congo verbiedt die Gout mynen daer om beyde Chriſtenen beletten / die met haer ſalichheyt maer Gout ſochten

Den Coninck van Congo ſchrijft aen Paus ende Coninck van Spaengien om Leeraers

De Cuſten / van Angola tot de Cape van de goede hoop is overvloedich van Silver / Coper ende alle victualie.

Die van Angola hebben groot overvloet van victualie / ende gheven veynich vleſſch / maer gelt zijn ſcholpkens.

Angola can op 7. mylen bij ooghen 100000. ruyſchen ten dienſt haers heeren.

Grote beſte Hoeck / ofte den Over der Kapen.

Spaet over Revier van Chriſtal.

Silver bergē tot Malomba

Het Coninckrijck Chimbebi regiert den Coninc Matama.

't Landt Bavaghul Cooperrijck / Cooperen / gheles / beſchreven / volck beſchreven / die ghren ſy daerige plaetſen en hebben.

Het gheberchte van Mane waer uyt de Revier Magnice haer oorſprong heeft.

Het valſche hoeck / om dat het beſeylt werd by de ſchepen.

winden vallen/die selvighe Zee in groote verroerte stellende/waert door ghelevert zijn soo veel groote schepen van Portugael/en dewijl van die oude Historie schrijvers hier wepnigh afgheschreven is/voor en al eer die Portugesen sulck ondersten/achte ick raedsaem hier die naute ende die sekere erkentenisse te stellē: hoe groot die navigatie sy van Portugael na Indien/dewijl alleen dezen grooten uytloop om te varen by die 6000. Italiaensche mijlē bedraghen: want van die Revier van Ferdinando Poo, al waer dit hoost aenbanghet upt te loopē in die Zee/tot zijn uytterste punt toe/ twelck wy gesyt hebben te weesen Delle Aguglie, dat is/van der Naelden/schelt mē die Custe langhs van't noordē tot het Zuyen/ meer dan 2200. Italiaensche mijle/eñ al die ander spoe van't selvighe punt tot die hoeck Guardafu/teghens over het Eylandt van Socotora/telt men die Custe van't zuyen naer't noordē volghēde/ over die 5300. Italiaēsche mylen/ware van die 1000. noeck ghedert duytsche maken/belooppen 6600. alsoo dat van Lisbona ontrent/die custe van Aphrica/ eñ die C. di buena Speranca, tot het Coninckrijck van Goa/zijn ontrent 11. duysent Italiaensche mylen. Van daer voorder nae Malacca ende China/is noch soo verdenckelijcke/ dat niemer dangeen volc op aerden so grooten eñ swaren Zeetocht is voorghenomen/ als van die Portugesen ghedaen / uytghesondert nu in wepnigh jaren vā sekere Engelsche Edelheyden/die niet alleen dese reyse: maer vast die gheheele werelt ghedurich ontsepte. Wē noemt dit hoofd di buena Speranca: dat is/ het hoofd van Goeder hope: want alle die schepen die nae Indien zeylen/ofte van Indien comen naer Portugael/besorgē alleen dit hoofd om te comen/ mercken sulcks ghescharf te zijn/ alle periculē te hebben gepasseert/eñ om dese beroerte/hebbē gestelt de name vā goede hope.

Nu om weder te comen ten propooste van die Custe van Aphrica / voorby zijnde Di C. dell' Aguglie, volghen verder vele beqaame plaetsen eñ havens om schepen te bergē/als die voornaemste gheseggen Seno Formoso: eñ Il Seno del Lagoon: dz die Zee aldaer maect een Golf ofte Inwijc/inde welcke seker Eylandekens eñ Havenen zijn/ eñ wat voorder loopt in die Zee die Revier/ gheseggen S. Christophoro/ in welckes mont die Eylandekēs liggen/ en noch verder comt eē Revier afloopende door't land/ twelc die Portugesen genoemt hebben/ Terra della Natività/ dat is/ tlāt van Christus/ om dat het op dien dagh ontdeckt is/ tot die C. de la Pescheria. Tusschē dese Cape eñ die revier Magnice leyt het Coninckrijck Butua: twelck streect aen die geberechten vā die Rivier tot dese Revier toe na het noorden/ al waer het lant Monomotapa is/ ende naer't westen tot die Revier Rauagul.

In dit lant zijn veel Goudt aderen / eñ het volck zijn vast van couleur doene/ met die van Monomotapa. Voorts die Custe van die Zee volghende/ ontdeckt hem die Revier Magnice/ als waer dan begint het Coninckrijck van Sofala/ende het ryck van Monomotapa.

Dese Revier heeft oock oorsprouck uyt het selfde lant/daer uyt de fluius vloeyt eñ loopt in die Zee int middē van den Tuñē/tusschen twee uytloopen/die eene Della pescheria: eñ d'ander Delli Correnti ghelegen op 23. graden eñ een half/ aen die Zuytzijde vā den polus, onder den Tropicus Capricorni.

Tot dese Revier vloyen niet verre van die Zee/die andere kenteliche Revieren/waer af die voornaemste die name van S. Cristoffel heeft/eñ vā die inwoonders des lāds Nagoa/om dat het op dien dagh ontdeckt is. Die tweede heeft haren name van een particulier persoon / ghenoemt Lorenzo Marchos, om dat hy't eerst gevonden heeft. Dese twee Revieren comen vant gheberchte der Mānē/ die in dat lant Toroa ghenoemt worden. Die derde revier wort genoemt Arroe, doorspoelende niemende van d'ander pde der gheberchten/ daer die Goudt mijnen zijn van Monomotapa. Op sommighe plaetsen van dese Revier vintmen tegenwoordich Goudt gelijc sant. Dese drie Revieren dan te samē loopende/met die groote Revier Magnice, ontrent die Zee/ gieten overvloedich water uyt/eñ vā die mōt deser Revieren verspreydet sich het Coninckrijc vā Sofala/tot die Revier Cuama toe: welcke haren name heeft ontfangē van een Casteelkē / die selve name hebbende/ bewoōt vā Mahometanen. Dese Revier van Cuama deelt haer af in seven Osticn/met vijf Eylandē/begalven die opwaert aen zijn / ende alle volcreic. Dese Revier vloeyt oock uyt die selfde Fonteyne ofte Lack/daer uyt die Nilus comt.

So streect dan alduys het Coninckrijck van Sofala/tusschen dese twee Revieren Magnice eñ Cuama langhs die custe van die Zee/ doch is kleyn eñ nu wenich plecke eñ stedē/ waer van het hooft is Sofala/ op een Eylandt van die selfde revier liggende / het gheele lant die name ghevende / alles bewoont vande Mahometanen/ haren Comne oock van die Secte wesende/ onderworpē die croone van Portugael/eñ dat alles om niet te willē oberieren die regieringhe van Monomotapa.

Alhier in die mont van die revier Cuama hebben die Portugesen een sterchte/ alwaer veel handelinge valt van Goudt/Yvoor/Ambra/ twelck op die custe gevonden wort van de Slaven/verwisselende sulcks tegens Lijnwaet van Cottoen eñ Ypde/gebracht wesen de van Cambaia. Die volckeren ofte Mahometanen/die tegenwoordich aldaer woonē/ zijn in dat lant met gebooren: maer alleer die Portugesen die custe ontdeckten/ quā dit volc uyt verachtbaer Arabiē/met cleyne Vercken aldaer om te handelen / eñ nu onderbracht wesende vā die Portugesē/zijn daer gebleven noch Turcks noch Heydēs wesende: In die binnen landen/ tusschen dese twee revieren/ streeckt het Rijck van Monomotapa/ alwaer overdadich veel Goudt Mijnen zijn/ twelck verhuert wert in alle omliggē de plaetsen/ so in Sofala als in gheheel Aphrica: eenige sommige hebben dat gheseyt/ dat van dese contreyen Salomon het Goudt heeft doen halen/eñ het Yvoor/ twelck oock met een schijnt ouwaerachtich te wesen: want in dit Rijck van Monomotapa worden gesien veel oude heerlicke ghebouwen/ seer kostelijck van timmeragie/ uyt steen/ kalc ende hout/ gelijckenen diergelijcke nu en set in die naesthgghēde provintiē.

Die regieringhe van Monomotapa is seer groot/ende streckt veere over vele stellebare volckeren/alle Heydenen eñ Paganē/ swart van colueur/eñ onverstaecht indē ongheloof/van middelbare stature/ eñ snel/ ende dese regieringe zijn veel Coninckens onderworpen/ die welcke dickwijls tegens hē opstaen: Hare wapenen zijn Pijlen/ende lichte schilden.

Desen Keyser houdt veel Legers in onder-

scheyden

Het Geslacht van Monomotapa is van Lisbona naer Zuyen.

Het Coninckrijck van Sofala is in't begin van Aphrica tot het 20. Italiaensche mylen.

C. de buena Speranca, dat is/ het hooft van Goede hope.

Hier leyt Goede hope.

Het lant van Monomotapa is seer veel Goudt aderen.

verhael van een Revier dat Goudachtich sandt ghebracht wordt.

Coninckrijck vant Sofala leyt tusschen twee revieren ten alle mahometanē/ eñ de Croone vā Portugael om verdaen.

Vant mont vande revier Cuama hebben de Portugesen eē Casteel/ hier is veel handels van Goud Yvoor en Ambra.

De Mahometanē die inder tijt' woonen zijn hier met gheboren.

Vā hier leyt Goudt gebracht door gants Africa.

Het schijnt se hier te zijn/ de Salomō hem t Goudt eñ Yvoren hebbē halen.

Den Coninck van Monomotapa heeft vele stijve Coninghen ouwer hem.

schepen prouintien/afgedeelt in legionen op die Roomsche maniere/om sijn groote landt te beschermen/en sijnen staet te onderhouden. Onder sijn oorlochs volck hantmen voor best die legiones der Vzonwe/die in grooter weerden op den Commi sijn/daer opsijn meeste bearcht staet. Dese vrandē met vuer haer eygē hoysten af/om dat sy haer niet bekeken soude int schieten/na die oude gewoonheyt der Amasonen, daer af die oude historien so heerlijcken geschreven hebben: Dese zijn seer snel/ moedich ende kloeck int schieten met die voorsienē. Ghedurpchen inden strijdt een heerlijcke list/ bepuijnende oft sy te rugge vlochtedē/ende geschoort oft ghedeelt waren/en also dickwils dat hooft biedende/ende dē vyanden grooten afbreuck doende/insonderheyt die meeninde vreesen gheschiedt te hebben/en dat voor haer krighs ordenighe schooten. Dese gheniecten banden Comme seliere plaetsen/ alwaer sy alleen woonen/en vergen sich tot eenighe tyden op de mannen/om voort te teelen/ende soo sy hierbeuens voortbrenghen/gheven sy die de mannen/die dochterkens by haer houdende.

Het landt van desen Comme van Monomotapa legt op de maniere gelijc een Eylant/gesetmeert wesende van die Custe der Kaf/ende die Revieren Magnice, met eē deel van het Lac/ daer upt die Revier oorspronck heeft / en die Revier Cuama, en grenst nae Zuyden met die Heeren van die C. di buena Speranca, en nae Noosden met het rijck van Monemugi.

Voorby gesept wesende langhs die Custe die Revier van Cuoma, komtmē ontrent een klepn rijc/liggende op dē Oever des Meers/ ende wert geheetē Augoscia, zijnen name ontfangende van sommige Eylandekens/die de selfde name hebben/recht daer tegen overliggende/ende oock bewoont vande Mahometanen en Heydenen/die sijn klepne scheptēs haren handel dijsen/met die selfde Waren / gelijck die van Sofala. Een weynich wyder varende/ontdeckt hem het Coninrijck Mocambique, gelegen op 14. graden ende een half. Hier af is ghenoech verhaelt int boeck / als oock van't naestvolgende Eylandt Quiloa, ende dant groote Eylandt S. Laurenzo, die Canael makende/welcke int inkomen nae't westen 340. Italiaensche mylen bzeedt in/en int midden teghens Mocambique op het smalste 170. volgens nae Indien gherel bzeedt/ veel Eylandekens begrijpende.

Die schepen van Spaengien naer Inbie/ oft van Indien na Spaengien varende/ nemen ghemeenlijc haren cours booz desen Canael / een waer sy van die winden anders te doen gedwonghen waren/ende voorwaer dit Eylandt opste beter volck te hebben/als daer op zijn/om die goede ghelegenthepdt wille/ die't heeft/van vele seliere havens /en om die overvloet der soete Revierē en wateren/welc doen het lant voortbrengen veelderlep fruyten ende specerijē / als allerlep leguminа oste aerdt bzuchten/Boonen/Erwten/ Phaseolen/Risis/en andere grepnen/Granen/ Limoenen/Citroenen/en allerlep soorteringe van vleysch/tamme en wilde Hoendere/Swijnē/ en Herten/van seer smakelijc vleysch/ om die vettichept der aerden/en overgoede Visscherije/ De Inwoonders zijn Heydenen/en sommige van die Mahomeetaensche secte / vraep van verwe ofte maniere: seer genepcht tē oorloch en rot wapenen insonderheyt met Bogen en Pijlen/ende Bijlebaerden van hout.

Dit Eylandt is afgedeelt in veelderlep regieringhen/alle onder den anderen oorlooch voerende: Daer zijn veel Mijnen van Gout/ Silver/Coper/Yser/en ander Metalen: maer het wilde volck treft geen gewoonheyt te trafiqueren buyten landts : maer varen alleen langhs die Custe tot den anderen in schepkens van eenē boom uytgehoolt/en het meeste deel deses volcks en laet den vreemdelinghen noch trafijq noch handel op het Eylāt toe: noch stang handelen en tyden die Portugesen in eenige vā dese havens: maer begeven haer niet te lande / vanwegen daer van daen Ambar grijs/Was/ Silver/ Coper/ Yser/en andere diergelijcke coopenschappen.

In dese Canael tusschen't vaste lande van Africa ende dit Eylant/ligge noch vele andere groote ende klepne Eylanden/ alle bewoont vande Mahometanē, onder welcke het voornaeste is. S. Christophoro, ende daer na S. Spirito, ende een ander Maghaglie, als oock Comoro Anzoano, Maiotto, ende dier gheliicke.

Comende weder op die custe van die Zee eñ Chiloa, ghepasseert zijnde, ontdeckt hen daer nae het Coninckrijck Mombaza, ligghende op 3. graden eñ eē halfs aen die Zuydt zyde/ den name ontfangende van een seker Eylandt ooc so geheeten/alwaer op een schoone stadt met seer fraye huysen gelegē is, vercleert met veelen eñ figueren/waer af den Coninc eē Mahometaen is/de welcke hem opposerende teghens die Portugesen/is hem gegaen gelijck die van Chiloa, dat sy ingenomē ende geplundert hebbē/alwaer die Portugese veel goets/ Silver/Peerlen eñ Lynwaet van Cotton/ Zyde eñ Goude Lakens ende dier gheliicke gevonden hebben.

Die Eylandt grenst aen Chiloa, eñ Melinde. eñ is bewoont van Heydenē ende Mahometanen/die onderworpē zijn die regieringe van Monemugi.

Noch verder seylende/ komt men a'n Coninckrijck Melinde. 't welck ooc klepn is/ 't welck hem steerkt langhs den Oever des Meers/tot die Revier Chimanchi, ligghende op die hoogte vā 2. graden/ ende die Revieren opwaerts/ strecken het tot ene seker Lack Calice gheheeten/ontrent 100. Italiaensche/ oft 20. duytsche mylen. In dit landt/ontrent den Oever des Meers/is eē seer groote stadt/bewoont vphans van wit volck/alle Heydenen ende Mahometanen. Haer huysinghe zijn vphans getimmert op die maniere van Portugael: Die Schapen zijn aldaer vphans eens so groot als in Portugael/met steertē/dieme voor een quartier reekenen mach/ weghende ten tyden 25. ofte 30. ponden. Die vzouwē aldaer zijn blanck/en vercieren haer op die maniere van Arabien/seer hovaerdich eñ pompueus/met Zyden tafereen: Vzaghen aen den hals/om die armen eñ beenen gouden juweelen/ringen eñ armbandē/en gaen bedeckt met haren aengesichten/in maniere ghelijck die Egyptische Vzouwen mogen met gesien ofte bekent werdē oft sy willen selfs. In dese stadt is een goede haven om schepē in te brengē/eñ int ghemeen is dit volck seer vriendelijc / oprechtelijc in haer woordē en handel/eñ houdē goede gemeenschap eñ eenichept met voorgemelte Inwoonders/insonderheyt met Portugesen/haer wel vertrouwende/eñ tot grenē tyden leet voende.

In die Zee tusschen dese twee stadē Mombaza ende Melinde, liggen dese Eylanden/ waer af het eerste, Monbe, ende het tweede

Zanzibar

Het krijghs volck dises landts is geschreven in legionen/daer dat legionen der vijanden het beste legioen is.

Seer snecht konts voortbrengen dat sy de mannekens de houden sy.

De gelegenthept van dit Coninckrijck Monomotapa.

Het rijck Augoscia/hebbē de zijnen nae van sommige Eylandē/alle bewoont vāde Mahometanen.

Het Coninckrijck Mocambique legt op 14. en half graden.

Het gerbt gelegenthept vpt beter volck oot Eylant van S. Laurens.

Het Eylandt van S. Laurens is seer bruyckbaer haer van alle sorte bzuchten/ooc Oranjen/ Limoenē/en kroeyen/ende veel vleesch. Dat ten best gelooben oock den Heydenen.

Wonen veel Coopl. ende Kra. der Capenen.

De volcken van de Custe S. Laurens/ leven seer beest/ daerō de engelsen handelinge/ bleven met schepen daer vele Zuckergrijs/Ambergrijs/Silver/Coper/Yser.

Het Coninc rijck Melinde/ hoofstadt vande Mahometanen/ geplant/ daer veel Gout/ Silver ende peerlen.

Het Coninc rijck Melinde/ steert heen tuygs de Oever des Revierē toe.

Schapen zijn so groot als in Portugael/ haren steert wegende 25. ofte 30. pont.

De Vrouwē/ siende dē Portugesen lange Italiaensche mylen/ int landt/ Vzouwen seer vriendelijck opdoen/ ende vrolijck ontfangen/ en brengen en nemen met den Heydenen geen gemeenschap aen.

Zanzibar, het derde Pemba gheheeten is / alleen van Mahumetanen bewoont / die wit ende volcrijn / rijc ende overvloedich / met goeden wayen te handelen: maer die aerde te bouwen. In dese Eylanden wast veel Sugelaer / twelck sy met kleyne schuytkens brengen aen't vaste landt / met andere wyckt van die Eylanden. Landwaert in / boven die 3. voornoemde Coninckrycken / Chiola, Melinde, ende Mombaza, streckt sich wyedt ende wyt upt het rijck van Monemugi, het welcke streckt nae t'zuyden aen't rycke van Mocambique, ende met die van Monomatapa, tot die Riviere Cosmo, ende dese westen met die reviere Nilus, tusschen die twee Lacken; ende na het voorden streckt sulcken een groten Lant Hout wyde met die drie voorgenoemde Coningen / ende goede ondersandelinghe om die traffique van Cottoen / Landwaer / t'welck upt Cambayen daer ghevoert wert in zijn landt / ende andere vergelycke saken / die upt Indien gebracht worden / twelck sy verwisselen tegens Gout / Silver / Coper ende Voos: maer aen die ander spde na Monomatapa, heeft sy ghedurige oorloch, ende die so wyeet en breedt / dat men nauwelyx bekennen mach up wat parte die victorie geweest is: want op dese contreyen comen te samen twee machtige partye / ende het ten beste groeyent zijn totten oorloch toe / van alle andere Aphycaenen: want van wegen die van Monomatapa, comen uit veldt die Vrouwen / Amazones gheheeten / daer af verhaelt is / ende van die zijde van Monemugi, die Giuchi, also gheheeten van die van Mancongi, ende in haer sprake Agagi, die welcke in voorighe tyden seer plachten te plagen het Coninckryck van Congo, die niet minder zijn in sterckhyde ende dapperheyt als die Amazones. Die voorsz hebben voor een gewoonheyt dat sy haer aensichten gesetyt / ende insonderheyt haer bovenste lippen branden met gloyende yser / ende maken also stremmen ende inscreven / sy die oogedeckselen opwaert ende omme / zijnde swart van velgiaens gheblendet / het witte der oogen: in soodanighe swaerthyt / dat sy die reeckenen des aengesichts / schynen verstrickelijcke monsters te wesen: Sy zijn leelijck ende groot van lichaem / ende leven als beesten int velt / etende menschen wesenly. Anden oorloch zijn sy boven maten voorsightich / ende comen met schrickelijck ghebaer aen om haer vyanden te verschricken: haer wapenen zijn werp yseren / die sy met alle kloeckhyt weten te ghebruycken.

Commende weder tot die Custe / ende voorby zynde het Coninckryck van Melinde; nae de C. Guarda suy, liggheen noch veel ander plaetsen bewoont van witte Mahometanen / ander welcke sommighe goede havens hebbe / daer schepen van vreemde plaetsen met ghemeyn coopmanschappen comen / waer af die voornaeste plaetse gheheeten is Pate, die tweede Brava, die derde Magadoxo, de vierde Affion, ende hier na strect hoeck ende wyt upt dat voortreffelijck hooft C. de Guarda suy, het welcke om zijnder groothyt willen / verre uytstrekende in die See / voordt van allerley schepen / die van Indien / Arabien / Ormus / ende andere plaetse comen / besocht. En omtrent desen upthoet wachten die Portugesen vast alle jaers op die Turcsche schepen / die met kostelycke waren / sonder oorloof van die Portugesen varende / uytgenomen / ende geplundert werden / om dat sy presumeren hen en van die traffycke ende handel te wesen / ende willen andere natien sulcke niet toe laten.

Om dese C. de Guarda suy gheseylt zijnde en den cours nemende nae t'Roode Weer / ouverst inen noort ander steven ende havens / van Mahometanen bewoont / waer af die eerste gheheeten is Mech, d'ander wat voorder Barborn, ende hier zijn die beste plaetsen: schip / daer ons volgt Swarte / ende men comt wyder tot Ceila, Dalaca, Maluca ende Carachin, ende dese Custe noemen sy op haer tale Baragian, al waer swart volck woont / wel gheoeffent in wapenen / ende haer kleedinge vant middel tot boven toe is vã Cottoene huyraet. Die voornaemste onder haer dragen Cappoten / welcke sy Berrihis noemen. Dit landt is ryck van Gout, Hoos / Metael / en allerley victualie. Van hier comt men aen die mondt vant roode Weer / in die welcke een Eylant leyt / Babelmandel gheheeten / ten wyde spoen van dit gaet een Canael in t'roode Weer / waer af die nae het westen strechende / 15. Italiaensche ofte 18. duytsche mylen breedt is / waer door alle schepen upt ende in varen / die Canael aen d'ander spde liggende / is ondiep vol hoochte / van sanden ende Clippen / also dat die geheele mont ontrent 6. duytsche mylen wijt is / waer af die eene Cape / aen die Aphycaensche spde gelegen / genoemt wort Rasbel, ende het ander aen die spde van vruchtbaer Arabien / Arx, waer ontrent van noch Aden, die gheweldige coopstadt comt / waer af in't voer mentie gemaeckt is. Dese Golf loopt inwaert tot Swez toe, liggende van die tucomste ontrent 1200. Italiaensche mylen / en is al wyde spoe gaes droog en ondiep / ende vol Eylandekens / besloten alleen diepte / daer die schepen in varen mogen / ende dat door die groote schuerringe van t'water / die Canael super een diep houdende / ende het sant aen beyde spden oprerpende.

Nu om een wenigh te spreken van Priester Jan, die de grootste en machtighste Heer is vã gantsch Aphrica, begint zijn landt van't incomste des Rooden Weers / tot het Eylandt Socotora toe / gheleghen onder den Tropico Cancri, uytgenomen die Custe van't selfde Weer / het welcke heen den Turck ontrent voor 50. jaren afgenomen heeft / also dat zijn regieringe nae't noordwesten ende oosten is mestendeel vant Roode Weer / en nae't noordwesten Egypte / ende die woestijne vã Nubie / ende nae't zuyden aen Monomugi, in maniere dat rekenende int generael die grootheyt der landen / daer over dese Christen Coninck commandeert / macht int ronde 4000. Italiaensche mylen bedragen. Die hooftstadt daer sy ten meesten resideert ende zijn hof houdet / is gheheeten Belmalech, zijn regieringhe streckt over vele landen ende Coninckrijcken / die rijck ende overvloedich zijn van Gout / Silver / Edel gesteenten / ende allerley soorten van Metalen. Zijn volck is van veel colueren / wit / swart / ende russchen tween / van goede stature ende proportie. Die Hovelingen ende Heeren vant land bekleeden haer met Syde laken / verciert met Goudt ende Vlenoodien.

Alhier in dit land zijn wetten van Kerckhoven gheleyt in Portugael / onder die graven der menschen: want samunge zijnder die't niet toeghelaten is andere kleedinghe / dan van Wol-werck te dragen.

Wat volck zijn Christenen / doch houden eenighe ceremonien van die Joden ende oude wet / ende op die feeste van onse lieve Vrouwe

hebben

Op met het
Op met het
Op met het

leden Oost/ comen alle onderdanen Conguyet ende voorname officieren in de voorgenoemde stadt te samen/ om het feest te houden/ vieren/ ende met hare de schat en de rentmr/ die hy jaerlicks gheven moeten. Eñ op deze feeste comt het volck in Pelgrimagie/ om die feeste te comen houden. Wt doet op dien dagh een groote ende gemeene processie/ ende van die beste daer sy uytgenomen zo een beelt van onse Vrouwe/ ghelijck een menschen/ gesel vã Goude gemaeckt zynde/ in die plaetse/ van oppen/ gesonde twee groote Koppen/ ende die rest van t' ghepeele beelt is becleet met koninglijck werck/ en veelderley gesteentes/ ende dit beeld wort gedragen op eñ gouden berrpe/ seer costelijck gemaeckt.

Op met het
Op met het
Op met het

Dese processie comt mede in eygener persoone Priester Jan/ op een gulde Lecte/ oste op een Stupp-aut/ in gelijcken wercken/ ganst gelijcken met kleederen/ edel gesteentes/ eñ met so seer groote eñ kostelicke goude Kranten/ dat het niet om te gelooven en is. Wn dese soest en dit beelt te sñ/ loopt so grouwelijcken volck te samen/ dattet veel doot' gedrang doot blijven.

Die costelicke
Die costelicke
Die costelicke

Wt noemt desen Coninck Priester Jan/ met een verkeert woort: want het regeert Bel Jan/ Bel betreckent het hoogste/ perfectste eñ excellenste van eenige saken/ ende Gans Heere oste Prince' want dan toe comt alle die de geeresse gaptie oste gelt geven.

Bel Jan
Bel Jan
Bel Jan

So is dat Belgien te seggen die voornaemste oste hoogste prince/ eñ verzoot dese titel aen een gevoeght zynde/ alleen den Coninc toe/ Eñ dese soest oock die naem van David/ gelijck onse Keysers/ Caesares geeten/ oste Augusti.

Keysen Caesares/ hebben den naem van David/ gelijck onse Keysers Caesares oste Augusti

Wt soo nemen oor een wepnich bycoren van den Nilus, die geen oorsprong heest in Belgians landt/ noch oock met uyt die gebreechen van die Mans/ oste als Ptolomeus seyghst van die twee Lacken/ die hy stelt int midden/ tusschen oosten/ en westen/ met die distantie van ontrent 450. Italiaensche mylen van een: want op die hoogste van die selfde Polus, daer Ptolomeus die twee voorgenoemde Lacken stelt/ lept oor het Coninckrijc van Congo, ende van Angola, nae het westen/ eñ aen t' ander zyde nae t' oostē het rijck vã Monomotapa, eñ het rijck van Sofala met distantie van dree eene Zee tot die ander/ van ontrēt 1200. Italiaensche mylen.

Ptolomeus/ syne warde te vare Nilus

Wt so betuicht Odoardus, dat in dese contreyen niet meer dã een Lac alleen bevonden wort/ het welcke lept op die grensen van Angola ende Monomotapa, het welcke heest die groottste van ontrent 195. Italiaensche mylē/ eñ van dat Lac alleē/ gebeurt op gaede informatie eñ schrijft vant die van Angola, ende aen die andere oost zyde van die van Sofala eñ Monomotapa geen mentie int minste maniere van eenige andere Lacken/ daer comme met hier nut benutte mach/ dat op die selfde hoogte van gaeden geen ander Lacken als dese zijn' wel is waer/ datter noch twee andere Lacken zijn maer gantsch contrarie gheleghen van die/ dat af ptolomeus ghe schreven heeft/ want hy/ gelijck gesent is/ lept die zyne niet een t' eenichen westen eñ oosten/ eñ die/ soo wat zuyden/ maer zuydelicken stet zijn gelegen tusschen zuyden nae t' zuydē vast met ee rechte linie nae dit zuyde van ontrent 450. mylen. Soo mogh den van die lande hebbenent oprecte/ dat die Nilus zyn spruyt noch neemt uyt hare rechte Lack, ende daer na verberegste haer

Nilus comt
Nilus comt
Nilus comt

onder die aerde/ ende beder het voortcomen/ t' eerste noch sommige andere merckwaerdē/ dan Odoardus betuycht/ dat die waerachtigste oprne haer af is/ dat die Nilus haer niet onder die aerde verberght/ maer dat sy doot eenige schrychelicke eñ woeste vallepen/ sonder eenich Lacuel vloyt/ daer gheen menschen handelen/ ende dat men daer om leyt/ dat sy onder die aerde gaen.

Nilus comt
Nilus comt
Nilus comt

Soo vloyt dan warachtelicken die Nilus uyt dit eerste Lac/ het welcke lept op 12. graden/ nae die Polo Antarctico, welck Lack' byeans rondsonne verungelt is meheere voorgeberghen/ dan welcke die ja naer' westen ligghen/ gheseeten worden Calaes, en tusschen dan Galpeter en vã Salvor een t' een spoe, en gaet d' ander spoe ander geberchten/ alwaer Nilus dan daer ontrent 400. mylen/ recht na t' noorden/ ende comt in een ander groter/ t' welck die inwoonders een Zee oste Meer noemen/ om dat het groottre is als vorige/ leest in die circonferentie 220. mylen/ liggende recht onder die linie. Dan dit tweede Lack heest men seker mysomme van die Arabi, nasiggenende aen Congo, die welche handelen in die contreyen/ ende seggen daer by/ dat in dit Lack volck is/ welck in groote schepen varen/ die zijn dat hommen/ gewesen en mate gebruycken' om die sy met goeden in die deelen van Congo, die oot hare vaerwinghen offe guyssen rumeerden van steen ende kalck/ gelijck daer/ en manieren met het volck van Portugael/ daer upt men argumenteren ende afmeten mach/ dat Priester Jans land niet verre vã daer is. Dan t' voornoemde tweede Lack/ loopt die Nilus nae ger Eylandt Meroe, wesende die vlaemte tusschen beyden 240. ouser mylē/ tot die welcke die andere reviere loopen, als de reviere Colues, &c. liggende op die grenze van Melinde. Die Nilus comende aen t' Eylant Meroe, deelt sich in twee stroomē/ ende omringelt eē goog hant groot Meroe: Op die eerste zyde van meroe, nae oosten toe/ loopt een ander revier/ genoemt Abagni, spruytende upt een Lac Dacma, welcke revier streckt langs Priester Jans landt/ tot het voorn. Eylant toe/ ende als die ander zyde nae westen loopē andere reviere/ onder welke is Suaboe. Deze revier inde Nilus comende eñ omloopende t' Eylāt vã Meroe, vereenicht haer veel by eerdere weder te samē in eē Canael oste stroō doorStriopiē/ die dē name heeft Ethiopiē voor Egyptē/ street tot den aswat toe/ al waer die Nilus, in eē groote vallepe te samen loopende eñ stuytende/ naderhād vã die groote aswalt/ ontrent t' Eylandt Siene, met sulcken schrickelicke gelupt/ dat die luyde daerontrēt meestendeel doof oft hertsoorich zijn/ eñ van hier door Egypti lant loopende/ bevocht sy dat geheele landt/ ende maect het vruchtbaer/ eñ loopt nader hāt inde Middlandsche Zee/ tegēs Cyperē over/ eñ dat voornamelijck met 2. schipzuicke stroomē/ behalven d' andere/ waer af die eene tot Rossetto, een dagh reysens van Alexandrien in die Zee loopt/ d' ander tot Peluso, in Damiata gheseeten. Concluderende dan dese sake/ so is d' oorsake wāt wasdom des Nili in Egypten eñ Zaire in Congo, ende des Nigri in Ethiopiē/ alle op eenē tijt die overvloedige regenen/ die 3. maenden gestadich in Congo, en die omliggende plaetsen valle: Wat belāgt die custe vā Aden, langs t' luchtbaer Arabien/ eñ voorbi die golf vā Persien na Goa toe/ is genoechsaem ontdeckt in dit boec/ daer tot ic den Leser remitteere.

Eylant Meroe
Eylant Meroe
Eylant Meroe

Ouerspt dat
Ouerspt dat
Ouerspt dat

Beschrijvinge van America mitsgaders de deelen der selver / als nova Francia/ Flozida/ de Eylanden diemen Antillas/ Jucapa/ Cuba/ Jamaica/ etc.

noemt/ beschrijckts vande gheleghenthept/ hoochte der graden/ ende strecktingen hoe verre uyten die van den anderen gheschepen ligghen/ mitsgaders de vruchtbaerheyt ende overvloedigheyt van de Dieren/ Voghelen/ Visschen/ ende Aerdtghewassen des selven landts/ als mede de manieren/ ghedaenten/ cleedinghen ende Religien/ ende de voornaemste gheschiedenissen der menschē die inde selve landen wooncn/ etc.

Oorsaecken dese beschrijvinghe.

ALso den Autheur dese voyagie, als oock den Drucker groote costen ende moeyten ghedaen hebben in dit Boeck te brenghen, eenighe seckere ende perfecte Caerten van America: Om dat menichmael die Indische schepen int heenen varen oft wederkeeren, op dese Custen vervallen, insonderheyt op die Brasilianesche, die alhier haer meest ontdeckt, heeft het haer oock goedt ghedocht eenighe cleyne beschrijvinghe van het selfde landt hier by te stellen, den goethertighen Leser alsoo aenwijsende die voornaemste plaetsen daer huydens-daeghs die meeste Schip-vaert valt, hopende dat den Leser daer in een goedt ghenoeghen sal hebben, ende sulcken werck ten besten in danck aen nemen.

Oorsaecken waerom America by de Ouden onbekent was.

Waerom dat het America ghenoemt is.

Verscheydenheyt der landen van America

Hoe America/ het seste deel van de werelt eerst ghenoemt worde.

HEt vierde deel van die Werelt het welck wy hedens-daechs Americam oft West-Indien noemen/ is om sijnder verscheyde wille/ den Ouden onbekendt ghebleven/ tot op het jaer nae Christi ons Salichmakers gheboorte/ 1492. doen sulcks eerst van Christophoro Columbo Genevoys is ontdeckt/ ende vijf Jaren daer nae van Americo Vespucio, die upt bevel des Coninchs van Castilien derwaert ghevaren synde/ het ghheele landt nae sijnen name Americam ghenoemt heeft/ wordt oock om sijnder groothept een nieuwe werelt ghheeten/ eñ strecktnae de opinie ende meyninghe Postelli, van den eenen Pool tot den anderen/ upt ghesondert by de straet van Magellana, alwaer het opbidicht op 52. graden aen die Dupt-zijde van den AEquinoctiael: Dit landt werdt van velen verscheyden afghedeelt/ sommige stellent alleen voor een deel des ghheelen werelts noemen het vierde deel/ ende met eenen name Americam, andere maken upt dit ghheele landt twee ander deelen der Werelt/ die selvighe afdeelende in ses deelen/ als Asiam, Aphricam, Europam, Mexicana, ofte nieu Spaengien/ Peruanam, ende Magellanicam, alst seste deel daer by voeghende/ het welcke noch weynich ontdeckt is/ andere deelen in drie deelen / in Peru, nieu Spaengien / anders Mexico, ende nieu Vranckrijck: die het eerst ghevonden hebben/ hebbent voor een deel ghehouden/ daer nae die Spaengiaerts meerder landt ontdeckende / deelent af in tween/ in Mexico ofte nieu Spaengien ende Peru, daer na die Fransoysen noch verder ontdeckende/ hebbent nieu Vranckrijck / het lant van haer ghevonden alsoo ghenoemt/ het welck naderhandt van den Spaengiaerden / die Fransoysen daer upt dryvende onder nieu Spaengien gherekent wordt: Ten lesten die Straete van Magellan ontdeckt zijnde/ is alst seste deel Magellanica van Petro Plancio, Dienaer des Godtlijcken woordts daer by gestelt: Maer alsoo onse Caerte niet verder strecken dan tot eenighe limiten van nova Francia, namentlijcken tot die Provincie Florida, sullen wepnich hier af verhalen / eñ voort gaen tot die ander deelen/ eñ seecre voornoemde Eylandē in onse Caerte Antillas ofte voorlanden gheheeten / dat sy voort vaste landt ligghen/ ende sulcx beschermen ende bedecken/ ghelijck een Hinne haer Kieskens doet onder haer vleughelen.

Dat landt van het welck na den Polum Arcticum ofte nae het Noorden streckt / is ghenaemt nova Francia, ofte nieu Vranckrijck: Want Anno 1524. Johannes Verazanus van Florents ghesonden wesende van den Coninc Francisco den eersten/ ende zijn Moerder als Gouvernantin van Vranckrijck/ in die nieuwe Werelt heeft dit ghheele Custe by-naest ontdeckt/ begimnende van den Tropico Cancri, ontrent op 24. graden/ tot op 50. toe / ende noch verder nae 't Noorden alhaer opzechtende des Coninchs van Vranckrijcks wapenen ende standerts: also dat dit landt hier toe naederhandt den name van nieu Vranckrijck ende van Villagagno Francia Antarctica ghheeten: Die breedde van dit lant is van 25. graden tot op 54. nae't Noorden: Die leuchte vā 280. tot 330. waer af het Oost-deel van die tegenwoordige schrijvers Norumbega genoēt is/ streckende tot de Golf Gamas, alwaer sulcx van Canada onderscheydē is. Ontrent dit lant 't welck niet cleynder is dan Europa / ofte die ghheele Christenheyt liggen vele Eylanden/ onder ander Terra di Laborador, nae Noorden lant streckende/ alwaer ontrent vele schepen/ so van den Spaengiaerden / als oock Fransoysen ende Engelschen toegevoecht/ ghescheyt hebben eenige strate ofte pas na die Oost-Indische aromatique Eylanden / dan al te vergeefs/ hebben haer selven meest geconsumeert eñ veel Pis ende Sinrei ghevonden. Het volck van dit Eylandt is graep ghelyproportioneert van lijf ende leden/ wel ghestelt ende bequaem om te arbeyden: sy schilderē haer lichamē om schoon te wesen/ ende dragen Silvere eñ Coperen ringen aen die oozen: Haer cleedinghe is bont-werck/ Fluwijnen/ Marteren ende diergelijcke/ des Winters het bont binnen nae't lijf eñ des somers contrarie dragende/ gelijck oock die Lappen eñ Finnen doen: Sy omgorden haer met Cattoen-banden/ ofte met peesen van Visschen ofte diergelijcke draghen: Haer meeste spijse is Visch/ insonderheyt Salm/ hoewel sy vogelen ende frupt genoech hebben: Haer hupsen zijn van hout gemaect/ twelck

Wie inde Francia ofte nieuwlandt eerst gesonden ende ontdeckt heeft.

Water de Coninck van Vranckrijck heeft doen setten int nova Francia eerst opgerecht zijn.

Gelegentheyt van nova Francia.

Gelegentheyt het 2de deel van nova Francia.

Terra di Laborador is vol wilde Boeschaerden/ daer in veel wolves ende voghelen/ dit lant light wt Fransoysen/ ende streckt langs die Sure tot 60. Laborado tot 200. mijlen/ het daer tot die Bayen de Malbais ooc 200 mijlen/ als die Engelsche beschrijvers der buyten Eylant ende ander/ alhier in die Caerte siet mach.

*** sy over

ſp overvloedich hebben/bedect met Visch-vellen ofte beesten hayden: Op dit lant ſpruyten Griffioens te wesen ende witte Beyren ende vogelbens. Voorts light alsnoch een landt op 44. graden en half Baccalaos gheheeten/ die name ontfangende van sommighe Visschen/sulcken name hebbende/die daer omtrent so overvloedich zijn dat sp oock de schepē mit seylen beletté.

Dit landt Baccalaos Reeckt 900. mijlen, namentlijcken van die C. di Baccalaos tot Florida, die rekeninghe nemende aldus:

Van't punct Baccalao, tot die Baya del Rio, zijn 70. mijlen.

Van Baya del Rio, tot Baya de los Ilos 70. mijlen.

Van hier tot Rio Pundo noch 70. mijlen.

Van daer tot Cabo Baxo, 160. ende weder tot die Reviere van S. Anthonio 100. mijlen.

Van daer tot des Furiten Capo, 180. mijlen. Ende wijder tot die Capo van Sint Elena, hondert en thien mijlen.

Van S. Elena tot die Punta van Canaveral oft den Rietboeck 100. mijlen.

Voorts tot Florida 40. mijlen, somma 900. mijlen.

Dit is die groote deses Landts, waer af die minste latitudo van die Linea AEquinoctiael 48. graden, ende een halve houdt. Die landt is aen die Zeecant veel Volck-rijcker als elders, ende ghelijck Nederlandt, om dat sy op een hoochte ligghen, doch dit wel soo cort. Dit landt heeft veel Eylanden omtrent hem ligghen, als zijn: Curia, Regia, Baya Bica Bella, het houft vande Hope, Die C. der Brionen.

Al-eer men tot Florida comt, is by die Reviere Iordan die Provincie Cichora, hier comt dicht aen een ander Guadalupa ghenoemt.

Die West-zijde van nova Francia, heeft veel Provintien nu ontdeckt ende bekent, als daer zijn Quivira, Cevola, Aſtatlan, Tetlichichimichi. Die Tuydt-zijde van Florida, om dat sulcken landt op den Palm-dach / welck die Spaengiaerden Floridum Pascha noemen/ van Iohannes Ponce Legionensi, in't jaer 1512. gevonden is / niet om die groentheyt ofte vloyentheyt deg landts/als Theveth gheschreven heeft/ die Noordt-zijde van nova Francia, is noch niet ontdeckt.

Quivira. Cevola. Aſtatlan. Tetlichichimichi/ zijn Provincien/ aen de West-zijde van nova Francia.

Ende om dat onse Caerte niet verder en streckt dan tot Florida sullen hier af beginnen/ ende een wepnich deses landts ghelegentheyt verhalen/ om dat dese Provintie menigvuldel is/ daer vele Spaengiaerdt ende Fransopsen haer leven ghelaten hebben / om dat dese die voornaemste ende bekentste is van gheheel nieu Vyanckrijck/ waer toe die Fransopsen haer schuyaert ghehadt hebben/ ooch eenige stercte op tijden Caroli noni, welche van zijnen name Carels burch gheheeten wert/ dan is van die Spaengiaerden ghewonnen/ende die Fransopsen al doodt ghesla ghen / boven belooste ende eere/ insonderheydt van die welche haer vyandtlick in hare handen ghegeven hadden/ dan alsoo mijn meyninghe niet en is Historien te verhalen / remuttere den Leser tot die Boecken die daer af ghescheven zijn.

Carls burch/ ten stercte in Floryda.

Floryda heeft eenen hoogh verre in die Zee/ Tuyden uytstekende/ronghsche wijse/ gefurneert ende streckende 100. mijlen / die mate comende van die benedenste Noordt hoeck tot die Tuydtlijche punt toe.

Beschrijvinghe van den hoogh van Floryda.

Desen uythoogh/ gelijck gesept is/ is lanck ende smal/ gelijck Italien/ lanck 100. ende breet 20. oft 30. mijlen/ opt elderheetste. Heeft aen die Oost-zijde de Eylanden Cichora, Bahama ende Lucaya, aen die West-zijde nae Spaengien/ende de Golf van Mexico wordt afgheheelt van nieu Spaengien/ door het landt van Anavac, aen de Noordt-zijde grenst het aen't vaste landt/light teghens die punt over nae't Tuyden: 25. mijlen in die Zee light het vermaerste Eylant Cuba anders Isabella ghheeten/die Zee der tusschen desen uythoeck van Florida ende Lucatan hoogloopt / wordt genaemt Mare Canyum, van anderen die Golf Ferdinandi Cortesij, ofte die Golf van Florida, ofte die Golf van Mexico.

Eylanden. Bahama. Lucaya. Landt van Floryda. Zee tusschen Lucatan ende Cuba. Mare Canyum. Golf van Mexico.

Florida is een plat lant/door het welcke veel Revieren loopen/ ende dat selfde bevochtigen ende vruchtbaer makende/ aen die Oevers der Zee zandich/alwaer veel Palm-boomē groyē doch sonder noatsiens ofte puten / ooch veel Eccheten/ wilde Perssen/ Moerbeesien/ Castanien die wilder van smaeck zijn als die onse/ veel Rasijn-boomen/ Cederen / Cypressen/ Laurieren / Palm-boomen/ Dulse ende wilde Wijngaerden aen die naeste boomen op klimmende/ende eetbare Druyven voortbrengende/ooch eenige aert van Kastpelen / die groter ende beter zijn dan die onse/ daer zijn ooch Pruymen schoon van aensien/ maer niet goet van smaeck / ooch zijn daer Frambosyen oft Hinnebesten/ende sommighe seer kleyne ronde bessiens lieflijck van smaeck/onse Clappe-bessien niet ongelijck. Daer groeyen ooch wortelen/welcke sy op hare spraake Hatle noemē/ van die welcke sy in hongers noodt brood maken.

Eetbare ghewassen in Floryda. Verscheyden de voornoemde diverse Vruchten in Floryda. Vruchten in Floryda niet ghemeen.

Van viervoetige beesten zijn daer overvloedich/ Herten/ Hinden/ Reen/ Geyten/ Beyren/ Luypaerden/ Lupen/ ende veelderley aert van Wolven wilde Honden/ Hasen/ Conynen/ etc. Die Voghelen die sy hebben zijn Pauwen/ Patrijsen/ Papegayen/ Duyven/ Kinghduyven / Tortelduyven/ Meerlen/ Kraeyen/ Havicken/ Valcken/ Meerchyn/ Reyghers/ Kranen/ Opevaers/ wilde Ganssen/ Enden/ water Raven/ witte/ roode/ swarte ende af verwighe Reygers/ ende veelderley ander water-vogelen/ Crocodillen zijnder in so groote menichte dat het niet om seggen en is / die dierlijcken die lieden al swemmende aengrijpen ende verscheelen/ voor zijnder veelderley speetsen van Slangē/ ende een ghenaemte van een dier/ die Apisyrama-sche Leeu met ongelijck. Gout ende Silver daer mede sy haren handel doen / becomen sy (na haer verclaren) uyt die schepen / die op de Cape stranden/ welck ooc niet ongelooflijck schijnt/ om dat die meeste schepen omtrent dese punte ofte Cape blyven/ soo is oock op desen hoeck meerder ghelts dan int Noordt deel. Oock vertellen sy dat in die gebergten Apalatcyaris Gout ghevonden werdt. Alsnoch groeyt oock die wortel China, die door Keyser Maerle een groote naem verkregen heeft/ende van der Medecijne veel gebruyckt werdt/ waer mede ooch sommighe willen pocken ghenesen. Behalven die voorghenoemde/ zijnder noch veelderley saden ende cruyden/ daer uyt menigerley verwe in ghemaeckt connen worden / seer profijtelijcken voor die Schilders/ om daer mede te schilderen/ de inwoonders weten dit wel te ghebruycken/ om Oorlogh mede te voeren. Sooveel het volck aengaet / zijn sy den Swerten grel ende leelijc-machtigh sterck ende van goede proportie des lichaems. Hare schaemdelheyt bedecken

Wat Beesten daer zijn. Gout in de Rivieren. Die wortel China in Floryda. Veel cruyden en saden in Floryda. Beschrijvinghe van de Inwoonders van Floryda.

Hoer gebruijc der cleederen/ende wapenen.

derken sp met seer schoone beroepe Herte vellen: Het meeste deel van't volck schilderen hare lichamen/ oock die armen ende die goen met schoone aerdige figueren/welcke verwen niet uytgaen ofte afgewasschen mogen worden/so zijn sp int vel ingheprickelt en ghewreven/ sp hebben swert hayr tot die heupen toe/ lanck zijnde/ twelck sp krap en kunstich weten op te binden. In haren handel zijn sp geheel ghewapent ende ontrou/ nochtans stout ende onversaecht in wapenen ende inde oorloch/ daer toe sp gebruycken boghen ende pylen/ waer af die peesen ghemaect zijn uyt Herten daermen ofte vaert vel/ onderscheydelijck gheverwt/ende dat soo schoon ende aerdich/ datment hier in dese landen niet verbeteren mochte/ in plaetse van die peese pinten/ doen sp wischtandē ofte scherpe houtkēs daer aen.

Hantieren de handeren dat die van Florida.

Het wapens die van Florida gebruycken.

Hoe ende hoe sp in hare ghelegentheyt oefferen.

Hare Jongelingen doen sp oefferen in loopē/ booch-schieten ende Balspelen: Hebben oock groote vermakelijckheyt met jaghen ende visschen. Haer Coninghen woeren ghestadich oorloch/ niemandt haerder vyanden die sp overwelden/sparende/dan die strackx dat hooft af slaende/om die hayr met dat hayr te hebbē welche sy'r huys comēde/als triumphteeckenen op stellen/ vrouwen ende kinderen sparen sy/ die by haer behoudende ende opvoedende.

Warom dat te haer verkrijgē vianden onthoofden.

Strouwen eē handers wercks/ overwonnen vyande ghedaen.

Wande oorloch t'huys comende/ beroepen sp alle hare anderdanen/ende maken drie dagen ende nachten feest ende goet cier/met singhen ende danssen.

Wie onde Vrouwen die sp hebben/ ghesien sp die hayr met dat hayr/van die hoofden haerer vyanden afgesneden in die handen/ dwinghen haer om te danssen/ende loffsanghen de ghende haer om te danssen/ende loffsanghen de Sonne te singhen/als voor welcke sp victorie becomen hebben: sp hebben geē Religie ofte eenige kennisse van dē waerachtigen God/dē eeren in plaetse van dien/als oock andere Americanen die Sonne eñ die Mane. Hare Priesters sterck vreesen sy/ende betrouwē haer veel/ om dat het groote Toouenaers/ treechen-bedrijvers/ende bitpalsaenroepers zijn/ende voorders/ende bitpals aenroepers zijn/ende voorts vreeselijcke dingē ten tijden voorts brengen/ dese selfde Priesters zijn oock hare Medecijns ende Chirurgijns/ om welcke oorsake sp alcoos eenen sack met cruyden ende medecijnen ommē dragen/ die siecken te ghenesen/ die ten meesten deel pocken hebben: Want zijn seer heet ende wonder geneghen tot onkuysheyt/ waer voor het comt dat sp die Vrouwen ende maechden/sinderē der Sonnen noemen. Een yeder heeft zijn eygen Vrouwe/uytbesondert die Coninck/ die het toeghelaten is twee ofte drie te hebben/ nochtans met die conditie/ dat die eerst ghetrouwde gheerct wort voor die anderen/ ende allеen voor die Coninginne ghehouden/hare kinderen die geboren erbende/ eñ die regeringe op haer comende. Die Vrouwen besorghen alle het huys werck/ ende dese swanghер gewordeñ zijnde/worden van haer mans niet meer bekent/ eten ooch geen spijse van haer aengheroert/op die tijdt als sp haer siecktе hebben. Boven dit/ soo is dit gheheele land vol Hermaphroditen / dat zijn halfslachtighe/ ofte die beyde naturen hebben / die ghehouden werden om het werck te doen/ja oock om ammonitie ende provande inden oorloch te dragen. Dese schilderen haer aengesichten/ ende wiechten in't hayr eenige vogels-vederē/ dat sp dies te aensienlijcker ende schrickelijcker schijnen mochtē/ Haer voorraet van provande is Broodt ende Meel van Maiz / Homich/het Meel roosten ende braden sy/om dat het te langer goet blijven mach/ ten tijden laten sy haer ooch gebraden visschen na dragen die ghebroocht werden. In hongheers noot eten sy veel onsuyverheyts / ooch sandt ende kolen onder dat meel roerende. Indien oorloch treckt den Coninck voor aen / eenen staf in die eene hant houdende / ende in d'ander een Boghe/ende den koker met zijn pylen op die schouderen/d'andere volgen hem met boghen ende pylen in't hayr draghende ofte in kokers. Jn't aencomen ende inden slach roepen ende krijsschen sy met schrickelijck getier/ als oock alle andere Barbaren/Turcken ende Tartaren doen. De oorloch sullen sy niet aenveerden / voor ende al-eer sy eerst haer afgemeyte raet gehouden hebben / comen haer ommē alle morghens te samen / houden in haer vergaderinghe ende by-een-comste/ een seer vreemde manieer / daer wel op te letten is/want tsamen gecomen zijnde/ setté sy haer outreut den Coninck ten beyden zijden/in forme ofte ghedaente van een halve Mane / die Coninc int midden op eenen stoel alleen / van neghen ronde houten te samen ghelept sittende/op dat sy voor andere beliet mach wesen/ daer nae comen sy alle hem reverentie eñ eere doende/met een grotenisse/ van den oudsten begonnēde/die handē over het hooft opheffende ende spreckende: Hahe va/ha/ha/ die ander daer op antwoordende: Ha/ha. Die groote nisse ghedaen zijnde/set hem een peghelijck op zijn banck/ende indien men van enige swaere ernstelijcke saken handelen sal/so doet die Coninck die Priesteren / welck sy Iavas noemen/ ende Ouderlinghen roepen/ van een peghelijck zijn gevoelen ende meyninghe vragende: Ondertusschen ghebiet den Coninck schiere vrouwen / dat sy Casinam (twelck een dranck is van eenighe bladeren ghepersst) koken/welcke daer na als sy ghekocht is/afgeclaert wordt. Aldus dan die Coninck met zijn edelen in ordinantie sittende/ comt die schencker voor hem staen met uytgherecte armen in die hoochte/ heem eñ den by sittenden/die desen dranc drincken sullen/ segenende ende gelück wenschende: neemt daer nae den dranck ende geeft den Coninc ten eerstē een groote Parle-moeder schelpe vol van die selfde heetē dranc/voorts gebiedende den anderē ooch te geven. Desen dranc achten sy seer hooch/eñ houden die in grooter waerden / sullen die ooch niemant inde vergaderinge laten drincken/ voor ende al-eer hy eenige manlijcke daet inden oorloch bewesen heeft. So is ooc desen dranc van sulcke cracht dat sy terstont als hy gedroncken is tot swerden verwecket/daeromme weltke die drincken ende niet in en houden: Maer terstont overgeven/ dien wort geen swaere saken voorgestroomt ooch geen offitie ofte bevel inde oorloch bedienen/ als onbequaem: want men moet meuchelmoel inde oorloch trecktende/twee ofte drie daghen vasten/ waer toe dan desen dranck voorderlijck is: want die gedroncken wesende/ mach men hem 24. uren van alle dranck ende spijse onthouden/ waer door sy oock inde oorloch rensende / die Hermaphroditen veel vleeschen val van desen dranck nae laten draghen/welck het lichaem onderhoudet/voedet ende sterckt/ sonder dat hooft int minste te bevaren. Sy saven tweemael des jaers haer Maiz ofte Terwe / namentlijcken in Meerte

Wat voorraet tot dit oorloch by de Florida ghebruyckt.

Manieren hoe dat van Florida tot oorlogh trecken.

Hoe sy haer oorloch aenveerden ende beginnen.

Vreemde gewoonte haer te raedslaghen.

Met wat manieren eñ woorden sy den Coninck ontfangen ende setten in de raet sittende.

Casina een dranck den sterck dronken.

Wort tot/ wanneer/ eñ hoe sy die gebruycken.

Dese dranck wort in groote waerden by die van Florida ghehouden.

Hoe sy haer oorloch aenveerden ende beginnen.

Hoe sy haer oorloch aenveerden ende beginnen.

Haren hayr maeckt datmen se niet van haren mach.

Manieren eñ wijse van zijn in Florida.

ende inde Hoymaent/ ende sulcks op een tijt wozt in dzie maenden rijp ende begaem om in te samelen/ die ander ses maenden rustet die aerde ende blijft onbebout. Sy hebben aldaer seer groote Pompoenen en water-meloenen/ oock goede Bonen. Het aertrijck mesten sy niet: Maer bzanden dat cruyt af/ het welck in die ses maenden van selfs opgheslagen was/ ende maken also het met dese asschen/ als oock op dese plaetsen in Italien geschiet. Die aerde omploegen en graven sy met een houten spit ofte schappe / ende werpen telcmael in een putken twee ofte dzie greynen Maiz, op de manere als men hp ons erweten plant. Als men dat Cozen saepen sal/ gebiet de Comick dooz een van zijne dienaers/ dat het volck haer versamelen om het aertrijck te bearbeyden ende om te delven/ doet als dan veel van die dooz ghenoemde bzanck maken / om die arbeyt ghelieden daer af te setten / die vergaderde Tarwe brenghen sy te samen in ghemeyne schuyeren: Waer af een peghelijck nae zijn verdienst ende weerdigheyt wert ghegeven. Sy saepen gantsch sober en spaerlijck / met meere dan sy bermoeden datter van doen sal wesen dooz ses maenden/ soozghen niet wijder. Oock soo vertrecken sy alle jaers in Bostayen des winters/ dzie ofte vier maenden daer bijwonende / haer ghemeerende in seliere huttekens met Palm-tacken gedeckt/ ondertusschen Aliers/ vleesch van Herten/ Visch en Oesters / Pauwen en ander voghelen etende/ alle haer spijse bzaden sy op kolen/ ende maken die eenichsins hart ende gaer dooz den rooch ende hitte: Onder andere spijsen eten seer gheene Crocodille vleesch/ het welck wit en schoon schynt/ ghelijck Kalf vleesch: Maer heeft eenen smaeck nae verrotte Muschus/ pemant sieck wesende/ in plaetse van aber-gris/ is by haer een gewoonte dat die trouche op die plaetse daer hy die meeste pijne bevindt/ van haer Priesters ofte Medecijns so lange ghesoghen werdt tot datter bloet upt comt.

Die Vrouwen in Florida zijn groot ende cloeck / ende alleens ghecleedt gheljck die mannen/ ende oock over 't lichaem/ armen en beenen ghepicktert/ ende met verwen die niet af en gaen/ ingheschreken: Maer die Vrouwen als sy eerst ter werelt comen/ zijn soo wert geel hier: Maer veel witter/ die swert geele verwe maken sy haer selven met eenige smeerinse/ als hier te lande die Tarters ofte Heydenen doen/ welcke smeerinsse sy doen met eenighe Olie in haer Ceremonien: oock verandert haer natuerlijcke witte verwe/ dooz dien dat sy naeckt gaen/ en dooz die hitte der Sonnen verbzanden: soo zijn oock dese Vrouwen wonder rasch ende cloeck/ gelijck die van Egypten/ connen swemmen over groote Rivieren/ die kinderen met een arm vast houdende oock op die alderhoochste boomen te climmen die uit ghesleele landt ghevonden werden.

Die voornaemste Provincien vã Florida/ die de Spaengiaerden dooz ende na ghevonden en ontdeckt hebben/ zijn dese navolgende: Ten eersten Panuca, op die grensen van nieu Spaengien ligghende / ontdeckt van Franco de Garay, Anno 1518. die veel Spaengiaerden aldaer ghelaten heeft/ van de wilden doot ghesmeten/ ghevilt ende ghegeten/ ende die veliã gedzoocht zijnde in haer Tempels gehangen dooz memoziaelen ende victozi-teeckenen. Die volck is seer onevensch/ hielden openbaere bozdeelen/ daer sy des nachts te samen lieten/ sy doozboozen die neuse ghelijck die oozen/ om het daer aen te hanghen/ sy raspten hare tanden om die schoon te maké/ trouwé met dooz veertich jaren/ hoewel die dochters van thien ofte twaelf jaren al ghetrouwet zijn.

Noch liggen in Florida die Lantschappen Anavares, Albacolosin, Izguaza, Apalachia, Autia, Sanovia, ende ander alle eenderley Religie ende manieren van leven onderhoudende: verre verscheyden van Godtvzeesentheyt, politie/ menschelijckheyt ende redelijckheyt. Het beste en vaneijckbaerste deel van Florida gerust aen nieu Spaengien/ tot die riviere en Lantschap Panuco, welcke riviere sulcke groote stroomen in die Zee upt ghetet/ dat die schuyte mogé goede hãés dooz scheepen verstrecken.

Volcht die beschrijvinghe van die Custe van Florida, so veel onse Caerte daer af houdt.

DE strecktnghe van den uptersten hoeck van Terra di Laboradoes tot die Cape van S. Elena toe/ leggende in Florida, is hier vozen ghestelt/ volcht wijder die aentreckenynghe die onse Caerte stelt/ begunnende van S. Elena, twelck leyt op 32. graden/ dit is een seer breede ende schoone Riviere/ die alle andere van die ghelegene Noozdt-Custe verre te boven gaet/ waeromme sy van den Fransopsen ghenoemt is Porto Real, ofte Connincklicke Haven/ hebbende bevonden dooz in die Riviere thien vademen waters. Ontrent dese Riviere zijn veel Bosschaeyen van Cypressen en Cederen hout/ daer in veel Herten ende Wilt/ oock veel Indiaensche Pauwen hielden. Die mondt van die Riviere is breedt dzie mijlen/ en heeft twee uptloecké/ waer af die een nae't Westen/ d'ander nae't Noozdé streckt: Op dese Riviere hadden de Fransopsen een vasticheyt ghetimmert/ genoemt Charle fort, ofte Carls burgh/ ende men wil seggen dat dese Riviere streckt tot die Riviere Jordan toe/ en upt comt in d'ander Zee. Tusschen beyde dese hoecken dooz in die mondt van die Riviere/ ligt een schoon Eylandt vol van boomen.

Van S. Elena tot de Rio Seco reken men veertich Spaensche mijlen/ die welcke 17. en een half eenen graet maken/ ende dese Riviere ligt op 31. graden.

Van Rio Seco zijn 20. mijlen tot S. Croce, ende van daer tot die punct bã Canaveral (het welck leyt op 28. graden/) zijn oock 40. mijlen.

Alhier moeten wy een wepnich stille houden/ ende dese Custe/ welcke naerderhande van die Fransopsen eygentlijcker ontdeckt ende beschreven is/ een wepnich betrachten.

Soo reken men die Fransopsen van S. Elena tot dé op varende die Custe langhs 4. Franssche mijlen/ alwaer ligt de Riviere Magnus ofte Grandis, dat is die groote Riviere.

Daer na Guade, ofte so in onse Caerte staet Guare, en voozder Bellum ofte Bellus, van daer tot Gironda, wijder tot Garumna, ende voozts tot Charenta, van Charenta tot Ligerim ofte die Loire 6. mijlen.

Van die Loire tot Axona, in welcker Riviere men oock een Eylandt ligt/ ende in onse Caerte R. di S. Pero gheheeten is.

Van Axona tot Sequana ofte die Seine, om dat sy die Riviere die dooz Paris nae Ruuen loopt ghelijck was / ligt ses mijlen van

Axona.

Groote pompoenen ende water-Meloenen.

Waer mede sy de Aerde ontploeghen.

Wesen die de Con nã ghebeet een mensch slaept.

Alle de Tarwe wert in ghemeyne schuyeren vergaert en elck sijn deel ghegheven.

Waer voozt-planten sy schuylers der hutten.

Spijse die sy nã ghelegenheyt

Ghebraende vlees smaeck van Crocodille vleesch.

Cleedinge vã de Vrouwen van Florida.

Oorsake waeromme dat de Vrouwen haer so swert verwen.

Provincien van Florida. Panuca ende voornaemste.

Veel Spaengiaerden verdroncken verslagen ende ghevangen bell Panuca.

Het Lant van Florida gelegen tusschen twee Capen.

Landtschappen van Florida.

Sitten/ Gewoonten/ Religie/ Politie/ Menschelijckheyt ende redelijckheyt der Floridanen.

S. Elena op 32. graden treft een schoone Riviere.

Caerte van Florida.

Strecktnghe van Terra di Laboradoes tot S. Elena.

Rio Seco.

S. Croce. C. di Canaveral op 28. graden.

De Riviere Magnus. Magnus. Grande. Bellus/ Garumna. Gironda. Garonne/ Charenta/ Ligerim/ Axona/ Sequana.

Axona, ende alle dese 9. riuieren liggen binnen die spacie van 60. franschemyle. Die Seyne verlatende/ende zupdtwaert aen die strant volgende/passeerden seere kleine reuieren als Ay, Serauahi, ende daer nae comt men aen die groote riuiere Maius, dat den Franschoysen gheuielt/ dat is die Reuiere van den Mey/ om dat zy den eersten dach van Mey van Landonieco gevonden is/ light 14. mylen van die Sequana ofte Seyne. Hier ontrent stonden veel roode ende witte Moerbeste boomen, an welcks bovenste tacken vele Eyer-wormen hingen. Van dese Reuiere comt men aen een Golf die wat landtwaert in strecht/ al ware Landonanius, eerst upt Vranckrick aen quam/ ende sacg daer ontrent in die Zee veel Meer Vrouwen ofte Delphynen/ by de mont van een riuiere/ d'welck hy na dese visschen die Reuiere van die Delphynen ofte Meer Vrouwen ghenoemt heeft. Aen die zydt zydt van die Golf/ light het Franschc hooft/ ontrent 30. graden van die Linie alsoo gheseeten/ om dat die Franschoysen hier eerst aen quamen ende dese Cape is niet hoogh: maer een blacke strandt ende met seer groote ende hooghe bosschagien ende boomen beseett.

Van die Franschc Cape comt men tot Cinaveral, een ander Cape/ 35. mylen van die Franschc Cape gheleghen /die name hebbende van t'hier. Die Spaengiaerden als oock onse Caerte laten vele van dese Reuieren bluyt/ en die groosste van haer ghestelt zijn die namen veraudert: want die Reuiere dā Mey noemē zy Matanca.

Die Seyne noemen zy S. Augustijn.

Die Garumna noemen zy S. Matheo, ende die groote S. Pero.

Van Cannaveral tot die Capo de la Florida, herstrecken 40. mylen/ ende tusschen dese twee Capen liggen vele blacken/ die Cape light op 25. graden: Voor die Caye liggen vele Clippen/ die zy Martyres ofte Martelaren noemen ende aen d'ander-zydt kleine Eylandekens/ ghenoemt Tesudines, dat zijn Schilt-padden om dat zy die ghedaente van sulcken beesten hebben. De punt van Florida herstrijnt die breete 20. mylen/ ende men heeft van daer tot Ancon Baxo 100. mylen/ 't welck is ghelegen westsuydt ende westnoort met Rio Secco, 't welck is die breete van Florida.

Beschrijvinghe sommiger Eylanden, die tegheus dese Custe van Florida over ligghen.

EErstelijcken is aen te mercken/ dat dese gheheele Zee van Florida vol Eylanden/ Klippen/ Bancken/ Platen/ ende diergelijcke seergheluckige plaetsen ligt/ ende aengaende die Eylanden zijn der kleinen meer dā 400. behalven die groote Lucaie gheheeten/ d'andere alle die namen ghevende/ ende Bahama, welck alle noort af ligghen van Cuba ende S. Dominico, die ghemeene opinie is dat dese Eylanden alle aen een zijn gheleverst/ aen die groote/ ende door t'schieren van die Zee van den anderen gheheelt/ ghelijck oock die opinie is van Sicilien ende Italien/ ligghen op 17. ende 18 graden. Het volck van dese Eylanden zijn blancker ende beter gheproportioneert dan die van Cuba ende Spangniola, insonderheyt die vrouwen/ die seer schoon zijn/ om welcke oorsake willen vele van de vaste landen daer zijn gheteelt met der woon/ als van Florida. Cichora ende Iucatan, om dat daer meerder beleeftheyt was by 't volck/ als in andere Eylanden/ ende vele onderseyent in die tale. Hier af is die ghemeene opinie gheconcipieert dat men ghemeent heeft/ dat hier d'Amazones, dat zijn vrouwen die d'eene borst brandden/ woonen soudē/ ende dat hier veel Iōnemans was/ die de oude jonck maeckte. Dat mans volck gaet naeckt/ uytgenomen in het landen oost toe/ ende op haer feesten/ ende dansen/ als dan doen zy een kleet van Cotton aē eē van verscheyden gheverwerde bederen/ schoon gheluyght/ ende op't hooft groote veeren hoossetten. Het langh ende die vrouwen/ is by haer een seer vreemde maniere. Die ghoude vrouwen/ ofte die by ghelegen gebuyrē/ bedecken haer schamelheyt van't midden tot op die knien/ met eenighe mantelkens/ netz wijse gewoechten van Cattoen/ daer in scheen bladeren door gesteke zijn/ anders gaen zy naeckt tot dat zy haer eersten becomen/ als dan noodighē zy haer vrienden/ ende make een groote feeste ofte bancket/ gelijck ofter bruyloft ware alle teeckenē van blijschap doende/ en als dā dat kleet voor hy gaende/ ende sulcks draegē de so langhe zy ongheteert blijnen. Haer Heeren zijn zy vromen maten onderdanich/ nae al ghebieden die dat zy haer selven van een bergh souden afsmijten/ ofte met anders hetende/ stellent niet na laten/ hoe groot perickel oock daer in ghelegen is/ ende dat sonder te vragen waerom me / alleen om des ghebiets willen. Hier staet aen te mercken/ waer in des Conincks regieringhe bestaet/ die niet verder strecht als van't Saven/ Jaghen ende Visschen/ al wat ghesaept/ gheplantet/ gesaeyt ende ghenuscht wert/ ofte sunsten gedaen/ is alleen in des Conincks zijn macht ende ghebiet/ die sulcke wercken uyt doet/ ende een jeghelicken ghebiet wat hy doen sal. Die vergaerde vruchten worden inde schuyeren te samen ghebracht/ ende worden daer uyt het gheheele jaer door een jeghelicken naer die groote ende veelvoldicheyt zijnes huysghesiens uytghedeelt/ also dat hare Heeren met anders zijn dan Coningen der Spen dispensiers ēn uytdeelders der ghemeene goederen/ ach wat een gulden tijt hadden dese goede luyden/ daer noch nijnt noch dijn ghebruyckt werden/ alg oorspronck ende fonteynen van alle twist ēn onenichent/ die na den Oost met anders dan met Bisspelen/ met Visschen ende Jaghen haer behielpen/ daermen niet hoorde van eenighe hovagie van rechten ofte pleyten/ daer alleen des Conincks vollekaer voor een Wet gehouden wert/ ende dit sunsten in alle met een seer ghemeyghes te wreden waren. Zy bisteren eenighe roode steenkens uyt schelpen/ seer eenighsaem ende weerdt by haer/ 't welck zy aen die oozen droeghen. Noch andere die zy weerder ende kostelicker achteden/ die zy upt groote vlecken ofte plachen herseuen kreghen: welcks vleys seer smakelijck ende goet om te eeten was/ seer schoon vier-root ende doorschijnich ghelijck Kolsmen/ dat men die nauwelijck vanden andere erkennen mocht/ waer af die blacke ghenoemt is op haer spzake Cohobo, ende die steenkens Colubici. Zy vergaderen oock uyt het sandt van die Oever des Meers eenighe doorschijnighe steenkens geel/ swaerte/ ende van andere verwen/ daer af zy hals bandē ēn andere diergelijcke juweelen

Zy. Sarrauahi. Maius/ een reuiere die op den eersten dach der Meymaent gevonden is.

S. Delphyn/ oftet Meer Swijnen/ in dese Reuiere sijn gevonden daervan de Reuiere haer den naem.

Die fransche Cape. Cannaueral.

Matanca. S. Augustijn is S. Mathæo. S. Pedro.

Cape de la Florida.

Martyres.

Tesudines. Anton Baxo. Rio Secco.

Die Cust van Florida vol Banken/ clippen/ende daer omtrent de 400. Lucaye ofte Lucaya. Bahama.

Ende de eylanden Lucaya, en Bahama/ is seer schoon lantschap/ daerom sijt baste Land seer begeert.

Hier seggheri de oudeni/ dat de Amazones soudē woonen.

Een Fontein die de oudē jonck maeckte.

Manniere van kleedinghe.

De vrouwen houdē groote eerst als ē bruyloft als sy eerst haer schamelheyt eyghē/ ēn dan haer schaemelheyt eerst beken.

Woōn maeck groot gebode dese seeren oder haer onder laten/ d'welck tot haer noot onderhouden wordt.

Haer vruchten worden in schuyeren te samen gebracht ende daer uyt haren Coninck elck na grootheyt zijns gesindes uytgedeelt.

Hier beschrijft men dese Eylanden de Cyprianen.

Steenen seer smakelijck. Met dese steenkens streelkens ghemaeckt/ by haer seer weerdt/ ende die oude aen hen ghende.

Cohobo.

Colubici.

Sweerte strekkes die voorsichtich zijn/ daer sy handen van maken/ die sy om den hals draghen ende arme.

maken om die hals/ armen ende beenen te draghen. In vele plaetse van dese Eylanden hebben sy geen vleesch/ eten oock niet. Haer spijse is visch ende broot van Maiz, sommighe wortelen ende eenighe fruyten. Het volck van dese Eylanden beroert zijnde nae S. Domingo oste nae Cuba, stierven om dat sy vleesch aten/ om dat haer die Spaengiaerden niet en gaven. In sommighe van dese Eylanden zijn soo veel Duyven ende andere voghelen/ die haer nesten maken op die boomen/ dat veel volcks/ die vant vaste lant/ als oock van die Eylanden comen ende vangender schuyttens vol/ ende varender mede weer: die boomen daer in sy nestelen/ zijn van ghedaente gheliick Granate boomen/ ende die vasten daer af hebben eenighe ghelijckenisse in smaeck met die Caneel/ ende wat bitter ende heet ghelijck Gengibber/ ende reckende als Magyelen/ worden nochtans met onder de spetsen gherekent. Onder andere fruyten hebben sy eene soeteringhe in haer tale gheheten Iamma, smakelijck ende ghesont ontrent onderhalue span lanck/ van ghelijckenisse als een Pyghe in Weerdheyt: die boom is oock int loof den Pyghenboom niet ongelijck/ ende vande grootte gelijck een populier/ niet dicht wesende ghelijck ander boomen/ oock niet veel als riet: maer vast ghelijck Vlier/ daer af die bladeren wonderbaerlijck zijn om wonden te ghenesen/ ghelijck sulcks die Spaengiaerts bevonden/ hier meer af te verhalen is niet noodich. Dese Eylanden van Lucaya, zijn nu alle desolaet ende onbewoont: want om dat sy selven geen Gout hadden/ hebbé die Spaengiaerden veel duysent menschen hier af vervoert/ ende die int Gout soecken vermelt ende vermoort.

Dese inwoonders vermoghen weynich vleesch te eten. Duyven ende ander ghevoeghte in soo grootter menichte/ datter heele schepen mede geladen worden.

Iamma/ een suyckerachtich boomfruyt.

Dese Eylanden zijn onbewoont.

Volghen andere Eylanden ontrent dese Custe gheleghen, voor eerst Cuba, een van die voornaemste onder die Antillas.

Cuba een der voornaemste Eylanden onder die Antillas/ ontdeckt Anno 1492. van Columbus.

CVba een ander seer groot Eylandt onder die Antillas gheteelt/ ende anno 1492. van Columbo eerst ontdeckt ende ghevonden/ welck hy ghenoemt heeft Fernandinam ende Iohannam, oock Alpha ende Omega, nae Petri Martyres ghedichten: wordt oock van andere het Eylandt van S. Iacob ghenoemt/ nae die voornaemste Stadt/ die van weghen die groote traffique die aldaer ghedreven wert: heeft aen die oost zijde het Eylandt S. Domingo, aen die west kant Iucatan, nae't noorden den grooten uytloock van Florida, ende die Eylanden Lucaya, nae't zuyden het Eylandt Iamaica, alle in dese onse Caerte ghestelt. Cuba, soo wele die soyte aengaet/ mach vergheleken worden een willighe blat/ om dat sulcks langer dan breeder is: want het strijt in die lenghte vant Oosten eynde/ oost af/ tot het ander tot Westen 300. mylen/ want voorden tot dat Zuyden 70. mylen/ in die breedte op sommige maer 15. ende op sommighe 19. mylen/ het midden des Eylandts ligt op die longitudo, van 91. graden/ ende op die latitudo, oste hoogte vant 20. men heeft dit Eylandt lange tijt voor een vast landt ghehouden/ om sinder grootheyt wille/ twelc niet te verwonderen is: wat die inwoonders selfs aengaet anders oste beters wijse/ dã dattet ghe eynde en hadde/ oock langen tijt der Spaengiaerden aenkomste/ om dat dit volck arm en naeckt is/ hem latende met seer weynich/ ende niet zuyt eyggen ghenoeghen sonder verder te soecken/ jaghende oock niet wat haer ghebreken deden/ daerom me en lusten sy oock niet oster cenich ander land was onder den Hemel dan't ghene dat sy bewoonde. Het aenzicht is hoogh/ rou/ ende scherp van bergen/ die Zeekoy vele plaetsen wit/ ende die Riviere klein/ en van goet water/ en rijp van Gout en goet Coper: die locht is ghetempert/ doch wel soo heet. Oock was oock alsaer vele Perlaers knappe ofte Meesters om Peelle-schenen en heer te bevren. Eris oock wel dichte beschaven/ vol Ryviers en schoone heyvieren vant soete water: oock andere Ryviers die sout water van haer hebben. In de Bosschen ghenieren haer vele Swynen ende Ossen. Die Riviere gaten dickwils Goudt uyt. In dit Eylandt zijn 6. steden van de Spaengiaerden bewoont/ waer af die eerste ende voornaemste is S. Iacob de reso. ende stoel des Bisschops naer Havana is des gegeven Eylandts hoofstadt/ ende der schepen Timmerwerf. Twee voorname aenmerckelijcke dinggen werden van Gonsalo Oviedo in dit Eylandt beschreven: waer af het eerste is/ dat altijt een vallepe light tusschen twee berghen/ twee oste drie spaensche mylen verre strecckende/ waer in van selfs die natuere seckere seer ronde klooten voorts brijgt datmen die met verder door kunst sloppen oste maken mach/ en salcke in soo groote overvloet/ datmen ghheele schepen daer mede ballasten ende laden mochten welcke gebruyckt werden int gheschut/ in plaetse van kooden oste yseren. Het ander wonder is een bergh met verre van die Zee/ daer uyt Peck vloeyt in groote overvloet/ tot in die Zee/ allwaer het op duyst ende wert herwaert ende derwaert met den winden ghedreven/ nae dat die wapen. Dit Peck wert ghebruyckt van den inwoonders ende Spaegiaerden om haer schepen daer mede te pecken. Het volck van dit Eylandt zijn vast ghelijck die van Hispaniola/ doch soffer eenich onderschept in die sprake. Beyde die mannen ende Vrouwen gaen naeckt: in die bruyloste houdē sy een wyerde maniere: want die trout slaept selfs niet ten eersten male by sijn Huyt: maer wesende een Heere/ noodicht alle Heeren/ ende die verwaren sulcks voor hem. Soo het een Coopman is/ soo bewaren sulcks die Coopluyden/ ende eenich Boer wesende/ doent die Heeren ofte die Papen. om een gheringe ende slechte oorsaecke verlaten die mannen haer Vrouwen: maer die Vrouwen mogen om gelijcker oorsake die mans verlaten: die mans zijn seer onkuysch/ ende leven boos. Het landt heeft groot ghewassen en Slangen/ doch niet vergiftich/ en gort om te vangen/ die sy lustē sonder schade eeten/ en dese Slanghen onderhouden haer met seckere bresems/ gheheeten Guabiniquinaxes, daer af sy menichmael 7. oste 8. in die magen hebben. Zijn van die grootte als Pauen/ van gedaente als vossen/ alleen dat die voeten zijn gelijck de Coninx voeten: het hooft ghelijck een Wesel/ Vossen steert/ lanc haer als een Was/ dā veelue een vingerich ros. het vleis smakelijck ende gesont. Dit Eylandt was seer volckrijck/ maer nu weynich volcks/ dan eenige spaengiaerden daer op/ die andere meest uyt ghestoort/ oock ghestorven door hongers noot.

Een seer groote menichte van Peerlen.

Een Rivier die peck met sich in zee voert.

Seer veel Slangen op Cuba die niet schadelijck zijn.

Het volck op Cuba seer verwondert.

Iamaica.

Het Eylandt Iamaica/ en zijn eygenschappen.

TEgens Cuba over legt een ander Eylant/ 't welck zijn oude name die't in voorighe tijden ghehadt heeft noch behoudt/ wordt ghenoemt Iamaica.

Iamaica.

Swerte strekkes die voorsichtich zijn/ daer sy handen van maken/ die sy om den hals draghen.

Dese inwoonders vermoghen weynich vleesch te eten. Duyven ende ander ghevoeghte in soo grootter menichte/ datter heele schepen mede geladen worden.

Iamma/ een suyckerachtich boomfruyt.

Dese Eylanden zijn onbewoont.

Cuba is van ghedaenten als een wolligen blat/ is 200. mylen lanck.

Cuba een der voornaemste Eylanden onder die Antillas/ ontdeckt Anno 1492. van Columbus.

Cuba is van ghedaenten als een Wolligen blat/ is 200. mylen lanck.

Hebben een soo seer menichte van dat aent vaste landt dat sy waer/ ja de inwoonders selfs.

Hebben een soo seer menichte van dat aent vaste landt dat sy waer/ ja de inwoonders selfs.

Jamaica, ende van die Spaengiaerden S. Iacob light tusschen die 17. ende 18. graden aen dese zyde van den Æquinoctiael, heeft aen die Oost zyde S. Dominico, waer af het ontrent 25. mylen leydt. Nae't Westen die hoeck van Iucatana, nae't noorden Cubam, datter oock 25. mylen af leyt/ ofte wat meerder: nae't zuyden een ander kleyn Eylandt/ ghenoemt Lacerana, op ten weyde daer afligghende. Dit Eylandt is ontdeckt van Christophoro Colombo, in zijn tweede navigatie naer dese landen/ ẽ is inghenomen van zijn Soon Don Diego, Regeerende het Eylandt van S. Dominico, door Iohan di Squibel, ende andere Capiteynen. Die breede deses Eylandts overwint die lenghte/ heeft van't oosten tot den westen ontrent 50. mylen van't noorden tot den zuyden ontrent 20. woort van den Spaengiaerden ten meesten bewoont/ die inwoonders oock vervoert ẽ vernielt zijnde door die Spaengiaerden/ ghelijck die van Lucaya. Het midden van dit Eylandt heeft die longitudo, van 191. Die latitudo, 18. graden/ ẽ light van die Linie 17. graden/ aen die noort zyde. Dit Eylandt heeft eenen bergh haer verheffende van alle kanten. Innewaert aen tot int midden van't Eylandt/ ende dat alsoo proportionelijck ofte evendrachtich/ dattmen nauwelijck ghewaer worden mach/ is aen die Oever des Meers ende tlandt seer vruchtbaer ende vol volcks gheweest/ die scherpsinniger ẽ kloecker waren/ dan andere om ligghende Eylanders/ so tot den oorloch als oock tot handtwercken: daer groeyt oock Gout ende seer fyne boom-wolle/ is nu vol van ghedierte/ die uyt Spaengien over ghevoert zijn ende daer voort teelen/ soo is oock dat Vercken vleesch beter daer/ dan in eenich Landt. Die voornaemste stadt op dit Eylandt wordt gheheeten Hispalis oft Sivillen/ om der Abdien willen die daer op gerecht is/ alwaer die eerste Abt gheweest is/ Petrus Martyr van Milanen/ een seer gheleert Man/ die dese Historien ten meesten beschreven heeft.

Het Eylandt is van Christophoro Columbo eerst ontdeckt in zijn navigatie nu meest van Spaengiaerden bewoont.

Dese inwoonders zijn kloecker als in ander Eylanden.

Petrus Martyr de eerste Abt ende daer een Eylandt een seer gheleert Man.

Hispaniola ofte Haiti.

Het tweede seer groote Eylandt onder die Antillas ghetelt/ is van die eerste inwoonders Quisqueia ofte Quisqueia gheheeten/ daer nae Haiti, ende naderhandt Cipanga. Haiti is te segghen ruwicheyt ofte scherpheyt/ ende Quisqueia, groot aertrijck/ Christophorus Colombo/ heeftet gheheeten Hispaniola/ ende nu soo heetmen't S. Dominico/ nae die voornaemste stadt die in't Eylandt leyt/ is ontdeckt anno 1493. Aen die Oost-zyde van Sint Dominigo/ light het Eylandt S. Iohan/ ende vele andere nae't Westẽ Cuba ende Iamaica/ nae't Noorden die Eylanden van die Canibalen/ ende naer middagh/ ofte Zuyden aen't vaste Landt/ die hoeck ofte die C. Vela by Venezuela, ofte kleyn Venegien. Die omloop deses Eylandts bedraecht 350. mylen. Benzo stelt 400. Fransche mylen/ is vast eens/ soo is oock dit Eylandt langher als breeder: want heeft in die lenghte van't Oosten tot den Westen 150. mylen/ ende van't Noorden tot den Zuyden/ 40. mylen. Het midden deses Eylandts light op die longitudo van 300. graden/ die latitudo 19. In dit Eylandt zijn seer vele ende groote Havenen/ groote ende profijtelijcke Revieren/ als zijn Hatibanico Iuva/ Ozoma/ Neyva/ Nizao/ Nigua/ Hayna ende Yaques/ die alle in die Zee uyt loopen/ daer zijn noch andere kleyndere als Macorix/ Cibao ende Coma/ daer af Macorix seer visschighe is/ ende die ander twee abundant van Gout.

Het Eylandt Hispaniola heeft veel namen.

Het oock S. Domingo na de hooftstadt.

Daer zijn ghebueren Eylanden Eylanden zijn groote en kleyne.

Het Eylandt S. Domingo is wel versiẽ by goede Havenen ẽ seer schoone Revieren.

In dit Eylandt zijn twee seer vreemde Lacken het eene door zijn goetheyt ofte profijtelijckheyt/ het ander door zijn vreemdicheyt/ het eene komende uyt die berghen/ alwaer die Reviere Nizao oorspronck uyt heeft/ en voordeelt niemant/ gheeft alleen een vreese/ ende weynich zynder sulcks. Het ander van Xaragua is sout/ hoe wel daer seer vele soete Revieren in loopen/ ende oock veel Visschen in groyen/ ende onder dese seer groote Schilt-padden ende Tiburonen ofte Hayen/ is dichte by die Zee/ ende heeft 11. mylen in't ronde. Die oeveren der Revieren waren seer bewoont/ ende uyt besondert die Saline ende schoone Haven/ ende die Reviere Iaques/ alwaer een groote bergh van Sout is: oock wast in dit Eylandt veel blauwe verwe seer fyn/ overvloedigh veel Brasily-hout: boomwolle/ weten nochtans gheen kleederen daer uyt te maken/ Ambra/ Rycke Mynen vã Gout/ oock wordt sulcks ghevischt uyt Lacken ende Revieren/ oock Silver ende ander Metalen/ abundant van Suijcker/ ende seer vruchtbare grondt. Radijs/ Latton/ Kool wordt aldaer ghesaeyt/ zijn op den 16. dagh nae't saeyen bequaem om te eten. Meloenen/ Comcommeren/ Cauwoorden/ op den 36. dagh ende seer smakelijck boven alle die in ander Landen ghevonden werden. Die figuere deses Eylandts is ghelijck een Castanie bladt. Midden door't Eylandt streckt een steenighe en rouwe klaft van berghen/ die ghedaente eener rugghen hebbende/ welck Cibani ofte Cipangi gheheeten wordt/ waer uyt veel Goudts in voorighe tyden ghebracht worde. Van dit ghebercchte loopen vier groote Revieren/ het gheheele Eylandt in vieren af deelende/ waer af die eene teghens den opganck loopt/ ende is Iunna ghenoemt/ d'ander teghens den nederganck ende Attibunicus. Die derde teghen middernacht/ Iachem. Die vierde teghens middach/ Naybam/ alwaer ontrent vele Brasily-hout is/ ende Bosschagien van seker Speceryen/ dan zijn onse Speceryen niet ghelijck/ die zy vermanghelen teghens andere waren/ insonderheyt teghens stoelen ende schotelen van Swart Ebbenhout gemaeckt/ op't ghebercchte van Cibavo light het Kasteel S. Thomas. Voorders soo zynder vele steden in dit Eylandt/ onder welcke die voornaemste is S. Dominigo/ ghebouwt van Bartholomeo Columbo/ ende die name vercreghen/ om dat zy op S. Dominici dagh aldaer aenghecomen zijn/ light op een effen velt/ aen die Oever des Meers/ op die zyde heeftet over die 500. huysen/ al gebouwt op die Spaensche maniere. Aen die West-zyde van S. Dominigo loopt die Reviere Ozama oft Ozonca in die Zee/ alwaer een goede Haven is/ daer in men vele schepen berghen mach/ waer ontrent ligghen seer dichte ende groote bosschagien/ die meeste handel nae't afgaen des Gouts/ die al hier ghedreven wort/ is met Suijcker ẽ Huyden/ want allerley viervoetighe beesten uyt Spaengien derwaert ghevoert seer wonderlijcken aldaer voort teelen/ alsoo datter oock Spaengiaerdẽ opt Lant zijn/ die 6000. ofte 8000. beesten hebbẽ. Isabella, ẽ een stadt int selfde Eylãdt op d'ander zyde ghelegen in een valley. Van die gelegentheyt deser volckeren hare Religie ende maniere mach men lesen die Spaensche Historischryvers die sulcks genoech verclaert hebben/ noch sal ic verhalen/ 'twelc te verwonderen is/ in dit Eylant zijn sekere Wormkens seer gemeẽ van die inwoonders Cuyero gheheetẽ/ groot wesende als een

Twee vreemde Lacken.

Een Reviere van sout water.

Seer groote Schiltpadden.

De vruchten van dese landen haer ghesaeyt/ waer daer seer goet als Radijs/ Latton/ Kool/ Meloenen/ Comcommeren/ Cauwoorden.

Iunna. Attibunicus. Iachem. Naybam.

Bosschagien van Brasilie hout/ ẽ van speceryen.

Vele steden in dit Eylant.

Van wien de stadt S. Domingo ghebouwt is.

De meeste handel op S. Domingo is in Suijcker ende huyden.

Als een lidt van een wangger/ met vier vleugelkens/ twee seer kleijne/ ende d'ander twee wat grooter ende harder/ die als deckselkens zijn der kleijnen. Wese beschikens luchten des nachts als by ons de Nacht nuggher/ welcks licht ende glants niet alleē in die ooghskens is als sierkens/ straelende ende glants gevende: maer oock uit lichaem oste die zyden van sulcke want als zy vlieghen ende zare bleughelkens uyt spreyen/ gheven meer lichts ende glants van haer/ dan als zy stille zijn / al hier in dese kleijne wozmkens mach men aenmercken die wonderbare goedertierenthept ende voorsichtheyt van Godt/ ende zijn seer vreemde gaven in zijn schepselen: want door die glants doser kleijne wozmen/ mach oock die alderduysterste camer int nudden van die donckerste nacht verlichter worden: dat men lesen/ schrijven/ ende alle werck doen mach/ sonder behulp van eenich ander licht. Item so yemant eens dese wozmkens in zijn handen vanght/ sal gheen minder licht daer af genieten/ dan oste hy een lanteerne oste fackel vroech/ ende mach andere daer mede voorlichten inder nacht. Die menichte deser Wozmkens vermeerdert oock dat licht: want hoe meerder oste beether/ hoe grooter ende claerder licht.

Deste wozms geben sulcks licht/ dat men daer by lesen ende schrijven mach/ ende gemaect daer mede voorlichten als met een lantaerne.

Niet verre van Hispanola light een ander kleijn Eylandeken Mona, ghenoemt/ tusschen Hispaniola ende Boriquena oste S. Iohan, 17. graden aen die noozd zyde van die Linie. Dit Eylandt is kleijn/ heeft plat ende euen landt/ die groote is ontrent 3. mylen/ bewoont van wepnich Indianen ende Chzistenen/ hoe wel sulcks goede wateren heeft/ ende rijck is van visch/ insonderheyt van seer goede Kreeften.

Mona/ een kleijn Eylandt daer kreeften en wel bewoont.

Boriquen.

Van dit Eylandt komt men aen Boriquen, nu ghenoemt S. Iohan, een rijcke haven/ heeft aen die oost zyde het Eylandt de S. Croce, ende seere andere kleijne nae't weesten ende noozde het Eylandt Hispanola oste S. Domingo, 't welck 25. mylen daer af ligt nae't zuyden den hoeck van Paria, die daer af verscheyden is ontrent 136. mylen. Wese Eylandts lengte is oock meerder dan die breede: want heeft van't oosten tot den westen 50. mylen/ van 't noozden tot den zupen 18. ende wozt af gedeelt in twee deelen int noozd ende zupt quartier. Het nudden vant Eylandt comt op die longitudo, van 303. graden/ latitudo 18. graden/ is van forme oste ghedaente bpkans vierkantich/ vol van volck/ ende wel bebout/ veel goede haventen en vosspaen hebbende.

Boriquen is bpkans vierkant en wel bewoont.

De inwoonders hier en rieen seer sorgh tegens de Caniballen oste menschē eeters.

De inwoonders zijn goede Crijghsluyden/ ghebruycken boogen ende pylen/ hier valt oock Gomme daer sy haer scheyren mede picken.

De inwoonders dese Eylandts zijn seer vreemde ende natuerlijcke gesetenheyt/ hoe dat die inwoonders eerst den Spaengiaerden gemeent zijn geweest/ dat die Spaengiaerts onverschrocken waren/ ende om hier af schertsent te hebben/ heeft op eenen tijt een van haer Caciquen, oste Heeren/ ghenoemt Vraoa de Yaguana, eenen Spaengiaert doen nemen/ ende ondersocht oft hy onsterffelijck ware oste niet/ dan doende bevont een Heere onder't water sijn een tijt vast houden/ om also te sien oste hy levendich bleve oste niet/ dan verstroozt wesende/ en gezacht zijnde vooz den Cooninck / heeft daer vooz gesworen/ wederom te keeren van haer surpluchtheyt/ want vooz hy tegens haer opghestaen / en op eenen tijt 150. Spaengiaerden/ die gheoccupeert waren om Gout te soecken/ ghedoodet heeft.

Hier op heeft den Heer Caniballe dese in seker tijt over de 500. menschen uyt ander Eylanden gedoot ende gegeten.

S. Crus, Hay, Hay.

Van Boriquen comt men aen't Eylandt S. Crus, in vooztijde tyden van die Inwoonders Hay, Hay ghenoemt/ 't welck van Caniballen oste Menschē eeters bewoont was / als oock die naest den ligghende Guadalupea, dat zy Quisis, Quiera noemden / welcke Caribes, oste Caniballen, in korter tijt over die 5000. menschen uyt die om ligghende Eylanden gedoot hadden ende ghegeten. Daer na komt men aen seer veel andere Eylanden / die met anders ligghen als een Archipelago, hebben oock die selvege name/ dan die Eylanden zijn veel ghenoemt nae haer figuere oste gestaltenisse/ ghelijck Anguilla, dat te segghen is een Ael want die lanck/ croom ende smal is. Redonda Maria, om dat het ronder spheren ghelijck is / ende seer rondt. Mons Serratus, dat is beslooten bergh/ om dat sulck Eylandt hooghe berghen rondsom heeft/ vol volcks ende victuale/ sommige vā Santen oste Santinen/ als S. Martin, S. Bartholomeo, S. Barbara, Beata Virgo Antigua, tot de onde leve Vrouwen/ die alle op eenen streeck ligghen/ schoon van aensien/ sommighe groen van gras oste van verven/ andere root/ andere blau/ geel/ violet / dat het een verwonderinghe is voor die voozby varende/ komen oock verderlep verven daer uyt ghemacht wozden.

S. Crus/ Hay, Hay.

Guanta/ Guana.

Anguilla.

Redonda.

Mons serratus.

S. Martin.

Guadalupea.

By Antigua leyt Guadalupea, het voornaemste ende grootste Eylandt der Caribaen, vier graden van den Aequinoctiael, heeft int roonde over die 150. mylen/ ende is met twee stroomen af ghedeelt/ ghelijck Engelant ende Schotlandt/ alsoo datter bykans twee Eylandē schynen te wesen/ heeft veel heerlicke haventen/ ende zynen name verkregen van Onser Vrouwen Di Guadalupea, is vol plecken ende dozpen/ elck van 20. ofte 30. huysen/ alle van hout ghemaeckt/ int ronde op ghebout van seer groote recken boomen die zy in d'aerde stellen / daer uyt dan om gauck der huysen te maken/ daer nae sitten zy ander kleindere/ daer onder die de uyt noodighe vast houden dat zy niet om vallen/ die hooghste scherpe toppen zijn t'samen gevoecht gelijc Tenten/ die zy decken met gedroochten Palm bladeren vooz die regen/ vā binnen spannē zy van die

Guadalupea leyt van Antigua 10. mylen ontrent int ronde 100. mylen. Guadalupea van de Caniballen bewoont is niet rondt van den anderen gheleghen.

De dozpen in Guadalupea van 20. oft 30. huysen van groote langhte vooz veel persoonen.

Wat haer bedden zijn.

van die een slepne balcke tot die ander/boomwollen touwen/ ofte van Biesen gevlochten/ waer op sy legghen Cattoenen Matrassen/ende hanghende bedden om in te slapen.

De Landt-lugt zijn 7. schoone Rivieren als oock veel schoone Papegayen als oock Cranen.

Dit landt heeft seven schoone Rivieren/de uytwoonders wozden ghenoemt Caruceuam: dit lant heeft seer schoone groote Papegaeyé onderscheydelijck van ander/ achter en wooz gheheel root met langhe vederen/ die vleugelen root gesprenckelt/sommige geel/ sommige blauw onder een gemenght/ ende dese zijnder so veel als in onse landen Spreeuwen. Op dit Eylandt groeyt oock een witte Gommie Aanime gheheeten/ wit Barnsteen niet onghelijck/ met dese Gommie het hooft gheroockt wesende/verdrijft de snouf ende vereoutheyt.

Die selfde Boom vrenght wooz een vruchte gelijck Daeyen ender spannen lanck/ welcke open ghedaen wesende/ wit en soet merk in heeft. Dese vruchten bewaren sy over winter gheliek men by ons Castanien doet: Die boomen zijn van ghedaente gheliek Vighe-boomen. Benevens dese soo hebben sy in dit Eylandt allerley hof vruchten/ ja sommighe menninghe is dat alle soorte vruchten eerst upt dit Eylandt ghebracht ende verplant zijn in die naest liggende Eylanden: Want het zijn onmenschen-jaghers om die te vanghen ende te eten/trecken daerom ettelijcke hondert mijlen/ ende loopen die landen dooz wydt ende breet/ ende wat sy hier ende daer vonden dat vrachten sy met haer te hups ende planten het: Sy ten sy met haer te hups ende planten het: Sy zijn onbeschaemdelijck/wzedt ende stout/ laten gheen wzeemden ghenoeghsaep onder haer/ beyde mannen ende vrouwen zijn seer cloeck ende ervaren int schieten met die vogen/ ende dat met vergifte pijlen: Als die mans uptrecken/beschermen die vrouwen haer recht ende plaetsen met cloeckheyt ende dapperheyt wooz alle aenloop/in somma alle bergen ende dalen zijn seer vruchtbaer. In de holle boomen ende in de clusten der berghen ende Steenrootzen groeyt Honich.

Het hof vruchte wassen niet dit Eylandt op als in de plaetsen gheplaecht.

De Mans met staven/ beschutten de Vrouwen met dapperheyt haer Dorpe.

Desiada ofte Desiderata.

Desiada is 18. mijlen van Guadalupa.

Ontrent 18. mijlen van Guadalupe teghens den opganck light Desiada, een ander Eylandt int ronde 20. mijlen groot wesende. Desiada ofte Desideraea, dat is/ het begeerde gheheeten/ om der schoonheyt wille/ en zijn mijlen van Guadalupea, teghen middach light Galanta, hebbende int ronde ontrent 30. mijlen/ is een eben ende schoon landt/ daer af sulck Eylant oock den name vercreghen heeft: Want Galanta is opt Spaensch te seghen schoon. Hier op wassen welrieckende boomen / schoone/ wortelen ende bladeren/ende zijn oock aldaer groote Eydissen. Neghen mijlen van Guadalupea, teghens den opganck/ligghen seg clepne Eylanden gheheeten Todos los sanctos, ofte alle Heyligben/ ende Barbara, daer af te vozen gheseyt is. Dese zijn seer cluppich/ steenachtich ende onbruchbaer: twelck de Stierluyden wel moeten aenmercken om der periculen willen: Noch voozder leydt Dominica, den name van den dach ontfanghende: want op eenen Sondach die men opt Latijn Dominica noēt ontdeckt is/ ende oock een Eylandt der Cannibalen, vol ende dicht van boomen datter manwelijck een elle vyf spatie van aertrijck was. Hier ontrent comt noch een ander Madanniga, oft het Vrouwen Eylandt / daermen gheseyt heeft datter alleen vrouwen op woonden/ op de maniere als die Amazones ende die Caniballen tot sommighe tijden ober trecken/ haer by dese Vrouwen legghen/ ende dochters verwonende behielden die by haer / die sonne den Caniballen toe schickende/ leydt 40. mijlen van Mons Serratus. Hier voighen noch vyte Eylanden behalven die clepne ende die clippen/ S. Vincent, Granada, S. Lucia.

Todos los sanctos.

Barbara.

Dominica.

Comende weder tot die Custe van Florida alwaer wy't ghelaten hebben / ligghende daer teghens over eenige clepne clippen/die sy noemen Martires, ende die Eylanden by Tortugas, om die gebaernte die sy hebben van een Schiltpadde.

Martyres. Tortugas.

Van die punct van Florida tot Ancon baxo 100. mijlen / light 30. mijlen Oost ende West met Rio Secco, 'twelck is die yzerde van Florida.

Rio seco.

Van Ancon Baxo, 100. mijlen tot Rio de Nieves.

R. de Nieves

Van daer tot Rivier Flores 20. mijlen oft wat meer.

Van Rio de Flores 70. mijlen tot die Bay a Bahya del Espirito sancto, daermen met een anderen name heet la Culata, welcke is in die incomste 30. mijlen breedt.

R. Flores. B. del espirito sancto. R. Culata.

Van dese Bahya, (welcke lept op 29. graet) zijn 70. mijlen tot die Rivier Rio de Pescadores.

R. de pescadores.

Van Rio de Pescadores, (welcke ligbt op 28. graden en half) heeftmen 100. mijlen tot de Rivier Rio de las Palmas, alwaer ontrent den Tropicus van Cancer beuen streckt.

R. de las palmas. Tropicus Cancri

Van Rio de Palmas, tot die Rivier Panuco zijn 50. mijlen/ende van daer tot Villa Rica ofte Vera Crus, 70. mijlen/ in dese spatie blijft Almeria van Vera Crus, 'twelck lept op 19. grade zijn 30. mijlen/tot de Rivier van Alvarado, die de Indianen noemen Papa Loapan.

Panuco. Villa rica ofte vera Crus. Almeria. R. Alvarado ofte papa Loapan.

Van de Rivier Alvarado, tot die Rivier Cozzicoalco stelt men 50. mijlen/ van daer tot die Rivier Grisalva heeftmen 40. mijlen / ende die selfde twee Revieren zijn gheleghen op ontrent 18. graden.

R. Coaza Coalco. R. Grisalva. C. S. Thodoro. C. di Cotoche ofte Iucatan.

Van de Rivier Gryalva tot Cabo Redondo heeftmen 80. mijlen/in die strechinghe van die Custe/waer in ghelegen zijn Champoton ende Lazaro.

Van Cabo Redondo tot Cabo di Cotoche ofte Iucatan teltmen 90. mijlen/ende lept ontrent op 21. graden/ in voegen datter zijn 900. mijlen in die strechinghe van die Custe van Florida tot Iucatan toe / welck eenen anderen hoeck is die hem van't landt af Noozdwaerts aen streckt/ en hoe dat hy verder in die Zee comt hoe dat hy hem meer verbzeyt en ancomt/ ende ligbt 60. mijlen af van Cuba, dat Eylant waer wy af gheseyt hebben het welcke hy-naest die vloopende Zee / die tusschen Florida ende Iucatan vloopt toe stuyt/welcke Zee van sommighe ghenoemt wozt die Golfo van Mexico, van anderen die Golfo van Florida, van etlijche Cortes, die Zee comt in dese Golfe/ tusschen Iucatan ende Cuba dooz met een ghewelddighe stroom/ ende loopt weder tusschen Florida en Cuba upt/sonder datse opt anders loopt.

Iucatan en Florida zoo men de een van de ander scheidt de Zee af te stuyten.

Een cort verhael van nova Hisparia ofte nieu Spaengien.

HEt tweede deel van America wozdt gheheeten nova Hisparia ofte nieu Spaengien/heeft zijn begin nae't Noozden ontrent die Revieve Panuco, op die grenzen van Florida, streckt nae't Zupden aen de Provincie Darien,

Nova Hispania. panuco.

Tichimecan. Culhuacan. Coinacan.

Culhua/ hier in leydt de groote stadt Mexico.

Mexicana. Temistitan. Culhuacan.

Mexico is onder het gebiet der Coninghen van Spaengien/ Anno 1518. door Cortesium gebracht in Sout ende Silver-rijck/ gheeft veel Oesters daer perlen in groeien.

Soute Lacke Cassia Fistula/ ende zijn ghebruyck.

Cacao/ waer af hare beste dranck gemaeckt wort.

Visch-rijcke riviere ende Crocodillen. 20. voeten lanck/ dat sy haer voor het beste waltbaer dranck wordt ghehouden gerijnt.

Sout onder scheyr in haer spraecke/ alsoo daermen door Tolck hare meyninge verstaet.

Indien, al waer het afgheweert wordt van Peru, aen die Oost-zyde die groote Zee/ ende nae het ondergangh die Zuydt-Zee/Mare Australe ghenoemt. Dese gheheele Landtschap placht in voorighe tyden van de inwoonders Tichimecan, Culhuacan ofte Coinacan ghenoemt te werden/ welck volck uyt het landt Culhua boven Xalisco ghelegen ghecomen was/ ende hare woningen genomen ouerst die Mooren van Tenuchtitlan, alwaer sy den tyde lepdt die stadt Mexico, nu dit selfde volck noch eenighe landen aengewonnen hebbende/ heeft sy dit verooren door het beste ende voornaemste/ sulcks bebouwende ende bewoonende/ ende hebben alsoo alle nieuwe ende onde plecken ende steden onder het gebiet van Culhuacan ghestelt/ die gheheele landtschap ghelijcke name behoudende.

Dit Landt is groot/ ende heeft veelderley volcsteren ende Landen onder hem: Waer die eerste ende voornaemste van die Spaengiaerden ghevonden ende verovert is Mexicana, oock Temistitan ofte Culhuacan, als ghesept is/ gheheeten. Andere Provintien zijn Guatimala, Xalisco, Hondura, Chalcos, Taica, Chamolla, Claxtomaca, Huacacholla, ende die Coninckrijcken Michuacan, Tescuco, Tlaxcalla, Tenuacan, Maxcalcinco ende Mixtecapan.

Mexico ofte Culhuacan, is onder het ghebiet der Coninghen van Hispanien ghebracht/ Anno 1518. door Ferdinande Cortes Marches della Vallo, welck Landt Gout ende Silver-rijck is: Want vele Riviers mede in haer sant Gout af gieten: Die Zee strandt deser Landen: Gheeft veel Peerl-Musschelen ofte Oesters/ daerinne die Peerlen uyt bergaert/ waer af alsdan groote visscherije een coopmanschap is. Oock so zijn alhier int landt veel stille staende Lachen ofte Meeren/ die door de hitte der Sonnen in Sout veranderen/ met weynigher overvloet isser van Cassia Fistula, als in Egypten/ waffende aen boomen/ den groote Walsche Notboomen gelijck/ so veel die bladeren belaught met geele bloemkens/ daer uyt dan die pijpen ofte roers van Cassia groeyen/ die men ghebruycht om saechten camergamsch te maechen in heete Coetsen/ die Galle ende dat herte bloet te verboelen ende te suyveren/ oock dienstelijck tot preservatie van Tenden-steen ende andere sieckten/ oock so groeyt alhaer int Landt in overvloet een vrucht/ welcke sy op haer tale Cacao noemen/ is gantsch ghelijck een Amandel die uyt die doppe ghedaen is/ met een dun vliesken bedeckt/ waer af die Noze mach in dese ofte twee deelen ghedeelt werden/ doncker geel/ met swerte aderkens doorloopende/ tsaen/ in die mont treckende/ eet onlieflijck van smaeck/ is seer waert by haer/ maken daer af ghestooten wesende met water ende hare Peper die sy hebben eenen dranck die sy costelijck houden/ ende groote Heeren ende vrienden schenckten/ ghelijck wy Muscadel ofte Malvasen. De Zee die aen dit Landt strandt/ als oock de Riviere die door't Landt loopen/ zijn gheheel visch-rijck/ waer in oock Crocodillen ghevonden worden/ ghelijck in Egypten: welck vleesch sy hoogh achten/ ende boven allen prijsen om te eten/ houdent voor Coninckelijck wilt-bract/ worden alhaer over die twintich voeten groot.

So is oock dit gheheele landt berghachtich ende vol scherpe rotsen/ ist groot onderscheyt in die spraecke/ alsoo dat sy d'een noch d'ander qualijcken sonder Tolcmans verstaen connē.

De plaetsen daer in de Spaengiaerden haer volck gheplant hebben/ zijn ten eersten Compostella, alwaer die Bisschop ende den Conincks Raden haer woonplaetse hebben. Item/ Colima, welck sy noemen Purification ofte onser Vrouwen rephinghe. In dien Gadiciens is die voor treffelijckste Guadalajara, ende het hooft deses Landts. Mechoocan ooch een Bisschoplijck-stoel. Cacatula, die stadt der Engelen/ een hooftstadt ende Bisdom. Mexico, een Coninckelijcke stadt/ ende Coninginne aller steden der gheheele nieuwe Werelt op een Oever van een Lack ofte Mozas ghelegen/ ende dat meer is/ die meert ende plaetse selve midden daer in ligghende/ daermen met dam over bruggen daer ter mach comen. Dese Lack is ghesouten/ ende heeft in die lenghte 6. leucas ofte 12. mylen/ eñ in die breedte thien mylē/ sonder visschen/ dan alleen eenige cleyne: die men beter wormeken als Visschen heeten mach/ ende uyt welcher bijnigheyt eñ stanck in die Somer die locht also besmettet ofte ghemenget wordt/ dat het daer door seer ongesont om te woonen is: Maer dien niet tegenstaende/ is ghelyckewel van soo veel Cooplieden bewoont/ als eenighe ander stadt in gheheel Europa/ die stadt is groot eñ heeft wel drie mylen int ronde. Alhier zijn veel Tempelen dat het onmoghelijcken schijnt te wesen: Die particularitept van dien stellen wy in corter tijt overgheset hebben uyt het Spaens in Nederduytsch/ door onsen Autheur die men daer af lesen mach.

Het verre van dese stadt ligt een ander soorte Lack/ seer visch-rijck/ in de welcke als oor een die Oever vele steden liggen. Als dese stadt eerst van die Spaengiaerden was ingenomen/ regeerde aldaer een Coninck/ ghenoemt Montezuma/ welcke die neghende was onder hare Coninghen/ ende dese was dese stadt niet meer dan 140. jaren oudt/ het welck te verwonderen is/ hoe het mogelijck is dat in so weynich jaren so grooten eñ heerlijcken stadt soo verre ghebracht sy. De waren die meest uyt dit land gevoert wordē zijn Gout/ Silver/ Peerlen/ Balsem/ Cochinille/ die witte wortel Mechoacan/ om te purgeeren/ Sarsa Parigūa/ een ander wortel om te doen sweeten/ Swevel/ ende schijden van beesten/ oock visch/ ete. Ende dus dese van nieu Spaengien int generael/ ende van Mexico int particulier/ eñ sullen niet meer hier af verhalen/ om dat onse Caerte weynich daer van aenwijst. Comende dan weder ten propooste ende aenwijsinghe van onse Caerte/ so heeft die nedergaenckijsche zyde van't Eylant Cuba eenen uythoeck ghenoemt P. de S. Anthonio/ welcke bequaem is om water te nemen/ ende die schepen te calfateren. Van desen hoeck af varende 65. mylen naer baste landt tot comen aen den hoeck van Iucatan/ welcke ghelijck een half Eylandt in die Zee uytstreckt. Tecteran is te seggen in die Indische tale/ ick en verstae u niet: want op eenen tijdt als seecre Spaengiaerden uyt die voorghenoemde haven van S. Anthonio afghevaren waren om nieuwe landen te soecken/ ende op dit landt vervielen/ door teeckenen vragende van dit volck/ hoe dat het landt ghenoemt was/ riepen sy O Tecteran/ Tectetan/ dat is wy verstaen u niet/ ende alsoo hebben die Spaengiaerden dien name voortgeplant ende door ghevat dit landt

Iucatan

In Compostella is de Colonije of des Bisschops residentie ende Cabana der parochie.

Guadalajara. Mechoacan. Cacatula.

Mexico een Coninginne aller steden der gheheele nieuwe werelt/ daer men is te varen eñ met brugghen ghemaeckt.

Het Meer seer veel visschen.

Een ander soort Lack.

Mexico. Montezuma die negheude Coninck van Mexico.

De voornaemste schappen uyt nieuw Spaengien ghebracht worden/ als Gout/ Silver/ Peerlen/ etc.

P. de S. Thomas/ daer heeden de schepen moeten caleferen.

Iucatan/ waerom alsy ghenoemt.

Iucatan ghenoemt / hoewel dat die uytterste hoeck van dien Eccampi in haer sprake gheheeten was. Dese punct van Iucatan light op 21. graden / ende men verstaet onder desen naem een seer groot landtschap / die van sommighe een peninsula (dat is een plaetse by-cans omcingelt met water) genoemt wort: Want hoe verder desen uythoeck in die Zee streckt / hoe breeder sy werdt / hoewel dat sy op't smalste 80. mylen breedt is / oft 90. Spaensche: Want so verre ist van Xicalanco.

Eccampi.

Daeromme die Zee-Caerten / welcke dit landt nauwer oft smaller stellen seer dwalen / want is lanck van den opganc tot den nederganck 200. mylen / en ontdeckt van Francisco Hernandez van Cordua, int jaer 1517. hoewel niet tot gheheel / die welcke S. Iacob uyt Cuba varende / om eenighe Landen te soecken / ofte ghelijck andere segghen / om eenich volck te halen in zijn Mynen te arbeyden ende contente de ontrent het Eylandt Guanaxos, alhier ghenoemt Caguanaxa, by die Capo di Honduras, alwaer sy groot / vroom / tam / ende simpel volck vonden / ende waren Visschers die gheen wapenen en hadden / noch oorlogh voerden / ende quam verder aen eenen onbekende hoeck / daer Sont-punten waren / dien hy die name Donne, dat zijn Vrouwen / ghegheven heeft / om dat aldaer steenen torentkens ware met trappen ende Capelleskens bedeckt met hout ende stroo / alwaer in een seer schoone ordinantie ghesett waren seker veel Afgoden / die ghelijck Vrouwen scheenen / die Spaengiaerden verwonderden haer dat sy huysen van steen saghen / die sy tot noch toe niet ghesien en hadden: ende dat de inwoonders ryck ende proper ghecleedet gingen met hemden ende mantellkens van Cattoen / witte ende oock ghecoleurt zijnde met vederbosschen / juweelen ende peyndenten van ghesteente in Gout ende Silver / ende die Vrouwen bedeckt van't midden tot beneden toe / en ooc dat hooft ende borsten: Zijn oock niet hier ghebleven: Maer getrocken nae een ander punct / welcke hy die name van Cotoche ghestelt heeft / alwaer hem ghemoeteden eenighe Visschers / die door schrick ende vreese vluchteden op't landt / ende andtwoorden ofte riepen hem toe Cotche, Cotche, het welck te segghen is / thuys / thuys / meynende dat sy ghebraecht werden na het landt om daer te gaen / alwaer van desen hoeck die name van C. Cotche behouden heeft. Sy vonden aldaer int landt op den Oever des Meers een seer groote stadt, welcke sy om der grootheyt willen Alcair ghenoemt hebben nae die stades name die in Egypten leyt / (dan ick achte dit niet half soo groot te wesen als sy roepen /) alwaer sy vriendelijcken van die inwoonders ontfangen werden / daer in comende verwonderden haer / om dat sy vonden huysen met hooghe toornen / magnifijcke Kercken / gheplaveyde straten / ende groote coopmanschap ende handel / die huysen waren van ghehouwen ende ghebacken steenen / met calck cons tich ghearbeyt / doch met stroo ende cruyt gedeckt / die cameren die daer in zijn / zijn thien oft twaelf trappē hooch. Aengaende dit volc is oock ghecleedet / doch met met wollen Laken / om dat sy gheen Schapen en hebben / dan met Cattoen ghewaet / op veel manieren / seer schoon ende aerdich ghecoleurt: Die Vrouwen zijn oock van't midden tot op die voeten ghecleedet / bedecken oock hare hoofden ende borsten met veelderley Cieraeten / soecken met alle sorchvuldigheyt haer beenen ende voeten te bedecken / om die niet latē te sien / gaen neerstich te Kercken waer toe die voornaemste en rijckste haer eyghen gheplaveyde steenen straeten hadde / van haer woninge af tot die Kercke toe / doch zijn Afgoden-dienaers / ende oft sy wel haren Afgoden Menschen op-offerden / so eeten sy nochtans der Menschen vleesch niet ende worden besneden / hoewel men niet en weet waer van sy sulcks hebben / ten waer dat die Duyvel / die over dese Afgoden-dienaers heerschede / haer sulcx wijs ghemaeckt heeft. In haren handel zijn sy oprecht / ende houden goet gheloove / doen haer coopmanschap sonder gelt / met verwisselinge / insonderheydt met Cattoen ende cleederen ofte cortkens daer uyt gemaect sonder mouwen noch tans / ende dit is haer meeste schat die sy hare Heeren op brenghen / en die sy voor coopmanschap verVoeren nae Mexico, C. di Honduras ende nae Cuba, oock soo hebben sy overvloedich veel Been / Honich / ende Was / dan wisten Was niet te ghebruyckē voor der Spaengiaerden aencomst / Gout oft Silver Mynen hadden sy gheheel niet / hoewel het een rou / scherp ende steenachtich Landt is / nochtans vruchtbaer van Maiz ofte Turckische Terwe / ende overvloedich van Visch. In dese Lantschap waren voor der Spaengiaerden aencomste over de vier hondert duysent inwoonders / waer van nauwelijck 8000. overghebleven en zijn / soo zijn sy uytgheroeyt van den Spaengiaerden / eensdeels ghedoodet / eensdeels tot slavernie vercocht ende verVoert in wilde onbewoonde plaetsen om Gout te soecken ende te graven / oock om haer selven voor die Spaengiaerden in Bosschē te verbergen.

Franciscus Cordua heeft het landt gevonden anno 1517. en daer op ghevaren Cuba ontdeckt / visschers en die te halen in hare Mynen ghevonden. Guanaxos. Caguanaxa. Capo di Honduras.

Ghegeven den name Done, dat is so veel als vrouwen / om dat sy in hare capelkens afgoden hadde die als vrouwen saghen.

Volck alhier gecleedet ende verciert met Iuweelen.

C. Cotoche is ghenoemt na thuys / want de Visschers vluchtende / also riepen.

Int landt by de Oever een groote stadt ghevonden / ghenoemt nae die van Alcairo hooghe torens, schone cam / aenghen vonden daer in huysen met hooghe toornen / schoone Kercken / schoone coopmanschap en handel.

De Vrouwen decken haer seer neerstich haere beenen af tot haer voeten / om daer niet bësien te zijn.

De ricke hebben gheplaveyde straten vä haer huys af tot de Kercke toe.

Oprecht in haer handel / sonder ghelt / ware om ware; geven ooc ware tot schattinghe.

Overvloedich van Was / Honich en veel Turckische Terwe.

Dit landt heeft voor de Spaengiaerdē aencomst 400. hondert duysent ende is ghebracht op 8. duysent.

Guatimala.

Aen Iucatan landtwaert in / comt die Provintie ofte Landtschap van Guatimala, daer in oock een stadt gheweest is / die selvighe name hebbende / die welcke den 8. Septembris / Anno 1541. door gheduerich onweder ende regen gantschelijcke gheruineert is / daer in doodt blijvende ontrent 120. Spaengiaerden. Des daechs te voren / al-eer dit ghescheidde / zijnder sommighe Indianen tot den Bisschop van Guatimala ghegaen / gheheeten Franciscus Maroquin, hem segghende dat sy aen den voet van den berch / daer aen die stadt lach soo grouwlijcken en vreesselijcken gheluyt ghehoort hadden / dat het niet om segghen en is / daer op die Bisschop haer straffende / seyde / heb ick uwedē niet dickwils vermaent nae sulcken dinghen niet te hooren / terstont daer nae ontrent twee uren na middernacht is sulcken overtallijckē water af / ende uyt die berch ghevallen / dat sy seer groote steenen met genomen hebbē / alles vernielende waer sy aen quamen. Het worden oock in die locht vreesselijcke stemmen en geluyt ghehoort / oock eenighe specteren gesien / daer nae is die stadt op een ander plaetse / drie mylkens verscheyden van dese / in een effen velt na 't Oosten streckende herbout / hebbende ontrent 80. oft 90. huysen van ghebacken steen ghebout / ende met teghelen gedeckt. In dese Provintie geschieden vele Aertbevingen / als Benzo verhaelt / die daer langhe ghewandelt heeft / anders is int Landt een sachte en ghetemperde locht / vruchtbaer van Coren / van boomen uyt Spaengien aldaer verVoert comende weynich voort / dan Vijgheboomen

De stadt Guatimala vanc onweder en water gäntsch vernielt / en zijn 120. Spaengiaerts daer inne omghecomen.

Den Bisschop straft de Indianen die hem boodtschapte dat toecomende ongheluck.

De stadt Guatimala wort op een ander plaetse ghetimmert.

Vele Aerdtbevinghe al hier.

ende Apriconen, nochtans gheen smakelicke vruchten hebbende/daer groepen oock veel Caravaten. Belanghende de Religie ende manieren deses volcks zijn vast eenderley met die van Mexico ende van Nicaragua, waer af volghen sal / hyluden oock haren handel te samen: Maer om dat dese Provintie in onse Caerte niet en staet is genoech hier af/volcht een ander.

Honduras.

Honduras wert zijts seere ontvolckt/ van anderen/ ende seer vermindert.

Narst aen Guatimala comt dat groote lantschap Honduras, in welcke eer sp van den Spaengiaerden was inghenomen, over die 400000. inwoonders waeren / waer van al voor veel jaren naulwelijck 8000. overghebleven zijn/een deel van die Spaengiaerden ghedoodet/een deel verkoert tot slaverije ende gheconsumeert in Gout te soecken / andere selfs verloopen in woeste plaetsen ende holen der Aerden / voor der Spaengiaerden tyrannije vluchtende. In dese Provintie hebbe die Spaengiaerts vijf steden opgherecht/die nauwelijck altesamen 120. oft 130. huysen upt malie mogen/ende den meesten deel van riet ende stroo opghebout/oock nu niet seer bewoont/om dat het Gout het welck sy meest soecken begint te ontbreken. Die voornaemste van dese plaetsen is ghestelt in onse Caerte Truxillo, anders Trugillum ofte Turris Iulia, alwaer een Bisdom is. Dese stadt is ghebout op een cleyn berghsken aen den Oever des Meers/op die Noordt-zijde: De ander steden sullen volgen int verhael van die Custe. Comende dan weder tot die hoeck van Iucatan, lept daer tegens over een welcketende heftijck Eylandt Cosumel, van een Coninck Cozumelao, wiens voor-ouderen dat bewoont hebben also ghesproken/ 'twelck van den uptersten hoeck van Cuba Porto di S. Anthonio verschepden is 70. mijlen/ ende van Iucatan vijf mijlen/ heeft int rondt ontrent 45. mijlen / een plat ende effen landt/ seer vruchtbaer / daer is ooch Gout/ maer van ander plaetsen ghebracht: Overvloedich veel Honich ende was/ ende allerley fruyten eñ hof cruyden/ Voghelen ende viervoetighe beesten. In andere dinghen ganschlijck gheliick Iucatana, in Kercken/huysen/ straten/ handelinghe/ manieren ende cleedinghen: De huysen zijn sommige met stroo bedeckt/voor dien harder steen ghebreck is: Maer in abundantie zijnder ooch steenen platen/ ooch zijn in sommighe huysen Marmozen columnen gheliick in Spaengien.

Huysen staen by de Spaengiaerts ghebouwt ende samen sterck 250. huysen.

Truxillo de Principael stadt deser Provincie.

Het Eylant Cosumel/ wat haren het den name heeft.

De Spaengiaerden in dit Eylant comende zijn eerst niet aenghenomen/ daer na wel ontfanghen ende vereert van haer overste/eñ naederhandt van den selvighen op een thozen ghevoert/ ende daer op gestelt een Cruys/om dat sy den 5. dach van Mey op Cruys-dach daer aen ghecomen waren/ hebben ooch het Eylandt S. Crus ghenoemt/ doch hout in onse Caerte zijn eyghen oude name. Sy hebben in desen thozen tamers ghevonden waer in veel Marmozen eñ Aerden afgoden laghen/ander waren beelden gemenigele/ welcke sy met lupder stemme ende ghesanch aenroepen/ oor met leetsjelie reucken voocken gheliick andere afgoderijen ende Heydenen haer huys-goden doen/ende aldaer volbrenghen sy haren Godsdienst/ dit volck wert ooch besneden.

Cozumel/ anders gheheeten het Eylandt S. Crus/ om dat op cruys dach is ghevonden.

Rio Grande.

Van den hoeck van Iucatan tot Rio Grando zijn houdert mijlen/ ende daer blijven onderweghen La punta de las Mogeres, ende de Bahya de la Asencion.

La punta de las Mogeres.

Bahya de la Asencion.

Rio grande light op 16. graet en half / ende van daer heeftmē 150. mijlen tot Cabo di Camaron ghereckent op dese wijse / eerst van die groote Revier tot die haven van Higueras 30. mijlen.

P. Higueras.

Van P. Higueras tot die Haven El Puerto di Cavallos, ander 30. mijlen/ dit is die naerdde plaetse van den Spaengiaerden tot een Colonia ghemaeckt/ende een dach reysens van hier light S. Pedro, op een essen velt/ dicht by berghen/ die derde Colonia der Spaengiaerden/ ende niet verre van hier loopt die Revier Vlias ende die Lack int midden/van het welcke eenighe aerdtachtighe hoochten zijn/ ghelijck Eylandekens niet cruyt ende struybosschen bedeckt ende bewassen/ ende nae dat die wonden waepen hier ende daer bygbende.

S. Pedro.

R. Vlias.

Van Puerto di Cavallos, tot Puerto del triumpho di la Crus noch dertich mijlen/ ende hier tusschen liggen Guamoreta, S. Iacob ende Truxillo.

P. del triumpho de la Cruis.

Guamoreta.

S. Iacob.

Truxillo.

Van Puerto del triumpho de la Crus, tot Cabo Honduras ander 30. mijlen/ ende van daer tot Cabo del Camaron 20. mijlen.

C. de Honduras.

C. de Camaron.

Van daer tot Cabo de Gracias a Dios, ghelegghen op 14. graet stelt men 70. mijlen: Dit is oock eē Spaensche Colonia ofte stadt van haer lupden getimmert ende bewoont/ eñ tusschen beyden blijft liggen aen dese Custe Carthago, oock een Spaensche stadt.

C. de Gracias a Dios.

Carthago.

Van Gracias a Dios zijn 70. mijlen tot Desaguadera, welcke spruyt upt het Lack ofte Meer van Nicaragua, wordt alhier gemeijnlijck Aguadaco ghenoemt: Alhier stellen wp die Custe wederom wat verlaten/ ende beschrijven int corte die Provintie ofte lantschap van Nicaragua.

Desaguadera.

Nicaragua.

Wt Honduras repsende ende passerende die Gyuenen ofte Fabinen Chiuluzecca comtrien aen die Provintie Nicaragua, strecbende na die Tuyder Zee toe/is een trick niet so seer groot maer vruchtbaer ende schoon/ ende van soo onverdraechlijcher hitten datmē des somers die wegen om der hitten wille niet ghebruycken mach by daghe / dan alleen des nachts: Het regbent aldaer ses ghestadighe maenden van den Mey af beginnende / die ander ses maenden zijn gheheel droogh/ ende die dagen eñ nachten eben lanck: Honich/Was/Boomwolle ende Balsem groeyter overvloedich/eñ veel soorteringhe van vruchten/ die in andere Provintien niet ghevonden en werden / noch in Hispanien noch elders/ onder andere een manniere van Appelen hebben bpraug die gedaente eender Peeren/eñ van binnē een ronde Note / onderhalfmaet grooter als onse ghemeyne Noten/ soet ende lieflijck van smaeck/ waer af die boom groot is/hebbende cleyne bladerkens: Wepnich Koepen zijnder maer seer veel Verckens die upt Spaengien overgevoert zijn om boozt te telen. Het lant heefe veel cleyne Indiaensche Dozpkes van cleyne rieden huysskens met stroo ghedeckt: Hebben oock geen Metael/ hoe-wel in die eerste overwinninghe van die Spaengiaerden die Inwoonders eenich ghemeyn ende slecht Gout hadden/ 'twelck haer van ander plaetsen toegheboert wordt. Groote menichte isser van Papegaeyen die groote schade aen't zaet doē/ ende souden noch meerder doen ten ware sy

Nicaragua/ gelijck in die Caerte/ Nicaragua gheheeten of des Zomers de hitte te seer sterck bygelijcken heet/ dat men niet dan nachts can reysen.

Hier groeyt Balsem.

Wort gheen Cacabuet/ soo hier ende wijder dane af.

door treckenē van diedt ofte door slingheren verdreven werden. Die Spaengiaerden hebben in haer aencomste deze prouincie om haer overvloets willen die sy daer sagen/ gheseten het Prouincie van Mgoueriy / daer sijn seer veele Cleroenseÿe goet herren/ēn een vruchtbare sy noemen Cacavate die welcke sy gebruycken in plaetse van gelt/ groept aen een moederlijcke groote boom/ēn niet dan in warme en schaduachtige plaetsen. Soo haest sulcks van die Sonne gheraeckt is/ so vergaet/ daerommē moet het gheschapen boschaen onder boomen ende in vochtige plaetsen/ welck noch niet genoch is/ maer die boomē daer by het geplant moet/ moeten hooger wesen/ ēn alsh te samen schoolegeten/ dat sy deselve bedecken ēn beschermen moghen van die hitte der Sonnen. Die vruchten zijn van gedaente den Aramandel steenen gelijck/ ēn uytgedaen verscheyde/ sijn met een slecht swart vliesken bedeckt/ die pitten uytgedaen sijnde/ mach men die in water ofte olie oreten schepden/ dijnen met grauwe aerdhens tsame treckende/ ēn ouerlijck vā smaer Als sy dranck daer uyt maken willen/ vroegen sy die in een pot by 't vier/ ēn daer na kloppen sy die met steenen/ dat gheklopte doen sy in uytgegraefde Calbaeden/ ēn bermen zeer al sachtkens met water/ ēn doen somtijden oock een weynich vā haer Peper daer by ēn drinkent. Desen dranc is een weynich bitter/ verkoelt het menschen/ sonder dronckē te maken/ ēn wordt van haer luyden in grooter waerden gehouden door 't ghebreke landt door alle andere dranckē segenchen. Dese ooc groote Peeren als men by ons Malvasie ofte Pyppos eras doet. Oock in vreeen dese volckē zijn niet onverschrijdelijck van die van Mexico. sy eeten menschen vleesch/ haere mantelkens en die lijfcockens zijn sonder mouwen / het hare uytsteecken sy door 't midden van twee stucken tegens malcanderen/ ēn dit door gegeel verdaen. Als oft sy wel was ghenoech hebben/ so wasten sy dat nachtens niet te gebruycken/ sy tot in plaetse van heersen/ ghebruyckte sy stuckelen van Pijn-boom hout. Die tale die sy spreecken zijn verdeelen/ waer af die Mexicaensche die schoonste is/ ēn die minder streeck/ so dat men mach daer mede reysen over die 1500. mylen/ ēn is gort om te leeren. In haer dansen houden sy ēn vreemde manieren/ alwaer een duysent deze ofte vier/ ja ten tyden meer te samen comen/ en is die gheschent ēn overvloedicheyt des volcks. Op 't velt daer sy dansen stellen sy een gheconen zijnde / heeren sy die plaetse seer schoon/ daer naer een deel voor aen/ die dansers aenvoerende/ gemeenlijck het lichaem te rugge waert ēn croon draeyde/ ten tyden omkeerende / die andere alle sulcke onbequame beweginghen nae volgende sy dryen ofte vieren in gheden gaende / haer speel-luyden ende tamboryns singhen ende spelen eenige liedekens / daer op die aenvoerder antwoort/ ēn teesont na hem oock alle d'andere/ die eenighe duyckens in die handt draghen/ ēn sommige oock uytgeholde Calbaeden wat steertkens / daer mede ratelende / andere hebben die hoofden met plumen ende bedeven beschoken/ anderen die armen ende beenen met wasgskens vā schulpkens ombonden/ die eene over dwers/ die ander recht/ die lichten om de voeten/ sommige die beenen ofte voeten opheffende/ d'andere die armen / die eenen den doouen/ d'andere den vlinders in de contereseptende/ andere lachen/ andere grapsy met dusdanighe vreemde manieren houde sy hare feesten/ en drincken het Cacavate den geheelen dach over tot nader nacht.

Die schepen welcke over die zuydt Zee nae Nicaragua varen / comen door een enghe stroom/ ontrent 25. mylen landtwaert in / tot een dorp Realegio, al waer eertijdts veden huysen zijn/ van Spaengiaerden bewoont. Hier nggen die schepen om die goede haven/ ēn om thouts willen. Een daghreyse van deze plaetse oost aen ligt Legio ofte Leon des Bisschops stoel van Nicaragua, is gheleghen op die oevers des Lacks/ van Francisco Fernandez. als ooch Granaten ende andere spaensche steden /op dit seleghe Lack gheleghen / 30. mylen van die andere/ by lants op 't ander eynde daer die Lac uytloopt nae die noordt Zee. Deze twee steden hebben maenichfalt behuysen beyde te samen/ die welcke eens deels uyt materie/ eens deels uyt ghebacken steen opghebout zijn.

Van Leon 35. mylen light een bergh / twee uyrwerpende/ ēn dat so overvloedich/ dat men menichmael by nachte 100000 treden die vlā sien mach. Vele Spaengiaerden hebben die opnie ghedaet/ dat hier Goudt in was / het waer ghestadigh materie gevende / waer door vele onderzoecks is ghedaen/ dan al vruchtlick ghebeurt/ dan dit niet noodich te verhalen/

Comende weder tot dit Lack van Nicaragua. waer in zijn seer groote visschen/ onder andere een gestachte ghelijck in spaensch Manati. de vinnen by 't hooft hebbende/ ēn gelijck twee handen. Deze visch is breeds van ghedaente een Oster ghelijck 35. voeten lanck/ 12. voeten dick/ het hooft ende die steert hebbede als een Osse /kleyne oogen/ hert ēn kaprich vel/ licht blauw van colere /met twee voeten ghelijck die Olyphanten voeten zijn/ waer af die voorsiens voort teelen gelijck koeyen / ende brengen hare jongen op met hare Mammen Deze vissen gheneeren haer opt landt ende int' swaten zijn tegens den menschē seer vriendelijck/ waer af die Indianen ēn wonderlijcke ongheloofsche historie verhalen / datter een Coninck is gheweest / ghenoemt Caramanyvis. die een kleyne Manne ghevanghen hadde/ welcke hy 16. jaren in een Lack Guanabo. dichte by zijn huys hegghende / onderhouden heeft door broodt/ welcke visch door lanckheyt van tijt soo tam ēn mack ghewoyden is/ dat hy den Delphijn/ daer af men leest/ verre te boven gaet/ want op wat tijt des daechs hy van des Conincks dienaers geroepen wert Manto, Manto, tweck op Indianens te seggen is / magnifijck ofte generous / is hy daer door/ als ēn kenbaer teeken uyt die diepte opgecomen/ ēn uyt die hant gegeten/ is oock uyt dat water in 't huys gecomen om sijn voeder te halen/ ēn met die kinderen te spelen/ ēn als yemant lust hadden over die Lack tvilde/ so is hy somtijts 2. ofte 10. op sijn rugge ēn sonde daer mede sonder moeylickheyt over. Met desē visch aldus spelende / hebbē die Indianen langhe tijdt hare ghemeenschap ende lust ghehadt/ tot dat hy door eenige ongemacht ghemaeckt is / ende hem eenen tijdt lanck onderhouden heeft van menschelijcke conversatie ; waardt als eenmael eenen Spaengiaert onderstaen wilde ofte sijn vel ooch soo hardt was als men wel seyde / ofte door deerlijcheyt eenē pijl in hem schoote. die visch doe wel hy door den worp niet ghequetst weert

**** 4. heeft

Die Spaensche schepen moeten dese plaetse om haer overvloets willen/ dat zijn cacavate/ wesende in plaetse van gelt/ gebruycken.

Legio ofte Leo des Bisschops stoel van Nicaragua.

Seven berghen weer wercpende hoogen dusdanich.

Manati een visch diemen heeft als een Olyphāt op landt ēn onder water gaen can swemmen.

Een wonderlijcke historie van desen visch.

Desen visch eet uyt de hant met de kinders spelen.

Het Lant van Nicaragua is rijck van den groot ende wijt waters/ dat daer is/ende niet te verwonderen dat het soo vruchtbaer is.

Heeft nochtans die scherpe punte ghevoelt/ende niet die doot verwecktende datter ghevaerde oste gheladede menschen by der hant waren/ ceptnen geen verghiftighen hunt verspreyt met cracht/ soo dicken als die Heeren Ambassiadeurs/ eens seer hoogh wert/ende overliep/ oock tot dit Lack Granabo comende/ es die visch die stroom ghevolght/ ende verder met de Zee ghe-swommen/ dat dantrygge visschen weeden in dat landt seer veel gheseten/ende ghebruyckt: want sy sin overlijck vleesch hebben/ ghelijck Swynen vleesch/ dat gesonten met Nombre de Dios/ende andere plaetsen vervoert wort.

De Laguadera schrijft hier mynder haer veel Crocodillen/ die haer veel sy niet seer sin-nelijcks nachts gegeven hebben/ ende niet hongers sterf.

Dit Lack van Nicaragua ligt wennigh myelen van die zuyde Zee/ende ontrent 100. van die noordt Zee/ loopt door een schipbrick water/ twelck die Spaengiaerden Desaguadera, dat is afwateringe te seggen/ daer in. Alhier ontrent/ende in dese Rivieren houde vele Crocodilen leggen/ gelijck eyeren op landt int sant/ sinn bande groote als Ganse eyeren/ op een steen gestooten/ kruypen wel/ dan bycken niet. Dese weeden mede van dit Spaengiaerden doot ghesocht/ ende gegeten. Haren smaeck is ghelijck een half bevroote Moschus/ ghelijc oock alsoo het vleesch smeckt/ wanden Indianen seer ongenaem ende weert.

Ghelegentheyt van het Lant van Nicaragua.

Met Nicaragua volcht dit Lantschap van ende segeep om der dichte Bosschagie ende onbemindelbare bergen/ daer niet alleen die Heeren moghen passeren: maer nauwelijcks die menschen doot oste over moghen/ dan met seer groote moeyte ende arbeyt/ ontrent dit Lant houden sich wanderen in die Zee/ eñ op de Over seer groote Schilt padden/ die haer Eyeren gelijck die Crocodilen ook uit sant leggen/ upt die welcke te staut doot die groote hitte der Sonne jongen comē. Het vleesch deser Schilt padden verscht wesende/ is gesot ende seer lieflick om te eeten.

De Laguadera, oste is gheheeten Veragua. Van de zijde der A. Swieros.

Van C. de gracias a Dios tot de Rio grande oste Desaguadera, als ghesentis/ zijn 70. myelen Van Desaguadera tot Corobaro zijn 40. myelen/ende van Corobaro tot Nombre de Dios 50. myelen/ tusschen Corobaro eñ Nombre de Dios ligt Veragua/ eñ de Rio Swieros/ dese 30. myelen staen op 9. graden/ alsoo dat vanden hoeck van Incarnat tot Nombre de Dios zijn 190. myelen.

Cabrup/ een wreetsaem ghedierte/ twelck haer elcken ghelijck maeckt/ doet den menschē verwonderē.

Ontrent de A. Swieros/ woonende de Indianen/ ontrent die A. Swieros/ woonende by Veragua/ zijn wennigh onderscheyden van die andere/ alle dat sy geen menschen vleys eeten Ja haer Landt worden veel wilde Beeren en wreede Tigren ghevonden/ ook Leeuwen: maer veelsachtich/ eñ die voor menschē vluchten: Daer zijn oock seer groote Slange/ doch niet vergiftich ende vele Meerkatten. Daer is oock een ander sorte van een gedierte Cassuy ghenoemt/ van ghedaente als een swart Geeckent/ hayrich/ eñ een hardehuyt/ kleyne oogjen/ spitse oozen gelijck een Olyphant/ doch so hy niet open/ maer altijt hangende/ ghesloote klauwe/ eñ een kleyne snuyte/ gelijck den Olyphant/ so vreeselijck van ghelaet/ dat het die menschen verdooft: heeft oock eñ sin uberlijck vleesch.

Ontrent de A. Swieros.

Noch so is alder een ander wonderbaer eñ vreemde beest dat Gesseco Vos/ ghenoemt/ twelcke buyck die natuere noch een ander buyck/ als eñ buydel gheformeert heeft in die welcke als hy gaet loopt/ die selvige zijn jongje als in een sack verborghen draecht.

Dit beest heeft eñ lichaem en schaemte gelijcken Vos/ oorden gelijck menschen handen oft Meerkatten voete/ ongemaels eñ Meer-mups/ men merckt niet dat die beest zijn jongen upt haer comen/ dan als sy zijngen suygē/ oste haer met vermaken/ die alsoos daer in dagende tot dat sy hare spijse selven soecken konnen.

Iguanna oste Iuana ghheeten.

Noch so hout alhaer ontrent eñ ander vreemt viervoetich beest/ Iguanna oste Iuana ghheeten/ is niet seer ongelijck onsere Hagedissen/ welcke een gans onder die kinne hebben hanghen gelijck een baert/ eñ op het hooft een schone kam gelijck die hanen/ op zijn rugge eenighe scherpe pennen/ die ghelijck doornen over eynde staē/ onder andere eenige met tacken ghelijck een saghe/ een lange steert/ scherp uytloopende/ eñ om vollende ghelijck die Adderen: Dit beest weert onder die onschadelijcke Slangen ghereckt/ legt op eenmael 40. oste 50. eyeren/ ront/ ende van die groote eēder noten/ waer af het geele eñ witte van een onderscheyden is/ ghelijck in Pennen eyeren/ zijn goet om te eeten/ eñ smakelicker dan het vleesch/ doch niet so Edy oste Vogelachtich/ maer in water: dit beest ghemeert heem op der aerde eñ uit te water/ klimt oock op boomen/ is vreselijc om aen te sien insonderheyt voor dient/ welcke dese natuere niet bekent en is/ is so mack eñ sulle/ dat het ganselijck geen gelijt oste rumoer en maeckt/ ghevanghen zijnde eñ ghebonden werdende/ het mach 10. oste 12. dagen sonder eeten leve/ heeft goet eñ smakelick vleesch ende wort voor lecker ghehouden insonderheyt die wāsiens/ alleen dat die welcke pocken ghehadt hebben/ sulcken vleesch eetēde/ haer pinen weder ver meniuē.

Nombre de Dios

Nombre de Dios/ een coopstadt ghelegen aen die noordt Zee/ dient naer becomen gebenden dā Diego di Niquesa/ een Spaengiaert/ die quaet aventure ghehadt hadde/ eñ alhier in dese haven op't landt treedende/ met zijn overgebleven volck/ sijnde In nōbre de Dios. datus/ in die name Godts/ zijn werck/ so hy voorgenomen hadde/ te beginnē de eenige huysinge hier op te rechtende/ eñ die name de stadt latende/ So streckt dan dese stadt in die lenghte oost eñ west langhs die Zee/ middenaen eñ seer groote Bosschage/ op een ongesonde plaetse/ insonderheyt des winters/ eñ dat om die groote hitte eñ vochtigheyt der aerdē als oock om dat meer dat die stadt nae't westen mede omringelt leyt/ waer door vele der Inwoonderen sterven: Die huysē zijn op de Spaensche manieren gebout/ als oock die vā panama/ al waer in eenighe grossiers wonen die hare comenschap uit't groot Zeuē/ & andere spijse zijn voor die vreemde gasten/ eñ herbergē/ als oock Kruydeniers/ handwercks lyden eñ diergelijcke/ die niet en ontbreken in Nombre de Dios hebben oock huysen in panama/ want die coopmanschap ghedreven wort upt peru naer Panama/ eñ uyt spaengien na Nombre de Dios/ eñ houdē met dē andere alhier haer residētie/ so lange tijt tot dat sy schip genoech zijn/ als dā overtrecken sy na andere plaetsen oste naer Spaengien.

Aen't noordt eynde van die stadt is die Haven/ daer in men vele Schepen bergen mach/ Wande winden oste stormen die men uyt Spaengien overvoert/ wassen alhaer in die quade ongesonde locht/ weynich Limoene/ Oranjen/ kleyne Rodysen

Voort

Kool ende Larton/doch kleyn/wepnich/eñ niet seer goet. Andere eerbare waren moeté al daer upt het Eylandt Hispaniola Cuba, eñ upt die prouintie van Nicaragua ghebracht worden/als Indiasche Ceeuw oste Maiz. het broot Cassabi. gheplanten Vlaschg/ Bloemen/ Kanatas. Van panama. Boven eñ versch vlæsch/ allerley andere waren wordé haer bi Spaegien toegheuaert: want daer comen alle jaers seckere schepen upt Spaengien klein eñ groot met Wijnen/Olie/Broot/Busschuyts/Olyven/ Olij/Ogen Cazimen/Sydene eñ wollé Laken en/ende andere dierghelijcke/ tot ödershout des lants van noden. Die waren al hier ghebracht wesende worden daer na door die Riuiere Chara inde kleyne schuytkens verhoert tot een plaetse Cruyce geheeten/ liggende 15. mylen van panama. alwaer het eenen spaenschen Factoor gheleuert wort/die sulcke waren opteeckent ende bewaert/totter tijt dat sy door middel van beesten van daer verhuert worden na Panama. een stadt aen d'ander zijde des Meers gheleghen/ bi waer sy met andere segepen noch lijder vervuert worden/ eñ door gheual Peru. Chaicas ende Chila ooch noordwaert aen upt deelen in alle spaensche Colonien oste woonplaetsen.

De waren worden ghebroet door de revier op tot Cruce/ vanwaer sy vervolgens op Panama worden ghebroet. Dese waren van de lande van noorde tot Panama toe.

Van nombre de Dios tot Panama is 15. mylen.

Die ghheele breede des lants/tusschen Nombre de Dios ende panama. van die eene Zee tot die ander is niet meer dan 7. mylen/ makende dat een gheen Eylandt is? Die Spaengiaerden maken dese stadt Veluetten ghelijck/ dan gedenckē dat sy sulche niet ghesien en hebben/ sonder twijfel van andere meeninghen wesen.

Fasallones. bel. Darien/ dat Jan Mayen van Dan. zacht.

Laetende dan leyghen panama tot op andere ghelegentheyt/ comen voorder tot vervolgung je der Custen van Nombre de Dios af beg jmmende/ zuntot die Fasallones del Darien. gheleghen op 8. graden/ 70. mylen aenlangende. Dariene die stadt geheeten tot der oude liefve Vrouwen ligt aen een onghesonde plaetse waer omme dat alle die inwoonders geel vleeck zijn als die welcke geel sucht hebben/ nochtans en comt dit niet van die natuere des lants: want men siet op andere plaetsen onder gelucke hooghte des hemels goede lucht/ te weten daer het landt versche fonteynē ende clare wateren heeft ende daer men in die hooghte op bergen woont/ met inualepen als Darien ligt/ in een diepe vāleye/ aen die Oever der Riuieren Dariene, rondts herōme met hooge bergen omgeten/ daer omme ontfanghen sy ooch der Sonnen stralen op den middach/ vast recht van bouen neder/ eñ ten beyden zijden wozen ende achter wozden sy met veel minder vā die wederschijn der Sonnen stralen beswaert/ brengende op seer swaere overdrachlijcke hitte/ dat also die woonghe tot Dariene met van natuere des lants/ maer vander sonderlinge plaetse weghen selsachjckē is. Die plaetse is ooc boosdlick om die eyghenschap des aertrijcks/ om dat sy ongheseven is met moerachtige sinckenden wateren/ja dat door selkeuns eñ put oste moras/ eñ als men water op den vloer der huysen gietet/ so groeyen terstont paddē daer ut/ eñ als sy groten anderhalue spānē diep/ soo openbaren hem terstont Adders vā quaden vergiftige wateren van die verdommende deser reviere/ die seer te vreesen eñ vol sticks tot die Zee door dese diepe valleye vloeyt. In Dariene zijn Tygers/ Leeuwē eñ Crocodilē: Ossen/ Diynē eñ Peerdē/ seer overvlodich eñ grooter als die upt Spaengien daer gheuoert zijn/ seer veelerley groote boomen ende fruyten/ eñ allerley vruchten der aerden ende kruyden onte eeten. Dat volck van Darien zijn tusschen boncker root geel vā goede proportie/ wepnich haryē oste baerts/ upteschoren op het hooft eñ wynbrauwen/ insonderheyt de vrouwen/ die sulche als doē met cruch kruyt zy gaen nacht in't generael/ insonderheyt om't hooft. Zy dragē die mannie bicheyt of teen een slacken selhulpe/ oste in een roz/ oste bedecken die met een Cattoenen kinkaert/ die vrouwen bedecken haer van't midden tot op die knien/ eñ so zy eedel zijn tot op die voeten. In dat landt en is gheen winter: want den uytgauck des vloets Dariens ligt meñ 8. graden vanden Aequinoctiael / daer omme dagō eñ nacht vast ghelijck al daer is.

De inwoonders hebben wepnich haers oste baerts/ decken alleē de schaemelheyt.

Vander eerster sieren die haer inder Zee streckt/ ligt eē dorp met landtschap Caribana 9. mylen van Darien. Futeraca ghenoemt/ eñ van daer op drie mylen Vraba. waer af die gheheele stroom haren naem heeft/ sijnde inden die hooftstadt des eerst gewest/ Van daer op 6. mylen ligt Feu. van Feu tot Zereme 9. mylen/ van Zereme 12. mylen tot Soracke. Dese plecken warē al vol menschēters/ ende als sy geen viandē hebbē daer sy tegēs steden/ so rasen sy tegens malcanderen/ eñ vermelen den anderen.

Futeraka/ eñ dorp der Caribanen. Vraba daer den geheelen stroom synen naem van heeft. Feu. Zereme. Soracke.

Vraba. die Golf sijg 14. mylen lanc/ in die mont 6. mylē breedt eñ hoe naerder het vaste landt/ hoe eger. In die reviere vallē vele waterē/ eñ is dat gheluckigher is als die Nilus? Wat men in Vraba saept oste plantet dat bekijft uytē maten rasch/ men heeft aen den 18. dagh/ rype vruchten als Comcommerē/ Caluwoorden/ Meloenen/ etc. In Dariene eñ Vraba waffen veelerley vruchten seer lieflick eñ aengenaem vā smaeck/ alle onsre vruchten seer ongelijck/ die van sulche begeert breeder onderrichtinge/ die lese die historie schrijvers/ insonderheyt petrum Martyren. in't 9. boeck van't vermeynde vaste landt.

Beschrijvinge van Vraba anders Caribana ghenoemt.

Aen die mondt van die Golf Vraba ligt een kleyn Eylant Tortuga. t Schijlt padden Eylād oste om die gedaēte die het heeft/ oste om dat daer vele Schijlt padden houden eñ wat voorder op die selvighe Custe Iuerre streckt t Eylādt welcke ligt int middē tusschen Vraba eñ Carthago. waer op ooc in esch eeters woonen/ luyedde menschen/ eñ vā hier comt men tot p. de Caribana, die haben van Caribana oste Menschen moorders eñ eeters/ waer van die Caribes haren naem ontfange hebben vā daer aē die R. de Guerra eñ noch voorder de reviere Zenu. welc een groote haven heeft/ eñ die stadt ontrēt 7. oft 8. spaensche mylen vā die Zee/ in welcke groote hādel is vā Sout eñ Vich/ sin Gout eñ Silver huyshers. Dese verzamelē Gout upt de reviere in groote waterstortinghe eñ regenen/ stellende dichte netté daer in zy dat Gout op houdē eñ groote hoopen bercmē. Is ontdeckt vā Rodrigo de Bastidas. an. 1502. eñ 2. jaré daer na vā Giovanni della cosa. noch naderhant in t jaer 1509. D. Ancisus hē volghende /Alonso di Hoieda. die welck in't landt sandt om sulcks te ontdeckē/ oste eenige wijsse te doē met die ingeboze/ ooc om die spzake te leere eñ die rijcdom te ervarē/ dan die Indianē hebbē haer gestelt te vechtē/ waer tegēs die spāgiaerts

Tortuga/ oft Schijlpadde Eylandt.

9. Furgie.

9. de Caribana.

Ghelegentheyt vā de caribes vā hun practijcken oste Prophetien op Brasilianen.

Beschrijvinge vande rijcdom te Cenu.

Anno 1509. is dit landt ontdeckt van Hoieda.

treckens van wege de gegeven hebben / ende haer doen aenspreken door een Colck / die Franciscus Pizaro gevoert hadde van Vrana, haer aenseggende dat sy ende sijn medegesellen die Spaengiaerden Christenen waren / vreetsame menschen / die de groote Zee in langhen van ons overgevaren sijnde / in ghebreck hadden van allerley noodtwendighe victualie ende van Goude / haer biddende dat sy sulcks met haer wilden verwisselen tegens andere hostelicke waren / dergelycken sy nimmermeer ghesien hadden / waer op die Caryben van Zenu voor antwoordt gaven / dat het wel wesen mocht dat sy sulcken vreedsamen volck waren / mochtens die gheduchte van vreetsame niet voorden / ook dat sy terstont souden vertrecken uyt haer lande: want wilden van niemandt bespot zijn / ook niet van meninge waren eenighe bravada met van wapenen van eenighe vyendelingen in haer lant te lyden / waerop Doctor Anelis replicerende voor antwoorde gaf / dat sy met honste met eeren vertrecken voor ende aleer sy zijn bootschap haer aengedient hadde / waer toe sy gheseonden was / en eē groote Gratie doende / om haer tot hen gelooue te bekeeren / eñ tot die doope te voorderen / ghesonderet alleen op eenen God / schepper des Hemels ende aerden ende den menschen / ende ten laetsten daer by voeghende / hoe dat die Heylige Vader de Paus van Roomen / als Christi Luytenant over die gantsche aerdtbodem als absolute eñ macht hebbende over die Dieten ende die Religion sulcke landen gheghevē hadde den machtighen Coninck van Spaengien / synen Heere / ende hoe dat hy gheseonden was om die possessie van dien in te nemen / dat sy daerommie hem met sonden oppoferen eñ verstooten / ingevallen sy Christenen wilden worden ende haer onderworpē so machtigen Prince / ende dat met bewys van een kleyn tribuijt van Gout jaerlycks opvreezende / waerop sy schimpelyck eñ lachende ghantwoort hebben / wast op de maniere / als ock gelesen woert van Atabalipa, dattet haer wel aenstondt / t'welck sy by brachten van eenen God: maer dat sy daer af niet wilden dispereren / noch haer religion verlaten / ende dat den Paus wel moeste liberael wesen / van andere lieder goeder die hem niet toe quamē / ofte ten minsten sot dat hy wegh gaf / t'welck hy niet leveren mochte: voor dat den Coninck aen moeste wesen / met noch van doen hebbende eñ begeerende / ofte see stont / die diepghende / welcke hy niet kende / ende ingevalle hy quame haer lant te overvallen eñ in te nemen / dat sy souden sijn hooft op een pael setten / tot een teecken als sy andere sijns ghelijcke hare vyanden gedaen hadden / etc. maer die Spaengiaerden sulcks niet achtende / sijn daer op aengetrocken ende haer overwelderight.

De Spaengiaerden verforseren met de Caribben te handelē / dan sy en ghelooft de Spaengiaerden niet haer bedēde uyt haer lant te gaen.

De Spaengiaerts antwoorden niet te connē vertrecken eer sy moesten haer boodtschap eerst doen / eñ dat also haer Orditie / daer toe sy af is haer te bekeeren.

Effen op die maniere als voorde Atabalipa / dat zijn landt eñ al datter in was / zijn Waerdigheyt eñ voorouders ghevolcken hadden / ende dat hy niet conste verstaen dat S. Peeter stilge vermanden eenige gebiedt dat hy daer inder niet te bevelen was / noch oock niet mede te doē hadde.

So is dan van die Golf Vraba tot Cartagena 70. mylen tusschen welcke twee plaetsen die voorgestelde reviere eñ haevens ligghen / daer die gheschiedenissen gepasseert zijn / ende oock P. de Naos dat is die haven vāde Schepē.

Van Carthagena telt men 50. mylen tot S. Marthā

Carthagena.

Carthagena heeft den name verkregen / om dat in die mont deses havens een Eylandt ligt op 10 noorder Cedge. gelāck als voor men Carthago in Spaengien doet bria, ofte om dat alle die Spaengiaerden die daer t'woonachtich van Carthago uyt Spaengien daer gecomen waren. Dit Eylandt is ontrent 2. mylen lanck ende eene myle. als die Spaengiaerden ten eersten in dese landtschap quame / woonden het land vol visschery / waer af sy manderley eenigh overvloedt gesien weert / t'welck met te verwonderē is / want niet alleen in dese provincie / maer alle andere inlandtsche / die de Spaengiaerden overlopen hebben manderleyen Indianen ghebreken zijn / om oorsake dat dit volck soo langhe als sy vermocht hebben die Spaengiaerden teghen te staen / gheen vrientschap om haer weerhept ende Tyrannie willen met haer hebbē willen houden. Dit landtschap is ruym van visschen / wyncken / ende allerley eetbare waren / die tot der menschen onderhout van noode zijn / haer schaēte bedecken sy met kleederen van Cattoen: Inden oorloch trecken beyde mans ende vrouwen / het heeft sich toeghedragen anno 1509. dat een Spaen jaert gheheeten Martinus Amilos oorloch voerde teghens die ghebueren van Carthagena die van Xenu, dat sy een vrouwe ghevanghen kreeghen / out 20. jaren / die 28. Christenen met haer handen ghedoodet hadde / haer pelt zeer gaf: Sy eten haerder vyanden vleesch / hebben dese Spaengiaerden also vermeit. Op haer feesten die sy in vorighe tyden plachten te houden / verciereu haer negamen op dat alderschoonste met vele juweelen ende Goudē armbanden / van Peerlen ende Smaragden ghemaeckt / die dragende om dat aengesicht / armen / beenen / ende andere ghedeelten des lichaems. Haer voornaemste waren oste coopmanschappen zijn Sout / Visch / Peper / t'welck die gheheele Custe lancks overvloedigh wast / is lanck van ghedaente ende veel scherper dan die Indische Peper / ook aromatycker ende kestiker van reuck als die ghemeene Brasily Peper. Dese waren verboren sy in plaetsen daer sulcke ghebreken / die verwisselende. In vorighe tyden eer sy van die Spaengiaerden overwonnen waren / hadden sy verscheyden ceupten der aerden ende der boomen / Boom-wolle / Vederen / Gouden armbanden. Item Gout / verscheyden Parlen / Smaragden / Slaven ende andere aerdt-vruchten / daer sy haer coopmanschap mede dreven / die verwisselende sonder eenighe achterdencken / begeerte ofte gierichept / met dese woorden: Neemt sulcks / ende gheeft my wat voor sulcks daer teghen: Hochtans was by haer gheen aenghenaemer waer / dan die eetbare / hoe wel sy nu al mede beginnen nae Goudt ende andere dingen te trachten / sulcks vande Spaengiaerden gheleert hebbende.

Sy is vischryck en overvloedich van alle eetbare waren.

De voorders van dese landen trecken niet naer Xenu, sulcx sy seggen / dese 28. Spaengiaerden een ghelycke straffe die met haer handen soo gheschapen hadden.

Sy draghen de haer verloste hals eñ armbanden Peerlen eñ gesteenten.

In Vorighe is by haer ghevonden het gebruyck der ghelycke waer ondere re allerley eetbare waren is vanden eetbare gesteenten hebben sy Goudt ende Peerlen niet ghesteenten.

Benzo verteelt hier af een notabel exempel / in het tweede Boeck sijnder Indische Historien / in het vijfde Capittel / als dat hy eens hongherigh wesende / in een Indianes Boeren huys ghegaen sy / biddende hem om een eetlicken te willen vercoopen / den Indianen vraeghde hem wat hy daer voor wilde ghebē / hy eenen Graef uyt trekende ende dien langheude / neemt die Indianen den Graef tusschen die tanden / seggende: ghy wilt van my eetbare waren hebben / ende my weder

Een cruce wederghe-ven daermen niet een mach/ende van ghrooter weerden is/ hout ghy het uwe/ ende ick salt mijne behouden/etc.

Rio grande.

Tusschē Carthagena ende S. Martha, loopt een groote snelle riviere Rio-grande in die Caerte gestelt/die welcke met sulcken gewelt in die Zee vloeyt/insonderheydt des winters/dat sy die stroom des Meers te rugghe set/dat ooch de schepen daer voorby varende/lichtelijcken moghen water nemen. Dese riviere opvarende nae het Coninckrijck Bogota, nu van die Spaengiaerden Granada ghenoemt/ werden Amerauden mijnen ghevonden/in die valeye Tuniа, gelijck in dese Caerte Tomara ghenoemt/ alwaer ontrent die Spaengiaerden niet Carthago ghehoort hebben.

Argent. Esmeralda. Jaspe valeye Tuniа wort gevonden mijnen van Amerauden.

De inwoonders van die valeye Tuniа, ende die ontliggende volckeren eeren die Sonne voor haren voornaemsten God/ja ooch also dat sy niet dorven dakrop sterren ofte dien recht aensien. Die Mane bewijsen sy ooch Godtdelijcke eere/ doch minder dan die Sonne. In hare legers/en die plaetse van Vanderen ofte vanen/draegen sy hieronime aen riemen stocken/die ghebrenten van eenighe menschen/die haer manlijck in den oorloch ofte elders ghedraghen hebben/ om andere also tot hare deuchden te verwecken ende aen te porren/ende dies te wackerder tot den oorloch te maken. Haer wapenen ende pijlē zijn spiessen uyt Palm-tacken ēn steenen swaerden. Haer Coningen begraven sy met guldē hals-banden met Amerauden / vroodt ende wijn. Die Spaengiaerden hebben vele dusdanighe graven ghevonden ende gheopent. Die volckeren welcke op die voorseyde groote riviere ofte R. Grande woonē zijn alle menschen-eters ofte Caribes, als ooch die welcke ontrent S. Martha haer residentie houden / doch eyghentlijcken te spreken waren Caribes in voorighe tijden. Die inwoonders van die Eylanden Boriquen, Dominica, Matinin Cibdchine, nu S. Croce ghenoemt/ende die van Guadalupe, als ooch in die beschrijvinghe deser Eylanden ghesept is/ die met scheepkens upt een hout ghemaeckt Canois ghenoemt op die Zee voeren, ende die menschen van Hispaniola ende soe van't vaste lant oostwaert aendeden/ ende soghanne roofte den ende aten. Die ghemeene opinie is / dat dese Eylandtsche menschen-eters eerst gecomen zijn van dit vaste landt Caribana by Vraba, ende voorts ontrent Nombre de Dios, op de Indiaensche spraake heeren Caribes; strenghe ende dappere mannen/nu noemen Caribes, alle die met boghen ende pijlen wel weten om te gaen. Die Westlanden noemen hare Propheten ofte waersegghers ende Papen Caribes. Dit selfde volck van die valeye Tuniа, begiften ooch die spitsen der pijlen / ende al-eer die Spaengiaerden haer overwonnen / voerden sy groote oorloch met die van Bagota ofte Bogota, zijn dappere-soldaten/wyeet ēn wyaergierich. Juden oorloch voeren sy haren Afgodt Chiappen, als een richter der victorien met haer/den welcken sy ooch al-eer sy inden crijch ofte tot den slach op trecken/ vele sacrificien ofte offerhanden doen. van eenighe levende menschen van slaven kinderlingh ofte van haren vyanden: het ghesweet veeldt met bloet bestrijckende/ende dat vleyschs der menschen etende. Tē huijs comende ēn overwonnen hebbende/ hielden sy groote feesten met hausen/sprongen ende singen/ den anderen tot dronckē dzinckē voorende/ haren Afgodt weder met bloet bestrijckende. Overwonnen zijnde van hare vyanden / waren dzorwich ēn gestoort/ ende soechen met nieuwe sacrificien haren Chappen te versoenē dat sy haer voortan hulpe ende bystant wilde doen/ ende bitoxie teghens hare vyanden verleenen.

Als sy quade waren soecken sy haer met haren Afgode te versonen.

S. Martha.

S. Martha is ooch een stadt ende haven der Spaengiaerden aen't vaste landt/ 11. graden aen die Noordt-zijde van den AEquinoctiael, liggende ontrent 50. Spaensche mijlen / als gesept is van Carthagena, light onder seer hooghe berghen / dat het oughelooflijck ēn wonder om te segghen is/hoe dat in soseer groote hitte/ sulcken overvloedigen/ende diepen snee op de toppen der berghen alhier leyt/ datmen sulex ooch van verre in die Zee mach sien / ēn daer door de haven erlangen.

S. Martha gheleghen 11. graden aende noordt-zijde van den Equinoctiael.

Dit landt is ontdeckt ende inghenomen/ Anno 1524. van Rodorigo de Bastidas, die het ooch zijn leven ghecostet heeft / doch van zijn eyghen volck/ inden slaep met vijf vonden doorsteken zijnde. Het volck van dese contreye is so wreet ende dapper/ dat sy dickmaels die Spaengiaerden met ghewelt van haer landt afcheelaghen ende soo verdrijven hebben/ niet passende op die schepen/ tot aē die doorst in die Zee loopende/ ende met dupsenderley vergiftte pijlen schietende/ende soude niet naeghelaten hebben/ten waer sy door't geschut ēn het relijck van dien verbaert wesende gevluchtet hadden / meynende dat sulcks donderslaghen waren/ die daer seer wel gheschieden / om die eyghenschap des landtschaps/ ēn die hoorthe der bergen. Den ommanck deser haven is drie spaensche mijlen/ēn so schoon datmen op die gront steenkens sien mach/hoewel dat sy wel 20. ellen diep is. Daer vloepen twee loopende waterkēs in die havē/dan met bequaem door groote schepen/dan alleen door kleyne upt een hout ghemaeckt: Lustich ist om te hooren het ghene dat sy vertellen/ vande menichte ende goeden smaeck der visschen die aldaer in soete ēn soute wateren ghevangen werde/waerom dat so vele visschers daer vonden/ēn vele netten van tape cruyden gheblochten / ende een Cattoenen touwen gheecht/ēn dit was haren meesten handel / want door visch treghen sy al wat sy wilden van hare ghebueren. In dit landt worden ghevonden Sapphyren/ Amerauden/ Chalcedonien/ Jaspiden/ Barnsteen/ Wesili-hout/ Gout ēn Perlen/ welverstaende die twee ghecheele landtschappen Caramaira ēn Saturma, daer dese twee havens Carthagena ēn S. Martha liggheu. Caramaira is een seer vruchtbaer ende salich/lustich landt/dat ghrien herde winters ofte heete somers mopelijcken valt/ ēn daer dach ēn nacht vast even lanch altoos zijn. Dit landt tumenende/vonden sy aldaer geplantede hoben/die wordē door weemde waterbeeng bevochtet/ ghelijck die hoben in Italien. Hare gemeyne spijse zijn Ages, Yuca, Maiz, Batatas, ende eenige vruchten der boomen/ als oock op ander volckerē daer ontrent/ sy etē oock ten tijden visch: maer selden menschē vleesch.

Hoe de haven beleyt.

Hoop de diepte des waters tusschen 20. ellen diep op den gront sijē/ ēn sulcke menichte der vissche/ dat sy haer ghebueren daer mede spaesen.

Caramaira. Saturma. Caramaira dat salich lant dat groe groote hitte noch coude en heeft ēn den dach ēn nacht bynae altoos even lanck.

Ages Yuca. Maiz. Batatas.

Ages zijn wortelē gelijck steecknapen.

Ages zijn wortelē van die grootte ēn gedaēte als die steecknapē zijn in Italien/ lieflijc van smaeck/niet ongelijck dē moscen Castanie/ die sy gebruycken voor bacchet/in plaetse vā krupt.

Yuca is ooch een aert van een wortel/ daer af sy haer broodt maecken. Die Yuca die in Cuba Hayti, ende in andere Eylanden wast/

is seer schadelijck van gegeten: ter contrarie/ die haer groeyt ontrent S. Martha gheheet gheſont: want ofte rau ofte gesoden eñ gebraden/ ofte anders ghegheten/ is seer lieflick van smaeck/ wesende voort geplant voor die worteſe/ende met voor't saet/ welck rijp wesende/ die groote hebben van eenen arm ofte schenckel waren been/ welck ghesthiedt in een half jaer/ maer twee jaren lanck staende/ gheeft sy beter broot/ rijp zijnde werdt uptgheperst tusschen twee steenen/ dat het sop daer af comt/ tzwelck seer schadelijck in de Eylanden is/ een zy dattment te voozen loste/ als men by ons Melck doet/ anders ghedroncken van menschen ofte beesten: salt die doodt/ als een steen ende ghewis vergift: maer ghesoden wesende tot op die helfte/ ende dan koud ghewozden/ mach men sulck sop gebruycken in de plaetse vã goede wijn-azijn. Dit selfde sop noch meer ghekoockt tot dat het dick is/ soo wozt het soet ghelijck honingh/ so gebruycken sy dan dit sop opt vaste lande van voor dranck/ eñ ghesoden voor Azijn ofte heunich. Ick seyghe opt vaste lande: want in die Eylandē is seer periculoos eñ venijnich: Van die Pulpa der uptghepersten worteten/ die ghelijck als ghestooten Amandelen schijnt te wesen: maken sy ronde koecken ghelijck dattders die sy backen/ ende dit is haer Cacavi ofte broodt/ daer die Indianen hier so lange tijt mede onderhouden hebben: want dit broot beseert die krel al wat/ ten zy dattment uit water wepckt/ ofte ander andere spijsen verenight: Doch soo sonde ick liever eten het broodt van Mais, dat is Portugaelsche Terwe/ oock veel minder voetsel geeft als onse Terwe ende ghesont is: ooch de magen oock ghemaeckt wozdt/ op de maniere als van onse Terwe.

Batatas, zijn ooch ghenomen ende oberbloedich in dit landt/ zijn worteten van die dichte eenes arms/ somwijlen ooch cleyner/ lieflick van smaeck/ ende seer goet voetsel ghevende/ by na redelijcke substantie tusschen vleesch eñ die vruchten/ doch maken winden/ ten zy dat men die braedt/ so verliesen sy dese eygēschap/ in sonderheyt met eenige goede wijn gegeten/ met dese worteten maerkenen oot Confertē/ met anijs-zeker dan die van Quee appelen gemaeckt wozt/ oot koecken ende andere heffelicke spijsen/ wasser nu oot seer veel in spaengien van waer sy ooch ten tijden tot ons ghebracht werden/ die meerder beschepdt hier af begeert te weten/ die lese die Hystoir-schrijvers der nieuwe wereldt/ ofte die boeche des hoochgheleerden Caroli Clusij, die sulcker beschrijvinghe opt breedtste by een ghebracht heeft/ waer uit dit oock ghenomen is.

In S. Martha is grooten handel van visschen ende van wrighen des Cattoens eñ Verwen: Haer huysinghe zijn aerdich bereidt met matten van Biesen ghemaecht/ die wanden op verscheyderhande maniere ghebreyt. Hebben vele tapetten van Cattoen/ daer in Tygeren/ Leeuwen/ Arents eñ dergelijcke figuren ghewrochte staen.

Van S. Martha tot die C. de la Vela, dat is den hoeck vant Zepl/ zijn 30. mijlen/ desen hoeck leyt op 12. graden/ ende is 100. mijlen van S. Domēnico.

Tusschen S Martha ende C. de la Vela, liggen dese plaetsen:

C. de la Vela, den hoeck vande Naelde ofte van het Compas.

Ancon de Gacha, een open haven van Gacha.
Rio de Palomēnas, de riviere van Palomēnas.
R. de la Hacha, R. van die Toetse.
R. de Piedras. R. van Steenen.
Laguna de S. Juan, t'Lack van S. Joan.

Van C. de la Vela, zijn 40. mijlen tot Coquibocoa in onse Caerte met twee afgestorvene wozden gestelt behoozen/ aen eñe wesen: Dit is eenen anderen hoeck/ ghelegen op die selfde hoochte/ achter welcke begint die Golfe dã Venecuela, die rondtsomme ende in die breedte heeft tot die C. di S. Roman 80. mijlen.

Porrete Venecuela, cleyne Venegoten.

Die gheheele Custe van den hoeck De la Vela, tot die Golfo van Paria is ontdeckt ende ghevonden van Christophoro Colombo, in het jaer 1498. Die eerste Gouverneur van Venezuela is ghewest een Hoofthuyts/ ghenoemt Ambrosius Alfinger, die uyt die name der Welsaren aldaer ghetrocken is: Die hebbet haer die stadt verset hebbende int jaer 1518. welcke ghesloten is van een vergifte pale/ eñ zijn volck uyt vast van honger vergaen/ ofte houden ende ooch eenige Indianen. Alhier is een Bisdom/ ende die stadt wozdt Venecuela ghenoemt/ om dat sy int water op een effen rotze ghebout is/ welck water een Lack is/ ghenoemt Maracaibo ende van die Spaengiaerden Lago dī noster Domus, die Vrouwen van hier zijn veel heflicher ende beter ghemanert/ dan die van de naestliggheude provintien/ sy schilderen haer boost ende armen/ gaen anders naeckt/ doch bedeckē haer schaēte met eenich cleet/ende het waer een groote schande sulcks aftestende: Soo ooch vemant sulcx opheffte/ dede haer een groote oneere eñ iniurie. Die dochters hebben aen die verwe ende die groothept van die banden die sy draghen/ ende sulcke draghende is een ghewis teecken van haer maechdehijdhe staet. Die mannen int generael draghen haer manlickheyt in eenighe schulpen: Aenbaden Afgoden ende de Sathan/ dien sy afmaeldere ghelijck sy hem hoozden spreken/ ofte ghelijck hy hem openbaerde. Ende oorlock gebruycken sy oot vergifte pylen ende lancien van 25. palmen lanck: Hebben Messen/ groote Sondassen van schuyven ende leder: Hare Papen die ooch inderdaet zijn/ draegen die sieckten daer toe sy geroepen zijn/ ofte sy ooch gelooven dat sy haer helpen moghen/ legghen hare handen op die plaetse daer die pijne ofte die apostemate/ ofte dat ghewel is/ schreyen ofte roepen/ ende ingheualle sy niet genesen/ werpen sy die schuit ofte op den crancken/ ofte op die Goden/ alsdan handelt alle haer medecijns Den nachts bewerren sy haer Heeren: het weeren is sinnighen van zijn dapperheyt/ daer naer braden sy hem ende stooten hem cleyn/ eñ also drincken sy sulcks in Wijn/ het welck een groote eer by haer is.

Van Venecuela tot C. di S. Roman 80. mijlen.

Van S. Roman tot Golfo triste, zijn 50. mijlen/ waer in ghelegen is Curiana.

Curiana.

Curiana heeft een haven ghelijck die tot Calis in Spaengien is/ alwaer ontrent acht huysinghs op den Oever laghen: Waer een

liepne

elcpne mijle verder int landt lach een volcxrijck dorp/die ooch meest ghingen: maer vriendelijck/ simpel/ ommoosel ende gastvry volck/ hebben die Spaengiaerden met blyschap ontfangen: voor Spelden/ Naelden/ Bellekens/ glasen Paternosterkens/ vele snoré van Perlen ghegheven/ die Spaengiaerden in hare huysen opghenomen/ wel ghetracteert met spysen/ voor vier spelden een Paeuw gheven/ voor 6 Phasant twee spelden/ voor een Tortelduyve oft bloetduyve een spelde/ voor een Gans een glasen steenken ofte ooch een spelde ofte twee: Vraghende wat sy met die spelden doen souden dewijl sy naeckt ghingen/ antwoorde haer die Spaengiaerden/ dat sy goet waren die tanden te stoken/ aen die Bellekens hadden sy seer groote lust om des ghelijcks een schoonheyt willen. Het landt is seer rijck van sodanen ghevoghelte als vogen ghenoemt is/ ooch van Perten wilde Verkens/ Conijnen/ van verwe ende grootte ghelijck onse Haesen/ ende dese vogelen ende dieren vleesch is haer spijse/ als ooc die Perlen-oesters die daer ontrent seer veel ghevanghen ende ghegeten worden/ zijn alle cloeche Wildt-schutten; schieten seer recht naer die voghelen ende die wilde dieren. Hare scheepkens zijn ooch van eenen boom uytghehoolt: maer veel plomper dan die Canibalen ofte die van Hispanyola / welcke sy Galitos noemen: Hare huysen zijn van hout ghemaeckt/ ende met Palm-bladeren gedeckt/ in die welcke liggende/ men over nacht hoore maeckte het grouwelijck gestelyp ende gelupt der wilde beesten/ die nochtrans niemant schade doen: want de inwoonders gaen uyt naeckt hem nae in den Bosschen alleen met pylen ende voghen ghewapent/ soo ist ooch nopt dat hare leden ghehoort/ dat yemandt van die wilde dieren vermoort is/ hoewel den Spaengiaerden/ soo vele Harten ende wilde Swijnen/ als sy begeerden/ alle met pylen ghescheten. Haer broot was van wortelen ofte van Maiz, ghelijck de ander Indianen. Het volck hadde swert schalf gerolt hayr/ doch lanck: Sy maken hare tanden wit met een cruyt dat sy den ghebreken dach meest smauwen ende inden mont draghen/ dat uytspouwende / wasschen sy den mont. Die vrouwen zijn neerstigher om huys te houden / dan om't velt te bouwen. Die mans zijn meer op dat wepde-werck/ oft op't jaghen/ neerstigher tot den strijt/ ende tot dansen ende spelen. In hare huysen hebben sy menigherley aerde-werck/ Cruycken/ Potten ende dierghelijcke/ het welck haer van andere plaetsen toeghebracht wordt: Honden schijnt daer niet en zijn / een yeghelijck den anderen toevoerende wat hier ghebreeckt. Sy draeghen alle aen den hals Perlen snoeren/ so ghemeyn als die Boerinnen in Vranen glasen Paternosterkens/ aen de welcke hanghen menigherley dierkens ende vogelkens van slecht gout/ gelijck rijns Gout gewrocht/ het welck hem van andere plaetsen van Carichicena ses dagen reysens teghens den nedergangh toeghevoert wort: doen die Spaengiaerden ghereedt waer/ gaven sy door teeckenen te kennen binnen tot dat landt/ doch vreden haer af daer met te treeken / ont datter menschen-eters woonden. Die mans spelen een Canwoerde met/ ende draghen die voor een voorhoeck / die welcke sy met een snoer vast binden ont die leuden/ verberghen hare schaemelheyt daer in/ ofte in een Blacken hupsken / met die reste

Curiana. Hier uyt landt worden die Spaengiaers seer wel ontfanghen. Gaven haer veel spellen en naelden.

De Inwoonders seer krachtig wilde schutten.

Galitos heeten de Hispanyolen.

Des mans Ornamenten in hare haren.

Hebben seer de vrouwen vande mannen/ houden ooch haer niet verre/ daer dick uyt gaen dat sy dan veel hebben.

Waerschijnelijck dat de Spaengiaerts dat het menschen vleesch is.

des lichaems gaen sy gheheel naeckt/ ende soo vele van Curiana, hare manieren ende eygenschappen.

Tusschen de C. di San Roman ende Golfo Triste, ligghen dese nae beschreven plaetsen: Core, Tarairna, P. Sora.

Van die Golfo Triste tot die Golfo van Cariari, zijn 100. mijlen in die streckinge van die Custe ligt op 10. graden/ende tusschen beyden ligghen vele Havens ende reviere/ inseonderheyt dese: Puerto de Cuma Fiskola, P. Hermoso, P. Arenado, dat is die punte daermen met die pylc geschoten heeft.

P. Muerte, die doode haven.

C. de Ioan Blanco, die hoeck van Jan de Wit.

C. de Colhera, S. Dunari. I. de Pirico. Maracapana. Chetheribiche. S. Ioc, het Heylighe ghelooue. Rio de Cumana, ende Punta d'Arida, Cumana ende Maracapana.

Langhs dese voorgenoemde Custe ligghen vele Eylandekens, als Monses, dat is het manneken Eylandt. Quiracao, Buen aire, garde ligt. Roques oft Roca, steenrotzen. De Aues, de Voghelen. Tortuga, Schiltpadden/ ende daer nae Cubagua ofte Margaricha, het Perlen Eylandt.

S. de S. Roman. Core. Tarairna. P. Sora. Cariari.

Puerto de Cuma Fiskola. P. Hermoso P. Muerte. C. de Ioan Blanco C. de Colhera/ S. Dunari. I. de Pirico. Maracapana. punto de Arida. Rio de Cumana/ etc.

Beschrijvinghe by Maracapana ende Cumana.

CVmana beteeckent een Landtschap ende een riviere/ waer op ee stadt en Clooster ua die grauwe munnicken staet / om die Perl-rijcke Custe die daer ontrent is. Het volck van dit landt ginck ooch naeckt/ uytbesondert dat sy haer manlyckheyt bedecken en inslupte/ oft in eenige uytgenoode Cauwoorden ofte Blacken hupsken/ ofte Luchen/ ofte Boom wollen banden ende deksels. Inden doxlock hanghen sy mantels om/ende verciren haer met verderen op haer feesten en dansen verschilderen so haer / ofte sy bestryelen haer met eenige Gommen ende cleyende salven/ daer in sy verderen cleyen ende dragen dā allerley colcuren/ maken alsoo gheen seldsame gedaente. Het hayr scheeren sy boven die ooren/ ende so eenighe hayren uytlieppen op die limme ofte plaetse des baerts/ die doen sy wech/ willen geen hayr aen eenige plaetse des lichaems velen/ hoewel sy meest van natueren sonder baerden ofte hayr zijn/ welcke ooch het hayr laten groeyen op zijn Spaensch / noemen sy beesten. Dit volck doet ooch groote moeyte te maken swerte tanden/ anders die stucke wit hebben/ schelden sy vrouwen te zijn/ maken hyp gheen arbeyt doet om die swert te maecken/ welck sy doen met eenich sop ofte poeyer dā bladeren eenes cruyts op haer ghelyeten Hay ofte Gay/ welcke bladeren zijn seer sacht/ ghelijck die van den Terpentijn-boom/ende van sadsoen ghelijck Morella. Ontrent 15. jaren out wordende/ als die moet begint te rijsen/ vanghen sy aen dese bladeren in den mont te draghen/ende die te smauwen/tot dat die tanden swert zijn gelijck Kolen/ welcke swertigheyt blijft tot der doot toe/ maken hier door dat die tanden noch verrotten noch backen/ noch pijne crijghen / sy vermengen dit poeyer met een ander soorte van poeyer eenes cruyts/ ende met calck van wit ghebrande schulpen: Even op dese maniere ghebruycken die Oost-Indianen haer Betre met Arecca / ende met calck

Cumana en Maracapana.

Schilderen. hayr oft met beenen/ ende andere kleeden die sy maken.

Wap ofte Schip met die zijn bedeckt. Die witte en den hebben meyren / als Vrouwen.

talck van Oesters / daer af die Hystorie verhaelt van Oost-Indien. Dit poeyer dan van dese bladeren / hout ende talck / dzaghen sy gestadich inden mont / daer een Knaphende / het welck sy bewaren in ghevlochte hozskens / en in boosskens van riet ghemaeckt / om te verkoopen ende te vermangelen op hare merckten aen de naestliggende volckeren voor cruch Gout / voor Slaven ende voor Carroen / oock andere coopmanschappen. Alle die jonghe dochters gaen naeckt / dzaghen sulcke handen om de knien / die welcke sy seer stijf toe vreselt om dat die heupen ende benen dick moghen wozden / ewelck sy voor een vertiersel houdt: Die ghehoude dzaghen reynghe schoenkens / ende leven eerlijck / overspel dzyvende wozde verlaet ende gestraft. De Heeren ende rijcke des landts nemen soo veel vzouwen als sy haer believe / ende ghebeurt de gasten die by haer comen logieren die alderschoonste / die andere nemen eene oft weynich. Die vzouwen bearbeyden dat landt / ende verzoghen het huys / de mans niet tu den oozlogh wesende / jaghen ofte visschen / zijn hoochmoedich / wzaeckgierich en verrassi herck. Haer voornaemste wapenen zijn vergifte pylen / die sy op menigherley wijse doen vergeven want bloet der Slaughen / van het sop der cruyden / ende ooch van vermenginghe veler dinghen onder een / daer nauwelijcks raet toe is / dart mede ghequetst zynde / sulcks te helpen.

Die kinderen / vzouwen ende mannen / leeren van jonghs op niet die boghen schieten. Haer spyse zijn Eghissen / Vleer-muysen / Spzinckhanen / Kreeften / Spinnen / Boen / Rauwe / ghecrockte ende ghebzaden Lupsen / laten met af van eenighderley levendich creatuer niet haer guistighept te boeten / het welck te verwonderen is alsulcken landt daer goet bzoot / wijn / fruyten / visch / en alderley vleesch overvloedich is / waer af het oock comt dat dit volck gemeynlijck plecken op die oogen ofte duysterheydts des ghesichts cryghen / het welck achtaens sommighe willen toeschryven die eygheuschap des waters van die Riviere Cumana / sy beliupten hare hoven en erven met eenighe Cattoenen garen / welck sy Bexuco noemen / stellende oft scheerende sulcks een halve mans hoochte / en het wozdt by haer voor een groote sonde ghehouden te cluymen oft over dit garen / ofte onder door te bucken / ende sy houdent daer voor dat die scherlijcken haestich sterft / die alsulcke garen breeckt ofte scheurt. Het man-volck van Cumana zijn seer ghenepticht als ghesept is / tot jaghen / waer in sy oock seer ervaren zijn. Jagen ende dooden Leeuwen / Tygers / Capzetten / Yseren Verckens / en allerley andere vzeemde vierighe dieren die sy met bogen schieten / ofte in hare netten vanghen. So zijn oock in dese provintien veelerley seer vzeemde gedierten / eens deels te vozen beschzeven / eens deels niet / die beter instructie hier af begeert / lese die Spaensche Hystozi-schzyvers / die daer af goet onderwijs doen. Die vzouwen bearbeyden ghelijck ghesept is / die acheren / saysen Maiz en allerley Hozsen / planten Bocaten ende andere boonen / die begheerende / insonderheyt dat sy daer sy die tanden met swart maken: sy planten oock boonen die ghesneden werden / daer uyt vloeyt een wit sop ghelijck Melck / dat en een lieflijcke Gomme verandert / seer dienstelijck om te vieckten. Sy planten noch andere boomen ghenoemt Cumma, welcker cruyten die ghedaente hebben van Moerbeyen / doch harder / van welcke sy een gesoden most maecken / welcke ghemeest vercoudinghe / met het heut wynden sy vier. Noch hebben sy een andere aert van hooge welerechtende boomen schijnen Cederen te wesen / waer af het hout seer goet is om kofferen ende kasten te maken / om die lieflijcheyt des reuchs goet daer in te bewaren: Maer vzoot daer in serrende / vozt sulcks soo bitter dat niet eten en can / dat hout is oock bequaem om schepen daer af te timmeren: Want vergaet niet noch vooyt gewozmte ofte anders uit water / daer zijn noch andere boomen / daer sy Lijm van bereiden / daer mede sy die voghelen vangen / ende haer bestrychen / verderfens daer in stekende. Het landt bringht van selfs Cassa voort: maer sy en eten se niet / noch wisten die oock niet te gebruycken / daer zijn soo vele Rooten ende wzeckende cruyden / dat sy pijne des hoofts maken / oder wanende in reuck die tracht van Muscus. Ghewozmte / als Spanckhanen / Arebeeren ende dergheliicke zijn der seer vele / het zaet verwinnende / ooch so zijn daer aberen van steenkolen / met anders als perck bermende daer sy groot vyosijt mede doen: Ende so veel aengaende die vzucht haerheit des lants / haere manieren ende usantien nit planté / jagen / etc. behalven dit / soo heeft dit volck noch in twee dingen seer groote lust in dansen en dzincken / dzengen menichmael acht dagen toe in handen / dansen ende dzoncken dzincken / behalven haer ordinaris dansen ende speelen musijc / op die feesten ende troonughen haerder Coningheu ende Heeren / ofte in gemeyne vergaderinghe ende publijcke feesten / connen daerder seer veel by een / elck op diversche maniere verghen ust / sommighe met croonen van bederen / andere met rammelende schalpen / ofte fruyten om die benen / gelijc die guychelaers hier te lande doen / alderley dzaeyngen en bewerckmissen dzyvende / sommige vrchtig / andere sinckig / vozwaert / achterwaert / graphende lacchende / den boosen / den blinden / den creupelen spelende / bissschende / wevende / ende alle werchen doende / ende dit een vijf oft ses uren herdende: want wie het langst doet is die beste man / die sterck dzincht is ooch die happerste / gedanst hebbende setten haer ghelijck die snyders / ende maken goet eten / dzoncke dzinckende op dese Comicks costen / dan van dese ofte dierghelijcke dansen is gesept oze een ander plaetse / met noodich hier bzeeder te verhalen. Het volck van Cumana zijn groote afgoden-dienaers / aenbidden die Sonne en die Mane: ghelooven dat sulcke Man ende Wijf zijn / ende groote Goden / dzuchten die Sonne seer wonnert donderr ende blixemt / seggende dat sy vertoornt is op haer / vasten als Eclipsis der Manen is / insonderheyt die Vzouwe: want die ghehaude trecken het hayr / en crabben het aengheschicht met haer Nagelen / ende die Dochters steken haer met doornen dan visschen in die armen / ende trecken also bloet af / meenen als die Mane vol is / dat sy als dan gheschoten ofte ghequetst sy dan die Sonne om reuige twist endt tozen die sy daer tegens mochte ghehadt hebben. In tijden als eenige Comeet verschijnt / maken sy groot rumoer met Cometten / met trommelen ende geroep / ghelooven dat die Comeet daer door wzeke ende verdwijnt: Sy gelooven dat die Comete

groot

Dickte penijs van Bucke beschzeven is by de Cumanen groote (spoedigheyt.

Overspel wort by haer ghestraft.

De rijcke des lants / de vzouwen ghiften by haer commende / verwisselen haer met ere van haer seer gestaft.

Wapen seer schrickende ghedaente.

Wapen van Roomen so haer schutterighen dan haer haren rijs is eg groote musket, daer mede sy seer stout ofte doot te schieten.

Der vzouwen bearbeyden landt / ackeren / saysen / planten van allerhant so behaelt en de mans gaen jaghen / visschen / ofte oock de wijfvaert.

Cumma.

Oesters hebben sulcken smaeck als die van Zeelandt.

Cumma soo ofte ses uren herdende.

Als eenige Comeet is dan seer groote dat sy gheloven dat die doot ende verdwijnt.

groot quaet bedrijven. Onder dese Afgoden ende figuren die zy aenbidden voor Goden/ hebben zy een treckem genre oft belleten Boosemsty Cruys/ het welcke zy den nieuwgeboren kinderkens aenhangen/ meenen dat zy daer voor bewaert zyn voor nachtgespenssten. Daer plegen oock normant zy Piaces die daer weg zy namen die oude der jonghe doegteren/ welcke dezelven sullen. Haer officie is oock te Genesen die sieckem/ voor te seggen/den Duyvel aen te roepen/ in summa zijn swarte konsten ende Toouerijen/ gemeen met krijghen ende wortelen/ beyde van ende gesoden zinden/ gestooten ende vermenght met het van vogelen /diffelen oste gedierten /met hout ende andere dinghen die de ghemeene mã niet en kent/ende met verkeerde woorden/ die zy selfs niet verstaen: Dinghen ende teeken die praetze daer die prins is/ om die boose wechuggest also met te trecke. Ingevalle die prins oste die oorste verneerdert/ seggen hare Priesters dat zy geesten hebben /en strycken haere handen over 't ongerste wf/ende spreken Toouerders woorden ende eenige besweeringen/ spyghen daer na heet /ende dickwils geveinde te verstaen/dat zy also roepen ende aenlocken die geest / nemé daer na strackx een stcker hout/ waer af niemandt die eyghenschap ende kraft weet / dan die Papen selven/ met welck zy wrijven den mont ende keel / so langhe tot dat zy overgheven al wat inde Magbe is/ eñ dat met sulcken ghewalt/ dat zy dickwils bloet mede overgheven / ondertusschen suchtende/ beyende/ roepende/ trappende met die voeten teghens die aerde/ ende doende dupsenderley beusekmerckté het met noodich te verhalen.

Cubagua oste Margaritha.

Cubagua oste Margarita is 't'eerlen Eylandt/ heeft 3. mylen int ronde/ligt op 11. gr. ende een halve /op die noordtzyde vanden Aequinoctiael, 4. mylen van die Punta d'Arya, een lande daer veel Soults is/ ende oster landt wel plat eñ effen is/ so ist nochtans onvruchtbaer ende droogh/ sonder water eñ sonder boomte /waer wesnich anders ghevonden wordt dan Conynkens ende eenighe Tee-vogelen. Die Inwoonders hebben haere lichaemen seer verschildert. Eten 6 eesters daer upt men seer verschildert. Eten 6 eesters daer upt die Peerlen ghenomen worden: Halen haer versch water van't vaste landt/ sulcks voor Parlen veranughelende: Men vint geen Eylandt ter werelt soo clein 't welck so veel inconsten opgebracht heeft/ende die ontliggende volckeren ende weerdelinghen rijck ghemaeckt heeft dan eben dit: Die Perlen die in wesnighaeren daer af ghecomen zijn / bedzaghen over die twee miluenen Goudts / doch zijnt daer door veel Spaengiaerden ende Slaven gheen gewerct.

Oorsprong der Custen van die Punte d'Arya tot die C.de Salines, dat is die hoeck van die Sontpunten/ zijn 70. mylen/ende tusschen beyden ligghen Caribes ende C.de 3. Puntas, 't welck is den hoeck van dzie Punten.

Van die C.de Salines tot P. Anegado, dat is de noordtzoucken haven / zijn naer als 70. mylen in die streckinghe van die Custe door die Golfo van Paria, die't landt maeckt met het Eylandt la Trinidad.

Paria.

In die mondt van die Golfo van Paria ligt het Eylandt la Trinidad, die name hebbende verkreghen door een belooste / die Colombus gedaen hadde op zijn tweede reyse/anno 1497. in perickel wesende/ oste om des willen dat zy ten eersten dzie bergen sach/ als hy versch water socht/ zijn volck van dorst vergaende. Die monot van deste Golf wordt gheheeten Os Draconis, dat is die Draken mont / om dzie groufaemheyt des stroomes die daer loopt. Die ghegeede contreye ende den Golver van Paria, naer 't Suyden oste middagh streckende is aller plaetsen vã Indien verre die schoonste ende vruchtbaerste als Benzo ende Colombus ghetuyghen /alsoo dat van sommighe dit landt het Aerdts Paradijs ghenoemt is. Het heeft een groot plat ende eben landt overloedrijp ende vruchtbaer aerde/ altint bloemen voorts brengende van seer lieflicke ende onlieffelijcke reucke. Die boomen altoos groen ghelijck in die Mey oste Lente. Hoe wel wepnich vruchtbaer ende ghesonde boomen: Doch voor alhier in sommighe plaetsen overloedrijp vele Cassia fistula gevonden.

Os Draconis heet dese stroom om zijn grouwsame uytloopé.

Dit landt Paria is om zyne vruchtbaerheyde eñ lieflijcheyt met recht te nemen een Aerdts Paradijs.

Hier wordt veel Cassia Fistula ghevonden.

Dese gelegene provincie is uit gener art warm ende vocht/ waer door verderlijcke ghevormte aldaer groepen/ waer onder mugghen zijn/ die des nachts den menschen ganls mspelicken vallen/ ooc seer vele Spruckhanē groote schade doende. Dese inwoonders dragen ooch haer manlijckheyt in een uytgehoolde Calbasse oste riet/ als in een schepde die teste woorde oste riet/ als in een schepde die teste hunten hanghen latende: Voor der Spaengiaerden aenkomst dzorghen zy dusdanighe voorzoorckens met Gout ende Peerlen gezoyderet/ende dierghelicke / welcke maniere haer die Spaengiaerden afgebzacht hebben. Die ghoude Vzouwen bedreckē hare schaēde met een schorte die zy Pampanillas heeten /die dochters ombinden haer met banden van Cattoen: Hare Coningen nemē soo veel vzouwen als haer ghelieft / nochtans wordt eene alleene voor die echte ende rechte ghehouden/ die ooc 't ghebiet over alle die anderen heeft. Het ghemeene volck neemt 3. ofte 4. na haer ghelieven/welcke als zy out worden / doen zy die weet/ende nemen jongen daer voor: Late ooc haer Piacchos oste Papen die Jonckvrouwen eerst beslapen / ende die maech dom benemen. Dit volck als ooc het meeste deel aller Indianen onderhouden haer met visch ende wijn van Maiz, 't welck haer in plaetse van Broot is/ ende met andere vruchten ende wortelen/ sommighe als verhaelt is/eten ooc menschen vleesch/ ghelijck alle Caribes, sommighe ooc Luysen ghelijck die Apen ende Meercatten / Dorschen / Wormen ende diergelijcke onmuttigheden/als ooc die van Guyana. Een salue om die tanden te bevestigen/ maeē zy op de maniere der Cumaner aldus: Zy nemen schulpen daer upt die Parlen comen/ met die bladeren van den boom Axis, (welcks boomvruchten zy als een fause oste Peper 't ghecoele daer over eten) die zy te samen branden/daer na ghepzandt wesende/ doen zy een wepnich waters daer tot/ dat het wit schijnt ghelijck Kalck: Met dese salue maken zy haer tanden soo swert als kolen/ende doen ooc dat zy geen pyne daer in krijghen. Die mese/lippen ende oozen doorboozen zy /ende haere lichaemen verschilderen zy met roode eñ swaete coleuren upt sappen van krupden ghepzest/hoe leeliicker sulcks is / hoe schoonder dat haer dunct te wesen. Haer bedinghe zijn

Een soort van Meercatten Apen worden hier veel ende sy eten ende doen dese ontmuttigheden.

Haer salue daer sy haer tanden mede swert verwe is by haer een groote schoonheyt.

ghelijck

ghelijck netten ghevlochten uyt Cartoen/ die
sy aen twee palen vast maken/ ende daer in
leggē. Int velt slapende/ gebruycken altoos een
der sy van t'hooft een vier/ om die nacht
coude te verdrijven: Hare wapenen zijn pijlē/
oste van Riedē oste vā Palm hout gemaeckt/
daer aen sy scherpe steenkens oste beenkens
maken voor die punte van t'yser / die sy met
swaert peck bestrijcken/ t'welc eē seer vergiste
materie/ uyt voortelē/ heupdē/ armen/ vuyght-
en/ ende eenighe stinckende sappen ghemaect
is. t'welck die oude Oyouwen met Slanghē
bloet/ necessarijs kolen ende beerpden/ onder
het kolen beswijmen ende sterven vele door
die vergiste lucht/ soo daer iemandt af comt
met een nieuwe pijle hier in gestekē/ gequetst
synde/ loopt het ijser daer van op / ende sterft
rasende in corter tijt: Het vergift wat ouder
wordende/ verliest zijn meeste kracht. Hier-
medē tegghens soudanich vergift/ is een gloey-
ende yser in die wonde ghestecken eñ gebrāt.
Alle Slaven die de Spaengiaerdē in dit lant
kreggen/ worden over ghevoert in Cubagua,
ende met een letter C. in haer aenghesicht ge-
brant/ eñ ghehouden tot Parlen visschers/ eñ
door dese middel zijn vele menschē verdoert/
ende die Custe meest desolaet: want het Parel
vissche ghedaen is/ ende het Goudt naeghe-
laten wordt/ t'welck die Spaenjaerden aen-
lochten hier te gaen woonen.

Vervolch der Custen van paria, nae die
straten van Magellanes.

VAn die P Anegado, t'welck leyt op 8.
graden/ breedte men 50. mylen tot Rio
dulce, ghelegghen op 9. graden.

Van Rio dulce, dat is/ die soete Revier tot
Rio de Orellana, dienten ooch heet Rio de las
Amazones zijn 1190. mylen, in voeghen dat-
men rekent 800. spaensche mylen oste 3200.
Italiaensche mijlkens in die streckinge van
die Custe van Nombre de Dios af tot dese
revierē Orellana toe die welcke in die Zee uyt
loopt (na etmen seyt) hebbende 15. mylē in die
uytloop oste in die breedte des monts/ eñ dat
ten meesten onder die linea/ Equinoctiael.

Van dese revieren sullen wy eē weynich ver-
halen/ doch eerst stellende die name van die
haven ende ander Revieren/ die tusschen p.
Anegado leggen tot hier toe.

Eerst Rio grande die groote Revier.
Dan na Rio dulce, die soete Revier.
Rio de Canoas de Revieren van Canoas.
Canoas zijn schuytkēs der Indianē uyt
eenē boom ghemaeckt/ die sy uyt holē/ ende
daer mede sy visschen ende varen.
C. de Corrientes. den hoec vā die stroomē.
Aldea. het Dorp.
C. de los Farillones. dē hoek vāde Clippē.
R. de Ancones, Revieren van die opē havēs
R. de Lagartos. de Revieren van die Cro-
codillen.
Rio de Vincente Pinçon.
Rio de Cacique der Coninghen Revier/
want Cacici heeten op Indiaens Coningen.
Costa brava, hoese hoeck.
C. de Corrientes.
Rio de Caribes, de Revieren der Caribē
oste menschē eters.
Rio de Canoas.
Rio de Arbolebas. de Revieren vant gebōte
Rio de Mōtanna, de revieren vāt gebrechte
Rio Aparcellado de Revier van die vanchē
R. de Canoas. de Bay van Canoas oste
schuytekens.
Atalaya. Spijtlicht oste waerde.
Rio dos Fumos, de Revieren vanden Gooch.
Rio de prael. Revieren van Vaucken.
C. de Norte den hoeck vant Noorden.

Ende alhier om desen hoeck comt uyt loopen
die seer groote revieren Oregliana, op spaensch
Orellana/ welcke die grootste is alder revieren
van Indien nae de gheene werelt. Dominque
noemen dese Revieren die sorte Zee heeft ruym
mont 15. spaensche mylen/ daer zijnder die
seggen dat dese Revieren ende Maragnon een
ander Revieren die volghen sal/ een derlep oor-
sprouck nemende/ in Quito. by Mullabamba.
Also loopt dan dese Revieren ten nesten deese
onder die Linea Æquinoctiael 1500. spaen-
sche mylen/ na dat Orellana ende sijn metghe-
sellen verrellen/ die welcke uyt peru van die
zuydt Zee/ dwers door t'landt dese Revie-
re afgecomen zijn in groote honger eñ kom-
mer/ tot in die noordt Zee, met sulcx te ver-
slaen recht af: maer om die vele crommen/ die
sy langhs wyse loopende maeckt: want ten
zijn ooch niet meer van den oorsprouck deser
revieré recht aste rekenen tot die Zee toe/ dā
700. spaensche mylen.

Dese Revieres landwaert in/ op sommi-
ghe plaetsen 4. op sommighe 5. mylen breedt/
makende seer veel Eylanden: die ghemeene
opinie is ooch dat op dese Revieren Oyouwen
woonen die de rechter boest af branden/ om te
ghevoechlicker die boghen te moghen ghe-
bruycken under oorlogh / worden Amazones
ghenoemt vanden ouden/ ende hebbē eē groot
deel van Asien inne ghehadt.

Dan die Revieren Orellana zijn 100. mylen
tot die Revieren van maranhon oste maragnō.
die welcke heeft 15. mylen inden mont/ ende
is ghelegghen op 2. graden aende zuydt zyde
van den Æquinoctiael, in dese zijn ooch vele
Eylandekens/ ende hier ontrent groeyt ooch
goede Wieroock/ die men beter hout als die
van Arabien. Hier ontrent heeftmē oor eēi-
ghe Ancren anden ghevonden/ ende ooch tree-
kenen van Goudt/ ende andere rijckdommē/
Sy maken linnen van veelerley sruyten/ inso-
derheyt van groote Papē/ met kleijnder als
spaensche Rucappelē/ die goet is/ eñ mach
wel bespouden worden. Die Mannen dragen
verciersels aen die oozen/ ende 3. oste 4. ringen
door de lippē die welcke sy ooc voor eē schoon
heyt op sluyten: Slapen in ghebreyde bedde
aen boomen vast ghemaeckt / hoogh vander
aerden/ sonder eenige deeckens/ vast op een-
derlep maniere/ als alle andere Indianē vā
Nombre de Dios af/ tot die straet van Ma-
gellan toe. Het houden op dese Revieren seer
hooge Vlieghen oste Vlugghen/ die lamsugh
heyt causeren/ iemandt daer afgheberen oste
ghesticken zijnde/ ten sy datmē die angels ha-
stich uytneemt/ Daer zijn vele van die opinie
meenende dat dese Revieren Maragnon, eñ die
voorghenoemde Orellana eenderlep zijn oor-
sprouck nemende in peru, dan die sekerheyt
daer af is noch niet bevonden.

Van Maranhon tot Terra de Humos oste
Fumos, dat is t'landt van die Gooch/ door de
welcke passerende/ is die Linea van die repar-
titie/ heeftmen andere hondert mylē. Vā daer
tot Angla di S. Lucar zijn andere 100. mylen/
eñ van daer tot C. di S. Augustijn, ghelegghen
op t

Vergift daer sy haer pijlen mede bestrijcken.

Met dese der giftige pijlen gequetst zijn/ derlijder aenders genesemeder tot hē uyt te spuyten

Rio de las Amazones.

R. Grande.
R. Dolce.

R. de Canoas

C. de Corrē.
R. Dos.
C. de los Farillones.
R. de Ancones.
R. de Lagartos.

R de Vincēte
R. de Cacique

Costa brava.
C de corrētes
R. de Caribes

R. de Canoas
R. de Arbola.
R. de Mōta.

R. Aparcellado
R. de Canoas

Atalaya.
R dos fumos
R. de praet.
C. de Norte.

Ghevaerlijck eñ ongesond voor de revieren Quana.

Is ander twee mylen in dese Revieren/ daer sy/ met de vele Eylanden.

R. Spellant/ maken ooch de revieren mede 15 mylen breet.

De Spaensche bazeylen by desen landen eñ gebruycken dat volcks.

Vlieghen door het gebal lamme legen maken.

Terra di fumos.

op 8. graden aen die zijdt zijde van de Linie zijn 70. mylen.

Custe vande Reviere Maranhon tot die C. de S. Augustijn.

Eerst een Eylandt I. de S. Sebastiaen.
Acaraõ / Hertestraet.
P. de Pracel / die haven van banchen.
R. de Corrientes / die Haven vãde stroomẽ.
R. de Ilhen / die Reviere van 't Eylãdeke.
Costa branca / de witte Custe.
R. de Coroa / die Reviere vande Croone.
C. de l'Elle / d' Voster Custe.
R. dos Lixos / die Reviere van wulchepot.
R. dos reeffes / die Reviere vande Clippen.
R. S. Miguel / die Reviere van S. Michiel.
R. dos Tortugas / die Baye van die Schilpadden.
Gran Baya / die groote Baye.
C. de S. Roque / het hooft van S. Rochus
C. de S. Raphael.
R. de Traicam / de Baye van't verraet.
Paraiba.
Os petiguares.
Pernambuco.
C. de S. Augustijn is ontdeckt int Jaer 1500. van Vincentio Ianes Pinson / in die octaef van des Heers.

BRASILIA.

Wy hebben hier voor Beschrijvinge vã Brasilien.

Dit volck die Costelijckste provintie van America ofte van Peruana int ghemeen ghesproocken / Brasyl, gheheeten / die welcke ten meestendeel ontdeckt is vãde Portugesen / ende van haer t'onder ghebracht / hebben daer in ghehadt van twoonderten zijnder ontrent 40 mylen / eñ van de oosten ten weslen 160. die zee custe vervolgende / meer dan 700. mylen. Dit landt schap heeft die name van Brasil verkregen / om die overvloet des roodden Brasilyn houts / die van hier in groote menichte na onse landen ghebracht wordt. Hier in leggh̃e veel provintien ende volckeren / sommige die Portugesen / sommighe die Fransoysen toegedaẽ ghehouwen / als daer zijn. Margaiates, Tabajaren, Ouet acaten, Tovoupinambaulten, eñ Morpions, alle wylde menschen / ende tẽmeerendeele Menschen eters / daer wy int vervolch van die Custe ẽ wenich spreken sullen.

Margaiates Tabajaren. Ouetacates. Tovoupinãbaulth. Morpion.

Met verre van die Cabo de S. Augustijn is Pernãbuco, een plaetse daer veel baerste is van die Portugesen / die van daer Suycker ende Brasilyn houtbrenghẽ. Dese Cabo ligt op 8. graden aẽ die Zuytzijde vanden Equinoctiael / ende is ontdeckt van Vincente sanas pinzon, int jaer 1500. in Januario / ende dese Cabo is die naeste plaetse ghelegh̃en aẽ Aphrica ende Spaengien van alle die ãdere contreyen van America: want mẽ rekẽt niet meer dan 500. mylen van C. Verde in Aphrica tot deser hoor toe / naer gemeene rekeninghe van die Zeevarende lupden / hoe wel dat andere wepnigher stellen.

E. bem. Augustijn Pernambuco Het valt int beste Brasils Hout en vele Wapenen / is onlangs ontdeckt an. 1600.

Vãde dese Cabo tot die Baja de todes santos, welcke ligt op 13. graden / rekentmen 100. mylen / ende tusschen beyden lact men hier dese plaetsen / als S. Alexio, S. Miguel: R. de Aguada, dat is die Reviere vande wateringe. R. di Francisco, R. de Cana Fistola. om dat aldaer vele Cassie wast / gheliick in Egypten. R. Real, ẽ' Comuchs Reviere. R. de Tapuan, A. povoacam, tuleck ofte gemeynte / etc. waer na dan de B. de todes santos volcht.

Baja de todes santos. S. Alexio. S. Miguel. R. de Aguada. R. de Cana fistola. R. Real R. de Tapuia. A. povoacam.

Van dese B. rekentmen oock 100. mylen tot die C. dos Abrolhos, ofte dos Buxos, dat is die Cabo vande Clochten / welcke ligt op een weynich meer dan 18. graden / eñ tusschẽ beyden ligghen dese contreyen / als die R. de S. Giano, dat is die Reviere van S. Iuliam, Os Ilhos, d' Eylandekens R. de S. Anthonio, R. de S. Cruz, p. Seguro, die schoone haven R. de Brasil, R. de Caruelas, &c.

C' dat is Bayes. Os Ilhos. R. de S. Iul. R. de S. Cruz. p. Seguro.

Margaiates.

Margaiates zijn volckeren met die Portugesen vereenight / wenschen eters: Het landt gelijck zy geboren zijn / gaen naect al even groen / gelijck by ons in die zeer oost Iunio. Die Mannẽ en Vroudẽ gaen naect / hare lichamen met swarte verven aenstreckende / ghelijck die Tartaren by ons doen. Die Vrauwen latent haer scheren op zijn Mannicks / gheel van die hals eñ dat voorhooft af / eñ in die neche lanck latende. Die onderste lippẽ door hoor zy / daer in eenighe groene polijste Jaspis steenkens dragende / met die welcke sy sulche gaetkens lupden ende openen / dragen die selfde als eẽ cieraet ende schoonheyt / welcke nochtans upt die gaetkens ghenomẽ zijnde / haer seer leelick ende misnaecke maẽ / als oock sy twee monden hebben den anderen hadden: Die Vrauwen latent haer lanck wassẽ als die onsere / doorboore die lippen niet: maer wel die oozen / alsoo dat men een duyster daer door steken mach / waer in zy witte beenkẽs dragen / die op die axelen comen te hanghẽ. Dit landt ghees roock veel Brasily hout.

Margaiates Eenvoudigh. Ouetacates. Tovoupinãbaulth. Morpion.

Wetenschap der Margaiates.

Die onderste lippen doorboort sy eñ steken daer gestreepte steenen in die opentallende lelijcken mondt te hebben.

Van die C. dos Baixos rekentmen 100. mylen / tot die C. Frio, welcke lept ghelijck eẽ Eylandt / tusschen dese twee hoecken ligghẽ vele haveng ende Reviere / insonderheyt dese.

C' dat Baixos. C. Frio.

P. dal Agnado, Rio duce, Reios magos, Spirito Santo, al waer die Portugesen een Casterije hebb̃. twelc die Margaiates oft Barbaren Moab noemen: Van Moab komt men aen Tapenury, al waer ontrent eenighe plãten debens ligghen / uytvinden vande Fransoyse / daer na comt men aen paraiba, welckeren die in seer goeden wooninghelijck backovens: Van hier de Custe vervolghende / comt men aen eenighe verclooven sanden / waer onder ook eenighe uytsteckende klippẽ zijn / op die welcke die Stier-lupden goet regardt moeten nemẽ Teghens over deser onde pten ofte plaets ligt een revẽ ofte plat landt / groot ontrent 20 mylen / bewoont van die Ouetacaten, seer wylde menschen.

P. dal Agnado. R. Duce. Reios magos Spiritu Santo Moab Tapenury.

paraiba woonen al heeren als bãckovens.

Ouetacates.

Dit volck en oozlochtmet allem tegens zijn gebueren: maer ook selfs teghens den anderen / ende alle vzeendelinghe / alsoo niemant handelinghe ofte trasijcke by haer toe: die welcke in den oozlogh van haer op anden bemaent doe sende (daer zy nochtãs nimmermeer zijn van overwonnen) met sulcke snelheyt teen te ontloopen / dat zy oock sommige Herten daer in overtreffen / als ghelijckelijck heeft in haer jachten van de wilde beesten.

Ouetacates seer wylde menschen oozlogh Alsoo eyghens gaen gebueren oozlogh te voeren teghens malcanderen.

Dit volck gaet ook gheheel naeckt / ghelijck andere Brasilianen / latende het hayr lanck wassen tot op het middel des lijfs / uytẽ alleen deere Brasilianen ghewoonlijck / doch doent

Beschrijvinghe vande Ouetacaten.

Waer handel ghelegheyt sonde tusschen d'een ende d'ander te drijven/ende wat handel op yder plaetse valt.

boych van't hooft eñ uyt die mechte wech schoté/ als oock die andereñ. Dese wreede menschen bewoonen een seer cleyn onwinnelijc Landeken/ eer een van wegen ghelijck hondert eñ wolven gevoen eñ verschepoen tale/ vñ haer gebuyren/ eñ om haer dese te schepen uyte landen/ eñ die selfde die sy gebben/ verkeyghen sy door verwisselinge tegens goede steenkens ofte bedeen. Dese ruysel ghesegiet van beere op elcke 100. treden/ den anderen die haren wijsende ponderte spreken/ eñ eñ yeghelijck die sijne aen een bestendige plaetse neder leggende/ ende sulcks wegnemende/ houden onder den anderen niet langhen ghelooue/ dan tot dat sy die ghewisselde goederen ghenomen hebben/ daer na eñ yder op sijn plaetse gekeert sijnde/ doen dese selfde om die selfde buyten een den anderen af te rooven/ waer in die Overlacaren, als snellen loopende dan d'ander (na ghelijc houden/ menighmael die overhandt hebben.

Wat by/ die Barbaren maken alvooren sy hare huys/ sagen ofte veerbalken te slaen.

Het Landtschap der Ovetacaren ghepaseert sijnde/ comen wy aen een andere provincie Maqhe geheeten/ oock van barbarsche wreede menschen bewoont/ die nochtans met scherpe ofte ghenst moghen slapen om haer quade ghelooue die Ovetacaren. Op die Custe van dit Landtschap ligghet een groote ende hooghe steenrotse in die See/ rontsins wijse verhevē/ op de welcke de Sonne selsynēde/ so ghinstert eñ lucht als eenigh Smaragde/ dat vele ghemeent hebbē sulcken een Smaragde ofte Rotse van dien te wesen/ waerom sy oock van Françoysen ende Portugesen daer voorby varende mag-hensis. dat is/ Smaragde ghenoemt is/ men mach tot deser Rotse noch te schepe/ noch te voete comen om die clippen willē daer mede sy beringelt is/ eñ al daer een sijde/ is geen weg/ ofte middel voort op te comen. Ontrent dese conteye liggen drie kleyne onbewoonde eylandekens Mag-hensis. ghenoemt/ seer vol van voghelen/ die seer cam sijn/ dat mēse met de handen vanghen ende met stocken doodt slaen mach.

Voghelen so tam dat men die met der handt vangt.

Van hier comt men aen die C. Frio. een seer goede haven/ ende wel bekent onder Françoysen ende Portugesen/ waer ontrent die volckeren Tovoupinambaulx, der Françoysen bontghenoten woonē. Ontrent dese Cabo houden sich die Zee vele seer groote walvisschen/ die men Pilles noemt/ op Latijn eñ onse tale Sweerdt-visschen/ hoe wel het eygheut lijcken gheen Sweerdt-visschen zijn/ want die sijn bel die sy hebbē een beyden sijdē vol scherpe tanden/ ghelijck een saghe/ oock so houdē sy dese C. de Frio. groote menichte van Papegayen/ ghelijck in onse landt Craen. Ontrent dese Cabo licht die inwijck van die Barbaren/ Ganabara ghenoemt/ van die Portugesen. R. de Ganeiro/ om dat sy in die eerste in rent des jaers ontdeckt ende ghevonden is/ ende die Baya Formoza. Desen inwijck is van den Françoysen wel bekent/ want die daer eenighe jaren ghewaren hebben/ ende alda een vastichept ghemaeckt. Dese inwijck ligt op 23. graden/ aen die Zuyt zijde van den Æquinoctiael, recht onder den Tropico Capricorni. Hier sijn die nieut 6. spaensche mylen/ om andere plasen inwaert bij zedt 3. ende 4. mylen/ alleen dat hier tonē tsamme kleyner berghen liggen dan daer. Die mondt van dese inwijck is seer sorgelijck/ want in dien die See verlatē de/ voorby drie cleyne onbewoonde eylandekens waren inwart/ waer in groote sorghe is dat die schepen aen stucken souden mochten aen een eenighe klippen ofte velsen/ soo moet men oock hier een voorby een hooft met over 300. tredē breet/ twelck ilinks af daele van een spitsighe bergh/ die gedaente van eē Pyramide ghelijck/ die met alle seer groot water oock dan vereen/ alsoft se door menschen arbeyt also ghemaeckt ware: Dese om de rondicheyt te wetten/ ende oock om dat sy die ghedaente heeft van een toren/ wort van den Françoysen ghenoemt/ le pot de Beure. dat is/ de botter pot. Een vermaeck voor der inden inwijck is een cleyne rotse/ ontrent 120. treden groot/ van die Françoysen Rauwe ste Mans valle ghenoemt/ op die welcke Villagagnon eerst daer comende sijn bagagie ghebracht hadde/ mende aldaer eenige stercte op te worpen/ dan wert van de baren des waters daer af ghebroken. Een half mijle voorder ligt het Eylant dat die Françoysen bewoont hebben/ twelck voor haer ancomst was: heeft int ronde ontrent 2000 tredē/ doch die breede ses mael die lenghte overtreffende/ rondts omme met klippen ghelijck het water comende beset/ dat die schepē met sonder groot perychel daer aen mogen comē/ ende dat op eene plaetse alleen/ eñ met kleyne schepkens/ waer uyt blijckt dat dit Eylandt om der ghelegenheyt der plaetse van naturen seer sterck eñ vast is. Aē beyde zijdē verheft sich in dit Eylandeken eē kleyn heuvelken waer op die oversie zijn hutte ghestelt hadde/ ende op een klotse/ ontrent 10 ofte 60. voeten hoogh uyt midden dant landt zijn hof ofte Casteel Coligni' tereeren vanden Admirael van Vranckrijck/ die hem aldaer gesanden hadde also ghelaten. In andere om leggende cleyne velden sagen die hutte der Françoysen uyt conde houten gemaeckt/ eñ met heuit ghedeckt/ het ghetal der Françoysen/ die sy by hem hadde/ waren ontrent 80. persoone. Tsien duysent treden aste 12. ende eē half mijle spaensch voorder vā dit Eylant leyt een ander seer vruchtbaer Eylandt uyt conde/ hebbē de 3. mijlē van die Françoysen/ het groote Eylant genoemt/ beswoont vā Tovoupinambaults. bontghenoten der Françoysen/ waer toe sy menichmael over voeren om meel ende andere noodtwendige dinghen te halē. Nest so sijn in desen wijt des Meers vele andere cleyne onbewoonde Eylandekēs daer seer goede Oesters ghevonden worden. Die Barbaren dieycken aen die stranden onder water/ ende vatten met den handen enighe groote steenen die sy mede boven brengē/ aen die welcke rontsom tje veel Oesters/ so vast hanghen/ dat men die nauwelijck afsteecken mach/ smakelijck om te eeten/ ende sommighe oock kleyne peerlens in hebbende worden van haer lijden. Lerpes ghenoemt. Dit water is vol vreemde visschen/ insonderheyt Barbeelen ende Zee Schuymen/ oock soo vinden daer ontrent vele groote Walvasschē/ seer vet ende dick van ghijt. Hier comen oock uyt het binnenste landt in desen inwijck loopē twee groote ofte verse rivieren/ op welcke tē beyde zijden vele dorpen der wilden liggen. Thien ofte 15 mylen voorder die Custe verwolfronde na die R. de plata. ofte die Straete van Magellan toe/ is een ander groote inwijck van die Françoysen Valeram ghenoemt/ daer sy oock daer sy plagie toe hebben/ ghelijck tot

Wat voor Oesters by Brasilien.

Lerpes ghenoemt.

R. de plata.

Valeram ofte anderwaerts

desen/

Desen/welcken sy eerst verreghen hebben.

Volcke de maniere ende ghedaente dees Volcks.

Verschillinge der Toupinambaulx.

DJe Toupinambaulx zijn van de ghedaente ons-lieden niet onghelijck/ wel ghe-proportioneert van lijf ende leden / stercker ende ghesonder dan wy/ook wepniger strekken onderworpen/ by haer stemmen wepnich lammen / creupelen/ blinden ofte mismaeckte menschen / alhoewel sommige tot 120. jaren leben/die jaren by de Manen rekenende: Oot werden wepnich by haer grau/eë getuygenisse van de getemperthept deses landts / als van gheen roude ofte quade crijp schade ijdende/ het geheele jaer ouer groene boomen / cruyden eñ velden hebbende: Oock om dat sy sonder swarighept eñ zorge leven blijven eben jonck: want hebben gheen schadelijcke vergifte oft vuyle wateren (daer alderley stetten uyt groepë) die sy drinken/ sy hebben oot geenderley quade passien eñ affecten des gemoets/ (die de lichamen eñ de geesten stooren eñ verteeren) by haer plaetse: want weten van geen afgunst/gierighept/hinvagie/ haet ofte nijt / die ons-lieden tot ouser schanden ten meesten brenghen. Belanghende de coleuren haerder lichamen zijn niet geheel swert: maer bruyn/ gelijck Spaengiaerden/ om die hitte der Sonnen: Mannen/ vrouwen eñ kinderen gaen alle naect gelijck sy gebozen zijn/ (een ware ten tijden van feesten ofte oorlock) sonder eenige beschaemthept : Men vint oot die twee groote bladeren van cruyt te samen binden om haer schaemte daer mede te bedecken niet so seer om der eeren willen/ dan veel meer dat sy eenige misnaecktheit ofte sieten der plaetsen (die dezwils nit ouder comen) daer mede bedecken: Zijn niet rou ofte harich gelijck sommige geschreben eñ gemeynt hebben: Want laten gren hayren aë haer lijf blijven/ terstont eens voozn comende/ plucken sy sulcke met die nagelë ofte met scheerkens (die sy van den Fransopsen ofte Portugesen becomen) uyt/ ende dat niet alleen vande kin ende baert: maer oock van die oogen-braen eñ oogen/het welcke maect dat sy ten meestë schoel ende wreedt van gheschichte zijn: Het achterste deel des hoofts is niet hayr bedecht: Den inwoonderen werden van kindts been aen tot haer ouder roe altoos het hayr van die cruyne ofte den schedel af/ het gheheele voorhooft ouer afgeschoren/dat het schijnt een Munnicx cruyne te wesen / op het achterste deel des hoofts laten sy die hayren wassen/ op ouser wooz-anderen maniere / welcke tot die necke comende/afgeknipt werden. Oock so hebben sy wooz een ghewoonte/ dat sy die inwoonders in haer jonckheyt die onderste lippen boozboren/ daer in spitse eñ scherpe beenkens steckende so wit als Paozen / die sy in eñ uyt doen na haer believen/ wat ouder ende manlycher worzdende/nemen dese witte beenkens werth/ ende dragen in plaetse van de groene Jaspis/ steenkens eñ aert van eë bastaert Amerande/ inwendich plat met een hoofdken/daer met sy niet uytvallen mogen/daer zijn sommighe die dus dannighe steenkens dragen eenen dinghen lanck eñ scherp / ten tijden dese steenen uytnemende/spelen met die tonge dooz die gatë/een ongenoeghlijck spectakel om aen te sien: want sy hebben twee monden te hebben. Sommighe van dit volc dragen niet alleen die steenë dooz de lippen: maer oot dooz beyde wangen: Aenlangende haer neusen hebben die selvige plat/ meest dooz cunst ende tracht in haer geboorte ughedaenheit contrarie onse maniere / hebben geerne goede gebeis: maer sy achten die ingeborchte eñ platte neusen booz een schoonheyt: Haer lichamen verschilderen sy met verscheyden verwen/ insonderheyt eñ boven allen die beenen eñ schenen met swerte coleurë uyt een sop van een cruyt geperst / van haer Genipat ghenoemt / alsoo datmense van verre siende meynt swerte strvalë ofte Papen-broecken aen te hebben: De swertigheyt van dit sop cleeft soo vast aen datse in 10. ofte 15. daghen oock dickmaels ghewasschen wesende niet af en gaet. Oot so hebben sy half bandekens ontrent 8. vingheren lanck / uyt ghesnepen witte beenkens/so wit als Alabaster/welcke sy Jaci noemen / nae de Mane dese figuere diese hebben/ ende dese vlechten sy met Cattoen-swerkens aen een ende dzaghense aen den hals/als oock noch eenighe andere roude ende platte beenkens ghelijck stupwers / die int midden doozboozt/ende aen een gereghen ghedzaghen worden/ als by ons die Gouden kettenbens: Dese noemen sy Boure, behalven dese maken noch van swert blinckende hout ronde steenkens die sy te samen voegen als vijftighen/eñ om den hals dzaghen/welcke so schoon schijnen ende blinckën / als by ons eenighe gilten. Sy hebben oock seer vele hoenderen van onse aert / die de Portugesen daer eerst ghebzacht hebben/waer af sy die witten nemen/ eñ plucken ofte roppen die seer clepne vederkens oft plumskens daer af / die sy nacherhandt met pserkens clepn hacken ende root verwen / verstrijcken daer nae harc lichamen met eenighe clevende Gomme / ende stropen die plumskens daer in / dat sy schijnen nieuwe uytgheschote voghelen gheljck/waer dooz dan oock dese dwalinge gecomen is/ dat sommige eerst in dese landen comende/ ende die menschen aldus misnaeckt siende/ ghedacht hebben dat sy van natueren alsoo rou waren. Die voorhoof den vercieren sy mit vederen dan allerley coleuren seer aerdich t'samen gevlochten/ op de maniere als die Fransche Jouf vrouwë pareersel van vreemt hayr voorstellen cronus wijse / alle dusdanighe accoutrementen van vederen ende steenkens als oock de Gatelen/ daer sy ghelupt mede maken/ hare houtë helebaerden en wat diergelijcken actuact/mach men by Paludanum te samen sien : Dese croonen des hoofdes noemen sy Tempenambi. Aen die oozen draghen sy oock den meesten deel witte beenkens/ niet ongheljck die de kinderen in haer jonckheyt dooz die lippen dzaghen. In Brasil zijn eenderhande swerte voghelen gheljck Kraeyen/ die sy op haere tacle Toucan noemen / dese hebben om den hals clepne placrkens ende cringhs van geele ende roode seer fijne vederkens/ welcke sy met het bel af blasen ende dzooghen die / ghedzoocht wesende werden ooch Toucan ghenoemt nae die voghelen / welcke sy op beyde de wanghen dzaghen/ die met was aen clevende/ ten oozlock trechende/ ofte op hare feesten/ als sy een Menschc booden ende eten willen nae haere ghewoonthepdt/op dat het aen cieraedt niet en ghebreke/ trecken sy dus dannighe cleederen van vederen aen/setten hoedë opt hooft ende arm-banden van groene/roode/blauwe/ oft ander coleuren van vederen om die armen

Ingheboren neyginge by haer schoon.

Gestalt hoe sy haer inde beschilderen.

Half bandekens van beenkens ghemaeckt.

Boure/ ghedzuycken sy in plaetse als by ons de gouden kettë.

De Indiaens cieren haer lijf met Gom mer/ende dan plucken sy haer lijf wat beder kens / ende schijnt soo wolcleraus.

Tempenambi/ zijn vercierens der sy op de oozen hanghen.

Toucan/ dese voghelen/ hare vergeblasen/ plucken op ecke manicre de peest.

***** seer

Aen haren voeten oste een anderlach treedende/ doen sy al haer gewicht aen.

Haer haren swert bl zijn.

Haer tanden is een schoone wit vant bevel vederen.

Hare manlicheyt by haer zijn/ ende veel meerder dan wy connen bevroeden die sy den dach/ de balle ende den op/ haer poyer uit drayende/ gemeynt zijn de geen minder meer af.

Hare oogen zijn root.

Oorsaken.

Hoe de vrouwen dragen Cottarne hayren

De vrouwen doen haer oogen/ daer in dragen sy een swarte hayr kleet/ schilderen haer aengesichte.

Wonderlijcke armbanden.

Wat sy voor penningen gebruycken.

seer aerdich t'samen gevlochte/ daermen sulcks niet schoonder by ons mach doen/ schynen niet anders dan oft sy van ghebloemt Fluweel gesneden waren/ als men sulcke by Paludanum oock sien mach/ ende diergelijcke vederen binden sy oock aen haer houte Pellebaerden/ die opkaem als een swarte spat lappe zijn dā haer hout/ root oste swart wesende ghemaeckt. Sy dragen oock over haer schouderen eenighe schoyen van groote Struys vederen/ een eecken harer Struysse in haer lant zijn) die seer aerdich t'samen ghevlochten zijn/ ende tanich afhanghen/ dan haer Arayoye gheheeten. Die manlick ende dapper by haer willen ghehouden zijn/ ende den roem dat sy vele menschen vermoordt ende ghegeten hebben/ suyden die boyst/ die hyssen/ open met lange sneden open/ also eenige verheven strepen makende/ welck sy niet een swarce poeyer bestroyen ende swart maken/ welcke verwe niet afgaet so langhe sy leven/ schynen dan verre boy sneden Soldeers aen te hebben ghelyckt die Switsers dragen/ als sy willen eenige dyonicken feesten oste dansen houden/ waer toe sy seer gheneghen zijn/ ommie die dyobrichept te vermeerderen/ boven dat seer dyeselick ghelupdt ende geschiept dat sy dypuen/ hebben sy eenigherley uytgevonden dyuchten/ welcke Thevetus Abomy noemt/ die peuren werch doende/ sommighe met steenen bullende/ sommige so latende/ rypgen die selfde aen Cottoen snoerkens/ ende binden die om die beenen/ daermede dansende gheluck die voetschaers by ons hoē met Nurnburchsche bellen. Van gheluchen dragen sy in die handen seliere dyooghe uytgehoolde Conwoozden die sy oock met steenens bullen/ende met een langhe steel van houthouden/ daer mede gheluydt maskende als die kinderen in ons Lande doen met een blaze bal boonen. Dit instrument aldus toegemaeckt/ wozt dan haer geheeten Maraco. Belanghende die Vrouwen gaen naeckt gheluck de Mannen/ trecken oock alle het hayr uyt/ jae mede om/ en van de voghen/ dan houden sy ghesteel op't Hoofd gheluck die onsere haren niet minder met wasschen ende kammen/ bekinden oock ten tyden met root gheverude Cottoen hupven/ als van ouds by ons oock ghebruyckelick/ nochtans ten meesten met hangent ende ghespreyt hayr gaende tot op die schouderē/ waer in sy groote vermakelijckheyt hebben. Die vrouwen en doozbozen noch lippen noch wanghen: maer wel die oozen/ jae soo wye dat men een vinghet daer doo steken mach/ daer in sy van slachen stinsdens langhe dinghskens dragen tot op die boyst en schouderen afhangende/ als oozen van Winden oste Water-honden. Het aengesicht verschilderen sy met allerley verwen/ waer toe sy hare ghebueren oste andere vrouwen ghebruycken/ die midden op die wanghe met een pinceel een ronde circkel maken/ ende allerley lineamenten daer om trecken van allerley colueren/ tot dat het gheheele aengesicht vol is/ ooch met die ooghen dezelfs en leden uyp latende. Sy dragen oock armbanden upt witte beenkens seer dun gheslneden als schyfferen/ en die seer bequamelyckken met Was en Gommie te samen gevoecht/ dat niet om seggen is/ oock witte hals banden/ die sy Bou-re heete/ die sy met den hals ghelijck die manen maer also leggen om die armen dragen. hier toe begeerden sy seer vā die glasen Pater-nosterkens upt onse landen die van allerley colueren waren/ en van haer Maurobi genaemt. Te verwonderen staet dat die volck oock eenige kleederen ghegeven/ weselde/ sy die selfde niet willē oft begeerden te dragen/ haer excuserende dattet by haer myden ghen ghewoonthept is/ sullen hebet opt bloote lyf steenen oste per aventure dragen/ dan op die kleederen. Hebben voor een maniere dat sy by alle Rivieren op die hacken neder hurken/ en dat vooft met water bespyrpden/ soo ghebuert het oock menighmael/ dat sy op eenen dagh/ in maniere van vogelen tenighmael onder duycken in't water/ soudē sy soo dickwils die kleederen upt doen/ is al te moeylijck en ongheleghen/ jae dat meer is/ die Slavinnen selfs ghedwongen zijnde van hare meesters om kleederen te dragen/ sulck noch om haer lust te boeten/ des avondts die heynden en kleederen uptrecken/ en doo't landt ommie looppen. Hyer start een weynich te verhalen dā die kleyne kinderkens die 4. ofte 5. jaren out zijn/ het dā lichaem/ met witte beenkens in die lippen/ en het hayr geschoren/ oock ten tyden die lichamen gemaelt en met colueren angheslreken/ die met hoopen t'samen loopen en dansen/ dat sulcks een wonder en seer gelijckelijck is om aen te sien. Eyndelicken soo is noch hier een te mercken/ dat vele van die opinie zijn/ dat die naeckthept dese vrouwen pozren soude tot derselhept ende onkuysheyt/ t'welck nochtans inder daet contrarie bevonden wozt: want dooz dese oorsaecken de naeckthept die mannen meer een tegenheyt dan lust verkrygt/ tot contrarie die groote etragie en koestelhept der kleederen/ die plāterselp en verterselp/ het valsche hayr/ die koestelyche pareersels des hoofts/ die hals ende armebanden van Gout en gheslecken/ die onse vrouwen ghebruycken/ pozren en bewegen die Mannen meer als dese onnoosele naeckthept/ hoe wel die nochtans tegens Godts ozdinātie en niet te yzpsen is/ oock op sulcke maniere niet vozen gheslelt wert/ dan gheluck sy hyer in die sinnen der regulen Godts en der eerbaerheyt te buyten gaen/ also doen die onsere niet minder sonde in haer oberdaet en heydensche gheweonthept/ etc.

Voetsel van die spyse ende dranck der Brasilianen.

Die Brasilianen hebben tweederley wozteln/ met name Aypi Manior, welche geplant wesende/ in 3. ofte 4. maenden die groote verkrygt bā anderhalf voet/ en so dick als eē mans dye. Dese upt der aerden gebolue zynde/ wozdē van die vrouwen allen (sonder toe doē van mannen gedzoocht by't vuur op eē Boucano gelept/ wozden oock tē tyden op sijzpe steenē gewzeue/ gelyck wp Note moscate doen/ tot een wit meel/ dit rouwe meel gheeel die smaet hebbende van ons versche spyssel. Om dit meel te bereyden/ hebben die Brasiliaensche vrouwē seer groote aerde potte/ daer sy suiker coken/ en gestabelte stenen toeren/ tot dat het die dicktе van een pap verkrygt/ doch maken tweederley meel/ het eene gesoden tot hardichept/ t'welck sy noemen Ovy-etan, dat is hart meel/ t'welck om dat het dueren kan/ inden oorlogh ghebruycket wozt: het ander is wevuliger ghesoden/ ende werker/ Ovy-pou ghenoemt/ dat is weeck meel/ t'welck die smaeck heeft van witte vroots vossen/ insonderheyt versch gegeten zynde. En ofte wel beyde dese soztementen dā meel noch versch wesende/ seer goet van smaeck zijn/ oock crachtich voeden/ zijn nochtās onbequaē om vroot daer af te te backen/ men mach wel een deech daer upt maken/ niet ongelijck het Terwen beslem seer

Aypi-manior/ dat zijn wortelen daer sy haer meel vā bereyden/ dat al dan vrouwen verschicht wozdt.

Oup manior is haer meel dat dueren kan.

Oup pou is weeck meel.

Van haer meel cassauen ghemaeckt.

seer goet eñ blanc: naer gebacken werdẽde/ salt van buyten verdroogen eñ verbernen/eñ uwendich meel bhoven alst was/met beyderley meel/ met het bleys sop machmen goede bzooste pap maken/ lustlijck van smaec/ ende gheliick gesoden Kijs schynende / van haer Mingant gheheeten. Sy persen ock tusschen die handen uyt dese woztelen versch ghesooten eenigh sop/ wit gheliick melck/ welck in aerde potten aen die Sonne gheset zijnde / te samen loopt als wyngel/dat sy naederhant in aerde schotelen/gheliick wp Eyeren doen/ braden ende eten. Die woztelen Aypi wozden ock vele ghegeten ghebraden: want wozden weerch/ende smaken gheliick Castanien/d'andere moeten tot meel ghemaeckt eñ ghekocht wesen souden anders periculoos zijn te eten. Beyderley woztelen stelen zijn van't selfsoen niet onghelijck/ die grootte hebbende van een kleijn Genever-boomken/ende bladerẽ gelijc Peonier. Die verwonderinge deser woztelen leghet in die verwondicheyt: wãt die tacykes die so groos zijn als Gennep pẽ-steelkens/ hoe menuchmael sy ghebzoken werden/ eñ diep begrabẽ/geẽ ander cultinatie daer toe doẽde/ bzengen in 3. ofte 4. maenden een groot ghetal deser woztelen wozt. Ock soo hebben sy vele Indische Tertue/van haer Anati, van andere Maiz gheheeten/ daer sy ock meel af maken/ kokent eñ eten. Hier beneffens nu wã haren dranc/ die sy uyt dese tweederley woztelen eñ ock van't Maiz makẽ/ op dese maniere/ doch alleen van Bzouwen/ want hebbẽ die opmie/ so suler van mannẽ geschiedde/dat die dranc geen smaeck hebben soude. So sijnden sy dã dese woztelen aen kleyne suyckens/ gheliick men by ons die Kapen dort/die men koken sal/ sieden die daer nae in geele potten/ tot dat sy weerch zijn/ setten die als dã vant vyer af/ daer na setten haerder een deel om dese groote potten/eñ kauwẽ dese weerche eñ gesoden woztelen/eñ die in haer handen ontfangende/ wrijpense in een ander pot daer toe bereyt/eñ act vyer gheselt/al waer sy wederomme weeden gesoden/eñ ghestadich met een stock geroert/ so lange alst haer dunct dat sy ghenoech zijn/ wozden daer na in andere groote riedẽ vaten ghegoten / sonder af te klaren / wederomme gesoden hebbende/ eñ geschuymt zijnde/ bedecken sy die vaten/eñ bewaren den dranck om te dzincken op hare maniere/ als ie stellen sal. Op de selfde manuere makẽ oock die Bzouwen eenen dranc vã Maiz ofte Indische Tertue. Wesen dranc noemẽ sy Caou-in, die tweederley eñ dick is/eñ bykans een smaeck heeft gelijc melck/desen siedẽ sy wit eñ root / gelijck wp beyn/eñ om dat dese woztelẽ eñ dat Maiz seer overdoedich hier wassen/ daeromme mogen sy ooc so veel dzancx makẽ als sy willẽ/twele in groote menichte van haer ghedaen wozdt/ sulcks by een vergaderende tot dat sy om te dzincken by een comen.

Als sy dã tot dese dancfeestẽ ghaderẽ/ofte als sy iemant willẽ lachtẽ op hare maniere/ so maken die vrouwen vyer ontrent die vatẽ dat die dranck lau werde/ daer nae wozt het eerste vat ghoepent/ eñ daer uyt scheppen die vrouwen een halve groote Calbasoozde vol/ welck die mannen al dansende uyt die handẽ der vrouwen ontfangen/ eñ met eenen dzonc uytdzincken/ eñ dit doen sy so dickwils/ dat in alle die vaten niet een dzoppel dzancx over en blijft/ also dat ghesien is van Lerio, daer uyt dit alles overgeset ende ghenomen is/dat sy 3. dagen aen een dzoncken sonder ophoudẽ/ eñ also vol zijnde/dat sy met meer dzage consten lieten nochtãs niet af om de stemt te behoudẽ. Onder dat dzincken zijn de Americanen seer wulijck/ singen/ spzongen/ dansen/ vermanen den anderen tot mãlijckheyt inden kringh om vele vpandẽ te vangen: daer na loopen sy after een gelijck die Teanen vliegen/ spzongende so lange tot dat die vaten leedigh zijn/ende op dese feesten insonderheyt als sy een menschlie lachten sullen/zijn sy met schoone bedereil eñ hals eñ arm-bandẽ bekleedet/in haer dansen romen geen vzoulve tusschen te gaen/ dã dansen sie voor sich selvẽ/eñ dit dzinckẽ geschiet/ als die gheele menichte van een dozp by een komt/die gebueren dzincken oock wel met den anderen in haer hangly-beddekens sittẽde/dã materlijcker/ soo zijn hier by ock tweederley matelijcker/ soo zijn hier by ock tweederley manieren te mercken/ ten eersten dat die Brasilianen nimmermeer over haer eten dzincken als wp doen/noch onder haer dzincken eten/ ten anderen dat sy ooc eten sonder spyckẽ/ eñ so sy yet te seggen hebben tegens den anderẽ/ dat doen sy nã die maeltijt/houden ooc gheen sekere ure om te eten/dan doen sulcks als sy hongher hebben/ soo wel des nachts als des daechs/zijn nochtans seer sober int eten/ die handẽ eñ mont wassende voor eñ na den etẽ/ dã ick achte dat sy dit meest doen om die lpse merch van haer meel af te wassen.

Van sommighe groote beesten ende Crocodilen van Brasilien.

EErstlich is te weten dat in Brasil gants gheen vier voetighe beesten zijn d'onsere gelijck. Sy hebben eenige soorten gants overvloedich/ die sy Tapirousse noemen/ van middelbare gedaente eender Koyen ende Esels-Dit beest heest rosachtich eñ lanc hayr/ vande gedaente eñ groote als verhaelt is/ gelijc een Koepe/doch sonder hoornen/ eñ bezter van hals/langhe eñ hangende oozen / dozeer ende slanckes beenen/een ghheele klau gelijck de Esselen/ dannen niet myn recht/om beyde oghenschappen dit beest Koey-esel heetẽ mach/ is nochtans van beyden onderscheydẽ/ eerstlicken om dat het een cozte steert heest (gelijck vele beesten in America, ghheel geen steerten hebben)eñ scherpe tanden/ nochtans sondere eenige zorge: want vluchten voor den menschẽ. Die Barbaren schieten dese met hare pylen/ ofte zy vangen die in kuylen/die sy delven/ eñ houden die gants weerdt om des huyts wille/ welcke als sy afgetrocken hebben/ snyden sy die huyt vanden rugge aen tonde schyben/ eñ droogen sulcke aẽ die Sonne/eñ makẽ hier uyt Beukelaers/ waer op sy haerder vpandẽ pylen af keeren: want werdẽ door die hitte der Sonnẽ so hert/ dat geen pyl daer door mach/ hoe fel sy oot ghschoten zy. Het vleysch deser beestẽ smaect bycas gelijc ons rundt vleysch/ wozdt van die Brasilianen op hare roosters ghebraden eñ bewaert: want om dat sy gheen sout hebben/braden al haer vleysch op houte roosters/ende bewarent alsoo/men vint in alle dorpen dick vanige roosters/die menichmael vol van geslachtede menschen vleysch liggen.

Ten tweeden hebben sy een schere aert van Herten/ Seouassous gheheeten / doch kleynder als die onsere/ooc met kleynder hoornen / eñ het hayr hangende als de Geyten.

Het wilde Americaensche Zwijn/ 't welck

Mengant/ pap van wortelen ghemaeckt.

Aypi/eñ wortelen gebraden smaecken als Castanien.

Maiz ofte Indis. Dranck der Brasilianen van Caou-in gemaeckt/ eñ hoe sy dat bereyden.

Caou-in/een dranck van Maiz ghemaeckt/ root ende wit/ als sy hebben sieden ende bereyden wilen.

De Americanen wat zijn groote bzeckers eñ in haer eten vermaens sy de andere om matigh te zijn in het eten.

De Indians eten sonder dzincken/ eñ als sy dzincken soo eten sy niet, ende als sy eten soo en spreken sy niet.

Tapirousse, ofte Koey-esel/ welck vleesch als Runtvleesch van smaeck is/ de hayr dient tot Borstelaers/van gelijck doet ons heer die geschapen wordt.

Koey-esels vleesch/oock Hertenvleesch braden sy op hare roosters/ende hebben het gheroockt eñ so bewaert.

Seouassous zijn Indiaense Herten.

Cariousou/of Iudiaens hilt Swijn/ cleynder/ magerder/ nochtans selder als de onse/ hebben een gat op den rugghe daer den adem door gaet.

Agouti/een dier soorte van een Hert.

Capitis.

Haer Ratten smaken als onse Conijnē.

Pag ofte Pague.

Sarigoy/een dier dat seer stinckt.

Catou.

Iacare ofte kleyne Crocodillen zijn alle bupsen dar de kinderen daer mede spelen.

Tobous/ een dier dat liefflijck om eten is/ hebben alle andere vleesch

Sy eē slanck' paddē/ dan zijn niet als de onse.

Iohannes Lerius schrijft/ dat hy eens doot't bos gaende/ hem eene ghemoetet is de dichte van een man hebbende/ 5. ofte 6. voeten lanck/ geheel met witte schubbē blinckēde/ als Oester schulpē bedect/ die de eene voor voet opheffde/ eñ den kop om hoogh stack met grijnserende oogjen hem aenschouwende/ eñ met een open mont den aser wijt ophalende/ dat sulck spectakel vreeselicken was om aen te sien/ en nae dien hy hem met zijn gesellen die hy hem waren wel antrent eñ vierendeel van eñ ure hadde aengetast/ is terstont den bergh aengeklōmen met sulcken ghedruys/ door eñ over die steupbellen eñ boomen/ dat geen Beest doot't bosch loopende/ sulcken gelunt konste maken. Noch so is in dit land een ander vreemt dier/ Iau-ovare ghenoemt/ allen doot't vost hem onderhoudende. Dit beest is vande hoogste der bernen eñ der snelheyt niet ongelijck een Windt-hondt/ dan heeft onder die kinne eenen baert ofte lanck hayr/ eñ gesprenckelde huyt/ seer schoon ghelijck een Luypaert/ eñ oock in anderen den Luipaert seer gelijck. Voor dit beest vresen die Brasilianē seer/ want alle die't becomt schiet het/ eñ vermijdt die gehje een Leeuw/ zijn aes daer af nemende/ die Indianen dese beesten weder in kuplen vangende/ om haer leedt te werken/ doen haer in kunstenrijcheyt sterven/ die prne alsoo willende verdubbelen. Noch soo zijn in dit landt vele Weereratkens/ kleyne eñ swarte/ die sy Cay noemen/ ander andere eenderley aert van hayr. Sagoyns ghenoemt/ van die groote ende coluer des hayrs/ gelijck een Eechhoorntken: maer soo veel die ghedaente belangt/ des snabels/ voetses ende halses/ ende andere deelen een Leeuw gelijck/ ooc seer stout/ eñ het schoonste van alle kleyne beestkens die dat landt heeft/ dat mach om zijn teedtheyt willen niet over Zee ghevoert worden. Een ander seer vreemdt beest isser noch/ van die Wilden Hay ghenoemt/ van die grootte eenes Honts/ een aengesicht hebbēde ghelijck een Weeratte/ een hangende buijsch gelijck een Zack die gheturpen heeft/ van hayr upt den witten swart/ gheheel bleeck/ eñ langhe steert/ met roode voeten ghelijck een Hoys/ langhe klauwen/ ende ofte dat beest int bosch houdēde/ seer wilt/ is so machtigh nochtans ghevanghen hebbende tam maken. Die naechte Tovoupinambaulti spelen daer niet geerne mede/ om die scherpe klauwen willen die het beest/ niemant (als die Indianen verteilen) beest dit beest/ noch int bosch/ noch gevanghen wesende/ sien eeten/ meenen dat het vleesch van die lucht/ dat hier af is ook op andere plaetse gehandelt. Den lactis so is daer noch een beesthen seer vreemt Coaty ghenoemt/ soo hoogh als een Haze/ met hoyt eñ gespijnekelt hayr/ kleyne scherpe oghens/ eñ hoose dat kleyn is eñ van die oogē een verheven snuyte langer als een voet/ rondt als een stock/ op een corte spatie aen't eynde af nemende/ alsoo dat het vast eben dick is/ met so enghen mont/ dat inen nauwelijc die alder kleinste vinger daer in bringen mach/ seer vreemt om te sien/ ghevangen wesende/ lept zijn 4. voetkēs t'samē/ eñ valt op d'een zijde ofte d'ander/ ende laet sich niet opheben/ ten zy datmen eenige Wieren gheve/ daer af het ooc leeft int bosch. Wt lādt is ook tāck van allerley vogelē/ daer af sommige eetbaer/ sommige niet eetbaer zijn. Calecutensche ofte indische Hennen/ van haer Arigaou-Oussou geheeten/ gemeen hierlandtsche hennē/ dā die Portugesen daer eerst gebracht/ eñ onder dese aert zijn de witte daer seer weert om die veederkens upt te plucken/ die voor te verwē/ haer daermede te vercierē/ doch so eertē de Indianē geen van beesten/ meynen oock dat die Speren vergiftich zijn/ eñ vreesden/ sienden datse die Präsopsen ätē/ hier door cōt het dat in die dorpē daer weynich vleesch gelingen hādelen so overvloedich veel heunē zijn/ datmē om eē penninc eē dorpē mach. Nevens die Hennen teelen die Barbarē ooc vele Endvogelē/ Vpec ghenaemt

Zamovare/ een beest als een Jachthondt dat seer snel is/ cruijt verstaet/ zijn als herten. Sy eten.

Cap. Sagoyns/een Weeratte/ schoon als hayr.

Hay/ een beest dat niet en eet/ leeft van de locht.

Coaty/een kleyn beestken dat nergens als van noten Leeft.

Arigaou-Oussou.

Vyre. De Indianen eten niet gheerne van dit tracheyd vogheltje, noch visschen, die traegh swemmen.

ghenoemt / van dewijl sy sulcken superstitie hebben / dat so verre sy van alsulcken traghen vogel aten / dat sy oock so traegh souden werden, en also van haer vyanden lichten overgevallen worden / daerom willen sy dese oock niet proeven / als oock gheen ander ghedierte dat lanckfaem voort gaet / ofte visschen die traegh swemmen. Noch so zijnder vele van die ghespreenckelde hoenderen / insonderheyt drieederley geslachten, alle swert / met witte plecken / van smaeck seer lieflijck / ghelijck Phasanen.

Stilengrebey.

Mouton zijn hoenderen so groot als Pauwen. Macocaba. Ynambouassou zijn patrijsen soo groot als Endvogels.

Noch so zijnder tweederley aert va seer schoone hoenderen / gheheeten Mouton, van die grootte ghelijck Pauwen / ghesprenckelt met witte plecken ende swerte vederen. Macocava, Ynambou-oualsou, zijn tweederley aert van Patrijsen / van de grootte ghelijck Ende-vogels / ende van smaeck ghelijck Phasanen: Hout-duyven / Tortel-duyven / ende noch een ander aert van Patrijsen / vindtmen daer oock alle vast van eenderley smaeck / van andere vreemde Voghelen niet eetbare vindtmen aldaer seer verscheyden soorteringhen / als veelderley gheslachten van Papegaeyen / daer onder sommige so schoon / datmē in die werelt geē schoonder vinden mach / als insonderheyt die twee die sy Aras ende Canide heeten / van welcke pluymen ofte vederen sy hare cleedingen / cappen eñ armbanden maken: Hebbē seer schoone, roode / blauwe ende gout-geele blinckende vederen / dat sy oock eyghen liedekens daer af singhen. Benessens dese hebben noch vierderley aert vā seer groote eñ schoone Papegaeyē / daer onder een aert is die selden tot ons ghebracht wert / by haer gheheeten Aiourous, die de hoofden van roode / geele ende violette vederen hebben onderscheyden / die vleughelen schoon root / die langhe steerten geel / ende het lichaem groen: Dese leeren die woordē so perfect spreken / als ofte sy van menschen gesproken waren:

Arras. Canide sijn de schoonste Papegaeyen die in de werelt sijn.

Aiourous / eē soorte van Papegaeyen die spreken gelijck oft menschen waren.

Men leest van eenen die als niemt ghebood / dansse / spranck / sanck / ende dreef alle peeren die de Wilde bedrijven. Inden oorlogh treckende / ende geboden zijnde stil te swijgen / sweegh oft hy stom gheweest hadde / noch tonghe noch voeten roerende. Sodane Papegaeyen als men tot ons brengt / heeten sy Margaias, achten die seer weynich / want zijnder so vele als hy ons Duyven / welcke ofte sy wel hert vleysch hebben / byeans ghelijck Veldthoenderen / werden nochtans vele aldaer ghegeten.

Margaias sijn Papegaeyen die bi ons gebracht werden.

Noch so zijnder cleyne Papegaeyen / die oock wel tot ons gebracht worden: maer onder die voornaemste vogelen deser lantschap / is eē seer cleyn Toucan geheetē / van die grootte eender Duyven / swert als eē Rave / uytbesondert die borst / 'twelck geel is / met een root ringhsken ghelijck hier voren verhaelt is / dat sy op die wanghen draghen / insonderheyt tot eenige feesten ofte dansen gaende / waer af het die name heeft Toucan-tabouracé, dat zijn vederen om te dansen: Den beck deses Voghels is grooter dan 't gheheele lichaem / ende is een van die vreemste dinghen die men sien mach.

Toucan tabouracé is eē voghel wiens bek so groot is als het heele lijf.

Noch een ander isser van die grootte eñ verwe ghelijck een Meerle / uytbesondert die borst / welcke in roodigheyt Ossen bloet ghelijck is / wert oock vande Wilden afghevlaen ende gebroocht / ghelijck Toucan, eñ dit vogelken noemen sy Panou. Noch soo isser een ander van groottheyt gelijck een Lyster / gheheel scharlaken root / die sy Quampian noemen. So isser oock niet te vergeten een seer wonderlijck cleyn vogheltjen / niet grooter als een schalbijter ofte Peerts-vlieghe / met witte blinckende vederkens / dat so grooten ende lieflijcken geluyt uytsingē geeft / onsen Nachtegael niet wijckende / datmen segghen soude dattet onmoghelijcken ware dat uyt so cleynen lichaem / soo grooten geluyt conste comen / dit vogelken noemen die Wilden Gonambuch.

Panou.

Quampian.

Wonderlijck vogheltje van Gonambuch / eē ghedierte soo groot als een peerdevlieg.

Noch soo zijnder andere seer veelderley vogelen / roode / violette / witte / purper-verwige / etc. al seer onderscheydē van de onse / eñ hier oock niet noodich te verhalen. Eenderley isser daer op die Wilden seer letten / willen oock niet dat sodanige leet geschiet / ofte gevangen mogen worden / daer van sy eenige Auguria nemen / is van die grootte eener Duyve / graeu van verwe eñ geeft vā hem droevich gheluyt / het welck des nachts meer dan des daeghs gehoort wort: Die Tououpinambaulti houdent daer voren / dat sodanighe vogelkens haer toe gesonden werden van haer verstorvē vrienden om eenige goede tijdinge te brengen / eñ om haer te porren eñ een herte te geven tegens hare vyanden inden oorloch. Sy meynē oock so verre sy ten rechten op dit vogel-gesanc acht nemen / eñ al inden crygh geslagen werden / dat sy na haer stervē tot haer voor-ouderen varen sullen achter 'tgeberchte / om aldaer eeuwich vrolijck te zijn eñ te dansen. Sy beelden haer in dat dese voglē bootschappē brenghen van haer voor-ouderen / dat sy hier door blijder eñ stercker worden / dies sy wel op sulc geschrey acht nemen.

Auguria / een vogelken dat des nachts seer droeflijck singht.

Het zijn oock in dit lant groote Vleer-muysen / gelijck Craeyen / die des nachts in de huysen comen / eñ yemant vindē de bloot liggen / suygen het bloet uyt die teenē in grooten overvloet / hier af is oock op een ander plaetse ghesept.

Vleer-muysen ghelijck Craeyen.

Hare Byen zijn onghelijck cleynder als onse / gelijc als swerte Vlieghen / eñ maken haer honich in uytgeholde boomē het Was eñ Honich weten de Wilden wel te vergaren dan ghebruycken 't Was niet om te berren / dan alleen die reden niet toe te stoppē / daer in sy haer vederen van die wormen bewaren.

Byen hier so cleyn als Vlieghen.

Van andere cleyn ghewormte gelijck vlooyen eñ muggen / als oock van Scorpioenen eñ aert-kreeften / die alle den menschē schadelick is / niet noodich te schrijven. Volght van sommige visschen hier ghemeen: Tweederley Barbeelen hebbē sy / Kurema het een geslachte / het ander Parati gheheeten / beyde ghesoden ofte gebraden seer goet van smaeck / die welcke om dat sy met hoopē swemmē vā haer met werp pijlen geschoten werden / ten tyden 2. of 3. op eē-mael. Het vleesch deser visschē is seer mals eñ tort / waerom sy oock van den Barbarē gedroocht werden eñ meel daer uyt ghemaeckt.

Kurema. Parati.

Drieederley andere seer groote visschē zijnder / waer af die eene Camouroupouy Ouassou gheheeten wort / d'ander Ovara, ende die derde Acara Ovassou, alle seer goet van smaeck eñ eetbaer.

Camouroupouy Ouassou / die is groote visschē Ovara. Acara Ouassou.

Noch so isser een platte vis Acarapep genoemt / die welcke int kokē eenige geele vettigheit vā haer geeft / 't welc sy houdē voor eē sausse. Dese visch heeft oock seer goet vleysch Acarabouten, is eē sommerich visch van verwē donckter root is beter dan de vorige / dan minder aengenaē den mont.

Acarapep een plat visch.

Acarabouten, een roode visch.

Pira-Ypochi, een lange visch / gelijck een Ael / doch niet eetbaer.

Pira-ypochi.

Die Kreeften die in den inwijck Ganabara eñ Zee daer omtrent gevangen werdē / zijn veel grooter dan de onse / ende hebben twee lange hoornen vooren uytsteken / ende vijf ofte ses cloven in den buyck / die men meynen soude niet van die naturere

Kreeften grooter vā de onse ende eenen grooten steert die vergiftich

mace oock sunst ghemaeckt te weyen/ met een langhe dunne ende vergifte steert: In hare reviere worden oock vreemde vischen gevangen/ insonderheyt een specie/ die sy Tamovata noemen/ welck eender Palm lanck is/ met een groote monsterense kop/ etc. d'andere noemt sy Pana, Pana, oock met een seer teelick ende vreesselick hooft/ beyde goedt van smaeck.

Tamobata/ een goet Visch.

Pana/ pana oock een goedt Visch.

Volcht van eenighe boomen, vruchten, ende cruyden deser landtschap.

TEn eersten wassen alhaer veel Brasilieboomen/ waer af dat landt zijnen name becomen heeft/ desen boom wordt van hare-lieden Arabouran gheheeten van grootte ende overvloet der tacken/ ouden Epcken-boom niet ongelick/ men vintter sommighe die drie vademen dicke zijn: heeft bladeren gelick Buss-boom ofte Palm/ ende geen vruchten/ die gout wort met groote moyte in de scheepen ghebracht/ eñ dat daer toe die wilden niet en helpen/ die Coopliedē souden in een goeyerd jaer niet een schip moghen laden/ om die gereedtheyt ende ghewaerheyt int kleyne/ doch om dattee ghēen beesten zijn die't mochten draghen ofte trecken tot die scheepen/ dan moet alleen door menschen daer ghebracht worden/ die met cleederen/ hemden/ hoeden/ messen ende dierghelicke dingen daer toe gecocht worden: Die gout te houwen/ te kleyne/ te ronden/ ende op haer schouderen uyt verre bossehen tot die scheepen te draghen/ wort daer vele ghevaren/ is van naturen droogh/ ende aenghesteken zijnde/ maeckt wepnich roocks/ die asschē daer af/ gheest oock een roode couleur. Die Tovoupinambaulij, verwonderen haer seer wat ons volck met al dat hout doet/ vraeghden eens ofter ghēen hout in ons landt was om te branden/ dien voor antwoort ghegeven wordt/ dat men by ons daer mede verwilde/ ghelick sy oock deden/ hare touwen/ etc. deser Historie is te voren verhaelt.

Arabouran is de Brasilyn-boom onser Eycken-boomē gelick/ sommighe 3. vademē dick.

Op wat manieren het Brasilyn-hout ghescheept wordt.

Draghen ons volck oft in ons land geen brandthout en is.

Behalven die Brasily-boomen zijnder vijfderley specien van Palm-boomen/ waer van die voornaemste Gerau, d'andere Yri geheeten worden: Van dese boomen is ghenoech ghescheven in die beschrijvinghe van Oost-Indien/ eñ in die beschrijvinghe van die Custe van Aphrica. Noch so isser een boom vanden Barbaren Ayri geheeten/ een aert van Ebbenhout/ heeft bladeren niet seer ongelick den Palmboom/ die tranck met scherpe doornen bekleedet/ die vrucht daer van kamelicke groot/ daer in een pit soo wit als sneeu/ nochtans met eetbaer: Dit hout is swaert ende seer hert/ waer uyt die Barbaren hare Hellebaerdē/ Bolwen eñ Pijlen maken: Is oock seer swaer datter int water ducket/ men vint noch verscheyden hout in dit landt/ sommighe geel/ ghelick buxenhoū/ sommigh violet/ andere wit/ ghelick pampier/ bleeck root/ verfhs root/ doncker root/ daer uyt sy oock Hellebarden maken. Noch verscheyden hout is aldaer/ dat sy Copau noemen/ waer af die boomen onse groote Notebooment ghelick zijn/ nochtans gheen Noten draghende. Het hout daer van ghemaeckt wesende/ heeft plackert gelijc onse Note-boomē. Men vindt noch aldaer verscheyden boomen/ waer af die sommige kleyne bladerens hebben ghelick pennunghen/ andere groote ende anderhalf voet langhe. Noch so groeyter een boom seer schoon om aen te sien/ eñ so lieflijck van reuck dat sy een weltreckende Roose te boven gaet/ insonderheyt gesneden werdende.

Ayri, Yri.

Hout van Ayri/ wordt swart ghemaeckt/ maken de Barbaren hare Bolwen ende pijlen hier van.

Copau/ als onse Note-boomen hebben bladeren half overlāg.

Een boom van 1½ voet dicke als een Roose.

Ter contrarien wast al daer oock een ander Aou-ē, welck hout soo grouwelijck stinckt als ment saecht ofte brandt/ dat men daer omtrent niet dueren mach/ geeft bladeren vast gelick onse Appel-boom/ ende een vrucht niet ongheljck den Vegel/ die Note daer af is soo vergift/ dat sy ghegheten wesende/ terstont haer cracht verthoont. Hochtans om dat die Wilden tot dese menschen hare ratelkens maken/ achten sy die hoogh. Behalven dit soo groeyen in Brasil verscheyden soorteringhe van vruchten ende appelkens schoon om aen te sien/ insonderheyt by de Zee-kant/ doch alle onbequaem om te eten ende schadelick/ daer af die sommighe de ghedaente hebben van Wispelen/ waer van die Wilden ons volck waerschouden.

Aou-ē/ is een boom wiens hout seer stinckt, ende sijn vruchten vergift is.

Hivouraé, is een schoone eender halven vinger dicke/ goet vā smaer/ insonderheyt versch zijnde/ is een specie van Pock-hout: dese ghebruycken die Wilden tot een sterckte Pians ghenoemt/ welcke also schadelick by haer is/ als by ons die Pocken. Noch so isser een boom/ welcke die Barbaren Choyne heeten/ van nuddelbare hoogte/ ende van bladeren/ tkatsoen ende die groenicheyt der Lauriер gelijck/ die vruchten so groot als kinder-hoofden/ van ghedaente gelijck Strupsen-eyeren/ niet eetbaer. Hier uyt maecken die Tovoupinambaulij haer Ratelers/ die sy Maracas noemen/ oock so maken sy hier uyt dranck-baten ende dierghelicke dingen/ die middē van een kliever-de. Die boom van hare-lieden Sabaoucie gheheeten/ draecht vruchte grooter als twee vuysten/ daer uyt sy dranck-bekers maken heeft bast die ghedaente van een beker. In dese Note zijn benedē eenighe pitten/ niet ongheljck van ghedaente ende smaeck den Amandelen. Noch soo isser een boom van die grootte als een Sorben boom/ welcks vrucht die Brasilianen Aca-jou noemen/ is vande groote ende ghedaente/ ghelijck een Pennen Cy/ 'twelck rijp werdende/ gout geel (als eē Queappel) is goet ende smakelick om te eten: want is wat treckende nae't suer/ ende heeft een sop/ 'twelck die hitte verhoelt: maer om dat dese vruchten niet wel te becomē zijn van die hooge boomē/ eten die Meercatten ten meesten/ de selvighe die sy af werpen/ vallen den menschen te deel.

Pivoanes is schoone boom om eten-planten te setten.

Choyne.

Maracas zijn hare Ratels.

Sabaoucie zijn hare dranckbekers.

Aca-jou een appel op een ghe boomte/ die de Meercatten seer vermeten.

Paco-aire is een spruyte 10. ofte 12. vocken hoogh/ die tronck so dick wesende/ als die dye eens mans/ nochtans soo vreck datmen die met eenē slach mach af houwen/ die vruchten daer af noemen sy Paco, die welck een palm lanck zijn/ van ghedaente ghelick Comcommeren/ oock ghelijck van verwen/ rijp zijnde. Dese vruchten wassen op die 20. ofte 25. ofte meer aen een tack/ die de Americanen afhouwen/ eñ in haer hupsen draghen/ so veel als sy met een handt draghen konnen/ zijn seer lieflijck van smaeck: dan hier af is ghenoech in die Oost-Indische Historie verhaelt/ die Lesser mach die selvighe daer af lesen.

Paco-aire Sijn Oost-Indische Schrijvers ghenoemt ofter Musa Pisang.

Die spruyten die Cattoen voorts brenghen hebben sy ooch in seer groote menichte/ werden middelmatich groot/ brengen bloemkens gelijck gele clockens van die Citrullen/ waer uyt een appelken groeyt/ niet kleynder dan die vrucht van Bucken/ 'twelck rijp wesende in 4. deelen hem opent/ het Cattoen uytgheven de/ 'twelck die Barbaren Amen-iou noemen.

Amen-iou is den boom die Cattoen draecht.

noemen. Int midden van dese Wolle ofte dit Cattoen zijn eenige swerte kozrelkens tsamen ghedruckt/ gelijck nieren van Menschen/van die groote gelijck Boonen. Dit Cattoen vergaderen de Brasilianesche Vrouwen/ eñ spinnen/ daer uyt sy verderlep saken maken.

Cittroenen ende Limoenen van die Portugesen albaer gheplaneet/ wassende in groote menichte/ seer smakelijck ende goede/ als oock Superher-rieden/ daer van veel Superhers in Portugael gebzacht wozt. Het is te verwonderen/ dat de wijl dese Rieden versch wesende/ soo vele soete vochtighepdt inne hebben/ eñ een wepntich vergaren ofte versamelende/ in water ghedaen/ maken soo goeden Azijn als men binden mach. Behalven die Superherrieden/ wassen noch hier eñ daer in die bosschē andere Rieden/ van die dickte eenes Mans been/ welcke groen wesende/ lichtelijck met een slach afghehouwen worden/ dan vrooch zijnde/ werden seer taey ende hert/ maken pijlen daer uyt/ende stocken om vp te gaen. Oock so groept hier veel Mastix/ een seer edele gomme/ die men anders uyt Chio plachte te brengen/ende ooc andere ontallijcke welrieckende bloemen ende cruyden. Ende ofte wel ontrent dese Capo Frio veel donderslaghen/ reghenen/ ende felle winden vallen/ wesende gheleghen onder den Tropicum Capricorni, nochtans om dattet gheen vozst/ Sneeu ofte Yaghel ghesien wozdt/ soo zijn die boomen altoos groen/ gelijck vp ons in die Mey. In Decembzi/ als de dagen vp ons opt cozste ende coutste zijn/ zijn sy albaer opt langste eñ heetste/ doch welverstaende/ dat sy nimmer soo lanck ofte cozt vallen als vp ons/ want hebben even-dzachtigher daghen ende nachten dan wy/ ende ghetemperder Hemel.

Van vruchten die dit landt heeft/ zijn de beste welcke sy Ananas noemen: Het cruydt daer af heeft bladeren gelijck Iris ofte Aloe/ ende wepntich ommetrent/ eñ rouws-om gheberst/ die krupten zijn lanck/ gelijck Comcommeren ofte Spinocheup/ men perst een sop daer uyt als sy versch zijn/ twelck soo lieflijck is als Malvasep/ dat dese vruchten is oock verhaelt in die Oost-Judische Historie/ niet noodich hzeeder mentie ofte verclaringhe hier af te doē/ die Leser mach hem daer verhoegē. Cenderlep cruyt groept in Brasil/ twelck die Tovoupinambaultij Petum noemen/ ende wy Tabacum ofte Nicotiana, hebbent nu oock in onse houe/ dan niet so goet ofte crachtich alst hare: Jo ghenoechsaem van den Heere Clusio ende andere beschzeven/ oot vast wel bekent/ heeft bladen gheliick onse groote Walwozselen/ ofte Consolida maior, &c. Dit kruydt houden die Wilden seer weert/ vergaderen sulcks ende maken bondelkens daer af die sy dzooghen/ daer na nemen sy vier ofte vijf bladeren/ wickelen die in een ander/ stekē die bladeren aen/ ende ontsangen den rooch die haer also onderhout/ dat sy in den oozloch twee ofte dzie dagen daer op blijven mogen/ als ooc Leriis ondersoekt heeft/ dattet den honger stelpt/ ooch soo trecken sy dooz desen rooch die slupmen uyt dat hooft/ dzaghen daerommie boudelkens van dit cruydt op haer vozst om den rooch te nemen. Van de woztelen Manior ende Aypi, is te voozens gheschzeben: Sy hebben noch een ander aert van woztelen Hetich ghenoemt/ welcke van dziederlep aert ghevonden wozden: want sommighe werden int roken blau/ andere geel/ ghelijck Quee-appelen/ andere wit gelijck Peerematen/ zijn alle goet van smaeck/ insonderheyt die grele gebraden/ zijn soo goedt als onse Peren/ groepen albaer soo overvloedich als in Savoyen die Rapē/ twee vuysten dick/ ende onderhalf voet lanck/ het cruydt daer af cruypt langhs de Aerde/ heeft bladeren gheliick Concommeren ofte groote Spruagie/ noch hamp verschepdē in die verwe/ nader comende die Bponie ofte witte wilde Wijngaert: Dese woztelen/ om dat sy gheen zaet voozts brenghen/ werden dooz stucxkens gheszpt/ die meer hier af begeert te weten/ lese des Heeren Clusij boecken/ sal daer in ghenoechsaem vinden tot onderrichtinghe. Noch so groept in dit lant onder die Aerde een soorte van Noten vp haer Manobi ghenoemt/ hangen met cleyne dzaepkens aen een/ pitten hebbende van die groote ende die smaeck gelijck onse Hazel-noten/ vpt den witten swert/ schelen gheliick die bolsters van Erweten. Van Brasily-Peper/ die nu oock ten tijden in onse hoven groept/ ende seer heet/ is van Marhiolo Siliquastrum ghenoemt/ als oock van Brasilische Boonen ende Erweten/ is niet noodich te verhalen/ zijn vast alle man bekent.

Tot conclusie is te weten/ dat gelijck Brasilien gheen wilde beesten/ voghelen/ visschen ofte levende creaturen heeft/ ghelijck in gheheel Europa/ alsoo ooch gheen boomen ofte cruyden/ alleen uytbesondert Pozcelepn/ Basilicum ende Baarn ofte Felix/ die op sommighe plaetsen albaer groepen/ datmen wel met den Psophert David mach segghen in den 104. Psalm:

O Godt hoe heerlijck ende hoe wonderbaer,
Zijn uwe wonder wercken veer end' naer,
Hoe wijslijck doet ghy doch alle saken,
Alle creaturen u goetheyt smaken,
Wie can uytspreken tot eenigher tijdt,
Die dieren die hem roeren int Meer wijdt, &c.

Wel te recht waren dese lieden ghelieksalich/ so sy den Schepper van alles erkenden/ eer.

Een cort relas van haer oorloghen ende wapenen.

Aenlanghende den oozloch/ wozt bande Americanen dooz 't minste deel niet ghedaen/ om rijckdom uyt den roof te bekomen: ofte om haer landen ende grenselen wijder te verbzeyden: maer alleen dooz een affectie ende begeerlijckheyt haer voozouderē te wzeken van hare vpanden ghevanghen ende ghegheten/ waer in sy so yverich zijn/ dat alle die sy crijghen/ die selvighe dood moeten sterven ende gegeten werden: ja dat meer is eenmael oozloch aenmerkende reghens hare ghebueren/ sullen nimmermeer weder vereenight wozden/ dan vermelen den anderen waer sy connen ofte moghen. Die manicre van 't oozloghen/ die de Tovoupinambaulkier volghen/ is albus: Ofte sy wel gheen Conunghen ofte Pzincen onder haer hebben: wesende een meester die eene niet meerder als d'ander/ soo is haer nochtans die aenghebozen/ dat sy die Oude welcke sy Peoreru Picheh noemen/ om der erbarenthept willen eeren/ende een peghelijck staet in zijn dozp den Ouden tot dienste. Dese nemē menichmael occasie onder 't wanbelen ofte sunsten in haer hangende Cattoen beddekens sittende/ die andere alsoo aen te spzeken.

Zijn dan niet (tot den anderen spzekende/ sonder

De Indianen die oorloghen regen den anderē om haere voet/ anderen te winnen/ want in sy so yverich zijn beter gheen peys is te maken/ ende eten malcanderen.

propere Pleghen/ dat zijn de oversten onder haer doen sy eeren.

sonder afslatinghe van haer woorden) ouse voorouderen / die soo vele vpanden hebben bestreghet / overwonnen / geslachtet en gegeten / ons tot exempelen altoos thuys op den heert te blyven: Sullen wp ons volck / die tu oorige tyden alle tot een verschrikinghe zyn gewerst / dat sy haer ghesichte niet consten duiden tot ons groote schande ende smaet alhus laten beschotten / dat wp in ouse eyghen huysen van ouse vpanden werden besorst / sullen wp door ouse luptighept ende traeghept dulden ende verwachten dat die Margaiaten ende die Peros Empapa, dat zyn die separatachtighe bolcheren ofte Oorlochsen erst haer ghewelt aen ons oefenen ende ons overvallen. Dusdanighe vermaninghe ghedaen hebbende / klopt daer na met zyn handen op zyn armen ende bilen roepende: Enimo, Enima, Tovoupinambaults Conomi ouallou Tan, Tan, &c. Het welck te seggher is: Ghy cnechts myn vrienden / ghy stercke jonghelinghen / staet om dit te doen: laet wp ons wel een tot den dinghy wapenen / ende ons selven om ghelachter te worden overghelven / ofte die onsere wreken. Door dierghelycke Oratien der Ouden / die ten tyden ses uren langh duerden / ende van den omstanders met groote patientie ende stilhept aenghehoordt / die met eens daer onder sarken / verwerckt ende ghesterckt zynde / comen seer haestich uyt alle hoecken te samen op een bestiende plaetse / in groote menichte met haer swerden ofte Hellebaerden / Tacapes gheheeten / van root ofte swart hardt / seer swaer wesende gheheyt uyt boom ghemaeckt 5. oft 6. voeten langh / voorzen rondt ghelijck een spitlappe / eenen voet breedt / ende een duym dicke int midden / anders randtomme scherp. Gelycx dese wapenen hebben sy noch Orapats, dat zyn boghen / oock uyt swart ofte root heout ghemaeckt / daer mede sy soo ghewis ende snel schieten / dat sy ghen meesters daer in hebben. Dese boghen ende pylen / om dat sy vele tot ons ghebracht worden / is niet noodich breeder verclaringhe daer af te doen. Hier by soo hebben sy buckelaers van die huyt van Tapirousson, breedt / plat ende rondt / ghelijck een troomme vel / met die welcke sy haer niet bedecken: maer alle die pylen haerder vpanden daer op ontfanghen; Oock zyn haer wapenen / ende gheen andere / uytghenomen eenighe accoutrementen van vederen / daer sy haer lichamen mede verciren / jae willen op die tyt als sy ten oorloch sullen / niet een hebben / al waert maer een hemde / oft met beter te zyn. Alsoos ghewapent wesende / trecken tot den oorloch ontrent 8. ofte 10000. tsamen (met eenige vrouwen daer by / niet om te oorloghen: maer om allerley saken te draghen / ende die vitualie.) Int legher comende / werden die Ouden die vele van hare vpanden ghedoodet ende ghegeten hebben / tot Bebel-hebberen ende Aenboerderp gheoordineert / welcker ghebiet sy volgen / ende ghelven haer nae den Vpandt toe / ende ofte sy wel sonder ordre optrecken / houden nochtrans uit reysen by een / die sterckste voor aen trecktende / het is te verwonderen / dat soo groote menichte sonder Delt-overste sich beten te schicken / ende tot hare teerlieren te slachoorde te begheven. Onder haer zynder die op groote hoornen / (van harr hubia gheheeten / ghelijck by ons Trompetten blasen / daer door het volck op voorderen / ende tot den slach pozren. Andere hebben yppen ofte kupten van menschen beenen haerder vpanden / die sy te voorens geboodet ende ghegheten hebben gemaeckt / daer op sy die ghestorte werck pypen / om die herten haerder medeghesellen te verwecken / van gelycken te doen met hare vpanden / die te vanghen / te slachten ende te eten: Trecken sy te water om haer vpanden te overvallen / houden sy de strande uit verre in zee varende om dat haer schepen die sy daer toe maken uyt schorsten van boomen / niet mogten tegheus tempesten / zyn oock hequaem in stilligheyt des zeyls / so mogen sy in eene van dusdanige vloten 50. menschen stellen / die alle slaen en roeyen so viel vooryp / datter ommegaighen te ghelooven is / op dusdanighe maniere trecken sy ten tyden 10. ofte 12. mylen weghs in haerder vpanden lande / ghelyupt heen een snelye aenslach / ofte sterckste trecken voozen aen / achterlatende die swackste met die Oxonkoen een dach repse ofte twee / trecken voort in groote stilhept / en nemen eenige boschaepen in daer sy haer verberghen / en ten tyden een etmael ligghen: Onder dien / soo haer eenighe vpanden ghemoerren / mannen / vrouwen ofte kinderen / die houden sy niet gevanghen ofte voeren die niet nae: maer slachten die / ende braden se op haere Boucans ofte roosters ende eten se / ende des te grijter overvallen sy den anderen dat hare voozen sonder muteren zijn / ende hare woninghen die wel 80. ofte 100. treden langh sonder deuren daer voozen eenighe tacken van Palm-boomen ofte van het crayde Pindo stellende: Voorts zijn soo zonder sonnige voozen by haer / ten naesten aen die vpandt ligghende / die met ses-voetige palen haer bevesticht hebben / op die welcke / als sy oock eenich exploot vernemen / so besteten sy den rechten weeh / die dan uyt ofte in treffen vluchtende ofte verfolgende / zijn ghevanghen / ende wozden ghestachten ende ghegeten: Waer als sy openbare slacht met veldoen / gheschiet sulcks met soodanige furie ende wzeethept / dat het ongheloofelyck is / als Iohannes Lerius Bozgondum selfs ghesien heeft / daer upt dit alles overghesett is: Want soopen met sulcken rasenthept ende wreedthept te samen / dat niet upt spreken mach: Die Tovoupinambaulter eerst hare vpanden stende / hebben sulcken vreesselycken ghelupt ghemaeckt / dat by ons Wolven vanghen niet meerder magen slaen / welck ghelupt so groot was / datmen naulweliks die donderslaghen daer boven hoozen mochte. Haerder een een comende / verdubbelde dat gheroep: Met hozn blasen ende dat spelen op die pypen / met minder met dzeyghenienten den anderen tot roepende / ghebeenten der dooden vpanden berschoonende / ende die tanden haerder vpanden die sy een snoeren wel twee elen langh te samen ghereyghen / een den hals bzoghen / ghelupt makende ende met allerley maniere vreeselycklept bewysende. Tot den slach comende / gaet het noch quader: want de pylē als swermen van Vlieghen die lucht bedecken / met allerley coleur van vederen / dat het een wonder schoonen schijn gheest / mochtmen sulcks sonder vreese aenschouwen / ende die gheschoten werden / die pylen uyt trecktende / ende daer op bijtende als rasende honden daerommē nochtans vander oorloch niet af wercken: Want dit volck also wreedt ende schrickelyck is / dat sy niet af en laten / so langhe eenige tracht met lijf is / ende vluchten nummermeer / ende alle die sy

Peros Empapa.

Die hare dan sien vermaningh sy de anderen toedoen wapē om vpanden te vangen ofte om se sy ghevanghen te houden.

Wapenen der Brasilianen. Hare swerden van root ofte swart hout / zijn 5. ofte 6. voeten lanck.

Orapats zijn boghen van root / ook van swart hout ghemaeckt / daer sy seer meesterlijck mede schieten.

Tapirousson een dier als ghelycken de huyt dienende tot Beuckelaers.

Haerder hoe die Vpandē te worden trecken.

Die veel vpanden ghedoodet hebben wordē tot Aenboerders gecommitteert.

Houbia geen te hooren die sy in plaetse van trompetten ghebruycken.

Pypen van menschē beenen ghemaeckt die sy in den vpanden doen ook in den dinghy.

Staen en roeyen te water boots ghelijck.

Waer sy ofte schuylen als hare boomen ontdecken sy de roepē dan snel voort.

Boucans ofte hanten van hout ofte roosters op de welcke sy haer vlees braden.

Pindo een groot cruyt van hare beeren.

Verstarckt by Brasilianen gemaeckt om anderen met groot gruwel te verschricken.

Vpanden ende tanden haerder vpanden hangen sy om den hals.

Slijpsteenen sijnder veel die pylen mede gheschicht maken.

die zy met haere houte hellebaerde treffē/ vallen ghelijck die Ossen vanden slach der pylen. Wtsdanighen eenen veldslach Lerius mende/ hielt zijn partye die Tovoupinambaultier, die overhandt nae 3. uren verlichtens/ eñ na dat seer veel doot ende verwondt waren/ vlachten ontrent 30. mannen eñ vrouwen tot den haré ghevangen/die zy uit nudden van haren heere stelden/ eñ die sterckste onder haer met touwē ghebonden/ende also wederē trocken nae die uitwijck Ganabara, ende van dese ghevangenen werden 10. knergthens ghedocht/die den Coninck van Vranckrijck/ Henrico secundo ghesonden worden. Lerius selfs hadde een vrouwe met een kint ghecocht/ ende mende haer te vertroostē/dat zy haer in Vranckrijck wilde spenden / dan antwoorden dat zy liever vulde van haer vianden gegeten wesen/ oste te ontcomen/eñ noch eens vrake te helpē doē over hare vpandē die haer ghevangen hadde/ so vast hanghit dit volck op haer voose voorneme/ konnen noch vergeten noch vergeven also langhe zy leven.

Dese gevangenen zijn terstont na dat sy ghevangen zijn doot te worden gebracht.

Lerius vochte met een vrouwe met een kint/ mende te vertroosten om noch eens vrake te doē over hare vianden.

Maniere hoe zy met hare ghevanghenen handelen, ende wat voor Cerimonien zy ghebruycken, in die te slachten ende te eten.

DE ghevanghens ghevlacht wesende int land van die haer overwonnen hebben/ worden met allen wel ghespijst: maer de mannen worden oock vrouwen ghegheven/ (niet den vrouwen mans) nae dat meer is/ die een ghevanghen op sich geeft/ en sal sich niet ontsien zijn dochter ofte suster hem tot een vrouwe te geven/ die haren man ghetrouwelijcken dienen mach: maer om dat ghem seker zijt ghehouden wordt in die tijdt des offers ofte des slachtens/ 't welck nu eer/ nu spader gheschiet/nae dat zy't goet vinden/ soo worden die mans op't vogel vanghen/ die jachten ende visscherijen/ die vrouwen om die hoven te beplanten ende Oesters te vanghen ghehouden/ eñ als zy gelück schynen het gemaeckt zijn/ worden ghellachtet/ ende op volghende maniere ghegheten. Ten eersten wort sulcken feest alle den omliggende landt baer ghemaeckt ende te hennen ghegeven/ al waer dan een groote menichte tsamen comt/ van mannen/ vrouwen ende kinderē, den geheelen morghen stont met dzincken overzeynghende: Onder welcke die ghevanghenen/ die wel wetet dat het hem costet / met vederen verciert/ met allerē pooy de doot vreest: maer dapperde sprinnghende ende dzinckende/ overtreft alle die andere. Ende aldus 6. ofte 7. uren ghetiert eñ ghevreest hebbende met die anderen/ geppen hē 2. ofte 3. van die aldersterckste/eñ binden hem int midden met Cattoenen touwen/ ofte met vasten eens booms luire gheherten / die den Tupinden boom gelück is: hy niet tegens sparrelende/hoe wel hy beyde de armen ende handen vry heeft/ende lenden hem alsoo als een spectakel van triumph ende overwinninghe voor't dorp/ sonder dat hy eens zijn hooft laet hanghen/ als hy ons doen die ghevochten ofte ghedoodet sullen worden: maer ter contrarie met een onghelooflijcke stoutichept/zonde daden roemende eñ vertellende hy dien die hem ghevanghen hebben/met dusdanige woordē: Ick stercke hebbe in voorighe tyden uwe Confins aldus ghebonden/ende ick seluen noch meerder roemende ende groot makende: nu het aengheseyt hier waert/nu deewaerts herrende/spreet den eenen dus aen: Hoozsur dynen vader heb ick ghegeten/ende dynen broeder heb ick ghellachtet eñ ghebraden/eñ so veel mannen/ vrouwen ende kinderen van u tyden heb ick ghevangen eñ gegheten/dat ick die niet tellen mach. Doch laet u niet voorstaen dat mijn vrienden die Margaiaren mijn doot ongewroken sullen laten/ ende al slachten die zy van die uwe weder hegghen sullen: Aldus een tijt lanck alle menschen vertoont wesende/ die twee die hem gebonden houden van hem ontrent 3. ellen afwijckende/ ende het touw daer mede hy ghebonden is/ gelijcklick trockende/ alsoo dat die ghevanghen vast moet staen, noch voorwaert/ noch afterwaert moghende wijcken/ so worden als dan den ghebonden ofte ghevanghen man steenen ofte pot scherven toe ghebracht/ ende die so hem ghebonden houden/met schilden van Tapicouru bedeckt wesende/ spreken den ghevanghen aldus aen: Wilt voor u sterven u doot wreken/ waer nae hy terstont met stercke ende kracht op haer werpt ende alle andere die daer omme staen/ welcke ten tyden meer dan 4000. zijn/niet daer op achtēde/hoe vele datter ghequetst ofte verwont worden/ al soeert hy iemant het been aen stucken. Zijn steenē ende neerde/ende alles wat hy becomen kan/verworpen hebbende/treet hy voorzen die hem slachten sal/ die den gheheelen dagh verborghen ghewees is/ hebbende een houte hellebaert met vederen verciert in zijn handē/en selfs met allerley accoutrementē van vederē aen ghedaen/ die tot hem komende/ spreeche hem aldus aen: Zijt ghy niet eender van die Margaiaren onser vpandē: hebt ghy selfs oock niet sommige van onse vrienden ende verwanten ghedoodet ende ghegheten? waer op die ghevanghene met een onverschrocken herte antwoordt / Pa, che, tan, tan, aiouca aroupane, dat is ich ben die sterche/ ende hebbe vele van de uwe ghedoodet ende ghegheten. Ende om zijn vianden meerder leet te doen/lept beyde handen op zijn hooft/ende spreeckt dese woorden: Hep/wie dapper heb ich nyp daer in gedzagē: wie eenstantigh heb ich die uwe vrienden oorloch verbolcht ende gevangen / oock ontallicke gegheten/ ende dierghelicke reden: Waer op die hem dooden sal antwoort: Waeromme ghy die nu in onse ghewalt zijt/ sult oock terstont van nyp ghedoodet worden/ ende ghebraden zijnde/ghegheten: waer op hy nochmaels als onverschrocht antwoort: Hep wat lept dese aē/ die myne sullen mijn doot wel wreken/ eñ aldus den anderen toespeckende/ wert die arme menschē met de hellebaert doodt ghellaghen. Eñ inghevalle dese ghevanghen een vrouwe hadde(ghelijck haer ten tyden ghegeven wordē)so valt die vrouwe ten eersten op het doode lichaem/ende weent een bytmich/ doch Crocodiles traenen/daer men af sept/dat hy ock eerst weent al eer hy dat ghedoodet lichaem eetet. Op de selvige maniere doet zy ooc: wāt die valsche traenen upgheperst zijnde/ soude wel die eerst zijn die van't vleesch soude willen eten. Wit dus ghedaen wesende/ d'andere vrouwen/insonderheyt die oude/als een meesten begeerlick nae menschen vleesch/ vermaken die jonge vrouwen/welcke die gevangens bewaren ghestadelick/ dat zy haestigen mogghen met het dooden/ ende comen met weerm water op het lichaem/'t welck zy wypen/ uytcrpē eñ wasschen/

Wijse/ een boom daer af sy haere ghevanghen te dooden.

Wtsinnicheyt van de ghevangenen passende haere sterckte te beelden.

Sy ghebruycken 4 verschillende wijse met dat de Coninck van Vranckrijck sijne Ambassadeurs. Lerius vochte met een vrouwe met een kint/ mende te vertroosten om noch eens vrake te doē over hare vianden.

Dese feeste doet de omliggende landtbare Provincien.

De ghevanghene ghelooven sy vrouwen/ maken die het tegen het sy die in haer feesten slachten willen.

Tacayres zijn houte hellebaerden/ daer mede sy den ghevangenen slaen.

Pa/che/ tan/tan/aiouca/ aroupane/ dat is so veel ghesept: ick ben de ick de uwe ghedoodt/ ick ben die sterche.

Sterven blijdelijck/ seggende/ de myne sullen mijn doodt wel wreken.

Als sy de menschen slachten/ hyerpen sy de huys ghelijck wy hier de Peerschens/ en besmieren haer kinderen met bloet.

waffeyen dat die huyt af gaet/ende dat het so blanck schijnt te wesen/ als een gebrocht Verken. Waer na comt die Perre van den gebuyren/ met soo vele medgesellen als hy selven wil/ en deelt dat doode lichaē in grooter haest/ dat nauwlijcx eenigh slachter by ons ē Weer so spoedich deelen mach. Ēn gheluyck by ons die Jager Heeren ghevangē hebbende/ den houden dat inghelwant toe weepen/ also oock dese Barbaren besmieren hare kinderen met het bloet der doode vpanden: om haer also tot weerdheyt te pozen ende te acnvoeren: Voor die acnkomste der Christenen in dese landen/ deelden sy die doode lichamē met scherpe steenen/ twelck sy nu doen met messen: Die mēsche aldus aen stucken gehouden zijnde/ ende het inghelwant ghewasschen ende ghesuyvert werden/ daer nae op die Boucans ofte houten roosters gheleyt/ ende so lange sulcke stucken braden/ voor den die roosters van die oude luyden bewaert/ die seer begeerich zijn nae't menschen vleesch.

Die stucken werden op houte roosters ghebraden/ welcke roosters van de oude Wijven bewaert worden/ die seer begeerich zijn nae menschen vleesch.

gaten/ende met hare vingheren ontfanghen ēn lecken/ ooch die jonghelingen ghestadich vermanende/ om andere vpanden te vangen/ ende sulcke spyse aen te brenghen/ etc.

Aldus dan een/ twee ofte drie/ ghelijck den tyden ghestelt/ gebroodet wesende ende ghebraden/ gaet die gheheele menichte van menschen/ die by't slachten geweest hebbē/ om die Boucan/ twelck roosters zijn op houten gasselkens ghemaeckt: want die Indianen braden gheen vleesch aen spiten/ als sommighe qualijck malen/ (om dat sy meyns dat het onmogelijck soude zijn het gaer te krygē/ twelck onsine gedaerpt ēn beweeght wort) verblijden haer/ende springhen/ ende sien die ghebraden stucken met weerde ghelachten aen/ ēn gruppen een yegelijck een stuck daer af met om't eerens wille (als sommighe vermoeden mochten) ēn dat oock sonder klupsel het menschelijcke vleys aldaer smakelijckst is: maer veel meer hier in respecterende die wraake als die spyse/ uytbesondert die oude luyden/ die seer begeerigh aē menschen vleesch zijn. Haer principael voornemen is/ die dooden tot die uytterste beenen te knaghen/ om alsoo den overghebleevenen een weerse aen te brengē: want om haer weerdlicke ende weerde gemoet te voldoē/ blusten met ēē stucken des gheheelen lichaems/ vā die uytterste naghelen/ neuse ende oozen af/ dat van haer met ghegeten wert/ (uytbesondert die hersenen) ende die panne/ welck sy in groote menichte bewaren/ ghelijck wy op de kercken hoven in die doode beenen huysens hier te lande alle die ghebeenten doen/ toonen die tot victory-teckens van haer sterckheyt ēn dapperheyt. Het grootste ghebeente van armen ēn scheuen/ bewarē sy seer meerstich/ ēn maken pypen daer uyt/ ende die tanden ryghen sy aē snoerkens/ ende draghen die aenden hals. Die slachters die de menschen also hebbē doot geslaghen/ houden sulcks voor een heerlicke ēn prijselicke daet/ ēn wijcken van't ghesellschap af/ ende swerden in haer borst/ armen/ beenen/ ēn andere naeuloose plaetsen/ groote sneden/ in welcke sy strijcken eenighe salve/ om die lichteeckens daer af altoos te houdē/ stropen ooch swart poyer daer over/ twelck nimmermeer afgaet: die optie by haer is/ hoe meerder strypen iemant heeft/ dies te meerder menschen veerwoort te hebben/ ēn dies te dapperder ende stercker te wesen. Ende om een eynde te maken van dese weerde Traggedie/ wy soo verre die vyandt/ die den man gegeven was/ belucht wert de van hem/ twelck schrickelijck ende vreselijck is om aen te hooren) soo nemen sy ten tyden die eerst gheboren kinderkens (die sy selden laet groot worden) ende eten sy/ voor oorsake ghevende/ dat sulcke gheboren zijn uyt haerder vpanden aert. So dat dese Barbaren ock met allen dat haer vpandt konen ganets uytgheroept mochten: maer willen wel dat ook die daer vā vreemde natien tot haer comen/ ghelijckx voorheyt plegh den ende arde menschen vleesch eten/ twelck van sommigge gedaen/ alle menschelijckheyt uyt verstrijdt.

Sy laten de gevangene vrouwen bren de kinderen die daer af komen/ als sy oock de vanden eten.

Van die Religie der Brasilianen, ende van die dwalinghe, in welcke die arme menschen van hare Caraiben ghebracht werden, gheenen Godt alzoos erkennende.

In die Pistozie van Peru, een Pzovintie aen die zuydt-zee liggende/ een vast lant met ditte/ wort vergaelt dat die selvige die Sonne ende zwane sacrifitie doen/ maer dese Toupins hebben geen Goden alzoos noch hemelsche noch aerdsche: waeromme zy ooch geen plaetsen ofte tempelen hebben/ daer zy om die te dienen te samen mochte comen/ noch teghens ghewoonheyt aller andere Heydenen ende afgoden dienaers der geheele werelt/ weten niet van die scheppinge der werelt noch onderseyenden ghenen dagen/ met namen die eene met weerdet houdende als d'ander/ op wichen/ maenden ende jaren met lettende/ dan alleen die tijt by die Indianen afmetender Van Godtliche ofte Weerlijcke schrifture en weten zy niet alleen niet: maer ooch gheheel van gemeerley letteren: Verwonderden haer dat die Fransoysen yet op papyier schryfue de des anderen daeghs sulcks wisten te vertellen/ daeromme wy Godt met te bolle connen dancken/ die ons sulcken genade verleent heeft/ dat wy den anderen onse meenighen ooch van verre moghen doen bzieven te kennē gheven/ ende daer doen ooc kennisse becomen van die waren Godt/ schepper Hemels ende der aerden/ van den welcken als men dese arme luyden vermaende/ zieken zy met verbuyderinghe Teh/staende stom ende verbaest. Ēn om dat zy seer bevreest zijn voor die donderslaghen/ twelcke zy Toupan noemen/ als die Fransoysen hier uyt occasie namē haer slechtigheyt te ghemoeten/ende haer beide leeren/ dat Godt sulcks dede/ die om zijn macht te bekupsen/ hemel ende aerde doet schudde ende beven/ soo antwoorden zy dat soodanen Godt een schalck moeste wesen/ die den menschen sulcken schrick aenbzachte/ dus ellendich is deser armen menschen gheleghentheyt: Maer mocht yemandt draghen/ leven zy dan als beesten/ sonder eenighe kennisse van Godts dienst voor antwoort dienē sal/ datter niet veel aen gelegen/ ofte dat volck is gants sonder eenighe kennisse Godts bevē alle andere menschen/ nochtans in so grove duysterheyt dwalende/ gheloouen onsterflickheyt der sielen/ ēn houden voor gewis/ dat die sielen der selvige/ die alhier deughent gheplanteert hebben (veel verstaende haer lupdē deught in haer vpanden te dooden ende te eeten) achter hooge bergen vliegen/ al waer zy by die sielen haerder voorouderen ende vaderen in schoone loven eewich-

Toupins hebben ghenen Godē altoos/ so verre als sy de aerde slaen/ ēn des anderen daeghs sulcks wisten te vertellen

Toupan seggen sy Donder slaghen.

Hoe haer duysterheyt der sielen

verdwichlijcken in lust / vpcortschijpt ende dan-
singhe verharren ende blijven.

Zijnnaam die i
duyvel.

Ter contrarie / dat den eraghen gersten (die sonder eer leven / ende het vaderlandt niet beschermen) wesch ghevoert werden vanden Aygnan, (also noemen sp den Duyvel) by welcke sp in eenwighe ypne leven. Dat niet is / soo worden dese arme Barbaren oock menichmaal in die leven van den Satan gheppucht / (die sp oock noemen Kaigere, ytch sepdt Lerius, hebbe selfs ghesien dat sp met ons spraken / ende als rasende menschen begonsten te rorpe. Hep / hep / helpt ons / want wp worden ghesla-

Kaigere / oock hare draghet.

Christus der armen
Heyden vanden
Duyvel mis-
bruyckt.

ghen vanden Aygnan. Jae sp ghenoghden dat sp hem dickwils sagen / nu in die gedaente eenes beestes / nu in die ghelijckenisse eenes voghels / ooch ten tyden in een ander schijnbarlicke gedaente. Ende om dat sp seer verwondert waren / dat wp van hem niet ghequelt werden / gaven wp haer voor antwoordt / dat wp voor Godt / die veel krachtigher is dan den Aygnan, bevpdet worden / warommne sp ooch ten tyden in perijckel van aenverchtinghe wesende / beloofden het gheloove aen te nemen aen den eenighen Godt: maer verlost-zijnde / verstont haer beloften in de wint sloeghen. Een voorseker is te weten / dat dusdanighe tormenten gheen spot zijn: want Lerius segt / dat-hpse menichmael ghesien heeft / alleen aen dese tormenten gedenckende / so vreesende en sitterende dat sp van vangi ghept sweeteden / en met die handen op dit dpen kloppende / alsus claechden: Mair atouraſſap Acequarey Ayguan Atoupave, dat is / mijn Sot / mijn macher / den boosen Sathan vreese ick voor alle het ander quaet / ende hp haer op antwoordende dat hp hem niet vreese / sp dan haren ongheluckigen staet beclaghende / ach wie gheluckich souden wp zijn / beppdet wesende van hem. Om sulcx te werden / spraek Lerius, soo gheloost in dien die machtigher is als den Aygnan, 't welck sp wel beloofden te doen in noot wesende: maer verlost zijnde / straghs in die windt sloeghen:

Wat hare klache is als sp handen tuypel ghequelt worde.

Perubianen
Beloven oock
verlossinge
der lichamē /
begheren op
de Spaen-
gaerden dat
sp de gedoo-
den soudē laten
risen als
Sondes wil-
len de graven
openden.

hier is oock te mercken / dat die Perubianen ende inwoonders van Cusco niet allecn gheloost hebbē die onsterfelijckheyt der sielen: maer oock die verrpsenisse der lichamen / gheliick wp in die Historie van Peru verhaelt hebben door 't exempel der Indianen / die de Spaengaerden (welcke die graven openden om die schatten daer upt te halen) baden dat sp doch die ghedoodden niet wilden verstroyen ofte verwerpen / op dat den verstorvenen sielen niet mochte belet en in die verrijsenisse. Dit is tot die eynde ghescheven / dat alle godtloose menschen / (welcke ghemeynschap hebben met dese armen Tovoupinambaultijs,) haer verre-

Caraibes
Zijn prophe-
ten oft Pries-
ters der Bra-
silianen.

bende / ende voorstellende datter gheen Godt en is / dat sp door dit van die Wilde eendighe menschen willen leeren datter boose gheesten zijn / die oock in dit leven die godtlooſen plagt / die Godt ende zijn kracht loochenen. Ende oft sp wel wilden seggen, gheliick sommige doen / dat die boose gheesten met aenders en zijn dan quade passien ende affecten des gemoeds / ende dat daeromme sotterlijcken die Barbaren haer tuberelden 't welck niet en is / den welcken voor antwoort dient / so men op die stucken van ons verhaelt wel letter / dat de Americanen sichtbaerlijck ende warachtelijck van den Boosen gheest ghequelt worden / waer upt ghenoech blijckt / dat sulcke tormenten gheen menschelijcke affecten zijn / die oock die alderstercksten

Feest der
Brasilianē
ende Tabon-
puskracht.

mannen soo dapper aen tasten.

Den tweeden / oste wel dese Godtlooſen onwerdich zijn datmen haer voor houde het geringe twerck die Heylige Schrifture gelupche van die onsterfelijckheyt der sielen / so machtmen nochtans haer dese tweederley Barbaren voor stellen / daer van dese die onsterfelijckheydt der sielen gheloove / ende die andere / namentlijck Perubianen / die onsterfelijckheydt van beyde der sielen ende lichaems / dat sp haer behoorden te schamen / ende van dese Wilden Leeren.

Comen seer
oberflijck
met den An-
deren zuygen.

Ende ofte wel die volck wanschappen tezamen

Vertelt hier
haer manieren
van dansen.

allerley stooytighen ende passien / soo beven sp nochtans seer / sonderlagen hoorende / als van dese ende dier marb / welck sp niet connen tegaen staen / die sp nochtans niet erkennen willen / waerommne wel te verhte de Evangelisten / in die werchen der Apostelen int 15. cap. 17. vers. Die in voorleden tyden alle die Heydenen heeft laten wandelen in hare weghen / hoe wel hp hem selven niet ongheturcht ghelaten heeft / ons goet doende / ende ons reghen van den Hemel / ende vruchtbare tyden ghevende / ende onse herten vervullende met spyse ende vrolickheyt. So ghebreeckt het dan alleen aen die voorsichtigheyt der menschen / dat sp tot haren scheppers kennisse niet en comen. Op een ander plaetse ooch tot den Romeynen int eerste int 20. vers. staet also. Want dat in hem onsienlijck is (namentlijck sijne eenwige mogentheyt ende Godtheyt) werd upt der scheppinge der Werelt voorsien / etc. Daeromme ofte wel dese volckeren Godt niet den mont niet en bespden / soo worden sp nochtans upt haer eygen stucken overwonnen datter een Godt is / ende dat sp daeromme niet onschuldich zijn / ofte eenighe onweetentheyt mogben voorwerpen. Behalven 't ghene dat verhaelt is van die onsterfelijckheyt der sielen / welcke sp gheloouen / van den donder die haer doet verschricken / van de boose gheesten die haer quellen / so hebben sp ooch Propheten ofte Priesters / die sp Caraibes noemen / die langhs de dorpen gaē / ende dat arme volck wijs maken dat sp ghemeenschap met die gheesten hebben / ende dat sp sterckheydt kunnen mede deelen den ghenen die sp willen / om die vpanden te overwinnen. Item hoe dat voor haer hulpe dte vruchten en die groote wortelen wassen die 't Landt voortbrenght. Behalven dit soo comen sp ten 3. ofte 4. jaeren eens te samen / ende houden feesten / Mannen / Vrouwen ende kinderen / doch elck in verscheyden hupsen / dichte by een / dat sp den andere wel hooren mogben / eerst met vreesselick ghesanck / ende eenighe dansinghen / Caraiben daer onder gaende / die vpoutse schuymbeckende ofte sp die vallende sieckten hadden / die burst kloppende / ende vreesselick ghelupdt flarende / dat men segghen soude dat sp met doodse geesten ingenomen waren / als ooch die kinderen. Dit gheroep volepndet wesende / zijn een wepnich stil ende singhen daer na so seer ende eendrachtich onder een / dat sulcks een groote lust gheest om aen te hooren / daer onder een ronde dans dansende / gaende in een kluck aen een / doch den anderen die handen niet reijckende / die lichamen wat vozen over hupgende / het rechter been een wepnich schuddende ende hupghende / die rechter handt op die billen ligghende / latende die slincker by 't lijf nedet hanghen / ende op dusdanighe manicre songen ende dansen sp / en maken dte kinghen /

Electeren

ende

kleederen ende armbanden van vederen verciert/elck in de handen een Maraca ofte ratelier hondende/ ende sulcks tot dien eynde/ dat sy de lieden wijs maken/ dat daer upt die gheest spreeckt/die Caraiben nu voorwaert/ nu achterwaert tredende/ ende met (gheluck die andere) op een plaetse stille blijvende. Doch soo nanmen sy menichmael langhe vieden / daer in sy Petum, een crupt aengheseten beden / ende hier en daer haer wendende/bliesen den roock op die omstanders met dese woorden : Ontfanghe alle den geest der sterckheyt/daer voor ghy u vpanden meucht overwinne/ ende dusdanighe Ceremonien geduert wel seven uren lanck/ende dat met sulcken lieflycke melodie/ dat pemant niet erbaren wesende in de Musique (als dit volck zijn) souden seggen datter onmoghelijck ware/een eynde van't Liedt alsoos die Aerde met die rechter voet hert cloppende/ ende alle uytspoiwende / ende met een hreseruge stemme dese woorden dickwijls singhende: He,He,Hua,He,Hua,Hua,Hua. In dese Ceremonien beschrijven sy ten eersten haer verstorven stercke voor-ouderen / daer in nemen sy eenighe vertroostinge hier upt/ dat sy hopen datter daer toe comen sal / dat sy dese achter die berghen moghen volgen / ende met dansen ende blijde feesten houden / daer nae swaerlijcken dzepende (die Overcasten, wierde volcheren/die ontrent haer woonen) dat sy die in corter tijt hopen te wernelen / ten lesten een weynich singhende van de Delubie/die de gheseele Weerelt overstolpt heeft/en alle Menschen verdorcken / uytsondert haer voorouderen / die op hooghe boomen haer souden ghesalveert hebben/ waer upt schijnen soude/ dat sy eenige kennisse ghehadt hebben van die Sunt-vloet/doch niet een verkeerde/ oin dat sy gheen schriften hebben. Nae dese Ceremonien tracteren sy die Carayben heerlijck met leckere spijse ende dranck/ende maken goet cier. Dese self de Caraiben trecken oae wel door die Wooyen met haer Ratelen ofte Maracans,ende doen die vercieren met vederen / steken die aen een stock/die sy vast stellen inder Aerden/ende laten daer spijse ende dranck voor offeren / als voor Goden/ende over-reden die arme Menschen/dat sodanne uytgehoolde ende verciercle ratelen die spijse verteeren/waeromme dat alle Hups-vaders haer sorchvuldich voorstellen/niet alleen Meel/vleesch ende Visch/maer oock haer Caouin, dat is haren dranck / ende doen aldus : Dese Maracken/ (inder Aerden aen een stock ghesteken) 3 5 daghen lanck/ met groote meerstigheydt dienen/betooveren alsoo dese arme lieden/ de ratelen heplgs toe schrijvende/ende hier door die geesten die sy seggen spreliende. Die Fransoysen hier willende teghen spreken/werd van haerlieden so qualijck ghenomen/waerom sy oock seer gehaatet worden van die Caraiben/niet minder als die Baals Propheten Elian hare lustighcydt en bedzoch ontdeckende / ende dus vele van die Ceremonien ende Religie deser armen Menschen / die meer begeert te weten / lese die Historien daer af geschreven/ insonderheyt Iosua Leridon, daer upt dit ten minsten ghenamen is/ die seer heerlijck alles beschreven heeft/wat hem in zijn repse/ende in dit landt is bejeghent.

Maracke is Ratele.

Maniere vã serechept Rem te blasen.

He/he/hua/he/hua/hua/hua/ singhen sy heerlijck/ gheduert twee uren lanck/ haer dansen met de handen/ende lieflijck singhen.

Sy weeten oock van de Delubie te seggen.

De Christenen haer straffende van dese afgoderie/ comen darom in groote haet.

Beschrijvinghe van haer houwelijck, veelheyde der Vrouwen, ende die trappen des maechschaps die sy onderhouden,oock van't opbrenghen haerder kinderen.

Jn't houwelijck onderhouden sy alleen dese graden van maechschap : Eenwant trout-zijn Moeder/ Suster ofte Dochter / in anderen is gheen opsicht / die Oomis nemen haer Nichten ende soo voort/ gebruycken in dit t'samencomsten geen Ceremonien: Die een Wedu[illegible]r ofte Wortzter begeert te hebben / spreeckt de Vrienden / soo sy Vrienden heeft/ofte geburren/hp gebreck van Vrienden daeromm aen/vraghende ofte haer believe dat soodanye Persoon met hem trouwe/ seggen sy jae/ so neemt hp die straet voor hem sonder yet anders te doen/ en hout haer voor zyn Hups vrouwe: wort hem die ontseyt /soo sal hp sonder verstoringhe haer van af laten: Maer hier is te weten / dat hp haer verlooftdighcyt van Vrouwen te nemen is tot ghelaten: Want een yder nemmter soo veel alst hem belieft/jae hoe meerder hoe stercker ende eerler hp ghehouden wert/ daer zynder dier eerst hebben/die alle in sulcken eendracht leven/dat ofte wel d'een voor d'ander van den Man benimt wert/ nochtans geen jalousie onder haer plaetse heeft/ofte int minste daer tegens murmelen: maer ghenust ende eendrachtich onder een levende: hare Cattoenen bedden webende ende bzepende,het hupswerck doende/ die hoven besorghende/ ende die wortelen planten de/etc. Die oversten der Vrouwen zijn by den Americanen upt de Wet der nature soo abominabel/ dat het in deg Mãs macht staet die te doodẽ/ofte met schande van hem te verstooten/ wel is waer dat sy op der ongetrouwde maechden wepnich achten / laten die doen wat sy willen: Maer ghetrout zynde/moeten haer echt houdẽ/ op pene vozen verhaelt/ van gedoodet ofte verstooten te wesen met schande: zijn oock niet seer genepcht tot onreyschcyt/ ghelyck die van Oost-Jndien. Die gebruchte Vrouwen laten van swaer arbeyt af/ en doen andert ghewoonlijcke werelen. Jae doen ooch de Vrouwen meer werelts dan de Mannen: Want die Mannen alleen des morgens/nimmer op den dach eenighe boomen om die hoven stellen/bzenghen haer meesten tijdt toe in den oorloch/in't jaghen ende visschen/ oock om Brasilische Rolue ofte Hellebaerde van hout/ Boghen ende Pijlen te maken. Belanghende het baren/die Mannen ontfanghen die kinderen/ bijten met de tanden die navel af/dzucken die neuse in/ houden sulcks voor schoon: Het kindeken gebozen wesende/ wert vanden Vader terstont ghewasschen / ende met roode en swerte verwe verschildert/wozt niet bewonden: Maer alleen in een gebzeydet Cattoenen hangh-beddeken gheleyt: Ende een luttel tijdts wesende / sal hem die Vader terstont een houten mesken / een booghsken/ende clepne pijlkens van jueghent op gheven/ende hp hem in zijn beddeken leggen/dat kindeken tussen ende aldus toe spreken: Myn soon/groot ghewozden synde/wilt sterck wesen om u vpanden te wreken. Belanghende die namen/ gheven den kinderkens namen van die dinghen die sy erfnemen/als Orapaeen, dat is Boge ende Pijle. Sargoy, vierpotich Dier. Arignan, Hemme/Arabouten, Brasili-boon:Pindo,groot crupt/etc. Die spijse der kinderkens / is beneffens het

De manniers hoe sy haer Dochteren trouwen.

Verbeelt hem Vrouwen te zijn de wille van den Man lieber te moetsaemt gel jalousie[illegible] hunderen.

Oversten zijnen in der Mãs macht te straffen na zijn believen.

Maegt zijn de maegen aen haer beliefte by-slapen.

De Mannen ontfanghen het kinderen/ bijten haer de navel af/ dzucken die neuse in.

Wort namen sy de kinderen gheven.

soe des moeders: gekaut meel eñ eenige sachte spijse. Die Craen-vrouwe iept 2. oste 3. hoogstē 3. dagen/ daer na set sy het kindeken een Cattoenē mutsjē op/ eñ gaet oste indē hof oste om andere wercken te doen/ twelck onse vrouckens niet doen mogen/ die van teder eñ swacher nature zijn/ eñ in een ongetemperde lucht leven. Beneffens dit so houden wp meenen wanneer ons kinderkens met ghebonden werden: dat sy crom mochten groeyen/ daer van dese gantsch geen gebrech hebben: maer gaen rechter als eenige andere ter werelt/ het welck ooc toe te schrijvē is die getempertheyt des lochts: Opgroeyende wert haer niet anders geleert/ dan wrake van haer vpanden te nemen/ eñ die te eten. Item/ werdē gehouden (als opgeschte navolgers vā Lamech, Nimrod eñ Esau,) tot die jacht/ eñ tot den oorloch om beesten ende menschen te vernielen ende te eten.

Een Craen-vrouwe twee kinderen ouder dan/ gaet haer werck even als anders.

De kinderen worden anders niet geleert als tot den oorloch/ ende om te vechten te winnen.

VVat VVetten ende Politie by die Brasilianen heeren moghen.

Item, hoe vriendelijcken sy die gasten ontfangen, van't weenen ende de woorden daer mede die gasten eerst aencomende van den vrouwen werden opghenomen.

VAt die Politie der Barbarē aēlangt is nauwelick te geloovē/ wie redelic eñ natuerlick sy haer hier in dzagē/ doch wel verstaēde onder die van eenderley factie zijn/ wāt hoe sy haer tegens hare vpanden dzagen/ is genoech verklaert/ eñ so eenich geschil onder haer valt/ sullen die omstaenders sulcken twist niet nederleggē: maer sullen haer laten na haer voornemē handelen/ al soudē sy den anderen die oogen uyt scheurē: Maer pemant dē anderē quetsende/ eñ gecregen zijnde wert weder verwont op die selfde plaetse daer hy dē anderē verwondet heeft/ eñ so verre dat na die wonde die doot volghde/ sal die doottlager ooch van die verwanten des verstorvenen gedoodet werden/ alsō dat levē voor levē/ooge voor ooge/tant voor tant gegeven wert: Hare goederen zijn huysen eñ ackeren die sy grooter hebbē als sy vā doen hebbē. So veel die hutte aengaet/ is te weten dat een pegelijc dorp ontrent 600. hoofdē heeft/ waerom dese in eēder hutte woonē moetē/ nochtans een pegelijc familie zijn besonder plaetse hebbēde/ doch sonder affschuttinge: wāt daer is niet tusschē beyden dat beletten mochte/ het gesichte van dit eene eynde der hutten tot het ander/ hoe-wel die wel 60. tredē lanc zijn/ eē pegelijc huysvader heeft zijn wijf eñ kinderē onderscheydelicken. Hoorly so is te verwonderē dat dese Amerikaenen nimmermeer over 5. oste 6. maenden op eene plaetse blijven: maer nemen die materialen eñ dat groote crupt Pindo, daer upt sy getimmert werden/ eñ verweeren sulcks dickwils/ja wel tot 1000. treden/ doch die dorpen hare oude name onveranderd houdende/ daer upt men afmeten mach wat grooter huysen sy timmeren/ dewijl het dickwils ghebeurt dat een man zijn rechte tijt levende/ 10. mael zijn huys verstetten moet. Ende so pemandt haer vraechde waerom sy dus dicmael die plaetse veranderē gebē voor antwoort/ dat die veranderinge gesont sy. Item/ dat haer voorouders sodanē gewoonheyt gehoudē hebben/ van die welcke so sy afwichen/ niet lange leven soudē: Wat hare ackeren aenlanghe/ een pegelijck Mouffiear, dat is huysvader heeft wel eenighe eyghene hoven/ die hy na zijn begeerte gebruyckt: maer sodanē zorghvuldicheyt in die gronden ende ackeren te deelen/ als by ons lieden ghebruyckelick is/ heeft ghēen plaetse by haer: Wat die huysvestinghe aenlanght/ die vrouwen arbeyden in Cattoen oste boomwolle/ daer upt touwen eñ ghebreyde bedden makende/ welcke bedden sy luis heeten/ worden eenssoorts als netten ghebreyd/ 6. oste 7. woeten lanck/ oste ooch dichter/ gelijck by ons duut doet/ met groote sterche lissen eñ touwen aen eick eynde/ om die te hanghen ende vast te maken/ dan om dat dese hangue bedden nu ooc tot ons ghebruyck worden eñ wel bekent/ is niet noodich hier af meer te verhalen/ als ooc niet van die maniere hoe sy die wolle spinnen/ eñ dese bedden breyden ende weven/ die sulcx begeert te weten/ lese Lerium, onse meyninghe is alleen die voornaemste ghebruycken te verhalen die sy onderhouden. Die mannē tot den oorloch/ jachten ofte visscherijen treckende/ nemen suiker mede/ maken die vast aen twee boomen/ eñ liggen also daer in. Dese bedden wpt ghevvorden zijnde/ ofte van stof/ ofte van rooch/ ofte anders/ worden op een bysondere maniere van die vrouwen ghereepticht. Die vrouwen soecken dat bosch eenighe vruchten/ niet ongelijck onse Cauwoerden/ doch grooter/ daermen nauwelijck eene van dese met een handt mach opheffen ofte dzagē. Dese vrucht stooten sy cleyn/ eñ doen die in een groote aerde pot/ die met water weyckende/ daer na roeren sy dat water eñ die vrucht sterck met een stock/ dat het dapper schuymt/ welck schuym sy in plaetse van Seepe ghebruycken/ daer mede sy haer bedden so wit eñ schoon maken/ als een voller eenich laken doen sal/ eñ op dese bedden ist des somers ofte indē oorloch beter te slapen/ als op onsere: Wat andere huysraet aenlangt/ die vrouwē maken groote aerde potten/ om haren dzanck Caoüin daer in te doen: Maken ooc potten van verscheyden sorten/ cleyne eñ middelbare beckekens/ bzeede schotelkens/ eñ diergelijcke andere baten/ die uptwendich niet seer ghepolijst zijn: maer van binnen so net eñ wit met eenige colcur aengestreken/ dat sy onse Potbackers daer in te boven gaen/ so maken sy ooc upt swart ende wit eenich blancketsel ofte eenige aenstrijckinghe/ die sy met water weyckē/ daer mede verscheyden figuren in haer potten ende schotelē schilderende/ insonderheit in die daer in sy hare meel eñ andere spijsen bewaren: Het gebruyck van dit aerde-werck is dieshalven eñ vele aengenamer als eenighe houten schotelen by ons/ dan dese vrouwē die de pottē alduys schilderē/ hebben die faute dat sy een dinc niet wedermaken connen/ om dat sy sulcks niet door const: maer upt fantasie doē: So hebben ooc dese Barbaren seckere Cauwoordē eñ andere vruchtē die sy in tweeren deelen eñ uythoolen/ die gebruyckende voor bekers/ welcke sy Coui heeten. Sy hebben ooc groote eñ middelbare hozven/ upt geele biesen/ niet ongelijc het terwē sieve/ aerdich gevolchten/ die sy Panacon noemē daer sy het meel ende andere dingen in houden. Hare wapenen zijn houte hellebaerden/ boghen/ eñ pijlen/ vederen/ clederen/ eñ cappen. Item/ arm-banden/ eñ die instrumenten ofte ratelen Maraca gheheeten/ is hier boven genoechsaem ghesprooken/ niet noodich meer te verhalen. Nu dan opghericht zijnde die hutten ofte wooninghen der Barbaren met haren huysraet ende vroel/ wapenen/ bedden/ ende clederen sullen voordt comen hare besoecken.

Vrouwen werden van den mannen niet geslaen/ maer sy worden om sodanige quetsinge ghestraft/ ofte sterft sy/ worden niet de doot gestraft.

Brasilianen verbranden alle jaers hare dorpen.

Barbarus sy so dickwils het plaetsen veranderen.

Monstruese vader des huysgesins.

Potten van Caoüin in de hoven/ hebben schoonder aerde-werck als wy by ons/ die sy niet connen nafmaken.

Hier geschilderde aerde-werck wordt al van vrouwe gemaeckt.

Panacon/ manden daer in sy haer meel bewaren/ wordt gemaeckt uyt Tarwe stroo.

Vuyrhout dinghe der Brasilianen.

Luis/ bedden der Brasilianen worden van Cattoen gemaeckt gelijck die aen boorden.

Manniere hare Seepe te cren sonder ghebruyck dat de Hollanders en uit Bosch hebben.

FINIS. Eñde

Costumen der Tovoupinambaulcier int ontfanghen haerder vrienden.

Eer ofte wel die Tovoupinambaulcier vriendelijcken haere gasten ontfangē/ so zijn nochtans den onbekenden die vreemde manieren seyzelijck/ als Lerius verteelt hem wedervaren te wesen eerst haer versoeckende: want doen hy in eene van haer dozpē quam/ liepen rondts om hem die Barbaren/ en spzaken hem dus dannige woozden aen: Marpe derere, Marpe derere, dat is/ hoe heet gy/ ofte wat hebt gy voor een name/ die eene zijnen hoet hem afnamē/ en die op zijn hooft settede/ d'ander zijn gordel/ en f waert op zijn vloote lijf hangende/ die derde zijnen rock aen trockende/ soo voozpēde en kruytende/ en hier en daer aldus aengedaen wesende/ met zijn kleederen loopende/ dat hy mepnde die quijt te zijn/ en in zorge va zijn leven daer by. Twelck hy naederhandt bevonden heeft dattet een onnutte zorge was/ comende uyt onwetēthept haerder manieren: want sy sulcks allen den self den doen die eerst tot haer comen/ en met van haer gelē zijn/ en als sy haeren lust aldus gekleedet en wepnuch omgeloopen genuft hebben/ gheven daer na alles perfectelickē weder/ so heeft hē dē Tolck vermaēt/ dat sy seer begeerich waren om zijn name te weten: maer int aengeven van dien/ moetmē aſsaten van woozdē by ons gebruyckelick/ om dat sy die met uytspzeken comen/ daermomme in die plaetse van Iohan, Nian seggende/ en sulc woozt niet connende onthoude/ heeft moeten van een beken: dnck den name nemen/ en deuol Lerius een Oester beteeckē/ herft sy hem Lery-oullou genoemt/ twelck sy met verwonderinghe hoozden en spzaken: Teh Mair, hey Fransman / dat is een heerlicke name/ wiers gelicken wp van ges Fransops gehoort hebben. En voozwaer tot geoder plaetsen heeft Circe dooz haer cruyderen een menschen so liegt in een Oester verandert/ als hier gheseyget/ na welcke uit Lerius veel maten niet haer gesproken heeft/ en hier is te mercke dat sy so vast van memozie zijn/ dat sy een name eens gehoort hebbende/ niet lichtelijcken vergeten sullen/ verbolgende verhaelt Lerius hoe het voozt met hem gegaē is in dese zijne eerste uytvaert tot den Wilden/ hy treckende wijder met zijnen Tolck/ comt op den avondt in eē dozp van die Wildē Euanuel, vā die Fransoysen Gouet ghenoemt/ alwaer zijn Tolck een zijt lanck gewoont hadde/ daer comende wondē sy die Barbarē dansende/ en haer Caou-in dzinckende: want hadden dien dagh eene van haere vpanden gheslachtet / daer af sp't feest hielden/ waer van die sucken noch op dē Bouē lagē/ hoe hē te moede is geweest/ die vreemde spectakel aensiende/ is niet noodich te vragen 'twelck nochtans wonnich sal zijn/ letterlijck de op't gene dat nae gheuerde. Sy comēde int huys hoozden na haer gewoonlijcht in eē hangmat bedde gesetter/ die wouden op maniere als volgen sal wecomende/ die huys vader met vriendelijcke woozdē haer ontfangende. Dan Tolck die hier toe gekent was/ en oock ganes genegen tot haren dzanck/ heeft Lerium sonder aen te spzeken/ ofte hē te groeten verlaten en he n tot dzincken en dansen onder die Indianen begeē: Ende hy vermoept zijnde/ en wat meels en andere voozgeselde spijse gegeten hebbende/ heeft hem gelept om te rusten: maer is nochtans dooz't gelupt der dansende Barbaren/ die daer dzincken wel wachte gehouden/ insonderheyt doen eē van die Wilden quam tot hem loopen met een gebzaden menschen schenckel inde handt/ en hem vzaechde ofte hy niet deeren wilde/ ghedenckt ofte coem die vreese hem die daep niet upt den oogsten heeft verdzeven/ insonderheyt(gelijck hy schijnt) dat hy die ghedachten hadde/ noch niet verstaende haer spzake/ die Wildē wesen hem dat hy hem oor so wilden doen/ en voozt upt vreese zuppirerende/ dat hy dooz zijnen macker ende Tolck mochte verraden wesen/ die hem alsoo in die handen der Barbaren geleuert hadde/ waromme hy voozman/ so hy ontloopē conste sulcks te doen: in der condtgenomie van die Barbaren beset zijnde/ (die met quaets met hem voor hadden) was sulcks onmogelijckē/ hy van vreese ingenomen zijnde/ die met mitderde: maer hē altoos inbeeldde/ dat hy sock ten stont soude ghedlachtet wozden/ heeft den ganschen nacht met bidden overgebzacht. Des moggens ter goeder tijt comt zijn Tolck (die den ganschen nacht oock met den Barbaren gheduncken hadde) tot hem/ sende dat hy bleech en met rozese bevangen/ vraechde oft hy sick was/ en ofte hy met wel gherust hadde dien hy doenmaels dap per straste/ dat hy hem allen sonder die spzake van haer te verstaen/ onder die Barbaren gelaten hadde/ en om dat hy die vreese niet conste verwerpen/ badt zijnen Tolck/ op dat aller vriendelijckste dat sy doch met aller haest van daer mochte: Hy ter contrarie hem vertroostende/ dat hy goets moets soude wesen/ en seggende dat die Wilden gants niet qualijck teggens hem ghegint ware/ dat meer is/ onder dese zijne vreese den Barbarē/ die om hē den gheleē nacht gheduncken hadden/ om dat hy haer willecom was: Die Wilden dat verstaende/ antwoozdē dat sy sulcks wel eenigins gemerckt hadde/ en dat het haer leedt was dat hy den geheelē nacht in zorge obergebzacht hadde/ begunē ten lesten te lachen/ 'twelck was die ombinduge zijnder vreesen: Daer na is hy met zijnē Tolck tot eenighe andere Dozpen getrocken.

Manieren die sy houdē in die gasten haerder vrienden te ontfangen zijn dese. Ten eerstē is van noode int huys des Mousiaers ofte huysvaders/ daer ghy in keert ('twelck men in alle dozpen moet doen/ en nergens anders gaen/ hūnen in haer gunst en gratie blijven) in een Cattoen hanck bedde te gaē sitten/ en aldaer hem stillekens en wepnuch houden / terstont tredē die vrouwen daer toe/ en omringhelent bedde/ en sucken op hare hackē op der aerdē/ met hare handen die oogen bedeckēde/ en den gast willecom heetende/ zijn aencōst beschrepende/ en vele tot zijnder eerē spzekēde als namentlickē: ghy hebt alleē om ons te besoeckē sulcken moeilijckē treyse aengenomē/ ghy zijt goet/ ghy zijt stere/ en so het eē Fransman is/ segghen sy dat by/ ghy hebt ons veel schoone waré gebzacht/ die wy niet hadde: In somma met dus danige valsche tranē en plumstrickēde woozdē ontfangē en groetē sy die gaste/ die gast int Cattoen bedde sittende/ moet sē oos bemisen van gelijcken toe doē/ zijn handen voor die oogē houdēde en mede greetēde/ twelc sommige elenduertige wel ernstlick na gedaē hebbē/ beweeght zijnde dooz die tranen dester vrouwē/ alle tijt so moet die gast met antwoozden/ en eenige suchtens van hem geven/ also wepnsende oft hy greetde. Dese dwase en sotte grootemisse vā die vrouwen gedaen zijnde/ die Mousiaer, dat is die huys-vader/ die hē steit gantsch gheeraspeert te wesen in Polen te vinden zijn oogē af keerēde/ en elders hem sendē/ insonderheyt op zijn boere/ als ofte hy niet en lette de

Tolck in den voorgaende hy noch soude ghebruycken.

Een Tolck die trooste ende ghenis hem moet hebben die hy geen vreese te beyerste en hebben.

Lerius verbeet dat hy int vrachten wercken/ ende dat hy niet slapen dan des nachts.

Manieren die die gasten te ontfanghen.

Vreemde manieren der gastinge ontfangh ende tractement der vrouwen.

Hare gasten die met vreese hy met vreese ende herten te verlaten/ die ghelijckerwijs antwoozden hare vrouwen doen.

Marpe derere/ Marpe derere.

Teh Mair.

Euanuel/ eē dorp van den Fransoysen Gouet ghenoēt.

Den Tolck van Lerius die verlaet hem gaet ter slapen tot den woninge haren dzanck inde zijnen aen te doen.

Lerius sich by een vaten eenen sonne ghe-laden mensch-vleyschen schenckel by hem hangende.

lettede op den gast (een maniere gants vreemt van die onse) treedt also tot den gast/ en spreect hem aldus aen: Ereioube dat is/ zijt goy ghecomen? Daer na/ hoe zijt goy daer aen? en wat is u begeeren? wat soeckt goy? etc. gelijck Lerius een gantsche samen-spreckinghe hier af gemaeckt heeft. Daer na vraeght hy oft goy ock honghert/ so goy wijst jae/ dat hy terstont allerley spijsen voorstellen als meel/ hare broot verstreckt/ Wilds-vlaet/ Vogelen/ Visschen/ ende dierghelijcke spijsen/ die hy in aerde schotelen opdraecht: maer om dat sy nach banchen noch tafelen hebben/ soo set hy dit alles op der aerden. Verlangende vranck/ so ghy Caou-an begeerde/ en datter in t'huys is/ saimen u ock die greven: lestlicken/ als die vrouwen langhe genoech schreyende/ den gasten wille-come ghebeden hebben/ comen sy ock daer by/ vreughen eenighe vruchten oft andere ghescheucken/ en opschicken oft begeerē bedeckte lichen daer voor spiegelkens/ kammekens oft glasen pater-noosterkens/ die sy om die armen draghen. Voorder/ so verre ghy in dat dorp over nacht wilt blyven/ soo sal die Mouslacar bevelen dat men u een super bedt sal aenvanght/ om' twelcke hy eenighe vyerkens sal doē aen stekē/ die hy des nachts dickens by huys sal met schere blasbalckens van haer Tacapecova ghehecten/ doen blasen/ zijn cousse de vuyrkens met ongelijck die wederkeus daer die Jofferen die lucht des vyers in ons lant mede af keeren. Dese vyeren worden ā ghesteken/ met om die coude des lants: maer om des nachts vochtichept te verdrijven/ en ock om dat sy sulcks voor een ghewoonte hebben. Ende dewijl hier mentie gemaeckt voort van't vyer/ beduncket my niet onraedtsaem een weynich daer af te verhalen. Het vyer noemen sy Tata, den roock Tatain, om oorsake dat sy roepende/ oft tot dē oorloch oft op nachten/ oft om te visschen altoos gerne vyer hebbē om den Aygnan, dat is/ den Duyvel die haer swaerlijcke plaecht/ daer mede te verdrijvē/ twelck sy dā met uyt steen op staet ghelaghen cloppen: maer wryven uyt tweederley hout/ een vercek teghens een hardt/ op dese maniere: sy nemen eē roode van't harde hout/ en een voet lanch/ twelck sy aen't eene eynde scherp maken ghelijck een spille/ en dese scherpte steken sy in't voerke hout/ als dan soo draeyen sy met die hal de handē/ die spille des hayden houts seer snel/ met andees dan oft sy dat onderghelept hout wilde doorboren/ door dese snelle belvercgusse voert niet alleen roock ghemaert/ maer oock vyer/ waer toe sy nemen Cattoen oft drooghe bladeren van boomen/ ende steken daer mede haer vyer aē: Nu aldus die gasten ontfangen/ en getracteert wesende/ oock in haer woninge in een rein bedde gelaptē hebbende/ so verre sy liberael zijn/ gheven sy de mannē messen/ oft scheerē om die haysen uyt te plucken/ de vrouwen cammen oft spieghelen/ den kinderen hoeden om visch te vanghen/ ende inghevalle die vreemde eenige victualie van doen hebben/ met haer overgecomē zijnde wanden prijs/ mach alderley voren nemen: Ēn om dat uyt selve land geē bessen en zijn/ om menschen oft veel goet te dragen/ soo moetmen ock over al te voet gaen. Inghevalle nu vreemdelinghen morde waren/ ende eenigh mesken den Barbaren gheven/ sullen die terstont/ (om dat sy seer ghevalligh ende dienstich zijn) den last op haer nemen. Ja dat meer is draghen die menschen selven/ en oft men haer vermaēde om te rusten/ geven voor antwoort: meent ghy dat wy so kleyn en versaecht van moet zijn als vrouwen/ dat wy onder den last soudē blyven liggen? wy draghen u lieber een gheheelen dagh/ etc. Onder haer houden sy voor ingheven der natueren/ die hes de meerder als wy: want geven dē anderen dagheliicks wildvaet/ visch/ vruchtē/ jae het soude haer leedt wesen yet te hebbē dat haren even-naestē so wel niet en hadde als sy. Dese self de liberaliteyt ghebruycken sy ock teghens die vreemdelinghen/ twelck uyt dit een exempel genoechsaem blycken mach den Lerio selven wederdeerende: want als hy eens met twee Fransoysen door't bosch dwalende/ gecomen was uyt pericckel zijns levens door een verschrickelicke Vaghedisse/ en ock dat hy onversiens uit repsen verdwaelde op die grensen der Margaiaten, haerder vondt-ghenooten vpanden/ die haer gevangen hebbende/ souden eeten/ alsoo haer lichamen siekende aen die doornen/ en twee dagen honger lijdende/ quamen ten lesten in een dorp Paso ghenoemt/ alwaer sy vandē Barbaren seer vriendelijckem zijn ontfangen/ en die verstaende die groote periculen daer in sy ghewest waren van dat schrickelicke beest/ als ock vanden Margaiaten, daer hy zijnde die verwonthept haerder lichamen aen die doornen/ sy leden met sulcken verbeminge ende mededoghenthept haer aenghenomen/ dat men voorwaer seggen mochte/ dat dit simpele Barbarische volck sulck met een veinsden: maer uyt eenigh merenden: want hebben ten eersten met schoon water (naeder onder hare ghewoonhept/ haer die voeten ghewassen/ een yeghelijck apart in een super ende schoon hangende bedde sittende. Daer na die huys-vader die de spijse al besorght hadde/ versch vleesch/ met slimmer van smaeck als die bossen van ons witte-broot/ ghescheft met wildtbraet/ visschē/ voghelen/ ende die alderbeste vruchten/ haer verquickēde en voorstellende/ en die nacht aēcomende/ herft die selfde Mouslacar oste die weerdt alle die kinderen voor ghedaen/ om dat sy dies te beter rusten mochten/ des anderen daechs des morgens vroech by haer comende/ vraecht: Agite Atouraffap, dat is/ bemindte vondt-genooten/ hebt ghy ock wel desen nacht ghelaepen? sy antwoordende/ ja gerustelicke/ daer op hy seyt/ rust dan noch mijne kinderen/ want ick weet dat ghy ghisteren seer moede zijt geweest: In summa met geē woorden machment ghenoech verclaren/ hoe vriendelicken zy vā den Barbarē ontfangen zijn/ eyndelijck gelijc die Wildē weert zijn teghens hare vpanden/ so zijn sy oock niet minder vriendelick teghens hare vondt-ghenooten.

Volght van die ghenesinghe der siecken der Barbaren, van haer begraefenisse ende vyervaerden, ende van haer soete droefenis over die dooden.

JEmandt siech wesende vā dit volc/ wijst hy die plaetse daer hy die meeste pijne heeft/ en doet die suygen van eenige die daer by zijn/ oft oock ten tijden van die landtloopers en bedrieghers/ die sy Pages, dat is Medecijns noemen/ welcke noch een ander bedieninghe is dan der Caraiben, dese sieghen ock dat sy die pijne uyt trecken/ en dat leven verlangē: Oorsaē/ en ander gemeene siecte is dit volc onderworpen: maer niet so gemeē als

Een Toubes dat ghy gros neus/ dat is/ Eggen tegen jen gast die hem ist toe gecomen.

Barten haer eten als der Ze dat want sy hebbē geē Tafels. Caou-an haer drancken.

Als den gast ē nacht daer blijft wordt jemandt een fijne kaugh-bedde gedaen/ en vyer des nachts by sijnen Tacapetoben slaens balckē bereyt gemaeckt.

Tata/ vyer. Tatain/ rooch.

Dat Wilden verdrijvē de Aygnan/ dat is den Satan-boos/ vyer.

Waer vyer dat sy den sy tusschen ee stert ende een broech hout/ en dat by Cabra oft ēsige ander sy daer mede verdrijven.

Wat eer sy het dē gast voorsetten eer sy hem groeten om te weten of de manne honger hebben ofte dorst.

Agite Atouraffap/ spreect den hoop vanden dingen/ haer bevelende wel wette rusten/ haer beclagh ghenae.

Pages/ sijn de medecins oft Chirurgijns.

op ons. Wenschens dese soo regiert onder haer een ongheneselycke sieckte/die welcke sy Pians noemen / oorspronck hebbende van buyten/ hoewel oock onlanckens ghesien worden ten tyden hier met gheplaecht/op de maniere gelyck kinder-pockens by ons. Dese sieckte maeckt pupsten ofte blaren/ grooter als lenden van duymen/ die over 't gheheele lichaem ende dit aenghesicht comen. Een dese sieckte is niet minder schadelick by haer / als by ons die Fransoysen ofte groote pocken. Wen cranckē geben sy geen spyse (ten sy dat sy die begeerde) al soude sy ooch van hongher sterben. Een ofte wel die sieckte periculoos en swaer is/laten die ghesonden dagelycks met af van dansen/ spyunghen/singhen ende dyncken na haer ghewoonheyt/ den cranchen met haer tenoor verdoovende / daer over die cranche oock niet clagen sal al begrijpt sy geen voordeel : Waer indien sy sterft / en insonderheyt wesende een huysvader / sal terstont dat gesanck veranderen in treuren en weenen/met sulcken grooten ghebaer / datter die gheheele nacht over gants geen rust voorhanden is; Insonderheyt gaet men die vrouwen boven alle d'andere jammerlychē cermen en roepen/gelijck makende met als de menschen: maer gelijck Wolven ende honden/dus danige clachten met een bevende stemme voortbrenggende : Wie sterche man is ghesloxen/ die ons wel eer soo veel menschen toegebracht heeft om te eten/ daer op die andere: O wat een dapperen en kloecken jager/ en wat een kloecken visscher : O wat een ghestrengen vooder tsinder op anden der Margatāten en Portugesen. In somma die vrouwen peyren haer selven tot dusdanighe clachten/ den anderen met die armen omhelsende/ ende niet eer ophoudende van dit gheschrey eer het lichaem uytghedragen is, seggen oock die wijs daer toe. Hy is doot/ sy is gepasseert dien wy nu beschreven/ en die mannen Eheu hy is doot/ en wy stille hem met wederen sien voor en al eer wy tot hem comen achter die groote berghen met hem te danssen/ als ons onse Prophetē die Caraiben leeren / en meer diergelijcke lamentē dryven sy/welcke geduerē tot 6. uren toe: wāt langer houdē sy hare doodē met onbegraven/ alsdan setten sy dat lichaem in een ronde put ofte graf gelijc een wijn pype/ recht over eynde. Ende so die versloxen een huys vader is/ wert hy int nuddē van't huys in zijn Cottoene heddehē gewichelt begraven/ by hē leggēde vederen en andere diergelicke dingen daer in/ of hy noch tenāe vermakelickheyt hadde/ op die selfde maniere als die Peruanē hare Coningen begraven met hare schatten/ etc. ghelijck dat verhaelt sal worden. Die eerste nacht na dat het lock begraven is/om dat dese arme menschen van sulcken meeningen zijn/ dat die Aygnan, dat is de Satan /het lichaem soude upt der aerden halen / ten waer dat sy vonde ander spyse om te eten / so stellen sy sommige vatē met meel/vissch/vleesch/ alles wel bereydet/met Caouin haren dranc ontrent het graf/ welcke offerhande sy soo langhe doen/ tot dat haer gedunct dat het lichaē ten volle vergaē is/ en van dese dwalinge zijn sy niet af te brengen al wijst men haer des swaerheyts die spyse noch int gheheel staen / gelijck sy des avonts gestelt was etc. Dese dwalinge schijnt oorsyōt te hebbē uyt die valsche gloss sommiger Gabinen/die daer meer af begeert te weten/die lesen Leviath. Een om dat die Americanen/ gelijck

Hier is oock een maniere van pocken/ by haer-lieden so schadelijck als by ons die pocken.

Geven den cranchen geen eten al soude hy sterven/ tenware dat hy dat eyschte.

Hy beschryft haer dooden/ crijtende als Wolven/ crijten so langhe hy ontgedragen worde.

Hier sy singhē en dansen by den doodt oder de verstoxene.

Houden hare doodē niet langher dan 6. uren/ maken haer graven als een lange smalle wijnpype oder spijtē.

Van soodanighe dat de Satan Lichaē souden uyt halen uyt t graf/ stellē sy opt graf seker tost tost dranck tot sō offerande.

Verhuysen het met hare siele bezeu.

gesept is/ derwijls haer woonplaetsen veranderen/gelijck de zeyden vervoeren/soo bedencken sy int vervaren die verstorvenen haer graven met dat groote krupt Pindo, waer upt die repsinde hupden erkennen magen waer zeniet begraven is/voorby welcke plaetsen so sy ten tyden dwalende door die bosschen passeren/ so grooten ghelupt maken/ dat het verrolnck is om aen te hooren. Een soo veel belangende die maniere int generael aller Brasilianen/ comē weder tot verhaelt der Zee-custen van Cabo Frio, tot die straete van Magellan.

Vervolch der Zee-custen

Vant C. Frio tot die Punta de buen Abrigo, (int ontse Caerte qualijcken Abarioga ghenoemt) zijn 100. mijlen/ over dese punt streckt die Tropico Capricorni, ende die Linea van repartitie/ twelc zijn voornaemste beseecken. Van buen Abrigo, zijn 50. mijlen tot die Baja de S. Miguel, ende van daer tot de Rebiere van S. Francisco, welck lept op 26. gr. zijn 70 mijlen.

Cabo frio punta de buen Abrigo

b. de S. Miguel.

Rio de S. Francisco.

Van S. Francisco tot R. Tibiquire, zijn 100. mijlen/ alwaer blijven Puerto de Patos, ligt op 28. graden/ ende hier tegens over een Eylant S. Catharina ghenoemt/ Puerto del Paraiso, ende andere van Tibiquiri tot R. de la Plata, sijnemen meer als 50. mijlen/ut borgen datter zijn 660. mijlen van C. di S. Augustijn, tot R. de la Plata, dat is de Zilver Revier/ welcke is ghelegen op 35. graden aen die Zuyt-zijde vanden Æquinoctial. Dese Revier wort van die Wilden die Revier van Parana ghenoemt/ ofte Paranaguasu, twelck te seggen is groot water/ ofte een rebiere ghelijck die Zee/ hebbende eenighe eylanden/ die seer vreedt zijn/ ende veel Eylanden/ is rijc van Zilver/ Parlen/ edel gesteenten ende van visch/ heeft in die breedde 20. mijl. een veel eylandekens/ tusschen beyde de hoechte/ namelijck (de S. Maria tot C. blanco, dese Revier wast ende loopt over ghelijck die Nilus, het landt vruchtbaer makende/ ende dat ooch op eenen tijt des jaers/ na sommighe opinie heeft zijnen oorspronck upt die ghebergte des Conincrijcks van Peru, een in dese Revier comen veel andere groote Revieren/ als Avancay, Vicas, Pucina en Xauxa, die haren oorspronck hebben uyt hooge Lant Bombon. Die Spaengiaerden die op dese Revier wooncn/ zijn sommighe so hoogh opgecomen/ dat sy aen Peru een die Mynen van Potosi steerte. Die gheheele custe lange van C. Frio af/ tot die R. de Plata, ofte R. Solis toe/ zijn groote schoone mannen/ wel ghesproportioneert / dan eten alle Menschen vleesch/ het land is vol Brasily-houts/ ende vol wilde Animē. Wā R. de Plata tot die P. di S. Elena heeft men 65. mijl. wā S. Elena tot Arenas Gordas, zijn 30. mijl. Van daer tot Baros Anegados 40. mijl. Van daer tot Terra Baixa 50. mijl. Van Terra Baixa tot Bahya Sin Fondo 65. mijlen. Van dese Bahya, welche valt op 41. gr. scrilen sy 40. mijl. tot die Arrecifes de Lobos. Hier greift aen het landschap van die Patagons, alwaer die inwoonders Reusen zijn/ haer aengesicht met het sop van kruyderen schilderende. Van Lobos, welck herst in die hooghte 44. gr. heeft men 45. mijl. tot den hoec van S. Dominico. Wā desen hoeck tot een anderen/ genaemt C. Blāco, zijn 120. mijl. Van C. Blanco zijn 60. mijl. tot die Ile. van Iohan Serrano, welck leyt op 49. gr. eñ voort van andere genoemt R. de Trabajos, tusschen beyden ligt de Baja de S. Julian, in welche een goede haven is/ het volck huilt sonder wapen/ met hupden bekleet/ sonder huyeren/ ende seer groot van stature.

Rio de la plata.

Rio di S. Elena.

Arenas Gordas.

Baros Anegados.

Terra Baixa.

B. van Bahya.

Arrecifes de Lobos.

Patagons.

C. Dominico.

C. Blanco.

Ile. de Iohan Serrano.

Van

Van daer tetmen 80. mijlen tot het Promontorium ofte den upthoeck de las 1100. Virgines. Dan die 11000. Maechden welc leyt op 52. graden en een half op d'incomste van die strate van Magellanes, die welcke streckende ts op een ghelijcke hoochte van Oost ende West 110. mijlen lanck / anderr seiten 130. mijlen / ende de Luyden ende Noordē van Venecola 1200. mijlen / heeft in die breedte 2. mijlen / ende op sommighe plaetsen een wijle noch meer seer diep / meent meer toe dan af eñ loopt na middagh. Jn dese strate zijn seer veel Eylandekens ende Havens / die custe een beyden zijden seer hoogh eñ vā groote rotsen / het landt onvruchtbaer / heeft geen greynen ende hout / heeft vast het gheele jaer yure / daer onder zijn groote boomen / eñ vele Cederen / eñ menighe andere boomen / luchten voortbrengende gheleyck Bisnale ofte Kriecken: Daer houden ock Strijts-vogelen / ende andere groote vogelen / veel vercierde gedierten / daer zijn Dadonten eñ wheghende visschen / ende zy eten die eene spijse tot die andere / vele Tee-Wolven / met welcker vellen zy haer kleeden / Waldrisschē uyt welcker gebeē ten sy Barckskens maken / als ock van enden van boomen. Dese Strate is ontdeckt ende gevonden van Fernando Magellanes Portugees / int jaer ons Heeré 1521. naer anderen haer reekeninghen 1519. den 21. October daer in commende / ende in Decembri daer uyt / alwaer doen die langhste daghen waren ende die coutste nachten. Van dese Strate machmen lesen die Hystorie van Jndien ende die Navigatie der Engelschen / die ock hier door gevaren zijn. Die Coninck van Spaengien heeft int jaer 1582. bevolen / dat men op die hoec eñ incomste van dese Strate eenige Casteelen bouwen soude / om andere nation te beletten / die door haer int die Zuyd Zee nae Peru, daer sy zijn meeste schat van daē brenght / etc. Ontrent dese Strate woonen seer groot Gevuysen / die 10. ende 11. voeten / ende ock grooter geschreven werden te zijn.

Die eylandē bi strato Magellanes hun hoogh vā hoecken / en al ongheschickt haer.

Magellanes het 1520. jaer deze strate eerst gevōden.

Magellanica het sesde deel vande VVereld.

Magellanica, is het seste deel van die Werelt / welck noch tē aldermeeste bekent is / dan sonder alle twijfel seer groot eñ veere streckende. Die provincie deses lands / die teghens die Strate van Magellana over leyt / is ghelegeten Terra del Fuego. Beich een ander landtschap in dit deel des Werelts ghelegen / wort gegoudē gantsch Goudt-ruick te zijn / die voornaemste Eylanden zijn Java minor / ofte elem Java / in 8. Coninckrijcke afgedeelt / voortbrengende alderley specerijen / ons noch onbekent. Java major, Timor, van waer men brenght witte eñ bleeke Sandalē hout / Bida van daer die Note Muscaten comen eñ die Foelie / die Eylanden van Molucken, daer die Nagelkens groeyen. Los Romeros, eñ die Eylanden Salomonis, doch hier van op ander ghelegenheyt / sullen voort treden tot Peru, beginnende van Panama, teghens Nombre de Dios over / ende brengen onse beschrijvinghe weder op't alder coutste / tot die Capo Desseado, ofte die begheerde hoeck / liggende aen die Strate van Magellana, daer't hier gelaten is / doch eerst een kleyne relaes doende int ghemeen van Peru.

Terra del Fuego. Goudtruick.

Cinco Java in 8. Coninckrijcken gedeelt

Banda daer dat de Note Muscaten hun plaetsen hun daer te nemen.

Peru beteeckent veerley dinghen.

Peru is een gemeen woort / ende beteeckent diverley dinghen. Ten eersten een kleyn landeken eñ haven van die Spaengiaerden / onder't belept van Pizarro ende Almagro ontdeckt ontrent Panama, liggende op 2. gra. aen die Noordt Zijde van die linea. Tē tweedē verstaet men op dit woort die gheeele landtschap bijt dese haven af. Die Custe vā dit Zuyt-Zee vervolghende tot Chile toe begreppende 8. provintien / namentlick Quito, Cagnarefia, Porto velo di S. Iacomo, Cassamalca, Cuicos, Cagnasia, Calloa ende Charcassia.

Quito.
Cagnarefia.
porto velo di S. Iacomo.
Cassamalca.
Cuicos.
Cagnasia.
Calloa.
Charcassia.

Ten derden beteeckent dese name Peru ofte Peruvia, het gheeele seste deel van die Werelt / namentlicken dat Duydtsche ghedeelte van America, 't welck van Nieu Spaengiē / door tē enge ofte naulw spacie van lants met meer dā 17. mijlen breedt wesende onderscheydē wort / belettende dat Peru, (twelck anders rondts om met die Zee beloopē) geē eyland meer mach: want heeft naer ondergang die Zuyder Zee / daermen in vaert door die Strate van Magellanes. Maer middach is die Strate selfs ont landt af beelende van het overleggende lant / noch niet ten vollen ontdeckt van sommighe Tierra de Fuegos, dat is 'tlandt van Vier gheesten. Dese Strate ofte engte is van Magellan gevonden / int jaer 1519. ende andere haer ghevolcht int jaer 1521. streckt nae die eerste linie Oost eñ West ontrēt 110. mijlen / ligt op die hoochte van 52. gra. 30. minut. eñ is op't breedste 2. mijlen / die stranden ten beyden zijden met hooge Steen-rotsen best wesende / eñ dit deel des Werelts heeft 3. voornaemde groote landen / als zijn Castilia del Oro, ofte 't Gouden Castilien / Popajana, Brassilia, Chile ende Peru, wort onderscheydē van Nieu Spaengiē / door die Province eñ Revieren van Darien, van hier af begunsel nemēde / eñ streckēde tot die strate van Magellan toe. Voor Peru dan verstaende eē gheel seste deel vā die Werelt / streect sulcks wijt eñ breedt / tot over die 64. gr. 30. minutē / namentlicken comende aen die Zuyd-Zee vā die linie / tot op 51. gr. en half / eñ op 22. gradē aen die Noordt-Zijde tot S. Martha toe / 't welck het uyterste hoofd is vant landt nae't noordē. Op die grootste lenghte herst dit deel 53. gr. die rekeninge nemende van den Meridiaen / loopende over die C. van S. Augustijn, twelck ligt op 8. g. 30. m. zuydtlickē tot dē Meridian / daer op dat hooft van S. Francisco gelegē is / op die hoochte vā 2. drelē zuydtlicker. Dit gheeele seste deel des werelts herst bynā die figure van eē herte ofte van een Triangel / uyt 3. gelijcke linien bestaēde / getrocken van die 3. hoecken des lands / als die eerste vā die C. di S. Augustin, tot die Strate van Magellana, d'ander vā Magellana tot S. Martha, die derde van S. Martha wederr tot S. Augustin, het welck men op dusdanighe sphersche maniere bewijsen mach / want stellende die eene hoeck des Triangels die Capo di S. Augustijn op die hooghte van 8. graden 30. minuten zuydtlicker / die langte 341. graden: d'ander hoeck des Triangels die Strate van Maghellan / op die hooghte van 52. gr. 30. mi. zuydtlick / die lengte 303. graden / de Linea die tusschen dese 2. hoofden gelesen is / comt te hebbē 60. gr. gelijc die Meridiaen 360. heeft / so veel dā ofte eē wepnich meer / heeft die Linea genomē vande hoec vā Magellana tot S. Martha, welck cōt te liggen op die hoochte vā 12. gr. eñ op die langte vā 294. ergo heeft dit land vast die gedaēte vā eē dyekantige figure ofte triangel: andere seggēt te hebbē die figure vā eē ey / twelck aē beydē zijden schiep toeloopt / eñ int midden breedt is.

Castilia del Oro.
Popajana.
Brassilia.
Chile.
Peru.

S. Martha / het uyterste hoofd van Peru.

Capo van S. Augustijn.

Capo di S. Francisco.

Figuure van Peru gelijck een triangel ofte eē herte.

Peru heeft die gedaente van een Eye.

****** 3 Ginnig

Wat mē verstaen sal in volgh dese boeck. Peru. Mauer. Auchas mayo.

Ghnme hier af particulier ende breet kennisse te hebben/ sullen eerst handelen van Peru ende de coers hoe die Portugesen hare seplagie namen van panama na Peru. In volgh tyden verstont men door peru alle provincien die daer ligghen van paitoa tot Chile, ende die Reviere Maule Lupden ende Noorden aen tot die Reviere Auchalmay: Nu verstaet men alleen op den Spaengiaerden/ onder het woort peru, dat ghelegen is tusschen die Reviere Argyropolis, ofte die Villa della Plata, ende die Province Quito, het welck een vruchtbaer/ gesont/ volckryck ende wel bevolcht lant is/ lant weesende van t Noorden tot zuyen ontrent 700. mylen/ breedt Oost ende West ontrent 100. So zijn dan die grensen oost ende Lupden Argyropolis, na den tegenganck die Lupder-Zee/ nae't Noorden die Province paitoa, dit lantde wordt afgheteelt in drederley deelen/ in planitiem, Sierra, Andes, dat is in effen ofte plat lant aen die Zee ligghende/ in berghen ofte in berghachtige landen/ die midden door't landt strecken/ ende in peru over het ghebercchte nae't Oosten. Dit Landt is Goudt ende Silver-ryck boven alle andere landtschappen der gantsche wereld/ t'welck blycken mach daer uyt/ dattien jaerlijcks so grooten schat van Silver en Goudt van daer brenght/ dat het onghelooflycken is. Ick gheswyge dat die Peruvianen merckt voormen derven/ dat sulcks niet meer te bedryven heeft/ dan oft men van een ghecheele sack Tarwen een eenigh koorneken afgenomen hadde. Soo mach dit ooch bekent worden uyt die historie van Francisco Xeresio, daer hy schryft dat in Cusco huysen zijn ghewest/ welcker voorhoven/ wanden ende dacken / om ende al om met Gouden platen waren bedeckt. Neevens dat so schryft Girava, dat die inwoonders van die provincie Anzoma daer ghecheele wapenen banden hoof de tot de voeten vā Goud hadden/ hare voet-stucken/ tinck-bollers ende scheen-platen al van fin Goudt. Dese self de ghedupcht ooch/ dat ontrent Quito Goudberghen waren/ daer meer Gouts dan aerde upt quam. Soo bevestighen ooch alle die historie schryvers/ die mentie maken van't transport des Comenchs Atabaliba, even dit selfde t'welck so overdadich groot is/ dat men nopt van dierghelijcken gheleesen heeft: want dese die camer daer in hy gevangen lach (wesende 22. voeten lanck/ ende 17. breet) so hoogh met Gout vulde/ als hy overcomde staende/ sonder aen uyt strecken met die langhste vinghers afreychte/ presenteerde daer by/ soo hy hebet Silver hadden / wilde daer in plaetse des Goudts/ die self de camer tweemael gheheel vol van Silver maken/ dan die Spaengiaerden namen't Gout/ welcke somma bedroech den Conincks voor zijn vijffde part over die 6. hondert seventhē duysent/ ses hondert ēn seventwintich Carls gulden/ ēn dertich duysent merck Silvers. Een yeghelijck Ruyter 12000. Castilianen/ elck vā 14. Realen sonder het Silver/ een voet knecht 1450. Castilianē/ behalven 't Silver/ bedraghende 180. merck. In somma dat het Goudt alleen bedroech na onse munte meer dan drie millioenen/ acht ende tachentich duysent twee hondert vijf ende dertich Carls guldens/ behalven het Silver daer uyt men rekenen mach die seer groote overvloet des Goudts ende des Silvers dese lantschap. Ende hoe wel dat Atabaliba so grooten schat op brachte/ so was dese noch niet te verghelijcken/ by die zijn onderste broeder Guascar beloofde op te brenghen, soo hy zijn leven mochte behouden: want dese die schatten zonder voorgoederen ende synes vaders hadde, die van Atabaliba verborghen waren / als eerst ūt ruck gecomen zijn / daer upt hy dese zijn broeder Guascar hadde ghestooten/ ende hem selven daer in gheset.

Guascar de broeder vā Atabaliba prisonier neemt.

Men leest ooch dat die Spaengiaerden (dat landt eerst in kenghende) haere peerden beslaen met Gouden hoef-yssers/ want het noch jaerlijcks voor overdadige schatten op brēgt/ blycke ghenoechsaem uit die Armade voorleden jaer in Spaengien aengecomen, niet noodich hier te verhalen/ etc.

Goudē hoef yssers.

Comende dan tot het vervolch der ruysen van Panama nae Peru, is voor eerst te merken/ dat Panama ende Nombre de Dios thoer sieken zijn teghens den anderen over liggende/ die eene aen die Noordt-Zee ofte die Noordt-zijde van Peru, d'andere aen die Zuydt-Zee/ 17. mylen vanden anderen anderscheyden. Panama ligghende in een kleyne valeye/ also dichte aē die Zee/ dat ten vollen Mane die stroom haut water des Meers in die naestliggende huysen comt. Die huysen deser stadt zijn eēs deels uyt riet/ eēs deels uyt andere materialen t'samen ghevoecht/ ēn meest al met tegheten gyps overdeckt/ die nochtans met seer veel ontzijn. Deze stadt heeft een bequame ēn sekere havē/ doch seer kleyn/ met die stroom ofte die voorvloet comen die schepen in die havē/ ende met ebbe gaen sy af/ doch licht geladen: want die swaer geladen zijn/ soude lichtelijckē op die droochten blijven sticken. Ooch soo gaet hier groote ebbe ende vloet/ dat daer die seene met hoogh ende diep water/ d'ander droochte is/ die schepen moeten een wepnich uyt af houden vant landt/ ende door schuytkens die waren laten ende laden/ so wel die upt Spaengien na Peru gheboert worden / als diese van Peru nae Spaengien boeren. Dese stadt ontfanght uyt Peru Mayz/ cenich Weel Hoenderen ende Rosmich/ heeft selven Koyen ēn Swynen vleesch/ Oranyen/ Limoenen/ Cool/ Arum Latton/ Meloenen ende dierghelicke dinghen in seer groote overvloet/ ook wert dese Provincie de Panama, in voorige tijden van vele Indianen bewoont ende besocht/ ende alle die Peruieren brachtē Gout voort/ doch in ten meesten van die Spaengiaerden uyt-ghesputtet. Als men vā Panama na Nombre de Dios repsen wil over landt/ is die eerste dachreyse goet ende bequame wech/ daer na comen hoe schapen / strecken de tot Nombre de Dios, op't midden van die wegh comt men een water / daer men manbucks in die vreemt mach overcomen/ om der veelvoudigher kroomten willen / vele blyvender ooch/ die stroom gelijck in winters tyden alser groote stort-reghenen vallen/ hestigh op loopende. Die dese stadt ofte Nombre de Dios verghelijckē by Venetien / dwalen seer/ want beyde te samen ghevoecht / ēn noch vele Americaensche steden van die Spaengiaerden opgherecht daer by moghen met comen om by Venetien ghenoemt te wesen/ doch een yeghelijck hebbe zijn oordeel ende gevoelē hier.

Verbolck der ruysen van Panama na Peru.

Panama ligt aen de Noord Zee ofte Zuyt Zee/ d'een van den anderen.

Beschrijvinghe der stadt Panama.

Reyse van Panama na Nombre de Dios over landt.

Belangende dan die manniere van't varen op die strecken ende graden dienen houden moet/ van Panama nae Peru, als noch ten tijt des jaers/ is te weten dat die beste ēn bequaemste tijden zijn in die drie eerste maendē des jaers/ als

Bequame tijt om te varen van Panama nae Peru.

als Ianuarius, Februarius, Martius, tot inden April, want die Zee alsdan open is, die somwe ouer-handt hebbende, ende vele van die Reysen, (dat zijn wonden uyt den Oosten ende Noordt-westen) waepende, sonder dat eenige Westen ofte Zuyen binnen als dan regneren, waer mede die schepen seer lichtelicken haere reyse volbrengen, ende comen ghemeenlicken daer sy willen wesen, alwer dattet eenige andere winden, in sonderheyt uyt den Zuyde, (die welcke 't meeste deel van't jaer, langhs die Custe van Peru waren, op sticken) mogen van gelieken ook uptlooper in Augusto ende Septembri, doch en doen soo goeden reyse niet, als in die voorseyde maenden. Soo daer eenighe schepē buyten desen tijt van Panama af waren, sullen een moeylicke ende lange reyse hebben, ende ooch so moetender dicktuls eenighe van desē schepen wederom te rugghe, sonder die Custe te krijghen, ende worden, om die Zuyden windē die den meesten deel van't gheheele jaer op die Custe wayen, ghelijck ghesept is, als ooch om die groote teghenstroomen, in swaere perijculen ommeghedreven: Het is seer goet met de hunt van Peru af te varen nae Panama ende Nicaragua, ende andere quartieren daer ontrent: maer om derwaerts te gaē is perijculoos ende seer ongelwis. Die schepen dan met spaensche waren gheladen zijnde, ende schendende van Panama, comen ten eersten in Taboga, ende andere nacst liggende Eylanden, welcke van die Parlen haer namen verkregē hebben, al waer sy versch water nemen. In dese eylanden die wel ontrent 25. ofte 30. by een liggen, hebben den Spaengiaerts in voorighe tijden veel Parelen gevonden, waer af sy ook die name behouden hebben Illas de Parlas, zijn ghelegen schaers op 8. graden aen die Noordt zijde der linien. Het grootste van alle dese plachten in voorighe tijden bewoont te wesen: maer nu met om dat die visscherye vā Parelen afgaet, eñ die welcke dese Eylanden toe comen, houden daer op swaete Slaven eñ Indianen van Nicaragua ende Cubagua, die aldaer het vee hoeden, ende die velden besaven: want zijn seer bruchbaer. Van hier af neemt men die hooghte van die Zee nae't westen, eñ men comt verkennen die punt van Carrachine, die welcke Noordt-west ende Zuydt-Oost ligt met het groote Eylandt der Perlen Taboga, ontrent 32. Italiaensche mijlh. zijn 7. en half spaensche daer af. Die ghenoghe die op desen hoeck aen comen, sullen sien dattet een hoogh ende berchachtich land is gelegen op 7. gr. en half. Van dese punt die loopt die Custe tot die R. de Bias ofte haven van Pijn-boom Zuyt-West eñ Zuydt-West ten Zuyden, ende ligt van die voorgenoemde Capo 24. mijlen/zijn 6. Spaensche/op 6. g. en half/is een hooch lāt van groote heuvelen ende berghen: men heeft alhier op die Zee-cant seer groote Pijnboomen/waeromme het geheeten wort die haven van Pijnboomen. Van hier af streckt die custe nae't zuyen/ende Zuyden ten Westen/ tot die C. dellas Corrientes, dat is/ den hoec van stroomen/die welcke seer smal is/ende't Zeilvaert in strecht/eñ aenlangende die seer cke stroomē/ die als ghewelddighe, af wateringhen: ghelijck Reysieren nae't oosten afloopen/ worden vele maels die Portugese schepen/ die dese reyse doen des nachts aen die ancker en liggen blijven/ende des morghens voort varende ghebeurt het menighmael/ dat als sy meenen te winnen/ dat sy opghehouden ende te rugghe ghedreven worden/ende 15. ofte 20. daghen om een hooft blijven hengheken/ sonder voort te comen. Vervolghende den loop op die verscheyden streckinghe/ comt men daer nae aen't Eylandt ende die R. de Palmas, alsoo ghenoemt om die overdadighept der Palm ofte Indianesche Noote-boomen die daer op zijn.

Taboga een Eylant der Perlen.

Illas de Parlas.

Haben van Nicaragua ende Cubagua.

P. van Carrachine.

R. de Pinos.

C. dellas Corrientes.

R. de palmas.

Dit Eylandt mach hebben in ommegaens een wijdtich meer als 5. mijlen/ 't welck is een Duytsche mile eñ onderhalf Spaensche/ eñ placht bewoont te wesen/ light van Cabo des Corinthes 75. mijlen op 4. gr. en half/ hier ontrent herstinen vele rebiere/ alle van seer goet water/ende met beere van hier light ook het Landeken ende die Rebiere Peru, daer Pizarius aen quam/ende nae wiens name naederhant de gheele lantschap geheeten is Peru. Dan't Eylandt Dellas Palmas, die custe nevolghende op die self de strecking continē by die straut van Bon-aventura, welcke ghelegen is dan't voornoemde Eylandt/ruttel meer dan 9. mijlen/ zijn derdehalf Spaensche mijl. Dichte by de straudt/ (die welcke seer groot is) ligt een hooge clippe ofte steenrotze/ eñ d' inconste van die Bay op 3. gr. en half/ alle dese zijde is vol van seer groote berghen/ende daer loopen ter Zeewaert in vele eñ seer groote Rebieren/die in die gheberechten haren oorsprouch hebben voorseyde van desen loopen die Schepen tot binnen int lant ofte haven van Bon-aventura, doch die stier-lieden/ die hier in begreepen te loopen worden seer gorde kennisse vande Rebiere hebben: want so sy niet ervaren en zijn/ sullen groote moeyte eñ perijckel aenstaē/ als sulcks veel gebeurt is/ die nieuwe stier-lieden hadden. Van dese Bay af loopt die cust Oost eñ Oost ten Zuydē tot aent Eylant Gorgona, 't welck is van die straudt 75. mijlen/ zijn 19. Spaensche mijlen wel geteckent/ die custe die men in dese strecking heeft/ is seer leech/ vol van gheboomte/eñ andere valderniſſen eñ gheberechten. Waer loopen veel groote Rebieren van dese custe af/onder welcke die voornaemste eñ alder-grootste is de Rebiere van S. Ioan, de welcke bewoont is van Barbaris volc/ eñ hebben die huysen gebout op groote sijlen eñ balckē/op manere van schavotte eñ Tancelen/eñ leven t samē beter/ som by eene/om dat die huysen seer lanck ende breedt zijn. Dese Indianen zijn ruck van Goudt/ ende 't schijnt dat sy bekitten is seer vruchtbaer/eñ die rebieren brengen met die stroomen voort overvloedich Gout: maer is so lāckigh eñ mozassich/ datmen in gheenderley manieren can overwinnen/dan met verlies van veel volcks/ eñ met groote moeyten. Dit Eylant van Gorgona is uptreemende hoogh/ al waeret 8. Maendē int jaer/ mannermeer op en hout van regenen ende van donderen/ alsoo dattet schijnt dat die elementen teghens den andere strijden/ is int ommegaen tot ontrent 2. mijlen/ ofte 6. Italiaensche/ altemael van seer hooghe gheberchten/ende op die geboomten siet men vele Pauwen/Phasanen/gheplechte ofte bespickelde Cattē/ groote Serpentē/ veel Tee-crabbē/ eñ andere nachtvogelē/eñ schijnt dattet nooit bewoont gheweest is/ heeft ook vele seer soete waterē: Die somer begint hier int eynde van die Mey/ ter contrarie als in Panama, waer alsdan die winter begint. Op dit Eylant heeft heer Franciscus Pizarius met zijn 13. medtghesellen/ die welcke Peru ontdeckt ende gewonnen hebben/

R. de palmas.

Peru waer af het gheheele lant ghenoemt is worden.

Bon-Aventura.

Gorgona eñ Eylant.

Gorgona eñ Eylant.

hebben/ vele dagen onthouden/groote noode ende hongher gheleden/al eer sy tot overcommynge des lants quamen. Dit Eylandt van Gorgona ligt op 1½ graet/ ende aenlangende die mijle die wy in dit discours/ als oock int Spaensche ende elders gehouden hebbe/ zijn al spaensche mijlen/die 17. en half eē grad. maken. Dan dit Eylandt streckt die custe west Zuydt West/ tot het Eylandt Del Gallo, ofte Vanden Haen/ ende alle dese Custe is laech en heuvelachtich/ en daer comē vele Revieren uyt loopen. Dit Eylandt is cleyn/ heeft int omtrecken nauwelijcks een mijle/ ofte ontrent 3. Italiaensche mijlen: Heeft schoone roode duynen. Aen die selfde custe van't vaste landt tot hier toe/ ligt op 2. graden vanden Æquinoctiael.hier steert die custe Zuyd-West waert tot op die punt die men heet de Manglares(dat zijn boomen alsoo gheheeten) in onse Caerte daselfs Manglalos gheseit/ die welcke gheleghen is op ander 2. graden schaers/ende vant Eylandt af/ tot die Punta toe: ('twelck 6. spaensche mijle zijn/ luttel min ofte meer/ofte 24. Italiaensche/ is die custe laech en heuvelachtich/ende daer comen eenighe revieren in die Zee loopen/ die welcke te landewaerts in bewoont zijn. Van hier af loopt die Custe Zuydt-West tot die strandt die men noemt vā S. Iacob, S. Tiago, ende maeckt eenen grooten inwinck/ alwaer een open haven ofte reede leyt/ gheheeten van die Sardines, ende alhier loopt uyt die groote ende ghewelduge Reviere van S. Iacob, alwaer die regieringe van Pizarro begonste/ ende dese strandt is 9. mijlen ende een quaert van die punt van Manglares, ende 'tgeschiet wel/dat die voorsteven van die schepen op 80. vaden diepten liggen/ ende vallen met die achter sevē aen die gront. Van ghebrecken ghevaert het wel/ dat men seylende is op twee vaden diepten/ende metter haest over die 90. krijcht/ 'twelck den ghewelduighen loop ende furie van die Reviere veroorsaekende is/ doch alhoe wel dat mēdere dese Bancké heeft/ en zijn oock wel niet periculoos/ en die schepē en laten dat comme niet tot haren wille daer uyt ende in te comen/ ende die strandt van S. Matheus, in onse Caerte Mathias gheseit/ ligt op een graet cleyn van hier af streckt die custe west aen/ na die C.S. Francisco, die welcke gheleghen is van die strandt 30. Italiaensche mijlen/ zijn 7. spaensche. Desen hoeck leyt aen hoogh landt/ ende men heeft dicht daer by seecre roode en witte duynen/ die van gelijcken hoogh zijn/ ende desen hoeck van S. Francisco leyt op eenen graet/aen die noordt zijde vā die linea Æquinoctiael. Van hier af loopt die custe Zuydt-West/ tot den hoeck Paiaos, welcke die eerste haven is van Peru, over welcke die linea Æquinoctiael passeert. Tusschen onse twee hoecken ofte punten loopen 4. seer groote Revieren in die Zee/ die welcke ghenaemt worden Liquisinus, op Latijn Quisanx, ende hier ontrent een seer redelicke haven/ alwaer die Schepen goet water ende hout nemen. Men heeft vanden hoeck de Paiaos nae't vaste landt toe/ seckere hooghe bergen die ghenaemt worden De Quaque. Den hoeck is een landt/ 'twelck niet te laech en is/ en men sietter seckere duynen gelijc die voorgaende.

Vervolck der Navigatie van die Linea, tot die stadt der Coninghen Lima ghenoemt.

Wt noch tot hebben wy verclaert der Custen vā Panama, over die Zuyd-Zee/ tot die haven van Quisenas, welck al in die landtschap van Peru light/ sullen nu den cours vervolghen tot die stadt der Coninghen. Den hoeck Paiaos, soo streckt die Custe zuyen/ ende zuyden ten westen/ tot die havē Porto vejo, ofte die oude Have, ende al eer men daer cōt/ heeft men die strandt die men van die Chaequi noemt/ in die welcke die schepen moghen sonder eenigh perijckel in loopen/ en is goet ancker. Daemen die schepen aldaer ophaelē ende verssen magh/ al waren die oock van die alder-grootste/ heeft ē seer goede uyt en incomste/ uytbesonderet datter een midden weghen van die incomste seckere steenen ofte rudtighe Eylandekens liggen: maer die schepen moghen/ van welcke zijde datse begeeren/ sonder eenich perijckel door op loopen: want men en heeft anders niet te schouwen/ dan 'tgene daemen voor oogen siet. Die oude haven leyt op eenen graet/ aen die Zuydt-Zijde van die linea Æquinoctiael, ende is een van die 5. steden die de Christenen ofte Spaengiaerdē gebout hebben int platte landt van Peru, alsoo dat Porto vejo, een name/is beteeckende die stadt ende die landtschap/die daer ontrent is/ seer vast verwoest ende vermest is/ om datter een arm ongheson landt is/ doch hebben eenighe Mijnen van Smaragden/ die sy langhe tijdt verborghen ghehouden/ ende door gheen tormenten ofte pijnen willen ontdecken/ als sy noch doen. Hadden oock in dese tijden veel Gouden ende Silveren vaten/ alle van die Spaengiaerden ghestroost ende vervoert. Nu door Coninghs placaten uyt ghegheven zijnde/ betalen haer overheeren met anders als thienden van haer aerdt-vruchten/ waer door oock vele Spaengiaerden vertrecken/die pasijen afgaende. Het lande ontrent Porto vejo was Goudtrijck/die volcheren maeckte haer hutten boven op die tacken der boomen/ghelijck die voghelen haer nesten. Dese Custe om dat sy morassigh is/ mochtmen geen peerden daer brenghen/ waer door sy spader van die Spaengiaerden is t'onder ghebracht/oock om dat sy dapper uyt haer sloten met steenen/Javelijns/potten met heet water/ende wat door die handt quam nederstorten/ vermorden veel volcks: want die Spaengiaerden moesten haer met boyden bedecken/ende die boomen nederhouden/ouden sy haer woonen ende bedwinghen/ oock om dat het Landt rou/ scherp ende hoogh is/ waer door qualijck provisande voor een legher te becomē is/ blijft noch veel lants hier ontrent onbewoont. Op die oude haven twee mijlen landtwaert in/ heeftmen die stadt S. Jacob ofte S. Tiago, welcke veel minder van huysen ende inwoonders is/ als Porto vejo, ende hier ontrent is die doorganck ofte pas van Gaimacapa, alsoo van die Spaengiaerden gheheeten om dese oorsake. Gaimacapa de vader van Atabalba, heeft op een seckere tijt gesonden eene van zijn best-oversten/ met een groote macht van volck/ om dese landtschap in te nemen. Dese/ als sy wilde zijn volck overzetten over die reviere/ heeft die volckeren belastet bloten te maken van balckens/ om daer mede

Quisinus.

Porto vejo staet als stadt en landtschap beschreven die stadt van Lima.

De stadt S. Iacob ofte S. Tiago.

Porto vejo een stadt der Spaengiaerden int platte lants van Peru.

Porto vejo beteeckent de landtschap en stadt/ en is van hier ontrent als 30. mijlen.

De inwoonders van dese landt ontrent Porto vejo maken haer hutten in de boomen als de vogelen haer.

Hoe dese landen van de Spaengiaerden bedwongē worden.

S. Tiago.

Pas van Gaimacapa.

De vader van Atabalba heeft die landt ontrent Porto vejo bedwongen.

Q. Pasijs.

Q. de Manglares.

Q. S. Tiago.

Q. S. Mathéo.

Q. S. Francisco.

Q. Pasijs.

Quisinus/ Revieren.

De Quaque.

daerinnede oure te raken / welcke ghemaeckt zijnde / als zijn volck met hare ruftinghen en ammonitie op die vlote waren / hebben hare vp-anden die touwen daer die vloten aen vast waren af ghesneden / waer door vele van die sterckheyt des stroms zijn versopen / en die reste vanden vpanden vermelt. Guinacapa verstadde dese zijne nederlage / heeft een groote menichte van volck by een ghebracht / en is van Quito afghetoocken / ende van die ghebeerchten int platte velt gecomen / en heeft dit volck door een gheweldige dach over wonnen. Na dese victorie heeft hy lust en begeerte ghehadt een dijck te slaen door die Reviere / om te waete daer over te trecken alst hem belieft de. Ende na veel steenen tsamen gebracht zijnde / als ooch aerde / ende die in die Reviere gestort / die dire over die 20. treden groote wesende / ende Guinacava siende / dat om der breedtheyt willen als ooch om die groote diepte en snelheydt des stroms al watter in ghevvorpen vvorde / nā die cracht des stroms wech dreef / heeft af ghelaten van zijn voorgenomē vveer / waer om nae dā die Spaengiaerden dese plaetse die name ghegheven hebben: van den overganck Guinacava, ende daer ontrent als ghesept is / die stadt S. Jacob ghetimmert. Andere halve spaensche mijle van S. Jacob / nae't zupden light een ronden bergh / die sy Christus bergh heeten. Van Porto vejo voorder aen op die selfde streckinghe ontrent 4. mijlen schaers nae't zupden / is ghelegen den hoeck S. Lorenço, ende twee mijlen ende een quart van daer Zupdt-west aen / ligt een Eylant van die selfde name / ooch S. Lorenço, ghenoemt / twelck rupm een mijle int omtreyts heeft / alwaer die Indianen ofte Peruanen van't vaste landt in voorighe tijden hare sacrificien ofte offerlanden plachten te houden / en doorden vele Lammeren / Schapen / ende sommighe kinderen / offerende 't bloet van dit aen hare Afgoden ofte Duyvelen / welcke figuren sy in steenen afgheleedet hebben / die sy aenbidden. Als Franciscus Pizarrus met zijn 13. ghesellen ghetrocken waren om Peru te ontdecken / quamen sy mede aen dit Eylandt / ende vonden der sommige Silveren / Gouden juvvelen / vele mantels ende hemden van seer geschilderde ende schoone wolle. Van die tijt af / ende om dier oorsaken willen / heeft dit Eylandt die name van't Silver behouden: Die hoeck van S. Lorenço, is op eenen graet aen die Zupdt-zijde van die Linea, ende gelijck bevaelt is / soo begint Peru van die Linea af / strecken de Zupdtwaert op tot Chile toe. Het volck dat onder die Linea ende daer ontrent woonachtich is / hebben een manieer van wesen en leven / vast volcans ghelijck die Joden / waer door ooch vele van meninghe zijn / dat sy afcomelinghen zijn van Joden ofte van Cham, sieckers heerschigh ende diments moms / gelijck die Moozen / en zijn ganschelijck ghenegen tot ontuyschheyt teghens nature / waer door het comt dat sy qualijck met hare huysvrouwen leven ende die weynich achten. Die vrouwen draghen gheen hayr noch gheen cleedingen / dan alleen voor hare schaemte en voorschoothen. Planten / saeyen / maeyen en malen het koorn en die Terwe Maiz, daermeet broot af backt / ende dese Terwe voert in Peru, Zara gheheeten: Die mannen draghen corte hemden sonder mouwen tot de navel toe / die schaemte bloot: sommighe gaen gheheel naeckt / ende verschilderen hare lichamen gheheel swart / en hebbē het hayr gheschoren / op de manere by-caers gelijck by ons die Munnicken / doch voren en achter gheen hayr latende / dan alleen op die zijden. Ock ist by haer seer gebruyckelijcken veel goudē juvvelen aen die oren ende neus gaten te draghen / insonderheyt Americanen / die voornamelijck in dese landtschap gevondē vvorden / hoevvel dat die inwoonders die Mynen niet hebbē willen ontdeckē / so heeft men nochtans aen eenige rouwe steenen teeckenen daer af gesien / dat sy daer groeyen. Aen armē ende beenen draghen sy vele Pater-nosters / seer dubbelt omgehangen van Gout / Silver ende kleyne Turkoysen / oock van bunte en roode treckens ende flecken huysheē / doch laten hare heyden niet toe eenigh van sulcks te draghen. Belangende die gheleghenheyt des Landts is seer heet ende ongesont / ende alderc regeert een manieer van pijnlicke ende swerende watten / groot ghelijck Goker-noten / uit aengheesicht ende andere leden / met diepe wortelen / misnaechter ende booser dan Pocken / ende moeten afgebondē vvesen met dunne draphens / als sy vel rijp ghevvorden zijn. Dit volck verschildert oock den mont / doorboozen die Neuse / die Lippen / Wangen en Oozen / ende draghen op hare feesten juvvelen ende Perlen daer in / zijn seer ghenegē tot uyssetten. Die schupthēs die sy daer toe gebruycken / so om te visschen als oock om te spijsē / zijn ghelijck vloten / uyt 3. 5. 7. ende ten tyden uyt 9. ofte 11. achter malcanders tsamen gevoeght / op maniere ende ghedaente ghelijck een uytspreyende landt: want vvorden alsoo te samen ghebonden / dat die middenste hals die langste is / en die andere alle cht na proporte corter / ende nae dat / die lenghte ofte breedte van dese vloten is / so werden oock die seylen kleynder ofte grooter ghemaeckt. Ende als sy dus daruige vloten een rijt lanc in stilheyt des Meers ghevoert ende voorts ghetrocken hebben / soo werpē sy als eē offer in die Zee / broot / vruchten / ende dierghelijcke / dinghen / biddende om eenen goeden voorwint / als moede wesende / ende nu krachteloos om meer te vroeyen. Die poorten van die heercken in dese cōtrepe / staen int oosten / behanghen met schere Cattoenen linnwaet / ende in alle tempelen staen daer ghehouwen beelden ofte Afgoden / vande gedaente ghelijck swarte Sacken / voor die welcke als tooss een wuyr brandt van welrieckende hout dat daer veel groeyt / waer af als mē die schorsen af doet / eenige sterche en welrieckende Gōme vloeyt. Ick achte sulck hout Cederen te wesen / daer uyt die Gōme Elemi comt / welke ghehouden wort het leven der dooden / ende die doot der levenden / om dat sy die dooden met balsamen voor putrefactie bewaert. Desghelijcken soo zijn in dese tempelen beelden van groote Serpenten / die sy aenbaden / ende behalven dese algemeene Afgoden heeft een jeghelijck noch zijne besondere / elck nae zijn hantelinge / daer sy meede ommegaet als die visschers eenen seer grooten visch / die jaghers eē Peerte ofte eenigh beest van een wilt. Sy die Capo Passos waren in sommighe kercken aen alle Pilaren ghestelt / ghekromste menschen en kinderen / die also wel bewaert waren en ghedroocht dat sy niet mochten verrotté ofte eenighe quade reuck van haer gheven / noch waerender hoofden van Indianen met naghelen aengheheft / die sy met eenighderley substantie

soo had-

Guinacava treckt van Quito af.

Guinacava dal een dijck maken door de revviere dā hem belet dede.

Zijn den overganck Guinacava de stadt S. Jacob ghetimmert.

Mons Christi.

De Berch Lauretio.

S. Laurens heeft eē mijle int omtreyts / daer in de Indians ja re offeren eē schaepen en Lammeren / ooch Kinderen.

Peru strecht tot Chile toe.

Spiegh. Hees heylige vaders hebben ghedacht de Moozen.

Maiz is Maiz.

Die Peruanen hebben tot den duyvel toe / en draghen in hare neusen eē paer roste-ijsere Ringhen / aen armē eē paer dragen sy patri-noosters.

Manieer vē Wijatten die hier regeren.

Doorboosen die neuse / mondt oozen wangē / lippē.

Vloten der Peruanen verbaenijt by zijn.

Zij doen sulcke offerhande om garben winst te hebben.

Poorten der Kercken.

Gomme Elemi / het leven der dooden / ende der doot der levenden.

C. Passos.

so hadde doen verdwijnt, dat sy niet meer als een luyssie groot ghebleven waren. Hare huysinghen maken sy van groote dicke riedt die alhaer wassen/ende hier ontrent zijn wesnijck bruchten.

C. de S. Elena.

Comende weder tot verbolch der Custen/ eñ die reyse verbolghende zuyd en zuydoen ten westen/tot die Punt van S. Elena, al-eer dat men by dese punt comt/heeft mẽ twee haluës/ die eene ghenoemt Colao, eñ d'ander Calengo, alwaer die schepen setten/ende versch water ende bequame nemen eñ men heeft vandẽ hoeck van S. Laurens, tot die punt van S. Elena trent 9. mylen/ende ligt op 2. graden ruym/ het maeckt eenen inwyck/ van die punt af nae't noozden/'twelc is een seer goede haven.

Colao een haven. Calengo.

Een fonteyne van pech.

Een seijeut van een Doet-boge/ daer van daẽ slaet een Fonteyne/die in die Zee met seker aderkens loopt/ tot 4. ofte 5. roe/ alwaer een sopteringhe van Bitumen/ met anders van ghedaente als Peck sterdt/ uptcomt/'twelck oock in die plaetse van Teer by den Spaengiaerden tot hare schepen ghebruyckt wozdt.

Reusen hier ontrent ghewoont.

Noch so vertellen die Peruviaenen/dat ontrent dit hooft in voorighe tyden ghewoont hebben seer groote menschen ofte Reusen/ongheluck grooter dan andere ghemeene/ doch wisten niet waer sy van daen ghecomen waren/ ende sielden haer met ghelycke spijse/ als die naestliggende volckeren/ doch insonderheyt met visschen. Dese Reusen visten oock op vloten/elck op eene littende, ende quamen ten tyden te voet te lande/ daer die Zee noch twee vademen eñ meerder diepte hadde: Sy gingẽ naeckt/waren wyzedt ende sel/ende doobeden veel volckeren daer ontrent woonende. Die Spaengiaerden in die haven van Porto velo comende/vonden aldaer twee gebouwen beelden na die ghelijckenisse van dese Reusen eens mans ende eender Vzouwen. Die Peruanen vertellẽ vã die vernielinge deser Reusen/seggende dat uyt den Hemel een jongelinck gecomen zy/ blinckende ghelijck die Sonne die teghens haer met vierigje vlammen ghestreden heeft/ waer door die steenen ende rotzen daer die vlammen op raeckten/ schieuden/ gelijck men oock hedendaeghs daer merckelijcke teeckenen ende gaten af siet/ zijn also in seckere holen gheluchtet/ ende daer te sanẽ vermelt. Dese Historien hebben wepnigh ghoofs ghehadt by den Spaengiaerden/ totter tijt toe dat eenen Spaengiaert Ian de Helmos, ghebozen van Truxillo, Gouverneur van Porto velo, int jaer 1543. heeft doen graven/ die also groote ribben ende gebeenten gevonden datter ongheloofflick is sodanie van menschen te wesen/ ten ware datmen die hoofden daer by ghegheven hadde/die tanden daer af waren die vingheren bycot/ ende vier vingeren lanck/ wis quartier swaer/ zijn ghevonden in diverssche plaetsen vã Peru, eñ van dien tijt heeft men dit relaes der Peruanen voor seker ghehouden. Die Spaengiaerden hare opinie is (also dese volckeren ende Reusen gemeynt waren tegens die natuere te sondigẽ) dat die rechtvaerdicheyt Godts/ die selve vãder aerden door synen Engel/ als tot Sodoma verstonden heeft/ doch hier af mach men gheen seckerheyt ghebben/om dat die Americanen geen schriftuyren/ boecken ofte schriftẽ hebben/ dan alleen het relaes van ouders tot ouders/ende by die sommighe eenighe teeckenẽ ende memozialen van allerley ghescheyde

Den Gouverneur Ian de Helmos heeft gegraven/ ende de Reusse ghebeenten ghevonden seer groot/ de tanden dijle vingeren bycot/ dese gebeenten in verscheyde plaetsen door heel Peru ghevonden.

Cottoen Coozdekens / welcke sy Quippos noemdẽ/ betreckende door't getal der knoopen/ op verscheyden manieren gemaeckt/ van die welcke sy opwaerts telden/ dan eene tot tiene/eñ so voozts verschilderende de coozden met alsulcken colleur als ghemeyne was dat sy daer door wilden betreckenen/ dus danighe hebben die Spaengiaerden door hare Barbarische wzeetheyt ende onwetentheyt vele verquist. In een yeghelijck landtschap waer sy quamen daer tot sy stelt om die ghescheydenissen op dus danighe manieren aen te teeckenẽ/ als men sulcks siet mach in die Hystoze van Mexico, daer veel hier af verhaelt wozdt. Die personẽ die dit werck deden/ noemdẽ by haerlieden ghenoemt Quippo Camayos, ende van dese coozden vantmen gheheele kysten vol/eñ consten lichtelicken uptgeleyt wozden/ van die daer in ghescreven waren/ al-hoe-wel die saken door veel haren waren gheschiet. Nu wedercomende tot het wevolch der Custen: Van die punt van S. Elena, loopt men nae die Reviere van Tumbez, welcke van daer ghelegen is 19. mylen schaers/ ende die punt leyt met die Revieren 3. ende 3. ten 10. Tusschen die punt eñ die Revieren comt een andere groote inlooch nae't Noozdt-oosten/ van de Revieren Tumbez, ende alhier af 4. mylen ligt het Eylant Puna, anders het Eylant van S. Iacob ghenoemt/ heeft meer dan 7. en half uit rondt/ 'twelck seer cluck is/eñ bewoont/ja so seer dat die volckeren hier van met die van Tumbez, eñ met die anderen van't vaste lant ghestadelicken oozloch voerden/ hebben teghens den anderen vele vechtinghen ghehadt/ ende door langheyt van tijt en overcomste der Spaengiaerden gantsch t'onder gecomen. Dat Eylandt is seer vruchtbaer en vol van gheboomten/ overvloedich van wilt en van visch/ ook van soet water: Voor cleederen ghebruyckten sy hiemden/ende sommige doecxkens. Sy visschen met vlote van lichte balcken/ / op twee ander houten t'samen ghebonden/ gelijck verhaelt is van die ander ghebueren: Sommige van dese vlote maken sy so groote/datter 10. personoonen ende 3. peerden op ghesielt mogen wozden/die men ofte met seylen/ ofte met riemen voort reijelt/ daer af die volck groote meesters zijn. 't Is ghebeurt op eenighe tijdt/ dat die Peruanen Spaengiaerden hadde op dese vlote/dat sy seer behendigh die vlote ontdeden/ende die balcxkens verdeelden/soo dat die Spaengiaerden verdzonchẽ/ ende die Indianen op die houten ontquamen/ja oor sonder beluip van hout: want connen meesterlick swemmen. Die wapenen van dit volck zijn Ruyghere/ schichten/ strijdt-bolven ende hüsen van Silver ende coper/oor lancien ofte spiesen/met pinten van ghemeen ende slecht Gout. Beyde die mannen ende vzouwen dragen veel juweelen/ ende hare drinckbekers eñ serviee waren van Goudt ende Silvert. Die Heere van't Eylandt was van zijn onderzaten seer ontsien/ ende was soo jaloers/ dat hy zijn knechten die zijn vzouwen bewaerden/die neuse ende die schaemelheyt dede af snijdẽ. In dit Eylandt was Pizarrus, wel ontfanghen ontfangen: maer die oberste sterde haer groote vzeetheyt uit roobery van't Goudt ende Silver/als ook uit schoffieren der vzouwen/ is op hare ghevallen met een groote menichte van Indianen/ daer uit commende wederslaen/ heeft die vlucht moeten nemen/ ende in

Het Eylandt Puna/ hare zeden.

Hare wapenen.

Silver ende Coper.

De Bosschen ghewichen/ welcke victorie Pizarro naederhandt wreedelycken heeft misbruyct, ende is daer nae niet zijn Spaengiaerden oberghevaren in die Provincie van Tumbez, liggende ontrent 12. mylen daer af: Waer die inwoonders verstaen hebbende die wreetheyt die hy ghepleeght hadde in Puna, zijn ghevluchtet in een Casteelken/ een wenich van die Tee afligghende. Pizarro barricadeerden den overstenn doot zijn boden ontbiedende/ bepleerende ofte hy zijn vrientschap veer soghte / die Gouverneur alleen met comende: Maer hem sterck maeckende / om hem teghens te gaen/ hem soetlende te verrucken/ doch die Spaengiaerden haer voorcommende/ ende des nachts over die Gebiere met haer volck schreyende/ onder't commant van goede lepts-lieden / doot scherpe ende rouwe weghen/ hebben die Peruaenen des nachts slapende/ overstens overvallen ende geslagen/ nae die vlucht ghetrocken in die stadt Tumbez, eene name met die Provincie hebbende/ heeft die stadt geplundert/ en die ryche Kercke van de Sonne gerooft. Wt deze stadt heeft hy oock hennisse gheeregen van die rijckdommen van Peru. Ende om weder te comen tot het Eylandt Puna. Op den Spaengiaerden ende Indianen is een genevre opinie/ dat in voorighe tijden alhier in hare Tempelen veel Goudts ende Silvers begraven sy geweest/ oock so seghden die Eylanders die noch hupdē een dage leven/ dat hare voorouderen seer religieus waren/ en gantsch ghenepcht tot waersseggerije en andere abuysen/ en dat se seer devoot waren / en dat boven allen/ gebruyckten die verfoeyelycke sonde van Sodoma: Slapen by hare vleeschlycke susters/ doende de andere groote sondē. In dit Eylant wierde de Broeder Vincentius de Valle viridi, een Munnick/ die voorsatte was dan't voorloch teghens die Heydenen/ ende naderhandt eerste Bisschop van Peru) met 40. Spaengiaerden voor die inwoonders Didaci Almagri, ende als hy hem des nachts verborgen hadde/ hebben die Eylanders hem ende alle die zijne met hulden doodt geslagen/ soon na zijn wercken bereydende. In Puna ende die voorleyen van Guaiaquil ende Porto vejo, wast die wortel die wy hier te lande de Zarzaparilla noemen/ die men tegens pocken ende andere cranckheden ghebruyckt. Op't Eylandt/ cloppt sy die tusschen twee keselingen, en persen't sop daer uyt/ daer toe vermenghende een wenich warm waters/ en gebruyt die cranckē/ die welcke daer op sweeten soo veel sy mooghen/ ende desen dranck dryncken sy somanighe daghen / daer toe etende een wepnich beschuyt / met een ghebraden hoenken: Hier te lande vindē wy die wortelen een cleyne stuckskens/ ende hoden die / latende sulcken dranck die cranckē eenen tijt lanck dryncken. Op dit Eylandt van Puna leyt noch een ander wat bet t'Zeewaert in/ genaemt S. Clara, niet van sulcken vreghenwoordich / ofte oock in voorighe tijden bewoont is gheweest / noch oock waren ofte hout heeft: Maer dat die voor-ouderen van Puna die begraeffenissen van hare voorsaten daer hadde/ ende dedender hare sacristien / die plaetse was seer hoogh daer sy hare doodē begroeven/ met die welcke groote sommen van Gout/ Silver / en fijn gewaet gelent wordē / alles opgheroffert ende toegheeyghent tot dienste van hare afgoden/ twelck sy tot inconste der Spaengiaerden verborgen hebben / datment niet weten noch weert gebleven is. Die Gebiere van Tumbez is seer bewoont en was in ouden tijden noch veel meer bewoondt. Op die selfde plaetse te staen een seer sterche ende wel ghebouwde forteresse / ghemaeckt door die Ingas ofte die Coninghen van Cusco, die welcke commandeerde over ghheel Peru, ende hadden hier eenen grooten schat, en daer was een Tempel der Sonnen / ende een Convent van Mamaconas, twelck te seggen is/ voornaemste vrouwen ende maechden/ die tot den Tempels dienst geconsacreert waren / die welcke by-na op die manieren ende usantie van Virgines Vestales in Roomen leefden/ ende haer onthoudende waren / ende om dat hare Cloester-Jouffren / ende hare wercken ende dienstē noch op andere plaetse verhaelt sal worden/ sullent hier op laten: Belangende het ghebouw van dese sterckte/ is langhe vermeit ghewest/ doch niet so geheel/ datmen niet sien en mach die grootheyt ende magnificentie die het ghehadt heeft. Die mont van die Gebiere Tumbez leyt op 4. graden aen de Zuydt-zijde/ alhier ooch op't vaste lant teghens Puna over ontrent volck die de bovenste wijf ofte tanden uyt ghetrocken hebben/ sommige vermoeden dat sy't selfde doen om hoovaerdije / maer seghoonheyt af makende/ andere seggen dat sy hare uyt getrocken werden / tot een straffe om schare inimie die sy in voorighe tijden die Coningen ofte Ingen van Peru ghedaen hebben/ andere verhalen oock dat sy dese hare Afgoden op-offeren.

Van die Gebiere Tumbez loopt die Custe Zuydt-west tot Cabo Blanco ofte die witte hoeck/ zijn onderscheyden van een 11. mylen tusschē/ en ligt op 3. graden en half/ van waer die Custe weder Zuyden aen loopt/ tot het Eylant de Lobos ofte van de Wolven. Tusschen Cabo Blanco ende Ila de Lobos ligt een hoeck ofte punt die men noemt De Parina, ende in ouse Caerte Pariana, streckt by-naest so verre t'Zeewaerts in/ als die Cabo Blanco. Van dese punt street die Custe weder Zuyt-west tot Paita toe. Tusschen Cabo Blanco en Paita ligt die stadt S. Miguel, welcke die eerste is van die Spaengiaerden ghebouwt in ghheel Peru, ende was ghenoemt Nova Castilla, is begonnen int jaer 1531. van Pizarro, alwaer oock die eerste Kercke der Christenen ghewest is / doch nu van wepnich importantie / waerom wy het oock hier by laten sullen. Die gheheele Custe van Tumbez is sonder heuvelen ofte gheberchten/ ende daer eenige heuvelen zijn/ die selfde kael/ vol van steen ende van zandt/ ende daer comen wepnich rivieren van uyt-loopen. Die Haven van Paita is voorby die punte een wepnich meer dan ses mylen. Paita is een seer goede haven/ alwaer men die schepen schoon maeckt/ ende op een nieuw verschiert ende teert/ en is de principaelste Stapel van ghheel Peru, ende van alle die Schepen die daer nae toe comen. Dese haven van Paita leyt op 5. graden. Van het Eylandt van die Wolven voorsepdt loopt men tot hier toe Oost en West/ twelck zijn 3. mylen Spaensch/ ofte 12. Italiaensche mylen. Ende van daer verbolgende die Custe Zuydē aen/ so comen te arriveren tot aen die Punt de la Cora, ter halver weghen van't Eylandt vande Wolven/ ende dese Punt maeckt eenen seer grooten inwijck/ ende heeft een seer groot beschutsel om schepen te leggen leyt op seven graden aen die Zuydt-zijde van die Linea. Van daer siet men twee Eylanden/ beyde ghheeten

Ilas

Isla de Lobos.

Isla de Lobos, dat zijn Eylanden van die Zeewolven/ door die groote menichte die daer zijn woonden ende Zupen/ met die eerste punt is gheleghen het eerste Eylandt verschepden van't vaste land drie spaensche mijle oste 12. Milen, alle die schepen moghender aen die zyde van't landt door heē. Het ander Eylādt is gheleghen 9. mijlen/ van dit eerste noordet aen/ende op 7. graden schaers/ van die Custe nae't zuytwesten/ tot die Haven die men noēt van Casma, van't eerste Eylandt af loopt men Noordt-oost ende Zuydt-west tot Malabrigo, (twelck te segghen is/ het quaet beschutsel) alwaer een Haven is daer die schepen alleen met goet weder mogen in loopen/ ende de geē die't noodigh is om zijn reyse te verboorderē. Seven mylen eñ een halve verder/ ghesinnen Tarreciffe (dat is t'Cliff) van Truxillo, twelck een seer quade haven is/ ende en heeft anders gheen beschutsel/ dan het houden van die Ankers/ die schepen nemē hier dickmaels verberginghe. Anderhalve mile buyten int landt is gheleghen de stadt Truxillo, welcke oock eene is van die spaensche stedē die int platte landt van Peru ligghen is ghebout op die cant van eē reviere/ in de valeye Chimo. Het land hier ontrent is seer vruchtbaer/ overvloedich van Terwe/ Maiz, Vee eñ water/ ende die stadt is seer ordentlijck ghebout waer in by die 300. spaensche huysen: heeft breede straten/ eñ een groote plaetse ofte merckt-velt/ rondtsomme die stadt zijn veel schoone lust-hoven/ eñ met die Reviere wordt het water gheleydet in alle huysen/ ende door alle die hoven/ die allenthalf groenende ende bloeyende zijn: waeromme gerekent wordt dat dese stadt op een seer gesonde plaetse leyt/ als ten allen zyden/ ende rondsomme int midden van een schoone landouwe eñ hoven/ alwaer die inwoonders haer beesté houden/ haer aert ende vruchten af becomen/ hier ontrent hebben die Spaengiaerden geplant veel spaensche fruyté: Granaten Oranghien/ Limoenen/ Citroenen/ Oyghen/ eñ oock vele van haer eyghen vruchten/ seer abondant eñ goet. Behalven dit/ soo houden sy vele ghevogelte/ Hoenderen/ Capponen/ alsoo dat die Spaengiaerdē hier versorght zijn van allerley dinghen/ van vleesch in grooter abondantie/ van Visschen uyt die Zee die daer dichte by is/ als oock uyt die Reviere. Die Indianen die ontrent die stadt woonen/ staen tot dienste der Spaengiaerden/ eñ versorghen die stadt van alles dattet landt voortbrenght/ alhier werden gheheele schepen gheladen met Cattoene-linwaet/ ghemaect van die Indianen/ om te verkoopē in andere plaetsen. Dese stadt is ghefundeert eñ ghebout van die Marquis, Francisco Pizarro eerstē Gouverneur van Peru, int jaer 1533. Van Truxillo over landt te reysen na S. Michiel, oock een Colonia der Spaengiaerden/ ende die eerste wooninge der selvighe zijn ontrent 45. Spaensche mijlen/ ofte 180. Italiaensche/ een wepnich min oft meer: want treckende uyt S. Michiel tot die valeye Motupe zijn 15. mijlen/ ghelijck een zandt-berch ende hoose passagie/ insonderheyt daermen yemen reysen moet/ die 15. mijlen gepasseert zijnde/ comtmen aen schone valeykens/ ende ofte wel hier ontrent eenige kleyne revierkens van die hooghe bergen vallen/ so connen sy nochtans niet tot die valeykens: maer verdwijnen eer int zandt/ also datter geē woorden af en comt/ ende om dese reyse te doē moet men des avonds scheyden uyt S. Michiel, om den gantschen nacht te gaen/ des morgens vroech comt men aen eenige plaetse daermen water vindt om te drincke/ ende des nachts doet die hitte der Sonnē geen schade/ somwighe dragen haer Vleeschen met water ofte wyn mede. Comende tot die valeye Motupa, hiermē daer die Conincklicke weeh/ wyert ende schoon gheboocht/ ghelijck wp hier naemaels handelende van die Conynghen van Peru verhalen sullen. Dese valeye is wyerdt eñ vruchtbaer/ hoewel die Reviere die van't gebercht af valt/ verdwijnt al eer sy tot die Zee comt/ nochtans om dat het Aerdtrijck andere veel waters heeft/ groeyender vele boomen: Het volck schept haer water uyt putten die sy graven: Waren handel dryven sy met Cattoen ende doecken daer af ghemaeckt. Die mylen van Motupe leyt die schoone ende koele ofte frissche valeye van Xayanca, die welche oock 3. mylen groot is/ waer door een schoone Reviere loopt/ daer uyt sy water leyden/ om alles te bevochtigen wat sy willen: ende dese valeye is in voorighe tijden seer volcrijck geweest/ als oock d'andere/ ende hier in waren vele huysen van die groote Heeren/ die alhaer hadden haere Hove-meysters/ die over die onderdanen commandeerdē/ eñ waren seer gheeert ende ghevreest van't volck. Van dese valeye gaetmen tot eē ander Tuqueme genoemt/ die oock groot is/ ende wel schoonder beschapen/ eñ die ruynē van die groote huysen eñ palepsen die daer noch ghesien worden/ ghelven goede aenwijsinghe/ dat hier oock in voorighe tijden veel volcks ghewoont heeft. Een dagh reyse voorder is noch een ander seer schoone valeye Cinco geheeten/ eñ het is te weten dat tusschen die valeyen niet als zandt-wegen en zijn/ ende dwooghe steen-rotzen/ daermen geen levent creatuer/ boomen ofte cruydē siet/ dan eenighe voghelen daer over vliegghende/ ende die dese passagie willen doen/ moeten goede ghelepts-lieden hebben om niet te verdwalen in die zandt-duynē/ ende door die groote hitte der Sonnen ende gebrack des waters te versmachten van dorst. Van die valeye Cinco comt men tot een ander Coliche, waer door eē groote reviere loopt/ van die self de name. Dit dal is ook in ouden tijden volcrijck geweest/ dan nu ten meesten ghelijck alle andere door die voorleghen ghereformeert. Van hier comt men tot Zana vast van een ghelegenthept met die voorige/ eñ noch wijder tot Pascamayo wesende/ die alder volcrijckste ende vruchtbaerste van alle die ander. Het volck van dese valeye/ al-eer sy overwonnen waren van den Ingis ofte Conynghen van Peru, waren mashtuch ende seer gestuveert van haer geburen. Hadden groote heercken/ daer in sy hare sacrificien deden/ doch alle ghereuineert/ daer wast oock vele graven van Indianen/ door dit dal loopt oock een groote revier/ bevochtende alle die ackeren eñ die Conincklijcke passagie ofte straete streckt hier door/ eñ daer in waren vele huysen tot dienst des Coninchs. In dese valeye worcken sy vele goederen van Cattoen/ ende onderhouden veel allerley bestialen/ als Ruyen/ Schapen/ Geyten ende dierghelijcke/ eñ is seer wel ghetempert/ ende van dese comt men tot een ander/ ghenaemt Cancana, niet minder lustich eñ vruchtbaer als die voorighe/ hebbende boven andere veel Suyker-rieden ende goede fruyten/ waer in een Cloester leyt

van

Eylandt de Lobos.

Casma. Malabrigo.

Truxillo een quade haven heeft geē ander beschutsel dan de Ankers. Valeye Chimo.

Poorteyt hier de schoone ghelegenthept/ vruchtbaerheyt en schoon ordinantie der stadt Truxillo/ eñ werden hier gesien heele schepen met Cattoen en linwaet.

Pas over landt van S. Michiel tot Truxillo/ is 180. Italiaensche mylen/ zandt-berch/ ende quade passagie. Valeye Motupe.

Valeye Cinco.

Valeye Coliche.

Valeye Zana.

Valeye Pascamayo.

Cancana.

Truxillo in die vallepe Cimo.

vã S. Dominicus oozdẽ gebout ofte gestichter. Van Broeder Dom. di S Thomaso, eñ 3. mylen voozder light Truxillo, in die vallepe Cimo, gelyck verhaelt is/die de name beshouden heeft van een Heere Cimo gheheeten/ dat een dapper ryckhsman was/ende vele oozlogen ghevoert heeft. Die Coningen van Peru estimeerden dese vallepe groot/eñ bouden alaer dese lust-hupsen ende palepsen/waer door oor passeert die Commelijcke straete met zijn ruyeren. Comende weder tot die Custe der Zee na Lima toe/so light dan die Haven van Truxillo, op 7½. graden/ende van hier loopt men na die Haven van Guanape, welck is ruym vijf mylen vande stadt Truxillo gheleghen op 8½. graet. Eñ noch verder zupen aen lept die haven Santa ofte die Heplighe/ daer die schepen in loopẽ/ by die selde heefemẽ een seer groote Riviere/eñ een seer smakelijck water; alle die custe is sonder gebeerchte/eñ als vozé gheseyt/ sant eñ hale steenighe ieutvelen. Dese haven Porto Santo lept op 9. graedt. Noch voozder zupen aen is gheleghen een Haven 4. mylen schaers van hier/ ghenaemt Ferrol, seer goet ende schier: maer en heeft noch water noch barnhout. Vier mylen eñ een halve voozder/ heeft men die Haven Casma, alwaer een Riviere is/ende veel barnhout/ daer die schepẽ altoos verversinge nemen/ lept op 10. gradé. Van Casma loopt die Custe zupẽ tot die clippen/Los Farollones di Guaura gheheeten/ wat voozder is Guarmey, alwaer eẽ Riviere door loopt; Ende van hier baermen op die selfde strecktinghe tot die Barranca ofte dupn toe/ welcke is 15. mylẽ nae't zupen. Noch 4½. mylen voozder/ heeft men die havé van Guaura, alwaer die schepen soo veel quantiteyts van Sout moghen nemen als sy begheren: want daer is so veel, datmen genoechsaem gheheel Spaengien ende Italien daer mede mocht bevozgen/ ende daer soude noch over blyven. Vijf mylen voozder liggen die Clippen ofte Farollones; Men loopt vã die punt die't land maeckt mette self de noozt oost eñ zupdt west 6. mylen/ die veerste Clippe is gelegen t'Zeewaert. Dese Clippen ligghen op 8½. graden. Van daer leert die Custe weder zupdt oost tottet Eylandt van Lima. Ter halver wegen een weynich meer na Lima toe light een Custe/die genoemt is Salmerina, die welcke gheleghen is ontrent 7. ofte 7½. mple van't landt. Dit Eylant maeckt een beschutsel voor Callao, welcke is die Haven van die stadt der Coninghen ofte van Lima, ende met dese beschuttinghe van't Eylandt is die haven seer verseckert/ dat die schepen daer wel ligghen. Callao light op 12½. graden.

Seplagie van Truxillo na Lima.

Guanapt.

S. Santo.

Ferrol.

Porto di Casma.

Los Farollones.

Guarmey.

Guaura.

Farollones

Lima.

Salmerina

Callao.

Reyse over't land van Truxillo tot Lima.

Lima.

DE stadt van Truxillo light vã Lyma 60. spaensche mylẽ/ ofte 48. duytsche/ zyn 240. Italiaensche/ die gheheele weeh is sandich/ uytbesondert een tyden eenige vallepen. Treckt de dan upt Truxillo, comt men een eerstẽ aen die vallepe Guanape, ruym vijf spaensche mylen daer af/ ofte 21. Italiaensche; welcke in vozige tyden seer bekẽt was om die goet hept des dyancks Circa, die sy daer maeckten/ niet minder als in Italien Monte Fiascon, ende in Spaengien Sant Martijn, om die goede Wynen die daer vergaert wozden; ende dese vallepe wozt gebout ende bevoestight, gelyck d'andere/ heeft een seergoede havé/ daer die schepẽ haer versozgen van alle provisie: van hier comt men tot een hlep dartlien, daer ghenen reviere door loopt: maer heeft eẽ clepn Water/ daer upt die Peruanen ende repsende lieden water nemen om te dyncke. Noch voozder repsende comt men tot die vallepe Santa, die in vozige tyden volcrijck is geweest/ eñ heeft ghhadt hyave Soldaten ende Capiteynen tot over-heeren/ die't heer tegens gehouden hebben. Den Coninghen van Peru zijn meer door listighept overwonnen/ dan door sozce van wapenen/ zijn ooek groot gheachter ghweest van haer Coningen/ die daer veel hupsen ende pallepsen hadden doen timmeren: want die eene van die aldergrootste ende hzeetste vallepen van allen is/ waer door een seer strenge en groote Riviere loopt/ die seer tot meynt alst int geberchte winter is/ daer in ooek veel Spaengiaerdé zijn verdzoncken. Nu ter tyt houden sy alaer eenighe Balzen ofte vloten/ om die passagiers over te setten. In oudé tydé woõden hier veel duysent menschẽ/ daer nu naulijcks 400. van overgeblevé zijn/ gaen gecleedet/ so wel die mannen als die vzouwen met eenighe mantelkens ende hemden/ ende om het hoofd eenige banden ofte toecksens/ allerlep vruchten der boomen/als ooek der aerdé upt Spaengien over gheplanter/ wassen alhier in groote menichte/ ende vangen ooek veel visch. Die schepen welcke die Custe vervolgen/ nemen hier water eñ allerlep provisie. Twee dagen repsens van dese/ lept een ander Guambacho gheheeten/ van dryckbaerheyt ende andere dingen/ alle die voztge ghelijck/ ende noch voozder ander halve dach repsens, die vallepe Guarmey, waer in vele beestẽ loopen/ swynen ende peerden gheiet werden. Van dese vallepe Guarmey comt men tot die vã Parmonga, niet minder lustich als die voztghe. In dese vallepe sternen noch eenighe schoone steerchten op haer maniere ghebout/ in't welcke aen die muuren gheschildert zijn eenighe wilde dieren ende voghelen/ ende te verwonderen ist/ als men aenziet hoe zijt water upt die Reuiere so hooch leyden/eñ byenghent om al die ackeren te bevochtē. Anderhalve myle van dese vallen is die Riviere Guaman, welck te segghen is op onse tale de Riviere der Valcken/ eñ gemeenlijchen noemen sy dese Barranca, ende dese vallepe heeft die eyghenschappen van alle die andere/ ende alst in die gheberchten seer regent/ so is dese Riviere seer periculoos. Een dat sy-repse van hier light die vallepe Guaura, van die welcke mé treet tot Lima; Die vallepe daer in Lima lept/ is die grootste ende hzeetste van alle die daer zijn van hier tot Tumbez toe/ eñ nae die grootste/ so was sy ooek seer volcrijck/ daer nochtans nu weynich van zijn overgeblevé: want als die stadt begon bewoont te werden/ heeft dat volck van die stadt de duytsẽ luyden tlandt afghenomen/ die daer na verstopt eñ upt gheroopt zijn. Dese stadt is nae Cusco die grootste van't gheheele Rijck Peru ende die vooznaemste/ want alhier nu ten tyden residerru die Vice-roy van Peru, ende den Aertsbisschop. Item 't Hof met die Cãcelerye/ hebben hier oot haer residentie/ alwaer alle processen van't Hof afghedaen werden/ ende die justitie vant gantsche Coninckrijc bedíet/ waer door tot Lima groten handel is: want daer veel volcx comt upt alle ouliggende steden.

Santa.

By ouders tyden woonden alhier veel duysent menschen daer nu naulijcks 400. over gebleven zijn.

Guambacho.

De vallepe Guarmey/ waer inne veel beesten gheiet worden.

Parmonga.

R. Guaman/ ofte de Riviere der Valcken. Barranca.

Guaura. Lima.

Cusco die hoofstadt van ghheel Peru.

In

Gheleghentheyt van deser stadt Lima.

In dese stadt zijn goede huysē/eñ die sommige seer schoone met tooringhē eñ galerijē. Het merckt velt is groot/eñ die straten breedt/alle recht op de merckt aenkomēde/ van waer niē oock in alle hoecken siē men mach/eñ ten beyden zyden het plat velt/eñ boop't meeste deel dāt die huysen gaen Canalen nyt/ die riviere verssch water afbrengēde/eñ seer groote cōmoditeyt eñ gerustichheyt der Borgeren/mogen hier door alle hare bo gardē eñ krūdtghoet begieten/die sy schoon eñ genoechlijck hebbē. Oock so liggē in dese riviere veel watermolens op onse lands aert/daer sy haer Cozen op malē/ in somma hier woonē seer rijcke borgerē/die sommige 150. duysent ducatē hebbē. Eñ van dese stadt varē ten tyde sthepen 200. duysent ducaten waerdich/eñ noch sommige van eēn mulioē. Aen die oost zyde/bovē in die stadt is een hooge berch/waer op eē Cruytefix stāet. Aen een ander zijde buytē die stadt hebbē die borgeren hare woningē eñ plaetsen daer sy die besten hondē/eñ haer duyf huysen/ hare Wijngaerdē/ doch grē goede druyvē/ om de aert des lants/ seer schoone hovē / met alleen dat van allerley vruchtē van dat land: maer oock van die spaensche/als Pygē/Granaten/ Limoenē/Citroenē/Oraengiē/Meloenē/Boonē/Erwtē eñ Superker riedē/alle seer smakelijc/ jae beter dā in spaengiē/ eñ voorwaer om het mēschelicke levē met vruchde te passeren/ als die schādale onreinicheyt eñ oorlogē daer met en warē/is voorseker dese plaetse eē van die schoonste vā die geheele werelt: wāt dit lantschap daer omtrēt so gekpert/dat het geheele jaer over groē excessive hitte ofte smakelijcke honde daer is/ ooc heeft mē nopt gesiē dat daer honger ofte pest/ ofte eenige regē ofte donderslagē / ofte blixem van den hemel gevlagē: maer ter contrarie altoos eē helder/ klare eñ schoone hemel/is gestricht vā de Admirael Don Fráciſco Pizarro, int jaer 1535. genaemt der Coninghē stadt/ om dat het vole op dzie Coninghē dagh/daer in gebrachte zijn/ aenlāghende lijfrocht behalvē die visch/die sy nyt die Zee eñ riviere in grooter overvloet hebbē/als oock vleysch eñ vruchtē der woonē eñ der aerdē/gelijc gesept is/niet minder isser oock overvloedich terwe eñ greyn/ eñ die vier maēdē alst in spaengiē somer is/ so is aldaer winter/ eñ een wepnich kouder als op ander tijt. In dese 4. winters maendē valt alledage voor dē middach een cleyne dou ofte mist gelijc nevel/doch niet als hy ons ongesont: wāt die welcke pijne int hooft hebben / haer hier mede wāsschēde/krengē vlichtinge. Dus seer apparēt/ dat dese stadt Lima dagelijcx meer toenemē sal van vole eñ rijdō / hoe wel daer voor veel Jaren over dit 500. huysē geweest hebbē/eñ die stadt is seer wijt gebout dattet wel 2000. sielen mogen/ want die straten breet zijn/eñ dat meeste velt groot/ elck huys heeft 80. voetē eyns/eñ 160. voetē lengtē. Ende om datter gē bequaem hout en is om solders af te malē: want voor trimmē 2. ofte 3. jarē van die wormē vermeelt/so worde die huysen niet dan vā eenige verdiepinge gebout/nochtāsoo seer kostelijc eñ magnifijck met vele camerē/ salē eñ saletē, bequaem om te woonē/eñ vremde gasten te herbergē. Die wandē zijn gemaeckt van eenige materialē die sy een malcanderen barstē seer dit/eñ vullē die met aerde. Sy verlichten hare huysen met geschilderde matē/ oft geschildert linwaet/eñ voutsonnine eñ boven op die wandē makē sy pyreelberys vā mepen daer sy in schuplē voor die Sonne. Voor dit regen dozye sy met zorgē: wāt ten regen daer niet. Dese stadt heeft onder haer alle dese stedē daer Bisschoppē wonen/ Quito, Cuico, Guamāga, Arequipa, Pax, Plata, Trugillo, Guanuco, Chachapoia, Portus vetus, Guaiaquil, Popaian, Carchi, S. Michael, S. Francisco. Item bevozen is gesept dat Peru afgedeelt wozt in drien sep landtschappen. In plat landt aen die Zee in bergen ofte verrijachtich landt midden dwoz Peru loopēde, eñ in lāt over die geberchten. Van het platte landt / aen die over dē Meers hebben wy tot noch gehādelt/ beginnende van die Lima eñ die C. Passao tot hier toe/ so is noch te weten/dat van Tumbez af niet alleen tot Lima maer noch veel verder die zeecust zupden op seer dzoogh eñ vol groote woeste sant plaetsen is/ daer't op 10. mylen wegh s noch donderd / bliremt noch regent: maer over die 10. mylen wel/ofte so veel min ofte meer alst geberchte vā die zee lept: Daer zijn oock in dit platte lant geen fonteynen ofte putten/maer wel 4. ofte 5. stadē waeren die dzar zijn/ om dat sy nae op die zee liggē. Die Inwoonders onderhoudē haer met het water uyt die Revierē/ die van die geberchte comen/ die doop de snee eñ regē die in de bergen vallen oorsprongh nemen/ met ijst fonteynen die wepnich int geberchte zijn. Die distantie deser Cōsteren zijn eens deels hier te bevozē beschreven, liggen 7. 8. 10. 12. 15. eñ 20. mylen vanden anderen/ doch meest 7. ofte 8. waer nā die repsende luyden haer regulerē/ om dat sy gē ander water elders vindē. Tē beyden zydē vā dese revierē, eē mpl weechs bzeet, ofte dat wyder/ sommijgs meer/ sommijgs minder/ nae die gelegenhijt van't lant / zijn differente vruchtbare boomen eñ tozen lāden die vant volc bevorchter eñ bescheyt worden/ 't welck sy het geheele jaer over doen mogen; Oock wassen omtrēt dese revierē veelerley wilde boomē/ Cottoen/ Gier/ Distelē, Wirsen eñ Lis/ etc. Eñ na dat die Spaengiaerden het landt ingenomen hebben/ sayē oock Terwe/ die lāden voeght maekende door eenige Canalen die sy uyt dese revieren lepdē/ welcke om dat sy vā hooge bergen snel afloopen/ daemen qualic sonder hulpe over varē mach/ eñ veel daer inne verdzōcken. Die lāgs het platte lāt hare repse doen/ houden generalijc so dichte aen die zee-cant/ dat sy die altoos int gesichte hebbē. Alst winter int geberchte is eñ veel regent/ so isset periculoos daer te repsen/ om't aenloopen der revieren diemen passeren moet/ ofte met sebere vloten die sy daer tot hebbē/ ofte met een net dat sy met Canwoozdē dichte vullen/ daer op die repsende man uytgestrect moet liggen/ eñ eyndet vā die Indianen swemt voorē/ dat met ofte die vlote met eē roozde voorts trechtē/ eñ eē ander vā afterē stuerē de. Het volc vant platte lāt wonen onder huttē vā mepen gemaect. Die māns dragen hemden eñ boecken op die lijnen eñ daer overstrechtē de/ eē opperclee gelijc een mātel. Die vrouwē een Cours vā Cottoē na die lengte des lijfs / eñ hoe wel exactoē vā die cleedinge vast over al eenderley is/ so isser nochtāsoo eenich onderscheyt int pareesel des hoofts: wāt sommige enckele roozdekes/ sōmige gevlochtē/ eenige vā eēderley/ andere vā verscheydē coleurē die dragen/ eñ niemāt isser ofte hy draeyt het opt hooft/ eñ alle onderscheydē / na gewoonheyt des lāts.

Wat Materiaelen sy haer Cameren maken.

Beschrijvinghe der huysthoudinghe ende spijse des lants.

Waer door der Coninghen stadt eerst haren beginne heeft en is gebout int jaer 1535.

De breede en lenghte der huysen van Lima.

Eyghenschap van de huysen.

Item men maeckt altijs solder over alle sim van.

De Inwoonders vanden deses Landts coleuren & reberen.

Huysen dan't hout des plaets landts.

Dese

1. Jungas.

2. Tallanes
3. Mochycas.

Onder pretert van die spraake te leeren moesten alle kinderen tot hof van den Comte Capacapa dienen.

Lima, Rimac pa, waaromme het te noemen plat landt niet en regent.

Geschiedenisse van den Somer en Winter.

Waaromme tot die inlandtsche dorpen met platte landt gheschapen hare ackeren besaeyen.

Dese Peruane van't platte land zijn noch afgedeelt in drieerley volc hierē alle verscheyden namē hebbēde/waer af sy die eerste Jungas noemen/dat zijn die in warm landt woonen; d'andere Tallanes,ende die derde Mochicas, eñ een yeghelijck heeft zijn eygen spraake/ uytbesondert dat die Heeren ten meestendeel die spraake van Cuscohoenden/gelijck oock hovelinghen plaisoirs / d'oorsaeke is dattet die Coningen voor onweert hielden met yemant dā hare vasallē te spreken door Tolekē waeromme Guaynacapa, die vader van Atabaleba geboot/dat alle heeren van't lande hare kinderen moesten aen zijn hof sendē om te dienen onder het pretext van die spraake te leerē/ hoe wel zijn principaelste voornemē dit niet en was: maer veel meer om zijn rijc eñ staet te verseekeren voor die gemeyne die in zijn landt teghens hem mochten opstaen/als hebbende by hen hare kinderen in Opselinge/ eñ daerom mosen alle die Edelen die gemeyne spraake die men int Hof ghebruyckte / waer mede men tghemeene lant mocht door reysen.

Van die wint die in Peru tē platte lande waye, oock van die oorsaken der droochten, ende van die andere stedē ende plaetsen die noch int vervolgh van dit Tractaet zijn.

ALeer ic wederomme keere tot het vervolch der Zee custen van Lima na Arequipa dunckt my niet onraetsaem alhier eerst te verclarē/waeromme het int platte lant van Peru de Zee cust langhes niet en regent/daer nochtans so groote occasien tot regen zijn/ gemerkt dat die Zee gemeenlichē voorsichtighen by hēgt op d'eene zyde daer aen stoot/eñ over d'ander zyde gebercht daer altoos veel waters ende sneeus is. So is voor eerst te weten dat int gebercht die Somer begint midē Aprijl/eñ duert Mey, Junius, Julius, Augustus,Septēber. In October beghint die winter/ eñ gedueert die ander maendē tot die Meerte toe/met seer verscheydē vā onse lāden aert ofte vā Spaignē. In desen tijt plantē eñ bouwē sy/ vergaderē die vruchten eñ het saet. Dach eñ nacht zijn oock vast even lanc/ alleen dat sy in November eñ wevnich toe nemē. Ter contrarie ist int platte landt/want somers int gebercht wesēde/ist daer winter/ende dat die Somer int platte lant in October begint/eñ gedueert tot midē Aprijl/ waer nae als dan die winter begint/ eñ voortwaer so is dit eene vā die vreesselijckē te bedenckē/ hoe dat so grooten onderscheyt in een lant schaey ghescheyden mach: wāt men mach op eenē dach des morgheus uyt treeden van't ghebercht daer het veel regent/ voor den avont comen int platte landt daer't sulcks nimmer doet/ofte immer seer selden: want van't begin van October af en regent het gantschelijckē niet die gheheele somer over in't platte lant / dan alleen eenighe seer kleyne dow vallēde. Die op vele plaetsen nauwelijt het stuyvē vant land beletté mach/ waeromme die inwoōders van't platte lādt gestadelijcken hare ackeren moeten begietē/ eñ behouwen met meer lants / dan daer sy't water van die Geneven sepdē mogen op andere plaetse om der onvruchtbaerheyt willē eñ isser geen gras: want het ghemeel dzooghe landen eñ steē zijn/eñ die boomē die alhier groyen zijn onvruchtbaer/ ende hebbē gantsch wepnich bladerē; Oock so wassen alhier eenige distelē eñ doornē/eñ op sommige plaetsen geheel niet; Als dā winter is int platte lant/ so siet men eenige dichte ofte dicke wolcken/ met arders dan ofte die locht vol regēs hinghe/ daer doch niet meer nae volcht dan een seer geringe stoffregen/ die nauwelijck het stuyven vant land beletten mach/ twelck nochtans wel vreemde eñ wonderbare saken zijn/ die locht soo betrocken wesende met dicke wolcken/ daer niet meer van dies daunghen uyt ofte stofregen nae volcht / al hoewel die Sonne oock ni vele dagen door die wolcken niet mach gaen wozden/ende gelijc die bergen seer hooch / die platte landē ende die Custe ter contrarien seer leech/ so schynt het dat die berghen die wolcken aen haer trecken/ niet tegenstaende dat sy in die platte velden neder vallen/ alsoo dat als die water en nauwelijckheyt houdē / regen; het veel int gebercht/ eñ ganlys niet int platte velt: maer mācht alhaer oock groote hitte. Ende op die tijt als die dauw valt/ so ist boven het gebercht klare lucht/ende regent oock alhaer dan niet. Van ghelijcken so is noch altijt hier een seer vreemde saken aen te mercken/ eñ is dat ten meesten deele dan't geheele jaer in dese platte landen naer eenderhande wint wapt / te weten die Zupot westen, die welcke/ al hoewel sy in alle andere lantschappen vochtich zijn / ende moeders van regē/ so doen sy nochtans hier ganlys contrarie; Ie achte om dat sy bedwōgen zijn van die hooge ghebergtzen / langhs die welcke sy waeyen/ dat sy geen vochtigheyt noch dompen uyt die Zee ofte van't lant laten optreckē tot int middelste gedeelte deser lucht gs/waer door eenige groote regē mochte volgē. Door dese self de wint geschiet het oock dat het water in die Zupt zer altoos na het noozden loopt/eñ so s ware navigatie maect van Panama na Peru, tegēs wint eñ streom/ also datmen die niet voldoē en can sonder laveren/eñ tegens wint te arbeyden. Noch so staet hier een ander sake wel te mercken/ eñ is dat onder die Linea op sommighe plaetsen heet eñ vochtig is/op andere kout eñ vochtig/eñ dese platte landen van Peru heet eñ dzoogh/ eñ daer upt komende ter een der ofte ter ander zijden/salmen altoos reghen hebben.

Besichtinghe des regens ende dauw op dese Custe ende ten platte lande.

Onderhāde wint ten meesten in Peru wayende.

Zupot weste winden oorsake van dzoochte in Peru.

Waeromme die zupt zee nae't noorden loopt.

Vervolch der Custen van't platte Landt van Peru, waer in verhaelt worden die havens ende Revieren die daer zijn, tusschen die stadt Lima ende die Provincie Dechia, oock die graden waerop sy ligghen, ende die maniere van't seylen.

DJe schepen varēde vā die stadt Lima ofte der Coningē/ nemen haren cours na Middach toe/ dat sy comē aē die haven Sangalla, die seer goet is/waer ommemē oock int begrijpsel die inreedinge heeft ghehadt alhier die stadt der Coningen te bouwē. Light vā Lima 26. spaensche mylen ruym ofte 105. Italiaensche/waeraf 5. een duyt schē maken/comē 21. onser mylē/ligt schaers op 14. gr. aē die zijde zyde vā die Linea. Dichte by die haven Sangalla ligt een eylandt/ zynen naeme hebbēde vā die Zee wolvē. Die geheele Custe voortaē vā hier af te reekenē is seer hoe wel dat in sommige plaetse blijven bergskens zijn van hale steen / ende eenighe sandduynen/ in welcke het noyt niet / noch nu/ noch in voorighe tijden ghereghent heeft/ daer ooch niet anders valt dan dese seer cleyne dow / dat af hier voozen oock verhaelt is.

P. J. Calla 26. mylen van Lima.

J. Lobos.

Heben ofte 8. kleyne Eylandekens in een triangel liggende, en hier plechte die van't vaste landt haer offerhanden te doen, daer om mē hier noch schatten bevroept.

Ontrēt dit Eyland der Tee-wolvē, zijn noch 7. ofte 8. andere kleyne Eylandekēs, die in een dryhoet ofte Triangel vā den anderē liggē, waer af die sommige hoogh, die sonnige leech zijn ēn onbewoont, daer op oat ghern water noch varuhout, noch boomē noch gras ofte kruyt, ofte vruchtē dint, dan alleen Tee-wolven ēn veel sants. Het plachten die Peruanē van't vaste landt, gelijck sy selven vertellen, op dese Eylanden te treckē, ēn alhier hare offerhandē te doē, al waer men oock vermoerdet darter noch veel schatten begravē liggen, ēn dese Eylandekēs zijn van't vaste lant ontrēt 3. mylē. Noch wat voorder op die selfde streec op 14½. gr. ligt ēē ander Eylant, vā die self de name, ēn vā hier af die seylagie cōtinuerende ēn die custe verbolgēde 3. w. ēn 3. w. tē 3. ēn gecomen wesende 9. mylē van't Eylandt, coynt men tot een hoec die men noemt Nasca, liggēde op 15. gr. minu ēē quart, waer onder mē schepē bergē mach, doch niet om met verluen te landē te comē, ofte die Boecken upt te werpen. Op die self de streec aen varēde, op 15½. gr. is ēē ander hooft ofte punt S. Nicolao geheetē, ēn van desen hoec dzaept die custe 3. w. ēn alsmen also gevaren heeft 9. mylen, comt men tot die havē Hacari, al waer die schepen proviādē nemē, ēn halē water ēn barn houtt upt een vallepe, sthaers 4. mylē vā dit havē. Ēn dese havē van Hacari ligt op 16. graden. Van dese voorder die custe verbolgēde, comt mē tot die revière Diocouna. Ēn op dese zijde is die custe geheel woest: Een wepnisch voorder is een ander revière, gheheeten Camana, ēn noch wyder Quilca, oock ēē revière, alwaer ēē halve myle voorder ēē schoone goede ēn seckere placke is, daer die schepen haer mogen bergen ēn ontbondē, ēn dese haven wort oock Quilca gheheetē, gelijc die revière, ēn van die waerē die mē hier upt set, wort versocht die stadt Arequipa, welcke is 12½. myle van dese haven, ēn die havē ēn die stadt liggē op 17½. gr. Die custe langhs seplende van dese havē, siet men op 3. myles voorē upt een cruyce Eylādekēs, op die welcke Judtaēsche visschers vāt vaste lant haer houden om te visschen. Van dese noch 2. mylē voorder is een andere Eylāt dichte by't vaste lāt, al waer aen die luchtode die schepen haer bergē mogē, wort genoemt Chulli, van waer men oock gorderen ēn waré schrickt na Arequipa, is van Quilca 9. myles, ligt op die hoochte van 17½. graden.

Hasta.

C. di S. Nicolao.

P. Hacari.

R. Diocouna.

R. Camana

R. Quilca.

Quilca een haven ende Revière Arequipa.

Chulli.

Reyse van Lima oft Ciudat de los Reies nae Arequipa over landt.

Pachacama bezeeckent een schepper ēn een vaselept, seer veraert om den cosetighen ende tyrannen tempel.

Manière om Pachacama te offeren.

Tverkleuwe van Lima ēn die Custe verbolgēde tot 3. mylē, ofte 12. Italiaensche, comt men aen die vallepe Pachacama, in onse Caerte Pachamma, ēē seer gelooffelijcke plaetse, ēn wel beliēt onder die Peruanē, om die seer costelijcke tempel die daer geweest is, alle andere van't gehrele landt in't eijdom te boven gaēde, welcke gebour was op een kleyn verchē, ghemaeckt van viercante steenen ēn van aerde, waer bovē op die tēpel hebbē de vele verschilderde poortē, muyren, ēn van wilde beesten. Int middel des tēpels daer den Afgodt gestelt was, stondē die Priesters, die haer gantsch heylich bevuil den te wesen, ēn als sy hare sacrificie voor die gheheele menichte des volcks dedē, so keerden sy haer aengesichtē na die poortē des tēpels, ēn die rugge na den Afgodt, die oogen nederwaert slaēde, ēn vol van schrickelijcke begrijpinge ēn beweginge, ēn met sulcke groote stoorninge, (gelijc dat selfwige cruyce oude Judaēn vertellē) dat ment vergelijckē mochte, hier gelooft dat gelesen wort van Apollo zijne Priesters in tijden als die Heydenē verwaerlijcdē op hare pdele waersseggingē. Dese verhalen noch hier by, dat mē voor dit dulpelsche werlt offerde ēē groot getal van beestē, ēn oock eenige levende menschē, ēn op die voornaeste feestē die sy hielde, gaf dit heele aenwoort, ende regent dat sy daer af verslōdē, geloofdē sulcx. In desen tēpel was een groote schat verborgē van Gout ēn Silver, ēn die Papē daer af waren in groote aensien, ēn die Heeren waré haer gebodē seer onderdanich, ēn rondsōme den tēpel waré vele gemeene huysen in ommerē voor die Pelgrims, ēn men achtte de niemant waerdich, gedocht daer ontrēt begraven te werdē dan alleen die Heeren ofte Coningē ende Priesters die daer quamē als Pelgrims, ēn eenige offerhandē brachte. Also zijn haare grootste feestē wāt jaer hielde, ghaderde daer veel volcks, spelende op ruijmicē ēn na haer gewoonlijck, Naderhant als die Coningen van Cuzco dese vallepe veroverden, dewijl sy voor een gewoonlijck hadden elcker al te gebeuren tēpelen der Zonnē op te richtē, ēn stēde die groothept ēn dē onder dō dese tēpels, ēn die persuasie vā hephelijck die dese plactse op die gemeene mā hadde, ēn oor die seer groote devotie die sy hier pleechē duchtet hē met raetslā dese herrēde te ontrēcken. Heeft daerē goet gevondē dat mē neffens deze noch ēē ander voor die Sonne soude timmerē, ende voor die grootste tonde, tiwelc alsoleyder was ghe'et gebot des Conincx, heeft hy eselve rijckelijcke begiftet, ēn aldaer gelondē eenige Jēnsferē, met wele arrooz de dupvel vā Pachacama wel is te vreden geweest, alsulcks blijct upt zijn antwoorden, die hy naderhant gaf, wesēde so wel in dē eersē als inde anderē tēpel gedīēt, ēn houde also die arme sielen der ē voudige in zijn macht ēn strickē, ēn om verwiclē zijnde dese tēpelen, laet nochtrans niet of nu schynelijc met eenige respichē, haer wijsmakende, dat dit God, welcke die spā gaerdē prdestineert ēn hy ēēderlep zy, om die mē schē alsso in zijn dienst te behoudē, ēn haer vā den doop af te leydē. In plaetsen vā desen Afgod zijn opgerichte cruycē, dē dupvel te crotō, als zy meenēdē name des dupvels was schepper des werelts: wāt Camac is schepper, ēn Pacha weerlt. Ēn God toelatē de D. F. Pizarro den Conint Atabalbā gevāgen breech heeft hy sijn broeder Hernādam Pizarrō gesonden om dese tēpelen te ellpneré, ēn den schat daer upt te halē, hoe wel die Papē al te voren het meerste deel van't self de gelicht ēn verborgen hadde, daer niet nothmet en weet waert verborgē mach wesen, doch bepijlē ēē groot menichte. Dese valeye is seer vruchtbaer, rijc ēn volvan gewāte, overvloedich van Koren ēn ander beestē, oock goede Peerden. Vā die valeye Pachacama comt mē tot Cilca, al waer een notabel salte te armmerē is, om der vrcrudichept willen, wāt het regent daer gantsch niet, noch en heeft oock geen revière daer upt sy remich water mochte aflepdē die acker te begietē, ēn noch dē wel is het meeste deel vā die valeye vol Maiz ēn andere eetbare wortelen ēn vruchtbare boomē, ēn het is waerdich om ā te reteknē, die manieren die in dese valey onder-

Cilca een vallepe daer niet regent noch gheen rivière en is, maer alle

Deze Coninc dese valeye veroverde, maerde noch een herte aen den tempel der Zonne gemaeckt heeft.

Camac schepper Pacha wat te segghen heeft by hare afgode.

onderhouden wort: want om noodwendighe voechticheyt te becomen/maken de Indiane seliere diepe putten ofte kuylen/in die welcke sy sayen haer Maiz ende andere wortelen en̄ krupten/en̄ door die schoonheyt en̄ vlaerheyt des luchts/ als oock door die liepne doow en̄ vochticheyt/gheeft den grooten God alder overvloedich Maiz ende andere dingen/doch geen ander greynen/oock souden desse haer niet wassen/ten ware dat sy by een jegelic greyn wierpen een ofte twee Sardyns hoof den die sy niet hare netten upt der Zee vangen/ werpen die int sayen mede in die self de putkens met het saet/ende alduys groeyt het abundantelijcken voort/ dat ther hem wel daer op ernere mach. Het water dat sy drincken̄/schepen sy upt seer groote en̄ diepe putten / ende tot voorsorghe vanghen sy upt die Zee soo veel Sardynen als sy van noode hebben te eeten ende haer rooren te sayen. Oock hebben in desse valepe ghewerst veel proviande ende ammonitie huysen der Coningen van Peru,om daer in te overnachten en̄ te logieren/. als sy hare provincien door trocken,Twee uplen en̄ een vierendeel ofte een quart van Cilca is die valepe Mala,al wäer e̊ schoone reviere passeert wiens cuyten vol vä woonen zijn/ en̄ seluers vier uplen voorder ligt Guarco,een andere wel bekende in dat lant/groot ende breet/ende vol vruchtbare boomen/ insonderheyt is daer groote overvloet van Guayas,dat zijn Indische vruchten/seer liesijc vä reuck en̄ smaec/ en̄ noch meerder Guavas. Maiz vergaderen̄ alsaer in seer grooten quätitept/en̄ alle andere saken/gesaept so van Indische/als vä spaensche saden. Boven desen so ister groote abundätie van Duyven/ Tortelduyven ende andere aert vä vogelen/ mede die boschaen ende wilderniessen/die in dese valepe e̊ goede schaduwe gheven/onder die welcke passeren ende loopen stroomkens van soet water. Die inwoonders deser plaetsen vertellen dat in vorige tyden vele volck hier woonachtich was/ en̄ dat sy mede regierden,over sommige vä't gebercht en̄ van't platte lant/ en̄ als die Ingen,dat zijn Coninghen vän Peru ofte Cusco quamen haer te onderwinghen/ hebben wel 4. iaren dapper tegens gheschouden/ niet wetende die vrijheyt die sy van hare voorouderen ontfangen hadden/ overgheven/in welcke tijt vele vreemde dingen voorgevallen zijn niet noodich hier te verhalen/om dat wy geen historie/maer alleen het vervolgh der custen beschryve. En̄ ofte wel die Ingen den somers om de groote hitte wille strocken na Cusco, so onderhielden sy nochtans door haer volck den oorloch/en̄ om dat die beter voorsaecken en̄ uytcomste machte hebben/so heeft die Inga in dit dal een nieu Cusco laten bouwē/ houdende met zijn edelen vant oude Cusco. die straten en̄ hooghten die selvige name gevende die sy hadden int oude Cusco, ende narderhant dit vole onderbrengende/ is desse vergaderinge en̄ stadt vergaē/doch heeft in plaetse vä dien een seer schoone sterrete/tot een triumph teeken̄ zijnder victorien op een berghsijc aen een lustige valepe gelegen/gebout/ en̄ suler op e̊ fondament van groote vierkäte steenen/ so aerdich tsamengevoecht/datmē niet sien mach waer die compacturen zijn. Wt die Coninckliicke Palens ganc een trappe tot aen die Zee/ also dat die baren ofte golven daer tegensloegen met sulcken kracht/dat te verwonderē is/hoe dat werck ghemaeckt mochte wesen / welcke sterckte met vele schilderyen verciert was/ waer op oock een groot schat der Ingen ofte Coningh. Die Ruynen van dit Cusco en̄ vä desse sterckte behoorden tot ontwich lof der Peruaniē niet voorderbermelt te wesen:wät zijn wercken vä sodanich volc gebaē/by ons ongelooffijc/t̄ ware datmē die sage:Anderhalf myle voorder opwaerts van die sterckte van Guarco,is een ander Reviere/ gheheeten Luyaguana, in ouse Caerte Laguna, welcke valepe is in alle manieren gelijc die voorige. Noch 4½. myle voorder is die groote valepe Chincha,seer vermaert in Peru,insonderheyt by dē ouden. In desse valepe is een Cloester van S. Dominicus oorden: Tot der Spaengiaerden̄ genōtōst waren over die 25000 menschē/ daer in nauwelijc 5000. van over ghebleven zijn/ overwonnen van Inga Yupangue,en̄ van topayngа Iupangue,die aldaer hebben haer verblijfplaets gehouden/ vele russhuysen/en̄ een tempel der Sonnen opgherecht. hier wel desse volckeren/ daeromme hier na gelaten hebben haren ouden afgodt Cyncirycama,en̄ te rotpē. Die Coninghē hielden̄ oock in desse valepe veel vorstelijcke volckeren/en̄ gebieden dat somtijdts maēdē die heeren e̊ holte moeste romē,en̄ niet hē e̊ oorloch te rechtē. Desse valepe Cincia is e̊ vä die aldergrootste vǟ geheele lät vä Peru, en̄ e̊ seer schoone saker om te sien die groeytept der boomē en̄ die loopē de waterkens daer onder/en̄ die seer sterke en̄ weelderighe. Cidzonē niet vä aert gelijc die spaensche/ hoewel sy tu die gedaē vereenigen gelijc men̄ sie hebbē:wät desse geschelt wesende/ zijn veel en̄ goet vä smaec/ datmē niet genoech daer vä eten mach. In dit bosschagen hoorden̄ verscheyden gevogelte/ vereert zijnder weynich om die gestadige oorloch. Het waren oock in voorige tyden vele begraeffenissen hier/op eenige verheyden plaetsen/ waer upt die spaengiaerden̄ veel gouts genomen hebben Vä desse schoone provincie vä Cincia,reysende voorder over't platte lant / comt men tot die seer sterke valepe Yca, die niet slechter bewoōn is vä die voorige/ door die welcke oock een reviere loopt / die in sommige maenden so slecht wort/dat sy gebrec van water souden hebbē/t̄ ware dat sy hadden̄ door een Canack/ water upt die hooge bergē gelepert;veel krupten groeyen̄ hier/ en̄ men telt daer oock veel jonge Peerden̄/Ropē/Geyten̄/Duyvē/Tortelduyvē. Vervolgende die reyse vä Yca, comt men wyder af die valepe en̄ reviere Nasca,anders Caxa malca geheeten̄/ oock in voorige tyden volcrijc/al waer mē die arbeyders bout en̄ vochtich maect als bovē verhaelt is / en̄ desse volckeren zijn ten meesten deele gerumeert door die oneenicheyt der spaēgiaerden. Alhier waren veel groote palepsen en̄ ammonitie huysen der Coninghen van Peru,en̄ veel begraeffenissen/die alle van die spaengiaerden̄ beroofst en̄ geplundert zijn/die vallenen van Nasca zijnder veel int getal waer onder erne is daer veel Suykerriedē wassen/waer af sy seer veel Suykers maken/ hebben oock veel fruyten die sy te coope brengen in die naeste steden. Door alle desse valleyen passeer die schoone ende groote Coninckliicke Strate/ende in sommighe sandtplaetse heeft men als noch eenighe teeckenen/om niet te dwalen inden wegh.

Van desse Strate ofte wegh sal volghen / als wy handelen sullē van die Ingen ofte Coninghen van Peru.

Hoe bycans sy haer Maiz sayē laet visschers hoof den hy't saet.

Valleye Cilca. Valleye Mala.

Guarco.

Guayas is sijn vruchten. Guauas andere soorten.

Ingen zijn Coninghen van Peru. Coninghen van deser landen̄ hielden̄ tegen haer ingheset te beschermen.

Een nieu Cusco bouwt den Coninc van Peru om dat hy groth tegen het volck te onderhouden.

Desse trappe is ghemaect om de golven te beletten.

Hoe Cusco gelegen is.

Yca.

Nasca.

Suykerriedē.

Van

Valley Hacary. Ocuna. Yeamanna Yquilca.

Van dese valeye int ghemeen Nasca genoēt/ comt men tot Hacari, ende noch voorder tot Ocuna, Yeamanna, Yquilca, al waer groote Provincien zijn/ende oock wel in tegenwoordighe tijdt wesende/ so hebben daer doch in voorighe tijden niet minder ghewesen dan in die andere. Zijn vruchtbaer ende overvloedich om Beesten voorts te teelen.

Quilca een valeye. Arequipa een stadt ende bisdom.

In die valeye Quilca is die haven van Arequipa ende die stadt/ alsoo dat van Lima ofte die Coninghen stadt tot Arequipa zijn 90. spaensche mylen/ ofte 360. Italiaensche mijlkens. De stadt light in die valeye van Quilca ontrent 12. mylen van die See/op die beste ende bequaemste plaetse dā die valeye/ daermen bouwen mochte/ alwaer een seer goede ende getemperde lucht is/ dāromme die prijst voor eene van die ghesontste plaetsen van Peru, ende alder ghenoechlijckste om te wooncn/ oock een Bisschoppelijcke stadt onder Lima ghehoorende/ ontrent 300. wooningen van Spaengiaerden hebbende. Die landouwe daer ontrent is seer overvloedich/ ende ghreft costelijck gheput/ daermen seer goet en smakelijck broot af maeckt.

Die limiten deser stadt strecken van die valeye Hacari tot Tarapaca, ende in die provincie oft landtschap van Condesuyo, hebben sy oock eenige plaetsen onderworpen/ waer over die Spaengiaerden ghebieden.

Die limiten van Arequipa van Hacary tot Tarapaca. Condesuyos een provincie. Hubinas. Cigui. Gualilla. Quimsilaca. Collagnas.

Die van Hubinas ende Cigui Gualilla, ende Quimsilaca ende die Collagnas zijn alle volckeren onder het ghebiet deser stadt/ in voorighe tijden in groote menichte ghewest/ en om tot merstendeel door die Spaengiaerden vermelt. Aenbidden die Sonne ghelijck die andere/ende draghen hemden ende Mantelkēs daer over. Hier wort ghebracht het meeste Silver ende scharp van Charcas, ende die Mynen van Potosi ende Porco, dā waer het vervoert wert nae Lima, ende voort nae Panama ende Spaengien.

Charcas een landeschap. Potosi silver Mijne/ als oock Porco.

Ontrent dese stadt is een Swevel bergh die altoos brandt/ alsoo datmen bevreest is/ dat die self de eens mochte uytbersten/ en doen groote schade aen't landt ende die stadt. Tot sommige tijden hebben hier eenige schuddinghe ende aerdtbevinge/ oock om die selfde oorsaecke.

Een Swevel bergh.

Die stadt is ghebout van Francisco Pizarro, uyt die name van zijn Majestept/ int jaer 1536. Hier worden verscheyden spaensche waren/als Wijnen/ Olye/Olyven/ Wevel/Cozen ofte Terwe ete. ghebracht/om dit landt Charcas ende die Mynen van Potosi ende Porco daer mede te versorghen.

Tot Arequipa voorheen vele spaensche waren ghebracht.

Doch so handelen hier vele volckeren van het platte landt/om die voorgenoemde Mynen/uyt welcke groote schatten van Silver in dese stadt ghebracht werden/ommc voort nae andere plaetsen te vervoeren/langhs die Zeestrand houden een seckere aert van groote Gieren/die haer vleugelen 15. oft 16. palmen uytspreyden: gheneeren haer met Zee-wolven die sy vanghen/ die ooghen uyt pitchen/ ende haer aes daer af nemen. Noch so zijnder groote menichte van Meeuwē/die de spaengiaerden Alcatraces heeten/die haer oock gheneeren met Zee visch ende Zee Crabben/ en dier gheliicke/ ende deser voghelen vleesch is stinckent ende ongheson/datter veel af ghestorven zijn/ die doch noot sulcks ghegheten hebben/ende dus vele voor het eerste van het platte landt van Peru, 't welck aen die Zee light/sullen al eer wy voort gaē een weynich handelen van die Peruanen die op het ghebercht wooncn/ende van haren steden/ met verghetende daer by die Coningen/ die fulcken volck ende goudtrijcken landt geregiert ende onderghehadt hebben.

Groote Gieren langhs die Zee custe.

Alcatraces Meeuwen oft Zeeganssen.

Peru heeft in die lenghte 525. spaensche mylen/ofte 420. duytsche/ ofte 2100. Italiaensche/ in die breedte op sommighe plaetsen 75. spaensche/ofte 60. duytsche mylē/op sommige ghedeelten breeder/ op andere smaller/ reykende die lenghte van Quito af tot die Villa della Plata, ende in die Peru zijn dzeerley hoochten van berghen/ daer in ghenderley manieren menschen mogen wooncn/die eerste strecklnge ende hoochte der berghen noemen wp Andes, welcke vol groote bosschagen zijn/ende het lant onbequaem ende ongesont te bewoonen/ twelck oock noch bewoont ghewest/dan wel over't ghebercht.

Wie int land van Peru.

Quito. Villa della plata.

In Peru dryerley hoochten van berghen. 1. Andes.

De andere strecklnghe ende hoochte der berghen heeft haren loop langhs die Andes heen/die seer hoot/ waer af die toppē groote snee bergen zijn/also dat oock in ghenderley manieren hier eenich volck wooncn mach/ om die groote houde ende overvloet des sneeus/ die alles verslenghe datter niet mach wassen/ die derde hoochte zijn die landt duynen/die voor het platte landt van Peru staen strecklnghen hebben van Tumbez af tot Tarapaca tot/daer op groote hitte/gheen Water/gheen boomē/ gheen gras/ noch eenich levendich creatuer dan ghevoghelte die daer over vlieghen. Wesende van Peru soo lanck ende aldus ghestelt/ soo zijnder oock vele woeste ende onbewoonde plaetsen om oorsaecken verhaelt/ende die soo bewoont werden: t gheschiet dat tusschen die gebercken groote vallеyen ende kuyten hallen/die bezijdert zijn om die berghen wilde van die winden ende van't sneeu/waeromme dese valeyen ende groote velden gantsch vruchtbaer zijn/ dat alles water ghesaeyt wert/ overvloedelijcken weder wert gewonnen/ die bosschagen daer op verscherley voghelen ende ghedierten voorts teelende.

2. Sneeu berghen.

3. Sandt duynen.

In Peru vele woeste ende onbewoonde plaetsen.

Die Peruanen die tusschē dese gebercken wooncn/zijn veel kloecker/stercker ende verstandtgher dan die van het platte landt aen der Zee came/ ende zijn veel ghesetticker in regieringhe ende Politie: wooncn in huysen van steen ghemaeckt/ waer af die sommighe uyt aerde d'andere met stroo ghedeckt zijn om dry reghens wille/daer af die andere die int platte lant nessens die Zee wooncn geen noot hebben/derken hare huysen om van die Sonne beschermt te wesen met ghevlochten rye matten ofte met tacken van boomen. Wt dese valeyen die tusschent ghebercht liggen/ loopen vele stroomen van goet water: na die Zeedt zeetoe/ ende bevruchten dat platte lande van Peru, daende daer groepen vele vruchtbare boomen/ grepnen ende andere dingen/noodich tot onderhout des menschelijcken levens/ghelijck wp sulcks op dzeerste verclaert hebben.

De Peruanen die van de berghen kloecker zijn dan die van't platte landt.

Van die volckeren ende landen die daer zijn van Passo tot Quito.

Passo in de valleye Xeres Cuzco.

Die plecke Passo is ghelegen in die valeye Xeres, welcke lept in't lant Quillacinga, volckeren sonder scharmte ende sonder manieren/ als oock die van Passo.

Passo.

Pasto, wepnich ghracht van haer ghebueren. Reysende van Pasto comt tot Funez, ende 2½. voorder tot Ues, van hier tot Gualpatan 2½. ende voorder 2½. Ipiales. In alle dese plecken wordt seer wepnich Mais voorgheteelt om die koude willen/hoe wel sy so na by die linea woonen: maer veel Papas ende andere eetbare wortelen. Van Ipiales reysse men nae de Guaca, doch al eer men daer comt/ siet men die Straete der Conningen van Peru, die wert minder te verwonderen is/ als den pas door die Alpes van Hannibal ghemaeckt/ dan hier af sal volgen: oock passeert men eerst een revière op welcken ouder die Conningen van Peru een stercke fortresse hadden/ daer sy den oorloch upt voerden teghens die van Pasto, ende over dese revière gaet een brugge van die natuere so proprès gewrocht: dat die cunst selcke niet verbeteré mochte/ is van een lebendige hooge/ ende dicke Rotse/ int midden een ooghe hebbende/ al waer die stroom met groote furie en snelligheyt door loopt/ daer men over passeré mach. Dese Brugge noemen sy op hare tale Lumichaca, dat is steenen Brugghe. Hier ontrent is een warme fontepte/ daermé in verscherlep manieren die handen lange te houden mach/ hoe wel het landt daer by/ als oock het water van die Revière seer cout zijn/ daermen met mopelijcheyt daer passeert/ so hebbé oock die Conninghen van Peru by dese brugghe een ander sterckte willen bouwé om daer wachte te houden/ dan is belet door der Spaengiaerden aencomste. In dese contreyen wast een seker Fruyt/ lijcken als Pruymé/ en swart/ die sy Mercunnos heeté: waer af eenige eetde die menschen droncken worden ende uytsinnich/ vast 24. uren lanck. Van dese lijcke lantschap Guaca comt men tot Tusa, alwaer die provincie vā Pasto endicht: Een wepnich van hier comt men tot een lijcken bergh/ hem/ waer op die Ingen oock een sterckte hadden van grooten aensiē by die Peruané/ en noch voorder reysende/ arriveert men tot die Revière Mira, waerontrent groote warmte en vele fruyten ende sonderlinghe schoone Meloenen ende goede Coupen/ Tortelduyven/ Patrysen/ oock groote overvloet van grepen/ Garste en Mais. Van dese Revière reysse men nederwaert tot die groote ende hostelycke huysinghen van Carangue, ende al eer men hier by comt/ passeert men eerst voor over een Lack/ op Indisch Aguarcocha gheheeten/ op onse tale die bloet zee/ om oorsake dat Guynacapa, die Conninck van Peru int aencomen der Spaengiaerden/ alhaer ober die 20000. menschē van die omliggende contreyen hadde doen ombringhen/ om eenich desperé hert aengedaen, die alle in dese Lack ghesmeten waren/ ende dat water met haer bloet root marchten. Die huysinghen van Carangue zijn op een lijcke plaetse/ in die welcke een schoone Cisterne in fonc steen gewrocht/ ende in die self de contreye zijn oock eenige pallesen der Ingen van groote schoone steenen opgericht/ als oock een tempel der Sonnen/ daer in ober die 200. matchden gehouden wierden tot dienste des tempels/ en seerpelicken oste sorchvuldelijckē bewaert om reputichepdt te houden/ werden andere vroedelijcken ghestraft ende ghehangen/ oft lebendich begraven: hier by woonden oock eenighe Priesters/ sacrificien ende offerhanden doende nae haer religions ghewoonte.

Deser tempel der Sonnen was in tijdt der Ingen in grooter weerdien/ dien sy sorchvuldichlijcken deden bewaren/ ende met groote reberentie eerden/ al waer veel gouden en silvere vaten/ juwelen en rijckdommen: want die muren waren bedeckt met gouden ende silvere platen/ ende ofte wel alles vernielt is/ so steecken noch tans upt die reviere die groote magnificentie van dē. In oude tyden hielden die Ingen hare ordinaris garnisoenen in dese huysinghe de Carangue, met hare Capiteynen/ die in tijt van vrede ende van oorloch daer bleven/ om die moetwillige te straffen. Verreysende van die fogementen van Carangue, comt men aen andere vā Otaballo, oock machtich ende rijck/ ende van dese tot Cocesqui, ende al eenmen hier comt/ passeert men eenighe swerbergen/ al waer het soo koud is/ dat men met moeyte daer over trecht. Van Cocesqui comt men tot Guallabamba, welck van Quito drie mylen is/ en om dat het lant hier ontrent onderrijck ende vast onder die Linie is/ so ist oock seer heet/ nochtans niet also dat die hitte belette die menschen aldaer te wooné/ ofte die vruchtbaerheyt van alle voortsaeckelijcheyt te vermindere. Wt dit reysen machmé verstaē dat die oude ghewaelt hebben/ stellende dat onder die Linea om der hitten willen niemandt wooné mochte/ ter contrarye blijckt dat sy oock op hare maniere somer ende winter/ ende op sommige plaetse koude/ op sommighe hitte hebben/ en datter oock veel volcks woont/ ende dese sadē ende vruchté groeyen. Op dese weeck passeert mé vele revieren over bruggen/ waer ontrent groote hupsen liggen ende vreemdicheden te sien in sommige van dese houden die Spaengiaerden nu hare bresten.

Den tempel der Sonnen wert bewaert door dien dat veel rijckdommen in waren.

Otaballo.

Cocesqui.

Guallabamba.

Onder die Linea oock wonen alle somer.

Beschrijvinghe van Quito.

Quito gelegen in die vallepe Aquito.

Aber die Steden die int gheberchte van Peru die Christenen bewoonen/ is Quito een van die voornaemsten/ ligt in die vallepe Anaquito, ontrent 5. mylen ober die zuydzijde van den Æquinoctiael, placht een schoone seer heerlycke en lustige stadt te wesen/ insonderheyt in die jaren 44. en 45. doen sy flozeerde/ als die gouverijcke Spanen/ die allemaē aenlockē daer ontrent eerst gewonden waren/ dan is door den oorloch vā Pizarro meest verwoest/ dat aertrijc dat hier ontrent schijnt onvruchtbaer te wesen/ daer't nochtans seer vruchtbaer is: want daer worden vele beesten voorgeteelt/ als oock allerlep andere provisie van grepen/ flozen/ vruchten/ vogelen/ die gheleghenheyt des landts is seer gesont ende sachtjck/ niet seer ongheliick Spaengien in Hruyden ende den tijdt: want die somer begint aldaer inden April ende Meerte/ ende duert tot half November/ ende ofter wel rout is/ soo vergaren sy nochtans niet minder saet dan in Spaengien/ daer werden oock vele Spaensche fruyten voorgheteelt. Dit volck is int ghemeen deugentsamer en vriendelijcker dan die van Pasto ende van middelbare stature ghebleven/ nu ter tijt op maniere als andere Peruanen. Ontrent Quito placht een groote menichte te wesen van Schapen/ die eenige gelijcheyt hadde naer die Cameel/ niet in groote/ maer in ghedaente/ bequaem om last ende menschen te dragen/ doch niet ober een mijle dzie ofte viere des daechs/ mocht zijnde gaen

Hier ontrent Quito seer onvruchtbaer.

niet

neder liggen: also datmen die met geen force voorts kryghen en can/ oock soo zijn alhier vele Perkens ende Hoenderen/ van onse aert voor gheromē/ ende overvloedich Coopmen van suetlijcke smaer; Geyté/Patrijsen/Duyven/ Torteldupsen/ eñ diergelijcke wilt met minder; Ouder andere provision die de Peruanen op doen beneffens het Maiz, zijn die wortelen Papas, sout als Nāpen / die gesoden ofte ghebraden wesende, met anders smaken als Castaengien. Oock hebben sy een ander Quinua gheheeten / bladeren hebbende als wilde Beete / die Tronck een mans lenghte hoogh/ waer aen cleyne sapkens groyē/ eenigste wit/ eenige root/ daer af sy haer dranck maken/ende eeren die oock ghelijck wy Guyp.

Papas, eñ de wortelen gelijck Nāpen smaken als Castaengien.

Die volck alhier is seer crooch om die acker en te bouwē / nochtās niet op onse maniere want sulcks by den voorsaten aldaer gedaen wort; Die mannen ter contrarie synnende/ wevende ende kleederen makende, oock hare wapenen onderhoudende. Van Quito sout men tot eē ander stadt S. Francisco del Quito gheheeten/ligt aen die noordzijde in die vermaerdenste provincie bā Peru. Die stadt is koulder dan warmer/eñ heeft Wepnicheyt rijcks van velden: want ligt in een cleyne valeye/ als in een grafte / sonder sanme met eenighe berghskens beset. Van S. Francisco reyst mē tot die pallepsen van Tomebamba, die daer ontrent 30. mylen af zijn/ eñ bā hier trecken de/quam men terstont aen een plaetse Panzaleo gheheeten. Die inwoonders van dese contreye zijn een Wepnich onderscheydē bā haer gebueren int binden des hoofdes/daer door men alle Indianen onderhouden mach/hadden oock een andere tale die sy ghebruycken/ differeert van haer gebueren/ hoe wel alle die ghemeene spraken van Cusco soeten moesten/ op groote straffe als die onderē hare buyderen daer niet toe hielden; Die mans draghen lanck hayr met een lindt op ghebonden/ gaen ghekleedet met haer hemden sonder draghen ende mouwen/ met meer open aen die zijden/ dan daer sy haer armen ende dat hooft mogen steken/ daer over sy langhe manteles hadden van Wolle/ ende sommige van Cotton. Die heeren draghen dese seer fijn/ ende met vele colueren afgeschildert: Hare schoenen waren gevlochten van bruyt: Die vrouwen gaen met langhe rocken/ die haer gheheel lichaem bedecken/ int middē omgordet/ met een breede wollen bant/ dickmaels rondtom het lijf ghewonden/ makende daer mede een lanck lijf/ waer over sy noch een cort Wollen rock draghen/ die om den hals gheprelet zijn/ met eenighe gouden oft silveren spelde/ die sy Topos noemē in hare sprake/ hebbēde groote platte hoofden/ ende seer scherpe pruycken: Om't hooft windē sy oock een schoone bandt/ gheheeten Nincia, in summa die manieren van kleeden deser volckerē/ als oock die bā Cusco, is die schoonste eñ beste van gheheel America, doē groote neerstichevt om het hayr te kemmen/ 'welck sy lanch draghen/ zijn wit van aenghesicht/ van goede seden ende manieren/ waer in sy seer verschillen van die vrouwen van't platte landt. Twee mylen van Panzaleo ligt Malabalio, oock in voorige rijdē volcrijck/ doch nu meest uytgeroeyt: Aē die rechte zyde van dit pleck ligt een Swevel bergh/ die in't uytberstē groote steenen uytweyp/ eñ schrickelijck gulpt ende gesichten by dracht:

Een wepnich voorder ligt Tacunga, in welcke rijdē met minder als Quito, soo in lieyden als andere dinghen / ghelijck men noch uyt die Ruynen sien mach. Van Tacunga tot Mulambaro. men op Mulambaro. Van hier tot die Ribiere Ambato, Noch twee mylen voorder tot Mocia, eñ van daer tot Riobamba, ligghende in die provincie Puruaes, alwaer schoone velden zijn/ in ghetempert lieyden eñ bloemen Spaensgien gheheel ghelijck Van Riobamba coomt men tot Casambi, ende voorder tot Tabos ofte Teocallas eñ Taciquambi, ende van daer tot Thomebamba. in die provincie van Canares, ende hier waren oock groote Comuncklijcke ammonitie hupsen/ ghelijck door het ganesche lant/ ten elcken 8, 10. oft 12. mylen/ daer altes wat tot den godtsdienst diende/ bewaert werde/ daer oock bevelhebberen des Conincks residerden / die landen in vrede te houden/ eñde moetwilighen eñ rebellen te straffen/ al waren oock haer eygen soons.

Tacunga.

Mulambaro.

Riobamba.

Riobamba.

Puruaes.

Casambi.

Teocallas.

Taciquambi.

Thomebamba.

Canares eñ provincie.

Thomebamba lagh oūtrēt haer meer reuerentie dan eenen Heyden in een valeye/ omsloten met ronde hebbenen/ ende een houdt plaetse/ daer noch heden veel wilde gedierte spelen, als Heyten/ Coppen/ etc. Hier was oock een een pelder Sonnen upt groote/ swarte ende groote steenen/ gelijck Jaspiden gheboue/ die poorte van den Conincklijcken pallepse / seer cierlijck en seer gheschildert/ waer in eenige Kamercamers gheset waren ende gelastert met goude platen. Van Thomebamba coomt men aen't Landt Bracamoros in onse Caerte Bracamoros gheseylt/ghevondē eñ ontdeckt van Iohan Porzel ende Capitein Vergara, die alwaer twee ofte drie plaetsen getimmert hadden/ ommē daer door die narstliggende landen t'onder te brengen. Ende dese landtschap Bracamoros is ontrent 60. mylen van Quito, het gebeerlijcke langhs repsende. Noch 45. mylen voorder ligt het landtschap Chychapoyas ofte Cachapoyas, daer in die Spangiaert en oock een stadt hebben/ Frontiera ghenoemt/ gebout op Levanto, waerontrent die landtschap vruchtbaer is van verbare spijse eñ van rijcke goutmynen. Levanto is van wegen die ghelegentheyt des oorts seer steerc ende wel versorcht: want is hycans rondtsom beringelt met een diepe valleye, waer door een rivier een reviere loopt/ also dat die stadt Frontiera geheele/ die op Levanto gheboud waermer wel te winnen is als die byeggen afgebroken zijn. Dese provincie is bebout/ eñ met spaengiaerden besetert bā Alonzo de Alvarado int jaer 1536. Alhier woont schoon ende blanck vrouwen volck, dat nauwelijc in gheheel Peru schoonder / oock seer gratieus ende courtoys/ daer by wel gekleedet. Van hier trecht men in een ander provincie Guancas gheheeten/ een seer ghesont landt/ ende beyde dese volcheren van Cachapoyas ende Guanca, dienen die Spaengiaerden van Frontiera, als oock doen die van Caesaunga, bose van een als der provincie. In alle dese landtschappen hebbē oock ghewest die ammonitie hupsen der Coningen van Cusco, ende in sommighe zijn rijcke mynen van Goudt / beyde die mannen eñ die vrouwen in dese landen gaen ghekleedet. In oude tyden hadden hare tempelen / eñ offerden hare afgoden waren gheheel rijck van Vee/ende maechten verscheyden rosselijcke kleederen voor die Coninghen/ als sy ooch noch hupdiges daegs die seer fijn maken/ gelijck oock

Een mengh der Deuren upt witte ende Jaspis ghebout.

Waermen 100 een stadt schap.

Rebaren daer op de stadt Frontiera.

Guancas eñ provincie Cachapoyas

Casaunga ghelijck voren van hare wesen/ kleedinghen/ ende de costelijcke kleederen noch Coningen te maken gebruyckt/ als de voorgaende Duyden noch heden verscheyden.

Haer kleedinge is een breede bant daer sy haer lijf mede bewinden.

Topos zijn spelden.

Nincia zijn hooftbanden.

Dese zijn de schoonste kleyden van heel America.

Mulabalio

oock Tapeten/ dattet te verwonderē is. In dese provincie zijn veel vruchtbare boomen/ die landen zijn oock vruchtbaer van Grepnē ende van Garste. In manierē voer monten/ begraffenissen en offerhandē/ zijn sy gelijck alle die andere; begravē met haer hoodē veel Goudts ende Silvers/ ende veel schoone levende vrouwen: offeren die Sonne etc. gelijck volghen sal in die beschrijvinghe der Ingen ofte Coninghen van Peru. Over die Andes ofte 'tgeberchte gepasseert zijnde / comt men aen Mayobamba ofte Moyobamba, ende ander groote Revieren/ en veele bewoonde plaetsen. Van Mayobamba verst men naer Guanuco, oock een stadt van Spaengiaerden bewoont, leyt outrent 40. mylen van Cachapoya; wordt anders gheheeten Leon de Guanuco, die name van dē spaensche stadt hebbēde/ door't bevel van Vaca di Castro, ghevoren van Leon; die gheleghentheyt van dese stadt is seer goet ende ghesont/ om dat die marcken en die moghen stonden ghelijck ghetempert zijn/ al waer dit menschen oock om die goede ghetempertheyt willen ghesont leven: Men samelt hier veel Maiz ende granē/ Cucappelen/ Vyghen/ Cederen/ Limoenē uyt Spaengien overgheplantet/ als oock vele van haer eygen landts vruchten. Boven desen so zijnder vele Placats, also datter een seer goede hāndtwe is/ en goede hope vā verbeteringe der stadt: want in die veldē wozden vele Koyen/ Geyten/ Paerden/ en andere beesten ghehouden: Daer zijn oock vele Patrijsen Duyven ende andere vogelen/ wilde Valcken en tamme/ om andere vogelen daer mede te vangē. In't gheberchte zijn oock veel Leeuwen ende groote Beren en andere gedierten: En den meesten deele van alle die plaetsen die dese stadt onderwozpen zijn/ passeert die Coninclijcke Wech/ en staen vele ammunitie huysen. Onder dese volckeren waren eenige Waersegghers ende teeckenbedupders/ die op die sterren achte namen. In oude tyden waren hier soo veel Schapen van haer heer/ dat het onghelooflijck is / die door den oorloch der Spaengiaerden tē meestē deele vermist zijn. Hare huysen zijn van steen ende met stroo bedeckt: Met die doode mannen werden die levende vrouwen begraven/ zijn anders met so ontuchtsch als sommige andere. In haer land zijn goede Mynen van Silver. Noch 40. mylen van Guanuco di Leone light een ander stadt/ oock van Spaengiaerden bewoont / en ghetimmert een't gheberchte van Francisco Pizarro, uyt die name van zijn Majesteyt/ int jaer 1539. gheheerten S. Iohan di la victoria di Guamanga. Die oorsaeck waerommē dese getimmert is/ is een merckelijck dorp tusschen Cusco en Lima te bevrijdē door den aenloop der Peruanen / als oock landt gheschiedt is onder gebvacht was. By dese stadt passeert een Revviere van goet drinckbaer water / en alhier zijn seer schoone steene huysen: en soo mē gheloven mach/ het moet vele te gheel plat en groot/ en alhaer is een gesonde locht: wāt noch de Sōne noch die locht/ noch eenige andere elementen schade doē/ niet te vocht noch te warm wesende/ dan seer getempert/ voorsommige die stadt hebben die Spaengiaerden haere Der huysen/ in die valleyēs/ op die Revieren. Die grootste Revviere die welcke hier passeert/ heet Vinaque, al waer outrent rupen gesien werdē/ van groote vierkante palleysen/ gantsch op een andere manière ghetimmert dan andere Peruanen/ die lant en smal vormen. Sy willen seggen dat sodane huysen getimmert zijn geweest in oude tyden van vrē de volckeren/ hoe sulcks zy/ kan haer part of oorbeelen: Men vergadert oock alhier seer schoone Terwe, daer men soo spaens broot af maeckt/ als in gheheel Spaengien maeckt ghedaen wordt en/ en allerley fruyten zijnder oock in overvloet. Van Guamanga tot Cusco zijn 45. mylē/ rē. wegens immoeste mer. Op dese strate passeert men die velden van Chupas, al waer die wrede slach ghedaen is tusschen Vacca di Castro ende Don Diego di Almagro, ende 5 mylen van Guamanga gheromen zijnde/ light Vilcas, twelck noch sept in midden der weyen van alle die landen die de Ingen reste wesen van alle die landen die de Ingen regierden: want Vilcas licht tusschen beyden/ is evēverre van Quzco als van Chile, al waer oock Conninghe seer costelijcke palleysen/ en een tempel der Sonnen is. Van hier 5 mylen noorder verwolcht men die Coninclijcke strate tot Vramarca, waer outrent een Brugghe over een revviere met twee boghen seer constich ghewrocht/ groot 160. trēden. Die revviere Vilcas comt uyt die provincie vā Soras, seer vruchtbaer en overvlodich van vrees/ Goudt ende Silver Mynen/ ende van stricdbaer volesse/ gekleedet met wollen kleederen/ ende wel gesien by die Ingen. Van hier tot Andaguayla, op de revviere Abancay 7. mylen/ en van hier noch 6. mylē verret reysende/ comt men aen een ander groote revviere Apurima gheheeten/ die weghen zijn hier seer quaet/ rouw ende scherp / over berghen ende steenrotsen/ perikuleus om te dalen/ dat vele Peerden Gondt dragende/ afghestort zijn in die revieren en verlozen. Van Apurima comt men tot Matambo, en passerende die gebercten van Vilcaconga, comt men aen die vallepe Xaqui Xaguana, die seer eyen is / doch met seer lauck ofte vreedt. In dese vallepe waren eenighe costelijcke lust-huysen ende palleysen van der Coningen van Cusco, die aldaer mortten om haer te vermaken/ zijn schaers 4. mylen van Cusco, en hier door passeert oock die Coninclijcke strate / anders souden men qualijcken door reysen magen: want daer eenige moyassen/ daer over die wech met haer mueren passeert/ en van hier comt men tot Cusco, hooft stadt/ in voorighe tyden van ghheel Peru, en dese gantsen rycke der Ingaren/ gebout van Mango Capo, die eerste Coninc dese Rycks / in een rouwe seer scherpe plaetse rondsomme beset met gheberchte/ tusschen ewe vlepne revierkens/ waer af die eene midden door die stadt loopt/ is bewoont vē beyden zijden/ heeft een vallepe aen die oost zijde en die stroom die door de stadt passeert meēt haren cours na den nedergaench/ in dese vallepe/ om dat sy stout is/ zijn wel reych vruchtbare boomen/ dan alleen eenighe Molle, daer van wy seggē sullen hier naemaels / om dat sy hier haren dranc af maken. Aen die noort zy de hadde dese stadt op een berch die ste op een steenhte die om der groothept en vastichept willen seer costelijck gebouden werde/ doch nu meest vervalle/ doe wel die fundamēten en sommige noozen noch daer af staen. So heeft oock dese stadt aen die oost en noozzyde die provincie van Andesuyo ende Cinchasuyo met zunden die landtschap Callao en Condesuyo, onder welcken Callao light tusschen

Mayobamba.

Guanuco een Bisschoppelijcke stadt, light in Guanuco.

Zijn oock veel Volcken rabe andere vogelen ende beesten.

S. Iohan de la Victoria di Guamanga dan Peru ghetimmert door den aenloop der Peruanen.

Vinaque een revierē loopende door veele gedeelten van groote gheberchten. hier wast Tarwe soo goet als in Zpanien.

Guamanga.

Velden Chupas.

Vilcas light midden alle landen der Coningen van Peru.

R. Vramarca.

Soras een Provincie.

Andaguayla.

R. Abancay.

R. Apurima.

Matambo. Vilcaconga gebercten. Vallepe Caxqui Xaguana.

Cusco die hooftstadt in voorighe tyden van ghheel Peru.

Molle boomen daer sy haren dranck of maken.

Andesuyo een provincie Cinchasuyo een ander. Callao.

schen oosten ende zuyen. Condesuyo tusschen zuyen ende westen. Een gedeelte vãdese stadt woordt ghenoemt Havan Cusco, ende d'ander Oren Cusco, ghelijck sy daer die edelen woonden ende voornaemsten der stadt/ een een ander zyde/ was die berch Carmenga, al waer eenige kleyne cooninghen stonden / daer op sy den loop der Sonnen teerkendē: Int midden daer't meeste volck woonde/ was een groote plaetse / van welcke vier Commelijcke straten gingen/ na die vier gedeelten des lants/ ende dese stadt was alleen oordentlijck ende rap gebout met steenen hupsen/ boven alle andere steden van gheheel Peru, tzelfe en maer/ want daer mocht geen Gout (op des leven verbeurte) uyt gevoert worden. Hier was die alderrijckste tempel der Sonnen van die gheheele werelt/ genoemt Curicancha, ende daer in die hooghe Priester/ die sy nomden Villaoma, een deel vã die stadt was van Mitimaes, dat zijn vreēde ver voorde volckeren bewoont/ die alle onder goede politique wetten ende ceremonien der Afgoden gehouden worden/ dat het een wonder om te hooren is. Het Casteel was van soo groote viercante steenē gebouw/ dat 10. paer ossen nauwelijcken eene sonde boven trecken/ alsoo datmen met bedencken mach/ hoe die voor menschen arbeyt daer gebracht zijn/ de wijl sy gheen Ossen ofte Peerden/ ofte ander creaturen hadden/ om daer voor te arbeyden. De hupsen die de Spaengiaerden int bewoonē zijn meest van't volck des lants ghetimmert/ doch zijn wat gereparert ende grooter gemaeckt. By der Ingen tydē woxt dese stadt in vier wijsen afgedeelt/ gelijck gesept na de vier deelen des werelts/ nämē hebbēde van die vierderley landtschappen/ die op elcke hoec van die stadt lagen/ ende ten tydē als die Ingen noch in hare regeringe waren/ mochte niemandt uyt der woon in een ander wijc trecken op groote pene / ende ofte wel dese stadt af een houde plaetse sy is nochtans gesint ende beter versorcht van allerley victuaelie/ oock grooter dan eenige andere van gheheel Peru; Oudtsom plachten ka-stelijcke Mynen te wesen van Gout/ dan vergaen / ende worden oock verlāt voor die Silvre Mynen van Potosi, om dat die winninghe grooter is in der tijde op't Silver/ende die pertinent wenighter. In dese stadt was groote toeloop van allerley volckeren dē Ingen, onderworpen: want alle die heerē moesten alhier hare kinderē senden onder't decksel van die sy zake te leeren ende den Commelc te dienen: doch waren meer daer als Gyselaers dat hare ouderen niet mochte opstaen tegēs die Ingen, andere omliggende volckeren moestē daer comē om hupsen te bouwē die straeten te suyveren/ ende diergelicke wercken te doen die men haer gebiedt. Omtrent die stadt lach een groote berch Guanacaure geheeten/ in grooter waerdye by die Ingen, als naer sy offerstanden beden van menschen ende beesten/ ende ofte wel in dese stadt allerley natien van volckeren waren/ als van Chile, Paito, Cagnares, Bracamoros, Chacapoyas, Guancas, Charcas, Collao, &c. soo woonden nochtans alle die selvighe die upt eenderley landtschap waren by een in een plaetse haer gedestineert; onder hielden hare oude vaderlijcke ceremonien in allen/ allein dat sy die Sonne meestē aenbidden ende eeren als den hoochsten Godt dien sy Mocia heeten. Het waren oock in dese stadt verscheyden groote ghebouwen onder die aerde/ ende hier in hielde sonige Tooverenaers ende Waersegghers ofte teecken bedieden/ die als noch niet al uptgeroopt zijn/ ende in dese spelonken woxden noch dagheliicks groote schatten ghevonden/ Omtrent die stadt zijn veel gheteemperde vallepen/ alwaer eenighe vruchtbare boomen ende granē zijn/ doch alles woxde daer in soxige tyden in seer groote overvloet toegevoert/ In die riviere die door die stadt loopt/ hebbē sy hare Cozen matelē. In woxden altijer vele spaensche Cappoenen ende Hoenderen het gemaeckt/ so goet als men die in Spaengie hruben mach/ als oock Ropē/ Gepten ende andere ghedierten/ ende ofter wel wepnich gebooinen zijn/ so gropē nochtans a'daer overvloedich veel Legumina, dat zijn Erwten Boonē/ Cicoren/ Pijncolē etc. Ende om dat in dese stadt gewest is die seer rijcke tempel der Sonnen/ ende die Hooghepriester/ ooc die Commelijcke residentie der Ingen, behoorlijck nap niet ongheraetsaem een wepnich van hare religie ende afcomste der Coningen van Peru te verhalen/ ēn daer nae te vervolghen op't corte die pas der berch steden van Peru tot Arequipa, als oock die Custe tot die Straete van Magallanes.

Condesuyo. Haban Cusco. Oren Cusco. Carmenga.

Curicancha Villaoma: hooge Priester. Mitimaes.

Cusco in 4. wijcken afgedeelt/ nae die vier winden der Werelt.

Guanacaure een groote berch by Cusco. Chile. Paito. Cagnares. Bracamoros. Chacapoyas. Guancas. Charrasca. Collao. Mocia die Sonne ēn die hoochste Godt.

Religion der Peruaners.

Van aenganghende hare Religion/ alsoo sy wisten ende vereerde op hare maniere eenē Schepper des Hemels ēn der aerden/ dien sy noemden Pachacama,/ welck Schepper te seggen is/ ende een Sone van Sonne ēn Mane/ ghelijck sy dien in die vallepe van Pachacama, eenen grooten tempel gebout hadden/ so hielde sy nochtans voor den grootsten ende hoochsten Godt die Sonne/ als een Schepper van alle geschapē werelden/ die sy op die tale van Cusco noemden Tuebiracoce, ende ofte sy wel dese erkentenisse hadde/ hadde nochtans dan outs aen/ niet alleen die Sonne ēn Mane: maer oock boomen ende steenen ende andere saken/ die dupvel haer hier door aenwoxdt ghevende/ ende om dat sy geen seker bericht upt eenige schriftueren ofte boecken van Godt/ ende die schepping der werelt/ noch van die Deluvie hebben/ so houden sy alleen ghedachtenisse dan't ghenghe dat sy van haer ouderen ghehoort hadden/ namentlijcken dat er een voortresselijck man/ die sy Con heeten) van't noxden in oxighe tyden in die Landen met seer groote suchtigheyt sy gheroomen/ die zijn tieharen op gheen gebeente stonde/ noch met ghenderley banden te samen gebondē was/ die de bergen conste slechten met een gedachte ende wenschent/ ende die diepe vallepe vullen/ hem eenen weech door ontwegen makende. Ende dat de self de die ouden van dat Landt ghestraft hadde/ haer hruyden ende wilde vruchten tot onderhout des levens gevende. Die oock ghoffenseert wesende van die Peruanen die in't platte landt woonden/ hare vruchtbare landen in oxre sanden verkeert heeft/ ende die tegenen daer over doē ophouden/ dorch door vermitterichept beweecht om die beestē in die oxre velden te onderhoudē/ sonteperen ende reveren gheopent/ daer door die volckeren hare landen mochten begietē. Desen Con, als wesende een Sone van die Sonne ende Mane/ hebben sy in oude tyden voor den hoochsten Godt gheeert/ ter tyt toe

Pachacama ons Schepper der hemels ende der aerden. Pachacama. Tuebiracoce.

Con gheeert voor Godt ende als een sone der Sonne ende Mane.

dat

Pachacama dat een Name vanden Zonne en Mane.

dat van't Duyvels een ander geroemen is/met namen Pachacama, (twelck Schepper beteeckent) oock voort getelt van die Sonne en Mane/ ende veel machtigher dan Con, tot welckers aencomste Con verdwenen is/ en dese heeft die menschen van Con geschapen verkeert/sommige in Meerkatten/ Beeren/ Leeuwen/Papegayen ende andere voghelen ende weder geschapen die voorouderen van die Peruanen nu levende/ende haer gheleert die plantage ende aerdbouwinghe/ dien sy naderhant voor haren Godt gehouden hebben/hem tierlicken opgherecht/ en Godtdinstige eere bewesen/ ende oock een Provincie nae synen name ghenoemt Pachacama, liggende vier mylen van Lima, ghelijck wy daer verhaelt hebben/alwaer in voorige tyden die Coninghen ende Oversten des lants stervende wilden begraven wesen. Ende deser Pachacama is wel 200 jaren van haer gheert worden tot aencomste der Spaengiaerden in Peru, is naderhant niet meer ghesien. Het staet te ghelooven dat sulcks een duyvel geweest is/ die met dus danigh bedrogh/om het arme volck te bedrieghen/ hem ten tyde verthoont heeft in menschelijcke ghedaente/ het welck oock blijckt om dat hy voor der Spaengiaerden aencomst in dese eerstelijcke tempel hem opgherecht in menschelijcke gedaente den Priesteren antwoort gaf/en die Priesteren sulcks voort den volcke relateerden. Int ghemeen ghelooven ende vertellen sy oock, datter in oude tijden een groote Diluvie sy ghewest/ waer door alle menschen zyn verdroncken/ uytbesonder weynige/ die haer in holen van hooghe berghen verborghen hadden/ en met proviande versorcht/ ende der ingangen verstopt/ alsoo het ghemeene ongheluck ontquam. Ende als dese menschen uyt vreesen/ de dat die reghenen ende wateren verlooren waren/hebben sy twee honden uyt gesonden/ de welcke als sy met weder quame/ gistē/ daer uyt/ dat noch die waterē niet verlooptē/ maer sien wesen/ende daer ommē noch niet reē sadē uyt te comen. Naderhant wederomme twee honden uytsendende/ ende siende dat die sulcke weder quamen/ gisten die wateren verlooptē te wesen/ ende zijn uyt ghegaen/ hebben ghevonden groote menichte van Slanghen/ die de sulcke aerde voort getelt hadde/ met welcke sy genoech te doen hadde om die te vermeiden. Ooch so vertellen sy dat die Werelt vergaen sal/ doch niet eer/ten sy dat eerst een seer groote duysterheyden zijn/ insonderheyt van die Sonne/dzoeyghe lieden luyden/ende groot geschrey maken/ meenende dat die Werelt vergae/ ende dat eynde gemake; Wat/zijn dit noch niet vonckē dā oprechte Religie? die de Duyvel in soo groote duysterheyt eñ barbarischeydt niet heeft uyt deser arme Heydenen herten nemen mogen; dat die van Brasilien ghelooven die onsterfelickheyt der Zielen/ is hier voren verhaelt. Dese Peruanen ghelooftden niet alleen der sielen onsterfelickheyt: maer ooch die verrijsenisse der lichamen/ gelijc sulcks blijckt/ niet alleen uyt die maniere dā haer begraffenissen: maer ooch uyt die lede/ daermede sy die Spaengiaerden (haerder voorouderen ende

Pachacama ooc een plaetsse vier mylen van Lima.

Spanie quam met Diluvie op die Peruianen.

Ondergank der Werelt ghelooft van die Peruanen.

Peruanen ghelooft den onsterfelickheyt der Zielen, en verrijsenisse des lichaems.

Coningen graven openende/ ouf die schatten daer uyt te nemen) hadde/ dat het haer gheleven wilde/ doch dat ghebeente der verstorvenen niet te verworpen ofte verstroyen/ daer met haer sulckes niet mochte beletten in die verrijsenisse.

Wat aenlanght die maniere der begraffenisse/haer Coninghen en Heeren begraven sy heerlijck ende magnefijck/ die in setels in de graven settende/bekleedet ende gewonden in de beste kleederen/begraven met hem een ofte twee van sijn vrouwen / die alder schoonsten/ende die hy levende liefst ghehadt heeft/ waerop onder die vrouwen ten tyden groote questie en verschil valt/ (welcke wert by den Coninck/noch met leven wesende/geëxamineert ende neder gheleyt) begraven mitsgelijcken met hem drie ofte twee van sijn kinderē/ ende veel ghewichts Gouts ende Silver/ jae het beste service dat sy hadden/oock fruyten/ broot/Mays ende dergelijcke dinghen/ ende dat meer is/ die uyt aerden die de vrienden doen/zijn dat sy gieten door een riet ofte pijpe menichmael van haren dranck (welcken sy Cicha noemen) eenighe maten tot des verstorvene mont/ alleen om deser oorsaken willen/ op dat hem niet mochte ghebreken tot zijn aencomste in die ander werelt/ onderstaen sulcke spijsen ghebruyckende/ met zijn vrouwen ende dienaeren. Ende dese maniere wert vast; ghehouē Peru ende Mexico door/ by allen onderhouden/ alleen dat een peghelijck min ofte meer doet na zijn qualiteyt/ doch de meesten in Peru, die vrouwen levendich mede begravende: welck mis bruyck/oorspronc genomen hadde uyt des duyvels verbliendinge/ die tot eenighe tyden sommighe levendighe menschen verschenen was/ in gedaente van verstorvene/ wandelende ende vrouwen by sich hebbende/ dies danigh is der verblintheyt ende macht des duyvels in den kinderen der ongeloovigen. Merckt in oost Indien hadde die Duyvel daer toe ghebracht/ dat die vrouwen haer levendich met die doode mānē verbranden/ende hier/dat sy haer levende by den dooden begraven. Sy beschrijven hare dooden veel dagen/ende op die graven stellen sy des verstorvenē figure ende perle van hout ghemaeckt. Het ghemeene volc eñ die hantwerchs lieden/ stellen oor per van hare hantieringhe op die graven/ als ooch die Soldaten eenighe wapenen die men inden oorloch gebruyckte / daer aen men sien mach wie daer begraven lach.

Cicha der Peruianen dranck.

Warom die vrouwē levendigh mede begraven worden.

Beschrijvinge haerer dooden eñ hoe sy die begraven.

So aenbidden dan ende bekennen die Peruanen voor den hooghsten Godt Sonne eñ Mane/ende sweeren daer by als oock by die aerde/die sy houden voor haer moeder/ende ofte sy wel eenighe namen spreeckinghen met den boosen ghesten hielden/met haer tardtaechdē/ ende antwoort van haer warsegeden/ so deden sy sulcx meer door vreese om niet beschadicht te wesen/dan om die te eere/ dat sy die Sonne voor den voornaemsten eñ hooghsten Godt hielden/ blijckt ten eersten uyt die veelvoudige seer costelijcke tempelē/ die sy door't gheheele rijck ghebout hadden. Item oock uyt die antwoorde des Coninchs Atabaliba teghens den Dominicaner Monnick/ Vyorder Vincentius de Valle viridi, naderhandt eerste Bisschop van Peru, dien hem verhoudende die schepptinghe van die Werelt door God/ ende die verlossinge door

Sy bekennē eñ aenbidden die Sonne eñ Mane als haren hooghsten Godt.

Christ

Guacas gooden van Peru nefens der Sonne.

Christi doot/ daer op hy antwoordde dat inmaandt pet ghemaeckt hadde/ dan zyn Godt die Sonne/ die niet storve als Christus ghedaen hadde/ dat wy ghelooven mochten inden ghekruysten ende gestorvenen Christum/ sy wilde blyven by zyn Godt ende zijn Guacas, die niet en storven/ twelcke seere steenē waren/ die sy niet weenen eerden ende aenbaden.

Maniere van aenbiddinghe der Sonnen.

Hoogh steenen schavot.

ALso verhaelt is/ hadden die Peruanen seer groote ende costelijcke kerckē der Sonnen over al 't lant ghebout/ die wanden ende muren met gouden ende silvere platen bedeckt/ costelycke stoelen ende setels daer in. Als die Vorsten ofte Heeren des lants ofte die Priesters eenighe weldaet van die Sonne sullen bidden/ soo klimmen sy des morghens vroech in't opzijen der Sonnē op een hooge steenen schavot daer toe gemaeckt/ alwaer sy met nederghebuyghden hoof den/ ende met ghevouwen ende t'samen ghewreven handē die eerstont opheffende in die hoochte ende uytspreydende/ met anders dan ofte sy die Sonne wilden omgrijpen/ ende in haer armen ontfangen/ ende murmelen also eenighe gebeden/ waer in sy hare begeerten voorbrengē/ op de selfde maniere als sy die Sonne plachte te aenbiddē/ dien sy nu die Spaēgiaerden gequelt wesende van haer bidde dat sy barmhertichlicken met haer willen handelen ende haer met schaden. Op sommighe plaetsen/ insonderheyt onder die Linie en daer ontrent/ maeckt sy die voorsten der tempelen nae't oosten/ behinghen die met seer Cottorne lijnwaet. In alle hare kerckē stonden twee uptgehouwen afgoden/ ghedaente hebbende van swarte Berken/ voor welcke altoos vier brande/ van welrieckende houte/ twelck ick achte Cederen te wesen/ om dat die hast afghedoe vzonde/ daer upt vloeyt eenige stercke welrieckende Gomme/ die doode lichaamen voor putrefactie ofte verdruyt heyt bewarende/ ende die levende voor crumpelende. Insghelijcken soo zijn in dese kerckē beelden van groote Serpenten die sy aenbidden/ etc. doch dit en strect die Linea in Peru ofte Cusco, niet daer sy die Guacas, dat zijn steenen hebbē/ waer om ten nu tenmael connen mach dan alleen die Priesters/ die in witte kleederen ghekleedet gaen/ ende daer nevens connende/ nemen in die handen wit tabē ende vaten neder ter aerden/ spreken met den Afgoden in een vreemde tale op dat die ghemeene luyden sulcks niet mochten verstaen/ ende dese Papen ontfanghen alle die offerhanden die den Afgoden ghoffert werden/ ende begraven die ten deele in die kerckē/ die reste voor haer behoudende. So is ooch te weten dat alle die offerhanden/ die men doen sal/ moeten wesen ghewrocht van Gout ofte silver/ ende van sulcken gedaente/ also het ghene is datmen van den Guaca bidt, doen offerhandē van levende menschē ende allerley beesten/ achte nemende op eenige teeckenen aen't heere/ ende aen die lichtige vande menschen ofte die beesten die sy offeren/ ende soo langhe sy dese teeckenen niet en vonden aen die voorgenoemde partyen/ so lange hielden sy aen/ tot dat sy die vonden: want sochten so lange hem sodane teeckenen niet openbaerden/ dat die Afgodē niet sulcken offerhanden niet voldaen waren. Dese Priesters/ als sy offerhandt sullen doen/ so outhouden sy haer van hare vrouwē/ ende laten niet af van roepen den gheheelē nacht/ ende den Duyvel aen te bidden tot welt loopende/ ende op die plaetsen daer die Guacas staen: want sodanighe aldaer seer vele warm/ also dat voor een jeghelijck hupp een stout/ eñ als sy met den Duyvel spreken souden/ soo vastedru sy eerst/ sommighe verbonden hare oogen/ sommighe staken die upt/ ghelijck men ghesien heeft/ dat eenige van haer upt devotie gedaen hebben. Die Vorsten ende Heeren begunnen geen saken voor ende aleer sy haer met die Priesteren beraedslaeght hebben/ ende die Papen met die Afgoden tot sacrifice nemē sy niet allen beesten: maer ooch menschen ende kinderen/ nochtans het vleysch der menschē niet etende/ als die Cannibales; want die Spaēgiaerden die rumpelē der Sonnē vernielende/ hebben gevonden veel kruycken met gedroogde kinderlings die ghe offert waren. Sy offeren ooch voghelen ende ander ghedierten/ eñ met het bloet deser offerhanden bestrackē sy die monden haer der Afgoden/ ende die poorten der kerckē. Men heeft ooch onder het Gout dat by hare Afgoden lach/ ghevonden/ slaven ende uyters van Bisschoppen/ alsense Bisschoppē in hare pontificaet gaende/ draghen/ oft als men een S. Niclaes afschildert. Sodane figuren hebtmen ooch onder haer Afgoden ofte Guacas ghevonden/ doch haer vragende wissen met wat sulcke meyninghe bedruptē/ ofte waer sy van daen quamen. Behalven dese groote tempelen der Sonnen ende der Guacas zijn noch ghheel Peru door veel ander kerckē ofte Clooster voor jonghe maechden/ waer bā in die sommige 100. in andere 200. ende meer zijn/ alle reyn hebbende/ ofte ten minsten belovende/ eñ die Sonne ghehepheyt/ ghelijck by die Nonnen die Virgines Vestales, ende in by ons die Clooster Jofferen ofte Nonnen. Dese noemden sy Mamacomas, moesten haer leven lanck in een Clooster blyven/ ende van daer niet wijcken/ ooch gheen ander wercken doen dan spinnen/ weven ende nayen/ seer fijn laecken van Cotton ende wolle als couttecouruten ende verrierselo voor hare Afgodē/ ofte als andere seggen/ dat sulcke doecken van haer gemaeckt zijnde/ daer na verbrandt werdē met gebeente van witte schapen/ welcke asschte sy als een teeckē van Godlijcke eere ende reverentie tegen de Sonne wierpen ende uptsaydē. Eñ dese dochters wirdē heel scherp bewaert van seere luyden ende Priesteren daer toe ghedisponeert/ waer af die sommighe ooch gheëstrijckt waré om haer niet te buyten te gaen/ werden anders ghedoodet ofte levendich begraven/ ten ware dat die bevruchtede wilde met eede bevestighen/ sulcks van die Sonne ghedaen te wesen/ so wast Mint wy van die doot. Ende alle jaer inden Oost/ als men het Mais ofte Koorn ingheoert hadden/ vieren die Peruanen van't gheberchte een groote feest. Sy richtedē op int midden van hare merckten twee hooghe mast-boomen/ (als wy nieu-boomen) ende op den top van dien selvere beelden nae menschen ghemaeckt/ in't midde van eenē rinck vol bloemen/ eñ alsdan hoop wyse/ doch in goede ordre comēde/ slaēde haer luyder tromuelē/ wierpē eñ schoten ghelijckelijck/ elcke schare met haer roedē eñ schichten

Guacas zijn steenen eñ Peruaensche Afgoden.

Kleederen der Priesteren.

Poorte der Tempelen onder die Linea nae't oosten.

Swarte Berken en afgoden.

Cederen ofte welrieckend hout gebruyt voor die afgoden.

Beeldē van groote Serpenten.

Maniere van de Nonnen.

Hoogh steenen schavot.

Maniere van aenbiddinghe der Sonnen.

Maniere van de Nonnen.

Feest der Aerdappel by den Peruanen gehouden.

ſchichten/na die figueren/ſeer groot nijs haer
ende ghelupt met roepen makende/ ende alle
geſchoten ende gewapen hebbende/ hangen
die Prieſters een ander beelt/ twelck benedē
aen die maſt gheſet werr/waer over ſy offer-
hande doē/ of te van een menſche ofte ſchaep/
beſtrijckende met dat bloet het beelt/ eñ nae
dat ſy aent hertte/ eñ aē die inchtige de teerle-
nen bemerctē/ verrondichdē ſy die dē volcke/
eñ nae dat die teerlienen verpolchyen/ werdt
het feeſt oock/ ofte met blyſchap ofte met
dzoefheyt volendet/ meeſt dzinckende baer
toe ſy ſeer genegen zijn/eñ doōr malcanderen
loopende eñ panſen met bolen/ ſtrijt-colven
eñ andere wapenen in die handen hebbende/
die meer van haer ceremonien eñ valſche Af-
goden dienſten begeert te weten/ mach daer
af leſen die ſpaenſche hiſtozie-ſchzyvers.

Ingen Co-
nincgen ende
regeerders
van Peru.

Het lande Peru is eerſt ghere gieert van In-
gis, dat zijn Coningen ofte Overſten/die ghe-
comē zijn van't groote Lac Titicara, ofte als
ſommige ſchzyven Titicaca, liggēde in Char-
cas, groot 80. uyplen int ronde/ welck eenen
uytloop heeft west aē/dooz een groote ſteene
re/ die op ſommighe placetſen een halve uyple
breet is/ eñ loopt daer, na in een ander kleyne
Lack 40. uyplen daer van ghelegen/ ende het
is te verwonderen/ hoe dat al dit overvloe-
dige water des grooten Lacks verdwijnt in ſo
kleynen / daermen niet ſtēn mach dat ſulckes
waſſet/ dewijl die ſpaene kleyn is/ eñ het wa-
ter ſeer veel/ doch ſeggen ſommige dat in deſe
kleyne Lack geen gront zy/ eñ dat het water
onder die aerde doōr loopt in een andere Zee
ofte Revière/ghelijck men vertelt van de Re-
vière Alpheus, die uyt Peloponnes ofte Mor-
ea, tot in Sicilien onder die aerde doōr ſoude
comē/ eñ van dit Lack ofte ſijer ontrent/ ſept
men dat die Ingen ofte Coningen van Peru
geſproten zijn. Die afcomſte deſer Coningen
wordt van Iacobo Ferdinando Spaengiaert
aldus vertelt.

Vertellinge
vande af-
comſte der
Coningen
van Peru.

Mango Capa is die eerſte/ welcke naer't ſeg-
ghen der Indianen niet ghebozen is van een
vzouwe/maer uyt een ſteen geſproten/ welcke
hoogh houden een daghe ontrent Cuſco van
haer geweſen wozt. Deſe heeft by zijn vzou-
we Mama Guaco, een ſone ghehadt/ met na-
men Sicheroca, die nae hem regierde/ eñ die
tweede Inga ofte Coninck is. Hier is te merc-
ken dat die regieringhe bleef by die ſoons in
die rechte Linie/ eñ dat ruſſchē die inghebooz-
nen die kinderen niet en erfrederen/ dan eerſt
die vzoeder die na den afſtzyuynghe die oudſte
is/dien oock ſtervende/ comt die regieringhe
wederom op des oudeſten vzoeders ſoon/ eñ
na hem op ſynen Vzoeder/ eñ daer na weder
op des outſten vzoeders ſoon/ ſonder veran-
deringhe. Deſen Sicheroca was dapperder
inden oorloch als zijn vader/heeft vele vā die
naeſtliggende volckeren overwonnen/eñ on-
der ſich gebzacht/ ende heeft uyt Mama Cura
een erfghenaem vercreghen, Locuco Pangue,
die derde Inga ofte Conine/die meer getracht
heeft zijn aengeerfde landen te beſchermē/
dan andere daer tōe te winnen/ heeft in zijn
ouderdom een vzouwe genomē/ Mama Ana-
varque, die hem een Sone ende erve ghereelt
heeft Manta Capa ghenoemt/ die welcke zijn
rijck vermeerdert heeft/eñ die Provincie van
Cuſco ghewonnen/ ende by zijnder vzouwen
Mama Yacchi della, een ſone vercreghen/ ghe-
heeten Cuſa Cyupangu, die oock met weer-

Mama Ca-
pua.
6. Inga
Rusa.
Mama
Micay.
7. Yaguar
Guacinga
Iupanguy.

dighs ofte memozabels heeft aengericht/dan
een ſone nae ghelaten by zijn vzouwe Mama
Cagua, met namen Inga Ruca, die oock met
beſonders in zijn leven heeft bedzeven/ alleen
dat hy by zijn Vzouwe Mama Micay veel
ſoons gehadt heeft/ onder welcke eene is ge-
weeſt/ met namen Yaguar Guacinga Iupan-
gue, daer af een ſeer wzeede hiſtozie vertelt
wozt/dat hy een kint weſende van dzie maen-
den/ ghenomen ſy ghewees van eenighe Ca-
ciquen, twelck oock Heeren ofte Coninghen
zijn/die hem meenden te doodē/eñ onder tuſ-
ſchen dat ſy naer hielden ofte ſy het kindeken
dooden ſouden ofte niet / ghebeurde dat het
kindeke grepende/bloedige traenkens/dzop-
pels wyſe van zijn ooghē kruyp liepen/ waer
dooz ſy verſtruckt zijnde / ende dit dooz een
wonder beduydende / ſpaerdent kindeken eñ
lepdent wech/ twelck naderhant van een an-
der opghenomen weſende/is weder tot ſynen
vader ghebzacht/ende is opgewaſſen tot een
manlick ende dapper kruyghsman/ alſo dat hy
veel van die naeſt omliggende landen heeft
overwonnen / eñ onder zijn regieringe eñ ge-
hoorſaemheyt ghebzacht/eñ tot rendier vzou-
wen hebbende, Mama Chiquia, is zijn erſte
ghebooꝛne ſone ghewees Vira Cocham, die
hem tot regieringe volcht/ende zijn rijck ſeer
verbzeyde. Nae deſen heeft ghere gieert Pacha-
cuti, zijn Sone ghebozen van Mama yunto
Cayan, eñ deſe is cloecker geweeſt inden oor-
loch als alle zijn voorvaders/alſo dat hy veel
volckeré overwonné heeft / eñ dooz hem zijn
oac die eerſte fundamenté van't Caſteel Cuſ-
co ghelept/eñ ſterbende dooz erfgenaem ende
ſucceſſeur int rijck ghelaten Topa-Inga yu-
pangue, een ſone hem ghebozen uyt Mama A-
nahercque, die een naevolgher is gheweeſt zyn
ders vaders/ veel volckeren bekrygende ende
overwinnende/ eñ dat Caſteel tot Cuſco van
ſynen vader begonnen tot volcomenheyt op-
bouwende/ die landē die hy ingenomen heeft
zijn Chile eñ Quito. Eñ deſe heeft die Conin-
glicke ſtrate / daer af die gheheele werelt haer
verwondert / van Cuſco dooz die landtſchap
Charcas tot in Chile eerſt doen maken eñ op-
richtē/ op die welcke hy geſtelt hadde poſten
die ſy Chaſquis noemen / van halve uyple tot
halve uyple/ die de Indianen ſelver liepē veel
ſnelder dan by ons die poſt-peerdē/tot groot
voordeel eñ contentemēt der repſende luydē:
want dooz dit middel mochten haren wegh
cozten/eñ in 3. daghen repſen 120. leuhen/dat
240. uyplē zijn/ eñ dat dooz het ſnel voozt loo-
pen deſer menſchen/ die den anderen bzoegen
in poſte / op die Aphzicaenſche maniere van
Congo, als wy daer verhaelt hebben: want
dooz dyt Spaengiaerden aencomſte waren
ganeſch geen Peerden/Eſels ofte Muylen in
dat lant/daer op die menſchē tyden ofte over
weeh comen mochte. Deſe Coninck ſterben-
de/heeft nagelaten over die 150. ſoons/onder
welcke eender met namen: Guynacapa, die hy
uyt Mama Oclo zijn vzouwe verregen heeft.
In die regieringe ſuccederde hy ſyné vader
in manlichept/cloecheyt eñ raet/die in cyt vā
vzede als inden oorloch verre te bovē ghaē/
die limiten van zijn land boven allen anderen
grooteliyſhen vermeerderende/goede gerech-
tichept ende oozde in alle ſaken houdende die
bedieninghe van't recht/eñ die adminiſtratie
van landt ende luyden/in betere fozme ſtelde.
Veel oude Wetten die onbequaem waré/zijn

Mama Ca-
pua.
6. Inga
Rusa.
Mama
Micay.
7. Yaguar
Guacinga
Iupanguy.

Caciquen/
zijn Heeren.

Mama
Chiquia.
8. Vira Co-
cham.
9. Pachacuti
Mama
Yunto
Cayan.

10. Topa
Inga Yu-
pangue:
Mama A-
nahercque.

Chile ende
Quito.

Coninclijcke ſtrate vā
Cuſco tot
Chile.

poſten van
Peru doen
menſchen
ghedaen.

Menſchen
in dieplaet-
ſe vā Peer di
gebruyckt.

11. Guay-
nacapa.
Mama O-
clo zijn vzou-
we.

van

Coyam Pilco Vaco.

van hem weeh ghenomen/ ende nieuwe bete-
re in dit plaetſe geſtelt. Op trouude een vzou-
we Coyam Pilco Vaco, by die welcke als ſy
geen kinderē creech/heeft hy vele andere nef-
fens haer ghenomen/ alſoo dat hier daar het
getal zijnder kinderē groot eñ meerder wert
dan ſpies vaders / die nochtans 150. ſoons
achter liet. Onder deſe kinderē was die eerſt
gebozene Guaſcar Inga, wiens moeder genoēt
was Raua Ocllo, ende als verhaelt is/ heeft
Guaynacapa zijn lande dapper verbetert / eñ
vele volckeren overwonnen/ eñ ſulcke goedē
ordre ende ghereetſchept daer onder gehou-
dē/ datmen achten ſoude ſulcks onmogelijc
lien te weſen/ inſonderheyt onder ſulcke gra-
ven eñ ſlechtē volc/die noch leſen noch ſchrij-
ven conſten. Een ſeer merckelick exempel van
deſe zijn vaſallen groote onderdanichept eñ
liefde tegens hare natuerlicke Heeren/ blijct
hier uyt/ dat ſy tot ſpinder eeren eñ dienſt ge-
maect hebben die cwee heerlijcke eñ coſtelijc-
he Coninclicke ſtraten/die by alle die werelt
boor miraculoos gheholden werden/ eñ wel
geteit mogen weſen onder die 7. wonderheden
der oirden: Want doe deſen Guaynacapa met
zijn legher ghetrocken was van Cuſco, om
den oorloch te voeren teghens 'tlandſchap eñ
die ſtadt Quito, by die 500. mylen vanden an-
deren ghelegen / moeſte hy hooge ghebergchte
paſſeren/ waer in hy met zijn volck groote
inopte ende armoede hadde/ om dat dē weeh
met ruuwe eñ ſcherpe ſteērotſe beſeeten was.
Als nu Guaynacapa hier tegen ſelfſchē verhrē-
de die ſtadt ende landſchap Quito overwan/
hebben zijn onderſaten hem tot een welghe-
hallē/eñ tot eere eñ dienſt/om die ſwaricheyt
eñ mopticheyt die hy gehadt hadde uyt rey-
ſen te verrichten/ die gheheele heer-weeh ghe-
ſlechtet/die hooge ſteen Cluppē neder gewoz-
pē / eñ al dat oneffen ſlechtende ende gheliſch
makende/ſo dat op ſommige plaetſen eenige
hallepen 15. ende 20. mans lenghten hoogh
uytgevult waren / ende dit ghebuerende vijf
hondert mylē/alroog ſo ſlecht ende even/dat-
er eenen wagen wel op waren mochte/ welc-
he weeh nae der Sparuiaerden aencomſte
op vele plaetſen is ghemuert / om haer die
paſſagie te beletten. Ende deſe noch niet ghe-
noech weſende / als de ſelf de Guaynacapa
noch eens wilde reyſen na Quito, zijn aenge-
wonne lant te beſoecken/ eñ hijnē weeh naer
over't platte landt/hebben hem aldaer eenen
anderen nieuwen weeh gemaect/ waer in ſy
met min arbeyts eñ mopten gehadt hebben/
alſo in d'ander over tgheberchte/om alle vāl-
leyen eñ moraſſen die hier waren te ſlechten
ende uyt te vullen/ ende deſen weeh was ou-
trent 40. voeten breedt / op weyde zyden met
hooghe wandē/ende in die ſandt veldē groo-
te haſen met roozden daer aen/om den weeh
niet te verliesen noch te dwalen/ die oor 500.
mylen ſtrecte/die wandē ſtaen noch op ſom-
mige plaetſen int geheel: maer die haben zijn
booz den oorloch moſt uytgetrocken eñ ver-
brant. Ende dit noch niet genoech weſende/
heeft ſelfs veel coſtelijcke tempelen der Son-
nen ende den Afgoden/ ende ontallijcke vele
Tambos, dat zijn ammonitie ende ruſtſuppē
(tot behoef zonder narommelingē in de tijt des
oorlochs) opgericht/ ſo wel op die ghebergch-
ten als uyt platte land aen die oeverē van die
Revieren op alle weghen eñ ſtraten/ghelijck
mē hier af noch vele ruijnē hupdiges daechs

Twee Coninckliicke ſtraten van Peru 500. mylen lanc/ noch wel boor een wonder der werelt gherekent wordē.

Quito een Landſchap ende ſtadt.

Een ander noch over platte lant mall 40. voets breet/ ende 500. mylen lanc.

Bakens op den weeh gheſtelt om niet te dwalen.

Tambos zijn ammonitie huyſen dienende om legers te ſpijſen/ alsoock wapenen/ cleederen/ victualie daer in bewaert wozde.

het gheheele landt booz hem mach / daer uyt
men lichtelijck afmeten mach die grootheyt
ende rijckdom deſer Conungen/ ende die gor-
de verſorghe die ſy deden tot beſcherminghe
haerder landen: want hadde dien dat ſy boozt
lant repſende/ met al haer volck in deſe luyd-
ſen mochte logierē / ſo ware die ſelvige noch
alſo verſē (van die rontē om woonende vol-
keren) met alleē met proviande/ als vooz een
geheel leger dan noode: maer ooch met wee-
deren ende allerley wapenen diemen inden
oorloch ghebruychte/ om het volck ſtoer te
kleeden en weerachtich te maken/als Bogen/
Pylen/Yppen/ Hellebaerdē/ Strijdt-colvē/
Bylen/etc. om 20000. ofte 30000. menſchen
inder yl daer mede te wapenen / alſoo datter
niet aen en gebzack / ende dus dapige huyſen
ſtenden op 8. ofte 10. ofte ten hoochſte 20.
mylen van een/ doch een mereſē op een dach-
repſens.

Ende aenlanghende het tiraet der Coniu-
ghen van Peru, 'welck zy in die plaetſe der
Croonen ende des Coninckliyckē Scheptersē
gebruychten hare macht eñ Majeſteyt daer
mede te bewyſen / ware Quipels van roode
wolle die aen't hooft gewonden waren / van
die een ſlaept tot die ander afhanghende/ende
by nae haer die oogen te deckende/waer aen
doch eenen anderen dzaet af hinck dien ſy ge-
bruychten als ſy het wilde gebieden ofte ge-
daen hebben/den ſelf den dzaet ghewende aen
eene van die heeren die haer dienden/ eñ uyt
haer bevel die landen regierden/ gebodē by
dit teeken al wat haer gelieſde/ 'welck met
ſulcken gehoorſaemheyt vanden onderdanen
volbzacht wert/ datmen in geen deel van die
gheſele Werelt dierghelijcke vant/ jae al ghe-
huerdet dat ſy gebost een ghelijck landſchap
te beheerden ende uyt te verdē van menſchen
eñ creaturen/wie die mochten weſen/ jonck
ende out/ſchichende eenē alleen van deſe zijn
dienaers/al hadde die geen anderen macht van
volc/ofte ander commiſſie by heer/ dē alleē-
lijc dus danigē dzaet van deſen Quipel was
genoech/ eñ gaven haer gewilligh/lijckers den
ſelven ſiende: in alle perijculen eñ tot de doot.
Deſe Coningen wozden gedragen in Koſ ba-
ren van gouden platen ghemaeckt / daer toe
dān meer dan 1000. Heeren tōde Conſeliers
waren/die hem op haere ſchouderen dzoegen/
waer af ſo pemandt onverſiens ſtruyckelde/
gheoordeet wert/ende niemant quam den Co-
munch ſpreken tot eenigher tijdt ſonder preſen-
ten ofte ſchenckagien te brengen/ende al ghe-
buerdet dat hy een mael op eenē dach quam
bracht altoos verſcheyden gaue/ oge wozdet
booz een groote onbeleefdheyt gehouden den
Comnck int aenghe ſicht te ſien. Joden oor-
loch weſende/ ende eenighe landen overwin-
nende/ onderhielden die onde Roomſche ma-
niere/om die volckeren te verdoen/ daer met
ſy niet weder tegens haer mochte rebelleren
eñ opſtāē/doch met meerder beſcheydenheyt
als die Gomeynen: want een lant in nemende/
na dat het volckrijck was/namen haer wey-
nich ofte veel uyt/eñ inghevalle dat die over-
wonnen volckeren een warm lant bewoont
hadden/ wordē ſy weder in een ander warm
lant verboert/ alſ oock ſo haer lant kout is/
in een hont/al waer haer landen uytgheteelt
wozden/doer ſy haer mochten op eruerē/eñ
ſo verre dat ingebozen volck tegens den Co-
munck wilden opſtaen/ ghebruychten die Ca-

Tiraet der Coninghen van Peru.

Een ghelijck in plaetſe der Croonen op zijn hooft.

Verſcheyden hondt van derlicke groote ghedoorſaemheyt der onderdanē

Thanksgiuingen der Coninghen.

pitepnen

pitepnen eñ Stadt-houders des Coninex; die Mitimaes, dat zijn die verwoerde volckeré daer toe om die anderen te bedwingen/ wilden die Mitimaes niet wel/ stelden sy die dooz die inwoonders in gehoozsaemheyt/ eñ niet dese danige kloeckheyt hielden sy hare lãden in groote gerustheyt. Benevens die gebruycken een ander list om niet gehaet te worden van haer onderdanen: Want sy namen inwoonenter het gebiet van die overwõnen Caciquen ofte Heeren dat gebozen Heeren waren/ende ofte al iemant van desen hem vergreep/soo straften sy den selvigen/doch ghevende zijn office/ ofte aen zijn kinderen ofte aen zijn broeders/ ende geboden haer onderdanich te wesen. Een jacht upt lust aenstellẽde/ welc sy Chico noemen/ verrijpen seer veel te samen/ mae die gelegenheyt des lants/ten tyden tot 4. ofte 5. duysent toe/ mits ofte meer/ deden die alle in eenen ring stellen/ beslaende een mijle 2. ofte 3. ende daer na op seekere gesanck te samen trecklende voet voor voet/ tot dat sy soo na aen een comen/ dat sy den anderen die handen mogen reycken/ eñ noch dichter/ dat sy die armen over malcanderen slaẽ/ hoe naerder den anderen comende/ hoe dichter ende vaster die ruych sluytende/ alsoo alle het ghedierte inden ruych besettende/ daer zy van vangen ende dooden wat haer ghelieft/ niet sulcken geroep eñ misbaer/ dat het vreeselijc is om aen te hooren/ niet seer verscheyden is der duytschẽ Wijse manere int groot Wilt/ende sonderlinge op die Wolven jacht/ upbesondert dat sy soo vele volcks niet en hebben noch niet sulcken: maer wel vele remoers maken. Die gedierten die sy vangen/ zijn wilde Schapen/ Ossen/ Bossen/ Leeuwen/ swarte Beeren/ Catten/ veelderley Simmen/ende andre beesten. Van vogelen/ Turteldupven/Quackelen/Spechten/ Papegayen/Nachtuylen/etc.

Die Tributen ende schattinghen die de Coningen van hare onderdanen ontfanghen waren van haer eyghen ghewassen/ upt ontzichtbare Landen brachten sy hem hoopwerck van Crocodillen/die sy Caymans noemen/ende veelerley ander ghewormten.

Guayna capa heeft oock den tempel der Sõnen binnen Cusco vermeert/ die mueren ende daken bedeckende met gouden ende silvere platẽ/eñ als vozen verhaelt/ is dooz hem die landtschap ende die stadt Quito ghewonnen/ welcke landtschappen hem is wel behaechdé/ dat sy daer een tijt lanck gebleven is/ onder tusschen heet zijn oudt sone Guascar, Inga Mango ende andere Kinderen tot Cusco, in die regieringe latende/ ende trouwde tot Quito een andere vrouwe/ een dochter van die Heere der self den provincien/ ende bp deselve ghewan hy Atabalipam; een sone dien hy seer bemindé/ hem latẽde onder mombers tot Quito, doen hy wederom naer Cusco verreys de/ doch is noch eens vooz zijn doot nae Quito ghetrocken/ eens deels om dat hem die provincie wel aenstont/ende voozt ooch om sinnen sone Atabalipam te besoecken/ heeft alhaer voor zijn doot geordineert/ dat die landtschap ende die stadt Quito succederen ende erven soude op desen Atabalipam, als wesende sijne voorouderen afghenomen/ 'twelck Guascar niet het overlijden synes vaders niet wilde toestaen/ eñ daeromme een wijerde oorloch tegens synen broeder aenghenomen/ oorsake wesende van die onderganck eñ destructie van Peru, dan hier af int leven van Guascar, die na zijn vader volrijde in regieringe aller landen tot Quito toe. Guascar is te seggben Cooyde ofte Cabel: want ten tijden dat dese soon gebozen is/ dede die Coninc een Cabel van Gout maken/ so groot dat die niet wel 200. Indianen dragben mochten/ gebruycte ooch een gouden plate daer hy op sat/ wel 25000. ducaten weerdich/ die naederhant Don Francisco Pizarro, eerste Gouverneur van Peru, tot dese gevallen is. Dit gheheele service was oock wã Gout/ daer upt men believen mach dat het Gout oock bp haer in weerden was. Die Coningen hadden tot Cusco veel Goudt-smedẽ winckels/ om allerley gouden vaten/ juweelen/ figuren van menschen/ bresten/ vogelen ende kruydé/ van Gout nae't leven te arbeyden. Ende ofte dese Gout-smeden ganss geen ysere instrumenten ghebruyckten/ maeckten nochtans wonderlijcke eñ constige wercken/ hoe wel die een wepnich groover eñ plompver waren dan die onsere. Die maniere die sy ghebruyckten in haer werckẽ/ was dese: Tẽ eersten deden sy het silver ofte Gout dat sy smelten wilden in een coude ofte lange smeltdegel/ welcke sy maeckten upt dorc/ met aerde betrocken ende ghestoote kolen. Dese ghedroocht wesende 7. stelden die in vier met soo veel Goucs ende Silvers als sy wilden smelten/ ofte als daer in mochte resulteren met 5. ofte 6. vierlincx daeromme so lange blasende/ tot dat het metal gesmolten eñ glinsterent wert/ ende alle het schuym daer af/ daer na upt die degelen gedaen/ wert een pegelijck zijn deel daer van gegeven/ 'welck sy op der aerden sittende met 5 werte heselinck steenen (die daer tot aerdich gemaeckt waren gheliick hameren) wisten te kloppen ende daer upt te makẽ statuen ofte beelden van hare Afgode/ Gouden vaten eñ juweelen/ hals banden/ gelijckenissen van allerley gedierten van voghelen ende van kruyden/ende wat haer ghelieste.

Om weder te comẽ tot onsen propoosite/ so zijn die kinderen van Guayna capa, namentlijcken Guascar, eñ Atabalipa oorsakẽ geweest van die desolaetheyt/ ruine ende verwustinge van Peru, om den oorlogh die sy van weghen die regieringe tegens malcanderen voerden/ welcke so heet eñ bitter was/ dat sy eenig dzie daghen aen een sonder ophouden gevochten hebben/ alhaer veel volcks gebleven/ eñ Atabalipa inden slach ghevanghen in die landtschap Tomebamba, eñ op een Casteel des Coninex wel scherpelijckenbewaert/ doch niet list een vrouwe bepzaerende/ die hẽ een Copere hantboom gelaught heeft/ daer mede hy die muerẽ van't palleys Tomebamba brach/ uptghecomen/ op die tijdt als zijns broeders Guascar, Capiteynen eñ Soldaten haer victorie feesten (niet dzoncken dzincken in haer Cicha, daer sy seer toe geneegen zijn/ende dansen) hielden. Los eñ vry wesende/ is gevlucht na Quito, zijn volc wijs makende/ dat hy van sijnen vader verkeert was in een slange/ eñ alsoo dooz een clepn gat was uptgheraeckt/ die vader hem toeseggbende victorie/ soo sy wedercomme met hem wilden optrecken ten oorloch/ dooz welcke reden zijn volck sulcken corragie genomẽ heeft/ dat sy met hẽ te velde gheromen zijn/ende het gluck hem dienende ende victorie beherschende/ heeft sijnẽ broeder Guascar, (dien ghevanghen by

Den Coninck doet een Cabel van Gout maken. dat 200. Indianen daer gemoeck aen te dzaghen hadden.

Een plate van Gout was zijn stoel wert 25000. ducaten.

Manieren van gout te werken in Peru.

Conden alderley beelden van gout maken.

In eenen slachte uptdagen ghevuerde Atabalipa ghevanghen/ ghesmacht loo. comt wederom te velde.

Guaſcar ghevangen. 13. Atabalipa Coninck van Peru.

Die Spaengiaerden comen in Peru onder het beleyt van Franciſco Pizarro.

gheweest was) genomen/ ende met hem overwonnen het gheheele landt/ hem meester daer af makende/ zijnen broeder in Cuſco gevanghen houdende. Ontrent deſe tijt arriveerde in Peru Franciſcus Pizarrus, die Oyvaer gheweest is deſer twee machtighe Coningen/ eñ die door haer onteenichept hem meester gheworden heeft van soo groten eñ gouryckē lande/ die broeder aenwijſinge hier af begeerē/ moghen leſen die ſpaenſche autheuren/ die de nieuwe werelt beſchrevē hebbē. Pizarrus tot landt ghecomen wesende/ heeft den oprloch tegens Atabalipam aengheveert/ hem overwinnende eñ gevanghen belyrē een tijt lanc houdende/ ondertuſſchen is Atabalipa over een gheeomen van zijn vanzoen met Pizarro, eñ in die tijt dat ſulcks in een gheſchicte worde/ heeft ſijnen ghevanghenen broeder Guaſcar uyt Cuſco doen halen/ ende met list een tijt by hem quant/ op den weech doen ombrenghē/ om broerſe die meerder oorſaeke was/ dat ſo Guaſcar by den Spaengiaerden mochte comen ende ghehoort werden/ dat hy meerder ranſoen ſoude beloven (als hy oock gheaen hadde/) ende dat hy daer door mochte blijven in ghevanckenisſe/ alſ hebbende alle zijns voorouderē ende vaders threſoor eñ ſchatē.

Atabalipa ſijn beloof de ranſoen opgheeyſcht.

Atabalipa zijn beloof de ranſoen opgheeyſcht hebbende beloopēde 3. millioenē/ 88. duyſent twee hondert eñ 55. Carolus guldēs/ is daer na door wreedtheyt der Spaengiaerden ſonder redē/ bovē belooſte eñ eedt ſchandelijckē van ſekere Swaetten op de merct/ door't bevel Pizarri verwrocht/ eñ als sōmige ſeggen/ naderhant verbrant. Alduſ dan zijn miſerabelen eynde heeft ghehadt die machtige Coninck Atabalipa, een man van middelbare ſtature/ wijs/ kloeck ende onverſaecht van ghemoet/ ende ghenoecht tot regieren/ voor wiens door 20. dagen te voren een Comeet verſcheenen is. welcke als sy ſelve ghe ſien hadde/ daer af prophēteerde/ dat er op een corte tijdt/ een groot meſter in dat landt ſterven ſoude/ met ghedenckende dat hy ſelve der was. Guaſcar ende Atabalipa beyde door zonder/ is naderhant die regieringe gecomen op Mango Inga, dē derde broeder/ eñ deſe overlydende/ heeft die regieringe gelatē ſpoen zoon Xuaces Topa Inga, die ghetrout heeft tot een vrouwe Coya, die dochter Cuxi Varcay Guaſcars.

Atabalipa verenght tot zijn ranſoen op 82. mael duyſent duyſent 2. hondert duyſent 25. gul. Verſchijnt door Atabalipa doot een Comeet.

14. Mango 15. Yanto Copa Inga. Copa dochter. Cuxi Varcay Guaſcars. Mango. Capa. Pachuti. Yupan.

Deſe twee machtighe Coningen/ eñ die groote Monarchen zijn door onderlinghe twiſt/ ende oorloghen/ door Pizarro, eñ ſijn volck/ in corten tijdt/ door Godes ſchickinghe/ ten onder ghebracht/ ende ſijn beyde ſijn rijcken/ ſeer groot/ machtich/ ende vruchtbaer/ ſoo van goude/ ſilver/ als alle andere ſaken/ tot onderhoudinghe van menſchen dienende/ als hier naer ſal verhaelt worden.

Reſaes van die placetſen die in't ghebergte ligghen.

Valley Jucay.

Die Inplen vā Cuſco is die valleye Jucay, ſeer ſchoon tuſſchen hooge bergē/ ghelegen van locht ende frijs: want het daer noch te heet/ noch te coud is/ ende 2. inplen hier af leydt Tambo, een ander in welcke beyde groote rupnen geſien werden/ van ammonitte huyſen der Coninghen/ ende verder repsende/ comt men in Condeſuyo, een provincie waer in sommighe ſtrijdbare menſchen geweest zijn/ hare ſteden hebbēde tuſſchē hooge bergē/ daer veel wilde eñ tamme beeſtē/ hare huyſinge zijn van ſteen/ eñ die dachē van ſtroo. Oock waren alhier veel Heeren woonachtigen eñ logementen/ hebbende verderlep manniere geſigte die anderen/ eñ offeren lammeren eñ ander dierē in hare tempelē/ in welcke hem die Tatau ten tydē laet ſien. Die reviere zijn houderych/ eñ in ē maer aldaer ſyne Taperē vā ſchoone wolle gewrocht/ eñ wel met colen rē onderſchepē. Deſe ſtreckinge der hooge bergē/ ſo wy Andes hier voren genoēt hebben/ gaet ſeer verre: wāt loopt gheheel Peru door/ tot die Straet van Magaghanes toe: waer in vele provincien eñ ſteden liggē/ eñ vele hooge bergen/ ſommige met ſure bedect/ andere met Hoevel blāmen dat het qualijc daer over te repsē is. Insonderheyt die wijl het die meeſte tijt oor aldaer regent. Noch veel inplen verder ghetrocken zijnde/ comt men aen't landt Collao, in't welc is die Lac Titicaca, waer in een Eylandt/ daer op oock een tempel der Sonnen eñ alsdan ſayden sy haer Maiz, ende bewaerd. In haer ſchatten/ rondt ſommige deſe Lacht zijn veel plechē/ eñ hier is wrydē goede ſmakelijcke viſſchen gevangē. Noch voorder tot aen die ſtadt Plata, welc ligt 150. inplen van Cuſco, in die landtſchap Charcas, een rē houde placetſe/ meer dan eenige andere ſreyen van't gebercht: daer zijn weynich inwoōders/ maer ſeer rijc/ eñ deſe zijn het meeſte deel van die tijt by die Mynen van Porco eñ Potoſi, wāt Potoſi met meer dan 18. inplē van de ſtadt Plata gheleghen is/ ontdeckt onder't beleyt van Capitepn Carvajal, als ſommige Indianen met eenen Ian de Villa Roel, bozger vā Plata gingen jaghē't landt/ hebbē ghevonden een hooge berch/ liggende in een vlacke eñ effene landouwe/ aē die welcke als sy merckte eenige teecheniē van Silver/ hebben een weynich van die Myne gheſmolte/ eñ bevonden die ſo rijck/ dat een quintal tot 80. merck Silvers quam/ desgelijckē men mopt geſē ofte gehoort heeft. Deſe tydinge brēgende in Plata, is terſtont die overheyt daer heen getrocke/ die welcke uytgedeelt eñ afgemeté hebbē/ een gelijc ſo veel als sy bear bepden conde/ waer door ſulcken toeloop alhier gecomē is/ dat in corte tijt deſe plaetſe vā meer dan 7000. menſchē is bewoont worden. Die Indianē werckēde/ eñ met der Spaēgiaerdē hare meeſters upcoopmaliē de/ wāt ſo ter weken op brengē moeſten. Deſe Mynē was van wonderbaerlijcke aert: want wildē met geen blaeſbalcliē gheſmolten weſen/ noch in ſoopnepſē als andere Mynē/ dan alleē in ſommige kleyne ſoopnepſ kēs/ die sy Guairas noē dē/ welcke sy op't hooghſte der bergē maeten/ met dē mont zuydwaerts/ dan waer die wint altijt wapt/ eñ doēde hier in die Mynē met colen eñ Schapen mīſt/ ſo werē door die wint het vier ſo glopende/ dat door grē blaesbalcliē oft ander inſtrumenten ſulcks begunſtigē eñ beter geſchiedē mochte. Die Peruanē aldus werckēde/ trocken door dit ſterkſte middel met vele kleynder mopte ſo grooten ghewin/ dat hy boē haer ordinaris pacht/ die sy haer heere ter weken op brachten/ sommighe over die 4000. Pezos rijt wark: maer om die groote toeloop die daerquam/ werd daer oock groote dierte: want andere Mynē vā ſilver/ als Porco, eñ die reviere Carabaya, daermen Gout vant/ door deſe verlatē werde/ om dat sy hier meer profijts vonden. In deſe bergē het geheele land door/ zijn oock vele Aderē/ van allerlep colurē/ daermē ſchoone verwē af makē mach. Het Silver die in deſe Mynē ghevon-

Tambo.

Condeſuyo een provincie.

Collao.

Lac Titicaca.

Plata een ſtadt in't gebergte.

Potoſi.

Mynen van Potoſi.

Guairas ſeldſame ſoopnepſē.

Deſe manniere van ſmelten wort noch gebruyckt in Chile. Hoe ſchijn vā Gout op een caerte ontdeckt is. Porco. Carabaya. Aderen in bergen. alle colorē. Gout.

ghevonden/ eñ den Comut krijcht voor zijn deel wert over landt nae Arequipa gevoert/ ende van daer nae Lima, Panama, Nombre de Dios ende Spaengien.

Comen weder tot het vervolch der Zeecusten van Arequipa langs Chile, tot die Strate van Maghana.

Quilli. R. Tambopalla.

CHuilli een Haven van Arequipa, light op 17 ½. gra. ende van hier af is 1½. mylen/ die groote reviere Tambopalla, eñ noch 7½. myle voorder streckt in die Zee een punt ofte hoer/ schaers een myle voor alle het ander landt/ ende het zijn op desen hoeck drie Clippen. Ontrent dese hoer schaers een myle daer boven/ is een schone haven/ ghenaemt Ylo, in onse Caerte R. de Ylo ghestelt/ ende alhier loopt een Reviere in die Zee die goet water heeft/ voor ooch ghenoemt Ylo, met die self de name die de haven heeft/ leggende op 18½. gr. Van hier streckt die Custe 3. 0. ende 3. 0. ten 0. Ende 5½. myle voorder/ is een hooft/ twelck die Zee-luyden noemen Morro del diavolo, dat is een ronde heuvel vã drie Duyvelen. Dese gheheele Custe/ als wy gesept hebbé/ is woest/ ende van groote Balzen, schaers 4. mylen voorder van dit hooft/ is een ander Reviere/ met seer groot: maer van goet water; ende van dese Reviere 3. 0. ende 3. 0. ten oosten varende 7. mylé ende een halve. streckt een ander ronde heuvel upt/ seer hooch/ ende maeckt schone duynen: Boven dit hooft is een Eylandt/ ende daer ontrent is die Haven Arica, die welcke light op 19½. gr. Van dese Haven di Arica, die Custe 5. W. aen/ schaers 7. mylen/ loopt in die Zee een Reviere Pizagua ghenoemt/ ende op de selvighe maniere den cours ut seylen langhs die Custe houdende/ tot die Haven Tarapaca zijn 19. mylé een quart. Dichte by Tarapaca licht een Eylandt/ heeft int rõde een weynich meer dan een myle/ ende is van't vaste landt ontrent 1½. myle/ ende maeckt alder een straet ofte sandt-baye by die haven op 21. gr. Van Tarapaca vervolcht men die Custe noch al 3. ten W. ontrent 4. mylen schaers/ alsdan comt men tot den hoeck ofret hooft Desseanna Gepasseert zijnde 12. mylen van desen hoet/ so comt men tot die Haven Moxilloni, welke ligt op 22½. graden.

Morro del diavolo.

Arica.

R. Pizagua

R. Tarapaca.

Desseanna. P. Moxilloni.

Van dese Haven noch opwaert varende zuyt zuyt West/ tot ontrent 67½. mylen/ strect die Custe op verscheyden maniere heel gerecht/ eñ het comen aen die Custe verscheyden hoecken eñ inwijcken/ noch sant bayen/ ende een ende van dese is een groote inwijc/ alwaer een goede gaven is ghenoemt Copayapo, welck lept op 27. graden. Boven desen Inwijc ligt een klein Eylandeken/ een 5/ve myle van't vaste landt/ eñ van hier af begint Rianschap Chile, met vole bewoont te werden. Ghepasseert zijnde dese haven van Copayapo, so streckt een weynich vã daer een hooft ofte punt uyt/ eñ maeckt eenen anderen Inwijc/ hoop welcke straen twee cleyne Clippen/ eñ ten ende van desé is eé Reviere die goet water heefe/ wiens name is El Glasco, eñ dien hoet light op 28. gr. een quart. Wyder noth die Custe vervolgende/ zuyd west op/ ontrent 8½. mylen/ streckt een ander hoet hier voren/ makende een goede haven voor die schepé/ doch heeft noch water noch hout. Dichte by desen hoeck is die Haven Coquimbo, eñ tusschen desen ende den hoeck passerende 7. Eylandekens/ is een Haven op 29½. gr. Noch 7½. myle voorder/ de selfde routs achtervolghende/ streckt noch hier voren een ander hoeck/ ontrent welcke is een groote Inwijck ofte Baij/ ghenoemt Antogayo, eñ in die Caerte B. de Tage. Vier mylen schaers voorder ligt die Reviere Limara, in die Caerte Lemare gestelt. Van dese Reviere houdt men die self de cours/ tot een ander Inwijck ofte Baye/ die 7. mylé schaers daer vã daen is/ die welcke een Clippe heeft eñ gheen water/ ende ligt op 31. graden/ is ghelijcken Choapa, in onse Caerte Copa. Noch verder op die self de strecklingte ende cours ontrent 15. mylen is een seer goede haven/ ghenoemt De Quintero, in onse Caerte Cutero al Quintero, ligt op 32. graden/ ende noch 7½. mylen voorder, is die Haven Val Paraize, ende van die stadt S. Iacomo, welcke die is die wp Chile heeren/ name hebbende van't landt. Ende aenlanghende dese landtschap Chile, is soo groot langhs de zuyd Zee/ strekende boven Charcas ende Peru, een houde prouince/ doch nae gheleghenthept des landts: want ligt by den Polo Antarctico, waerommme dit lant oock Chile, dat is/ het houde lant gheheeten is/ eensdeels om die groote houde/ die met passeert uit optrecken over die Andes, na dese landtschap toe/ ende oock om die coude die int lant is/ hoe wel het vele Spaengien verghelijcken/ soo veel die ghemeenperthept des landts aengaet.

15. Antogayo. R. Limara.

Choapa.

De Quintero ligt op 32. gr. bp runden. Val Paraiso. S. Iacomo oock. Cile gheheeten nae't landt is gesept houdt lande.

Dit lant is eerst ontdeckt anno 1539. door Pietro de Valdivia ghenoemt als in Spaengien.

Dit landtschap is eerst ontdeckt van Pietro di Valdivia, in't jaer 1539. ende is vast over al bewoont aé sommige plaetsen berucht achtich/ den andere even veel/ doeckachtich ende seer crom loopende/ door die instertien ofte bupghingen van die Zee. Aenlanghende andere gheleghenthept/ ghelijck verhaelt is/ wel ghetempert hebbende Winter ende Somer/ ghelijck in Spaengien/ doch op contrarie tijden: want haren Somer is der Spaengiaerden Winter/ ende der Spaengiaerden Winter haren Somer. Die zuydsierre die met onse noordt sierre over een comen moet/ can men daer te lande met lien/ dan alleen by een cleyn wit wolckeken/ maerhende tusschē dachende nacht een cleyne ontloopende bzaptughe ontrent schone plaetsen des Polo Antarctici. Insghelijcken sternen aldaer vier Sterren/ nae die figuere van een cruyce/ met dzie andere Sterren: daer een volghende/ die welcke een seyen Sterren maken/ ghelijck die onse/ sonder cenich onderscheyt, dat men mercke mocht/ dan alleen dat die vier die op het Tuyden een cruyce maken/ dichter aen malcanderen staen/ dan die van onsen Polo Arctico. Wat aengaet die daghen ende nachten/ die zijn in Chile nae ghelegenthept der ende cort ende lanck/ gelijck by ons: hoe wel contrarie/ te weten/ dat die corste daghen by ons aldaer die langhste zijn/ etc.

Onse corste daghen zijn in Cile de langhste.

Hare kleerdinghe ende spysen zijn eenderley met die van Peru, zijn van goede sedē ende manieren/ beyde mans ende vrouwen. Op die Custen van dit Landtschap zijn diverssche Revieren/ die des daechs loopen/ daer des nachts gheen water en is/ om oorsaecke dat die snee des daechs van die hitte der Sonnen smelter. ende van het gheberchte loopt/ die des nachts door die ronde weder verstijft ende niet en loopt.

Revieren die des daechs loopen/ ende des nachts droogh zijn/ hebben dick de oorsaecke.

Ju Chile

Schapen in Chili die een mensche 5. mylen op een dach connen draghen. Dese schapen connen met weynich spyse onderhouden worde.

In Chile eñ Charcas hebben sy vele Schapen/die van gedaende zijn gelyck Camelen/ alleen dat sy geen bulten hebben als die Camelen. Die Spaengiaerden gebruycken dese om daer op te rydē: want mogē een mensche 4. ofte 5. mylen op een dach dragē/ eñ moede beginnende te werden/gaen tegens die aerde liggen/willen oock niet opstaen wat men daer toe doet/al sloechmense noch so veel. Jemant daer op rydēde/ende dat beest moede wesende/ nochtans daerenboven gheporret zijnde verder te gaen/salt zijn hoofd opwaert keerē nae den genen die daer op sit/ende hem eenen vuylen stanck toe blasen/ om also verlaten te worden. Dese beesten zijn seer nutlyck ende profijtelyc/niet minder als in Egypten ende Aphrica die Camelen: want mogen oock met weynich Maiz ende spijse onderhoudē werden/ insonderheyt die men ghebruyckten om te arbeyden te rijden ende te dragen: Connen ghelijck Camelen 4. ofte 5. dagen gaen sonder drincken/ met sober eeten. Sommighe van dese die sy Pachos noemen/ hebben seer fyne wolle/ende langhe vlocken/seer goet ghesont ende smakelijc vleesch/ niet slimmer als ons Hamelen. Die haven Chile ofte van S. Iacomo light op 32. graden ende twee tertien.

Dese Schapen connen 4. ofte 5. dagen sonder drincken gaen gelijck die Camelē.

Vervolghende noch wyder die Custe op de selfde maniere/arriveert men aen die haven Calma, ghelegen van die voorghenoemde 18. mylen. So is hier oock te mercken/ dat dese gheheele Custe van Tumbez af tot hier toe/ seer goet varen is/ ende een stille Zee/ sonder eenige tempeesten ofte onweder/dat die schepen aen een ancker moghen blyven ligghen waer dat sy willen.

P. Calma.

Van Calma 9. mylen / sietmen den hoeck van die Reviere/geheeten Manque ofte Maule, in onse Caerte R. de Maole. Noch 10½. mylen voorder is een ander Reviere/ ghenaemt Ytata, in onse Caerte R. Tatura, ende vervolghende zuyen ende zuyen ten westen 18. mylen/is noch een ander/geheeten Biobio, op die hoochte van 38. graden schaers/op die selfde streckinge ende coers. Die Custe langs houdende/elf mylen ruym/ is een groot Eylant/ 'twelck men seyt dat bewoont is/ light van't vaste landt schaers 4. mylen / is gheheeten I. Luchengo. Noch wat voorder van dit Eylandt is een inwijck die groot ende breet is/ geheeten Valdivia, in onse Caerte La Baldibia, alwaer een groote Reviere in loopt / ghenoemt Aynilendo, in onse Caerte R. Ainilendos, ende dese Baeye ofte Inwijck light op die hoochte van 39. graden ende twee tertie. Noch die Custe ende streckinghe van hier af hooger vervolgende nae't zuyd zuydwesten/ comt men aen die C. di S. Maria, welck light op 42. graden ende een tertie nae't zuyē/ende van hier nae het seggen der stuerluydē/street die Custe zuydt oost tot die Strate van Magaglianes, ende tusschen beyden lieghen vele havēs ende plaetsen/ hier onnoodich te verhalē/ de wijl die in die Caerte wel aengeteekent staen. t Lantwaert in vintmen het landschap der Patagonen, alwaer Giganten zijn van 9. ende 10. voeten lanck/ die haer aengesichten schilderen met veelerley verwen van kruyden/het sop uytpersende/ ende hier mede endigende/aenwyse den Leser tot die Caerte.

R. Maule ofte Maule. R. Ytata.

R. Biobio.

I. Luchengo.

Valdivia.

R. Aynilendo.

C. di S. Maria.

In't landschap der Patagonen woonen grooter volcken als Reusen.

FINIS.

INHOVT DES BOECKS.

Register ofte Tafel vande Itinerario.

Capittel. I.

Aenvanck van Jan Huyghens reyse/en zijn affscheyt uyt Hollandt nae Spaengien met de gheschiedenissen/voorgevallen den tijdt zijnder residentie aldaer tot sijn affscheyt van Lisboenen nae Oost Indien toe — pag. 1.
2. Beghinnende zijn voyage ofte schipvaert/nae Oost ofte Portugaels Indien pag. 3.
3. Ordinantie vande self de schepen op haer vaert ofte voyagien nae Indien, pag. 3.
4. Beschryvinghe van Moçambique, het welcke leyt op 15. gradē aende zuydzyde vande Linea Æquinoctiael, op de custe van Melinde, anders van Abex ofte Abexin genaemt pag. 6.
5. Vande custe van Arabia felix, ofte 't Roode Meer af tot het Eylandt ende fortresse van Ormus, pag. 10.
6. Van't Eylandt ende de stadt van Ormus, pag. 10.
7. Vande custe van Ormus, tegen die stadt ende 't Eylant Diu een forteresse der Portugesen 12.
8. Vande stadt eñ forteresse eñ 't Eylant van Diu, in vorige tyden Alambater geheeten pag. 13.
9. Van't Coninckrijck ende 't landt Cambayen pag. 13.
10. Vande custe van Indien/ende de Havens ende plaetsen daer aen gheleghen pag. 14.
11. Vande custe van Indien/te weten van Goa tot die C. de Comorijn, ende den uytterstē hoet/ welcke ghenaemt wort de custe van Malabar, pag. 15.
12. Verclaringhe vande Coninghen ende ghedeelten van't landt / ende de custe van Malabar, ende den oorspronck van dien pag. 17.
13. Vande Eylanden diemen noemt van Maldivia, anders Nalediva, pag. 17.
14. Van't Eylandt Seylon/ pag. 18.
15. Vande Custe van Choramandel, ende het Coninckrijck van Narsinga ofte Bisnagar, 19.
16. Van't Coninckrijck van Bengalen ende de Reviere Ganges, pag. 21.
17. Vande Custe ende landen van Aracan, Pegu ende Sian tot den hoeck van Sincapara, ende de stadt en fortresse van Malacca, pag. 22.
18. Vande stadt ende fortresse van Malacca pag. 24.
19. Van't Eylandt Samatra, eertijdts Taprobana gheheeten pag. 24.
20. Van't Eylandt Iava major, midtsgaders van hare waren/ coopmanschappen ende handelinghen/ghewichte/munte ende prysen van dien/en andere dinghen pag. 25.
21. Vande Eylanden van Maluco, pag. 26.
22. Vande C. de Sincapura, tot die stadt van Sian, ende de custe van Camboja, Cauchinchina, d'Eylanden van Borneo, Lussons, Manillas ofte Philippinas, pag. 27.
23. Vande groote vruchtbaerheyt/rijckdommen ende sterckte van't landt van China, ende andere notable dinghen van dien pag. 28.
24. Vande Provintien/Steden/ende andere ghedenckweerdighe dinghen van't Coninckrijck van China pag. 31.
25. Vande Stadt eñ 't Eylandt Machau in China, alwaer de Portugesen haer residentie ende handelinge hebben/ midtsgaders haer trafijcke/coopmanschappen/ende sommige prijsen van dien/neffens de ghewichten/mate ende munte/so van China als Mallacca, &c. 33.
26. Van't Eylandt Iapon, pag. 34.
27. Een cort relaes van't landt/gheleghen achter Goa, in welcker jurisdictie de self de stadt Goa gheleghen is/ende vande oorspronck van hare Coninghen ende Heeren / ende de namen van dien pag. 37.
28. Vande stadt ende 't Eylandt van Goa, principael hooftstadt van Indien/ pag. 37.
29. Vande costuymen der Portugesen ende hare afcomelinghen Mestieos ghenaemt/ ofte half gheslache/soo van Goa, als van alle die Orientaelsche contreyen pag. 42.
30. Vande Portugesen ende Mestissen hare huyshouden/courtoysien/ trouwen en andere gebruycken en manieren van Indien pag. 44.
31. Vande manieren ende usantien der Portugaloysers eñ Mestissen vrouwē in Indien/ 46.
32. Vande Viceroy van Portugael in Indien ende zijn regieringhe binnen Goa, pag. 49.
33. Vande Heydenen/Indianen/ende andere vremdelinghen binnen Goa woonachtich/ 50.
34. Vande ghetyden des jaers in Indien ende de cranckheden pag. 52.
35. Vande munte/ghewichte ende mate van Indien ende Goa pag. 54.
36. Vande Indianen ghenaemt Bramenes, welcke zijn eens deels die Ministren vande Pagoden ende Indiaensche Afgoden van haere maniere ende leven pag. 55.
37. Vande Gusaratten ende Benianen van Cambayaen pag. 56.
38. Vande Canaras ende Decanijns pag. 57.
39. Van die Canarijns ende Corumbijns van Indien/ pag. 58.
40. Van die Arabyers ende Abexijns die in Indien resideren pag. 59.
41. Vande Swarten van Moçambique diemen Caffres noemt hare usantien eñ manierē/ 60.
42. Vande Malabaren ende Nairos in Indien/hare manieren ende costuymen pag. 61.
43. Vande Mooren ende Joden in Indien pag. 63.
44. Vande Pagoden ofte Indiaensche Afgoden/ Aflaten/ Bevaerden/ Ceremonien eñ andere superstitien int generael ende int corte verhaelt pag. 64.
45. Van alderley ghedierten/Vee ende voghelen van Indien pag. 66.
46. Vanden Olyphant pag. 68.
47. Vanden Abbada ofte Reynossero. pag. 70.
48. Vande visschen ende alleyley Zee-ghedierten van Indien pag. 70.
49. Van een fruyt/ghenaemt Annanas, pag. 72.

50 Van

50. Vande Iaqua ofte Iaaca, pag. 73.
51. Vande Mangas, pag. 73.
52. Vande Cajus, pag. 74.
53. Vande Iambos, pag. 75.
54. Van ander fruyten in Indien/ pag. 76.
55. Vande Vyghen van Indien/ pag. 77.
56. Vande Palmboom daer d'Indiaensche Noten (diemen Coquos noemt) aen wassen/ 79.
57. Van't fruyt Durpoens van Mallacca, pag. 81.
58. Vanden boom Aruore de rays, dat is/ wortelboom/ ende die Bambus ofte 't Riet van Indien/ pag. 82.
59. Vanden boom Arbore triste, pag. 83.
60. Van die bladen Bettele ende het fruyt Arecca, pag. 84.
61. Van't Kruyt Durroa, ende een plante ghenaemt Herba sentida, pag. 86.
62. Vanden Peper/ pag. 87.
63. Vanden Canneel/ pag. 88.
64. Vanden Genghber/ pag. 89.
65. Van die Girossel naghelen/ pag. 89.
66. Vande Massa, Foelye ofte Muscaten bloemen/ ende Noten Muscaten/ pag. 90.
67. Vande Cardamomum/ pag. 91.
68. Van't Lark/ pag. 91.
69. Van't Anuil ofte Indigo/ pag. 92.
70. Vant Ambar/ Mosseliaet ende Algallia ofte Civet pag. 92.
71. Vant Benjuijn, pag. 93.
72. Van't Wieroock ende Mirrhe/ pag. 94.
73. Van't Manna ende Ruybarbo/ pag. 94.
74. Van't hout Sandalo pag. 95.
75. Van't Palo de Cobra, ofte Slanghen hout/ pag. 95.
66. Van't hout Calamba, alias Lignum Aloes, pag. 96.
77. Vande wortel van China, pag. 96.
68. Van't Amfion, alias Opium, pag. 98.
79. Van't Bangue, pag. 98.
80. Van't Camphora/ pag. 96.
81. Van't Tamarindo, pag. 99.
82. Vande Mirabolanen/ pag. 100.
83. Van andere Speteryen ende kruyderyen/ te weten/ Spiconardus, Aloe, Anacardi, Calamo, Aromatico, pag. 101.
Costus, Cubeben, Folium Indum, Galanga, pag. 102.
84. Vande Peerlen/ pag. 103.
85. Vande Diamanten pag. 104.
86. Vande Robynen/ Spynellen/ Granaden/ Esmeraulten/ eñ andere edele gesteentē/ pag. 104.
87. Vanden steen Bazar ende andere teghen fenijn/ pag. 105.
88. Een cort verhael ende instructie vande Diamanten/ Robynen/ Esmeraulten/ Peerlen/ ende andere eedele ghesteenten/ hoemen sal verstaen de self de te recht te kennen/ ende rekeninge maken om die te waerderen op hare rechte prijs ende valeur/ etc. eerstelijckē van de Diamanten/ pag. 106.
89. Vande Robynen te waerdeeren/ pag. 108.
90. Vande Orientaelsche ende oude Esmeraulten/ hoemen die waerderen sal/ pag. 109.
91. Vande Orientaelsche Paerlen te waerderen/ pag. 110.
92. Van sommighe gheschiedenisse in Indien/ den tijdt van Ian Huyghens residentie aldaer/ hoe datter vier Enghelschen over landt in Indien quamen/ ende wat hen wedervaren is/ pag. 110.

r. De comste van drie Japoensche Princen ofte Coninckx kinderen binnen Goa, en hoet met hem verloopen is/ in't reysen meete Iesuiten nae Spaengien/ Italien/ ende het wederom comen nae Indien pag. 113.
r. Comste van Gesanten uyt Persien, Cambayen, ende vanden Samorijn binnen Goa, en wat datter met ghehandelt is/ pag. 113.
r. Oprechtinghe van een Tol-huys binnen Cochijn, teghens wil ende danck van d'Inwoonders/ pag. 115.
r. Comste van den Vice-roy, Don Duarte de Meneses in Indien/ pag. 115.
r. Het vertrecken van Ian Huyghens Camaraer/ met namen Berndt Burcherts/ uyt Indien over landt nae Hamborch toe. pag. 115.
r. Tydinghe van des Princen van Oraengien doot van Venetien over lant in Indien/ 115.
r. Schip breuckinghe van't schip S. Tiago, op de broochten van India, ende hoe deerlijck tself de toe ghegaen is. pag. 116.
r. Twee schepen van Chaul gewonnen vande Turcksche Galleyen uytter Roode Meer/ 118.
r. t Succes van een groote Armada afgeveerdicht in Goa, nae't Roode Meer toe/ teghens de Turcksche Galleyen/ ende het verlies van't meeste volck van dien/ achter Ormus, in een plaets ghenaemt Nicolu, pag. 118.
r. Een Coninginne van Ormus met haren broeder binnen Goa Christen ghedoopt/ ende hoet met haer verloopen is pag. 119.
r. Verlies vant Schip Boa Viagen, varende uyt Indien nae Portugal pag. 119.
r. Vertreck des Aerts bisschops uyt Indien nae Portugal. pag. 120.

tOnacht-

Register vande Itinerario.

1. 't Quaetsaem verlies van't schip Arreliquies by de custe van Indien —— pag. 120.
1. Belegheringhe van Mallacca, door die van Samatra ende omliggende quartieren/ 121.
1. 't Succes vande Armada van Martijn Alfonso de Mello, ende die destructie vande steden Pate ende Brava, aen de Custe van Melinde. —— —— pag. 121.
1. 't Miraculeus behoudenisse van by naest verlozen schip S. Salvador, int ghemoeten vande Armada van Indien gaende nae Ormus, —— —— pag. 121.
1. Comste van vier Portugaelsche schepen binnen Moçambique. —— pag. 122.
1. Belegheringhe vande forteresse Columbo binnen Ceylon, —— pag. 122.
1. Toerustinghe van een groote Armada binnen Goa, tot ontset van die van Mallacca, 122.
1. Die van Columbo in Ceylon, zgn ontset door d'Armada van Indien / en belept van Manoel de Souta Coutinho, —— —— pag. 122.
1. Ontsettinghe van Malacca, ende het innemen van Ior, door d'Armada van Indien/ en belept van Don Paulo de Lyma, —— —— pag. 122.
1. 't Overlijden van Don Duarte de Menefes, des Vicoreys in Indien / en met wat ceremonien die begraven/ en een ander ghecozen wert. —— —— pag. 123.
1. Een seer voorthighen en ghedurighen reghen van drie maenden aen een binnen Goa, 124.
1. Warachtighe historie van een wzede en wepnich ghehoozde moort van een Neerlander/ Diamant-cyper binnen Goa, door schickinghe van syn eyghen huys vzouwe ende haer Boel/ —— —— pag. 124.
1. De doot des Aertsbisschops van Goa, op de repse nae Portugael / ende resolutie van Jan Huyghens wederom keeringhe nae herwaerts over —— pag. 128.
1. Affscheyt van Jan Huygen upt Goa, nae de Custe van Malabar om Peper te laden / met verhalinghe van't contract ende ordonnantie van den Peper/ —— pag. 129.
1. Maniere ende ladinghe vanden Peper ende andere waren in Indien / ende hoe dat de Portugaelsche schepen afgheveerdicht worden/ mette ordinantie van dien/ pag. 130.
1. 't Succes van Jan Huygens repse op de wederom cõste van Indien na Portugael toe/ 131.
94. Beschrijvinghe van't Eylandt S. Helena, —— —— pag. 139.
95. Beschrijvinghe van't Eylandt Acençao, —— —— pag. 141.
96. Een corte verhalinghe vande Eylanden van Canarien/ —— pag. 142.
1. Schrijvr ouch vant schip van Malacca, op de kust van Tercera, met groot verlies ende schade van veel costelijcheyts van Indien en Chyna, —— pag. 144.
97. Beschrijvinghe vande Eylanden van Açores, ofte vlaemsche Eylanden/ pag. 146.
98. Vande Eylanden van Corno ende Flores, —— —— pag. 150.
99. Van sommighe notable gheschiedenissen/ den tijt van Jan Huyghens residētie in Tercera, eerstelijcken van twee personen vanden lijcken omghevaert/ by de stede van Villa da Prayra, —— —— pag. 151.
1. Arrivement van 14. schepen upt spaensch Indien in Tercera, ende het succes vande self de schepen en andere van heur compagnie/ van haer verlies ende het gene haer mette Engelschen begheynt is. —— —— pag. 151.
1. Arrivement van 6. Indiaensche schepen / met 40. milioenen Gout int Eylandt Fayael, eñ hoe datse Millort Commerlant ghemist heeft —— pag. 151.
1. Comste van twee schepen upt Indien in Tercera, met 5. miliomen Goudt / die met grooten hasart den schat in salvement brachten/ en dart nae noth bleven/ —— pag. 151.
1. Twee Indiaensche schepen ghenomen vande Enghelschen int ghesicht van Tercera, ende het succes daer van —— —— pag. 152.
1. Verhael vande ghebleven ende ghenomen schepen van spaens Indien/ Brasilien/ Guinea, Cabo Verde, &c. met taer van 89. —— —— pag. 152.
1. Comste van een vloot schepen van Sevillien in Tercera, om het Silver dat daer gelost was te halen/ ende wat haer wedervaren is/ —— —— pag. 152.
1. Een Comeet ofte Sterre met een steert ghesien in Tercera, —— pag. 154.
1. Verlies van een Carveel op d'inwõste vande kust vã Tercera metter succes daer van/ 164.
1. Verhael van 12. Enghelsche schepen die nae Oost Indien ghesepelt waren / en wat datse bedreven hebben/ —— —— pag. 158.
1. Comste van Marten Furbilscher met een Armada Enghelsche schepen by de vlaemsche Eylanden/ en haer daer met verlooren is/ —— —— pag. 154.
1. Een Portugaels schip comt upt Oost Indien seer schadeloos (door ghemoeten vande Engelschen) in Portugal/ —— —— pag. 154.
1. Wat schade dat d'Enghelschen ghedaen hebben by de Vlaemsche Eylanden onder de schepen van Spaensch Indien en ander weghen die nae Spaengien toe quamen/ pag. 154.
1. Don Alonso de Bacan treckt upt de Caronha, met een groote Armada/ nae de Vlaemsche Eylanden om de Indiaensche schepen te verwachten en te convoyeren / maer keert wederom sonder pet upt te rechten —— —— pag. 155.
1. 't Succes van vijf schepen die van Lisbonen nae Oost-Indien voeren ende vanden Vicroy Mathias dalbiquerque, —— —— pag. 155.
1. D'Enghelsche nemen een schip dat nae Oost-Indien wilde/ met 5. hondert duysent Ducaten in gheit betalven d'ander waren —— —— pag. 156.
1. Een groote aertbevinghe int Eylandt S. Michiel, ghedurende 17. daghen lanck/ daende een groote schade ende verschrikinghe onder den menschen/ —— pag. 156.
1. Comste van een groote Armada des Conincks van Spaengien / by de Vlaemsche Eylanden om de vloten van Indien te verwachten en te ghelepden/ —— pag. 156.
1. De Vice-admiraal vanden Enghelschen Richart Groen-velt wort vande spaensche schepen overweldicht en ghenomen/ en hoe vromelijcken dat hem den self den Groenvelt tortet laeste toe verweert heeft —— —— pag. 156.

r. Een grousame en weynich gehoorde destructie onder die spaensche Armada/ ende Indische Vloten/met groot verlies van schepen en volck/door een gheweldighen en onlijdelycken storm en onweer/inde contreye van byde Vlaemsche Eylanden pag. 157.
r. Af scheyt van Jan Huyghen uyt Tercera na Lisbonen/en van daer nae Hollandt/ van zijn reyse/ghestgiedenisse ende comste int Vaderlandt. pag. 159.

Volcht die Register vande Figueren ende Caerten die in de Itinerario behooren, ende waer dat se ghestelt moeten werden, tot een memorie vande Boeck-binders, als oock om te weten hoe dat de Caerte van Guynea, Congo, ende Angola, met die vande Antillas, Brasilien, ende de beschryvinge vande selfde contreyen (waer van de folien niet ghenumereert en zijn) ghebonden moeten werden, om in goeder ordre en vervolch te comen.

Eerstelijcken de Stede ende het Eylandt Moçambique, pag. 6.
r. Malayos ende Iavas, dat zijn die van Malacca en Iava, pag. 24.
r. De Chynen, soo mans als vrouwen te voet/ pag. 32.
r. De Chynen ghedraghen/ en uyt vermeyen varende/ daer aen volghende aende self de pagie.
r. 't Schip van China en Iava by de self de Chinen.
r. De Stadt van Goa, pag. 42.
r. De Boerse ofte Merckt van Goa, pag. 44.
r. De Portugesen gaende ende staende te voet/ pag. 46.
r. De Portugesen te Peert daer aen volghende by de self de pagie.
r. De Portugesen ghedraghen in een Palanquyn daer aen volghende by de self de pagie.
r. De Fuste daerse met ten oorloch varen by de self de pagie.
r. De Vrouwen der Portugaloysers te voet/ pag. 48.
r. De self de vrouwen in Palanckijn ontdeckt ghedragen/ daer aen volgende by de self de pag.
r. De self de vrouwen int Palanckijn bedeckt gedragen daer aen volghende by de self de pagie.
r. De self de vrouwen met haren man ende slaven by nacht gaende daer aen/ volghende by de self de pagie.
r. Bramenes, Decanijns ende Banianen, pag. 58.
r. De bruyloft der self den daer aen volghende by de self de pagie.
r. 't Verbranden vande doode man mette levende vrouwe by de self de pagie achtervolghende.
r. De stadt des Ambassadeurs van Ballagatte binnen Goa, daer aen volgende by de self de pag.
r. Canarijn, met zijn vrouwe/ d'Indiaensche binderen/ Lascarijn ende Balhadera, by de self de.
r. De Dorpen ende wooninghen der Indianen/ by de self de pagie achtervolghende.
r. De schuyten diese inde Revieren ghebruycken by de self de pagie aen volghende.
r. Die Arabiers ende Abexijns met haer vrouwen/ pag. 60.
r. De Swarten ofte Caffres van Moçambique, by de self de pagie.
r. Den Coninck van Cochijn op den Olyphant met zijn Nairen om hem/ pag. 64.
r. De Malabaren ende Mooren van Cananor, by de self de pagie/
r. De Mesquita ende Pagoden ofte Indiaensche Afgoden/ pag. 66.
r. De fruyten Iaacka, Annanas, Mangas, Cajus, Iambos, &c. pag. 80.
r. Den boom Arbore de Rays, Durioens van Mallacca, ende 't Riet Bambus, pag. 86.
r. De Palmeiras ofte Palmboomē daer de Cocos aen wassen/ eñ de Vijchboomen/ etc. pag. 80.
r. Die boomen Arbore triste, mette Bettele byde self de pagie.
r. 't Eylandt Santa Helena. pag. 140.
r. 't Eylandt Açençion ofte Hemelvaert/ pag. 142.
r. De Stadt Angra, in't Eylandt Tercera, pag. 150.

Caerten inde selfde Itinerario.

r. De Generale Caerte vande gheheele vaert naer Indien/ pag. 4.
r. De Caerte vande Cabo de boa Esperança af tot by't Roode Meer/ etc. pag. 6.
r. De Caerte van't Roode Meer af/ de Custen van nae Ormus, Indien, Seylon tot Bengalen toe/ &c.
r. De Caerte van Malacca, Samatra, d'Eylanden van Iava, Maluco, China, de Philippinas, ende Iapon, &c. pag. 22.
r. De Caerte van Guinea, Angola, tot de Cabo de boa Esperança toe/ pag. 160.
Volghende terstont de descriptie van Guinea, Congo, Angola, tot voorby de Cabo de Esperança, &c.
r. Als dan de Caerte vande Antillas, ende Brasilien/ en terstont daer nae de beschryvinghe van America, midtsgaders de deelen der selver/ als Nova Francia, Florida, d'Eylanden diemen Antillas, Cuba, Iucaya, Iamaica, &c. noemt.

Eynde der Register vant eerste Boeck d'Itinerario.

Register ofte Tafel vant Reijsgeschrift ofte de Navigatie der Portugaloysers ende Spaengiaerden/ van die tot huydens daeghs bekent ende ontdeckt zijn.

Cappittel I.

2. Vande Derouten ofte coursen vande vopage van Portugal nae Oost-Indien/ pa. 13.
Roteiro ofte Deroute/dat zijn de coursen vande vaert van Oost-Indien/ uytgetrocken ofte geappointeert door des Coninckx Piloot/ Diego Afonso Portugees/ pag. 14.
3. De Navigatie vande C. das Correntes, nae de droochten ghenaemt Os Baixos da Iudia, en van daer nae Moçambique, pag. 16.
4. De Navigatie van Moçambique naer Indien toe/ pag. 16.
5. Deroute ofte de Navigatie ende coursen van Lisbonen nae Oost-Indien gheapointeert door des Coninckx Stuerman/ Vincente Rodriges de Iagos, Portugees/ pag. 17.
6. Om met dese schepen te seylen van Goa nae Cochijn toe/ pag. 20.
7. Deroute ofte de coursen vande Navigatie van Cochijn nae Portugal / beschreven door den self den Piloot/ Vincente Rodriges de Iagos, pag. 20
8. De coursen ende Navigatie van Indien/nae de Cabo de boa Esperança toe/ door een ander Portugesche Piloot ofte Stuerman aenghetepckent/ pag. 22.
9. De Navigatie vande Monte delijn nae Portugael/'twelck is den voornaemsten berch/gheleghen in Indien/te weten/op de custe van Malabar, 6. mylen van Cananor noordtwaerts ende van Goa 61. mylen zuydtwaerts/ pag. 23.
10. Vande rechte teyckenen ende kennisse vande Cabo das Correntes, eñ d'Eylanden As Ylhas Primeiras, van alle de Havens ende custe tot Moçambique toe pag. 24.
11. Deroute ofte de Navigatie ende coursen van uyt Indien nae Porto piqueno de S. Tiago, (dat is de kleyne haven van S. Jacob/'twelcke de mont vande Revier Ganges is) gheleghen in't Coninckrijck van Bengals, pag. 26.
12. Een ander descriptie vande self de vaert eñ coursen van Indien nae Porto piqueno, ofte de kleyne haven van Bengalen, door een ander Piloot aengeteyckent/ breeder ende correcter verhaelt/met alle de gheleghentheyt ende streckinghe van dien/ pag. 27.
13. De Navigatie van uyt Indien nae de Havens van Acaran toe/ 'twelcke den self den wech is diemen doet nae de Porto grande, ofte groote Haven/ gheleghen int landt van Bengalen, pag. 30.
14. De Navigatie ende coursen van uyt Indien nae de Haven van Martavan toe/ ghelegen int Coninckrijck van Pegu met alle de gheleghentheyt van dien/ pag. 30.
25. Deroute ofte de Navigatie van Cochijn uyt Indien nae Mallacca toe/ pag. 31.
16. Een andere breeder verclaringhe vande Navigatie ende coursen om te seylen van Goa uyt Indien/nae Malacca met alle de streckinghe ende gheleghentheyt pag. 32.
17. Om te seylen van Polo Sambialo af door't groote Canael nae Malacca toe/ pag. 33.
18. Deroute ofte de coursen vande Navigatie van Mallacca naer Goa, met alle de streckinghe ende gheleghentheyt van dien op't breedtst verclaert pag. 33.
19. Beschryvinghe van alle de havens plaetsen/custen ende droochten vande oost ende zuydt zyde van't Eylandt Seylon, met haer hoochten/coursen/ streckinghe ende gheleghentheyt van dien/met die Navigatie daer langhes heen tot die fortaresse van Columbo toe/ daer die Portugesen haer residentie houden/ pag. 37.
20. De Navigatie ende rechte coursen van Malacca af nae Macau in Chyna, met alle die gheleghentheyt vande self de vaert/alles int breedt ende op't correckste aenghewesen/ pag. 38.
21. De Navigatie ende coursen van uyt het Coninckrijck van Sion nae China toe/ met die geleghentheyt van dien/ pag. 47.
22. De Navigatie ende coursen van't Eylandt Pulo Condor af tot die Haven van Sion toe/ 48.
23. De Navigatie ende coursen vande haven van Camboja af tot tet Eylandt van Pulo Timon, ende die Pedra branca toe/ pag. 49.
24. De Navigatie ende coursen uyt de haven van Macau in China, nae't Eylandt van Pulo Timon, ende die straet van Sincapura toe/ pag. 49.
25. Deroute ofte de Navigatie ende coursen van Malacca af nae Sunda toe/gheleghen in't Eylandt van Iava major, met alle de gheleghentheyt ende streckinghe van dien op't correcste verclaert en aenghewesen/ pag. 51.
26. Deroute ofte de coursen vande haven van Bantam af/tot die haven van Callappa, diemen noemt Sunda Calapa, beyde havens gheleghen aende noordtzyde vant Eylandt Iava major, pag. 55.
27. Deroute ofte de coursen van't Eylandt Pulo Timao af/nae de Haven van Sunda, in't Eylandt Iava major, pag. 56.
28. Derouten en coursen langes de custen van Samatra heen/ te weten vande buyten zyde beghinnende van't uytterste eyndt gheleghen op 5. graden aende noordt zyde vanden Æquinoctiael, tot die straet van Sunda, van't Eylandt Iava major toe/ met alle de gheleghentheyt van dien/ pag 57.
29. Om te seylen van Callappa uyt het Eylandt Iava major, nae China toe / met alle de coursen ende streckinghe vande self de Navigatie/ pag. 58.
30. Die Navigatie eñ coursen/midtsgaders de descriptie vande Eylanden van Canton, met alle de custen/ hoecken/havens ende Eylanden van't Coninckrijck van China tot Liampo

ende

ende Namquijn toe/ met alle die strechinghe ende gheleghenthept van dien opt breedste ende correcste verclaert pag.60.
31. Beschrijvinghe van een vopage ofte schipvaert / ghedaen door een Portugesthen Stuerman van Liampo af tot Japon toe/ in een somma Chinchea, (dat is een schip van Chinchen,) met verclaringhe vande Custen van Bungo, Meaco, Sacay, ende van't Eylant Toça, altesamen landen van Japon, met alle de coursen/ strechinghe ende gheleghenthept van dien/ pag.71.
32. De Navigatie ende coursen van Lampacao af (twelcke gheleghen is by Macau, ende Custe van China,) nae het Eylandt Japon, tot het Eylandt Firando toe/ met alle die strechinghe ende gheleghenthept van dien/ pag.76.
33. Een vopage ofte repse/ ghedaen door een Portugesche Pilloot/ met een Somma (dat is een Chijns schip) van Macau af upt China, nae't Eylandt van Japon, en het landt van Bungo toe/ met alle de coursen ende gheleghenthept vande self de vaert/ pag.81.
34. Een ander beschrijvinghe vande Navigatie ende coursen vande Haven Macau af langhs 't landt van China heen nae't Eylandt Firando ende d'omliggende Eylanden toe/ tot die Haven van Vmbra, gheleghen aende Custe van Japon, met verklaringhe van andere Havens daer ontrent gheleghen/ pag.82.
35. Een corte waerschouwinghe ende onderrechtsel vande vaert van Macau upt China af nae Japon, ende t'Eylant Cabexima, tot die Haven van Langasaque ofte Nangasache toe/ welck is die gheen die hupdens daechs aldermeest vande Portugesen gefrequenteert wort/ met alle de coursen ende strechinghen opt corte verhaelt / door een bedreven Stuerman/ met verclaringhe vande winden Tuffon ghenaemt/ pag.84.
36. Een vopage ofte schipvaert gedaen van Macau upt China af nae de Haven van Langasaque int Eylandt Japon, met het schip S. Cruz, waer van Capiteyn was eenen Francisco Pays, ende Constabel/ eenen Dirrick Gerritsz. borgher deser stadt Enckhuysen: in't jaer 1585. met alle de coursen ende gheschiedenisse/ alles aenghevepelent door den Piloot ofte Stuerman vande self de vaert pag.86.
37. De rechte hemisse van't Eylandt Meyxima, so by de Sinesen/ als by't gemeen ende opdoeninghe vant landt / met een onderrechtinghe van d'inkomste ende rechte coursen om te looperi inde Haven ende op de Rier van Langasaque, gheleghen int Eylandt van Japon, pag.89.
38. De Navigatie ende rechte coursen om te seylen vant Eylandt Meaxima af nae de Haven van Cochinochy ende Facunda, met alle de strechinghe ende gheleghenthept van dien/ pag.90.
39. Een instructie ende seecre onderwijsinge vande navigatie ende coursen van upt de Haven van Langasaque af tot de Cabo de Sumbor, aende Custe van China, ende soo voorts nae Macau in China, daer de Portugesen resideren pag.90.
40. Een ander vopage vande Haven van Langasaque af nae Macau toe/ twelck is van Japon na China, met sommighe verclaringhe enoe gheschiedenissen op't Eylandt Goto, en de gheleghenthept vande Havens van dien/ pag.91.
41. Een ander vopage ghedaen van upt de Haven van Langasaque na Macau, int schip Santa Cruz, waer van Constabel was Dirrick Gerritz. van Enckhuysen/ int jaer 1585. met alle de coursen ende gheschiedenissen van dien/ pag.91.
42. Een instructie ende beerde verclaringhe vande vaert van het Eylandt Firando upt Japon af nae de Custe van China toe/ tot de Haven van Macau, met alle de coursen / strechinghe ende gheleghenthept/ door een Portugees Stuerman aenghewesen/ pag.94.
43. Een verclaringe om te looperi upt ende in door de Canalen ende gaten van tusschen d'Eylanden ende Clippen van Macau, met alle die merckteykenen en rechte kennisse van dien/ om daer door te seylen tot in ende upt de Haven van Macau, pag.95.
44. Van't looperi vande stroomen en wateren op de vaert ende wech van Mallacca nae China tot/ op den tijt vande Monson ofte Conjunctie/ dat men van Mallacca na China vaert/ 47.
45. Vande ghetyden ende het wassen der wateren van Mallacca, pag.97.
46. Vande ghetyden der wateren / van't vlopen ende ebben by de dagen en uren van de sMaen inde Haven van Macau in China, met de hoochte vande self de Haven/ by experientie ondersocht door een expert Stuerman/ pag.98.
47. Vande teyckenen ende Prognosticatie vande tyden/ weder ende wint/ aende gheheele Custe van China, en op de vaert nae Japon toe/ pag.98.
48. In wat maenden ende daghen datmen tempesten ende onweder is verwachtende aende Custe van China, pag.98.
49. De tyden van't goet weder aen de Custe van China, pag.98.
50. Een instructie ofte corte onderwijsinghe vande Navigatie ende Coursen van Macau upt China af nae het landt van nieu Spaengien/ met alle de strechinghe ende gheleghenthept vande self de vaert/ pag.99.
51. Een waerachtich verhael ende verclaringhe vande Navigatie vande Eylanden los Luçones ghenaemt/ af na de Haven van Acapulco in nieu Spaengien/ ende hoe men de selfde vaert souden moghen doen van Macau upt China af/ met een vermaninghe van de profijten ende verdienssen aende goederen ende waren van China, met die strechinghe/ coursen/ tijdt ende mylen/ alles in particulier aenghewesen. pag.99.
52. Een verhael en waerachtighe beschrijvinghe/ ghedaen door eenen Francisco Galle, spaens Capiteyn en Piloot/ aen zijn Excell. den Vicorey van nieu Spaengien en Mexico, van een schipvaert door de self de gedaen te weten/ van upt de have van Acapulco in nieu spaengien na die Eylanden vande Luçones, ofte Philippinas, tot inde Haven van Manilla, ende van da er tot inde Haven van Macau, in't landt van China, ende wederom van upt Macau nae de voorsz.

de voorsz. haven van Acapulco toe/met alle de coursen ende gheschiedenissen op de self de vopage / seer correct ende met particulier verclaert / welcke repse volbracht is int jaer van 1584. pag. 101.

53. De Navigatie ofte vaert vanden self de Francisco Galle, van upt de Haven en Ree van Manilla af/tot die Haven van Macau in Chyna, met alle de coursen en gelegenthept/ 105.

54. De Navigatie ofte vaert vanden voorsz. Gualle, van upt de Haven van Macau af nae nieu Spaengien toe/ met alle de coursen ende gheleghenthept van dien / met andere notable en gheduerich waerdighe dinghen belanghende de self de vopage/ pag. 104.

55. Een relaes ofte verhael van een vopage ofte schipvaert/ ghedaen door den Piloot Nuno da Silva, voor sijn Excell. den Vicorey van nieu Spaengien/ den 20. Mey/ anno 1579. binnen de Stadt van Mexico, van waert ghesonden is ghewest aenden Vicorey van Portugaels Indien/ waermee verhaelt wort de coursen ende gheschiedenisse vande vaert van François Draeck, die hem (belyder) ghenomen hadde by d'Eylanden van Cabo Verde, ende alsoo met voorden door die Straet van Magallanes, tot die Haven van Guatulco, in nieu Spaengien/ daer hy hem weder liet varen/ pag. 105.

56. De Deroute ofte Navigatie vanden hoeck van Cabo Verde af nae Brasilien toe / met alle de rechte coursen ende kennisse vande custe ende Havens van Brasilien/ tot de Revier/ genaemt Rio de la Plata toe/ met alle die gheleghenthept van dien/ pag. 111.

57. De Navigatie ende coursen nae de Haven ofte Bay/ ghenaemt A bahya de todos os Santos, ofte van Alderheyligen/ gheleghen aende voorsz. custe van Brasilien/ pag. 112.

58. De Navigatie om te seylen nae de Revier Rio dos Ilheos, (dat is de Revier vande Eylanderiens) gheleghen aende self de custe van Brasilien pag. 112.

59. Om te seylen na de havé Porto Seguro, (dat is de schere Haven) aende self de custe van Brasilien gheleghen/ pag. 112.

60. Om te seylen naer de Haven/ ghenaemt Bahya do Espirito Santo, (dat is de Bay vanden H. Gheest) gheleghen aende self de custe van Brasilien/ pag. 113.

61. Om te seylen vande Bay van Spirito Santo, af tot die Bay/ Bahya de S. Vincente, 113.

62. Om te seylen van Cabo Frio, ofte den Houden hoeck af nae de Revier van Rio de Plata, ofte de Revier vant Silver/ met alle de gheleghenthept van dien/ pag. 114.

63. De Navigatie ende coursen om te seylen van't Eylandt la Gomera, (een vande Canarische Eylanden) af/ naer die Antillas, ofte voor Eylanden van Spaensch Indien/ ende van daer nae de custe vant vaste lant/ te weten/ na Cartagena, Nombre de Dios, ende de Navigatie van daer af naer de Havana, ende 't Canael van dien/ ende soo voorts nae de Vlaemsche Eylanden en Spaengien toe/ ende met alle de gheleghenthept van dien/ naer aenteckeninghe ende beschryvinghe vande spaensche Stuerlyden en Piloté vande self de vaert/ 116.

64. De coursen ende rechte kentecheneen van't Eylandt la Desleada af tot het landt ende custe van Cartagena, Nombre de Dios, nieu Spaengien/ ende vant Canael vande Havana, 119.

65. Om te seylen van het Eylandt la Desleada af nae het Eylandt van Porto rico tot voort Canael/ de passagie ghenaemt/ pag. 122.

66. De gronden ende diepten by de Custen ende contrepen van nieu Spaengien/ pag. 122.

67. De coursen ende rechte kennisse vande Navigatie ende vaert vanden hoeck/ ghenaemt Cabo de Lopo Gonsalves af tot de revier van Congo ende Angola, zuydwaert aen/ aende Custe van Guinea ende Ethiopien/ met alle de gheleghenthept ende strechinghe der self de vaert/ pag. 123.

1. De graden ende hoochten van alle de principale Havens/ Revieren/ Hoecken/ Eylanden en plaetsen vande Navigatie der Portugalopsers ende Spaengiaerden / ende den landen by den self den ontdeckt / ende eens deels bewoont / alles met hare rechte namen eyge toenamen/ ghelijck als die van die self de ghenoemt/ ende in heure Zee ende Pascaerten afghetepkent zijn/ pag. 124.

2. Een instructie ende mentorie van't waerchen ofte declineré vande Naelden vande Compassen/ op de Navigatie ende coursen van Portugael nae Oost Indien/ soo int ghints varen/ als int wedercom keeren/ ende op wat plaetsen / en hoe veel datse noortwest ofte noortoost steeren (dat is t'ghene dat die Naelde vant Compas wijckt ofte waerckt naer oosten ofte westen / alles seer correctelycken aen ghetoondt vande Portugalopsche Stuerlyden vande self de Navigatie ofte vaert/ pag. 131.

3. Sommighe vraghen ende antwoorden/ seer nut ende oorbaer/ tot weten/ voor alle Terbanende luyden. pag. 132.

De Caerten ende afbeeldinghe van alle de voorsz. Navigatien/ machinen sien ende Itinerario/ ter plaetsen daer de beschryvinghe vande self de landen ghedaen wort/ als int Register des self den aenghewesen is.

Register

Register van't Extract vande Renten ende Incomsten des Conincx van Spaengien, mette genealogye ofte afcomste der Coninghen van Portugael, &c.

Onderrichtinghe ende maniere hoe eñ met wat gelt datmẽ in Spaengien rekent/ 135.

1. Vande Renten/Domeynen eñ Incomsten des Conincks/ van zijn Coninckrijcken van Spaengien/Napels/ Cecilien/Arragon/etc. ende van alle zijn heerlijckheden/ behalven het Coninckrijck ende jurisdictie vande Croone van Portugal/die daer nae op haer selven gherelateert wort/met alle tghene dies meer beroerende is/ 135.

2. Verclaringhe vande Alcaualen ende Tercias ofte 3. penninghen diemen in Spaengien betaelt/ —— —— —— pag. 136.

3. Een cort verhael vande notabelste dinghen/gheleghentheyt/regieringe ende incomste van't Coninckrijck van Portugael/eertijdts Lusitanea gheheeten —— pag. 142.

4. Vande Justitie ende regieringhe van Lisbonnen ende Portugal/ —— pag. 142.

5. Vande jaerlijcksche oncosten van't Coninckrijck van Portugal/ —— pag. 143.

6. Vande Stadt Lisbonnen/ —— —— pag. 144.

7. Een cort relaes vande Coninghen van Portugal tot op Philippus/ Sone van Carolus quintus, Rooms Keyser/die't int teghenwoordich onder zijn ghewelt heeft. pag. 144.

FINIS.